M. BIRŽIŠKOS

IŠ MŪSŲ KULTŪROS
IR LITERATŪROS ISTORIJOS

II KNYGOS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS A/B „VARPAS" SPAUSTUVĖ 1938 M.

TURINYS.

Pusl.

Prakalba.

I. Iš darbo dainos istorijos (1918) 1
Mažosios Lietuvos visuomenė Duonelaičio metu (1915) 6
Antanas Klementas (1910) 17
Žemaitis Pr. Šemeta — Ad. Mickevičiaus bičiulis (1933) 83
Jokūbas Daukša (1926) 112
Simano Daukanto biblioteka (1937) 141
Iš pirmųjų Antano Baranausko poezijos bandymų (1923) 154
Nežinomieji A. Baranausko eilėraščiai (1918) 159
Dar iš nespausdintų A. Baranausko eilėraščių (1918) 160
Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų (1910) 165

II. Lietuvių mokykla ligi XVIIII a. pabaigos (1918) 173
Kalvarijos „studentų" gegužinės prieš 100 metų (1918) 178
Iš Vilniaus studentų darbų (1918) 182
Iš lietuvių studentų gyvenimo Maskvoje XIX a. 60-tais metais (1910) .. 184
Maskvos lietuvių studentai 1903—1904 m. skaitmenų šviesoje (1910) .. 190
Lietuviškasis Maskvos katalikų knygyno skyrius (1907) 195
Iš mūsų jaunuomenės „pirmųjų atsiminimų" (1923) 200

III. 1895—1910 m. lietuvių teatro repertuaro skaitmenys (1913) 212
Iš 1895—1910 m. lietuvių teatro istorijos ir statistikos (1912) 240
Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1888—1910 m. (1913) 259
Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1892 ir 1902 m. (1905) .. 269
„Vilniaus Žinių" prasiplatinimas per pirmąjį pusmetį 1905 metų (1908) 280
1906 m. „Naujosios Gadynės" prasiplatinimas (1908) 286
1906 m. „Naujosios Gadynės" ir 1907 m. „Skardo" prasiplatinimas (1910) 296

IV. Apie Margirio žygio poemą (1936) 301
Enrikas Senkevičius ir jo trilogija (1931) 310
Mūsų literatūros istorijos darbai 1924 metais (1925) 320
Literatūra ir jos istorija aukštesniojoje mūsų mokykloje (1928) 330
Dėl mokyklos kalbų klausimo (1920) 337
Visuomenės istorijos mokslas ir studentija (1910) 346
Lietuvių žinynas (1910) 352
Dėliai Antrosios lietuvių dailės parodos (1908) 354
Trečioji dailės paroda (1909) 357
Šis tas apie IV-ją lietuvių dailės parodą (1910) 361
Mikalojus Kastantinas Čiurlionis (1911) 368

V. Lietuvos Kultūros Akademijos steigimo reikalu (1930) 372
Lietuvių literatūros istorijos programa Humanitarinių Mokslų Fakulteto egzaminams (1926, 1934, 1938) 393
Literatūros kursai, 1922—1938 m. M. Biržiškos skaityti Lietuvos (Vytauto Didžiojo) univ. Humanitarinių Mokslų fak. 409

Priedai.

Экономическое положение Литвы и Белоруссии (1918)..... 413
Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I knygų pavardžių rodyklė 441

I. Kisinas: PROF. MYKOLO BIRŽIŠKOS BIBLIOGRAFIJA. II DALIS. 1928—1938 m. .....1—87

Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos II knygų pavardžių rodyklė 1a—14a

M. BIRŽIŠKOS

IŠ MŪSŲ KULTŪROS
IR LITERATŪROS ISTORIJOS

II KNYGOS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS A/B „VARPAS" SPAUSTUVĖ 1938 M.

TURINYS.

Pusl.

Prakalba.

I. Iš darbo dainos istorijos (1918) 1
Mažosios Lietuvos visuomenė Duonelaičio metu (1915) 6
Antanas Klementas (1910) 17
Žemaitis Pr. Šemeta — Ad. Mickevičiaus bičiulis (1933) 83
Jokūbas Daukša (1926) 112
Simano Daukanto biblioteka (1937) 141
Iš pirmųjų Antano Baranausko poezijos bandymų (1923) 154
Nežinomieji A. Baranausko eilėraščiai (1918) 159
Dar iš nespausdintų A. Baranausko eilėraščių (1918) 160
Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų (1910) 165

II. Lietuvių mokykla ligi XVIIII a. pabaigos (1918) 173
Kalvarijos „studentų" gegužinės prieš 100 metų (1918) 178
Iš Vilniaus studentų darbų (1918) 182
Iš lietuvių studentų gyvenimo Maskvoje XIX a. 60-tais metais (1910) .. 184
Maskvos lietuvių studentai 1903—1904 m. skaitmenų šviesoje (1910) .. 190
Lietuviškasis Maskvos katalikų knygyno skyrius (1907) 195
Iš mūsų jaunuomenės „pirmųjų atsiminimų" (1923) 200

III. 1895—1910 m. lietuvių teatro repertuaro skaitmenys (1913) 212
Iš 1895—1910 m. lietuvių teatro istorijos ir statistikos (1912) 240
Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1888—1910 m. (1913) 259
Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1892 ir 1902 m. (1905) .. 269
„Vilniaus Žinių" prasiplatinimas per pirmąjį pusmetį 1905 metų (1908) 280
1906 m. „Naujosios Gadynės" prasiplatinimas (1908) 286
1906 m. „Naujosios Gadynės" ir 1907 m. „Skardo" prasiplatinimas (1910) 296

IV. Apie Margirio žygio poemą (1936) 301
Enrikas Senkevičius ir jo trilogija (1931) 310
Mūsų literatūros istorijos darbai 1924 metais (1925) 320
Literatūra ir jos istorija aukštesniojoje mūsų mokykloje (1928) 330
Dėl mokyklos kalbų klausimo (1920) 337
Visuomenės istorijos mokslas ir studentija (1910) 346
Lietuvių žinynas (1910) 352
Dėliai Antrosios lietuvių dailės parodos (1908) 354
Trečioji dailės paroda (1909) 357
Šis tas apie IV-ją lietuvių dailės parodą (1910) 361
Mikalojus Kastantinas Čiurlionis (1911) 368

V. Lietuvos Kultūros Akademijos steigimo reikalu (1930) 372
Lietuvių literatūros istorijos programa Humanitarinių Mokslų Fakulteto egzaminams (1926, 1934, 1938) 393
Literatūros kursai, 1922—1938 m. M. Biržiškos skaityti Lietuvos (Vytauto Didžiojo) univ. Humanitarinių Mokslų fak. 409

Priedai.

Экономическое положение Литвы и Белоруссии (1918) 413
Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I knygų pavardžių rodyklė 441

I. Kisinas: PROF. MYKOLO BIRŽIŠKOS BIBLIOGRAFIJA. II DALIS. 1928—1938 m. ....1—87

Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos II knygų pavardžių rodyklė ...—14a

PRAKALBA.

1928 m. Lietuvos Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakultetui nutarus suėjusių tuomet 25-rių metų mano rašto darbui pažymėti išleisti šen ir ten išmėtytus mano straipsnius iš lietuvių kultūros ir literatūros istorijos, 1931 m. iš spaudos pasirodė jųjų I-sios knygos, kuriose 1930. III. 11 pasisakiau II-sias knygas „po metų kitų spaudai parengsiąs." Tačiau mano darbas universitete, Lietuviškoje Enciklopedijoje ir įvairiose visuomeninėse organizacijose, ypačiai Sąjungoje Vilniui Vaduoti, tiek atėmė man laiko ir jėgų, jog tiktai (1935 m.) pasitraukęs iš visuomeninio darbo gavau ištesėti savo žodį: 1937—1938 m. nusirašydinęs apie 40 1905—1938 m. savo straipsnių, išlyginęs jųjų kalbą ir rašybą, pataisęs pastebėtąsias klaidas, kai kuo ir papildęs, 1938 m. rudenį tegaunu juos išleisti. Nenorėdamas klaidinti skaitytojų, skirtumus tarp pirmykštės straipsnių kalbos ir dabar išlygintos pažymėjau prierašuose žvaigždutėmis. Dėl vis dėlto išlikusiųjų kalbos nelygumų mėginu teisintis tuo, jog 1) daugelio mano straipsnių kalba ir rašyba įvairių leidinių, kuriuose jie buvo seniau išspausdinti, redaktorių ir korektorių visaip kaip buvo nustatoma ir kraipoma, 2) kaikurie anamečiai kalbos taisytojai buvo tiek autoritetingi, jog tokio pav. Jono Jablonskio žymiausiojo mokinio, kaip vilniškis Jurgis Šlapelis, ištaisyto mano str. apie Antaną Klementą kaikurių atšokstančių nuo dabartinės mūsų literatūrinės kalbos ir rašybos nuostatų nė nedrįsau čia labai lenkti, „dabartinti", 3) berengiant straipsnius spaudai ir bespausdinant teko pakelti motinos ir kai kurių kitų artimųjų mirtį, savo sunkią ligą, provokacinį kovo mėn. ultimatumą ir kitką, kas ne tik trukdė darbą, bet ir neleido jį tiek patobulinti, kiek norėjau. Straipsnius šioms knygoms stengiaus parinkti kiek galima turiningesnius, kurie ypačiai studentams ir mokytojams būtų naudingi, nors nelygią jų vertę pats matau. Prisiminęs 1928 m. Fakulteto leidimą, drįsau įdėti kelis straipsnius kiek asmeninio pobūdžio (dėl meno parodų, akademijos steigimo reikalu, skaitytųjų kursų nurodymas ir kt.), bet vis dėlto kai kuriuos spaudai jau parengtus straipsnius (Juodoji armija, Kaip knygos deginta Lietuvoje) sulaikiau dėl perdaug aiškios jų publicistinės krypties. Straipsnis rusų kalba, tiesa, nebus nei iš Lietuvos kultūros nei iš literatūros srities, bet nesusilaikiau jo neįdėjęs dėl jo panaudotos daugeliui nežinomos, mūsų ekonomikai labiau ar mažiau reikšmingos, medžiagos; deja, negavau jos tikrinti su savo rankraščiu, kurio seniai nebeturiu.

Pabaigoje įdedu, kaip ir I knygoje, Iz. Kisino parengtą mano raštų bibliografiją (II d. 1928—1938 m.). Tikiuosiu nebūsiąs apkaltintas čia tuštumu: tik atsakingumo jausmas, noras atsiskaityti visuomenei iš savo 35 m. darbo privertė mane sutikti, kad būtų jai pateiktas toks ilgokas sąrašas, nė mažmožių nenutylėjus. I. Kisinas parūpino taippat I ir II-jų knygų pavardžių rodykles; mudviem savo tarpe tinkamai neišsiaiškinus, jiedvi nesutrauktos į vieną, kaip tatai priderėję būtų. K. Kilna gražiai man nubrėžė ir patobulino seniai mano pripeckiotas diagramas.

1938. X. 20. *M. Biržiška.*

I.

Iš darbo dainos istorijos*).

Darbas ne kartą pagamina dainą. Tiesa, ne kiekvienas darbas. Jei jį dirbant reikia vis mainyti savo judėjimai ar domiai sekti mašinos judėjimu, jeigu, taip pat, darbo įrankiai, judėdami, savo ūžimu ar trenksmu prislegia pašalinį, pavyzdžiui, žmogaus-darbininko balsą, toks darbas, suprantama, neduos mums jokios dainos. Šitokio darbo pavyzdžiui nurodysiu malūno ar fabriko**) darbą-ūžesį; tenai tik pasitraukus nuo darbo ar jį apstabdžius tegalima dainuoti. Yra tačiau darbų, kurie nereikalauja***) iš darbininko apie atliekamąjį darbą vis manyti, o tiktai kartoti negalvojant tam tikri, šio darbo reikalaujamieji, negudrūs, lygūs, lygiais protarpiais nuo vienas kito skiriamieji, rankos ar kojos judėjimai. Pavyzdžiui, verpimas, girnų traukimas bus tos rūšies darbai, kurie, be to, nėra triukšmingi, balsą slegiantieji.

Tos rūšies darbas turi savą kilnojimo ir nuleidimo, stūmimo ir traukimo ar kitokį, bet nuolatų, lygų judėjimą — r i t m ą. Darbo lygumui-ritmui palaikyti, antra gi vertus, darbininko jėgai pakelti, bent palaikyti, pagaliau darbo vienodumui paįvairinti padeda darbininko balsas, darbui-ritmui pritaikintas, juo seką̃s. Ritmiškus, darbo įrankių išduodamus garsus, bent pradžioje, pamėgdžiojąs atskirų garsų, žodžių, sakinių kartojimas ilgainiui virsta daina. Šitokios darbo dainos turinys iš pradžių svyruoja, čia pat ir žūsta, daugiau nebepakartojamas. Iš pradžių paprastai apdainuojama patsai atliekamasis darbas ir jo ypatybės, vėliau iškeliama ir jausmai, mintys, svajonės, kurios, jį dirbant, kyla. Pirmoji, tikrai darbinė dainos dalis, ilgainiui vis mažiau sveria, ypačiai pradėjus dainą ir ne prie darbo dainuoti; toji dalis vis labiau susitrau-

*) Iš 1918 m. „Darbo Balso“ Nr. 23. Pasirašė M. Biržiška. **) 1918 m.: pabriko. ***) 1918 m. visur: reikalauna.

kia, mažėja ir nyksta. Užtat antroji — jausmų dalis, iš pradžių vos težymi, vėliau išsiplėtoja, ne kartą atsiskiria nuo pirmosios dalies ir virsta savarankiška daina[1]).

Šitokių darbo dainų, labiau ar mažiau jo ritmo prisilaikančių, turi senovės ir dabartinės tautos, ypačiai laukinės giminės. Yra žinoma daugybė malėjų, verpėjų, kūlikų, laivininkų ir kitų darbininkų dainų[2]). Pačių pirminių, iš atskirų garsų tesusidedančių, šias galime nurodyti: Egipto*) laivininkų „Il leh il leh il il le li, Il leh il leh il le li“ ir t. t., Amerikos laivininkų-indėnų**) „Ah yah ah yah, ah ya ya ya, ah ya ya ya, ah ya ya ya, ya ya, ya ya ya ya“, ryžiaus valytojų-korejiečių „Ei, ei ya, ei ei hei, ei ya ya, ei ya, hei yu“ ir t. t. Panašūs bereikšmiai garsai senovėje buvo ir kitų tautų daugelio darbo dainų pamatas. Yra kiek tobulesnių už anas, pirmines, dainų, kuriose pasikartoja nebe bereikšmiai, tik šį ar tą reiškią žodžiai, pavyzdžiui, australiečių kartojimas „nariniai“ (giminė) eina, tuojau ateina, kangurus (tokis žvėris) neša, nariniai eina“ ir t. t. Bereikšmiai garsai paprastai virsta ilgainiui pritarimu, kuris iš pradžių pakartojamas yra kas eilutę, vėliau vis rečiau ir rečiau, pagaliau visai išnyksta. Tuo būdu bereikšmiai garsai ilgainiui užleidžia savo vietą žodžiams-garsams, bet daug kur ir ligi šiol nevisai tėra išnykę. Iš kiek išsiplėtojusių darbo dainų galima paminėti senovės romėnų***) verptinė „currite, ducentes subtemina, currite, fusi“ (bėkite, siūlą besukdami, bėkite, varpsteliai) arba kad ir garsioji Volgos burliokų „Ei dubinuška“.

Juo tauta labiau yra išplėtojusi savo dainą ir juo gilesnės jai padaręs įtakos jai nepalankus naujovės gyvenimas, juo didžiau ji yra atsiskyrusi nuo savo pirminės dainos, ją nuslėgusi, pamiršusi. Pas mus, lietuvius, nėra dar nutrauktį ryšiai su senovės daina, ir gan aiškiai tebėra matomi pirminės darbo dainos pėdsakai. Pavyzdžiui nurodysiu tebelikusią, kad ir vis labiau nykstančią, m a l i m o d a i n ą.

Ne kiekvienas malimo darbas, kaip žinome, yra patogus dainai gimti. Malūno darbas perdaug tam yra ūžiąs, triukš-

---

[1]) M. Biržiškos Lietuvių dainos 1916 m., p. VI—VII.

[2]) Jų surinko K. Bücher, Arbeit und Rhythmus (IV laida, 1909 m.), apie 500 puslapių. *) 1918 m.: Aigypto. **) 1918 m.: indiečių. ***) 1918 m.: romiečių.

mingas. Kas kita yra senovėje visur, neperseniai ir pas mus, o pas laukines gimines ir dabar plačiai tebevartojamas rankinis malimas — girnų traukimas. Be galo vienodas ir negudrus, jis betgi vargina darbininką, tikriau, darbininkę, kuri nuovargiui ir nuobodumui išblaškyti pradeda dainuoti. Šio darbo sunkumas vaizdžiai yra iškeltas vienose senovės graikų eilėse, parašytose vandens malūnui atsiradus[3]):

Leiskite rankas ilsėtis, malėjos; ramiai jūs sau snauskit,
kad ir garsiai gaidys jau auštant giedotų;
upių vandinėms Cerera mūs darbą paveda,
ir jau linksminas jos, ratlankį besukdamos.
Matot: ašis besisukdama ir ūždama sunkiai
sunkias jau suka girnų dvi pori!
Aukso jau amžius vėl mums užstojo:
be vargo ir darbo Cereros[4]) mes dovanas valgom.

Girninių dainų turi latviai, įgauniai, suomiai, Afrikos, Amerikos, Azijos giminės-giminėlės[5]). Jau Senasis Testamentas mini „Malėjos dainą“[6]). Senovės graikų yra užsilikusi Lesboso salos girninė, kurią yra užsirašęs jų istorininkas Plutarchas[7]):

Alei myla alei
kai gar Pittakos alei
megalas Mytilanas basileuon.
Malkit, girnos, malkit!
Juk ir Pytakas malė,
kurs valdo didžią Mytilėnę[8]).

Savo ritmu, iš dalies net ir garsais primena mums šią graikų dainą mūsų girninė. Tūli XVI a. rašytojai mini lietuvius, girnas sukant, „tėvų būdu kaimietiškai, bet gan sutartinai“ niūniavus ir „malu, malu“ žodį kartojus panašiai į dainą“[9]). Toji daina tebėra pas mus užsilikusi:

---

[3]) F. Zielinskij, Rabočaja piesenka (Iz žizni idej, I. 1908 m., p. 306). Paduota ten tiktai rusų vertimas; iš jo verčiu lietuvių kalbon.

[4]) Cerera — senovės graikų derliaus dievaitė, nelyginant senovės lietuvių Žemynėlė.

[5]) Bücher, 60—74.

[6]) Ten pat, 58.

[7]) Ten pat, 58.

[8]) Mytilėnės valdovas Pytakas kilęs iš prasčiokėlių (Zielinskij, 305).

[9]) Stryjkowski, Kronika (1846 m. laida), I. 221; Pistorius (leid.), Polonicae historiae corpus (1582 m.), 46—47.

Malu, malu viena,
pasižiūriu — diena.
girneles traukiu,
savo mielo laukiu.

Turime ir daugiau jos atmainų[10]), kurių pirmoji dalis vienodai skamba (malu, malu viena, pasižiūriu — diena), tai „darbinė“, be abejo, senesnioji dalis, antroji gi įvairuoja (ar man malti, ar mielo laukti, arba: nei kada man malt, nei kada pasilsėt, arba: suku, suku tankiai, pasižiūriu smulkiai) ir susideda iš 2, 6, net iš 13 eilučių. Aišku, jog antroji dalis plėtojasi, dainininkei darosi vis svarbesnė, lyg ir laukia, kad nuo pirmosios atsiskyrus virstų*) savita daina.

Pirmoji dalis betgi**) ir jau nėra pastovi. Yra atmainų, kurios prasideda: viena malsiu, girneles trauksiu, ir tie žodžiai pasikartoja ilgoje dainoje kas trys posmai[11]). Kai kuriose dainose girnos pasikeitė nauja, su daina nebesurišta melnyčia, o dar vėliau ir visa dainos pradžia atsimainė: dili, dili, melnyčia ir t. t.[12]).

Įdomiausia yra atmaina, pirm šimto metų jau užrašytoji, kurioje mes aiškiai atsekame darbo dainos plėtojimąsi ir išsiskyrimą iš jos šiaipjau jausmų dainos. Tą dainą mini ir darbo dainų tyrinėtojai, nurodydami jos pradžios giminybę su aukščiau nurašytąja graikų daina[13]):

Ei, ūžkit, ūžkit,
mano girnatės!
dingos, ne viena malu.
Aš viena maliau,
viena dainavau,
viena girnužes traukiau.
Ko užsipuolei,
jaunas bernyti,
mane — vargų mergužę!

---

[10]) Niemi ir Sabaliauskas, Lietuvių dainos ir giesmės Šiaur-rytinėje Lietuvoje, 1912 m., Nr. Nr. 151—155. Yra ir kun. Ant. Juškos Lietuvių dainose (1880 m.), Nr. 595.

*) 1918 m.: ir virtus.

**) 1918 m. klaidingai išspausdinta: bėga.

[11]) Juška, Nr. 389.

[12]) Ten pat Nr. 1299; Niemi, Nr. Nr. 148—150.

[13]) Bücher, 59. Berods, „malu, malu“ atmaina, kurios Bücher'is nepažįsta, labiau yra surišta su nurodytąja graikų girnine.

Juk tu žinojai,
širdies bernyti,
mane dvare nesėdint.
Iki kelužių,
į purvynatį,
vargios mano dienužės;
Ik pažastačių
į vandenatį,
vargios mano dienužės![14])

Turime dainą, net labiau už šiąją prasiplatinusią, kuri prasideda žodžiais:

Ko užsipuolei,
jaunas berneli,
ant manęs siratėlės?
O aš neturiu
nei tėvo, nei močiutės,
nei jokios giminėlės...[15]).

Tatai yra daina nuo savo darbinės dalies, kaipo nebereikalingos, jau atsiskyrusi ir virtusi paprasta meilės daina. Jei nebūtume turėję jos ankstyvesnio pavidalo su darbine pradžia-įvadu*) (ei, ūžkit, ūžkit, mano girnaitės), nebūtume spėję ją prie darbo gimus. Tas pavyzdys drąsina mus sakyti, jog ir daugelis kitų dainų, kurios dabar yra dainuojamos kaip paprastos meilės dainos, žinoma, ne visos, bus gimusios prie darbo, darbininko prakaito-vargo sukurtos**), o tik vėliau šios darbo spalvos nustojusios.

Žinodami šitokį daugelio mūsų dainų gimimą, gal tiksliau mokėsime jų pradžios ieškoti ir aiškesnį nusistatysime mūsų dainų plėtojimosi vaizdą.

---

[14]) Rėzos 1825 m. Dainų p. 6—8 (1843 laidoje Nr. 2). Atmaina Neselmano dainų rinkiny (1853 m.) Nr. 286.

[15]) Rėza, p. 154—156 (1843 m. Nr. 54); Juška Nr. Nr. 358, 493; Basanavičiaus Ožkabalių dainų Nr. 186; Niemi, Nr. 1134. Ir daug kitų.

*) 1918 m.: įvada. **) 1918 m.: išduotos.

Mažosios Lietuvos visuomenė Duonelaičio metu*).

Keletas pastabų, skaitytų Lietuvos Mokslo Draugijos visuotiname susirinkime 1914 m. birželio mėn.**).

Duonelaičiui suprasti, jo poezijos reikšmei nustatyti svarbu pažinti toji visuomenė, kurioje jis augo ir dirbo. Juk tai toji visuomenė, ne kas kita, viešpataują, veikią joje santykiai davė mums tokį, o ne kitokį poetą.

Berods, literatūroje šiuo reikalu ne ką berasime. Pirmieji Duonelaičio biografai (Rėza, Šleicheris, Neselmanas[1]) tenkinosi davę žinių apie jo gyvenimą. Vėlesnieji (Pasarge, Tecneris[2]) susekė daugiau faktų, rado daugiau jo rankos rašto, kurs labiau nustato jo būdą, vaizdžiau iškėlė jo gyvenimą ir veikimą. Tačiau***) man parūpęs klausimas — koksai buvo visuomeninis jo darbo pagrindas — lig šiol veik nėra paliestas****).

Aš ir nemokėsiu patenkinamai jį iškelti ir išgvildenti, kad ir tiek, kiek iš pradžių besiryžęs buvau. Trūksta man, Vilniuje besant, literatūros versmių, trūksta ir laiko nuodugniau tam pasidarbuoti. Duodu ką įstengęs: keletą XVIII-jo šimtmečio Prūsų lietuvių visuomenės bruožų ir bruoželių. Mėginu,

*) Iš 1915 m. „Baro“ pusl. 169—178. Pasirašė Mikolas Biržiška. Šiam straipsniui, kaip ir kitiems, buvo pritaikinta „bariškoji“ rašyba (be y, ū, nosinių), čia nebekartojama. Rusų karo cenzūra išbraukė visus prierašus, nes juose buvo rodomi vokiškieji šaltiniai; bepaliko tik žvaigždelės (*) be turinio. Čia stengiamasi kai ką prisiminus prierašuose pažymėti.

**) 1914 VI 13 popietiniame posėdyje („Lietuvių Tautoje“ II 4 1919 m., pusl. 611).

[1]) [L. J. Rhesa, Das Jahr in vier Gesängen 1818 m. p. V—XXI; Aug. Schleicher, Chr. Donalitius Litauische Dichtungen 1865 m. p. 1—21; G. H. F. Nesselmann, Chr. Donalitius Littauische Dichtungen 1869 m. p. III—XIV].

[2]) [L. Passarge, Aus Baltischen Landen 1878 m.; L. Passarge, Chr. Donalitius' Littauische Dichtungen 1894 m. p. 1—26; F. Tetzner, Die Tolminkemischen Taufregister des Chr. Donalitius („Altpreussische Monatsschrift“ XXXIII Bd. 1896 m. p. 18—35, 190—201); F. Tetzner, Christian Donalitius („Altpreussische Monatsschrift“ XXXIV Bd. 1897 m. p. 277—331, 409—441); F. Tetzner, Neue Donalitiana („Altpreussische Monatsschrift“ XXXVI Bd. 1899 m. p. 305—310)].

***) 1915 m. visur: Tečiau.

****) 1915 m.: visuomenis... paliesta.

ir tai konspektiškai, pabrėžti visuomeninius Kriziaus meto kultūros rėmelius, kurie nustato ir jo literatūrinį pasidarbavimą, įsprausti jį istorijos ribosna.

Mano medžiaga toli dar nepilna, tad man ar kitam kam teks dar labiau ji papildyti naujomis žiniomis, žinoma, ir gilesni padaryti išvadai.

I.

Mažoji Lietuva seniai jau buvo įtraukta Šiaurės ir Rytų Vokietijos visuomenės ir politikos gyvenimo sūkurin. Reformacijos judėjimai, valstiečių sukilimai, marai, badai ir karai, kurie engė ir slėgė Vokiečių prūsus („prusokus"), labiau ar mažiau pagriebdavo ir Prūsų lietuvius. Ta pati buvo visuomenės tvarka, bendras politikos gyvenimas. Ir visuomenės didelių judėjimų pasekmės turėjo būti vienodos. Tad ir Duonelaičio visuomenė nusistatė tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir Prūsų vokiečių visuomenė.

Prūsų Lietuva, kaip ir Prūsų vokiečiai, išėjo iš 30*) (1618—1648) metų karų pairusiu ūkiu, praskiestais gyventojais, nusilpusiu kultūros savitumu. Pergyvenusi baisius karo ermiderius, visuomenė atsilsio beieško, bent šiokios tokios tvarkos. Ji reikalinga dabar stiprios rankos, kuri ją tvarkytų ir gintų. Toji ranka — Prūsų kurfiurstо, vėliau karaliaus, valdžia.

Pričkai įveda tvarką. Jie didina gyventojų skaičių, iššaukdami naujasėdžius iš Prancūzijos, Šveicarijos, Lenkijos. 30-aisiais metais (XVIII šimt.) Mažoje Lietuvoje įsigyvena dešimtys tūkstančių zalcburgiečių, šveicarų, nesaviečių ir kitų, kurie sustiprina ir pagyvina dirbamąsias krašto pajėgas. Kurfiurstai-karaliai rūpinasi padidinti kariuomenę. Be rekrūtų, reikia ir pinigų; apkrauna šalį sunkiomis čyžėmis ir mokesčiais**). Bajorai-dvarininkai naudojasi tuo, kad dar labiau padidintų***) baudžiauninkų darbą, pasunkintų baudžiavas. Valdžia tam per daug nesipriešina, bet viešai ne kartą pabraukia savo „tėvišką meilę" ir užuojautą sunkiam baudžiauninkų gyvenimui; baudžia kartais biauresniuosius žmonių engėjus. Leisdama dvarininkams****) labiau naudoti baudžiauninkus, ji kartu atsiima iš bajorų tas politines teises-privilegijas, kurias šie lig šiol buvo turėję; ji „pamiršta" jas, neleidžia apie jas užsiminti.

*) 1915 m.: 30-ųjų. **) 1915 m. visur: mokesniais.
) 1915 m.: padidinus, pasunkinus. *) 1915 m.: dvarininkus.

Absoliutizmas auga. Kurfiurstai virto karaliais. Sėkmingi karai didina jų autoritetą žmonių akyse. Dvarininkai nebedrįsta jiems priešintis. Juo mažiau buržuazija, pamažėl bestiprėjanti visuomenės gyvenimui nusistačius, politikos užgaidų dar neturinti. Baudžiauninkai prislėgti, bet tyli. Valdžios stiprybė per daug jiems jau aiški, o ir veikia juos*) politinės**) priemonės. — Biurokratija laiko savo rankose visą gyvenimą, ir visam kam yra uždedamas savas antspaudas. Žingsnį žengęs turi reikalą su raštininku arba čyžininku***). Pastoriai tokie patys yra įvykusios tvarkos darbininkai — gynėjai, tik kitoje dirvoje. Jie — ramiųjų miestelėnų ar nubiednėjusių bajorų sūnūs, neva tvarkos atžvilgiu****) nepriklausomi. Įsprausti žmonėsna, jie teikia jiems tikybinę kultūrą.

Toji kultūra nebe XVI-ojo šimtmečio audringi spinduliai. Ji vaduojasi ramios miesčionijos idealais, atsako*****) gyvenimo tvarkytojos — biurokratijos siekiniams. Ji stengiasi sutaikinti žmones su esančia******) tvarka, ramina juos. Ji mato nuoskaudas ir priespaudas, bet kovai prieš jas šitokius teranda ginklus — kantrumą, pasitikėjimą Dievu ir karaliumi.

Tvarka, taisyklės visur viešpatauja. Ekonomijoje, kultūroje, literatūroje. Čia viskas numeruojama, užrašoma, žiūrima, kad kas nors galvos aukščiau kitų neiškeltų, nustatytos tvarkos nepagadintų.

Tačiau ramioji XVIII-jo šimtmečio gyvenimo upė burbuliuoja. Baudžiauninkai lyg ir tyli, bet patylomis murma. Kiti pastoriai jiems pritaria, ypač tie, kurie jaučiasi šios ar tos priežasties dėliai nuskausti viešpataujančios tvarkos. Dideli mokesčiai, sunkūs karai vargina visuomenę, erzina platesnius sluoksnius. Taisyklėmis, lyg voratinkliu, apipainiotas gyvenimas ieško jau erdvės, išeities. Tvarka, globa ne tik gina, bet ir varžo. Nujaučia tai buržuazija, pradeda susiprasti. Kolei kas literatūroje tai teatsiliepia*******). Vieni imasi satyros, kiti eina mažiau pavojingu keliu — gina jausmų pirmenybę. Pradedama

*) 1915 m.: in juos. **) 1915 m. visur: politikinės.
***) Čia „čyžės ėmėjo“ prasme.
****) 1915 m.: reikalu.
*****) Sakytume: atitinka... siekinius.
******) Sakytume: esamąja.
*******) 1915: beatsiliepia.

nekaltai: kyla tikybinis pietizmas, kaimo vaizduose, pas kaimo gyventojus ieškoma tikro ramumo, tikros tvarkos, idealinama jie, ir juo didžiau puola į akis jų skurdas, sunkus gyvenimas, visuomeninių santykių neteisybė erzina, kaitina jausmus. Paskutiniaisiais XVIII-jo šimtmečio dešimtmečiais Pričkų tvarkos autoritetas jau pasviręs. Ne vien literatūroje, bet ir šiaipjau visuomenės gyvenime įsivyruoja Audra ir Žygis*).

Tokia tatai buvo visuomeninė**) atmosfera Prūsų vokiečiuose. Panaši ji buvo ir Prūsų Lietuvoje, tiek tesiskirdama, jog miesto buržuazijai silpniau joje besiplėtojant, nebe taip žymu ir esančiai tvarkai opozicija. Čionai labiau sveria kaimo inteligentija — pastoriai ir mokytojai. Daugumas jos taikoj gyvena su esančia tvarka, nešoka prieš ją, dargi jos reikalais dirba. Kiti jųjų, labiau susigyvenę su žmonėmis-baudžiauninkais, dedasi širdin jų reikalus, kartais ir žodį jų dėliai ima. Bet išskyrus Duonelaitį, nežinome nė vieno, kurs drįstų smarkiau užsipulti ant jų engėjų***). Bažnyčia, mokykla ir raštai teikia žmonėms ramią, tvarkos neardančią kultūrą[3]).

II.

Kryžiuočiai kadaisiai naikino „stabmeldybę“, na, ir stabmeldžius. Vis, kas šiaip ar taip stabmeldiška atrodė, turėjo būt persekiojama. Taigi tikyba ir jos apeigos, keisti, krikščionims svetimi papročiai ir būdai, dargi pati „stabmeldiška“ kalba pasmerktina. Ir kryžiuočių kronikose (pav., pas Petrą Dusburgą[4]), kuriose aprašoma kovos prieš stabmeldžius, paniekinamai kalbama apie juos ir jų kultūros ypatybes — vis tai turį būt išnaikinta.

Tačiau ir krikščionybę įvedus, dar ilgai nenyksta senovės keistybės. Kitaip pradedama į tat žiūrėti. Kronikininkai (Grunau, Meletius, Lukošius Dovydas) plačiai pasakoja apie lietuvių praeitį ir „stabmeldybės ypatybes“; „stabmeldys“ da-

*) Dėl cenzūros redakcija taip čia išvertė Sturm und Drang.

**) 1915 m. visur: visuomenis,-ė.

***) Sakytume: pulti jų engėjus.

3) [Tekste pažymėtai žvaigždelei nemoku nurodyti atitinkamos literatūros].

4) [P. Dusburgensis, Chronicon terrae Prussiae (Scriptores rerum prussicarum I Bd. 1861 m. p. 3—219)].

bar jau nebe priešas, kuris reikią kardu ir ugnimi naikinti, tik tamsuolis, kuris tenka krikščionių šviesai apšviesti.

Reformacija atkreipia akį į kalbos reikalus. Karaliaučiaus universitete valdžios lėšomis mokomi*) lietuviai — būsimieji pastoriai. Šiųjų trūkstant, pastoriais vis daugiau skiriama vokiečių. 20-aisiais XVIII-jo šimtmečio metais Karaliaučiaus ir Halės[5]) universitetuose įkuriama „lietuvių seminarijos", kuriose būsimieji Lietuvos pastoriai ir mokytojai, tiek lietuviai, tiek ir vokiečiai, mokosi lietuvių kalbos.

Valdžiai sušelpiant, jau XVI šimtmetyje verčiama ir spausdinama lietuvių kalba maldos, katekizmai, giesmės, postilės. dargi Biblija[6]). Toliau varomas tas darbas XVII-ame ir ypač XVIII-ame šimtmetyje. Vyriausi darbai sutraukia keletą ir net keliasdešimt pastorių; dalyvauja ir vokiečiai. Bendromis pajėgomis parūpinama keletas laidų visos Biblijos ar bent Naujosios Sandoros, Liuteriaus Mažojo katekizmo[7]).

Ypač daug rūpinamasi bažnytinėmis giesmėmis ir giesmynais. XVI-jo šimtmečio Mažvydžio ir Bretkūno giesmynai, kurie davė ir kelių kitų pastorių vertimus, XVII-jo šimtmečio Zengštoko, Kleino ir Rikoviaus rinkiniai, XVIII-ajame šimtmetyj taisomi**) keletą kartų ir perspausdinėjami. Yra ir kitų rinkinių. Dėl šių giesmynų autoriai susiskaldo į literatūrines partijas***), kurios aršiai tarp savęs kovoja[8]).

Bažnytiniai ir raštiniai reikalai spiria pastorių šviesuomenę atkreipti vis didesnę domą****) į kalbą. XVII-ajame šimt-

*) 1915 m.: mokama.

[5]) [W. Schrader, Geschichte der Friedrichs-Universität zu Halle 1894 m., I Bd., p. 239].

[6]) [Adalb. Bezzenberger, Die litauische Literatur 1908 m.; Ad. Bezzenberger, Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache auf Grund litauischer Texte des XVI. und XVII. Jahrhunderts 1877 m.].

[7]) [L. G. Rhese, Geschichte der litauischen Bibel 1816 m.; Jacoby, Zur Geschichte der litauischen Übersetzung des kleinen Lutherschen Katechismus („Mittheilungen der litauisch. literar. Gesellschaft" I Bd. p. 110—129)].

**) 1915 m.: taisoma, perspausdinėjama.

***) Sakytume: literatūrinėmis partijomis.

[8]) [G. Ostermeyer, Erste littauische Liedergeschichte 1793 m.; R. Schwede, Zur Geschichte der litauischen Gesangbücher („Mittheilungen der littauisch. litterar. Gesellschaft" I Bd, p. 396—403)].

****) Sakytume: dėmesį.

metyj išeina gramatikos, XVIII-ame pasirodo ir žodynų. Pirmas išspausdintas žodynas (Haack'o 1730) žiūri dargi vien pastorių praktikos reikalo — tai Naujojo Testamento žodijos rinkinys. Panašu ir su kitais XVII ir XVIII šimtmečio žodynais. Ilgainiui atsiranda žodynų ir gramatikų, skiriamų ne vien praktikos, bet ir labiau mokslo reikalams — tai Ruhigų ir Milkės[9]).

Tas pat ir su kitomis „stabmeldybės" liekanomis. „Stabmeldybei" nebegresiant pavojumi krikščionybei ir pamažėl nykstant senovės būdams, papročiams, vis mažiau kalbama apie tai, jog reikią su jomis kovoti. XVI-ojo šimtmečio lietuvių rašytojai, Mažvydis, Bretkūnas, ne kartą smarkiai peikia ir ragina atsisakyti nuo senovės „stabmeldybės" būdų — vėliau įdomaujama jais istorijos ir kalbos mokslo žvilgsniu*); prisiminkime kad ir XVII-jo šimtmečio Hartknochą. XVII-ajam šimtmečiui besibaigiant, pastoriai dažnai aprašo prūsų ir lietuvių papročius, drabužius, valgymus ir t. t. (Praetoriaus, Lepnerio raštai[10]). Mėginama daryti ir šiokių tokių mokslo išvadų. Būrai, vadinasi, moksle bent gauna piliečių teises. Prūsų šviesuomenė įdomauja**) lietuviškąja būrų kultūra.

Ji išgirsta, pagalios***), ir būro dainą. Lyg ir keista — „išgirsta", ir visgi tai tiesa — seniau lietuvių daina kad ir plačiai skambėjo po Lietuvos girias ir laukus, bet pastorių šviesuomenė jos negirdėjo! O gal ir ne taip jau keista, bent nėra tat išimtis iš kitų visuomeninių daltonizmų — atsiminkime kad ir Didžiosios Lietuvos santykius, kur neseniai dar, o net ir dabar kitiems, „aukštesnėsės kultūros" nešėjams mužiko daina tiek terūpi, kiek, nelyginant, avies bliovimas. Tat mums nebe-

---

[9]) [F. W. Haack, Vocabularium lithuanico-germanicum et germanico-lithuanicum 1730 m.; Ph. Ruhig, Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörterbuch 1747 m.; Paul F. Ruhig, Anfangsgründe einer littauischen Grammatik 1747 m.; G. Mielcke, Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörterbuch 1800 m. ir to pat Anfangsgründe einer littauischen Sprachlehre 1800 m.].

*) Sakytume: atžvilgiu.

[10]) [W. Pierson, Matthäus Praetorius' Deliciae prussicae oder preuszische Schaubühne 1871 m.; Th. Lepner, Der preussische Lithauer 1848 m.].

**) Sakytume: domisi.

***) Sakytume: pagaliau.

keista dabar ir tat, jog pirmas dainą išgirdo — prašalietis! Vokietis Brandas, 1673—74 m. važiuodamas Rusijon per Lietuvą įsidėmėjo nustebęs išgirstos dainelės gaidą ir, savo kelionę vėliau aprašydamas, įdėjo ir keletą iškreiptų jos žodžių. Pusei šimtmečio praslenkant, Ruhigas spausdinas tris daineles, teisindamasis ir atsižiūrėdamas į jas kalbos žvilgsniu. Nedrąsu dar rodytis prieš poniškuosius apsišvietėlius — o dar kitataučius — su „prasta“ kaimietės daina! Ir tiktai — vėlei! — kitataučiams atkreipus į ją akį*), nustebus jos dailumu ir įkėlus tikros poezijos Parnasan (Lessing, Herder), ir Lietuvos šviesuomenės akyse ji įgyja savitą ir aukštą vertę: išleisdamas 1825 m. dainų rinkinį, Rėza sutinkamas jos karštu entuziazmu. Taip tatai susitikta su savita žmonių tvėrija**) ir jos puikiausiu žiedu — daina[11]).

Kuomet pirma niekinta žmonių, „stabmeldžių“ kultūra, dabar jau gėrimasi jąja, padangėn keliama. Kuomet pirma šaukta naikinti visa, kas senovės suteikta, dabar kitas daug ko nesigailėtų, kad praeitį susigrąžinus***), kad bent kuoilgiau užlaikius kaskart sparčiau nykstančias jos ypatybes. Kuomet pirma būrai, baudžiauninkai, tebuvo šviesuomenei kažin kokie puslaukiniai žmonės, kurie priderėjo nuo kojų lig galvos šviesti, kultūrinti, maldos nė botago nesigailint, dabar..., dabar jie išaugo jai savitos, gilios, slėpiningos kultūros liaudimi, ir vis dažniau kilo klausimas, bene gadinanti naujovė — naujoji kultūra — aną — senovės!.. Niekinimas virto idealizavimu.

Bet ir tiek. O žmonių vargai, jų nuoskaudos, skausmai, nelaimės? Kuo atliepė jų šviesuomenė, jos literatūra? Gal irgi uždėta ant jų nevystomas, bet šį kartą jau k a n č i ų paslapties vainikas? Oi ne! Pastorių šviesuomenė tiek yra susirišusi su viešpataujančių sluoksnių reikalais, tiek priklauso jų, jog veikia ir rašo tų sluoksnių, ne baudžiauninkų, reikalais.

---

*) Mažosios Lietuvos pastoriai anksčiau už Ruhigą, XVIII a. pirmame dešimtmetyje be vokiečių pagalbos, patys, yra atkreipę savo dėmesį į mūsų dainas (M. Biržiška, Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I kn. 1931 m. p. 256, prierašas prie str. Adomas Šimelpenikas).

**) Sakytume: kūryba.

[11]) [Ad. Bezzenberger, Die litauische Literatur 1908 m.].

***) Sakytume: kad grąžintų praeitį, kad bent kuoilgiau būtų užlaikytos... ypatybės.

Visoje tikybinėje tų laikų lietuvių literatūroje nerasime drąsesnio užtarimo, nerasime vyriško persiėmimo žmonių vargais ir juo mažiau — supratimo skirtinų vienų ir kitų sluoksnių reikalų. Kuomet vokiečių miesto buržuazija, šviesuomenė, kuone tais pačiais kultūros keliais plėtodamasi, priėjo prie*) tautinės opozicijos, tariančios ir „žemųjų“ sluoksnių vardu, Prūsų Lietuvos kaimo šviesuomenė liko ištikima Pričkų tvarkai. Ir giesmėse originalėse ir ypač verstose vargiai berasime statesnės kovos atbalsius**) su viešpataujančios tvarkos priešingumas, kas pas vokiečius rast ne taip jau sunku. Juk su šablono pamokslais ir tikybinio pafoso***) deklamacija nesiskaitysime!

Ir tiktai pas vieną vieninteli Duonelaitį teužeiname aiškesnį, statesnį pasipiktinimą tąja tvarka, jos visuomeninėmis ir tautinėmis nelygybėmis. Bet ir jis — pamokslininkas, kas ne kartą nukreipia jį nuo statesnio kelio ir veda deklamacijon. Neužmirškime ir to, jog jis rašė greičiausiai ne spaudai, ne savo žodžiams skleisti plačioje minioje, vadinasi, ne gundinti minioms, tad rašė drąsiau, negu gal būtų jis spaudai parašęs. Bet kad ir kuosmarkiau aiškinsime ir mažinsime šiuo ir kitu kuo jo visuomeninį drąsumą, turėsime dėlto pripažinti jį kur aukščiau pakilus už tuos sluoksnius, kurie turėjo nustatyti jo visuomenines pažiūras, jo viešos veidą. Tuojau pamatysime.

III.

Duonelaitis — ne baudžiauninko sūnus. Jo tėvą vadina Kölmeru arba Freibaueru, taigi nuo baudžiavų laisvu ūkininku (Rėza, paskui jį visi kiti biografai). Milkė gi ir vadina bajoru (Edlmanu[12]). Ar šiaip ar taip, aišku: poeta išėjęs iš pereinamojo baudžiauninkų ir dvarininkų sluoksnio. Panašaus visuomeninio paėjimo vėliau būta Daukanto ir Valančiaus. Tasai pereinamumas, tarpumas, ir nustato, šion ir ton pusėn, kitomis gyvenimo aplinkybėmis išlenktą visuomeninį Kriziaus veikimą ir rašymą.

---

*) Sakytume: pakilo ligi.

**) Sakytume: atbalsių.

***) Sakytume: patoso.

[12] [Anfangsgründe einer littauischen Sprachlehre p. 193]. 1915 m. klaidingai išspausdinta: Edlmeris.

Jo tėvas ne bėdinas, bet ir ne turtingas. Sūnus tačiau, tėvui anksti pasimirus, greit gauna ir vargo patirti. Mokėsi neturtėlių mokykloj — motinai nebuvo iš ko, turint septynetą vaikų, leisti jis papraston mokyklon. Universitete būdamas, sako, nemaž vargęs, kartą net nuo bado pargriuvęs. Parapiją turėjo kad ir nemažą, apie keturis tūkstančius gyventojų, bet turto iš jos nesusikrovė; ne kartą skundžiasi vos beišgyvenąs. Skurdžiu, vargo kupinu gyvenimu jis daug arčiau stovi žmonių — baudžiauninkų, negu ponų — dvarininkų.

Ir toliau. Jis — lietuvis; jo tėvas — „nacionalis lietuvis". Gimė ir augo lietuvių tarpe, Žirgupėnų apygardoje*). Žmonių mintija ir žodija visomis gyslomis sunkėsi jin. Pati prigimtis, lyg persisunkusi darbo žmogaus vargo, jo**) prakaito ir kraujo, liūdnais, iš priespaudos***) ir naudojimo visuomenės oro lyg dar labiau liūdnumo****) pagaunančiais, vaizdais raišiojo jį su kaimo*****) žmonėmis, kurie lyg arčiau jos stovėjo, lyg giliau buvo su jos gyvenimu susiaugę, tad ji jungė poetą labiau******) su arklo vargdieniais, negu su dvarininkų pusmiesčio gyvenimu.

Mokymos metai tąją naturalę lietuvybę padarė sąmoningesnę[0]). Neturtėlių mokykloj jis mokėsi ir lietuvių kalbos[00]). Taip pat universiteto lietuvių seminarijoj. Tarp jo mokytojų universitete, be lietuvių kalbos Šulco, matome Kvandtą, kuris ragino ir spietė pastorius versti knygas lietuvių kalbon (Naująją Sandorą, katekizmus, giesmes), Arnoldtą, kuris rašė Prūsų bažnyčios istoriją, pasižymėdamas ten pastorių tarpe ir lietuvius rašytojus[13]). Kiek vėliau mokė toje seminarijoje, jo gi laiku gal tebesimokė, lietuvių gramatikos autorius Ruhigas-sūnus[14]). Tuo laiku jau buvo kilęs iš kitų pastorių reikalavimas

*) Tikriau: parapijoje (nuo 1725 m.).
**) 1915 m. klaidingai išspausdinta: senu.
***) 1915 m.: priespaudo.
****) 1915 m. spaudoje apsirikta: lyg labiau liūdnais.
*****) 1938 m. prirašyta: kaimo.
******) 1938 m. prirašyta: tad ji jungė poetą labiau.
[0]) 1915 m. klaidingai: samojingesne.
[00]) Kaszin?
[13]) [Kurzgefaszte Kirchgeschichte des Königreichs Preussen 1768 m., Kurzgefaszte Nachrichten von allen seit der Reformation an den lutherischen Kirchen in Ostpreussen gestandnen Predigern 1777 m.].
[14]) [Paul F. Ruhig, Anfangsgründe einer littauischen Grammatik 1747 m.].

nuvalyti bažnyčios kalbą bei literatūrą nuo germanizmų[15]). Tikybinių knygų vertimuose, kaip žinome, dalyvauja tuomet daugelis pastorių, kurie dėl atskirų žodžių skirstosi į su kits kitu kovojančias grupas*). Taigi nesakant apie savo kalbažinijos pagilinimą mokslo ir vėlesniu metu, Duonelaitis įgyja didesnę būrų-lietuvių kalbos pagarbą, mokslo bei bažnyčios autoritetu paremtą.

Parapijoj apsigyvenęs ir darbuodamasis, jis nuolatos turi reikalo su lietuviais ir jųjų kalba — daugiau kaip ¼ gyventojų lietuviai. Gyvena jų reikalais, jų vargais ir linksmybėmis. Jų gyvenimas sunkus, — ir jo nelengvas. Juos skaudžia ponai ir urėdai, o jį — karaliaus dvarų paktininkai. Ir jų kalbai, kultūrai, būdui, jo taip numylėtai liaudžiai, gresia pavojus — kitataučių kolonizacija. Triukšmingai įsiveržia miesto kultūra; plyšta šimtmečių nustatytas kaimo gyventojų būdas. Naujovė apsireiškia dažnai nekultūringomis pusėmis. Senovė traukiasi iš kelio, varžytynių neišlaiko. Kaimo senovė jau pajuokiama; aborigeno kaimiečio kalba, nesukrumas pajuokoms pavedama. Ponų kalba, miesto būdas reikalauja pirmenybės. O ir tikybos pažiūrose randasi daugiau liuosumo**), laisvamanybės. Matyt vis daugiau palaidumo, „bedievybės".

Duonelaitis skaudžiai atjaučia ir atliepia įsivyraujantį kaimo gyvenime pairimą, disharmoniją. Geras avelių piemuo — kovoja prieš piktą pamokslu, visu smarkumu puola ant piktintojų — ponų ir kitataučių***), visu pajautos skausmu skaudosi, matydamas saviškius nusileidžiant ir apsileidžiant. Jis žodžiu neprasitaria prieš valdžią ir jos darbus. Nemato, kuo pakeitus****) baudžiavų tvarką. Jei būtų jis sulaukęs Prancūzų revoliucijos, be abejo, būtų jos nusigandęs ir pasipiktinęs; būtų, tur būt, dar aiškiau apsidraudęs nuo virte verdančios visuomeninės kovos prigimtimi, jos vaizdais, barzdotomis senovės lietuvių gadynėmis — juk ir dabar jis ten nuvargęs bėga atsilsėti, nurimti nuo šio svieto triukšmo ir purvų!.. Buržua-

---

[15]) [A. Brückner, Ein unbekannter litauische Aesop („Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen" XLIII Bd, 1910 m.)].

*) Sakytume: grupes.

**) Sakytume: laisvumo (laisvės).

***) Sakytume: puola piktintojus — ponus ir kitataučius.

****) Sakytume: kuo būtų galima pakeisti.

zinė naujovė jam svetima — jis nėra jos sankeleivis, tik priešas. Šiuo žvilgsniu jis tebėra paprastas*) pastorius, „Dievo ir karaliaus valstybės“ ramstis. Bet visuomenės nelygybės ir tautinės skriaudos neleidžia jo — atsidavusio, ištikimo būrų-vargdienių globėjo ir užtarėjo — gyventi taikoje su tuometine visuomenės tvarka. Žmonių kančios ir vargai išauga kruvinu kaltinamuoju griausmu prieš „išputėlius pilvotus“ — prieš tuos, kurie tik „riebius ima kąsnius“, kitiems bepalikdami darbą ir vargą. Greta tų krauju rašomų lapų, kurių visų Rėza nedrįso net, pusė amžiaus vėliau, atspausdinti, visoje lietuvių literatūroje lig šiol vienas tegalima buvo šiuo žvilgsniu pastatyti veikalas — Poškos „Žemaičių ir Lietuvos Mužikas“ ir jo gi „Mužiko daina“**) (Vos aušra užšvinta, vištos pradeda karkti). Ir tiktai pirm kelerių metų, taigi pusantro šimto metų praslinkus, nauju įstabiu tverijos skausmu, lyg žaibu, nušviesta nudegta baudžiavos kančios gadynė, tai Vydūno „Ne-sau žmonėmis“...

Duonelaitis skausmo žodžiu pasmerkė netiesos tvarką. Gyvenimas neužilgo ir pats ją panaikino, tiesa, pakeitęs ją naujomis nelygybėmis, netiesomis ir priespauda. Pats to nejausdamas, nesuprasdamas, poeta lyg išpranašavo senosios neteisingos tvarkos mirtį.

Kartu tačiau jis ir kita ką, bet jau aiškiau, — pranašavo lietuvių kalbos nykimą. Koks liūdesys, koks ilgesys skamba skundžiantis:

> Ak, kur dingot jūs, barzdotos mūsų gadynės,
> kad lietuvninkai...
> ... dar vokiškų žodžių ištart negalėjo!

O vokiškas žodis vis plačiau eina per Lietuvos šalelę. Dar 1848 m. gimtinėje poeto Žirgupėnų parapijoje skaitoma 150 lietuvių, 1878 m. — „nė vieno“; Tolminkiemio parapijoje, kuriai jis tiek darbo ir prakilniausių jausmų atidavė, 1848 m. tebebuvo 86 lietuviai, 1878 m. — „nė vieno“[16]). Ir juo toliau, juo dažniau girdime lyg laidotuvių gaudesį: „nė vieno“, „nė vieno“, „nė vieno“***). Nejaugi Kriziaus tvarinys****) būtų gulbės giesmė ir Prūsų lietuvių kalbos — atsisveikinimas? Nejaugi?

*) 1915 m.: eilios. **) Tikriau: Mužikėlio giesmė.

[16]) [Maxim J. A. Voelkel, Die heutige Verbreitung der Litauer („Mittheilungen der littauisch. litterar. Gesellschaft“ II Bd p. 1, 2)].

***) Dėl karo cenzūros 1915 m. čia išversta „kein“, „kein“, „kein“.

****) Sakytume: kūrinys.

Antanas Klementas.

Lietuvių rašytojas pradžioj XIX-ojo amžiaus*).

Prakalba.

Apie Antaną Klementą lig šiol nedaug težinojom, tiek tiktai, kiek apie jį buvo pranešęs rusų rašytojui P. Keppenui mūsų Dionizas Poška. Išskaitydamas lietuvius rašytojus, kurių raštai tuomet dar, daugumos gi ir vėliau nebuvo spausdinti, Poška yra tarp jų paminėjęs ir Ant. Klementą, „buvusį karužą, jau pasimirusį“[1]). Daugiau apie jį nieko nei skaitėm nei girdėjom.

Kun. J. Tumas (apie 1900 m.**) gavo iš buv. Plungės kle-

*) Iš „Lietuvių Tautos“ I tomo 4 sąsiuvinio (1910 m.) 495—529 pusl.; pasirašė M. Biržiška. Šis darbas, M. B-kos parengtas ir parašytas 1909 m., jo buvo perskaitytas Lietuvių Mokslo Draugijos surengtame susirinkime Vilniaus „Rūtos“ klube. Autoriaus kalbą lygino ir taisė „Lietuvių Tautos“ kalbos redaktorius Jurgis Šlapelis. Iš „Lietuvių Tautos“ autoriaus lėšomis (40 rublių) skyrium atmušta 500 egz., nustačius kainą 50 kap. egz. Bene kun. J. Tumas (nepasirašęs) pažymėjo 1910 m. „Vilties“ nr. 92 (427): (iš J. Tumo surastų rankraščių) „...žinias M. Biržiška labai rūpestingai išrankiojo ir sumaningai išdėstė. Iš M. Biržiškos laukiama ir daugiau Lietuvos rašytojų monografijų. Jis netingi versti archivų, nesibaido skaityti supelėjusių rankraščių...“ M. Brensztejn'as taip pat paminėjo M. B-kos darbą kitų „Lietuvių Tautos“ sąsiuvinio rašinių tarpe, žadėdamas jį drauge su Aug. Janulaičio rašiniu apie žemaičių sodiečių dalyvavimą 1831 m. sukilime aptarti dar skyrium „ze względu na ich wartość“, ko betgi, kaip rodos, nėra padaręs. 1921 m. St. Jablonskienė šį M. B-kos rašinį išvertė lenkų kalba. Jos vertimą M. B-ka išspausdino savo leidžiamuose vienadieniuose raštuose „Adam“, „Ewa“, „Józef“, „Marja“, „Jan“, „Anna“, „Piotr“, „Zosia“, „Jerzy“ ir „Hela“ (1921 XI 22 — XII 2) ir atmušė skyrium („Mildos“ knygyno leidiniu) 1921 m. gruodžio mėn. (leidinys pažymėtas 1922 m.): Antoni Klementt, pisarz litewski w początkach w. XIX, z litewskiego tłum. St. J. — Šiame rinkiny savo rašinį papildome dar lietuviškais A. Klemento tekstais, kurie 1910 m. nebuvo paskelbti; Kl. 3 tomai yra Lietuvių Mokslo Draugijoj, tad daugumui neprieinami. Atskiras spaudinys nuo „Lietuvių Tautos“ teksto skiriasi tuo, jog „L. T.“ rašinio pradžioje pažymėtos rašinio skyrių antraštės atskirai mušant yra perkeltos į turinio rodyklę. Mūsų rinkinyje jos kartojamos prie skyrių.

[1]) P. Keppen. O proischoždenii, jazykie i literaturie litovskich narodov. SPB. 1827 m., p. 105.

**) 1910 m.: pirm kokių 10 metų.

23453

bono Antano Lenkevičiaus 3 storokas A. Kl. rašinių knygas*), bendru antrašu sujungtas: „Dziełko moie własnoręcznie wierszem, a w małej cząsteczce prozą napisane i alfabetnie porządnie zregestrowane". Šias knygas kun. L. buvo pirkęs Šiauliuose per licitaciją iš kokio ten seno kunigo daiktų. Kiekviena knyga (rankos raštų sąsiuvinis) turi 1000 puslapių, kitaip paskaičius — 20.000 eilučių. Eilės ir proza knygosna pradėta įrašinėti XVIII-ojo amžiaus 90-siais metais, pabaigta 1810 m. lapkričio mėn. Kadangi trečiosios knygos pabaigoj autorius pats žada „zrobić choć nieduży tomik jeszcze czwarty", jei „moc posłuży" (p. 1001), o pasirodė, jog sveikata leido jam net visuomenės reikalais prieš pat numirštant užsiimti, tai galima spėti, jog jis ir daugiau rašinių bus palikęs — nuo 1810 ligi 1823 m. Nors iš užsilikusiųjų trijų knygų aiškiai matyti, jog autoriaus pamėgimas „piórkiem się zabawiać" senatvėje vis didyn ėjo (pav., kuomet pirmojoje knygoj tilpo 1792 [?] — 1806 m. raštai, dviejose kitose po dvejus metus betilpo, II — nuo pabaigos 1806 ligi spalių mėn. 1808 m., III — nuo spalių mėn. 1808 ligi lapkričio m. 1810 m.), bet dargi nežiūrint to ir sutikus, jog paskui jis mažiau berašė, vis dėlto ne be pamato spėju, jog dar kokios 2—3, o rasi ir daugiau knygų kur nors (bene tiktai buv. Telšių bernardinų knygyne) guli supelėjusios. Pats gi Klementas prisipažįsta ne visus savo raštus tesuradęs, savo „dziełkon", nei nepersirašęs dramų, kurių nemaža vaikams vaidinti parašė.

Taigi matom, jog kun. Tumo surastoji ir Lietuvių Mokslo Draugijos archyve sudėtoji rašto medžiaga toli ne pilna. Tačiau jąja bei šiokiomis tokiomis p. M. Brenšteino iš Telšių man suteiktomis ar mano paties apie Klementą susektomis žinelėmis remiantis, betgi galima, kad ir nepilnai, apibūdinti šį rašytoją, šiaip jau patį iš savęs neįžymų, bet greta kitų apibūdinantį Lietuvos bajorų visuomenę ir lietuvių raštiją XIX amžiaus pradžioj. Neužmirškime ir to, jog tarp 60.000 jo lenkiško rašymo eilučių yra ir apie 1.500 lietuviškai (žemaitiškai) parašytų; o kurio mūsų anos gadynės rašytojo tiek daug turim savo kalboj užsilikusių raštų?**)

---

*) 1910 m. basanavitiškai visur čia: knigas.

**) „Liet. Taut." čia 1910 m., o atskirame leidime veikalėlio pabaigoj pažymėta: 1909 m.

I. Viršutinė Klemento biografija.

Antanas Jackus (lot. Hiacinthus) Klementas (lenkiškai Klementt) gimė 1756 m.[2]) Gimimo vieta man nežinoma; bene bus tiktai gimęs Žemaičių Kalvarijos parapijoje, kur jo tėvai, Simanas ir Montvydų Barbora, buvo paskiau palaidoti (Dzielko, II. 479, III. 756); šioje gi parapijoje rados, matyt, ir tėvų paliktasis Antanui Laumių (len. Łowmie) dvarelis*) (6 baudžiauninkai**), malūnas ir karčiama — II. 670). Nepasakysiu, ar tai buvo sena Žemaičių bajorų šeimyna, ar iš kur kitur atvykusi[3]).

1769 m. Klementai persikėlė iš Žemaičių Baltojon Rusijon, 12 mylių atstu nuo Pinsko, grovo Ant. Plioterio Vorobino dvaran, kur Simanas Kl. gavo vyriausiojo prievaizdo vietą (I. 924, 927, 935)***). Gyvendamas tenai, Antanas 7 metus vaikščiojo

---

[2]) 1823 m. mirdamas turėjo 67 m. amžiaus (Mirimo knygos Telšių bažnyčios). (M. Bren.).

*) 1925 m. Lietuvos apgyventos vietos težino Sedos valsč. Laumės kaimą, 14 kilometrų nuo Sedos (dabartiniame Mažeikių aps., seniau Telšių pav.). Likusiame Telšių aps. Žemaičių Kalvarijos valsč. Laumių ar Laumės nerandame. Kalvarijai yra 9 kilometrai ligi Sedos.

**) 1910 m. visur: galvos, bet Kl. rankraštyje: 6 ludzi, toliau 40 ludzi.

[3]) Rasi, tai vengrų Clement'ų, v. Klement'ų šaka, kurių vienas 1768 m. buvo priimtas Lenkų bajorų tarpan? (Wielka Encyklopedya Powszechna Illustrowana t. 36, p. 689—690). *1938 m. prierašas:* apie Klementus galima pateikti dar kiek žinių: 1768 m. Varšuvos seimas tarp daugelio kitataučių karininkų įrašo Lenkų bajorų tarpan: Michał Klement szlachcic węgierski (Volumina legum VII 1860 m. p. 372). Ar jis buvo Antano tėvo Simano giminė, nežinia. Minėtasis Simanas 1786 buvo Telšių ir Platelių karužas (Ad. Boniecki. Herbarz polski X. 1907 m. p. 121); bene su sūnum ar prie sūnaus grįžęs Žemaičiuosna? Simano brolis buvo nežinomo vardo Braclavo (Podolėje) česnikas, kurio duktė Marija Magdalena ištekėjo už valuiniečio Vielhorskio (Dzielko, II. 955). Be Antano, Simanas turėjo dar kitą sūnų, Augustiną, lenkų kariuomenės karužą (II. 958), tekste minimą seserį Prancišką Kryževičienę ir kitą, kuri ištekėjo už valuiniečio Koniuševskio (II. 938, 939). Bonieckio minimas dar Jonas Kl., lenkų kariuomenės majoras, nobilitavęsis 1792 m. (X t. 1907 m. p. 121). Atrodo, lyg Klementai būtų buvę Valuinėje apsigyvenę (persikėlę iš Vengrijos), o tik Simanas Žemaičiuosna prieš 1755 m. persikėlęs.

***) Klementas sakosi dar prieš stodamas mokyklon vienerius metus Rietave gyvenęs (II. 686); bene bus ten jo tėvas tarnavęs prieš gaudamas Vorobino tarnybą?

gana žinomon tuomet, netolimon (2 varstu nuo Vorobino) vienuolių-piarų mokyklon Dąbrovicoje (I. 927,933). Bene tik 1776 m. mokslus pabaigęs, jau kitais metais Žemaičiuosna sugrįžo (I. 840, 934; III. 535).

1777—1792 m. jisai buvo „patronu“ (advokatu) Raseinių*) teismuose (II. 228, III. 535)**), paskiau gyveno Telšiuose (II. 686, III. 535), kas bajorų seimelis (susirinkdavo Vilniuje kas treji metai) vis keliamas į Telšių žemės (bajorų) teismo (sąd ziemski) tarnautojus: 1797 m. paminėtas kaipo teismo raštininkas[4]); 1798 m. — raštininkas, kartu ir rotmistru vadinamas, 1800 m. — raštininkas ir deputatas vyriausiajame Lietuvos teisme (sąd główny litewski) Vilniuje[5]), taip pat 1801/2 m. (I. 253)***). 1802 m. jį pakėlė į teisėjus (sędzia ziemski p-tu telszewskiego[6]). Kitame seimelyje (1805 m.) vėl jį išrinko teisėju, nors, prisipažįsta, „szły głoski twardo“ (II. 686, III. 565). Užtat 1808/9 m. pralaimėjo: buvo „wyparty z urzędu“ (III. 137). Paskiau, regis, ilgą laiką Kl. visai netarnavo; bent skaitydamas 1809—1823 m. „Kuryer Litewski“'ame teismų nusprendimus, niekur neužėjau jo pavardės tarp pasirašiusiųjų teisėjų. Tiktai pradžioje 1823 m. vėl jį radau teisėju pavadintą, bene išrinktą 23-ų metų seimelyje[7])****). Tais pačiais metais, bir-

*) 1910 m. visur: Reseinių.

**) Iš pradžių, tiesa, gavo dirbti dar teismo raštinėje (II. 479).

[4]) Telšių miesto inventorius birž. 1 d. 1797 m. — Vilniaus centralinio archyvo Nr. 11.513 (285). (M. Bren.). *1938 m. prierašas:* 1910 m. — pavieto bajorų.

[5]) Pamiętniki Wincentego Wizbora-Bohdanowicza, rankraštis (M. Bren.). *1938 m. prierašas:* M. Brenšteinas išspausdino šiuos Pamiętniki antrašte Wincenty Wizbor-Bohdanowicz, Szczegóły niektóre życia mojego (wspomnienia palestranta żmudzkiego z lat 1781—1833), Wilno 1929 r. (34 puslapiai).

***) 1929 m. M. Brenšteinas (Szczegóły p. 21) rašo 1792—1802 m. Kl. buvus Telšių žemės aktų regentu, drauge 1794 m. Telšių aps. (bajorų) rotmistru ir kriminalinėms byloms teisėju, 1797 m. deputatu Lietuvos tribunole. Nors Bohdanavičius p. 20 sakosi 1798 VI 1 radęs rotmistrą Kl. žemės teismo raštininku, bet Brenšteinas p. 21 sakosi Vilniaus kalendoriuje 1799 metams to teismo raštininku radęs Ant. Pilsudski.

[6]) Pamiętniki W. Wizbora-Bohdanowicza. (M. Bren.).

[7]) Kur. Lit. 1823 Nr. 55, priedas.

****) M. Brenšteinas šiaip nustato Kl. teisėjavimo laiką: 1802. IX. 15 — 1809. II. 2 ir nuo 1811. IX. 15 (Szczegóły p. 21). 1814. XI. 15 — 1817 Kl. buvo Telšių pav. bajorų karužas (ten pat).

želio 4 d., jisai ir pasimirė Telšiuose, pavieto karužo laipsnyje būdamas[8]).

Bepatronaudamas Raseiniuose, Kl. vedė Uršulę X., pasimirusią 1810 m. (III. 648). Iš jos susilaukė dviejų sūnų, Karoliaus Lauryno (g. 1790, pasimirė kiek anksčiau už tėvą, regis, nevedęs[9]), ir Pilypo († 1828)[10]), ir dviejų dukterų, Karalinos Barboros ir Pilypinos (I. 199, II, 839). Tačiau vaikai, bent abudu sūnu, vien rūpesnius tėvui teteikė. Neilgai Laumes bevaldęs, kurias pardavė savo seseriai Pranciškai, už Jurgio Kryževičiaus ištekėjusiai (I. 201, 474; II. 670), ir neužilgo nusipirkęs sau už 125.000 (lenkiškųjų auksinų?) didesnį (40 baudžiauninkų) dvarą (II. 671, 672) (Gatautiškius?)[11])*), jau Kl. turėjo pasiimti skolų, iš kurių 1808 m. teišbrido. Tačiau, vos spėjo savąsias skolas išsiteisti, prisiėjo rūpintis sūnų skolomis: abudu sūnu paslapčiomis nuo tėvo skolinos kur galėjo ir skolintuosius pinigus vėjais leido. Iš pradžių tėvas mokėjo jų skolas, bet paskiau atsisakė, viešai apie tai skolintojus perspėdamas ir dargi žemę testamentu užrašydamas ne tebegyvam dar Pilypui, bet jo vienintelei nepilnametei dukteriai[12]).

II. Intelektualinis plėtojimasis.

Tėvų namuose Antanas ne ką, regis, teįgijo: apie juodu tiek težinom, jog abudu buvę „namiętni myśliwi" (II. 479). Nuo jų, tur būt, Saksų**) meto Lenkų ir Lietuvos bajorų prigytas, ne kuo nuo davatkiškumo tesiskyręs, jo dievuotumas. Bent nei

---

[8]) Mirimo knygos Telšių bažnyčios 1823 m. (M. Bren.).

[9]) Dziełko I. 898 ir Kur. Lit. 1823 m. (M. Bren.).

[10]) Kur. Lit. 1828 Nr. 60, priedas.

[11]) Ten pat.

*) M. Brenšteinas nustato (Szczegóły p. 21) 1817 m. Kl. jau buvus našlį, turėjus 23 metų sūnų Pilypą ir valdžius Ščodriškių dvarą su 96 dūšiomis, 1812 m. labai nukentėjusi. Iš čia: 1) sūnus Karolius Laurynas miręs ne vėliau kai 1817 m.; 2) sūnus Pilypas gimęs 1794 m. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich XV t. I dalis 1900 m. p. 527 rodo Szczodryszki esant tuos pat Gotowtyszki, 10 varstų nuo Varnių, tad aišku, jog Kl. pirko Gatautiškius, prie kurių vėliau bene dar pripirkęs ėmė juos vadinti Ščodriškiais. Tą dvarą 1925 m. apgyventų vietu sąrašas rodo Gotautiškės, 9 kilom. nuo Varnių, vardu.

[12]) Ten pat.

**) 1910 m.: saksonų.

kovojančių su prietarais piarų mokykla, nei laisvai nusiteikusių*) Krasickio, Naruševičiaus, Bohomolco įtaka**), su kurių raštais mūsų autorius buvo apsipažinęs, net gi baisaus Volterio raštų skaitymas (I. 97, II. 645) — nekliudė Antanui kunigo kviestis... žiurkėms iš klėties iššvęsti:

Szczury w świrónku nanowo ożyły,
Ba, raczej mówię, zbyt się zamnożyły.
By ich pokruszyć zęby, stargać żyły,
Słowem ze szczętem aby wyniszczyły,
Przyjdź po dawnemu ze stułą, z agentką,
Choćby nieprędko,
Lecz z dobrą chętką —
Zbierzesz jak wędką,
Jako i wprzódy, skuteczną świętością,
Ściągniesz moc Bożą nad ich zawziętością
(III. 697—698)***).

Ir šiaipjau mokykla ne kuo, regis, teaprūpino Antaną, jei bent išmokė taisykliškai lenkiškai rašyti, rasi ir ...noru rašinėti, bei šiokiomis tokiomis žinelėmis; nei kalbų (dargi lotiniškosios), nei gilesnių žinių jis joje, vistiek per kieno kaltę, neįgijo. O dėlto ir tų žinių, kurias jis turėjo mokykloje įsigijęs, visai ir jam užteko ir keliančiai jį į savo tarnautojus bajorų visuomenei, kurios jisai buvo viena iš daugelio atžalų.

Sueinant metuosna ir dalyvaujant viešame gyvenime, o kas svarbiausia — pačioj visuomenėj naujoms srovėms gimstant, augo ir Antano proto išsilavinimo plotis. Kad ir skundėsi jisai senatvėje, jog jaunas būdamas skaitęs „książki świeckie różne — bajki, romanse, bałamuctwa zdrożne“ (II. 643), nereikia tačiau užmiršti, jog taip išsitarė apie veikalus žinomųjų XVIII amž. lenkų rašytojų Krasickio, Naruševičiaus, Karpińskio, Bohomolco, prancūzo Volterio (I. 97, II. 645, III. 26). Iš „dyaryusz'o“ matyt, jog ir paskesniu laiku jis daug skaitė, kas tik jam į rankas pakliūdavo: Vilniaus („Kuryer Litewski“) ir Varšuvos laikraščius, istorijos****) raštus (apie carą Povilą I), „Ekonomiczna pana Aura księga“, Godebskio, Gurs-

*) 1910 m.: laisvamanių.
**) 1910 m. visur: įtekmė.
***) Do ks. Pileckiego profesora, aby przyszedł swireń swięcić, że zbytnie szczury opadły (1810 m.).
****) 1910 m. visur basanavitiškai: historijos.

kio, Šahino, Šukevičiaus eilėraščius, tikybinius veikalus, ir t. t. (II. 38, 51, 54, 643; III. 17, 26, 179, 456, 540, 542 ir kiti). Ar galima abejoti, jog apie 1815 metus Lietuvos raštijai pražydus, Klementas atsidėjęs skaitė turiningus naujus laikraščius ir knygas? Gaila, jog šiame atvejyje prisieina pasitenkinti vien spėjimu: surastoji medžiaga baigiasi 1810 m.

Rasi, Kl. tiek ir nebūtų skaitęs, jei būtų sodžiuje gyvenęs, bet jis nuo jaunų dienų vis miestuose ir miesteliuose mokydamasis ar tarnaudamas gyveno (I. 927, III. 535), trynėsi tarp tuometinės dvasiškių (kunigų, bernardinų, dameninkonų) ir tarnautojų (teisėjų, teismo raštininkų, regentų, patronų ir t. t.) šviesuomenės. Savi ir amato-tarnybos reikalai suteikė jam progą skersai išilgai Lietuvą ir Lenkus pervažiuoti, pažinti nemažą jų dalį. Žemaičiuose gimęs, 1769 m. su tėvais persikėlė Baltojon Rusijon, pažino Mažąją Rusiją; Raseiniuose gyvendamas, 1780 m. važinėjo Tilžėn (I. 282), 1791 m. per Prūsus, Varšuvą Galicijon (I. 817—875); iš Telšių ne kartą Vilniun tai seimeliuosna, tai tarnybos reikalais, tai savais važiavo (I. 242—267, 267—286, 319—323, 545—588; III. 133—179).

Taigi gyvenimo aplinkybės ganėtinai susitaisė, idant Klemento kultūrinis plėtojimasis leistų jam užimti ne paskutinę vietą tarp vidutiniųjų jo metų šviesuolių.

III. Būdas.

Pats save Klementas paskubiu-karštuoliu vadina, — sako: „u mnie wszystko z pośpiechem odbywa się“ (III. 1). Nuo savęs prikergsiu jam ir lengvatikio vardą: kiekvienas gandas, kiekviena kažin iš kur pagauta žinelė jau sukelia jame plačias mintis, vaizduotė*) sujunda ir... įtikėtosios žinios, kita kitai priešingos, jo galvoje padaro neįtikėtiną mišinį, jį patį prie nusivylimo privedantį (pav., žinios apie Napoleono sumanymus dėl Lenkų ir Lietuvos).

Regis, buvo gan linksmo būdo. Nors šiaipjau dažnai skundėsi sielvartuose esąs, bet jo paties paskesnieji žodžiai, jog „dawniejsza radość odemnie uciekła (III. 381), linksmų anekdotų bei pajuokų rašinėjimas — leidžia mums šį kartą ne perdaug jo skundu įtikėti.

*) 1910 m.: vaidentuvė.

Širdis linko prie gražiosios lyties. Rašinėjo apie piemenų ir piemenių meilę. Vedęs, nustojo rašyti sentimentališkas idilijas, kurias tačiau užvadavo anekdotai, žinoma, ne spaudai rengiami... Kaip ir tėvai, jis mėgo medžioti, bet paskiau, 1794 m. valdžiai šaudyti uždraudus, visai atprato nuo šaudyklės (II. 479—480). Išgerdavo. Kadangi nuo degtinės ne kartą atsitikdavo „zle kawałki", tai paskiau visai jos išsižadėjo, berods, netvirtai, pasitenkindamas daugiausiai naminiu alum, vynu, kartais ir ponču (I. 196; II. 666). Be galo mėgo „głośne tony" užu pilnos taurės, šnekučiuoti apie politiką (ir anekdotus?) su savo bičiuliais bernardinais ir kamendoriais; kai pavakarys, tai jau ir rašo, eilėmis sudėjęs, pakvietimą kuriam nors savo pažįstamam, kad pas jį apsilankytų.

Ūkio, sodžiaus nemėgo. Kad ir skundėsi įgrisę jam esą miesto „reduty i bale", bet pats save baidėsi bėgsiąs sodžiun (I. 212—218), tik, žinoma, to nepadarė (bent ligi 1810 m.): sunkiau jam būtų buvę su taurės draugais besueiti.

Tarnybos reikalai nedaug jam, tur būt, laiko teužimdavo, liuosąjį gi laiką taip, sakosi, naudojęs:

Na wiosnę i latem gmyrzę coś w ogrodku,
A wieczorem brząkam na gitarze w chłodku.
Jesli niema gości, i tak nie tęsknię, —
Jedno albo drugie z dziatwy się uśmiechnie,
Czasami choć stary z żoną coś pobredzę;
Bywa, że i nad książką urywczo posiedzę.
W jesieni i zimą mam chętkę gryzmolić,
Lubię się nad fraszkami nieco się mozolić.
Bywa, że i lepsze piszę sobie rzeczy...
Jeśli do czynienia już niema czasami,
Przepisując córkom bawię się nutami.
A gdy bywam w dobrym, w wesołym humorze,
Robię piosnki, nuty — grają w moim chorze.

(II. 196—198: Czas bez próżnoty odemnie pędzony z przestrogą potomkom)*).

Tas gaidas „córka wraz przegrawa" gitara, tėvas jai smuiku pritaria, „stąd jest dobra nam zabawa" (I. 638—639)**). Dieną, tur būt, trukdomas, rašė naktimis:

*) 1807 m.
**) 1806 r. odpowiedź na zapytanie o powodzeniu.

Robię ino we dnie,
W nocy piszę brednie,
Nim sen nie ogarnie (I. 999)*).

Paskutinius 12—15 metų, nustojęs žmonos, tarnybos, sūnais susirūpinęs ir skolosna įbrisdamas, Kl. nebeturėjo jau tokio ramaus gyvenimo, kaip pirma; tačiau jo suteikiamoji medžiaga kaip tik baigiasi šio naujo laikotarpio pradžia, o iš šalies neturiu apie tai jokių žinių.

IV. Pažiūra į Rusų valdžią.

Nematyt, kad jaunas būdamas Klementas būtų daug visuomenės ir politikos reikalais užsiėmęs. Tiesa, Lietuvos ir Lenkų visuomenei iškilmingai minint 3-sios gegužės konstituciją, rašė ir jis apie tą „laimės dieną“ eilių antrašus ant tam tyčia Telšių pastatytų vartų (I. 90)**), bet tikro įsikarščiavimo neparodė. Apsilankęs garsiame 4 metų seime Varšuvoje, savo dieninyje pažymėjo tik atstovų rėkavimą, veidmainiškumą ir puošimąsi, žodžiu „szarletaństwo“ (I. 881—885)***), o svarbiųjų, seimo atliktų viešųjų darbų nei nepaminėjo.

Greičiausia, neilgam buvo jo įsikarščiavimas 1794 m. ir vargiai kitu kuo teapsireiškė, kaip eilėmis parašytu****) į žmones atsišaukimu žemaičių tarmėje, kuris, turbūt, ne tik nuo plačiosios visuomenės, bet ir nuo artimųjų labai buvo slepiamas... Atsargus buvo mūsų valdininkas!*****) Juo labiau atsargus, jog kolei prancūzai nepradėjo rusų mušti, pastarųjų galybė išrodžiusi jam nepergalima;

...albo jeszcze kiedy może
Zwrócić się kraj nasz? Nic, nic nie pomoże.
Już on, jak mówią, wpadł w ręce potężne,
Wytrwale mocne, silne i orężne (II. 42)******).

---

*) Zawiązek księgi czyli tego tomu pierwszego (1806 m.).

**) Czasu festynu trzeciego maja na bramie pod portretami (bene 1793 m.).

***) Powrót ze Lwowa (1791 m.).

****) 1910 m.: eilėmis, parašyta.

*****) Vis dėlto, kaip nurodo M. Brenšteinas (Szczegóły p. 21), dalyvavęs 1794 m. sukilime rotmistru.

******) Tęsknącego smutku z nadzieją, potym rozpaczą, naostatek z rozsądkiem rozmowa (1806 m. pabaiga).

Rusai („Rusaki") tai, girdi, „lud silny, zamożny, dotrzymujący i nigdy nie trwożny" (II. 52)*). Kotrynos ir Povilo laikai dideliai jį įbaugino:

Tu co człowiek myśli, bronno opowiadać,
Wraz do kibitki każą niemniej wsiadać,
W niej kat wie dokąd, jak daleko wiozą,
Biją za słowa, więc mówić jest grozą (II. 38)*).

Tačiau ir Aleksandro viešpatavimas negalėjo jam daugiau drąsos įkvėpti. Pats caras šiaipjau giriamas:

Jest z siebie ludom arcydobrym panem,
Będąc łagodnym, litośnym z natury.

Peikiamas tik už tai („jest w tym niemało nagannym"), jog „otoczył (się) niegodziwym ludem — kto by nie krzywdził, wielkim to jest cudem" (II. 879)**). Ne kartą Kl. skundžiasi, jog „Rusacy", kurių nemaža privisę „w rządzie niniejszym w miasteczku najmniejszym" — horodničių, sprauninkų, registratorių, piščikų, policijos sekretorių, valdžios magazinų prievaizdų, dargi pirklių, tarnų, vežikų, kareivių (II. 279)***) — skriaudžianti vietinius gyventojus. Ypač skundėsi jisai ant Telšių miesto ir pavieto viršininkų, horodničo Maksimovo ir sprauninko Ovsiano (Owsiany), apie kuriuodu papasakojo šitokią istoriją. 1807 m. kažkas ant keliastulpio parašęs:

Ten jest słup przeto malowany,
By z horodniczym wisiał Owsiany.

Tuojau abudu valdininku pranešusiu vyriausybei, jog Telšiuose ir apylinkėje maištas prasidedąs. Atvykusios dvi rotos, kurios išsiskirsčiusios į gyventojų butus ir dabojusios miesto. „Maištininkams" nepasirodant, kariuomenės viršininkas pranešęs vyriausybei apie tai, jog Telšių valdininkai iš piršto visa ką išlaužę, o tai gyventojams varginti. Kyšį įkišęs****), Mak-

*) Ten pat.

**) Odezwa do Boga w sposób modlitwy od obywatelstwa Żmuydzi, oraz Litwy (1808 m. liepos mėn.).

***) Moment niniejszy wszystkim jest groźny (1807 m. birželio mėn.).

****) 1910 m.: Ačiu kyšiui.

simovas 50 rub. tebuvęs nubaustas (II. 298—303: Rozruch telszewski; 396—397: Horodniczy sztrafowany)*). Nedoras valdininkų elgimasis išplėtė Lietuvos visuomenės neįsitikėjimą, dargi neapykantą, ir prieš visus rusus:

Ktobądź, nigdy nie wierz Rusakowi,
Choć się zaklinając zaręcza i mówi, —
Jestto taki rodzaj, gatunek tych ludzi:
Nie dotrzyma co rzekł, słowem człeka łudzi (I. 660)*).

Kitur vėl: „Nie masz przemyślniejszego ludu nad Rosjan do wynajdywania sposobów korzystania niegodziwego“ (II. 295, sulyg. ir 914—917)***). Be to, reikia žinoti, jog Klem., tur būt, ir jo visuomenė, žinojo, kas dėjosi Rusų pasostėje; Kotrinos darbai, jos vyro ir Povilo mirimo būdas buvo jam žinomi (II. 293)****). Čionai privesiu jo eilėraštį*****) „Księcia Zubowa obawa“, iš kurio teko man kartais bajorų tarpe girdėti vieną kitą posakį[0]), taigi, matyt, plačiau kadaise žinomą:

Nasz kniaź Zubow swoje zuby
Zamyślony piórkiem dłubie,
Lękając się, by mu mitry
Nie zdarł z głowy Francuz chytry;
Łatwo zdziałać może pono,
Gdy tak zrobił już z koroną
Pruską. A tak słusznie stawa
Na myśl jemu ta obawa —
Drugiej mitry nie nabędzie,
Ni w Rosyi, ani wszędzie:
Kardynalna jest przyczyna,
Bo nie żyje Katarzyna (II. 298)[00]).

---

*) Abudu eilėraščiu 1807 m. vasarą yra rašytu.

**) Nad nierzetelnością Rusina (1806 m.).

***) 1807 m. Grubjanie Polacy, delikatni Rusacy, o sulyginti nurodomas 1808 m. rudenio Portret Rusaka, kur šis atvaizduojamas piktesnis už turką, indėną ir „wogóle poganina“.

****) Grubjanie Polacy ir t. t.: Piotr ojciec Pawła i tenże Paweł, oraz dawniej carowie z życia wyzuci zostali.

*****) 1910 m.: eiles.

0) 1910 m.: išsireiškimą.

00) 1807 m. vasarą.

Vis tai sutraukus, nėra ko stebėtis skaitant:

Gdy są tacy rządziciele,
Tron wielbiemy nader wiele,
Lecz rząd srogo nas potyka (II. 143)*).

Taigi nuoširdus Klemento patarimas:

W tym wieku i w tym Rosjanów rządzie
.....
Siedź dziś w zaciszy,
Niech nikt nie słyszy.
.....
Być cicho trzeba,
Patrzeć no chleba.
.....
Żyj dziś pokornie
I nieupornie,
Bo po dawnemu jeśli grać chcesz rolę,
Poznasz, zaręczam, sybirską niedolę
(II. 198—200: Junaczyć teraz nie pora)**).

Napoleono gadynei užėjus, kad ir pamėgo jisai politiką, noriai skaitė „ciekawe pisma", patriotinius eilėraščius ir t. t., dažnai drąsiau pasvajodavo, vis tai darė, gerai aplink apsidairęs („mówię ostrożnie, pocichu", „bo policyjni wraz oczy wyszczerzą") (III. 903)***). Siųsdamas ištikimiesiems pažįstamiems gautus iš Varšuvos spaudinius, būtinai perspėdavo: kad apie tai kaimynai nesužinotų (II. 275)****). Dar didžiau bijojo, siųsdamas kokį savo politikos rašinį: „Kto pisał, nie pytaj, sekretnie przeczytaj i zwróć stante pede, żebym nie wpadł w biedę" (II. 271)*****). Pats sakosi rašąs

nie dla publikaty,
Żeby świat wiedział, co ja w duchu myślę:
Ostrożny jestem dopiero za katy,
Lecz no (!) dla wiedzy potomności kryślę (II. 814)******).

---

*) Horodniczowska władność w mieście Telszach (1806 m.).
**) 1807 m.
***) Eksdywizje (1810 m. rudenį).
****) Do pewnego, posyłając ciekawe pisma (1807 m. birželio mėn.). Siuntė Teatr w Warszawie grany, Marsz przy wejściu tam wojsk francuskich ir kitus (neįvardytus) raštus.
*****) Wnioski z przejazdu króla pruskiego przez Telsze 1807 r. 8 czerwca.
******) Nowa pogłoska co do obrotu kraju z westchnieniem do Boga, pisane 20 czerwca 1808 r.

Mūsų laikais šitoksai „atsargumas“ vargiai jį būtų nuo kokio „priepuolio“ apsaugojęs!*)

V. Pažiūra į šalies nepriklausomybės klausimą.

Skųsdamasis ant Rusų valdžios priespaudos, Klementas negyrė ir nepriklausomybės laikų, prisimindamas „wzajemne rozterki i zwady naszych półgłówków, krajowców, rodaków, ...którzy na rozbiór kraju zezwalali“ (II. 40—41)**), mušty-nes (II. 453—458)***), „Oha, odziczga“ („żeby oha-odziczga“ [szlacheckiego] hasła kraj nie znał, by Polska nie zgasła“ — II. 588)****) ir t. t. Luominis pradžios XIX amž. valdymasis, carų paliktas Lietuvos bajorams, dažnai primindavo senąją netvarką, kurios taip nemėgo tvarkingasis Klementas:

Szły w nieładzie
Te nasze sejmiki —
Wspomnią pamiętniki
(I. 567: Opisanie podróży do Wilna).

Turto ir giminystės ryšiai, privatos, intrigos bajorų seimeliuose, žinoma, buvo svarbesni už „visuomenės reikalą“: „który obywatel miał majątki na Żmudzi we wszystkich trzech powiatach, mógł wotować (kalbama apie 1805 m. rinkimus), przechodząc z jednej do drugiej sali...“ (I. 563)*****). Matydamas, jog Telšių žemės teismo nariai nepildo savo pasiimtųjų priedermių, rašo:

Przyjdą z czasem znów sejmiki,
Wszak nie będą na nich krzyki,
Bo skrewnieni są panięta,
A wszak będzie na Klementa:
Choć w urzędzie bywa pilny,
Ale w związku nie jest silny
(II. 704: Widok sądu ziemskiego telszewskiego)******).

---

*) 1910 m. tai rašant, tur būt, kratos turėta galvoje.

**) Tęsknącego smutku z nadzieją, potym rozpaczą, naostatek z rozsądkiem rozmowa (1806 m. gruodžio mėn.). 1910 m. klaidingai pažymėta: I. 40—41.

***) Gust dawniejszych polaków (1807 m. vasarą).

****) Oha! odziczga! (1807 m. rudenį).

*****) Opisanie podróży do Wilna (na sejmiki 1805 r.), tam bytu i powrotu (I. 545—588).

****** Rašyta 1808 m. pradžioje (II. 700—705).

Ne be pamato nerimo: 1809 m. seimelyje atsitikusi „fatalność wileńska“ — turtingiems ir turintiems su juo kaimyniškus nesutikimus dvarininkams (Biržinėnų Gorskiams?) pakurščius, kitam „triennium“ jo nebeišrinkę teisėju... Kad ir mėginęs užbėgti išrinktajam už akių ir, pasinaudojęs šiojo išvažiavimu iš Vilniaus neprisiekus, prašęs, kad jį nors ir mažiau „kreskų“ (balsų) gavusį patvirtintų, bet išgirdęs: „nie można, tak myśleć zdrożno (III. 133—179: Fatalność wileńska ir t. t.)*).

O dėlto brangi jam buvo kad ir šitokia laisvė! Džiaugėsi, jog Lietuva atsidūrusi po Rusais, ne po Vokiečiais:

> Przynajmniej szlachcic ma dawne swobody,
> Są to litości monarszej dowody (III. 91)**).

Kad ne kitataučių valdininkų sauvaliavimas, apie ką aukščiau kalbėta, sunkūs mokesniai („na nas włożono tak ciężkie podatki, że się pod niemi człek możny ugina“ — II. 903)***) ir laukiamasis pavojus katalikų tikybai (valdžia „Rzymowi z dumy niedowierza, z najwyższego wyszydza pasterza, religję swą w kraju rozszerza, a naszą by zniósł, do tego wszak zmierza“ — II. 880)****), kažin ar Telšių literatas ką būtų sakęs prieš svetimą valdžią! Nepriklausomybė — saldi svajonė, bet tuščia jos, by tik būvį pagerinus:

> (My) byśmy pragnęli i chcieli,
> Gdybyśmy byli jak dawniej wolnemi,
> Wreszcie wolności żebyśmy nie mieli,
> Przecie nie byli zbyt ciemiężonemi (II. 879)*****).

Štai jo noras, pakišamas, tur būt, teisingai, ir visam „obywatelstwu Żmuydzi oraz Litwy“. Taigi nesistebėkim, jog, vos

---

*) Fatalność wileńska czasu sejmików w Wilnie r. 1809 doświadczona, wespół z opisaniem djarjuszowym powrotu traktem wiłkomierskim, wierszem i prozą.

**) Wyjomki szczególniejszych zdarzeń z historji polskiej, wierszem pokrótce dla prędszego przebiegnienia starożytnych dzieł dla następców zrobione 1808 r. w decembrze.

***) Eksdywizje, rašyta 1810 m. rudenį.

****) Odezwa do Boga w sposób modlitwy od obywatelstwa Żmuydzi, oraz Litwy (napisany w lipcu 1808 r.).

*****) Ten pat.

keleriems metams nuo Lenkų ir Lietuvos sudraskymo besuėjus*), jis yra ištikimas ir, regis, prisirišęs Aleksandro paval-dinys, linki jo kariuomenei pasisekimo prieš Prancūzus (I. 769—770**); II. 187***), giria lenkų-kareivių Rusams ištikimumą ir drąsumą per karą su Prancūzais... (II. 857—858)****). Tokie jausmai, regis, nebuvo svetimi ir daugumai Lietuvos, bent Žemaičių, dvarininkų.

Dar daugiau pasakysiu! Pasirėmus Klemento privadžio-jimų, neperdrąsu bus tvirtinus, jog šioje bent gadynėje Lietu-vos baudžiauninkų reikalai labiau už ponų reikalus spyrė juos nepriklausomybėn, su nepriklausomais Lenkais susidėti. Kuo-met, Rusams įsiviešpatavus, mūsų bajorai turėjo kelti ant sa-vęs aukščiau nurodytas, be abejo, jųjų pasiskundimuose ir per-dedamas, sunkenybes, tai jau apie tai neminint, jog tos visos sunkenybės smarkiau puolė ant mužikų, šieji atsidūrė iš tikro sunkiame padėjime:

Były i dawniej uciski, kłopoty,
Dokonywane nieco (!) dla prostoty.
Jednak nie tak zbytecznie i wszędy
Te gnieździły się nieludzkości błędy.
Albowiem *przedtym człowiek będąc wolny,*
Od ucisku pójść gdzieindziej był zdolny;
Teraz do miejsca skazką jest przykuty,
A podatkami ze wszego wyzuty,
Rząd dziś na ten stan niedość nie ma względu,
Lecz owszem sam jest twórcą tego błędu,
Że lud wieśniaczy nie dźwiga z niedoli,
Lecz trzyma jeszcze *groźniej jak w niewoli.*
Już w zaborowym kraju lud upada... (II. 390—391).°)

Kitur vėl Kl. sako: „Prostak... pod skazką by w pętach dyszy“ (II. 83)°°).

Ir štai, 1806—1807 m. Napoleonui neva Lenkų naudai ka-rą pradėjus ir Lietuvoje gandui pasklidus, jog didysis kariau-

*) 1910 m.: suėjus.

**) Życzy zwycięstwa bataljonowi wojsk rosyjskich przy wyjściu z Telsz na Francuzów, raš. 1806 m.

***) Francuzom oręż rosyjski straszny, raš. 1807 m.

****) Wierność Polaka monarsie, raš. 1808 m. liepos mėn.

°) Rolnik choć zbyt wiele pracuje, jednak mało pociechy czuje, raš. 1807 m. vasarą.

°°) Hasło choć tajne, jednak się szerzy, raš. 1806 m.

tojas žadąs senąją Lietuvos-Lenkų valstybę atgaivinti (II. 54*), 272**), 276***) ir kitur), žemaičių liaudyje Klemento pastebimas bruzdėjimas: „choć to w sekrecie, a tak kolejno, wie każden przecie..., że się zbliża wolności pora; powiada każden pocichu — już skazkę naszą weźmie wraz licho, *będziemy wkrótce*, niebawem *wolni, wyjść od panów gdzie chcąc indziej zdolni*" (II. 83—84)****). Šis bruzdėjimas kur-ne-kur aikštėn kilo: 1807 m. rugsėjo mėn. Šilavoje per atlaidus kariuomenei rekrūtus imant, jaunikaičiai nepasidavė ir išvarė kareivius (II. 583—584)*****). Panašių atsitikimų ir vėliau atsikartodavo; atsigynusioji ar pasislėpusioji mužikų jaunuomenė bėgo „hurmem do Prus", arba, susimetusi į būrius, plėšikavo ant kelių ir miškuose (III. 909—912: Nabór rekrucki)******).

Toks buvo žmonių ūpas. Ką gi veikė savininkai, bajorai? Sprendžiant iš paties Klemento, jie atsidėję skaitė laikraščius, atsišaukimas ir t. t., klausinėjo aficierius[0]), ubagus, žydus, sekė valdžios judėjimus, vis tai sumesdavo, galvas kraipydami, katrie stipresni esą, Rusai ar Prancūzai, ir jei Prancūzai Rusus nuveiksią, ar Lietuva būsianti prie Lenkų prikergta, ar liksianti po senovei, ir painiodamies viena kitai priešingose žiniose, — laukė. Kartais kildavo mintis, jog, norint laimėti, reiktų ir patiems šį tą veikti (I. 287)[00]), bet, išskyrus vieną kitą iš jaunesniųjų, pabėgusį legionuosna, vargiai kas prie kovos prisidėdavo. Tiesa, gretimo karo nepatogumai, einančios pro šalį kariuomenės sauvaliavimas (II. 158—159[000]), 213[0000]) ir kitur), mokesnių padidinimas, uždraudimas užsienin javus pardavinėti (III. 903—904)[00000]), kiek vėliau rekrūtų ėmimas (III. 909—912)[000000]) — erzino visuomenę: „patrąc na to, dzieci

*) Tęsknącego smutku z nadzieją... rozmowa. 1910 m. klaidingai: I. 54.

**) Uwaga nad wzięciem Królewca, raš. 1807 vasarą.

***) Luba nowinka, raš. 1807 m. vasarą.

****) Hasło choć tajne ir t. t.

*****) Fraczki wytrzepane, raš. 1807 m. rudenį.

******) Rašyta 1810 m. lapkričio mėn.

[0]) Dabar sakytume: karininkus.

[00]) Gawędka nowa 1807 r. 18 czerwca.

[000]) Łaska bez granic, raš. 1807 r.

[0000]) Wieść o wzięciu Gdańska przez Francuzów, raš. 1807 m. vasarą.

[00000]) Eksdywizje.

[000000]) Nabór rekrucki, raš. 1810 m. rudenį.

już zaczynają nienawidzieć rosjan“ (III. 911)*), bet už vis tai turėję atlyginti... prancūzai; mat, kalti esą, jog 1794 m. pakurstę Lenkus ir Lietuvą prie sukilimo ir jįjį savo reikalams išnaudoję (II. 50)**). Už tai koks perpykis, koks buvo įnirtimas, Napoleonui vien Lenkų daliai nepriklausomybę tesuteikus, Lietuvą gi prie Rusų palikus! Napoleonas jau nebe „bohater, lecz majster raczej, — on wolność ściska, a kajdany kuje, gdzie do wolności kraj wzdycha, poczuje“ (II. 599***); „niech piorun trzaśnie tego działacza haniebnej ugody... (II. 288)****).

Pridėsiu, jog, prasidėjus kalboms apie prisiartinančią prie Lietuvos Prancūzų kariuomenę, Kl. ir kiti galvojo ne apie aukas šaliai išsiliuosuoti, ne apie pelno ir turto jos labui išsižadėjimą, bet apie tai, jog reiksią į miškus bėgti (II. 270)*****); vieni jau vežė savo mantą iš sodžiaus miestan ar atbulai, kiti slėpė ją miške, žemėse, pas ištikimus mužikus, vienuolynuose ir t. t. (II. 282—283)******). O 1812 m. kare, Napoleonui Lietuvą užėmus ir rodantis, jog Rusams iš jos prisieis pasitraukti, Lietuvos bajorai už kits kito (Klementas irgi, tur būt, neatsiliko nuo kitų) stengėsi parodyti savo atsidavimą šalies labui ir... greitai užėmė pasitraukiančiųjų rusų valdininkų vietas. Dargi pats pusiau valdiškasis „Kuryer Litewski“ kitaip prabilo[13]). Ir vis tai neilgam — greit prisiėjo amnestijos prašyti.

Taigi dar kartą drįstu tvirtinti, jog šalies nepriklausomybė Lietuvos bajorams (jųjų tarpe ir Klementui) Napoleono gadynėje tebuvo „luxus“, kurie jie ir nelabai tesiekė.

---

*) Ten pat.

**) Tęsknącego smutku ir t. t. 1910 m. klaidingai: I. 50.

***) Warszawczyki oszukani, raš. 1807 m. rudenį.

****) Gawędka nowa 1807 r. 18 czerwca.

*****) Wnioski z przejazdu króla pruskiego przez Telsze 1807 r. 8 czerwca.

******) Jak przestrach w tym czasie groźno rozgłasza się, raš. 1807 m. birželio mėn. (tarp 8 ir 18 d.).

[13]) „Kuryer Litewski“ 1812 m., sulyg. pirmuosius keturiasdešimts penkis numerius su kitais.

VI. Pažiūra į baudžiauninkus.

Klementas neslėpė nuo savęs sunkaus baudžiauninkų gyvenimo, kuris badė jam akis. Visuomenė niekinanti mužikus (chłopek'us), kurie ją savo prakaitu laiką, išnaudoją juos ponai, valdininkai skriaudžią:

Stan rolniczy

Od niewolnika różnicy nie ma,
Na Syberji iż jest — sobie mniema.
Syberja nie jest mu tak groźna,
Ani Kamczatka bezludna, zbyt mroźna
Jak własny naród jest sercu dokuczny,
Gdy straszny sotnik, piszczyk, kozak huczny.

. . . . . .

Woł, koń, muł, osieł ma spoczynek przecie
A rolnik nigdy. Jeśli nie w powiecie,
To na pańszczyźnie robi bez ustanku
Aż do zachodu od samego ranku.
Ktokolwiek żyje, czy tego nie baczy,
W jakiej dziś wieśniak zostaje rozpaczy.
Skarżyć się nigdzie jemu wszak niewolno,
Bo karzą wraz jak buntownika bolno.

(II. 388—392: Rolnik choć zbyt wiele pracuje, jednak mało pociechy czuje)*).

Arba vėl kitoje vietoje:

Stogi, brogi składa człek swą siłą i pracą,
Panowie to sprzedawszy, pieniądze wnet tracą
Na pojazdy, na ubiory,
Na asamble, na fawory.
Jako żywo, tego im wpółrocza nie staje,
Naglą chłopka — niechaj zgóry czynsz oddaje!
Ostatnią więc krówkę wiedzie
Zbyć, dzieci mrą głodem w biedzie.
I to wyszło — szukają pożyczki corocznie,
Jak się jeno karnawał, bies jakiś pocznie,
W bezdróż pędzą do Rygi
Przywieźć wina i ostrygi.

(I. 593—594: Chłopka wieśniaka głos czyli piosenka)**).

---

*) 1807 m. vasarą.
**) 1805 m. lapkričio mėn. 1910 m. klaidingai: II. 593—594.

Kartais įvardina kai kuriuos žmonių engėjus:

Szadów.. wiadomo: jest pana Ropa,
Co ciemięży swego chłopa.
Każden z włościan nań się żali,
Nawet i sąsiad nie chwali. (III. 174)*).

Prisiminkime žinomąjį D. Poškos „Žemaičių ir Lietuvos mužiką“[14]), prisiminkime kad ir kun. J. Rupeikos išverstajame „Jonas isz Swisłoczes“, rasi, jo paties parašytąją „mužikėlio giesmę“:

Vos aušra užšvit, vištos praded kargti,
O man vargdieniui reik dirbti, reik vargti[15]).

Visų trijų minėtuosiuose rašiniuose skamba lyg viena skaudi styga, berods, Klemento gan prastai užgaunama, matosi tikra žmonių vargų užuojauta. Poška ir Klementas dargi vienodai baigia — kreipdamies į carą, prašydami, kad palengvintų mužikams gyvenimo naštą...**)

Negalima tečiau idilizuoti mūsų telšiškio į baudžiauninkus pažiūros. Štai jo ir kitoks eilėraštis:

Nie sypia chłopek, acz się zdaje chrapie;
Nie świerzbi jemu, acz się w głowie drapie —
Choć czasem stęka, przecie nic nie boli, —

---

*) Fatalność wileńska ir t. t., rašyta 1809 m. Apie „sąsiadą“ ten pat rašo: „Owszem gani go otwarcie, że postępuje z nim uparcie. Szlachta laudańska granicząca miała z nim ciężki proceder za remizą“ (174).

[14]) Ir. Jonas. Lietuviški dainiai pradžios XIX amžiaus. Shenandoah. 1899 m. p. 7—12. *1938 m. prierašas:* apie D. Poškos „Mužiką“: M. Biržiškos Lietuvių literatūra Vilniaus univ. metu (Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I kn. 1931 m. p. 181—184), Iš D. Poškos raštų (ten pat p. 291—299), Chłop polski (Lietuviškoji enciklopedija V t. 1937 m. p. 312—313), K. Alminauskio „Mužiko“ kopija („Archivum philologicum“ III 1932 m. p. 85—107), M. Brensztejno Dionizy Paszkiewicz 1934 m., p. 64—70.

[15]) Vilniuje. 1823 m. p. 248. *1938 m. prierašas:* greičiau paties D. Poškos arba Vilniaus studentų (Sim. Stanevičios? Kaj. Nezabitauskio?): M. Biržiškos Lietuvių literatūra Vilniaus univ. metu (Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 m. p. 183—184).

**) Žiūr. toliau Cny monarcho ir t. t. iš to pat eilėraščio Rolnik choć zbyt wiele pracuje ir t. t.

Próżnuje w ten czas, gdy się zda mozoli, —
Kiedy gdzie trzeba, zrobi się napiłym, —
Kogo nie lubi, temu grzecznym, miłym.
. . . . . .
Choć wrzeszcze, że jest bez chleba i w nędzy,
U niego znajdziesz dostatkiem pieniędzy.
. . . . . .
Choć w oczach pana czci, wielbi, szanuje,
Zaocznie niesmak do niego czuje, —
Przed rządcą jak lis płaszcząc się wywija,
Skarży się potem, gdy rząd jego mija.
. . . . . .
On co innego w mowie zawsze kryśli,
A co innego zdradliwie ma w myśli, —
Chytrzejszy jak lis, pod hasłem prostoty,
Gdzie tylko zręczność, robi krzywdy, psoty.
Nie wierz chłopowi w żadnej nigdy mierze
— Jest to zawodnie łaszczące się zwierzę.
(I. 649—650: Gienjusz chłopski)*).

Štai jums ir žmonių užtarėjas! O be abejo, nei vieną, nei kitą kartą, sau tiktai rašydamas, nemelavo, nesistengė tikrųjų savo jausmų apgauti, nei pats sau nesipriešta ravo. Sunkus žmonių gyvenimas, kurio aklas tiktai nematė, o kietaširdis išnaudotojas negalėjo užginčyti, jam rūpėjo ypač dėl to, jog tai nekaip atsiliepdavo ar bent galėjo ateityje atsiliepti ant jo paties padėjimo ir kitų bajorų, kaipo žemės savininkų, baudžiauninkų darbu prakaitu mintančių, pagaliau ir kaipo privileguotojo luomo. Juo sunkesnis buvo mužikų padėjimas ir vargingesnis gyvenimas, juo didesnis pavojus grasė ponams, jų lobiui ir dargi „nepaliečiamybei“. Žmonių jėgų**) ir... kantrumo išsunkimas lyg šmėkla baidė:

Cny monarcho! by zamiast dochodu
Nie było nam i skarbowi z a c h o d u,
Żeby się ustrzec bliskiego już głodu,
Więc obmyśl ulgę dla swego narodu (II. 392).

— meldžia susirūpinęs dvarininkas, matydamas, jog „nakład skarbowych podatków niszczy (mužikus) niemal z ostatków“ (III. 702). Kreipiasi į valdžią, kurios įvestoji „skazka“ ir di-

*) Rašyta 1806 m.
**) 1910 m.: spėkų.

deli mokesniai galan žmones nuvarę. Valdžia ir didikai rytojaus nežiūri, už jų gi darbus kliūsią visiems — štai kas jam rūpi! O mužikai? — šie jam svetimi: vargte vargstą, bet ir gyvuliai gi jie esą, tiesą pasakius... gerokai gi pagalvojus, „sveiko proto“ žmogus supras, jog tas, kurs turi šiokį tokį turtą, pavydėti turi ne tik ką savo baudžiauninkui artojui, bet ir šiaip jau priedermėmis nesurištam žmogui, būdamas, tur būt, daug už jį nelaimingesnis:

Szczęśliwy jest, kto nie ma ziemi swej kawałka,
Nie zna swojej własności, ani swojej chaty,
Lecz jest majątkiem jego torba, w ręku pałka,
Bo nie zna kłótni i jest w spokojność bogaty,
Klaszcze wesół z okrzykiem w kraśne swoje dłonie,
Że się za nim ani zysk, ni strata nie goni.
. . . . . .
Czemuż nie przyznać, że stan lepszy charłaczy,
Niźli los fortuny, co z ludźmi dziwaczy.

(I. 70: Szczęście charłaka)*).

Taip rašo, dar tebebūdamas jaunas, mūsų „svajotojas“, kuris, žinoma, nei tuomet, nei vėliau pirštu nepajudino šiam rojui, nuo savęs pradėjus, ant žemės įkūninti, nesinėrė iš taip varžančių jo gyvenimo laisvę— laimę turto pančių... „Sveikas protas“, rasi, Kl-ui pačiam to nesuprantant, spyrė jį, iš šalies žiūrint į žmonių vargus, ašaras lieti ir... melsti valdžią, kad mokesnius pamažintų.

VII. Jo rašymas lenkų kalba.

Jau mano aukščiau privestosios iš Klemento rašinių ištraukos aiškiai parodo, jog jis nebuvo gabus rašytojas: prasta vaizduotė**), dažnai menkas turinys, netikę išsireiškimai, kartais vien eiliavimui įstatytieji žodžiai... Rašė daug, bet su dideliu vargu:

Sto razy zmażę, nim myśl swą wyobrażę (I. 995)***).

*) Rašyta bene dar 1792 m.
**) 1910 m.: vaidentuvė.
***) List, rašytas 1806 m.

Į savo rašymą žiūrėjo, kaip į liuoso laiko, kurio jis nemaža turėjo, užkimšimą: tai „zabawa“, „brednie“ (I. 998, 999)*).

Savo rašinių nebrangino:

> Gdy nie zrobię wprędce,
> Wdal nie wezmą ręce.
> Tym sposobem mych robót wiele ginie,
> Gdy co przeszkodzi, wraz ochota minie,
> Kończyć nie chcę wcale,
> Więc zedrę lub spalę (II. 385)**).

Pats sako: „Te dziełko... ani jest znakomite, ani też być może użyteczne... nie ma wyborności myśli i brzmienia poetyckiego...“ (I. 1)***). Teisinas, rašąs tam tikslui, idant ainiai tinginiu jo neapšauktų, bet, persiėmę jo darbštumu, patys ką nors geresnio įstengtų sutverti: „niech ta pracowitość doda (mojemu następcy) chęci i ochoty do lepszych robót, a tym samym niech zabierze gust (następca) do doskonalszego rzeczy wyobrażenia“ (I. 1)***). Tačiau kyla abejonė, ar bebus suprastas jo tikslas, bene bus sunaikinti jo triūso vaisiai: „jeżeli nie mieć względu na pracowitość moją, toć pożałować wydatku na papier“ (III. 1)****), lyg nujausdamas būsimosios kritikos sprendimą, ištraukia paskutinį ir gan liūdną argumentą mylimajam dvasios vaikui apginti.

Jo raštai tai, kaip žinom, daugiausia dienos atsitikimų persakymai su kai kuriomis išvadomis*****): pačios vedimas, tarnystės reikalai, gyvenimo vargai ir džiaugsmai, skolos, ūkio dalykai, politika, kelionės — vis tai randa savo atbalsį įvairiose odėse, „narratyvuose“, antrašuose, kelionių dieniniuose, maldose (pav. „prośba do Najświętszej Panny Niepokalanie poczętej, aby nieprzyjaciele nie brali góry, nie strącali z urzędu“), laiškuose į pažįstamus, pasveikinimuose... Šitie raštai, žinoma, nieko bendro su vadinamąja dailiąja literatūra neturi.

Tačiau rašinėjo jisai ir labiau su jąja surištus dalykėlius[0]). Priklausydamas prie XVIII amžiaus šviesuolių kartos, ypač

---

*) Zawiązek księgi czyli tego tomu pierwszego, raš. 1806 m.
**) Wyznanie własne, raš. 1807 m. vasarą.
***) Do czytelnika czyli raczej mojego następcy,rašyta bene apie 1800 m.
****) Do mojego następcy, raš. 1808 m. spalių mėn.
*****) 1910 m.: kai-kuriais išvedimais.
[0]) 1910 m.: veikalėlius.

pradžioje savo rašymo, sekė tuometinius lenkų rašytojus, bent formos atžvilgiu*). Sekdamas Karpińskį, rašė iš piemenėlių gyvenimo saldutes idilijas, daineles apie upelius ir miškelius. Įsižiūrėjęs į Krasickį ir Naruševičių, daugybę prirašė visokių epigramų, antkapių ir t. t. Pats jau per save varė „fraszki", anekdotus, kurių rūšį parodo ir tai, jog kažin koks nežinomas, tur būt, vėlesniosios kartos, doros cenzorius turėjo dargi išplėšti daugelį iš jųjų; beliko tik antraštės**) — „Marynki z Justynkiem zażyłość", „Kobietek żmudzkich nierząd", „Chętka kobiet", „Miejsce podejrzane w Telszach czyli browarek" ir t. t.

Tur būt, ne kartą dar mokykloje matęs mokinių spektaklius, vaikams drąsai įpratinti rašė komedijėles, „kolendas", eilėraščius***) persakymui:

> Robię dziełka teatralne,
> I acz one nie są walne,
> Przecież dzieci eksekwują,
> Tak się w śmiałość coś wprawują (I. 638)****).

Skyrium paliko „dziełko" zawierające kilka dram" (II. 947)[0]), kurių nesu skaitęs ir apie kurias nieko nesu girdėjęs, kad būtų jas kas matęs. Manau, kad ir lenkų dramininko Bohomolco pavyzdys stovėjo prieš mūsų telšiškio akis.

Daugelis jo raštų pražuvo (I. 1)[00]). Nemaža, tur būt, jis prirašė ir Vilniaus universiteto žydėjimo metu (1815—1823), kurio įtakai[000]), rasi, ir nebuvo, kaip nebejaunas žmogus, labai[0000]) pasidavęs, bet, be abejo, ir turėjo šiokiu ar tokiu būdu atsiliepti į prasidėjusį po universiteto sparnu raštinį ir šiaipjau intelektualinį politinį[00000]) judėjimą (nesant medžiagos, negalima, žinoma, šio tvirtinimo faktais paremti ir reikia[000000]) tenkintis spėjimais. Tačiau vargiai įtikėtina, kad jis ką nors žymes-

---

*) 1910 m.: įžvilgyje.
**) 1910 m.: užvardijimai.
***) 1910 m.: eiles.
****) 1801 r. odpowiedź na zapytanie o powodzeniu.
[0]) 1808 m. rudens pastaba.
[00]) Do czytelnika ir t. t. (apie 1800 m.).
[000]) 1910 m.: įtekmei.
[0000]) 1910 m.: didžiai.
[00000]) 1910 m.: raštiškąjį... intelektuališkai-politiškąjį.
[000000]) 1910 m.: prisieina.

nio, bent lenkų kalba*), tuo laiku būtų parašęs: jo jėgos**) tam buvo permenkos... Greičiausiai, likosi tokiu pat, kaip ir buvo, Telšių raštininkėliu, dargi negirdėtu lenkų istorikų***). Žymesnė vieta turi būti jam pripažinta lietuvių raštijoje.

VIII. Žemaitiškumo šaknys.

Wyglądamy, co się z nami stanie:
Czy podawnemu będziem Polakami,
Czy jak aż potąd jeszcze Rusakami,
Więc niewolnikami (II. 311)****).

Toksai Klemento pasakymas, lyg ir pasmerkiąs tautystę valstybės sąvoka, turėtų nuraminti kad ir smarkiausią mūsų dienos lietuvėdrą, tebematantį lenkus — „koroniarz'us“ ir „lenkus“ — „litwin'us“. Dar labiau užmigdytų „stan posiadania“ kariasargio budrumą mūsų Antano persiėmimas Lenkų reikalais, jo nuolatinis guodimasis, jog Lietuva nuo Lenkų esanti atskirta. Dargi Lietuvos nuo Lenkų p r a e i t i e s skirtumo jis lyg ir nematąs: savaip persakydamas Krasickio Lenkų istoriją, iš savystovės Lietuvos valdovų tepaminėjo Gediminą, apie Vytautą tiek tiktai, kiek šisai Jagėlai pinkles statęs (III. 25—91, Wyjomki szczególniejszych zdarzeń z historyi polskiej)[0]). Liublino unijos nei nepastebėjo... Ir kas gi pasirodo? Šis pilnai jau, rodės, sulenkėjęs Žemaičių bajoras vis didesniu virsta „žiemaiciu lijžiuwia“ užtarėju, kalbininku patrijotu!

Dar 90-siais XVIII amžiaus metais, o rasi, ir anksčiau, jau jis retkarčiais su kai kuriais savo pažįstamais žemaitiškai, arba pusiau žemaitiškai (maišytai žemaitiškai ir lenkiškai), susirašo. Parašo kartais savo vardu, ar kam kitam persakyti, kokį pasveikinimą, pajuoką, šiaip eileles. 1794 m. žemaitiškomis eilėmis ragino žmones sukilti. Paskiau pasirodo iš kitų autorių ir jo paties lenkiškųjų raštų vertimai: epigramos, antkapiai...

---

*) 1910 m.: kalboj.
**) 1910 m.: spėkos.
***) 1910 m.: historikų.
****) Ciekawość w tych czasiech, raš. 1807 m. liepos mėn.
[0]) Wyjomki ir t. t., wierszem pokrótce dla prędszego przebiegnienia starożytnych dzieł dla następców zrobione 1808 r. w decembrze.

Iš pradžių rašo žemaitiškai, lyg ir pasijuokdamas iš savęs ir iš skaitytojo, jog prie tokios kalbos nusileidęs; tai rašo „żartobliwie po żmudzku“, tai „mieszane po polsku i po żmudzku“, pasiteisindamas, jog „dawniej był zwyczaj mieszać między polszczyzną łacinę, wolno więc to teraz czynić z żmudzką mową“ (I. 230: List zabawny dla mieszaniny żmudzkiego języka)*). Reikalas spyrė kartais ir rimtai žemaitiškai pratarti, pavyzdžiui, per 1794 m. sukilimą. Paskiau, kitiems pradėjus raštuose kelti lietuvių (žemaičių) kalbą, ir telšiškis literatas, kad ir senas būdamas, nepanorėjo nuo jaunųjų atsilikti:

Ir asz gieydieczio tayp paraszidinti,
Kaypo kiti; bet reykałs mun adminti,
Joug sens stiprouti, kaypo jauns negalu,
Turiedams dar daug unt sprunda wargalu (III. 976)**).

ir lenktynėmis su kitais daugino žemaičių dailiąją literatūrą odėmis***), „gijsmelėmis“ (sielanki), „išimtais stukeliais iš visokių jougdarių“, „grabrasztais“, „niekeliais“ (epigramos)... Literatiniame laiške į vysk. Giedraitį užtaria „žiemayciu lijžiuwi“ (mat „kiti isziunk, jog kałba prasta“), kelia vyskupo garbę, kaipo „karszto apginieio žiemies sawa“, keliančio „senieymusa lijžiuwi... łopiszio atrasta“ (III. 538, 539: Donis pridera dyjno wardmetu Swisiey Skaysciausiuy Juzapuu Kunigaykszciu Giedrayciu Wiskupuu Žiemayciu Kawalerium Grażibies buwysiu Linku Ponistes Alsiediuse 1810 morciaus 19. Ligia su rasztas eyla sudietas. Par tikra ir wysuziemiausi Tarna A. K. attydouta)****).

Toksai nesuprantamas, rodos, viename žmoguje susimezgimas kaip ir visiško sulenkėjimo su ypatinga „senieymusa lijžiuwia“ meile ir pagarba, jei ne visai, tai daugumai Žemaičių bajorijos, buvo bendras; vėliau, vis silpnėdamas lenkystės

*) List ir t. t. do ks. Babiańskiego z powodu Bożego Narodzenia winszujący, z prozą, raš. apie 1800 m.

**) Gromatela pas Kunigayksztia Wiskupa Ziemayciu Jozupa Giedraytia, siuntunt treiopus rasztus metusi 1811, mienesi Kowa 19, arba Sa Jozupa, dabar uszcziesu paraszita.

***) 1910 m. visur: odomis.

****) Rašyta bene 1810—1811 Kalėdų atostogų metu.

naudai, ir mūsų dienose dėlto šen ten*) tebenujaučiamas. Kuomet Aukštaičių bajorai, anksčiau už žemaičius lenkų įtakai**) atsivėrę, Klemento metu bene vardu tiktai („litwini“) tesiskyrė nuo Lenkų bajorų, ilgiau savitai gyvenę žemaičiai labiau už anuos išlaikė seną būdą. Nebeatskirdami jau, rodės, savo politiškųjų reikalų nuo kitų buvusios Lenkų ir Lietuvos valstybės provincijų bajorų, jie dėlto, kaip matėm, pasidavę naujo politiškojo gyvenimo sąlygoms, Aleksandro metu savitai atsiliepė į politikos nuotykius, nebebėgo su Napoleonu ir Lenkais susidėti.

O dabar užleisiu vietą lenkui-daminykonui, kurs apie 1780 m. šiaip žemaičius yra aprašęs[16]):

„...Klima czyni żmudzinów niesposobnemi do wyprawy roli: są hultaje, pijacy,... dumni, hardzi a głupi jak sadło, w całej Żmudzi e t i a m z g o d n i e j s z y c h. Który nie edukował się w Litwie albo Polsce, nie bywał między ludźmi we dworze albo w kancelarji, częstokroć się p r o s t o t ą zawstydza... Szlachta żmudzka, prócz większych panów, wielce uboga, drobna i nie manjerna: p r o s t o t a ich we wszystkich czynnościach, zdaniach, obcowaniach, tak upośledziła, że ledwie po szerpetynie poznać, że on szlachcic... Język żmudzki ni sioje ni toje... Jednak go tak żmudzini kochają, iż cale nie lubią kto go nie umie — i lubo żmudzin wędrujący umie po polsku mówić, tai się z tym dotąd, póki w dobry humor nie wnidzie; ale jak gorzałki razy z dziesięć się napije, wtenczas po polsku trem brem bredzi. Ta to jest przyczyna największa p r o s t o t y i n i e d o b r e j e d u k a c j i młodzi żmudzkiej, że n i e c h c ą s w e g o b a ł a m u t n e g o j ę z y k a o d s t ą p i ć i pokazać się na świat...“.

Kad ir ne visur aišku, kur apie ką kalba žemaičių „garbės“ žemintojas — apie baudžiauninką, smulkųjį ar vidutiniškai***) pasiturintįjį bajorą, rods, nesuklysiu pasakęs, jog, aplamai imant, žemaičių dargi vidutiniųjų bajorų „prostota“, „niedobra edukacja“ ir prisirišimas prie „swego bałamutnego języka“ — žymiai juos skyrė nuo kitų Lenkų ir Lietuvos bajorų. Jau dėl

*) 1910 m.: šiur-tur.

**) 1910 m.: įtekmei.

16) „Atenaeum“ 1845 m. IV. 135—143 (Chorografja czyli opisanie Żmudzi świętej przez księdza Kantego Bagińskiego).

***) 1910 m.: vidutiškai.

savo geografiškosios padėties turėję*) skirtiną nuo kitų Lietuvos kraštų visuomenės-ekonomijos**) ir politikos-kultūros***) plėtojimąsi, Lietuvai dar su Lenkais nesusidėjus, įtraukti į bendrojo su Lenkais politiškojo gyvenimo sūkurį, Žemaičiai savo vidurinį gyvenimą po senovei savaip varė. Bajorų visuomenė, veik iš vienų vidutiniųjų ir smulkiųjų susidaranti, tolima nuo didžponių dvarų ir karaliaus „loskos", o per tai turinti pasitenkinti vien mažesniais ir tai dažniausiai tik bendraluomių suteikiamais per rinkimus „urėdais", kartais tiktai garbės vardu, bendrame valstybės gyvenime mažai tedalyvavo ir... neturėjo gyvo reikalo šviestis. Taigi kiek, rasi, ir perdėta daminykono aprašyme bajorų „prostota" ir „niedobra edukacja" turėjo žemaičius prieš kitus žymėti (čionai nekalbu apie Vilniaus universiteto ir vėlesnius laikus). Juo labiau tat turėjo pulti į akis, jog kad ir įvairaujanti ekonominiu atžvilgiu****) „žemaitija" (Žemaičių bajorija) jau savo sąstatu nuo senovės daug buvo demokratiškesnė už kitų valstybės kraštų bajoriją, rasi, vieną Mozūriją išskyrus. Ji turėjo savo tarpe daug didesnį, ne kaip kitur, smulkiaturčių bajorų skaičių, kurie kultūros atžvilgiu[0]) ne kuo tesiskirdami nuo šiaipjau mužikų, civilinėmis, kriminalinėmis, iš dalies politinėmis[00]) ir draugystės lygiomis naudojosi teisėmis su kitais bajorais, lyg ir rišo anuos su kaimo[000]) žmonėmis. Laipsniškai gi su šiaisiais surišti, nuo didžponių veik visai nepriklausą, žemaičių bajorai ir į žmones ir jų reikalus kitoniškai žiūrėjo, nevienas į didikus skersavo; žinoma, kaip ir visa, kas visuomenės santykių, pačių bajorijos reikalų pagimdyta, šis intelektualinis demokratiškumas neturėjo šaknų mūsų ponų gerose širdyse. Visuomenės atžvilgiu[0]) už kitus artimesni mužikams būdami, Telšių-Raseinių[0000]) bajorai mažiau nuo jų tesiskyrė ir kultūros reikaluose, kas ne vien daminykonui ne kartą davė pamatą iš aukšto į juos žiūrėti, prikišti jiems (bajorams) „prostotą" ir „niedobrą edukacją", ne

*) 1910 m.: ačiū savo geografiškajam padėjimui turėjusieji.
**) 1910 m.: ekonominį.
***) 1910 m.:kultūrinį.
****) 1910 m.: ekonominiame įžvilgyje.
0) 1910 m.: įžvilgyje.
00) 1910 m.: politiškomis.
000) 1938 m. įrašyta.
0000) 1910 m. visur: Reseinių.

kartą užgaulingai iš jų pasijuokti; pats Kl. paminėjo kažin kokias „Wileńskie wierszyki czyli paszkwil na żmudzinów“ (III. 179)*).

Tas gi bajorų su žmonėmis artumas Žemaičiuose apsireiškė ir kalbos atžvilgiu**). Kad ir buvo vis plačiau vartojama bendra visų Lenkų-Lietuvos bajorų kalba, kad ir vis toliau „žiemayciu lijžiuwis“ atsilikdavo paskui visuomenės ir kultūros***) šalies gyvenimo plėtojimąsi, „prasta kalba“ teberišo tenai bajorus su mužikais. Juo labiau ji tebebuvo bajorams brangi (nesakant apie jos reikalingumą su žmonėmis susitinkant), jog jųjų lenkiškoji kalba labai tebešlubavo, statė juos ant pajuokų, laikė užpakalyje kitų provincijų bajorų, „prastoji“ gi buvo lyg koks apdraustas nuo pavojingų konkurentų turtas. Juo smarkesni buvo prieš ją pasikėsinimai, užpuolimai, peikimai, juo karštesnių turėjo jinai Žemaičių bajorų tarpe apgynėjų. Klementas irgi prie paskutiniųjų priklauso.

IX. Pirmieji žemaitiški raštai.

Gan ilgą laiką, nuo 1794 (?) maždaug ligi 1808/9 metų Kl. raštiškasis „žiemaiciu lijžiuwi“ darbavimasis turi būti paskaitytas rašymo be jokio, rodos, iš šalies impulso (ir įtakos)****) metu. Rašė jisai tuomet negudraudamas (nemudrstvuja lukavo), kas tik mintin užėjo, į tai, kam ir ką rašąs, neįsigilindamas.

Draugaujant su kunigais ir vienuoliais, kurie turėjo nuolatinius su žmonėmis santykius ir kurių tarpe nevienas buvo iš šiųjų kilęs (pavardės: Švilpa, Pipir'as, Pikel'is ir kitos), be abejo, ne kartą teko žemaitiškai „pasijukout“. Taigi geran ūpan įėjęs, Kl. ir rašo į savo pažįstamus ir bičiulius, ar tai kokiu reikalu, ar šiaip jau laiškus, bilietus ir t. t. „žartobliwie“ žemaitiškai. Daugiausia tokių laiškų nusiųsta į Telšių kamendorių, paskui altoristą kun. Dzidorių Švilpą („Szwilpa,

*) Tą eilėraštį Klementui atsiuntė Raseinių daminykonas Žilevičius 1809 m. pradžioje. Bene bus čia kas bendra su 1809 m. sausio mėn. Vilniaus seimeliais, kuriuose Klementas yra pralaimėjęs?

**) 1910 m.: įžvilgyje.

***) 1910 m.: visuomenės-kultūrinį.

****) 1910 m.: įtekmės.

którego ze żmudzkiego nazywają z przedłużeniem“ — Szwilpowicz [17]), keletas į Šateikių dvarininką karužą Budriką, po vieną ar po du į Kalvarijos daminykoną kun. Jeronimą Babianskį, dvarininką Mikuckį, Telšių administratoriu kun. Racevičių ir kun. Jurevičių, Raseinių daminykoną kun. Žilevičių, Telšių bernardiną kun. L. Šimkevičių[18]). Tie laiškai nei patys iš savęs, nei palyginus su kitais Kl. žemaitiškais raštais, nėra įdėmūs, — tai paprasta eilėmis surašyta dienos reikalų korespondencija. Jų kalba bene prasčiausia iš visų jo raštų. Greta jų ir turiniu ir kalba galime pastatyti anekdotus, 2—4 eilučių „žarciki“ ir t. t.[19]).

Skyrium prisieina paminėti „Gijsmela czyli piosnka żmudzka, słowem fraszeczka“, kuri bajorų tarpe, matyt, buvo gana žinoma, nes teko man vieną kitą iš jos išsireiškimą bajorų draugystėj išgirsti. Būdama nerimto turinio, kaipo „fraszeczka“, ji išsiskiria iš kitų Kl. raštų formos gyvumu ir lengvumu, berods, ne ligi galo išlaikytu:

Kayri, Kayri, duuk tabokas,
Ja neduusi, bus taw strokas.
O Kayrienie, duuk arielkas,
Piłk i czierka isz butelkas.

---

[17]) Dzielko. I. 627*). Sulig Directorium horarum canonicarum et missarum... pro dioecesi Samogitiensi in annum (1818), kun. Švilpa („Szwiłpo“) buvo paskiau Pikelių klebonu. *) Bilet, raš. 1806 m.

[18]) Žiūr. 1-ąjį priedą.

[19]) 1. Powinszowanie na Boże Narodzenie, zrobione chłopowi po żmudzku. I. 228 (1799 m.?).

2. Ditto, mieszane po polsku i po żmudzku. I. 228—229 (1799 m.?).

3. Żarcik w Wilnie czasu sejmików napisany, ale uchowaj Boże niepublikowany (I. 534):

„Ar wele błoga Dimsza
Tarp gieru ikimsza“. (1805 m.).

4. Upał jakie ma skutki. Po żmudzku. (1807 m.). Išplėšta.

5. „Gdy pierwszy kroć przez Żmudź była
Wieziona harmata,
Jedna drugiej z bab gwarzyła:
Ku czie weż, ar mata?“ (II. 856, 1808 m.).

6. Epigramata na urzędn(ików) telsz(ewskich) z powodu zaskarżenia w(ielmożnego) Ukryna. Po żmudzku. (III. 677, 1810 m.).

Pana Onna, dukterele!
Duuk uszkunsti mums biszkiele.
Juns Kayrutia waka maži,
Pagijdokiet gijsmie graži.
O iuns wysznies ir swetela,
Gierkiet saldi arielkela.
Mums bus linksmiaus adsigierus,
Wesma daugiaus kałbus gierus.
Muzykonta piaun kazoka,
Jons su Onia dayle szoka.

Toliau keletas eilučių eina „jak po grudzie“:

Kłausik, praszom, brołau Kayri,
Kibk už runka żonkaus Kayri.
Wesk y tuńciu, Unton, netruk,
Tu su Barbiu eyk wieł Petruk.

Ir vėl kvapo atgavęs, baigia:

O mes paskuw paskubiesma,
Wełto wyjto nesiediesma.
Patrumpisma yłga dyjna,
Kap hadina pareys wyjna.
Szokiem dabar, hulawokiem,
Czie linksmityjs neparstokiem. (II. 183—185, 1807 m.)*).

Tačiau svarbiausias šio laikotarpio Kl. žemaitiškas eilėraštis ne savo forma, kuri yra menkutė, bet parašymo priežastimi ir metu, tai „Piosenka żmudzka czasu rewolucji robiona“:

Kławsik tu, waykuti muna!
Kas giwa dar turi kuna,

---

*) Oskaro Kolbergo rinkiny: Pieśni ludu litewskiego („Zbiór wiadomości do antropologii krajowej“ III. 1879 m., p. 230), kaipo paskutinę dainą, kun. Jono Narkevičiaus suteiktą iš Raseinių pavieto, skaitome:

1. Muzykante, grižk kazóka(,)
Jons ir Ona gražėj šóka.
O ir mùdu nestoviésma,
paskún anùs paskubiésma.

2. Gaspadíni, giára žmóna,
pastatís ałaus izbóna,
o mergiali, dukteriáli,
dus uškánsti piragiáli.

Toliau vertimas į lenkų kalbą.

Už ginkła imkies spiera (,)
Ratawok sawa wiera!
Ratawok kożnus żmogielis,
Ar sens wirs, ar iauns waykielis,
Ratawok motriszkiela
Nog złastis nepritela.
Jog żinot wysi, ku dara:
Bażniczias nelikt, ne dwara
Ne sodos ne miestela,
Kur użen nepritela.
(Spasaba[20]) Jaw czie kita buda niera:
Reyk gintis nu anu spiera,
Reyk szalin iszwariti (,)
Żiemaycius użłaykiti.
Styprunkiet tikta waykiela:
Matiset, biegs nepritela (,)
Biegs isz żiemes, sakau, musa,
Padyrbsett anu luusa.
Tykiekiet: Jums Pondiws padies,
Anyi dawgiaus nepasidies.
Matiset, kat iszginsett,
Lig wyina isznaykinsiett. (I. 125).

Šitas eilėraštis, čion gi pastebėsiu, kaipo parašytas*) 1794 m., yra tai, regis, anksčiausias Klemento žemaitiškas rašinys.

X. Naujesnės gadynės įtaka.

Jeigu Klemento rašto darbas lietuvių kalboje tuo tik, ką aukščiau pažymėjau, būtų pasibaigęs, vargiai būtų prisiėję kam nors rimčiau juo užsiimti. Tačiau jo raštai, kurie pasirodė 1810 ir 1811 m. (rašyti, tur būt, 1809 ir 1810), leidžia mums jį pastatyti, kad ir ne žymiausiųjų, bent antrosios eilios mūsų tuometinių rašytojų tarpan.

Antrojo laikotarpio žemaitiškąjį Kl. darbavimąsi visų pirma pažymi didesni rūpestingumas kalbos atžvilgiu**). Nebuvo jisai kalbos žinovas ir pats tai suprato:

---

[20]) Klemento užbraukta.
*) 1910 m.: Šios eilės... parašytos.
**) 1910 m.: įžvilgyje.

. . . pats matau wargalis,
Jog iszdumoti nieka prigimtay negalis.
. . . . . .
(Mano) kałba neprigimta,
Isz kitu szalu, pusiu Żiemayciu iszimta,
Nes kitoniszki ira żodziai Raseyniszkiu,
Kitoniszki Szauliciu, o kiti Telsziszkiu.
. . . . . żodziu neturiu prigimtu...
. . . . norint esmu gimis cicie Żiemaiciusi,
Bet auginc buwau tolij daug metu Gudusi;
Paskun iłgay giwendams Raseyniszkio szale,
O ne dabar iau budams ciona pat toy dale,
Pats neiunciu neligius kayp żodzius mayszau.
. . . . . nežinau, kitus żodzius (mano) ar suprasi
Diel neiszkałbos gieros....
(III. 534, 535, 538: Donis pridera ir t. t.)*).

Kitur vėl skundžiasi:

maż esmu mokic, —
Wos tyjk sznekieti galu żiemaytyszka,
Ir tat kningiele żodzius żmogus yjszka.
(III. 976: Gromatela pas Kunigayksztia Wiskupa Żiemayciu ir t. t.)**).

Toji gi knygelė tai „synonima ks. Szyrwida, edycja z litewskiemi wyrazami“ (III. 537) — Dictionarium trium linguarum in usum studiosae iuventutis, tur būt, 1713 m. laidos. Tai buvo vyriausioji tuo laiku žemaičių patrijotų knyga: skaitė ją Poška, vysk. Giedraitis, Valiūnas, dargi garsusis Čackis kreipėsi į žemaičius, prašydamas jos jam paskolinti[21]. Ji kėlė ir karštus ginčus tarp Širvydo kritikų, užsipuolančių ant jo, ypač už neatsižiūrėjimą į kitas tarmes (žinoma, žemaičiams labai skaudus buvo jų tarmės paniekinimas!), ir jo „šlovės“ apgynėjų. Tų ginčų atbalsiu buvo žinomas Valiūno laiškas į Dijonizą Pošką[22] ir štai šita vieta Kl. literatiniame laiške į vysk. Giedraitį („Donis pridera“ ir t. t.):

*) Rašyta 1809 m.

**) Rašyta 1810 m.

[21]) D. Poškos Gromatos Tadui Čackiui (Lietuviški dainiai pradžios XIX šimtmečio, 25—28).

[22]) Liet. dainiai, 46—48.

„Pewny jegomość, pisząc po żmudzku dla księdza biskupa wierszyki, ganił Szyrwida, a tu on się pochwala, że dał nam początek“[23]):

(Š-do knygoje) newysi żodziai ira iszgulditi,
Begała daugiel, sakau, aplinktu matiti,
Kurius, matoms dakc, vercie daugiaus Lijtuwiszkay
Nekayp p r i g u ł m u s i s z k a y, tikray Żiemaytyszkay.
Wyjnok reyk tų kuniga poteysiay garbinti,
Jog padari mums pradzie, iszkur gał adminti
Nor retay kuri żodzia. Tadu wełtu peykti
Ano darba, dar reyktum szłowie diel Jo weykti.
Asz pats, idant kningielos ano neturiecio,
Nemaż paraszidinti dabar negalecio. (III. 537).

Taigi Kl. buvo susipažinęs su svarbiausiuoju savo kompatrijotu ginklu — Širvydo žodynu, kurio autoritetą ne vien žemaičiai turėjo pripažinti. Nors tuo laiku jis dar nebuvo skaitęs kito tuometinio lietuvystės stulpo — praloto Baužo (Bohušo, 1746—1823) rašto „O początkach narodu i języka litewskiego“ (Varšuvoje skaityta 1806, spausdinta 1810 m.), tačiau, regis, jau apie jį žinojo, kaip apie mūsų kalbos mylėtoją. Bent dar 1803 m., kun. Baužui Vilniaus universiteto vardu Žemaičių mokyklas lankant (wizytator) ir, rasi, jau savo knygai medžiagą renkant, Kl. didžiai geidė su juo pasimatyti, „bo jego bytność ciekawość wzrusza“ (I. 307); ar jo geismas tuomet išsipildė, nežinau. Neužilgo kun. B., kurs turėjo įtakos Vilniaus generalgubernatoriui Benningsenui ir net*) pas jį gyveno, padėjo Kl-ui asmeniškuose prie gen. gub-iaus reikaluose (dėkingas Kl. ir vienam ir kitam rankas išbučiavo!). Štai kaip Kl. aprašo šio kunigo išvaizdą (1803 m.):

Ledwo nogami rusza,
Posuwisto już się zbliża,

---

[23]) Regis, ne apie Valiūno laišką čionai kalbama: anas buvo skiriamas Poškai, priegtam „rašančiam lietuvišką žodyną“, taigi greičiausiai 20-siais metais; mat, P. pradėjęs rašyti žodyną pradžioje 1825 m. — K. Miškonio Dijonizas Poška („Viln. Žin.“ 1905 m. Nr. 18). *1938 m. prierašas:* Apie D. Poškos žodyną ir to žodyno literatinę medžiagą rašė dar M. Biržiška, Iš D. Poškos raštų („Lietuvių Tauta“ II 3, 1914 m. pusl. 329—375, ir rink. Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos, I knygos, 1931 m., p. 261—332).

*) 1910 m.: įtekmę į, ar dargi.

Ma pokora mu się zniża,
Przy kusym się fraku błyszczy
Gwiazda, a twarz też się łyszczy
Wymuzgana,
Wygłaskana,
W całej sali zapach chodzi (I. 910—911) *).

Aiški Klementui įtaka**) Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulpo kunigaikščio Giedraičio (1754—1838 m.). Kaip ir kiti bajorai, jisai labai gerbė „gerąjį kunigaikštį“. Kasmet vyskupo vardo (kovo 19-tai) dienai („wardmetams“) siuntė Alsėdžiuosna pasveikinimą — eilėraščius, iš pradžių lenkiškai, paskiau ir žemaitiškai[24]; mat,

Kayp Wiskupuu Žiemayciu, tayp prider musiszkay
Adouti Donie tikra, b e t n e i a u L i n k i s z k a y. (III. 534)***).

Be abejo, vyskupo parūpinamoji „žiemayciu lijžuuwiuu“ globa ir Klementą ragino labiau šiame „lijžiuwy“ tobulintis: kartu su pasveikinimais pastaraisiais metais siunčia jis kunigaikščiui ir literatinius savo žemaitiškus raštus.

Vienamečio Dijonizo Poškos (1760?—1831 m.) raštų, kuris tuomet jau daug rašė žemaitiškai, o į keliolika metų vėliau plačiai pagarsėjo per lenkų laikraščius, regis, dar nebuvo skaitęs, nes jo dargi nepaminėjo. Jei taip buvo iš tikro, ir negalima kalbėti apie vieno įtaką kitam****), tai mes, regis, esam liudininkai, kaip panašios visuomeninės ir kultūrinės*****)

---

*) Podróż ukraińska.

**) 1910 m.: į Klementą įtekmė.

[24]) „Dziełke“ patilpo:

1. Mały bukiecik ir t. t. 1807 r. 19 marca (II. 122—124).

2. Rozhawor wieśniaków i ich piosenka ir t. t., do Olsiad przesłane 1808 r. 19 marca (II. 733—736).

3. Donis pridera ir t. t. 1810 morciaus 19. (III. 534—540). *1938 m. prierašas:* kartu su šiuo laišku siunčiama 12 idilijų ir 2 odės, vis žemaitiškai.

4. Gromatela ir t. t. 1811 kowa 19 (III. 975—977). *1938 m. prierašas:* drauge siunčiama 70 žemaitiškai rašytų grabraščių ir niekelių (epigramų).

***) Donis pridera.

****) 1910 m.: įtekmę į kitą.

*****) 1910 m.: visuomenės-kultūrinės.

sąlygos pagimdo ir panašius intelektualinius vaisius. Pradedant nuo paties rašymo akstino (pas Klementą: „Luusas budams nu wysa ir turiedams łayka — III. 534, o Poška: „į senatvę apluošęs geidžiu sau pasibastyti“)[25]), nežiūrint į intelektualinių turtų nelygumą (Kl., kaip matėm, lenkų raštijoje gan buvo apsiskaitęs, Poška gi prisipažįsta jaunystėje nežinojęs, „kas yra Homeras, Virgilis, Horacius, kas Krasickis, Vengierskis arba Naruševičius, kas Dmuchovskis, Virbickis, Čackis ar Niemcevičius“)[26]), nelygų kalbos pažinojimą (kuomet Kl. menkai ją tepažinojo, P. pagarsėjo kaip įžymus josios žinovas) ir talentų skirtumą (P. plunksna buvo daug gyvesnė už Kl.), jųjų raštai buvo panašūs į kits kitą ne tik savo pasemtąją iš XVIII amžiaus lenkų raštijos forma (epigramos, „grabraszta“, odės*), įvairuojančia sulig autorių būdo (Klementas ypač mėgo „sielanki“, Poška gi epigramas ir satiras, pav. „Žemaičių ir Lietuvos mužikas“), bet ir savo turiniu, net**) literatiniais šaltiniais: pav., abudu vertė Šahino „Na kościół katedralny wileński roku 1801 poświęcony“[27]).

Iš kitų inteligentų, kurie šiokiu ar tokiu būdu tuomet dalyvavo žemaičių rašymo darbe, Kl. palaikė, berods, ne literatinius ryšius (II. 749)***) irgi su vienamečiu pralotu Bon. Gailevičium (1752—1835), kuris nemažai pasidarbavo kartu su kitais, Naująjį Testamentą lietuvių kalbon versdamas, ir su jaunesniu už save Telšių teismo regentu, paskiau teisėju — Rainių dvarininku Jonu Kobeckiu, apie kurio gyvenimą ir raštus veik nieko nežinom[28]); Klementas jį paminėjo, kaip Gorskių prieš jį bajorų

---

[25]) Liet. Dainiai, 20.

[26]) Ten pat, 20.

*) 1910 m.: odos.

**) 1910 m.: dargi.

***) Przypisek dla ks. Goylewicza prałata plebana powondeńskiego, raš. 1808 m. pavasarį („za przysłane nasiona... życząc: ziaren dał ile, by musztyniów miał tyle“).

[27]) Trūkstant medžiagos, ypač Poškai (Klementui 1811—1823 m.) apipiešti, nedrįstu savo paralėlės nei išplėsti, nei dargi spirtis į jos teisingumą. *1938 m. prierašas:* D. Poška savo žodyne duoda dar Pr. Karpińskio „Trzeba się kochać, piękna Rozyno“ pirmojo posmo vertimą, kuris maždaug atitinka Klemento „Reykals miletis“ (Iš D. Poškos raštų — Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I p. 270), tik nežinia, ar abudu savarankiškai yra vertę, ar Poška teperdirbo Klemento vertimą.

[28]) Eilėraštis „Pilsudzkių vestuvės“ (?) (M. Davainiaus Silvestraičio

seimelyje pastatytą kandidatą (apie Kobeckį I. 242*); II. 553—554**), 555***), 718—719****); III. 143, 150, 151*****), 325******). Čionai paminėsiu dar du Antano pažįstamu, kurie, kad ir nerašė lietuviškai, kaip senųjų raštų ir knygų mėgėjai ir žinovai dideliai buvo jo branginami ir, rasi, turėjo jam intelektualinės įtakos⁰); tai kun. Benediktas Smigielskis (III. 895)⁰⁰) ir bernardinas Tamošius Pacevičius (II. 640⁰⁰⁰).

Baužo, Poškos, Giedraičio, iš dalies ir Klemento rūpinimasis lietuvių kalba ir jos garbės (= reikalų?) užstojimas tebuvo atspindžiu tolygaus Žemaičių bajorų tarpe judėjimo pradžioje XIX amžiaus. Šie, kaip žinom, gyvenimo veik nespiriami, mažai tedalyvavo dar antrojoje XVIII amž. pusėje prasidėjusiame Lenkų ir Lietuvos bajorų visuomenės intelektualiniame darbavimęsi, kaip naujoje asmens ir visuomenės kovos už būvį formoje. Persimainius politikos sąlygoms, kurios, atstumdamos

---

Medega S. Daukanto bijografijai. 1898 m. p. 40 ir 41). Kaip apie žemaičių rašytoją, Poška pranešė apie jį Keppenui (O proischoždenii, jazykie i literaturie litovskich narodov. 1827 m. p. 105). *1938 m. prierašas:* apie Kobecki gauname dar patirti iš M. Brenšteino prierašų prie Winc. Wizbor-Bohdanowicz , Szczegóły niektóre życia mojego 1929 m. p. 21—22: Marinaus K. sūnus, J(o)nas K. 1790 m. buvo Telšių ribų regentas, 1793 m. Telšių tvarkomosios komisijos sekretorius, 1795 m. Telšių žemės teismo asesorius, 1795—1805 m. Telšių žemės dekreto regentas, 1811—1814 Telšių ribų teisėjas, 1814—1821 m. Telšių žemės teisėjas. 1808 m. pirko Rainius su Laukšėnais, 4 kilom. nuo Telšių, ir pardavė 1823 m. Pats Bohdanavičius apie Kob. p. 27 rašo: J. K. išėjęs Vilniaus akademiją, visų mėgiamas literatas ir poetas, Naruševičiaus poezijos sekėjas, dekretus rašęs ilgais periodais.

*) Bilet do w. Kobeckiego regenta, prosząc pieniędzy przed wyjazdem do Wilna, raš. 1801 m.

**) Bilet do w. Kobeckiego, regenta ziemskiego, posyłając po dozwolone drzewka jarzębin, raš. 1807 m. (tad Kob. tebebuvo dar regentu?).

***) Bilet do w. Kobeckiego reg. ziemskiego, raš. 1807 m.

****) Napis zostawiony w oberży, raš. 1808 m. vasario mėn.

*****) Fatalność wileńska, raš. 1809 m.

******) 1808 m. vasarą Klementas mini Gorskių Biržinėnų ūkveizdį (rządca) poručniką Kobecki, tad gal ne Joną?

⁰) 1910 m.: į jį intelektualinę įtekmę.

⁰⁰) Apie šį retorikos prof. (prof. wymowy) rašo Klementas 1810 m. rudenį.

⁰⁰⁰) Pasak Klemento (1807 m. rudenį), Pac. buvęs bernardinų provincijos kustorius, 6 metus gyvenęs Romoje, 1807 m. atvykęs į Telšius ir Kretingą, pavaduodamas provincijolą.

visuomenę nuo politikos gyvenimo, apsunkino tą kovą, gyvenimo privilegijoms užlaikyti bajorijai prisiėjo dar labiau prie mokslo pulti. Ir „žemaitijos“ tarpe pradėjo mažėti „prostota“ ir „niedobra edukacja“: niveliuota su kitais bajorais politikos teisėse, tuo pačiu ji nustojo savo kad ir pasiviškojo ginklo prieš jų konkurenciją; griebdamos už mokslo, ji ir stiprino savo privileguotąjį „Šventosiuose Žemaičiuose“ stovį ir... ginklavosi konkurencijai svetur varyti. Įtemptas visuomenės švietimasis platino lenkystės įtaką*), kurios konkurencijai priešintis Žemaičiuose tegalima buvo, tik uoliai lietuvystę apdraudžiant.

Tai toks, regis, Žemaičių lietuvystės buvo visuomenės pamatas pradžioje XIX amžiaus, vos vos permatomas pro gincus dėliai Širvydo, pro Baužo ditirambus lietuvių tautystei ir kalbai, istorijos**) dainas, „sieliankas“, epigramas... Žinoma, dargi įžymiausieji tuometiniai lietuvystės veikėjai, stumiami šian veikiman visuomenės santykių, vargiai suprato tai, kas mums, iš šalies žiūrint, yra gan aišku. Jie dirbo, rašė, karščiavos, tikru gyvenimu pridengdami sausą sociologo formulą...

XI. Pažiūra į „žiemaicių lijžiuvį“.

Gadynės pagaunamas, pasiduodąs įžymesniųjų veikėjų įtakai, Klementas karščiavos lygiai, kaip ir kiti. Neatsilikdamas nuo jų, bet ir neužbėgdamas pryšakin, jis rūpinos tik kalbos „garbe“. Tuo atsiskiria nuo sekančio Žemaičių bajorų lietuvystės išsiplėtojimo laipsnio, kuomet liaudies kūriniai***) (Rėzos nuopelnai, Stanevičius) ir Lietuvos praeitis (vokiečių ir Vilniaus universiteto darbavimasis) ne menkesnę jų susipratime užėmė vietą, kaip ir pati kalba. Nors šis vėlesnysis laipsnis turėjo šaknis ankstesniame (Čackis, Baužas), bet Kl-o, regis, nė kiek nei tuomet nei, rasi, ir vėliau (1811—1823 m.) jis nebuvo palietęs: aukščiau kalbos garbinimo vargiai beg buvo pakilęs.

Jau esu padavęs kelias ištraukas iš jo literatinio į vysk. Giedraitį laiško („Donis pridera“ etc.), čionai jas papildysiu aiškinančiomis jo pažiūrą į „žiemaycių lijžiuvį“.

---

*) 1910 m. visur: įtekmę.
**) 1910 m.: historijos.
***) 1910 m.: tvariniai.

Jo laiku tarp kalbos mėgėjų ėjo ginčai, katrą tarmę vartoti, aukštaičių ar žemaičių:

Nedydia ira lustas tay mums pasakiti:
„Kad unt alementoriaus iem wakus mokiti,
Pas tokiu žodziu pratin, kayp wartoy Lijtuwa“, —
Nes isz (s)paustuwes raszta tynay seniay buwa.
Kad Warnia arba Telszia anus sau turietum.
Kayp cie aplinku kałb, tayp rasziti pradietum.
Kiti pagłosta wełtu sau, jog ij kałb gieray.
Anims atsakims teysings ateyn dydiay spieray:
Giwendami, kayp žinom, Lijtuwos pakraszti,
Tayp pradieia sznekieti, kayp tyn rada raszti.
Tayp senudyjnu kałba Žiemaytyszka musa
Jau nu pagadynyma ne palika luusa.

Neskaitlingų, tur būt, ir neturinčių po savim tvirto visuomenės pagrindo, senknygių aukštaičių tarmės apgynėjų prirodinėjimai neturi jokios vertės tųjų akyse, kurie jaučiasi tvirtai jan atsirėmę, „tikrieji“ esą:

Tay ira žinio wysims, iog kijkwyjnas sawa
Gir pusie tų, kur gimis, kur tiewiszkie gawa.
Dielto dydin tas ir kic lizda sau prigimta,
Kur givenima pradzia žmogaus ira imta.
Dielto nenoriu, sakau, Telsziu kałba peykti,
Dar troksztu szłowie anay priderunti teykti.

Tad naiviškai atidengia priešininkui savo jautriausią šalį:

Nu Warniu Telszia esu netolij padieti,
Abu wyduu Žiemayciu. Jog tayp? sznek girdiety.
Isz to paskuyto priguł teysibie pažinti,
Kad kałba musyszkie reyk tikroiu wadinti.

Galiausiai išsitraukia ir lenkų rašomosios kalbos pavyzdį savo tiesai prirodyti:

Neešmiu łunkitoias swetymu asz szalu,
Wos tyik ar maž žinoti Lenku žiemie galu,
Kur ira tyn dydyi ir maži wadinti,
Wyjni nu untru prisz sau kałbo neabkinti.
Wyjnok, mažį-linka aptur raszti iszgali,
Dydesni unt mažum parstou kałba gali:
Wysas kningas iszdoutas wyjna ira buda,
Netikta mes tų žinom, bet ir wysi Guda.

Visus savo argumentus išstatęs ir neabejodamas, jog priešininkui ne kas belieka ir atsakyti, ištiesia į jį ranką susitaikinimui:

> Wyjnims untrusius nereyk par żodzius niekinti, —
> Jog wysi mes Żiemaycia esma, reyk atminti.

Kaip smarkiai buvo varomi ginčai, parodo ir tai, jog Poška dargi per laikraštį turėjo vėliau polemistus sudrausti, kreipdamasis į Baužą ir Lelevelį prašydamas:

> Meldziu! drauskiet Lietuwius, kurie to ne mata,
> Kuri sawi Auksztesniaus už Żemayczius stata,
> Kuri isz tykru Brolu bereykała jokies,
> Sakikiet anims teysey, jog ira abdukies;
> Sakikiet — teużłayka meyli yr wienibe...

Arba tas pats laisvame bene Kaj. Nezabitauskio vertime:

> Dla czego dzisiaj Litwin śmieje się z Żmudzina?
> Czemu sobie półgłowek ten nie przypomina,
> Że obadwaj z jednego pochodzą plemienia[29]),
> Na jednym lądzie szukać muszą pożywienia.

Manau, jog po to viso, ką aukščiau esu apie visuomenės pagrindą pasakęs, nebereiks man jo skyrium prirodinėti ir šiam ginčui išaiškinti — sąryšis tarp jųdviejų ir čionai neabejotinas!

Apgynęs „tikrosios kalbos“ garbę, Kl. vis dėlto turėjo sutikti, jog ne tik „lijtuwų“ krašte ir pakraščiuose, bet ir pačiame žemaičių viduryje jijė „nu pagadynyma nepalika luusa“:

> Linkiszkas żodzias Żiemaycia prikayszia
> Ir tayp iau tikra kałba suwysu sumayszia,
> Kayp, girdziu, sznek: Buk, praszom, Dobrodziey kaneczna
> Zaraz su matku, żonku, tayp bus łoska greczna.

---

[29]) Wyjątek z pszczółki w Baublu etc. („Dzien. Warsz.“ 1829, XV. p. 12—14). Be abejo, yra šiame skundimęsi ir Poškos asmeniško užgavimo atbalsių. *1938 m. prierašas:* Galima būtų dar čia pridurti žinomąją Sim. Stanevičiaus „Arklio ir meškos“ 1824 m. pasakėčią, kuri visiška atitinka Poškos nusiskundimo mintis ir toną. Tačiau reikėtų dar priminti ir pakartotinus 1817—1822 m. Vilniuje leidžiamo žurnalo „Wiadomości Brukowe“ pasityčiojimus iš Poškos, kurie jį ypatingai užgavo. Žiūr. M. B(iržiško)s Arklys ir meška — „Lietuviškoji Enciklopedija“ I 1933 m. p. 1097—1098.

Vien „isz prigirdieima nu żmoniu sodzios, kur nu gywenima pradzios niekurs neskayti niekokius kningielus, warunt par sawa amżi werkingus wargielus“, kalbėdamas ir rašydamas, neturėdamas „teysikła ney kokiu rodikłu“, „nieks pora sudurstoti wirsziu nemokietum“..., kad ne mažai težinomas Širvydas („wos nekadu mażutis kurs mokitinelis ims i runkus Szyrwida kninga nabagielis“). Kaip puikiai šis pasakymas parodo, jog „žemaitijos“ susipratimas prasidėjo nuo žmonių dvasios niekinimo, semdamas turinį iš savojo visuomeninio*) ir kultūrinio plėtojimosi.

Niekindamas prasčiokų kalbą, Kl. stengėsi mokytai, Širvydo prisilaikydamas, rašyti. Jo raštuose aiškiai matyti, kaip jis vengia lenkiškų žodžių ir išsitarimų ir rūpinas pakeisti juos tikrais lietuviškais. Eilėraščiuose: „Donis pridera“ ir kai kuriuose kituose prie daugelio žodžių skaitom ir jų lenkišką reikšmę, pav.: Ganitoias — Pasterz, stowis — stan, nestebinas — nie dziwuje się, spaustuwie — drukarnia, pogłosta — pochlebiają, iszgalis — przewaga, budas — sposób, teysikłas — prawidło, paweyksłas — przykład, aplinkibie — okoliczność, žmoniste — ludzkość, korione — żołnierstwo, žinkłas — znamię, wiltis — nadzieja, ir t. t.

Širvydu apsiginklavęs, jis išdrįso ir viešai su savo raštais pasirodyti.

XII. Antrojo periodo žemaitiški raštai (a. literatiniai laiškai, odės**), epigramos).

Pirmutinis praktikos uždavinys, kuris, keliant „žiemaycių lijžiuvį“, tegalimas buvo Klementui ir jo vienamečiams sau statytis, tai buvo žemaitiškos literatūros sukūrimas***); nuosavė raštija turėjo žemaičius iškelti kitų akyse, kad ir ne juridiškai, tai bent morališkai apdrausti nuo konkurencijos visuomeninį****) ir kultūrinį bajorų stovį Žemaičiuose. Sunkus tai buvo uždavinys, juo labiau, jog, neatsižiūrint iš pradžių į liaudies žodiją, nebuvo semiama iš gyvų vaizduo-

*) 1910 m.: visuomenės.
**) 1910 m. visur: odos.
***) 1910 m.: sutvėrimas.
****) 1910 m.: visuomenės.

tės*) šaltinių. Nepasitikint (ir teisingai!) savo rašymo jėgomis**), mažkas nuosavio tebuvo kuriama***), daugiausiai tenkintasi vertimu iš kitų kalbų; gi kalbų dvi tebuvo tuometiniams Žemaičių šviesuoliams prieinamos, lenkų ir lotynų, retam kuriam ir prancūzų. Baužas, sako, vertęs Ovidijaus Metamorfozas ir Vergilijaus Georgikas, Poška Eneidą; iš italų originalo Giedraitis mėgino versti Torkvatą Tassą. Nesiimdami už XVI ir XVIII amžiaus lenkų raštijos garsuolių, bet pasitenkindami menkesniais XVIII pabaigos ir XIX amžiaus pradžios rašytojais, žemaičiai prisisavino, pastariesiems tarpininkaujant, pirmųjų literatines formas: taip pritinkančias įžymiam savo įsakmumu, bet dar raštiškai neišsidirbusiam „žiemaicių lijžiuviuu" epigramas, antkapius („grabraščius"), šiaipjau pašaipėles, leidžiančias jausmui bent kiek išsilieti „sieliankas", kiek gilesnei minčiai išsivystyti — odes...****) Dargi originališkiausias ir ne žemaitiškai rašąs tų laikų lietuvių poetas*****) kun. Strazdas formos atžvilgiu******) prisilaikė svetimų pavyzdžių.

Gabumo menkesnis už Pošką, Strazdą ir vėlesniuosius Valiūną ir Stanevičių, Klementas juo didžiau nedrįso savitai kurti[0]). Išskyrus jau minėtus, vargiai ką nors bendro su raštija turinčius, jo pirmojo periodo raštpalaikius, literatinius laiškus į vyskupą, vieną kitą, jei ne originalinę, tai bent kiek perdirbtą epigramą ar „niekelį", viskas kita tai vertimai.

Abudu literatiniu laišku jau plačiai esu suvartojęs jo pažiūroms į kalbą išaiškinti. Ypač turiningas jo pirmasis laiškas. 1809 m.[30]) parašytas, formos atžvilgiu gan šlubuoja, nes, nesakant jau apie kalbos ir eiliavimo trūkumus[0000]), jis yra per daug

---

*) 1910 m.: vaidentuvės.
**) 1910 m.: spėkomis.
***) 1910 m.: tveriama.
****) 1910 m.: odas.
*****) 1910 m.: poėta.
******) 1910 m.: įžvilgyje.
[0]) 1910 m.: tverti.
[30]) Retai kur Kl-to tepažymimi parašymo metai, todėl dažniausiai tenka[0]) juos išvesti iš eilės[00]), kurioje jie yra jo[000]) surašyti.
[0]) 1910 m.: prisieina.
[00]) 1910 m.: eilios.
[000]) 1910 m.: pas jį.
[0000]) 1910 m.: spragas.

ištęstas; jo pilnas vardas šitoksai: „Donis pridera dyjno wardmetu Swisiey Skaisciausiuy Juzapuu Kunigaykszciu Giedrayciuu Wiskupuu Žiemayciu Kawaleriuu Grażibies buwysiu Linku Ponistes Alsiediusie 1810 morciaus 19“. Ne tiek suteikia medžiagos, kiek anas, Kl. charakteristikai, daug trumpesnis už jį ir labiau suglaustas jo antrasis, 1810 m. rašytas laiškas vardu: „Gromatela pas Kunigaykszta Wiskupa Žiemayciu Jozupa Giedraytia, siuntunt treiopus rasztus metųsi 1811, mienesi Kova 19, arba S-a Jozupa, dabar uszcziesu paraszita“.

Kartu su laiškais, kaip žinom, buvo siunčiami ir surinktieji to paties autoriaus raštai ir rašteliai. Iš jų visų pirma tenka*) paminėti ne vėliau kai 1809 m. parašytąją odę**) „Unt Bažnicios Katedros Wilniaus metu 1801 paszwintitos“. Kaip pats Kl. nurodo, tai vertimas iš Prunciškaus Šahino „Linkiszkos Wirsziagijsmes“. Nei originalas[31]), nei vertimas šiaipjau neturi didelės vertės, bet patraukia į save mūsų dėmesį***) tuo, jog tą patį eilėraštį****) vertė ir Dijonizas Poška[32]). Idant galima būtų tuodu vertimu tarp savęs sulyginti, atkartoju čionai Kl. vertimą:

Tyn, kur Olgierc ir Kieystuc Perkuna garbina,
Kur afierawotoias sens ugni degina
Ir kruwinu afieru kur baydie moterus,
Regieiau garbie Dyiwa, kałbiedams poterus.
Regieiau su Kunigas giera Ganitoia,
Kayp szwintinibias syjnas Bažnicies mozoia,
O žmoniems tyjsiautykims meldiantims paweyksłay
Dari nauda Minerwos mokitynia moksłay.

---

*) 1910 m.: prisieina.

**) 1910 m.: odą.

31) Muza polska Franciszka Sokoła Szahina, człowieka utraconego wzroku. Wilno 1804: „Na kościół katedralny wileński roku 1801 poświęcony“ (p. 5—6).

***) 1910 m.: int... domą.

****) 1910 m.: tas pačias eiles.

32) Ant Bažnicios kathedralnos Wilniuje metuse 1801 paszwętintos (Mitteil. der Lit. litt. Gesell. IV. 305—306 ir Lietuviški dainiai, p. 24—25). Poškos Dumoimas ant senos pylys Wilniuje (Mitt. d. l. l. G. IV. 304—305 ir Liet. dain. 22—23) irgi yra vertimas*****) iš to paties Šahino: Duma nad rozwalinami murów Jagiellońskich w Wilnie (ten pat, 31—32).

*****) 1910 m.: vertimu.

I sena pripratima tumsu žmoniu daužie
Ir sutrupas prispausta sprunda stipray łaužie,
Puule kłaydi numonia ligiay su burtomis,
Ok Dieywi! waldzioimas! rieda daktas tomis.
Pagrauio daliswieta kłaydidams mustingas,
Kad matau tyis teysibies nekokc burc nestingas,
Slepstu iszgunszciu nuimc szaukiau Sabos bałsu*):
Daeyti Tawa nora ira mums neskałsu.
Jo giwenimo Pono, Karalaus Karalu,
Gałwas karunawotas links sakiti galu,
Ir sawa korione isztyjs żinkłus spieray,
O kų daugiaus żmoneles uszżibins afieray.
Tu szwyjsus kielautoias, kų skaycia dauk rasztu,
Ja kadu antos stosis szwintinibes krasztu,
Garbindams gałwa, runka tarši: ne isz nieku
Darbs, ligidams waykima**), su peledu Greku.
Szłowie unt umżiu turies ta grazi szwintinibie,
Jog Sauletekis gayszt, o tur Pusnaktis dydibie —
Rims, Efezus, Praxitels, Raphoł's ir Berninas
Skielbies Wylniaus Bażnicie, ir dar kożnas wyinas (III. 540—541).

Poškos ir Klemento vertimai menkesni už originalą[33]), Poškos gi ir už Klemento darbą, bet aiškiau už jį nurodęs bene tik abiejų vertikų originalo magnesą: „Lietuway nier giedas sawa žinkła statiti pri Greku peliedas!“

Skaitant šį Kl. vertimą, aiškiai matyti, jog „virsziagijsmie“ neatitinka autoriaus jėgų***). Daug laisviau jisai jaučiasi „niekelius“, „stukelius“, „grabrasztus“ rašydamas; tai lyg labiau literatiški jo ankstesniųjų laiškų „z dowcipami“ tęsimai. Tačiau ir jie neperdidelės vertės, — rodos, nesuklysiu pasakęs, jog jie menkesni už Poškos epigramas; jų autoriui trūko tikro sąmojo! Štai pora jųjų:

Ik to, kurs puykus:
Kodieł kayp kałakuc pasyputis żiuri?
Bene sumayszita galwi prota turi?
Dabar su żiemintu reykałs buti sprundu,
O tawi isztysay neszіointi rundu.
Pamesk tų ioukinga senų dyjnu buda,
Neapkint dydelay, żinok, pona guda. (III. 988—989)****).

*) Kl. prierašas: z pienia Salomonowego wzięto III. 541).
**) Kl. prierašas: Herbu Litew. Pogoń a Greckiego Sowa nazwane.
33) Žiūr. II-jį priedą.
***) 1910 m.: neatsako... spėkoms.
****) Rašyta 1810 m.

Ik giera żmogaus:

Tas żids, kurs dawgiel żmogielou susuka,
Jodams par bała, lik kakła ismuka.
Tas pac wargalis, kų suiedia turta,
Pamokic ano par pripoulis burta,
Pradieia szaukti: gielbiek biczulelau!
Żmogus adsakie: ar mata, żidelau!
Norint unt tawis turieiau rustibie,
Wyjnok gielbieiau par muna gieribie,
Galeczio tolaus istumti, nieks nemata,
Bet tayp kataliks dyrpt nepaprata. (III. 988)*).

Ik szobles dydzios:

Kam dydi szobli neszioi priszalijs?
Ar dar nežina, kad esi wargalis.
Jau dabar negał kapotyjs baiorie,
Bet tiktay pesztys už unga patworie. (III. 988)**).

Tai originaliniai, o šič iš vertimų:

Łauki uszmusztam:

Kas bažniczio, asz, mata, gulu łauki,
Nes tunkiay gierkle mun arielka płauki.
Kayp duszia girta nežinau iszslida,
Tų tyjk žinau, kad nu Dangaus paklida. (III. 985)***).

Warley:

Kwarkunti kłani untis pagawa,
Bet wieł iszlindau, czie absygawa.
Bet untra siki dwy susypouli,
Muni sudraski, žiwac prapouli.
Kur susyeyn dwi galibie,
Myka wyjnam lyjkt gierybie. (III. 983)****).

Peley:

Kamaro, sziepo asz wysur buwoiau,
Wysų gardulu kayp, kur prabawoiau.
Par tus kųsnelus į słaptus ipoulau,
Su muna dusziu dieł anų prapoulau. (III. 981—982)*****).

*) Rašyta 1810 m.
**) Rašyta 1810 m.
***) Rašyta 1810 m.
****) Rašyta 1810 m.
*****) Rašyta 1810 m.

Paligijmas plikgalwi:

Kayp nums be stoga, be zwieriaus myszkielis,
Darżus be tworos, be płunksnu paukształis,
Medis be łapu, be żoles smyłtkałwa,
Żijma be snijga, tayp be płauka gałwa. (III. 620)*).

Unt sudziu:

Biauria eyn sprowa... Kas kałc, tu pac kiepi:
Lingway ważiouti nori, o netepi... (III. 621)**).

Tyms motryszkoms, kurios weyda sau malawo:

Kałb, kad Marcykie graži unt weyda begała...
Żinok, daugiaus grażibies palika unt stała. (III. 622)***).

Pas kalbietoia kozoniaus:

O, kaypo sawu żmonies pajudyna,
Staygu iszbiega wysi żmoneles lig wyjna. (III. 626)****).

Nepriduodams daug vertės šios rūšies Kl. raštams, neieškojau jų originalų; greičiausia tai turėjo būt neįžymūs kokie lenkų rašytojėliai, o gal Krasickis ir Naruševičius, ypač pirmasis, kuris buvo plačiai žinomas savo epigramomis. Manau, jog ir neva originaliniai mūsų telšiškio „nekieliai“, kad ir ne stačiai versti, bent dažnai buvo tai atminimai panašių pas kitus autorius skaitytų darbelių[34]).

XIII. Antrojo periodo žemaitiški raštai (b. „sieliankos“).

XVIII amž. 90-siais metais sekdamas, kaip jau esu nurodęs, Karpiński, rasi, ir Kniaźniną, Kl. mėgo rašinėti saldutes „sieliankas“*****) apie Agnetų, Kliojų, Jacentų ir kitų salioninių piemenų ir piemenių gyvenimo džiaugsmus ir meiles, įstatydamas juos į atsakančią prigimtį — „gaiczki“, „rzeczki“, „wzgóreczki“ ir t. t., gausiai apdovanodamas Auroromis, Zefirais, Kupidais... Tokiose tai formose aikštėn******) tuomet

*) Rašyta nevėliau kai 1809 m.
**) Rašyta nevėliau kai 1809 m.
***) Rašyta nevėliau kai 1809 m.
****) Rašyta nevėliau kai 1809 m.
34) Žiūr. III-ąjį priedą.
*****) 1910 m. visur: sielankos, salonas.
******) 1910 m.: eikštėn.

prasimušdavo jaunystės bundančios fiziškos ir dvasiškos jėgos*), taip išsikreipdavo jos gyviausieji jausmai! Iš Kl. „sieliankų“ užsiliko ir viena žemaitiška, nežinia, ar iš jo paties, ar iš kitų lenkiškai parašytų išversta**), kurią, atsižvelgęs į rašymo laiką (paskutinis XVIII amžiaus dešimtmetis), čionai persirašau:

Reykałs miletis, gražì Roziela,
Pakoł neparęs iawni metela.
Tau duuta szirdij gražibie swieta,
Kad miletumi, butum mileta.
Reykałs miletis wys tawi małda,
Kas tikta giwas, kas savim wałda:
Toks budas ira ir bus umžina,
Reykałs miletis, Tu pati žina.
Tyisa, kad kartas ikir małonie:
Nemikt, newałga, abtur koronie, —
Bet ir to łayki, kad łabay kieykiau,
Pac iszpažinau, kad pikta weykiau.
Kad untsytropij gražì akiela,
Juk iszka tokia, kapnorint kiela,
Kur susytyki, kap neiszticziu
Tayp usydegin, kayp lijpsnu dydziu.
Małonie suwed, y wyita wyina,
Nekient rustibie meyles motina.
Małonie ira saldziu dydele,
Reykałs miletis, saldi Roziela.
(I. 126. Piosenka žmudzka).

Daug geriau apdirbti, bet ir labiau nuo jausmo-šaltinio atitraukti, jo vėlesnieji „sieliankų“ vertimai, pasiųstieji vyskupui 1810-tiems metams su tokiu prierašu:

Jaunikiu budams kų dyrba linkiszkay,
Senis atmynia dabar žiemaytiszkay.
(III. 544. Atminimas).

Reikia pripažinti, jog kad ir nelygūs tarp savęs, už originalus jie daug aukštesni labiau literatiška kalba ir didesniu naturališkumu. Ypač prigimties gyvenimas vertime daug tikriau yra išrodytas, kartais lyg parodąs, jog mūsų „žiemaytelyje“

*) 1910 m.: spėkos.

**) *1938 m. prierašas:* dalykas jau yra paaiškėjęs, kad tai versta Karpinskio „sielianka“, žiūr. 27 prierašą.

kur tai giliai buvo paslėpta ir tikro prigimties atjautimo styga. Ar tai dėl kitoniškos, neg originalą rašant, vertimo gadynės*), ar nepasitikint „žiemaicių lijžiuvia“ ištverme, ar pagaliau laukiant, jog bus skaitoma ir „prastesniųjų“, gana, jog verčiant Klemento daug mažiau zefirų ir kupidų vartota, salioniniai gi vardai dažnai prastesniais pakeisti[35]).

Geriausios jųjų tos, kuriose „piemeninkavimas“ atstumtas užpakalin, pryšakin gi išstatyta prigimties grožė:

Dyjnela giedra, graži ir swiesi,
Tu cieluu swietu daug meyli esi!
Girdieiau ausztunt kayp tikta kielis,
Kayp garbie dyrba kožnas žmogielis.
Kurs karsztay sawa mil nomaniste,
Szłowina dydiay dungaus Waldiste
Kałbunt: douk tokie tunkiaus pagada,
O nebus pas mus szimeta bada.
Po wałundeles eiau i łauka,
Girdieiau, kayp tyn artoia szauka:
Garbinkiem Dyjwa wysi wirela,
Bus gieri iawa, gieri rugiela.
Kad ilindau tyn, kur myszka maži,
Szirdis mun ałpa, kayp bałsa graži
Wysokiu paukszcziu Dungu szłowina
Usz tokia douta padoriay dyjna.
Saule meylingay toukart žibieia
Ir io szpindula buwa be wieia —
Sau pleskoima darie žuwela,
Rodunt, kad graži buwa dyjnela.
Žyida aplijti rasa Auroras
Stypresnius toukart dawie kuloras.
Su tokiu dziauksmu i soda skubinu,
Łayb dyjna doudams, Rožie žadynu.

(Łabsric).

O štai kiek primenąs „Pavasario linksmybes“ motyvas:

Tunkiomis medzias myszksz prikayszitas
Par ciela dyjna uksminie dara,
Diel to skubyn wyjnc, untrus ir kitas
Pyjmou, pyjmenie tyn bunda wara.

---

*) 1910 m.: ačiū kitoniškai... gadynei.

35) Žiūr. IV-ąjį priedą.

Tyn susiedi po płacios lijpas
Dyrb Petrus, Onia sawa łażibas,
Unt fleyta Kotria graij Pilipas.
Stasius gijd gijsmes Rozia wieżlibas.
Oszkas, aweles, karwies, iautuka
Skut ryjbus żoles, kur miekst bałanda.
Riek buioks, ożis, maži ieruka,
Tyn żodziu: ira giera wałanda.
Wysi paukszteła gijd wyjnu kartu,
Girdieti bałsus tyn łakszstingała,
Zdrazdu, meletu, dagielu, startu,
Kieksztu, gieguziu, kowu unt gała.
Myszkieli, paukszcias piłnas prikimsztas,
Nu anu gieysmiu maz ciełas skumbi.
Newełtu Roium esi wadintas,
Newełtu Jonki bieg tyn nu żumbi.

(Myszkielis).

Vargiai ponas Antanas būtų sutikęs, jog Prūso būro „neliteratiškas“ veikalas nepalyginamai aukštesnės yra vertės už jo fleitais ir Pilypais aprūpintąjį „Miškelį“. Atmetus gi nepalyginamųjų didybių lyginimą, tenka vis dėlto pripažinti, jog ir „Miškelyje“ gerokai pasaldintoji forma neįgalėjo visai tikro jausmo nuslopinti. Bene dar teisingiau tas pats ir apie „Teklą, arba Upalį“ galima pasakyti:

Teki upalau łaszas krisztoła,
Isz łunga girdziu tawi isztoła.
Kartas żadini par sawa bałsa,
Kartas mun myjga pridoudi skałsa.
Kożna ritela stebiuus i tawis,
Kayp neszi skijdrus kurnorint pagawis,
Kayp tyn żiuweles spindonties waray,
Kur par galibie giłuma daray.
Cie wysakas wyjsz paukszteła buris.
Tas gien untra, jog pacios neturis,
Kic tekle skałbas, kic ied smiltelus;
Kic pri pacios wed grażius gijsmelus.
Saule, nedziowink tu mun upala,
Nes waysingay auks kraszti ougiela,
Nes lizdus iszpins paukszta tyn maži,
Nes iszauks żyjda patekle graži.
Tay wys sergiesiu, bet ne dieł savis, —
Tikiek, Urszyki, tikray dieł tawis.
O kayp paauks, bus tau nuplesiu
Ir ia daleysi, i skrayta diesiu.

Tai paties Klemento raštų vertimai. O štai vertimai iš užmirštojo jau dabar XVIII amžiaus poeto*) Valentino Gurskio (1832, Różne dzieła wierszem i prozą, tomas I 1785 Varšuvoje, II-oji laida 4 tomuose 1804 m.)[36]). Praėjęs pro visai nepavykusį „Wyjni du“ ir neatsakantį Kl. rašymo dovanos ypatybėms „Poterių“, pažymėsiu jo gyvesnį „Ik neiuncios“ („do nieczułej“), priklausantį prie jo geresniųjų vertimų:

Gijdi nakti Łaksztingała,
O miszksz prisz adsakinieia.
Gijsmies nutruka unt gała,
Gierkle uszkiba nu wieia.
Wieias lingwus żyjdus maysza,
Norint prilingdams wiskina,
Norint paskum ir pats gaysza,
Sulciu żyjda nepażina.
Isz kałna pułdams upelis
Unt akmyniu tusztia dara,
Nors wayto kożnus łaszelis, —
Neminksztin kulus aszara...
Ir asz matau muna burta:
Niera Kloiay kų tikieti,
Maż nemirsztu ligdams turta,
Ana pradet ziowawieti[37]).

Tuo aš ir pertrauksiu savo raštą, neužbaigdamas Klemento rašytojo charakteristikos. Jo žinomieji dabar raštai, manau, tai tik pirmieji žingsniai žemaičių raštijoje. 1812 metai, universiteto įtaka**) po 1815 m., Naujojo Testamento

---

*) 1910 m.: poėto.

[36]) P. Chm(ielowski). Gurski Walenty („Wielka Encykl. Powszechn. Ilustr.“ t. XXVII. 1901 m.).

[37]) 1810-iems metams pasiųsti šie vertimai iš V. Gurskio:
1. Poterius (Dziełko, III. 542),
2. Ik neiuncios (ten pat, III. 542—543),
3. Wyjni du (ten pat, III. 544).

Antraštėse[0]) Kl. nurodo, jog Poterių vertęs iš G. raštų pirmosios knygos, p. 99, Ik neiuncios — p. 26 ir Wyjni du — p. 39. Gurskio eilėraščių[00]) Vilniaus knygynuose nesu suradęs.

[0]) 1910 m.: antgalviuose.

[00]) 1910 m.: eilių.

**) 1910 m.: įtekmė.

lietuviškame vertime ir Baužo apie lietuvius rašto pasirodymas — vis tai turėjo stumti pryšakin Antano, kaip žemaičio, susipratimą, lavinti jo rašomąsias jėgas. Iš šio gi bene svarbiausio laikotarpio nieko neturim suradę Klemento raštų*).

I priedas (prie IX skyriaus). Žinotini bent vardai šios rūšies („žartobliwe", bilietai, ir t. t.) Klemento raštų:

1. List zabawny dla mieszaniny żmudzkiego języka do J. X. Babiańskiego z powodu Bożego Narodzenia winszujący, z prozą. I. 229—231 (1799 m.?)**).

2. Bilecik do X. Szymkiewicza (maišyta kalba). I. 290 (1803 m.?)***).

---

*) Stan. Paškevičienė rašinyje „Klementis i Włościanin z Girtakolskiej parafii, 1912 m. jos atsiųstame žurn. „Litwa" ir šio redaktoriaus Meč. Davainiaus Silvestraičio man parodytame (kone viskas ten paimta iš mano knygelės apie Klementą) daro tokią pastabą: „Z niektórych danych widać, że Klementis brał udział w wileńskich peryodycznych pismach, a zwłaszcza w Szubrawcu i Brukowcach. Ale jak niebył tam zwyczaj podpisywania swojego nazwiska, to o tem nie można nic pewnego powiedzieć". Žinoma, autorė čia turi galvoje Šubravcų (nenaudėlių) draugijos leidžiamus „Wiadomości Brukowe".

**) Iš ten pasižymėkime: Na myśl mi przypłynęło pisać tak, jak będącemu w żmudzkiej krainie, rozumiejąc:

Kto się wstydzi swego narodu,
Niech zdycha bez chleba z głodu (229).

Dawniej, wiesz, był zwyczaj mieszać między polszczyzną łacinę, wolno więc to teraz czynić z żmudzką mową:

Przyszły święta teraz Kaledu,
Życzyć wolno: užmyrszkiem biedu.
Buk sweyks, linksmus lig iłga meta.
Niech zazdrośna z Parek kobieta
Rdzawych stuli nożycz swych ostrza,
Niech pozwoli prząść wątek siostrze
Póty, pakoł tikta noriesi.
Niech śmierć zbrzydła kosę zawiesi
Unt iszdziuta sawsa unżuła, —
Isz to wielce palinksminć buczio,
Co chcę widzieć z prawdziwą chucią (230).

. . . . . .

***) Mieszok, knihi i kireja
Odsyła się gieredeja...
Dėl kirejos Kl. pastebi: žartem po žmudzku nazwana opończa.

3. Dopisek żartobliwy do biletu w. Mikuckiego do 4 dziewek imionami Marjanny, a 5-tej u w. Leca, w dielekcie żmudzkim. I. 523 (1805 m.)*).

4. Do J. X. Racewicza admin., prosząc na kolację wespół z Xm. Szwilpą. Dopisek (žemaitiškai) na bilecie. I. 597 (1805 m.)**).

5. X. Racewiczowi, admin. plebanji Telsz, piosenka życzliwa, stosownie do imienin (lenkiškai). Piosenka po żmudzku dołączona. I. 742—744. (1806 m.)***). Gan ilga.

6. Xiędzu Szwilpie altar. dopełniona prośbą, aby był na kucji. Dopisek po żmudzku. II. 72 (1806 m.?)****).

7. Powinszowanie Nowego Roku X. Szwilpie altaryście po żmudzku. II. 101—102 (1807 m.)*****).

8. Do w. Budryka chor. do Szatejek z powodu użyczonej chustki przez gospodynią tameczną żartobliwy po żmudzku. II. 755 (1808 m.). Čia paminėti „Telsziu Pl(i)umpia(i)“******).

---

*) Atmyniaw saw to wałondele ir t. t. Šio Mikuckio vardas — Pranas.

**) Kunigielis Szwilpa[0]), [0]) Taip, ne: Szwilpa.
Kat netur sau kilpa ir t. t.

***) Kłausik praszom gierediele!
Dajniusma trumpa gijsmele —
Yra giera dabar ora,
Parodisma musa nora ir t. t.

Giesmelėje kun. Racevičius vadinamas Jurgiu, ir ji rašoma tuoj po šv. Jurgio — kunigui linkėjimai.

****) Tikta sakik kunigi Szwilpa ir t. t.

*****) Jog iaw szindyina iawni meta ira,
Dielto mun żodiaj unt raszta iszbira:
Turiek kunigi! małoniausis tiewa!
Wysus gierybes nu Aukszciausi Diewa,
Wysugieresniu umżi sweykietela,
. . . . . (101).
Be skaytlaus turiek musztiniu ir urtu,
O wyinu żodżiu wysudaugiaus turtu.
Dar un gała ia nori buk plebonu,
. . . . . (102).

******) Cze nieka negał gayszti,
Diel to grunżinu rayszti
Gaspadynio Szateykiu.
. . . . .

9. Żmudzki listek do wielm. Budryka chorążego żartobliwy. III. 19—21 (1808 m.). Tuo pačiu reikalu. Gan ilgas*).

10. Żmudzki listek, odsyłając worek wymyty, do wielm. Budryka chor. III. 461 (1809 m.?)**).

11. Do X. Szwilpy po żmudzku, prosząc na piwo. III. 490 (1809 m.?)***).

Czie Telsziu Plumpia ira,
Iszrinksiu giera wira.
. . . . . .

*) Pon Karużai ar mata,
Kad nebutum kłapata,
Tayp kawoiaw didia maysza,
Iog Telsziusi nepragaysza.
. . . . . .
Sakau, siuntiu tu maysziela,
Kuroy buwa obulela;
Lipk atiduti Onikie,
Ir pasakiti, jog Mikie (19)
Jaunc waykielis, dwideszimti
Metu skaytlos, nor sau imti,
Tur unc nemaża turtela
. . . . . .
Tur puyki kapełusziela,
Kiepurela,
Koptonela,
Ir płoszczela,
Ir iustela,
Ir żirglela[0]), [0]) Taip, ne: żirgela.
Ir bałnela.
. . . . . (20).

**) Mata — nebusiu dabar kałc,
Grunżinas Tamstas mayszas bałc.
. . . . . .

***) Łauksiu gieriedieiayti
Pawakari po pakayti
Unt ałaus małkinayti
. . . . . .
Iszgiersma zdzboniuka wyjna,
Patrumpinsma mes sau dyjna.
. . . . . .
Troksztu tawi nepamażu,
o tayp bus mun ir tau grażu,

12. Bilet do X. Szwilpy altar. po żmudzku żartobliwy z powodu zaproszenia na piwo. III. 564 (1809 m.?)*).

13. Ditto, prosząc na kucję. III. 564—565 (1809 m.?)**).

14. Odpis do X. Żylewicza, predikatora kon. rosieńskiego domin. Dopisek po żmudzku. III. 604 (1809 m.?)***).

15. Do X. Szwilpy, posyłając tabakierkę, takoż 1 maja zapomnianą któregoś xiędza. Po żmudzku. III. 633—634 (1810 m.)****).

16. Ditto, gdy wzajem nie brał konia odemnie, deklarując dać onego. Po żmudzku. III. 636 (1810 m.)*****).

17. Ditto, później w kilka dni z powodu, że pierwszy bilet nie był oddany z pobudki niebycia jego w domu. III. 636—637 (1810 m.)******).

---

*) Suwiloia mus karta wyjna,
Kad nebutum tayp ir szindyjna.
. . . . . .

**) (Tam pat kun. Švilpai):
Muna pati, muna waka,
Wyjnu żodźiu wysi saka:
Reyk melsti gieriedieiela,
Norint maża bus żuwiela (564),
Unt kucyes kad atetum[0]) ... [0]) Taip, ne: ateitum (565).

***) Meldziu gieriedieiela ir t. t.

****) Nedydiay giera, nedydiay ir błoga,
Kaypo żmonieś kałb, dar byszki patoga
Cze tabok - inda wakari palikta,
Neturiu żinios, kijno ira tikta.
Bernardins newyjnc neprisipażina,
Kijno esunti, ir anij nežina (633).
. . . . . .

*****) (Tam pat kun. Švilpai):
Pasakisiu Tau teysibie,
Bene uždawiau rustibie,
Kad arkla wakar negawa
Pusriciu dieł darża sawa...

******) (Tam pat kun. Švilpai):
Noriek, Tiewa, mun tikieti —
Żadieiau douti ekieti (636).
. . . . . .

18. Do X. Jurewicza adm., prosząc o byka. Po żmudzku. III. 637—638 (1810 m.)*).

19. Do X. Szwilpy altar. po żmudzku po niedostaniu u Bernardynów tytuniu (względem pożyczenia tabaki po niedostaniu jej u Bernardynów). III. 651 (1810 m.)**).

20. Do X. Szwilpy altar., dziękując za pożyczkę. Po żmudzku. III. 693—694 (1810 m.)***).

21. Do X. Szwilpy altar., prosząc przyjścia na wieczerzę z x. administratorem. Po żmudzku. III. 968—969 (1810 m.)****).

---

*) Karwies musu iszko iauti,
Niekur ano negał gauti (637).
Plebonio, iuncziu, ira,
Diełto stypri siu(n)cziu wira.
. . . . . (368).

**) Jau nekielu koies
I miesta Lipoia,
Brungin taboks paszoka.
Prasta żudau, płaunu,
Werdziu, o tayp gaunu,
Ioug nepikta smoka.
. . . . . .
Douk mun kijk galeśi.
Tyjk lig Kałwaryios
Adpuskų Maryios
Tiewali kintieśi.
Tyn pyrkis adwesziu
Ir Tamstay nunesziu.

***) Kayp asz turiu Tawi wadinti ir t. t.

****) Siunciu mełzdams muna raszta,
Kad ateytumi szindyjna
I eżiera żina brasta.
. . . . . (968).
Dar nedydi purwa ira
. . . . . (968).
Dielto łaukiu iuns abudu
Asz su muna szeyminu,
Daugiaus sakau — ir su Gudu,
Kuri turiu paezierie,
Gieriedieius imt weczieries (969).

22. List po żmudzku do J. O. Xcia Im. Pasterza o dozwolenie jeść z mięsem w poście z dołączeniem dawniejszego dozwolenia. III. 959—961 (1810 m.)*).

Lenkiškus vardus, lenkiškas citatas, nusirašau**) neišlaikydamas Kl. rašybos.

II priedas (prie XII skyriaus). Klemento ir Poškos vertimams su Šahino originalu palyginti persispausdinu ir retai kur užeinamąjį originalą, rašybą tiktai sudabartinęs.

Na kościół katedralny wileński roku 1801 poświęcony.

---

*) (Vysk. Juozapui Arnulpui Giedraičiui):
Sau padumoiau (be gieray, neżinau),
Sens budams, kad iau wakus paauginau,
Joug su pastniku niera kų walgiti,
. . . . . (959).
Norint giwenu pakraszti eżiera,
Wyinog neateyn pas mus żuwie spiera.
. . . . . wis eyn mažin matom.
Dielto łaymibe senu dyinu statom
Sawa akiųši: ioug wys gausiey buwa,
O nugis wynkart priszingay prażuwa, —
Nie kokie giera
Jau niekur niera.
Nekarta turiu darbela mustinga,
Kami stipribie musu bocziu dinga?
Anyi senatwie ligiay pastnikawa,
Kayp iawni, stipri buwa, garbie gawa,
Anų byioies artimi susieda,
Diel to turiem kų dydesnie gieda,
Kad norint wałgom mesa, twermies niera.
Ar mums ateia gadinia negiera,
Ar kas kic ira, —
Be siłos wira (960).
. . . . . .
. . . byngdams dumoiu: ar tiktay
Nepadariau par drunsibie piktay?..
Bet giers Wiskupas par sawa gieribie
Atmes i szale, ia rasies rustibie, —
Joug Unts żina, kad Żiemaytia praszcioka
Dar numanima giera neiszmoka.
. . . . . (961).

**) 1910 m.: persirašau.

Tam gdzie Olgierd i Kiejsztut Perkunasa chwalił,
Ofiarnik zabobonny wieczny ogień palił,
Płeć słabą krwawych ofiar przerażała trwoga,
Widziałem ołtarz chwały prawdziwego Boga.

Šahino prierašai: Olgierd i Kiejsztut książęta litewscy, poganie. Perkunas słowo litewskie znaczące piorun, czczony za bożka w Litwie.

Widziałem cnotliwego biskupa z kapłany,
Jak namaszczał świątyni i ołtarz i ściany,
A naród prawowierny wsród modłów bez przerwy
Wyroków słuchał wiecznych z ust ucznia Minerwy.

Š. prierašas: J. W. Jan Nepomucen Kossakowski nauki kościoła kończył w Rzymie w akademji nazwanej Minerwa.

Starożytny fanatyzm, ciemnych ludów znamię,
Gruzami zawalony kark wyniosły łamie;
Upadły zdania błędne, z gustami przesądy,
Boże Zastępców, twoje tak sprawiły rządy.
W rozwalinach narodów błądząc zadumiony,
Gdy postrzegam przed prawdą uszłe zabobony:
Tajemnym strachem zdjęty zdaniem zamknę Saby:
Dochodzić Twych wyroków, Panie, rozum słaby.

Š. prierašas: Saba królowa zdumiewająca się nad mądrością Salomona króla. Obacz pienia Salomonowe.

W tym przybytku świątyni Pana Tronów Trony,
Schylać swe wiecznie będą berła i korony,
Tu żołnierz bohatyrskie zawiesi sztandary,
A co więcej, lud wierny zapali ofiary.
Ty światły wędrowniku lat zajęty biegiem,
Jeśli kiedy nad tego gmachu staniesz brzegiem,
Rozum i ręki sztukę prawdy ceniąc słowy,
Postawisz Litwy Pogoń obok greckiej Sowy.

Š. prierašas: Sowa nazwisko herbu greckiego.

Sława wiekom przytomna na tym przyzna szczycie,
Że zgasły wschód ma nowe na północy życie,
Rzym, Efez, Praksyteles, z Rafałem Bernini,
Sprawiedliwość oddadzą wileńskiej świątyni.

Š. prierašas: Praksyteles artysta grecki, Rafał sławny malarz, Bernini architekt, którego dziełem Watykan rzymski (F. S. Szahin'o Muza polska, Vilniuje 1804 m., p. 5—6).

III priedas (prie XII skyriaus). Kartu su savo literatiniais laiškais Klementas nusiuntė vyskupui šiuos raštus:

1) 1810 metams, surinkti ne vėliau 1809 m. pabaigos — „Iszimti stukiela isz wysokiu iougdariu“ (Dielko. III. 620—628): 1. Paligijmas plikgalwi, 2. Kas daża sawa płaukus (2), 3. Unt sudziu (2), 4. Paraszims unt wartu darża, 5. Prisz iougdarba (2), 6. Tyms motriszkoms, kurios weyda sau malawo (2), 7. Kad sena nor buti iaunu, 8. Kur gieriesniey pynigus łaykiti, 9. Kurs gier wakaroi, 10. Unt nepadori weyda, 11. Aplink pyktos pacios (2), 12. Unt to, kurs girc wakaroi dawyno, o rita meto nedout, 13. Unt apsyriedieima motryszkų dydzių, 14. Parsergieims kałbųsi, 15. Kurs tur żinkła unt weyda, 16. Unt gałwos sukapotos, 17. Unt wartu dydziu o błogu numu, 18. Unt pasyklebawoima, 19. Unt piioka pyłwota, 20. Sens artesnis smerties, 21. Unt apkałbietoia, 22. Unt to, kurs pyrka akła arkli, 23. Kas nedatur żodzia, 24. Unt gaspadoriaus pyjtu szaukims, 25. Piioniciams paszałpa, 26. Tam, kurs girc gałwa turieia parkirsta, 27. Gierims usz sweyketa, 28. Aplink łatra, 29. Pas kalbietoia kozoniaus, 30. Unt turiencio maża pati, 31. Numonia turkaus aplink moteriu linkų, kurios sau weydus malawo, 32. Ik senos, norincios buti iawnu, 33. Unt sklepa, kur gierymas łaykos, 34. Aplink tų Poweła, kurs diełto serg, kad pyjtu nedouti, 35. Unt tokie cziesnie, kur meldz siedieti, 36. Unt mergielu — viso 41 „stukielis“.

2) 1811-iems metams, surinkti 1810 m. „Iszgulditi isz garbintu Raszitoiu Grab-raszta Ziemaytyszka“ (Dielko. III. 978—986): 6. Senou arklou. 2. Senu szuniou, 3. Jauciou arunczіam, 4. Wyłkou (2), 5. Łapiey, 6. Katiey (2), 7. Szarka (2), 8. Zuykiou, 9. Woweriey, 10. Tay woszkay, kuri wyłkutius iszpenieia, 11. Peley (2), 12. Kalikiay, 13. Kuysiou, 14. Wan(a)gou, 15. Peslou, 16. Krekszdelay, 17. Warley, 18. Paukształou, 19. Giegużiay, 20. Bałundziou, 21. Wysztay, 22. Łaksztingałay, 23. Warnay, 24. Joudwarniou, 25. Tam, kurs pats sawi nuszawa, 26. Girtuklou (2), 27. Karczimo użmusztam, 28. Łauki uszmusztam, 29. Wieł Girtuklou, 30. Raskasznikou, 31. Tam, kurs piaun bundikscius, 32. Ubagou, 33. Onykiay — viso 38 „grabraszta“.

3) Irgi 1811-iems metams siunčiami, o surinkti 1810 m. — „Muna nekiela“ (Dielko. III. 987—996): 1. Ik numy-

relaus gałwos, 2. Ik załkoriaus, 3. Ik neteysinga żmogaus, 4. Ik ziegoriaus, 5. Ik giera zmogaus, 6. Ik rustibies, 7. Ik szobles dydzios, 8. Ik to, kurs puykus, 9. Ik litaus ir giedros, 10. Ik baiora żiemaycziu (rašyta 1807 m. — II. 206), 11. Prowinikou, 12. Giditoiou, 13. Plebonou, 14. Kunigou, 15. Wargamystrou, 16. Zakrystionou, 17. Krauleydziu wyjnu akiu, 18. Cygonou, 19. Żidou, 20. Poniay grinsztonciay pas wira (2), 21. Senelou, 22. Prisz motriszkiay, 23. Motriszkiay eynunciay wyina, 24. Motriszkay girtay, 25. Mergay, 26. Mergay girtay, 27. Bobay, 28. Tam waykielou, usz kurio neeyn, ar netek mergeles, 29. Tam, kurs be kijk duncziu, o smarkie kałbo prikiert, 30. Tam, kurs po szluba greytay dasyłaukie kudikia, 31. Tay naszle, kuri numus maynie unt weżima ir arklus, 32. Tam żidelou, kurio kumela paskinda — viso 33.

Neužtikrinu, kad nusirašydamas antraštes*) ir tekstus nebūčiau kur klaidos įkišęs (Kl. ranka neaiški, o jo žemaitiškoji rašyba svyruoja); dėlei viso ko lyginau juos su kun. Tumo nuorašų, irgi ne be klaidų**).

---

*) 1910 m.: antgalvius.

**) Papildydamas XII skyriuje vos 10 tepateiktų šios rūšies Kl. eilėraščių, čia duodu jų daugiau, kad galima būtų susidaryti pilnesnį Kl. kūrybos vaizdą.

Unt sudziu.

Izkłausima pas sudziu, żinok, neturiesi,
Ja kų i dałna anims twyrtay neidieśi (III. 621).

Kurs gier wakaroi.

Pleczka linksmin wakaroy, o unkstyi kas kita!
Szimta kartu giereśni wakara kayp rita (III. 623).

Unt gałwos sukapotos.

Brungieśni tawa gałwa ira sukapota,
Muna prasta, o tawa syłkas aptawota (III. 624).

Unt piioka pyłwota.

Diwa, kas to piłwi ira do galibie,
Kad sutyłpa tyn wys — cieś turc ir gieribie (III. 625).

IV priedas (prie XIII skyriaus). Savųjų idilijų iš lenkų kalbos Klemento vertimai:

Tam, kurs girc gałwa turieia parkirsta.

Lekoris weyzunt gałwa szoblu kirsta Jona,
Cziupnoie, ar tolij eyn lig mazginiu rona.
Jons czie suszuks: neiszkok ir nemuczik muni,
Jau nebuwa mazginiu wakar muna kuni! (III. 626).

Gierims usz sweyketa.

Unt sweyketos kad giercio, wakar priragina,
Bet wyito sweyketos skaust gałwa mun szindyjna (III. 626).

Aplink łatrą.

Unt sunki smerti łatrus kad sudic wyinc buwa,
Kic linksmidams kalbieia: nekek neprażuwa —
Tau dungi su aniołas szyjndyjna bus pyjta.
Pirms adsakie: mun pastniks, eyk i muna wyjta (III. 626).

Numonia turkaus aplink moteriu linkų,
kurios sau weydus malawo.

Budanti miesti linku turka kłausie żmonies,
Kayp pasydabo anam musu panas, ponios.
Tas adsakia: neturiu asz dar pažinima,
Kų gał rasti gieriesni tarp malawoima (III. 627).

Wyłkou.

Alkinc ilindau par skila i puni,
Ryjbi awina papenieia muni.
Adpynt iszlinsti daug drukc negaleiau,
Sawa walgima skuro primokieiau (III. 979).

Katiey.

Nelinksmikieties Peles, ne dieł iunsa prażuwau,
Nes dielto, kada alkinc prie usztryna buwau.
Tyn abgaudami muni pawadyna,
Ir su akmyniu upie paskundyna (III. 980).

Kuysiou.

Ikirieiau Lawou par mažima muna,
Kada leydau y io sawa snapą kuna.
Nieka unts neweykie. Paskou y wortinkła

1. Łabsric (Dziełko. III. 545—546), orig. Dzień dobry (I. 82—83).

Ikrytau. Czicie sau padomoiau: ginkła
Nekokie neiem unt mażų dydeśni,
O żuda mażus, budami mażesni (III. 982).

Bałundziou.

Żwyrblis ilindis y muna załaba
Maż nepadyrba mun ir wakams graba.
Dar kitus szaukia dieł gieda biauriesni,
Kad mażus paukszcziuks użwarie dydesni (III. 983).

Joudwarniou.

Wyjto Pranasza tunkiay szaukinieiau
Ir garbie isz to dieł sawis turieiau.
Nuszawa szitay... Wysus absergieiau,
O absergieti sawi nemokieiau (III. 984).

Tam, kurs pats sawi nuszawa.

Kodieł czie Paukształia biegio aplink numyriela?
— Nes io neprijem żiemie kaypo nepritiela.
Tas, kursay gawa smerti par gielżi sau kijta,
Użginta ira żiemie ir dongou iam wyjta (III. 985).

Raskasznikou.

Jau tau negayłu, matau, ira myrti,
Walgidams, gierdams czie turieia pyrti
Sau łabay giera, — o kayp Platons moka,
I parsza tawa duszia wieł iszoka.
Par tokie dalika
Dar walgims tau lika (III. 986).

Ubagou.

Par kijmus eynunt smertis sutyka senela,
Pakapoie koies, palika unt kiela.
Tas szaukie: meldziu, parlesk ubagieluu!
Adsakie: eyk i kruwa, adleysti negalu (III. 986).

Ik ziegoriaus.

Ziegoriau, dieł mus mieroui adinas
Ir turi raysztì su musa czie dyjnas:
Mums atmynima aplink smertis dara,
Kad iau paskou mus żinksnius wara (III. 987).

2. Goielis (III. 546), orig. Gaiczek (I. 84—85)*);
3. Myszkielis (III. 547), orig. Lasek (I. 85—86);

Ik litaus ir giedros.

Dyrb litela
Mums badela,
O pagada
Dydi bada.

arba: Giedra žada
Dydi bada (III. 989).

Ik baiora žiemayczių.

Wayks iszgirda muszunti ziegoria balsingay,
Mustoia, ioug tas baiors czie giwen turtingay,
Bet mata iouda putra iszwyrta be pyjna —
Sau kałb: maži turta, kad srieb be dounas wyjna (III. 989).

Tas pats 1807 m. pažymėta:

Anegdotka prostaka po žmudzku.

Waks muszunti iżgirda ziegoria balsingay.
Dumoje, iog tur buti bagoc Ponc teysingay.
Tyn mata iouda putra iszwirta be pyjna,
Czie kałb: „maži turta, kat srieb be dounos wyina“ (III. 206).

Giditoiou.

Tokie czie pawietie turiem giditoia —
Myrst žmonies kad gida, sweyki kad parstoia (III. 989).

Plebonou.

Czie padori kuniga plebona trobiesies,
O bažniczio par stoga matiti debesies (III. 990).

Wargamystrou.

Muso bažniczio spaudeklis wargonu
Tayp riek, kayp ožis bałsu nemałonu.
Wyjnok dout anam plebons dydi ałga,
O mes kałbom, kad wełtu douna wałga (III. 990).

*) Miełas goielau, cia tarp sodziu,
Wysi dout szłowie tau wyjnu žodziu,
Wysi pyjmenies wara tyn bunda,
Atylsi giera diel sawis runda.
Ne žmogaus runku esi iswadintas,
Nekayp tyjk Jo, kurs sutwieri swieta,

4. Kalnelis (III. 548), orig. Wzgóreczek (I. 88)*);
5. Kłonis (III. 548—549), orig. Dolina (I. 86—87)**).

Saule su mienu, Dungu żvaiżdieta,
Darbs pawins but; matau, wadintas.
Par wydu eyna tekła bałsingay,
Ne szwiec iszkasia, sakau teysingay:
Pas mus darbiniks toks nagał buti,
Sutwertoias tay turieia douti.
Media tyn grażi, ir dayli szaka,
Kur giwen paukszcia par cieła dyjna.
Su anas ligiay iawna Kotrina
Nestur wałunda tyn linksma, saka.

*) Werc pestyima kalnelis mażus:
Eśi abwałus, padoriay grażus,
Dydin tau garbie żyjda dobatu (dobalu?),
Ir dara uksmie mediay topatu (topalu ?).
Kayp tyjk saulteki iszwid spindunti,
Tayp tyn susyeyn Onie su Unti
Ir kiti Gijd tyn gijsmes, ir łaba
Bunda tou tarpu żolelus skaba.
Nekadu bobas ir seni wira
Appei łaukus, kas, kayp, kur ira,
Sied tyn ir garbin runka Wieszpatis,
Jog turies dounas waka ir patis.
Kodieł neturiu ir asz waykszcioti,
Kad matau tunkiay tyn eyn Agoti.
Ta pażindama nauda iau swieta,
Kałb: cie dieł iawnu padori wieta.

**) Paszłaunia kłonis puykiay padora(,)
Kłanas wundyni dar pardalita
Augini żyjdus par giera ora,
Turi myszkielus wyjna ir kita.
Nimfas buwo ausztunt, wakaras,
O zalo kiero daugiel pauksztelu
Tarp sawis riekau, peszdamis baras, —
Tay wys dieł meyles sawa patelu.
Zepfiras lingwas sawa sparnelas
Użdyng nu saules spinduncios ungas,
Kupidas kijtrus łauk su paukształas,
Bene ikrys kas i io żabungas.
Sergiey, Barbykie, tu esi greta,
Matau, ir tunkiay tyn nori gulti.
Sergiey, ikrysi kaypo meleta...
Kas nekłausa, gał kartas prapulti.

6. Tekła, arba Upalis (III. 550), orig. Rzeczka (I. 83—84);

7. Waykiela iszkalbieimas Agnykia (III. 551—553), orig. Wymówka Agnecie (I. 75—77)*);

Ant gała eyk sau!.. bet imk ir muni,
Kad butum spunsta ir dydiay twyrti,
Sudraskisiu, ney krays biegio kuni,
Nes mun małonu dieł tawis myrti.

*) Kas pasydaria tau, graži Agnela!
Pirm mynawoia muni małoningay,
Pirm meyli buwa mun tawa žodela,
Prisz wieł muna tau, cie kałbu teysingay, —
Dabar kad noriu dieł tawis gijdoti,
Nežinau diełko lijpia mun parstoti.
Tus pacius gijsmius, kurius pirm girdieia,
Kietyna szindyin małonia priminti, —
Tu mun zwaliti ausių nežadieia...
Jey tayp, parstosiu iau tawi garbinti,
Imsiu rugoti ir wys tau atminsiu —
Tayp tawa szirdi bene sugrunžinsiu.
Atmink, iog bunda ganunt karta wyjna
Pabristi upi gili negaleia,
Padyrbau lipta — atmini szindyina? —
Kad isz bugibies eyti nemokieia,
Asz muna muka parwediau par lipta,
O tu turieias muni isykipta.
Ir tay atmini, kayp buwa tau trumpa,
Kaypo nu munis gielbieima szaukia,
Kad wyjna siki i bała ikłumpa,
Paskubynima ir meldia, ir łaukia, —
Tyjsa akwata muna buwa karszta:
Tawi gielbiedams, iszneszіau i kraszta.
Ar ir tas mažus tarnawimas buwa,
Kad du adbiegi złasties dyrba wyłka,
Ir maž kų tikta wyjna neprażuwa
Awela sena nu du waku pyłka, —
Tuiau adszokau su wiezdu skubyna,
Nuwariau szalin, dar uzdroziau wyjna.
Tay maž teguł bus!.. atmink kita dakta:
Kaypo be dwases biegau i upela,
Kad karsztis saules prikiepie tau kakta,
Isz to apałpa; — kad tu, Agotela,
Adsygautumi, brilo adbeginau
Wundini... Turi tų adminti, žinau.

8. Numonia aplink Untis (III. 553—556), orig. Wymówka pasterza Jacenta (I. 68—70)*);

O kitus muna darbus skaytla niera...
Kitoms ougieles neddawiau ne wyjnos,
O tawi, Agnie, miledams be miera,
Iog dawinieiau kijk kartu unt dyjnos,
— Ir nor pyjmenie kuri graži buwa,
Anay wyjnokgi nu munis nekluwa.
Tus muna darbus, tus muna małonius,
Argi su wysu užmirszti galesi?
Ar tau pristowies dyrbti tus koronius
Kad nu to karta daugiaus nemilesi?
Ne!.. Kitayp tikiu: pagrinsz szirdis tawa,
Ir wieł garbinsi gielbietoia sawa.

*) Ak Jonele, Jonele! Łaymingas Jonele!
Tu linksmibiųsi skindi sulig pati kakła,
O Untis sopulingay skaust, waytio szirdele.
Jonuu pałayma ira kożna dyjna akła:
Unts kadu unt skripiciu graij arba gijda,
Wysas mergieles kłausa ir eyn szokinieti.
Toukart newyjna niekur iau neadsyskijda,
Be pabungos i ano nor kożna weyzieti.
Arba kadu unts siesies unt żalos pyjweles,
Wysas mergauties skubin, artiy io nor buti
Sau kruwo, łabay linksmas aptur wałundele.
Gir, iog padorus, protings ir nemok małuuti,
Paskun dirb su anuumi tyn sawa weykała,
Wysokiszkius tyn zayszłus, kokij ira tikta.
O kų pyktesniay, Untis turiedams reykała
Pas Marykieś tos, kuri nelub buti pikta,
Kadu sawa bundiksnies pri anos atwarie
Ir kad wiltawilaudams spaudie jos runkielus
Dieł zinios, kų tyn dumo taworczkas, — cie Marie
Statia adsakia: „daugiaus nekibink mergielus,
Wełtu nedirbk nekokios wiltis sawi galwi".
Ir tyjsa, norint Untis sudurstia gijsmele
Ir pagijdoia, wyjnok ių szirdis kayp kalwi
Gielžis degie dieł Jona. O kożna mergiela
Paniekin Untis bałsa, wyjnkart ir gijsmes darba.
Norint norietum nabaks, kayp budams ligmetis,
Suwariti i kruwa sawa bunda, arba
Prieis kaypo kiti artyi pasznekietis,
Bet kayp susykalbiei wysas gien i szale.

9. Ziemaytyszka gijsmele nekałta, arba Łaksztingała (III. 556—557), orig. Słowiczek (I 49—50)*);

Arba mokietum kayp kic unt kunklu skumbinti,
Bet ne wyjna nekłausa, dar szauk: „Untonele,
Meszkielu muzykontas, — kayp io lub wadinti, —
Teguł tawa graima kłausa oszkas, ożia,
Teguł po tawa kunklu szokinie meszkikie,
Ne asz, Kotrina, arba Onie, arba Rożia,
Arba kokia norint gi mażela mergikie..."
Kugi dabar Untono, kłausiu, daugiaus łauki,
Kad tau tayp dydela staygu gir, kayp girdi?
Kodieł atctu nu anų sau neatsytrauki,
Negut brołau neturi iau wiriszkia szirdi?
Sakau, pamesk su wysu tus weius, ganikłus, —
Eyk i girie bekraszcios, o tyn medie uuśi
Dieł żinios sawa ciesu, tokius trumpus żinkłus
Iszgrieszi su gielziuku, ir tayp pasiguusi:
„Małoniaus muni pryims gires, kruma, myszka,
Kayp łakszciontes piktakies ir szirdis mergiszka".

*) Paupiele po kalnelu
Paukszciuks małonu balselu
Wibina tyn spieray,
Kur rożiu stou kieray.
Biegau greitay unt to bałsa,
Sudraskidams myszko skałso,
Kur żimiey girdziecio
Ir kayp gijd, weyzdziecio.
Bet ten bugiay łaksztingała
Pamet gijsti iau unt gała
Ir kaypo koks iougdaris,
Tur snapo uždaris.
Wieius lingwus tyik łakscioia,
Kur gierklelu suwadzioia.
Cie pradieiau barti
Ir tus żodzius tarti:
„Suwedyma tu man taysia,
Asz dwasuudams biegau baysia,
Pawargina muni,
Maż dwasies bier kuni.
Tu tų tarpu tolaus skrindi,
Drebiedams i myszka lindi,
Tyn pasykawoia,
Welu suwiloia.

10. Onykies szyjnelis arba gijsmele (III. 557—559), orig. Wieśniaczka (I. 54—55)*).

Jey cia muni bałsus tawa,
Kayp tu żina, iau apgawa,
Iszkosiu weykała,
Nes turiu reykała.
Isz tų grażių rozių kiera
Supinis waynyka giero,
Tay Rożia adousiu,
Kur ira mun dusiu."

*) Saule tekunt wyjna ritela
Saka matuszie: Kłausik Onela!
Kiełk muna duktie, eyk griębti szyjna,
Kartas susyrinks litus par dyjna.
Pirm ikirieia matuszis kałba:
Kad asz daricio pyjwo pagałba!
Unt gała eynu sau deioudama
Sugriebtu, maż kų iau dayniuudama.
Darbu pradieiau tyn ateiusi
Mustant, iog wełtu esmiu numusi —
Małoniay butum su kuumi buti,
Wynkart kų dyrbunt pasyrokuuti.
Mun darbinikiay darbs eia gieray,
Sudieiau gretu du kugiu spieray.
Tyn atsysiedau pawieie, uksmie,
Ir ilsiedama byngiau dar gijsmie.

. . . . . .

Čia tenka pastebėti, jog būtų pravartu greta Klemento vertimų patiekti ir lenkiški jų originalai. Deja, šiuo metu negaliu naudotis Lietuvių Mokslo Draugijos rankraščiu, o 1909 m. nesu jų sau pasižymėjęs.

Žemaitis Pr. Šemeta — Ad. Mickevičiaus bičiulis.

(Dėl Mickevičiaus laiško Šemetai))*

1932 metų rudenį Tadas Šemeta(s) iš Aukšt. Gelgaudiškio (Šakių aps., Gelgaudiškio val.) dovanojo Vytauto Didžiojo universitetui savo šeimoje išlaikytą Adomo Mickevičiaus laišką, rašytą Pranciškui Šemetai; buvęs dar kitas laiškas, tik kažkur dingęs. Universiteto turimasis ir, veikiausiai, tas dingęs dar 1876 m. buvo poeto sūnaus, Vladislovo Mickevičiaus, išspausdinti Paryžiaus leidinyje „Korespondencya Adama Mickiewicza", III t., 301 pusl. antrasis, pažymėtas 16 kwietnia 1851 roku, o 305—306 pusl. pirmasis, mūsų leidinyje kartojamas, Vl. Mickevičiaus spėjamas buvęs rašytas bene 1853 m. Jų turinys ne ką naujo ar reikšmingo mums beturi, bet juodu vis dėlto kartojame, nes 1) mūsų šviesuomenei vienas jųjų (pirmasis) parodo didžiojo poeto rašyseną, šiaip jau nežinomą**); 2) mūsų tekstas kiek skiriasi nuo jau paskelbtojo; 3) yra progos dar patį Šemetą ir jo draugus prisiminti.

I.***)

Šemetos, arba Šemetai, yra sena žemaičių didžiūnų giminė, XVI a. viešai pasireiškusi (Merkelis Stanislovaitis 1548 m. Rietavo, 1550 m. Beržėnų tėvūnas, 1564 m. seimo dalyvis drauge su Radvilais ir Katkais, 1566 m. Žemaičių kaštelionas, 1569 m. drauge su kitais Liublino seime priešinosi unijai su Lenkija ir buvo paskirtas į 9-ių komisiją statutui redaguoti), paskui turėjusi tėvūnų, seniūnų, pakamorių, pastalių, maršalkų, teisėjų, XIX a. Šiaulių apskr. maršalkų. Bajorų genealogai (Okolskis XVII a. ir kiti) nustatė Šemetų kilmę iš prosenovės lietuvių kunigaikščių (Galiganto brolis Kurmultas turėjęs sūnų Nemešką, iš kurio Š. kilę)[1]), bet ir XVI a. Lasickis rašė apie

*) Iš 1933 m. XXVII knygos mėgėjų metraščio I. 87—110 p.

**) Šiame rinkinyje nebekartojame 1933 m. išspausdintos laiško nuotraukos.

***) Metraštyje atskiros rašinio dalys pažymėtos ne skaitmenimis, tik teksto pradžios didesniu nuleidimu (atstumu nuo kitos dalies pabaigos).

[1]) A. W. Kojałowicz, Herbarz Rycerstwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1897 m. leid., 128—129 pusl. K. Niesiecki, Herbarz polski, Bobravičiaus leidimas, VIII t. (1841 m.), 618—620 pusl. A. Boniecki, Poczet

Ventį, Š. giminės senovės dievaitį, kuriuo jie ir XIX a. tebesididžiavo[2]).

Pranciškus Stanislovas Justinas Šemeta (rašėsi Szemioth, ital. Szemisth), kitų Šemetų dokumentuose dar ir Szemet, Tadeušo sūnus (nuo 1820 m. Šiaulių aps. bajorų maršalkos) gimė 1802 m. gegužės 8 d. Diktariškio dvare (Šiaulių apskr., Šiaulėnų val.)[3]), baigė mokslus Raseiniuose ir Vilniaus universitete, kur ėjo literatūros mokslus. Tuo metu čia veikė filaretų studentų draugija, kuriai priklausė Ign. ir Bruno Šemetos, 1823 m.

---

rodów w wielkiem księstwie litewskiem w XV i XVI wieku, 1883 m., 344—345 pusl.

[2]) Lasicius, De Diis Samagitarum, parašyta 1580 m., bet išspausdinta 1615. G. Straszewicz, I polacchi della rivoluzione del 29 novembre 1830, Capolago, I. 1833 m., 487 pusl. (Prima di Jagiello, quando la Samagizia era pagana, questa famiglia aveva i suoi Dei domestici [dii penates]). Słownik geograficzny XI t. 1891 m.: Szawelski powiat.

[3]) Straszewicz, 487 p. Lietuvos apgyventos vietos, 1925 m., 329 p. T. Żychliński, Złota księga szlachty polskiej, IV t. 1882 m., 369 pusl. T. Šemetos maloniai man suteikta Pr. Š. kapo nuotrauka, jo antraštės nuorašas ir Prano ir jo brolių gimimo metrikų išrašas, 1833 m. patvirtintas kun. oficiolo Bonaventūro Gailevičiaus. Iš T. Šemetos suteiktų žinių matome, jog Tadas, Šiaulių aps. maršalka ir Paliepio seniūnas, ir Anielė, gim. Koščicaitė, Šemetos turėjo 10 vaikų: 4 dukteris (Elvirą Vitkevičienę, Oną Gadonienę, Barborą Gorskienę ir Kunigundą Gelgaudienę) ir 6 sūnus (Pranciškų Stanislovą Justiną gim. 1802 m., Juozapą Joną Antaną gim. 1804 m., Antaną Ignacą Petrą gim. 1806 m., Enriką Povilą Pranciškų gim. 1809 m., Liudviką Ignacą Justiną Antaną gim. 1810 m. ir Stanislovą Tamošių Juozapą Justiną gim. 1814 m.). Aukštojo Gelgaudiškio savininkas Tadas Šemeta yra Liudviko sūnaus Miečislovo sūnus. Krikštijant vyriausią sūnų Diktariškio dvarininkas Tadas jo krikšto tėvais pastatė 10 porų savo baudžiauninkų (subditi): patrini Mathias Zdanowicz et Anna Letownikowa de villa Kunigiszki, assistentes Michael Litwin de Sudeykie et Anna Płukiowa de villa Kunigiszki, Gabriel Wałanius et Agatha Tukuysziowa de villa Żąsaycie, Josephus Stasiułaitis et Constantia Nowicka de Kunigiszki, Petrus Synuszas et Barbara Nowicka de villa Posadnie (Pasodnių kaimas), Jacobus Buraczas et Elisabeth Masalska de villa Pomieszkalnie (Pamiškalnių kaimas), Stanislaus Gudziunas et Apolonia Lukoszayciowa, Simon Masiułaytis et Anna Lukoszayciowa villa Piktoynie (Piktonių kaimas), Joannes Milkiewicz et Catharina Morkiowa, Laurentius Życki et Anna Pawlowska ejus (Šiaulėnų) parochiae. Kitiems sūnams Tadas (1804 m. rašomas judex terrester, žemininkų teisėjas, 1814 praeses judiciorum nominalium, žemininkų teismo pirmininkas) kviečia jau tituluotus bajorus, ypač savo gimines: Šemetas, Bilevičius, Mikuckius, Leparskius, Goštautas, Pralgauskus, Straševičius, Liutkevičius ir kitus.

filaretų bylai į Vilnių pristatyti iš Petrapilio[4]). Iš Domeikos[5]) patiriame, kad ir Pranciškus Š. buvo filaretas, bet jis čia nenukentėjo. Nežinia, ar jis bus ko nors bendro turėjęs su žemaičių Sim. Stanevičios ir Nezabitauskio kuopele, pasireiškusia 1823—1825 m.

Baigęs universitetą, jis buvo pasiruošęs tarnauti Varšuvos lenkų kariuomenėje, bet kariuomenės vadui, kunigaikščiui Konstantinui Pavlovičiui, nusistačius prieš lietuvių priėmimą, 1825 m. stojo į civilinę lenkų tarnybą ir buvo priskirtas prie valstybės sekretoriaus Grabovskio kabineto Petrapilyje. 1829 m. gegužės 12/24 d. caro Mikalojaus I jis pakeltas jo karališkųjų rūmų kamerjunkeriu (gentilhomme de la Chambre de Notre Cour Royale Polonaise). 1830 m. revoliucijai prasidedant, atostogavo Žemaičiuose[6]).

Patyręs apie ją, iš pradžių jis buvo besirengiąs vykti į Varšuvą, bet, pasitaręs su kitais, ėmė rengtis sukilimui, rinkdamas ginklus, paraką ir amuniciją. Nuvykęs į Vilnių ir suėjęs su tenykščiais sąmokslininkais (Stan. Šumskiu, Ant. Goreckiu, Myk. Balinskiu, Leonu Rogalskiu, Edv. Romeriu ir kt.), stengėsi gauti tiesioginių instrukcijų iš Varšuvos[7]). Taip pat susisiekė su Vilnium ir kitas Šiaulių apskr. sukilimo rengėjas, Kast. Herubavičius, 5 metais už Š. vyresnis (g. 1796) ir anksčiau už jį baigęs Vilniaus universitetą, Napoleono metu jaunutis stojęs į lenkų kariuomenę, o paskui, kaip ir Šemeta, tarnavęs civilinėje Varšuvos tarnyboje[8]). Dar vasario mėn. (1831 m.) Telšių (dabar Kretingos) aps. Salantų ir Ginteliškių par. sodiečių jaunimas, vedamas bajoro Sim. Borisevičiaus ir valstiečio Gedrimo, buvo sukilęs, bet Telšių policijos ir įgulos įveiktas, gavo pasitraukti į Prūsus, kurie įdavė jį Rusijai, išskyrus suskubusius pasislėpti vadus. Bendras žemaičių sukilimas prasidėjo kovo mėn. dar prieš Vilniaus komitetui jiems tai įsakius, kai valdžios

---

[4]) J. Lelewel, Nowosilcow w Wilnie, 1831 m., pakartota H. Mościckio Promieniści-filomaci-filareci, II leid. 141 p.

[5]) Ig. Domeika, Filareci i filomaci, 1872 m., 28 pusl., pakartota Mościckio ten pat, 45 pusl.

[6]) Straszewicz, 487—488 pusl. Tuo tarpu Nekrologia półroczna („Tygodnik Illustrowany" 1882 m. Nr. 366), tik jo dalyvavimą sukilime turėdamas galvoje, rodo jį kariuomenėje buvus iki 1831 m.

[7]) Straszewicz, 468 pusl.

[8]) Straszewicz, 493 pusl.

buvo paskelbtas rekrūtų ėmimas. Sukilo Raseiniai (kovo 25—26 d. Stanevičiai, Gruževskis ir kiti užėmė Raseinius), Telšiai (dar kovo 24 d. Kelmėje Jautakis*), 27 d. Varnių ir Jonapolės par. Juozas Sirevičius, 28 d. Dom. Daubaris išvijo rusus iš Telšių per Sedą ir Tirkšlius į Kuršą), Šiauliai[9]), tuojau sukyla ir aukštaičiai. Šemeta savo lėšomis sudarė sukilėlių būrį[10]) ir drauge su Herubavičium vadovavo šiauliečiams, kai An. Jacevičius vadovavo telšiečiams, Ezek. Stanevičia**) raseiniečiams[11]). Kažin, ar nebus tuomet ir šiauliečiai telšiečių dainą dainavę: „Dabar lenkai neprapuolė, kol žemaičiai gyvi“[12]). Tuo metu, kai telšietis Jacevičius mėgino imti Palangą (dainoje: „Eikim visi imt Palangą, o laivais nuplauksma stalyčiop su valia dangaus ir carą sugausma“), Š. ir Herubavičius padėjo Stanevičiai išvyti rusus iš Raseinių, bet grįžę negalėjo apginti Šiaulių nuo didelių priešų jėgų, pralaimėję ties Meškuičiais — Joniškiu. Daliai šiauliečių susijungus su telšiečiais, Š. ir H. patraukė į Kurtuvėnų, Tytavėnų srities miškus. Lietuvos sukilėliams patraukus prieš Vilnių, žemaičių sukilėliai pasiuntė Š. prisijungti prie aukštaičių, bet jis atvyko Zaluskio vadovaujamiems sukilėliams jau pralaimėjus ties Auseniškiais (Vievio valsč.). Gegužės pabaigoje, į Lietuvą atvykus gen. Gelgaudo vedamai lenkų kariuomenei, atgiję sukilėliai su ja susijungė. Šemeta dalyvavo gen. Šimanovskiui nuo Tytavėnų puolant Šiaulius, kuriuos betgi rusai apgynė, ir Šimanovskis gavo pasitraukti Tytavėnų link. Po kelių dienų rusai buvo Šiaulius užleidę Šimanovskiui, bet sustiprintai grįžo vėl liepos mėn. ir jį iš ten nustūmė ligi Tytavėnų. Gelgaudui nepavykus paimti Vilnių ir ėmus trauktis per Žemaičius, Šimanovskis vėl mėgino pulti Šiaulius, bet ir šį kartą rusų buvo atmuštas. Rusams

*) 1933 m.: Jautakas.

[9]) Pamiętnik Onufrego Jacewicza (P. Wrotnowski, Z pamiętników o powstaniu Litwy w r. 1831. Paryż, 1835 m., 8—9 pusl.). A. Puzyrewski, Wojna polsko-rosyjska 1831 roku (vertimas iš rusų kalbos). Warszawa, 1888 m., 119 pusl. Straszewicz, 488—489 ir 494 pusl. H. Mościcki, Powstanie 1831 roku na Litwie. Wilno, 1931 m., IX—X, 155 pusl. Stan. Szumski, W walkach i więzieniach, 1931 m., 65—66 pusl.

[10]) Domejko, Filareci i filomaci (Mościcki, Promieniści ir t. t., 45 pusl.).

**) 1933 m. čia ir kitur prieš autoriaus norą išspausdinta: Stanevičius.

[11]) Jacewicz, 11—12 pusl.

[12]) Wrotnowski, 118—119 pusl.

vis didesnėmis jėgomis spaudžiant lenkų kariuomenę ir susijungusius su ja Lietuvos sukilėlius, liepos 9 d. Kuršėnuose pasiskirstyta į tris dalis, kurių dvi (Rolandas su Šimanovskiu ir Gelgaudas su Chlapovskiu) patraukė Prūsų linkui, o Dembinskis per Aukštaičius ir Gudus laimingai prasimušė į Varšuvą. Drauge su juo ten atsidūrė dalis žemaičių ir aukštaičių sukilėlių, o kiti buvo priskirti prie anų dviejų dalių, nuo kurių betgi pakeliui tai vieni, tai kiti būriai atsiskyrė ir toliau mėgino dar kurį laiką su rusais kariauti[13]).

Šemeta veikliai dalyvavo karo žygiuose, Gelgaudo pakeltas majoru ir įstatytas į žemaičių valdžią. Lenkų kariuomenei nutarus pasitraukti iš Lietuvos, Šemeta su savo būriu buvo priskirtas Rolandui, kuris per Užventį — Pavandenę — Varnius — Tverus — Rietavą — Kulius — Vėžaičius — Gargždus — Veviržėnus — Švėkšną — Naumiestį — Degučius išėjo į Prūsus (Chlapovskis su Gelgaudu traukė ten pat pro Luokę — Žarėnus — Plungę — Gargždus). Abu tuodu liūdnu žygiu rado atbalsio mūsų poezijoje: Gelgaudo dainoje („Slaunas vadas Gelgauds buvo“) ir Žemaičių sukilėlyje („Palik sveika, mylimoji, pabučiuok ant kelio“). Šemetai teko dalyvauti liepos 11 d. kautynėse su rusais ties Pavandene, apdainuotose ano Žemaičių sukilėlio. Po to Stanevičia, Š. ir kiti sukilėliai nuo lenkų atsiskyrė. Š. mėgino slaptai per Prūsus nuvykti į Varšuvą, bet Tilžėje buvo suimtas, vos teprisišaukė internuotojo gen. Rolando pagalbos ir per Prūsus, Saksoniją ir visą Vokietiją pasiekė Prancūziją[14]).

1832 m. randame jį Paryžiuje dalyvaujant emigrantų komitetuose, komisijose, draugijose. Drauge su kitais kovo 10 d. jis pasirašo 1831 m. gruodžio 10 d. įsteigtos Lietuvos (ir Ru-

---

[13]) Jacewicz, 18—19, 30—31, 64—65, 70—71 pusl. Puzyrewski, 121—122, 229—231, 232, 268—269, 279—282, 282—285, 288—299 pusl. Mościcki, Powstanie, 155—162 pusl. (Stan. Pereświet-Sołtan, Chronologiczne zestawienie wypadków na Litwie w. r. 1830—1831). Straszewicz, 489—491 pusl.

[14]) Jacewicz, 78, 83—85, 86 (Jacevičius perėjo į Prūsus rugpiūčio mėn.), 87 pusl. (Stanevičia lapkričio mėn.). Wrotnowski, 146 pusl. (VI. 28 Šemeta paskirtas Šiaulių aps. viršininku). Straszewicz, 491—492 pusl. Puzyrewski, 283—286 pusl. Mościcki, Powstanie, 161—162 pusl.

sies)*) draugijos (Towarzystwo Litewskie, nuo 1832 m. kovo 4 d. — i Ziem Ruskich) įstatus; ar buvo jis jau Paryžiuje draugijos steigimo dieną, nežinia[15]). Kovo 25 d. dalyvauja tos draugijos surengtose Lietuvos sukilimo metinėse sukaktuvėse ir prakalbą jose sako[16]). Jis yra (nuo pat pradžios?) 1832 m. vasario mėn. Prancūzijoje įsteigto karinio Lietuvos komiteto narys, kaip vienas jos sukilimo vadų (naczelnik powiatu Szawelskiego)[17]). Bene balandžio mėn. padeda Lelevelio komitetui rengiant emigrantų adresą Anglijos parlamentui[18]). Liepos mėn. drauge su 7 kitais komisijos nariais surašo prancūzų ministerių tarybai adresą, kad nesiųstų emigrantų kareivių į Alžirą; adresą pasirašė 65 emigrantai[19]). Birželio — rugpiūčio mėn. pertvarkant centrinį emigrantų komitetą, jis yra statomas kandidatu į jo narius, bet nuo lietuvių tepraėjo buvęs Raseinių sukilėlių vadas Ezekielis Stanevičia ir Vilniaus poetas Ant. Goreckis; šis tuojau kitu pakeistas[20]). Rugpiūčio 23 d. Š. pasirašo Lietuvos ir Rusies draugijos atsišaukimą[21]). Tais pat metais jis, drauge su trisdešimt keliais emigrantais karininkais, majoro laipsniu stojo į prancūzų pasiųstąją gen. Gérardui kariuomenę, kuri padėjo belgams kariauti su olandais. Lapkričio ir gruodžio mėn. jis dalyvavo Gérardui Antverpeną imant[22]).

1833 m., bent pradžioje, jis, tur būt, tebebuvo Belgijoje. Tais pat metais jis dalyvavo dar kitame žygyje, Egipto paša Mehemet Ali buvo sukilęs prieš Turkų sultoną, kurį ėmė remti Rusijos caras. Emigrantai subruzdo jungtis su Rusijos priešu. Be kitų, į Egiptą nuvyko gen. Dembinskis, pagarsėjęs savo

---

*) 1933 m.: Rusios. Turime skirti Rusį (lenk. Ruś) nuo Rusijos (lenk. Rosja); pirmasai vardas teteikiamas dab. gudų ir ukrainiečių gyvenamam plotui, ne didžiarusių (rusų, maskvėnų) gyvenamam ir ne Rusų valstybei.

15) Wł. Mickiewicz, Żywot Ad. Mickiewicza, II t. 1892 m., 228 pusl.

16) Lubomir Gadon, Emigracya polska, III t., 1902 m., 40 pusl.

17) Ten pat, III t., 41—42, 323 pusl.

18) Ten pat, II t., 1901 m., 68 pusl.

19) Ten pat, II t., 124 pusl.

20) Ten pat, II t., 109, 115, 116 pusl.

21) Wł. Mickiewicz, II t., XIV pusl.

22) Ten pat, II t., 284—285 pusl. Straszewicz, 492 pusl. „Tygodn. Illustr." 1882 m. Nr. 366 skyr. Nekrologia półroczna klaidingai rodo Šemetą Belgijoj kariavus po Egipto žygio. Gadon, III t., 1902 m., 90 pusl.

žygiu iš Lietuvos į Varšuvą; drauge su juo ir dr. Hagenu per Marselio uostą išplaukė Pr. Š., kaip štabo viršininkas. Liepos 15 d. jie jau buvo Aleksandrijoj ir tuojau buvo priimti į egiptėnų kariuomenę. Tačiau Ali paša, Rusijos spiriamas, jau buvo susitaikinęs su Turkija. 1834 m. vasario mėn. jis ėmė šalinti iš kariuomenės emigrantus. Nors jis mėgino pasilikti kariuomenėje Dembinskį ir dar kelis karininkus (Šemetą?), bet šie nesutiko tik keli likti ir birželio mėn. grįžo į Prancūziją[23]).

Prancūzijoje Š. gyvena ilgesnį laiką. Čia būdamas, jis ne tik palaiko ryšius su likusiais Lietuvoje savo broliais, kurie (Juozapas) jį aprūpina lėšomis, bet 1834—1838 m. ir su vilniečiais, kuriems jis per grįžtančius iš užsienio moteris ir sutartus laiškus (skystu krakmolu rašant ir kas nematomai parašyta, iššviečiant jodu), rašytus jo pusbroliui Vilniaus aps. bajorų maršalkai Stan. Šumskiui, siuntė kunigaikščio Adomo Čartoriskio instrukcijas rengtis naujam sukilimui, o taip pat saugotis karštesniųjų grupių siunčiamųjų emisarų. Bene jis taip pat suorganizavo 1836—1837 m. slaptą siuntimą į Lietuvą per Tilžę emigrantų leidinių kaip „Kraj i emigracya", Chšanovskio „Wojna partyzańska" ir kt. Jo raginimu Vilniuje įsisteigusi slapta aštuoniukė (Šumskis, Edv. Romeris, kun. Trinkauskis, Med. Končia ir kt.), kuri šelpė emigrantus, platino Lietuvoje jų raštus, rinko medžiagą giliau kraštą pažinti ir šiaip stengėsi palaikyti visuomenėje pasiryžimą laisvei iškovoti. Draugijos nariai pateko į caro valdžios rankas, paliesti Sim. Konarskio bylos*). Vėliau (1846 m.)**) nukentėjo ir du Pr. Šemetos broliai, Antanas ir Stanislovas***). Šemeta pasisako 1849 m. rudenį grįžęs (į Paryžių) iš Italijos, kurioje nekrologas jį rado tarnavus Piemonto kariuomenėje, o antkapis rodo jį buvus italų kariuomenės majoru. Bene bus jis ten nuvykęs drauge su gen. Chšanovskiu 1849 m. pavasarį, o gal net dar anksčiau,

---

[23]) „Pielgrzym Polski" 1833. IX. 16 d. Orlicki, Polacy w Egipcie w 1833 i 1834 r. (Wł. Mickiewicz, II. 271—272 pusl.). Straszewicz, 492 pusl. Gadon, II. 292—293 pusl. „Tygodn. Illustr." (Nekrologia półroczna) bene per daug apie Š. pasako, jog jis Egipte kariavęs.

*) Stan. Szumski, 85—129 pusl.

**) 1938 m. įrašyta.

***) Stan. Szumski, 170, 208 pusl. *) ir ***) prierašai Metraštyje klaidingai pateko į 24 prierašą.

1848 m. antroje pusėje, kaip vienas iš Ad. Mickevičiaus sukeltų emigrantų legionams kurti. Nežinia, kiek jis gavo dalyvauti italų kautynėse su austrais[24]).

Grįžęs į Paryžių, jis čia, kaip matėme, kai kurį laiką gyveno, bet kaip ilgai, nežinia; bent ligi 1855 m. pabaigos tikrai čia buvo visų maloniai sutinkamas. Taip pat iš turimos medžiagos nepaaiškėjo, kur ir kada jis kitur persikėlė. Mirė 1882. I. 20 Drezdene, Saksonijoj, kur jo giminės pastatė jam ant kapo paminklą. Nekrologas jį šiaip apibūdina: „Vienas šauniausiųjų praėjusios gadynės atstovų... Karštas meno mėgėjas, mokslo gerbėjas, ligi pat paskutinės savo gyvenimo valandos nepaprastai tam buvo atsidėjęs... Paliko daug brangių paveikslų ir gamtos mokslo srities rinkinių“[25]).

II.

Emigracijoje Šemeta draugavo su Adomu Mickevičium. Gal juodu buvo suėję dar Vilniaus laikais, bet apie tai nieko dar negauname patirti. Pirmutinė aiški jų pažinties žinia siekia mus iš Petrapilio laikų, kur Š. nuo 1825 m. sekretoriavo Lenkų karalystės raštinėje. Juodu ten susitiko ne anksčiau kaip 1827 m. gruodžio mėn., kai Mickevičius antrą kartą ten atvyko: nuo 1824 m. lapkričio mėn. iki 1825 m. sausio mėn. M-ui ten pirmą kartą esant, Š. čia dar netarnavo. Gal būt, kad (1827 m.) gruodžio 24 d. pas vilnietį Adomą Rogalskį (1810—

[24]) Wł. Mickiewicz, IV t., 327 pusl. Nekrologia półroczna („Tygodn. Illustr.“): tarnavo Piemonto kariuomenėj pasiekęs ten majoro laipsnį. Tuo tarpu Š. dar 1832 m. buvo belgų kariuomenės majoras. Keista, kad Wł. Mickiewicz, Legion Mickiewicza w roku 1848, 1921 m., niekur nėra jo paminėjęs, nors šiame plačiame (per 400 pusl.) rašte jis pažymėjo nemažai legionininkų ir Piemonto kariuomenėj tarnavusių emigrantų, o taip pat pakartojo ir Mickevičiaus laiškus, kuris, kaip pamatysim, su Š. draugavo. Šemetose likos pasakojimas, jog Pranciškus buvęs Garibaldžio adjutantas. T. Šemeta matęs Pr. Š. masonų ženklą. T. Šemeta man rašo buvus Pranciškaus, kaip italų kariuomenės kapitono, diplomų. T. Šemeta dar rašo, jog dėl dalyvavimo 1831 m. sukilime trys broliai Šemetos (Pranciškus, Juozapas ir Liudvikas) nustojo savo dvarų, kuriuos buvo priversti rusams parduoti: Šiaulėnų valsč. Diktariškio, Ariogalos valsč. Čekavos ir Gaurės valsč. Gaurės. Liudviko sūnus Miečislovas paveldėjo Juoz. ir kitų turto liekanas, 1892 m. užnemunėje nusipirko Aukšt. Gelgaudiškį, kuriame dabar gyvena jo sūnus Tadas.

[25]) Nekrologia półroczna.

1843 m., dar 1822 m. išspausdino Lasickio apie Žemaičių dievus lenkišką vertimą, 1823—1835 m. Petrapilyje[26]), paskui Varšuvoje) susirinkus 40-čiai svečių Mickevičiaus vardinių paminėti ir poetui nustebinus savo improvizacijomis apie Samuelį Zborovskį ir Levą Sapiehą, svečių tarpe bus buvęs ir Šemeta, tik dalyvių sąrašo neteko rasti[27]). 1828 m. jis susitikdavo su Mickevičium prancūzės Rondeleux valgykloj[28]). Jis, be abejo, sueidavo taip pat su gyvenančiais tuomet Petrapilyje vilniečiais, poeto draugais ir pažįstamais — Pr. Malevskiu, Mik. Malinausku, Al. Chodzka, Ad. Rogalskiu, Juozu Pšeclavskiu, tapytoju Valentu Vankavičium, daug už juos vyresniu žemaičių tapytoju Juozu Oleškevičium ir kitais[29]). Lietuviškas tų vilniečių mažmožis: Maskvoje apsigyvenęs tremtinis filaretas, Kipras Daškevičius (1803—1830 m.), 1828—1829 m. kelis mėnesius ir Petrapilyje lankęsis, draugų Daškum, kaip Vinc. Budrevičius Budriumi vadinamas, 1828. II. 24 savo pažįstamai paminėjęs „šventą Lietuvos žemę", iš Maskvos į Petrapilį rašo: „Vakar pietavome" (Daškevičius ir į Maskvą keliems mėnesiams atvykęs Mickevičius) „pas Kazlauskius... Buvo muzika, dainos..., bet kai išgirdau lietuviškai dainuojant, širdis sudrebėjo ir kvapo pritrūko krūtinėje... Nors lietuviškai nesuprantu, bet širdis nujaučia, pažįsta kas savo". O jis gimęs Slanimo aps., vadinasi, gudų šalyje; mirdamas prašo draugą Anuprą Petraškevičių palaidoti jį Lietuvoje, ką šis ir įvykdė[30]).

Dar Lietuvoje pagarsėjęs Mickevičius Rusijoje pasireiškė*) dar plačiau jį išgarsinusiais sonetais ir „Konradu Wallenrodu". Š. buvo karštas jo poezijos gerbėjas, kas matyti iš Pr. Malevskio pažymėjimo dėl 1829 m. Petrapilyje išėjusio Adomo Mickevičiaus poezijos rinkinio, jog kovo 31 d. Š. iš jo pasiėmęs šio rinkinio 15 egzempliorių Žemaičiuose paskleisti[31]).

---

[26]) Encyklopedya Powszechna Orgelbranda, XXII t., 1866 m.

[27]) P. Chmielowski, Adam Mickiewicz, I t., 1886 m., 396—403 pusl.

[28]) Ciprinus (Juozas Pšeclavskis), Kalejdoskop vospominanij („Russkij Archiv" 1872 m., X sąs.).

[29]) Wł. Mickiewicz, I t., 1890 m., 188, 298, 299, 304, 355 pusl. ir kt.

[30]) Korespondencya A. Mickiewicza, III t., 40—41 pusl. Domeika, Filareci i filomaci, pakartoja H. Mościckio Promieniści ir t. t., 44 pusl. Tas pats pakartojo Domeikos raštą savo rinkiny Z filareckiego świata, 1924 m., kur 342 pusl. yra keletas žinių apie Daškevičių.

*) 1933 m.: poetas... pasirodė.

[31]) Wł. Mickiewicz, I t., XLIX pusl.

Taip pat 1829 metais gegužės mėn. poetui iš Rusijos išvykus, Š. su juo vėl susitiko po trejų metų ir net kiek vėliau, kai 1832 m. rugpiūčio 1 d. poetas atvyko į Paryžių, kur Š. jau buvo žinomas emigrantų tarpe. Ar bebuvo jie susitikę čia pat (rugp. 4 d.) lietuvių surengtuose poetui pietuose, kur šis pasakė jiems improvizaciją, nežinia[32]). Netrukus po to Š. kariauja Belgijoje, paskui Egipte ir tik 1834 m. birželio mėn. galutinai grįžta į Paryžių. Tą pat mėnesį baigtas spausdinti „Pan Tadeusz", tad Š. lyg ir nebus prisidėjęs, kaip kiti išeiviai, lietuviai ir nelietuviai, savo patarimais poetui jį kuriant. Tačiau poetas (Juoz. Bagd.) Zaleskis aiškiai jį (Š.) mini tarp tų, kurie „Pan Tadeuszą" bekuriantį Mickevičių ne kartą vakarais lankė; tatai galėjo būti tik 1832 m. rudenį, Š. į Belgiją dar neišvykus, ar 1833 m. iš ten grįžus ligi pačiam vykstant į Egiptą, o Mickevičiui į Šveicariją prie mirštančio poeto Garčinskio išvažiuojant. Pasak Zaleskio, „malonūs 1833 m. žiemos vakarai niekada neišdils iš jo (M.) bičiulių atminties. Dainavome lietuvių, gudų, ukrainiečių dainas drauge su poetu. Adomas mėgo mums pasakoti iš savo praeities, iš Naugardėlio, Vilniaus ir Kauno laikų, ir mus vertė prie nuoširdžių pasakojimų"[33]). Tačiau tatai pasakojama jau apie 1833—1834 m. sezoną (nuo rugsėjo mėn.), kai Š. buvo Egipte, bet tinka ir 1833 m. pradžios sueigų pas Mickevičių dalyviams, tad ir Š-ai. 1833 m. Š. kurį laiką tikrai buvo Paryžiuje, nes 1832 m. gruodžio mėn. išėjus iš spaudos Mickevičiaus „Księgi pielgrzymstwa polskiego" ir Montalembertui su Janskiu 1833 m. sausio-vasario mėn. parūpinus jų vertimą prancūzų kalba, Š. drauge su Eust. Januškevičium pasiėmė jį savo lėšomis išleisti; gegužės mėn. ji pasirodė Renduel firmos vardu[34]). Liepos mėn. poetas veda Celiną Šimanauskaitę, kurią, kaip ir jos motiną ir seseris, Petrapilyje galėjo ir Šemeta pažinti. Mickevičiaus butas virsta dar didesniu emigrantų, ypač iš Lietuvos atvykusių, centrų; matome ten ir Šemetą.

---

[32]) Ten pat, IV t., 6 pusl. Życiorys Stan. Koźmiana („Przegląd Polski" 1885 m. liepos mėn. 44—45 pusl.).

[33]) J. B. Zaleski, List do syna Adama (Korespondencya A. Mickiewicza, III t., XII, XIV, XV, XVII—XVIII pusl.). Apie Šemetą ten pat XV pusl.; Wł. Mickiewicz, II t., 266 pusl. tėvo lankytojų sąrašą kartodamas, jo nebemini, nebent jį nuleidžia į „i t. d.".

[34]) Wł. Mickiewicz, II t., 191, 206—207, 208 pusl.

Mickevičiui daug teko draugauti su lietuviais, kurių emigracijoje nemažai atsirado. Dar 1831 m. gruodžio 10 d. Paryžiuje steigiama, kaip žinome, Lietuvos draugija (Towarzystwo Litewskie), kurios įstatus, išplėstus ir Rusies žemėms (= gudų ir ukrainiečių), 1832 m. kovo 10 d., be Š., pasirašo dar kiti Lietuvos išeiviai: Cez. Plioteris, Ant. Pšeciševskis, Valer. Petkevičius, Juoz. Straševičius, Jul. Slovackis, Ant. Goreckis, Jul. Gružauskis, Leon. Chodzka, Eust. Januškevičius, Myk. Valavičius, Luc. Kolupaila ir kiti. Tik atvykęs Mickevičius jau rugpiūčio 23 d. drauge su Šemeta, Emer. Stanevičia, Ant. Goreckiu ir kitais pasirašo draugijos atsišaukimą ir šiaip veikliai dalyvauja jos darbuose[35]). Prieš tai dar, rugpiūčio 8 d., Besançone apgyvendinti emigrantai, daugiausia Vilniaus universiteto studentai ir kiti lietuviai, sveikina jį žodžiu ir raštu, kurį pasirašo papulkin. Vinc. Matuševičius (vieviškis, iš Auseniškių), kpt. Myk. Chodzka, kpt. August. Kordzikauskis, paporučnikis Emer. Stanevičia ir kiti, studentai Jul. ir Juozas Grossai, Ign. Budrevičius, Petr. Semenenka ir kiti. Jiems, kaip tautiečiams lietuviams (ziomkom Litwinom), Mickevičius tuojau atrašė[36]).

Apskritai, lietuviai laikėsi emigracijoje, bent iš pradžių, kiek nuošaliau, ne be pagrindo skersuodami į lenkus, kurie kiek iš aukšto į juos, kad ir dėl Lenkijos kovojusius, žiūrėjo, tiesiog dėl jų abejojo, įtarinėjo separatizmu. Nors XVII ir ypač XVIII a. politinė lenkų kultūra įsivyravo Lietuvoje ir bemaž visai palenkė sau lietuvių, ypač bajorų, padėtį, bet ji nepajėgė visiškai išdildyti mūsų žmonių kultūrinių skirtumų nuo lenkų, kurie todėl vis tebežiūrėjo į mus lyg aukštesnieji į žemesniuosius, tuos skirtumus laikydami niekintino nekultūringumo požymiais. Be kita ko, šis santykis pasireiškė daugybe pajuokiančių, peikiančių ir niekinančių mus lenkų rašytojų ir jų visuomenės anekdotų, posakių, patarlių, pravardžiavimų: lietuviai esą batvininkai (boćwiniarze), o batviniai kiaulių ėdalas, tad ir lietuviai nesiskirią nuo kiaulių (Litwin a świnia w jednej sforze chodzi); Lietuva esąs vilkų ir kiaulių kraštas; lietuviai esą kvailiai (Pan Bóg nie dziecina, żeby słuchał głupiego Litwina; Litwin głupi jak świnia, a chytry jak wąż; Do korony

---

[35]) Wł. Mickiewicz, II t., 228 pusl.

[36]) Korespondencya A. Mickiewicza, III t., 154 pusl.; I t., 104 pusl.

po rozum, do Litwy po pieniądze) ir kt.[37]). Paniekinamojo tono aiškiai jaučiame Varšuvos klasikuose, kritikuojant Mickevičiaus poeziją (Gražina — brudna litewska pomywaczka, nešvari lietuvaitė indų plovėja), net ir 1831 m. lenkų karius nusistatant lietuvių sukilėlių atžvilgiu. Į Lietuvą atvykęs Gelgaudas, pasak lietuvių, „su patrijotais elgėsi paniekinamai“ (zgóry traktował), tvarkėsi į vietos žmones nė kiek neatsižvelgdamas, „blogiau už maskolius“[38]); gen. Chlapovskis ir kiti lenkai nekalbėjo su Lietuvos sukilėlių vadais, pav., Jacevičium[39]), lenkų kariuomenė žiūrėjo į ištisus mėnesius sunkiai su rusais besikaujančius ir karštai ją sutikusius lietuvius sukilėlius kaip į minią, kuri turinti atvykusių lenkų klausyti, ir tuo labai atvėsino lietuvių jausmus[40]). Pralaimėjusiai Šiaulių kautynes kariuomenės vadovybei Kuršėnuose besitariant kas toliau daryti, vienas pulkininkų puolė lietuvius esant vyriausius pralaimėjimo kaltininkus, bet Upytės (Panevėžio) aps. sukilėlių vadas Zaluskis, pats lenkas, tik vaiku būdamas Lietuvoje apsigyvenęs, jam atkirto, jog dalgiais teapsiginklavę lietuviai atsilaikė ligi pat liūdno galo, kurį jiems parengusi lenkų kariuomenė[41]). Net dar emigracijoje lietuviams ir lenkams drauge vargstant, lenkai ne kartą pajuokdavo lietuvius žodžiu „powstawszy“ (pakilus) dėl jų nenusikratymo lietuvių kalbos įtakos lenkiškai kalbant, tuo norėdami pabrėžti jų sukilimo menkumą; lietuviai vykusiai lenkams atsikirsdavo — „położywszy się“ (atsigulus), nurodydami į liūdną išdidžių lenkų žygio pabaigą[42]). Avignono stovykloje, kur buvo 75 Vilniaus Universiteto studentai, lietuviai skundėsi dėl lenkų karininkų, kurie juos persekioję ir visaip žeminę[43]).

---

[37]) J. St. Bystroń, Dzieje obyczajów w dawnej Polsce, 1933 m., 31—33 pusl. Tačiau dar XVIII a. pradžioje lietuviai atsikirsdavo: Już to przysłowie prawdy ma dziś w sobie mało, bo w Litwie złota, w Polsce rozumu nie stało.

[38]) Pamiętnik obywatela powiatu Upitskiego (Wrotnowski, 203 pusl.).

[39]) Pamiętnik On. Jacewicza (Wrotnowski, 74—76 pusl.).

[40]) Puzyrewski, 238 pusl.

[41]) Pamiętnik ob. pow. Upitskiego (Wrotnowski, 205 pusl.). Apie Zaluskio kilmę H. Mościcki prierašuose prie St. Šumskio W walkach i więzieniach, 191 pusl.

[42]) Gadon, III t., 38 pusl.

[43]) Ten pat, III t., 38, 128 pusl.

Lenkų išdidumas lietuvių atžvilgiu bene bus buvusi vyriausia priežastis, dėl kurios Cez. Plioteris ir kiti įsteigė Lietuvos draugiją. Vienas jos narių, Petras Kopčinskis, tiesiog tuo aiškina jos įsisteigimą: „Matydami, kaip varšuviečiai tik savo darbus kelia, apie Lietuvą ir Valuinę nelabai benori žinoti, nutarėm įsteigti Lietuvos draugiją, kuri rūpintųsi paskelbti žinias apie įvykius, kurie pas mus buvo. Vertėtų parodyti, ką darė tie, kurie sukilo kariuomenės neremiami“[44]). Toji draugija 1832 ir 1833 m. kovo 25 d. surengė Lietuvos sukilimo paminėjimus, o draugijos sekretorius, Fel. Vrotnovskis, surinkęs iš sukilimo dalyvių medžiagos, parūpino iš pradžių (1833 m.) žurnalą „Pamiętniki o powstaniu Litwy i Ziem Ruskich“ (Ogólny rys powstania Litwy ir kt.), o 1835 m. rinkinį „Zbiór pamiętników o powstaniu Litwy w. r. 1831“, kur išspausdino Jacevičiaus, Prozoro, Bortkevičiaus ir kitų atsiminimus iš atskirų Lietuvos apskričių[45]). Įsidėmėtinas ir suvalkiečio (paskui pasižymėjusio kunigo rašytojo) Jer. Kaisevičiaus lenkiškas eilėraštis, paskaitytas Lietuvos draugijos 1833 m. kovo 25 d. surengtame Lietuvos sukilimo minėjime: „Litwin nie posiadał szyków wyćwiczonych ... strzelał do wroga z sztućców pordzewionych kulą przez żonę laną — albo na rumaku żmudzkim, wsadziwszy brony ząb na koniec spisy, na olbrzymich najezdcach rysował kirysy. I gdy brat Lach od działa działem się zasłaniał, Litwin ciało i kości naprzeciw bomb wystawiał“[46]). Tos draugijos rūpesčiu 1832 m. vasario mėn. įsisteigė karinis Lietuvos komitetas, susidaręs iš sukilimo vadų, kuris skyrė karininkų laipsnius pasižymėjusiems sukilėliams lietuviams, ypač Avignono ir Besançono stovyklų studentams, kurie ten lenkų karininkų buvo persekiojami ir turėjo išsilaikyti iš kareiviškųjų davinių. „Nepatikėtina, sako emigracijos istorikas, bet buvo tokių lenkų karininkų, kurie agitavo, kad Lietuvos komiteto suteikti laipsniai negaliotų“[47]). Abiejose organizacijose matome Šemetą veikliai dalyvaujant.

---

[44]) Ten pat, III t., 37 pusl.

[45]) Wrotnowski, V—X pusl.

[46]) „Pielgrzym Polski“ 1833 m., III sąs. (Gadon, III t., 41 pusl.).

[47]) Gadon, III t., 41—42 pusl.

1832 m. kovo 17 d. įsisteigus Lenkijos demokratų draugijai (Towarzystwo Demokratyczne Polskie), buvo joje daug lietuvių, kuriuos lenkai ėmė kaltinti sudarius joje „lietuvių partiją“[48]). Tais pat metais, renkant bendrąjį (Dvernickio) komitetą, Avignono ir Besançono stovyklų atstovai Paryžiuje ragina savuosius rinkti į jį bent po vieną lietuvį; avinioniečiai tiesiog norėjo lietuvius E. Stanevičią, A. Šemetą, L. Chodzką, bezansoniečiai taip pat reikalavo Lietuvos ir Žemaitijos atstovų, privertė papildyti komiteto pavadinimą (Komitet narodowy Polski) dar pažymėjimu — „ir užgrobtų žemių“, išrinko Em. Stanevičią nariu, o Ant. Goreckį pirmuoju kandidatu. Tiesa, priedas paskui buvo atmestas (priimta: Komitet narodowy emigracji polskiej), Lietuvos emigrantų siūlomi Goreckis ir Stanevičia į komitetą nestojo[49]).

Lenkai skersavo į Lietuvos draugiją, įtardami juos politiniu separatizmu[50]). 1834 m. pasirodžius „Ponui Tadui“, Step. Vitvickis, pats podolėnas, ir net kai kuo prisidėjęs Mickevičiui savo kūrinį kuriant, tuojau jį smarkiai puolė, kodėl šis parašė „Litwo, ojczyzno moja“, o ne „Polsko, ojczyzno moja“: „Tuo jis tarp brolių skleidžia provincializmo kūkalių ir savo pavyzdžiu blogai veikia jaunesniuosius rašytojus. Tuo būdu vargšė Lenkija niekada nepakils iš padalinimų. Jau maskolius, prūsas ir austras ją savaip išskirstė; to dar betrūko, kad patys lenkai imtų ją skaldyti ir skirstyti vis smulkesnėmis dalimis, kažkokiomis mažutėlėmis tėvynėmis ir gabalėliais“[51]). O vis dėlto jis buvo geras pranašas: lietuviai, gudai ir ukrainiečiai ilgainiui ėmė dirbti tik savo „kažkokioms“, bet ne tiek jau „mažutėlėms“ tėvynėms!

Šiaip ar taip, nesiskirdami savo politiniuose siekimuose ir bendruose darbuose nuo lenkų, lietuviai mieliau laikėsi savųjų, savo „provincijos“, Lietuvos išeivių. Savo Lietuvą ir kitiems jie stengėsi parodyti, tiek lenkams, tiek ir vakarų Europos žmo-

---

[48]) Ten pat, III t., 59 pusl.

[49]) Ten pat, II t., 109, 112, 116—117, 156, 158 pusl. Lietuvių ir lenkų santykiai emigracijoj yra jau A. Janulaičio aptarti: Kiprijonas-Juozas Zabitis (Nezabitauskas), VII sk. („Tauta ir Žodis“ V kn. 1928 m., 495—501 pusl.).

[50]) Gadon, III t., 38 pusl.

[51]) Wieczory pielgrzyma, II sąs., 1834 m., 56—59 pusl. (Wł. Mickiewicz, II t., 304—305 pusl.).

nėms, tai drauge su Lenkija, tai net ir skyrium nuo jos. Be minėtojo jau Vrotnovskio surinktųjų Lietuvos sukilėlių atsiminimų (1833—1835 m.), kuriuos papildė dar Ksavero Bronikovskio „Pamiętniki polskie“ (4 tomai, 1844—1845 m., daugiausia paskirti Lietuvos sukilimui: Burbos, Jautakio, Liseckio, Parčevskio, Zenkavičiaus ir kitų), lenkų kalba dar pažymėtina buvusio Telšių aps. maršalkos sediškio Vladimiro Gadono[52]) „Statystyka księstwa Żmudzkiego“ (1839 m. 108 pusl.), kuri tik po 20 metų (1862 m.) tesusilaukė papildymo, visai Lietuvai paskirto, tik gaila, rankraštyje belikusio, 1861 m. emigranto Mik. Akelaičio[53]) rašinio „Statystyka Wielkiego Księstwa Litewskiego“.

Paryžiuje dar 1826 m. apsigyvenęs, ašmenietis Leon. Chodzka 1831 m. prancūzų kalba parūpino „Histoire politique de la Lithuanie depuis sa réunion à la Pologne jusqu'a son insurrection en 1831 („Revue Britannique“ 1831, Avril). 1832 m. ukmergietis Myk. Petkevičius išleido savo „La Lithuanie et sa dernière insurrection“ (Bruxelles, 318 pusl.), drauge su „Coup d'oeil sur l'histoire de Lithuanie depuis son origine“. 1832—1837 m. kitas ukmergietis Juoz. Straševičius leidžia 2 tomu „Les Polonais et les Polonaises ou 100 portraits et biographies des personnes qui ont figure dans la dernière guerre“, kurių žymi dalis skiriama Lietuvos sukilėlių vadams (kelmiečiui Jul. Gružauskiui, gardiniečiam Myk. Valavičiui ir Leon. Pšeclavskiui, raseinietei Ant. Tamašauskaitei ir raseiniečiui Ezek. Stanevičiai, trakiečiui, tikriau vieviškiui, Vinc. Matuševičiui, svisluotiečiui Tad. Tiškevičiui, zarasietėm Emil. Plioteraitei ir Mar. Rašanavičiūtei, kauniečiui Maur. Prozoriui, šiauliečiam Pr. Šemetai ir Kast. Herubavičiui, ašmėniečiui Juoz. Zenkavičiui ir kt.); dar 1833 m. šio veikalo I t. pasirodo itališkai („I Polacchi della rivoluzione del 29 novembre 1830“ ir t. t., Capolago), 1832—1837 m. vokiškai (Stuttgart, Car. Andrée vert.:

---

[52]) Jis paliko ir atsiminimus: Zbiór ważniejszych szczegółów o powstaniu ziemi żmudzkiej w 1794 r.; rankraštis buvo Rappersvilyje lenkų muziejuje, dabar Varšuvoje, Tautinėje bibliotekoje (E. Maliszewski, Bibliografja pamiętników polskich, 1928 m., Nr. 4634). *1938 m. prierašas:* apie Vl. Gadoną žiūr. M. Urbšienės Medžiaga kan. Zabičio ir Vladimiro Gadono biografijoms (XXVII knygos mėgėjų metraštis 1933 m., 77—86 pusl.).

[53]) P. Galaunės Žiupsnelis archivalijos (1924 m. „Lietuvos“ Nr. 183).

„Die Polen und die Polinnen der Revolution von 29. November 1830“). Šiaip apie Lietuvą (drauge su Lenkija) teikė žinių dar 1807 m. danas (Paryžiuje apsigyvenęs) Konr. Malte-Brun (Malthe Bruun) savo „Tableau de la Pologne ancienne et moderne“, kuriame randame Vilniaus univ. prof. Zakar. Nemčiauskio (vainutiečio) straipsnį apie lietuvių kalbą „De la langue lithuanienne et principalement du dialecte samogitien“[54]; naują leidimą 1830 m. perdirbo Leon. Chodzka (dar vienas leidimas išėjo Bruxelles, 1831 m.). Malte Bruno-Chodzkos leidimas pasirodė taip pat itališkai (Relazione storica, politica, geografica ir t. t. della Polonia antica e moderna, Livorno, 1831 m.) ir vokiškai (Polen in geographischer, geschichtlicher und kulturhistorischer Hinsicht, C. Andrée vert., Leipzig, 1831 m.). Taip pat buvo žinių apie Lietuvą to pat Malte-Bruno „Précis de Géographie universelle“ (1810—1829 m.), kurio II leidimas pasirodė antrašte*) „Géographie universelle ou description de toutes les parties du monde sur un plan nouveau“ (1841 m. III t., 577—588 pusl.: Provinces lithuaniennes). Pats Leon. Chodzka drauge su kitais (Vrotnovskiu ir t. t.) 1835—1836 m. parūpino „La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque“ (redigée par une société de littérateurs, 3 tomai), kur taip pat buvo apie Lietuvą ir lietuvius (pav., II t. kelios Rėzos rinkinio dainos, Alb. Sovinskio išverstos: Anciens chants de Lithuanie); 1835—1846 m. šio veikalo išėjo keli leidimai, o taip pat vertimai italų (Livorne), vokiečių (Leipcige), anglų kalba (Londone ir New Yorke). Pagaliau 1843 m. Fel. Vrotnovskis pateikė „Esquisse sur la religion payenne, sur le traditions populaires et sur les anciens usages des Lithuaniens“[55]).

---

[54]) Juodu galėjo susipažinti Nemčiauskiui 1802 m. ir paskui Paryžiuje studijuojant. Nemčiauskio straipsnis 1822 m. išverstas į rusų kalbą: „O jazykie litovskom, a osoblivo o nariečii samogitskom“ („Izviestija Rossijskoj Akademii Nauk“ 1822 m. X. 52 ir tol.).

*) 1933 m.: su antrašte.

[55]) Čia galima dar paminėti J. H. Schnitzler, La Russie, la Pologne et la Finlande (Paris, 1835 m.). Lenkiškai, kad ir labai šlubuojąs, Andr. Slovačinskio Dykcyjonarz historyczno - statystyczno - jeograficzny Polski (Paryžiuje, 1835 m.), prancūziškai jo Cinq statistiques générale de la Pologne (1838 m.), kurių vienas tomas skiriamas Lietuvai ir Gudijai.

III.

Nesvarstant šių veikalų turinio atžvilgiu ir nepamirštant jų vyraujančios unijinės krypties, įsidėmėtinas betgi pats mūsų emigrantų susirūpinimas Lietuvos vardo skelbimu Vakarų Europoje. Tie raštai ir pačiai mūsų išeivijai maloniai priminė jos tolimą kraštą, jo žmones, jų kalbą: la religion payenne, les traditions populaires, les anciens usages... Politiniais, kultūriniais ir net administraciniais ryšiais griežtai sujungtoje su lenkų emigracija, prancūzų vyriausybės ir visuomenės nuo lenkų neatskiriamoje lietuvių išeivijoje šitoks lietuviškumas, lenkų paprastai vadinamas provincializmu, vis labiau bluko, reiškėsi silpniau. Šiaip betgi ne tik iš pradžių, pirmajame pusdešimty ir apskritai prieš 40-sius metus, bet ir paskui matome vieną ir kitą mūsų išeivį ne tik žodžiu, bet ir raštu nevengiant lietuvių kalbos.

Veliuonos kleb. kun. Kipr. Juoz. Zabitis-Nezabitauskas (1774—1837 m.), dėl 1831 m. atsidūręs Prancūzijoje, 1837 m. balandžio mėn. Nancyje skiria Adomui Mickevičiui („szłuowingam ir muokintam eiłuotuojui leżuweja lankiszkamia, bęndrui musu letuwyninkui") 18 savo 1835—1836 m. parašytų lietuviškųjų eilėraščių rinkinį „Eiławimas Letuwiszkai Žiamaitiszkas", kurio nuorašą 1836 m. liepos 17 d. per Budrevičių[56]) pasiuntė

---

[56]) Išeivijoje buvo keletas Budrevičių. Vilniaus univ. filosofijos kandidatą Igną matome 1832 m. pasirašiusį bezansoniečių adresą Mickevičiui (Korespondencya Ad. Mickiewicza, III. 155 pusl.). Kėdainietį Joną († 1845 m. Meaux mieste), Vilniaus univ. stud., o emigracijoje kelių ir tiltų prievaizdą (conducteur des Ponts et Chaussées), mini J. B. Zaleskis (Korespondencya J. B. Zaleskiego, V. 345 pusl.) kaip brolį draugavusio su Mickevičium Maskvos laikais matematiko Vinco (pažymėto „Trzech Budrysów" baladės antraštėje): „Budrevičius kilęs iš valstiečių. Apie Joną ir jo vyresnįjį brolį (Vincentą, M. B.), kuris yra dabar aukštosios matematikos prof. bene Maskvos universitete, Mickevičius ir Domeika pasakojo man daugybę anekdotų. Atsimenu tik, kad Joną auklėjo kaip tik šis jo brolis, pasižymėjęs universitete dideliu originalumu. Vilniuje juodu gyveno lyg pas save kaime, labai pigiai. Bulves sodino, laikė paršus ir t. t. O dėlto tarp draugų (akademikų) geriausiai mokėsi (celowali w naukach)..." Apie filaretą Vincą Ign. Domeika (Filareci i filomaci, pakart. Mościckio Promieniści-Filomaci-Filareci, 16—17 psl.) pasakoja: „šaltas matematikas, mielas originalas, geros širdies ir visai nežiūris gyvenimo (zupełna obojętność na przygody życia). Turėjo jis bičiulių ir šalininkų,

Mickevičiui. Čia yra jo perdirbtoji Valiūno Birutė, keletas vilniečio Ant. Goreckio „Pieśni Litwina“ (Paryžiuje, 1834 m.) ir šiaip patrijotinės 1831 m. ir emigracinės poezijos sekimų, 1836 m. pasveikinimas Ezek. Stanevičios vardinėms ir šiaip įvairių lenkiškos krypties patrijotinių kūrinių, kurie ne kartą mums primena vieną kitą 1831—1863 m. tos krypties dainą[57]) ir kai kuo net užbėga Baranausko poezijai už akių. „Eiławimą“ jis skiria „diel ukininku žiamaicziu yr letuwninku“ ir spėja, jog jo rinkinį išspausdinus (Mickevičiui: „jei Tamstai patink, gali liept yszspausty“) „rustaws letuwninku puonai..., yr bajuorai pakiłs priesztarauty, bijuodamuos darbuo, kad niaprakaitauty, kaipo prakaituoja giwiantuojei žmuonis“. Jo nusistatymas prieš ponus, jėzuitus ir kitus vienuolius ten aiškus, griežtas[58]).

Be to, Zabitis taip pat rankraštyje (Paryžiaus Lenkų Bibliotekoje) yra palikęs[59]) „Iszguldimą Prieguliejimu Tejsibiuos Dieł Gimimiu Swietuo pagał Rasztuo yr pamoksłuo Wieszpaties Chrystusuo yr pagał Małuonies Artymo 1833 ysz Lieżuwiuo Prąncuzyszkuo parguldita“ ir „Słowa wieszcze de La-

---

ypač tarp matematikos studentų, kuriuos repetitavo, ir buvo žinomas kaip didelis išsiblaškėlis (z wielkiego roztargnienia). Pasakojo man Petraškevičius, kad pastatytas prieš Maskvos policmeisterį ir paklaustas: „kak prozyvajeśsia“, begalvojąs apie kažkokią matematikos formulę Budrevičius buvo pamiršęs savo pavardę ir klausė dėl jos čia pat stovinčio Petraškevičiaus; policmeisteriui siuntant jis tik šypsojosi“. Pasak J. Bielińskio (Uniwersytet Wileński, III, 1900 m., 381 pusl.), Budrevičius džiova miręs Maskvoje kaip matematikos profesorius. *1938 m. prierašas:* V. B. nebuvo univ. matematikos prof., tik Tverės gimn. matematikos mokytojas; mirė tos gub. Staricos aps. Panafidine apie 1860 m. — Lietuviškoji enciklopedija IV t. 1936 m., 937—938 pusl. ir Polski słownik biograficzny III t. 1937 m., 100 pusl. (B. miręs apie 1850 m.).

[57]) Apie gausingą Lietuvos krakosmečiams skiriamą lenkų (Goščinskio, Zaleskio, Slovačinskio, Garčinskio, Suchodolskio, Myk. Chodzkos, pagaliau Mickevičiaus ir Slovackio) ir mūsų poeziją su telšiečių „Dabar lenkai neprapuolė, kol žemaičiai gyvi“, Gelgaudo daina ir „Palik sveika, mylimoji“ (bene emigranto eilėraštis?) priešakyje palyg. M. Biržiškos Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos, 1920 m., 64—67 pusl.

[58]) Zabičio Eiławimas 1930 m. A. Janulaičio išspausdintas „Tautos ir Žodžio“ VI kn., 353—410 pusl.

[59]) P. Galaunės Žiupsnelis archivalijos (1924 m. „Lietuvos“ Nr. 183). A. Janulaičio Kiprijonas-Juozas Zabitis Nezabitauskas (1928 m. „Tautos ir Žodžio“ V kn., 507 pusl.).

menego z Polskiego w język litewsko-żmudzki przełożone 1834 roku“ (tai tais pat metais pasirodžiusių Lamennais „Paroles d'un croyant“ vertimas, naudojantis Al. Jelovickio lenkišku vertimu „Słowa wieszcze“). Dėl pirmojo rašto Vacl. Biržiška pastebi: „Ar tai tik nebus Lamennais Knygos teisybių, išleistos Dębskio 1870 m.? Gal Dębskis būdamas Paryžiuje pasinaudojo Niezabitausko vertimu, kurį kiek perdirbęs išleido savo vardu?“[60]). Tas pats bibliografas linkęs Zabičiui pripažinti taip pat kelis Paryžiuj spausdintus vertimus: 1) Lamennais, I Wendraunikas, II Jaunas Kariotojus, III Hymnas, 1833 m.; 2) A. Mickevičiaus Litania Pakielawinga (ir Malda Pakielawinga), apie 1836 m. bene Liudv. Vilčinskio spausd. — tai „Litania pielgrzymska“ ir „Modlitwa pielgrzyma“ vert. iš 1832 m. „Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego“; 3) A. Mickevičiaus „Księgi narodu“ ištraukų vertimai, to pat Vilčinskio 1836 m. spausdinti[61]) atskiruose lapeliuose (Litanios vertimas bene bus vienas iš šios serijos?).

Taigi Zabičio, gal ir kitų 1833—1836 m. verčiama ir kuriama lietuvių kalba kas jiems atrodo reikią Lietuvos žmonėms sutvirtinti, pakelti. Tų raštų kalba lietuviška, kryptis lenkiška. Kas kita jaučiama 1834—1838 m. D. Daubario lietuviškuose ir lenkiškuose laiškuose Sim. Borisevičiui. Abu juodu, taip pat ir trečiasis jų laiškuose minimas draugas Jok. Tomkevičius, yra buvę telšiškių sukilimo dalyviai, atskirų sukilėlių būrių vadai, bene labiausiai pasižymėjusio Anupro Jacevičiaus (Jociaus, pasak Daubario) talkininkai. Daubaris nepatenkintas Jacevičiaus pasakojimu (Vrotnovskio rinkinyje) apie Žemaičių

---

[60]) Lietuviškoji bibliografija. II. 1926 m. Nr. 673.

[61]) Ten pat, Nr. Nr. 648, 683, 686, taip pat III Nr. 686. 1832 m. Avignono stovykloj buvo papulkininkas Liudvikas Vilčinskis (L. Gadon, Emigracya polska, III. 129 pusl.). Apie „Księgi narodu i pielgrzymstwa“ vertimą sako ir Vl. Mickevičius (Żywot Ad. Mickiewicza, II t., 209 pusl.): „W Paryżu wyszło w Marcu (1833 m.) tłumaczenie niemieckie I. H. Gaugera, i litewskie, drukowane u Pinarda, którego Biblioteka Polska w Paryżu posiada egzemplarz w zapisanych jej dziełach przez ś. p. Karola Edwarda Wodzińskiego“. Vodzinskis buvo valuinietis (1807—1837 m.), kurį Mickevičius jaunutį pažino Petrapilyje, bet ypač susidraugavo (visi biografai jį vadina „przyjaciel Mickiewicza“) Paryžiuje. Vodzinskis buvo taip pat Lietuvos ir Rusies draugijos steigėjas (Wł. Mickiewicz, Żywot Ad. Mickiewicza, I. 43; II. 266, 362, 363, 379, 380, 383—385 pusl.).

sukilimą, pasisako prieš jo „iszgulditus dayktus apley waynos", nes (kitur lenkiškai priduria) šis nebūtus dalykus įvykiais pavertęs, tikrų įvykių nepaminėjęs, paminėtus iškraipęs; laukia, kad iškraipymus Tomkevičius atitaisysiąs. Susidomėjęs Birutės atvaizdais, kitur prisimena giesmę „Werkiet aniołaj". Vienur reikšmingai taria: „kita karta ateyiunay i žiemayciu žiemi ateje, pasydyrba ponays"; kitur vėl dar griežčiau pasisako: „prociawoju kayp asyłs pas peylinika... giers bus peylys arba brytwa, kada norint, ant poniuku, katrie nieko nemok dyrbty, tinginey ir isz swetymos procys mint, tai yra nykausiu*), ale parodisiu kaip prociawoty" (1836 m. laiške). Zabitis, Daubaris ir kiti žemaičiai ne Paryžiuje susispietę, tik išsisklaidę sunkiai dirba, kiti fizinį darbą, kas Nancyj, kas Caene, Tourse, Domfroute, Chatelleraulte ir kitur[62]). Ponų nekenčia, pritaria demokratams.

O šit dar vienas, pasak lenkų, žemaičių originalas, neseniai mums primintas Liudmilevas Korilskis (gimęs apie 1780 m., miręs 1857 m.), kurį kiti laiko telšiškiu Liudviku Kobeckiu, susipykusiu su savo giminėmis ir pavardę pakeitusiu. Pasak tų pat, Vilniaus universiteto filosofijos magistras, Varšuvos miesto mokyklos mokytojas, 1830 m. siūlęsis skaityti Varšuvos universitete apie „naują vėjų teoriją sodžiaus meteorologijos pagrindais". 1831 m. tarnavo Varšuvos miesto artilerijoj. Per Austriją, Šveicariją, Alzaciją pateko į Paryžių. Buvo linkęs matematikai ir gamtos mokslams, viską tyrė, sekė, ieškojo. Dėl vynuogių ligų siūlė globoti tam tikrą naikinančių kenksmingus vabalus paukščių rūšį; už prancūziškai parašytą brošiūrą tuo klausimu gavo ministerio padėką. Jo matematinėmis pažiūromis susidomėjo astronomas Pr. Arago, kuris betgi atsitraukė nuo jo, kai šis tam tikru memorialu pasiūlė pakaustyti kates riešuto kevalu, kad negalėtų paukštelių pulti. Mat, gerasis Korilskis labai mylėjo gyvulius ir paukščius, jų mėsos nevalgė, tik daržoves ir vaisius. Senas žemaitis visų buvo mylimas dėl savo gerumo ir švelnumo. Princo Liudviko Bonapartės apdovanotas žiedu, gavęs progos jį kaip prezidentą pasiekti tuo ne-

*) 1933 m.: nukausiu.

[62]) P. Galaunės Žiupsnelis archivalijos (1924 m. „Lietuvoje" Nr. Nr. 183, 184).

sinaudojo, o kai prancūzai apgulė Romą, perpykęs sviedė žiedą į Seną; mirė didžiausiame skurde, bet į Napoleoną nesikreipė.

Parašęs kelis lenkiškus veikalėlius eilėmis ir proza, pasak kitų — rašęs žemaitiškai, kad kas jų, aptikęs, nesuprastų. Labai jį mėgo Mickevičius ir pavedė savo vaikus seniui mokyti. Korilskis sakydavosi turįs savyje senlietuvio sielą (obdarzony duszą dawnego Litwina). Patyręs mirus vieną iš mūsų engėjų tarė: „Tegu visų nuskriaustųjų vėlės (duchy) jam atkeršija!" „Vėlinių" motyvas? M. B.). Mickevičius mėgo klausytis jo dainuojamų senų lietuviškų dainų, o šis jas dainavo labai karštai. Pastebėjus, jog viena jųjų esanti per ilga, K. atkirto pasipiktinęs: „Jei gera, tai niekada negali būti per ilga". Mickevičius su juo ir šachmatais lošdavo[63]).

IV.

Nuoširdūs Lietuvos emigrantų santykiai su Mickevičium, užsimezgę 1832 m., paskui dar labiau sustiprėjo. Ne tik buvusieji jo draugai filaretai, bet ir emigracijoje pažinti lietuviai išeiviai iš platesniosios ir siauresniosios, istorinės (lietuviškai-gudiškos) ir etninės (tautinės) Lietuvos lietuviai aukštaičiai, lietuviai žemaičiai ir lietuviai gudai apstoja jį, kaip garsųjį savo tautietį (ziomek), plačiu ratu, lankosi ir pas save kviečia, susirašinėja su juo, bendrauja visuomenės darbuose. Jis tikrai virsta lyg ir „lietuviškuoju Dievu", kaip piktai, bet teisingai jį pavadino genialus jo pavyduolis Slovackis[64]). A. Mickevičius pats žino ne tik lietuviams, bet ir plačioje Lietuvoje esąs savas, mylimas, populiarus. 1833 m. Paryžiaus eilėraštyje „Wizyta pana Franciszka Grzymały"[65]) savo tėvynę jis nurodo: nuo

---

[63]) Wł. Mickiewicz, Pamiętniki. I t. 1926 m., 49—50. pusl., Żywot Adama Mickiewicza, IV. 352 pusl. M. Brensztejn (ir J. Otrębski), Dajny litewskie zapisane przez Adama Mickiewicza, 1927 m., 6—9 pusl. Pasak M. Mickevičaitės-Goreckienės, vadinęsis Korickis (Korycki) ir, dėdės nuskriaustas, prasiminęs Korilskiu (Wspomnienia o Ad. Mickiewiczu, III leid. 1897 m.). Nežinia, kiek gimininga jis buvo Klemento-Poškos laikų Telšių bajorų teisėjui Jonui Kobeckiui, „Pilsudskių vestuvių" ir kitų žemaitiškų eilėraščių autoriui (M. Biržiška, Mūsų raštų istorija, II leid. 1925 m., 70 pusl.).

[64]) Beniowski (poema), V giesmė, LXIX: Jam ci powiedział, że jak Bóg Litewski z ziemnego sosen wstałeś uroczyska. 1841 m.

[65]) Gžimala buvo Varšuvos literatas, bet kurį laiką Vilniuje gyvenęs, tad emigracijoje Mickevičiui jis ėjo lietuviu.

Panerio kalnų ir Kauno vandenų vis garsyn einąs ligi pat Pripeties. Iš Lietuvos, pavyzdžiui, poetė Gabrielė Giunteraitė (1928 m. teišleistų 1815—1843 m. atsiminimų „W Wilnie i w dworach litewskich“ autorė) 1842 m. atsiuntė panemunės gėlę, kunigo pašvęsto Nemuno vandens ir eilėraštį: „Nie wzgardzisz darem moim Litwinie!.. (Nepaniekinsi, lietuvi, mano dovanos! Nemunas sveikins tave Lietuvos vardu! Semdama Nemune, pagavau visas Lietuvos upes ir šaltinius, gal ašaras tautiečių, kurie pakrantėje verkė dainuodami tavo dainas). Taigi čia siunčiamas „Upominek z Litwy“, drauge su juo ir „Litewskie modlitwy“[66]).

Mickevičius, pasak sūnaus, „gyveno labiausiai su lietuviais“. Jo „dažniausi svečiai buvo lietuviai“. Kiti jam „prikišdavo, jog per daug mylįs savo kraštą (dzielnicę)“. Kaip Poną Tadą rašydamas jautėsi esąs Lietuvoje, taip ir paskui sakosi dažniausiai su lietuviais (z Litwą) sueinąs[67]). 1848 m. Italijoje būdamas ir sueidamas su naujais pažįstamais, „kaip apie Lietuvą, Nerį imdavo kalbėti, jo veidas tiesiog spinduliavo, lyg tėviškos žemės vėjelis sutirpindavo jo širdies perkūnus“[68]).

Matėme jo mėgiamą seną žemaitį Korilskį, jo vaikus mokiusį, lietuviškas dainas dainavusį. Pačiam poetui lietuviškos dainos taip pat nebuvo svetimos. Poeto pažįstamas Aloyzas Ligenza Neveravičius pasakoja pats girdėjęs poeto dukterį lietuviškai dainuojančią, fortepijono pritariamą; jam dainos nesupratus, poetas jį papeikęs, kam jis lietuviškai nemokąs[69]). Nors minėtoji Marija Mickevičaitė-Goreckienė senatvėje (1922 m.) tai paneigė, sakydama lietuviškai nesimokiusi ir niekada lietuviškai nedainavusi, bet drauge prisipažino sykį pakartojusi (pasak jos brolio Vladislovo, bene Korilskiu sekda-

---

[66]) Wł. Mickiewicz, Żywot Ad. Mickiewicza, IV. 282—283 pusl. G. z Güntherów Puzynina, W Wilnie i w dworach litewskich, 1928 m., 327—328 pusl. Nemuno vandeniu buvo pakrikštytas jauniausias Mickevičiaus sūnus.

[67]) Wł. Mickiewicz, II. 361 pusl., Pamiętniki, I. 29, 40 pusl. Korespondencya A. Mickiewicza, I. 113, 118, 231 pusl.

[68]) T. Ziemba, Mickiewicz w ostatnim okresie swego życia („Tygodnik Illustrowany“ 1885 m. Nr. 34).

[69]) A. Niewiarowicz, Wspomnienia o A. Mickiewiczu, 1878 m., 166—167 pusl.

ma) tėvui lietuviškos dainos „Oi liko, liko“ posmą, o taip pat girdėjusi, kaip tėvas taisęs lietuviškai dainuojantį Korilskį ir savo pataisas žymėjęs. Ir Zaleskis, kaip matėme, pažymi Mickevičių su draugais lietuviškai dainavus. Mickevičiaus sužymėtųjų dainų lapelis yra išlikęs ir 1927 m. Vilniuje paskelbtas[70]). Nors kiti abejoja, ar bekalbėjęs jis lietuviškai, bet ir sutinka, jog lietuvių kalba jam nebuvo svetima, apie ją įvairių (Bohleno, Boppo, Narbuto ir kitų) raštų skaitęs; net 1843 m. kovo 24 d. apie ją pasakojo savo paskaitoje Collège de France, Lietuvai paskirtoje.

Dar 1841 m. kovo 19, 26, 30 d. jis jau kalbėjo apie Lietuvos istoriją ir lietuvius, pabrėždamas (kovo 19 d.), jog dėl tikybinių sumetimų kovoję su vokiečiais prūsai ir lietuviai turėję su jais bendrą gilų religingumą (lenk. vert. iš pranc. umysł religijny i głęboki), tvirtą ir rimtą būdą (charakter tęgi i surowy), tuo tarpu kaip slavai buvę kitokio būdo ir visuomeninės tvarkos, ir pan. 1843 m. kovo 24 d. jis kalba apie nepaprastas senovės lietuvių vadų pajėgas (dziwna siła w tych ludziach). Ligi priėmę krikščionybę lietuviai buvę žiaurūs, nežinoję tėvynės, ką užkariavę tam pritapę, ir iš viso lietuviai nežiną nei tautos, nei tėvynės žodžių. Susijungę su lenkais ir su jais susilieję į vieną tautą, tuo betgi nelaimėję, nevirtę nei turtingesni, nei galingesni (lud litewski nie odniósł ztąd żadnego zysku; nie stał się ani bogatszym ani potężniejszym). Kaip ir slavai, jie mylį gamtą, bet slavai temylį jos grožį, o lietuviai jos vidujinį gyvenimą (wnika czuciem w jej życie wewnętrzne). Lietuviai neturį nepadorių dainų ir žodžių; ką turį, gavę iš slavų. Gudus jie niekiną, mylį lenkus („lankas“), kurių istorijos nežiną, kalbos nemoką, bet ir laiką juos riteriais savo dainose. Jų ryšys su lenkais esanti gili paslaptis, kurią teparodanti bendra katalikų tikyba. Norėdami pareikšti lenkams užuojautos, lietuviai 1831 m. sukilę prieš rusus, kaip kadaise jie ligi XVI a. ėję šiaurės užkariautojais. Tačiau pašokusi Lietuva ir vėl sustingstanti. Tai liaudis (lud), kuri „dar tebelaukia“[71]).

---

[70]) M. Brensztejn, 9—13 pusl.

[71]) Literatura słowiańska wykładana w Kolegium Francuzkiem przez Adama Mickiewicza. Tłumaczenie Felixa Wrotnowskiego, Poznanėj, III leid. 1865 m. I t., 215—219, 244—247 ir 248—250 pusl.; III t., 146—154 pusl.

V.

Tokia buvo paryžiškė Mickevičiaus aplinka — draugai lietuviai, kalbos apie Lietuvą, net lietuviškos dainos. Pr. Šemeta buvo vienas iš tų, su kuriais jis ypač mėgo draugauti, jo pažįstamas iš Petrapilio, gal net iš Vilniaus laikų, taigi „vilnietis“, sukilėlis, dargi, kaip Korilskis, žemaitis, „geras, senas poeto bičiulis“[72]). Sueidamas su poetu, kai šis kūrė savo Poną Tadą, 1834 m. poemai iš spaudos išėjus, jis ėmė, kaip ir kiti emigracijos lietuviai, svajoti apie jos tęsinį. Eust. Januškevičius, taip pat buvęs Lietuvos sukilėlis, emigracijoje labai judrus ir veiklus, savo dienoraštyje 1835 m. pasižymėjo: ... Adomas (Mickevičius) ilgai improvizavo... Mes kalbėjome apie buvusį sukilimą ir vis apie Lietuvą, norėdami jį paraginti, kad toliau rašytų Tadą. Didįjį šeštadienį mudu su Šemeta buvova pas jį ir vėl apie tai užsiminėva. Bene pasirodys dėl to „Tado sūnus“[73]). Lietuviai svajojo, kaip matome, kad jų didysis poetas apdainuotų tik pergyventą Lietuvos*) sukilimą, kuriuo jie didžiavosi, o lenkų kariai, kaip matėme, nelinkę buvo lietuviškąjį sukilimą**) branginti. Po šešiolikos metų, 1851 m., Š. su Januškevičium vėl grįžta prie šio sumanymo. Rugsėjo mėn. su sūnum vasarodamas Havre, Mickevičius susitiko čia su taip pat vasarojančiu Š. Poetas jau buvo nusistatęs rašyti Pono Tado antrąją dalį iš 1830—1831 m. Pasak Š., „Ponas Tadas turėjo dalyvauti Lietuvos sukilime, o paskui Lenkijoje. (Mickevičius) vis teiravosi dėl sukilimo įvykių ir dalyvių. Ypač jam patiko originalus prancūzas, likęs Lietuvoje iš 1812 m. (miręs 1832 m. Strasburge). Tai buvo alzasietis Quesnel, labai drąsus ir sumanus vyras. Nemokėdamas kalbos, nes menkai tekalbėjo lenkiškai, o lietuviškai visai nemokėjo, po ištisos dienos žygio ar po susirėmimo su priešu, visiems sugulus, prišliaužė prie rusų stovyklos, paėmė belaisvį, parsinešė vištų, ančių, kiaušinių ir iš ryto pirmas pašokęs tikrino sargybas... Adomas labai juo susidomėjo. Dažnai vaikščiojova pajūriu...

---

[72]) T. Ziemba, „Tyg. Illustr.“ 1885 m. Nr. 142. Pasak Šumskio (85 pusl.), Š. buvęs rimtas, protaująs vaikinas (chłopiec umiarkowany, z głową porządną).

[73]) Wł. Mickiewicz, Żywot Ad. Mickiewicza, II. 328 pusl.

*) 1938 m. įrašyta.

**) 1933 m. tebuvo: jo.

Kartais kalbėjovos apie tai, kaip bus pabaigtas Ponas Tadas..., bet jis nieko neparašė..."[74]).

Dar kartą Š. mėgino sukelti poetą prie Pono Tado. 1852 m. Š. bevasarojant Bretanijoj, Mickevičius taip pat buvo rengęsis ten nuvykti, bet nenuvyko. Jiem Paryžiuje vėl suėjus, Š. paklausė, kas girdėt su „Tadu". Poetas atsakė: „Jei galėčiau rasti ramų užkampį Saint Germaine, parašyčiau paskutinę dalį". Šemeta pakvietė jį pas save, pasiruošė daug popieriaus (ryzę), ir poetas rugpiūčio mėn. pas jį apsigyveno. „Valgėva drauge, drauge vaikščiojova terasoje ir miške, drauge gėrėva arbatos, šachmatais lošėva, bet per visą mėnesį Adomas nė kartą plunksnos rašale nepamirkė ir išvažiavo į Paryžių, sakydamas nė karto negavęs įkvėpimo, pagal užsakymą rašyti nesugebąs ir, apskritai, laikas jam kurti praėjęs"[75]).

1839 m. birželio 10 d. drauge su kitais Mickevičiaus artimaisiais draugais Š. atsisveikino pietumis su išvažiuojančiu į Šveicariją profesoriauti poetu[76]). Kitais metais, 1840 m. gruodžio 25 d., Š. dalyvavo garsioje vakarienėje, kuria pagerbė išeiviai jau grįžusį į Paryžių poetą, tik pradėjusį (gruodžio 22 d.) Collège de France savo garsiąsias paskaitas apie slavų literatūras. Est. Januškevičius sukvietė „buvusius mokslo-draugius, visus Mickevičiaus draugus ir bičiulius, kuo daugiausia lietuvių"[77]). Susirinko apie 40 asmenų, tarp jų Š., trys Plioteriai, Gžimala ir kiti. Susirinkusiųjų vardu Julius Slovackis pasveikino Mickevičių improvizacija, į kurią šis atsakė savąja apie 150 eilučių labai kuklia (Ja rymów nie dobieram i wierszy nie składam, takem wszystko napisał, jak tu do was gadam), bet taip kilnia, jog susirinkusiems ji padarė didžiausio įspūdžio: vieni verkė, kiti alpo ir per keletą dienų nenurimo. Sujaudinti čia pat surašė jam adresą, reikšdami meilės ir nuostabumo (uwielbienia) jausmus[78]).

Po kelių dienų, 1841 m. sausio 1 d., vėl tie patys, tad ir Š., buvo susirinkę pas Januškevičių Mickevičiui taurės įteikti

---

[74]) Ten pat, IV. 298 pusl. Taip pat T. Ziemba, „Tyg. Illustr." 1885 m. Nr. 142, remdamasis E. Januškevičiaus žodžiais.

[75]) Wł. Mickiewicz, IV. 327—328 pusl.

[76]) Ten pat, II. 426 pusl.

[77]) Korespondencya Ad. Mickiewicza, II t., V pusl.

[78]) Ten, pat, II t., VI—VII pusl. (kai kas klaidinga); IV t. 70, 237 pusl. Taip pat Wł. Mickiewicz, Żywot Ad. Mickiewicza, III. 30—37 pusl.

ir gavo išgirsti dar vieną improvizaciją, deja, vieno dalyvio nutrauktą neatsargiu įsikišimu. Bepranašaudamas tautos ateitį, poetas pasisakė laukiąs, jog Dievas leisiąs vyrą, kurio žodžiai, veiksmai ir žestai būsią įstatymai ir iš kurio išeisią karaliai ir etmonai. Čia respublikonas Nabieliakas atsiliepė: „Iš anksto ateities nespręskime". Poetas nutilo ir neužilgo išėjo iš susirinkimo, kuriame kiek vėliau Gžimala šitokį eilėraštį pasakė[79]):

Iskrę poezyi pożyczywszy z nieba,
Wieszcz górnie śpiewał usty natchnionemi;
Ale rzekł w końcu: króla nam potrzeba,
A jam mówię: trzeba naprzód ziemi,
Trzeba wolności i pomocy Boga!
A gdy staniemy u kresu zawodu,
Zapytać woli narodu.

Šemeta su Mickevičium bene labiausiai suėjo 1850—1855 m. 1850 m. pavasarį girdime Š. suvedus pas save Mickevičių su jo pažįstama iš Odesos laikų Sobanskiene-Čirkavičiene; gražuolė poniutė buvo linkusi flirtui su garsiu poetu, bet šis pasitenkino keliais korektingais vizitais[80]). 1851—1852 m., kaip matėm, Š. rūpinosi tolesniu „Pono Tado" likimu, kvietė poetą pas save į Bretaniją (į Croisic), pasikvietė į St. German ir t. t. 1855 m. rudenį poetas pavedė jam laišku išaiškinti Petrapilyje gyvenančiam Pr. Malevskiui, Vilniaus laikų poeto draugui filomatui, kad jis todėl patikėjęs Andr. Tovianskiu, jog šis, iš Lietuvos tik atvykęs į Paryžių ir išlipęs iš savo lietuviškojo brikelio, papasakojęs poetui tokių dalykų, apie kuriuos, be poeto, tik Dievas težinojęs[81]). Kad Š. taip pat būtų prisiėmęs Tovianskio įtakos, kaip Mickevičius ir kiti lietuviai, nematome; jis, veikiausiai, nebuvo atsiskyręs nuo katalikų bažnyčios tradicijų. 1885 m. rudenį išvykęs į Turkiją kazokų išeivių organizuoti prieš Rusiją, kuri tuo laiku kariavo su Turkija, Anglija

---

[79]) T. Ziemba, Mickiewicz w przededniu towiańszczyzny („Tyg. Illustr." 1883 m. Nr. 52). Panašūs, tik ne poetingi ginčai, pasikartojo net 1918 m. liepos mėn. Lietuvos Taryboje dėl Uracho...

[80]) Wł. Mickiewicz, IV. 275 pusl. Korespondencya J. B. Zaleskiego, II. 133 pusl.

[81]) Wł. Mickiewicz, III. 89—90 pusl.

ir Prancūzija (Krymo karas), poetas kelionėje atsimena pulk. Kamienskio kardą, kuris poetui patikęs 1848 m. Italijoje, o paskui Kamienskio buvo dovanotas Branickiui. Draugo palydovo (Svitalskio) žodžiais, „ponas Adamas jo labai ilgisi ir kelionėje jį mini", tad „tegul ponai Kviatkauskis, Š. ir Vrotnovskis juo pasirūpina"; kitur aiškiai pasakoma, jog „jei kuris mūsiškis, ponas Feliksas (Vrotnovskis) ar Š. apie tai Branickiui prisimins, šis mielai jį dovanos arba paskolins". Paryžiuje likusiem Adomo sūnui ir dukteriai sujudinus tuo jo draugus, apie tai patyręs Mickevičius prašė tuo nerūpinti nei Š., nei Vrotnovskio, nes „gana čia turime ginklų"[82]).

VI.

Iš to laiko, kelerių paskutinių Mickevičiaus gyvenimo metų, turime du jo laišku Šemetai rašytu, šio rašinio pradžioje mūsų paminėtu*).

Pirmasis laiškas, 1851 m. balandžio 16 d. rašytas[83]), terodo Šemetą pakvietus Mickevičius Velykų:

„Szanowny Panie Franciszku,

Wdzięczny tobie za pamięć i za trud podróżny, aż na naszę ulicę. Na święcone już jestem zaproszony, nie podobna mnie będzie tedy z wami się około stołu wielkanocnego obaczyć; przyjmij moje Christos Woskres, jak się u nas winszuje w naszym powiecie. Bądź zdrów i łaskaw.

Adam Mickiewicz".

Berods, 1850 m. balandžio mėn. Mickevičius buvo pas Š. Velykoms; bent tikrai jis tuo metu lankėsi pas Š. ir matėsi su Sobanskiene-Čirkavičiene. Pusmečiui praslinkus po laiško parašymo, matome Š. Havre raginant Mickevičių tęsti Poną Tadą.

Kitas laiškas, nepažymėtas, kada rašytas, bet Mickevičiaus korespondencijos leidėjo (Adomo sūnaus Vladislovo), gal paties Š. nurodymu, spėjamai priskiriamas 1853 metams[84]):

---

[82]) Ten pat, IV t., CI, CIV—CV pusl. Korespondencya A. Mickiewicza, II. 114—115 pusl.

*) 1933 m. Metraščio redakcija man ištaisė į: du jo laiškus... rašytus, ... paminėtus.

[83]) Korespondencya A. Mickiewicza, III. 301 pusl.

[84]) Ten pat, III. 305—306 pusl.

„Kochany Panie Franciszku,

Zapisz mnie na listę obiadujących z Panem Piotrem. Mówiłem już o tem Gałęzowskiemu, który mnie mówił, że miał z tobą pomówić. Widzę z listu Lubicza, że nic o tém nie wiesz i że mowa, jak w przysłowiu litewskiem, wiatr, a pismo grunt. Otóż masz prozbę na piśmie (.) Do widzenia we czwartek.

Ściskam cię i polecam się twojej i Boga Szemiothowego opiece.

Adam Mickiewicz".

Palyginkime šį laiško tekstą su mūsų čia pat duodamu (iš T. Šemetos) originalu*). Korespondencijoj išspausdinta „P a n e m" (Piotrem) vietoj „P.", „t é m" viet. „t e m", prie „Gałęzowskiemu" praleista „P", „k t ó r y" ir pan. viet. „k t o r y" ir pan., „z" viet. „s", „l i s t u" viet. „listru" (M. apsirikimas), „l i t e w s k i é m" viet. „l i t e w s k i m", „p r o ź b ę" viet. „p r o ś b ę", prieš „D o" (widzenia) trūksta taško, nors originale yra. Vis tai nereikalingos redakcinės pataisos ar praleidimai. Paskutinis spaudinio sakinys skiriasi nuo rankraščio. Laiško originale: „Ściskam cię i polecam się łasce (perdirbta iš opiece) twoiei i boga (perdirbta iš Boga) szemiottowego".

Dėl paties laiško tenka pažymėti, jog leidėjo pažymėtasai jo parašymo laikas, tur būt, bus tikras ar bent apytikris. Ukrainos lenkas Sev. Galenzovskis (Gałęzowski, 1801—1878 m.), poeto J. B. Zaleskio mokyklos draugas, 1819—1824 m. Vilniuje išėjęs gydytojo mokslus ir ten jau su Mickevičium susipažinęs, paskui tenykščio universiteto prof. Pelikano adjunktas, vėliau ir prof., 1828—1830 m. tobulinęsis užsieniuose, 1831 m. kaip chirurgas padėjo Varšuvoje sužeistiems ir drauge su kitais emigravo į užsienį. Kurį laiką pasimokęs vokiečių universitetuose, 1834 m. išvyko į Meksiką, iš kur 1848 m. grįžo į Europą ir apsigyveno Paryžiuje, kur ypač rūpinosi lenkų moksleiviais. Grįžęs iš Italijos Mickevičius su juo labai draugavo, ne kartą lankėsi pas jį, pas save priiminėjo ir kitur su juo susitikdavo; Galenzovskis gydė Cel. Mickevičienę, Adomui mirus globojo jo vaikus. Kadangi Š. grįžo iš Italijos tik 1849 m., tai laiškas negali būti ankstyvesnis už 1850 m. Beje, ir kiti pa-

*) Metraštyje yra išspausdinta ir šio laiško nuotrauka.

sakoja Galenzovskį buvus išsiblaškėlį, kaip jį Mickevičiaus laiške gauname pažinti[85]).

Laiške minėtą Liubičą Vl. Mickevičius laiko geru Mickevičiaus pažįstamu Eust. Januškevičiumi; Adomas jį Liubiču vadina dėl Januškevičių herbo („Lubicz"), o poną Petrą pats Š. ten pat spėja buvus Petrą Mošinskį. Mošinskis buvo didelis poezijos, ypač Mickevičiaus, gerbėjas ir savo „Albume" išlaikė daugybę jo autografų.

Dėl „boga szemiottowego" leidėjas pažymi, jog Mickevičius, pasakodamas apie senovės lietuvių papročius, primindavęs, kad kaimiečiai tebežiną dar apie kelis seniausių giminių dievaičius, taigi ir apie Š. dievaitį[86]). Čia, žinoma, poetas pats nebus girdėjęs kaimiečių kalbant apie Š. dievaičius, tik pakartojo 1580 (išsp. 1615) m. Lasickio „De diis Samagitarum" paleistą žinią, kurią Mickevičius galėjo dar Vilniaus laikais iš 1823 m. „Dziennike Wileńskiame" I t. Adomo Rogalskio lenkiško vertimo patirti (Mitologija. Jana Łasickiego, O Bogach żmudzinów i innych stanów): „Są pewne familie szlachetne dawne, które czczą bogów szczególnych, jako to: Mikuccy Simonayte, Michałowscy Sidzia, Szemiottowie ir Kiesgayłowie Ventisa, Rekicziowa" (399—400 pusl.). Veikiausiai Teod. Norbutas (Dzieje starożytne narodu litewskiego, I. 1835 m., 151 pusl.: „Wentis Fetysz familii Szemiotów") bus Mickevičiui tai priminęs.

Mūsų čia pateiktasis vardų ir antraščių žiupsnelis, žinoma, neišsemia visos emigracinės lituanikos. Be to, prof. Aug. Janulaitis jau yra šioje srityje pasidarbavęs (1928 m. rašinys apie Kiprijoną Zabitį), tad mums čia teko, kad ir savarankiškai ieškant, ne tik prieiti panašių išvadų, bet ir verstis daugiau tąja pat medžiaga, pasiimti sau jo papildytojo vaidmenį. Tačiau tas buvo mums reikalinga bendram istoriniam (politiniam, visuo-

---

[85]) Dr. J. P. Gałęzowski Seweryn (Wielka Encyklopedya Powszechna Illustrowana, XXIV t., 1899 m.). Józ. Bieliński, Uniwersytet Wileński, III t., 1900 m., 173—174 pusl. Wł. Mickiewicz, Żywot Adama Mickiewicza, IV. 348 pusl. Wł. Mickiewicz, Pamiętniki, II t., 1927 m., 177—178 pusl. Korespondencya J. B. Zaleskiego, II. 192 pusl. (apie G.: stary i roztrzepany jak student, rašoma 1851 m.), 214, 215, 218, 220, 229 (daug kur susitinka G. su M., vis 1851—1854 m.), 238, 247; III. 1; V. 204 pusl. Korespondencya Ad. Mickiewicza, II. 135—137 pusl.

[86]) Korespondencya A. Mickiewicza, II. 136 pusl.

meniniam ir kultūriniam) vaizdui sukelti, be kurio Šemetos ir Mickevičiaus tarpusaviai santykiai, nuo kurių parėjo abu Mickevičiaus laiškai Šemetai, būtų likę per mažai nušviesti, per daug siaurai išaiškinti. Paties Šemetos asmenybė ir vaidmuo, tikiuosi, teisingai, kad ir nepilnai apibrėžti, kiek tai leido padaryti nelabai gausinga medžiaga. Artimas didžiam savo krašto poetui, ištikimas jo draugas ir nuoširdus bičiulis, kuklus ir nesivaržąs dėl pirmenybės su kitais, Mickevičiaus biografų jis bemaž nėra pastebėtas. Mums čia rūpėjo ši neteisybė atitaisyti, kad ir nepabrėžiant, ar turėjo jis kokios lemiamos poetui reikšmės. Antra vertus, priminus čia kelis vardus iš praeities gal vienas kitas jųjų atkreips į save kurio jauno tyrinėtojo dėmesį, palenks jį pasiteirauti po dvarus, pažįstamus, paskaityti senus laiškus ir šiaip apdulkėjusius raštus ir daugiau ar mažiau nušviesti kurį tamsų mūsų praeities tašką, bent priminti visuomenei kurį pamirštąjį mūsų krašto veikėją.

Džiaugčiaus savo rašiniu nors kiek dėl to prisidėjęs.

Edvardas-

Jokūbas Daukša*).

Mūsų ir net lenkų spaudoje kai kada tenka išgirsti apie kažkokį lenkmečių gadynės „litvomaną“ Daukšą, kurį vieni mokytoju, kiti eksstudentu vadina, bet kuris ligi šiolei liekti mums nežinomas. „Tautoje ir Žodyje“ ir savo Žodyne K. Būga nepersenai yra jį vėl mums priminęs, bent jo žodyno medžiagą, išrašytą kun. A. Kašarausko. Kad ir nedaug teturiu apie jį žinių, bet norėdamas jį prikelti mūsų visuomenės atmintyje ir tuo paraginti žinovus, kad daugiau apie jį žinių mums pateiktų, o gal ir jo raštų surastų, duodu čia ką turiu. Deja, atskirtas nuo Vilniaus, svarbiausiu savo šaltiniu — Daukšos eilių ir šiaip užrašų rinkinėliu tegaliu naudotis tiek, kiek esu jo išrašęs 1911 m. Lietuvių Mokslo Draugijoje, kuri turi jo rankraštį.

I. Tėvas ir sūnus.

Be didžiojo XVI-jo a. mūsų rašytojo, kanauninko Mikalojaus, tenka dar du Daukšu atskirti mūsų raštijoje, abudu iš lenkmečių

*) Iš „Tautos ir Žodžio“ IV kn. 1926 m. p. 283—300. Parašyta 1926. I. 4—I. 12. Pasirašė M. Biržiška.

gadynės; jau nekalbu čia, žinoma, apie tą Daukšą, kuris prieš didįjį karą Kauno spaudoje vaidino nekokį vaidmenį ir teisingai yra mūsų visuomenės pamirštas*). Tuodu Daukšu — Kazimieras Krištupas, Biržų reformatų bažnyčios vargonininkas ir Sinodo mokyklos mokytojas, ir jo sūnus Edvardas Jokūbas, Maksvos, Tartų ir Karaliaučiaus universitetų studentas.

Apie D. tėvą Biržų kun. Pov. Jakubėnas mūsų Vaižgantui rašo[1]), kad jis kilęs iš Maciūnų kaimo, Papilio parapijos**), rašęs lietuvių kalbos gramatiką ir žodyną, bet be nebus jie žlugę kartu su maišeliu, kuriame sūnus Edvardas juos su savo raštais, kaip rodos, bus su savim nešiojęs, o dabar nežinia, kur visi tie raštai bus pasidėję. Kun. Jakubėnas nesusekė, kada juodu abudu, tėvas ir sūnus, yra mirę. Iš neaiškių jo sūnaus pasisakymų savo eilėraščiuose, užsilikusiuose aukščiau minėtame rinkinėlyje ir parašytuose ne vėliau kaip 1858 m. pusėje, galima spėti, kad apie tą laiką tėvas bus jau miręs[2]).

Ar bus D. tėvas lietuvių kalbos gramatiką parašęs, nežinia, bet kad jis rašė žodyną, aišku iš kan. A. Kašarausko rankraščio „Litvanica czyli Wiadomości o Litwie" (Bibliot. Semin. Samogitiensis Ser. 29 Nr. 960), kur p. 41—59 skaitome „Wyrazy, wyjęte z rękopiśmiennego słownika litewskiego na polski Kazimierza Krzysztofa Daukszy nauczyciela parafialnej szkoły w Birżach". Šiaip ar taip, kad ir nevaidino jis didesnio vaidmens mūsų raštų ir atgimimo istorijoje, bet ir jam reiškėsi gadynės linkmė, kuri privertė Nėrlichą, Ugianskį, Kantrimą ir daugelį kitų, nesakant apie tokį Daukantą, Valančių ar Ivinskį, rankioti lietuviškus žodžius, rašyti gramatikas, istorijas... Mylinčio savo kalbą tėvo pavyzdys, be abejo, gavo atsiliepti ir sūnui, padėti jam nusistatyti. Pats sūnus mini bent du savo tėvo

*) Daukša Antanas (1859—1929 m.) — Lietuviškoji Enciklopedija VI t. 1937 m. 165—166 pusl.

**) Turi būti: Naciūnų kaimo, dab. Pabiržės valsč., Biržų aps. (Lietuvos apgyventos vietos 1925 m. p. 38).

[1]) 1924 IV 15.

[2]) Do imionnika siostry mego towarzysza nauk gimn. Z. Wolickiego: „bez rodziców, bo jedno z nich w dni mych rozswiciu, a zas 2-gi przededniem kończyli swe życie" (rankr., 152). Tiesa, toliau (p. 221 N[owy] R[ok] w O.) atsisveikindamas sako: „Bądź zdrów, Ojcze", bet gal apie mirusį, nes dar kiek toliau (p. 245: Dwa obłoczki): „o mnie... wspomni tylko brat, siostra i przyjaciół kilka".

kartojamu lietuvišku priežodžiu: 1) „kaip kas pasiklos, taip išsimiegos“, ir 2) „toki tai yr byla, nors abudu svyla; vienog katils puodui sako, kam esi juodu“[3]).

Iš minėtojo kun. Jakubėno laiško sužinome, kad Kazimieras Krištupas Daukša turėjęs du sūnu, Edvardą ir Vladą. Edvardas, studijavęs grynąją filosofiją Tartuose ir Frankfurte, už lenkmetį buvęs ištremtas Rusijon-Sibiran. Vėliau tarnavęs geležinkelio valdininku kažkur prie Volgos. Apie 1884 m. sugrįžęs iš Rusijos į Biržų kraštą*). Vaikštinėjęs po sodžius, daug pikto kalbėdamas prieš Rusų valdžią; dėl jo tokio politinio nusistatymo žmonės bijodavę jį priimti pas save nakvoti. Vasaros metu jis nakvynės neprašydavęs, gulėdamas krūmuose prie ugniakurio. Turėjęs jis maišelį, kurio turinio niekam nerodydavęs ir niekam nė prisiliesti neduodavęs. Maišelis buvęs prikimštas popierų; buvę ten ir 2.000 rublių, kuriuos skyręs lietuvių mokyklai įtaisyti**). Kartą Edvardą radę sušalusį pakelėje į savo giminaičius Papilio parapijoje; pakasęs jį Žardinių (Biržų valsč.) Ramutėnas.

[3]) Edvardo Jokūbo D. rankraščio p. 128. Pirmasis priežodis pakartotas su kitais p. 225, 256[0]).

[0]) Apie K. Kr. Daukšą žiūr. dar rink. Biržų gimnazija 1931 m. 17—19 pusl. ir Lietuv. Encikl. VI t. 1937 m. p. 166—167.

*) Sukilimo metu sakęs prakalbą Daujėnų bažn. Kauno gub-riaus 1865 V 14 įsakymu buvo konfiskuotas visas jo turtas. Sibire nebuvo laikomas kalėjime, bet dirbo raštinėje (gal paskui ir prie geležinkelio Pavolgyje?). 1884 m. grįžo pas brolį Vladą (tad apie Papilę Šiaulių aps.), kuriam 1885 m. mirus gyvendavo ir pas kitus giminaičius (M. Biržiškos Daukša Edvardas Jokūbas — Lietuviškoji Enciklopedija VI 1937 m. p. 166.; enciklopedijos straipsnis remiasi daugiausiai čia kartojamu rašiniu, bet papildytas, pavyžiui, čia tik pakartotos žinios, daugiausiai dar Eugenijos Daukšaitės laiško [apie 1930 m.] žiniomis).

**) Grįžęs iš Sibiro vis buvęs apsikrovęs knygomis (lietuviškomis, lenkiškomis, rusiškomis, vokiškomis, prancūziškomis, net hebraiškomis) ir viską rašė; artimiesiems pasakojosi kažką Karaliaučiuje vokiškai parašęs, bet tą jo darbą kitas kas pasisavinęs ir išleidęs savo vardu. Broliui Vladui pasimirus, pasiėmė maišelį su tikybinėmis ir kitomis knygomis, gal ir su rankraščiais, ir ėjo per žmones, sakydamas tikybines („spiritualistines“) prakalbas, puldamas taip pat maskolius ir lenkus. Bažnyčioje kunigams meldžiantis už carą, balsu protestuodavo. Vengė viso, kas buvo cariška ir pažymėta dvigalviu ereliu: geležinkelių, pinigų, pašto ženklų; sako, tepripažinęs senovės lietuviškus pinigus. Buvo taip pat griežtas vegetaras, nedėvėjęs gyvulių odos apavo, negerdavęs arbatos su cukrum, nes cukrų filtruoją per gyvulių kaulus. Valdžios sulaikytas kaip valkata, buvo uždarytas Šiaulių kalėjime, o paskui atiduotas giminėms (Liet. Enc. VI. 167).

Edvardas D. kartą patekęs pas taikos teisėją ir rusų teisme kalbėjęs tik lietuviškai. Teisėjui pareikalavus kalbėti rusiškai, atrėžęs: „Kai aš nuvažiuosiu pas tave į Rusiją, aš tavęs neprašysiu kalbėti lietuviškai, o dabar tu čia pas mus į Lietuvą atvažiavai, todėl neversk mūsų kalbėti rusiškai, bet tu kalbėk lietuviškai!“

Jo brolis Vladas turėjęs dvarelį pas Papilę*).

Kun. Jakubėno pateiktos žinios neprieštarauja mūsų turimoms apie Edvardą žinioms, nors kai ką jis gal netiksliai yra patyręs. Tiesa, Kazimiero Krištupo D. sūnų vardai lyg ir nesutinka su mano žinomo „eksstudento litvomano“ ir jo brolio vardais. Lenkai šį litvomaną vadina ne Edvardu, tik Jokūbu[4]), o jis vėl pats mini brolį Emilį[5]), bet be abejo turime reikalo su tais pačiais asmenimis. Aukščiau minėtojo užrašų rinkinio autorius rašosi Edvardu Jokūbu D., tad yra ir kun. Jakubėno minimasai Edvardas ir lenkų ironizuojamasai Jokūbas; tas pat, tur būt, bus atsitikę su Vladu ir Emiliu, kuriuodu abudu gaus mums sudaryti vieną vienintelį Vladą Emilį[6]). Be to, Edvardas-Jokūbas, kurį toliau tiesiog Jokūbu vadinsime, nes taip jis pats save, rodos, linkęs buvo vadinti[7]), minėdamas savo gimtąjį kraštą, jo didžiausias Nemuno, Neries ir Nevėžio upes, įvardina dar dvi upi, kaip tik Biržų šalies Apaščią ir Agluoną[8]). Kitur vėl sakosi gimęs paežerėje, papilėje, netoli Tiškevičių rūmų[9]), tad vėl aiškiai nurodo Biržus savo gimtinę. Taigi tenka pripažinti Jokūbas (Edvardas Jokūbas) Kazimiero Krištupo sūnumi.

---

*) Vlado duktė yra minėtoji Eugenija Daukšaitė. Prieš Did. karą ji mokė dvarininkų vaikus, pav. Adomo Daugirdo Klyšiuose Šiaulių (dab. Mažeikių) aps. Akmenės val. Po karo ji gyveno Rygoje.

4) Stan. Kościałkowski prierašuose prie leid. Pamiętniki Jakóba Gieysztora z lat 1857—1865 (Vilniuje, 1913 m.), I. 356.

5) E. J. D. rankr. p. 108.

6) Biržų bažnyčios metrikai turi tai griežtai išspręsti.

7) E. J. D. rankr. p. 45) (Rozmowa z ojcem o dzieciństwie i starych czasach i o Litwie): „Powiedź, Jakobie“.

8) Ten pat, p. 129: Dumka o rodzinie.

9) Ten pat, p. 131 (Do mej kolebki): „O pola mej rodziny, złotem kłosem pokryte... Wasz obraz w mojej duszy ciągle się odświeża, te rzeki, to jezioro, ta kościelna wieża, ten zamek dzisiaj pusty, a kiedyś tak gwarny. Tam znowu za jeziorem pałac Tyszkiewicza... Te wyspy na jeziorze...“

Iš Jokūbo rinkinio patiriame jį ėjus mokslus iš pradžių Kėdainių mokykloje, dar antroje klasėje į lenkų kalbą vertus iš rusų idilę „Pavasarį“[10]), ten pat 1851-III-7 lenkiškai sekus rusų eilėraščiu „Į Dievą“[11]), bene 1852 m. atsidūrus Slucko reformatų gimnazijoje[12]), bent tikrai ten ėjus mokslus 1853—1854[13]), ten susidraugavus su Tadu Perlo, Jonu Pšesvickiu, Petru Rusvickiu ir ypačiai Zenonu Volickiu, kurie jam ir savo eilių pateikdavo[14]); universiteto mokslus jį ėjus Maksvoje 1854 — 1856 m.[15]), Tartuose (Dorpate) 1856—1858 m.[16]), ten susidraugavus su Antanu Volickiu (bene Zenono broliu)[17]); 1858 m. birželio mėn. A. Volickio ligi Rygos palydėtą, Daukšą išvažiavus Karaliaučiun lietuvių literatūros tirti[18]). Nuo to laiko mūsų ligšiolinis šaltinis, Daukšos užrašai, daugiau nebeduoda apie jį žinių, net tie užrašai, tur būt, paties autoriaus padovanoti, patenka į Antano Volickio rankas, ir šis paverčia knygeles saviesiems užrašams*). Iš kur kitur, nebe iš šių užrašų, gauname patirti D. grįžus iš užsienio (iš Karaliaučiaus, ne iš Frankfurto?) ir atsidūrus Vilniuje jau eksstudentui, bent ten tebebuvus dar 1862 m. rugsėjo mėn.[19]). Kodėl jis gavo keltis iš Maksvos**) į Tartus ir universiteto mokslų niekur nėra baigęs, neturime žinių. Kaip rodos, neturtas nemažai bus jo mokslui kliudęs[20]), ne kurie kiti trūkumai, nes iš jo užrašų patiriame jį

---

[10]) Ten pat, p. 113: Wiosna pod lato (sielanka): „Wiosną każdy czas jest miły“...

[11]) Ten pat, p. 114—116 (Do Boga, naśladownictwo).

[12]) Ten pat, 16.

[13]) Ten pat, p. 31, 168.

[14]) Ten pat, p. 13—16, 16—26, 27—30, 30—31, 32—33, 167—168 ir kiti.

[15]) Ten pat, p. 3, 59.

[16]) Ten pat, p. 70, 75, 76 („w Łukiniarni w pierwszym pokoju za stołem, Dorpat 1856“; čia, tur būt, šeimininkės pavardė butui bus sustudentinta), 259, 260—261.

[17]) Ten pat, 281—282.

[18]) Ten pat, p. 281—282: „wyjeżdżając do Królewca słuchać litewskiej literatury“.

*) 1926 m.: savo tikslui.

[19]) Pamiętniki J. Gieysztora, I. 170.

**) 1926 m. čia ir kai kur kitur mano „Maksva“ redakcijos paversta „Maskva“.

[20]) E. J. D. rankr., p. 108 (Sierota): „chcąc niechcąc żebrzeć muszę i jałmużną ranić duszę; bowiem kęs niezarobiony, lecz przez litość tylko

buvus gabų, darbštų studentą, tiesiog mokslo entuziastą, o pats šio beturčio tuo metu išvykimas užsienin lietuvių literatūros pažinti verčia mus giliau į jį pažiūrėti kaip į susipratusį, tautiškąjį tikslą sau statantį ir griežtai jį siekiantį lietuvį.

Jo užrašų knygelės, jo eilėraščiai lenkų ir lietuvių kalba, kuriuos dabar pažinsime, ne tiktai patvirtina šitokią apie jį nuomonę, bet ir gražiai papildo mūsų žinias apie tautiškąjį lietuvių šviesuomenės judėjimą lenkmečių gadynėje.

II. Maksvoje.

Bene iš Volickio įpėdinių pateko Edvardo Jokūbo Daukšos eilėraščių ir visokių užrašų rinkinėlis (albumėlis) Lietuvių Mokslo Draugijos archyvan. Tai nemažas, *322* puslapių rankraštis, daugiausiai Daukšos rašytas. Jo rankos raštas baigiasi *282* pusl., o toliau jau eina Antano Volickio ranka, bet ir anksčiau randame įterptų ir ne Daukšos, labiausiai jo draugų iš Slucko gimnazijos, eilėraščių. Sprendžiant iš pastabos albumėlio pradžioje[21]), D. ėmė jį rašyti Maksvoje tik stojęs universitetan, įrašydamas jan ir kai kuriuos senesniuosius, Slucko ir net dar Kėdainių gadynės eilėraščius, o taip pat įprašydamas ir draugus*) vieną kitą eilėraštį ten įrašyti. Pusl. 59 randame Maksvą (1855-XII-31) paskutinį kartą pažymėtą, o pusl. *62* pirmą kart aptinkame Tartus, tad p. 59 ar 60 tenka baigti Maksvos gadynė, o 61—*282* pusl. priklauso Daukšos Tartų**) gadynei, įskaitant ir Rygoje parašytą atsisveikinamąjį eilėraštį. Tuo būdu albumėlis šiaip yra paskirstomas: I Daukša (1—60 Maksvoje, 61—*282* Tartuose), II Volickis (*283*—*322*), raš. 1858—1865 m. (283—314) ir 1903 m. (314—*322*).

Tik vienas kitas, anksčiau suminėtas, dalykėlis gali būti aiškiai priskirtas Kėdainiams arba Sluckui, bet iš jų tegalima spręsti apie D. palinkimą poezijai, ne apie tautiškąjį ar kitą kurį nusistatymą. Draugų sluckiečių eilėraščiai tėra skiriami įvai-

---

dany przez braci lub pyszne pany wydobywa smutne tony". P. 103 (Tam za wzgórzem po dolinie): „w mem oku zawsze mgła i zawsze cienie... Świat zimny ciągle studzi ogień w piersi mej".

[21]) Ten pat, p. 35: „w Moskwie przepisywano 30 Grudnia 1854 r."

*) 1926 m.: leisdamas ir draugams.

**) 1926 m. visur: Tartu, Tartuje ir kt.

rioms gražuolėms ir simpatijoms (Anelėms, Melanijoms, Palmiroms, Elviroms). Jei bent draugo Jono Pšesvickio (Prześwicki*) eilėraštis, Maksvoje įrašytas, bet gal anksčiau sukurtas, būtų galima iš čia išskirti, nes kad ir yra jis Otilijai skirtas, bet liečia ir visuomeninę stygą:

. . . . . .
. . . na ziemi... kmieć znękany
O pomstę do Boga woła,
Gdzie chleb splesniały
Karmi cnotliwych;
A domek mały
Synów prawdziwych
Litwy Ojczyzny kryje;
A podły zdrajca w pałacach żyje,
Jego żelazna zaś ręka
Biednych poddanych swych nęka.
Język bez wstydu pochlebia tyranom,
Lutnia zaś chwałę gra okrutnym panom.
. . . . . [22])

Vis delto nebūdami tikri, ar bebus šis eilėraštis Slucke parašytas, negalime iš jo daryti jokių griežtų išvadų D. Slucko gadynei. Atsargiau bus jį priskyrus Maksvos metui, kuris jau rodo mums D. gan aiškiai nusistačiusį, tad greičiausia jau Slucke bent kiek tai linkmei pasiruošusį. Iš D. žymimų paskaitytų ar tebeskaitytinų knygų, ištraukų iš straipsnių, iš nurašytų svetimų, vieno kito ir savo, eilėraščių matome jį Maksvoje — nuo pat pirmojo (1854 m.)**) rudens — gyvai susidomėjusį Lietuvos istorija, lietuvių kalba ir svajojantį pasiaukoti žmonių gerovei***).

Jis mini šiuos veikalus apie Lietuvą, jos istoriją, kalbą, kūrybą: Dom. Szulco „O znaczeniu Pruss dawnych“ (1846), J. I. Kraszewskio „Dajnos, pieśni litewskie“ (1844 m. „Athenaeum“, vėliau įėjo į jo „Litwą“, 1850, D. taip pat paminėtą), to pat au-

*) Taip bent pažymėta p. 26.

[22]) Ten pat, p. 16—17.

**) 1926 m. klaidingai: 1856 m.

***) Žymesni Lietuvos studentai-maksviečiai Daukšos čia buvimo metu: filologas Jonas Karlavičius, teisininkas Domininkas Bociarskis, istorikas Tadas Korzonas, medikai Zenonas Civinskis, Boleslovas Limanovskis, dar Edvardas Paulavičius, Bonaventūras Andrijauskis, Stanislovas Milvydas.

toriaus „Anafielas“ (1840—1845 arba gal II leidimą, 1846), Ludwiko z Pokiewia „Wspomnienia Żmudzi“ (1842), to paties „Pieśni litewskie“ (1844), „Litwa“ (1846), Ig. Chodźkos „Obrazy litewskie“ (1840—1850 arba vėlesnis leidimas, 1847—1855), P. Choroszczos „Obrazy domowego pożycia na Litwie“ (1842 arba 1844), Just. Narbutto „Dzieje wewnętrzne narodu litewskiego z czasów Jana Sobieskiego i Augusta II“ (1842), J. Jaroszewicziaus „Obraz Litwy“ (1844—1845), S. Daukanto — „Dainos Žiamaitiu“ (1846), M. Brzozowskio „Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty“ (1844) ir kit., taip pat įvairius straipsnius iš 40-tųjų metų (V-jo dešimtmečio) mokslo ir literatūros žurnalų „Przegląd Naukowy“ ir „Piśmiennictwo Krajowe“. Vis tai raštai, kurie D. Slucke tebesant jau buvo išėję iš spaudos, gal vienas kitas tuo metu jo ir buvo paskaityti, bet tik dabar Maksvoje, ir vėliau, Tartų mieste, yra jo skaitomi tvarkingiau, vienas po kito*).

Iš Brazauskio (Brzozowski) jis bene 1855 m. nusirašo Krasickio pasakėčios „Vaikai ir varlės“ lietuviškąjį vertimą: „Pavasarį aplink prūdą vaikai, pagal savo būdą, linksmi kruvo bėginėjo“ ir t. t., mini ir kelių kitų to rinkinio dainų pradžias[23]). Tų pat metų rudenį įrašoma Jucevičiui žinoma daina „Esmu sau žmogelis šarpus kožnam darbe“, bet J. teprisiminė jos tik pradžią[24]), o D. ją ištisą, bene savo užrašytą, bet kaip matyti iš kitų rankos įrašų, ir kieno kito, gal vėliau, ištaisytą[25]):

Esmiu sau žmogielis,
Szarpus kožnam darbie;
Wis man pagal nora kłojas,
Diewe (,) buk tau garba[26]).

---

*) Be to, veikalų nenurodydamas, Daukša įvardija, gal dar neskaitytus, tik skaitytinus: Rėzą, Sim. Stanevičią, Valančių, Duonelaiti.

[23]) E. J. D. rankr., p. 5 (Vaikai ir varlės Brazauskio rink. p. 128). *1938 m. prierašas:* Štai tos jo pakartotos pradžios: Ko tu ieškai, merguželė; Mano karveli greičiausi, ko tu į kalnus lakstai; Hei, hei, šuva loja; Už bažnyčios ant kapinių; Mano drigontas kai perkūnas ir balnelis lengvužėlis.

[24]) Ludwik z Pokiewia. Litwa (1846), p. 362; „Oryginał tej piosenki gdzieś u mnie zaginął, pamiętam tylko początek“.

[25]) E. J. D. rankr., p. 48. Nusirašiau ne visiškai prisilaikydamas D. prasimanytų raidžių, apie kurias skaitysime žemiau.

[26]) Tas keturias eilutes vėliau prirašė kita ranka, kuri nežiūrėjo D. rašybos.

Dvari aš jau atidirbav (,)
Tur'u sav tris dienas(,)
Navmea, sav sedesiu.
Užtat mani uredas mila,
Neabijav aš jau uredo (įrašyta),
Mielas essu ponuu,
Ir ponas nea bajsus (įrašyta).
Neakalts nieko karč'amoje,
Noris neadirbeły
Gardu alu čestavoju
Ir namuo grižt velej.
Tur'u du grażu arklalu
Ir javtu (raš. Iavtealu) dvi pori
Ir namealus mažutelus
Bea neajok'os skolos.
Szeaszius tur'u bearnikelus (,)
Dvi javnus meargealus (,)
A kai tekt ant jas dvi luliałes (?)
Saka, kad paneales (.)
Neadavg reiki wandeanel'o[27]) (,)
Kad meal'nič'a malltu[28]) (;)
Reageas pri wissu (įraš. dastotka)(,)
Beat bedu ir davgal (.)
Ko Ponu su križiajs (,)
Kad jo pati klista (;)
Mano noris ir su wižajs (,)
Mili mani ir skajsta (.)
Pilnos abidvi kletaeles (,)
Pilna krajt'u kubileles (;)
Neamajnitu ant pałociu
Aš sawa namealiu (,)
Neamajnicziu asz ant ponu
Sawa sodžiaus asz (naudos?).
Esmi sav artojas
Ir ar'u giedodams (.)
Diewie błagasłovik tiktaj
Mano sunkioms piedoms.

Nusirašydamas šią D. atmainos dainą, stengiaus perdaug neatitolti nuo jos rašybos, bet kai kur visgi šį tą pakeičiau, kaip „u“ ir virš jo „u“ į „uu“, „i“ ir virš jo „e“ į „ie”, nenorėdamas perdaug apsunkinti spausdinimo. Berods, D. eilėraščio rašyba čia ne vieno, bet mažiausia dviejų žymėtojų varto-

[27]) Įrašyta: vandinielio norint maža.
[28]) Įrašyta: vienok mala mealničia

jama, pati yra nevienoda, nenusistačiusi. Čia pastebėsiu, kad tiek toje dainoje, tiek ir daugelyje kitų savo tekstų, ne tik lietuvių, bet kartais ir lenkų kalba, D. vartoja savo prasimanytą, nutolintą nuo lenkiškosios rašybą: ne „w“, bet „v“ (kartais ir „w“), ne „sz“, bet „š“ (perbrauktą s, lyg net rusų e — э, bet yra ir — sz), ne „riu“ ir t. t., bet „r'u“ ir t. t., kartais ne „ie“, bet „ę“, ne „i“, bet „ı“ (be taško), ne „l“, bet „л“ (rusų l), ne „m“, bet „M“ (rusų m), ne „ia“ (kartais), bet „я“ (rusų „ja“), ne „p“, bet „n“ (rusų p), ne „n“, bet „N“ (lyg didžioji n), ne „t“, bet „T“ (rusų t), net „ů“. Tačiau ir pats savo raidžių ne visur teprisilaiko, suklysta, svyruoja. Dargi Maksvoje tebebūdamas, jis jau imasi ir paprastesnės rašybos, vėliau dar dažniau. Šiaip ar taip, pats jo mėginimas išvaduoti*) lietuvių rašybą iš lenkų įtakos, pasiėmimas net rusiškųjų, iš dalies ir čekiškųjų raidžių yra charakteringas anų laikų Daukšai. Tą rašybą jis vartoja 1855 m. Maksvoje, gal būt, dar iš Slucko ją atsivežęs, o gal universitete prasimanęs.

Jau tas savos („lietuviškos“) rašybos prasimanymas rodo D. nusistatymą ieškoti Lietuvai savitų, nepriklausomų nuo Lenkų kelių. Įsidėmėtina yra ištrauka, kurią jis šiuo metu yra padaręs bene iš lenkiško žydų**) istorijos vadovėlio, apie kalbos reikšmę tautai, aiškiai tat pritaikindamas lietuviams: „Cecha narodowości bez pielęgnowania mowy ojczystej w żadnym kształcie zachować się nie daje“[29]). Dar įdomesnis eilėraštis „Niech żyje Litwa we zbože bogata“, kuris primena mums Kondratavičiaus poeziją, bet bene bus paties Jokūbo Daukšos kūrinys 1855 m.:

Niech żyje Litwa we zbože bogata (,)
Przez swych Litwinów kochana (,)
I gdy tysiączne miną jeszcze lata (,)
Nie będzie ona wzgardzoną przez Pana.
Onbyż, co światłem ją swoim oświecił (,)
Ogniska szczęścia dla niej nie rozniecił. —

*) 1926 m.: paliuosuoti... nuo.

**) 1926 m.: Zdanavičiaus visuotinosios.

[29]) D. nurodo (rankr. 6) čia pusl. 76, tik neaišku, ar tik pažymėto Zdanavičiaus vadovėlio (Rys chronologiczno-historyczny państw nowożytnych od V wieku do dziś dnia, uł. Aleksander Zdanowicz, Wilno, 1853) ar žemiau paminėtos knygelės „Rys krótki historji ludu Żydowskiego w Europie, jako wstęp do dziejów ludu tegoż na ziemi polskiej“ (Vilniuje, 1834). Tų knygų Kaune neturiu, bet D. ištrauka apie kalbą labiau pritaikoma žydų tautai.

Upłyną wieki i wieków tysiące —
Przyjdzie czas (,) kiedy zrzódło światła słońce —
Zaświeci Litwie przy szczęśliwyn bycie (—)
Wy (,) potomkowie (,) tę prawdę ujrzycie.
Gdy tak się stanie (,) w grobie nasze kości
Poruszą się — wstrząsną — z nadmiaru radości[30]).

Entuziastinga D. meilė Lietuvai ir lietuvių kalbai turi platesnio ir gilesnio pagrindo jo meilėje žmonijai, kas matyti iš jo nusirašyto svetimo „Monolog młodego człowieka“ (Żyję! cóż z mego życia? cierpię? cóż z cierpienia?)[32]). Karštas noras paskirti savo jėgas žmonijai, ypačiai gimtajam kraštui, tebesireiškė dar bendru D. bruzdėjimu, ypatingu neramumu, jautrumu. Tuo metu jam daro didelio įspūdžio karšta, aistringa Poznanės liaudininko ir antiklerikalo Bervinskio (Rišardas B., 1819—1879 m.) poezija, kurią jis pažino minėtame žurnale „Przegląd Naukowy“. Pats evangelikas*), D. karštai pritaria maištingai, nenuvaldomai ir nepalankiai katalikų kunigams B. poezijai, todėl uoliai nusirašo jo „Odpust“[32]) (Sto dni odpustu święte ogłosiły spiże), kuriame poetas prilygina kunigiją juodam debesiui, stelbiančiam tikinčiųjų laisvės troškimus, ir kitą „Odpust“[33]), kuriame pasisako negalįs vergiškai melstis, kaip kiti, „dangaus dvaro diplomatų“ (przez usta dyplomatów niebieskiego dworu) vedami kad meldžiąsi, bet audroje išreikalausiąs sau dangų. D. nusirašo taip pat ir B. „Ostatnia spowiedź“[34]).

Toks D. buvo Maksvoje 1854—1856 m.**) Kad ir nebuvo jis dar aiškiau už kitus pasireiškęs, bet be abejo priklausė tai

---

[30]) E. J. D. rankr., p. 41.

[31]) Ten pat: „Nieszczęśliwy ten, komu w głąb duszy zapadnie, jak kamień w morzu i skryje się na dnie myśl szczęścia, sławy, myśl dobra bliźniego... (8) Dziś miłość ludzkości — dziś świętsza miłość me serce zajęła...“ (9).

*) 1926 m.: reformatas.

[32]) Ten pat, p. 3.

[33]) Ten pat, p. 36.

[34]) Ten pat, p. 50—59.

**) Kad E. J. D. 1854—1856 m. buvo Maksvoje, aišku iš jo albumėlio pastabų p. 3 („W Moskwie przepisywano 30 grudnia 1854 r.“) ir 59 („1855 XII 31 Moskwa przepisywano“). Tuo atsirėmęs, šį straipsnį rašydamas palaikiau E. J. D. ir Maksvos univ. studentu. Tačiau 1937 m. rudenį paprašęs savo draugą, mūsų atstovybės Maksvoje sekretorių Leop.

lietuvių grupei (pats save vėliau žemaičiu vadina), apie kurią vėliau išgarsėjęs lenkų istorikas Tadas Korzonas, kuris 1855—1859 m. ėjo mokslus Maksvos universitete, pasakęs, kad ji svajojusi apie Telšių respubliką[35]), o dar kiek vėliau, Lipšto, Bukauskio ir Koncevičiaus metu (prieš pat 1863-ius metus), ji jau ėmusi ruošti lietuviškus raštus sodiečiams pasiskaityti (Lipštas), maniusi versti Mickevičių ir kitus Lietuvos lenkų poetus lietuvių kalbon (to reikalavo minskiečiai, tikriau*) bene sluckiečiai), išpranašavusi (Enrikas Bukauskis), kad po 50 metų Kaune būsianti lietuviškoji opera[36]). Ką tuo atžvilgiu D. yra draugams davęs ir ką iš jų pasisavinęs, nežinome, tik matome jį vieną iš pirmųjų Maksvos studentų, kuris susiprato kaip lietuvis ir toks susipratęs lietuvis entuziastas 1856 m. jis važiuoja į vokiškąjį Tartų universitetą.

III. Tartų mieste.

1856—1858 m. Daukša mokėsi Tartų (Dorpato) universitete. Tuo metu šioji mokslo įstaiga tebegarsėjo savo profesoriais vokiečiais ir laisva studentų dvasia. Studentų tarpe vis buvo gerokai Lietuvos ir Gudų, net iš dalies ir Lenkų krašto jaunuomenės, daugiausia dvarininkaičių, kuriems, Vilniaus universitetą uždarius, Tartu buvo artimiausio universiteto miestas; kiti važiavo Maksvon, Kijevan ir Petrapilin, kartais dar toliau — Krokuvon, Kazaniun ir dar kitur kur. Toji Tartų jaunuomenė 1839 m. karštai dalyvauja Simano Konarskio sąmoksle**) prieš Rusų valdžią (poetas Želigovskis, Bron. Zaleskis,

---

Bagdoną patikrinti 50-ųjų metų tenykščio univ. studentų sąrašus, iš jo 1938 II 12 laiško patyriau, jog jokio Jok. Edv. Daukšos tuose sąrašuose neradęs, bet 1856 I 1 ir 1857 I 1 sąrašuose radęs istorijos filologijos (1857 ir medicinos) Vladą Daukšą, evangeliką reformatą, baigusį Slucko gimn., parapijos mokyklos mokytojo sūnų, tad, be abejo, mano jau minėtą Jok. Edvardo brolį. Tik kam, nebūdamas studentu, Jok. Edvardas būtų Maksvoje (prie brolio?) gyvenęs? Kun. Jakubėnas mano E. D. buvus Dorpato ir Frankfurto univ. stud., bet Maksvos nemini.

35) T. Korzon. Studenci Polacy w Moskwie (1905 m. „Znicz, kalendarz informacyjny“ p. 50).

*) 1938 m. įrašyta.

36) Iš J. Koncevičiaus atsiminimų, paskelbtų 1910 m. „Aušrinės“ Nr. 2.

**) 1926 m.: suokalbyje.

Ad. Medekša, Pr. Gedgaudas ir kiti), skaudžiai dėl jo nukenčia, bet ir vėliau gyvena laisvės troškimu, ne tik nenutraukdama ryšių su gimtuoju kraštu, bet ir duodama jam šviesių darbuotojų, Gadonų, Bilevičių, Dibovskių ir kitų, kurie savo veikimu palaikė skaisčias filaretiškas „Vilniaus universiteto mokinių“ (uczni uniwersytetu wileńskiego) tradicijas. Lietuvoje, kaip ir kituose Rusų valstybės kraštuose, antroje 50-ųjų metų pusėje pakilęs visuomeninis ir politinis bruzdėjimas, ypačiai jaunuomenės kurstomas, karštai buvo palaikomas įkaitusių tartiečių. Baudžiavų naikinimo klausimas, liaudies švietimo reikalas, draudžiamieji politiniai išeivių raštai, laisva patrijotinė lenkų poezija — štai toji kultūros orija, kuri gaivino, kėlė tartiečių (dorpatiečių) dvasią.

Šitokion draugystėn patekęs entuziastas Daukša dar labiau nusistatė tąja kryptimi, kuri dar Maksvoje buvo jam bepradedanti atsiliepti ir veikti. Kilni Mickevičiaus, Zaleskio, Kondratavičiaus, net tolimojo Byrono, ryžties ir maišto poezija Tartuose pakeičia jam Maksvos gadynės Bervinskį; ne vien jaunų jėgų bruzdėjimas jam dabar reiškiasi, bet ir ieško jis poezijoje aiškesnių, griežtesnių, tiesiog net politinių motyvų. Be subtelingų Mickevičiaus, Slovackio, Zaleskio ir kitų erotikų, jo rinkinėlyje randame ir politinės poezijos eilėraščių bei dainelių, kurias lenkų jaunuomenė didžiai mėgo: „Oddalony od rodziny u swej kraty więzień stał, a Dniepr ojciec Ukrainy wyjąc stare dumy piał“ [37]), „Dumko tęskna, dumko cicha, ukraińskich stepów dziecię“[38]), „Panieneczko, litwineczko, hejże duszko, stój“[39]), „Bracia, w obcej krainie ojczysty roznieśmy śpiew“[40]), „Smutno, ach smutno, bracia, za Dunajem“[41]), „Gdyby orłem być, lot sokoli mieć“[42]), „Wczoraj do drzwi moich pedel pukał“[43]), „Tęsknota w sercu, łzy mi w oczach świecą“[44]), „Kto ojczyzny swej nie kocha“[45]), Kondratavičiaus „Czytałem wolę

---

[37]) E. J. D. rankr., p. 62.
[38]) Ten pat, p. 63.
[39]) Ten pat, p. 62.
[40]) Ten pat, p. 65—67.
[41]) Ten pat, p. 67—69.
[42]) Ten pat, p. 69—70.
[43]) Ten pat, p. 71—73.
[44]) Ten pat, p. 73—75.
[45]) Ten pat, p. 221.

dobroczynną cara“[46]), Byrono „Walka o wolność gdy się raz zaczyna“[47]), Jakubovskio „Elegie auf Kosciuszko“[48]), Šosaro (Chaussard) „Ode sur la morte Kosciuszko“[49]) ir kitos.

Dar Maksvoje rašęs eilėraštį „Elvirai“[50]), Tartuose D. randa naują meilę, taip pat mums nežinomą „Emiliją“ (E... S... ą), kuriai daugely savo eilių ir dainelių reiškia karštus jausmus: „poczekam na (Em)ilkę“[50a]), „jest serce, dla którego moje wiecznie bije, jest obraz, który wiecznie noszę w mojej duszy“[51]), „piękniejsza będąc od róży stolistej“[52]), „tyś burzy nie zaznała“[53]), „ujęta piękną Łaumy przepaską“[54]) ir kiti, net rusiškai „люблю тебя“[55]); bene jai skiriami žodžiai, jog „Iza Litwinek jest droższa, niżli opal wschodu, a piękność ich, niż kwiaty rajskiego ogrodu“[56]). Tačiau tas D. idealas, jo nepasiektas, bene pasikeičia vėliau kitu: „ranę mam w sercu... niech cię, Emilko, raz jeszcze obaczę“[56a]). Atsiranda jau „Malwina“ („miłość Ciebie mej duszy aniele, miłość najszczersza, lecz bez wzajemności“)[57]), iššoksta smarkesnis žodis bene dėl meilės nenusisekimo („przeklęte matki, co córki przedają“)[58]), yra minimas ir koks „perkūnas“ („życia mego fale w namiętności szale płynęły i płyną, ginęły ir giną, dzisiaj piorun padł przedemną, ach jak ciemno, ach jak ciemno“)[59]).

Liūdesys, nusiminimas dažnai pasireiškia jo eilėraščiuose, kaip rodos, ne vien dėl nenusisekusios meilės. Dar idilijai su Emilija nenutrūkus, jis jau skundžiasi: „w mem oku zawsze

---

[46]) E. J. D. rankr., p. 273—278.
[47]) Ten pat, p. 213.
[48]) Ten pat, p. 106—107.
[49]) Ten pat, p. 112.
[50]) Ten pat, p. 33.
[50a]) Ten pat, p. 103—105.
[51]) Ten pat, p. 147—148 (Elegia).
[52]) Ten pat, p. 149—150 (Do E... S... iej).
[53]) Ten pat, p. 159—160 (Do E... S... kiej).
[54]) Ten pat, p. 168—173 (Z Nowym 1857-m rokiem do...).
[55]) Ten pat, p. 185.
[56]) Ten pat, p. 128.
[56a]) Ten pat, p. 207.
[57]) Ten pat, p. 239—245 (Dwa obłoczki).
[58]) Ten pat, p. 259 (1857 X 22).
[59]) Ten pat, p. 249.

mgła i zawsze cienie", „świat zimny ciągle studzi ogień w piersi mej", „dziś, gdym zgryzot wypił czaszę, więcej biernem moje życie, jak tej owcy, na zabicie co wieść mają na ofiarę"[60]); „dziś wybiła nieszczęść chwila... bez przyjaciół i bez krewnych żyję w czasach tak niepewnych", „chcąc nie chcąc żebrzeć muszę i jałmużną ranić duszę, bowiem kęs niezarobiony, lecz przez litość tylko dany przez braci[61]) lub pyszne pany, wydobywa smutne tony"[62]); „tak coś dziko na tym świecie"[63]); „ciemno, ciemno, ciemno"...[64]).

Tačiau liūdesys nenuslegia mūsų studento, net didžiausiai nusiminusį verčia sušukti: „lepiej przepaść w zaburzone fale, niżli żyć, gnijąc potrochu na skale"[65]), reikalauja iš jo sprendžiamam žygiui pasiryžti, ką griežtai nuveikti, bent bendram, visuomenės, krašto likimui drąsiai padėti lemiamoje kovoje išsispręsti. Meilė savo kraštui, karštas noras pasiaukoti žmonijai, karšti pasikalbėjimai su draugais, kilnios ir graudžios dainos neleidžia jam pulti, žūti. Dar Maksvoje būdamas, jis vertė iš vokiečių kalbos į lenkų kalbą einančios dėl tėvynės žūti Šilerio Joanne'os d'Arc atsisveikinimą su gimtuoju kaimu[66]), tad ir dabar jis, „sierotny syn Żmudzkiej ziemi"[67]), kurio „układ niezgrabny, dziki, jak niedzwiedzia z borów Żmudzi"[68]), nors nusiminęs, prisipažįsta, kad jo krūtinėje „jeszcze tli iskra w popiół zagrzebana", „w sercu ognie gorą, ledwie piersi nie rozporą"[69]). Dar Maksvoje lietuviu statęsis, dabar jis dar aiškiau, nedvejojamai skiria Lietuvai savo jėgas, savo jausmus, ruošiasi sukilimui dėl josios nepriklausomybės: „chcę Litwie służyć orężem", sako jis dar 1856 m., kai Lietuva dar nė svajoti

---

[60]) E. J. D. rankr., p. 103—105 (Tam na wzgórzu po dolinie).

[61]) Tur būt, draugų.

[62]) Ten pat, p. 108 (Sierota).

[63]) Ten pat, p. 220.

[64]) Ten pat, p. 222—224.

[65]) Ten pat, p. 127; tačiau čia ne D. kūrinys, tik kaž kokio N. N., D. tik kartojamas.

[66]) Ten pat, p. 37—39.

[67]) Ten pat, p. 151 (Do imionnika siostry mego towarzysza nauk gimnazjalnych Z[enona] Wolickiego).

[68]) Ten pat, p. 104; tiesą pasakius, D. nebuvo žemaitis, bet tuomet žemaičiais plačiau vadintasi negu mūsų laikais.

[69]) Ten pat, p. 104, 105.

apie tai nesvajojo[70]). Jam prieš akis — „struga krwi Litwinów, tych znękanych Litwy synów“[71]). Apie ginkluotą kovą sako ir 1857 m.: „godłem mem wierność i męstwo, dziś obowiązków synowskich spełnienie wzywa mię tam, gdzie się za nią wkrótce zacznie bitwa; umrę i o mnie może nikt nie wspomni, tylko brat, siostra i przyjaciół kilka“[72]). Apie tą kovą sako ir 1858 m. birželio mėn., išvažiuodamas Karaliaučiun[73]).

Jo nusistatymas dėl Lietuvos yra tiesiog įsidėmėtinas, nesipainiojąs Lietuvos ir Lenkų unijos pinklėse. Kaip ir Kondratavičius graudžiai Lietuvą mylėdamas ir kartodamas jo malonius žodžius apie ją[74]), jis betgi neseka tuo savo poezijos autoritetu Lietuvos istorijos ir politikos srityse, tik gėrėdamasis kartoja iš Krašiauskio „Vytauto kovų“ griežtą Jogailos darbo pasmerkimą: „Przeklętyś, Olgierdów synie“...[75]). D. lietuvio pažiūros aiškiausiai yra pasireiškusios jau minėtame 1858 m. birželio 10 d. eilėraštyje, kurį jis Rygoje parašė draugui Antanui Volickiui, išvažiuodamas Karaliaučiun lietuvių literatūros tirti[76]):

Myśmy z jednego bukietu dwa kwiatki,
Bracia rodzeni, dzieci jednej matki.
Bukietem, matką dla nas Litwa święta;
My jej prawemi dziećmi, jej synami.
Ona w ucisku[77]) dotąd uciśnięta,
My służalcami i niewolnikami,
Lecz wkrótce pękną[78]) te niewoli pęta
I będziem wolni rządzić sobą sami.
A naszej matce, co dziś niewolnica,
Zorza swobody opromieni lica.
Później, mój drogi, kochany Antoni,
Gdy wyzwolenia hasło się wydzwoni,

---

[70]) E. J. D. rankr., p. 108 (Sierota).
[71]) Ten pat, p. 129 (Dumka o rodzinie).
[72]) Ten pat, p. 245 (Dwa obłoczki).
[73]) Ten pat, p. 281.
[74]) Ten pat, p. 123—126: L. Kondratowicz, Przedśpiewek do litewskiego czytelnika (Ziemio moja rodzona).
[75]) Ten pat, p. 186: Przekleństwo na Jagiełłę (z Witoldowych bojów Kraszewskiego).
[76]) Ten pat, p. 281—282.
[77]) Pataisyta: w niewoli.
[78]) Pataisyta: kiedyś.

Nie w imię Moskwy, albo Polski imię.
Lecz w imię Litwy — bądź w walczących rzędzie!
Gdy patriotyzm w tobie nie zadrzemie,
Wolnem litewskiem gdy twe serce będzie
I gdy się w tobie kwiat postępu[79]) przyjmie,
Jam brat twój wówczas i przyjaciel wszędzie.
Dziś przez wiatr losu w dalszą podróż gnany,
Żegnam Cię na czas, Antoni kochany!
Twój przyjaciel Litwin - Demokrata.

Kad toksai D. nusistatymas Tartų studentų tarpe nebuvo keistenybė, išimtis, bet ir kitiems jųjų švietė bei viliojo juos toji pat Lietuvos nepriklausomybės žvaigždelė, rodo čia paminėtojo D. draugo atsakymas. Nė kiek nesiskiriąs nuo D. studentas Antanas Volickis, D. draugo iš Slucko gimnazijos Zenono brolis[80]), kaip matyti, ypatingai buvo Tartų univ. su D. susidraugavęs. Šį tą jis dar 1857 m. įterpė D. rinkinėlin (Pożegnanie Litwina)[81]), taip pat 1858 m. (Der Patriote)[82]), ir, tur būt, atsisveikindamas su D., gavo iš jo ir patį rinkinėlį; apie tai esu jau sakęs aukščiau. Po to jis ėmė ten rašyti savo eilėraščius, Tartuose ir Pernavoje rašytus 1858 m. Paskui atsiranda rusiškų eilėraščių, ne kartą opozicinio turinio, nusirašytų ar paties parašytų, ir vokiškų, kaip rodos, rašytų po 1863 m., o kitų net pažymėtų 1903 m. Iš pradžių pasirašydavo savo pavardę, kartais jos pirmąją raidę, vėliau rašėsi „Zagloba"; tą pseudonimą jis paskui pridėjo ir 1858 m. savo eilėraščiui D-ai atsveikinti. Matyti, kad 1865 m. Petrapily būdamas („w czasie podróży na Daleki Wschód"), Volickis[83]) gruodžio 20/21 (sausio 1/2 nauj. kal.) naktį vartė D. rinkinį ir liūdėjo dėl neįvykusių, žuvusių jaunystės svajonių[84]). Šiaip ar taip, D-ai V.

---

[79]) Pataisyta: ziarno Boże. Taip pat prie „postępu" prirašyta: „postępu chrześciańskiego bez faryzeizmu i ateizmu". Kitur taip pat aiškiai pasisako: „szczęście daje wiara żywa w żywego Boga, Jedynego w Trójcy" (p. 105).

[80]) Jų dviejų sesuo Emilija, bet, kaip rodos, ne aukščiau minėtoji Daukšos simpatija Emilija S....a (p. 167).

[81]) Ten pat, p. 203.

[82]) Ten pat, p. 279—280.

[83]) Rankos raštas primena čia lyg D. rašyseną, bet tuomet tektų manyti, kad jis naujai susitiko su Volickiu Petrapilio kalėjime.

[84]) Ten pat, p. 311—313.

buvo ne tik malonus draugas, bet ir toks pats lietuvis, kaip ir šis[85]), kaip matyti iš jo 1858 m. birželio mėn. atsakymo D-ai Rygoje (Głos Litwina), mūsų čia kartojamo paraidžiui[86]):

Czas, bracia, przerwać bezczynne marzenia
. . . . . .
Hańba nam, hańba synom Litwy swiętej
. . . . . .
Gnusnieć bezczynnie w pokorze ugiętej
Jarzmem, włożonym na kark wrogiem smiałym.
. . . . . .
Szczęk kajdan, jęk niedoli wzbija się do Nieba.
Litwa łzami zalana wygląda zbawienia (:)
Tam ojcieć z bolu kona, syn bez kęsa chleba (,)
Córka-Anioł, porwana na panskie skinienie.
Synow ma Litwa wielu (,) lecz synow wyrodnych,
Zkądże pomocy czekasz (,) o Litwo ma droga, —
O kraju moich przodkow Olgierda (,) Mendoga.
Boże Jehowa . . . . . .
Zgnieć pyski tym poczwarom (,) co ssą krew swych braci.
. . . . . .
Bracia, w imię Jehowy, zajmiemy się gminnie.
Przy nas laury zwycięztwa (,) idźmy tylko razem,
Lecz nie z orężem w ręku, jak się to wam zdaje.
. . . . . .
Oswiata jest oręż (,) co porwie kajdany,
Ciężące na umysłach siermięgowej braci.
. . . . . .
Wielu z Was, mili bracia, gdym z wami rozmawiał
O naszem przeznaczeniu (,) o upadku Litwy
I zrzódła do niesienia pomocy przedstawiał (,)
Wyscie byli gotowi przeciw mnie do bitwy.
. . . . . .
W krótkiej walce postrzegłem (,) że stała pokora
Zwyciężała nakoniec wasz burzliwy ogień.
. . . . . .
Niektórzy z was zarzucali (,) żeście nie Litwini (,)
Że wasi prapradziadowie może z Polski przyszli (,)
Zatem wedle waszego choć złego mniemania
Połowa synow Litwy, z jej łona-by wyszli.
Przypuśćmy to (,) że niegdyś piąty protoplasta,
Z krwi słowianow zrodzony jakowymś przypadkiem,
Zabrnął na Litwę Swiętą z koronnego miasta,

---

[85]) Gal ir nemokėjo lietuviškai.
[86]) E. J. D. rankr., p. 283—289.

Dożył wnuków (,) a Bóg ich nagrodził dostatkiem.
Oddychając powietrzem naszej swiętej matki,
Pożywając owoce naszej żyźnej ziemi,
Łącząc się z krwią Litewską mnożył Litwie dziatki (,)
Był szczęsliwy i uszczęsliwiał Litwinow onemi. —
A zatem w żyłach twoich z Lachow praprawnuku,
Nie pozostało sladu przeswietnej krwi polskiej.
Ciebie czysto Litewska krew ożywia mruku,
Boś owoc Matki naszej (,) syn ziemi litewskiej.
. . . . . .

Atsiminkime, kad čia ne „Aušros“ ar vėlesnės gadynės, ne mūsų laikų „litvomanas“ ginčijasi su kuriuo mūsų krašto išsigimėliu ar peoviaku, tik taip giriamos jųjų, bet taip pat nepertolimos praeities, kai tų „litvomanų“ dar nebuvo privisę, nemokąs lietuviškai „lenkas“ veda brolišką diskursą su kitais tokiais pat „lenkais“ argumentais à la taip mūsų lenkų apibartas „Głos Litwinów do młodej generacji“. Nors V. skiriasi nuo D. tuo, kad nėra toks karingas, kaip anas, net pasisako prieš ginkluotą karą, kurio anas buvo griežtas šalininkas, bet abu juodu nuėjo vienodu kovos keliu, bent abudu dėl sukilimo gavo nukentėti. Tad V. nusistatymas ne tik neprieštarauja D. pažiūroms, bet su jomis sutinka, net papildo. Nėra abejo, kad pasisakęs „litvinu demokratu“ D. buvo toks pats kaip V. „gmininkas“ (V.: „zajmiemy się gminnie“), tad liaudininkas („chłopomanas“), pasigavęs plaukiančios iš emigracijos utopinio socializmo srovės, kuri ir kitiems 1863 m. „raudoniesiems“ yra dariusi griežtos įtakos.

Tačiau lietuvių kalbos srityje Volickis visai nėra pasirodęs, tuo tarpu Daukša ir čia ėjo Tartų m. aiškiu, Maksvoje dar pradėtu, keliu.

IV. Daukša virsta Daukšiu.

Dar Maksvoje būdamas, D. domėjosi lietuvių kalba ir šį tą tąja kalba pasižymėjo. Tartų m. jis virsta tos kalbos poetu, tuo laiku, kai Baronas dar nebuvo parašęs „Anykščių šilelio“, bet mažesnių kūrinėlių tėvų kalba vieną kitą jau buvo sueiliavęs. D. ne tik politiškai, kaip Volickis, bet ir tautiškai visiškai susipratęs lietuvis, kaip matyti kad ir iš jo pastabų, 1857 ar 1858 m. rašytų, dėl kažkokio sumanyto ar jau padaryto atsišaukimo į lietuvius:

„Daleko skuteczniejszem by było odezwanie się do Litwinów, jako do Litwinów, nie zaś Polaków, bo dotąd jeśli Litw(in)i pod hasłem za „Polskę“ szli dopot (?), to tylko mając na celu jedynie polepszenie swego bytu i pałając fanatyzmem religijnym ku innowiercom. O ile energiczniejszą i skuteczniejszą by taka pomoc Litwinów jakiemu bądź narodowi i jej samej, gdyby obok kosmopol(itycznej) kwestji (prirašyta: interesu materialnego, relig[ijnego] fanat[yzmu] uderzono w...) o wolności, równości etc. odezwano się do ducha narodowego, do strony nadroższej), w tak... mocno kochając(y)... i głęboko czują(cy) (naród) jak litewski“[87]).

Griežtas D. tautiškumas skersauja net į jo pavardę, kuri, matyt, atrodo perdaug lenkiška: Daukša virsta Daukšiu (Daukšis). Taip jis pats apie 1857 m. ima rašytis savo lietuviškus eilėraščius[89]). Lietuviškiems raštams neišsižada ir savo keistos rašybos, kad ir šiuo tuo nusikrato.

Jis ir toliau nusirašo lietuviškas dainas, eilėraščius iš įvairių rinkinėlių, kaip „Dukritėli mano, lelijėle mano“ (iš Sim. Stanevičios „Dainų žemaitiškų“ 1829 m., p. 33—34)[90]) ir ypatingai daug iš Jucevičiaus: „Kas esi jaunas ir skaistus“ (Juc. — Litwa, 1846 m., p. 33—34)[91]), — „Laukai žaliuoja, miškai puškuoja“ (ten pat, p. 111)[92]), „Kregždunėlė, lakunėlė“ (ten pat, p. 190—191)[93]), „Šokinėkim, šokinėkim, šiandien geras laiks“ (ten pat, p. 192—193)[94]), „Šokinėjo velnias pasiraitęs kelnes“ (ten pat, p. 185)[95]).

Jis duoda taip pat dainų rinkiniuose jo metu neužeinamų atmainų, kaip žinomos „Stovi žirgelis kieme pabalnotas“ dainos, D. pradedamos žodžiais „Žalias lapas, sriaunios upės, balti dobilėliai“[96]); taip pat „Birutės“ atmainą, paimtą ne iš

---

[87]) E. J. D. rankr., p. 262. Ne viskas išskaitoma.
[88]) Ten pat, p. 133 (Neris gimditoji upealu musu).
[89]) Ten pat, p. 128.
[90]) Ten pat, p. 113.
[91]) Ten pat, p. 251—252 (Dajna).
[92]) Ten pat, p. 263.
[93]) Ten pat, p. 263.
[94]) Ten pat, p. 264.
[95]) Ten pat, p. 265.
[96]) Ten pat, p. 63—64. Palyg. Em. Staniewicz, Śpiewy ludu litewskiego (1819 m. „Tygodnik Wileński“ VIII. p. 377—379), taip pat Ludwik z Pokiewia (Jucevičius), Litwa (1846 m.), p. 102—103.

Jucevičiaus (Wspomnienia Żmudzi, 1842 m., p. 119—121) ir ne iš Daukanto (Dajnos Žiamajtiû, 1846 m., p. 135—137)[97]; bene vienas tiktai D. ir bus joje „Palangos miestelį“ sulietuvinęs „Palangos pilele“. Vienur kitur jis pasižymi sau kiek lietuviškųjų priežodžių[98]).

Pagaliau, D. mėgina ir kai ką sava lietuviškai kurti. Kaip XIX a. pradžioje Klementas, taip ir jis bene 1857 m. rudenį rašo nerimtą lietuviškai-lenkišką mišinėlį:

Golański goli Polaków bez mydła (.)
Ażeby mię nie spotkały takie straszydła (,)
Todel nę dûdu skutenuj wietos (,)
Kad mań skustu ašmienims gęłażes kietos[99]).

Jo mėgiamiausias poetas — Mickevičius, kūrinys — Valenrodas. Bent iš Konrado Valenrodo jis ne kartą verčia. Apie 1857-ius metus, o gal 1857 m. pradžioje jis verčia iš ten „Wilia naszych strumieni rodzica“:

N'eris gimditoji upealu musu
Avksini dugni, melinu tur' veajdu,
Graži Lietuvea seamunti jos vundieni
Skajsteasni širdi, gražeasni tur' veajdu.

N'eris toj miełoj po Kavniu słen'ęj
Tarp gražiu žiedu žalu žolu nearis
Prieš musu meargus, kajp žolea po dalgiu
Kłojas Lietuviuj nuo rožiu gražeasnie.

N'eris nea noria unt žiedus žiureti (,)
Ješko neas savô Neamonu javniki,
Ilga Lietuv(nik)eaj tarp brolu Lietuviu (,)
Neas pamiłejo sveatimu bearneali.

B'ega tarp klint'u, pear miškus ir łavkus,
Neamonas griebia ju savo peatimis,
Glaud'a prie šird'u savô brungiavsiuju
Ir abudu niksta giłumoja mariu.

---

[97]) E. J. D. rankr., p. 119—121; Poszk..., Dajna (Unt mariu krašto Pałungos piłely).

[98]) Ten pat, p. 225, 256 (čia atrodo lyg ne Daukšos ranka ir vėliau įrašyta).

[99]) Ten pat, p. 260.

Tajpo pat ir tavi (,) mieła Lietuveł (,)
Nuo pievu[100]) tevineas sveatims atatolins
Ir tu paskįsi užmiršimo vilniuj,
Beat dô (M. B.: praleista), neas buś pati viena.
N'eri ir širdi dikaj ir apsargoti (,)
Neas maergeałea mil'a (,) o N'eris beateaka (;)
N'eris pranikô Neamonô vilniûsie (,)
O mearga v'erk'a (M. B.: praleista)[101]).

Kiek vėliau, 1857 m., o gal ir 1858 m., jis išvertė taip pat Valenrodo („Kunrado Wallenrodo", pasak D.) įžangą „Sto lat mijało, jak Zakon krzyżowy we krwi pogaństwa północnego brodził":

Kajp brajdit kravjuj pusnakt'us pradejo
Kriż'okaj, šimtas meatu jav išejo,
Ir jav po jungu buwô kakłaj Prus[102]),
Neas tik savjałea sawô nams apłaidea
Ir taj ner wietos, Kriż'oks wisur brajdea
Ir jûs najkino iki Żeameas musu.
Neamonas Wokeat'us nûg musu dałô (?)
Unt wieno kraštô Żeamajt'u Żinit'a[103]) (,)
Miškas Pearkuno aba ugnis Żnit'o (;)
Ti wel unt untrô unt kałnealô gałô
Wokeat'u kriż'us, weajdu dungavs siekdams (,)
Deašińu runku Lietuwnikus bajdo (,)
Noła, id prieg jû pułtumiem unt weajdô (,)
„Diewe Krikšt'on'u ir Wokeat'u (") rekdams[104]).

„Mustį" iš Valenrodo jis imasi savo „Didumui":

„Didumas" (,) gird'u(,) ir wis tad didumas,
„Didumas" (,) untrin łavkaj, upeas, miškaj (;)
„Didumas" (,) skumba abejoś avsisie
Ir wis: didumas, niekas bea didumô (.)
Kadungi manô širdij nutiłs bałsas (,)
Kursaj mań gieda kožnu kart diduma (?)
Argi lig smert'aj manes šitas žaltis
Neabea apłajs jav ir kamûs lig smert'aj.
Kiekwienas eassi, kurs nor kart miłejaj
Kiekwienu dajktu, ar taj Tewajnisti,

---

100) Pataisyta: sleniu.
101) E. J. D. rankr., p. 133.
102) Turėtų būti: Prusu.
103) Pataisyta: Bažnit'a.
104) Ten pat, p. 269.

Ar Tewu, mot'u, ar meargajti graž'u,
Kuŕoś akisie radaj dungu sawo (,)
Unt kuŕos weajda del tav łajmea jůkeas,
Jaj eassi toksaj (,) kursaj tajp miłejis (,)
Pamatiś kartu, kad tav... prapůłea (.)
Nu tô sopejimô jaj nea plišs tav širdis (,)
Tad tav krutinea pragarô deag's liepsnu (,)
Del atsiduksejimo tav pritruks oro,
Giweanims tawo bus piktav tav smerties[105]).

Mickevičiaus ir Kondratavičiaus poezijos įkvėptas ir šis eilėraštis, bene 1858 m. jau parašytas ir D. lietuviškos poezijos paskutinis kūrinys rinkinėlyje:

Tin kur tarp giŕu musu Nęmons tęka (,)
Kur unt jô undęńo šimtaj łajw'u płavka[106]),
Tinaj miełoś'os manô ir namelaj (,)
Tin kožnu kartu mustis*) manô sęka,
Tinaj mań manô širdies bałsas šavk'a,
Tin kur gimtinęs slenęs ir kałnęlaj (,)
Tinaj aš gimis ęssu (,) ti mirt' noŕu (,)
Kur manô tewas, motš'a žęmęj gula (,)
Kur ažgirdav aš pirm' kart kałbu sawô (,)
Kur wisi brolajs mań kapůs' ir tróboś (.)
Tam kędy Niemen nurty swoje toczy (,)
Tam ja co wieczór zwracam moje oczy (,)
Tam to westchnienia... posyła
Do ciebie (,) luba (,) do ciebie (,) ma miła[107]).

Kiek anksčiau parašyta (1856-tiems baigiantis ar 1857-tiems prasidedant) neturinti antraštės D. idilė, matyt, paremta konkrečiu faktu:

Unt upes krašto blindeałe avga (,)
Unt tos blindeałes balti žiedealaj,
Niekas blindeałes, niekas nea savgo,
Putšia wejealis, krinta łapealaj.
Unt krašto sodziavs bałtam' kiemealij
Gražį ir skajsti giwean meargeałe;
Niekas nea savgo meargos — grażiles (,)
O kas dien javni, šiavni bearnealaj (,)

---

[105]) J. E. D. rankr., p. 267—268.
[106]) Ištaisyta: kealas.
*) 1926 m. apsirikta: musliš.
[107]) Ten pat, p. 270.

Ar wasarełe ar taj żiemełe (,)
Unt bałtu żirgu pilni pujkibes
Gražiu meargeły kas dien apłunkô
Ir unt širdełes, o kajp jiem sunku.
Żiedaj ir łapaj wiskuj[108]) nukritô,
Wietoj ju gardus wajsius unt meadžiô;
Gražios meargełes jav išteakejô
Ir wajsiu tajpog išdawea wiram.
Neas wajku dweajat: dugteari, sunu
Pagimdea kartu. Sunus kareajwis
Ir dô mustitojas bus łabaj didis,
O dugtea pirma swietô gražibea,
Nea gan kad graži, beat toki tili
Ir toki mieła, kajp bałundelis,
Ar kajp iš dungavs anjełas šwientas.
Diew (,) tokiuos wajkus kožnamuj duot teajkkis![109])

Maždaug vieno laiko su šia idile bus vienas iš menkiausių D. kūrinėlių „Vėversėlis“ (Unt weawearsęli), kuriam gal ir mūsų dainų strazdeliai, lakštingalės ir kiti bus kiek įtakos padarę:

Giedok tu (,) miełas pavkšti musu, Giedok koł gali da,
Giedok (,) sunav piewu žałuju, giedok tu miełasaj, giedok,
Giedok (,) koł da gali giedot', giedok (,) meas prašam tav (,)
Giedok, kai łavki dirbam meas (,) giedok iš łavko ejnuntiem (,)
Giedok mum nobagielam (,) Giedok kiekwienam łajki (,)
Giedok tu miełasaj (,) giedok (,) meas prašom tav (,) giedok 8 kart,
Giedok (,) koł dâ meas givi eassam (,) giedok (,) koł giwas essi tu (,)
Giedok, koł Diewas łajdžia da giedot' ir tav ir mum,
Giedok tu broli musu (,) giedok tu prietełel!
Neas kaj jav dienos baigsis musu,
Kaj jav mum groban des,
Kaj ašaros, kajp upes ųndo ant mano kuno begs,
Begs iš akiu motšiutes mano (,) Tewutšio (,) brolu, seasaru (,)
Jav nea giedos' tada, jav nea (Javneagiedos', Javneagiedos'[110]).

Šioji gana nerūpestinga dainelė vėliau, apie 1858-us metus, kai lenkiškoje D. poezijoje ima reikštis meilės nenusisekimo žymių, pasikeičia taip pat lietuvišku liūdnu eilėraščiu prieš mergaitę be širdies, primenančiu mums Mickevičiaus „Vėlinių“ IV-sios dalies motyvus:

---

[108]) Ištaisyta: nuo meadžio.
[109]) E. J. D. rankr., p. 187—188.
[110]) Ten pat, p. 177—178.

„Meajłea"! kas pirm kart šitu žodi tarea (,)
Tea bus prakeajktas su wisu jô wajś'u (,)
Neas taj jis smert'aj duris[111]) atadarea (,)
Kuris, kaj įpuls (,) neabeaišwarisi.
Meajłea, nea Diewô ir wisos žmogistes (,)
Nea meajłea brolu, wajku wienos žeamęs (,)
Nea švįnta meajłea anielu draugistes[112]) (,)
Beat meajłea žałt'o, meajłea motearistes.
„Miłeti meargajti!" o savgok tô Diewe
Miłet' meargajti, ak![113]) aš ju miłejav
Ir pats norejav, kad ji mań miłetu (,)
Ir aš tô łavk'aw, yr aš tô norėjav!!
Beat meajłea širdij jos nea radô wietos (,)
Neasang jos širdis iš akmienô kałta,
Neasang jos duš'a miłeti nea moka,
Tik sawi wienu[114]) — sawi, davg'aus nieku[115]).

Aukščiau minėtieji eilėraščiai ne kartą skiriasi kiek tarp savęs rašyba, kuri čia nebeturi jau rusiškų raidžių, kitur D. vartojamų, bet visiems jiems, išskyrus „Didumą", yra — kartais gal vėliau — prirašytas autorius „E. J. D.", „E. Jokubas D." ir net „E. J. Daukšis", tad netenka abejoti dėl jų autoriaus. Daugiau gal abejotinas tariamasis jųjų „originališkumas", kuris, giliau paieškojus lenkų poezijoje, gal gautų dar labiau nublukti; „Meilės" turinys ir forma, pavyzdžiui, toli ne originališki. Bent kiek daugiau abejonių sukelia mums daina „Unt Lietuwnįku", kuri kad ir įdėta tarp kitų D. 1856—1857 m. eilėraščių (tarp Vėversėlio ir Blindelės), nėra betgi „E. J. D." pažymėta ir skamba tiesiog „aušriškai". Tačiau ir čia, manyčiau, reikėtų ji D-ai priskirti, nes ji visiškai sudera su tuo, kas jo rašoma lenkiškai (žiūr. aukščiau), tik gal tartiečiams bus labiau prigijusi, tad ir vėlesniems laikams davusi įtakos:

Meas Lietuwnikaj, brolaj,
Nea Linkaj, nea Maskolaj,
Wienas kitu mes milam (,)
Linkus (,) Wokeatšius gavdôm,
Mušam, kiartam ir šavdom (,)

---

[111]) Neaišku: gal „durus".
[112]) Ištaisyta: išminties ir tiesos.
[113]) Ištaisyta: mat.
[114]) Ištaisyta: pat'šu.
[115]) E. J. D. rankr., p. 266—267.

Jus padaužì wel tilam,
Nes mes wisi tšia brolaj (,)
Nea Gudaj (,) nea Maskolaj,
Nea Wokeat'aj, nea Linkaj (,)
Beat tikri Lietuwnįkaj,
Meas Lietuwiškaj mustame
Ir Lietuwiškaj meas javtšiam (,)
Lietuwiu kałbu kałbam
Ir kaip Lietuwnikaj dirbam[116]).

Nedaug čia poezijos, ne daugiau nei „Vėversėly", bet užtat tautiškasis credo išreikštas nedvejojamai, griežtai; lenkiškoji istoriosofija to nemalonaus jai eilėraščio iš lenkmečių gadynės neįstengs išgraužti nei idiliškai pasaldinti!... Iš viso, lietuviškoji Daukšos poezija daro įspūdžio, ypačiai sugretinus su jo draugo Volickio nusistatymu, lyg kad reikštųsi joje ne vien poeto asmens dalykai, bet ir bendresni Lietuvos tartiečių, bent jųjų dalies, tautiškieji jausmai, kaip kad jųjų politiškieji nuostatai reiškėsi lenkiškuose D. ir V. raštuose. Nebe mitas tad, ne ultrapatrijotiškas prasimanymas bus žinia, kuri prieš 30 metų yra tilpusi Amerikos laikraštyje: „Žinoma man yra, kad Dorpato universiteto studentai bajorai-lietuviai, iš Telšių pavieto paeinantieji, po 1831 metų rašė eiles žemaitiškoje tarmėje, kurias pats mačiau, bet dabar kaszin kur užsimetė..."[117]). Sakydamas apie žemaičių tarmę, autorius ne Daukšą turėjo galvoje*), nes šis, biržietis, ne žemaitiškai rašė. Jei D. tartietis rašė lietuviškai, tad galėjo būti ir daugiau Tartų studentų, kurie jo metu ar anksčiau taip pat lietuviškai (žemaitiškai ar aukštaitiškai) eiliavo. Juk Vilniaus studentai — Žemaičių bajorai dar prieš 1831 m. lietuviškai reiškė savo patrijotiškus jausmus, net kilnią Stanevičios giesmę apie tautiškąjį Vilniaus atgimimą sukūrė („Mačiau Vilnių šauną miestą").

V. Daukša Vilniuje.

Ką Daukša yra veikęs ir nuveikęs Karaliaučiuje, ar ilgai ten buvęs, iš ten pargrįžęs kur buvęs ir ką veikęs, nežinome. Veikiai betgi atsiduria jis Vilniuje ir čia, matyt, ne kartą gauna

---

[116]) E. J. D. rankr., p. 178.

[117]) 1893 m. „Vienybė Lietuvnikų" Nr. 3: Žaltys (Mečys Davainius-Silvestraitis) Iš Lietuvos.

*) 1926 m.: omenyje.

pareikšti savo mums jau paaiškėjusį lietuvišką nusistatymą, taip griežtą, jog lenkai, kurie Vilniuje teturėjo progos jį pažinti, ligi šiolei nėra pamiršę jo „počcivos litvomanijos“[118]), ir jis tebepamenamas jųjų, kaip „znany ze swoich żarliwych poglądów litewskich“[119]). Atsiminkime, kad tuo metu jau plačiai buvo pasireiškęs Valančiaus veikimas, ėjo garsūs Ivinskio kalendoriai, pasirodė Kašarauskio tyrinėjimai, prasidėjo Akelaičio leidiniai, ištriško Barono talentas, tad ir entuziastas Daukša tik sutvirtino savo lietuviškas pažiūras ir jausmus, nesusilpnino jų. Nors Lietuvos bajorai ir Vilniaus lenkų spauda tebebuvo dar palanki lietuvių kaimui ir raštui, bet nepriklausomas, lietuviškas D. tautiškumas jai buvo keistas, kartais juokingas, o kartais net ir pavojingas ėmė rodytis.

„Margio“ ir „Piastų dukters“ poetas Kondratavičius, kurio „Tegul giria slamščia, ūžia“ ligi šiolei dainuoja mūsų kariuomenė, pajuokė jį eilėraščiu, kurio ištraukos tėra žinomos spaudoje. Daukša, girdi, tikrinęs „z erudycją sutą“,

Co tam Kiejstut sam na sam rozprawiał z Birutą,
Dowiódł, że pili mleko, potem mocny ałus,
Podjedli wereszczaki, a potem był całus.
A potem... potem... potem usiedli przy drzewie,
A co tam było dalej, to i Dauksza nie wie.

O toliau:

Że Wołonczewski stworzy ich litewski światek
I że dawni Litwini chodzili bez gatek
I że owa Pojata, co w historji słynie,
Trzypudowe obręcze miała w krynolinie.
A na mocy tych danych swe wnioski posplata,
Że Litwa była jeszcze przed stworzeniem świata[120]).

Visa tai, sako K., Daukša stengęsis įrodyti poeto seseriai Elžbietai. Toji D. nuomonių parodija įrodo jį karštai tebegynus Lietuvos kultūros senovę ir savitumą, be abejo, ir darius

---

[118]) L. Uziębło. Z humorystyki Syrokomlowej („Litwa i Ruś“, III. p. 137).

[119]) S. Kościałkowski apie D. — prierašuose prie Pamiętniki Jakóba Gieysztora (1. 356).

[120]) L. Uziębło minėtame straipsny, p. 137: „Oryginał tego wiersza (list prywatny) posiadam“.

iš to tam tikrų politikos išvadų, buvus surištą su Valančiaus ir šiaip lietuvių kultūros darbu, pagaliau santykiavus su Kondratavičiumi, kaip su Lietuvos poetu.

Kondratavičius tenkinosi pajuokdamas D. pažiūras, bet daugelis jomis buvo pasipiktinę ir puolė jį, kaip unijos ardytoją. Bene jis taip pat turimas galvoje*) 1860 m. Vilniaus gyvenimo apžvalgoje: „Kwestja popierania i rozwijania litewszczyzny ma swoich zawziętych stronników, ale ma też, nie powiem obojętnych, lecz raczej trwożnie i z niedowierzaniem przypatrujących się tym nowym drogom i usiłowaniom. Trwoga ta poniekąd jest słuszną, bacząc na nieoględna zawziętość niektórych fanatyków, co dla urojeń swoich chcieliby zniszczyć historję i przenieść się znowu w czasy przedjagiellońskie... Będziemy zawsze powstawać, ile to w naszej mocy, przeciwko tym, co pod pozorem bronienia litewskiego języka rzucą kość niezgody między braci i będą odgrzebywać, popiołem czasu zakryte, waśnie, byle tylko dolać kroplę jadu do czary niechęci wzajemnych i tak już przepełnionej. Nic łatwiejszego, jak rozdmuchać namiętność, lecz gdy pożar wybuchnie, kto zań przed Bogiem odpowie? Nie mówimy tego na wiatr, niemal codziennie dochodzą nas ze stron wielu boleśne wieści..."[121]).

Nors čia sakoma apie žinias, kurios iš daug kur pareinančios, bet minėtųjų „fanatikų" tarpe kaip tik Daukšai yra vietos: jis svajojo apie senovės Lietuvos galybės grįžimą, jis aiškiai ją skyrė nuo Lenkų, buvo liaudininkas prieš ponus nusistatęs. Antra vertus, apžvalgos autorius — Kondratavičiaus kaip laikraštininko bendradarbis (Pšibilskis), tad ir iš Kondratavičiaus turėjęs patirti apie D. pažiūras ir, greičiausia, pats su jomis susidūręs. Tas pats apžvalgininkas ir kiti laikraštininkai gina Valančių, Ivinskį, Akelaitį kaip „nepavojingus lenkybei" liaudies švietėjus nuo bet kurių tos rūšies priekaištų ir įtarimų, tad aišku, kad puolamasis Daukša turėjo tuo atžvilgiu skirtis nuo kitų lietuvių kultūros darbuotojų. Jis buvo griežtuolis, „raudonasis". Tačiau kaip D. draugo Volickio nusistatymas prieš ginkluotą kovą nesulaikė jo nuo dalyvavimo joje, — kultūrininkas kovojo ir nukentėjo kaip ir kiekvienas ginklu

*) 1926 m.: omenyje.

121) X. Przegląd miejscowy (1860 m. „Kurjer Wileński" Nr. 24).

tepasitikįs politikas, — taip ir ne tik Akelaitis, taikiai lenkams nusistatęs, dalyvavo lenkmečių judėjime, bet ir ansai „netaiką kurstęs“ tarp lietuvių ir lenkų „fanatikas“ Daukša nesišalino kovos prieš Rusiją, kartu su lenkais prieš ją kovojo ir gavo nukentėti.

Taip pat, nors tekdavo jam Lietuvos dalykais ginčytis su Kondratavičiumi, bet šiam 1862 m. rugsėjo 15 d. pasimirus D. ne tik dalyvavo jo liūdnose laidotuvėse, bet ir prakalbėjo prie karsto; be jo, kalbėjo dar tik K. bendradarbiai Snarskis ir poetas Korotinskis[122]). Tatai rodo D. Vilniuje vis dėlto, nežiūrint jo „keistų“ pažiūrų, nemažai reiškus. Antra vertus, Vilniaus šviesuomenėje yra likusi tradicija, kurią yra man minėjęs 1921 m. ir Vilniaus praeities žinovas garsusis Tadas Vrubliauskis, kad Daukša prakalbėjęs lietuviškai, Korotinskis gudiškai, o Snarskis lenkiškai; lyg būčiau kur tą žinią ir išskaitęs, tik nepamenu kur. Tačiau pirm kelerių metų iš to pat Vrubliauskio rinkinių spaudoje paskelbtasis D. prakalbos tekstas yra lenkiškas[123]), tad galima paabejoti dėl žinios tikrumo. Greičiausia bus ji kilusi dėl vilniečiams žinomos Daukšos „litvomanijos“, tad ir netikras gandas būtų čia Daukšai ir jo tradicijai reikšmingas. Pati D. prakalba, atsargi dėl budrių rusų policijos akių ir ausų, vis dėlto savo turiniu yra lietuviška. Kondratavičius yra D. apibūdinamas kaip Lietuvos poetas („śpiewał nam jeszcze dotąd w Litwie nasz skowronek wileński“, „niema dziś u nas w Litwie genjuszów narodowych“), kuris jos liaudies ir tautos jausmus reiškęs („na horyzoncie nieba naszego narodu“ „powiernik tajemnic naszej natury i serc ludu naszego“, „on był skargą i żalem naszego ludu“). D. lyg vengia aiškiau pasakyti, tačiau lenkų niekur nemini, sako tik apie Lietuvą arba tenkinasi bendru pasakymu: „kochani rodacy“, „los odjął przodkom berło, nam siłę“ ir pan. Šiaip ar taip, „Kurjerui Wileńskiui“ tuomet išspausdinus Korotinskio prakalbą, D. prakalba negalėjo būt išspausdinta dėl cenzūros kliūčių ir tebuvo paskelbta lygiai 60 metų suėjus, kai visuomenė prisiminė Kondratavičių[124]).

Kur D. buvo sukilimui prasidėjus ir kuriomis aplinkybėmis

---

[122]) Pamiętnik J. Gieysztora, I. 170.

[123]) 1922 m. „Przegląd Wileński“ Nr. 35—36: Mowa Jakóba Daukszy.

[124]) Beje, „Przegląd Wileński“ aiškiai sako J. Daukšą buvus „z Birż“.

gavo būt ištremtas giliojon Rusijon, nežinome. Kun Jakubėno laiškas leidžia kiek šviesos į paskutinį laikotarpį, kai jis, tėviškėn pagrįžęs, ėjo per žmones maišeliu nešinas ir prieš valdžią kalbėjęs.

Simano Daukanto biblioteka*).

1911 m. liepos mėn. Lietuvių Mokslo Draugija Vilniuje iš Skuodo par. Kivylių dr. Ferdinando Kaunackio[1]) ir jo giminių gavo Simano Daukanto biblioteką, sudėstytą aštuoniose dėžėse (dr. J. Basanavičiaus pranešimas V-me visuotiniame L. M. Dr. susirinkime 1911. VII. 12—25 — „Lietuvių Tauta" II kn. 1919 m., 135 pusl.). Tą pat mėn. dr. Basanavičius įrašė tą dovaną į draugijos bibliotekos inventoriaus knygą, iš kurios 1935 m. rudenį, būdamas Vilniuje, parūpinau sau šių paaukotų knygų sąrašo nuorašą. Deja, iš Varšuvos vyriausybės negavęs sau gyvenimo leidimo prailginimo, turėjau darbą nutraukti ir negalėjau sąrašo patikrinti su pačiomis Daukanto bibliotekos knygomis, kurių dr. Basanavičius, prieš mano ir kitų patarimą, nesutiko laikyti atskiru rinkiniu, o išskirstė po visą draugijos biblioteką, daugelį paskyręs į dubletus. Jei dabar tektų Daukanto biblioteką iš jos išskirti, tai būtų jau nelengvas darbas ir kažin ar bebūtų galima visas knygas surasti. Tuo tarpu tokį išskyrimą diktuoja ne tik pietizmo jausmas mūsų didžiajam istorikui-patriotui, bet ir dar du reikalu: 1) kad būtų palengvintas ir net iš viso galimas Daukanto lektūros, ideologijos sudarymo, įvairių jam įtakų, jo gal daromų pažymėjimų

*) Iš 1937 m. XXVII Knygos Mėgėjų Metraščio II p. 58—70. Pasirašė M. Biržiška.

1) Dr. F. Kaunackis (1861. V. 30 — 1935. VII. 11) buvo Sim. Daukanto anūkas iš jo sesers Anastazijos Kaunackienės sūnaus Leono Kaunackio. Gimęs buvo Telšių, dab. Kretingos aps. Skuodo par. Kivyliuose, gimnazijos mokslus išėjęs Liepojoj, o medicinos mokslus 1881—1887 m. Charkivo**) ir Dorpato univ. Žemaičių patriotas, jis daugiausia vertėsi gydydamas gimtiniuose Kivyliuose, Sedoje, dalyvaudamas taip pat bendroje lietuvių kovoje dėl spaudos ir šiaip visuomeniniame gyvenime (mokyt. A. Tarvydas, Apie žemaičių šaulį a. a. F. Kaunackį — „Trimitas" 1936 m. Nr. 24).

**) 1937 m. redakcijos ištaisyta: Charkovo.

knygose ir t. t. studijavimas, 2) kad būtų galima patikrinti jo knygų sąrašą su pačiomis knygomis ir išaiškinti kai kuriuos sąrašo neaiškumus. Dėl susidėjusių aplinkybių negalėdamas patikrinti su esamais L. M. Dr. Daukanto egzemplioriais, turėjau pasitenkinti sąrašo perstudijavimu jau Kaune, atsirėmęs Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, josios knygomis ir ypačiai pagalbiniais bio- ir bibliografiniais leidiniais. Taigi ne viskas ganėtinai yra man paaiškėję.

Betikrinant paaiškėjo, jog kai kurios antraštės, net leidimo metai dr. Basanavičiaus ar jo sąrašo nurašytojų klaidingai buvo pateikti, tad mano čia yra ištaisyti. Tik kai kurie neaiškumai liko. Pav. Nr. 139 Ewangelia Nikodemo, kurios podaukantinės bibliotekos egzemplioriaus leidimo data tiksliau ar net apytikriai tegali būti nustatyta tik patį egzempliorių pamačius; be to, tebelieka neaišku, ar tai buvo Daukanto (tad ne vėliau 1864 m.) bibliotekos bibliografams nežinomos laidos egz. ar vėlesnysis F. Kaunackio čion užklydęs. Panašiai Nr. 144 (gal ir 145) Kałwarya. Kad yra čia ir Kaunackių knygų, rodo Nr. 318 Kozłowskio Historya Święta 1869 m. leidimas. Taigi ne visa, kas su Daukanto knygomis pateko į L. M. Dr., yra iš jo bibliotekos.

Antra vertus, nevisa Daukanto biblioteka Kivyliuose yra išlikusi ir draugijai patekusi. Palyginkime kad ir Nr. 34 Norbuto Lietuvos istoriją, kurios čia trūksta I tomo, arba Nr. 92 Strikauskio kroniką, kurios trūksta II t. Nors yra likusi žinia, jog Daukantas 1863 m. kai kurias savo knygas sunaikinęs Fel. Kontrimo Tučiuose[2]) (Šiaulių, dab. Mažeikių aps. Viekšnių valsč.; Kontrimas rusų buvo suimtas ir mirė Šiaulių kalėjime), bet tai, be abejo, nebuvo nei Norbutas nei Strikauskis, nieko neturėję prieš rusų vyriausybę, dėl ko būtų reikėję juos deginti. Bibliotekoje trūkumai galėjo rastis Daukantui kilnojantis iš vietos vieton (pav. 1850 m. iš Petrapilio į Varnius, vėliau iš Varnių tiesiogiai ar netiesiogiai į Kivylius) arba po jo mirties. Čia reikėtų dar ištaisyti klaidingai kartojamą žinią, jog į Kivylius Daukantas perkėlęs savo knygas dėl to, jog čia, nuo žandarų akių atokiau, patogu buvo paslėpti lietuviškuosius raštus[3]). Kurie lietuviškieji raštai, išskyrus vieną kitą

[2]) M. Davainiaus-Silvestraičio surinktoji Medega Daukanto bijografijai (1898 m. „Dirva“ Nr. 1, 18 pusl.).

[3]) Minėtame A. Tarvydo straipsnyje.

1861—1863 m. leid., prieš 1864 m. buvo slėptinieji? Ir tokių raštų Daukanto bibliotekoje nebuvo ir nėra, išskyrus F. Kaunackio laikais vieną kitą čia patekusį.

Ištaisęs vieną kitą sąrašo klaidą, papildau autorių pavardes dar jųjų vardų inicialais[4]), kurių dr. Basanavičius niekur nežymėjo, kai kur esu nustatęs ir jo neparodytas pavardes (Nr. Nr. 95, 99, 129, 139, 172, 173, 184, 187, 208, 209, 232, 260). Susilaikydamas nuo sąrašo aptarimo, tepasitenkinsiu iškeldamas 345*) Daukanto bibliotekos knygų (numerių) paskirstymą kalbos atžvilgiu: apie 120 lenkiškų, per 70 vokiškų, per 50 lotyniškų, po 33 prancūziškų ir rusiškų, apie 30 lietuviškų, po 4 graikiškų ir latviškų. Tarp jų, be istorijos ir kalbos dalykų, nemaža vadovėlių (kitų gal Kaunackių mokyklinių dalykų?) ir praktinių (pamokomųjų) knygelių.

1. Jahrbücher Johannes Lindenblatts oder Chronik Johannes von der Pusilie, herausg. von J. Voigt u. Schubert. Königsberg 1823.
2. *Joh. Freiberg.* Preussische Chronik, herausg. von A(dolf) Meckelburg. Königsberg 1848.
3. *De L.* Théâtre complet et particularisé de la guerre du Nord. Hage 1711.
4. *J. Lelewel.* Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421. Bruxelles (1843).
5. *K. E. Napiersky.* De diplomate, quo Albertus episcopus Livoniae declaratur princeps imperii rom.-germ. Rigae 1832.
6. *J. Łukaszewicz.* Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie, t. I-II. Poznań 1842.
7. *J. Voigt.* Geschichte der Eidechsen-Gesellschaft in Preussen. Königsberg 1823.
8. *J. Albertrandy.* Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego. Kraków 1849.
9. *T. Narbutt.* Pomniejsze pisma historyczne. Wilno 1856.
10. *A. F. Kotzebue.* Switrigail. Leipzig 1820.
11. *Abr. Hartwich.* Geographisch-Historische Landes-Beschreibung derer dreien im Pohlnischen Preussen liegenden Werdern. Königsberg 1722.
12. *R. Heidenstein.* De Bello Moscovitico. Basileae 1678.
13. *Wigand Marburgensis.* Chronicon seu Annales. Posnaniae 1842.
14. *J. Jaroszewicz***).* O Herulach pobratymcach litwinów. Wilno 1840.

---

[4]) Nustatau knygų originalams, ne vertimams, tad originalo C(arl) atitinka vertimo K(arolį) ir pan.

*) Net 346, žiūr. nr. 185 ir 185 (b).

**) 1937 m. klaidingai: J. Lelewel. Dėl L. pažymėta: [5]) J. Basanavičiaus įrašyta.

15. *Helmold.* Chronica Slavorum.
16. *Arnold.* Res slavicae. Lubecae 1760.
17. *A. Kotzebue.* Preussens ältere Geschichte. Bd. I—IV. Riga 1808.
18. Historische und litterarische Abhandlungen der königlichen deutschen Gesellschaft zu Königsberg. Bd. I—II. Königsberg 1830—1832.
19. *J. Lelewel.* Stare pieniądze w r. 1824 blisko Płocka w Trzebuniu wykopane. Warszawa 1826.
20. *J. Lelewel.* Pytheas und die Geographie seiner Zeit. Leipzig 1838.
21. *Stan. Bohusz-Siestrzencewicz.* Précis de recherches historiques sur l'origine des Slaves. S. Petersbourg 1824.
22. Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wilno 1819.
23. *Janvier.* Atlas geogr. (be titul. lapo). Venise 1778.
24. *J. Leo.* Historia Prussiae. Brunsbergae 1725.
25. *C. Schütz.* Rerum prussicarum historia. Gedani 1769.
26. *T. Waga.* Historya książąt i królów polskich. Wilno 1831.
27. Scriptores rerum livonicarum, t. I-II. Riga und Leipzig 1853.
28. *J. D. Gruber.* Origines Livoniae sacrae et civilis. Bd. I-II. Halle 1747.
29. *A. L. Schlözer — L. A. Gebhardi.* Geschichte von Littauen, Kurland und Liefland. Halle 1785.
30. *A. L. Schlözer.* Allgemeine nordische Geschichte. Halle 1771.
31. *J. Jaroszewicz.* Obraz Litwy, t. I-III. Wilno 1844.
32. *J. I. Kraszewski.* Wilno od początków jego do r. 1750, t. I-IV. Wilno 1840.
33. *J. Voigt.* Geschichte Preuszens. Bd. I—IX. Königsberg 1827—1839.
34. *T. Narbutt.* Dzieje starożytne narodu litewskiego, t. II—IX. Wilno 1837—1841.
35. *M. Baliński.* Historya miasta Wilna, t. I-II. Wilno 1836.
36. *N. Karamzin.* Istorija gosudarstva rossijskago, t. I-XII. S. Peterburg 1818—1819.
37. *B. Russow.* Chronica der Provintz Lyffland. (Neudruck) 1589.
38. *J. Voigt.* Codex diplomaticus Prussicus, t. I-III. Königsberg 1836—1848.
39. *Ed. Raczyński.* Kodex dyplomatyczny Litwy. Wrocław 1845.
40. *J. Lelewel.* Księgi ustaw polskich i mazowieckich. Wilno 1824.
41. Constitucye Seymu Warszawskiego r. 1643.
42. Constitucie Seymu Walnego Koronnego Warszawskiego 1647. Kraków 1647.
43. Constitucie Seymu Walnego Koronnego sześcioniedzielnego. Kraków 1649.
44. Constitucie y uchwała Seymu Walnego Koronnego Warszawskiego. Kraków 1650.
45. Constitucie Seymu Walnego Koronnego Warszawskiego 1652. Kraków 1652.
46. Constitucie y Uchwała Seymu Walnego koronnego r. 1653. Kraków 1653.
47. Constitucie Seymu Walnego Ordynaryjnego Warszawskiego r. 1658. Warszawa 1660.

48. Constitucye Seymu Walnego extraordynaryjnego r. 1659. Kraków 1659.
49. Constitucye Wielkiego Xięstwa Litewskiego 1659 r.
50. Constitucye Seymu Warszawskiego r. 1661 (be pradžios).
51. Constitucye Seymu Walnego Koronnego r. 1667. Kraków 1667.
52. Porządek Elekcyy Warszawskiey roku 1669 (be tit.).
53. Constitucie Seymu Ordynaryinego w Warszawie 1670 (be pradžios).
54. Confeoderacya Generalna omnium ordinum regni. 1674.
55. Porządek na Seymie Walnym Elekcyy. 1674.
56. Denuntiatio Regis Coronati Joannis III i Constitucie Seymu Walnego Krakowskiego r. 1676.
57. Instruktarz Celny a. 1676.
58. Constytucye Seymu Warszawskiego r. 1677.
59. *L. David.* Preussische Chronik. Bd. I—VIII. Königsberg 1812.
60. *F. C. Gadebusch.* Liefländische Jahrbücher. Bd. I—IX. Riga 1780—1783.
61. *T. Hiärn.* Ehst-Lief- und Lettländichte. Riga 1835.
62. *I. B. Rakowiecki.* Prawda ruska czyli prawa W. X. Jarosława. T. I—II. Warszawa 1820—1828.
63. *S. M. Linde.* O statucie litewskim. Warszawa 1816.
64. *Ad. Tyt. Działyński.* Zbiór praw litewskich od r. 1389—1529. Poznań 1841.
65. *Eust. Tyszkiewicz.* Rzut oka na źródła archeologii krajowej. Wilno 1842.
66. *Tad. Wolański.* Listy o starożytnościach słowiańskich. Gniezno 1845.
67. *P. Alb. Koialowicz-Wiiuk.* Historiae Litvanae pars I—II. Dantisci-Antverpiae 1650—1669.
68. *P. Alb. Koialowicz-Wiiuk.* Historiae Litvanae pars I. Dantisci 1650.
69. Scriptores rerum livonicarum, t. II. Riga 1848.
70. *T. Narbutt.* Dzieje narodu litewskiego w krótkości zebrane. Wilno 1847.
71. *W. Kadlubek.* Res gestae principum et regum Poloniae. I—II partes. Varsaviae 1824.
72. *C. J. Caspari.* Zwey historische Disputationen etc. Königsberg 1755.
73. *M. Wiszniewski.* Pomniki historyi i literatury polskiey, t. I—II. Kraków 1835.
74. *M. Grabowski.* Źródła do dziejów litewskich, t. I. Wilno 1843.
75. *T. Narbutt.* Pomniki do dziejów litewskich. Wilno 1836.
76. *T. Czacki.* Rozprawa o żydach. Wilno 1807.
77. *T. Czacki.* O dziesięcinach w powszechności a szczególniey w Polszcze i Litwie. Kraków 1802.
78. *(L. Gervais).* Notizen von Preuszen mit besonderen Rücksicht auf die Provinz Littauen. Bd. I—II. Königsberg 1795—1796.
79. Sammlung einiger Denkwürdigkeiten von der königl. preuss. Immediat-Stadt Memel. Bd. I. Königsberg 1792.

80. *C. H. F. Kruse.* Russische Alterthümer. Bd. I—II. Dorpat 1844—1845.
81. Discours intitulé: Succès du Commerce de Pologne. 1778.
82. *W. C. Friebe.* Beyträge zur liefländischen Geschichte. Riga 1791.
83. *P. Keppen.* O proischoždenii, jazykie i literaturie litovskich narodov. S. Peterburg 1827.
84. *M. Krupovič.* Sobranie gosudarstvennych i častnych aktov, kasajuščichsia istorii Litvy etc., č. I. Vilno 1858.
85. *A. H. Kirkor — P. Kukolnik.* Čerty iz istorii i žizni litovskago naroda. Vilno 1854.
86. *P. Muchanov.* Sbornik. Moskva 1836.
87. *L. C. D. B.* Essai critique sur l'histoire de la Livonie. 2 t. Dorpat 1817.
88. *C. E. Napiersky.* Fortgesetzte Abhandlung von livländischen Geschichtschreibern. Mitau 1824.
89. *J. I. Kraszewski.* Litwa. T. II. Warszawa 1850.
90. *A. Korowicki.* Proces cywilny litewski. Wilno 1826.
91. *Birkel.* Formula regiminis de anno MDCXVII Pacta subjectionis inter regem Sigismundum Augustum et Magistrum Gotthardum Kettler. Mitau 1807.
92. *M. Stryjkowski.* Kronika. T. I. Warszawa (1846?).
93. *C. E. Napiersky.* Handschriftlichen Sammlungen zur livländischen Geschichte in S.-Petersburg (metai nenurodyti).
94. *L. A. Jucewicz.* Wspomnienia Żmudzi. Wilno 1842.
95. *(L. A. Jucewicz) Ludwik z Pokiewia.* Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów etc. Wilno 1846.
96. *G. Merkel.* Die Letten vorzüglich in Liefland etc. Leipzig 1797.
97. *G. Merkel.* Supplement zu den Letten. Weimar 1798.
98. *G. Merkel.* Die Vorzeit Lieflands. I Bd. Berlin 1798.
99. *(H. Rzewuski).* Pamiątki Soplicy. T. I, III i IV. Paryż 1841.
100. *(H. Rzewuski).* Opowiadanie starca. T. I. Warszawa 1854.
101. Polnoe sobranie russkich lietopisej, t. II. S. Peterburg 1843.
102. Akty, otnosiaščiesia k istorii Zapadnoj Rossii. I—III. S. Peterburg 1846.
103. Dopolnenija k aktam istoričeskim otnosiaščimsia k Rossii. S. Pburg 1848. 2 egz.
104. Katalog istoričeskim pamiatnikam sobrannym i izdannym P. Muchanovym. Moskva 1856.
105. *And. Słowaczyński.* Polska w kształcie dykcyonarza historyczno-statystyczno-geograficznego. Paryż 1835.
106. *Brönsen.* Russland und das Russische Reich. Berlin 1819.
107. *J. Ph. G. Ewers und G. R. Engelhardt.* Beiträge zur Kenntniss Russlands und seiner Geschichte. Dorpat 1816.
108. *Keil.* Obzor sovremennych uspiechov sravnitelnago jazykoznanija. S. Pburg 1838.
109. *Fr. Adelung.* Litteratur der Sanskrit- Sprache. S.-Peterburg 1837.

110. *H. J. Chavée.* Lexicologie indo-européenne. Paris 1849.
111. *Fr. G. Eichhoff.* Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde. Paris 1836.
112. *J. S. Vater.* Analekten der Sprachenkunde. I—III. Leipzig 1820—1821.
113. *Aug. Fr. Pott.* De Borusso-lithuanicae tam in slavicis quam letticis linguis commentatio. Halis 1837.
114. *J. S. Vater.* Die Sprache der alten Preussen. Braunschweig 1821.
115. *J. H. Nesselmann.* Die Sprache der alten Preussen. Berlin 1845.
116. *L. J. Rhesa.* Philologisch-kritische Anmerkungen zur litthauischen Bibel etc. 2 t. Königsberg 1816—1824.
117. *L. J. Rhesa.* Geschichte der litthauischen Bibel. Königsberg 1816.
118. *Aug. Schleicher.* Lithauische Grammatik. Prag 1856.
119. *Ig. Danilowicz.* Latopisiec Litwy i Kronika Ruska. Wilno 1827.
120. *M. K. Wołonczewski.* List pasterski. Wilno 1850.
121. *Ant. Tyszkiewicz.* Synodus Dioecesana Mednicensis seu Samogitiae. 2 egz. Vilnae 1752.
122. *C. E. Napiersky.* Erste Fortsetzung des chronologischen Conspects der Lettischen Literatur. Riga 1844.
123. Versuch einer Handleitung zur fehlerlosen Aussprache und Rechtschreibung lettischer Wörter. Mitau 1806.
124. *S. Mieleschko.* Kristigi peenahkumi jeb kathkisme. Rihga 1840.
125. *S. Mieleschko.* Stundas pahr Deewa Mattes Jumprawas Marias. Rihga 1840.
126. Kancyonolas, tey east: Knigos psolmu ir giesmiu. Nitojoy 1845.
127. Maldos krikszczioniszkos wisokioj rejkmenej prigulinczios. Nitojuy 1845.
128. *J. A. Giedraitis.* Naujas Istatimas Jezaus Christaus ir t. t. 2 egz. Wilniuje 1816.
129. *(J. Bretkunas).* Postilla (tatai esti Trumpas ir prastas Ischguldimas Euangeliu ir t. t. [pradžios iki p. 159 ir nuo p. 474 nėra]) (Karaliaucziuie 1591).
130. *C. Szyrwid.* Punkty kazań od Adwentu aż do Postu, Litewskim ięzykiem z wytłumaczeniem na Polskie. Wilno 1629.
131. Naujas Testamentas musu Pono Jezaus Kristaus ir psalteras Dowido. Karalauczuj 1727.
132. Naujas Testamentas Wieszpaties musu Jezaus Kristaus ir t. t. Karalauczuj 1701.
133. Miszknygos Kurrosa Wissos Ewangelios per czelą Metą iszguldytos. Karalauczuje 1800.
134. Naujas Testamentas Wieszpaties musu Jezaus Kristaus. Mitaujo 1844.
135. Ewangelie polskie y Litewskie. Vilnae 1690.
136. Krikszczioniszkas Katalikiszkas Katekizmas etc. (Vilniuje) 1770.
137. *C. Szyrwid.* Dictionarium trium linguarum. Vilnae 1713.
138. Jezus Maria Jozapas Szwentas Trayce Ziamiszka Wadinta ir t. t. Wilniuje 1829.

139. *(Pil. Kegel).* Ewangelia Nikodemo arba Trumpas Nusidawimas apie Gywasti Jezaus Kristaus. Tilsit. (V. Biržiškos Lietuvių bibliografijai težinoma III 1929 Nr. 2768 — 1888 m. Čia daug ankstybesnis leidimas).
140. Pawinnastes Krikszczioniszkos arba Katechizmas etc. Wilniuy 1828.
141. Ewangelie polskie y litewskie (be titulo, kelių lapų pradžioje ir gale).
142. Kałwarya arba Kialey Kryziaus etc. Wilniuy 1834.
143. Munka Wieszpaties Jezaus etc. Wilniuje.
144. Kałwarya arba Kialas Križiaus Sopulun Jezusa Kristusa (V. Biržiškos Lietuvių bibliografija II 1926 pusl. 354 težino 1870—1872 kontrafakciją su 1864 m. nurodymu). Wilniuje 1864.
145. Kalwaria arba Kialas Križiaus (trūksta titulo ir 16 p. pradžioje).
146. *Chr. Donaleitis.* Das Jahr in vier Gesängen herausg. von *D. L. J.* Rhesa. Königsberg 1818.
147. *Ant. Kitkiewicz.* Hymny Ojców Świętych i Wielkich w Kościele mężów. Wilno 1848.
148. *L. Iwinskis.* Kalendorius 1856, 1857, 1861, 1863 Wilniuj.
149. *K. W. Myle.* Prasma Lotinû Kalbos (gale nėra kelių pusl.). Petrapile 1837.
150. *Jokubas Laukys.* Budas Senowęs Lëtuwiû Kalnienû ir Żemajtiû. 2 egz. Petrapile 1845.
151. *Kornelius Nepos* (S. Daukanto vert.). Giwatas Didiujû Karwaidû Senowęs etc. 4 egz. Petrapile 1846.
152. *J. H. Zigra.* Pamokslas ape sodnus arba dajginus wajsingû mediû. Petropile 1849.
153. Dzeesmu- un Luhgschanu Gramata. Jelgawâ 1839.
154. *C. Ritterhusius.* Notae in Malchum sive Porphyrium de Vita Pythagoreae. 1610.
155. *J. Elichmann.* Tabula Cebetis graece, arabice, latine item Aurea Carmina Pythagorae. Lugduni Batav. 1640.
156. Pausanius ou Voyage historique, pittoresque et philosophique de la Grèce, t. I—IV. Paris 1796.
157. *Ovidius Naso.* Metamorphoseon libri XV. Oxonii 1696.
158. *Ovidius Naso.* Opera omnia, t. I—IV. Berolini 1757.
159. *D. Nisard.* Collection des auteurs latins (Saluste, Jules César, C. Velleius Paterculus et A. Florius). Paris 1845.
160. *Juvenalis.* Satirae XVI, vol. I—II. Lipsiae 1801.
161. *Horatius.* Oeuvres complètes traduit en vers par Daru. T. I, IV. Paris 1819.
162. *Justinianus.* Histoire universelle, traduction par Jul. Pierrot. I—II. Paris 1829.
163. *Phaedrus.* Fabulae Aesopiae. Turici 1832.
164. *Aulus Persius Flaccus.* Satiren berichtigt und erklärt von Heinrich. Leipzig 1844.

165. *Cornelius Tacitus.* Opera recogn. Gabr. Brotier, t. II, III, IV. Mannheimii 1780.
166. *Cornelius Tacitus.* Operum supplementa auctore Gabr. Brotier. Mannheimii 1781.
167. *Virgilius.* Oeuvres traduit en franc. par des Fontaines. T. I—II. Paris 1802.
168. *Cornelius Tacitus.* De situ, moribus et populis Germaniae. Francofurti 1766.
169. *Tullius Cicero.* De natura deorum. Cantabriaiae 1723.
170. *Tullius Cicero.* Opera ad optimas editionis, vol. I—II, IV—XII. Biponti 1780.
171. *J. Gillies.* Histoire de l'ancienne Grèce, t. I—IV, VI. Paris 1787.
172. *(J. J. Barthélemy).* Voyage du jeune Anacharsis en Grèce. T. I, V, VI, IX, X. Paris 1791.
173. *(J. J. Barthélemy).* Recueil de cartes géographiques, plans etc. de l'ancienne Grèce, relatifs au Voyager du jeune Anacharsis. Deux Ponts 1791.
174. *A. H. L. Heeren.* Manuel de l'histoire ancienne, traduit par Al. Thurot. Paris 1827.
175. *F. Ch. H. L. Pouqueville.* Grèce. Paris 1843.
176. *Stan. Bohusz Siestrzeńcewicz.* Histoire du royaume de la Chersonese Taurique. S.-Pbourg 1824.
177. *Meissas et Michelot.* Dictionnaire de géographie ancienne et moderne. Paris 1847.
178. *W. F. Volger.* Handbuch der Geographie. I—II Bd. Hannover 1833.
179. *J. R. Forster.* Geschichte der Entdeckungen und Schiffahrten im Norden. Frankfurt 1784.
180. *Ch. D. Ebeling.* Erdbeschreibung und Geschichte von Amerika. IV Bd. Hamburg 1797.
181. *D. H. Hegewisch.* Einleitung in die historische Chronologie. Altona 1811.
182. *N. Lenglet du Fresnoy.* Tablettes chronologiques de l'histoire universelle. T. I—II. Paris 1777.
183. *O. Goldsmith.* Historya rzymska, t. II. Wilno 1813.
184. *O. Goldsmith* (iš pranc. M. V. D. Musset-Paltay vert.). Zbiór krótki historyi rzymskiey. Wilno 1820.
185. *R. F. Valentin.* Abrégé de l'histoire des croisades. Tours 1841.
185b *D. H. Hegewisch.* Übersicht der irländischen Geschichte. Altona 1806.
186. *P. H. Mallet.* Les anciens Danois. Genève 1790.
187. *(C. Cantu?).* Précis de l'histoire universelle. T. VII.
188. *P. H. Mallet.* Histoire de Dannemarc. T. I—II, V—IX. Genève 1763.
189. *C. F. Millot.* Historya francuzka od Klodoweusza aż do Ludwika XV. T. I. Wilno 1821.
190. Historya rewolucyi portugalskiej. Wilno 1753.

191. *Nik. Ustrialov.* Rukovodstvo k izučeniju russkoj istorii. S.-Pburg 1846.
192. *J. Poszakowski.* Historya Luterska o początkach y rozkrzewieniu się tey Sekty. Wilno 1745.
193. *W. Cobbett.* Historya reformy protestanckiej. T. I. Wilno 1843.
194. *Laing.* Weltpanorama. Eine Chronik der neuesten Reisen XV—XIX. Stuttgart 1844.
195. *Eust. Tyszkiewicz.* Listy o Szwecyi, t. I i II. Wilno 1846.
196. *S. S. D.* Dzieje rzymsko-katolickiego kościoła. Wilno 1858.
197. *Wenger.* Beiträge zur Kenntniss des gegenwärdigen Geistes und Zustandes der griechischen Kirche in Griechenland etc. Berlin 1839.
198. Obyczaje Izraelitów.
199. *Kestner.* Versuch einer Schilderung der Agape in ihrem ersten Jahrhunderte. Jena 1819.
200. *A. M.* Testament politique du Cardinal Jules Alberoni. Lausanne 1753.
201. *G. B. Depping.* Histoire des expéditions maritimes des Normandes. Paris 1844.
202. *Alg. Sidney.* Discours sur le gouvernement, t. I—III. Paris (1702).
203. De l'origine des loix, des arts et des sciences, t. I—IV. Paris 1778.
204. *D. H. Hegewisch.* Ob bei den Alten öffentliche Erziehung war? Altona 1811.
205. Napoleon sam przez siebie odmalowany. Warszawa 1818.
206. *Hier. Stroynowski.* Nauka prawa przyrodzonego politycznego, ekonomiki polityczney i prawa narodów. Wilno 1805.
207. Literatka chińska. Wilno 1810.
208. *(Fr. Fénélon).* Abrégé des aventures de Télémaque. S. Petersbourg 1845.
209. *(G. L. Leclerc de Buffon).* Nowy Buffon dla młodzieży, t. III. Warszawa 1806.
210. *F. Ner. Golański.* O wymowie i poezyi. Wilno 1788.
211. *Chr. Fr. Rühs.* Die Edda. Berlin 1812.
212. *Gräff.* Dreissigstes systematisches Verzeichniss deutscher Bücher. S.-Pburg 1830.
213. *Heinrichs'.* Verzeichniss der Bücher, Landkarten ir t. t. Leipzig 1833.
214. Geograph. Atlas. (be titul. lapo ir kai kurių žemėlapių).
215. Mapa 1851 r. i Okolice Wilna. 1851.
216. *L. A. N. De Lacroix.* Nouvel atlas portatif. Paris 1804.
217. Livland nach der Eintheilung Heinrichs des Letten etc.
218. Weiland... Deutschland (žemėlapis). Weimar 1854.
219. Karta Vilenskoi, Kovenskoi, Grodnenskoi i Minskoi g. 1843.
220. *Mollo.* Atlas antiquus (be titul. lapo). Vindobonae 1809.
221. *D. N. Jamin.* O duchach mocnych czyli filozofach teraznieyszych etc. Wilno 1818.
222. *Lequien.* Traité de la punctuation. Gand 1819.
223. *N. F. Košanskij.* Obščaja retorika. S. P-burg 1842.

224. *N. F. Košanskij.* Obščaja retorika. S. P-burg 1844.
225. *Peninskij.* Pravila stichosloženija. S. P-burg 1845.
226. *St. F. Genlis.* Zuma czyli odkrycie Chiny oraz Zenejda. Wilno 1825.
227. *N. Boileau-Despreaux.* Satyry. Warszawa 1805.
228. *Fr. Marryat.* Der Flotten-Offizier (vert. iš anglų kalbos). Bd. I—II. Braunschweig 1837.
229. *D' Ambroise.* Kartuz, powieść. Wilno 1849.
230. *P. Grozmani* (versta iš Aleks. Pope). Trzy godziny po ślubie. Komedya. Lipsk 1780.
231. *J. Bocons.* Aniela albo wzór cnotliwey żony. Wilno 1840.
232. *(J. Biesiekirski).* Generał Szlensheym. Drama. Wilno 1806.
233. Ostatnie słowa konającego oyca do syna swego ir t. t. Wilno 1832.
234. *S. Smaragdov.* Rukovodstvo k poznaniju drevnej istorii. S. P-burg 1848.
235. *F. (T.) Bulharin.* Rossija v istoričeskom, statističeskom, geografičeskom i literaturnom otnošenii. S. P-burg 1837.
236. *K. Arsenjev.* Kratkaja vseobščaja geografija. S. P-burg 1844.
237. *Bieliustin.* Latinskaja chrestomatija. I. Proza; II. Poësis. S. P-burg 1839.
238. *C. G. Zumpt* (vertė D. Popov). Latinskaja gramatika. S. P-burg 1838.
239. *Krebs.* Lateinische Schul-Grammatik. Giessen 1833.
240. (Russkij bukvar) be titulo...
241. *Volobeding.* Praktisches Lehrbuch zur naturgemässen Unterrichtskunst etc. Berlin 1813.
242. *Gake.* Rukovodstvo k praktičeskomu upražneniju v niemeckom jazykie. S. P-burg 1837.
243. *Oldekop.* Razgovory francuzko-rusko-niemeckije. S. P-burg 1844.
244. *Kister.* Postepennyja zaniatija v perevodach s russkago jazyka na niemeckij i francuzskij. Moskva 1848.
245. *Em. Alwar.* Grammatyka języka łacińskiego. Połock 1819.
246. *Peninskij.* Grammatika slavianskaja. S. P-burg.
247. *(C. Fr.* Lhomond). Epitome historiae sacrae. S. P-burg 1845.
248. *Heimann.* Leichte fortschreitende Aufgaben zum Übersetzen etc. I. Wilno 1843.
249. *Kästner.* Die Kunst in zwey Monaten lateinisch lesen, verstehen etc. zu lernen. Leipzig 1813.
250. *Gake.* Niemeckaja grammatika. Vilno 1848.
251. *G. Cnapius.* Thesaurus latino-polono-germanicus. Posnaniae 1744.
252. *G. Cnapius.* Thesaurus polono-latino-graecus. Cracoviae 1643.
253. Dictionarium latino-polonicum. Vilnae 1809.
254. Dictionarium latino-polonicum. Polociae 1817.
255. *M. Bobrowski.* Lexicon latino-polonicum. 2 t. Wilno 1841.
256. Verzeichniss der Wörter, welche Dinge, so man in der Welt findet, zu nennen, gebrauchen wird. Warschau.
257. *Martinelli.* Nouveau dictionnaire de poche françois-italien. Paris 1807.

258. Nouveau dictionnaire portatif, françois-polonais, t. III. Breslau 1807.
259. *Aleksiejev.* Cerkovnyj slovar. Moskva 1775.
260. *(L'Huilhier).* Arytmetyka dla szkół narodowych. Wilno 1799.
261. *Ellinger.* Leitfaden zum Unterricht in der Mathematik. Tilsit 1855.
262. Jeometrya dla szkół narodowych. Cz. II. Wilno 1807.
263. *St. Jundziłł.* Początki botaniki. Cz. I. Warszawa 1804.
264. *Schmidlin.* Anleitung zum Botanisiren. Stuttgart 1846.
265. *Rössig.* Ökonomisch-botanische Beschreibung der verschiedenen Arten... der Rosen. Leipzig 1799.
266. *Zigra.* Nordischer Blumenfreund. 2 egz. Riga 1824.
267. *Jäger.* Die Gemüsetreiberei. Leipzig 1857.
268. *Boldyrev.* Karmannyj latino-russkij slovar. Moskva 1841.
269. Rukovodstvo k arifmetikie. S. P-burg 1846.
270. *F. Busse.* Osnovanija geometrii. S. P-burg 1851.
271. Nastavlenie o travosiejanii.
272. *Dieszkau.* Naturgeschichte der Nachtigall. Römhild 1779.
273. *Ign. Fonberg.* Wiadomości początkowe chemii. Wilno 1827.
274. *Wittenheim.* Vermischte Aufsatze über verschied. in das Gebiet d. Landwirtschaft eingreifeind. Gegenstände. I. Mitau 1841.
275. *Bartł. Dziekoński.* Przepisy rolnictwa i ogrodnictwa etc. Supraśl 1796.
276. *Hagen.* Taschenbuch für Oekonomen. Gotha 1803.
277. *Alb. Block.* Mittheilungen landwirtschaftlichen Erfarungen, Ansichten und Grundsätze. II Bd. Breslau 1843.
278. *Alb. Block.* Resultate der Versuche über Erzeugung und Gewinnung d. Düngens. Berlin 1823.
279. *Zschokke.* Die Brauntweinpest. Aarau 1842.
280. *I. N. Kurowski.* Weterynarya popularna. I—II i Ryciny, 3 t. Warszawa 1858.
281. *Aug. Becu.* O wakcynie. Wilno 1803.
282. *F. Pauliski.* Medycyna dla ludu wiejskiego. T. I. Wilno 1849.
283. *Fr. Vuic. Raspail.* Domowy lekarz i domowa apteka. Warszawa 1852.
284. Klucz prognostykarski (buvo keli leidimai: 1708, 1722, 1723, 1734, 1740, 175..., 1768, 1781, Supraslyje spausd.; čia nežinomi metai).
285. *J. Unger.* Kalendarz Warszawski na r. 1863. Warszawa 1862.
286. *Strąbski.* Rocznik na r. 1856. Warszawa 1855.
287. Kmiotek (pismo czasowe). Warszawa 1844.
288. Nowy Pamiętnik Warszawski 1830. Nr. 32.
289. Breviarium Romanum. 1778.
290. *Szyrma.* Dni skarbowe albo do skarbu wiernego króla należące ir t. t. Wilno 1719.
291. Kazania (gotiku, nežin. autoriaus, be titul. lapo, prasideda 3 p.; fol. 934 p.).
292. *Brictius.* Questiones exegeticae in S. scripturam. I—II. Brunsbergae 1727.
293. Biblia Sacra vulg. editionis. Venetiis 1765.

294. *P. G. Antoine.* Theologia universa, speculativa et dogmatica. T. I, III. Aug. Vindelic. (Augsburge) 1755.
295. *P. G. Antoine.* Theologia universa, speculativa et dogmatica. T. I. Aug. Vindelic. 1762.
296. *F. N. Golański.* Materyał kaznodzieyski. Wilno 1813.
297. Przewodnik obchodzącym drogę krzyżowę... Jezusa Chrystusa... w Kalwaryi na Żmudzi. Wilno 1848.
298. *F. N. Golański.* Nowy Testament etc. Wilno.
299. *Bonnet.* Predigten. Frankfurt 1782.
300. *Ponget.* Nauki katolickie. T. I, III, Warszawa 1830.
301. *Sennycius.* Examen ordinandorum. Coloniae Agr. 1753.
302. *J. Męciński.* Nauki wieyskie, t. I—III. Kraków 1805.
303. Rekollekcye duchowne na pięć dni rozłożone. Wilno 1811.
304. *M. Kramski.* Mensis Coelestis vitae ir t. t. passionis Salvatoris. Posnaniae 1718.
305. Der durch das Gebet... Geheiligte Tag des Christen. Einsiedeln 1851.
306. Manuale precum. Wilno 1855.
307. Historya bibliyna. Cz. II (vieta ir metai nenurodyti).
308. *Fr. Przyłęcki* Compendium theologiae moralis. Wilno 1754.
309. *E. Emmerich.* Bolesna męka Zbawiciela świata etc. Warszawa 1849.
310. *Ronvier.* Nauka o odpustach, bractwach i jubileuszu. Wilno 1847.
311. *Pius IX.* Epistola encyclica. Varsaviae 1847.
312. *Horst.* Paradisus animae christianae. Col. Agrippin 1675.
313. *Laselve.* Annus apostolicus. Venetiis 1759.
314. Kazania y nauki czyli wykład św. ewangelii. Warszawa 1788.
315. Octaviarium romanum, sive octavae festorum. Brunsbergae 1745.
316. *A. F. James.* Dictionnaire de l'Ecriture Sainte. Paris 1837.
317. *Fraissinous.* Obrona Chrystyanizmu. I—IV t. Warszawa 1828.
318. *Szym. Marc. Kozlowski.* Historya święta dla użytku młodzieży. Warszawa 1869.
319. *J. H. Nereziusz.* Kazania o przenaydostoynieyszey Matce Boskiey na wszystkie Jey uroczystości. Wilno 1774.
320. *Wawrz. Dom. Scupulus.* Woyna duchowna (iš italų kalbos). Wilno 1829.
321. *Donin.* Jezus Unser Meister. Wien 1841.
322. *J. P. Woronicz.* Kazania tudzież nauki parafialne, t. I. Kraków 1823.
323. *Karol Boloz Antoniewicz.* Żywoty świętych polskich. Leszno 1849.
324. Horae diurnae. Vilnae 1780.
325. *Karol Fabiani.* Kazania o męce Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa. Kalisz 1788.
326. Catechisme du diocese de Paris. Brunswid 1804.
327. *J. Dambrowski.* Alimonia spiritualis. Czenstochów 1762.
328. *Fil. Ner. Golański.* Pacierz wedle swego porządku, t. I. Wilno 1808.
329. *P. Collet.* Institutiones theologicae, t. I—IV. Culmae 1765.

330. *Bonaventura.* Żywot Pana i Boga naszego Jezusa Chrystusa etc. Kraków 1773.
331. *Ant. Reyberger.* Etyka chrześciańska czyli teologia moralna, t. III. Wilno 1822.
332. Kazania na uroczystość Zbawiciela Pana etc., t. I. Warszawa 1796.
333. *Cl. Fleury.* Obyczaie chrześcian, t. II. Supraśl 1788.
334. *Paw. Xaw. Brzostowski* (vert.). Nauka dla nowych spowiedników, cz. I. Wilno 1765.
335. *Gniewczyński.* Obowiązki stanu duchownego, t. IV. Wilno 1840.
336. Katechyzm moralny. Wilno 1806.
337. *And. Pohl.* Katechizm dogmatyczny o religii, cz. I. Wilno 1809.
338. *P. Skarga.* Kazania na niedziele y święta całego roku. T. I, II, IV, V. Wilno 1793.
339. Žurnal ministerstva vnutrennich diel. II. 1843.
340. Otečestvennyja Zapiski, maj 1857.
341. Latweeszu Pahtaru-Grahmata. Jelgawa 1836.
342. *Homeros.* Ilias. Cantabrigia 1679.
343. *Jamblichos.* Peri biou pytagorikon logos. Amsterdami 1707.
344. Pofurion filosofon tou kai Matchon Pytagoron bios. Amsterdami 1707.
345. *Herodotos Halikarnassus.* Historion logos 8 fol. Francofurti 1608*).

Iš pirmųjų Antano Baranausko poezijos bandymų**).

Dar prieš***) įgarsėjęs savo „Anykščių Šileliu“ ir „Kelionės Petaburkan“ dainelėmis, Antanas Baranauskas (1835—1902) jau rašė eilėmis, kuriomis buvo gana žinomas savo draugų ir pažįstamų tarpe. Apie jo eilėraščius sužinome iš jo užsilikusių dienynėlių ir pirmųjų eilių rinkinėlių, kurių rankraščius turi Lietuvių Mokslo Draugija Vilniuje. Eilėraščius****) kurti jis pradėjo dar 14 metų amžiuje, tebelekojaudamas Gelvonių kamendoriui; rašydamas tėvams laiškus, savo ilgesį, sakosi, mėginęs eilėmis išreikšti. Laiškus ir eiles jis rašė lenkiškai. Tačiau kur nereikėjo „mokytai“ rašyti, gyvulius ganydamas

*) Reikšmingas mokykliniams Daukanto vadovėliams nustatyti leidinys pasirodė 1937 m. Vilniuje: Materjały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi, t. II.

**) Iš 1923 m. „Gairių“ Nr. 2, p. 94. Pasirašė M. B-ka.

***) 1923 d.: pirm negu buvo.

****) 1923 m.: eiles rašyti.

ar šiaip kaimo draugystėję dainavęs lietuviškai, ne kartą bene tik savo paties prasimanytas dainuškas:

Oi tu smala, smalaūsi,
kam tu gaudai mano žūsį:
mano žūsis tiktai viena,
o tu gaudai trečią dieną.

Už tai jį praminė „smalaūsiu“, o už šiurkštų balsą „jurkštu“. Net gavęs tėvo rykščių paragauti, šokinėdavęs paupiu dainuodamas:

Diržas raudonas
plieks mus per šonus,
iškapos ir akis.

1851 m. tėvo atiduotas Rumšiškės valsčiaus raštininkų mokyklon, ten jis išbuvo dvejus metus. Dar pirmaisiais metais eilėmis lenkiškai aprašė Nemuno potvynį (Wylew Niemna w Rumszyszkach); tų eilių kalba menka („twarz bywszy wspaniała, piecy byli wywalone), tik jos ne tik „studentams“, bet ir jų mokytojams („profesoriams“) labai pamėgo. Kiti, sako, netikėję jį jas parašius. Klebono patariamas, jis ėmė daug skaityti, ir vis dažniau griebėsi plunksnos savo jausmams ir įspūdžiams eilėmis iškelti. Savo palinkimą eilėmis rašyti jis aiškinosi ilgesiu, kurį nuo pat kūdikystės jutęs pasitraukdamas nuo tėvų ir tėviškės (Anykščių), ypačiai ramiais vakarais, giedriomis naktimis, vasaros rytmečiais arba prieš saulei patekėjus; tuomet jis graudinęsis, svajojęs apie garbės garsą, mąstęs apie Dievo didybę ir gamtos grožį, apie meilę, mirtį, amžinumą... Kai kas tųjų svajonių, jausmų, kad ir silpnai, reiškėsi eilėraščiais*), kurių kiti betgi buvo paprasta eiliuotoji proza — vardinių**) ar naujų metų pasveikinimai ir pan. Kai kuriuose jau tuomet (1852—1853 m.) jis mėgino, vis dar lenkiškai, įvaizduoti gamtos gyvenimą — pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą.

Išėjęs raštininkų mokyklą, jis ketverius metus tarnauja Žemaičiuose — Vainuto, Raseinių, Sedos ir Skuodo valsčiaus raštinėse. Vainute 1853 m. gegužės mėn. jis rašo lietuviškai[1])

*) 1923 m.: eilėmis. **) 1923 m.: varduvių.

[1]) Tas eilėraštis yra Vyskupo Baranausko raštuose (Seinuose, 1912).

savo „Mažų dienų atminimus“, kai „didi buvo prispaudimai“, kurie virtę net šeimynos priežodžiu:

Valaukin šližiautų,
Šilelin grybautų,
namon atėjęs — diržautų
(= tėvo diržo ragautų).

Bene tuo pat metu bus jo parašyta ir „Vilko ir piemenų vaina“, šiaip prasidedanti:

Pusę avelės suėdęs,
užu krūmo atsisėdęs,
vilkas krapštė galvą savo
ir labai sunkiai dejavo[2]).

Rudenį (1853) parašęs nežinomas mums „lietuviškas eiles Šventoji arba Šventupis“, po kelių mėnesių (1854 m. sausio mėn.), paskaitęs XVIII a. lenko Krasickio pasakėčias, taip pat parašo nežinomas „wiersz żmudzki o pożyteczności bajek“. Daugiausia betgi ir toliau rašė lenkiškai.

Jo lenkiški eilėraščiai*) buvo menki. Tiktai 1855 m. pavasarį, Raseiniuose ir vėliau Sedoje jam beraštininkaujant, jie darosi vaizdesni, poetingesni, nors ir toliau pasitaiko juose „zefirų“, „naturų“ ir šiaip dirbtinių jausmo reiškinių. Per Velykas pas tėvus apsilankęs ir, kaip visados, gavęs didelio įspūdžio, bene čia pat jis parašė savo „Saulėtekį“, kur jau aiškiau reiškiasi būsimasis „Anykščių šilelio“ kūrėjas:

Jau šviesi saulė apišvietė žemę,
ir vidunakty laukai užutemę.
Buvo jau skaidrus, kaip mėlynas dangus,
gegužės rytas, oras tykus, drangus[3]).
. . . . . .

Sugrįžęs į Raseinius, jis ir lenkiškais eilėraščiais mėgino įvaizduoti savo atsisveikinimą su tėvais („Onikszty, ja żegnam Was“), minėdamas Šventąją, Kepurkalnį; tie eilėraščiai kur kas menkesni už vėliau jo pagarsėjusias atsisveikinimo daineles „Sudiev, tėveliai“, ir kitas.

Sedon jam persikėlus, jo eilėraščių gavo paskaityti telšietė, kaimynė Karolina Praniauckaitė (1830—1859), kuri ne-

[2]) Ten pat.
*) 1923 m.: eilės.
[3]) Nežinomos A. Baranausko eilės (1918 m. „Liuosoji Valanda“ Nr. 2).

užilgo įsigijo sau „Žemaičių gegutės“ vardą savo lenkiškais eilėraščiais, spausdintais Vilniaus lenkų laikraščiuose. Kitais metais (1856) ji ir lietuviškai mėgino rašyti, iš Krašauskio „Vytulio raudos“ versdama Žalčio moterį (Eglė žalčių karalienė), kurią išspausdino Ivinskis savo kalendoriuje. Liūdnas raštininkėlio eiliavimas atkreipė jos dėmesį, savo eilėraščiais ėmė jį kelti, rodyti kilnų poeto uždavinį. Jis jai taip pat atsakė, ir jųjų eilėtasis susirašinėjimas pateko vėliau Vilniaus lenkų spaudon*). Praniauckaitės raginamas, 1856 m. rudenį jis stojo Varnių seminarijon. Čia veikė jį vysk. Valančiaus darbo sudaroma aplinkuma**), bet ypatingai jis suėjo su savo kaimynu — anykštėnu Klemensu Kairiu (1835—1864), kuris jo aukštai buvo keliamas kaip žmogus, poetas ir lietuvių kalbos žinovas. Apie Kairį jis rašo pažįstamui (lenkiškai): „tai doras jaunuolis, kuris ne tiktai turi daugybę krikščionio dorybių, bet ir nepaprastus įgimtus gabumus. Ne tiktai rašo eilėmis lenkiškai, lietuviškai ir lotyniškai, bet ir linkęs menui, karštai yra pasiskyręs***) tapymui ir drožimui, tad tose srityse be kokios pagalbos sugebėdamas savo gabumus nepaprastai išlavinti. Toks žmogus yra mano bičiulis, jį myliu tikrai ir karštai“. Kitas Kairio draugas kun. Palionis — Pėža apie jį rašė: „tas giesmininkas, kuris taip išmanė ne tiktai lietuvišką kalbą, bet ir širdis nusgundusių lietuvių, buvo didelis lietuviškos kalbos pravedėjas... Važiuodamas Varniuos seminarijon, Antanas (Baranauskas) man sakė tuos žodžius: „Kad aš nors dešimtą dalį išmanyčiau apie lietuvišką kalbą, kaip kunigas Kairys, būčiau spakainas“.

Kairys nedaug tėra palikęs eilėraščių lietuvių kalba, bet tarp jų tikrą gamtos įvaizdžio deimantėlį — „Dienelė brėkšta“:

Dienelė brėkšta ir aušra savo skaistų veidą rodo,
nakčiai ant vietos nebkrutant būti, regis, jau nusbodo.
. . . . . .

Sušneko žvirblis, sučiulbo skregždė, gegužė sukuko
ir lakštingėlė vidui krūmelio suskumbo tarp rūko.
. . . . . .

*) Tur būt, ji pati bus tai pasiuntusi.
**) 1923 m.: atmosfera.
***) 1923 m.: užsiima.

Šitai pražiūro rytas iš miego akia spindulinga —
kai drėkt šešėlis nudrėkė kalną — medžių pakelingų,
Atėjo diena...[4]).

Kairys dar arčiau nei Praniauckaitė prieina Baranauską ir daug iš jo tikisi Lietuvos poezijai. Šis, tik suėjęs su Kairiu, lietuviškai jį sveikina (1856 m. lapkričio mėn.):

Geidžiu nuo Dievo gaut Tau mokslo raktą,
suskumbint kunkleis mūsų žemės garso,
idant Lietuva iš ilgo ir skerso
iš Tavo giesmės dangiškų prajėvų
pažintų darbus senuolių ir tėvų[5]).

Kitą savaitę jis vėl Kairiui linki:

Kad balsai giesmės Tavo švęsti
primintų broliams dungaus karalystę
ir garsas Lietos[6]) būt girdėtas toli[7]).

Nors juodu abudu ir dabar daugiausiai teberašo lenkiškai, bet jųjų tautiškąjį nusistatymą rodo kad ir pamėgimas Mickevičiaus, Kondratavičiaus bei Krašiauskio poezijos. Jų būreliui priklausė ir kun. Pranc. Viksva, kuris ne tik lietuviškai ėmė draugams laiškus rašyti („brolis lietuvis mielam broliui lietuviui"), bet ir pareiškė (Kairiui) griežtą tuo klausimu nusistatymą: „užuojau nuo šio laiko ne kita kokia kalba su tavimi ir tavo draugininkais kalbėti, kaip tiktai ta, kuria kalbėjo mūsų tėvai ir prabočiai, mūsų Uteniai, Mindaugai ir Vytautai".

Ar stebėtina tad, Baranauskui šitokį lietuvybės prisisunkusį orą kvėpuojant, jog tuo metu ir kiek vėliau vienas po kito jo sukuriama: „Anykščių Šilelis", „Kelionė Petaburkan", „Giedu dainelę", „Ko gi skauda man širdelę", — kurie vaizdžiausiai rodo jo poetinį talentą ir ligi šiolei veikia, graudina mūsų tautą.

Nežinomieji A. Baranausko eilėraščiai*).

Vasarą 1905 m. teko man apsilankyti Anykščiuose (Ukmergės aps.) ir prisiminus juos esant mūsų garsaus poeto vysk.

[4]) Anykštėno Gustavo Brazausko išspausdinta 1906 m. „Vilniaus Žinių" N 70.

[5]) Dar iš nespausdintų A. Baranausko eilių (1919 m. „Liuosoji Valanda" Nr. 4).

[6]) Lietuvos.

[7]) Ten pat.

*) Iš 1918 m. „Liuososios Valandos" N 2(5) vasario 26 d.. Pasirašė M. Biržiška. — 1918 m.: eilės.

Baranausko gimtinę, pasiteirauti, bene bus dar kur užsilikę jo nežinomųjų raštų. Šlavėnų dvarininko Gust. Brazausko padedamas, ieškojau pas vyskupo gimines Žukauskius, jo bičiulio kun. Kl. Kairio seseris ir kitus. Šis tas pavyko man surasti, tik, deja, maža teturint liuoso laiko, ne viskas susirašyti. Kai kas dėlto yra įtraukta į mano sąsiuvinius, daugiausia jo lenkiškųjų raštų iš tų dar laikų, kai jis nebuvo dar stojęs seminarijon ir įvairiose vietose teberaštininkavo. Tiems raštams paskelbti nesant dar tinkamos progos, paduodu tuo tarpu vieną jo eilėraštį*) lietuvių kalba, kuris, regis, niekur dar nėra išspausdintas. Bent Seinuose 1912 m. išleistuose Vyskupo Baranausko raštuose jų nėra, nors leidėjai sakosi rūpinęsi „viską paduoti, kas (vysk. B.) parašyta lietuvių kalboje".

Skelbiamą eilėraštį*) „Saulėtekį" pasiimu iš A. Baranausko rankraščio: „Ułamki moich uczuć czyli okruszyny żywiołów karmiących się w mojej duszy w pobycie w Rossiejniach. Tam i w Kownie z łona wydobyte, w gruby rym spowite i rodzicom ofiarowane". Pradžioje autorius deda tėvams skiriamus eilėraščius*) (lenkų kalba), po kuriais pažymi parašymo vietą ir laiką: Onikszty 31 Marca 1855 roku. Toliau seka keli eilėraščiai*) lenkų kalba, po kuriais žymima įvairūs rudenio ir žiemos mėnesiai 1854 m. (nuo 22 rugsėjo ligi 16 gruodžio), po vienais — 1855 m. kovo 1 d., po dviem laiko nenurodoma. Paskutinis (9-tas) eilėraštis*) tai Saulėtekis, po kuriuo tėra tik parašas („AB"), parašymo laiko nenurodant; S-tekis taip pat**) reikia 1854—1855 m. priskirti. Tat bus vienas p i r m ų j ų p o e t o eilėraščių*) lietuvių kalba.

Saulėtekį pakartoju ne tik žodis po žodžio, bet ir raidiškai kuoteisingiausiai iš rankraščio nusirašęs.

Saula tekis***) (.)

Jau szwiesi saule apiszwietie žiemi (,)
Irwidunaktij****) laukaj ažutiemi (.)

---

*) 1918 m. visur: vienas jo eiles..., kurios...
**) 1918 m.: S-tekiui ir.
***) Rankraštyje du žodžiu.
****) Rankr. vienas žodis.

Buwo jau skajdraus*) kėjp mielinas dąngus
Giagužies ritas (,) oras tikus (,) drąngus. —
Rugiaj zaliuoja**) ir miszkaj iszprogi***) (,)
Sidobro rasu łapelej sagiti (,)
Tieka par piewas upielej rągiti (,)
Skriegždie ir žwirblis apłojde pastogi (.)
Wowiarsis czilba padągien nuskridis (,)
Swiėjkina sauły tiekącziu iszwidis (;)
Biaržinėj bałsu łaksztingalu****) siaudzia
Pujkiėj ir skąmbiėj, kad nit szirdis griaudzia (;)
Pulkielis ącziu po szwęntupi*****) płauko (;)
Ti storałupis wiłks siedi puszini (,)
Biegioja kiszkis pakrumiėj kimsini (;)
Czia jauczėj minas baubdami ąnt łauko. —
Jiłgus sziaszelus aukszti kołnėj kłoja (,)
Wirszus ju blizga (,) cziapat ir Szwętoja (;)
Ti žuwis puukszi******), židaj sieelus woro (,)
Czia kaułus rienka wargdianeléj dworo. —
Ach! kėjp téj gražus (,) pujkus akiwiėjzdas
Ausisi užia ir dusziu ramina (,)
Kad wisa lęnksmaj pasaułe garbina
Wisagalibi aukszcziausios[0]) apwiėjzdos. —
Kokia tadu mań ramibe apsiautie (,)
Kokiu saldibi duszia mono jautie (,)
Niagoli leżuwis iszwiest ąnt ajszkibes[00]) (,)
Nias niaturi žodžiu téjp didžios galibes (.)
Atsiduksiejau (,) szirdis sudriabiejo (,)
Jaucziau didibi Diewo ir galibi (,)
Dowanas diel mum musu niawertibi (, —)
Soldžios isz akiu oszaros biriejo (.) —

Dar iš nespausdintų A. Baranausko eilėraščių[000]).

1918 m. „Liuososios Valandos“ Nr. 2 (5) esu padavęs nežinomąjį vyskupo Baranausko eilėraštį[0000]) „Saulėtekį“. Čionai

*) Ne: skajdrus. O gal toliau:...rito oras...?
**) Ne: žaliuoja.
***) Ne: iszsprogi.
****) Ne: łaksztingału.
*****) Ne: Szwęntupi.
******) Taip rankr., bet 1918 m. išspausdinta: paukszi.
0) 1918 m. išspausdinta: aukszczausios.
00) 1918 m. klaidingai: ajszbikes.
000) Iš 1918 m. „Liuososios Valandos“ nr. 4(7), balandžio 27 d. Pasirašė M. Biržiška. 1918 m.: eilių.
0000) Kaip aname, taip ir šiame straipsnyje 1918 m. visur: eilės.

pateiksiu dar du jo eilėraščiu į draugą klieriką Klemensą Kairį („Kajro“). Kun. Kl. Kairys gimė 1835 m. Liudiškių sodžiuje, Anykščių parapijoj (Ukmergės aps.), vadinasi, tais pačiais metais ir toje pat parapijoje, kaip ir būsimasis vyskupas. Jis tačiau anksčiau už Antaną, kuris beraštininkaudamas vienų kitų metų nustojo, išėjo Varnių seminariją ir Petrapilio kunigų akademiją teologijos magistro laipsniu ir kurį laiką buvo Kauno gimnazijoj kapelionu. 1863 m. įpainiotas sukiliman, jis buvo ištremtas Permės gubernijon ir ten, Vierchaturije, pasimirė 1864 m. gegužės 16/28 d. Jo pažintis su kaimynu Antanu, kuri bene dar kūdikystės metu bus prasidėjusi, seminarijoje jiedviem arčiau suėjus virto nuoširdžiu draugingumu. Kun. Klemensui jaunam pasimirus, kun. Antanas ir vėliau meiliai jį minėjo. Ligi pat savo mirties vyskupas susirašinėjo su kun. Klemenso seserimis Kairytėmis, siųsdavo joms dvasinių patarimų ir t. t.; atvažiuodamas Anykščiuosna, visuomet ir pas jas apsilankydavo.

Kun. Klemensas buvo geras lietuvių kalbos žinovas. Bent iš kun. Dominiko Pežos (pasirašė „Palonius = Pežo, buwis kamindorius Raguwas, dabar Belgijas karalistej“, o vėliau Amerikoj, 1863 m. išeivis) 1884 m. laiško į Kairytes, kuris teko man 1905 m. pas jas apsilankius skaityti, matyti, jog kun. Antanas ir tuo atžvilgiu aukštai jį kėlė. Kun. Peža sako jame apie kun. Kl.: „Tas giesmininkas, kuris tejp iszmone, ne tiktaj Lietuwiszku kałbu (,) ale ir szirdis nuzgundusiu Letuwiu (,) buwa didelis prawedejas Letuwiszka Liežuwia... Važiuojant Warniuos seminarijan, Antonas Baranowskis, — dabar Jo melista Wiskupas mon sakie szitas žodžius (:) „Kad asz nars deszimtu dalu iszmaniczia ape Letuwiszku kałbu, kajp kunigas Kajro, buczia spakajnas“.

Kun. Klem. Kairys (apie jo pavardę kun. Peža sako: „nors žmonės vadina Kajris [,] wenog asz raszau Karjo“) buvo poetas ir, kaip rodos, nemenkas. Bent jo eilėraštis, 1906 m. „Vilniaus Žiniose“ (N 70) paskelbtas (Geražodis Antonej Baranowski dienoj Warduwiu nuo Brolo Kristuje Klemenso Kayro, 1858 m. Petaburki) ir prasidedąs žodžiais: „Dieneła briekszta ir ouszra sawo skejstu wiejdu rodo“[1]), apreiškia jo kalbos leng-

[1]) Pažįstu dar jo eilėraštį lotynų kalba, nebeprisimenu ar bespausdintą „Vilniaus Žiniose“· 1858 m. Exoptatissima Gratulatio An-

vumą ir skambumą. Mano paskelbtasis kun. Antano „Saulėtekis“, net ir „Anykščių šilelis“ rodo savo aiškią giminystę su kun. Klemenso eilėraščiais. Kad ir sunku būtų šiuo tarpu del medžiagos trūkumo aiškiai nustatyti kun. Klemenso asmens ir jo poezijos įtaką Baranauskiui*), pati ji yra neabejotina; pats B. ją nurodo savo eilėraščiuose lenkų kalba.

Kun. Kairys šiuo kartu mano yra minimas ne jo įtakai B-iui sekti, tik dėl žemiau skelbiamųjų B. eilėraščių, jam skiriamų. Seinuose 1912 m. išleistuose Vyskupo Baranauskio raštuose randame 1859 m. Alleliują (p. 82—84), kun. Klemensui parašytą. Lietuvių Mokslo Draugijos Archyve Vilniuje yra vyskupo rankraštis „Wiersze układane przez A. I. F. Baranowskiego“, kurio gale randame 1861. V. 4 Panevėžio cenzoriaus leidimą spausdinti. Tame rankraštyje, be lenkiškųjų eilėraščių, kurių kiti yra ir kun. Klemensui skiriami[2]), yra ir du 1856 m. eilėraščiu lietuviu kalba, tam pačiam skiriamu. Juos žino jau vyskupo biografas J. Daubaras (Vyskupas Antanas Baranauskas, 1911 m., p. 24), tik nieks, rodos, ligi šiolei nebus jų paskelbęs. Vienas jųjų tai „Paswiejkinimas dienoj Wardūwiu Brolo Wiešpatij Klemenso“, tat XI. 23, o kitas „Ad eundem“ — X. 30, abudu Varniuose rašytu.

*I. Paswiējkinimas dienōj Wardūwiu Brōlo Wieszpatij Klēmenso***).*

Brōli Mielāūsias tiarp wisū Lietūwiu!
Kōks-gi szioj szwintiej***) łōjmingu wardūwiu,
Koks gāłęs dōriej paswiējkint' Tów****) żōdis
Ir kas-gi dōriej szłōwi Tów ****) parōdis?!
Sūmpraste siłpna, partūmsi, parjāuna
Żodżiu diel duszios pajautos niagauna.
Nias tiejp moń szindien ir ramū ir miełа
Tartum piērsiakie łōjmiu szirdis cziełа.
Tartum ūkanos nuo duszios nukrito,
Tartum joj łojswie dungiszka praszwito.

---

tonio Baranovio..., prasidedanti žodžiais: Dei stupenda coepta sunt dari. Dar Vacl. Biržiškos Nežinomi senieji lietuviški tekstai, XXV. 1858 ir 1859 m. Klemenso Kairio eilės („Tauta ir Žodis“ VII kn. 1931 m., p. 320—325).

*) 1918 m.: į Baranauskį.

[2]) Iš jų aišku, jog tik rudenį 1856 m. kun. Antanas su kun. Klemensu arčiau tesuėjo.

**) 1918 m. spausdintas tekstas mano dabar (1938 m.) patikrinta su B. originalu.

***) Rankraštyje perdirbta iš: szwintieje.

****) 1918 m.: Tou.

Tej su kokiuō-gi riējksziu giējsłas mūntu (,)
Kad żodżiéjs kałbos duszios niasupruntu (,)
Stumbam leżuwij użpojniokłe tokia,
Kad riejkszt' nia moka, ku szirdis suwōkia.
Nia wiedīndamas karszczīāusiu pajāūtu,
Niaszu Tow szīrdi jom piłnēj prikrautu,
Dróugīsties rūnku ir tarnīsties kōktu.
Giejdziu nuo Diēwo gāūt'*) Tów mōksło rōktu,
Suskūmbint' kūnkléjs mūsu żiēmies gārso,
Idant Lietuwā isz jīlgo**) ir skiārso,
Isz Tōwo giesmiēs dągiszku prajēwu***),
Pażintū dōrbus sianūolu ir Tiēwu,
Ir szwintājs żōdżiéjs gōrbindama Krīstu (,)
Miējléj minīetu sōwo Citarīstu.
— Apswīłkus dwasiū ir dągiszku szwiēsu,
Sutrāūkit' klūczias pūsgalwiu ir bīēsu.
— Bāłsum Bażnīczios isz szwintūju wiētu,
Pabūdiń't' wīsu apjōkusi świetu.
Nupłeszt' nuo dusziu apidarus grieko,
Apczistit' szīrdis, kad nia giéjstū nieko,
Tik Diēwo garbiēs; Ir****) diel Jo małōnies,
Nōru Jo Szwīntu iszpilditu żmonies.
— E dīrwoj Jezaus kad pabéjgsi dōrbu,
Gaut' nuo Wieszpaties użmokiaśnio skōrbu,
Katras nia płeksta, aniéj surudija[3])
Niéj sukirmija, niéj wōgio nia bijo.
Oszaras, wārgus, prōkejtu ir króuju
Nuszłūōszczius, Dągūj gaut linksmībi nóuju*****).
Użraszit' wardu ir dąguj ir Rīmi,
Ir gaut' ąt koktos Awinielo żimi,
Garbies wéjniku ir galibies sparnus.
Klemensuj Broluj trokszta tikras tarnas A. B.

Apačioje prirašyta: „Dwoje tych wierszy (vadinasi, 1856 XI 23 ir 30 — M. B) pisałem przed przeczytaniem uwag o języku Litewskim s. p. X. Kitkiewicza******), dla tego tu pisownia niezaletna".

*) 1918 m.: gauti.
**) Originale taip pat, nors Baranauskio rašyba rodyte rodo čia: jīłgo.
***) 1918 m.: prajowu.
****) Originale taip pat didžiąja raide.
[3]) Užbraukta: sukirmija.
*****) 1918 m.: nauju.
******) X. A. Kitkiewicz'iaus prakalba O przekładzie litewskim i nieco o tym języku savo knygai Hymny Ojców Świętych 1848 m.

II. Ad eundem.

Tawiej żodžiéj łabéj' moń pamiẽgo.
Diekuj Tow Broli! kad no mań purliego*),
Prijemiéj žinklu troszkimo szirdingo,
I(r) giero žodžio, dusziéj réjkalingo.
Niepaniẽkinéj — (kas nia but moń sunku)
Ir nia atstumiéj atõgalu rũnku.
Oj! mieksta, mieksta moń Towo**) dróugistie (,)
Oj troksztu, troksztu kas rit Tóu iszwistie,
Kas-dien su Tawim pasiwejksztiniet' (,)
Kieletu žodžiu nuo Tawi girdiet'.
Ir (In?) Towo runkuos sudiet' szirdies nosztu
Dróugiszkoj***) kałboj apie gimties krosztu.
Ir dorbus Diewo, su Jo Szwintu bojmiu
Ir sowo skóusmus ejmanu, niałojmiu.
Wisus krisłelus nuo duszios nupłaust',
Wokaro runku szirdingéj suspaust'.
Ir małdos miati po Diewo akim
Mislit' ir mialsties dróugiu su Tawim,
Su Tawim dróugi Diewuj garbi duot',
I(r) noktij miegunt apie Tóu sapnuot',
Su Tawim pierbiegt' linksmu pusi wéjdo (,)
Kur tumsios duszioj nióukos iszsiskłéjdo;
Ir isz nuoludos szaszuoleczio kréjwo,
Ajkszdama skéjsti wiszkéj nusibłéjwo.
Su Tawim dróugi szirdiéj tampa sałdu,
Ir duszia karszczióu iszpasoko małdu,
Karsztiesnie szirdin miejłe****) Diewo krinta (,)
Oj tikra musu dróugistie ir szwinta.
Nias ana Diewi ir diel Diewo židi
Ir wisus mili — niekom niapawidi.
Nia duok pagirties giesmiéj mono tuszcziéj
Ir nia błokszk kunklu Lietuwiszku ruszcziéj (,)
Bo kas-gi skumbint' liéjp, kéjp Tu gałetu
Ir Letos notu*****) tiéjp lingwiéj untspietu.
Skumbink, kad bałséj giesmies Towo szwisti
Primintu brolom dągóus Karalisti.
Ir garsas Letos but girdietas toli;
Ir palinksmintu tikru Towo broli A. B.

---

*) 1918 m.: purbego.
**) 1918 m.: Tawo.
***) 1918 m.: Draugiszkoj.
****) 1918 m.: miejła.
*****) 1918 m.: noru.

Tame pat eilių rinkinėlyje randame dar ir lenkų kalba eilių, tam pačiam Kl. Kairiui skiriamų: Do X. Klemensa Kajro (odpowiedź na wiersz: „Lubo nie umiem tego języka“) 19. X. 1856, Ad eundem (odpowiedź na wiersz „Amice mi suavis“) 4. XI. 1856, Wpis do zbioru poezyj X. Klemensa Kajro 2. XII. 1856, Do X. K. K(ajro) 8. II. 1857, Ma pochlebne Echo 10. V. 1857, Wspomnienie 11. VI. 1857. Visos eilės rašytos yra Varniuose.

Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų*).

I.

1864—65 metais Rusų valdžia uždraudė lietuvių spaudą lotynų raidėmis. Netrukus Mažojoje Lietuvoje pradėta spausdinti, greta gotinių-prūsinių, ir lietuvių raštai lotynų raidėmis, skiriami Didžiosios Lietuvos katalikams. Kone visi pirmieji, tokiuo būdu parūpintieji lietuvių spaudiniai**) buvo kontrafakciniai***): viršeliuose****) spausdinimo vieta buvo nurodoma Vilnius, Zavadskio spaustuvė, cenzūros leidimas, dažnai netikri metai ir šiaip jau stengdavosi prisilaikyti senųjų, prieš uždraudimą*****), Vilniuje išėjusių knygų išvaizdos, kad lengviau būtų skaitytojai apdrausti******) nuo nekviestųjų dvasios globėjų. Vėliau vis mažiau į tat žiūrėjo[0]), juo labiau, jog ir policija nebeskyrė Vilniaus leidinių nuo prūsinių ir atiminėjo bent kokius. Be to, nebesitenkino[00]) vien perspausdinimais, bet leido[000]) ir naujus raštus. Pasirodė laikraščiai. Vėliau atsišaukimai. Ir štai, kaipo pasekmė, 1904 m. spaudos sugrąžinimas.

*) Iš 1910 m. „Visuomenės“ nr. 2 p. 88—94. Pasirašė M. B-ka. 1924 m. Lietuvos universiteto studentų humanitarų litografuota Kaune M. Biržiškos straipsnių rinkiny (be šio, dar Jėzuitų mokyklos teatras Lietuvoje ir Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje) p. 19—26.

**) 1910 m. visur: spauzdinti, spauzdiniai, spauzdinimas.

***) 1910 m.: kontrafakcijiniai.

****) 1910 m.: ant viršelių.

*****) 1910 m.: pirm uždraudimo.

******) 1910 m.: apsergėti.

[0]) 1910 m.: žiūrėta.

[00]) 1910 m.: nebesitenkinta.

[000]) 1910 m.: leista.

Kaip užsienyje spausdintieji raštai rasdavosi Didž. Lietuvoj, kaip jie tenai platinosi ir kaip už juos baudė*), visa tai**) gan gerai žinom — 40 metų sąžiningai ėjom tą mokslą... Tačiau***) šios spaudos užgimimas 60—70 metais ir plėtojimasis ligi pat „Aušrai“ pasirodant****) tai apytamsis*****) istorijos lapas. Nevienas senuolis, ypač kunigas, daug ką galėtų mums apie anuos laikus papasakoti, bet ar gi kam rūpi nedėkingojo laikotarpio[0]) tyrinėjimas. Ką besakyti apie naudojimąsi gyvais šaltiniais, jei dargi[00]) pilnai mums prieinamoji spaudos medžiaga liekasi užmiršta. Pavyzdžiui, ką gi žinom apie pirmąją didžiąją bylą 1870 metais dėl[000]) lietuviškųjų raštų gabenimo ir platinimo? Rusų ir lietuvių spaudoje turime ir svarbių apie tai žinių, bet dargi lietuviškųjų versmių nieks lig šiol nepasirūpino surinkti. Tuo tarpu perskaitęs bent mano, vien iš spaudinių žemiau žemiau paduodamus faktus, nevienas turės prisipažinti daug ko nežinojęs svarbaus apie aną laiką.

II.

Pasirėmęs Prūsų spaustuvininkų užrašais, A. Jonas Zanavikutis rašo, jog pirmąsias kontrafakcijas Prūsų Lietuvoje pradėję spausdinti 1864 metais, o tat kun. džiakono Zabermann'o lėšomis Karl Albrechs'o ir Comp. Tilžės spaustuvėje, kurioje spausdinę ligi 1872 (1877?) metų, nuo 1872 gi metų ir pas Reylender'ius[1]). Išrokuodamas tačiau Albrechs'o spaustuvės leidinius, Z. nenurodo spausdinimo metų, išskyrus kai kuriuos spaudinius, kurie išėjo 1867 m. ar vėliau. S. Baltramai-

*) 1910 m.: bausta.
**) 1910 m.: vis tat.
***) 1910 m. visur: Tečiau.
****) 1910 m.: pasirodysiant.
*****) 1910 m.: apitamsus.
[0]) 1910 m.: laikatarpio.
[00]) 1910 m.:visur: dagi.
[000]) 1910 m.: dėlei.

[1]) Suskaita arba statistika visų lietuviškų knygų, atspaustų Prūsuose nuo 1864 metų iki pabaigai 1896 metų. Tilžėje, 1897 m. p 5°).

°) Kontrafakcijų istoriją turėtume dabar patikrinti iš Vacl. Biržiškos Lietuvių bibliografijos.

čio knygoje[2]) kad ir sužymėta*) 1864—1866 m. keletas knygų kaip kontrafakcijos, bet vienos jųjų greičiausia tikrai Vilniuje buvo spausdintos, kitos gi nurodytos paskui A. J. Zanavikutį, kuris tačiau jųjų spausdinimo metų nėra pažymėjęs, arba nežinia kuo atsirėmęs**) turi nurodytus metus. Taigi abejoju, ar prieš***) 1867 m. Tilžėje kas nors buvo spausdinta lotynų raidėmis, juo labiau, jog 1864—65 metais lietuvių spaudos padėjimas Didžioje Lietuvoje tebebuvo neaiškus. Tais metais rasit tiktai viena kita maldaknygė teišėjo iš Prūsų spaustuvės****).

Tikras žinias apie užsieninį spausdinimą teturim apie 1867 metus ir vėliau. Bent iš jųjų matyt, jog tais metais toksai spausdinimas darosi nuolatinis, tvarkus.

Savo „Margumynuose“ vyskupas M. Valančius nurodo keletą savo parašytųjų knygų, kurias atspausdinę 1868, 1869 ir vėlesniais metais, apie vieną gi — Patarles Žemajcziu — aiškiai sako, jog išėjusi 1867 metais[3]), ką ir p. Z. patvirtina[4]). Toliau, ne vėliau kai 1869 m.*****), greičiausia 1867—68 m., išėjo šitos knygelės: Isz tamsybes wed tiktay kielis teysybes, Parspejimas apej szwenta wiera ipatingai apej Bažniczią Jezaus Kristaus, Szniakiesis katalika su nekataliku, Prajautimas, Wargai Bažniczios kataliku Lietuvoj ir Žemajcziusi, Litanie apej wisus Szwentus Muczelnikus[5]). Tie raštai turėjo tikslą sutvirtinti žmones katalikų tikyboje prieš valdžios persekiojimą. Tikriausia, visas jas Valančius bus parašęs, kad ir aiškiai neprisipažįsta savo atsiminimuose; kun. Zabermann'as, tiesa, prieš valdžią sau******) kaltę prisiėmęs, bet tat, žinoma, buvo tiktai bandymas vyskupą išsukti, ir valdžia tam netikėjo[6]).

---

[2]) Списокъ литовскихъ и древне-пруских книгъ, изданныхъ съ 1553 по 1903 годъ. Peterb. 1904 m.

*) 1910 m.: užžymėta.

**) 1910 m.: pamatu.

***) 1910 m. visur: pirm.

****) 1910 m.: spaustuvėje.

[3]) „Tėvynės Sargas“ 1900 m. Nr. 2—3.

[4]) Suskaita, p. 7°°).

°°) 1910 m.: patikrina.

*****) 1910 m.: nevėliau 1869 m.

[5]) Baltramaitis; Zanavikutis.

******) 1910 m.: viliai ant savęs.

[6]) „Žinyčia“ Nr. 1 (1900 m.), p. 31 (Margumynai).

Yra ir kitų knygų, prieš 1870 m. Prūsuose spausdintų, kaip apie tai liudija atėmusių jas pasienio muitinių parašai ant Peterburgo Viešojo knygyno egzemplioriu[7]). Vyriausiąją vietą jųjų tarpe užima Valančiaus raštai. Kiekviena buvo išleidžiama 3000—5000 egzempliorių, elementoriai po 10.000, kantičkos ir maldaknygės dargi po 15.000—20.000 egz.; kai kurios knygos turėjo keletą laidų[8]).

Šių raštų leidimo ir platinimo organizaciją pasakoja*) mums Rusų valdžios šaltiniai[9]). Baigiantis 1867-iems ir prasidedant 1868-iems metams Tilžės džiakono Zabermann'o rūpesniu Prūsuose pačiame pasienyje pastatę 4 bažnyčias; vieną Robkojų kaime, kuriuo tikslu buvusi pirkta neva malkoms parduotoji sena medinė Vainuto, Raseinių pav., bažnyčia. Robkojų bažnyčion buvęs paskirtas kunigas, kuris dalyvavęs 1863 m. sukilime ir 1864 m. Tilžėn išbėgęs.

Kartu su anuo kunigu Robkojose apsigyvenę, kaip Prūsų valstiečiai, trys išeiviai, kurie buvę vyriausieji kunigo Zabermann'o**) agentai — knygelių platintojai. Zabermann'ui prižiūrint, baigiantis 1867 metams Tilžėje iš pradžių perspausdinėję senąsias tikybines knygas, paskiau gi spausdinę kurstomąsias knygeles (kalbama, tur būt, apie anuos 6 M. Valančiaus raštus). Zabermann'as net savo spaustuvę įsitaisęs (?). Į anas 4 prūsines bažnyčias šventomis dienomis susirinkdavę daug žmonių iš Rusų Lietuvos, kuriems buvę sakomi pamokslai prieš Rusų valdžią ir parduodamos ar šiaip jau duodamos Zabermann'o išleistosios knygelės. Pasienio kunigams Z. siuntęs knygas vežimuose dviem dūgnam arba per kontrabandnešius[10]).

Vyskupas Valančius pats rašęs kurstomąsias knygėles ir siuntęs jas Zabermann'ui Tilžėn, kuris tenai spausdinęs ir at-

---

[7]) Baltramaitis°). °) Dabar sakytume: parašai.... egzemplioriuose.

[8]) Zanavikutis°). °) Dabar sakytume: leidimų.

*) 1910 m.: papasakoja.

[9]) Русское дѣло на окраинахъ, глава 15, iš laikr. „Голосъ Москвы", 1885 m. perspausdinta S. Šolkovičiaus rinkinyje: Сборникъ статей разъясняющихъ польское дѣло по отношенію къ Западной Россіи, II, Vilniuje. 1887 m. Papasakotieji tame straipsnyje lietuvių spaudos dalykai pasemti iš „дѣло канцеляріи Виленскаго генералъ-губернатора" № 185.

**) 1910 m.: kunigo ir Zabermann'o.

[10]) Сборникъ, 452.

spausdintąsias vyskupui grąžindavęs*). Z. ne kartą apsilankydavęs pas V., gyręsis prie kitų kunigų esąs šiajam artimas, dargi užstodavęs kai kuriuos kunigus prieš jį. Vyskupui nurodant, Z. siuntęs platinimui knygas tai vienam, tai kitam kunigui. Valančius siųsdavęs jam pinigus, kartais po tūkstantį rublių, knygelėms spausdinti. Kai kurie kunigai persirėdydavę valstiečiais, ėję per sieną ir gabenę knygeles. Kiti asesorių (pristavų) rūbuose važinėję ir platinę knygas. Platinę jas klierikai, miestelėnai, valstiečiai, ypač gi davatkos ir tretininkės. Kai kurie gerai ant jųjų uždirbdavę[11]).

Kurstomųjų knygelių tikslas buvęs sujudinti žmones. Prūsų karui su Prancūzais prasidedant, visi valstiečiai (Didž. Lietuvoje) taip buvę sukurstyti ir pasitikėję Prancūzų pagalba, jog ir Prūsų Lietuvos protestantai pradėję nešioti škaplierius ir ražančius, kad prancūzams įsiveržus katalikais apsimestų[12]).

Žinoma, šis tas valdžios pranešėjų ir tyrinėjamųjų kunigų (apie pastaruosius žemiau) buvo padidinta ar iškreipta, todėl**) kai kurių dalykų dargi neatkartoju, bet šiaip jau šioji valdžios medžiaga tuo tarpu yra mūsų kone vienintelis šaltinis. Jei bent galima papildyti žinia apie Robkojų kunigą, kurs greičiausia buvo Antanas Brundza. Apie jį „Sbornik'e" neaiškiai sakoma (Brondzo), už tat vienas lenkų laikraštis štai ką rašo: „Kunigas Antanas Brundza gimęs Suvalkų gubernijoje, buvęs Beržininkų vikaras, pragarsėjęs tikybinių knygelių leidėjas ir patrijotas; 1864 m. išėjęs Prūsuosna, apsigyvenęs Tilžėje, Varmijos vyskupo paskirtas filijos administratorium netoli Rusų sienos pastatęs bažnyčią ir kleboniją, išbuvęs toje vietoje 3 metus ir 3 mėnesius, 1870 m. suimtas ir išduotas buvęs Rusų valdžiai, kuri jį kalėjiman uždariusi ...[13])"

III.

Valančius rašo: „... brošiuras (anas 6) žmonės godulingai pirko, ir kad jau kone kiekvienoje troboje, ypač Žemaičiuose,

*) 1910 m.: grąžinęs.

11) Сборникъ, p. 453—454.

12) Ten pat, p. 452—453.

**) 1910 m.: to dėlei.

13) „Gazeta Narodowa" 1881 m. Lvave; atkartoju paskui 1893 m. „Apšvietą" Nr. 13.

buvo, valdžia*) gavo žinoti ir paliepė gaudyti. Nesunku buvo susekti**), nes mūsų žmonės žiopliai, greit pasakoja viską reikalingiems ir nereikalingiems. Tas brošiuras paprastai atnešdavo žydai ir žmonės, užsiimą***) kontrabanda. Nei vienas kunigas nevažiavo užsienin****) ir netraukė per sieną (lyg atsakymas į valdžios kaltinimą — M. B.). Vienok valdžia*), nesikabindama prie žmonių, apkaltino dvasiškiją ir liepė: 1. Rietavo džiakoną, Žvingių kleboną Pranciškų Butkevičę, 2. Žygaičių kleboną Vincentą Norvaišą, 3. Salantų kamendorių Pranciškų Struopą, 4. Darbėnų kamendorių Kazimierą Eitutavičę, 5. Naujamiesčio kamendorių Mateušą Kaziliauskį, 6. Pagramančio kamendorių Vincentą Buividą, 7. Gaurės kamendorių Vincentą Dembskį, 8. Gardumos filijalistą Joną Grigaliunavičę ir 9. Tauragės kleboną Joną Tamoševičę suimti*****) ir atvežti į Vilnių[14])".

Jų skaitlių padidino aukščiau minėtasai kun. A. Brunza, kurį kaltino, jog sieną be pašporto perėjęs ir leidęs lietuvių knygas lotynų raidėmis[15]). Iš minėtojo jau valdžios šaltinio sužinojom, jog, be tik******) įvardintųjų[16]), buvo dar įtariami Ilukštos kamendorius Davidovičė (Dovydaitis Justinas) ir Račkauskis (tur būt, Jeronimas), bet ar jie irgi buvo suimti, nežinau.

---

*) 1910 m.: rundas.

**) 1910 m.: daeiti.

***) 1910 m.: užsijemantis.

****) 1910 m.: už rubežiaus.

*****) 1910 m.: areštavoti.

[14]) „Žinyčia" Nr. 1 (1900 m.) — iš lenkiškojo rankraščio „Ž". Redakcijos versta. *1938 m. prierašas:* vardų ir pavardžių atitaisymą žiūr. 16-ame prieraše.

[15]) „Gazeta Narodowa" — „Apšvieta".

******) 1910 m.: be ką-tik.

[16]) Сборникъ, p. 454 neteisingai rašo: Strovn, Tomaševskij, Butvid, vietoj Struopo, Tomaševičės, Buivido. *1938 m. prierašas:* Butvidą Sbornik'as rašo teisingai, kaip matome iš 1910 m. „Visuomenės" nr. 5 p. 162 mano pataisos, kurią dabar čia pakartoju:

„Prie str. „Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų" („Visuomenės" nr. 3).

Rašydamas minėtąjį straipsnį, neturėjau rankose rubricėlės 1870-iems metams (Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Tel-

Toliau vyskupas pasakoja, jog suimtuosius kunigus uždarę žinomajame kalėjime Nr. 14*). Per tardymą kunigai nežinoję kaip teisintis. Kai kurie: Dembskis, Norvaišas, o labiausiai Batakių klebonas Eligijušas Montvila tvirtinę, jog vyskupas knygeles rašęs. Apie Montvilą, kuris, matyt, nebuvo suimtas ir laisvu noru išdavinėjo, „Žinyčios“ redakcija pastebi, jog šis ligi pat mirties Rusų valdžiai tarnavęs, buvęs džiakonu ir vos vos vyskupijos administratoriaus Beresnevičios iškeltas į Svedasų kamendorius, paskiau į Mosedžio altoristus, pasimiręs 1896 m. „Sbornike“ skaitom, jog ir kiti kunigai (Brunza, Eitutavičė) nemažai parodę apie raštų platinimą; Eitutavičė prisipažinęs ant knygų buvęs uždirbęs 700 rublių.

Pasak V.**), Vilniaus general-gubernatorius Potapovas atsiuntęs Kaunan žandarų generolą Losevą vyskupo namų iškratyti. Paėmęs 18 valdininkų-policistų, Losevas išieškojęs visą butą, bet nieko neradęs — „ir negalėjo rasti, prikergia V., nes vyskupas nekokių iš Prūsų pertrauktų knygų neturėjo“. Buvę nusiuntę į Prūsus rankraščių paieškoti, iš kurių galima būtų spręsti, bene vyskupas juos rašęs, bet neradę.

Vyskupas surašo ir bausmes, kurias gavo suimtieji kunigai. Kun. Butkevičę išsiuntė Tobolsko gub. Kurganan, kun. Norvaišą Tomsko gubernijon, kun. Struopą Archangelsko gubernijon, kun. Eitutavičę Viatkos gubernijon, kun. Kaziziliauskį Archangelsko gub. Cholmogoruosna, kun. Buividą***)

---

sensi seu Samogitiensi in annum Domini MDCCCLXX. Vilnae. 1869). Neseniai ją gavęs, pastebėjau, jog kai kurios mano paduotosios žinios apie nukentėjusius 1870—1871 m. kunigus (paskui vysk. Valančių ir „Žinyčią“) yra neteisingos, kurių vieną nurodė man jau L. G. „Vilties“ nr. 52°). Čionai jas atitaisau. Pagramančio kamendorius, pagal L. G. ir rubricėlės, vadinosi ne Vincentas Buividas, bet Vincentas Butvidas. Gaurės kamendorius ne Vincentas Dembskis, bet Vitalis Dembskis. Ne Gardumos filijalista Jonas Grigaliunavičė, bet Žygaičių kamendorius Pranciškus Grigaliunavičė... Iš tos pat rubricėlės ir iš rubricėlės 1869-iems metams matyt, kad kunigai: Butvidas, Dembskis, Grigaliunavičė ir Struopas buvo seminarijos draugai, 1868 m. iššventintieji; rodos, kad jų draugai buvo taip pat Eitutavičė ir Kaziliauskis“.

°) 1910 m. „Vilties“ nr. 52 (387); L. G(iros) Pataisymas (P-nui M. B-kai).

*) Vilniaus Antakalnyje.

**) 1910 m.: Anot.

***) Butvidą.

palikę Vilniaus gub., nebeleisdami sugrįžti Kauno vyskupijon*), taip pat kun. Dembskį ir kun. Grigaliunavičę, o kun. Tamoševičę paleidę Tauragėn senojon vieton**). Labiau už kitus žinomas jųjų tarpe kun. Pr. Butkevičė, kuris ištremtuvėje parašė arti 10 tikybinių veikalų; pasimirė 1896 m. Kaune, Karmelitų bažnyčios klebonu ir džiakonu[17]). Vyskupo neminėtas kun. Brunza, kuris, išsėdėjęs 11 mėnesių kalėjime, buvo ištremtas Archangelsko gub. Mezenėn, 1876 m. perkeltas Pynegon, tais pačiais metais Tambovo gub. Temnikovan; tenai, rodos, ir pasimirė, 1880 ar 1881 m.[18]).

Nors Valančius rašo, jog byla pasibaigusi 1870 m., bet aiškiai apsiriko, nes nesakant apie tai, jog kun. Brunza buvo ištremtas 1871 m., tur būt, kartu su kitais, „Sbornik'as" primena paties vyskupo raštą general-gubernatoriui, išleistą 1871 m. kovo 22 d. Nr. 485, kuriuo šis prašo***) kunigus išleisti.

Tatai buvo pirmoji didžioji lietuvių byla dėl raštų. Ją pakėlė vieni kunigai — vieninteliai tuomet lietuvių šviesintojai****). Taip darbavosi ir kentėjo nebe mūsų „Žiburio" ir „Saulės" veikėjų karta...*****).

---

*) Kun. V. Butvidas (1841 Žvingių par. — 1912 XI 3/16 Vilniuje), po kiek mėnesių paleistas iš kalėjimo, buvo paskirtas Žiežmarių kamendorium, trumpai buvo Marcinkonių filijalistu, 1879—1883 Birštono klebonu, 1883—1912 Stakliškių klebonu, paskutiniuosius mėnesius gyveno Vilniuje (Liudas Gira, A. a. kun. Vincentas Butvidas — 1912 m. „Vilties" nr. 132 [767]; 1913 m. „Draugijos" nr. 73 p. 25; Lietuviškosios Enciklopedijos IV t. 1936 m. p. 1239).

**) 1910 m.: ant pirmosios vietos. 1938 m. mano suvienodinta vietininkai ir žodžiu tvarka, nes buvo: į Kurganą, bet Tauragėn, Tobolsko gub. į Kurganą, bet į Cholmogorus Archangelsko gub.

[17]) „Žinyčia" Nr. 1.

[18]) „Gazeta Narodowa" — „Apšvieta".

***) 1910 m.: prašyta.

****) Dabar sakytume: švietėjai.

*****) 1910 m.: darbuotasi ir kentėta... kartos. *1938 m. prierašas:* pastarasis sakinys taiko į oportunistinę „žiburininkų" ir „saulininkų" taktiką, pasireiškusią prieškariniu reakcijos metu.

II.

Lietuvių mokykla ligi XVIII a. pabaigos*).

Lietuvių mokyklos istorija prasideda dar XIV a., kada Lietuvoje kunigaikščiai įvedė krikščionybę; ar buvo pas mus mokyklų pirm ją įvedus, stinga mums žinių. Pirmas Vilniaus vyskupas, buvęs pranciškonų vienuolis, Andrius Vosylius 1397 m. mini jau tenai esant katedros mokyklą; taip pat ir tais pačiais 1397 m. sako kryžiuočių pasiuntinys gr. Kyburgas pridurdamas, jog šen ten ir kitų pranciškonų vedamų mokyklų tuo metu įsikurdavę[1]). Apie Vilniaus katedros mokyklą turime žinių taip pat iš XV ir XVI a.[2]). Ko mokė joje XIV ir XV a., nežinome, tačiau XVI a. ji jau buvo paskirstyta 3 klasėmis, kuriose mokė skaityti, rašyti, patarnavimo bažnyčioj ir giedojimo, taip pat lotynų kalbos iš Donato gramatikos, sako, net vokiečių kalbos; ligi jėzuitams įkūrus savo mokyklą, vadinasi, ligi XVI a. antrosios pusės joje buvo nemaž mokinių[3]).

Vilniaus katedros mokykla, be abejo, buvo geriausia tuo metu Lietuvos mokykla. Kitos mokyklos jos pavyzdžiu įsikurdavo prie bažnyčių. Kai bažnyčių skaičius pas mus net ir XVI a. nedidelis tebuvo, mokyklų nedaug teturėjom, ir stinga mums apie jas tikslių žinių. Aiškesnių žinių apie jas gauname tik XVI a.: 1507 m. įsteigta mokykla Tauragėje[4]), 1513 m.

---

*) Iš 1918 m. kovo 26 d. „Liuososios Valandos" nr. 3 (6). Pasirašė M. B-ka.

[1]) Ks. J. Kurczewski. Biskupstwo Wileńskie, 1912 m., p. 271. *1938 m. prierašas:* Kyburgo kelionė su Vosyliaus informacijomis dabar laikoma nebepatikimu šaltiniu.

[2]) J. Jaroszewicz. Obraz Litwy III. 1845 m., p. 277; Kurczewski, 272.

[3]) Jaroszewicz, III. 277.

[4]) Vysk. M. Valančiaus Žemaičių vyskupystė, II. 1848 m., p. 7.

šv. Jono parapijoje Vilniuje[5]), 1520 m. Žiežmariuose[6]), 1524 m. Eišiškėse[7]) ir t. t. Kad ir nėra žinios, kokia kalba jose mokyta, reikėtų manyti, jog lietuvių kalba, išskyrus Vilnių, nebuvo ten aplenkta; bent Eišiškių ir Žiežmarių mokyklas steigiant įsakyta buvo, be abejo, ne be sąryšio su jomis, kad tų parapijų kunigai mokėtų lietuviškai[8]). Apie vieną mokyklą turime ir tikslesnę žinią: 1530 m. Jonišky (Žemaičių vysk.) įsteigta mokykla, kurioje ūkininkų vaikai mokėsi „rašyti ir skaityti ne vien žemaitiškai, bet ir lenkiškai"[9]). 1526 m. Vilniaus vyskupijos kunigų sinodas (suvažiavimas) nutarė, kad parapinėse mokyklose būtų skaitomos evangelijos ir šv. Povilo laiškai lietuviškai ir lenkiškai ir kad iš jų būtų šalinami vokiečiai mokytojai[10]). Visoms Lietuvos mokykloms tuo metu esant tiesioginėje kunigų priežiūroje, 1522 m. Vilniaus kapitula gavo naują narį — kun. scholastiką, kurio priedermė buvo mokyklas prižiūrėti[11]). Tatai rodo, jog tuo metu mokyklų turėjo būti daugiau, negu iš tų laikų užsilikusios žinios mums kad sako.

Vis dėlto jų buvo ne per daug. Didžiūnai, bajorai, net pasiturintieji miestelėnai, jomis nesinaudojo, samdydamiesi savo vaikams naminius daraktorius vokiečius arba lenkus[12]). Kas norėjo gauti aukštesnio mokslo, turėjo vykti į svetimus kraštus — Lenkuosna (Krokuvon), Italijon (Paduvon ir kt.), Čekijon (Prahon)[13]), Vokion, vėliau Prūsuosna (Karaliaučiun — nuo 1545 m.), į tenykščius universitetus. Manoma, jog ir kaimiečių vaikus, trūkstant mokyklų, jau tuomet grįčiose mokę seniai bakaloriai ir bažnytinių mokyklų „žekeliai", kurie evangelijomis nešini ėję per kiemus ir skaitydami uždarbiavę[14]).

---

[5]) Kurczewski, 273.

[6]) Ks. W. Przyałgowski. Żywoty biskupów wileńskich I. 1860 m., p. 127. *1938 m. prierašas:* 1918 m. visur čia — Žižmariai.

[7]) Ks. J. Fijałek. Uchrześcijanienie Litwy przez Polskę (Polska i Litwa w dziejowym stosunku, 1914 m.), p. 319.

[8]) Ten pat, p. 132.

[9]) Valančius, II. 8.

[10]) Kurczewski, 126, 272. Palyg. J. Łukaszewicz. Historya szkół. I. 1849 m., p. 69—70.

[11]) Kurczewski, 273.

[12]) Łukaszewicz, I. 73.

[13]) Karalienė Jadvyga Jogailienė dar XIV a. įsteigė tenai lietuviams stipendijas. *1938 m. prierašas:* 1918 m. visur — Praga.

[14]) Kurczewski, 274.

Mokyklų skaičius ypačiai padidėjo antrojoje XVI a. pusėje, ėmus pas mus reformacijai platintis. Dar apie 1539 m. Abromas Kulvietis buvo įsteigęs Vilniuje mokyklą, kurioje mokė Liuterio mokslą[15]); 1542 m. vyskupui išgavus prieš jį iš karaliaus raštą[16]), Kulvietis pabėgo Karaliaučiun, kur mokė universitete. Reformatų mokyklos ypačiai gausiai kūrėsi XVI a. baigiantis ir prasidedant XVII a. Nuo XVI a. pabaigos ligi 1640 m. plačiau buvo žinoma Vilniaus mokykla; ją panaikinus, pagarsėjo Kėdainių[17]), įsteigta dar 1625 m., pakelta gimnazija 1649 m.; be kitų dalykų, jose mokė lotynų*), graikų ir lenkų kalbos[18]). Pradedamose reformatų mokyklose mokė lietuviškai ir lenkiškai[19]).

Reformatų darbas paskatino katalikus uoliau kurtis mokyklas. Švietimo dirvoje atsirado nauji veikėjai — jėzuitai, kurie jo priešakyje atsistojo ir stovėjo ligi antrosios XVIII a. pusės. Ypatingą dėmesį**) jie atkreipė į vidurinį ir aukštesnį mokslą, pradedamąjį palikdami dažniausiai klebonų ir šiaip parapijos kunigų rūpesniui.

1569 m. jėzuitams atvykus Vilniun, buvo tenai dvi mokykli, kurias gal vidurinėm pavadintume: katedros ir šv. Jono. 3-klasė katedros mokykla, kaip žinome, nekokį teteikė mokslą, nors 1522 m. ir buvo vyskupo pagerinta[20]). Šv. Jono mokykla klebono Roiziaus († 1571 m.), garsaus teisių žinovo ir rašytojo, 1566 m. buvo paversta teisių mokykla, kurią kiti ir akademija vadino. Jis pats mokė joje Graikų ir Romos, taip pat Saksų bei Magdeburgo teisių, mokytojas Grochovskis aiškino Lietuvos Statutą, o keli „korepetitoriai“ jiems padėjo; pasak kitų, Roizius dėstęs, tur būt, dar dailę, poeziją ir retoriką[21]). Roiziaus mokyklą reikėtų tad ne tiek vidurine, kiek specialine

---

[15]) Łukaszewicz. Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. I. 1842 m., p. 8.

[16]) Kurczewski, 36.

[17]) Łukaszewicz, Historya I. 370.

*) 1918 m. visur: latynų.

[18]) Valančius II. 41—42.

[19]) Łukaszewicz, Historya. I. 377.

**) 1918 m.: domę.

[20]) J. Bieliński. Uniwersytet Wileński. I. 1899—1900 m., p. 23.

[21]) T. Narbutt. Dzieje narodu litewskiego. IX. 1841 m., p. 481. — Przyałgowski, I. 188.

paskaityti. Katedros ir šv. Jono mokyklosna teėjo miestelėnų sūnūs; bajorų vaikai tesimokė namie arba — visai nesimokė.

Jėzuitai tuojau, nes 1570 m., įkūrė Vilniuje vidurinę, daugiausia bajoraičiams skiriamą mokyklą, kurią pavadino kolegija, arba gimnazija. Visas mokslas joje buvo dėstomas lotynų kalba. Gimnazija skirstėsi 5 klasėmis, kurių 3 žemutinės — infima, gramatika ir sintaksis — vadinosi g r a m a t i k o s k l a s ė m i s, nes jose daugiausia mokėsi lotynų ir (mažiau) graikų gramatikos, o 2 aukštutini — poesis ir retorika — vadinosi h u m a n i o r a ir, be lotynų ir graikų kalbos, taip pat lotynų kalba mokė poezijos ir retorikos (iškalbos) taisyklių, Graikų ir Romos mitologijos, istorijos ir geografijos. Tiems jaunuoliams, kurie pasiryžo stoti į kunigus ar jėzuitus, buvo dar 3 metų filosofijos ir 4 metų teologijos kursai[22]).

Jėzuitų kolegija pritiko bajorams, ir mokinių jai niekados nestigo. Vilniaus pavyzdžiu ir daugelyje kitų vietų įsteigta panašių kolegijų — gimnazijų, kurių kitos ilgai dar Lietuvoje tebegarsėjo. Žemaičiuose plačiai buvo žinoma 1616 m. įsteigtoji Kražių mokykla. XVIII a. ir kiti vienuoliai ėmė kurti kolegijas — pijorai*) Vilniuje, Raseiniuose, Ukmergėje, Panevėžyje[23]), daminikonai, bernardinai.

Vienuoliai ir ypačiai parapijų kunigai XVI, dar labiau XVII ir XVIII a. rūpinosi, kad kiekvienoje parapijoje būtų pradedamoji mokykla. Lenkų kardinolas Macejauskis 1607 m. išleido aplinkraštį, kuriuo ragino kunigus steigti mokyklas, kuriose, be katekizmo, poterių ir patarnavimo prie mišių, mokytų dar gramatikos[24]). Tokių pat raginimų turime iš Vilniaus ir Žemaičių vyskupų pusiau XVII a., taip pat ir XVIII a.[25]). Švietimo uolumu ypačiai pagarsėjo Žemaičių vyskupas Lopacinskis († 1778 m.), kurio metu kiekvienoje parapijoje buvo mokykla, joje mokė kunigas skaityti, rašyti, skaičiuoti ir giedoti[26]); Vilniaus vyskupijoje panašiai turėjo būti. Kiti bent ti-

---

[22]) Bieliński, I. 27—30.

*) 1918 m.: pijarai.

[23]) Łukaszewicz, Historya I. 177.

[24]) Kurczewski, 275—276.

[25]) Kurczewski, 276, 277; Valančius, I. 156; II. 12, 13, 152—153.

[26]) Ks. L. Jucewicz. Wspomnienia Żmudzi, 1842 m., p. 55; Valančius, II. 13.

krina Lenkuose ir Lietuvoje apie 1730 m. nebuvus miestelio, ypačiai karaliaus ar kunigų, kuriame nebūtų buvusi mokykla[27]).

XVI a. atsiranda pas mus dvasininkų seminarijos. Ligi to laiko būsimieji kunigai ėjo mokslus bažnyčių ir katedros mokyklose, kiti — savo lėšomis ar dvasininkų vyresnybės sušelpti — gilino dar savo žinias Krokuvoje ar Prahoje. Daugelis tačiau kunigų, ypačiai klebonų, Lietuvon, bent Vilniaus vyskupijon atvykdavo iš Lenkų; vyskupai reikalavo iš jų, kad laikytų vikarus, kurie mokėtų lietuviškai[28]). Jėzuitų kolegijai Vilniuje įsikūrus, joje, kaip žinome, ir kunigai buvo ruošiami. Dargi Žemaičių vyskupai siuntė jon kandidatus, parinkę juos ne tik iš bajorų, bet, pasak Valančiaus*), ir „iš artojų"; tiems vyskupijos auklėtiniams buvo net tam tikri namai pastatyti Vilniuje[29]). Kunigų trūkstant, įsteigta ir atskiros seminarijos kunigams paruošti: 1582 m. Vilniuje, XVII a. pradžioje — Varniuose (Žemaičiuose)[30]). Tose seminarijose iš pradžių jėzuitai, paskiau ir šiaip kunigai mokė. Ir jau nebebuvo reikalo iš kitur sau kunigų imtis.

Tačiau visų geriausia jėzuitų švietimo įstaiga buvo Vilniaus akademija, šiandienykščiai pasakius — universitetas. Vilniaus vyskupui Protasevičiui prašant, karalius Batoras**) leido jiems ją įkurti, ir 1579 m. ji įsisteigė.

Akademijos mokslai buvo išdėstomi lotynų kalba. Jie buvo paskirstyti dviem skyriais, teologijos ir filosofijos. Filosofijos skyriuje aiškinta metafizika, logika, etika, matematika, istorija ir geografija; be to, dar lotynų ir graikų kalbos, retorika ir poetika. Medicina ir teisių mokslai iš pradžių nebuvo leisti, bet 1641 m. leista ir jie įkurti. Medicinos skyriaus jie ir po to neįsteigė, bet teisių skyrių, didžiūnui Sapiegai paskyrus jam reikalingų lėšų, ilgainiui atidarė***): 1644 m. prasidėjo jame mokslas[31]).

---

[27]) Łukaszewicz. Historya. I. 334.

[28]) Kurczewski, 325—326.

*) 1918 m. šių dviejų žodžių nėra.

[29]) Valančius, II. 16—17.

[30]) Kurczewski, 326; Valančius, II. 17—18.

**) 1918 m.: Batorys.

***) 1918 m. spaudos riktas: atidavė.

[31]) Bieliński, II. 3—5.

Kad ir turėjo Vilniaus akademija nemaža ydų ir netobulybių, ji, kaipo vienintelė mūsų aukštoji mokykla, kėlė mūsų, bent bajorų ir kunigų, apšvietimą. Dar pirm negu ji buvo patobulinta, jėzuitus iš jos pašalinus antroje XVIII a. pusėje ir ypačiai XIX a. pradžioje[32]), joje ir užu jos sienų plačiai pagarsėjo kai kurie jos mokslininkai profesoriai: pamokslininkas Skarga (* 1532—1611 m.), Šventraščio vertėjas lenkų kalbon Vujek'as (1540—1597 m.), Lietuvos istorikas Kojalavičius (1609—1677 m.), astronomas Pačiobutas (1728—1810 m.), lietuvių rašytojas Joknavičius (1588—1668 m.), graikų kalbos žinovas Liauksminas (1596—1670 m.), teologas Lenčickis (1574—1652 m.), lenkų poetas Naruševičius (1733—1796 m.), matematikas Norvaiša (1742—1819 m.), darbštus rašytojas Pošakauskis († 1755 m.), istorikas Rostovskis (1711—1782 m.), poetas*) Sarbiauskis (1595—1640 m.), lietuvių rašytojas Širvydas (1564—1631 m.) ir kiti[33]).

Kalvarijos „studentų" gegužinės prieš 100 metų**).

Dar pusiau XVII a. (1644 m.) Žemaičių Kalvarijos dominikonai vienuoliai įsteigė parapijos mokyklą, kurioje ligi XVIII a. pabaigos mokėsi kasmet po kelias dešimtis vaikų. 1803 m. toji mokykla virto 4-klase ir tuojau surinko 176 mokinius, paskesniais metais jų būdavo ligi 300[1]), o kaip kiti sako — net ligi 500[2]). 1818 m. jai buvo prikergti dar dvi klasi, o 1825 m. ji pripažinta 6-klase gimnazija. Ligi 1831 m. joje mokė lenkiškai, po 1831 m. sukilimo ėmė kai kurių dalykų mokyti rusiškai, ir mokinių skaičius kasmet ėjo mažyn. 1836 m. valdžia ją uždarė. Nuo to laiko Kalvarijoje ligi 1864 m. tebuvo parapinė, o vėliau pradedamoji valdžios mokykla[3]).

---

[32]) Apie lietuvių mokyklas nuo XVIII a. pabaigos ligi 1864 m. teks dar kitą kartą parašyti. *1938 m. prierašas:* neparašyta.

*) 1918 m.: poeta.

[33]) Apie juos ir kitus skaitome pas Bieliński, ypačiai III t.

**) Iš 1918 m. kovo 26 d. „Liuososios Valandos" nr. 3 (6). Pasirašė B.

[1]) Kun. M. Valančiaus Žemaičių vyskupystė (1848 m.), II d., p. 46.

[2]) Kun. V. Juzumo Žemaičių vyskupijos aprašymo rankraštis, p. 161.

[3]) Ten pat, p. 161—162.

Kalvarijos mokykloje ligi 1814 m. mokėsi Daukantas[4]), 1815—1822 m. Valančius[5]), 30-aisiais (paskutiniais) metais Vincentas Juzumas[6]). Be abejo, dar vienas kitas „Žemaičių gadynės" mūsų veikėjas. Maža teturint žinių apie žymiausių mūsų rašytojų bei švietėjų gyvenimą, malonu bus pasidalyti su mūsų skaitytojais užsilikusia žinele iš Kalvarijos mokyklos istorijos. Čia, kaip matėme, kai kurie rašytojai yra gavę mokslo bei pirmųjų viešumos įspūdžių.

Lietuvių Mokslo Draugijos archyve yra lietuviškas rankraštis (arch. Nr. 43—IV. 1), kuriame minėtasis kun. Vinc. Juzumas 70-aisiais metais aprašo Žemaičių vyskupiją. Tą rankraštį draugija gavo iš Juzumų giminės aprašytojo, kun. J. Tumo[7]). Tarp daugelio kitų parapijų aprašymų (jos aprašomos savo abėcėlės eile, paskutinė aprašytoji parapija — Meškuičių) randame ir Kalvarijos. Iš to aprašymo pasiimame gimnazijos „studentų" gegužines, kurios būdavo kasmet ligi mokyklai užsidarius[8]). Aprašymas mums tuo ypačiai įdomus, jog jį parūpino buvęs mokyklos mokinys ir gegužinių dalyvautojas.

Nusirašau, sudabartinęs rašybą, kiek ir kalbą.

„Visų maloniausios dienos visiems studentams, kaip mažiems, taip ir dideliems, gegužės mėn. buvo majuvkos (gegužinės. B.). Nuo pat Velykų didžiausiu pasiilgimu laukė visi tų dienų ir kitos kalbos tarp studentų nebebuvo, kaip ta, kada majuvkos, kada bus majuvkos! Kožną šiltą ir giedrą vakarą, eidami gulti rūpestingai klausės, bene išgirs kuomet žinomą majuvkų pradžios ženklą. Mokyklos prievaizdas visuomet tą valandą slėpė, kad studentai prieš laiką (nes)moliuotų.

Aprinkęs dienas tam patogias, mokinių prievaizdas prieš pirmąją dieną vakare dideliai vėlai, visiems jau sugulus, pavadinęs prie savęs studentų viršininką, jam slaptai apreikšdavo rytą prasidėsiant majuvkas. Kas tą paslaptį išturės! Gana vienam pasakyti, ir visi žino!

Buvo iš senų dienų įvedimas, jog kai kurie studentai dėl didesnio juoko ir linksmybės persidarydavo tai žydais, kurių

---

[4]) A. Janulaičio Simanas Daukantas (1913 m.), p. 12.

[5]) Gabrio Lietuvių literatūros apžvalga, II d. (1916 m.), p. 196.

[6]) Kun. J. Tumo Mūsų veikėjai-rašytojai Juzumai (1915 m. „Vairo" Nr. 2).

[7]) Minėtasis kun. Tumo straipsnis — 1915 m. „Vairo" Nr. Nr. 2, 3, 5, 6.

[8]) V. Juzumo rankr. p. 164—167.

dar keletas skyrių būdavo, kaip krominiukų „kupčių“ ir t. t., tai markitonais[9]), tai čigonais, tai mužikais ir t. t. Kožnas turėjo iš savo pašaukimo išsivesti ir viežlybai ir juokingai; nesugebantys niekinėti ir juokų daryti, visų išjuokti, turėję savo urandą (urėdą. B.) mesti. Žydai dengstės paslėpimui savęs ličinomis, o čigonai suodžiais tepės. Iš žydų vienas buvo visų amatninkų prievaizdas. Jis turėjo galios nepriderančiai savo brolius žydus ir kitus užsilaikančiuosius, taip pat apsigeriančius ar nemandagiai kalbančius, parskaitęs visiems girdint dekretą, nors vis juoku prisidengęs, gerai tokius liepti savo čigonams įkapoti.

Toksai tada žydas prievaizdas, apturėjęs žinią rytoj eisiant į kelionę, antsilipęs ant kokio aukšto kalno, su botagu kelių sieksnių ilgumo keletą kartų sutaukščiodavo ir sušukdavo visu balsu tris kartus: „Majopes“! Kiti būsią žydai ir žydeliai, tai išgirdę, šoka kurs kur pakliun ant kalnų ir lygiai iš tokių pat botagų šaudo ligi pakankant. Ir toks tatai apsėjimas vadinos žydų mišparais. Studentai, tą trenksmą išgirdę, šoka visi iš lovų, bėgioja nuo kambario lig kambario, reikšdami kits kitam tą brangią naujieną.

Visas miestelis susijudina ir nereikalingi kelias iš patalo ir dabojas, kad pašauktieji žydais bejuokaudami kiaušinių neišneštų, nes ne viena šeimininkė tokiems nakties „kupčiams“ mėgdavo ryto metą kiaušinienės kepti. Buvo ir Kalvarijos šeimininkių tas paprotys, jog liuosai tokiems svečiams po porą kiaušinių dalydavo.

Aušra danguje vos miestelį benutildydavo. Iš ryto gyvs mitęs, visi taisos į kelionę, o parvis svetimos giminės žmonės: čigonai, žydai, markitonai ir t. t. Išmušus aštuntai, varpelio balsan, kurs rodos šiandien garsingesnis, renkas visi jau nebe su knygomis, bet su ryšuliais, prikrautais sūrių, varškės ir pyragų, į mokyklą. Bet visi lauke sustoję stovi, į mokyklą nė žiūrėti nebežiūri. Tarp studentų laksto žydai, skrajoja čigonai, vaikštinėja markitonai. Kapelčiukai (Kalvarijos mokykla visados savo kapeliją, sudėtą iš pačių studentų, turėjo) pučia, birbina, čirškina savo pabūklus. Kantorai rodijas, kas visų pirma pragysti.

---

[9]) Markitonas — traukiąs su kariuomene krominiukas.

Pagalios atšliaužia prefektas[10]) ir mokytojai ir skelbia, jog eis šiandien į Sedą*) (keli varstai nuo Kalvarijos. B.) į vaišes prie garsaus savo laiku klebono Raubukio[11]). Visiems ir akys prašvito. Tuojau, duotuoju varpelio ženklu, visi stoja į rėdą (tvarką. B.), kožna klasė po savo ženklu. Tuo tarpu rėžia kapelija maršą ir visi eilėmis po du lengvytėliai traukia Sedos gatve.

Vėliavėlės tai baltos spalvos, tai žydros, tai žalios, tai geltonos, tai kitos kokios, nuo vėjo lengvai vos blaškintos, subėgusiems visiems rodo, kiek Kalvarijoj yra mokyklos dalių. Tuo tarpu žydai visur blaškos ir šaudo botagais. Čigonai pakeliui be perstojimo ką sutikę klausinėja, ar neturi arklių taisyti. Markitonai ir žydai krominiukai kožnam siūlo savo prekę. Visi tam pasirėdę niekinėja, šurmuliuoja ir juokus daro, ir kožnas turi anuos, ar šioks ar toks, už gerus priimti.

Vos išėjo iš miestelio, tuojau studentai sutartiniais balsais pradeda dainuoti taip, jog visos sodos aplinkui plyšta. Šiems pakyrėjus, drožia vėl kapelija, ir taip visą kelią.

Į Sedą įėjo visų didžiausioj rėdoj (tvarkoj) ir sustojo ant klebonijos atšlavimo, droždami linksmą maršą. Žmoniškas klebonas Raubukis (Rovbickis? B.) pasitiko ir priėmė visus, o labiausia mokytojus, malonia širdimi. Po valandos suvažiavo ir iš parapijos ponybė. Mokytojai suėjo į vidų, o studentai pasitraukė į šalį atsilsėti.

Tuo tarpu žydai, čigonai, markitonai audras verčia, visur bilinėja, visus juokina, niekuoja ir štukuoja. Ir kožnas ką mokąs, ką išmanąs, kaip galėdamas rodo.

Po valandos visi gavo priderančius pietus, po kurių lig geros pavakarės visi linksmai pasižaidę tokia pat eile, kokia atėję, grįžta giedodami namo.

Tokia pat eile vaikščiodavo studentai „majuvkų“ per šešias dienas, dieną vis praleisdami. Jei kurią dieną nebuvo kur užkviesti, ėjo kur pasižaisti į mišką. Tuokart Kalvarijos žydas iš tolo su alum, midum ir pyragais važiavo, bet už atrastą šnabarą kailį įduodavo“.

---

[10]) Mokyklos vedėjas.

*) 1918 m. visur: Sėda.

[11]) ar Rovbickis? — neaišku.

Rasit, mes šį bei tą „majuvkų“ įrengėjams ir būtume patarę kitaip įtaisyti, tik turime dėlto pripažinti, jog pirm šimto metų mokytojai, kaip matyti, sugebėjo sveikų pramogėlių mokiniams surengti.

Iš Vilniaus studentų darbų*).

Viešajame Vilniaus Knygyne, rankraščių skyriuje Б4-28**) yra gan įdomus mums Vilniaus studentų darbų rinkinys. Tai 1825—1827 m. įvairių Lietuvos ir Gudų žemės apskričių aprašymai lenkų kalba, parūpinti universiteto profesoriui. Nors šis nėra ten įvardytas, bet tai buvo, be abejo, Jonas Loboika († 1863 m.), rusas, kuris 1822—1830 m. išdėstinėjo Vilniuje Rusų istoriją, kalbą ir literatūrą. Yra žinomas kitas panašios rūšies studentų darbas, atliktas profesoriui jį nustačius ir suredagavus, tai 80 Lietuvos miestų aprašymai. Šių aprašymų rankraštis esąs Maskvoje, Senovių Draugijos knygyne[1]).

Apskričių aprašymų yra 29, kurių 14 pavesta Lietuvai: 1 — Vilniui (miesto pajamos), 1 — Zarasų (Braslavo)***) aps., 1 — Ukmergės (Deltuvos par.), 1 — Gardino, 1 — Raseinių (Švėkšnos par.), 1 — Telšių (Varnių par.), 2 — Vileikos, 2 — Trakų ir 4 — Panevėžio (Upytės) aps. Savo darbui studentai turėjo profesoriaus, gal kartu su jais, nustatytas vadokles: „Instrukcya do układania zapisów w przedmiocie statystyki wskazanych“, kurias mini vienas jųjų, vėliau mokslo raštijoje pasižymėjęs Ant. Muchlinskis. Vadoklės šiaip nustato darbo tvarką: § 1 vietą, § 2 plotas, § 3 paviršiaus ypatybės, § hidrografija (upės ir ežerai), § 5 klimatas, § 6 gyventojai, § 7 gyvenamosios vietos, § 8 žemės ūkis, § 9 amatai, § 10 prekyba, § 11 apšvietimas, § 12 būdas ir papročiai.

Kad ir nėra ši tvarka aprašymuose tiksliai išlaikyta, ir jie toli nėra tobuli, kiti jųjų tačiau yra rimti, apypilni, pavyz., minėtojo Muchlinskio Vileikos aps. ir Eduardo Bialockio Upytės aps. Romualdas Bobrovskis 1827 m. aprašo Zarasų aps. ir pa-

*) Iš 1918 m. gegužės 8 d. „Liuososios Valandos“ nr. 5 (8). Pasirašė M. B-ka.

**) Rusų laikų pažymėjimas.

[1]) J. Bieliński. Uniwersytet Wileński. III. 1899—1900 m., p. 254.

***) Dabar sakome: Brėslauja.

rapijų sienas, miestelių stovį, kelius, bažnyčias, žemės ypatybes, miškus, ežerus, gyventojų skaičių, luomus, užsiėmimus, drabužius, apšvietimą. Jis nurodo, jog „prie kai kurių parapijų bažnyčių, pavyz., Drūkšiuose*) ir Zarasuose, vargonininkai pamoko valstiečių vaikus skaityti ir rašyti. Turtingesnieji valstiečiai patys laiko žiemą bent skaityti mokantį daraktorių (derektor), kuris moko jų vaikus. Todėl bažnyčiose dažnai matyti valstiečiai ir valstietės iš knygos besimeldžiančios.... Gyventojų būdas... yra malonus, lėtas... Jie yra lengvatikiai ir prietaringi; ne vien valstiečiai, bet ir bajorai tiki šmėklomis ir burtais".

Jonas Bialozoras 1826 m. rašo apie Upytės aps. dvarininkus, jog jų dvarai, kaip ir valstiečių, yra mediniai, šiaudiniais stogais, išskyrus kelis didžturčius... Dvaro baudžiavos pareina nuo dvarininko savivalybės (są dowolne) ir yra sunkios; turtingesnieji valstiečiai moka dvarams įvairias čyžes 60—80 sidabrinių rublių metams. Išskyrus Linkuvą, kitose 22 aps. parapijose „yra mokyklos, kuriose moko paprastai kunigai kamendoriai, vaikų apmokami (15 skatikų savaitei nuo kiekvieno vaiko). Mokslas prasideda nuo Mykolinių, o baigiasi ligi Jurginių. Mokoma skaityti, rašyti, skaičiuoti ir tikybos dalykų. Ypačiai pasižymi Šeduvos klebono kun. Rupeikos mokykla, kurios kursas lygus yra apskričių mokyklų (= g i m n a z i j ų) dviem klasėm, Joniškėlyje Ignato Karpiaus įkurtoji mokykla, kurios mokiniai kits kitą moko Lankastro būdu"[2]). Panevėžy apskrities pijorų**) vienuolių mokykla su 139 mokiniais. „Gyventojai pasileidę (zdemoralizowani), valstiečių tarpe prasiplatinęs girtuokliavimas, o bajoruose bylinėjimasis". Ferdinandas Juchnevičius 1826 m. priduria dar Lankastro mokyklą Švainiškių dvare (Upytės aps.), Ciolkevičiaus dvarininko laikomą, ir nurodo, jog parapinėse mokyklose apskrity mokęsi 152 vaiku.

Šiuo metu mums įdomiausias yra Kaz. Tyšinskio Vileikos aps. aprašymas 1827 m. Nors ši apskritis lietuvių gyvena-

*) 1918 m.: Dirsvetoje.

[2]) Tais laikais madon įėjęs, vėliau atmestas mokymo būdas. *1938 m. prierašas:* žiūr. M. B-kos Bellio ir Lancasterio mokymo būdas („Lietuviškoji enciklopedija" III. 1935 m. p. 403—408).

**) 1918 m.: pijarų.

majin plotan neįeina, tačiau autorius studentas, atsirėmęs Molodečnos, vėliau Mozyrės mokytoju Osolinskiu, įterpia jin žinią apie lietuvių kalbos sieną Vilniaus gub. rytuose; šioji žinia, pasak Os., „gali būti maloni ponui profesoriui". „Lietuviškai žmonės kalba už Rakytos upės, tąja kalba net kunigai sako jiems pamokslus bažnyčiose... Tenykščiai žmonės net drabužiais skiriasi nuo kitų... Dar Kazėnuose nekalba lietuviškai, bet pusę mylios (į rytus) Padusnyje Dysnos paupyje visi jąja kalba, o lenkų nei gudų (prostey ruskiey mowy) nesupranta".

Minėtosios vietos tai Tverečiaus, Mielagėnų*), Adutiškio, (Vilniaus) Kamajų parapijos, taigi tos, kurios neperseniai buvo nuo mūsų prie Rusijos atskirtos... **). Atsiminę, jog mūsų metu lietuvybės siena irgi siekia Kazėnų miestelį[3]), o kitose rytų sienos dalyse labiau ar mažiau į vakarus ir į žiemius nuo seniau buvusios ji yra pasitraukusi, turėsime pripažinti, jog minėtosios parapijos yra tvirta, neįveikiama lietuvybės atrama***) rytuose. Tat reikia turėti vilties, jog su jomis trumpam laikui tebūsime persiskyrę, ne galutinai atsisveikinę!..

Iš lietuvių studentų gyvenimo Maskvoje XIX a. 60-tais metais****).

Lietuvių kultūros istorijos veik nepažįstam. Dargi XIX-ojo amžiaus judėjimas nėra mums užtektinai paaiškėjęs. Ne kartą teko girdėti, jog nesama medžiagos. Jokiu būdu nesutinku! Tiesa, ji daugiausia tebėra rankraštinė, išmėtyta, dažnai niekinama, bet vis dėlto yra; reikia tiktai mokėti ji surasti ir... sunaudoti.

Antra vertus, pasistengus galima būtų jos daugiau pasirinkt. Neužmirškim, jog tebėra gyvi ne vienos kartos mūsų veikėjai, kurie, rasit, patys nenumano, kokį praeities turtą atmintyje ne-

*) 1918 m.: Melagėnų.

**) 1918 m., tur būt, turėta galvoje kokia Didžiojo karo vokiečių ir rusų linija.

[3]) P. Klimo Lietuva, jos gyventojai ir sienos, 1917 m., p. 47.

***) Atsargiau čia reikėtų pasisakyti dėl vilniškių Kamajų lietuvybės.

****) Iš 1910 m. „Aušrinės" nr. 2. Pasirašė M. Biržiška, toliau M.B.

šiojasi. Ne tik dii majores'ų, bet ir minores'ų (šiųjų bene svarbesni už anųjų!) atsiminimai, sulygintieji su kitais „istorijos dokumentais", turi nemažą vertę, jei juose ne vien rašytojo dėjomis*) užsiimama, bet ir apibūdinama jo gyvenamoji valanda.

Štai atsiminimai**), kuriuos, mano prašomas***), 1908 metais trumpai yra surašęs ir leido man paskelbti jau 50 metų lietuvių raštijoj besidarbuojąs Jonas Koncevičė. Juos perskaitęs, be abejo, ne vienas pasigailės, jog, kaip gerbiamasis J. K. rašo man 1908 m. rugsėjo 12 d., jo užrašai iš gyvenimo Maskvoj sudegę 1905 m. per latvių revoliuciją Talsiuose (Talsene Kurše), kur jojo ir dabar tebegyvenama. Žinoma, iš galvos sunku jam esą jaunosios dienos atsiminti, bet ir tai kas prisiminta duoda mums keletą svarbių ir lig šiol nežinomų praeities nuotykių.

Prie atsiminimų prikergiu savo pastabas. Teksto nemodernizuoju, tik vieną kitą žodį ar sakinį, rusų kalba****) įsiskverbusį, išverčiu lietuviškai; tos vietos spausdintos petitu.

Jono Koncevičės atsiminimai apie studentavimą Maskvoje 60-tais metais.

„Jonas Koncevičius Šiauduvietis[1]) 1857 miatuose pabaiges Šiauliu gimnazija stoje par guvernori Kaukliu dvare pas pono Adomo Bukausko. Kauklei atsti par 2—3 viorstus nu Pušalata, kur tada buvo kliabonas Untanas Juškevičius. Praslinkus su viršum pusiau miatams kliabonas pradėjo su guvernoriu kalbėti apie lietuviško kalbo ir lietuviškas dainas, girdamas jas guvernoriui ir prikalbėdamas ji užsijimti dainu rinkimu, kas ne palika be pasekmes, o ipačei, kad su gimnazijos vokiečiu kalbos silpnu dar mokslu guvernoris susipažina su Augusta Schleicheria gramatika ir chrestomatija, ta pates kliabona jam suteiktomis. J. K. pradėja rinkti dainas Kaukliuse ir rašinėti žmoniu (dabar mat sakoma: liaudies) kalboj patemitus ipatingus žodžius ant popierios šmoteliuku neva businčam žodinui.

*) Iš lenk. dzieje.

**) 1910 m.: Čionai supažindinsiu „Aušrinės" skaitytojus su atsiminimais.

***) 1910 m.: man prašant.

****) 1910 m.: kalboje.

[1]) Šiaduvos miestietis, gimęs 1835 metais — К. Шпаковский, Историческая записка о шавельской мужской гимн. Шавли. 1903 m. psl. 154.

1858 miatuose plaukint maremis iš Rigos i Peterburgo J. K. ant garlaives susipažina su Kazanios gimnazijos propesoriu Jonu Juškevičiu, kuriam pasisakus išduosint lietuviškas dainas atidave Kaukliuse susirinktosias. Maksvoj*) J. K. buva istoriško-filologiška fakulteta studentas[2]) ir per visa studiju laiku suseidavo daugiausi su lietuviais tautiečiais, bet pašniakose vartodavo lankiško kalbo, tiktai kunigaikščiuks Povilas Puzina[3]) susitikes su J. K. kalbedava grinai lietuviškai. Atsimianu Enriko Bukausko kitakart Maskvoje kalbejusi: „Po 50 miatu busint Kaune letuviška opera". Prieš keliato miatu jis pasimirė Stokholme, kur jis laikia antikvariško veikalo, mat jis buva iš jaunu dienu apsimetes sianaviškibemis[4]). Par ketverius buvimo miatus Maksvoj J. K. giviana daugiausia su

---

*) 1938 m. išlyginta čia taip, kaip J. K. toliau pats rašo. Ne: Maskvoj.

[2]) Nuo 1858 ligi 1862 m. (Отчет'ai Имп. Московскаго Университета за 1857/8 акад. и 1858 гражд., 1858/9 акад. и 1859 гражд., 1859/60 акад. и 1860 гр., 1860/61 акад. и 1861 гражд. г. г. ir Рѣчь и отчетъ Имп. Московскаго Университета, читанныя 12 января 1863 г.).

[3]) Pabaigęs Kauno gimnaziją stojo°) fizikos ir matematikos skyriun 1859 m. (Отчетъ ir t. t. за 1858/9 и 1859 г.). Kada pabaigė, nesusekiau. 60—70 metais pragarsėjo Lietuvoj kaipo ūkio ir pramonijos dvarininkas — kėlėjas. Jo veikimas pasibaigė byla, jei neklystu, dėl kokios taupomai-skolinamosios kasos pinigų išaikvojimo ir... Sibiru.

°) 1910 m. visur: įstojo.

[4]) Tai J. Koncevičės gimnazijos draugas (К. Шпаковскій), bene minėtojo aukščiau Adomo Bukausko sūnus ar broliavaikis. 1857 met. stojo teisių skyriun, 1862/3 met. buvo ketvirtame kurse (Отчеты). Dalyvavo lenkmečiuose. Žymus lenkų patriotas-emigrantas, ypač aiškiomis simpatijomis prie Lietuvos. — Ar jis labai suklydo pranašaudamas? *1938 m. prierašas:* ne po 50, bet po 60 metų (1920 m.) Kaune opera tikrai atsirado! Apie Enr. Bukauskį, jo tėvus, brolius ir seseris, be str. Bukovskis (1, 3 ir gal 2) — „Lietuv. Encikl." IV. 1936 m., p. 1014—1015, žiūr. dar reikšmingus Gabr. Petkevičaitės atsiminimus „1863 metai", žurn. „Gimtasai kraštas" 1934 m. nr. 1 p. 39—40. Enriko B. tėvas tikrai buvo kapitonas Adomas (mirė 1863 m.), turėjęs 5 sūnus ir 5 dukteris: Enrikas (1839—1900 m.) pagarsėjo Stokholmo antikvarininku, savo sudėtus Lietuvos rinkinius Rappersvilio muziejuje užrašė Lietuvai, kai ji bus nepriklausoma, ir testamentą vykdyti paskyrė savo seseriečius Severiną ir Zdzislovą Liudkevičius (dabar Lenkijoje pasireiškę žemės ūkio srity Antaninos ir gyd. F. Liudkevičiaus sūnūs, Fel. Povickaitės-Bortkevičienės pusbroliai), bet lenkai testamentą sunaikino, o rinkinius įjungė į savąjį tautinį muziejų Varšuvoje; vienas Enriko brolių 1863 m. nukautas ties Biržais; Andriejus ištremtas Sibiran, iš kur nebegrįžo; Mykolas 1888 m. mirė emigrantu

Apolinaru Rubaževičiu[5]), futuravusiu Maksvoj, iš Amaliu Ginču (Omole Gincze, Amalių pusiaustotis tarp Šiaulių ir Kuršėnų), par ko susipažina su Amaliečiu kalba. Budamas Maksvoj J. K. ne daug darbavasi lietuviškai; tiktai paskutiniûse miatûse, ipač kada jau buva rudenį 1862 m. pabaigęs egzamino, o dar neišvaževes namo, pradeja daugiaus ši-to lietuviška braižiti.

Buva nutarta sutaisiti pradžios moksla knigo, pradiadunt nu abeceles su tam tikslu parašitais ir pritaikintais raštu šmotais. Pr. Lipštavičiu[6]) paraše „Mineralogija". Kas turi pirmuju miatu „Aušros" numurus, ras to Mineralogijo sutrumpintami pavizij (J. Šliupas gava tos Mineralogijos originala no J. K. ir sutrumpines atspauzdina Aušroj)[7]). Leonas Daraškevici iš Niamaniunu (tarp Šiaduvos ir Rozalima, lankiškai Rozalin), Šiaduvos pilietis (užmuštas 1865)*) rašė Geografija, ape gaspadoriste ir ko tevas mano tėvui pasakoja, Juozas Savickas[8]) iš Telšiu pavieta paraše pasako „Kada Švintieji po žeme vaikščioja" ar „Dûnos kiapalelis". Ta pasaka atspausdinta Lietuviškos draugistes pranešimuose (Mitteilungen) Tilžėje su vokišku vertimu. O visi kiti raštai buvusie pas J. K. sudege 1905 miatuose Talsuose par latviu revoliucija. Untanas Me-

---

Prancūzijoje; Juozas apsigyveno prie brolio Andriejaus Sibire ir vedė rusę (koks Juozas B. 1892 m. mirė emigrantu Prancūzijoje); Marija su Mykolu emigravo Prancūzijon ir čia ištekėjo už lenko gydytojo Gieršinskio (pasak Liet. enc., Gieršinskienė buvusi Enriko B. duktė), drauge su vyru įsteigusi Paryžiuje lietuvių „Želmens" draugiją, iš kurios ilgainiui nepriklausomiems lietuviams pasitraukus, apmirusios draugijos knygynėlis atiduota 1905 m. įsisteigusiai „Lithuanijos" draugijai (Ant. Žmuidzinavičius, Petras Rimša, Myk. Römeris, Ant. Vivulskis ir kiti); Antanina ištekėjo už dr. F. Liudkevičiaus; jiedvi su Marija, taip pat Izabelė, Michalina ir Liudvika 1863 m. kalėjo Daugpilyje.

[5]) Pabaigė Šiaulių gimnaziją 1858 m.(К. Шпаковскій, pusl. 155).

[6]) Pranas Antanas Lipštavičia (Lipštas?), Šakynos miestietis, g. 1841 m., 1861 m. pabaigė Šiaulių gimnaziją ir tais pačiais metais stojo Maskvos univ. fizikos ir matematikos skyriun. Pavasarį 1863 m. sugrįžęs namon, už menką prisidėjimą prie sukilimo pasmerktas katorgon 12-ai metų. Sugrįžo tėviškėn 1891 met., kur pasimirė 1900 m. Susirašinėjo su aušriečiais — M. Jankumi, Ant. Buividu, parsisiųsdavo „Aušrą" (iš rankraštinės medžiagos).

[7]) 1883 m.: „Apraszymas žemes turtų".

*) Gal J. K. bus čia apsirikęs: turėtų būti 1863?

[8]) Pabaigęs Kauno gimn. 1860 m. stojo istorijos ir filologijos skyriun (Отчеты).

dekša[9]), nemokėdamas lietuviškai buva ketines parašiti lietuvisko istorijo, bet lankiškai, nežinoma ar jis ką padare. Minetos viršum ipatos nebuva susidejusios į draugiste, o tiktai susitarusios darbuotis žmoniu apšvietimui. Taigi tada atsirada tris-kiatur lietuviai minskiečiai (tai iš Minska gubernijos)*), nekalba suvisum lietuviškai, bet smarkei karštus lietuvei. Ju vardai par tiek laika užsimirša, kažin ar J. K. buvo jûs užsirašes. Tie Minskiečei stengesi susipažinti su darbavusiais lietuviškai, kurius ir pakviete ant pašniakus. Tarp kitu daiktu minskiečiai noredami lietuviškos kalbos mokitis primine reikalinga esą laisti lietuviško gazeto, rankraštine, su lankišku vertimu, kad nemokantieji lietuviškai turetu iš ka mokitis. Kadgi tokiu nemokančiu lietuviškai kiatur tebuva, tai J. K., kaip ju pažimetas busios redaktoris, atsisakia nu tokia darba viens del viena ir pasiulija jiems mokitis iš Schleicheria gramatikos ir christomatijos. Tada buva nutarta par nedelio, nedelios dienoj susirinkti pas darbûjenčiusius lietuviškai. Tame susirinkimi atsirada kruviala ape 20 ipatu. Velos minskiečei daugiausi kalbeja ir karštai išsireiške reikia viso gudiškumolenkiškumo ir maskoliškumo atmesti ir nusitverti lietuviškuma, o tai visus**) mokslu raštus apskelbti lietuviškai, musu poetas o ipačiai Mickevičio išversti ir išspausdinti lietuviškai, prikaišiodavo Liuteria biblijos vertimo ir čeku atsigavimo. Tokiam reikalavimui J. K. atsispire sakinedamas, kad tûjo vienu kartu viso ko padariti negalima dar nepritinkant lietuviškos kalbos tam tikslui, o dabar reiki prisideti pri kalbos išdailinimo o ipačei pri žmoniu (liaudes) apšvietima par pradinus mokslus ir tam atsitinkančias knigeles. Kas link biblijos vertima tai Liuteris nesutveria naujos kalbos: reiki tiktai atsiminti „minezingerus“ ir šiokius tokius vokieciu rašta tvarus. Čekai ar vel nevienu kartu dabar tiktais sukila su sava raštais: jo daugiau kaip 50 miatu garsus virai darbavosi tautos prašvietima atgaivinimop

[9]) 1862/3 teisių skyriaus antrametis. Baigęs Šiaulių gimnaziją (Отчетъ). *1938 m. prierašas:* K. Špakauskis p. 156 terodo 1860 m. Šiaulių gimn. baigusį Narcyzą Medekšą, gimusį 1843 m.

*) Bene bus čia tikriau sluckiečiai, kilę iš Lietuvos reformatai, išėję Slucko gimnaziją? Toks sluckietis lietuvis patrijotas dar 1854—1856 m. čia buvo Jokūbas Daukša, apie kurį žiūr. šio rinkinio str. Jokūbas Daukša.

**) „Aušrinėj“ išspausdinta: „visur“, tur būt vietoj „visus“ ar „visu“ (mokslu).

ir praplatinimop. Ape dvi adini pratisa ginčai ir pamaži po kitskita išeja iš susirinkima ir minskiečei atsitraukia nieka nemitę. Par keliato dienu po tais ginčais J. K. laide lietuviško rašteli pažinklinto priežodžium (patarla): „Kol saula užtekes, rasa akis išes". Jei tas raštelis pas ko užlika, tai galiama butu dasižinoti kas jame buvo išreikšta. Ta raštelia rašiboj buvo raides: č, š, ię*) = e palinkusiam į a (dabar e be taškos viršum) ir lankiška ł.

Burelis darbůjančiusiu lietuviu nesusirinkdava parskaititi, jei kas ko rašidava ir draugiška lavinimasia lietuviškoj kalboj nebuva. Kad lietuvei Maksvoj kalbedava lietuviškai ir rašidava jo pirmiau (,) nieks nesigińčis, bet kada je labjau pradeja darbuotis lietuviškai, Pono T. Korzona jo nebebuvo Maksvoj. Par visa buvima J. K. Maksvoj atsitika tikta 2 kartu valgiti draugu sutaisitas kaldunus, teisibe kad diktesni virukai suvalge po 30—40 kalduniuku, bet tai nepaprastas daiktas, kad galetu buti sakoma: odznaczali się zjadaniem kołdunów w nadzwyczajnej ilości — gal tai buvo pirmiau".

Atsiminimų užbaiga reikalauna paaiškinimo. Jiję yra atsaku į mano J. K-ei prašymą išaiškinti štai kokią vietą garsaus lenkų istorininko Tado Korzono atsiminimų apie Maskvos studijas: Maskvos lenkų studentijoje „wytworzyła się jednakowa atmosfera ir grupy prowincjonalne przekształciły się na zasadnicze: arystokratyczną i demokratyczną, katolicką i bezwyznaniową, ba, nawet ateuszowską, ale bez ściślejszej organizacji i stronniczej zawziętości. Prowincjonalizmy dostarczały tylko materjałów do żartów i przekomarzania się. Trochę podejrzliwości budziła gromadka Żmujdzinów. Posądzaliśmy ją, że marzą o fundowaniu „cesarstwa Telszewskiego". Fakty jednakże świadczyły, że odznaczali się tylko zjadaniem kołdunów w nadzwyczajnej ilości i ćwiczeniami w mowie ludu żmujdzko-litewskiego, ale od wspólnych prac i obowiązków nie usuwali się bynajmniej i narówni ze wszystkiemi innemi grupami zaliczali się do „ogółu", którym to mianem zwano całą kolonję polskiej młodzieży uniwersyteckiej". — „Studenci polacy w Moskwie. Ze wspomień z lat 1855—1859" (Maskvos kalendoriuje „Znicz na rok 1905", pusl. 50). Šioji interesingoji

*) 1910 m. čia: (Red.?).

vieta rankraštyje, kurį man teko skaityti, baigėsi nurodymu, kurį išbraukė Varšuvos cenzūra, jog ir abejotini žemaičiai svarbiajai valandai (sukilimui) išmušus, kartu su kitais draugais savo priedermes išpildė (t. y. dalyvavo sukilime)*).

Maskvos lietuvių studentai 1903—1904 m. skaitmenų šviesoje**).

I.

Girdėjau, jog kai kurių moksleivių sumanomas esąs lietuvių moksleivijos statistikos suskaičiavimas***). Žadama padaryti anketa.

Bandymai skaitmenimis atvaizduoti****) Rusijos moksleivių nimą ir net*****) daryti iš jų praktikos išvadus seniai jau daromi. Daug anketų pravesta Petrapilio⁰), Maskvos, Dorpato, Charkovo universitetuose ir aukštose mokyklose. Kai kurios jųjų spaudoje paskelbtos apdirbtos, bet kitų anketų duomenų⁰⁰), kiek žinau, ligšiol nespausdinta. Pavyzdžiui, 1902 m. man esant uždarytam⁰⁰⁰) Maskvos Butirkų kalėjime kartu su 800 kitų studentų ir studenčių, tarp jųjų buvo padarytos dvi ar

---

*) Korzono studentavimo metu (1855—1859 m.) Maskvoje, be J. Koncevičės (1858—1862 m.) ir gal J. Daukšos (1854—1856 m.), galima čia dar pažymėti kai kuriuos studentus, kurie gal tiktų būt priskirti K. nurodomai grupei (su ćwiczeniami w mowie ludu żmujdzko-litewskiego?): fizikos ir matematikos fak. Pov. Puzina, medicinos fak. Antanas Mikuckis, Liudvikas Kymantas, Tadas Moigis, Bonaventūras Andrijauskis, Julijonas Butrimas, Stanislovas Milvydas, Eduardas Paulavičius, Juozapas Zaleskis, Cėzaris Tomkevičius, Vladislovas Sorgevičius, teisių fak. Apolinaras Jakševičius, Adomas Bulkauskis, Enrikas Bukauskis, Aleksandras Butkevičius. Vardai parankioti iš Maskvos univ. 1855—1859 m. Otčetų.

**) Iš 1910 m. „Visuomenės“ N 3 pusl. 103—107 (pataisos N 4 p. 152): „Iš lietuvių-moksleivių statistikos. Maskvos studentai 1903—1904 m.“ Pasirašė M. Baltasis.

***) 1910 m.: apskaitliavimas.

****) 1910 m.: skaitlinėmis įvaizdinti.

*****) 1910 m.: dagi.

⁰) 1910 m.: Peterburgo.

⁰⁰) 1910 m.: kitų, kiek žinau.

⁰⁰⁰) 1910 m.: besėdint.

trys anketos (viena labai įdomi apie šios veikliosios moksleivių dalies tikybines pažiūras), bet niekur neteko jos apdirbtos matyti.

Priklausydamas prie Maskvos lietuvių studentų draugijos, 1904 m. pavasarį viename draugijos susirinkime buvau kreipęsis į draugus su sumanymu padaryti tarp jųjų anketą ir pasiūlęs apsvarstyti mano sustatytąjį anketos planą, kuriame, kiek prisimenu, buvo arti 30 klausimų. Mano sumanymą priėmė šaltai.

Vieni nenorėjo, kad kas*) jųjų pažiūras „šnipinėtų“; kiti nurodė nepraktingumą ir netikslingumą mažųjų skaitmenų**) statistikos. Žodžiu — atsakyta neigiamai***). — Na, manau, sau, nesutinkat, vyručiai, tai ir be jūs apsieisiu! Surašiau draugijos narius, suradau jų pavardes universiteto leidinyje Alfavitnyj spisok studentov Imperatorskago Moskovskago universiteta za 1903/04 učebnyj god, kitų tik tokiame pat 1902/03 m. leidinyje, sutvarkiau rastąsias tenai apie juos žinias ir parūpinau šiokią tokią o r u t i n ę****) Maskvos lietuvių studentų statistiką. Vienintelė tuo tarpu, šiaip ar taip apibūdinanti bent dalies moksleivių sąstatą, ji turi savo vertę ir negali būt paniekinta. Jos atspausdinimas, be to, rasit paragins vieną kitą dabartinį ar buvusį moksleivį išsitraukti iš stalčiaus*****) savo statistikos darbelius. Kiek žinau, statistikos mėgėjų, kaip ir kito ko, tarp mūsų studentų, ypačiai teisininkų, netrūksta[0]).

II.

1903—1904 mokslo metais Maskvos universitete buvo daugiau kai 5.000 studentų, tarp jų lietuvių daugiau kai 30 = 0,4% —0,6%. Valstiečių buvo apie 250 (5%), tame skaičiuje[00]) 20 lie-

*) 1910 m.: kasnors.

**) 1910 m. visur: skaitlinės.

***) 1910 m. tiktai: atsakyta.

****) 1910 m.: viršutinę.

*****) 1910 m.: tėkos.

[0]) Žinoma, studentiškų statistikos darbų nė vėliau nesirodė. Prieš Did. karą bene vienas tiktai Pel. Bugailiškis, universitetą jau baigęs, spaudoje pasireikšdavo ir statistiniais straipsniais, pav., apie laikraščių prasiplatinimą ir kt.

[00]) 1910 m.: skaitliuje.

tuvių (8%)*). Lenkų ir lietuvių kartu buvo apie 300, taigi 1 lietuviui**) 9 lenkai. Lenkų tarpe buvo kilusiųjų iš Lietuvos (kartu su Suvalkų gub.), Mažarusijos ir Baltarusijos apie 100 (37%), iš Rusų gubernijų 150 (55½%), iš pačių gi Lenkų vos 20 (7½%). Daugumas lenkų buvo bajorai, bet nemažai ir miestiečių (miesčionių); valstietis tiktai 1.

Maskvos lietuvių studentų draugijoje, sveikai ir mūsų dienose°) gyvuojančioje, tais metais buvo 29 universiteto studentai, 1 neseniai jį baigęs gydytojas ir 1 aptiekininkė gimnazijos diplomu. Prie draugijos nepriklausė keletas univ. studentų (2 iš jos išstojusiuoju ir vienas kitas draugams neprieinamas lietuvis), kitų aukštųjų mokyklų lankytojai, kurių tarpe irgi buvo keli lietuviai aptiekininkai (lietuvių aptiekininkų Maskvoje visuomet buvo nemažai).

Tarp 29 universantų draugijos narių buvo: 12 medikų (41,38%), 8 teisininkai (27,58%), 4 matematikai (13,79%), 4 gamtininkai (13,79%), 1 filologas (3,46%***). Taigi iš 5 studentų 2 rengėsi į gydytojus, o 1 iš 4 — į teisininkus.

---

*) 8% valstiečių studentų skaičiaus.

**) 1910 m.: ant 1 lietuvio. °) 1910 m.

***) Medikai V kurso Simanas Jokūbaitis (mirė tebeeidamas universitetą), Pranas Vaiciuška (Nepriklausomoje Lietuvoje gydytojas-generolas), IV k. Vladas Mongirdas (draugijos vicepirmininkas, publicistas), Jurgis Šlapelis (pirmininkas), III k. Vladas Laumianskis („Žiupsnelio" vertėjas, Vilniaus gydytojas, nusižudė Did. karo metu), II k. Kazys Pietaris (prieš pat karą Kauno gydytojas, jaunas pasimirė), Povilas Urbšys (tik baigęs universitetą mirė 1908 m.), Jonas Mierkys (mirė prieš Did. karą), Ignas Jonavičius, I k. Juozas Butautas, Jonas Augevičius (1919—1922 m. Vilniaus gydytojas, „33" grupės tremtinys), Stepas Balčiūnas (Balčevskis, mirė 1919 m.); teisininkai IV k. Juozas Grigaitis (Nepriklausomoje Lietuvoje Kauno apyg. teismo pirmininkas), III k. Liudvikas Ciplijauskas (Neprikl. Liet. tribunolo pirmininkas), Leopoldas Bagdonas (Lietuvos atstovybės sekretorius Maskvoje), Mykolas Biržiška (draugijos iždininkas, Vytauto Didž. univ. prof.), Kaz. Oleka (Lietuvos vidaus reikalų ministeris), Petras Adomavičius (Lietuvos teismo narys), I k. Jonas Valtis (Lietuvos tribunolo prokuroras), Jonas Brazaitis (Lietuvos teismo narys); matematikai III k. Vaclovas Šliogeris (Šiaulių gimnazijos direktorius), Pranas Zdanavičius (Liepojos vidur. mokyklų mokytojas, mirė prieš Did. karą), II k. Jonas Stankevičius (gimn. mokytojas), Liudvikas Valadka (Lietuvos švietimo ministerijos departamento direktorius); gamtininkai IV k. Povilas Kaziliūnas (draugijos knygininkas), III k. Jonas Aleksa (Lietuvos žemės ūkio ministeris), II k. Boleslovas Sipavičius (Raseinių gimna-

18 (62,07%) buvo Kauno gub. gyventojai, 11 (37,93%) — Suvalkų gub.; tad iš 5 draugijos narių 3 buvo kauniečiai, 2 suvalkiečiu, nė vieno vilniečio.

Tarp kauniečių: 10 (55,55...%) medikų, 2 (11,11...%) teisininku, 3 (16,66...%) matematikai, 3 (16,66...%) gamtininkai. Tarp suvalkiečių: 2 (18,18...%) mediku, 6 (55,55%) teisininkai, 1 (9,09...%) matematikas, 1 (9,09...%) gamtininkas, 1 (9,09...%) filologas. Prisiminus*), jog, išskyrus Varšuvą, tiktai Maskvoj suvalkiečiams tebuvo tuomet prieinamas medicinos skyrius, atrodo, lyg šioji jųjų naująją kartą nelabai tetraukia.

19 (65,52%) valstiečių, 9 (31,03%) bajorai, 1 (3,45%) miestelėnas. Įdomu būtų sužinojus, kelintą nuošimtį darė bajorai „aušrininkų" ar pirmųjų „varpininkų" studentų draugijose! Iš 11 suvalkiečių 10 čia valstiečiai, vienuoliktasis kad ir bajoras**), bet irgi valstiečio sūnaus kultūros. Kauniečių buvo 8 bajorai, 1 miestelėnas ir 9 valstiečiai — bajorų ir valstiečių beveik po lygiai.

Valstiečiai ėjo: medicinos mokslus 8 (42%), teisių 7 (37%), gamtos 2 (10%), matematikos 1 (5½%), istorijos ir filologijos 1 (5½%). Lietuvių medikų tarpe jie darė 75%, teisininkų tarpe 87,50%, matematikų 25%, gamtininkų 50%, filologų 100%.

2 lietuviu studentu turėjo po 27 metus, 2 — 26 m., 2 — 25 m., 4 — 24 m., 5 — 23 m., 5 — 22 m., 6 — 21 m., 3 — 20 m., arba 25—27 m. 6, 21—24 m. 20, 20 m. 3. Vidutinis amžius — 23 metai. Universitetą ar šiaipjau aukštuosius mokslus ėjo: 2 — 6-tus metus, 4 — 5 m., 5 — 4 m., 6 — 3 m., 7 — 2 m., 5 — 1 m.; vidutiniškai***) univ. išbuvo 3 metus.

Šiaulių gimnaziją ėjo 12 (42% — 1 baigė Smolenske), Marijampolės****) — 10 (35% — 1 baigė Kielcuose), Kauno — 1

---

zijos mokytojas), I k. Vladislovas Kryževičius; filologas I k. Pijus Mičiulis („33" grupės tremtinys iš Vilniaus, mirė Kaune). Be to, dar gydytojas Jeronimas Ralys („Odisėjos" vertėjas) ir aptiekos tarnautoja (vėliau universiteto studentė matematikė) Zosė Landsbergaitė (dramaturgo Žemkalnio duktė, Konstantino Jablonskio žmona).

*) 1910 m.: Atkreipus akį į tat.

**) Universiteto apyskaitose Kazys Pietaris, mūsų rašytojo Vinco Pietario sūnėnas, pažymėtas bajoru.

***) 1910 m.: vidutinai.

****) 1910 m.: Senapilės.

(3,40%), Mintaujos — 2 (6,50%), Liepojos*) 3 (9,70% — 1 pabėgėlis iš Marijampolės, 1 baigė Bielske), Rygos — 1 (3,40%). Šiauliečių tarpe buvo 6 (50%) valstiečiai, senapiliečių — 9 (90% ir 1 valstiečio kultūros bajoras), liepojiečių, mintaujiečių ir rygiečių 4 valstiečiai (66⅔%); 1 kaunietis — bajoras.

III.

1904 m. pradžioje M. L. St. Dr-je susidarė būrelis („ratelis") L. S. D. P-jos šalininkų**). Daugiausia tai buvo bendro studentų judėjimo dalyviai, aiškiai linkę socializmui ir stebėję lietuvių socijaldemokratų darbą, bet partijiškai dar nenusistatę; tiesą pasakius, socijalistų - revoliucijonierių spaudiniai dažniau patekdavo į jųjų rankas, negu socijaldemokratų raštai***). Vienas kitas draugijos narys, kad ir nebuvo įėjęs ir net****) žinojęs apie „ratelio" gyvavimą, pažiūromis rasit mažai kuo skyrėsi nuo ratelio dalyvių*****), bet dėl įvairių priežasčių nebuvo į jį kviečiamas. Ar šiaip ar taip, „ratelį" sudarė veikliausieji draugijos nariai, ir šis turėjo vyriausiąją įtaką******) į draugijos darbavimąsi.

„Ratelin" įėjo 9 (31%)[0]) žmonės, kurių tarpe 5 jau buvo kalėję[00]), 2 pateko[000]) kalėjiman 1906—1909 m. ir 2 šiokiu ar tokiu būdu dalyvavo 1905-ųjų metų revoliucijos[0000]) judėjime. Žodžiu, visi „tokie" (100%). Iš neįėjusių „ratelin" 20-ties draugų

*) 1910 m.: Liepojaus.

**) 1910 m.: prielankių L. S. D. P-jai vyručių.

***) 1938 m. visas sakinys perredaguotas (palinkę socijalizmo pusėn —linkę socializmui, akylai prisižiūrį — stebėję, neišsidirbę — nenusistatę, papuldavo — patekdavo, partijiniai — partijiškai); privengiant cenzūros viet. socijaldemokratų buvo „visuomenės demokratų" (darbą), kaip „Visuomenė" paprastai gaudavo prisidengti, bet tame pat skyriuje vis viena prašoko „socijaldemokratų raštai".

****) 1910 m.: dagi.

*****) 1910 m.: susidėjusių jin.

******) 1910 m.: įtekmę. Ji pasireiškė kad ir tuo, jog M. L. St. Dr. 1903—1904 m. paaukojo 45 rub. L. S. D. P. organui „Darbininkų Balsui", 1904—1905 m. 65 rub. L. S. D. P. reikalams.

[0]) Mongirdas, Šlapelis, Laumianskis, Pietaris, Aleksa, Ciplijauskas, Biržiška, Oleka, Valtis.

[00]) 1910 m.: sėdėję kalėjime.

[000]) 1910 m.: pakliuvo.

[0000]) 1910 m. teko tas žodis „Visuomenėje" apleisti.

dalyvavo studentų ar lietuvių politikos judėjime (anksčiau ar vėliau), rodos, 8 (40%).

„Ratelyje“ buvo 4 (44,44%) medikai (⅓ visų draugijos lietuvių medikų), 4 (44,44...%) teisininkai (pusė lietuvių juristų) ir 1 (11,11...%) gamtininkas (¼ lietuvių gamtininkų). Nė vieno filologo, nė vieno matematiko.

5 buvo kilę iš Suvalkų gub. (45½% visų draugijos suvalkiečių), 4 iš Kauno gub. (22¼% visų kauniečių). Iš Šiaulių gimnazijos 2 (⅙ visų šiauliečių), iš Marijampolės 4 (⅖ visų senapiliečių), iš Liepojos 2 (⅔ visų liepojiečių) ir iš Mintaujos 1 (½ visų mintaujiečių).

6 — valstiečiai (apie ⅓ visų draugijos valstiečių) ir 3 bajorai (⅓ visų bajorų, tame skaičiuje ir 1 valstiečio sūnaus kultūros).

Universitetą ėjo: 2 — 6-tus metus, 1 — 5-tus, 2 — 4-tus, 1 — 3-ius, 3 — 2-us. Taigi vidutiniškai ėjo 4-tus metus. Pirmamečio nė vieno nebuvo. Vidutinis amžius buvo 24 metai. Neįėję „ratelin“ vidutiniškai mokėsi universitete 3-us metus; jų vidutinis amžius buvo 22½ metų.

Lietuviškasis Maskvos katalikų knygyno skyrius.

1905—1906 m.*).

1905 m. „Vilniaus Žinių“ Nr. 88 buvau pranešęs apie lietuvių skyriaus įkūrimą Maskvos katalikų labdarių draugijos knygyne**). Nuo to laiko neteko man niekur skaityti apie tolimesnį šio skyriaus veikimą, nors jis veikė ligi 1906 m. lapkričio mėn. pusės (apie 2***) metus). Čia tad papasakosiu apie jo nuveiktąjį darbą, o taip pat apie jo pradžią, nes „Viln. Žin.“ skaitytojai, be abejo, bus jau pamiršę, ką tuomet apie ją buvau rašęs****).

---

*) Iš 1907 m. „Vilniaus Žinių“ Nr. 175 ir 176: „Prie mūsų kultūros statistikos. Lietuviškasis „katalikų“ knygyno skyrius Maskvoje (1905—1906 m.)“. Pasirašė M. Biržiška. Antraštėje ir tekste palieku knygyną dabar reikalaujamos bibliotekos prasme.

**) „Maskva. Lietuviškasis „kataliku“ knygyno skyrius“.

***) 1907 m. klaidingai išspausdinta 3.

****) 1938 m. visas šis posmas eina čia perredaguotas, taip pat toliau kai kurie sakiniai.

Nuo 1885 m. Maskvoje veikia katalikų labdarių draugija, kuri yra pasiskyrusi ne vien labdaringumui, bet ir žmonių švietimui*). Be ko kito, jį įkūrė 1901 m. ganą gerą lenkiškąjį knygyną, kuriuo naudojosi taip turtingesnieji žmonės, taip ir beturčiai**), už mažą mokesnį arba ir visai nieko nemokėdami, gaudami įvairių knygelių pasiskaityti.

Kada lietuviai 1904 m. pavasarį išgavo sau spaudą, knygyno valdyba patarė draugijai įkurti lietuviškųjų knygų skyrių. Mat, tarp knygyno skaitytojų nemaža buvo lietuvių, kurie***), skaitydami lenkiškas knygeles, prašė ir lietuviškųjų; be to, lietuvių draugija tuomet dar nebuvo įsikūrusi, nors lietuviai studentai jau nuo (1904) metų pradžios ragino prie to vietinius inteligentus (anksčiau, sako, irgi buvę bandymų ją įkurti). Išgavus iš draugijos leidimą skyriui įkurti, tų pačių metų rudenį knygyno valdyba kreipėsi į mane, kaip gerai jai pažįstamą lietuvį studentą, ir pavedė man vadinamąjį techniškąjį darbą — išrašyti knygas, sustatyti jų katalogą, pranešti apie skyrių vietiniams lietuviams ir t. t. Aš, Jurgis Šlapelis ir kiti draugai tuojau sustatėme reikalingiausių knygelių katalogą. Studentų lietuvių draugija paaukojo savo jau legalines****) knygas, už katalikų labdarių pinigus irgi išrašėme knygelių, ir 1905 m. sausio mėn. skyriuje jau buvo 45 įvairios knygelės. Tada jau viešai pranešėme apie skyrių hektografuotu atsišaukimu, kurį išdalijome prie bažnyčios. Kovo mėn. atsirado ir skaitytojų, bet tuomet jau nebebuvo studentų, nes streikui kilus jie išsiskirstė į visas puses. Taigi jau pat pradžioje skyrius turėjo pajusti „judintojų“ stoką. Visas darbas gulėjo ant darbštaus draugo J. Baltrušaičio*****), kuris tarnavo vienoj sankrovoj. Jis tad ir varė visą darbą, iki 1905 m. rudenį atvažiavę studentai jam padėjo (draugas Ig. Jonynas, aš ir kiti), bet vėl neilgam — laisvės dienos patraukė juos atgal Lietuvon. 1906 m. pavasarį keli jųjų sugrįžo, ir ypačiai Ig. Jonynas daug dirbo, bet vasarą darbas vėl buvo apmiręs, juo labiau, kad J. Baltrušaitis kuriam laikui iš Maskvos buvo išvažiavęs. Tik rudenį,

*) 1907 m.: užsiima ne vien labdaringumu, bet ir žmonių švietimu.
**) 1907 m.: beturtėliai.
***) 1907 m.: ką.
****) 1907 m.: savo legališkas.
*****) J. Baltrušaitis, Nepriklausomosios Lietuvos laikais „V. Masiulio ir J. Baltrušaičio Šiaulių prekybos namų“ savininkas.

išvažiavus studentams, galima buvo tikėtis, jog skyrius gerai veiks. Tačiau jo dienos jau buvo suskaičiuotos: per 1905—1906 m. įsikūrė Lietuvių šelpimos draugija, kuri nutarė įsteigti lietuviškąjį knygyną ir skaityklą, tad*) lietuviškasis labdarių knygyno skyrius buvo jau nebereikalingas, ir jo knygelės (apie 100) buvo atiduotos lietuviams. Tokia maždaug trumpa lietuviškojo skyriaus istorija.

Jeigu prie minėtųjų jau kliūčių pridėsiu, jog pinigų visuomet trūko (beveik visiems skaitytojams leidome nemokėti), jog kai kurie lietuviai („inteligentai") buvo priešingi tam, kad mes dirbome kartu su lenkais, tai bus aišku, jog didelių darbų negalima buvo iš**) skyriaus laukti. Ir vis dėlto šis tas buvo atlikta, ką rodo mano sustatyta ir lenkų knygyno valdybai įteikta atskaita, kurią aš čia, šį tą pridėjęs, atkartosiu.

1906 m. apie lapkričio mėn. pusę skyrių uždarant ir atiduodant visas knygas lietuvių knygynui, lietuviškojo skyriaus kataloge buvo apie 150 įvairių knygelių (apie 200 egzempl.)***), kurių 85 egz. (apie 45%) tebebuvo skaitomos (37 skaitytojų). Be to, 1905 m. buvo išrašoma „Viln. Žinios" ir „Lietuvių Laikraštis", rudenį 1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" ir „Naujoji Gadynė".

Maždaug per pusantrų metų (nuo 1905 m. kovo mėn. pusės ligi 1906 m. lapkričio pusei, su pertraukomis) skaitytojų buvo 50 žmonių: 1905 m. 15, 1906 m. 45 (10 skaitė 1905 ir 1906 m), taigi jų skaičius triskart išaugo. 13 skaitytojų, dėl įvairių priežasčių (iš Maskvos išvažiuojant ar nerandant tinkamų sau knygelių) išstojo iš skaitytojų tarpo: 2 skaitytoju perskaitę po 1 knygelę, 1 — 2 kn., 2 — po 4 kn., 2 — po 5 kn., 2 — po 7 kn., 1 — 12 kn., 1 — 23 kn., 1 — 37 kn. ir 1 — 80 knygelių (ne egzempliorių), taigi daugiau negu pusę visų knygelių (šis skaitytojas perėjo prie lenkiškųjų knygelių).

Visas perskaitytų knygelių skaičius siekia 500 egz., tad vienam skaitytojui tenka****) 10 kn. Atskaičius*****) iš bendrojo skaitytojų skaičiaus (50) tuos 15 žmonių, kurie 1906 m.

---

*) 1907 m.: pertai.
**) 1907 m.: nuo.
***) 1907 m. visur: ekzempl.
****) 1907 m.: ant vieno skaitytojo išpuola.
*****) 1907 m. visur: surokuoti, atrokuoti.

rudenį tepradėjo imti knygas (viso paėmė 215 kn.), vienam skaitytojui tenka*) 13 kn. (455:35). Tačiau keli buvo tokie, kurie perskaitė 23, 27, 31, 37, 38 ir, kaip minėjau, net 80 knygelių.

10 skaitytojų (20%) skaitė ir lietuviškas ir lenkiškas knygas; kai kurie, perskaitę keliolika ar keliasdešimt lietuviškų knygų ir daugiau nebegaudami, pradėjo imti lenkiškas; vienas kitas iš pradžių skaitė lenkiškas, paskui perėjo prie lietuviškųjų.

Tarp 50 skaitytojų tiktai viena buvo moteris**) (tarnaitė), kuri lygiai kas savaitė keitė***) knygas. Tie 50 žmonių taip gali būti paskirstyti: 20 — fabrikų darbininkai (40%), tarp jų 8 iš Chišino fab., kiti Siu, lenkų Ossoveckio, Jasinskio ir kitų fabrikų****) ir dirbtuvių; 10—geležinkelio darbininkų ir Zoologijos sodno tarnų (20%); 8 — kiemininkai, šveicarai, liokajai, tarnai (16%); 3 — kareiviai (6%); 5 — studentai (10%); 4 — nežinomų užsiėmimų (8%). Taigi skaitytojų dauguma — darbo žmonės; „inteligentų“, neskaitant studentų, nė vieno! Stebėtinai maža kareivių; tuo tarpu žinome, jog dar 1897 m. lietuvių kareivių Maskvoj buvo 113 (žiūr. Pervaja vseobščaja perepiś Moskovskoi gub., tabl. XXII) ir jog lenkai kareiviai duoda didelį lenkų skaitytojų nuošimtį. Gaila, kad negalime pasakyti, kiek iš viso buvo lietuvių Maskvoj 1905—1906 m. Žinodami, jog 1897 m. jų buvo 439 (375 vyrai ir 60 moterų — žiūr. tą pat Perepiś tabl. XIII), o 1902 m. — 612 (490 v. ir 122 m., žiūr. Perepiś Moskvy 1902 g. čast' I vyp. II tabl. XIII), ir matydami akyse augantį Maskvos lietuvių skaičių, gal nedaug teapsiriksime 1905—

---

*) 1907 m.: ant vieno skaitytojo išpuola.

**) moteriškė.

***) 1907 m.: permainydavo.

****) Jok. Jasinskis drauge buvo lenkų knygyno valdybos pirmininkas ir atsakomingas rusų administracijai asmuo. Jis drauge su inž. Kliukovskiu, jo seserim knygininke Sofija Kliukovskaite, A. Žebenkaite (vėliau ištekėjo už istoriko Jono Jakubovskio) ir kitais visais balsais nutarė įkurti lietuviškąjį skyrių ir išgavo draugijos valdybos patvirtinimą prieš vieno nario balsą, kuris nurodė, jog Maskvoje žadanti įsisteigti lietuvių draugija, kuri, tur būt, įkursianti savo knygyną. Žiūr. Bibljoteka Rz. Katolickiego Towarzystwa Dobroczynności w Moskwie — „Znicz“, kalendarz informacyjny na rok 1905 (Maskvoje 1905) p. 39—40. Pasipriešinęs narys buvo K. Liaudinas.

1906 m. ligi 1000 jų skaičių nustatydami*). Tuomet tektų 1 skaitytojas 20-iai lietuvių**).

Į klausimą***), kokios knygos daugiausiai buvo skaitomos, sunku būtų aiškiai****) atsakyti. Galima būtų, žinoma, perveizėti knygelių numerius (korteles) ir suskaityti, kiek kuri jųjų turėjo skaitytojų, bet vargiai tas būtų kam naudinga, nes iš to sunku būtų nustatyti*****), kuri knyga labiau už kitas skaitytojams patiko. Skaitytojai daugiausiai prašė knygininko „ką nors išrinkti", o šis buvo varžomas******) nedideliu knygelių skaičiumi. Apskritai[0]), tiek tegalima pasakyti: dažniausiai prašė tikybinių[00]) knygelių, kai kurie kitų visai nenorėjo skaityti; prašė taip pat „ką nors iš istorijos", „apie dabartinę revoliuciją", „apie kitus kraštus", dainelių. Apsakymėlių nelabai norėjo skaityti[000]).

---

*) 1907 m.: ant 1000 jų aprokavę.
**) Tad 5%.
***) 1907 m.: Ant klausimo.
****) 1907 m.: stačiai.
*****) 1907 m.: išvesti.
******) 1907 m.: surištas.
[0]) 1907 m.: Abelnai.
[00]) 1907 m.: dvasiškų.
[000]) 1907 m. str. baigiasi dar: „P. S. Tikiuosi, kad tie knygininko užrašai paragis ir kitus knygynus (jei jie kur yra) užsiimti skaitytojų segregavimu. Bent panašių užrašų laukiu nuo Maskvos lietuvių šelpimo draugijos knygyno ir skaityklos vedėjo, dr(augo) Baltrušaičio (už 1907 m.)".

Iš mūsų jaunuomenės „pirmųjų atsiminimų“ *).

(Kauno „Aušros“ gimnazijos anketa)).*

Mūsų nepriklausomybę**) teko mums išgauti kad ir didžiai jėgas įtempus, vis dėlto, palyginus su daugeliu kitų šalių, mažiau įsitempus kaip kitur, ir trumpu, sakyčiau, per daug trumpu laiku. Nesame dar išmokę kaip reikiant ją***) branginti, tik su ja apsipratę****) ne kartą pamirštame nepersenai dar kitaip Lietuvoje buvus ir tik nepriklausomybę padarius joje griežtų atmainų. Tų atmainų*****) ypatybės pažinti, ypačiai palyginus su tik išėjusia gadyne, svarbu ne tik politikui, bet ir kiekvienam visuomenininkui, kuris gyvai dalyvauja viešajame gyvenime, kad laisviau ir tiksliau jame verstųsi. O medžiagos joms pažinti, bent kiek apsidairę, visur randame.

Štai turiu dabar savo žinioje apie pusantro šimto (148) Kauno „Aušros“ gimnazijos V—VII klasės sąsiuvinių, kuriuose mokiniai (75 mergaitės iš V, VI ir VII ir 73 vaikinai iš VI ir VII kl.) 1923 m. kovo mėn. atsakė man į pastatytą jiems klausimą: ar visados jie su tėvais lietuviškai kalbėję; jei nekalbėję, tai kada su lietuviška kalba susidūrę? Norėdamas gauti laisvesnės, klausimo griežtumu per daug nesuvaržytos, medžiagos, pateikiau jį lengvesne „pirmųjų atsiminimų“ lytimi. Nors šitoksai klausimo gvildenimas davė kiek ir netikslių, neaiškių atsakymų, bet ne kartą ir labai gyvos, įdomios medžiagos, kuria čia naudojuosi.

Jau pati skaitmenų kalba yra įdomi: apie 40% mokinių (apie 45% mergaičių tarpe ir per******) 35% berniukų) yra kilę iš šeimynų, kuriose lenkiškoji kalba, retkarčiais rusiškoji, gudiškoji arba vokiškoji, prieš didįjį karą viešpatavo ar net tebevieš-

---

*) Iš 1923 m. „Švietimo Darbo“ nr. 11—12 p. 758—768. Papasirašė M. B-ka.

**) 1928 m.: visur nepriklausomumą.

***) 1923 m. kažkodėl įnagininkas: juo (vadinasi, nepriklausomumu).

****) 1923 m.: apsipratę su juoju.

*****) 1923 m.: Tos atmainos.

******) 1923 m.: virš.

patauja, kartais bent turėjo*) joms iš šalies, dažniausiai per mokyklą, didelės įtakos. Vis tai jaunuomenė 15—18 metų amžiaus, tad gimusi ir užaugusi naujuoju, nebe draustosios**) mūsų spaudos metu, po 1904—1905 m. Jos atsakymai rodo, kad kur motina buvo lenkė***), ten kone visados viešpatavo lenkiškoji kalba, o kai Rygos išeivių tarpe net nemišrioms lietuvių šeimynoms lenkiškos mokyklos darė****) didelės žalos. 40% išplėštųjų iš svetimos kultūros įtakos užauga ligi 90—95%, jei verčiamės vien Rusijos išeivių šeimynomis; kitaip sakant, kone kiekvienas lietuvis, Rusijon išėjęs, savo tautai būdavo žuvęs: jo vaikai, ypačiai dukterys, nutausdavo. Dalį tautai grąžino Didysis karas, kuris išmetė Rusijon tremtinių tūkstančių tūkstančius ir tuo atgaivino daugelį seniau ten įsigyvenusių išeivių, bet dar labiau — grįžimas nepriklausomon Lietuvon.

Mano surinktoji medžiaga, žinoma, iš dalies tenušviečia nutautimo ir atitautimo eigą, nes yra tik iš vienos mokyklos, be to, Kauno, kur ypatingai daug susispietė pusiau nutautusių inteligentų ir puisteligenčių*****) vaikų, ir vien iš lietuvių gimnazijos, nors čia pat lenkiškos ir rusiškos, dargi vokiškos gimnazijos nutautusios lietuvių jaunuomenės turi nemaža. Tad ne skaitmenys[0]), kad ir įdomūs, yra mums čia svarbūs, bet patys gyvi jaunuomenės balsai, kurie ne kartą vaizdžiai ir graudžiai rodo, kiek ji gavo[00]) paskutinįjį dešimtmetį pakelti, ir ar begalima iš jos reikalauti tiek, kiek iš sveikai augančios moksleivijos kad reikalautume. Šiaip jos atsakymus atrinkęs[000]) čia tepaduodamas, vis dėlto neiškęsiu neatkartojęs ir vieno kito, ne šeimynos kalbai skiriamo.

V kl. žemaitė S. gimusi didžiajam lenkų mieste ir maža grįžusi Lietuvon, su tėvais tekalbėjus lenkiškai; stojusi Telšių lietuvių gimnazijon tepramokusi žemaitiškai; dėl savo tarmės

---

*) 1923 m.: lenkiškos kalbos, ... rusiškos, gudiškos, ... vokiškos, pirm didžiojo karo viešpatauta ... viešpataujama, ... turėta.

**) 1923 m.: draustos.

***) 1923 m.: motinos būta lenkės.

****) 1923 m.: viešpatauta lenkiškos kalbos ..., ... lenkiškų mokyklų daryta.

*****) 1923 m.: „Šv. D." korektoriaus ištaisyta: šviesuolių ir apsišvietusių.

0) 1923 m.: skaičiai.

00) 1923 m.: jos gauta.

000) 1923 m.: perrinkęs.

Kauno draugių pajuokiama, bet dabar išmokusi kalbėt lietuvių kalba, ir draugės užmiršusios ją esant žemaitę. Garliavietė M. visados kalbėjusi lietuviškai; prieš karą „negalima sakyti, kad būtume turtuoliai, bet nieko mums netrūko“; iš tų laikų teprisimenanti, „kad man buvo linksma“, bet mirusio broliuko nesigailėjusi, nes buvęs didelis peštukas. Liepojietė L. iš pradžių kalbėjusi su tėvais lietuviškai, bet besimokydama lenkiškoj mokykloj („tuomet lietuviškai niekas nesimokė“), namie pradėjusi lenkiškai kalbėti, lietuviškai pamiršusi; teprisiminusi Rusų mieste Didžiojo karo metu, tėvui suėjus su tremtiniais, susiorganizavus kuopelei, chorui. Petrapilietė J. turėjusi motiną lietuvę, tėvą latvį, su kuriais kalbėdavosi lenkiškai, — lietuviškai motina tekalbėjusi su savo broliu; nors J. norėjusi išmokti patinkančios*) jai lietuvių kalbos, bet jos nemokę; bent kiek pramokusi vasarą Vilniaus krašte su lietuviais sueidama, mieste kartodama iš kaimo parsivežtuosius žodžius; Didysis karas užklupęs ją Lietuvoje, čia likusi ir galėjusi „jau liuosai mokytis lietuvių kalbos“, kurią ji mylinti labiau už kitas kalbas.

Tos pat klasės C. Amerikoje kalbėdavusi lietuviškai, Lietuvon grįžusi (Vilniaus kraštan) pas motiną tekalbėdavusi lenkiškai. Panemunėlietė S. gimusi „pačiuose juodašimčių (1905) metuose, kada moterys su vaikais slapstėsi po miškus, o vyrai apsiginklavę šakėmis ir kačergomis ėjo pasitikti juodašimčių“. Šiaulių Radviliškio V. ligi trejų metų tekalbėjusi lenkiškai, o paskiau lietuviškai. Marijampolietė G. gerbusi visus savo sodžiaus žmones. Garliavietė N. teišmokusi ir labai pamėgusi lietuvių kalbą karo metu, atsidūrė Voronežo bendrabuty; dabar šeimynoje jau beveik visuomet kalbama lietuviškai. Netoli Varšuvos gimusi T. iš pat jaunų dienų lietuviškai kalbėdavusi, nors labai už tai jos tėvelius persekiodavę, — „Dieve duok, kad greičiau grįžtume Vilniun“.

Tos pat klasės Suvalkų**) Kalvarijos[1]) Ž. prieš karą stojusi dviklasėn rusiškon mokyklon į „nolikus“. Anykštietė D. prieš karą mokiusis pas lenkų mokytoją. Vladimirietė P. iš pradžių tekalbėjusi rusiškai, bet tėvas dažnai pasakodavęs apie Lietuvą; suėjus su tremtiniais, jau bolševikų laikais, ėmusi mo-

*) 1923 m.: patinkamos.

**) 1923 m.: Užnemunės. Čia pat buvo „Šv. D.“ redakcijos prierašas: „[1]) Bet kuri gi Kalvarija „Užnemunės“, kuri ne „Užnemunės“? Red.“

kytis lietuvių kalbos. Užnemunės mokytojo duktė S. girdėjusi savo tėvą pasakojant, „kad rusai negeri“, tad lauke apsidairiusi, ar nėra kur arti žandaro, dainuodavusi: „Sėdi caras ant kelmuko, žiba akys kaip šuniuko“. Vilnietė M. namie tekalbėdavusi lenkiškai ir rusiškai, nors tėvas lietuvis; karo metu patekusi Rusijos gilumon, pas pažįstamą ponią mokiusis lenkiškai ir rusiškai, paskiau pas mokytoją lietuviškai ir rusiškai, laikiusi kvotimus į lenkišką ir rusišką gimnazijas. Kaukazietė S. kalbėdavusi rusiškai ir lenkiškai, nors tėvai savo tarpe ir lietuviškai kalbėdavę; lietuviškai ėmusi mokytis tik po karo Lietuvoje. Leipalingietė D. „savo gyvenime daugiausiai mačiusi karų ir partijų“, norinti „baigt visą gimnaziją be tokių visokių kelionių ir vargų“. Rygietės L. tėvai lenkiškai nekalbėdavę ir dukteriai neleisdavę. Petrapilietė S. namie kalbėdavusi lietuviškai, bet mokėjusi ir lenkiškai. Kaunietė A. kalbėdavusi su tėvais lenkiškai, bet motina ir lietuviškai ją kalbindavusi; karo metu ėjusi Rusijoje lietuvių mokyklą.

VI klasės K. gimusi Žeimių miestely, kuris esąs sulenkėjęs; tėvai lietuviai, šeimynoje kalbėdavę lenkiškai, su gentimis — lietuviškai; persikėlusi su tėvais tokian Lietuvos kraštan, kur negirdėti lenkiškai, atpratusi nuo lenkiškos kalbos ir pramokusi lietuviškai, nes ir tėvai perėję prie lietuvių kalbos. Kaunietės L. tėvai lietuviai, tarpu savęs kalbėdavę lietuviškai, su vaikais lenkiškai ir taip juos mokę; tėvas didžiuodamasis rodęs pažįstamiems Gedimino ir Kęstučio paveikslus. Rygietės P. tėvai lietuviai, ją mokę lenkų kalba namie, pradžios mokykloje ir gimnazijoje, bet P. jausdavusis svetima tarp lenkaičių. Dėdė parašęs jai laišką lietuviškai, kurį pastebėjusios draugės ir ėmusios ją pašiepdamos vadinti „litvinka“, po ko ir pati susipratusi esanti lietuvaitė, pamėgusi lietuvių kalbą ir svajojusi, kad mokykloje lietuviai mokytų lietuviškai. Tėvai ne kartą savo tarpe kalbėdavę lietuviškai, taip ir su dėde — karštu lietuvių patrijotu, bet ne su vaikais. P. labai tikusios liūdnos lietuvių dainelės, kurias, jos įprašyta, dainuodavusi jai motina. Karo metu ėjusi Maskvoje rusų gimnaziją, sueidavusi su lenkėmis, bet tik vieną kartą išgirdusi drauges lietuviškai kalbant; jai tat labai patikę, bet ji nedrįsusi jų prašyti, kad ją pamokytų. Pilviškietė B. lietuviškai su tėvais kalbėdavusi, girdėdavusi tėvą pasakojant apie lietuvių persekiojimą dėl knygų ir

3 metų amžiuje gavusi matyti žandarų padarytą kratą, po kurios tėvas buvęs suimtas ir išsiųstas iš tėviškės keliems metams.

Tos pat klasės J. gimusi Amerikoj. Namie kalbėdavusi lietuviškai, bet motina, tėvui negirdint, kalbindavusi ją lenkiškai; tėvas pasakodavęs apie Lietuvą ir jos gražumą, bet duktė linkdavusi prie motinos. Po kelerių metų, apsigyvenus Kaune, tetos priešinusios lietuviškai kalbėti ir mokiusios ją lenkiškai. Karo metu stojusi Voronežo lietuvių gimnazijon, kur prisirišusi prie lietuviškos kalbos, ypačiai dainų apie Lietuvą, lietuvaičių darželius, vainikėlius. Šakietė M. karo metu dėl mūšių vokiečių varoma su tėvais iš tėviškės, pasakiusi leitenantui nekenčianti vokiečių ir lauksianti savųjų, lietuvių, apie kuriuos pasakodavę tėvai. Tad vokiečiai ėmę grasyti ją Vokietijon išvešią; tėvui užsistojus, vokietis peršovęs jai koją iš revolverio.

Tos pat klasės T. (vilkaviškietė) nemokėjusi lenkiškai, bet karo metu, būdama Rusijoje, nepriimta rusiškon gimnazijon, buvusi priversta pusantrų metų mokytis lenkiškoj gimnazijoj; sunku buvę mokytis. Ariogalietė S. namie su tėvais kalbėdavusi lenkiškai, mokytojas ją mokęs lenkiškai, bet brolis studentas nemėgdavęs, kad namie lenkiškai kalbama. Druskininkietė Č. iš mažens kalbėdavusi lenkiškai, daug kam lietuvius vadinant pagonais vadindavusi save lenke, nors motina su teta kalbėdavę tarp savęs lietuviškai, norėdamos, kad vaikai jų nesuprastų. Lietuviškai pramokusi Maskvoje karo metu. Mažeikietė G. iš mažens kalbėdavusi lenkiškai, nes taip tėvai išmokę, geležinkelio mokykloje tikybos mokiusis lenkiškai, o kitų dalykų rusiškai, karo metu — vokiškai; 1919 m. stojusi Telšių lietuvių gimnazijon nemokėdama dar lietuviškos kalbos; „labai džiaugiaus, kad Lietuva atgavo laisvę ir oficialinė kalba bus ne mūsų priešų kalba, bet gimtoji lietuvių kalba, ir aš pradėjau naują gyvenimą, nebevartodama priešų — lenkų kalbos, bet savą brangią lietuvių kalbą".

Tos pat klasės petrapilietės E. motina nemokėjusi lietuviškai, tad kalbinusi ir mokiusi ją lenkiškai namie ir mokykloje. Šventėms atvažiuodama Lietuvon, kur motinos tėvai nemokėję lenkiškai, susipažinusi su lietuvių kalba. Nors kun. M. Petrapily, „kuris baisiai mylėjo Lietuvą", raginęs ją mokytis lietuvių kalbos, ji betgi laikydavusi šią esant sau svetimą. Karo metu susitikusi su lietuviais vakarėliuose, kuriuose ji nieko nesupra-

tusi, tik tiek, „kad tie žmonės myli savo tėvynę ir nori grįžti Lietuvon“. Rygietės Š. motina vokietė, lietuviškai labai silpnai temokėjusi, ir Š. tos kalbos nemokėjusi, ėjusi lenkišką gimnaziją. Karo metu vyresnioji sesuo ir brolis susipažinę su lietuviais ir ėmę iš šeimynos šalinti visas svetimybes; ji taip pat ėmusi mokytis lietuviškos kalbos, kurioje sustiprėjusi sugrįžusi Lietuvon.

Tos pat klasės veliuonietė J. motinos buvusi kalbinama lenkiškai, nors tėvas lietuvis; 6-rių metų pramokusi lietuviškai ir nebepanorėjusi lenkiškai kalbėti, „nes lenkų kalba ne labai man patiko“. Lenkijoje gimusi, bet 3-jų metų grįžusi Lietuvon S. namie kalbėdavusi lenkiškai; tėvas ją išmokęs ir lietuviškai, bet tąja kalba mokytis ėmusi tik stojusi Telšių lietuvių gimnazijon, kur susipratusi esanti lietuvė ir pamėgusi lietuvių kalbą. „Visi mūsų pažįstami peikė tėvus, kad mane leidžia lietuvių gimnazijon, ir prikalbinėjo mane stoti lenkų gimnazijon“. Vilniuje gimusi, bet nuo 2-jų metų amžiaus vis gyvenusi Rusų miestuose, B. namie kalbėdavusi tik lietuviškai; tėvas daug pasakodavęs apie Lietuvą ir svajojęs jon grįžti. Karo metu tėvas suėjęs su lietuviais, ir motina, kad ir lenkė, nesipriešinusi dukterims lietuviškai mokytis. Po karo*) važiuojant Lietuvon, kurioje ji nebuvus buvusi, o tik iš tėvo pasakojimų ją žinojusi, „kažkoks jausmas man atsirado; atvažiavus čia, aš ją pamylėjau visa savo širdimi ir visuomet, esant reikalui, atiduočiau už ją savo gyvybę“. Ukrainoje gimusi ir D., motina lenkė greit mirusi, ir mergaitė mokiusis Varšuvoje lenkiškoj mokykloje, paskiau Ukrainoje rusiškoj gimnazijoje.

VI klasės P. Marijampolėje didžiojo karo metu sužeidusi granata, skeveldra pataikius kojon; parpuolusį tėvas radęs sode. Jį ir jo brolius vokiečiai varę prie darbų, vadindami „verfluchte russische Hunde“. Vieną kartą vokiečių leitenantas pastatęs jį ir jo brolius prie sienos ir pristatęs prie jo krūtinės revolverį, bet pažįstamas majoras juos išvadavęs. J. gimęs Kurše, su tėvais kalbėdavęs dažniausiai lietuviškai, bet ir rusiškai, lenkiškai, latviškai. Tėvas inteligentas, lietuvių patrijotas, turėjęs daug knygų apie Lietuvą ir sūnų lietuviškai mokęs. Lenkijoje gimęs J. 1908 m. motinos buvęs paliktas grapams P., kurie jį globoję. Lenkuojančioji giminė ir P-ai spyrę

*) 1923 m.: karui.

jį pereiti lenkiškon gimnazijon. Buvę net jam pastatę sąlygą, bet kun. B. Amerikoje pasižadėjęs jį paremti; „dabar net nemanau pereiti pas lenkus, tegul manęs išsižadės kaip lietuvio visi, to nenusigąsiu, nes pamilau Lietuvą ir nuo jos skirtis negaliu“. Rusijoj gimęs K. ėjęs mokslą Petrapilio gimnazijoj, kurioje visi buvę lenkai; lietuvių kalbos nemokėjęs ir apie Lietuvą mažai težinojęs; tėvas vaikams apie ją pasakodavęs, bet sūnus mažai jo klausydavęs, visai apie ką kitą galvodamas. Su Lietuva ir lietuvių kalba tesusipažinęs Lietuvoje, stojęs lietuviškon gimnazijon, kurioje jam sunku buvę dėl lietuvių kalbos nemokėjimo. Varšuvietis J. nuo pat mažens kalbėdavęs tik lenkiškai, su tėvu labai retai tekalbėdavęs lietuviškai, ir patys lietuviai, apsilankydami, dėl motinos kalbėdavę lenkiškai. 4 metų amž. atvežtas Lietuvon greit išmokęs lietuviškai, ir grįžusį Varšuvon tėvas išmokęs lietuviškai skaityti; Lietuvą pažinęs kasmet joje su tėvais apsilankydamas. Skapiškėnas J. iš mažens tekalbėdavęs lietuviškai, paskui ruošęsis gimnazijon rusiška kalba. 1914 m. stojęs Panevėžio realinėn ir gyvenęs bute, kur moksleiviai lietuviai tekalbėję rusiškai, tat ir jis pamėgęs vien rusišką kalbą. Karo metu, namie gyvendamas, ėmęs lietuviškas knygas skaityti, o paskiau, stojus lietuvių gimnazijon, „lietuvių dvasia tuojau mane atgimdė ne tik lietuviu, bet karštu jos mylėtoju“.

Tos pat klasės G. — mokytojo sūnus. Motina — lenkė, auginusi jį lenkiškoje dvasioje, tėvas kartkartėmis jį kalbindavęs lietuviškai, bet šis jo nesuprasdavęs. Tėvas jį mokęs rusų mokykloje ir lietuviškai. 10 metų atsidūręs su motina Rusijoje, suėjęs su lietuviais, parūpęs jam Lietuvos klausimas, susiartinęs su Lietuva. Čekiškietis S. buvęs auklėjamas lenkiškoje kalboje ir dvasioje, bet 1913 m., kilus bažnytiniams ginčams dėl lietuviškos ir lenkiškos kalbos, visa jo šeimyna perėjusi lietuvių pusėn. Pakuonietis L. užaugęs lietuviškoje kalboje, bet, eidamas rusų pradžios mokyklą, namie su broliu ir seseria kalbėdavęs rusiškai. Vokiečių metu, uždraudus rusišką kalbą mokykloje, ėmęs ją pamiršti ir su paniekinimu į ją žiūrėti. Simnietis Z. — vyresnieji broliai pradėję kalbėti lenkiškai, bet jis jau užaugęs lietuviškoje kalboje. Raseinietis M. apie lietuvių kalbą nedaug teturėjęs supratimo, tik girdėjęs kiek iš tarnaičių; ėmęs mokytis lenkiškai ir rusiškai. Karo metu ėjęs ru-

siška ir vokišką gimnazijas Kurše, bet truputį pramokęs ir lietuviškai. Lietuvoje pats norėjęs stoti lietuvių gimnazijon, bet nepatekęs norimon klasėn dėl savo*) menkos lietuviškos kalbos. Jurbarkietis T. ėmęs augti lenkiškoje kalboje, bet broliui gimnazistui susipratus lietuviu, šeimynoje ėmusi vyrauti lietuviška kalba. T. patėvis tekalbėdavęs lenkiškai, nes jų motina lietuviškai nemokėjusi. Susipratęs lietuviu esąs Voronežo gimnazijoje ir džiaugiąsis, „kad Dievas davė man garbę juo būti". Mokytojo sūnaus T. šeimynoje Lenkijoje tebekalbėjo lenkiškai, bet Lietuvoje tėvui gavus vietą — tik lietuviškai. Raudondvarietis P. namie kalbėdavęs lietuviškai, bet eidamas prieš karą „Saulės" pradžios mokyklą Kauno Slabadoj tuojau ėmęs su draugais kalbėti lenkiškai arba rusiškai, „nors lenkų kalbą mokytojas drausdavo, o vaikus, kurių tėvai buvo lietuviai, ragindavo kalbėti tiktai lietuviškai". Vokiečių okupacijoje lietuvių mokyklai atsiradus Slabadoje, jis joje arčiau pažinęs lietuvių tautą ir ėmęs branginti ją, mokytojo įkvėptas.

Tos pat klasės gargždietis V. prieš karą ėjęs rusų mokyklą, kurioje betgi daugiau mokę lietuviškai, negu rusiškai. Senutė mokytoja pasakodavusi, „kad gal greitu laiku atgys Lietuva, vėl turėsim savo valstybę, savo kunigaikščius. Užduodama mums eiles „Miškas ir lietuvis" iš „Vaikų Žvaigždutės", pasakodavo, kad pabusią lietuviai, prisikelsią mūsų probočių kaulai. Dažnai eidavome už miestelio į ąžuolyną, kuriame pasakojo esant piliakalnį. Kartą, nuėję tan ąžuolynan, paklausėm: ar iš tikrųjų čia yra piliakalnis? O ji pradėjo apsakinėti: šitame kalne, sako, gal grūmėsi mūsų karžygiai su žiauriais kryžiuočiais, gal ne vienas yra toj baloj paskendęs... Ir daug, daug ji pasakojo. Mes gi sakydavome: „Panele, kai mes užaugsime, ir mes eisime karan mušti priešo"! O ji atsakydavo: „Dievas geras, visa gali, gal išsipildys ir jūsų, vaikučiai, troškimai". Vokiečių laikais lietuviškos kalbos mokiusi ta pati mokytoja, o mokytojas mokęs vokiškai, ir per kaizerio gimimo dieną, mokytojo paraginti, mokiniai „visi it vienas" su dideliu entuziazmu „Deutschland über alles" giedoję.

Tos pat klasės karmelavietis R. namie tekalbėdavęs lenkiškai, poterius ir iš maldaknygės skaityti mokęsis lenkiškai, tik 1912 m. teišgirdęs apie lietuvybę, kilus bažnyčioje riau-

*) 1923 m.: jo.

šėms dėl kalbų, bet neapkentęs lietuvių; tik paskiau, per brolį suėjęs su klebonu, kuris visuomet kalbėdavęs lietuviškai, bažnyčioje ėmę lietuviškai giedoti, nors iš jų šeimynos ėmę tyčiotis kaip iš litvomanų. Eidamas lietuvių gimnaziją, atostogose draugų sau*) beveik neturėjęs, „tarytum pirmą kartą iš kur atvažiavęs"; tėvą lenkai persekioję ir visur keikę iki atsiradus lietuvių kariuomenei ir milicijai. Gimnazijoje iš pradžių vos tegalėjęs R. susikalbėti. Kalesninkiečio (Lydos aps.) V. tėvas daugiau kalbėdavęs gudiškai, lietuvių kalbą tik suprasdamas**). V. iš pradžių mokęsis iš lenkiško elementoriaus, paskiau ėjęs rusišką mokyklą, vokiečių laikais iš pradžių lenkišką mokyklą, bet paskiau, motinos giminių ir klebono įtaka, perėjęs lietuviškon mokyklon. Iš tėvo paskiau sužinojęs, jog tėvo tėvas tekalbėjęs***) lietuviškai. Kurše gimęs A. namie kalbėdavęs latviškai, persikėlęs Lietuvon ėmęs kalbėti lietuviškai ir rusiškai.

VII klasės betygalietis L. neapkenčiąs lenkiškos, o ypačiai rusiškos kalbos. Jam tebeinant 8—10 metus, lankydavęsis pas jo tėvus senas žmogelis, kuris spaudos uždraudimo laiku neišdavęs iš Tilžės lietuviškas knygas ir buvęs net katorgoje. Jis papasakodavęs, kaip rusai brukdavę savo kalbą, teleisdavę vartoti knygas lenkiška ar rusiška kalba, o mūsų kalbą niekindavę. Kaunietis D. namie tekalbėdavęs lenkiškai, iš tėvo išmokęs skaityti rusiškai ir lenkiškai. Karo metu stojęs lietuvių gimnazijon, lietuviškai nė žodžio nemokėdamas, tad iš pradžių buvę labai sunku. Tryškietis B. iš motinos lenkės išmokęs skaityti iš lenkiško elementoriaus, o paskiau pats lietuviškai iš kalendoriaus. Namie visi kalbėdavę lenkiškai, išskyrus tėvą. 1918 m. stojęs lietuviškon gimnazijon, kur per dvi savaiti išmokęs gan taisyklingai lietuviškai rašyti, o jo seserims, kurios tada jau buvę pametusios lenkišką kalbą ir noriai mokiusios lietuviškai, tatai ne labai tesisekę. Kauniečio R. šeimynoje kalbėdavę lietuviškai, bet vyresnioji sesuo mokykloje pramokusi lenkiškus poterius, kuriuos lenkiškai ir kalbėdavusi. Susidėjęs su draugais ir namie vėliau ėmęs kai kada

---

*) 1923 m. spaudos riktas: savo.
**) 1923 m.: tesupratęs.
***) 1923 m.: tėvo tėvo tebekalbėta.

lenkiškai arba rusiškai kalbėti. Kalesninkietis*) S. namie kalbėdavęs lietuviškai, bet poterius — lenkiškai.

Tos pat klasės K. motina — lenkė, tad namie lenkiškai kalbėdavęs, tik pradžios mokykloje menkai lietuviškai pramokęs. Voronežo gimnazijoje iš pradžių**) nesijautęs lietuvis esąs ir ginčijęsis su broliu, jog lietuviai ir lenkai tesiskirią vien kalba. Paskaitęs lietuvišką knygelę, kaip lenkai Vytautą prigavo, pasidaręs karštas lietuvis. Šeimynoje ir dabar jam primeną, kaip nenorėjęs lietuviškai kalbėti. Š. motina — dvarininko duktė, pripratusi lenkiškai kalbėti, bet tėvas kalbėdavęs lietuviškai, ir šeimynos kalba buvusi lietuviška. Rokiškėnas R. namie kalbėdavęs lietuviškai, mokykloje pramokęs rusiškai, o paskutiniame skyriuje pradėję jį mokyt lietuviškos kalbos linksniuotės: „čia tat man nuostabu pasirodė, kad ir lietuvių kalba turi linksniuotes kaip rusų“. Rusų istorijos vadovėly teradęs apie du puslapiu Lietuvai paskirtu, pykęs, kodėl nesą ten paminėti garsūs ir dideli Lietuvos karaliai („tada kunigaikščių neskyriau“). Apie Lietuvą tegavęs skaityti „Mūsų dirvoje“, o paskiau tas istorijas pasakodavęs tėvui, kuris mėgęs jas klausyti. Karo metu iš pradžių rusus vadindavęs gerais, bet dėdei perspėjus, jog jie lietuviams bloga darą, ėmęs juos nuo lietuvių skirti. Lietuvybės dvasia sustiprėjusi slaptose mokinių organizacijose vokiečių okupacijos metu.

Tos pat klasės eržvilkietį M. vokiečiai norėję kažkur išvaryti, bet jis iš jų pabėgęs ir pasislėpęs; pas senutę ponią tuomet rusiškai mokęsis. Vokiečiams išėjus, patekęs Jurbarkan, kur jį lietuvių kalbos mokęs „vienas labai mokytas žemaitis A. Giedraitis“, kuris pasakojęs, kaip brangi esanti lietuvių kalba, kiek dėl jos vargta kentėta, kaip atkakliai kovota, ir sakęs, kad reikią tą kalbą labai branginti, mylėti: „aš dabar jau ją ir myliu“, priduria M. Anykštėnas J. iš pradžių tekalbėjęs lietuviškai, 8 metų išvežtas Vilniun visai pamiršęs ir su atvykusia motina nebesusikalbėdavęs, karo metu grįžęs prie lietuvių kalbos prieglaudoje ir gimnazijoje. Šimkaitietis Š. namie lietuviškai tekalbėjęs, patrijotu virtęs vokiečių metu, kai V klasės mokinys S. jam papasakojęs apie Lietuvos praeitį ir jos

*) 1923 m.: kalesninkėnas.
**) 1923 m.: iš pradžios.

didvyrius. Žemaitis G. iš mažų dienų kalbėdavęs tik lenkiškai, pramokęs iš samdomųjų namo mokytojų.

Tos pat klasės eržvilkietis J. iš pradžių daugiausia kalbėjęs lenkiškai, nes „tuo laiku apie 1905-uosius metus visur buvo įėjusi į madą lenkų kalba, ypatingai pas turtinguosius; mano tėvai visus mus verste vertė lenkiškai kalbėti tarpu savęs ir su kitais, nors mes to vengdavome ir visokiais būdais norėjome nusikratyti". Broliui gimnazistui paveikus, tėvai leidę vaikams lietuviškai kalbėti, tik retkarčiais, kad neužmirštų, liepdavę lenkiškai kalbėti. Turžėnietis V. namie kalbėjęs ir skaityti pramokęs lenkiškai, nors tėvai puikiai mokėję kalbėti lietuviškai ir pasakoję apie Lietuvą; ėjęs mokslus iš pradžių rusiškoje, paskiau lenkiškoje pradžios mokykloje, vėliau rusiškoje gimnazijoje, bet „mane dvasia traukė stoti į lietuvių gimnaziją", tai ir padaręs, kai bent kiek lietuviškai pramokęs.

Tos pat klasės Rusijoje gimusi ir gyvenusi K. namie kalbėjusi lenkiškai ir ėjusi šv. Kotrynos lenkišką gimnaziją Petrapily. Iš lenkų istorijos čia kiek išgirdusi apie Lietuvą. Karo metu gimnazijon stojęs pabėgėlių lenkaičių, šios ėmusios jai prikaišioti ją esant lietuvaitę, nes jos kalba skyrusis nuo Varšuvos šnektos. Tuomet ji pradėjusi klausinėti tėvelį apie Lietuvą ir jos kalbą; tėvas daug ką papasakojęs ir žadėjęs leisti į lietuviškas pamokas. Bet buvę nutarta išvažiuoti iš Rusijos. Jausdama gėdą būsiant nuvažiuoti Lietuvon nemokant lietuviškai, ji iš kunigo lietuvio išmokusi kelis žodžius lietuviškai. Lietuvoje kaime atsidūrus, sunku buvę priprasti prie nesuprantamo gyvenimo ir kalbos, bet atsiradęs koks ypatingas jausmas, jog ji jau Lietuvoj, ir gailestis, kad anksčiau apie lietuvius ir jų kalbą nieko nepatyrusi. Per metus išmokusi lietuviškai ir stojusi gimnazijos IV-on klasėn.

Tos pat klasės Ž. gimusi Kurše, namie kalbėjusi lenkiškai. Lietuviškų pamokslų tik motina su didžiausiu malonumu klausiusi. Lietuvai atgimstant, Ž. šeimyna susipratusi esą lietuviai ir dabar tik lietuviškai tekalbą (mokėti iš pat mažens mokėję, iš tarnų buvę išmokę, bet nekalbėdavę). Kaunietis S. tėvas — karštas lietuvis, motina sulenkėjusi; šeimynoje buvę ginčų dėl lietuvių, bet S. negirdėjusi lietuvių kalbos. 1915 m. motina leidusi S. lietuviškai mokytis. Gimnazijoj S. supratusi, kas tai yra Lietuva ir jos reikalai, ir kiekvienas Lietuvos nuskaudimas jai atsiliepiąs, „nes ir aš esu jos dalelė". Liepojietė

S. iš mažens kalbėdavusi lietuviškai, bet mokiusis lenkiškai, „nes tiek laiko pagyvenę mieste, tėvai sakydavo, kad lietuvių kalba gyvenimui jokios reikšmės neturinti ir galima esą be jos apsieiti“. Beeidama lenkišką pradžios mokyklą, ir namie S. ėmusi lenkiškai kalbėti, lietuviškai nepamiršusi tik besilankydama vasarą pas gimines Lietuvoje. Karo metu ištremti Rusijon tėvai suėję su lietuviais, ir pati L. tapusi tikra lietuvaitė, nebemėgstanti jokios kalbos, tik gimtąją.

Tos pat klasės aluntiškė A. iš mažens kalbėjusi ir lietuviškai ir lenkiškai, susipratusi Rusijoje. Pilviškietė J. namie kalbėdavusi lenkiškai, iš brolio nešiotės pramokusi lietuviškai.

Štai nedirbtiniai, gyvi jaunuomenės balsai, kurie rodo, ką ir toje srityje — grąžinant nutautėlius savo tautai ir tėvynei — yra padariusi Lietuvos nepriklausomybė. Pravartu būtų panašiai apklausti kitos mokyklos, ypačiai lenkiškos ir rusiškos gimnazijos, jei negalima bus išgirsti tokie pat nefabrikuoti atsakymai, kaip čia, iš mano mokinių.

III.

1895—1910 m. lietuvių teatro repertuaro skaitmenys*).

Lietuvių spektakliai prasidėjo žinomoje priespaudos gadynėje**). Lietuvių spauda tebebuvo uždrausta. Lietuvių kalba šeimynoje ir bažnyčioje uždaryta; kitur jai viešai rodytis buvo nevalia. Lietuvoje beveik***) jokių draugijų neleista; tik Petrapilyje****), Rygoje ir kituose ne Lietuvos miestuose didelėmis pastangomis teišsirūpinta*****) viena ar kita lietuvių draugijėlė. Apie viešuosius susirinkimus nebuvo ko nė svajoti! Žmonės švietėsi slaptai. Slėpdamiesi skaitė leidžiamus užsienyje laikraščius ir knygeles. Dairėsi aplinkui. Spietėsi kuopon. Stiprinosi. Ilgainiui perangšta pasidarė pavieniui ar mažose kuopelėse bedirbti. Nauji gyvenimo reikalai veržėsi aikštėn[0]). Šnekučiavimai rinkoje prie bažnyčios, valsčiuje nebetenkino naujais reikalais gyvenančių, senovę[00]) prašokusių žmonių. Spektakliai tai buvo proga didesniam būriui, slaptai ar viešai, sueiti, išgirsti knyginės lietuvių kalbos, pasikalbėti apie laikraščius, naujas knygeles, ši tą patirti, su vienu kitu reikalingu žmogeliu pasižinti, vienminčių[000]) susipratėlių būrelį pamačius, dvasiai susistiprinti. Tad[0000]) ir kiekvienas

---

*) Iš 1913 m. „Giedros" kalendoriaus 1914 metams pusl. 48—52. Antraštė: Kai-kurie lietuvių teatro skaitmens. Pasirašė Nuobodėlis.

**) 1913 m.: prasidėjo 15—18 metų atgal. Tai buvo žinomoji priespaudos gadynė.

***) 1913 m.: veik.

****) 1913 m. visur: Peterburge.

*****) 1913 m.: išsirūpinta.

0) 1913 m.: eikštėn.

00) 1913 m.: senobę.

000) 1913 m.: vienmanančių.

0000) 1913 m. visur: Tat.

bent kiek už kitus pakilęs*) vyriukas ar mergaitė, kurie stengėsi pakelti kaimynų susipratimą ir drąsą**) savo reikalams ginti, noriai dalyvavo teatrą rengiant.

Už***) Lietuvos sienų valdžios anksčiau leista lietuvių spektakliai: Petrapilyje, Rygoje, Liepojoje****), Mintaujoje. Pirmas valdžios leistas spektaklis įvyko Petrapilyje 1896 m.*****) Lietuvoje gauta tenkintis******) slaptais — Vilniuje, Šiauliuose, o daugiausia Suvalkų ir Kauno gub. sodžiuose. Pirmas toks spektaklis, kiek žinau, buvo 1897 m. Panemunėlio valsčiuje (Zarasų[0]) pav.). Tiesa, 1899 m. Palangoje pavyko, valdžiai leidus, surengti[00]) viešasis spektaklis — vaidinta „Amerika pirtyje", bet kuone visi jo artistai gavo paskiau nukentėti, lyg kad ir slaptai būtų vaidinę. Lig spaudai leidus tai buvo Lietuvoje vienintelis leistasis spektaklis, o ir spaudą 1904 m. išgavus iš pradžių jų neleista. Tiktai nuo 1905 m. (1904 m. įvyko tiktai vienas viešasis vaidinimas — Šiauliuose) prasideda viešasis lietuvių teatro gyvavimas Lietuvoje, kad ir su visokiomis kliūtimis, ypačiai vėlesniu laiku; po 3—4 metų pertraukos atgijo net ir slaptasis teatras.

Iš laikraščių surinkęs[000]) apyteisingių žinių, kiek kuriais metais (nuo 1896 m. lig 1910 m.) vaidinta, jas[0000]) išspausdinau vienadieniame „Žvilgsnio" rašte, kuris 1912 m. išėjo Vilniuje. Iš tenai (iš straipsnio: Iš lietuvių teatro statistikos) teatkartoju bendruosius skaitmenis. Taigi Lietuvoje, kartu ir lietuvių kolonijose[00000]) Petrapilyje, Rygoje ir t. t. vaidinta:

---

*) 1913 m.: prakilęs.

**) 1913 m.: kaimynų tarpe susipratimą — drąsą.

***) 1913 m.: Užu.

****) 1913 m.: Liepojuje.

*****) Pasak B. Sruogos, 1895 m. „Žentas dėl parodos", gal net 1894 m. Gužučio „Kauno pilies išgriovimas" — Lietuvių teatras Peterburge 1930 m. pusl. 20—21. Tačiau L. N(oreika) korespondencijoje iš Petrapilio („Viltis" 1909 m. N 131), remdamasis Ed. Volteriu, griežtai tvirtina, jog 1896 III 31 Petrapilyje įvykęs I spektaklis (vaidinta „Zięć dla parady").

******) 1913 m.: prisiėjo tenkinties.

[0]) 1913 m.: Ežerėnų. Pasak A. Smetonos, bene dar 1894 m. slaptai vaidinę Jablonskiuose Mintaujoje — Pasakyta parašyta 1935 m. p. 193.

[00]) 1913 m. visur: įrengti.

[000]) 1913 m.: surinkau.

[0000]) 1913 m.: Tas žinias.

[00000]) 1913 m.: nausėdijose.

1896*) m.	1	kartą		
1897 „	1	„		1896—1904 m. 83 kartus, tame
1898 „	3	„		skaičiuje 50 viešai, 33 slaptai;
1899 „	1	„		šiaipjau Lietuvoje 34 (be palan-
1900 „	9**)	„		giškio, visi slapti), Rusijos gi ir
1901 „	20	„		Latvių miestuose 49 (Rygoje
1902 „	23	„		pav. 10, pirmas spektaklis
1903 „	13	„		1898 m.)***).
1904 „	12	„		

1905 m. nuo	34	lig	39[1])	kartų		
1906 „ „	66	„	72	„		
1907 „ „	99	„	112	„		1905—1910 m.
1908 „ „	139	„	155	„		701—789 kartai
1909 „ „	179	„	201	„		
1910 „ „	184	„	210	„		

Viso 1896—1910 m. vaidinta 784—872 kartu[2]), kurių pačioje Lietuvoje 614—677****).

Kasmet augąs spektaklių skaičius rodo, jog teatras lietuviams visai yra prigijęs. Beveik nėra tokio Lietuvos miestelio, kur nebūtų surengę vieno ar dviejų vaidinimų! O didesniuose lietuvių centruose, kaip va: Vilniuje, Kaune, Rygoje, Šiauliuose teatras virto kone kassavaitiniu*****) pyragu. Kad ir palengvėjo mūsų viešojo gyvenimo sąlygos, bet ligi pilnos draugijų bei susirinkimų laisvės pas mus dar toli gražu. Tad ir teatras

---

*) Ir 1895 m. 1 kartą (Petrapilyje) — B. Sruogos Lietuvių teatras Peterburge 1930 m., p. 21. O gal dar 1894 m. Petrapilyje ir Mintaujoje.

**) Drauge su pirmuoju Vilniaus vaidinimu (V. Maknicko Gabrielius Landsbergis — Žemkalnis 1936 m. p. 99—100).

***) Drauge su 1913 m. čia neįtrauktu 1 Petrapilio ir 1 Vilniaus vaidinimu, būtų 1895—1904 m. 85 k., t. sk. 51 viešas ir 34 slapti, Lietuvoje 35, kitur 50.

[1]) Mat, kai kurie spektakliai žadėta surengti, tik nežinia, ar bebuvo surengti.

[2]) Su 1911—1913 m. spektakliais, be abejo, tūkstantį ligi Didž. karo būsime prašokę.

****) Čia ištaisome skaitmenis: 1910 m. 9 (iš 10), 1896—1904 m. 83 (iš 84), 50 vieši (iš 51), Latvių miestuose 49 (iš 50), 1896—1910 m. 784—872 (iš 785—873), paaiškėjus, jog str. Iš lietuvių teatro statistikos klaidingai buvo įskaitytas neįvykęs 1900 m. Mintaujos spektaklis — žiūr. mūsų rinkinio str. Iš 1896—1910 m. lietuvių teatro istorijos ir statistikos.

*****) 1913 m.: kassavaičiu.

noromis nenoromis atlieka mums savo anąmetinį*) darbą — jis mums atstoja klūbus. Jis po senovei yra proga susirinkti, su kits kitu pasimatyti, pasitarti. Tuo atžvilgiu**) tai yra labai***) užsitarnavusi visuomenei įstaiga; atsiminkime kad ir 1905—1906 m.!..

Žvilgterėkime tačiau****) į tai, kuo t a r i a į mus teatras, t. y. kokius scenos veikalus jis mums rodo. Tenka*****) vėl imtis skaitmenų tuo pačiu keliu, kaip ir anų, vadinasi, iš laikraščių surinktų.

1895⁰)—1910 m. lietuvių teatro vaidinta per 130 šiokių ar tokių farsų, vodevilių, operečių, komedijų, dramų, melodramų, tragedijų, monologų⁰⁰) ir t. t. Ne kiek daugiau už trečią jųjų dalį (kokie 50 veik.) yra originaliniai, savarankiškai⁰⁰⁰) lietuvių kalba parašyti veikalai, o apie du trečdaliu (apie 80 veik.) versti ar perdirbti iš kitų kalbų — lenkų (daugiau kai 30), rusų (apie 20), latvių (5—6), vokiečių (4—5), prancūzų (4—5), ukrainų (2)[3]).

Tarp tų visų dramos veikalų rasime ir šiokių ir tokių, pradedant tuščiausiomis komedijėlėmis, kaip „Eksproprijatorius", „Tarnas įpainiojo" ar „Vienas mudviejų turi vesti", ir baigiant tokiais rimtais veikalais⁰⁰⁰⁰), kaip Vydūno „Anga", „Ne-sau žmo-

*) 1913 m.: anametinis.
**) 1913 m.: žvilgsniu.
***) 1913 m.: didžiai.
****) 1913 m.: tečiau.
*****) 1913 m.: Prisieina.
⁰) 1894?
⁰⁰) 1913 m.: tragedijų ir t. t.
⁰⁰⁰) 1913 m.: savitai.
[3]) Mūsų°) dramos rašytojai yra: Keturakis, Žemaitė, Bitė, Vaišgantas, Žemkalnis, Petliukas, Smalstys, Šiaulėniškis, Jasiukaitis, Gužutis, Vydūnas, Šatrijos Ragana, Žmona, Kasiulaitis, Sumeliškietis, Smaigelis, Nagornoskis, Margalis ir dar vienas kitas, taigi apie 20°°) dramos rašytojų. Iš lenkų versta ar perdirbta: Słowacki, Asnyk, Korzeniowski, Orzeszkienė, Przybylski, Bliziński, Bałucki, Zapolska, Dobrzański, Koziebrodzki, Kamiński, Gutowski, Karwat'ienė ir kiti. Iš rusų: Puškin, Gogol, Tolstoi, Čechov, Činarov, Turbin. Iš latvių: Švenkus, Blaumans, Allunans. Iš ukrainų Suchodolski. Iš prancūzų Mirbeau ir dar keletas nežinomų. Iš vokiečių kalbos kunigų leidžiamos°°°) dramos. Žinios, primenu, baigiasi 1910 m.
°) 1913 m.: Savitieji.
°°) 1913 m.: kokių.
°°°) 1913 m.: kuniginės.
⁰⁰⁰⁰) 1913 m.:raštais. Veikalų nekeičiame čia dabartiniais kūriniais.

nės“ ar Jasiukaičio „Alkani žmonės“, taip pat verstaisiais Slovackio, Asnyko, Puškino ar Gogolio veikalais. Štai veikalai, kurie, kiek man pavyko iš laikraščių susekti, dažniausiai vaidinti, taigi rodo, vadinasi, kas ypačiai patinka vaidintojams ir žiūrėtojams; rodo, kiek esame pryšakin prasistūmę*). Surašau tuos veikalus, kurie lig pat 1910 m. baigiantis buvo vaidinti ne mažiau kai 20 kartų**):

I.	*Keturakio* Amerika pirtyje	(22+69, 85+6)	91⁰)
II.	*Koziebrodzkio* Dėdė atvažiavo (iš lenkų)	(7+52, 55+4)	59
III.	*Petliuko* Neatmezgamas mazgas	(9+44, 49+4)	53
IV.	*Smalsčio* Nutrūko	(0+51, 44+7)	51
V.	*Vaišganto* Nepadėjus nėr ko kasti.....	(8+40, 47+1)	48
VI.⁰⁰)	Velnias spąstuose (iš lenkų)	(8+38, 43+3)	46
VII.	*Gužučio* Ponas ir mužikai	(4+35, 34+5)	39
VIII.	*Žemaitės* Valsčiaus sūdas	(3+35, 34+4)	38
IX.	Genovaitė (iš lenkų)	(0+35, 32+3)	35
X.	*Petliuko* Velnias — ne boba	(0+35, 32+3)	35
XI.	*Žemaitės* Trys mylimos..	(0+33, 29+4)	33
XII.	*Rutkovskio* Audra giedroje (iš rusų)	(1+32, 26+7)	33
XIII.	Betliejaus stonelė (keli veikalai maždaug vienodo turinio)⁰⁰⁰)	(0+28, 25+3)	28

*) 1913 m.: priešakin prasistūmę.

**) Skliausteliuose 1938 m. papildiniai, paimti iš 1913 m. nepanaudotų pasižymėjimų. Pirmas skaitmuo 1896—1904 m., antras 1905—1910 m. tarpas, trečias — vaidintųjų kartų, o ketvirtas — žadėtųjų vaidinti, bet nežinia ar vaidintų kartų — skaičius.

⁰) Drauge su 1894 m. (?) mintaujiškiu vaidinimu.

⁰⁰) 1913 m. rodoma originaliu Bitės ir Žemaitės veikalu, tuo tarpu jos tebuvo vertėjos.

⁰⁰⁰) 1913 m.: vienodu turiniu. *1938 m. prierašas:* čia turima galvoje vienas amerikiečių parūpintas veikalėlis, o kitas kun. J. Šnapščio (Margalio). Vadinta dar Kalėdų berneliu, Betliejaus berneliu.

XIV.	Žilė galvon — velnias vuodegon (iš lenkų).....	(3+25, 27+1)	28
XV.	*Turbino* Tarnas įpainiojo (iš rusų)	(0+25, 20+5)	25
XVI.	*Gogolio* Vaito piršlystė (iš rusų perd.)	(1+21, 19+3)	22
XVII.	*Vaišganto* Tiktai niekam nesakyk (1938 m. netyčiomis apleistas tikslesnis paskirstymas)		21
XVIII.	*Žemaitės* Mūsų gerasis ..	(0+21, 17+4)	21
XIX.	Vienas iš mūsų tur apsivesti (iš lenkų)	(3+18, 19+2)	21
XX.	*Przybylskio* Nesipriešink (iš lenkų)	(0+20, 15+)	20

Komedija, dažniausiai visai tuščia, viešpatauja lietuvių scenoje. Rimtesni veikalai retai testatomi. Žmonės vis tebeeina teatran ne tiek pasigerėtų kilniu ar skaudžiu gyvenimo grožiu*), kurį rašytojas savo veikale rūpinasi iškelti, kiek linksmiau draugų tarpe laiko praleistų**). Teatras, vadinasi, yra lengva, linksma, šokdinanti komedija. Toji mūsų teatro savybė***) kiaurai jį yra perėmusi. Kad ir mėginama šen ten prieš tai atsispirti, tik, rodosi, be žymių pasėkų****), juo labiau, kad nei svetimų, nei savų („tautinių-katalikinių“) teatro prižiūrėtojų - cenzorių mums netrūksta; kitų kilnesniųjų*****) veikalų („Alkani žmonės“ ir kit.) neleidžiama nė parodyti[0]). Kilnesniųjų*****) rašytojų ir vaidintojų vieni kiti lopai stengiamasi dėti, bet sermėga ta pati, tos pačios medžiagos, pasilieka. Rimtoji visuomenės dalis, žinoma, gali čia kiek[00]) nusverti, įvesti scenon daugiau rimtumo, kilnumo*****). Ji turi spirti, kad jos gyvieji reikalai tenai atsivaizdintų; turi kovoti su bereikšmiu tuštumu. Tačiau kol[000]) mūsų žmonės bus dabartinių dvasios

*) 1913 m.: prakilnia ar skaudžia gyvenimo grože.
**) 1913 m.: prakištų.
***) 1913 m.: ypatybė.
****) 1913 m.: pasekmių.
*****) 1913 m.: prakilnesniųju.
[0]) 1913 m.: pasirodyti.
[00]) 1913 m.: čionai bent kiek.
[000]) 1913 m.: Kolei tečiau.

„globėjų“ prižiūrimi ir auklėjami, žymios atmainos, kaip sakiau, nelaukiame. Gal dar ilgai mūsų teatras tebebus, mažiau ar labiau, linksmos pramogos vieta. Visuomenei teišgavus laisvesnį gyvenimą, galią laisviau, sparčiau plėtotis, šviestis, sulaisvės ir teatras, virs tikra gyvenimo meno Ramove*).

1938 m. papildymai iš 1913 m. nepanaudotų pasižymėjimų: užsilikus dar kiek sužymėtos medžiagos mūsų vaidinimų istorijai, neprošalį bus susipažinti su kai kuriais, dar nespausdintais, tos medžiagos duomenimis.

Visų pirma, galima papildyti aukščiau patiektas atskirų scenos veikalų vaidinimų skaičius tais veikalais, kurie 1896—1910 m. buvo vaidinti mažiau, negu 20 kartų:

XXI.	Užburtas kunigaikštis (iš vokiečių)	(1+17, 16+2)	18
XXII.	*Jasiukaičio* Ponaitis (monologas)	(0+18, 15+3)	18
XXIII.	*Šatrijos Raganos* Nepasisekė Marytei.....	(0+17, 15+2)	17
XXIV.	*Čechovo* Meška (iš rusų)..	(0+17, 16+1)	17
XXV.	Knarkia paliepus (iš lenkiško vertimo)	(0+17, 16+1)	17
XXVI.	*Pailerio* Šv. Agnietė (iš vokiečių)	(0+17, 16+1)	17
XXVII.	*Čechovo* Jaunikis (iš rusų)	(0+16, 14+2)	16
XXVIII.	*Švenkaus* Inteligentai latvių)	(0+16, 13+3)	16
XXIX.	*Bonno* Šv. Elžbieta (iš vokiečių)	(0+15, 15+0)	15
XXX.	*Korzeniowskio* Meisteris ir gizelis (Šiaučius ir jo šeimininkas, Kriaučius ir jo šeimininkas, Kurpius ir gizelis) (iš lenkų)	(4+11, 14+1)	15
XXXI.	*Blizińskio* Žentas dėl parodos (iš lenkų).....	(6+7, 13+0)	13
XXXII.	*Šatrijos Raganos* Į mokslą	(0+12, 12+0)	12
XXXIII.	*Korzeniowskio* Pabaigtuvės (iš lenkų)	(2+10, 11+1)	12

*) 1913 m.: dailės Ramuva.

XXXIV.	Geriau vėliaus negu niekad (iš lenkų)	(3+9, 11+1)	12
XXXV.	*Šiaulėniškio* Pilėnų kunigaikštis	(0+12, 10+2)	12
XXXVI.	*Činarovo* Brangusai pabučiavimas (iš rusų)....	(0+11, 10+1)	11
XXXVII.	*Orzeszkienės* (pagal) Dumblynė (iš lenkų)	(0+11, 8+3)	11
XXXVIII.	*Przybylskio* Alyvos žydi (Bezai žydi) (iš lenkų).....	(1+9, 9+1)	10
XXXIX.	*Žemkalnio* Blinda.....	(0+10, 9+1)	10
XL.	*Br. Sumeliškiečio* Mariutė vargonininko duktė	(0+10, 9+1)	10
XLI.	*Margalio* Mūsų bajorai	(1+8, 9+0)	9
XLII.	*Bitės* Kova	(0+9, 9+0)	9
XLIII.	*Čechovo* Piršlybos (iš rusų)	(0+9, 8+1)	9
XLIV.	*Kamińskio (ir M. Petrausko)* Kaminorius (Kaminakrėtys) ir malūninininkas (Bokšto užgriuvimas) (iš lenkų)	(1+8, 8+1)	9
XLV.	*Blaumanio* Vagys (iš latvių)	(0+9, 7+2)	9
XLVI.	*Vaišganto* Namai pragarai	(0+8, 8+0)	8
XLVII.	*Dolińskio* Daktaro kabinete (iš lenkų)	(0+8, 8+0)	8
XLVIII.	Kaip kas išmano, taip save gano (iš lenkų)....	(0+7, 7+0)	7
LIX.	*Dobrzańskio* Abejotina ypata (Aptarta ypata, Itartasai asmuo) (iš lenkų)	(5+2, 7+0)	7
L.	*Asnyko* Keistutis (iš lenkų)	(4+2, 5+1)	6
LI.	*Przybylskio (?)* Kerštas (Ant keršto) (iš lenkų).....	(0+6, 6+0)	6
LII.	*Laternero* Žiovulys (iš rusiško perdirbinio)	(0+6, 5+1)	6

LIII.	*Bracco* Pietro Caruso (iš italų)	(0+6, 5+1)	6
LIV.	*Przybylskio* Pirmutinis balius (iš lenkų)	(0+6, 4+2)	6
LV.	*Suchodolskio* Ūkanose (iš ukrainų)	(0+6, 4+2)	6
LVI.	*Br. Sumeliškiečio* Kvailą supras, aklą pažins	(0+5, 5+0)	5
LVII.	*Bayardo* Svarbi priežastis (iš prancūzų)	(0+5, 5+0)	5
LVIII.	*Žemkalnio ir M. Petrausko* Birutė	(0+5, 3+2)	5
LIX.	*Dobrzańskio* Aukso veršis (iš lenkų)	(4+1, 5+0)	5
LX.	*Vydūno* Ne-sau žmonės..	(0+4, 4+0)	4
LXI.	*Būblio* Kriaučiukas Motiejukas	(0+4, 4+0)	4
LXII.	*Čechovo* Apie taboko nenaudą (iš rusų)	(0+4, 4+0)	4
LXIII.	*Karvatienės* Katriutė (iš lenkų)	(0+4, 4+0)	4
LXIV.	*Vydūno* Piktoji gudrybė	(0+4, 3+1)	4
LXV.	*Kamińskio (?) (ir M. Petrausko)* Adomas ir Jieva (iš lenkų)	(0+4, 3+1)	4
LXVI.	*Marko* Be šulo (iš lenkų)....	(0+4, 3+1)	4
LXVII.	*Benedixo* Byla dėl linų markos (iš vokiečių).....	(0+4, 2+2)	4
LXVIII.	*Tolstojaus* Pirmas(is) degtindarys (iš rusų)	(0+4, 4+0)	4
LXIX.	*K. Pamušio* Du apaštalu (V. Kudirkos Viršininkais sekta?)	(4+0, 4+0)	4
LXX.	*M. Smaigelio* Ugnis užgeso	(0+3, 3+0)	3
LXXI.	*Orzeszkienės ir Przybylskio* Nutrūkusi styga (iš lenkų)..	(0+3, 3+0)	3
LXXII.	Kurčias žentas (iš prancūzų)	(0+3, 3+0)	3
LXXIII.	*Baluckio* Aukso dievaičiai (iš lenkų)	(0+3, 3+0)	3
LXXIV.	*Lisenko-Koničo* Gyvieji nabašninkai (iš rusų)	(0+3, 3+0)	3

LXXV.	*Gužučio* Eglė žalčių karalienė	(0+3, 2+1)	3
LXXVI.	*Slovackio* Mindaugis (iš lenkų)	(0+3, 2+1)	3
LXXVII.	Vilko dantys (iš rusų)....	(0+3, 2+1)	3
LXXVIII.	*Puidos* Mirga	(0+2, 2+0)	2
LXXIX.	*Blaumanio* Sūnus palaidūnas (iš latvių).....	(0+2, 2+0)	2
LXXX.	*Vydūno* Jonuks mergų bijąs	(0+2, 2+0)	2
LXXXI.	*K. Jasiukaičio* Alkani žmonės	(0+2, 2+0)	2
LXXXII.	*Vaišganto* Negryna sąžinė	(0+2, 2+0)	2
LXXXIII.	*Nagornoskio* Živilė	(0+2, 2+0)	2
LXXXIV.	Negyvas kūnas (iš ukrainų)	(0+2, 2+0)	2
LXXXV.	*Korzeniowskio* (?) Čigonai (iš lenkų)	(0+2, 2+0)	2
LXXXVI.	Šventasai Kazimieras (iš lenkų)	(0+2, 2+0)	2
LXXXVII.	*Vaišganto* Paskutinįjį kartą (monologas)	(1+1, 2+0)	2
LXXXVIII.	*Šiaulėniškio* Meilę suardyt tai nuodėmę pagimdyt	(2+0, 2+0)	2
LXXXIX.	*Žemaitės* Stebuklingas daktaras	(0+2, 1+1)	2
XC.	*Šiaulėniškio* Sparnai.....	(0+2, 1+1)	2
XCI.	*Blaumanio* Piktoji dvasia (iš latvių)	(0+2, 1+1)	2
XCII.	Pirma pasimirė, paskui apsivedė (iš lenkų?)	(0+2, 1+1)	2
XCIII.	*Žmonos* Lietuvaitės	(0+1, 1+0)	1
XCIV.	*Kasiulaičio* Ekspropriatorius	(0+1, 1+0)	1
XCV.	*Allunano* Liūdna daina (iš latvių)	(0+1, 1+0)	1
XCVI.	Šv. Cecilija (iš vokiečių?)..	(0+1, 1+0)	1
XCVII.	*Gutowskio* Švarkas ir milinė (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1

XCVIII.	*Zahajkiewicziaus* Tai politika (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1
XCIX.	Gullivero Jaunavedžių naktis (iš latvių).....	(0+1, 1+0)	1
C.	Angliakasiai (iš lenkų?) ..	(0+1, 1+0)	1
CI.	*Przybylskio* Diena redakcijoje (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1
CII.	Vyresnysis angliakasys (iš rusų?)	(0+1, 1+0)	1
CIII.	*Przybylskio* Burtai (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1
CIV.	Vaikai (ne vertimas?)	(0+1, 1+0)	1
CV.	Godus daktaras (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1
CVI.	Garbės apgynėjas (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1
CVII.	*Žemkalnio* Pagavo.....	(0+1, 1+0)	1
CVIII.	Vakaras prieš Šv. A(n)driejų (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1
CIX.	*Vydūno* Anga (iš Prabočių šešėlių)	(0+1, 1+0)	1
CX.	*Gogolio* Revizorius (iš rusų)	(0+1, 1+0)	1
CXI.	*Przybylskio* Našlė dėl reikalo (iš lenkų)	(0+1, 1+0)	1
CXII.	*Žemkalnio* Tarnaitė pamokė	(0+1, 1+0)	1
CXIII.	*Čechovo* Pastumdėlis (iš rusų)	(0+1, 1+0)	1
CXIV.	*Žemkalnio* Jurgis Durnelis	(0+1, 1+0)	1
CXV.	*Jurgelio ir Kačanausko* Jauna našlelė	(0+1, 1+0)	1
CXVI.	Pirmutinis ir paskutinis pabučiavimas (iš rusų)	(0+1, 1+0)	1
CXVII.	*Žemkalnio* Garsusis advokatas.....	(0+1, 1+0)	1
CXVIII.	Du berniuku (iš prancūzų)	(0+1, 1+0)	1
CXIX.	Našlės sapnas (iš lenkų?)	(0+1, 1+0)	1
CXX.	J. S. Išgama	(0+1, 1+0)	1
CXXI.	*Tolstojaus* Ir prilips ožys liepto galą (iš rusų)	(0+1, 1+0)	1
CXXII.	Šių laikų aidai.....	(0+1, 1+0)	1

CXXIII.	Iš tamsos į šviesą.....	(0+1, 1+0)	1
CXXIV.	*Puškino* Šykštusis raitelis (iš rusų)	(1+0, 1+0)	1
CXXV.	*Griežlės* Monoliogas caro tarno	(1+0, 1+0)	1
CXXVI.	*Laidoko* Krata	(1+0, 1+0)	1
CXXVII.	*Smoczyńskio* Veselijos arba pagirėnų gobtuvės (iš lenkų)	(1+0, 1+0)	1
CXXVIII.	Pacientas iš provincijos (iš lenkų?)	(0+1, 0+1)	1
CXXIX.	*Mirbeau* Vagis (iš prancūzų)..	(0+1, 0+1)	1
CXXX.	Juozapėlis	(0+1, 0+1)	1
CXXXI.	Velnias bose (iš lenkų?)..	(0+1, 0+1)	1
[CXXXII*)	*Gužučio* Kauno pilies išgriovimas — neaiški žinia apie vaidinimą 1894 m.	(1?+0, 1?+0)	1?]

Dabar pasižiūrėkime, kur pirmą kartą kuris veikalas buvo suvaidintas, taigi veikalo pirmojo vaidinimo, nelyginant krikšto, vietą.

Čia kartą, kitą gal bus dėl vietos ar metų suklysta, neturint šiuo tarpu visos reikalingos medžiagos arba prieš Didįjį karą jos dar nesant paskelbtos, bet vargiai gali būt čia didelių atšokimų nuo tikrovės. Be to, sąrašan įtraukiame ir žadėtųjų, bet nežinia ar įvykusiųjų vaidinimų pažymėjimus, o Mintaujoje net 1900 m. tikrai neįvykusįjį, bet daug triukšmo sukėlusįjį. Mums svarbu buvo šiuo atveju nustatyti vaidinamąjį veikalo lizdą, kuris paprastai esti arti ir jo gimimo (parašymo) vietos.

Petrapilyje sužymime šiuos, pirmą kartą lietuvių scenoje suvaidintus, veikalus: 1) Gužučio Kauno pilies išgriovimas 1894 m. (B. Sruogos nuomone — Lietuvių teatras Pe-

*) Šie skaitmenys, kaip žinome, yra čia nustatyti iš medžiagos, surinktos prieš Did. karą, tikriau net 1911 m. Juos reikėtų vienur, kitur pakelti, o toliau ir ne kartą pakeisti nurodomus metus ir net pirmųjų vaidinimų vietas, kaip matyti kad ir iš pastaruoju laiku parūpintų monografijų: B. Sruogos Lietuvių teatras Peterburge 1930 m., J. Būtėno Lietuvių teatras Vilniuje (rankr. ir str. 1933 m. „Naujoje Romuvoje“ N 107—111), V. Maknicko Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis 1936 m., J. Čiutos ir V. Maknicko Lietuvių teatro istorijai medžiaga (rankr.) ir kt.

terburge 1930 m. p. 20 — vaidinimo, greičiausia, nebuvę), 2) Bliziński Žentas dėl parodos 1895*), 3) Keturakio Amerika pirtyje 1898**), 4) Korzeniowskio Šiaučius ir jo šeimininkas (Meisteris ir gizelis) 1898*) 5) Koziebrodzkio Dėdė atvažiavo 1900, 6) Gužučio Ponas ir mužikai 1900, 7) Dobrzańskio Aukso veršis 1901, 8) Žilė galvon — velnias vuodegon 1901, 9) Przybylskio (?) Ant keršto (Kerštas) 1901, 10) Geriaus vėliaus, negu niekad 1901, 11) Korzeniowskio Pabaigtuvės 1902, 12) Przybylskio Bezdai žydi (Alyvos žydi) 1902, 13) Kamińskio (ir M. Petrausko) Kaminorius ir malūninkas 1903, 14) Puškino Šykštusis raitelis 1903, 15) Rutkovskio Audra giedroje 1904, 16) Vaišganto Tiktai niekam nesakyk 1904, 17) Margalio Mūsų bajorai 1904, 18) Vaišganto Paskutinįjį kartą 1904, 19) Kamińskio (ir M. Petrausko) Adomas ir Jieva 1905, 20) Slovackio Mindaugis 1905, 21) Žemaitės Mūsų gerasis 1905, 22) Pirmutinis ir paskutinis pabučiavimas 1908, 23) Vydūno Anga 1908, 24) Mirbeau Vagis, 25) Vydūno Ne-sau žmonės 1910, 26) Žmonos Lietuvaitės 1910.

Rygoje: 1) Šiaulėniškio Meilę suardyt, tai nuodėmę pagimdyt 1900, 2) Dobrzańskio Abejotina ypata 1900, 3) Vaišganto Nepadėjus nėr ko kasti 1900, 4) Užburtas kunigaikštis 1904, 5) Šiaulėniškio Pilėnų kunigaikštis 1905, 6) Tolstojaus Prilips ožys liepto galą 1906, 7) Blaumanio Vagys 1907, 8) Gogolio Revizorius 1908, 9) Švenkaus Inteligentai 1908, 10) Jurgelio ir Kačanausko Jauna našlelė 1908, 11) Juozapėlis 1909, 12) Benedikto Byla dėl linų markos 1909, 13) Gullivero Jaunavedžių naktis 1910, 14) Blaumanio Sūnus palaidūnas 1910, 15) Pirma pasimirė, paskui apsivedė 1910, 16) Puidos Mirga 1910, 17) Allunano Liūdna daina 1910.

---

*) 1938 m. nustatoma iš B. Sruogos Lietuvių teatras Peterburge p. 21.

**) 1938 m. nustatoma iš J. Būtėno Lietuvių teatras Vilniuje — 1933 m. „Nauj. Rom." N 107—111.

Mintaujoje: 1)*)Velnias spąstuose 1900 (parengta ir paskelbta, bet, policijai leidimą atėmus, nevaidinta, 2) Bałuckio Aukso dievaičiai 1908, 3) Lisenko-Koničo Gyvieji nabašninkai 1909, 4) Žemkalnio Pagavo 1909, 5) Pacientas iš provincijos 1910.

Liepojoje: 1) Laidoko Krata 1901, 2) Bayardo Svarbi priežastis 1906, 3) Čechovo Pastumdėlis 1908, 4) Velnias bose 1909.

Vilniuje: 1) Vienas iš mūsų tur apsivesti 1900**), 2) Iš tamsos į šviesą 1905, 3) Orzeszkienės Dumblynė 1906, 4) Jasiukaičio Ponaitis 1906, 5) Žemkalnio Birutė 1906, 6) Kaip kas išmano, taip save gano 1906, 7) Gužučio Eglė žalčių karalienė 1907, 8) Žemkalnio Blinda 1907, 9) Žemkalnio Jurgis Durnelis 1908, 10) Nagornoskio Živilė 1909, 11) Karvatienės Katriutė 1909, 12) Šiaulėniškio Sparnai 1910, 13) Gutowskio Švarkas ir milinė 1910.

Kaune: 1) Asnyko Keistutis 1906, 2) Čechovo Piršlybos 1907, 3) Genovaitė 1907 (tą pat dieną Šiauliuose), 4) Čechovo Meška 1907, 5) Du berniuku 1907, 6) Sumeliškiečio Mariutė vargoninko duktė 1908, 7) Žemkalnio Tarnaitė pamokė 1908, 8) Žemkalnio Garsusis advokatas 1908, 9) Bracco Pietro Caruso 1909, 10) Petliuko Velnias ne boba 1909, 11) Smaigelio Ugnis užgeso 1909, 12) Vilko dantys 1909, 13) Przybylskio Diena redakcijoje 1910, 14) Przybylskio Burtai 1910.

Šiauliuose: 1) Gogolio Vaito piršlystė 1900, 2) Betliejaus bernelis (Betliejaus stonelė) 1906, 3) Žemaitės Stebuklingas daktaras 1907, 4) Genovaitė 1907 (tą pat dieną Kaune), 5) Vaišganto Negryna sąžinė 1909, 6) Orzeszkienės ir Przybylskio Nutrūkusi styga 1910, 7) Blaumanio Pikta dvasia 1910, 8) Garbės apgynėjas 1910, 9) Vyresnysis angliakasys 1910, 10) E. Marko Be šulo 1910, 11) Zahajkiewicziaus Tai politika 1910.

---

*) Pasak A. Smetonos, Amerika pirtyje bene 1894 m. Mintaujoje (slaptai).

**) Nustatoma iš J. Būtėno Lietuvių teatras Vilniuje — 1933 m. „Nauj. Rom." N 107—111.

Marijampolėje: 1) Žemaitės Trys mylimos 1907, 2) Knarkia paliepus 1907, 3) Turbino Tarnas įpainiojo 1909, 4) Vydūno Jonuks mergų bijąs 1909, 5) Suchodolskio Ūkanose 1909, 6) Godus daktaras 1910, 7) Vaikai 1910.

Seinuose: 1) Pailerio Šv. Agnietė 1908, 2) Našlė dėl reikalo 1908, 3) Vakaras prieš Šv. Adriejų 1908, 4) Šatrijos Raganos Į mokslą 1909.

Panevėžyje: 1) Przybylskio Pirmutinis balius 1908, 2) Laternero Žiovulys 1908, 3) Činarovo Brangusai pabučiavimas 1910.

Panemunėlyje ir apylinkėje: 1) Smoczyńskio Pagirėnų gobtuvės (Veselijos) 1897, 2) Šventas Kazimieras 1906, 3) Przybylskio Nesipriešink 1906.

Kupiškyje ir apylinkėje: 1) Žemaitės Valsčiaus sūdas 1901, 2) Vydūno Piktoji gudrybė 1909.

Liudvinave ir apylinkėje: 1) Pamušio Du apaštalu 1902, 2) Petliuko Neatmezgamas mazgas 1902, 3) Griežlės Monoliogas caro tarno 1902, 4) Čechovo Jaunikis 1907, 5) Čechovo Apie taboko nenaudą 1908.

Boguslaviškyje: Bitės Kova 1906. *Krinčine:* Šių laikų aidai 1906. *Biržuose:* Smalsčio Nutrūko 1906. *Tauragėje:* Šatrijos Raganos Nepasisekė Marytei 1906.

Kriokialaukyje: J. S. Išgama 1907. *Palangoje:* Našlės sapnas 1907. *Šiluvoje* (Šilavoje, Šidlavoje): Bonno Šv. Elžbieta 1907. *Švėkšnoje:* Čigonai 1908.

Papilėje: 1) Vaišganto Namai-pragarai 1908, 2) Kurčias žentas 1910.

Skuode: Dolińskio Daktaro kabinete 1908. *Vyžuonose:* Būblio Kriaučiuks-Motiejuks 1909. *Debeikiuose:* Tolstojaus Pirmutinis degtindarys 1909. *Odesoje:* 1) Negyvas kūnas 1909, 2) Jasiukaičio Alkani žmonės 1909. *Vabalninke:* Sumeliškiečio Kvailą supras, aklą pažins 1910. *Ariogalos* valsč.: Kasiulaičio Ekspropriatorius 1910. *Deltuvoje:* Šv. Cecilija 1910.

Kurie veikalai ėjo pirmaisiais atskirose vietose, taigi kuriais veikalais buvo „krikštijama“ tų vietų teatro istorija, rodo žemiau

teikiamoji lentelė, kur atskirais metais rodoma vietų skaičius su pradėjusiu jos teatro istoriją veikalu, o skliausteliuose tų jo pirmųjų vaidinimų skaičiai ligi 1904 m. ir 1905—1910 m.

Eil. Nr.	Vietos teatrą pradėjo:	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Bendras skaičius
1	Kauno pilies išgriovimas . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1?(1?+0)
2	Veselijos . . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 (1+0)
3	Žentas dėl parodos	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 (2+0)
4	Amerika pirtyje .	[0])	—	—	—	—	1	1	4	4	1	1	11	3	11	2	7	4	51 (13+38)
5	Vaito piršlystė .	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	1	5 (1+4)
6	Velnias spąstuose	—	—	—	—	—	—	[00])	1	2	—	—	2	—	3	5	—	4	18(4+14)
7	Vienas iš mūsų turi vesti	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	4 (1+3)
8	Valsčiaus sūdas .	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	4	7	1	—	15(2+13)
9	Du apaštalu . .	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2 (2+0)
10	Neatmezgamas mazgas . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	3	3	2	4	2	5	22(3+19)
11	Monoliogas caro tarno	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1 (1+0)
12	Nepadėjus nėr ko kasti	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	3	2	1	1	11(1+10)
13	Dėdė atvažiavo .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	3	2	1	—	9 (1+8)
14	Tiktai niekam nesakyk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	1	5
15	Žilė galvon, velnias vuodegon. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	1	2	8
16	Kova	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
17	Šv. Kazimieras .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
18	Užburtas kunigaikštis . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
19	Šių laikų aidai .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
20	Nutrūko . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	3	1	3	12
21	Audra giedroje .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	3
22	Nepasisekė Marytei	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	1	—	5
23	Dumblynė . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
24	Trys mylimos . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	4
25	Adomas ir Jieva .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
26	Išgama	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
27	Alyvos žydi. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2
28	Stebuklingas daktaras	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
29	Ponaitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	1	1	6
30	Pabaigtuvės. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
31	Jaunikis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
32	Kalėdų bernelis .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—	4
33	Našlės sapnas . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
34	Piršlybos. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3
35	Meška.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2
36	Daktaro kabinete	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1

[0]) Pasak A. Smetonos.
[00]) Mintaujoje paskelbta, bet neleista vaidinti ir nevaidinta.

Eil. Nr.	Vietos teatrą pradėjo:	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Bendras skaičius
37	Kaip kas išmano .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
38	Apie taboko nenaudą	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
39	Mūsų gerasis . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2
40	Geriaus vėliaus .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
41	Namai pragarai .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2
42	Genovaitė . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2
43	Šv. Agnietė . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
44	Tarnas įpainiojo .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
45	Inteligentai . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
46	Šv. Elžbieta . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
47	Ponas ir mužikai	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
48	Mūsų bajorai . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
49	Velnias — ne boba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3
50	Kriaučiukas Motiejukas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
51	Nesipriešink . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3
52	Negyvas kūnas .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
53	Knarkia paliepus.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
54	Žiovulys	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
55	Brangusai pabučiavimas . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
56	Šv. Cecilija . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1

Tos lentelės atskirų veikalų bendrus didžiausius skaitmenis galime surašyti šitokia eile:

I.	Keturakio Amerika pirtyje	51	(13+38)
II.	Petliuko Neatmezgamas mazgas	22	(3+19)
III.	Bitės ir Žemaitės vert. Velnias spąstuose	18	(4+14)
IV.	Žemaitės Valsčiaus sūdas	15	(2+13)
V.	Smalsčio Nutrūko	12	(0+12)
VI.	Vaišganto Nepadejus nėr ko kasti	11	(1+10)
VII.	Koziebrodzkio Dėdė atvažiavo	9	(1+8)
VIII.	Žilė galvon, velnias vuodegon	8	(0+8)
IX.	Jasiukaičio Ponaitis	6	(0+6)
X.	Vaišganto Tiktai niekam nesakyk	5	(0+5)
XI.	Šatrijos Raganos Nepasisekė Marytei	5	(0+5)
XII.	Gogolio Vaito piršlystė	5	(1+4)

Visiems kitiems veikalams tenka 4—1 pirmakarčio. Daug reikšmingesni mums yra, be abejo, visų veikalo vaidinimų skaičiai atskirais metais, kuriuos čia sugrupuojame dviem lentelėm: ligi 1904 m. ir 1905—1910 m. Skliausteliuose tikrai vaidintų ir praneštų, bet nežinia ar vaidintų veikalų skaitmenys atskirai.

Atskirų vaidinimų skaičius atskirais metais

Eil. Nr.	Veikalai	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	Viso
1	Kauno pilies išgriovimas	1?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1?
2	Žentas dėl parodos	—	1	1	—	1	—	—	2	1	—	—	6
3	Pagirėnų gobtuvės	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
4	Amerika pirtyje	1?	—	—	—	2	1	1	4	7	2	4	22
5	Šiaučius ir jo šeimininkas	—	—	—	—	1	—	1	1	—	1	—	4
6	Vienas iš mūsų turi vesti	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	3
7	Vaito piršlystė	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
8	Meilę suardyti	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2
9	Velnias spąstuose	—	—	—	—	—	—	+1	1	5	1	—	8(7+1Mint.)
10	Abejotina ypata	—	—	—	—	—	—	1	2	1	1	—	5
11	Nepadėjus nėr ko kasti	—	—	—	—	—	—	2	1	2	2	1	8
12	Dėdė atvažiavo	—	—	—	—	—	—	1	3	—	3	—	7
13	Ponas ir mužikai	—	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	4
14	Aukso veršis	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	4
15	Žilė galvon	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	3
16	Ant keršto	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	3
17	Geriaus vėliaus	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	3
18	Valsčiaus sūdas	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	3
19	Krata	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
20	Pabaigtuvės	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2
21	Bezdai (Alyvos) žydi	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
22	Du apaštalu	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	4
23	Neatmezgamas mazgas	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	9
24	Monoliogas caro tarno	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
25	Kaminorius ir malūninkas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
26	Šykštusis raitelis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
27	Užburtas kunigaikštis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
28	Tiktai niekam nesakyk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
29	Audra giedroje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
30	Mūsų bajorai	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
31	Paskutinįjį kartą	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
		1?	1	1	1	4	1	12 (11+1) [0])	24 [00])	30 [000])	20 [0000])	17 [00000])	112 [000000])

[0]) Tolimesniame str. Iš 1895 — 1910 m. lietuvių teatro istorijos ir statistikos nurodoma tiktai 9. [00]) Ten pat tik 20. [000]) Ten pat tik 23. [0000]) Ten pat tik 13. [00000]) Ten pat tik 12. [000000]) Ten pat tik 83. Nurodyti skirtumai su ano mano straipsino skaitmenimis pareina iš dalies dėl kai kurių naujų duomenų (Petrapilyje, Vilniuje), bet ypačiai dėl to, jog kartais vaidinta daugiau kaip vienas dalykas, tad aname mano str. parodomas spektaklių, o čia veikalų pastatymų skaičius.

Veikalai	(1894?) 1895—1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Iš viso
1. Kauno pilies išgriovimas?	1?	—	—	—	—	—	—	1?
2. Žentas dėl parodos	6	1	3	—	3	—	—	13
3. Pagirėnų gobtuvės	1	—	—	—	—	—	—	1
4. Amerika pirtyje	22	13	6	16+1	4+1	17+4	7	91 (85+6)
5. Velnias spąstuose	8 (7+1 Mint.)	4	1	8	7+1	4	12+1	46 (43+3)
6. Vienas mudviejų tur vesti	3	4	3	4	1+1	3+1	1	21 (19+2)
7. Vaito piršlystė	1	—	2	5+3	3	6	2	22 (19+3)
8. Meilę suardyti, tai nuodėmę pagimdyti	2	—	—	—	—	—	—	2
9. Meisteris ir gizelis	4	1	1	—	5	2+1	1	15 (14+1)
10. Įtartasai asmuo....	5	—	—	—	1	1	—	7
11. Nepadėjus nėr ko kasti	8	4+1	10	4	8	7	6	48 (47+1)
12. Dėdė atvažiavo ..	7	1+1	9+2	8+1	14	11	5	59 (55+4)
13. Ponas ir mužikai..	4	1	4	4+1	4+2	5	12+2	39 (34+5)
14. Aukso veršis.....	4	1	—	—	—	—	—	5
15. Žilė galvon, velnias vuodegon	3	—	6	5+1	4	4	5	28 (27+1)
16. Ant keršto (Kerštas)	3	1	—	—	—	1	1	6
17. Geriaus vėliaus, negu niekad	3	—	1	2	4+1	1	—	12 (11+1)
18. Valsčiaus sūdas ..	3	—	1	7+2	18+2	2	3	38 (34+4)
19. Krata	1	—	—	—	—	—	—	1
20. Pabaigtuvės	2	2	+1	2	—	1	3+1	12 (11+1)
21. Alyvos žydi	1	—	2	2	1	+1	3	10 (9+1)
22. Du apaštalu	4	—	—	—	—	—	—	4
23. Neatmezgamas mazgas	9	6	7+1	3+1	7	5+1	12+1	53 (49+4)
24. Monoliogas caro tarno	1	—	—	—	—	—	—	1
25. Kaminakrėtys ir malūninkas	1	2+1	2	—	1	2	—	9 (8+1)
26. Šykštusis raitelis ..	1	—	—	—	—	—	—	1
27. Užburtas kunigaikštis	1	+1	5+1	1	3	4+1	1	18 (16 2)
28. Tiktai niekam nesakyk	1	2	—	—	6	8	4	21
29. Audra giedroje	1	3	6	2+3	7+1	4+1	3+2	33 (26+7)
30. Mūsų bajorai.....	1	—	2	1	1	3	1	9
31. Paskutinįjį kartą ..	1	—	—	—	—	—	1	2
32. Iš tamsos į šviesą	—	1	—	—	—	—	—	1
33. Pilėnų kunigaikštis	—	1	1+1	1	+1	1+1	5	12 (10+2)
34. Mindaugis	—	+1	—	—	1	1	—	3 (2+1)

Veikalai	(1894?) 1895—1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Iš viso
35. Mūsų gerasis	—	+1	2	—	4+1	4+2	7	21 (17+4)
36. Dumblynė	—	—	3+1	3+1	—	2	+1	11 (8+3)
37. Ponaitis	—	—	2	2	8+3	2	1	18 (15+3)
38. Kova	—	—	1	2	2	2	2	9
39. Šventasai Kazimieras	—	—	1	1	—	—	—	2
40. Šių laikų aidai....	—	—	1	—	—	—	—	1
41. Nutrūko	—	—	6+1	14+2	8	4+2	12+2	51 (44+7)
42. Birutė	—	—	1	—	—	1	1+2	5 (3+2)
43. Svarbi priežastis..	—	—	3	1	—	—	1	5
44. Nepasisekė Marytei	—	—	1	2	2+1	8+1	2	17 (15+2)
45. Ir prilipo ožys liepto galą.....	—	—	1	—	—	—	—	1
46. Kaip kas išmano, taip save gano....	—	—	1	1	1	2	2	7
47. Betliejaus stonelė (ir kt.).....	—	—	2	3	9+1	6+1	5+1	28 (25+3)
48. Nesipriešink	—	—	1+1	1	—	6+3	7+1	20 (15+5)
49. Keistutis	—	—	+1	1	2	1	1	6 (5+1)
50. Eglė žalčių karalienė	—	—	—	1+1	—	—	1	3 (2+1)
51. Trys mylimos	—	—	—	12+3	3	7	7+1	33 (29+4)
52. Išgama	—	—	—	1	—	—	—	1
53. Jaunikis	—	—	—	2	7+2	5	—	16 (14+2)
54. Stebuklingas daktaras	—	—	—	1+1	—	—	—	2 (1+1)
55. Šv. Elžbieta	—	—	—	4	4	5	2	15
56. Genovaitė	—	—	—	3	6+2	12	11+1	35 (32+3)
57. Piršlybos	—	—	—	2	6+1	—	—	9 (8+1)
58. Knarkia paliepus..	—	—	—	2	9	2+1	3	17 (16+1)
59. Vagys	—	—	—	1	—	1	5+2	9 (7+2)
60. Našlės sapnas	—	—	—	1	—	—	—	1
61. Meška	—	—	—	1	11+1	2	2	17 (16+1)
62. Blinda	—	—	—	1	4+1	2	2	10 (9+1)
63. Du berniuku	—	—	—	1	—	—	—	1
64. Revizorius	—	—	—	—	1	—	—	1
65. Pirmutinis balius ..	—	—	—	—	2+2	+1	1	6 (3+3)
66. Žiovulys	—	—	—	—	2+1	2	1	6 (5+1)
67. Čigonai	—	—	—	—	2	—	—	2
68. Apie taboko nenaudą	—	—	—	—	3	1	—	4
69. Pirmutinis ir paskutinis pabučiavimas	—	—	—	—	1	—	—	1
70. Namai pragarai ..	—	—	—	—	3	2	3	8
71. Mariutė vargonininko duktė	—	—	—	—	4	2	3+1	10 (9+1)

Veikalai	(1894?) 1895—1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Iš viso
72. Daktaro kabinete	—	—	—	—	5	2	1	8
73. Inteligentai	—	—	—	—	2	5+1	6+2	16 (13+3)
74. Jurgis Durnelis ..	—	—	—	—	1	—	—	1
75. Šv. Agnietė	—	—	—	—	6	6	4+1	17 (16+1)
76. Aukso dievaičiai	—	—	—	—	2	—	1	3
77. Jauna našlelė....	—	—	—	—	1	—	—	1
78. Anga	—	—	—	—	1	—	—	1
79. Tarnaitė pamokė	—	—	—	—	1	—	—	1
80. Garsusis advokatas	—	—	—	—	1	—	—	1
81. Pastumdėlis	—	—	—	—	1	—	—	1
82. Našlė dėl reikalo	—	—	—	—	1	—	—	1
83. Vakaras prieš Šv. Adriejų	—	—	—	—	1	—	—	1
84. Pietro Caruso ..	—	—	—	—	—	3+1	2	6 (5+1)
85. Živilė	—	—	—	—	—	2	—	2
86. Tarnas įpainiojo	—	—	—	—	—	9+2	11+3	25 (20+5)
87. Negryna sąžinė..	—	—	—	—	—	2	—	2
88. Gyvieji nabašninkai	—	—	—	—	—	1	2	3
89. Velnias — ne boba	—	—	—	—	—	18+3	14	35 (32+3)
90. Ūkanose	—	—	—	—	—	4+1	+1	6 (4+2)
91. Kriaučiukas Motiejukas	—	—	—	—	—	4	—	4
92. Į mokslą	—	—	—	—	—	7	5	12
93. Katriutė	—	—	—	—	—	1	1	2
94. Negyvas kūnas ..	—	—	—	—	—	2	—	2
95. Vilko dantys	—	—	—	—	—	1	1+1	3 (2+1)
96. Jonuks mergų bijąs	—	—	—	—	—	1	1	2
97. Byla dėl linų markos	—	—	—	—	—	2	+2	4 (2+2)
98. Pirmas degtindarys	—	—	—	—	—	2	2	4
99. Ugnis užgeso	—	—	—	—	—	2	1	3
100. Pagavo	—	—	—	—	—	1	—	1
101. Alkani žmonės ..	—	—	—	—	—	1	1	2
102. Piktoji gudrybė..	—	—	—	—	—	3	+1	4 (3+1)
103. Juozapėlis	—	—	—	—	—	+1	—	1 (0+1)
104. Vagis	—	—	—	—	—	+1	—	1 (0+1)
105. Velnias bose	—	—	—	—	—	+1	—	1 (0+1)
106. Kvailą supras, aklą pažins	—	—	—	—	—	2	3	5
107. Diena redakcijoje	—	—	—	—	—	—	1	1
108. Ne sau žmonės ..	—	—	—	—	—	—	4	4
109. Sparnai	—	—	—	—	—	—	1+1	2 (1+1)

Veikalai	(1894?) 1895—1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Iš viso
110. Brangusai pabučiavimas	—	—	—	—	—	—	10+1	11 (10+1)
111. Sūnus palaidūnas	—	—	—	—	—	—	2	2
112. Eksproprijatorius	—	—	—	—	—	—	1	1
113. Lietuvaitės	—	—	—	—	—	—	1	1
114. Vyresnysis angliakasys	—	—	—	—	—	—	1	1
115. Piktoji dvasia ..	—	—	—	—	—	—	1+1	2 (1+1)
116. Nutrūkusi styga..	—	—	—	—	—	—	3	3
117. Burtai	—	—	—	—	—	—	1	1
118. Kurčias žentas ..	—	—	—	—	—	—	3	3
119. Be šulo.....	—	—	—	—	—	—	3+1	4 (3+1)
120. Angliakasiai	—	—	—	—	—	—	1	1
121. Švarkas ir milinė	—	—	—	—	—	—	1	1
122. Vaikai	—	—	—	—	—	—	1	1
123. Godus daktaras ..	—	—	—	—	—	—	1	1
124. Mirga	—	—	—	—	—	—	2	2
125. Šv. Cecilija.....	—	—	—	—	—	—	1	1
126. Garbės apgynėjas	—	—	—	—	—	—	1	1
127. Tai politika.....	—	—	—	—	—	—	1	1
128. Pirma pasimirė, paskui apsivedė ..	—	—	—	—	—	—	1+1	2 (1+1)
129. Jaunavedžių naktis	—	—	—	—	—	—	1	1
130. Liūdna daina	—	—	—	—	—	—	1	1
131. Pacientas iš provincijos	—	—	—	—	—	—	+1	1 (0+1)

Labai vilioja nustatyti, kaip vaidintieji veikalai skirstėsi originalumo atžvilgiu: 1) kurie jųjų buvo lietuvių kalba sukurti, 2) kurie versti ir iš kurių kalbų, 3) koks jų tarpe buvo skaitmenų santykis. Deja, tik rankose turint visus čia suminėtus veikalus ir palyginus juos su kitų kalbų scenos veikalais, kam reikia taip pat turėti tų svetimų veikalų ir iš viso būti gerai apsipažinusiam su svetimąja scenos literatūra, tegalima tvirčiau ką nustatyti. Besiverčiant vien tik spaudos žiniomis, kuriomis tėra pagrįstas mano rašinys, tenka verstis apytikriai nustatytais duomenimis ir skaitmenimis, paliekant nuodugnesnį jųjų patikrinimą kitiems dramos istorijos tyrinėtojams. Be to, kai kur sunku iš viso nusistatyti, kai, pav., Dviejų moterų (Bitės - Petkevičaitės ir Žemaitės) Velnias spąstuose ir Kaip kas išmano, taip save gano, mums yra prigiję originaliniais vei-

kalais, nors net spauda rodė juos esant verstus (iš lenkų kalbos?), arba Betliejaus stonelę (bernelį ir kt.) buvus vaidintą čia amerikiečių verstą iš lenkų kalbos, čia kun. J. Šnapščio (Margalio) parašytą. Daugelį veikalų esame vertę jau iš lenkiškų arba rusiškų vertimų, nors šie buvo parūpinti iš prancūzų, italų ar kitos kalbos. Kitų veikalų autoriai neminimi, ir spėjimai dėl kalbos, iš kurios išversti, nevisados bus teisingi. Tad dar kartą tenka pabraukti, kad žemiau tiekiamus duomenis reikia laikyti tik apytikriais, tikrintinais.

Turint galvoje šias pastabas, galima sudaryti šią apytikrę lentelę:

	orig.	lenk.	rus.	latv.	vok.	pranc.	ukr.	ital.	Viso
(1894?)									
1895—	15	12	3	—	1	—	—	—	31
1904	(48,4%)	(38,7%)	(9,7%)		(3,2%)				
1905—	15	9	4	1	1	2	—	—	32
1907	(46,9%)	(28,1%)	(12,5%)	(3,11%)	(3,11%)	(6,22%)			
1908—	25	20	11	5	3	2	2	1	69
1910	(36,2%)	(28,99%)	(15,99%)	(7,2%)	(4,36%)	(3,0%)	(3,0%)	(1,5%)	
(1894?)									
1895—	55	41	18	6	5	4	2	1	132
1910	(41,7%)	(31,1%)	(13,6%)	(4,5%)	(3,8%)	(3,0%)	(1,5%)	(0,75%)	

55 originaliniai lietuviškieji veikalai (drauge su dviem G. Petkevičaitės ir Julijos Žymantienės vertimais, kurie eina originalais, taip pat su spėjamais originaliniais siekimais ir t. t.): 1) Keturakio (Juozo Vilkutaičio) Amerika pirtyje, 2) Gužučio (Al. Fromo) Kauno pilies išgriovimas, 3) Dviejų Moterų (Bitės ir Žemaitės) Velnias spąstuose, 4) Šiaulėniškio (M. Šikšnio) Meilė suardyt, tai nuodėmė pagimdyt, 5) Vaišganto (J. Tumo) Nepadėjus nėr ko kasti, 6) Gužučio Ponas ir mužikai, 7) Žemaitės (Žymantienės) Valsčiaus sūdas, 8) Laidoko (K. Jasiukaičio) Krata, 9) K. Pamušio (K. Jasiukaičio) Du apaštalu, 10) Petliuko (P. Pundzevičiaus) Neatmezgamas mazgas, 11) Griežlės (Ant. Rucevičiaus) Monoliogas caro tarno, 12) Vaišganto Tiktai niekam nesakyk, 13) Margalio (Juozo Šnapščio) Mūsų bajorai, 14) Vaišganto Paskutinįjį kartą, 15) Žemaitės Mūsų gerasis, 16) Iš tamsos į šviesą, 17) Šiaulėniškio Pilėnų kunigaikštis, 18) K. Jasiukaičio Ponaitis, 19) Bitės (G. Petkevičaitės) Kova, 20) Šių laikų aidai, 21) Jurgio Smalsčio Nutrūko, 22) Žemkalnio Birutė, 23) Šatrijos Raganos (M. Peč-

kauskaitės) Nepasisekė Marytei, 24) Žemaitės Trys mylimos, 25) Dviejų Moterų Kaip kas išmano, taip save gano, 26) Gužučio Eglė žalčių karalienė, 27) Žemaitės Stebuklingas daktaras, 28) J. S. (Juzės Stepulionytės?) Išgama, 29) Žemkalnio Blinda, 30) Vaišganto Namai pragarai, 31) J. Šnapščio Betliejaus stainelė, 32) Žemkalnio Garsusis advokatas, 33) Br. Sumeliškiečio (Br. Stosiūno) Mariutė vargonininko duktė, 34) Žemkalnio Jurgis Durnelis, 35) Jurgelio (J. L.) ir A. Kačanausko Jauna našlelė, 36) Vydūno (V. Storostos) Anga (iš Probočių šešėlių), 37) Žemkalnio Tarnaitė pamokė, 38) V. Nagornoskio Živilė, 39) Šatrijos Raganos Į mokslą, 40) Vaišganto Negryna sąžinė, 41) Petliuko Velnias — ne boba, 42) Vydūno Jonuks mergų bijąs, 43) Vydūno Piktoji gudrybė, 44) Juozapėlis, 45) kun. A. Būblio Kriaučiuks-Motiejuks, 46) Žemkalnio Pagavo, 47) Smaigelio Ugnis užgeso, 48) K. Jasiukaičio Alkani žmonės, 49) Vydūno Ne-sau žmonės, 50) Šiaulėniškio Sparnai, 51) Br. Sumeliškiečio Kvailą supras, aklą pažins, 52) J. Kasiulaičio Ekspropriatorius, 53) Žmonos (L. Didžiulienės) Lietuvaitės, 54) K. Puidos Mirga, 55) Vaikai (šie 1910 m.).

41 verstieji iš lenkų kalbos veikalai (be Dviejų Moterų sulietuvintųjų veikalų): 1) J. Bliziński, Žentas dėl parodos (Zięć dla parady), 2) W. Smoczyński, Veselijos arba pagirėnų gobtuvės (Wesele podlaskie), 3) J. Korzeniowski, Šiaučius ir jo šeimynikštis (Majster i czeladnik), 4) St. Dobrzański, Abejotina ypata (Podejrzana osoba), 5) Wł. Koziebrodzki, Dėdė atvažiavo (Stryj przyjechał), 6) St. Dobrzański, Aukso veršis (Złoty cielec), 7) Žilė galvon, velnias vuodegon (W starym piecu djabeł pali? o gal iš rusų Siedina v borodu, a bies v rebro?), 8) Geriaus vėliau, negu niekad (Lepiej późno niż nigdy? Lučše pozdno, čiem nikogda?), 9) Vienas iš mūsų tur apsivesti (Jeden z nas musi się ożenić*), 10) J. Korzeniowski, Pabaigtuvės (Okrężne), 11) Z. Przybylski, Bezai žydi (Bzy kwitną), 12) J. N. Kamiński, Kaminorius ir malūninkas (Kominiarz i młynarz**), 13) J. N. Kamiński? Adomas ir Jieva (Adam i Ewa), 14) J. Sło-

*) „Lietuvos Žinių“ 1909 m. N 46: versta iš vokiečių kalbos. Bene iš lenkiško vertimo?

**) 1903 m. „Vienybės Lietuvninkų“ N 45 nurodoma, jog Kamin. ir malūninką vertę Stepulionytė ir (Just.) Zubrickis iš rusų kalbos. Tur būt, iš rusiško vertimo?

wacki, Mindaugis (Mindowe), 15) E. Orzeszkowa, Dumblynė (Niziny), 16) Ad. Asnyk, Keistutis (Kiejstut), 17) Šventasai Kazimieras (Święty Kazimierz), 18) Z. Przybylski, Nesipriešink (Odwet?), 19) Betliejaus stonelė (Chicagoje išsp.), 20) Knarkia paliepus (iš lenk. vert. Chrapanie z rozkazu?), 21) Genovaitė, 22) Z. Przybylski, Pirmutinis balius (Pierwszy bal), 23) G. Doliński, Daktaro kabinete, 24) M. Bałucki, Aukso dievaičiai (Grube ryby), 25) A. Bardzka-Karwatowa, Katriutė (Kachna), 26) Ant keršto (Kerštas)?, 27) Našlės sapnas? 28) Čigonai (J. Korzeniowski Cyganie?), 29) Našlė dėl reikalo (Z. Przybylski, Wdowa z musu?), 30) Godus daktaras? 31) E. Orzeszkowa ir Z. Przybylski, Nutrūkusi styga (Pieśń przerwana), 32) Z. Przybylski Diena redakcijoje (Dzień w redakcyi), 33) Angliakasiai? 34) Z. Przybylski, Burtai (Przegrany zakład?), 35) E. Mark, Be šulo (Bzik mojej żony), 36) Wł. Gutowski, Švarkas ir milinė (Surdut i siermięga), 37) S. Zahajkiewicz, Tai politika (To polityka!), 38) Vakaras prieš šv. Adriejų (W wigilję św. Andrzeja), 39) Velnias bose (Żyd w beczce?), 40) Pacientas iš provincijos? 41) Pirma pasimirė, paskui apsivedė? (G. Belly Żywy nieboszczyk?).

18 veikalų versta iš rusų kalbos arba iš rusiškų perdirbimų: 1) N. Gogol, Vaito piršlystė (Ženit'ba), 2) Al. Puškin, Šykštusis raitelis (Skupoj rycar'), 3) T. Rutkovskij, Audra giedroje, 4) L. Tolstoj, Ir prilips ožys liepto galą (Plody prosvieščenija?), 5) Ant. Čechov, Jaunikis (Svad'ba?), 6) Ant. Cechov, Piršlybos (Predloženije), 7) Ant. Čechov, Meška (Medvied'), 8) N. Gogol, Revizorius (Revizor), 9) Laterner (perd.), Žiovulys, 10) Ant. Čechov, Apie taboko nenaudą (O vredie tabaka), 11) Pirmutinis ir paskutinis pabučiavimas, 12) Ant. Čechov, Pastumdėlis, 13) J. S. Turbin, Tarnas įpainiojo (Denščik podvel), 14) Lisenko-Konič, Gyvieji nabašninkai, 15) L. Tolstoj, Pirmutinis degtindarys (Pervyj vinokur), 16) Vilko dantys, 17) Činarov, Brangusai pabučiavimas, 18) Vyresnysis angliakasys?

6 (5?) veikalai iš latvių kalbos: 1) R. Blaumanio Vagys (Zagli), 2) Švenkaus Inteligentai, 3) R. Blaumanio Sūnus palaidūnas (Pazudušais dēls), 4) R. Blaumanio Piktoji dvasia (Launais gars), 5) Ad. Allunano Liūdna daina (Kas tie tadi, kas dziedaja), 6) Gullivero Jaunavedžių naktis (iš rusų?).

5 (4?) veikalai iš vokiečių kalbos: 1) Užburtas kunigaikštis, 2) Pr. Bonn, Šv. Elžbieta, 3) Pailerio Šv. Agnietė, 4) J. R. Benedix, Byla dėl linų markos, 5) Šv. Cecilija?

4 veikalai iš prancūzų kalbos (tarp nurodytų lenkiškųjų ir rusiškųjų originalų gali būti ir vertimų arba perdirbimų iš prancūzų kalbos): 1) J. Pr. Alfr. Bayard, Svarbi priežastis (iš lenk. vert. Nic bez przyczyny?), 2) Du berniuku (iš rus. vert. Dva malčika?), 3) P. Mirbeau, Vagis, 4) Kurčias žentas.

2 veikalu iš ukrainų kalbos: 1) Suchodolskij, Ūkanose (Chmara), 2) Negyvas kūnas.

1 veikalas iš italų kalbos: R. Bracco, Pietro Caruso (iš J. Kasperavičiaus lenk. vert.?).

Pabaigai keletas pasižymėjimų iš mūsų spaudos prieš Didįjį karą, labiau ar mažiau reikšmingų mūsų teatro, ypačiai repertuaro istorijai. Jungtinėse Amerikos Valstybėse prasidėjus lietuvių teatrui anksčiau negu Lietuvoje ar lietuvių kolonijose Rusijoje (pirmas vaidinimas įvyko 1889 XII 31 Plymouthe, Pa, kur vaidino A. Turskio „Be sumnenės“, susirinkus apie 400 žiūrovų*), dar 1898 m. Jonas Šliūpas „Apszvietos“ N 13 pusl. 779—780 dėl tik pasirodžiusių Gužučio „Pono ir mužikų“ pateikia šitokių žinių: „Tarp pirmųjų mūsų dramatistų reikia paminėti gruzdietį, mirusįjį daktarą Grigiškį**), kurio tinkamos komedijos iktuolaik likosi nespausdintos, taipgi kunigas Aleksandravičius išguldė Korzenievskio „Maister i čeliadnik“, kuri komedijėlė patilpo „Varpe“ 1892 m.***). Prie tų darbų dar galime pridėti Europoje išduotus „Pirmutinis degtinės varytojas“****) bei „Pagirėnų gobtuvės“*****)

---

*) „Vienybės“ metraštis 1926 metams p. 37.

**) Bene turima čia galvoje tuomet dar tebegyvas gydytojas Juozas Grigiškis (apie 1850—1919 VII 21), kartu su Juozu Brazaičiu 1871 m. baigęs Šiaulių gimn. ir kartu su juo tebebūdamas Petrapilio medicinos akademijos studentu, 1875—1876 m. bendradarbiavo P. Vileišio „Kalvyje Melagyje“.

***) Žagarės klebonas kun. Kaz. Aleksandravičius (1824—1884 m.); „Sziauczius ir szeiminiksztis“ išsp. 1890 m. „Varpo“ N 9—12.

****) L. Tolstojaus, išv. A. Lingio ir 1892 m. išsp. „Ukininko“ N 10; kitas vertimas, K. Pakalniškio, išsp. 1895 m. „Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgoje“ N 4.

*****) V. Smoczyńskio, išv. B. Šlamo, išsp. 1893 m. „Žem. ir Liet. Apžv.“ N 3—12.

ir Amerikoje spausdintus vertimus „Patkulis“*) bei „Aukso veršis“**). Tarp originališkų dramatiškų šale dr. Grigiškio galime statyti mūsų garsųjį novelistą bei dramaturgą Aleksandrą Gužutį, kurio „Poną ir mužikus“***) rekomenduoja statyti vieton Griniaus „Kova ties Griunvaldu“****).

K. Gr(inius) str. Juozas Vilkutaitis (1909 m. „Lietuvos Žinių“ N 22) paaiškina, jog J. V. „Amerika pirtyje“ buvo parašyta 1891—1892 m., iš naujo perdirbta 1894—1895 m. ir išspausdinta 1895 m.*****).

L. N(oreika) korespondencijoje iš Petrapilio (1909 m. „Vilties“ N 131), atsirėmęs Ed. Volteriu, praneša: apie 1894—1895 m. Petras Vileišis paskyrė užmokesnį, kad kas bent kelis scenai pritaikintus veikalus iš lenkų kalbos išverstų. Gydytojas (Jonas) Spudulis ir stud. Lapinskas tuojau sulietuvino keletą veikalėlių, tarp jų Zięć od parady (Blizińskio Žentas dėl parodos), suvaidintą 1896 m. 1908 m. „Vilniaus Žinių“ N 95 praneša, jog Rygos „Kanklės“ turi cenzūros leistas vaidinti: Pilėnų kunigaikštį, Keistutį, Mindaugį, Parduotąją laimę (1905 m. Dviejų Moterų), Trys mylimas, Inteligentus, Vagis, Blindą, Poną ir mužikus, Audrų giedroje, Meilę suardyti — nuodėmę pagimdyti, Kaip kas išmano, taip save gano, Adomą ir Jievą, Kaminkrėtį ir malūninką, Mūsų bajorus, Užburtą kunigaikštį, Prilips ožys liepto galą, Neatmezgamą mazgą, Ant keršto. 1909 m. „Lietuvos Žinių“ N 35 praneša apie Kauno „Dainos“ turimus leistuosius veikalus: Ugnis užgeso, Vilko dantys, Diena redakcijoje, Neramioji naktis. 1909 m. „Vilties“ N 46 (Ed. Volteris) praneša apie cenzūros leistus vaidinti veikalus: 1. Suchodolskio Ūkanose, iš ukrain. (rankr.), 2. Blaumanio Pikta dvasia, iš latvių, 3. Karvatovos Katriutė, iš lenkų, 4. Pailerio Šventoji Agnietė, 5. Šatrijos Raganos Į mokslą (vaikams), 6. Blau-

*) Kar. Gutzkowo, išv. J. Šliūpo, išsp. 1887 m. Naujorke.

**) St. Dobrzańskio, išv. kun. Al. Burbos, išsp. 1892 m. „Vienybės Lietuvniku“ N 47—50.

***) 1893 m. Gužučio išsp. dar Eglė žalczių karalienė („Vien. Liet.“ N 22—27) ir Iszgriovimas Kauno pilies 1362 m. (ten pat N 27—34).

****) Jono Griniaus, išsp. 1892 m. Chicagoje ir ten pat suvaidinta 1892 VII 4. Tas pats J. Grinius išvertė iš lenkų kalbos „Teatraliszką parstatymą Genavaitę“, išsp. 1903 m. Waterburyje, Conn.

*****) Tilžėje buvo vaidinama dar 1895 m. (1895 m. „Varpas“ N 5, „Žem. ir Liet. Apžv.“ N 10).

manio Sūnus palaidūnas, iš latvių (rankr.), 7) Užburtas kunigaikštis, 8. Vydūno Tėviškė, 9. Petliuko Velnias — ne boba, 10. Nagornoskio Živilė, 11. Lisenko-Konič Gyvieji nabašninkai (iš seno likt jaunu), iš rusų (rankr.), 12. Petliuko Neatmezgamasai mazgas, 13. Vydūno Probočių šešėliai, 14. Juozapėlis (rankr.), 15. Žemkalnio Tarnaitė pamokė (vaikams), 16. Baluckio Aukso dievaičiai, iš lenkų, 17. Gintaro pakrantyje, iš lenkų, 18. Žemkalnio Blinda, 19. Gužučio Ponas ir mužikai, 20. Jurgelio ir Kačanauskio Jauna našlelė (operetė, rankr.), 21. Čechovo Meška, iš rusų, 22. Užkišus į maišą, 23. Bayardo Svarbi priežastis, 24. Pirmas ir paskutinis pabučiavimas, iš rusų, rankr., 25. Draugiškas suvažiavimas, rankr., 26. Dolińskio Daktaro kabinete, 27. Bonno Šventa Elžbieta, iš vokiečių, 28. Knarkia paliepus, iš lenkų vert., 29. Akis už akį, dantis už dantį, 30. Šmėklė (rankr.), 31. Negyvas kūnas (monologas), iš ukrain., 32. Przybylskio Nesipriešink, iš lenkų, 33. Švenkaus Inteligentai (parinktieji žmonės), iš latvių, rankr., 34. Gogolio Revizorius, iš rusų, 35. Žemkalnio Pagavo, 36. Vaišganto Sceniškieji vaizdeliai, 37. Žemaitės Valsčiaus sūdas, 38. Gogolio Piršlystė, iš rusų, 39. Przybylskio Pirmutinis balius, iš lenkų, 40. Margalio Mūsų bajorai, 41. Pietario kova ties Žalgiriais, 42. Meterlinko Monna Vanna, 43. J. S. Išgama, 44. Šatrijos Raganos Nepasisekė Marytei (vaikams), 45. Przybylskio Alyvos žydi, iš lenkų, 46. Smalsčio Nutrūko, 47. Žemaitės Stebuklingas daktaras, rankr., 48. Žemaitės Trys mylimos, 49. Dviejų Moterų Velnias spąstuose, 50. Genovaitė, iš lenkų, 51. Dviejų Moterų Parduotoji laimė, 52. Žemaitės Mūsų gerasis. 53, Vagys, iš latvių, rankr., 54. Kur laimė? 55. Bitės Kova, 56. Jasiukaičio Ponaitis, 57. Ožeškienės (pagal) Dumblynė, pagal lenkų, 58. Turbino Tarnas įpainiojo, iš rusų, 59. Žemkalnio Jurgis Durnelis. Peržiūrima: 60. Levickio ir Popovo Klojime, iš ukrain. Pirmiau leista: 61. Keturakio Amerika pirtyje, 62. Gužučio Eglė žalčių karalienė, 63. Žemkalnio Birutė (melodrama), 64. Šiaulėniškio Pilėnų kunigaikštis, 65. Adomas ir Jieva (operetė), 66. Kaminskio ir Petrauskio Kaminakrėtys ir malūnininkas (operetė), 67. Vienas iš mūsų turi vesti. Čia dar galima pridurti, jog jau 1900 m. Pravitelstvennyj Viestnik N 172 praneša, jog leista vaidinti trys lietuviškieji veikalai: .Meilę suardyt, tai nuodėmę pagimdyt, Nepadėjus nėr ko kasti ir Velnias spąstuose.

Įsidėmėtini teatro istorijai yra dar straipsniai: G. Petkevičaitės Iš netolimos praeities (iš istorijos lietuvių teatro) — 1907 m. „Vilniaus Žinių“ N 159, 160, 162—166; Žemkalnio Referatas apie teatro veikalus, skaitytas „Dainoje“ — 1909 m. „Vilties“ N 64—66, Ant. Rucevičiaus Pirmasai teatras Suvalkijoje — 1912 m. metraštyje almanache „Švituryje“ p. 129—142, Žemkalnio Žvilgsnys į mūsų teatro istoriją — ten pat p. 143—149*).

Iš 1895—1910 m. lietuvių teatro istorijos ir statistikos**).

Pavaizduoti skaitmenimis***) ir išsiaiškinti****) sau tikrą lietuvių teatro būklę*****) — štai kas man rūpėjo, renkant medžiagą šiam mano rašiniui[0]). Stodamas prie darbo, neabejojau, jog savo tikslą, kad ir po ilgo ir nuobodaus knisinėjimosi apdulkėtuose laikraščiuose, vis dėlto pasieksiu. Tačiau peržiūrėjęs žymiausius lietuvių laikraščius, matau, jog mano surinktoji medžiaga toli gražu[00]) nėra pilna ir nevisur tėra patikima[000]). Ir vis dėlto nededu jos į šalį, nes paskel-

*) Abiem savo straipsniam, paskirtiem lietuvių teatro istorijai, 1911 m. panaudojau šių laikraščių straipsnių ir korespondencijų medžiagą: Varpo 1895—1902, 1904, Ūkininko 1896—1898, 1900—1905, Tėvynės 1896—1900, Vienybės Lietuvninkų 1896—1905, Naujienų 1901—1903, Lietuvių Laikraščio 1904—1905, Vilniaus Žinių 1904—1909, Lietuvos Ūkininko 1906—1910, Šaltinio 1906—1910, Nedėldienio Skaitymo 1906—1907, Vilties 1907—1910, Vienybės 1908—1910, Lietuvos Žinių 1909—1910, Rygos Garso 1910, Rygos Naujienų 1910.

**) Iš 1912 m. Vilniaus vienadienio rašto „Žvilgsnio“, išėjusio sustojusiam „Visuomenės“ mėnraščiui užbaigti, pusl. 1—19. Antraštė: Iš lietuvių teatro statistikos. Pasirašė Nuobodėlis. Straipsnis rašytas 1911 m. pabaigoje, tad prierašuose čia rodoma 1911, ne 1912 (išspausdinimo) metai.

***) 1911 m.: Įsivaizdinti skaitlinėse.

****) 1911 m.: pasiaiškinti.

*****) 1911 m.: tikras... stovis.

0) 1911 m.: rašteliui.

00) 1911 m. tiktai: toli.

000) 1911 m.: ištikima.

bus*) ją, manau, vyriausios spragos bus kitų užkištos ar pataisytos, o ji, kad ir tokia, bus pilnesnė už Žemkalnio (1911 m.) praneštą „Švitury“ str. Žvilgsnys į mūsų teatro istoriją (pusl. 143—149). Mat, Ž. rinko žinias apie 1905—1910 m. ir naudojosi tiktai „Vilniaus Žiniomis“, „Viltimi“, „Lietuvos Žiniomis“ ir „Šaltiniu“; tuo tarpu man rūpėjo patirti ir apie 1896—1904 m., bet ir Ž. paimtam**) laikotarpiui, be minėtųjų laikraščių, peržiūrėjau dar keletą jo nežiūrėtų, pav. „Lietuvių Laikraštį“, „Lietuvos Ūkininką“, „Nedėldienio Skaitymą“, „Vienybę“, „Rygos Garsą“, „Rygos Naujienas“, kurie suteikė man nevieną anuose nenurodytą žinelę.

Daug spragų, be abejo, rasime čia 1896—1904 m. teatro statistikoje. Kad ir atsidėjęs peržiūrėjau ne tik Prūsuose tais metais ėjusius („Varpą“, „Ūkininką“, „Naujienas“ ir „Tėvynę“), bet ir du Amerikos laikraščiu („Vienybę Lietuvninkų“ ir „Tėvynę“), vis dėlto jųjų pateiktos***) žinios nėra pilnos, kaip tuojau matysime, ir jos nevisados tėra aiškios. Ne tik slaptų vaidinimų (kur, kada ir kas vaidinta), kurių istorija tik pradedama domėtis****), bet ir viešųjų Petrapilio*****) ir Rygos vaidinimų statistika labai šlubuoja. Taip, krinta[0]) akin stoka bent kokių skaitmenų[00]) iš 1897 ir 1899 m. valdžios leistųjų vaidinimų; ar iš tikrųjų nieko tuomet nei Petrapilyje, nei Rygoje nevaidinta ar tik man nepavyko susekti, neaišku. Tokia „Tėvynė“ ar „Vienybė Lietuvninkų“, kurios rūpesningai skelbė[000]) žinias apie lietuvių teatrą, tais metais apie tat tyli. Dar blogiau su slaptais vaidinimais. Lyginau A. Rucevičiaus (Pirmasai teatras Suvalkijoje) „Švitury“ (1911 m. pusl. 129—142) pateiktas[0000]) žinias apie 1901 ir 1902 m. vaidinimus su tomis, kurias tiems metams paduoda „Ūkininkas“ ar kitas kuris tuomet ėjęs užsieninis laikraštis, ir ne kartą nežinojau, ar apie tą patį vaidinimą vieno ir kito rašoma.

---

*) 1911 m.: apskelbus.
**) 1911 m.: o ir Ž. apimtam.
***) 1911 m.: paduotos.
****) 1911 m.: užsiimti.
*****) 1911 m. visur: Peterburgo.
0) 1911 m.: puola.
00) 1911m. visur: skaitlinių.
000) 1911 m.: rinko.
0000) 1911 m.: suteiktas.

Daug pilnesnė ir patikimesnė 1905—1910 m. medžiaga, bet ir jąja negalima visiškai atsidėti: 1) dažnai nurodoma, jog kame nors būsią kas vaidinama, tuo tarpu neminima, ar žadėtasis vaidinimas bus įvykęs ar ne (taip atsitiko, pav., su garsiuoju Šiaulių spektakliu 1905 m. „su demonstracija“, kurį legalinė spauda nutylėjo); 2) korespondentų ir net pačių redakcijų dažnai painiojama senasis ir naujasis kalendorius*), ko dėliai nevisuomet aišku, ar buvo du ar tiktai vienas vaidinimas; 3) nevisados tepranešama tikros vaidinamųjų veikalų antraštės**); 4) apie kai kuriuos vaidinimus ir visai nepranešama nei prieš***), nei jam įvykus.

Taigi neužmirškime, jog kad ir tikri, ne iš piršto išlaužti yra žemiau paduodami skaitmenys, jie betgi nėra pilni (ypačiai 1896—1904-iems metams). Juo mažiau, jog nuvargintas nuobodžiu laikraščių varstymu, gal būt, pats būsiu praleidęs vieną kitą reikalingą žinelę ar neperžiūrėjęs to laikraščio, kuriame, pasirodo, kaip tik buvo kas man reikalinga[1]).

Beje! Terinkau žinias apie mūsų teatrą Didžiojoje Lietuvoje ir lietuvių kolonijose Rusų valstybėje. Nė Prūsų Lietuva, nė Škotija, net Amerika man čia nerūpėjo — lietuvių teatro plėtojimasis šiapus sienos b e v e i k visiškai nepriklauso nuo anapusio. Išimtis gal būt tik vienas Vydūnas****).

I.

Iš pradžių keletas istorijos skaitmenų. P i r m a s l e g a l i n i s*****) l i e t u v i ų v a i d i n i m a s šiapus sienos (Prūsų Lietuvoje ir Amerikoje anksčiau pradėta vaidinti) įvyko P e-

*) 1911 m.: styliai. 1911 m. šiaip jau rodoma senuoju kalendoriumi, išskyrus Suvalkų gub., kur rodoma dviem kalendoriam. 1938 m. senojo kalendoriaus naujuoju nekeičiau.

**) 1911 m.: užvardijimai.

***) 1911 m.: pirm.

[1]) Peržiūrėjęs minėtuosius užsienio laikraščius, nevarčiau nei „Tėvynės Sargo“, nei „Lietuvos“. Be to, negavau 1899 m. „Ukininko“, 1903 ir 1905 m. „Varpo“. *1938 m. prierašas:* dabar jau peržiūrėti ir anuomet negautieji laikraščiai, bet nauja ne ką jie bebus davę.

****) 1911 m.: jei bent Vydūnas tėra.

*****) 1911 m.: legalis.

trapilyje 1896 m. kovo 31 d.; vaidinta Blizinskio „Žentas dėl parodos“[2]). Ta pati komedija buvo statoma per pirmąjį Rygos lietuvių vaidinimą — 1898 m. vasario 14 d.[3]). 1899 m. rugpiūčio 8 d., valdžiai neapsižiūrėjus, Palangoje įvyko pirmasis Lietuvoje viešasis teatras; vaidinta Keturakio „Amerika pirtyje“, kurią prieš tai*) jau matė petrapiliečiai. Tasai vaidinimas, kaip žinome, plačiai pagarsėjo ir 1909 m. pažymėtos**) jo dešimtmetinės sukaktuvės[4]). 1900 m. vaidinta pirmą kartą viešai Liepojoje („Amerika pirtyje“) ir Mintaujoje (Dviejų Moterų „Velnias spąstuose“)***).

Bene pirmą kartą slaptai vaidinta Kauno gub., Zarasų pav., Panemunėlio valsčiuje****) (Smočinskio „Veselijos, arba Pagirėnų gobtuvės“) 1897 m.[5]) 1900 m. Šiauliuose rodoma slaptai „Vaito piršlystė“ (Giegžno perdirbtoji Gogolio „Ženit'ba“)[6]). Pasak K. („Lietuvos teatro dešimties metų suėjimas 1899—1909 m.“ — 1909 m. „Lietuvos Ūkininko“ Nr. 33), tais pat 1900 m. prasidėję Suvalkijoje slapti vaidinimai, ir pats pirmasis buvęs Žiūrių Gudelių k. pas ūkininką Šnirpūną („Amerika pirtyje“). Tuo tarpu A. Rucevičius savo straipsnyje pasakoja apie pirmą suvalkiečių spektaklį, kuris ir pasak jo įvykęs Žiūriuose Gudeliuose, bet tiktai 1901 m. pas M. Taip pat ir K-as („Keletas žodžių apie lietuviškus spektaklius“ — 1901 m.

---

[2]) 1909 m. „Vilties“ Nr. 131 (L. N. koresp. iš Peterburgo — žinios iš E. Volterio). *1938 m. prierašas:* L. N. = Liudas Noreika.

[3]) 1898 m. „Ukininko“ Nr. 5 ir 1907 m. „Vilties“ Nr. 13.

[4]) Plačiai papasakojo apie jį G. Petkevičaitė str. Iš netolimos praeities (iš istorijos lietuvių teatro) — 1907 m. „Vilniaus Žinių“ Nr. Nr. 159, 160, 162—166.

*) 1911 m. pirm to.

**) 1911 m.: užpernai iškelta.

***) 1900 m. „Ukininko“ Nr. 4. Tačiau šis vaidinimas neįvyko, policijai atsiėmus leidimus. Taip pat policija atsiėmė duotus leidimus suvaidinti 2-sius vaidinimus Palangoje ir Liepojoje (J. Būtėno Povilas Višinskis 1936 m. p. 80).

****) A. Smetonos atsiminimu, „rodos, 1894 m. per užgavėnes (Mintaujoje) ryžos vaidinti Jablonskiuose „Ameriką pirtyje“ — Atsiminimų bruožai apie J. Jablonskį (A. Smetonos Pasakyta parašyta 1935 m. p. 193). „Am. pirtyje“ išspausdinta 1895 m. „Ukininko“ Nr 2 priedu.

[5]) 1909 m. „Lietuvos Ūkininko“ Nr. 33. *1938 m. prierašas:* straipsnio pavietų nekeičiame apskritimis, kurių dabartinės ribos nebeatitinka prieškarinių pavietų (ujiezdų) ribų.

[6]) 1900 m. „Ukininko“ Nr. 4.

„Ūkin. Nr. 11) sako, jog šie tenai prasidėję 1901 m. vasarą; tais pat 1901 m. pradėję vaidinti ir Kauno gub. kaimuose[7]).

Slapti spektakliai ypačiai buvo prasiplatinę 1901 ir 1902 m., kiek sumažėjo 1903 ir 1904 m. (bent ne kas apie juos tuo laiku begirdėti), 1905—1908 m. visiškai išnyko ir tik nuo 1909 m. vėl atgijo, nebeturėdami anuometinės savo visuomeninės vertės. Kuršo Subačiuje 1902 ir 1904 m. legaliniai vaidinimai bent apylinkės lietuviams buvo prieinami. Šiaipjau lig 1904 ir net lig pat 1905 m. valdžios atmetama lietuvių prašymai įrengti spektaklius Šiauliuose, Marijampolėje*) ar kuriame kitame Lietuvos mieste ar miestelyje**). Tiktai baigiantis 1904 m. ir ypačiai 1905 m. jie įrengiami tai šen, tai ten Lietuvoje: 1904 X 31 Šiauliuose („Amerika pirtyje"), 1905 II 6 Vilniuje („Am. pirt." ir „Vienas mudviejų tur vesti"), 1905 II 20 Kaune („Am. pirt."), 1905 II 26 Panevėžyje („Am. pirt." ir „Tiktai niekam nesakyk"), 1905 II 27 Zarasų pav. Rokiškyje („Am. pirt." ir „Neatmezgamas mazgas"), 1905 V 15 (28) Marijampolėje („Am. pirt."), 1905 VI 26 Telšių pav. Plungėje („Am. pirt."), 1905 VI 29 Šiaulių pav. Mažeikiuose („Velnias spąstuose"), 1905 VII 3 Kauno pav. Betygaloje („Am. pirt."), 1905 VII 24 Kauno pav. Kėdainiuose („Am. pirt." ir „Neatmezgamas mazgas"), 1905 VII 31 Panevėžio pav. Ramygaloje („Veln. spąst."), 1905 VII 31 Ūkmergės pav. Salamiestyje („Am. pirt." ir „Neatm. mazgas"), 1905 VIII 7 Šiaulių pav. Žagarėje (Am. pirt."), X 20 Raseinių pav. Jurbarke („Am. pirt."). Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžy tais metais jau vaidinta po kelis kartus.

1906 m., spaudos žiniomis***), pirmą kartą viešai vaidinta: V 22 Ukmergės pav. Pagiriuose („Dėdė atvažiavo" ir „Žilė galvon — velnias vuodegon"), VI 24 Vilniaus pav. Boguslaviškyje („Kova", „Žilė galvon"), VI 25 (VII 8) Suvalkų Naumiestyje („Amer. pirt."), VII 2 Zarasų pav. Panemunėlyje („Valsčiaus sūdas", „Šv. Kazimieras")[8]), VII 9 Kauno pav.

---

[7]) Pasak K., prasidėję tuo pat laiku ką ir Suvalkijoje. *1938 m. prierašas*: tuo tarpu, kaip žinome, dar 1897 m. vaidino kun. Katelės Panemunėlio par.

*) 1911 m. visur: Senapilė.

**) 1911 m.: kurioje kitoje... vietelėje.

***) 1911 m.: pasak laikraščių žinių.

[8]) Tais metais Panemunėlyje ne kartą vaidinta (1906 m. „Šaltinio" Nr. 10) ir nežinia, ar tai tikrai bus buvęs pirmas viešasis vaidinimas.

Seredžiuje (Belvederio dvare) („Užburtas kunigaikštis"), VII 9 Švenčionyse („Am. pirt." ir „Neatmezg. mazgas"), VII 31 Panevėžio pav. Krinčine („Nepadėjus nėr ko kasti", „Šių laikų aidai"), VIII 6 Panevėžio pav. Biržuose („Dėdė atvažiavo" ir „Nutrūko"), IX 10 Kauno pav. Jonavoje („Amer. pirt." ir „Neatm. mazgas"), X 14 (27) Vilkaviškio pav. Kybartuose („Audra giedroje", „Neatm. mazgas"), XI 16 Ukmergėje („Užburtas kunigaikštis" ir „Vienas mudviejų tur vesti")[9]), XI 22 Raseinių pav. Tauragėje („Nepasisekė Marytei"), XII 13 (26) Vilkaviškyje („Nepadėjus" ir t. t., „Vaito piršlystė"), XII 13 (26) Suvalkų Kalvarijoje („Nutrūko" ir „Nepadėjus" ir t. t.).

1907 m. teatrinasi dar šie miestai, miesteliai ir kaimai: I 14 Raseiniai („Dėdė atvaž."), I 20 (II 2) Vilkaviškio pav. Oranų k. apie Keturvalakius („Am. pirt."), I 27 (II 9) Marijampolės pav. Veiveriai („Veln. spąst."), III 4 Zarasų pav. Kvietkai („Nutrūko"), III 4 Raseinių pav. Šiluva*) („Dėdė atv."), III 5 Ukmergės pav. Užpaliai („Amer. pirt."), III 7 Panevėžio pav. Pumpėnai („Amer. pirt."), III 20 (IV 2) Suvalkų pav. Vilkapedžių k. apie Punską („Nepasisekė Marytei" ir „Amer. pirty")[10]), IV 16 žadėjo būt įrengta Trakų pav. Marcinkonyse („Amer. pirt." ir „Neatm. mazgas"), V 7 (20) Kalvarijos pav. Liudvinavas („Dumblynė"), V 31 Zarasų pav. Obeliai**) („Nutrūko"), VI 3 (16) Vilkaviškio pav. Keturvalakiai („Nepadėjus" ir t. t. ir „Trys mylimos"), VI 11 Panevėžio pav. Radviliškis („Adomas ir Jieva"), VI 17 (30) Kalvarijos pav. Krokelaukis („Amer. pirt." ir „Išgama"), 1-VII Telšių pav. Kretinga („Amer. pirt."), VII 1 Raseinių pav. Kvėdarna („Trys mylimos"), VII 7 (20) Vilkaviškio pav. Bartininkai („Nepadėjus" ir t. t. ir „Trys mylimos"), VII 8 Kauno pav. Vilkija („Alyvos žydi" ir „Neatm. mazgas"), VII 15 (28) Marijampolės pav. Pilviškiai („Amer. pirt."), VII 15 (28) Seinų pav. Miroslavas („Amer. pirt."), VII 19 Panevėžio pav. Rozalimas („Nutrūko", „Vals. sūdas" ir „Vienas mudviejų" ir t. t.), VIII 2 Telšiai („Veln. spąstuose" ir Žilė galvon" ir t. t.), VIII 11 (24) Nau-

[9]) Buvo žadėta dar X 1 Ukmergėje vaidinti „Pabaigtuvės" ir „Dėdė atvažiavo", o X 2 „Dumblynė" ir „Neatmezg. mazgas" (1906 m. „Vilniaus Žinių" Nr. 180), bet ar tai įvyko, nežinia.

*) 1911 m.: Šidlava.

[10]) Pats Punskas VI 17 (30) („Amer. pirt." ir „Ponaitis").

**) 1911 m.: Abeliai.

miesčio pav. Šakiai („Dėdė atv." ir „Amer. pirt."), VIII 12 Šiaulių pav. Joniškis („Stebuklingas daktaras"), IX 9 Telšių pav. Kartena*) („Valsč. sūdas" ir „Ponaitis"), IX 30 Ukmergės pav. Alunta („Amerika pirtyje" ir „Valsčiaus sūdas"), IX 14 (27) Vilkaviškio pav. Gižai („Veln. spąst." ir „Žilė galvon" ir t. t.), X 21 (XI 3) Naumiesčio pav. Zypliai („Vaito piršlystė"), X 28 Raseinių pav. Švėkšna („Nepadėjus" ir t. t. ir „Nepasisekė Marytei"), XI 10 (23) Seinai („Trys mylimos"), XI 20 (XII 3) Naumiesčio pav. Lukšiai („Vaito piršlystė"), XII 19 Telšių pav. Kalvarija („Pabaigtuvės"), XII 26 Šiaulių pav. Papilė („Valsč. sūdas" ir „Jaunikis"), XII 26 Palanga („Kalėdų bernelis" ir „Našlės sapnas").

1908 m. nauja eilė miestelių susipažįsta su teatru: I 3 Ukmergės pav. Utena („Betliejaus stainelė" ir „Piršlybos"), I 6 Telšių pav. Ylakiai („Amer. pirt."), I 8 Suvalkai („Nutrūko" ir „Ponaitis"), II 24 Šiaulių pav. Dabikinės dvaras („Meška" ir „Piršlybos"), II 24 Telšių pav. Skuodas („Dėdė atv."), IV 15 Telšių pav. Mosėdis („Nepasisekė Marytei" — bent žadėta), IV 27 Panevėžio pav. Pasvalys („Nutrūko" ir „Valsčiaus sūdas"), V 11 Ukmergės pav. Subačius („Valsč. sūdas", „Ponaitis" ir „Piršlybos"), V 25 (VI 7?) Naumiesčio pav. Griškabūdis („Alyvos žydi", „Ponaitis" ir „Daktaro kabinete"), V 26 (VI 8) Seinų pav. Seirijai („Kaip kas išmano" ir „Apie taboko nenaudą), VI 15 (28) Kalvarijos pav. Ūdrija („Nepadėjus" ir t. t.), VI 22 Ukmergės pav. Vyžuonos („Veln. spąst.", „Neatm. mazgas" ir „Valsč. sūdas", o VI 15 žadėta, tik nežinia, ar vaidinta, „Amer. pirt."), VI 29 Zarasų pav. Tauragnai („Veln. spąst."), VII 13 Ukmergės pav. Šmaragdavos dvaras (apie Salamiestį) („Mūsų gerasis" ir „Nepadėjus" ir t. t.), VII 26 Raseinių pav. Kelmė („Neatm. mazgas" ir „Valsčiaus sūdas"), VII 27 Vilniaus pav. Unturkė („Velnias spąstuose" ir „Valsč. sūdas"), VII 31 (VIII 13) Marijampolės pav. Zapyškis („Žilė galvon" ir t. t.), VIII 10 Zarasų pav. Skapiškis („Valsč. sūdas" ir „Nutrūko"), VIII 11 Panevėžio pav. Vaškai („Valsčiaus sūdas" ir „Neatm. mazgas"), IX 21 Zarasų pav. Papilys („Neatm. mazgas" ir „Geriaus vėliaus" ir t. t.), X 4 (17) Vilkaviškio pav. Virbalis („Dėdė atv."), X 8 Ukmergės pav. Kupiškis („Veln. spąst." ir „Namai pragarai"), XI 9 Zarasų pav. Kamajai („Tiktai niekam nesakyk"),

*) 1911 m.: Kartina.

XI 16 Ukmergės pav. Svedasai („Genovaitė“), XII 27 Šiaulių pav. Radviliškis („Amer. pirt.“), XII 27 Raseinių pav. Nemakščiai („Velnias spąst.“), XII 29 Ariogala Kauno pav. („Betl. stain.“).

Be privatinių*) ir šiaip smulkių vaidinimų, 1909 m. jie prasidėjo dar šiose vietose: I 4 Raseinių pav. Veviržėnuose („Amer. pirt.“), II 8 Raseinių pav. Rietave („Amer. pirt.“ ir „Neatmezg. mazgas“), II 8 Panevėžio pav. Dambuvoje („Šv. Agnietė“), V 19 Ukmergės pav. Raguvoje („Amer. pirt.“, bent žadėta; VIII 16 vaidinta „Nutrūko“ ir „Amer. pirt.“, — gal pirmą kartą), V 29 Zarasų pav. Salake („Amer. pirt.“ — žadėta), V 31 Ukmergės pav. Debeikių par. Aknistos dvare („Tarnas įpainiojo“ ir „Amer. pirt.“), VI 13 (26) Marijampolės pav. Aukštojoj Panemunėj („Inteligentai“), VI 21 Ukmergės pav. Kurkliuose („Genovaitė“), VI 26 Šiaulių pav. Šaukėnuose („Šv. Elžbieta“, „Dėdė atvaž.“ ir „Nepasisekė Marytei“), VII 5 (18) Marijampolės pav. Igliaukoje („Ponas ir mužikai“), VII 26 Zarasų pav. Dusetose („Nutrūko“ ir „Mūsų bajorai“), VIII 2 Ukmergės pav. Kavarske („Amer. pirt.“), VIII 2 Panevėžio pav. Vabalninke („Valsč. sūdas“ ir „Audra giedroje“), VIII 2 Panevėžio pav. Alizavoje**) („Audra giedroje“ ir „Tiktai niekam nesakyk“), VIII 9 Zarasų pav. Daugailių par. Vyleikių dv. („Mūsų bajorai“, „Velnias—ne boba“, „Nepadėjus“ ir t. t., „Ponaitis“), VIII 30 Panevėžio pav. Pašvitinyje („Amer. pirt.“), IX 27 Ukmergės pav. Vyžuonų valsč. Šiaudiniuose („Žilė galvon“ ir t. t., „Kriaučiukas Motiejukas“ ir „Nesipriešink“), X 25 Panevėžio pav. Pušalote („Neatmezg. mazgas“ ir „Tarnas įpainiojo“), XI 11 Raseinių pav. Skaudvilėje („Velnias — ne boba“ ir „Nesipriešink“ — žadėta), XII 27 Trakų pav. Nemunaityje („Betliejaus stainelė“, „Tiktai niekam nesakyk“ ir „Negyvas kūnas“).

1910 m. pirmą kartą vaidinta: II 2 Švenčionių pav. Ignaline („Veln. spąst.“), IV 22 (V 5) Seinų pav. Kučiūnuose („Veln. spąst.“) V 23 Raseinių pav. Naumiestyje („Žilė galvon“ ir t. t. ir „Neatmezg. mazgas“), (pavasarį) Šiaulių pav. Kriukuose („Namai — pragarai“ ir „Knarkia paliepus“), VI 11 (24) Kalvarijos

---

*) 1911 m.: privatiškųjų. *1938 m. prierašas:* čia privatiniai (privatūs) vaidinimai atskiriami nuo visuomeninių, draugijų ar šiaip kurių organizacijų surengtų.

**) 1911 m.: Alizave.

pav. Simne („Amer. pirt."), VI 13 Šiaulių pav. Viekšniuose („Neatmezg. mazgas" ir „Nutrūko"), VI 17 Telšių pav. Sedoje („Nutrūko", „Žilė galvon" ir t. t. ir „Žiovulys"), VI 27 (VII 10) Marijampolės pav. Paršelių k. apie Šunskus („Velnias — ne boba" ir „Neatmezg. mazgas"), VII 4 Kauno pav. Pernarave („Inteligentai"), VII 11 Ukmergės pav. Žemaitkiemyje („Veln. spąst." ir „Meška"), VII 11 Panevėžio pav. Kupreliškyje („Nesipriešink" ir „Neatmezg. mazgas"), VII 25 Zarasų pav. Onuškyje („Amer. pirt." ir „Neatmezg. mazgas"), VII 25 Panevėžio pav. Linkuvoje („Amer. pirt." ir „Nepad. nėr ko kasti"), VIII 1 Panevėžio pav. Klovonyse („Vaito piršl." ir „Knarkia paliepus"), VIII 1 Zarasų pav. Duokiškyje („Veln. spąst.", „Nutrūko" ir „Ponaitis"), IX 8 Šiaulių pav. Šeduvoje („Mūsų gerasis" ir „Brangusai pabučiavimas"), XI 14 Ukmergės pav. Deltuvoje („Šv. Cecilija ir „Tiktai niekam nesakyk"), XI 21 Trakų pav. Valkininkuose*) („Amer. pirt.").

Taigi per šešerius metus (nuo 1905 lig 1910 m. inclusive) L i e t u v o j e viešai vaidinta 120 vietose su viršum, neskaitant privatinių ir... gal mano čia netyčiomis praleistųjų[11]). Ukmergės pav. vaidinta ne mažiau kai 18 vietose, Panevėžio — 17, Zarasų — 13, Raseinių — 12, Šiaulių — 11, Telšių — 9, Kauno — 7, Marijampolės — 6, Vilkaviškio — 6, Naumiesčio — 5, Kalvarijos — 5, Seinų — 4, Vilniaus — 3, Trakų — 3, Suvalkų — 2, Švenčionių — 2. Tie skaičiai tačiau yra per maži**) Ukmergės, Panevėžio ir Zarasų pavietams, taip pat Marijampolės, Vilkaviškio, Naumiesčio pavietams, nes ten, ypačiai pastaraisiais metais, ne kartą vaidinama kaimuose ir šiaipjau privačiai***), o tokių vaidinimų į pirmakarčių spektaklių sąrašą vieną kitą tegavau įdėti, spaudoje neradęs jų pažymėtų****).

Baigdamas apie pirmakarčius, duodu jųjų suskirstymą tarp gubernijų įvairiais metais.

---

*) 1911 m.: Valkininke.

[11]) Pasak Žemkalnio, vaidinę 107 vietose.

**) 1911 m.: Ištikrųjų tie skaičiai yra dar didesni.

***) 1911 m.: privatiškai.

****) 1911 m.: teįdėjau.

Gubernija	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Kauno g.	12	8	18	19	17	13
Suvalkų g.	1	4	13	6	2	3
Vilniaus g.	1	2	1	1	1	2
Visose	14	14	32	26	20	18

II.

Mano atrinktoji*) laikraščių medžiaga spektaklių skaičiui nustatyti šiaip skirstosi:

1896—1904 m.**).

1896 m. — 1 spektaklius (Petrapilyje);
1897 m. — 1 „ (Panemunėlyje — slapt.);
1898***) m. — 3 „ (2 Petrapilyje, 1 Rygoje)[12]);
1899 m. — 1 „ (Palangoje);
1900 m. — 9****) „ (4 Petrapilyje, 3 Rygoje, 1 Liepojoje*****) ir 1 slapt. Šiauliuose)[13]);

---

*) 1911 m.: išrinktoji.

**) Dabar reikėtų turėti galvoje dar nevisai paaiškėjusius 1894 m. Mintaujos ir Petrapilio vaidinimus, 1895 m. Petrapilio vaidinimą.

***) Pasak B. Sruogos (Lietuvių teatras Peterburge 1930 m.), 4, nes Petrapilyje 3.

[12]) Apie Rygos spekt. 1898 m. „Ūkininko“ Nr. 5, „Vienybės Lietuvninkų“ Nr. Nr. 6 ir 22. Apie pertrapiliškius — „Amerika pirtyje“ II 12 ir XII 3 — 1899 m. „Varpo“ Nr. 1 ir 1909 m. „Vilties“ Nr. 131. Be to, Lietuvių Mokslo Draugijos archyve mačiau pranešimą apie IV 25 spekt. su „Amerika pirtyje“, bet E. Volteris nurodo II 12 I-ju, o XII 31 II-ju „Amer. pirt.“ vaidinimu; IV 25 spektaklis, matyt, nebuvo įvykęs.

****) 1911 m.: 10.

*****) 1911 m. po to dar: 1 Mintaujoje. Tačiau šis leidimas buvo atsiimtas, tad 1900 m. viso buvo 9 vaidinimai.

[13]) Petrapilyje IV 13, X 16 (01 m. „V. L.“ Nr. 34), XI 21 ir XII 28 (01 m. „Vrp.“ Nr. 1)[0]). Rygoje I 29 (1900 m. „Vrp.“ Nr. 3), IV 9 (1900 m.

[0]) 1900 m. „Tėvynės Sargo“ Nr. 12 rodo: IX 16 „Dėdė atvažiavo“, X 21 „Priešginiai nesipriešink“ ir „Abejotina ypata“, XI 21 „Ponas ir mužikai“, tad bent dviem (IX 16 ir X 21) reikėtų pakelti 1900 m. Petrapilio vaidinimų skaičius. B. Sruoga Lietuvių teatre Peterburge (1930) rodo čia kitokius skaitmenis: 1894—1 (? B. S. ir M. B.), 1895 — 1, 1896 ir 1897 neparodyta kiek, 1898 — 3, 1899 — „vienas, kitas“, 1900 — 6, 1901 — 7, 1902 — 7, 1903 — 6, 1904 bene 12.

1901 m. — 20 spektaklių (10 Petrapilyje ir slapti: 1 Vilniuje, 1 Liepojoje, 5 Kauno gub. ir 3 Suvalkų gub.)[14]);

„Uk.“ Nr. 4) ir VI 4 (1900 m. „Uk.“ Nr. 9 ir skelbimas)[0]). Liepojoje I 16 (1900 m. „Uk.“ Nr. 4)[00]). Šiauliuose — II (1900 m. „Uk.“ Nr. 4). 1909 m. „Liet. Žinių“ Nr. 11, tiesa, neaiškiai prisimena, jog „rodos“, anksčiau už Palangą Vilniuje buvę daromi naminiai lietuvių spektakliai, ir P. Vileišio pirmajame buvę prirengta „Vienas iš mūsų tur apsivesti“, o Bkm[000]) mano, jog pirmasis buvęs 1900 m. (1909 m. „Liet. Žinių“ Nr. 14). Regis, abi žinuti nebus teisingi; bent 1902 m. „Vrp.“ Nr. 2 korespondencijoje iš Vilniaus, kaip „pirmas platesnis lietuviškas spektaklis Vilniuje“, nurodomas 1901 m. XI 17, kame, be „Žento iškilmėj“ (dėl parodos), statyta ir „Vienas iš mūsų tur apsivesti“. Mano matytoji šio 1901 m.[0000]) vakaro programa rašyta net Bkm ranka[00000]). °).

[0]) 1911 m.: apskelbimas.

[00]) „Amerika pirtyje“ (J. Būtėno Povilas Višinskis 1936 m. p. 80).

[000]) J. Bekampis = Jurgis Šaulys, dab. Lietuvos atstovas Berlyne.

[0000]) Metai čia įterpti 1938 m.

[00000]) Vis dėlto 1900 m. Vilniuje buvo „siauresnių“ vaidinimų, kaip matyti kad ir iš tos 1902 m. „Varpo“ Nr. 2 korespondencijos. Tą priima ir Vilniaus lietuvių teatro monografistas J. Būtėnas 1933 m. „Naujosios Romuvos“ Nr Nr 107—111 (Lietuvių teatras Vilniuje), taip pat Vyt. Maknickas, Gabrielius Landsbergis — Žemkalnis („Darbai ir Dienos“ V 1936 m. ir skyrium), p. 99—100.

°) 1911 m. dar: Mintaujoje vasarą (spaudos šaltinis?). *1938 m. prierašas:* Joniškyje iškabinus vaidinimo skelbimą, Višinskis ir kiti buvo nubausti taikos teisėjo, bet nepasidavę ėjo ligi Senato, kuriame bylą laimėjo (J. Būtėno Povilas Višinskis 1936 m. p. 80—85).

[14]) Petrapilyje II 3 (1901 m. „Kraj“ Nr. 6), IV 7 (ten pat, Nr. 15) IV 20 (01 m. „V. L.“ Nr. 22), IX 23 (02 m. „Vrp.“ Nr. 2), X 5 (01 m. „V. L.“ Nr. 42), X 13 (02 m. „Vrp.“ Nr. 3—4), XI 2 (01 m. „V. L.“ Nr. 45), XII 27 ir XII 30 (02 m. „Vrp.“ Nr. 2). Pasak 02 m. „Varpo“ NN 2 ir 3—4, 1901 m. Petrapilyje 4 kartus statyta „Dėdė atvažiavo“, bet mano tesurasta paminėti 3 tokie spektakliai. Liepojoje — metų pradžioje (Laidoko „Krata“) — 01 m. „Uk.“ Nr. 7. Slapti Kauno gub. spektakliai, vietos nenurodant, paminėti 1901 m. „Uk.“ Nr. 11; bene bus jie visi įvykę Kupiškio apylinkėje, kurioje šiais metais vaidinta nekartą (01 m. „Vrp.“ Nr. 7). Spektaklius Suvalkijoje nurodau, lygindamas A. Rucevičiaus žinias su kitomis: Žiūrių - Gudelių k. vidurvasarį (09 m. „L. Ū.“ Nr. 33), XII pas ūk. Vilkų (02 m. „Uk.“ Nr. 2) ir XII apie Liudvinavą (ten pat).

1902 m. — 23 spektakliai (7*) Petrapilyje, 1 Kuršo Subačiuje ir slapti: X 1 (Mintaujoje?) mieste, 8 Suvalkų gub., 3 Kauno gub. ir 3 nežinia kur — Kauno gub.?)[15]).

1903 m. — 13 „ (5 Petrapilyje, 4 Rygoje, slapti: 2 mieste X. (Mintaujoje?) ir 2 Suvalkijoje Vilkaviškio p.)[16]).

1904 m. — 12 „ (4 Petrapilyje, 2 Rygoje, 2 Kuršo Subačiuje, 1 Šiauliuose, 1 Vitebsko gub. Grivoje, 2 slaptu Suvalkijoje Marijampolės pav.)[17]).

---

*) 1911 m. klaidingai išspausdinta „10".

[15]) Petrapilyje I 12 (02 m. „V. L." Nr. 4), III 6 (ten pat, Nr. 13), IV 16 (02 m. „Vrp." Nr. 5), IX 28 (ten pat, Nr. 11), X 25 (02 m. „V. L." Nr. 46), XII 7 (ten pat, Nr. 5) ir XII 29 (03 m. „V. L." Nr. 8). Subačiuje XI 10 (02 „Naujienų" Nr. 12). X. mieste X 13 („Žentas dėl parodos" — 02 m. „Uk." Nr. 7). Suvalkų gub. — A. Rucevičiaus žinios „Švitury" ir: du spekt. sausio m. (02 m. „Uk." Nr. 3), trys spekt. gegužės (birželio?) mėn. (ten pat, Nr. 7), pavasarį (ten pat, Nr. 10), vasarą Liudvinavo valsč. (Triobiškių k.?) (03 m. „Uk." Nr. 4—5, 09 m. „L. Ū." Nr. 33), P. kaime apie Naujus Metus (03 m. „Uk." Nr. 8). Kauno gub. — sausio mėn. Zarasų p. (02 m. „Uk." Nr. 3), vasarą du spektakliu Joniškio apyl. (03 m. „Uk." Nr. 2), nežinia kur IX 6 trys spektakliai (02 m. „Uk." Nr. 10)°).

°) Žinomas yra dar 1902 IX slaptas Vilniaus lietuvių spektaklius, kur vaidino Bitės ir Žemaitės iš lenkų kalbos verstąsias komedijėles „Velnias spąstuose" ir „Kaip kas išmano, taip save gano" (J. Būtėno Lietuvių teatras Vilniuje — 1933 m. „Naujosios Romuvos" Nr Nr 107—111).

[16]) Petrapilyje I 10 (03 m. „V. L." Nr. 5), IV 11 (03 m. „V. L." Nr 18), IX 27, X 18 (03 m. „V. L." Nr 45) ir XII 15 (03 m. „V. L." Nr 51). Rygoje II 25, ?, IX 27 ir ? (04 m. „Vrp." Nr 4). Du spektakliu X. mieste (1 — „Nepadėjus" ir t. t. ir „Neatmezg. mazgas", 2 — pakartota) — IX (03 m. „V. L." Nr 48), Vilkaviškio aps. — V (03 m. „Uk." Nr 8) ir — VIII (ten pat, Nr 10).

[17]) Petrapilyje II 7 (04 m. „V. L." Nr 10), IV 3 (ten pat, Nr 17), XI 12 (ten pat, Nr 49) ir XII 26 (05 m. „V. L." Nr 2). Rygoje I 31 (04 m. „Vrp." Nr 4), XI 6 (04 „Liet. Laikr." Nr 2). Kuršo Subačiuje II 8 (1904 m. „Vrp." Nr 4) ir IV (04 m. „V. L." Nr 23). Slaptai vaidinta Marijampolės pav. per užgavėnes („Du apaštalu" — 04 m. „Uk." Nr 6) ir III 22 (IV 4) („Neatmezgamas mazgas" — 04 m. „V. L." Nr. 19); pastarasis bene bus tas pats velykinis Sasnavos apyl. spektaklis (04 m. „V. L." Nr. 30).

Taigi visų tuo laiku (1896 — 1904 m.) įvykusių spektaklių mano susekta 83*), kas, be abejo, yra mažiau negu tikrai kad vaidinta[18]). Iš šio skaičiaus Petrapiliui tenka 33 (1896 m. — 1, 1898 m. — 2, 1900 m. — 4, 1901 m. — 10, 1902 m. — 7, 1903 m. — 5, 1904 m. — 4), Rygai 10 (1898 m. — 1, 1900 m. — 3, 1903 m. — 4, 1904 m. — 2), Liepojai, Mintaujai, Palangai, Subačiui, Grivai 7**), o gal ir daugiau, Vilniui 1 (?), Kauno gub. 11, be abejo, daugiau (1897 m. — 1, 1900 m. — 1, 1901 m. — 5, 1902 m. — 3, 1904 m. — 1), Suvalkų gub. 15 (1901 m. — 3, 1902 m. — 8, 1903 m. — 2, 1904 m. — 2); 6 nežinia kur įvykę. Skirstant į viešuosius ir slaptuosius, pirmiesiems tenka 50***), kurie, išskyrus palangiškį, visi įvyko ne Lietuvoje, antriesiems tik 33 (išskyrus gal įvykusius X mieste****), visi kiti surengti*****) Lietuvoje).

1905—1910 m. vaidinta:

1905 m. 34[19]) kartus, skaitant gi ir tuos spektaklius, apie kuriuos buvo pranešama, jog įvyksią, bet nežinia, ar iš tikrųjų buvo surengti*****), ... — 39;
1906 m. 66, o kartu su žadėtais — 72;
1907 m. 99, „ „ „ „ — 112;
1908 m. 139, „ „ „ „ — 155;
1909 m. 179, „ „ „ „ — 201;
1910 m. 184, „ „ „ „ — 210.

Taigi visų spektaklių tuo laiku įrengta 701, o kartu su žadėtais ir greičiausia surengtais*****), bet spaudoje nutylėtais, 789. 1896—1904 m., kaip žinome, vaidinta minimum 83[0]) kartus, tat visų spektaklių lietuvių kalba[00]) taip Didž. Lietuvoje, taip

*) 1911 m. klaidingai: 84.

[18]) Neperdrąsu bus prileidus, jog vaidinta nemažiau kai 100 kartų.

**) 1911 m. klaidingai: 8.

***) 1911 m. klaidingai: 51.

****) Tur būt, Mintaujoje, kur tuo draustuoju laiku ne kartą surengdavo naminius vaidinimus L. Didžiulienės gimnazistai (M. B-kos Didžiuliai — „Lietuviškosios Enciklopedijos“ VI 1937 m.).

*****) 1911 m.: įrengti.

[19]) Pasak K. Griniaus (1905-tieji metai — 1906 m. „L. Ū.“ Nr. 3), laikraščiuose tepranešta apie 25 vakarus „su vaidinimais, dainavimais, sakymais, šokiais“, o „kiti nebuvo apskelbti“.

[0]) 1911 m. klaidingai: 84.

[00]) 1911 m.: kalboje.

lietuvių kolonijose Rusijoje*) nuo pat pirmųjų ligi 1910-ųjų m. pasibaigus surengta**) mažų mažiausia 784 (gal net ligi 872***). Ir drąsiai, be jokių 1911 m. skaitmenų, galima tvirtinti****), jog su*****) 1911 metais tasai skaičius t ū k s t a n t į yra pasiekęs.

Žemkalnis aukščiau minėtame straipsnyje tvirtina, jog „nuo 1905 ligi 1910 m. inclusive" 107 Lietuvos vietose vaidinta buvę 390 kartų°). Palyginkime savo skaitmenis. Tuo tikslu atmeskime°°) iš bendro spektaklių skaičiaus tuos, kurie įvyko ne Lietuvoje — Petrapilyje, Odesoje, Maskvoje, Charbine, Rygoje, Mintaujoje, Liepojoje, Kuršo Subačiuje, Grivoje, Ilukštoje, Minske, Varšuvoje, Lomžoje ir Suvalkuose:

1905 m.	34	— 13	= 21;	39	— 17	=	22;
1906 m.	66	— 18	= 48;	72	— 20	=	52;
1907 m.	99	— 10	= 89;	112	— 14	=	98;
1908 m.	139	— 26	= 113;	155	— 28	=	127;
1909 m.	179	— 19	= 160;	201	— 24	=	177;
1910 m.	184	— 37°°°)	= 147°°°°);	210	— 43	=	167.
	701	— 123°)	= 578°°);	789	— 146	=	643.

Net°*) priimdami mažesnį skaitmenį 578°°) Lietuvos spektakliams, matome nemažą skirtumą su Žemkalnio nustatytu. Jis tačiau yra viename dviejų žodžių apsirikęs. Sakydamas apie 1905 — 1910 m. „inclusive", jis tuojau pat pridūria apie „penkerių metų tarpą", tat reikštų jį arba 1910 metų nepriskaičius („exclusive") ar klaidingai metų skaičių sumetus*°*). Atmesdami 1910 m. skaitmenis (147°°°°) ir 167), gauname 431 ir 471, kas ne perdaug tesiskiria nuo Ž. skaitmens (390), ypačiai

*) Ir Latvijoje.
**) 1911 m.: įrengta.
***) 1911 m. klaidingai: 785 (net 873).
****) 1911 m.: tvirtinu.
*****) 1911 m.: šiais.
°) 1911 m. sykių.
°°) 1911 m.: atmetu.
°°°) 1911 m. klaidingai: 35.
°°°°) 1911 m. klaidingai: 149.
°) 1911 m. klaidingai: 121.
°°) 1911 m. klaidingai: 580.
°*) 1911 m.: Dargi.
°) 1911 m.: aprokavus.

jam neįskaičius*), bent miestuose, smulkesnių spektaklių. Bet, jei jis bus neteisingai metus suskaitęs, tenka**) pripažinti, jog jo surinktos teatro žinios yra toli gražu***) nepilnos.

III.

Teatro plėtojimasis (imant Lietuvą ir jos kolonijas Rusijoje ir Lenkijoje)****) ypačiai aiškiai pasireiškia*****) nuošimčių skaitmenimis. Palyginimui imkime[0]) net ne 1904 m., kuriais metais, ar dėl mano žinių nepilnumo ar dėl kurių kitų priežasčių, mano susektasis spektaklių skaičius yra net ligi 12 nupuolęs, bet 1902 m., kai[00]) jis buvo didžiausias (23), ir priimkime jį už 100. Tuomet plėtojimasis pasireiškia*****) šitokiais skaičiais: 1902 m. 100,00, 1905 m. 169,56, 1906 m. 313,04, 1907 m. 486,95, 1908 m. 673,91, 1909 m. 873,91, 1910 m. 913,04. Net atmesdami žadėtus, bet nežinia ar surengtus spektaklius, gauname: 1902 m. 100,00, 1905 m. 147,82, 1906 m. 286,95, 1907 m. 434,78, 1908 m. 604,34, 1909 m. 778,26 ir 1910 m. 800,00.

Teatro plėtojimąsi įvairiose srityse[000]) matome šitokį:

Vaidinimų skaičius[0000])

	1905	1906	1907	1908	1909	1900	Visur
1. Vilniaus gub.	4	10	2(4)	6	23(27)	26(29)	71(80)
2. Kauno gub. (su Palanga).	16(17)	26(30)	48(53)	74(86)	112(123)	97(110)	373(419)
3. Suvalkų gub. (be Suvalku m.)	1	12	39(41)	33(35)	25(27)	24(26	134(142)
4. Kolonijos Rusijoje ir Lenkuos . .	4(7)	9	7(8)	9(10)	7,9)	17(19)	53(62)
5. Latvija (be Palangos) .	9(16)	9(11)	3(6)	17(18)	12(15)	20(26)	70(86)
Viso. . . .	34(39)	66(72)	99(112)	139(155)	179(201)	184(210)	701(789)[20])

*) 1911 m.: juo kad jo nerokuota.

**) 1911m.: prisieina.

***) 1911 m. tiktai: toli.

****) 1911 m.: (imant Lietuvą ir kolonijas).

*****) 1911 m.: apsireiškia.

[0]) 1911 m.: imu.

[00]) 1911 m.: kuomet.

[000]) 1911 m.: įvairiuose apskričiuose. Aišku, jog čia apskritis nepavartota ne dabartine prasme.

[0000]) Antraštė čia įrašyta 1938 m.

[20]) Skliausteliuose°) duodama bendrasai įvykusiųjų ir žadėtųjų vaidinimų skaičius. °) 1911 m.: Kabėse.

Iš lentelės matome, jog už Lietuvos ribų spektaklių skaičium mūsų teatras šiaipjau auga*).

Petrapilis, tiesa, nekaip: 1905 m. 3 (6), 1906 m. 1, 1907 m. 1, 1908 m. 6, 1909 m. 1 (3), 1910 m. 6 (7), visų 18 (24), su 1896—1904 m. 51 (57)**). Užtat Ryga: 1905 m. 4 (5), 1906 m. 3 (5), 1907 m. 3 (5), 1908 m. 9, 1909 m. 6 (8), 1910 m. 15 (17), visų 40 (49), su 1898—1904 m. 50 (59). Odesa: 1905 m. 1, 1906 m. 5, 1907 m. 2 (3), 1908 m. ?, 1909 m. 3, 1910 m. 9 (10), visų 20 (22)[21]). Lietuvoje pastaruoju laiku (1910 m., o Suvalkijoje net 1908—1909 m.) lyg tatai būtų kiek sustoję. Tiesa, miestuose teatras vis dėlto stiprėja, bet sodžiuje — ne, per daug kai kur net eina silpnyn, kas ypačiai aišku, atskyrus Lietuvos miestus (Vilnių, Kauną ir pavietinius Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gub. miestus) nuo miestelių ir kaimų:

	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Visų
1. Vilnius	4	7	2 (3)	5	21(25)	21(24)	60 (68)
2. Švenčionys	—	1	—	—	1	1	3
3. Kaunas	1 (2)	4 (5)	6	12(14)	21(23)	20(23)	64 (73)
4. Šiauliai	2	2	3 (5)	6 (9)	5	13(14)	31 (37)
5. Telšiai	—	—	2	—	2	—	4
6. Raseiniai	—	—	2 (3)	1	1 (2)	—	4 (6)
7. Panevėžys	3	3	3 (4)	4	4 (5)	4 (5)	21 (24)
8. Ukmergė	—	1 (2)	—	—	—	1	2 (3)
9. Zarasai	—	—	—	—	—	—	—
10. Marijampolė	1	5	6 (8)	6 (7)	7 (8)	8 (9)	33 (38)
11. Naumiestis	—	2	—	1	1 (2)	—	4 (5)
12. Vilkaviškis	—	2	5	4	—	—	11[22])
13. Kalvarija	—	1	3	2	1	3	10
14. Seinai	—	—	2	4	6	1	13
Viso	11(12)	28(30)	34(41)	45(51)	70(80)	72(81)	260(295)

*) 1911 m.: sulig... skaičiaus teatras vis labiau plėtojasi.

**) B. Sruogos žiniomis, 1905 m. 5, 1906 m. 1, 1907 m. 1 (2?), 1908 m. 4, 1909 m. 2, 1910 m. 5, tad visų 18 (19?).

[21]) Mintauja: 1905 m. 1, 1906 m. 3, 1907 m. (1), 1908 m. 3, 1909 m. 2, 1910 m. (2), visų 9 (12). Liepoja: 1905 m. 2, 1906 m. 3, 1907 m. ?, 1908 m. 3, 1909 m. 2 (3), 1910 m. 3, visų 13 (14). Kuršo Subačius: 1905 m. 1, 1908 m. 2, 1909 m. 1, 1910 m. 1 (2), visų 5 (6). Griva: 1905 m. 1, 1909 m. 1, 1910 m. 1 (2), visų 3 (4). Ilukšta: 1908 m. (1). Suvalkai: 1908 m. 1, 1909 m. 1. Lomža: 1906 m. 3, 1907 m. 3, 1908 m. 1. Minskas: 1910 m. 1. Varšuva: 1909 m. 2. Maskva: 1907 m. 1, 1908 m. (1), 1910 m. 1. Charbinas: 1908 m. 1.

Taigi bendru spektaklių skaičiumi eina: I. Kaunas, II. Vilnius, III. Marijampolė, IV. Šiauliai, V. Panevėžys, VI. Seinai, VII. Vilkaviškis, VIII. Kalvarija, IX. Raseiniai, X. Naumiestis, XI. Telšiai, XII. Švenčionys, XIII. Ukmergė, XIV. Zarasai.

Pavietai (be pavietinių miestų)*)	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Visų
1. Vilniaus	—	2	—	1	—	—	3
2. Švenčionių	—		—	—	—	1	1
3. Trakų	—	—	(1)	—	1	3	4 (5)
4. Kauno	2	3	3	4 (6)	2 (3)	4 (6)	18 (23)
5. Šiaulių	2	1	4	8	6	12(13)	33 (34)
6. Telšių (su Palanga)	1	—	5[23])	4 (5)	5	—	15 (16)
7. Raseinių	1	1	9	13(15)	7 (9)	8(10)	35 (45)
8. Panevėžio	2	4 (5)	5	6	22[24])	9(11)	48 (51)
9. Ukmergės	1	2	4 (5)	9(11)	24(25)	11	51 (55)
10. Zarasų	1	5	2	7	13(16)	15(16)	43 (47)
11. Marijampolės	—	—	3	4	3	4	14
12. Naumiesčio	—	—	4	2	—	1	7
13. Vilkaviškio	—	2	10	6 (7)	4	3 (4)	25 (27)
14. Kalvarijos	—	—	3	3	2	1	9
15. Seinų	—	—	1	1	1	3	6
16. Suvalkų	—	—	2	—	—	—	2
Viso	10	20(21)	55(57)	68(76)	90(97)	75(84)	318(345)

Bendru vaidinimų skaičiumi eina: I. Ukmergės pav., II. Panevėžio p., III. Zarasų p., IV. Raseinių p., V. Šiaulių p., VI. Vilkaviškio p., VII. Kauno p., VIII. Telšių p., IX. Marijampolės p., X. Kalvarijos p., XI. Naumiesčio p., XII. Seinų p., XIII. Trakų p., XIV. Vilniaus p., XV. Suvalkų p., XVI. Švenčionių pav.

Pažiūrėkime dabar, kiek kuriais metais vietų vaidino***).

---

[22]) Pasak Žemkalnio, 13; kitur pas jį mažesni skaitmens. Vilniuje 32 (be mažesnių° „Rūtos“ spektaklių), Kaune 30 (be mažesnių° „Dainos“ spektaklių), Marijampolėje 28, Šiauliuose 13 (be mažesnių° „Varpo“ spektaklių), Panevėžyje 13.

°) 1911 m.: smulkesnių.

*) Skliaustų tekstas įrašytas 1938 m.

[23]) Tame skaičiuje 1 Palangoje.

[24]) Tame skaičiuje 10 (?) slaptų spektaklių, bent taip vaidinta 5 veikalai po 2 kartu „ir kiti“ (1910 m. „Vilties“ Nr. 9).

***) 1911 m.: kiek vietose kuriais metais vaidinta.

Pavietai	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Šiaip 1905—1910
1. Vilniaus	—	1	—	1	—	—	2
2. Švenčionių	—	—	—	—	—	1	1
3. Trakų	—	—	(1)	—	2	1	3
4. Kauno	2	3	3	2(3)	1	3(4)	7
5. Šiaulių	2	1	3	5	5	8	10
6. Telšių (su Palanga)	1	—	4	2(3)	3	—	8(9)
7. Raseinių	1	1	4	6	5(6)	6	11
8. Panevėžio	2	3	4	7	9[25])	9	19
9. Ukmergės . . .	1	1	3	6	11	9	17
10. Zarasų	1	1	2	5	7(8)	8	12(13)
11. Marijampolės . . .	—	—	2	2	3	3	6
12. Naumiesčio . . .	—	—	4	2	—	1	5
13. Vilkaviškio	—	1	5	3	2	2(3)	6
14. Kalvarijos	—	—	2	2	2	1	4
15. Seinų	—	—	1	1	1	2	3
16. Suvalkų	—	—	1[26])	—	—	—	1
Pavietuose (be pavietinių miestų) . .	10	12	38(39)	44(46)	51(53)	54(56)	115(117)

Taigi 3 Vilniaus gub. pavietuose vaidinta 6 vietose, Kauno gub. 84 (86) viet. (pav-tuose nuo 7 lig 19) ir Suvalkų gub. 25 (nuo 1 lig 6). Iš viso vaidinta 115 vietose, skaitant gi ir Lietuvos miestus — 128 vietose[27]). 13 miestuose — 260 (295) kartų, t. b. viename mieste 20 (22¾) kartų; atmetus Vilnių ir Kauną (po 60 k.), taip pat Marijampolę, Šiaulius (po 30 k.) ir Panevėžį (20), 8 mažuose miestuose vaidinta 51 (55), t. b. 1 mieste 6½ (7) kartų. Pavietuose gi (be miestų) vaidinta 115 vietose 318 (345) kartų, t. b. vienoje vietoje 2¾ (3) kartų. Atskiruose pavietuose vienai vietai tenka: Vilniaus p. 1½, Švenčionių p. 1, Trakų p. 1⅓ (1⅔), Kauno p. 2½ (3⅓), Šiaulių p. 3⅓, Telšių p. 1½, Raseinių p. 3¾, (4), Panevėžio p. 2½ (2⅔), Ukmergės p. 3 (3¼), Zarasų p. 3½ (3⅔), Marijampolės p. 2⅓, Naumiesčio p. 1⅔, Vilkaviškio p. 4 (4½), Kalvarijos p. 2¼, Seinų p. 2, Suvalkų p. 2.

Baigiant, reikia dar paminėti*) tuos miestelius, kuriuose, kiek man žinoma, vaidinta daugiausiai (miestus jau esu minėjęs), bent nemažiau kai 3 kartus:

---

[25]) Nežinia, kur vaidinta slaptai.

[26]) Punskas ir apylinkė paimta kartu; taip pat kai kurie kiti kaimo spektakliai priskirti kartais prie gretimo miestelio.

[27]) Pasak Žemkalnio, 107 vietose.

*) 1911 m.: Baigdamas, paminėsiu dar.

Kybartuose Vilkaviškio p. 8 (10), Rokiškyje Zarasų p. 7 (9), Žagarėje ir Mažeikiuose Šiaulių p. ir Kamajuose Zarasų p. po 8, Jurbarke ir Kelmėje Raseinių p. po 7 (8), Biržuose Panevėžio p., Pilviškiuose Marijampolės p. ir Keturvalakiuose Vilkaviškio p. po 7, Svedasuose Ukmergės p. 6 (7), Ariogaloje Kauno p. ir jos apylinkėje 4 (7), Pagiriuose (Pagiryje)*) Ukmergės pav. 6, Papilėje Šiaulių p., Tauragėje Raseinių p., Vyžuonuose ir Raguvoje Ukmergės p. po 5 (6), Šiluvoje**) ir Švėkšnoje Raseinių p., Salamiestyje Ukmergės p. ir apylinkėje, Panemunėlyje[28]) ir Papilyje Zarasų p. po 5, Seredžiuje (Belvederio dv.) Kauno p. ir Ramygaloje Panevėžio p. po 4 (5), Kėdainiuose Kauno p., Kupiškyje Ukmergės p., Obeliuose***) ir Tauragnuose Zarasų p. ir Liudvinave Kalvarijos p. po 4, Nemakščiuose Raseinių p. ir Dambuvoje Panevėžio p. po 3 (4), Nemunaityje Trakų p., Plungėje ir Kalvarijoje Telšių p., Rietave Raseinių p., Radviliškyje ir Pašvitinyje su apyl. Panevėžio p., Užpaliuose ir Utenoje Ukmergės pav., Dusetose ir Skapiškyje Zarasų p., Gižuose ir Virbalyje Vilkaviškio p. ir Seirijuose Seinų p. po 3, Jonavoje Kauno p., Pasvalyje Panevėžio p. ir Veiveriuose Mariampolės p. po 2 (3), Skaudvilėje Raseinių p. 1 (3). 67 vietose 1—2 kartu.

Tai tokie svarbesnieji, mano susektieji teatro skaitmenys. Jie, galima tikėtis, ilgainiui bus patikrinti vietos žmonių, papildyti ir pataisyti.

Kitam straipsniui paliekame bene daug įdomesnę vaidinamųjų veikalų statistiką****).

---

*) 1938 m. įrašyta: (Pagiryje).

**) 1911 m.: Šidlavoje.

[28]) Be abėjo, daugiau kai 5, tik neturiu žinių.

***) 1911 m.: Abeliuose.

****) 1911 m. tekstas yra čia dabar kiek perredaguotas. Minėtasis straipsnis mūsų rinkiny išspausdintas p. 212—240 (1895—1910 m. lietuvių teatro repertuaro skaitmenys).

Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1888—1910 m*).

I.

Kiek ir kuriuos laikraščius skaito Kauno gubernija? Atsakyti šitan klausiman duoda medžiagos „Pamiatnaja knižka Kovenskoi gubernii". Ją leidžia kasmet Kauno statistikos komitetas ir duoda kartais įdomių žinių. Tiesa, tos žinios ne visai teisingos. Jas renka valdininkai, šiaip taip jas sumegsdami, betkuo atsikratydami. Jos toli gražu ir nepilnos: jos temena tuos laikraščius, kurie paštu**) eina, kitų nerodo. Kiek atskirais numeriais parduodama arba mieste ėmėjams išnešiojama — tokių žinių nėra. Bet vis dėlto ir iš šių žinių matyti, kiek ir kurios pakraipos laikraščių eina pas mus ir kaip jie plėtojasi.

Imkime 1910 metų žinias. Ėjo***) tais metais 380-ties laikraščių ir žurnalų 35.554 egzemplioriai****). Iš jų miestams — 11.708 egz., o apskritims — 23.846[1]).

---

*) Iš „Giedros" kalendoriaus 1913 m. (Rygoje 1913 m.), pusl. 45—51, kur str. antraštė — Laikraščių statistika. Pasirašė J. Snopa (spaudos riktas viet. J. Snapas). Str. dabar patikrintas iš išlikusios pas autorių sutvarkytos statistinės medžiagos. Sugretintina su str. Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1892 ir 1902 metais, išspausdintu 1905 m. „Vilniaus Žinių" nr. 23 ir pakartotu dabartiniame mūsų rinkinyje p. 269—280.

**) 1913 m. visur: pačta.

***) 1913 m.: Eita.

****) 1913 m. visur: ekzemplioriai.

[1]) „Pamiat. knižka" skyrium ima Šeduvos ir Vydžių laikraščių ėmėjus. Mes gi Šeduvą dedame Šiaulių apskritin, o Vydžius — Zarasų°). Mums°°) juodu yra miesteliu, o ne „miestu"°°°).

°) 1913 m. visur čia: Ežerėnų.

°°) 1913 m. dar: rodosi, jog.

°°°) Tuo būdu dabar mums 11.708 viet. 12.290 ir 23.846 (1913 m. klaidingai išspausdinta 23.842) viet. 23.264 (Šeduvoje 367 ir Vydžiuose 215 ėmėjų). 1913 m. taip pat: apskritis, ne pavietas, kaip kad buvo 1905 m. straipsnyje.

Miestuose:*)			Apskrityse:**)		
Kauno	— 5.266	egzempl.	Šiaulių	— 5.428	egzempl.
Panevėžio	— 2.790	„	Raseinių	— 3.712	„
Raseinių	— 1.009	„	Kauno	— 3.585	„
Ukmergės	— 948	„	Telšių	— 3.407	„
Šiaulių	— 850	„	Ukmergės	— 2.658	„
Zarasų	— 427	„	Zarasų	— 2.650	„
Telšių	— 418	„	Panevėžio	— 2.406	„

Matome: Šiaulių mieste mažiau skaito, kaip Panevėžio, Ukmergės ar Raseinių. Abejojame!***). Argi mažesni ir tamsesni miestai daugiau skaitytojų turėtų, kaip didesni ir šviesesni? Esama, matyti, kitos priežasties. Bene paštai čia kalti? Jų kaip tiktai nėra apie Raseinius ir Ukmergę. Tuo tarpu apskrityse****), net ir su miestais, išskyrus tiktai Kauno aps. su miestu, visas kitas aplenkia Šiaulių apskritis.

1910 metų skaitmenys yra*****) nedidžiausi. Anksčiau daugiau ėjo°) laikraščių, ir Kauno apskritis su Panevėžio tėra vienintelė išimtis:

	1888	1893	1898	1903	1904
Kauno m.	1.332	2.526	4.002	4.137	4.958
Ukmergės	395	414	485	632	836
Šiaulių	519	526	741	1.227	1.446
Panevėžio	502	622	206[2])	1.892	2.223
Raseinių	455	509	345	547	625
Zarasų	278	309	284	479	482
Telšių	206	219	881[3])	350	319
Iš viso	3.687	5.125	6.944[00])	9.264	10.899

*) 1913 m.: Iš miestų.

**) 1913 m. M. Biržiškos pavietai kalendoriaus redaktoriaus Vl. Požėlos pakeisti apskritimis.

***) 1913 m.: Abejotina.

****) 1913 m.: Su apskritimis kitoniškai.

*****) 1913 m.: dėlto.

°) 1913 m.: eita.

	1897	1898	1899
[2]) Panevėžio miestui	731	206	1077
[3]) Telšių „	268	881	361

Aišku, jog 1898 m. Panevėžio skaitmenys klaidingai nurodyti°) Telšiams, o Telšių — Panevėžiui.

°) 1913 m.: klaidžiai privesti.

[00]) 1913 m. klaidingai išspausdinta: 7.171.

	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Kauno m.	5.427	5.592	5.514	4.269	4.150	5.266
Ukmergės	835	1.573	2 301	2.494	1.100	948
Šiaulių	1.368	1.513	1.535	1.052	838	850
Panevėžio	2.665	1.368	1.563	1.686	1.301	2.790*)
Raseinių	673	935	1.550	1.172	1.200	1.000
Zarasų	517	444	535	640	534	427
Telšių	417	439	724	829	460	418
Iš viso	11.902	11.864	13.722	12.133	9.603	11.708

	1888	1893	1898	1903	1904
Šiaulių aps.	966	1.240	1.551	2.690	3.192
Raseinių „	834	1.130	1.434	2.176	2.822
Panevėžio „	577	662	1.863	1.507	2.000
Telšių „	628	709	1.013	1.630	1.897
Ukmergės „	549	525	1.077	1.187	1.455
Kauno „	445	498	731	1.135	1.677
Zarasų „	406	510	962	874	1.085
Iš viso	4.405	5.446	7.144	11.119	14.128
Visai gubernijai (su miestais)	8.092	10.571	14.345	20.463	25.027

	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Šiaulių aps.	3.731	5.896	9.619	6.923	6 822	5.428
Raseinių „	3.125	3.521	5.791	5.010	3.597	3.712
Panevėžio „	2.238	3.059	4.493	3.305	2 990	2.406
Telšių „	2.155	2.856	5.122	4.062	3.539	3.407
Ukmergės „	1.775	2.039	3.569	2.184	2.460	2.658
Kauno „	1.996	1.977	3.504	3.025	3.057	3.585
Zarasų „	1 904	1.532	4.979	3.846	3.889	2.650
Iš viso	16.438	20.880	37.077	28.355	25.834	23.846
Visai gubernijai (su miestais)	28.340	32.744	50.799	40.488	35.437	35.554

Iš karto matyti, jog 1907 metais daugiausia ėjo**) laikraščių. Tiesa, daug čia***) prisidėjo „Šaltinio“ lioterija. Ne mažiau kokių 9.000 egz. ji jam bus davusi: iš 1907 m. 15.984 jo tariamųjų skaitytojų 1908-iems metams beliko tik 6.725. Ir be to gešefto septintieji metai žymiai išsiskyrė iš kitų metų! Suprasime dėlko. Tuomet buvo II-oji Dūma. Tuomet Lietuvos demokratija da gyvai tebesekė politikos ir visuomenės gyve-

*) Atrodo, lyg 1906—1909 m. Panevėžyje turėjo būti 2.368, 2.565, 2.686 ir 2.301 viet. 1.368, 1.565, 1.686 ir 1.301.

**) 1913 m.: eita.

***) 1913 m.: prie jų.

nimą. Kitaip virsta su laikraščiais, didesnei reakcijai užėjus — apstoja juos skaitę. Tiktai 1910 metais tepasirodo pirmi atmainos ženklai. Atgijusi po miestus visuomenė pradeda daugiau skaityti — tai pirmi darbininkų judėjimo atbalsiai. Sodžiuj to da nematyti, jis da tebesnaudžia. Vis dėlto su išvadais atsargiai. Juo labiau kalbant apie atskirus miestus ir apskritis. Įsižiūrėję dažnai ten laikraščiams randame savų, vietinių kilimo ar puolimo priežasčių, kurių iš karto nė nepastebėsime.

II.

Kalbos atžvilgiu*) laikraščiai šitaip dalinosi 1910 metais:

rusų	kalba	16.339	egz.	46%
lietuvių	„	9.106	„	26„
lenkų	„	5.437	„	15„
žydų	„	2.499	„	7„
latvių	„	1.250**)	„	4„
vokiečių	„	910	„	2„
prancūzų	„	13	„	—

O senesniais metais:

	1888	1893	1898	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
rusų	5.204	7.352	9.774	12.485	14.561	15.431	15.762	16.697	15.639	14.380
vokiečių . . .	294	454	493	743	884	633	672	873	697	1.265
latvių	234	245	514	812	814	265	1.328	1.587	1.123	1.508
žydų	346	328	433	1.697	2.848	3.172	3.046	3.051	2.767	2.199
lenkų	1.938	2.187	3.089	4.710	4.895	5.422	5.949	6.301	6.711	5.969
lietuvių . . .	—	—	—	—	993	2.522	5.824	22.025	13.511	10.038

Šie skaitmenys ne tiktai patvirtina tą nuomonę, kurią aukščiau mes sakėme, bet ir pabrėžia ją: nė vienais metais nebuvo taip plačiai ėję rusų, lietuvių ir latvių laikraščių, kaip 1907 metais. Kitaip išrodo žydų laikraščiai. Po laisvės metų jie puola ir tiktai 1910 metai tepakįla. Lenkų skaitytojų ne tiktai nemažėja 1908 metais, bet da daugiau atsiranda. Toliau jų likimas tas pats, kaip ir kitų. Vokiečių laikraščiai sverdi vienon ar kiton pusėn, bet mažai tesimaino, išskyrus***) 1909 metus.

*) 1913 m.: žvilgsniu.

**) Čia ir estų „Postimees" 61 egz., nors kitais metais estų laikraščių prasiplatinimas buvo rodomas laikraščių grupėje „na drugich jazykach", skyrium nuo latvių laikraščių.

***) 1913 m.: išėmus.

Kaip dėjosi laikraščiai kalbos atžvilgiu*) ir plėtojosi, geriau matysime, paėmę 1888 m. (išskyrus lietuviškus laikraščius, kurių paštu dar nebuvo gaunama)**) kiekvienos kalbos skaitmenis už 100 ir sulyginę juos su vėlesniais:

	1888	1893	1898	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
rusų	100	141	185	240	280	297	307	321	301	276	314
vokiečių . . .	100	154	168	253	301	215	229	297	237	430	309
latvių . . .	100	105	220	348	349	113	568	678	493	636	534
žydų . . .	100	95	125	490	823	917	880	882	800	636	722
lenkų . . .	100	113	159	243	253	280	307	325	346	308	281
lietuvių . . .	—	—	—	—	100[4])	100[4])	231	873	536	398	361
Visų laikr.	100	131	177	253	309	350	405	628	500	438	439

Tiesa, čia esama nemaža klaidų. „Lietuviškas Laikraštis", duokim, pašto statistikon įtrauktas ne tiktai už 1904—06 m. (vos pora numerių beišėjo 1906 m.), bet ir už 1907—09 m., kuomet visi jau buvo jį užmiršę. 1908 m. „Žarijos" ėmėjai atsikartoja 1909 metais ir t. t. Bet visos tos klaidos neveikia nustelbti mūsų tariamos nuomonės: jog po laisvės metų ypač demokratiniai laikraščiai nustojo plėtojęsi. Žinoma, juo sunkiau beišrodyti, jog reakcija labiau šviečia žmones, kaip plataus judėjimo tarpas.

Įdomi da viena laikraščių ypatybė: kaip jie varžosi tarp savęs? Tiksliau atsakyti šitan klausiman, imkimės to paties būdo, kur pirma: kokia dalis tenka kiekvienos kalbos laikraščiams iš 100 kiekvienų metų visų laikraščių***) skaičiaus?

	1888	1893	1898	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
rusų	65	69	68	61	58	54	48	33	39	41	46
vokiečių . . .	4	4	3	4	4	4	2	2	2	4	2
latvių	3	3	4	4	4	1	4	3	3	4	4
žydų . . .	4	3	3	8	12	12	10	6	7	6	7
lenkų	24	21	22	23	21	20	18	12	16	17	15
lietuvių	—	—	—	—	(0,4)	9	18	44	33	28	26

*) 1913 m.: žvilgsniu.

**) 1913 m.: 1888 m. kiekvienos kalbos ir t. t.

[4]) 1904 m. lietuvių laikraščių ėmėjai, tiesą pasakius, atsirado tik pačioj metų pabaigoj°). Todėl juos čia praleidžiame.

°) 1913 m.: neturi savitos vertės.

***) 1938 m.: imamų laikraščių egzempliorių.

[0]) 1913 m. nepažymėta.

Aišku*), jog pasirodžiusi**) lietuvių spauda Kauno gub. skaitomoj spaudoj užėmė vieną didžiausių vietų. Tiesa, „Šaltinio“ lioterija, vienam kitam mėnesiui padidinusi prenumeratą, iškraipė***) tikruosius laikraščių santykius: jų mažiau teskaitė, ne kaip parodyta. Bet jau kitais metais tatai nebeturėjo įtakos bendram lietuvių spaudos skaičiui pakelti****). Prieš naują konkurentę, matome, pasitraukia ir lenkų ir rusų spauda, kuriedvi ligi to laiko viešpatavo Lietuvoj. Reakcijos metu, kuomet demokratinė lietuvių spauda uždūsta nuo troškaus oro, rusų laikraščiai įgija didesnę įtaką*****). Bet puolusi lenkų įtaka*****) aukščiau nebepakilo.

III.

Atskirų laikraščių prenumeratos statistika nedaug teduoda. Ir ta pati supainiota ir neteisinga: vietomis ji atsikartoja arba pramanoma, vietomis jos nė būti nėra. Dažniausia gi vis nepilnos žinios; taip bent yra su lietuvių laikraščiais.

	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Vilniaus (Lietuvos) Žinios . . .	673	2.028	1.959	2.095	1.696	1.088	952
Lietuvių Laikraštis .	199	(?)	243	90 (?)	80 (?)	80 (?)	—
Nedėldienio Skaitymas	—	(?)	(?)	1.100	727 (?)	161 (?)	—
Vienybė	—	—	—	424	1.275	1.550	1.651
Šaltinis	—	—	(?)	15.984	6.725	4.356	3.446
Lietuvos Ūkininkas .	—	(?)	(?)	699	866	893	1.152
Viltis	—	—	—	(?)	1.035	801	992
Žarija	—	—	—	(?)	148	148 (?)	—
Draugija	—	—	—	(?)	(?)	(?)	154
Spindulys	—	—	—	—	—	—	168
Iš viso . .	872	2.028	2.202	20.392	12.552	9.077	8.515

Klaidų gyva bala. Sulyginę su aukščiau pateiktais skaitmenimis******), čia nerandame:

---

*) 1913 m.: Neabejotina.

**) 1938 m.: 1904 m. Rusų valstybės sienose viešai pasirodžiusi.

***) 1913 m.: įtraukė apsčiai neteisybės į.

****) 1913 m.: Bet ta yda da nepasiekė bendrosios vertės lietuvių spaudos.

*****) 1913 m.: įtekmę.

******) 1913 m.: antrąja lentele.

1904	metų	121	ėmėjo	
1905	„	494	„	Lietuvių Laikraščio, L. Ūkininko
1906	„	3.622	„	L. Ūk., L. Balso, N. Gadynės,Šaltinio, Ned. Skaitymo
1907	„	1.633	„	Skardo, (Žarijos), Vilties, Draugijos
1908	„	959	„	Vadovo
1909	„	961	„	Vadovo,
1910	„	591	„	Vadovo, Visuomenės ir t. t.

1905 m. nerodoma „Lietuvių Laikraščio“ ėmėjų, bet rodoma 1908—1909 m., kai jis nebėjo nuo 1907 m. pradžios. Rodoma nebėję 1908—1909 m. „Nedėldienio Skaitymas“, 1909 m. „Žarija“ ir pan. Nerodoma nė vieno Rygos ar užsieninio laikraščio. Įrašytosios žinios taip pat nepilnos. Turime parankiui pirmojo „Vilniaus Žinių“ pusmečio prenumeratą — 2.990[5]). O vyriausybė paduoda tiktai 2.028. Skirtumas nemažas! Dėl tokių duomenų*), žinoma, baugu daryti betkokie tikslesni išvadai. Nebent tiktai visuomenės gyvenimo krypimas**) tegalima lengvai pažymėti: stiprėjant porevoliucinei reakcijai Rusijoje, stiprėjimas taip pat savosios reakcijos***).

Įdomi lenkų laikraščių istorija. Ligi 1904—1905 m., kuomet vyriausybė neleido Lietuvoj jokio lenkų laikraščio, viena Varšuvos spauda čia teviešpatavo. Po tų metų pamažėli nyksta Varšuvos laikraščių įtaka****), ir jos vietą užima Vilniaus leidiniai. Nevilnietiški, poniškai šviesuomenei skiriami laikraščiai*****):

[5]) M. Biržiškos str. „Vilniaus Žinių“ prasiplatinimas per pirmąjį pusmetį 1905 metų“, išspausdintas 1908 m. „Vilniaus Žinių“ nr 161—162 ir pakartotas mūsų rinkiny.

*) 1913 m.: Akyse tokių davinių. Tai buvo V. Požėlos, ne M. Biržiškos posakis.

**) 1913 m.: krypsnis.

***) 1913 m.: „Vienas jų — tai klerikalų įtekmė. Toli jos nėra nustelbusi reakcija, bet da pakėlusi ją: kaip gi — tai savi žmonės. Nesunyko taip pat nė liberalinė ūkininko įtekmė. Jo literatūra — „Liet. Ūkininkas“ užaugo. Tiesa, jis nemėgsta vyriausybės. Bet da labiau bijodamas revoliucijos, jis taikosi, kad ir su vyriausybe. Nenuostabu, kad ir reakcijos griausmas ne jin pataikė“. Savo rinkinyje pakeičiu tai trumpu ir nevaizdingu posakiu, pašalindamas kur galint srovines sąskaitas, be to, nebūdamas tikras, ar „Giedros“ kalendoriaus redaktorius Vladas Požėla visur bus palikęs mano mintis taip, kaip jos mano buvo išreikštos. Minėtieji keli sakiniai ir dar viena kita tikrai „nemaniškai“ skamba.

****) 1913 m.: įtekmė.

*****) 1913 m.: Inteligentų — ponų.

		1888—1904 m.	1906—1910 m.
„Kraj“ (Petrapilyje)		— 200—300	180—50
„Słowo“	Varšuvoje	— 140—200	100—150
„Biesiada Literacka“		— 140—120	125—60
„Wiek“		— 100—140	60—30

Jų vietą užima Vilniaus „Kurjer Litewski“ (Kurjer Wileński) 800—1000 ėmėjų ir „Dziennik Wileński“ („Goniec Wileński“) 100—400. Bet kai kurie Varšuvos laikraščiai da pas mus turisi:

	1910 m.
„Kurjer Polski“	su 589 ėmėjais (1901 m. 480, 1908 m. 836)*)
„Kurjer Warszawski“	„ 398 „
„Kurjer Codzienny“	„ 237 „

Taip pat iš Varšuvos eina kunigams „Przegląd Katolicki“ 1888—1904 m. 180—200, 1906—1910 m. 160—80**).

Ir sodiečiams leidžiamų Varšuvos laikraščių skaitytojų turima***):

	1888—1904	1906—1910 m.
„Gazeta Świąteczna“	200—500	450—300
„Zorza“	120—170	79—158

Tuos****) laikraščius iš dalies*****) pavadavo Vilniaus laikraščiai:

	1910 m.
„Gazeta 2 grosze“	284
„Jutrzenka“	108

Daugiau už kitus laikraščius******) nustojo savo skaitytojų „Przegląd Katolicki“, kuris 1897 metais turėjo net 342 ėmėju. Jo vietą užėmė „Draugija“ ir „Vadovas“. Negalima to pasakyti apie lenkų laikraščius, sodiečiams skiriamus. Jie

*) 1938 m. įterpta skliausteliuose duodamos žinios.

**) 1913 m. „Przeglądo Katolickio“ duomenys klaidingai išspausdinta prie Varšuvos leidinių sodiečiams.

***) 1913 m.: demokratesnių skaitytojų.

****) 1913 m.: Kitus.

*****) 1938 m. įdėta.

******) 1913 m.: Daugiau kitų laikraščių.

da tebeturi skaitytojų, kad ir tie skaitytojai juos gauna ne savo lėšomis, tik kurio dvarininko ar šiaip veikėjo išrašytus*).

Iš rusų laikraščių plačiau eina:

	1888—1894 m.	1895—1904 m.	1906 m.	1910 m.
„Sviet“	1.300—1.000	900—500	500	600
„Birževyja Viedomosti“	150	1.800	2.438	2.513
„Sovremennoje Slovo“	—	—	—	541
„Rieč“	—	—	—	523
„Russkoje Slovo“	—	—	—	235
„Gazeta Kopeika“	—	—	—	928
„Vilenskij Viestnik“	(?)	170—300	—	194
„Novoje Vremia“	130	300	(?)	550
„Sievero-Zapadnyj Telegraf“ (Kaune)	—	—	600	750
„Niva“	400	(?)	597	1.100
„Priroda i Liudi“	—	—	—	201
„Viestnik Znanija“	—	—	—	177
„Sovremennyj Mir“	—	—	30	—
„Russkoje Bogatstvo“	—	—	20—30	—

Matyti, kad geriausia sekasi visokiai bespalviai spaudai, kaip „Niva“, „Gazeta Kopeika“, ne vien rusų skaitomai lengvai liberalinei kaip „Birževyja Viedomosti“ ar „Sievero-Zapadnyj Telegraf“, net griežtesnei liberalinei kaip „Sovremennoje Slovo“, „Rieč“ ar „Russkoje Slovo“**). Ir „Sviet“, kuris seniau net kunigų buvo išrašomas***), išskydo toj palšumoj.

Taikioji latvių publika skaito: „Teewija“ (1893 m. 106, 1907 m. 495, 1910 m. 217), „Latweeschu Awizes“ (1890 m. 119, 1904 m. 181, 1907 m. 291, 1910 m. 111), „Tevia“ (1910 m. 217), „Dzimtenes Wehstnesis“ (1910 m. 258) ir kitus. Žydai, be rusiškų, dar: „Der Fraind“ (1905 m. 1.797, 1910 m. 1.262), „Haint“ (1910 m. 359) ir kitus. Konservatyva vokiečių pub-

*) 1913 m.: „Jie da tebeturi skaitytojų, ir mūsų laikraščiai da toli jų nėr iškėlę, kaip tikisi mūsų „katalikai“. Sakinys ne tik redakcijos, bet ir korektūros pagadintas, kad ir mintis sunku besuvokti.

**) 1913 m.: „Matyti, kad geriausia sekasi visiškai bespalviai, vėjo pučiamai liberalinei literatūrai. Tokia „Niva“, „Gazeta Kopeika“, „Birževyja Viedomosti“ ir kiti daugiausia turi skaitytojų“.

***) 1913 m.: taip švietė kunigams.

lika: „Düna Zeitung“ (ligi 200 ėmėjų), „Rigasche Rundschau“ (ligi 160 ėmėjų)*) ir kitus**).

IV***).

Lentelėse aukščiau patiektus duomenis pavaizduosime čia dar keliomis diagramomis. Laikraščių prasiplatinimas 1888—1910 m. atskiruose (gub. ir aps.) miestuose galima pavaizduoti diagrama N 1****), kurią, kaip ir visas kitas, pridedame atskiruose lapuose.

Tokia pat diagrama (N 2) vaizduoja 1888—1910 m. laikraščių prasiplatinimą apskritimis.

Diagrama N 3 vaizduoja 1888—1910 m. Kauno gub. miestą ir sodžių laikraščių prasiplatinimo atžvilgiu.

Diagrama N 4 vaizduoja 1888—1910 m. Kauno gub. laikraščių prasiplatinimą įvairiomis (šešiomis) kalbomis.

Pagaliau, diagrama N 5 vaizduoja 1888—1910 m. Kauno gub. įvairiakalbės spaudos tarpusavį santykį: kiek kuriai kalbai tenka % iš 100 parsisiųsdinamų egzempliorių.

Pabaigai dar keletas duomenų, 1913 m. straipsnyje nepateiktų, kiek kuriais metais kurių vardų laikraščių Rusų administracijos statistika Kauno gub. yra parodžiusi. Taigi 1888 m. Kauno gub. paštai gaudavo 224 laikraščius (vardus), 1889 m. 203, 1890 m. 248, 1891 m. 260, 1892 m. 260, 1893 m. 260, 1894 m. 260, 1895 m. 250, 1896 m. 250, 1897 m. 250, 1898 m. 250, 1899 m. 270, 1900 m. 300, 1901 m. 300, 1902 m. 300, 1903 m. 450, 1904 m. 455, 1905 m. 438, 1906 m. 450, 1907 m. 360, 1908 m. 360, 1909 m. 360, 1910 m. 380. Deja, krinta į akis perdaug apskriti ir pasikartoją, tad įtartini skaitmenys (250, 260, 270, 300,

---

*) 1938 m. latvių, žydų ir vokiečių spaudos duomenis patiekiu tikslesnius negu 1913.

**) Po to nebekartoju nevisai aiškaus ir nevisai mano sakinio: „Visa ta literatūra ramios, nusistojusios visuomenės, kuri glūdi, demokratijai nubudus, ir pakila, reakcijai užėjus, ne vardan laisvės ir gerovės pakila, bet taikos ir nuolankos“.

***) IV-jį skyrių su diagramomis patiekiu tik šiame rinkinyje. Tų diagramų kalendoriuje neišspausdinta.

****) Dėl 1898 m. keisto Telšių ir Panevėžio skaitmenų šokinėjimo esu jau anksčiau pasisakęs.

Diagrama Nr. 1

Laikraščių prasiplatinimas Kauno gub. miestuose 1888—1910 m.

Diagrama Nr. 2

Laikraščių prasiplatinimas Kauno gub. apskritimis 1888—1910 m.

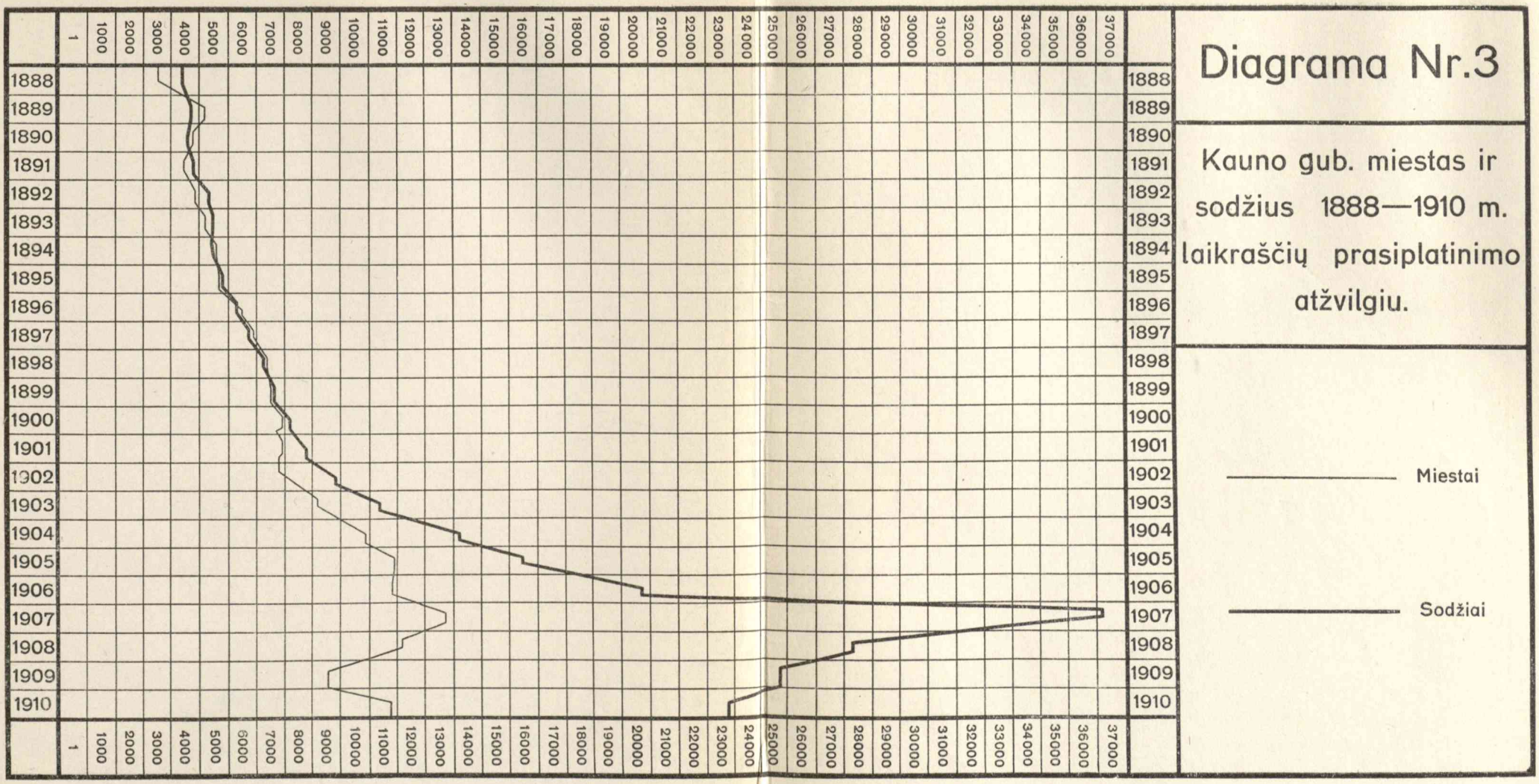
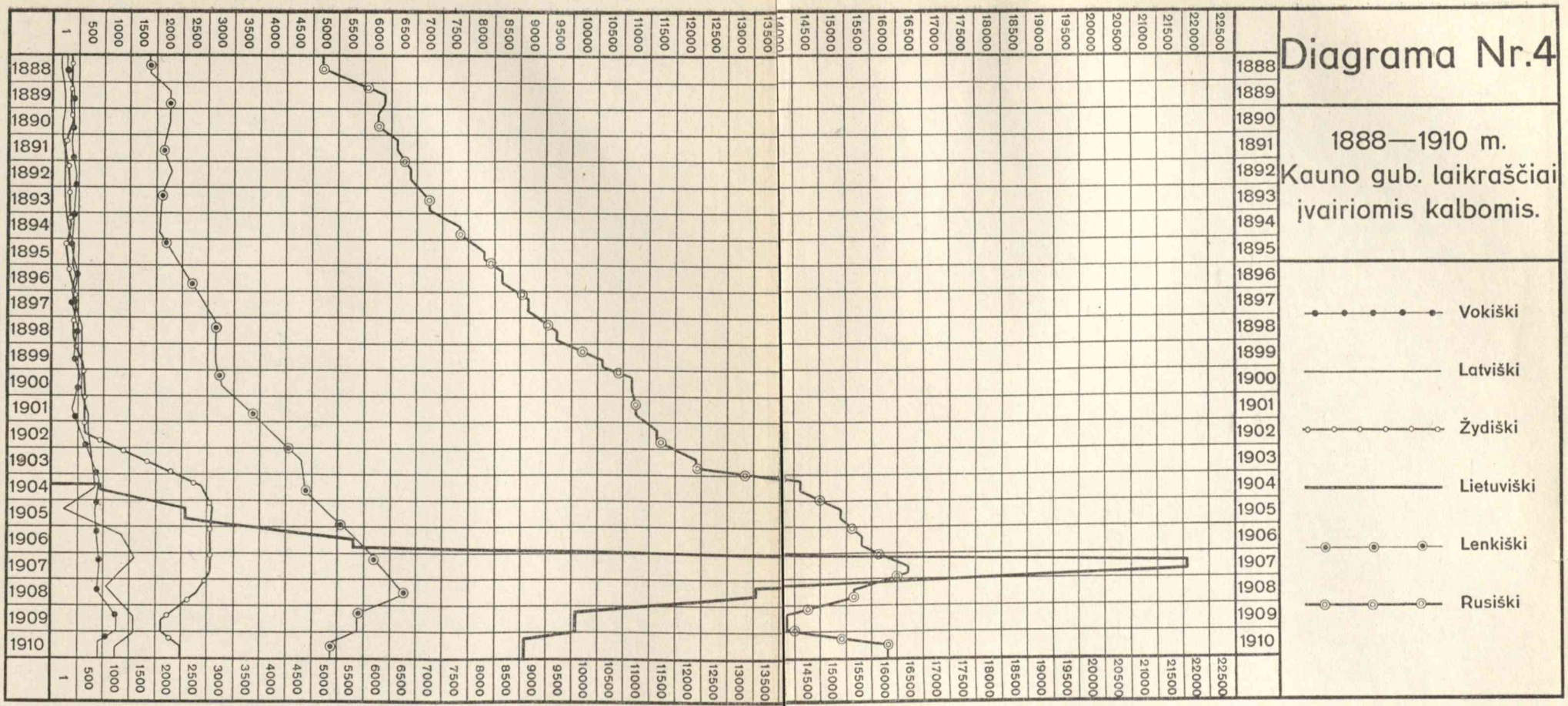

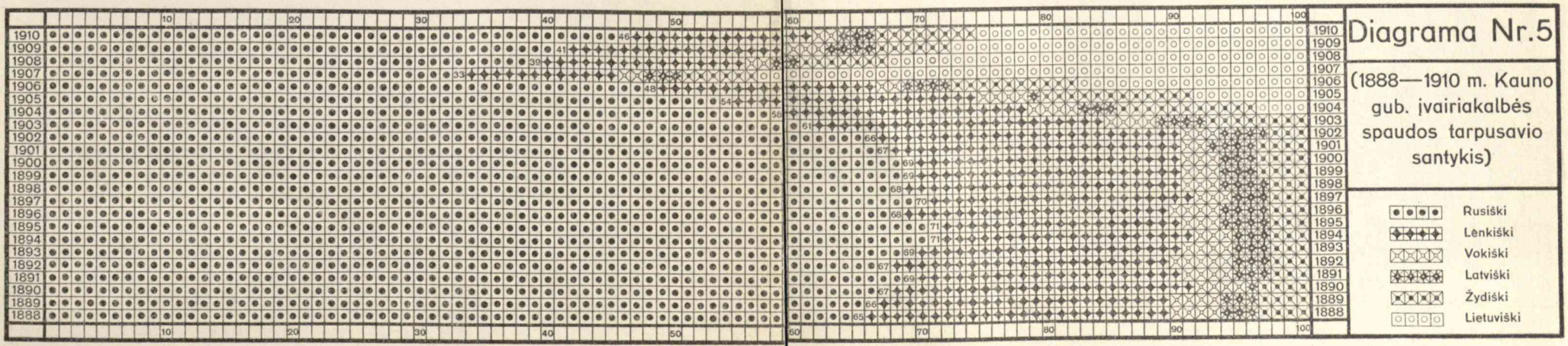
Diagrama Nr.3

Kauno gub. miestas ir sodžius 1888—1910 m. laikraščių prasiplatinimo atžvilgiu.

——— Miestai

——— Sodžiai

Diagrama Nr.4
1888—1910 m.
Kauno gub. laikraščiai
įvairiomis kalbomis.
Vokiški
Latviški
Žydiški
Lietuviški
Lenkiški
Rusiški

Diagrama Nr.5
(1888—1910 m. Kauno gub. įvairiakalbės spaudos tarpusavio santykis)
Rusiški
Lenkiški
Vokiški
Latviški
Žydiški
Lietuviški

360, 380, 450), kurių patikrinti iš pačių laikraščių įvardijimų negalime, „Pamiatnose knižkose“ tik kai kuriuos laikraščius teįvardijant. Taip pat nežinome, kiek kuriai kalbai tenka čia laikraščių vardų, išskyrus 1888 ir 1889 m., kur tad parodoma:

		1888 m.	1889 m.
rusų	kalba	154	147
lenkų	„	38	34
vokiečių	„	14	12
latvių	„	8	6
žydų	„	4	3
prancūzų	„	2	1
suomių	„	2	—
„tarptautinių (?)	laikr.	1	—
nežinoma	kalba	1	—
		203	224*)

Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1892 ir 1902 metais

(valdžios žiniomis**).

Įdomi būtų mūsų kultūrai suprasti***) skaitymo statistika: pasakyk man, — sako — ką skaitai, tai aš tau pasakysiu, kas esi? Nors pilna statistika visų mūsų skaitomų

*) Pel. Bugailiškis rašė taip pat apie laikraščių prasiplatinimą 1909 m. „Vilniaus Žinių“ Nr Nr 77—78: „P. B-is, Kiek ir kurių Kauno gub. skaitoma laikraščių?“ Straipsnį pataisęs ir papildęs naujomis žiniomis 1911 m. jis pakartojo Metraštyje — almanache „Šviturys“ (su kalendorium 1912 m.) pusl. 121—126: „Gk., Laikraščių išsiplatinimas Kauno gubernijoje (statistikos bandymai)“. Ten jis mėgino nustatyti, kiekai žmonių atiteko vienas egz. 1902, 1907 ir 1909 m. atskiruose miestuose ir apskrityse, taip pat tautybėmis, ir atkreipė dėmesį į tai, jog laikraščių agentūros, ėmusios daugiau pardavinėti atskirais numeriais, sumažinusios prenumeratą, ypačiai ten, kur greitesnis geležinkelio susisiekimas, kaip Šiauliuose, Kaune.

**) Iš 1905 m. „Vilniaus Žinių“ Nr 23, kur str. antraštė: „Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj. 1892 ir 1902 metai (valdžios žinios)“. Pasirašė M. Biržiška. 1905 m. straipsnio kalbą sutvarkė J. Jablonskis. Straipsnis čia kartojamas iš ištaisyto, sulyginus su pirminiu rankraščiu, spausdintojo teksto. Palygintina su str. Laikraščių prasiplatinimas Kauno gubernijoj 1888—1910 m. (mūsų rinkiny p. 259—269).

***) 1905 m.: kultūros supratimui.

knygų ir laikraščių pasilieka svajojimų srityje*) ir galima naudotis tik jos dalimi — laikraščių statistika, ir čia**) užsieniuose spausdinamieji laikraščiai, ilgai dar, tur būt, bus***) anapus jos, — bet ir tos smulkmenos, kurias mums suteikia valdžios statistika, gali padėti tiriant****) kultūrinę lietuvių būklę*****) tyrinėjant. Pasisėmęs sau žinių iš „Kovenskaja gubernija za vremia 1843—1893 g." (1893, Kaune) ir „Pamiatnaja knižka Kovenskoi gubernii na 1904 g." (1903, Kaune), pamėginsiu sugretinti******) nelietuviškųjų Rusijoj spausdinamųjų laikraščių prasiplatinimą 1892 ir 1902 metuose tarp Kauno gubernijos gyventojų[1]).

1892 m. Kauno gubernijoj buvo 1.625.656 gyventojai[2]); jie sau siųsdinosi 10.159 Rusijoj spausdinamųjų laikraščių egzempliorius. Taigi vienas toks laikraštis teko[o]) 160 gyventojų, jei tik gyventojų skaičius bus čia[oo]) teisingai parodytas. 1902 m. buvo ten 1.649.096 gyv.[3]), kuriems ėjo 17.860 laikr. egz. — vienas Rusijoj spausdintas laikraštis (laikraščio egzempliorius) teko[o]) 92 gyventojam. Jeigu atkreipsime dėmesį į įtartinai[ooo]) didelį Kauno gub. gyventojų skaičių 1892 m., palyginant[oooo]) su 1902 metais; į tai, jog po ryšeliu (po banderole) gaunamųjų užsieninių laikraščių parsisiųsdinimas[ooooo]) Kauno gubernijon negalėjo sumažėti (be priežasties) per 10 metų, tik galima spėti, jog padidėjo[oooooo]) (1892 m. jų ėjo net

---

*) 1905 m.: ribose.
**) 1905 m.: tai.
***) 1905 m.: gulės.
****) 1905 m.: tyrinėjant.
*****) 1905 m.: kultūriškąjį stovį.
******) 1905 m.: sustatyti.
[1]) Žinios apie pačius laikraščius 1892 m. yra[o]) „Kovensk. gub." pusl. 295, 1902 m. „Pam. kn." pusl. 61.
[o]) 1905 m.: randasi.
[2]) „Kov. gub" pusl. 362.
[o]) 1905 m.: buvo ant.
[oo]) Tuodu žodžiu 1938 m. įrašyta.
[3]) „Pamiat. knižka" pusl. 67.
[ooo]) 1905 m.: atidžią ant abejotinai ir t. t.
[oooo]) 1905 m.: sulyginant.
[ooooo]) 1905 m.: išrašinėjimas.
[oooooo]) 1905 m.: pasididino.

139 egz., tuo tarpu 1902 m. nėra žinių*); jog lietuvių tautos visuomeniniam**) gyvenimui stiprėjant***), didėjo****) ir parsisiųsdinimas jų kalba Prūsų Lietuvoje leidžiamųjų laikraščių, — jog „Ukininkas“, „Tėvynės Sargas“, „Darbininkų Balsas“, „Varpas“ ir kiti 1902 metų laikraščiai platinosi po Kauno gubernijąą didesniu egzempliorių skaičiumi negu tas pats „Ukininkas“, „Varpas“, „Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga“, „Apšvieta“ ir kiti lietuvių laikraščiai 1892 metais*****); jog ir kitų kalbų užsieniniai******) laikraščiai, pašto[0]) nežymėti, 1902 m. daugiaus mus pasiekdavo, negu 1892 m., nes tatai turėjo atitikti mūsų krašto kilimo reikalą[00]): gana drąsiai galima tvirtinti, jog Kauno gubernijoje v i s o k i ų (leidžiamų Rusijoj ir užsieniuose) laikraščių reikalavimas auga greičiaus, negu reikalavimas vien tik Rusų valstybėje[000]) spausdinamųjų laikraščių. Tur būt, neapsiriksime pasakę[0000]), jog pirmasis reikalavimas per tą laiko tarpą bent[00000]) d u k a r t bus užaugęs[000000]).

Miestas, miestelis ir sodžius kiekvienas gyvena savo gyvatą, į kitų nepanašią°). Labai naudinga būtų pamatyti, kiek kas iš jų skaito. Apie miestelius neturiu tam tikrų žinių. Mano šaltiniuose jie *papaviečiui* (pavietais)°°) su sodžiais ir kitomis sėdybomis suvienyti. Jei tat ir nevisai teisinga, tai visgi paklaida mažesnė negu priskaitant juos prie miestų, kurių gyvenimas skiriasi nuo jųjų gyvenimo labiaus, negu miestelių nuo kaimo°*); du vadinamuoju miestu — Vydžius (182 laikr. egz.

---

*) 1905 m.: nežinau kiek.
**) 1905 m.: visūmenės.
***) 1905 m.: augant.
****) 1905 m.: augo.
*****) 1905 m.: metuose.
******) 1905 m.: užsienių.
[0]) 1905 m.: krasoj.
[00]) 1905 m.: nes toks buvo mūsų krašto tobūlinimosi reikalavimas.
[000]) 1905 m.: viešpatystėje.
[0000]) 1905 m.: sakysim (viet. Tur būt, neapsiriksime pasakę).
[00000]) 1905 m.: mažų-mažiausiai.
[000000]) 1905 m.: užaugo.
°) 1905 m.: gyvata .... nepanašia.
°°) 1938 m. nekeičiu jų apskritimis. 1905 m. spaudos riktas: Mano straipsnyje.
°*) 1905 m. po to dar: bent paskutiniame atžvilgyje ryšys yra didesnis.

1902 m.) ir Šiaduvą (93 laikr. egz. 1902 m.) aš pats atskirsiu nuo miestų grupės*) ir įskaitysiu**) į miestelių grupę***), nes po teisybei tiedu mūsų „miestai“ maž kuo, gal ir niekuo, nesiskiria nuo paprasto žydų miestelio. Septyniuose gubernijos ir pavietų miestuose 1892 m. buvo skaitoma 4.918 laikr. egz. (tai buvo 48,41% viso Kauno gub. gaunamų egzempliorių), likusius gi 5.241 egz. (51,59%) skaitė „pavietai“, t. y. miesteliai, dvarai, sodžiai, vienasėdijos ir t. t. 1902 m. šiems skaičiams atsako 7.918 ir 9.942 egz. (44,22% ir 55,78%). Šiaip****) visoj gubernijoj laikr. egz. skaičius užaugo 76% (17.860 egz. vietoj 10.159 egz.). Tad miestuose padaugėjo*****) 61% (7.918 viet. 4.918), pavietuose 90% (9.942 viet. 5.241). Taigi 1) laikraščių reikalavimas išaugo ne tik absoliučiai******) pats iš savęs (76%), bet ir proporcionaliai******) palyginus°) su gyventojų skaičium, kuris negi galėjo užaugti 76 nuošimčiais; 2) laikraščių reikalavimas pavietuose augo greičiau negu miestuose ir ne tik absoliučiai******) (pavietuose 90%, miestuose 61%), bet ir proporcijonaliai******) °°) (1892 m. 51,59% pavietuose, 48,41% miestuose, 1902 m. 55,78% ir 44,22%), 4 su viršum nuošimčiais pavietų naudai. Klausimą, kiek užaugo gyventojų skaičius per tiek laiko, paliksiu šalyje be atsakymo: nėra tvirtų žinių ne tik apie visų gubernijos gyventojų skaičiaus augimą, bet ir apie atskirų svarbių-svarbiausių mūsų visuomenės gyvenamųjų°°°) vietų jokių nuošimčių išvesti negalima — mažkam tikusių mūsų°°°°) valdininkų „gyventojų statistikoje“°°°°°) tokie, sakysime°°°°°°), Šiauliai prieš pirmąjį (1897 m.) visuotiną Rusų valstybės°) gyventojų surašymą, kuris iš dalies ėjo valdžios

*) 1905 m.: grupos.
**) 1905 m.: priskaitysiu.
***) 1905 m.: kuopą.
****) 1905 m.: Šeip.
*****) 1905 m.: pasididino.
******) 1905 m. visur: absoliutiškai, proporcionališkai.
°) 1905 m.: (sulyginus) prie... skaičiaus, kurisai juk negalėjo.
°°) 1905 m. prieš tai dar: viens prie kito.
°°°) 1905 m.: gyvenimo.
°°°°) Čia, žinoma, rusų.
°°°°°) 1905 m.: pagal... statistiką.
°°°°°°) 1905 m.: padėkime.
°) 1955 m.: viešpatystės.

statistikos patikrinimu*), turėjo net per 21.000 gyventojų, o dabar pasirodo teturį tik 17.000! Telšiai tuomet — 11.000 su viršum, dabar — 6.500 ir t. t.! o po teisybei visi mūsų miestai auga, bent nesusitraukia... 1902 m. miestų gyventojų buvo 139.699, pavietų — 150.397[4]), tad 1 laikraštis atitinka**) 18 miestiečių (139.699:7.918) ir 152 pavietiečiu (1.509.397: 9.942). Atskirais miestais skirdami, gauname: 1902 m. gyventojų ir parsisiųsdinamųjų laikraščių skaičiumi 1 vietą užima pavieto ir gubernijos miestas Kaunas su savo 73.743 gyv. ir 4.194 laikr. egz. (1892 m. taip pat I: 2.356 laikr. egz.), taigi 1 laikraštis 17 gyvent.; II gyventojų ir III laikr. (egz.) skaičiumi — Šiauliai su 17.196 gyv. ir 858 egz. (1892 m. III laikr. skaičiumi 596), taigi 1 laikr. 20 gyv.; III gyvent., II laikr. skaič. Panevėžys su 14.625 gyv. ir 957 egz. (1892 m. egz. skaič. taip pat II: 706), tad 1 laikr. 15 gyv.; IV Ukmergė 13.263 gyv., 651 egz. (1892 m. egzempl. skaič. V: 362) — 1 laikr. 22 gyv.; V Raseiniai 7.537 gyv., 505 egz. (1892 m. egz. sk. IV: 403) — 1 laikr. 15 gyv.; VI Zarasai (rusų kalba***) Novoaleksandrovsku pramanytas) su 6.838 gyv. ir 424 egzempl. (1892 m. taip pat VI:265) — 1 laikr. 16 gyventojų; VII Telšiai 6.497 gyv., 329 egz. (1892 m. VII: 230) — 1 laikraštis 20 gyventojų[5]). Nors daugiausiai egzempliorių, 4.194 iš 7.918 (53% visų Kauno gub. miestuose gaunamų egzempl.) išrašo gubernijos miestas, kuriame gyventojų yra daugiau, negu pusė visų gubernijos miestų gyventojų, 73.743 iš 139.699 (taip pat kuone 53%), bet laikraščių prasiplatinimo atžvilgiu Kaunas neina pirmuoju****):

I.	Panevėžyje	vienas laikraštis	atitinka	15 gyv.	(14,91);
II.	Raseiniuose	„	„	15 „	(14,98);
III.	Zarasuose	„	„	16 „	
IV.	Kaune	„	„	17 „	
V.	Telšiuose	„	„	20	(nepiln.)
VI.	Šiauliuose	„	„	20 gyv.	(su virš.)
VII.	Ukmergėje	„	„	22 „	

*) 1905 m.: buvo gal ir kontroliu... statistikai.

[4]) „Pam. kn.“ pusl. 72.

**) 1905 m.: puola ant.

***) 1905 m.: kalboje.

[5]) „Pam. kn.“ pusl. 172 — apie miestų gyventojus.

****) 1905 m.: su... prasiplatinimu vietinių gyventojų tarpe išeina kitaip.

Per dešimtį metų laikraščių išrašinėjimas padidėjo*): I. Ukmergėj 80%, II. Kaune 78%, III. Zarasuose 60%, IV. Šiauliuose 44%, V. Telšiuose 43%, VI. Panevėžyj 36%, VII. Raseiniuose 25%.

Stebėtinas skaitymo augimas dviejuose mūsų gan nežymiuose miestuose, Ukmergėje ir Zarasuose, katrų ypačiai antrajame**) laikraščiai gan plačiai skaitomi. Raseinius veikiai apveiks kiti miestai, labiausiai Kaunas ir Zarasai, plačiu skaitymo augimu pirmose eilėse žengiantieji. Žymus mūsų visuomenės judėjimo centras Šiauliai laikraščių išrašinėjimo***) augimo ir jų prasiplatinimo****) gan mažus parodo skaičius; bent aš, turiu prisipažinti, laukiau didesnių.

Pavietų tarpe I vietoje gyventojų ir II laikraščių skaičiumi eina*****) Raseinių pav. 241.039 gyv., 2.006 egz. (1892 m. 1.055 egz. — II vieta) — 1 laikr. tenka[0]) 120 gyv.; II gyventojų ir I laikraščių skaičiumi Šiaulių pav. 237.513 gyv., 2.018 egz. (1892 m. 1.243 — I) — 1 laikr. 118 gyv.; III gyvent., V laikraščių skaičiumi eina[00]) Ukmergės pav. 228.730 gyv., 1.080 egz. (1892 m. 592 — V) — 1 laikr. 212 gyv.; IV gyvent., III laikr. skaičiumi Panevėžio pav. 222.609 gyv., 1.453 egz. (1892 m. 688 — IV) — 1 laikr. 153 gyv.; V gyvent., VII laikr. skaičiumi Zarasų pav. 210.059 gyv., 699 egz. (1892 m. 491 — VI) — 1 laikr. 315 gyv.; VI laikr. skaičiumi Telšių pav. 188.829 gyv., 1.415 egz. (1892 metų 703 — III) — 1 laikr. 133 gyv.; VII gyvent., VI laikr. skaičiumi Kauno pav. 170.392 gyv., 996 egz. (1892 m. 469 — VII) — 1 laikraštis 170 gyventojų[6]).

Laikraščių prasiplatinimu pavietai eina tokioje eilioje:

I.	Šiaulių paviete laikraštis tenka[000])	118 gyvent.
II.	Raseinių pav.	120 „
III.	Telšių pav.	133 „

*) 1905 m.: pasididino.
**) 1905 m.: kurių paskutiniajame.
***) 1905 m. spaudos riktas: išvažinėjimo.
****) 1905 m.: augime ir prasiplatinime.
*****) 1905 m.: vietą... užima.
[0]) 1905 m.: ant (taip ir toliau).
[00]) Ir 1905 m.: eina.
[6]) „Pam. kn.“ pusl. 172 (apie miestų gyventojus).
[000]) 1905 m.: išpuola ant.

IV. Panevėžio pav. laikraštis tenka ..... 153 gyvent.
V. Kauno pav. ..... 170 „
VI. Ukmergės pav. ..... 212 „
VII. Zarasų pav. ..... 315 „

Per dešimtį metų laikraščių parsisiųsdinimas padidėjo*) pavietuose:

I. Kauno pav. 113%, II. Panevėžio pav. 111%, III. Telšių pav. 101%, IV. Raseinių pav. 90%, V. Ukmergės pav. 83%, VI. Šiaulių pav. 62%, VII. Zarasų pav. 42%.

Šie skaitmenys aiškiai rodo**), jog laikraščiai labiaus yra prasiplatinę Žemaičiuose (Šiaulių, Telšių, Raseinių pav.) negu Augštaičiuose, o šiuose labiau vakaruose, taigi***) Žemaičių pasieniu (Panevėžio ir Kauno pav.) negu rytuose (Ukmergės ir Zarasų pav.); blogiausia****) Zarasų pav., kurio nemaža dalis gudų*****) užgyventa, nors pats Zarasų miestas gan žymią tuo atžvilgiu******) užimą vietą tarp Kauno gubernijos miestų. Laikraščių parsisiųsdinimo augimu Žemaičių pavietai pasilieka užpakalyje Kauno ir Panevėžio pav.; Žemaičiuose bene bus užsilikęs skaitymo noras, laikraščių prasiplatinimu išreikštas, nuo senesnių gadynių, nuo garsingo Valančiaus vysskupavimo laiko?.. Tas noras reiškėsi dar ir skaičium čia nereiškiamu vadinamųjų „nelegališkų“, Prūsų Lietuvoje ir Amerikoje spausdinamų, lietuviškųjų laikraščių (Apžvalgos ir Tėvynės Sargo, Varpo ir Ukininko, taip pat ir kitų) prasiplatinimu kaip tik pavietuose, kas draugėn sudėjus su aukščiau nurodytais skaitmenimis daug didesnį rodo pavietų įsiskaitymą°). Zarasų pav. ir laikraščių platinimosi augimu liko paskutiniuoju; priminsiu, jog ir šiaip visokių laikraščių, ne tik Rusijoj spausdinamų, grynuose lietuvių pavietuose platinasi daugiaus, negu

---

*) 1905 m.: pasididino.
**) 1905 m.: Iš privestų skaičių aiškiai matome.
***) 1905 m.: t. y.
****) 1905 m.: blogiausiai stovi.
*****) 1905 m.: baltarusių.
******) 1905 m.: tame atvėjuje.
°) 1905 m. šis rankraščio sakinys dėl rusų cenzūros, kuri pat pradžioje buvo panašų „nelegalumą“ praleidusi, gal pačios redakcijos išbrauktas, negavo būt išspausdintas. Dabar jį čia kartoju, deja, ne iš rankraščio, tik iš atminties.

maišytame lietuvių ir gudų*) Zarasų paviete. Patys gudai*) jokių tokių „nelegališkų“ raštų nemato...

Kalbos atžvilgiu**) Kauno gubernijoj skaitomi laikraščiai 1902 m. taip***) skiriami: I rusų kalba****) 11.689 egz. (65,45%), II lenkų 4.353 egz. (24,37%), III latvių 666 egz. (3,73%), IV žydų 586 egz. (3% su viršu), V vokiečių 530 egz. (beveik 3%), kitomis kalbomis*****) 36 egz. 1892 m. rusiškų laikr. buvo 6.828 egz. (67,21%) — I, II lenkiškų 2.275 (22,40%), III vokiškų 490 (4,82%), IV žydiškų 321 (3,16%), V latviškų 245 (2,41%). Per dešimtį (1892—1902) metų rusiškų laikraščių parsisiųsdinimas užaugo 71% (11.689 viet. 6.828), lenkiškų 91% (4.353 viet. 2.275), latviškų 72% (666 viet. 245), žydiškų 83% (586 viet. 321), vokiškų 8% (530 viet. 490). Taigi******) augimu Kauno gub. blogiausiai sekasi, be vokiškų laikraščių, kurie pas mus beveik vietoje[0]) stovi (8%), rusiškiems laikraščiams, geriausiai lenkiškiems, kurių skaičius padidėjo ne tik absoliučiai (91%), bet ir proporcijonaliai — rusiškų laikraščių augimo nenaudai[00]) — 2%: 1892 m. lenkiškų laikr. buvo 22,40%, rusiškų 67,21% viso laikraščių egzempliorių skaičiaus, 1902 m. lenkiškų 24,37%, rusiškų 65,37%. O per tą laiką kiek padidėjo pačių lenkų skaičius žemaičių ir aukštaičių šalyje? Argi taip pat 91%? Abejoju... Tvirtas lenkiškų laikr. skaitymo augimas pas mus galima išaiškinti pačių mūsų lenkų dvasios stiprėjimu[000]) ar jųjų (lenk.) laikraščių platinimusi tarp lietuvių trūkstant[0000]) lietuviškų laikraščių... Žydų laikraščius skaito vieni žydai. Stebėtinai mažai jie brangina savo raštą[00000]): 310.272[7]) žydu par-

*) 1905 m.: baltarusių.
**) 1905 m.: Kalba.
***) 1905 m.: teip (kaip ir šeip).
****) 1905 m.: kalboje.
*****) 1905 m.: kitose kalbose.
******) 1905 m.: Išeina, jog.
[0]) 1905 m.: ant vietos.
[00]) 1905 m.: kenksmui.
[000]) 1905 m.: augimu.
[0000]) 1905 m.: dėlei stokos. Visur čia 1938 m. lenkiškų, rusiškų ir t. t. vietoje 1905 m. lenkų, rusų ir t. t. Taip pat 1938 m. padidėjo viet. 1905 m. pasididino, 1938 m. taip pat viet. 1905 m. teipgi ir t. t.
[00000]) 1905 m.: stebėtinas mažas jų prisirišimas prie savo rašto.
[7]) „Pam. kn.“ pusl. 75.

sisiųsdina 586 savo laikraščių egzempliorius! 1 žydų laikraštis 530 žydų! Latvių laikraščius skaito latviai, bet ir ne vienas iš Rygos, Liepojos*) ar Mintaujos pagrįžęs lietuvis; vokiečių — patys vokiečiai ir visokie komersantai, dvarininkai**) ir kiti turintieji rišančius juos su Kuržemiu ir Lyvų žeme reikalus; rusų — visų kalbų gyventojai. Galima spėti, jog pasirodžius mūsų, cenzūros leidžiamiesiems lietuviškiems laikraščiams, šis tas pasikeis***) dabartiniame laikraščių sugrupavime nuošimčiais pagal kalbas. Viena****), lenkiškų laikraščių platinimas Kauno gub. neaugs taip smarkiai, kaip lig šiam laikui, nes lietuviškieji laikraščiai atims nuo jų nemaža skaitytojų lietuvių, kurie ras, kas jiems reikalinga, ir savo laikraščiuose. Kita — rusiškų laikraščių platinimosi augimas pas mus dar labiaus sumažės; matėm jau, jog ir ligi*****) šiam laikui jų augimas mažinas greta vis smarkesnio vietinių gyventojų kalbomis******) leidžiamų laikraščių augimo (žydiškų, lenkiškų ir latviškų), o ką sakyti apie įtaką[0]) lietuviškų laikraščių!

Visuomenės[00]) gyvenimo stiprėjimas[000]) vis labiau skirsto jos grupių[0000]) reikalus, atstumia jas vieną nuo kitos; jų reikalavimai vis gilėja[00000]), įvairiauja, kas matyti ir laikraščių atžvilgiu[000000]). Jo (visuomenės gyvenimo)[°]) žengimą pirmyn Kauno gub. nurodo padidėjimas[°°]) nuo 1892 iki 1902 m. parsisiųsdinamųjų laikraščių skaičiaus: 1892 m. buvo 260 laikr. (vardų, antraščių[°*]), ne egzempliorių), 1902 m. 300, t. y. 15½% daugiaus negu pirmiaus. Kokius laikraščius „kaunie-

*) 1905 m.: Liepojaus.
**) 1905 m.: dvarponiai.
***) 1905 m.: persimainys.
****) 1905 m.: Pirma.
*****) 1905 m. spaudos riktas: kiti. Tur būt, viet. iki.
******) 1905 m.: kalbose.
[0]) 1905 m.: įtekmę.
[00]) 1905 m.: Visūmenės.
[000]) 1905 m.: tobulinimos.
[0000]) 1905 m.: grupų (kuopų).
[00000]) 1905 m.: giliaus tobulinasi.
[000000]) 1905 m.: pdk. nors ir su laikraščiais.
[°]) 1905 m.: Jų.
[°°]) 1905 m.: pasididinimas.
[°*]) 1905 m.: antrašų.

čiai“ pasirenka skaityti*)? 1892 m. Kauno gubernijoje buvo išrašoma rusiškieji laikraščiai: I. „Sviet“ 1.068 egz., II. Kovenskija Gubernskija Viedomosti“ 560, III. „Niva“ 378, IV. „Novosti“ 295, V. „Syn Otečestva“ 288, VI. „Dień“ 203, VII. „Vilenskij Viestnik“ 172, VIII. „Novoje Vremia“ 150 ir t., o lenkiškieji laikraščiai I. „Gazeta Świąteczna“ 232 egz., II. „Przegląd Katolicki“ 197, III. „Kraj“ 183; 1902 m. rusiški laikraščiai I. „Birževyja Viedomosti“ 2.108 egz., II. „Niva“ 784, III. „Novosti“ 756, IV. „Sviet“ 533, V. „Kov. Gub. Vied.“ 291, VI. „Rodina“ 271, VII. „Novoje Vremia“ 225, VIII. „Vilenskij Viestnik“ 215, IX. „Vokrug Svieta“ 207, X. „Pravitelstvennyj Viestnik“ 160, XI. „Sievero-Zapadnoe Slovo“ 143 ir kt., o lenkiški I. „Kurjer Polski“ 579 egz., II. „Gazeta Świąteczna“ 470, III. „Kraj“ 369, IV. „Gazeta Polska“ 274, V. „Przegląd Katolicki“ 195, VI. „Słowo“ 160, VII. „Zorza“ 146, VIII. „Biesiada Literacka“ 143, IX. „Wiek“ 136 ir kt.

Paaiškinimui kai kurių skaitmenų**) pridėsiu porą žodžių. 1892 m. antrosios „Birževyja Viedomosti“ laidos dar nebuvo, ir Kauno gub. viešpatavo dideliai biaurus „Sviet“, paprastai Svietiku vadinamas; „Birž. Vied.“ pasirodžius, jų pigumas ir ne per didelis straipsnių rimtumas***) praplatino jį Kauno gub., tad ligi 1902 m. jis davė****) gan didelį smūgį „Svietui“, kurio pigumas ir agresingi*****) straipsniai ne tik pritraukė jam mūsų obrusitelių simpatijas, bet ir ne vieną kitatautį paragino pažinti šį savo priešą[0]), ir „Synui Otečestva“, spekuliantų laikraščiui, kurio skaitytojų skaičius per dešimtį metų nukrito pas mus ligi 33; „Birž. Viedom.“ prasiplatinimui padėjo nustojimas išeidinėjimo laikraščio „Dień“. Tačiau[00]) dar ir dabar tokie ypačiai biaurūs[000]) laikraštėliai kaip „Sviet“ ir „Rodina“

*) 1905 m.: noriai skaito. Mano turimoje „Viln. Žinių“ iškarpoje dar 1910 m. esu pasižymėjęs savo abejojimą, bene buvo čia „Žiniose“ klaidingai išspausdinta.

**) 1905 m.: skaičių.

***) 1905 m.: gilumas.

****) 1905 m.: uždavė.

*****) 1905 m.: skandališkojo turinio. Nevykęs posakis, kuris 1905 m. pabaigoje ir vėliau būtų, be abejo, pakeistas žodžiu „juodašimtiški“.

[0]) 1905 m.: teko čia obrusitelius nutylėti ir iš viso nevykusiai pasisakyti: straipsniai buvo jau ir pas mus prie jo pritraukę plačias minias.

[00]) 1905 m.: Tečiaus.

[000]) 1905 m.: biaurus par excellence.

turi pas mus ligi 800 skaitytojų. Buvo laikas, kada nemirštamąjį „Svietą“ skaitė dėliai jo politinio*) piktažodžiavimo ir ne valdininkai, ir ne rusai; dabar jo skaitytojų skaičius nuo 1892 iki 1902 m. per pusę sumažėjo, bet argi ir dabar mūsiškiai (tarp kurių, kiek žinau, savo laiku gan svarbią vietą buvo užėmę mūsų kunigai) jį paturi?

„Novosti“ siųsdinamos dabar 2½ karto daugiau negu pirma, labiausiai žydų pas mus skaitomos, kuriuos patraukia prie savęs jų reikalų užtarimu**). „Niva“ gyvuoja pas mus savo paveikslėliais ir priedais. „Kov. gub. Ved.“, „Vilen. Viestnik“ ir „Pravit. Viestnik“ valdžios įstaigų ir valdininkų siųsdinami; stebėtinas „Kov. Gub. Ved.“ prenumeratorių skaičiaus sumažėjimas kuone per pusę! Apie rusiškus laikraščius galima sakyti, jog kauniečiai, jei kuriuos savo noru išrašinėja, tai jieško juose ne šiokių ar tokių siekinių***) (idėjų), bet reikalingų sau žinių ir žiūri ne į jų pakraipą, bet į jų kainą; kai kam betgi įdomu pasiskaityti ir dėl reiškiamų juose nuomonių****), tad išrašinėja net „Svietą“ ir „Rodiną“. Nors „Birževyja Viedomosti“ ne per daug idėjinis*****) laikraštis, bet mūsų kraštui[0]) jis jau turi[00]) nuopelno tuo, jog savo pigumu pritraukęs prie savęs kauniečius atšalino nuo biaurių laikraščių, o pats duoda ir naudingų pasiskaitymų[000]).

Iš lenkiškų laikraščių labiausiai platinasi pas mus atžagariai[0000]) arba spekuliavimo laikraščiai; „Krajo“ išrašinėjimas du kart padidėjo. „Przegl. Katol.“ kunigų skaitomas, ir jo platinimas pas mus nieku būdu neauga. Du lenkišku laikraščių, sodiečių reikalams skiriamos „Gazeta Świąt.“ ir „Zorza“, 1902 m. rado pas mus net 600 (470+146) prenumeratorių, o nuo 1892 m. „Gaz. Świąt.“ siųsdinimas užaugo pas mus du kart.

---

*) 1905 m.: politiškojo.

**) 1905 m.: savo užsiinteresavimu (užsiėmimu) jų veikalais.

***) 1905 m.: jieškinių.

****) 1905 m. neaiškiai: didžioji gyventojų dalis jieško ir tam tikrų nuomonių.

*****) 1905 m.: idėjos.

[0]) 1905 m.: prieš mūsų kraštą.

[00]) 1905 m.: turis.

[000]) 1905 m.: šiokį-tokį dvasišką peną.

[0000]) 1905 m. J. Jablonskis taip čia ištaisė mano „konservatyvinius“.

Valdžios žiniomis[8]), *) lenkiškai kalbančių valstiečių viso labo turime 2.182 asmeniu**) (Kauno pav.), tad jeigu būtų žinoma, kiek jie***) išrašo, likusius egzempliorius, reikėtų manyti, skaito lenkiškai kalbantieji bajorai, miestelėnai ir kelintas lenkiškai nekalbąs valstietis ar ne valstietis****); tokiu būdu galima būtų sužinoti, kiek, nesant lietuvių spaudai, platinosi tarp lietuvių sodiečių lenkų kultūra.

„Vilniaus Žinių" prasiplatinimas per pirmąjį pusmetį 1905 metų.*****)

Dar rudenį 1905 m., leidus P. Vileišiui, iš „Vilniaus Žinių" administracijos knygų suskaičiavau******), kur ir kiek dienraščio ėjo per pirmąjį 1905 m. pusmetį. Pirmasis[0]) pusmetis tai metas, kada „Vilniaus Žinias" išrašė v i s i, kas šiokiu ar tokiu būdu buvo susijęs[00]) su kultūriniu[000]) lietuvių judėjimu; tų laikų prenumerata parodo, bent iš dalies (skaitmenimis)[0000]), ką davė ilga ir sunki tautiškai susipratusiųjų lietuvių kova už savąją spaudą ir kultūrą. Teisybė, ši prenumerata būtų kiek mažesnė, jei spaudos laimėjimas nebūtų pritraukęs prie jau nusistačiusios[00000]) lietuvių kultūros ir tų, kurie[000000]) spaudos nesant būtų nuo jos tolinęsi, ir jei daug kur nebūtų buvę uolaus raginimo išsirašyti dienraštį. Tačiau, iš kitos pusės, nereikia užmiršti, kad tuo pat metu ėjo „Lietuvių Laikraštis", kurio nesant „Vilniaus Žinių" prenumerata būtų kiek didesnė. Taigi galima

---

[8]) „Pam. knižka" pusl. 78.

*) 1905 m.: Pagal valdiškas žinias.

**) 1905 m.: ypati.

***) Dabar pridurtume: tikriau jiems.

****) 1905 m. neaiškiai: lenkiškai kalbantieji nevalstiečiai ir ne lenkiškai kalbantieji ne valstiečiai ir ne lenkiškai kalbantieji valstiečiai.

*****) Iš 1908 m. „Vilniaus Žinių" Nr Nr 161 ir 162. Pasirašė M. Biržiška.

******) 1908 m.: aprokavau.

[0]) 1908 m.: Pirmasai.

[00]) 1908 m.: surištas.

[000]) 1908 m.: kultūriškuoju.

[0000]) 1908 m.: skaitlinių atžvilgiu.

[00000]) 1908 m.: išsidirbusios.

[000000]) 1908 m.: ką.

prileisti, kad „Vilniaus Žinių“ prenumerata (pradžioj 1905 m.) maždaug parodo skaitmenimis*) tikrąjį „lietuvių judėjimo“ (ligi spaudos atgavimo) rezultatą.

Pereinu prie pačių skaitmenų*). Skaitant metinius, pusmetinius ir t. t. prenumeratorius iš „V. Ž.“ administracijos knygų**), viso išeina 5.613 egzempliorių (prenumeratorių), tame skaičiuje 743 kunigai ir 4.870 šiaip jau žmonių. Ekspedicijoj man buvo paaiškinta, kad pirmąjį pusmetį ėjo daugiausia 5.900 egz., skaitant kartu ir mėnesinius prenumeratorius, kurių tačiau mano peržiūrėtose knygose nebuvo. Taigi mano nustatomas***) prenumeratorių skaičius beveik****) 300 yra mažesnis už tikrąjį. Skirstant tuos 300 tarp atskirų paštų*****), išeis skirtumo ne daugiau kai 1—5 egz. paštui******), kas, žinoma, nesvarbu.

Iš tų 5.613 egz. Kauno gub. ėjo 2.990 (384 kunigai ir 2.606 kiti), Suvalkų gub. 886 (110 kun. ir 776 kiti), Vilniaus gub. 310 (71 kun. ir 239 kiti), Gardino gub. 26 (14 kun. ir 12 kitų), Latvijon (Kuršas, Lyvžemis, Žemgaliai) 399 (61 kun. ir 388 kiti), Estijon 13, Lomžos gub. 43 (21 kun. ir 22 kitu), Lenkijon, be Suvalkų ir Lomžos gub., 151 (17 kun. ir 134 kiti)⁰), Suomijon 7, (Europos) Rusų gub. 498 (41 kun. ir 457 kiti), Kaukazan, Turkestanan ir Sibiran 162 (9 kun. ir 153 kiti), užsieniuosna, daugiausia Amerikon, 128 (15 kun. ir 113 kitų). Taigi iš 100 prenumeratorių Kauno gub. kunigų buvo 12½, Suvalkų g. kun. 12½, Vilniaus g. kun. 24, Gardino g. kun. 54. Įdomūs skaitmenys⁰⁰), kurie daug sako.

Kauno gub. prenumeratoriai taip galima pavietais⁰⁰⁰) išskirstyti: *Šiaulių* pav. ir mieste 676 (57 kun. ir 619)⁰⁰⁰⁰), tiktai

*) 1908 m. visur: skaitlinės.

**) 1908 m.: pagal knygas.

***) 1908 m.: suvestasis.

****) 1908 m.: beveik ant.

*****) 1908 m.: vietų krasų.

******) 1908 m.: nedaugiau 1—5 egz. ant krasos.

⁰) Su Lomžos gub. ir nelietuvių apgyventa pietine Suvalkų gub. dalim Lenkijoje buvo per 200 (per 40 kun. ir per 160 kitų).

⁰⁰) 1908 m.: Įdomios skaitlinės. *1938 m. pastaba:* aiškiau pasakius, „Viln. Žinias“ parsisiųsdino 743 kun., tad apie 13¼% viso prenumeratorių skaičiaus.

⁰⁰⁰) 1938 m. sakytume: apskritimis.

⁰⁰⁰⁰) 1908 m. klaidingai 724 (63 ir 661). Mat, Kelmė klaidingai mano buvo priskirta Šiaulių pav.

mieste[1]) 92 (3 k. ir 89), tiktai paviete 584 (54 k. ir 530); *Panevėžio* pav. ir mieste 547 (52 k. ir 495), tiktai mieste 63 (8 k. ir 55), tiktai paviete 484 (44 k. ir 440); *Telšių* pav. ir mieste 434 (59 k. ir 375), tiktai mieste 51 (8 k. ir 43), tiktai paviete 383 (51 k. ir 332); *Ukmergės* pav. ir mieste 378 (46 kun. ir 332), tiktai mieste 32 (8 k. ir 24), tiktai paviete 346 (38 k. ir 308); *Raseinių* pav. ir mieste 424 (66 k. ir 358)*), tiktai mieste 41 (2 k. ir 39), tiktai paviete 383 (64 k. ir 319)**); *Kauno* pav. ir mieste 269 (60 kun. ir 209), tiktai mieste 64 (14 kun., tame skaičiuje 2 vyskupu, ir 50), tiktai paviete 205 (46 k. ir 159); *Zarasų* pav. ir mieste 262 (44 kun. ir 218), tiktai mieste 10 (5 k. ir 5), tiktai paviete 252 (39 k. ir 213). Taigi visoje Kauno gub. 2.990 (384 k. ir 2.606), tiktai miestuose (gubernijiniame ir pavietiniuose)***) 353 (48 kun. ir 305), tiktai pavietuose 2.637 (336 kun. ir 2.301).

Įdomu sužinojus, per kuriuos pavietų paštus****) „Viln. Žinių" daugiausia ėjo. Taip, *Šiaulių* pav. per Joniškio paštą ėjo 106 egz. (6 kun. ir 100), daugiau negu per Šiaulius; per Žagarę 58 (3 k. ir 55); per Papilę 52 (4 kun. ir 48), per Viekšnius 44 (2 kun. ir 42), per Radviliškį 39 (1 kun. ir 38), per Gruzdžius 36 (2 kun. ir 34), per Kuršėnus 31 (3 kun. ir 28), per Akmenę 23 (2 kun. ir 21), per Šeduvą 21 (2 kun. ir 19), kitur (Luokė, Baisogala, Michelmontas ir t. t.) mažiau.

Panevėžio pav. per Pasvalį 102 (8 kun. ir 94), Biržus 90 (6 kun. ir 84), vis daugiau negu per Panevėžį; per Vabalninką*****) 59 (7 kun. ir 52), per Linkuvą 44 (2 kun. ir 42), per Rozalimą 36 (1 kun. ir 35), per Pakruojų 35 (6 kun. ir 29),

---

[1]) Suskaityti tie, kurie°) gauna dienraštį iš miesto pašto°°), bet ne tiktai tie, kurie mieste tegyvena.

°) 1908 m.: ką.

°°) 1908 m.: krasos.

*) 1908 m. klaidingai: 376 (60 k. ir 316). Žiūr. °°°°) prierašą (281 pusl.).

**) 1908 m. klaidingai: 335 (58 k. ir 277). Žiūr. °°°°) prierašą (281 pusl.).

***) 1908 m.: gub. ir pav.

****) 1908 m.: per kurias krasas paviete. Toliau taip pat krasas 1938 m. pakeičiame paštais.

*****) 1908 m.: Vabalninkus.

per Pumpėnus 28 (4 kun. ir 24), per Ramygalą 25 (2 kun. ir 23), per Žeimelius 24 (1 kun. ir 23), kitur (Laba)*) mažiau.

Telšių pav. per Kretingą 62 (7 kun. ir 55), per Salantus 53 (11 kun. ir 42)**), daugiau negu per Telšius; per Plungę 50 (9 kun. ir 41), per Ilakius 48 (3 kun. ir 45), per Sedą 44 (6 kun. ir 38), per Skuodą 41 (2 kun. ir 39), per Varnius 34 (6 kun. ir 28), per Žarėnus***) 23 (2 kun. ir 21) ir t. t. (Laukuvą, Gargždus).

Ukmergės pav. per Kupiškį 94 (10 kun. ir 84), Uteną 79 (4 kun. ir 75), Anykščius 35 (2 k. ir 33), daugiau negu per Ukmergę; per Raguvą 24 (4 kun. ir 20) ir t. t. (Kavarską, Liaudiškius, Subačių, Taujėnus, Šėtą, Troškūnus).

Raseinių pav. per Kelmę 48 (6 kun. ir 42)****), Švėkšną 42 (1 kun. ir 41), daugiau negu per Raseinius; per Šilalę 33 (7 kun. ir 26), Rietavą 32 (2 kun. ir 30), Kvedarną 32 (3 kun. ir 29), Jurbarką 30 (7 kun. ir 23), Nemakščius 23 (3 kun. ir 20), Kražius 18 (3 kun. ir 15) ir t. t. (Tauragę, Naumiestį, Sartininkus, Eržvilką, Tytuvėnus ir t. t.).

Kauno pav. per Vilkiją 48 (6 kun. ir 43), Ariogalą*****) 47 (6 kun. ir 41), Kėdainius 32 (8 kun. ir 24), Krakius 29 (2 kun. ir 27) ir kitur (Dotnuvą, Žeimį, Čekiškį).

Zarasų pav. per Panemunėlį 94 (11 kun. ir 83), Rokiškį 74 (10 kun. ir 64) ir kitur (Vydžius, Dusetas, Abelius...)°).

Suvalkų gub. pavietais taip skirstosi prenumeratoriai:

Marijampolės°°) pav. ir mieste 271 (19 kun. ir 252), tiktai mieste 121 (11 kun. ir 110), tiktai paviete 150 (8 kun. ir 142); *Naumiesčio* pav. ir mieste 205 (14 kun. ir 191), tiktai mieste 84 (2 kun. ir 82), tiktai paviete 121 (12 kun. ir 109); *Vilkaviškio*

---

*) 1908 m. klaidingai čia paminėti dar Abeliai (dabar paprastai Obeliai), nors jie buvo Zarasų pav. Abeliškių prenumeratorių skaitmuo nebuvo čia priskirtas.

**) 1908 m. apsirikta: 32.

***) 1908 m.: Žarėna.

****) 1938 m. perkelta čion iš Šiaulių pav., kur 1908 m. klaidingai buvo įrašyta.

*****) 1908 m.: Airiogala.

°) 1938 m. Abeliai čion įminėti. Šiaip, žinoma, 1908 m. minimi pavietų miesteliai ar paštai dabar ne kartą yra atsidūrę kitų apskričių ribose.

°°) 1908 m.: Senapilės.

pav. ir mieste 186 (15 kun. ir 171), tiktai mieste 135 (13 kun. ir 122), tiktai paviete 51 (2 kun. ir 49); *Kalvarijos* pav. ir mieste 120 (17 kun. ir 103), tiktai mieste 70 (12 kun. ir 58), tiktai paviete 50 (5 kun. ir 45); *Seinų* pav. ir mieste 50 (26 kun. ir 24), tiktai mieste 18 (15 kun. ir 3), tiktai paviete 32 (11 kun. ir 21); *Suvalkų* pav. ir mieste 48 (16 kun. ir 32), tiktai mieste 14 (3 kun. ir 11), tiktai paviete 34 (13 kun. ir 21); *Augustavo* pav. ir mieste 6 (3 kun. ir 3), mieste nėra, tiktai paviete 6 (3 kun. ir 3). Taigi visoj Suvalkų gub. 886 (110 kun. ir 776), tiktai miestuose (gub. ir pav.) 442 (56 kun. ir 386), tiktai pavietuose 444 (54 kun. ir 390).

Marijampolės)* pav. per Pilviškių paštą ėjo 83 egz. (1 kun. ir 82), per Prienus 27 (7 kun. ir 20), dar per Garliavą, Panemunę, Balbieriškius, Veiverius, Kazlų Rūdą.

Naumiesčio pav. per Šakius ėjo 121 (12 kun. ir 109), daugiau negu per Naumiestį.

Vilkaviškio pav. per Virbalį**) 26 (2 kun. ir 24), Kybartus 20, Vištytį.

Kalvarijos pav. per Simną 40 (5 kun. ir 35), Alytų.

Seinų pav. per Seirijus 16 (7 kun. ir 9), Kapčiamiestį, Leipalingį, Beržininkus, Lazdijus.

Suvalkų pav. per Punską 15 (4 kun. ir 11), Račkius, Pilypavą, Šipliškius.

Vilniaus gub. prenumerata taip ėjo atskirais pavietais:

Vilniaus pav. ir mieste 129 (16 kun. ir 113), tiktai mieste 100 (5 kun. ir 95), tiktai paviete 29 (11 kun. ir 18). *Trakų* pav. ir mieste 100 (22 kun. ir 78), tiktai mieste 1, tiktai paviete 99 (22 kun. ir 77); *Švenčionių* pav. ir mieste 57 (15 kun. ir 42), tiktai mieste 21 (6 kun. ir 15), tiktai paviete 36 (9 kun. ir 27); *Lydos* pav. ir mieste 12 (10 kun. ir 2), tiktai mieste 1 kunigas, tiktai paviete 11 (9 kun. ir 2); *Vileikos* pav. 5 (2 kun. ir 3); *Ašmenos* pav. 2 kunigu; *Dysnos* pav. 5 (4 kun. ir 1). Taigi visoj Vilniaus gubernijoj 310 (71 kun. ir 239), tiktai miestuose 123 (12 kun. ir 111), tiktai pavietuose 187 (59 kun. ir 128).

---

*) 1908 m.: Senapilės.
**) 1908 m.: Virbalių.

Vilniaus pav. per Širvintus 19 (1 kun. ir 18), Malėtus 13 (5 kun. ir 8), Maišiogalą, Giedraičius, Mikailiškius*).

Trakų pav. per Kruonį**) 32 (1 kun. ir 31), Jėzną 11 (1 kun. ir 10), Butrimonis***), Žiežmarius****), Kaišedorį (Kaišedorius)*****), Vievį******), Žąslius, Oniškį, Aukštadvarį, Merkinę, Valkininkus, Varėną, Alytų, Marcinkonis^{0}), Birštoną.

Švenčionių pav. per Švenčionėlius^{00}) 8 (2 kun. ir 6), Kamajus, Adutiškį^{000}), Trambotiškes^{0000}), Kuktiškes^{00000}), Pastovus^{000000}), Lentupį$^{\circ}$), Bezdonis$^{\circ\circ}$), Saldutiškį$^{\circ\circ\circ}$), Ignaliną.

Lydos pav. per Eišiškes$^{\circ *}$), Bastūnus$^{\circ *\circ}$), Beniakainis$^{\circ *\circ *}$), Vosiliškes$^{*\circ *\circ *}$) [2]).

Gardino gub. per Druskininkus 8 (3 kun. ir 5), Gardiną ir t. t.

Latvijoj: Palangon 23 (2 kun. ir 21), Liepojon*$^{\circ}$) (1 kun. ir 60), Mintaujon 22 (1 kun. ir 21), Rygon 144 (2 kun. ir 142); į 150 egz. Kauno gub. pasieniu ne tik Kuršo, bet (daugiau) ir Kauno gub. gyventojams (daugiausia Zarasų, Panevėžio ir Šiaulių pav.).

Estijoj viskas Revelin (13).

---

*) 1908 m.: Michališkius.
**) 1908 m.: Kronius.
***) 1908 m.: Butrimonius.
****) 1908 m.: Žižmarius.
*****) 1908 m.: Kašėdarus.
******) 1908 m.: Vievę.
^{0}) 1908 m.: Marcinkonius.
^{00}) 1908 m.: Naujuosius Švenčionius.
^{000}) 1908 m.: Godutiškį.
^{0000}) 1908 m.: Trombaciškius.
^{00000}) 1908 m.: Kukutiškį.
^{000000}) 1908 m.: Postavus.
$^{\circ}$) 1908 m.: Lentupius.
$^{\circ\circ}$) 1908 m.: Bezdanus.
$^{\circ\circ\circ}$) 1908 m.: Silgaudiškius.
$^{\circ *}$) 1908 m.: Eišiškius.
$^{\circ *\circ}$) 1908 m. spaudos riktas: Gostūnus.
$^{\circ *\circ *}$) 1908 m.: Biniakainius.
$^{*\circ *\circ *}$) 1908 m.: Vasiliškius.
[2]) Kauno, Suvalkų ir Vilniaus gub. viso ėjo 4.186 egz. (565 kun. ir 3.621).
*$^{\circ}$) 1908 m.: Liepojun.

Lomžos gub., be kunigų, daugiausia išsirašė mokytojai.

Lenkijoj: Varšuvon 45 (5 kun. ir 40), iš ko apie 15 redakcijosna.

Rusijoj: Peterburgan 139 (7 kun. ir 132), Maskvon 38 (1 kun. ir 37), Odeson 23 (1 kun. ir 32).

Mandžiurijos armijon 34.

Patiekęs šiuos skaitmenis, išvadų iš jų, nesugretinęs jų su kitokios rūšies skaitmenimis (pav. lietuvių skaičium atskiruose pavietuose, laikraščių kitose kalbose egzemplioriais ir t. t.) nedrįstu daryti[3]) *).

1906 m. „Naujosios Gadynės prasiplatinimas*).

I.

1906 m. balandžio mėn. užsieniuose išėjo paskutinis Lietuvos socijaldemokratų partijos laikraščio „Darbininkų Balso" numeris... Tą pat mėnesį Vilniuje išėjo „Naujosios Gadynės" pranešimas, kuriame naujasai laikraštis žadėjo rūpintis darbininkų, bežemių ir mažažemių reikalais, — visų pirma eiti ten, kur trobų stogai šiurpso nuplyšę, kur sienos juoduoja surūkusios dūmais, supuvusios nuo drėgnumo, kur žmonės tvankiu oru kvėpuoja, — visų pirma kalbinti tuos, kurių veidai yra išblyškę ir suvytę nuo vargų ir alkano valgio, — rūpintis tų reikalais, kurie, neatitiesdami nugaros, dirba nuo aušros iki sutemai, valgo sausos duonos plutą, vilki sukiurusią rudinę, avi vyžas ant kojų... Dar kiek laiko praėjo, ir štai gegužės

---

[3]) P. Kl. sunaudojo dalį mano jam suteiktos medžiagos straipsnely „Kiek yra lietuvių inteligentų svetur... („Varpas" 1905 m. Nr. 11—12).

*) 1908 m.: Apsistosiu ant šių „nuogų" skaitlinių. Išvedimų... nesustačius,... neišdrįstu.

**) Iš 1908 m. „Žarijos": I ir II iš Nr 18 (gegužės 7/20 d.), p. 278—281, III iš Nr 19 (gegužės 29 / birželio 12 d.) p. 294—296. Pasirašė M. Baltasis. Antraštė: „Naujoji Gadynė" (5 V 06 — 28 XII 06).

5 (18) d. pasirodė pati „Naujoji Gadynė“, po kuria stovėjo kaip leidėjo Jono Jaks-Tiro, kaip atsakomosios redaktorės Elenos Brazaitytės*) parašai**).

„Naujoji Gadynė“ pasirodė pirmosios Dūmos metu. Tai buvo, palyginti***), gana „laisvi laikai“. Valdžios akis buvo atkreipta ypačiai į (Valstybės) Dūmos darbus. Lietuvoje kad ir siautė baudžiamieji būriai, darbavosi šnipai ir policija, keikė cicilikus kunigai, visgi „Naujosios Gadynės“ įtakos žmonėms****) dabartinės tvarkos „stulpai pirmutiniai“ iš pat pradžios nebijojo. Ką, manė sau, padarys mums šis raštpalaikis? Juk tai ne atsišaukimas, ne kitas koks slaptas raštelis!

Tačiaus atviras, drąsus socijaldemokrato žodis negalėjo audros nesukelti. Žmonės grobstė „Naująją Gadynę“. Laisvės priešai rasdavo save plačiai joje aprašytus*****). Šnipų darbai ir pavardės eikštėn buvo iškelti. Veikiai prasidėjo persekiojimai.

Vieni ją keikė per pamokslus kaip „bedievišką“, neva rašančią, jog, girdi, „nei Dievo nei dūšios nėsama...“ Kiti platino žmonėse paskalas, jog josios leidėjas leidžiąs laikraštį žydų aukomis[1]). Kiti vėl tikrino, jog ji kurstanti „griauti bažnyčias ir deginti dvarus“[2]). Kai kurie tenkinos raginimu jos neskaityti, nes, girdi, „patys nepajusit, kaip į vargą pakliusit“[3]). Sakė graudingus pamokslus: „Prižadėkim prieš Dievą, dangų ir žemę nė į rankas neimti netikusių raštų, neįleisti žmonių su knygomis ir „Nauj. Gad.“. Prižadėkite, klaupkitės, gailėkitės ir muškitės krūtinėn, kurie esate skaitę; — ir aš skaičiau, gailiuosiu dabar“[4]). Iškeikdavo „Nauj. Gad.“ skaitytojus ir platintojus:

---

*) Vėliau ištekėjusios už botaniko Tšebinskio, kuris pokariniame Vilniuje yra lenkų universiteto prof. Jakštas mirė 1938 m. Nepriklausomoje Lietuvoje.

**) Toliau 1938 m. apleidžiami agitaciniai 1908 m. momentai.

***) 1908 m.: sulyginant.

****) 1908 m.: įtekmės į žmones.

*****) 1908 m.: aprašytais.

[1]) N. G. Nr 4 (Šiauliai)°).

°) 1908 m.: Šauliai.

[2]) N. G. Nr 19 (Šilava°°).

°°) 1908 m.: Šidlava.

[3]) N. G. Nr 7 (Viekšniai).

[4]) N. G. Nr 9 (Tirkšliai).

„Kas skaito „Nauj. Gad.“, teesi prakeiktas 7 kartus!“[5]). Ateidavo pas škaplerninkus ir žiūrėjo, kas perkasi „Nauj. Gad.“; tokius viešai koliojo, draudė, pravardžiavo „bedieviais“, „pasileidėliais“[6]). Neišduodavo žmonėms laikraščio, jei kuris per kleboniją „Nauj. Gad.“ buvo išsirašęs[7]). Ėjo paštan*) ir „konfiskavo“ atėjusius numerius[8]). Draudė pardavinėti vartotojų draugijų sankrovose; radę tenai, draskė[9]). Varė iš draugijų laikr. platintojus[10]). Atstatydavo nuo vietos savo darbininkus, kurie skaitė „Nauj. Gad.“[11]). Tiems, ką per išpažintį prisipažindavo esą ją skaitę, neduodavo išrišimo[12]). Visokiais būdais krimto ir koją kišo seniems „Naujosios Gadynės“ leidėjo ir redaktorės tėvams, kurie nieko bendro neturėjo su laikraščio leidimu[13]).

Persekiojo urėdnikai, sargybiniai, antstoliai, savanoriai policijos talkininkai. Atiminėjo iš pardavinėtojų laikraštį. Sodino juos į šaltąją. Varė etapu. Mušė.

Persekiojo dvarininkai. Liepos mėn. kilus dvaruose darbininkų streikams, dvarininkai puolėsi prie valdžios, melsdami uždaryti „N. G.“, kurioje matė streikų priežastį, nes ji drąsiai išrodė, kokiu būdu dvarininkai ir kiti darbininkų naudotojai sunkia**) iš jų paskutinį prakaitą. Ir pasipylė skundai policijai ir gubernatoriams su nužemintais meldimais uždengti „N. G.“, nes ji ne tik dvasiškajai, bet ir svietiškajai valdžiai gaminanti pavojų[14]). Vilniaus gubernatorius ir generalgubernatorius nuolat dešimtimis gaudavo iš įvairių „geradarių“ ištraukas iš atskirų „N. G.“ straipsnių, skundus, prašymus ir maldavimus, kad tik padarytų galą tai „gadzinai“. Važinėjant Kauno gubernatoriui po savo guberniją, jie taip pat beveik su ašaromis maldavo, kad tik pasirūpintų uždaryti „Nauj. Gad.“, o jos leidėją

---

[5]) N. G. Nr 17 (Rozalimas).
[6]) N. G. Nr 23 (Pikeliai).
[7]) N. G. Nr 24 (Pabiržė).
*) 1908 m.: krason.
[8]) N. G. Nr 4 (Pabiržė.
[9]) N. G. Nr 4 (Kupiškis).
[10]) N. G. Nr 9 (Rozalimas).
[11]) N. G. Nr 16 (Pašvitinys).
[12]) N. G. Nr 20 (Anykščiai).
[13]) N. G. Nr 32 (str. Paskutinis „N. G.“ numeris).
**) 1908 m.: išnaudotojai išsunkia.
[14]) N. G. Nr 18 (str. Gal paskutinį kartą!).

ir redaktorę taip nubaustų, kad jau jie nė svajot nebegalėtų sugrįžti prie tokio darbo... Pasipylė skundai ant cenzūros komiteto, jog šis pro pirštus žiūrįs į tą, kas „Nauj. Gad." rašoma, ir net ant visos Vilniaus vyriausybės![15]).

Vietiniai biurokratai maloniai priėmė šiuos pasiskundimus ir laukė tik progos laikraštį uždaryti. Daugelis jųjų rado save „Nauj. Gad.": Kauno gubernatoriaus važinėjimas (1906 m.) vasarą po Šiaulių ir Telšių pavietus*), jo kalbos ir grasinimai plačiai buvo papasakoti „N. G." ir išaiškinti.

II.

Koliai V. Dūma gyvavo, Vilniuje „Naujosios Gadynės" nekliudė. Valdžiai Dūmą išvaikius, ir „Nauj. Gadynei" sunkios prasidėjo dienos.

Rugsėjo 2 (15) d. Vilniuje policija konfiskavo pirmąjį baltarusių laikraščio „Naša Dolia" numerį už straipsnį „Rusų caro pelnas". Straipsnyje buvo nurodyta, kad tai vertimas straipsnio iš „Naujosios Gadynės" Nr 3, kurs dar gegužės mėn. buvo išėjęs. Ant rytojaus puolė į „Naujosios Gadynės" redakciją paimti Nr 3; be to, generalgubernatorius uždėjo ant abiejų laikraščių redaktorių po 200 rub. baudos arba sėdėti mėnesį kalėjime už tai, jog jų žinios esančios neteisingos, nors jos buvo paimtos iš valdžios šaltinių[16]). Paduotas teisman, laikr. „Naša Dolia" redaktorius buvo paskui išteisintas, bet baudos nebuvo nuimtos nė nuo „N. D." nė nuo „Nauj. Gad."[17]).

„Naujosios Gadynės" redaktorė sutiko sėdėti. Po kelių dienų Vilniaus gubernatorius paliepė paštui**) sulaikyti atneštą tik išėjusį Nr 16[18]). Savaitei praėjus, policija atėjo redakcijon atimti Nr 17, bet pasidairius ir nieko neradus, vėl išėjo[19]). Kiek buvo sužinota, norėta konfiskuoti dėl rašymo apie gink-

---

15) N. G. Nr 32 (str. paskutinis „Nauj. Gad." numeris).

*) Čia pavieto nekeičiama apskritim pažymėti skirtumui tarp senojo rusiško ir dabartinio lietuviško administracinio padalijimo.

16) N. G. Nr 18.

17) N. G. Nr 32.

**) 1908 m.: krasai.

18) N. G. Nr 18 (str. Gal paskutinį kartą!).

19) N. G. Nr 18 (str. Vilnius).

luotąjį sukilimą[20]). Dar po kelių dienų ji padarė kratą redakcijoje. Išvertė visas popieras ir daiktus buvusios redaktorės (ji tuo laiku kalėjime sėdėjo) ir suėmė 5 žmones, kuriuos tik rado, tarp jų leidėją J. Jaks-Tirą, žinomą rašytoją K. Jasiukaitį ir būsimąjį trečiosios Dūmos atstovą, darbininką Pr. Kuzmą[21]). Po kelių dienų juos išleido.

„Naujosios Gadynės“ rašytojams atrodė*), jog jau jai atėję paskutiniai laikai. Nr 18 net tilpo įžengiamasis straipsnis tokia antrašte**): „Gal paskutinį kartą!“ „Gal paskutinį kartą, rašė, „Naujoji Gadynė“ apsilanko pas savo skaitytojus...“ Tačiaus pasirodė, jog dar 3 su viršum mėnesius po to ji vis tebešvietė, tebekovojo su vis labiau siuntančiomis reakcijos vilnimis.

Kurį laiką vėl kiek buvo aprimę. Redaktorė išsėdėjo lygiai mėnesį. Vilniaus gubernatorius buvo pailginęs pabaudą dviem savaitėm — už straipsnį „N. G.“ Nr 19 „Kauno gubernatorius varo agitaciją“ arba šimtu rublių; ji užmokėjo[22]).

Per pusantro mėnesio nebuvo konfiskuota nei vieno numerio. Bet artinosi rinkimai į antrąją Dūmą, socijaldemokratai statė savo kandidatus, „Naujoji Gadynė“ ragino juos atstovais rinkti. Ir štai pradžioje lapkričio mėn. išėjus Nr 24, konfiskuojama iš eilios visi numeriai, išskyrus***) paskutinįjį, Nr 32. Nr 24 iš pašto nugabenta generalgubernatoriui daugiau kai tūkstantį numerių[23]). Bespausdinant Nr 25, policija atėjo spaustuvėn ir paėmė tūkstantį su viršum numerių jau atspausdintų ir maždaug tiek pat pusiauatspausdintų; redakcija sužinojo, kad konfiskuota už str. „Dūma ir Steigiamasis****) seimas“[24]). Bando paimti Nr 26, bet šį kartą nė vieno numerio negavo sučiupti[25]). Taip pat norėjo paimti ir Nr 27, bet nė spaustuvėj, nė redakcijoj, nė pašte nepasisekė rasti nei vieno numerio[26]).

---

[20]) „Skardas“ Nr 17.
[21]) N. G. Nr 18.
*) 1908 m.: rodėsi.
**) 1908 m.: tokiu liūdnu antrašu.
[22]) N. G. Nr 32.
***) 1908 m.: išimant.
[23]) N. G. Nr 25.
****) 1906—1908 m.: Įsteigiamasis.
[24]) N. G. Nr 26.
[25]) N. G. Nr 27.
[26]) N. G. Nr 28.

O tuo tarpu „konfiskuotieji“ numeriai aplinkiniais keliais po senovės pasiekdavo savo skaitytojus. Išgalvojo suimti administraciją. Į pagalbą atėjo šnipai, ir lapkričio 23 (gruodžio 6) d., jiems nurodžius, buvo padaryta krata viename bute. Ten rado abudu „Nauj. Gadynės“ administratoriu kaip tik bedirbančiu prie jos išsiuntinėjimo. Juodu abudu suėmė ir paėmė viską, ką tik ten rado: laikraščio numerius, redakcijos knygas, adresus, užrašomąsias knygeles...[27]).

O ji vis ėjo ir platinosi tarp žmonių... Norėjo konfiskuoti Nr 28 — į policijos rankas nieko neįkliuvo[28]). Tas pat su Nr 29; tepaimta atspausdinto iš „Nauj. Gad.“ Nr 29 atsišaukimo į laukų ir fabrikų darbininkus, bežemius ir mažažemius 500 egzempliorių[29]). Taip pat buvo paliepta paimti Nr 30, — nepavyko[30]). Tas pat su Nr 31[31]).

Šiaip „konfiskuota“ trečioji visų numerių dalis, 11 iš 32 (Nr Nr 3, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 ir 31), bet paimti pasisekė policijai tik trijų numerių dalį[32]). Skaitytojai, kad ir kartais vėlokai, gaudavo „N. G.“.

Tris kartus darė kratą pas leidėją Jaks-Tirą. Pagaliau, gruodžio 12 (25) d. padarė ketvirtą kartą ir norint nieko pas jį nerado, bet šį kartą ir jį paėmė. Paleido gruodžio 23 (1907 m. sausio 5) d., bet įsakė jam būtinai išvažiuoti iš Vilniaus[33]), ką jis ir padarė. Taip pat išvyti iš Vilniaus abudu administratoriu[34]). Redaktorė turėjo pasislėpti, nes ją visur gaudė[35]).

Taip dalykams stovint, gruodžio 28 (1907 m. sausio 10) d. „Naujosios Gadynės“ redakcija išleido Nr 32 ir paskelbė*), kad ji tuo tarpu nustojanti „N. Gad.“ leidus, bet nenustojanti tą patį darbą variusi ir atsisveikinanti su savo draugais ir skaitytojais iki greito pasimatymo. 1907 m. sausio 5 (18) d. ir Vilniaus teis-

---

27) N. G. Nr Nr 28 ir 32.
28) N. G. Nr 29.
29) N. G. Nr 30.
30) N. G. Nr 31.
31) N. G. Nr 32.
32) Ten pat.
33) Ten pat.
34) „Skardas“ Nr 17.
35) N. G. Nr 32.
*) 1908 m.: apskelbė.

mo rūmai nutarė sustabdyti laikraštį iki teismas jo bylas peržiūrės[36]).

Taip tat klojosi laikraščiui, kurs apie 8 mėnesius veikė Lietuvos darbininkus, bežemius ir mažažemius.

„Naujajai Gadynei“ užgesus, į aštuntą dieną, 1907 m. sausio 5 (18) d.*) pasirodė naujas darbininkų, bežemių ir mažažemių laikraštis „S k a r d a s“. Šis bekovojo puspenkto mėnesio. Daug numerių buvo konfiskuota. Gegužės 23 (birželio 5) d. išėjus N 21, Vilniaus teismo rūmai sustabdė jį kaip ir „Naująją Gadynę“.

Lygiai po savaitės, 1907 m. gegužės 30 (birželio 12) d. pasirodė „Ž a r i j a“**).

III.

Dabar pažiūrėkime, kiek kur „Naująją Gadynę“ skaitė. Iš to matysime ne tik kaip kur jai sekėsi, bet ir kur kokia jos veikimo metu buvo žmonių nuotaika***). Juk ne vien vadinamieji partijos žmonės ją skaitė, bet ir šiaip žmonės, kurie ieškojo ir rado joje protesto, revoliucijos dvasią. Kur daugiau jos skaitė, ten, matyti, ir s m a r k e s n ė buvo nuotaika***).

Iš „Naujosios Gadynės“ knygų pasisekė maždaug susekti jos skaitytojų skaičius, tiek prenumeratorių, tiek perkančiųjų ją iš atskirų numerių pardavinėtojų. Paėmiau laiką, kai „Naujoji Gadynė“ geriausiai platinosi, taigi vasarai baigiantis ir prasidedant rudeniui, kai ji jau buvo įgijusi vardą, persekiojimas vietose****) traukė prie jos žmones, o Vilniuje persekiojimas dar nebuvo smarkus, nekliudė laiku išsiuntinėti laikraščio prenumeratoriams ir pardavinėtojams. Skaitmenys*****) tiktai m a ž d a u g nustatyti, nes prenumeratorių skaičius nuolat svyravo, pardavinėtojai ėmė tai mažiau, tai daugiau, dalį grąžindavo neišparduotų...

Atmetant neparduotus egzempliorius ir apibendrinant skaitmenis*****), kiek kur „Naujosios Gadynės“ ėjo, „Naujosios Ga-

---

[36]) „Skardas“ Nr 4.

*) Tad teismo rūmams nutariant ją sustabdyti.

**) 1908 m. birželio mėn. ji sustojo ėjus dėl lėšų trūkumo.

***) 1908 m.: ūpas.

****) 1908 m.: ant vietų.

*****) 1908 m.: skaitlines.

dynės“ išsiplatindavo apie 4.600 egzemp. Pati „N. G.“ redakcija rugsėjo mėn. rašė, jog „paskutiniu laiku nepakakdavo penkių tūkstančių ekzempliorių[37]); atmetus tuos, kuriuos pardavinėtojai grąžino, gausime maždaug tą patį skaičių, kuris čia nustatomas. Iš tų 4.600 egz. 1.200 buvo prenumeratorių parsisiųsdinama ir 3.400 pardavinėjama atskirais numeriais.

Šie 4.600 egz. taip galima paskirstyti*);

Kur	Viso	Prenum.	Atskirų num. pard.
Kauno gubernijoj....	2.005	720	1.285
Suvalkų „	805	180	625
Vilniaus „	170	55	115
Latvijoj	1.120	80	1.040
Peterburge	240	40	200
Šiaip rusų miestuose	70	70	—
Lenkijoje	20	20	—
Užsieniuose	150	30	120
Viso	4.580	1.195	3.385

Imkime Kauno gub. pavietus**):

Kur	Viso	Prenum.	Atskirų num. pard.
Panevėžio pav.....	500	160	340
Ukmergės „	475	100	375
Šiaulių „	465	150	315
Kauno „	210	70	140
Telšių „	175	80	95
Zarasų „	110	90	20
Raseinių „	70	70	—
Viso	2.005	720	1.285

Net neįsigilinant į šiuos skaitmenis***), krinta****) į akis Raseinių pav., kur trūksta*****) atskirų numerių pardavinė-

[37]) N. G. Nr 18 (Gal paskutinį kartą!).
*) 1908 m.: išskirstyti.
**) 1908 m.: pagal pavietus.
***) 1908 m.: šias skaitlines.
****) 1908 m.: puola.
*****) 1908 m.: stoka.

jimo, ir Zarasų pav., kur jų tepardavinėjama 20 ekz. Kas atmena, kaip karštai Zarasų pav. žmonės dalyvavo judėjime laisvės metu, tas netikės tokiam mažam skaičiui, juo labiau, jog sprendžiant iš prenumeratos galima buvo laukti mažiausiai 300 egz. pardavinėjimo atskirais numeriais. Ar „N. G.“ knygose kas bus netaip, praleista, ar buvo kokių svarbių priežasčių, kurios kliudė „N. G.“ Zarasų pav. pardavinėjimui, nepaaiškėjo.

„N. G.“ daugiausiai platinosi, skaitant kartu prenumeratą ir atskirų numerių pardavinėjimą (vadinamąjį „komisą“), šiose vietose:

Panevėžio pav. pačiame Panevėžyje kartu su Naujamiesčiu*), Miežiškiais ir kit.) 250 egz. (pusė egzempl., kurie pareidavo Panev. pav.), Biržuose (ir Pabiržėj) 70, Pumpėnuose apie 50, Pasvalyje apie 40, Vabalninke 30, Razalime 25, Linkuvoje apie 20, Ramygaloje 10 ir t. t.

Ukmergės pav. Ukmergėj apie 30, Kupiškyje daugiau kai 140, Troškūnuose 105, Anykščiuose daugiau kai 75, Kovarske daugiau kai 40, Liaudiškiuose, Utenoje ir Deltuvoje**) po 20 ir t. t.

Šiaulių pav. Šiauliuose 110, Mažeikiuose (ėjo ir į Tirkšlius) 100, Gruzdžiuose apie 50, Joniškyje, Kuršėnuose ir Papilėje apie 40 kiekviename, Žagarėje daugiau kai 25, Viekšniuose apie 20 ir t. t.

Kauno pav. Kaune 125, Krakiuose daugiau kai 30, Vilkijoje, Kėdainiuose ir Ariogaloje apie 15 kiekv. ir t. t.

Telšių pav. Telšiuose 25, Skuode 55, Kretingoje daugiau kai 30, Plungėje 25, Sedoje (ir Kalvarijoje) 15, Salantuose 12 ir t. t.

Zarasų pav. Panemunėlyje apie 45, Rokiškyje ir Dusetuose po 20 ir t. t.

Raseinių pav. Raseiniuose apie 10, Švėkšnoje apie 15, Eržvilke daugiau kai 10 ir t. t.

Suvalkų gub. pavietuose „N. G.“ taip ėjo:

---

*) Vietovardžiai čia dabar išlyginama. Buvo: Naumiestis, Mežiškiai, Vabalninkai, Eiriogala, Eržvilkai.

**) 1908 m.: Dževaltavoj.

Kur	Viso	Prenum.	Atskirų num. pard.
Marijampolės*) pav.....	370	70	300
Vilkaviškio „	285	40	245
Kalvarijos „	110	30	80
Naumiesčio „	30	30	—
Suvalkų „	5	5	—
Seinų „	5	5	—
Viso	805	180	625

Netikėtina, kad Naumiesčio pav. „N. G.“ nebūtų ėjusi atskirais numeriais. Pavietuose ji taip platinosi:

Marijampolės pav. Marijampolėje 245, Pilviškiuose 70, Veiveriuose 25, Prienuose 15 ir t. t.

Vilkaviškio pav. Vilkaviškyje 185, Virbalyje 80, Keturvalakiuose 15 ir t. t.

Naumiesčio pav. Naumiestyje daugiau kai 15, Šakiuose daugiau kai 15.

Vilniaus gub. viso 170 (prenum. 55, atsk. num. 115): Vilniuje 75, Kaišiadoryje 40, Jėzne ir Širvintuose po 10, Švenčionėliuose**) apie 10 ir t. t. po 1—5.

Latvijoje daugiausiai platinosi Rygoje — 625, Liepojoje***) 440, Mintaujoje 20 ir t. t.

Užsieniuose: Jungtinėse Amerikos Valstybėse 120 (100 atsk. num.), Škotijoje apie 30, Transvaliuje 1 ir t. t.

Pažymėsime dabar vietas, kur platinosi (dažnai kartu ir apylinkėje) nemažiau kai 100 egz.: 1) Ryga 625, 2) Liepoja 440, 3) Panevėžys 250, 4) Marijampolė 245, 5) Peterburgas 240, 6) Vilkaviškis 185, 7) Kupiškis (Ukm. pav.) 130, 8) Kaunas 125, 9) Šiauliai 110, 10) Troškūnai (Ukm. pav.) 105, 11) Mažeikiai (Šiaulių pav.) 100, — Nuo 50 ligi 100: Kalvarija (Suv. gub.) ir Virbalis (Vilk. pav.) po 80, Vilnius ir Anykščiai (Ukm. pav.) po 75, Pilviškiai (Marij. pav.) ir Biržai (Panev. pav.) po 70, Skuodas (Telšių pav.) 55, Pumpėnai (Panev. pav.) ir Gruzdžiai (Šiaulių pav.) po 50. — Nuo 25 ligi 50 (neskaitant Amerikos ir Škotijos miestų): Panemunėlis (Ukm.) 45, Pasvalys (Pan.), Kovars-

*) 1908 m.: Senapilė.
**) 1908 m.: Košedaruos, Nauj. Švenčionys.
***) 1908 m.: Liepojuje.

kas (Ukm.), Joniškis (Šiaulių), Papilė (Šiaulių) ir Kaišiadoris*) (Trakų) po 40, Vabalninkas (Pan.), Ukmergė, Krakiai (Kauno), Kretinga (Telšių), Rokiškis (Zarasų) ir Dusetos (Zarasų) po 30, Razalimas (Pan.), Žagarė (Šiaulių), Telšiai, Plungė (Telšių), Veiveriai (Marijamp.) po 25.

Žinoma, šie skaitmenys nevisuomet parodo tikrąją žmonių nuotaikos laipsnį**). Kartais vienas apsukrus pardavinėtojas mokėjo „Nauj. Gad." ir davatkai įkišti, kartais ji ėjo miestelin dideliame skaičiuje, bet platinosi gana toli nuo jo, kartais žmonės noriai būtų ją pirkę, bet nebuvo kas paduotų***) arba pardavinėtojas už „N. G." kalėjiman buvo įkištas ir t. t. Bet kad ir nevisai teisingai rodydami (1906 m. mūsų) žmonių nuotaiką, vis dėlto šie skaitmenys padeda mums ją pažinti, ypačiai papildžius jas žiniomis iš laikraščių, apyskaitomis ir t. t.

1906 m. „Naujosios Gadynės" ir 1907 m. „Skardo" prasiplatinimas****).

1908 m. „Žarijos" Nr. Nr. 18 ir 19 drg. M. Baltasis*****) pasakojo apie „Naujosios Gadynės" erškėčių gyvenimą. Paskutinėje savo darbelio dalyje jis pasinaudojo tebeužsilikusiomis garsaus laikraščio administracijos knygomis ir nustatė iš jųjų gan artimus tikriems prenumeratos ir vadinamojo komiso (pardavinėjimo atskirais numeriais) skaitmenis, kurie******) ne vienam dabarties tyrinėtojui ar šiaip veikėjui šį tą pa-

*) 1908 m.: Košedarai.

**) 1908 m.: tikrąjį žmonių ūpo stovį.

***) 1908 m.: kam pardavinėti.

****) Iš 1910 m. „Visuomenės" Nr. 1 pusl. 4—8 ir pataisa pusl. 112. Antraštė: ‚Iš mūsų kairiosios kultūros statistikos". Pasirašė Jonas Snapas. Ten pat prierašas: „Rasit nevienam šis straipsnis pasirodys nuobodžiu, bet talpiname jį parodymui skaitlinėse, kaip mažėjo žmonėse socijaldemokratų įtekmė. Gaila, jog neturime tokių pat žinių apie „Žarijos" prasiplatinimą, kas da labiau įvaizdintų nurodytą mūsų įžengiamajame faktą. *Red.*" (= M. Biržiška).

*****) Mūsų rinkinio p. 286—296 str. 1906 m. „Naujosios Gadynės" prasiplatinimas.

******) 1910 m. visur: skaitlinės.

sako, ypačiai apie mūsų žmonių nuotaiką ir susipratimo nevienodą lygį*) įvairiose vietose. Iš tokių pat versmių surinkęs atitinkamų skaitmenų**) apie antrąjį tos pačios pakraipos raudonikių eilioje laikraštį „Skardą“ (07 I 5 — 07 V 30, 21 numeris, daugelis konfiskuota), pasidalinsiu jais su „Visuomenės“ skaitytojais.

„Skardo“ ėjo per***) 3.400 (N. G. 4.600) egzempliorių, tame skaičiuje apie 700 (N. G. 1.200) prenumeratorių ir per 2.700 (N. G. 3.400) atskirais numeriais, atmetus neišparduotus.

Šie 3.400 egzempl. šiaip išskirstytini:

Kur	Viso		Prenumer.		Ats. num. pard.	
	Sk.	N. G.	Sk.	N. G.	Sk.	N. G.
Kauno gubernijoj . .	1.423	2.005	364	720	1.059	1.285
Suvalkų „ . .	613	805	72	180	541	625
Vilniaus „ . .	82	170	24	55	58	115
Latvijoje	538	1.220	28	80	510	1.049
Petrapilyje****) . .	170	240	40	40	130	200
Šiaip Rusų miestuose	91	70	71	70	20	—
Lenkijoje	13	20	13	20	—	—
Užsieniuose	501	150	77	30	424	120
Viso . .	3.431	4.580	689	1.195	2.742	3.385

Kauno gub. skaitytojai pavietuose šiaip skirstėsi:

Kur	Viso		Prenumer.		Ats. num. pard.	
	Sk.	N. G.	Sk.	N. G.	Sk.	N. G.
Panevėžio pav. . .	388	500	60	160	328	340
Ukmergės „ . . .	209	475	41	100	168	375
Šiaulių „ . . .	342	465	81	150	261	315
Kauno „ . . .	149	210	43	70	106	140
Telšių „ . . .	157	175	54	80	103	95
Zarasų „ . . .	82	110	29	90	53	20
Raseinių „ . . .	96*****)	70	56	70	40	—
Viso . .	1.423	2.005	364	720	1.059	1.285

*) 1910 m.: ūpo ir susipratimo nelygų stovį.
**) 1910 m.: tolygias skaitlines.
***) 1910 m. visur: daugiau (ne: daugiau kai).
****) 1910 m. visur: Peterburge.
*****) 1910 m. Kelmę klaidingai priskaičius Šiaulių viet. Raseinių pav. pažymėta Šiaulių 352 ir 91, Raseinių 86 ir 46.

Panevėžio pav. „Skardas“ daugiausiai platinosi, skaitant kartu prenumeratą ir komisą, šiose vietose: pačiame Panevėžyje 150 ekz. (N. G. 250), Pasvalyje per 65 (N. G. apie 40), Biržuose per 60 (N. G. 70), Pumpėnuose per 25 (N. G. apie 50), Vabalninke*) (N. G. 30) ir Linkuvoje (N. G. apie 20) per 20 kiekviename, Obeliuose**) 10, Razalime (N. G. 25), Ramygaloje (N. G. 10) ir Žeimelyje po 5 ir t. t.

Ukmergės pav.: pačioje Ukmergėje apie 10 (N. G. apie 30), Kupiškyje 60 (N. G. per 140), Troškūnuose 40 (N. G. 105), Liaudiškiuose apie 30 (N. G. 20), Anykščiuose (N. G. per 75), Utenoje (N. G. 20) ir Subačiuje po 20, Kovarske 10 (N. G. per 40) ir t. t.

Šiaulių***) pav.: Šiauliuose 95 (N. G. 110), Joniškyje 50 (N. G. apie 40), Žagarėje per 40 (N. G. per 25), Papilėje (N. G. apie 40), Gruzdžiuose (N. G. apie 50) ir Kuršėnuose (N. G. apie 40) po 25, Viekšniuose per 15 (N. G. apie 20), Meškuičiuose, Michelmonte (stotis****) ir Mažeikiuose (N. G. 100-ėjo ir į Tirkšlius) po 10 ir t. t.

Kauno pav.: Kaune 50 (N. G. 125), Krakiuose per 30 (N. G. tiek pat), Kėdainiuose 25 (N. G. apie 15), Ariogaloje*****) apie 20 (N. G. apie 15), Veliuonoje per 10, o Vilkijoje apie 10 (N. G. apie 15) ir t. t.

Telšių pav.: Telšiuose 25 (N. G. tiek pat), Sedoje (ir 5 Kalvarijoje) per 30 (N. G. 15), Plungėje (N. G. 25) ir Kretingoje (N. G. per 30) po 20 su viršum, Pikeliuose apie 15, Skuode (N. G. 55), Žarėnuose******) ir Ylakiuose po 10, Varniuose apie 10 ir t. t.

Zarasų pav.: Panemunėlyje apie 35 (N. G. apie 45), Rokiškyje per 30 (N. G. 20), Dusetose apie 20 (N. G. 20).

Raseinių pav.: Raseiniuose per 35 (N. G. apie 10), Kelmėje, Rietave ir Eržvilke°) (N. G. per 10) po 10, Švėkšnoje per 5 ir t. t.

---

*) 1910 m.: Vabalninkuose.
**) 1910 m.: Abeliuose.
***) 1910 m. visur: Šaulių.
****) Dabar Gudžiūnų st.
*****) 1910 m.: Airiogaloje.
******) 1910 m.: Žarėnoje.
°) 1910 m.: Eržvilkuose.

Suvalkų gub. pavietuose „Skardui“ taip klojosi:

Kur	Viso		Prenumer.		Ats. num. pard.	
	Sk.	N. G.	Sk.	N. G.	Sk.	N. G.
Marijampolės pav.*) .	303	370	24	70	279	300
Vilkaviškio „ . .	165	285	10	40	155	245
Kalvarijos „ . .	45	110	13	30	32	80
Naumiesčio „ . .	96	30(?)	21	(30)	75	(?)**)
Suvalkų „ . .	—	5	—	5	—	—
Seinų „ . .	4	5	4	5	—	—
Viso . .	613	805	72	180	541	625

Štai keletas skaitmenų parodančių, kaip kur laikraštis ėjo: Marijampolės pav. Marijampolėje 240 (N. G. 245), Pilviškiuose 25 (N. G. 70), Kazlų Rūdoje per 20, Prienuose per 10 (N. G. 15) ir t. t.; Vilkaviškio pav. Vilkaviškyje 110 (N. G. 185), Kybartuose 35, Virbalyje per 20 (N. G. 80); Naumiesčio pav. Naumiestyje apie 90 (N. G. per 15), tame skaičiuje 75 atsk. num., Šakiuose apie 10 (N. G. per 15).

Vilniaus gub. daugiausiai platinosi: Vilniuje apie 40 (N. G. 75), Kaišedoryse***) 15 (N. G. 40), Širvintuose (N. G. 10), Jėzne (N. G. 10) ir Švenčionyse (N. G. apie 10) apie 5 ir t. t.

Latvijoje daugiausiai ėjo: Rygoje 300 (N. G. 625), Liepojoje per 160 (N. G. 440), Mintaujoje per 30 (N. G. 20), Palangoje apie 20.

Rusų miestuose: Petrapilyje 170 (N. G. 240), Maskvoje 30.

Užsieniuose: Amerikoje****) apie 400, t. sk. atskirais numeriais apie 350 (N. G. 120, t. sk. ats. num. 100); Škotijoje (ir Anglijoje) apie 100, t. sk. Bellshilly 40, Glasgove apie 30, Mothewe 15, Londone 15 (N. G. Škotijoje ir Anglijoje apie 30).

Kaip ir M. Baltasis, išskirsiu*****) dabar tas vietas, kur laikraštis ėjo didžiausiame******) egzempliorių skaičiuje.

*) 1910 m. visur: Senapilė.

**) 1910 m. klaustuku paabejota dėl N. G. atskirų numerių pardavinėjimo nebuvimo ir Sk. staigaus (iš nieko) čia pašokimo.

***) 1910 m.: Košedaruose.

****) Turima galvoje čia Jungt. Amerikos Valstybės.

*****) 1910 m.: pažymėsiu.

******) 1910 m.: nemažame.

Nemažiau kai 100 egz.: 1) Ryga 300 (N. G. I 625), 2) Marijampolė 240 (N. G. IV 245), 3) Petrapilis 170 (N. G. V 240), 3) Liepoja*) 160 (N. G. II 440), 5) Panevėžys 150 (N. G. III 250), 6) Vilkaviškis 110 (N. G. VI 185); iš šio skyriaus 1907 m. žemiau nusileido: Kupiškis, Kaunas, Šiauliai, Troškūnai, Mažeikiai. Nuo 50 ligi 100: Šiauliai 95 (N. G. 110), Naumiestis Suv. gub. 90 (N. G. 15), Pasvalys Pan. p. 65 (N. G. 40), Biržai Pan. p. (N. G. 70 ir Kupiškis Ukm. p. (N. G. 140) po 60, Kaunas (N. G. 125) ir Joniškis Šiaul. p. (N. G. 40) po 50. Nuo 25 ligi 50: Bellshill Škotijoje, Vilnius, Troškūnai Ukm. p. ir Žagarė Šiaul. p. po 40; Kybartai Vilkaviškio pav., Raseiniai ir Panemunėlis Zarasų po 35; Glasgow Škotijoj, Maskva, Mintauja, Rokiškis Zarasų p., Seda Telšių p., Krakiai Kauno p. ir Liaudiškiai Ukm. p. po 30; Kalvarija Suv. g., Pilviškiai Marijamp. p., Telšiai, Kėdainiai Kauno p., Kuršėnai Šiaul. p., Gruzdžiai Šiaul. p., Papilė Šiaul. p. ir Pumpėnai Panevėžio**) pav., po 25.

Šie skaitmenys, žinoma, toli gražu***) negali būti tvirtu pamatu tolesnėms išvadoms. Dažnai priklausydami nuo tam tikrų vietinių aplinkybių, jie būtinai reikalingi atitinkamo paaiškinimo****). Mūsų dabartinėse sąlygose toji medžiaga rasit dar ilgai nesusilauks tinkamo išaiškinimo.

---

*) 1910 m. visur: Liepojus, Peterburgas.
**) 1910 m. klaidingai: Ukm.
***) 1910 m. tiktai: toli.
****) 1910 m.: reikalauna surišimo su šiomis, pasargų.

IV.

Apie Margirio žygio poemą*).

Kilęs[1]) iš lietuvių bajorų giminės, užaugęs Lietuvos Guduose ir kalbėjęs bei kūręs Lietuvos lenkų kalba Liudas Kondratavičius (1823—1862) yra visų pirma Lietuvos poetas, savo kūrybą labiausiai jai paskyręs, jos gamtai, praeičiai, žmonėms apdainuoti, pats pasisakydamas: „ja Litwę ciągle śpiewam, choć na różną nótę". Tačiau toji Lietuva per kelerius pirmuosius metus dažnai tebuvo graudžiai linksniuojamas vardas, daugiausia betgi taikomas pietinei buvusios Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos daliai, Gudijai. Apie Bobruiską gimęs, 1833—1844 Nesvyžiuje mokęsis ir tarnavęs, 1844—1852 gudų panemunės Zalučėje ūkininkavęs ir rašęs, su Vilniumi ir lietuviškąja Lietuvos dalimi santykių nedaug teturėjęs, poetas tepažino Lietuvos lenkus ir gudus, 1848 net gudiškai eilėraštį „Vieść" buvo sukūręs. Jautėsi esąs lietuvis, bet lietuviškai nemokėjo, nei jautė reikalo pramokti.

1853 sausio mėn. jis su šeimyna išsikėlė į Vilnių, balandžio mėn. apsigyveno Boreikių ūkyje, kuriuo vertėsi, ligi 1857 jį paleido savo tėvams ir apsigyveno Vilniuje; 1861 be valdžios leidimo apsilankęs Varšuvoje, pagrįžęs buvo suimtas ir kelis mėnesius apgyvendintas Boreikiuose. Iš Boreikių ir iš Vilniaus ne kartą leidosi kelionėn į įvairias Lietuvos apylinkes, gavo sueiti su Lietuvos šviesuomene ir su nutautusiais lietuviais sodiečiais. Gedimino, Vytauto laikų Vilniaus tradi-

*) 1936 m. išleisto L. Kondratavičiaus poemos „Margis (Márgiris)" Ant. Valaičio lietuviško vertimo įvadas. Pasirašė M. Biržiška.

[1]) Vikt. Gomulickis net kildina jį iš Kundrotų (Kondratowicz czy Kondrat — „Kurjer Niedzielny" 1897 nr. 29).

cijos, populiari Vilniaus šviesuomenėje Teodoro Norbuto Lietuvos istorija (Dzieje starożytne narodu litewskiego, 9 tomai, 1835—1841) ir Vilniuje kai kada apsilankąs jos garsusis autorius, susidūrimas sodžiuje su lietuvių kalba, kurios nemokėdamas poetas skaudžiai tai atjautė („aš, lietuvis, negebu su lietuviais susiprasti!"), visa tai ryškino jo lietuviškąją sąmonę, tiesiog galima sakyti — aiškiau jį lietuvino. Jo Lietuva ir lietuviai darėsi aiškesni, lietuviškesni.

Jam dar Zalučėje tebegyvenant, 1852 lapkričio mėn. kreipėsi į jį lenkų apysakininkė Paulina Laučaitė Vilkonskienė (1815—1876), savo laiške kreipdama jo dėmesį į Myk. Balinskio veikale Starożytna Polska (Lietuvos skyriuje) primintą kryžiuočių metraščio žinutę apie didvyrišką Margirio žygį kaip puikią temą poemai (jako wyborny przedmiot do poematu — 1855 Margirio prakalba). Vilkonskienės laiškas nelaiku atėjo: poetas buvo prislėgtas kelių savo vaikų mirtimi ir atsakė niekam nesijaučiąs tikęs, bet sutiko su savo korespondente dėl poetiškojo temos gražumo (co do niezaprzeczonej poetyczności przedmiotu)[2]). Jis ir iš viso nedrįso kurti kilnios didvyriškos poemos, juoba nesijautė suprasiąs senovės lietuvių dvasią, nemokėdamas jų kalbos ir gerai nežinodamas jų papročių (Margirio prakalba). Vis dėlto jį traukte traukė prie šio darbo (pokusa została silna). Tik atvykęs į Vilnių ir apsigyvenęs Daunaro namuose, jis jau tariasi su šv. Jono bažnyčios vargoninku, kompozitorium Stan. Moniuška, kurio Mildos muziką, pasemtą iš J. Ig. Krašiauskio Vitolio raudos (Anafielio I d.), jis girdėjo dar 1849 pradžioje, jausdamas tuomet savo širdį lietuviškai plakant (czułem, że mi po litewsku serce bije)[3]), ir rašo Margirio operos libretą. Tačiau svaiginamas miesto triukšmo jo nebaigia; jo rankraščiuose vėliau rasti 11 libreto puslapių buvo išspausdinti 1872[4]).

Persikėlęs Boreikiuosna ir ne tuojau nuo miesto svaigulių teatsigavęs, 1853 ne ką jis terašo, tik, matyt, nepamiršta ir Margirio temos, gal dar viliojamas Mickevičiaus 1823 Gra-

---

[2]) 1872 Poezye Ludwika Kondratowicza, II t., pusl. 343 (redakt. Vinco Korotinskio prierašas).

[3]) J. I. Kraszewski, Władysław Syrokomla, 1862 (iš „Przegląd Europejski"), pusl. 293.

[4]) Poezye, IV t., pusl. 229—240.

žinos ir 1828 Konrado Valenrodo, Krašiauskio 1840 Anafielio, 1842 Mindaugo ir 1844 Vytauto karų, nes jau 1854 pat pradžioje ima jį kurti. 1854 kovo 8 rašo Krašiauskiui: „Nuo Naujųjų Metų esu kiek laimingesnis... Vaisių... matysi... Margirio poemą, kurią dabar rašau“[5]). Birželio mėn. jau priduria: „(Margirio) darbas jau artinasi galop, tik vargas man nemokant lietuviškai (biada z moją nieznajomością litewszczyzny): mokaus iš tavo Lietuvos[6]). Kad pasisemčiau lietuviškojo oro, važiuoju kelioms dienoms Punion, Alytun, Merkinėn, aplankysiu Birštoną, Stakliškes. Perpiešiu Punios griuvesius, ir ten apgyvendinsiu Margirį Norbutui paerzinti (na złość), kuris minimą Pullen kur kitur kelia“[7]). Ir tikrai, kitą dieną jis jau su būsimuoju pomirtiniu jo poezijos leidėju ir biografu Vincu Korotinskiu išvyko iš Vilniaus pro Panerius, Vuokę, Trakus, Aukštadvarį, Stakliškes, Jėzną Punion, kurioje rado ieškomą piliakalnį ir gėrėjosi radęs tokias apylinkes, kokias vaizdavęsis[8]). Grįžęs iš kelionės, VIII 6 baigė Margirį Boreikiuose, o 1855 pradžioje šioji Lietuvos istorijos poema buvo išspausdinta Leipcige Vilniaus knygininko Rubino Rafalavičiaus lėšomis; 1872 ją leisdamas Kondratavičiaus poezijos II tome, redaktorius Korotinskis prirašė jai ištrauką iš poeto kelionės įspūdžių ir savo paaiškinimų.

Margirio prakalboje poetas pareiškia: „Kad ir ką skaitytojai apie Margirį sakytų, laikau jį geriausiu savo kūriniu (najlepsze z dzieci naszego ducha)... Toks džiaugsmas ir skausmas, kokį jutau jį kurdamas, leidžia taip jį vertinti“. Tačiau jo laikų ir paskesnioji lenkų kritika kitaip nusistatė šio didžiausio (apie 4.000 eilučių) Kondratavičiaus-Sirokomlės kūrinio atžvilgiu.

Jo bičiulis ir rėmėjas Krašiauskis, Margiriui tik išėjus, 1855 dienraštyje „Gazeta Warszawska“, tiesa, rašo apie didelį įspūdį, kokį sukelia Kondratavičiaus Urodzony Jan Dęboróg, Kęs chleba, Margier ir Gawędy, bet Margirio aukščiau už anuos

---

[5]) J. I. Kraszewski, pusl. 334.

[6]) Krašiauskio veikalo apie Lietuvą (Litwa) I-sis tomas skiriamas lietuvių kalbai, tautosakai, padavimams, tikybai. Išl. 1847.

[7]) J. I. Kraszewski, pusl. 335.

[8]) Wł. Syrokomla, Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna, I t., 1857 m.

kūrinius nekelia; kalba apie puikią įžangą, lengvas ir skambias eiles, atskirus nepaprastai įspūdingus epizodus, kaip belaisvio susitikimas su lietuviais, jo buvimas lietuvių pilyje, Margirio asmenybė, požemio scena ties aukuru, Eglės susitikimas su kryžiuočiu, jo išvadavimas, lenkų pasiuntinybė pas kryžiuočius, Pilėnų (Punios) gynimas, puikiai užbaigtos smulkmenos, bet čia pat nepripažįsta šio kūrinio tikra lietuvių epopeja, kaip poetas kad svajojo sukūręs, prikiša paskutinės scenos (pilies žuvimo ir jos gynėjų) ištęsimą, per didelį jos lauktinumą, sekimą kitų (Gražinos, Valenrodo) nurodytu pavyzdžiu (vis tie patys, girdi, kryžiuočiai ir lietuviai, lietuviai ir kryžiuočiai — Krzyżacy i Litwa, Litwa i Krzyżacy) ir dalyko nereiškimą kuriuo nauju, dar nepatirtu būdu; Eglė primenanti Mickevičiaus Aldoną, Margiris ir kiti taip pat esą jau žinomųjų poemų didvyrių atmainos, kažkokie netikri, išskyrus vienintelę „Marti“, tikrą poemos heroję; Liūtas esąs per daug dirbtinis, nenaturalus, Margiris „per daug gailestingas pagonis, per daug didvyriškas barbaras“, poeto pasiimtoji ir savo prakalboje pažymėtoji virgiliškoji forma per daug jį suvaržiusi, neleidusi poeto savybėms visiškai laisvai pasireikšti, padariusi kūrinį kiek blankų, neryškų.

Savo priekaištus kritikas sušvelnina pripažindamas, jog skaitant poemos forma jam atrodžiusi kaip tik tinkama, bet vėliau atsitraukus ir šalčiau pagalvojus, poema sukėlusi jam abejonių ir priekaištų. Pagaliau, sako kritikas, „gal mano sprendimas klaidingas, gal pats sukūręs jau pamirštas lietuviškas poemas (Anafielią ir kitas) tik kitaip suprantu dalyką, gal dėl to esu aklas, net neteisingas? Tad nepasikliaukite (saugokitės — strzeżcie się) šiuo mano sprendimu, net ir aš juo nepasitikiu“. 1855 VI 30 poetas prisipažino Kražiauskiui panašius, kaip ir šis, pats daręs priekaištus dar tik... būsimajam Margiriui, prisipažino nevykusiai pasirinkęs (nemokėdamas lietuviškai) vardą „Marti“ (šio priekaišto Kražiauskis nedarė), bet nesutiko su kritiko reikalaujamu lenkų pasiuntinybės kėlimu (pasak poeto, ji visiškai nesanti reikalinga — jak dziura w moście) ir Margirio neįvertinimu (nie oddałeś sprawiedliwości charakterowi samego Margiera)[9]). Šiaip ar taip, Kražiauskis jautė savo kritika nuskriaudęs Lietuvos poetą.

---

[9]) J. I. Kraszewski, Władysław Syrokomla, 341—352.

Aleks. Tišinskis 1872 pripažįsta poetą Margiryje aukščiausiai pakilus, puikiomis ir rimtomis eilėmis sukūrus istoriškai galimus, gražius ir poetiškus įvykius, patį kūrinį esant świetny i podziw budzący, o dėlto skaitytojų nepaveikus, jo karštus žodžius jų nesugraudinus didvyrių likimu, patį autorių ligi galo likus per daug epišką, šaltą, nepareiškus savo tikrų jausmų. Margiris esąs Valenrodo kryžiuočių pasaulio ir Anafielio lietuvių dangaus (tikybos) junginys. Blogiausia esą, kad paimta „žuvusi praeitis“ (historyczność umarła), kuriai mūsų jausmai visados esą šalti, dar blogiau — lyg ironija būtų jųjų šaltinis: „Pasiaukojimas tikybai, kurios gerbti neturime pagrindo, tautybei (dla krajowości), kurios nieks nejaučia, greičiau verčia manyti, jog tokių akstinų (šaltinių) keliami žygiai nebūtinai esą tikri (niekoniecznie są z prawdy). Istorijos poemos priešistorinėmis temomis kiek kartais mus paveikia, sugraudina, bet tiktai tuo, kuo Konradas Valenrodas: tuo, kas šioje istorijos poemoje nėra istoriška“[10]).

Pagaliau, Vlad. Spasavičius 1881 kur kas griežčiau už anuodu kritiku pažymi Margirio poemos silpnybę, griežtai ją smerkia: „Valenrodas suteikė Margiriui visą savo varsą... Margirio nusižudymas tai kasdienis nuotykis, nė kiek nerodo didvyriškumo ir nebent nepaprastose aplinkybėse gali būti vertas ko daugiau, negu užuojautos. Minių žudymasis nereiškia kurios tautos ar amžiaus savybių. Poetą ar istoriką gali patraukti ne pats kruvinas ir baisus finalas, tik gal galia ir kilnumas jausmo, kurs prie to privedė, tad didelis nuostolis, kurio gailintis rados saužudybė. Tokia pabaiga tuomet tėra labai reikšminga, jei ji baigia eilę didžių istorijos įvykių, jei reiškia visos tautos ar didžios civilizacijos pražūtį... Tuo tarpu 1336 metai nebuvo lemiamieji, kažkur užsilikusi Pilėnų pilis vaizduotei nieko netaria, pagaliau nė saviškiausių saviškių negraudina senoji pagoniškoji Lietuva su savaisiais dievais... Dargi gavę tos tikybos raktą vargiai būtume patenkinti ir gėrėjęsi žiauria ir laukine tikyba, kuri dar XIV a. reikalavo žmonių aukų, kurias antropologai ir praistorininkai kildina iš kadaise visuotino kanibalizmo. Ugnies ir gyvulių garbinimas, prietarai ir burtai, žmonių aukos, girtavimas ir plėšikavimas,

[10]) A. Tyszyński, Wizerunki polskie, 1875 (Ludwik Kondratowicz i jego poezye, 1872), 225—228.

dar baisus drąsių lietuvių skurdas, vis tai dėmės, neigiamosios ypatybės. Istorijos poetas gali jas pažymėti, bet negali iš jų sudaryti didvyriškos apysakos, nes tuo tik sukeltų pasibiaurėjimą ir šlykštumą užuot kėlęs pagarbą ir užuojautą senovės dalykams, kuriuos ryžosi priminti ir kelti. ... Kuomet Valenrodo ir Aldonos mintyse nieko nėra pagoniško, Kondratavičius ... į metraščio legendą apie Pilėnus įpynė lietuvių mitologiją ir žmonių auką pavertė visų įvykių ašim ... Be to, jo talentui svetima buvo kurti didžios asmenybės ... (tad) visi jo veikėjai yra paprastos menkystos (miernoty), nuobodžiai kokčios arba iš viso dirbtinės ... Pasakoje kunigaikštytė Eglė jo paversta puikia, sentencionale dama ... mūsų laikų; senos, nelietuviškos gadynės ... Liūtas ir Margiris — du idilijų liurbiu, dėl kurių Lietuva turi žūti, nes jie nemoka nei savo dievų laikytis, nei ištikimai jiems ir Lietuvai tarnauti“[11]).

Tad. Pini 1901 pripažįsta Margiriui gražių epizodų, dėl kurių šis maloniai (z przyjemnością) paskaitomas, bet drauge smerkia ne mažiau už Spasavičių: „Margirio, Liūto, Eglės elgesys kartais toks navatnas (dziwaczny), jog noroms nenoroms klausiame: kam tie žmonės visa tai daro? Ar nemato, jog tai bloga ir juos pražudys? .. Lietuvos dievams aukojamų žmonių paveikslas ... yra taip nesmagus, jog sukelia skaitytojo pasibiaurėjimą“[12]).

Nenusisekusį, menkesnį už kitus poeto kūrinius laiko Margirį ir kiti kritikai: P. Chmieliovskis (1900), A. Drogoševskis (1905), Stan. Civinskis (1923) ir t. t., kad ir nepuola taip smarkiai, kaip Spasavičius ar Pini.

Kartojame čia lenkų kritikas ne tam, kad būtume pasiryžę Margirio vertimo leidėjui*) šposą iškrėsti — atbaidyti skaitytojus nuo jo leidinio, ir ne tam, kad jas tikėtumės čia pat nugriauti: kritikose yra sveikų, rimtų pastabų, antra vertus — bent atskirus, gražius epizodus, eiles ir t. t. jos visos pripažįsta ir daugiausia tik lygindamos Margirį su kitomis Kondratavičiaus poemomis ir pašnekomis (gawędy) jį laiko silpnesnį. Nenuslėpdami betgi nuo skaitytojų kritikos balsų, atkreipiame didesnį jųjų dėmesį į tai, jog kiti priekaištai radosi dėl to, kad

---

[11]) Wł. Spasowicz, Studya nie z natury, 1881, 42—60.

[12]) Tad. Pini, Władysław Syrokomla a jego utwory, 1901, 112—120.

*) „Sakalo“ bendrovei, kuri išleido A. Valaičio vertimą.

poeto pavaizduotas senovės Lietuvos pasaulis yra kritikams visiškai svetimas. Pagonys, barbarai, kanibalai — štai lenkų kritikams senovės lietuviai, lenkų dar nepacivilizuoti. Kelis mėnesius į Margirio laikus pasinėręs poetas *lietuviškai* juos jautė, Margiris ir kiti senieji lietuviai jam nebetamsūs barbarai, pagonys, tik *savi,* artimi, gyvi. Krašiauskio kad ir švelniai peikiamas, šiaipjau jis nesigina tos poemos jau nebelaikąs savo geriausiu kūriniu, tik paties Margirio vis dėlto nuo širdies neatleidžia. Lietuvis jam savas ir šiojo pagoniškumas ne keistas kaip pašaliečiams, tik artimas, toks suprantamas.

Kritika ne tik daug ko prikišo, bet ir sutartinai nurodė, jog ir skaitytojai šaltai šį kūrinį priėmę. Taip, poeto amžininkai, tie patys Lietuvos bajorai, kurie didžiavosi savo poetu, šį kartą jo kūriniu nesigėrėjo; jų protėviai savo kultūringiems palikuoniams per daug atrodė pagoniški, svetimi. Tačiau radosi ir Margiriui karštų skaitytojų, tik nebe Kondratavičiaus kartos ir nebe bajoriškos kultūros bei tradicijų. Skaitydami jį, graudinos gimnazistai ir studentai Basanavičius, (P.) Kriaučiūnas, V. Pietaris, P. Arminas ir kiti aušrininkai, o vienas jųjų, kun. S. Narkevičius (Norkus), apie 1880 jį vertė lietuvių kalba. Vertimą pasiėmęs, 1882 Basanavičius jo pradžią išspausdino klaipėdiškėje M. Šerniaus „Lietuviškoje Ceitungoje" Nr. 2, o 1883 daug daugiau Ragainės — Tilžės „Auszroje" (Nr. 3 Margyris, Nr. 4—7 Margiu pramintas). Vertimas nutrūko pirmosios giesmės XIX[13]) skyreliu, bet originalo neskaičiusiems ėjo ištisu kūriniu, veikė Didžiosios ir Mažosios Lietuvos patriotus. Ypatingai pradžia (originale keliama bendrai visų kritikų) taikiai ir graudžiai, tikrai aušriškai jiems skambėjo:

> Kur dingo, Lietuva, tavo didybė,
> Kur kunigaikščiai ir dievų daugybė,
> Kur garsios pilys darbo vaikų tavo,
> Kur giesmininkai su giesmėmis savo?

Jaučiame ir Barono Šilelio — Kur toji puikybė... ir Visa prapuolė, ir Vištelio Regėjimo — Kur jūs dingot... Poemos

---

[13]) „Auszroj" pažymėta XVIII, nes originalo XV (trumpas, 12 eilučių) ten kažkodėl apleistas. Beje, Nr. 3 Red. (dr. Basanavičius) Margirio Pullen kelia savo valsčiun: Vilkaviškio apskr. Bartininkų valsč. Pelėniuosna Aistos pakrantėje.

kritikų neskaitę vertimo skaitytojai per daug negudravo, naujus Lietuvos kryžiuočius, jos senovės, papročių, kalbos niekintojus ir persekiotojus abiem Nemuno pusėm prieš akis turėdami, drauge su poeto prikeltais savo protėviais įnirtę „negyvus kryžiokus kapojo jie, kirto“, spasavičiškai nesipurtydami, „laužan sukrovę aukavo dar kūnus, kad jiems atleistų kaltybę Perkūnas“. Margiris nebėjo jiems barbaru, kai neleidęs belaisvio nužudyti, pasilaikė jį dievams paaukoti, ir pranašingai skambėjo poeto vertėjo nuomonė apie kryžiuočių būdą:

Šiandien prisieks tau, o ryt vėl vodys
. . . . . .
Nes jau ne syki susitart' pasitaikė,
O niekad duotą žodį neužlaikė.

Ir gerai atjautė Spasavičiaus nepatikėtas lietuvio silpnybes:

Jis atleis kožnam didžiausią kaltybę,
Skriaudą užmirš, nelaimėj padės,
Kas gimtiniais žodžiais į jį prakalbės.
. . . . . .

Vis dėlto, kad ir padarė aušrininkams didelio įspūdžio Margirio vertimas, nebaigtas ir skyrium neišleistas, jis vėliau buvo pamirštas, išskyrus patekusią į jaunimo skaitymo knygas jo įžangą. Tačiau pats Kondratavičiaus prikeltas Lietuvos karžygys pritapo tautinei mūsų sąmonei, palaikytas kitų kūrinių, kuriems Margirio poema buvo tiesioginis ar netiesioginis akstinas rastis. Lietuviškojo Kondratavičiaus kritikas bičiulis, jaunystėje Vytauto kovas sukūręs ir apie Lietuvos žmones bei kalbą karštas knygas parašęs, keliasdešimt metų Lietuvos nematęs Krašiauskis svetimame Drezdene prisiminė seniai paliktąjį kraštą (bent priminė jam Vištelis jo jaunystę, susirašinėdamas dėl Vitolio raudos vertimo), prisiminė sau karžygišką jo praeitį ir ėmėsi kaip tik Margirio temos: 1881 išl. apysaką Kunigas. Kad ir aiški jai Valenrodo įtaka (prisiminkim, ką jis pats dėl to rašė Kondratavičiui!) ir Margirio poemos prisiminimas, bet čia Krašiauskio plunksna taip pajaunėjo, jog ir griežčiausi kritikai laiko jo Kunigą vieną geriausių jo istorijos apysakų. Eglė, Marti, Liūtas užleido čia vietą Baniutai, Rėdai, Šventam, Rymui, bet pats Margiris liko, tik jaunas (juk ir aktorius čia atjaunėjo!), vedąs Baniutą. 1908 Adolfo Vėgė-

lės išverstas lietuviškai, Kunigas plačiai paskleidė Lietuvoje narsaus karžygio Margirio vardą.

Tik dar labiau jį sutvirtino 1905 M. Šikšnio išleista tragedija Pilėnų kunigaikštis, kuriai siužetas yra paimtas iš Krašiauskio Kunigo apysakos. Per 30 metų vaidinama Lietuvos miestuose, miesteliuose ir kaimuose, ji vis ir vis primena mums didį Margirio karžygį. Dar šį rudenį*) teko man ją matyti Švenčionėliuose mūsų mėgėjų nuoširdžiai vaidinamą, drauge su kitais vilniečiais graudintis ir didžiuotis kilniu senovės lietuviu, grūdintis, stiprintis mūsų laiko kovoms**).

Ir vėl Margiris prieš mus stoja, ne vien savo žygiu mus patraukdamas, bet ir žavėdamas stebėtinu savo literatūrinio pasirodymo grožiu: tai sena pasaka apie narsųjį kunigaikštį Margirį, Punios valdovą, brangiausia Vinco Krėvės Dainavos šalies senų žmonių padavimų 1928 leidimo dovana. Tūkstančiai Lietuvos vaikų yra ją skaitę, tūkstančiai ją dar skaitys ir narsųjį kunigaikštį statys savo kilniausiu tėvynės gynėju.

1936 sueina 600 metų nuo metraštyje trumpai tepaminėto Margirio žygio. Nelaukime iš istorikų apie jį ką nauja, neviliokime nė literatų konkursui ar premijai lankstytis: Vytautinio konkurso vaisiai yra žinomi... Juk medžiagos, medžiagos kiek tam turėta, o Margiriui?!.. Tik bus, rodos, visiškai teisinga pažymėti Margiriškė sukaktis drauge pagerbiant ir poetą, kuris jį pirmas mums priminė, tad verčiant Kondratavičiaus poemą. Tuo bus įvykdytas aušrininkų pradėtas, bet nebaigtas žygis — rasti poetui naujų klausytojų (synów młodszych czasów), kurie ne šaltai, kaip kad bajoriškoji jo karta, tik serdecznie a pięknie jį apsupę klausytų

> Z łaskawym uśmiechem na twarzy,
> Gdy wam powieść o wiekach dawniejszych wygwarzy.

Ar šis vertimas pasieks tą tikslą, nežinome, nes gausime jį skaityti, kaip ir kiti, tik jau išspausdintą.

Vilniuje, Europos viešbutyje.
1935. XII. 16.

---

*) 1935 m.

**) Minėtina dar 1909 m. Jeronimo Druckio Liubeckio drama Margirio tema Tak umierali litwini, 1924 m. pasirodžiusi ir lietuviškame A. Vaičiūno vertime (Taip mirdavo lietuviai).

Enrikas Senkevičius ir jo trilogija*).

I.

Pasaulyje iš lenkų rašytojų labiausiai išgarsėjęs Enrikas Senkevičius gimė 1846 metais vadinamajame Palenkių (Podlasie) krašte, tikriau sakant, buvusiajame jotvingų, tik — juos iššudžius — ateivių iš Mozūrijos, Gudų, Rusėnų ir mūsų Lietuvos apgyventų. Pats Senkevičius sakėsi kilęs iš lietuvių šeimos, tik toji šeima buvo lenkiška, gyveno karingomis lenkų bajorų tradicijomis. Vis dėlto savo raštus jis pasirašinėdavo „Litwos", taigi lyg puslietuvio vardu; mūsų „Aušra" net vadino jį Senkumi...

Gimnazijos ir universiteto mokslus Senkevičius išėjo Varšuvoje, lenkų kultūros ir politikos gyvenimo sostinėje. Nors daugelis gimnazijos mokinių, kad ir mūsų Šiaulių gimnazijos, 1863-čiaisiais metais buvo išėję į sukilimą, bet Senkevičius jų pavyzdžiu nepasekė. Universiteto mokslus ėjo taip pat Varšuvoje, vadinamoje Vyriausioje Mokykloje (Szkoła Główna), kai lenkų jaunuomenę ėmė veikti reakcija prieš literatūrinį ir politinį romantizmą, kuris tragiškai baigėsi 1863 metų sukilimo pralaimėjimu. Kratydamasi romantizmu, ypač nepaliaujamu politikavimu, naujoji — pobaudžiavių gadynės — šviesuomenė kėlė filosofinio pozityvizmo, griežto kultūros pažangumo, planingo (organingo) visuomenės darbo, liaudies kultūrinimo ir savarankiškumo bei literatūrinio realizmo šūkius**). Senkevičius nuėjo universitetinių savo draugų rodomu keliu, tąja kryptimi ėmęs veikti spaudoje ir literatūroje.

Pradėjęs feljetonais ir apžvalgomis, bet aiškiau čia nepasireiškęs, jis ėmė taip pat mėginti savo jėgas beletristikoje. Pirmoji apysaka Na marne (Niekais, 1872) tebebuvo dar nevykęs mėginimas. Ne geresnės buvo ir pirmosios novelės — Humoreski z teki Worszyłły (Linksmi Voršilos portfelio apsakymėliai, 1872—1873); visuomeninė tendencija menininką dar

*) H. Senkevičiaus Ugnimi ir kardu (Juozo Sužiedėlio) vertimo, išspausdinto 1931 m., prakalba. Pasirašė M. Biržiška. 1931 m.: Henrikas.

**) 1931 m.: obalsius.

tebeslėgė. Tačiau vėliau kad ir tebesilaikė jis kurį laiką savo kūriniuose visuomeninės krypties, bet ta kryptis beėjo meniškuoju kūrinio idėjos reiškiniu, keldama visuomeniškąjį jo svorį. Tokios novelės, kaip Szkice węglem (Piešiniai anglimis — lietuvišk. vert. 1890 m. Tilžės „Ukininke"), Stary sługa (Senasai tarnas), Hania ir Janko muzykant (Jonelis muzikantas — lietuv. 1892 m. „Ukininke"), Latarnik (Žibinčius — lietuv. 1894 m. Petro Vileišio Plunksnos abrozėliuose), Za chlebem (Duonos ieškotojai — lietuv. dar „Aušroje", 1886), Z dziennika nauczyciela poznańskiego (Iš Poznanės mokytojo dienoraščio), Bartek zwycięzca (Bartkus laimėtojas) ir kitos išgarsino jauną rašytoją skaitančioje visuomenėje, o jųjų temos, dažnai iš liaudies ar šiaip prislėgtųjų, skriaudžiamųjų žmonių gyvenimo, malonus tonas ir pažangi kryptis traukė jam pozityvistinės kritikos simpatijų ir pritarimo.

1876 m. Senkevičius išvažiavo į Šiaurės Ameriką, kur išbuvo ketverius metus. Iš ten jis rašė dar labiau supopuliarinusias jį korespondencijas Listy z podróży (Kelionės laiškai). Keliolikai metų praėjus, jau 90-taisiais metais (1891) jis apkeliavo Afriką ir savo kelionės įspūdžius išreiškė 2 tomais Listy z Afryki (Laiškai iš Afrikos), o taip pat — dar vėliau — įdomioje nuotykių apysakoje jaunimui W pustyni i w puszczy (Dykumose ir giriose), kuri, išversta Šatrijos Raganos, ir mūsų moksleivijos yra mėgstama. Gyvenimas Amerikoje kad ir davė jam progos arčiau ir giliau pažinti laisvos, pažangios šalies visuomenės kūrybą, lyginti ją su atsilikusio savo krašto visuomenės merdėjimu ir tūpčiojimu, bet drauge sukeldamas jam ilgesio jausmą saviesiems, kreipė jo akis ir širdį į visa, kas lenkiška, plėtė ir darė svaresnį jo lenkiškumą, smailino lenkiškąjį jo jautrumą. Išvažiavęs iš s a v o k r a š t o, jis grįžo jau t ė v y n ė n.

Tuo tarpu lenkų šviesuomenėje irgi įvyksta atmainų. Per 20 metų atsipeikėjusi nuo sukilimo pralaimėjimo pasėkmių, dvarų ir miestų bajorija ima jau organizuotis ir gintis nuo jos pozicijas puolančiojo pozityvizmo. Ji reikalauja ne liaudies vaizdelių ir darbo pamokymų, tik ją paguodžiančio ir stiprinančio žodžio. Pozityvistinės kritikos pasmerktieji bajoriškieji Lenkų istorijos lapai proanūkiams atgyja. Atgyja bajoriškos („tautiškos") tradicijos, kuriomis bajorai visuomenei turi

vadovauti. Senkevičiui menininkui protinė kosmopolitinio pozityvizmo įtaka ima gaišti, bet pradeda kilti ir stiprėti jausminė bajoriškųjų šeimos, giminės ir šiaip savo sluogsnio tradicijų įtaka. Radikalus pozityvistas virsta konservatorium bajorininku. Tiesiog ima reikštis bajoras.

1880 metai rodo jau lenkų šviesuomenę*) ypatingai susidomėjusią tautos praeitimi. Tais metais pasirodo Liudo Kubalios XVII amž. Lenkų istorijos tyrinėjimai (Szkice historyczne), kurie gyvai, lengvai, tikrai meniškai priminė bajorų galybės amžiaus įvykius. Tais pat metais išėjo iš spaudos ir Senkevičiaus istorijos novelė, taip pat iš septynioliktojo amžiaus, Niewola tatarska (Totorių nelaisvė). Pozityvistai sutiko ją šaltai, kaip nesvarų, nereikšmingą Senkevičiaus kūrinį, bet konservatorių spauda ją girte gyrė, laukdama iš gabaus autoriaus naujų istorijos apysakų. Senkevičius jos neapvylė.

Po kelerių metų plačių ir kruopščių istorijos studijų, 1883 metų gegužės mėn. (1883 m. kovo mėnesį pasirodė mūsų „Aušros" pirmasis numeris!), Varšuvos „Słowo" ir Krokuvos „Czas'o" laikraščiuose jis ima spausdinti istorijos apysaką Ogniem i mieczem (Ugnimi ir kalaviju), kuri 1884 metais išėjo skyrium 4 tomais. 1886 metais išėjo Potop (Tvanas — lietuv. sutrump. 1900 m.) 6 tomais, 1887 — 1888 m. Pan Wołodyjowski (Ponas Valadijauskas) 3 tomais, iš viso 13 tomų XVII a. (1648—1672 m.) lenkų bajorų istorijos trilogija. Skaitytojai priėmė ją tiesiog entuzijastiškai. Kol ji dar tebebuvo spausdinama laikraščių atkarpose, jau plačiai apie ją kalbėta ir rašyta. Vaikai savo laiškuose tėvams pasakojo apie perskaitytus Skretusko (Skrzetuski) arba Zaglabos**) nuotykius, mergaitės prašė autorių išgelbėti Skretuską, tėvai rodė jį savo vaikams pavyzdžiu. Pasakoja apie vieną poniutę, kuri paklausta, dėl ko ji liūdna esanti, sušukusi: „Baras paimtas!" (Iš Ugnimi ir kalaviju). O vėl kitas, sako, taip persiėmęs apysakos karžygio lietuvio Pamuštpenčio (Podbipięta) likimu, jog ėmęs už jo vėlę melstis ir vėlokai tesusigriebęs meldžiąsis už autoriaus pramanytą asmenį[1]). Trilogija virto vienu iš mėgstamiausių

*) 1931 m.: jau šviesuomenę.

**) 1931 m. čia: Zagloba, bet kitur: Zaglaba.

[1]) Prisiminkime ir mūsų laikų sodžiaus visuomenės gyvą reagavimą į „Mūsų Rytojuje" Binkio — Alijošiaus spausdintą Tamošių Bekepurį! Žinoma, tuo aš nelaikau Bekepurio lygiu Trilogijai.

lenkų visuomenės, ypač jaunimo, skaitymu ir buvo į daugelį kitų kalbų išversta. Senkevičius jau mylimas savo tautos rašytojas, žinomas svetur.

Įsiskonėjusi jo pasakojamų istorijų, visuomenė laukė iš jo vis naujų, dar įdomesnių, nuotykingesnių, bet jis nelauktai netikėtai nusigręžė nuo praeities ir grįžo į mūsų laikus. 1891 metais psichologinėj Bez dogmatu (Be dogmos)*) apysakoj jis subtelingai analizuoja bevalį neurasteniką kosmopolitą Plošovskį, kuris aiškiai kontrastuoja Trilogijos karžygiams. Kiek šioji apysaka prilygo garsioms prancūzų ir rusų realistų apysakoms, tiek 1895 m. Rodzina Połanieckich (Polaneckių šeima), stengdamasi idealizuoti spekuliacijomis praturtėjusį buržujų, nebedarė gilesnio įspūdžio ir dėl savo tendencijos tepatenkino bajoriškąją buržuaziją ir miesčioniją. Tačiau jau kitais (1896) metais pasirodo jo kelerių kruopštaus parengiamojo darbo metų vaisius — Quo vadis? (Kur eini?) — iš Romos Nerono laikų, vaizduojanti senovės Romos pasaulių susirėmimą — valdančios, bet pūvančios ir grimzdančios pagonijos su skausmuose kylančia krikščionija. Žymios meninės šios apysakos vertybės verčia mus pamiršti šališkus ir negilius autoriaus istorijos nušvietimus ir ne tik vėl pritraukia Senkevičiui savo visuomenės susidomėjimą, bet ir išgarsina jį visuose kultūringuose kraštuose. Greičiausiai nebus nė vienos kultūringos tautos, į kurios kalbą nebūtų Quo vadis? išverstas; lietuvių kalba jis pasirodė jau 1904 metais (I tomas, o II ir III — 1905 m.), išverstas V. J. Stagaro. Tąja apysaka Senkevičius teisingai virto vienu iš populiariausių pasaulio rašytojų, kuris tuo savo garsu ne kartą naudodavosi, kreipdamasis į kultūringųjų tautų šviesuomenę užuojautos ir užtarimo keliančiai svetimą jungą savo tautai. Mūsų laikais Quo vadis? nevieną kartą jau yra nufilmuotas, tad dar plačiau pasklido žmonėse.

Ir vėl grįžta jis į savo tautos istoriją. 1900 m. išleidžia jis savo Krzyżacy (Kryžiuočius), XIV—XV amž. nuotykių apysaką. Nebeprilygsta ji Trilogijai ne tik dėl to, jog autorius nebeturėjo čia tokios gausingos istoriškos medžiagos būklinėms gadynės ypatybėms įvaizduoti, kaip kad turėjo jis XVII-tajam amžiui parodyti, bet ir aiškiai jaučiamas meninis autoriaus senėjimas, nuovargis, stingimas. Senkevičius vis dažniau čia kar-

*) 1934—1935 m. išspausdinta J. Sužiedėlio vertimas.

toja pats save, vaizduoklės akiratis siaurėja, pilkėja. Žinoma, rodydamas lenkų ir lietuvių praeities santykius, jis žiūri į juos lenkiškų tradicijų akimis, laikosi įsigyvenusių lenkų šviesuomenėj patogių jai pažiūrų. Vis dėlto ir „Kryžiuočiuose“ yra puikių vaizdų, gyvų charakterių, nekartą jaudinančių momentų.

1900 m. lenkų visuomenė šventė mylimo ir garsingo rašytojo sukaktuves. Tąja proga ji, sumetusi aukų, nupirko jam Oblengorko dvarą, kuriame jis ir apsigyveno. Garsas ir pagarba kėlė jo autoritetą saviems ir svetimiems. Ne tik reakcinės dvarininkų grupės, bet ir platesnieji tautiškai nusiteikusios bajoriškos ir nebajoriškos miesčionijos sluoksniai žiūri į jį, nelyginant, kaip į savo (tautos) vadą, verčia jį kaskart viešai sakytis tautos reikalais, veikia jį. Trilogiją skaito, pakartotinai skaito visa raštingoji visuomenė, net ir kaimo jaunimas. Betgi tuo pat metu Senkevičius, kaip rašytojas, yra jau baigtas. Liko dar puikus, lengvas stilius, bet jau nė viena — po Kryžiuočių — jo apysaka, dargi pasemta iš karaliaus Sobieskio laikų, vadinasi, iš taip puikiai autoriaus pažinto XVII-jo amž. Na polu chwały (Garbės lauke) giliau nebesuįdomino skaitytojų. Maža to. Vis dažniau kyla kritikos balsų, kurie ne tik neigiamai atsiliepia apie naujuosius jo kūrinius, bet ir senesniesiems, tiek išgarsėjusiems, daro priekaištų, tik dažniau visuomeniniu, negu meniniu atžvilgiu. Tad ir jautrusis plunksnos menininkas literatūros darbu ima bodėtis, retai kada ką bekuria.

Pasaulinis karas. Senelis nesitraukia nuo bendrojo tautinio darbo, savo vardu ir žodžiu traukia Vakarų pagalbą nuvargintai savo tautai, svajoja apie tėvynės laisvę. Gyvena Šveicarijoje, Vevey mieste (Ženevos paežerėje). Nebesulaukia karo pabaigos ir laimės grįžti į savą, tik jau laisvą kraštą. 1916 metų lapkričio 15 dieną miršta didysis žodžio kūrėjas, 70 metų amžiaus sulaukęs.

II.

Trilogija (tuo tarpu pirmoji jos dalis Ugnimi ir Kalaviju) dabar pasirodo lietuvių kalba*), tad pravartu mums į ją kiek akyliau prisižiūrėti.

*) 1931—1932 m. „Dirva“ išleido Ugnimi ir kardu 4 tomus, 1936—1938 m. Tvano 3 tomus (dar nebaigta).

Ugnimi ir kalaviju rodo mums XVII amžiaus lenkus susiremiant su kazokais ir totoriais, Tvanas — su švedais ir Ponas Valadijauskas — su turkais. Šiame kruviname nuolatinių ir žiaurių kautynių fone susidomėję sekame poras: Skretusko ir Kurcevičiūtės, Kmito (Kmicic) ir Bilevičiūtės, Valadijausko ir Borzabagotaitės, vėliau Valadijausko ir Jeziorkauskaitės ir t. t., jųjų draugus ir priešininkus, įvairių įvairiausius karinius ir kitokius žygius bei nuotykius. Pavyzdingieji karžygiai — Skretuskas, Valadijauskas, lietuvis Pamuštpentis, nesusivaldėliai nenuoramos — Bagūnas, Kmitas, Azija, sukrusis melagis Zaglaba ir kiti — kiekvienas savotiškas, kito nekartojąs, gyvas — visu savo įvairumu stoja prieš mūsų akis: kaip vaikai, burtininko menininko viliojami, sekame jo puslapiais vis toliau ir toliau, neretai antrą ir trečią kartą grįždami į vis tuos pačius įvykius. O čia vėl Zaglaba, savo sąmoju ir sukrumu kas kart verčiąs mus dėl jo prasimanymų ne tik atlaidžiai šypsotis, bet ir visu balsu juoktis! Plastika, spalvingumas, gyvumas, įvairumas, puiki kalba, gyvų gyviausi dialogai — visa tai stebina, žavi, jaudina ir veikia. Tai veikė ne tik XIX amžiaus lėtesnėje gadynėje, bet ir dabar tebeveikia, kinematografinio greitumo įspūdžių metu.

Kaip menininkas, Senkevičius čia, aišku, nėra visiškai savarankiškas, iš niekur nieko nepasisėmęs. Viena, jis tvirtai atsirėmęs gausinga XVII amž. lenkų atsiminimų literatūra, taip giliai persiėmė josios narratoriškumu, anų laikų šnekų pašnekų dvasia ir tonu, jog nesunku pamiršti Zaglabą esant jo kūrinį, bepigu jį sukeisti su tikrai buvusiu XVII a. rašytoju Paseku; panašiai man kartą Vilniuje nutiko, savo straipsnyje vienu katruo jųjų pasirėmus. Toliau, Senkevičių veikė taip pat dailioji lenkų literatūra, kaip Mickevičiaus Ponas Tadas arba Ževuskio Soplicos atsiminimai ir kt. Pagaliau, Trilogijoje nekartą jaučiame autorių skaičius Šekspyrą (Falstafas — Zaglaba), Valterį Skotą, bet ypačiai Dumas (Diumos) Tris šaulius ir Gogolio Tarasą Bulbą. Tačiau visa tai ne tik nemažina Senkevičiaus vardo, bet net priešingai — verčia mus stebėtis jo talento atsparumu, kuris nesileido nustelbiamas ir rado savo meninį kūrybos kelią.

Iš kiekvieno puslapio dvelkia aiški meninė tikrovė, dėl kurios kiti yra linkę atleisti Trilogijai visuomeninės jos

krypties šališkumą ir net nusidėjimus istorijai. Platesnę lenkų visuomenę, žinoma, tebeveikia patsai Senkevičiaus pasistatytasis kilnus tikslas — kelti tautos dvasią, veikti patriotinius jausmus gražios ir galingos Lenkų praeities paveikslais — veikia, sakyčiau, pats toks gyvas ir vaizdingas, lenkiškai bajoriškas Trilogijos šališkumas. Svetimtaučiams, kurie nepažįsta nei Lenkų istorijos, nei pačios Trilogijos kilmės visuomeninių apystovų, jos meninis svoris dažniausiai neleidžia pasiduoti kurioms abejonėms, refleksijoms. Tačiau rimtoji lenkų šviesuomenės dalis jau apie 1905-tuosius metus ėmė labiau gilintis į išgarsėjusį kūrinį, drįso jį laisviau nagrinėti ir reikšti susirūpinimo jo šališku plačiosios visuomenės veikimu. Mes, kurie istorijos likimu per kelis šimtmečius gavome bendrai su lenkais gyventi, negalime Trilogijos meniškumu tik gėrėtis, bet turime taip pat ir savo tautiniu atžvilgiu pasverti jos kryptį ir šiaipjau visuomeninį svorį. Nepamirškime taip pat, jog veikia joje ne tik lenkai, bet ir lietuviai, ne tik Lenkijoje ar Ukrainoje, bet ir (Tvanas) Lietuvoje.

Dargi meniniu atžvilgiu kad ir kaip keldami Trilogijos vertę, vis dėlto matome ją esant ne be šiokių tokių ydų. Ne visos jos dalys yra lygiavertės. Įvairiausia ir labiausiai pavykusi yra Ugnimi ir kalaviju, bet ir čia tobulasis Skretuskas tuojau virsta kiek dirbtiniu, melagis Zaglaba keistai daromas bemaž ricieriškumo idealu ir t. t. Tvanas vienam karžygiui turi per daug prisikrovęs efektingų įvykių, be to, kai kada atrodo perdaug ištęstas, kai kur net skystokas. Ponas Valadijauskas verčiasi kur kas siauresniu istorijos fonu, nors dėl to jis yra geriausiai sudarytas (sukomponuotas) ir duoda nepaprastai žavinčių gyvenimo lapų, bet aiškiai nebeatlaiko plačių epo rėmų, kuriais eina aniedvi dali. Ir vis dėlto šie Trilogijos trūkumai ir kitokie negalavimai ne daug tesveria jos meninei vertei: menininkas čia per daug turtingas, kad šį ar tą iš jo atėmus būtų tatai nors kiek žymu! Blogiau čia istoriniu ir idėjiniu atžvilgiu. Turime galvoje tik stambmenas, ne vieną kitą chronologijos ar geografijos paklaidą, kurių ir kitiems didiesiems kūrėjams netrūksta.

Žiūrėdamas į istoriją stingios bajorų tradicijos akimis, Senkevičius iškreipė praeities vaizdą, nušvietė ją neteisingai,

iškeldamas tuos visuomenės gyvenimo pradus ir gaivalus, kurie atitiko bajorų reikalus, ir nustelbdamas, net nutylėdamas dargi labai svarbius, bet neigiamai nušviečiančius bajorišką-sias tradicijas.

Besiversdamas bemaž vien tiktai karais, jis, žinoma, jau tuo susiaurino mums savo rodomąjį XVII amžiaus lenkų gyvenimą, bet čia dar jis gali teisintis iškėlęs bene ryškiausią anos gadynės bruožą, nesistatęs sau tikslo vaizduoti visuomenės gyvenimą iš visų pusių. Pacifistai, be abejojimo, turi pagrindo jam prikišti, jog idealizuodamas karą, karingąją visuomenės nuotaiką, ir nekeldamas pasibiaurėjimo karo žiaurumu, kaip kad yra padariusi prieš keliasdešimt metų Sunerienė (Šalin ginklus), o mūsų metu Remarkas (Vakaruose nieko nauja) ir kiti, jis tuo pat skiepija ar bent palaiko visuomenėje žiaurius laukinių žmonių instinktus. Gal ne visiškai atremti, bent susilpninti šį priekaištą autorius galėtų ne vien pasisakydamas esąs nebepirmas ir nebepaskutinis literatūros batalistas (vienas didžiausiųjų batalistų!) arba primindamas savo tikslą kelti visuomenės nuotaiką kilniais karžygiškumo ir didvyriškumo paveikslais, tik*) gal ypačiai pažymėdamas pačią anos karingosios gadynės visuomenę buvus žiauresnę, nebetaip jautriai į žiaurumą reagavus, žiaurumą buvus per daug kasdienį, įprastą, vadinasi, parodęs jį lyg XVII a. visuomenės nuotaikos ir pažiūrų šviesoje.

Kad ir kaip betgi stengtumės rasti Senkevičiui pateisinamų aplinkybių, ne visa galėsime čia pateisinti. Dargi toks jo gynėjas, koks yra Aleksandras Briukneris, pats nemažas lietuvėdra**), kad ir stengdamasis jį pateisinti, buvo priverstas prasitarti, jog autorius nutylėjo tikybines XVII amžiaus karo (bent su kazokais) priežastis, kurios toli gražu nesako lenkų naudai, o jau griežtas Senkevičiaus kritikas, Vilius Feldmanas, tiesiog kaltina jį šališkai nušvietus Ukrainos kolonizatorių, lenkų bajorų, ir mužikų santykius, neparodžius, jog slėgdami, persekiodami ir niekindami ukrainus***), lenkų ponai ir bajorai iššaukė baisųjį sukilimą, kurį dar žiauriau malšino. Nėra čia lenkų liaudies, tiktai bajorai, kurie visaip keliami, didinami, o kitoje

*) 1931 m.: bet.

**) 1931 m. korektoriaus ištaisyta: lietuvėda.

***) 1931 m. visur: ukrainiečiai.

pusėje kazokai ir kiti priešai, kuriems pažeminti nesigailima varsų. Senkevičiaus gynėjai paprastai nurodo jį nepaniekinus ukraino Bagūno, dargi paties Kmelnickio (Chmelnickio), tad ne ukrainų neapkentus, o tiktai „haidamokų“. Deja, žinome, kaip ir mūsų laikais daugelio lenkų „mylimi“ lietuviai, gudai ir ukrainai, o neapkenčiami tiktai „litvomanai“ (dabar šauliai: „szaulisy“!), gudų „manjakai“ ir amžinieji ukrainų „haidamokai“, dėl kurių nei mums, nei gudams. nei ukrainams nepripažįstama laisvo, nuo lenkų nepriklausomo, tautinio ir politinio savarankumo! Antra vertus, bet kuris, ne vien lenkų, antisemitas visados turėjo ir turi sau vieną kitą „simpatišką žydelį“ („nepanašų į kitus žydus“, palyg. prieš kelias dešimtis metų dvarininkų ir jų faktorių santykius!), o čia jei vieni kiti lenkų karžygių priešai esti kai kada kiek šviesesni*) ir ypač ricieriškesni už kitus parodyti, tai labiau iš meniško sumetimo — dar ryškiau iškelti autoriaus globojamų lenkų didvyrių karžygiškumui, kaip Tasso Išvaduotoje Jėruzalėje saracėnų karžygiai didesnei krikščionių karžygių garbei. Lietuvis Pamuštpentis, tiesa, karžygys, kilnusis XVII a. donkichotas, bet neva reikšdamas lietuviškąjį būdą, bemaž tipą, tepabrėžė lenkiškąjį autoriaus išdidumą lietuvių kultūros atžvilgiu. Gėrimės Pamuštpenčiu kaip karžygiu, ne kaip lietuviu. Ir vis dėlto Senkevičius šiuo savo lenkų pastumdėliu, Pamuštpenčiu, dar nenumatė Širvintų ir Giedraičių karžygių, arba ricieriumi Skretusku — Suvalkų sutarties apgavikų! Vėlesnysis Veisenhofas savo prieškarinėj Unijoj buvo daug akylesnis...

Istorikai tiesiog kaltina Senkevičių neteisingai parodžius Kmelnickį ir kitus kazokų vadovus, Radvilas, Kordeckį, Čarneckį ir daugelį kitų istorinių asmenų, bet ypačiai kunigaikštį Jaremą**) Vyšniavecką (Višnioveckį), karaliaus Mykolo tėvą. Autorius padarė Vyšniavecką kilniu patriotu, tikru ricieriumi, pasiaukojusiu tėvynei; tuo tarpu tai buvo išpuikėjęs, save tematęs ir savo reikalus terūpinęs didikas, net savo gimines nuskriaudęs, niekinęs visus kitus, bet ir visus kitus — net anoje kruvinoje gadynėje — prašokęs žvėrišku savo žiaurumu. Žy-

*) 1931 m.: šviesiau.

**) 1931 m. korektoriaus visur ištaisyta: Jeremiejų.

mus lenkų rašytojas, taip pat istorijos apysakų autorius, Kačkovskis šitaip apibūdina šį kunigaikštį:

„Tai buvo vienas ryškiausiųjų savo gadynės oligarchų, kuris betgi tuo nuo kitų skyrėsi, jog buvo neapsakomai žiaurus. Dar tebūdamas 22 m. amžiaus, žygyje prieš Maskvą taip buvo pagarsėjęs negirdėtais savo žiaurumais, jog įgijo Paliejaus (kurs smaigstė žmones ant kuolų, lenk. pal) vardą. Tai buvo garsusis jo nusistatymas taip žudyti, kad žudomieji jaustų mirštą... Šis tariamasis Ukrainos kultūrintojas... del savo žvėriškumo... liaudies, dar gyvas būdamas, buvo laikomas baisiu ne šio pasaulio galybės reiškėju, o miręs virto padavimuose tiesiog apokalipsės baisūnu. Lenkų bajorijai jis buvo populiarus, bet tiktai dėl to, jog buvo toks žiaurus rusėnams (ukrainams), kuriuos ji ryžosi būtinai pavergti, ir kiekvieną jųjų priminimą savo teisių, kurios iš pradžių jiems buvo suteiktos, bet vėliau bjauriai iš jų atimtos, ji laikė maištu, už kurį žiauriausias kerštas neatrodė jai per didelis...

...Nebuvo žmogaus, kurio rusėnai taip būtų neapkentę, kaip Jaremos, bet toji neapykanta kilo ne tik dėl to, jog jis buvo už kitus žiauresnis. Priežasties reikia giliau ieškoti, atsimenant, jog Vyšniaveckas nebuvo čia (Ukrainoje) ateivis, kaip Patockiai, Liubomirskiai ir kiti kad buvo, tik kilmės rusėnas, kuris išsižadėjo savo tautos ir taip žiauriai keršijo tai giminei, kuriai priklausė savo kūnu ir krauju".

Taigi, labai aukštai vertindami Senkevičių kaip menininką, akylesnieji lenkų kritikai teisingai įspėja skaitytojus, jog panašių meno kūrinių turi ir kitų, kultūringesnių už lenkus, tautų literatūros, tik tokie, pavyzdžiui, puikūs prancūzo Dumas (skaitytina: Diuma) Trys šauliai nėra laikomi aukščiausiu tos tautos genijaus reiškiniu, kaip kad miesčioniškai bajoriškoji lenkų spauda buvo paskelbusi Senkevičiaus Trilogiją. Mickevičiaus, Konopnickienės, Vyspianskio, Reimonto, Žeromskio epika ar drama kur kas kilniau ir giliau rodo lenkų kultūrą, dargi to paties Senkevičiaus Quo vadis? — krikščionėjančios Romos kultūrą, negu minių instinktams pataikaujanti Trilogija.

Ji dar plačiai tebebus skaitoma, bus plačiai populiari, ypač jaunuomenėje. Manau, jog ir lietuviškas vertimas bus populia-

rus, bent kaip Trys šauliai (Trys mušketeriai), nors vertėjas, aišku, nestengs lietuviškai pakartoti tiesiog neišverčiamo archajizuoto Senkevičiaus stiliaus*).

1930. XII. 10.

Mūsų literatūros istorijos darbai 1924 metais**).

Kaip kitose savo kultūros srityse, taip ir literatūros istorijos tyrinėjime tebeskurstame, tebevargstame, vis dar nepajėgdami nusikratyti sunkiais prieškario kultūros palikimais ir didžkario***) vaisiais****). Išaugę iš baudžiauninkų vaikų, be gyvų stiprių istorijos tradicijų, net katalikiškiausi patriotai, daugiau ryšių jausdami su žilia Gedimino bei Vytauto senove, negu su katalikiškąja vėlesniųjų „poniškų“ amžių kultūra, nemokame ir nesistengiame tų amžių raštų ir šiaip istorijos arčiau ir giliau pažinti, jų sau priartinti, nors beveik visi esame jųjų kultūros atmosferoje, ne tik lenkų, bet ir rusų, užaugę, subrendę ir su jąja suaugę. Juo praeitis toliau nuo mūs atstojusi, juo labiau yra mūsų gyvenimas nuo jos atšokęs, — juo labiau ją ke-

*) 1931 m. po to dar: Šiomis savo pastabomis tikiuosi padėsiąs jauniems lietuvių skaitytojams sąmoningiau ir laisviau sekti apysakos veiksmu.

**) Iš 1925 m. „Baro“ nr. 1 p. 61—69. Pasirašė M. Biržiška. „Ryto“ 1925 I 28 nr. 22 (327) rašydamas apie „Baro“ nr. 1, M. Biržiškos straipsnyje paliestasis A. Jakštas atsikirsdamas tikrina, kad literatūros istoriku M. B-ka „nėra ir, kaip matyti, nebus juo ir ateity“, nes jam trūkstą „sprendimo blaivumo ir pilno bešališkumo“, tik esąs neigiama prasme „bajoriškų tradicijų atstovas“. Jakštui visada „praeitis rūpėjo“, ir jis „žodžiu ir raštu“ raginęs „ją pažinti ir fiksuoti“, o paties M. B-kos veikalų, „kaip sausų, šabloniškai rašytų kompiliacijų“, „tikroji vertė“ esanti „gan problematiška“; „geresnių nebuvo, taigi rekomendavau bent tuos, nuo aštresnės jų kritikos susilaikydamas“. „Nors aš ir laikau p. B-ką nedidelio talento literatu, neužtektinai prisirengusiu profesorium ir visai menku kritiku, tačiau, nežiūrėdamas net... atsirūgimo jame bajoriško ir antiklerikališko raugo, laikau jį gabiu kalbėtoju, simpatingu žmogum, neblogu, nors ir minkštu pedagogu, o drauge linkiu jam nuo širdies viso gero“.

***) 1925 m. redakcijos ištaisyta: dičkario.

****) 1925 m. redakcijos ištaisyta: sunkių... palikimų ir... vaisių.

liame, giriame, kad ir ne ką apie ją težinodami. Juo ji yra jaunesnė, juo labiau mes jos priklausom, — juo griežčiau nuo jos atgręžiam savo nugarą, nors ji ir mus už sprando laiko ir vis dar nepaleidžia. Elgiamės, kaip vaikai, kurie šiaušiasi tėvams, nes jų bijo, nusilenkdami senuoliams, su kuriais nesiskaito. Keista ir skaudu, bet suprantama*) ir neišvengiama: sveikas, energijos kupinas, savim pasitikįs, naujus kelius nužengęs jaunimas jaučiasi lyg pradedąs istoriją nuo paties**) savęs, nesirūpina praeitimi.

Kaip skaudžiai kartais save įsiplakame, rodo kad ir mūsų kunigų apleidimas pačios bažnyčios istorijos. Prūsų protestantai dar XVII—XVIII amž. rūpestingai tvarkė savo bažnyčios istoriją Lietuvoje, rašydami parapijų istorijas ir kunigų biografijas, nagrinėdami mūsų rašto istoriją — giesmių, katekizmo, šventraščio vertimo (Hartknochas, Arnoldtas, Ostermejeris, Pisanskis ir kiti), XIX amž. tuos darbus jie toliau pastūmėjo (Rėza, Hofheincas, Zembrickis ir kiti), susilaukę gerų talkininkų lietuvių (Gaigalaitis, Bruožis). Tuo tarpu katalikų istorija tedavė mums kelis pirmosios XIX amž. pusės (bene Vilniaus universiteto***) įtakoje) Žemaičių vyskupijos apžvalgininkus (Čerskį, Smigelskį, Juzumą), tos ar kitos vyskupijos istoriką (Valančių, Pralgauskį), bet mūsų metais tik vieną kitą (vyresnįjį Augustaitį, Kurčauskį), kurie turėjo skintis sau kelią****) nesutvarkytos, išmėtytos medžiagos tankumyne, iš praeities tegavę vieno kito jėzavito darbu kiek pasinaudoti (Kojelavičiaus, Rostauskio).

Ar turi katalikai tokius kunigų sąrašus parapijomis bent XIX—XX amž., kaip mūsų protestantai kad turi, juos per ištisus šimtmečius (XVI—XVII—XVIII—XIX amž. pradžią)*****) sutvarkytus (tiesa, XIX amž. jie taip pat apsileido)? O juk nepersunku buvo tai bent XIX amž. padarius, remiantis******) rubricėlėmis, oficialinėmis ir neoficialinėmis žiniomis. Težinome svarbų, bet pasenusį Didžiojo Valančiaus veikalą, o kitų vys-

*) 1925 m. spaudos riktas: nesuprantama.
**) 1925 m.: redakcijos ištaisyta: pats.
***) 1925 m.: bene universiteto.
****) 1925 m. netyčiomis apleista: kelią.
*****) 1925 m. spaudos riktas: pradžios.
******) 1925 m.: remdamos.

kupijų net esamomis istorijomis ar besidomime? Tenkinamės nebaigtuoju ir tiesiog pamirštuoju Purickio Lietuvos protestantizmo likimo tyrinėjimu („Draugijoje“), nors šis veikalas vertas didesnio dėmesio. Šiemet (1924) išėjęs, surinktas iš atskirų pirmiau spausdintų straipsnių, didžiulis Aleknos Valančius (283 psl.) — įdomus dėl savo panaudotos, kitiems neprieinamos, svarbios medžiagos, bet kartu nepakilęs aukščiau už kanceliarišką vyskupo darbų registraciją; jokios istorinės perspektyvos, net jokio istorinio fono, jokio įsigilinimo į Valančiaus gadynę! Tokios pat neigiamos ypatybės reiškiasi darbštaus Aleknos Lietuvos istorijos vadovėlyje, ypačiai pasakojant katalikybės laikus, nors vis dėlto šis vadovėlis, iš visų dabar vartojamų mokykloje didžiausiu atsidėjimu ir patikimumu paruoštas, šiaip ar taip yra geriausias. Skaitant „Valančių“ savaime*) kyla mintis: ačiū ir už tai, kas duota, bet daug būtų svarbiau ten panaudotą pačią medžiagą paskaičius, gerai sutvarkytą ir paskelbtą ištisai!

Kunigo Aleknos ir kitų mūsų kunigų santykiavime su mūsų istorija, deja, skaudžiai pasireiškia siauras, sakyčiau, parapinis akyratis. Be bendrų istorijos priežasčių, kurios veikė, iš dalies**) ir dabar tebeveikia baudžiavomis nusikračiusią mūsų šviesuomenę, nemažai bus čia nusvėręs, irgi tų priežasčių priklausąs, didysis per visą dešimtmetį visuomeninis mūsų kunigų akcijos vadas Dambrauskas-Jakštas ir jo vedamoji „Draugija“. Poetas-publicistas, jis savo parapinėmis kritikomis kenkė mūsų literatūrai, kritikos sritį paversdamas kovos lauku, kurį jis pigiai laimėdavo prieš netikusius jo pasauližiūrai***) mūsų rašytojėlius, kartais gana sąmojingai****) juos pašiepdamas. Jis kenkė ne dėl savo pasauližiūros, kuri jo raštuose vaizdžiai reiškiasi, bet dėl nesugebėjimo ir net nenoro rimtai sutikti visa, kas nesutiko su ta pasauližiūra: savo girk, svetima peik! Kas naujas, originalu, nepakvipę šablonu — jo buvo kertama be jokio pasigailėjimo, gausiai pabarsčius ironijos druskele. Čiurlionį ar kitą kurį, mėginantį savais keliais eiti, mūsų kūrėją jis ne daug giliau teįvertino, negu Vilniaus len-

*) 1925 m.: savaimi.
**) 1925 m.: dalinai.
***) 1925 m. visur: pasaulėžiūra.
****) 1925 m.: sąmaningai.

kų „Pliotkos“ juokautojai. Bene dar labiau jis pakenkė visuomenei, pakišdamas jos akims jam nenusikaltusius „veikalus“, kurių daugelis su literatūra tiek teturėjo bendra, kad litaromis buvo išreikšti. Jis nekėlė, nelavino, negilino mūsų šviesuomenės pažiūros į poeziją ir šiaip literatūrą, neturėjo nė geros įtakos poetams.

Ypačiai skaudžiai puola į akis, sekant Jakšto veikimą rašto srityje, trūkumas bet kokio istorijos nusivokimo*). Tai tikras naujakuris, nei žinot, nei girdėt nenoris apie apleistą tėviškę — šalies praeitį. Ko ko, bet istorijos straipsnių (kultūros, literatūros ir kitokios istorijos) jo vedamoje „Draugijoje“ kuo mažiausia rasime, be to, tik aiškiai iš šalies įsispraudusių, paduodamų ne redaktoriaus planu visuomenei auklėti. „Draugija“ pratino kunigų visuomenę labiau domėtis Darvino ar Markso klausimu, kartais suparapintu, o kai kada ir plačiau statomu, negu Lietuvos praeities, net pačios katalikų bažnyčios Lietuvoje istorijos tyrinėjimu. To vaisiai: teologijos filosofijos fakultetas lietuvių literatūros istorijai dėstyti yra priverstas ne literatūros istorikus statyti, bet kviesti, tiesa, gabiausius mūsų poetus, bet ne literatūros istorikus, Mačiulį-Maironį ir Mikolaitį-Putiną**); literatūros istorikų kunigų jis negavo, nes jų nėra. Dar skaudesni vaisiai: lietuvių katalikų literatūros istorija iki šiol yra apleista, beveik nežinoma, ypač palyginus su Prūsų***) lietuvių protestantų literatūros istorija. 1923—1924 m. išleisdama dviem dideliem tomam (408 ir 803 pusl.) A. Jakšto kritikos straipsnius (Mūsų naujoji literatūra 1904—1924), Švietimo Ministerija nepadėjo mums jo išnagrinėtos gadynės poezijos istorijos pažinti, bet tiktai patį Jakštą kaip, be abejo, mūsų žymiausią kritiką ir įdomų****) protautoją, ir tąją šviesuomenės dalį, kurią jo kritikos tenkino, o gal ir dabar tebepatenkina. Jis jau ima priklausyti istorijai, kurioje, be abejo, užims pas mus matomąją vietą, ir jo raštai virsta jau istorijos tyrimo objektu. Gal dar ne vieną iš jo sulauksime įdomų

*) 1925 m.: kurios... nuovokos.

**) O vis dėlto Mikolaitis užaugo paskui literatūros istoriku! Tik ir Maironis, eidamas į literatūros dėstytojus, jau buvo išleidęs su savo Lietuvos istorija bendrą mūsų literatūros istorijos apžvalgą.

***) 1925 m.: prūsų.

****) 1925 m.: indėmų.

straipsnį ir gėrėsimės jo savotiškuoju logizmu, gal dar ilgai džiaugsimės jo sveikata ir gyvumu, bet naujų bruožų negausime jo raštuose; matyti, per daug jis yra suaugęs su mūsų prieškario šviesuomenės antiistorizmo gadyne...

Vis dėlto, kad ir nekaip tesirūpina mūsų kunigai bažnyčios praeities faktų sutvarkymu, toje srityje turime, berods, vieną kitą bendresnio pobūdžio istorijos raštą; net Jakštas vyskupo Giedraičio sukaktuvėms*) paminėti prieš karą buvo tam tikrą straipsnį paskyręs**). Politinių grupių tarpusavi***) kova nepriklausomoje Lietuvoje turėtų lyg priversti kunigiją, besiginant, gyviau susidomėti Lietuvos katalikybės istorija, tvirčiau jąja atsiremti. Daug blogiau sekasi literatūros istorijos dalykams****); visuotinėje*****) tyloje išimtį tepadaro jaunesnysis Augustaitis ir Gustaitis. Pirmasis prieš karą davęs ypač įdomų veikalėlį lenkų kalba apie lietuvių pradus pradiniame lenkų romantizme (Pierwiaski litewskie we wczesnym romantyzme polskim) ir vieną kitą straipsnelį lietuvių kalba, paremtą ano veikalėlio medžiaga (apie Baužą, Pošką), toliau savo tyrinėjimų nebetęsė, tik 1921 metais išvertė į lietuvių kalbą romantizmo pradų nagrinėjimą... Gustaitis nagrinėjo Mickevičių ir davė plačią Tatarės biografiją. O kiti?..

Tuos „kitus“ atstoja vienui vienas kunigas Tumas. Būdamas ne tik Tumas, bet ir Vaižgantas, kaip kituodu mūsų žymiuoju kunigu literatu (Maironis ir Putinas) jis yra pašauktas universitetan lietuvių literatūrai dėstyti (Humanitarinių Mokslų Fakultete). Kaip kiti kunigai, užaugęs mūsų antiistorinėj atmosferoj ir net negavęs sisteminio nei istorijos, nei literatūros mokslo, jis betgi labiau už kitus, dar būdamas „Tėvynės Sargo“ redaktorium, suprato tautai reikiant žinoti ir gerbti senas tradicijas ir stengėsi jas palaikyti, skelbdamas Valančiaus užrašus, duodamas apie kunigus rašytojus žinių ir žinelių. Ypatingai pažino jis ir pamėgo savo gadynės raštiją, su kurios įvairaus plauko darbuotojais, kone su visais, gavo į šiokius ar tokius santykius sueiti. Tad laiminga buvo mintis jam pa-

*) Dabar atskirtume sukakti nuo sukaktuvių.
**) 1925 m.: skyręs.
***) 1925 m.: savitarpė.
****) 1925 m.: stovi... dalykai.
*****) 1925 m.: visuotinoje.

vesti „Mūsų Senovės“ redagavimą, kurios 1921—1922 metais išėjo keturios knygos (penki numeriai) ligi 865 pusl. Tiesa, Sakavičius (Vilniuje) ir kiti (ne spaudoje) daug ko prikiša šiam leidiniui, ir tikrai ne kartą jam skaudžiai atsiliepia redaktoriaus būdas („Stiopka — rastiopka“, kaip jį kadaise*) Jakštas yra pavadinęs), trūksta tvarkos, planingumo, bet vis dėlto „Mūsų Senovė“ daug yra mums davusi ir, šiaip ar taip, turėtų būti atgaivinta**).

Dar tiksliau pasielgta, Vaižgantą universitetan pakvietus draudžiamojo lietuvių raštijos laikotarpio jaunuomenei aiškinti. Jis daug turi medžiagos surinkęs, turi labai daug pažinčių, kurias moka tinkamai sunaudot medžiagą berinkdamas, visur — ir į „šiokius“ ir į „tokius“ įleidžiamas, rašo greitai ir lengvai, dėsto gyvai ir gražiai. Tad tuo metu, kai kiti profesoriai tyli ar vienu kitu darbeliu tepasirodo, jis tiesiog nustebino visuomenę, vienais tik 1924 metais paleisdamas į ją eilę paskaitų — knygelių: Antanas Baranauskas, Broliai Juzumavičiai ir Kazimieras Skrockis, Lietuvių literatūra rusų raidėmis ir broliai Juškos-Juškevičiai, Kokių lietuvių davė draudžiamasis laikas ir Laurynas Ivinskis, Aušros grupė (Vištelis, Silvestravičius, Žičkis, Miliauskis, Vileišis, Mežiniai, Dagilis, Gimžauskas), Šviesos grupė (Vytartas, Sideravičius, Kušeliauskas), Vincas Kudirka — Vincas Kapsas, J. Maironis-Mačiulis. Kelias jųjų paskaitęs, Jakštas spaudoje net ėmė reikalauti, kad universitetas dėl jųjų pripažintų autoriui mokslo daktaratą. Universitetas to nepadarė***), nes mokslo atžvilgiu****) joms daug kas prikiština. Tai paskubos darbai, paskubos, kuri tegali būti išaiškinta skubiu reikalu — tuojau duoti studentams kursą, bet dar labiau autoriaus būdo temperamentu. Savo raštų jis tinkamai neapdorojo, taip jog kartais negalima nė turinio susivaikyti. „Ivinskis“ — keliuose laikraščiuose spausdintas ir paskui greitomis sulopytas. Kokią turi medžiagą, visą raštan suverčia: „Aušros“ ir „Šviesos“ grupės. Įsikarščiavęs ima

*) 1925 m. redakcijos ištaisyta: kadaisia.

**) 1937 m. ją atgaivino Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktorius prof. Vacl. Biržiška.

***) 1929 m. pasitraukdamas iš universiteto, X 12 jis buvo pakeltas lietuvių literatūros garbės daktaru.

****) 1925 m.: žvilgsniu.

net apie prakaituotas Baranausko kojas ar Kudirkos gyvenimo smulkmenas dėstyti. Maironį nagrinėdamas, kai kur nesistengia duoti daugiau už VII—VIII klasės mokinį; nenoromis prisimena „sočinenije“ — „Značenije Deržavina“, „Poezija Puškina, Lermontova“... Vienu sakiniu, kartais žodžiu išsprendžia painiausius visuomenės ar literatūros istorijos klausimus, kuriems kitas gal ne vieną tomą būtų paskyręs... Nepasirūpina kartais visiems prieinamų šaltinių patikrinti ir palieka į akis puolančias klaidas („Juzumuose“). Daug yra ginčytina, ypačiai dėl Baranausko.

Ir vis dėlto, kad ir kaip norėtume ištęsti šį priekaištų sąrašą, juo negalima nustelbti kunigo Tumo tikro nuopelno, jog jis ne tik pirmas yra atskleidęs daugelį tamsių mūsų nesenos*) praeities lapų, išaiškinęs nevieną nežinomą dalykėlį, bet ir savo gyvu, lengvu, suprantamu, gražiu pasakojimu yra priminęs jaunajai kartai nusileidžiančią senų karžygių kovų gadynę, privertęs jai nusilenkti, padėjęs jai įtvirtinti istorinio šviesuomenės susipratimo pradus. Kunigas Tumas ne tik išgelbėjo mūsų kunigų ir šiaip visuomenės garbę, atlikdamas tai, ką daugelis turėjo atlikti, bet ir, pratindamas platesnes šviesuomenės grupes domėtis tautos praeitimi, pakilo aukščiau už kitus mūsų istorijos rašytojus, kurie nemoka taip gyvai ir talentingai pasakoti ir kurių raštai paprastai neskaitomi. Iš M. Biržiškos tyrinėjimų sužino praeities faktus, kai kas mokosi, bet iš kunigo Tumo raštų — tą praeitį pamyli.

Su M. Biržiška gauname įeiti į pasaulininkų tarpą. Dėl suprantamų kliūčių (žiūr. mano parašą) man netenka čia daugiau apie jį besakyti, jei bent primint, jog per metus jis paprastai neparuošia daugiau, kaip vieną knygelę — nemoka daug ir plačiai rašyti, na, ir laiko neturi. Jis nėra išvengęs bendro mūsų prieškario šviesuomenės prakeikimo—dėl politinių bei tautinių kliūčių išėjo ne istorijos ar filologijos mokslus, kuriems visados buvo palinkęs, bet — duoningą (?) amatą. Jis toks juristas, kaip ir Smetona ar daugelis kitų: kaip Basanavičius, Šliūpas, Kudirka, Šlapelis — gydytojai, kaip Jaunius ar kitas kuris — kunigas. Juristas ir Janulaitis, pasirodęs įdomiu Daukantu, Jucevičium ir Akelaičiu, bet dabar, tur būt laikinai, nu-

*) 1925 m. spaudos riktas: ne senovės.

tilęs*). Mes dar neturime literatūros istorijos specialistų; tėra tik savanoriai, savamoksliai. Jie turi skinti kelius, kaip žinome, ne tiktai nesutvarkytos, nepaskelbtos medžiagos tankmėje, bet ir tradicijų dar neturinčioje visuomenėje**). Tuo būdu kuniginė ir nekuniginė šviesuomenė ne daug kuo tesiskiria tarp savęs, jei bent viena vienus praeities faktus, kita kitus sau pasirinkdama***). Visos pilnos praeities niekas nenori prisiminti, o be to****) dar ilgai gausime tenkintis negausiais tų ar kitų metų*****) mokslo išdaviniais.

1924 metais negausioje mūsų literatūros istorijos literatūroje, be Tumo knygelių, tenka dar išskirti Vaclovo Biržiškos Lietuvių bibliografiją XVI—XVIII amž.; ji pasirodė Švietimo Ministerijos karts nuo karto******) leidžiamame, bet svarbiame bibliografijos organe „Knygos“ (Nr. 1 ir 2—3 išėjo 1922 m., Nr. 4—5 1924 m.). „Knygos“ pavėluodamos neteikia mums nė pusės naudos, kurią būtų teikusios[0]) kas du tris mėnesius pasirodydamos, ir ne ką teduoda kritikos skyriuje, bet savo XVI—XVIII[00]) amž. lietuvių bibliografija jos susyk atsvėrė visas savo silpnybes ir žymiai stūmtelėjo mokslą pirmyn. Toji Bibliografija lengvai prašoko[000]) žymiausios Baltramaičio bibliografijos atitinkamą skyrių ir leidžia bent kartą rimčiau žvilgterėti į mūsų senuosius raštus. Plačiai publikai ji, žinoma, neįdomi ir nebus skaitoma, bet kiekvienas mūsų raštų istorijos mėgėjas turės ją parankiui. Laukte lauktinas bibliografijos tęsinys[0000]), nuo 1801 metų.

Paminėtinas ir Humanitarinių Mokslų Fakulteto organas „Tauta ir Žodis“, kurio antras tomas yra šiais metais pasirodęs; mūsų literatūros istorijai jis daugiausia duoda[00000]) tautosakos.

---

*) Po to J. nemažai yra parašęs istorijos knygų ir straipsnių.
**) 1925 m.: dar neturinčios.
***) 1925 m.: kitus pasirenka.
****) 1925 m.: be to (su kableliu).
*****) 1925 m.: negausiais metų.
******) 1925 m.: nereguliariniai.
[0]) 1925 m.: teiktų.
[00]) 1925 m. spaudos riktas: XVI—XVII.
[000]) 1925 m.: panaikino.
[0000]) 1925 m.: lauktina... tąsa. Po to pasirodė dar II—IV dalys (ligi 1909 m.).
[00000]) 1925 m.: teduoda.

Medžiagos ir rašto istorijai duoda mums įvairios sukaktuvės. Dar 1893 m. „Varpas“ buvo skyręs savo skiltis „Aušros“ ir Daukanto sukaktuvėms, kurios davė kiek medžiagos (politinės sąlygos neleido jos duoti daugiau). 1913 m. priminė Giedraitį, 1914 — Duonelaitį, 1921—1922 m. davė ištisus, dažnai labai įdomius, „Lietuvos Mokyklos“ numerius, skiriamus P. Kriaučiūnui, T. Žilinskui, J. Jablonskiui. 1923 m. priminė „Aušrą“, Pr. Mašiotą, 1924 m. — spaudos atgavimo istoriją, Kudirką („Varpo“ rinkinys)... Primindamos pamirštuosius faktus ir darbuotojus, sukaktuvės dažnai suteikia nemaža svarbios medžiagos, kartais naujos šviesos spinduliu nušviečia praeitį, bet ne kartą neteisingai išskiria ir iškelia vieną kitą istorijos momentą ar darbuotoją. Rašant sukaktuvinį straipsnį ar tik mirusiojo artimo žmogaus nekrologą, noroms nenoroms prisilaikoma taisyklės: aut bene aut nihil... Nenuorama Tumas Vaižgantas dažnai drįsta ją pralenkti, bet ne visados laimingai. Šiaip ar taip, kad ne įvairios sukaktuvės, nė dešimtos dalies nebūtume surinkę apie savo netolimąją praeitį medžiagos, kiek dabar jos kad jau turime. Tad mūsų istorikams, kad ir žinant jų silpnąsias puses, reikėtų*) jomis ypatingai rūpintis, kreipt į jas visuomenės akis, jas organizuoti.

1924 m. davė mums ir bendrų literatūros istorijos apžvalgų. Viena jųjų, Gabrio Lietuvių literatūros apžvalga, yra mūsų sena pažįstama iš prieškario gadynės, savo antrąja dalimi pasirodžiusi jau 1914 m. (I—1912). Esant dideliam mokslo raštų skurdui, ypačiai lietuvių literatūros istorijos srityje, turėtume, rodos tik pasidžiaugti, susilaukę plačios (239 psl. ir priedo pavyzdžių 75 psl.) apžvalgos (ligi 1864 m.), ir tikrai karo pradžioje vertėmės ją savo mokyklose. Vertėmės dantis sukandę, žinodami jos ypatingą moralinę vertę ir priversti tai slėpti**) nuo mokinių, negalėdami vadovėlio diskredituoti moksleivių akyse. Dabar, galėdami mokyklose be jos apsieiti, galime pasisakyti, ką tuomet buvome nutylėję. Gabrio knyga nėra raštas, tik paprastas kriaučiaus kirpinys, — ne plunksna ją rašė, bet iš svetimų raštų sukirpo drąsios, labai drąsios žirklės. Ištisi puslapiai yra iš svetimų raštų paimti — iš M. Biržiškos, Janulaičio, Gustaičio ir kitų, be jokios atmai-

*) 1925 m.: reiktų.
**) 1925 m.: nutylėti.

nos (sakyčiau — ir gėdos), kartais net nepasirūpinus atkirpti įduodančių kriaučių ženklelių; pav., esti*) cituojamas „M. Bren.“, kuris pas Gabrį nesuprantamas, bet šaltinyje, iš kurio jis „paskolintas“ (žinoma, be nuošimčių), prakalboje buvo aiškiai įvardintas („M. Brenšteinas“). Yra ir daugiau panašių dalykų. Ta knyga dėl ypatingų savo parengimo savybių**) nedaro garbės nei savo kriaučiui, nei mūsų literatūrai, bet ir jos turinys, būdamas***) lopinys iš įvairiausios medžiagos, nieko negali patenkinti. Pavyzdžiui, gavęs knygelę apie nežymų Žemaičių rašytoją Klementą, kriaučius paskyrė jam daug daugiau vietos, negu Poškai ar Valiūnui, kuriems lopų jam nieks nebuvo paruošęs. Tačiau naujame leidiny atsirado priedas — apie Nezabitauską, neginčijamas autoriaus dalykas.

Kunigas V. Zajančkauskas savo Lietuvių literatūros vadovėliui (ligi 1904 m. 190 psl.) nesinaudojo gabriškomis priemonėmis ir paprasto, ne zagranično rašytojo****) būdu*****) remdamasis esamomis monografijomis, jas patikrinęs ne tik tarpusavy°), bet ir klasės praktikoje, parašė (ne sukirpo) savo veikalą. Tai, be abejo, kompiliacija, bet nieko kito autorius nežadėjo ir nieko kito iš jo ir reikalauti negalima. Vadovėliui ir šiaip mūsų literatūros apžvalgai jis turi stambių ydų (nėra Mickevičiaus, yra bereikalingų ištęsimų, pavyzdžiui iš Jokubausko apie metraščius, rašytojų tekstai betkaip sukišti ir kitkas)°°), bet ją nebiauru į rankas pasiimti, vartotina mokyklose iki rasis geresnis vadovėlis ar ji pati, naujai leidžiama, bus pagerinta, ir šiaip pasiskaitymui tinka. Naujos medžiagos neduoda.

Ir Zajančkauskas priklauso senesniajai viskadirbių kartai. Iš universiteto laukiama duosiant specialistų. Jie ruošiami sisteminėmis paskaitomis, kursais ir seminarų darbais. Nė vienas dar nėra kurso išėjęs, nė vienas dar nėra universiteto baigęs, tačiau jau dabar iš tebeeinančių universiteto mokslus

*) 1925 m.: puslapy yra.
**) 1925 m.: ypatingo savo pasirodymo ir apystovų.
***) 1925 m.: bet ir turiniu, būdama.
****) 1925 m.: rašytojaus.
*****) 1925 m.: keliu.
°) 1925 m.: savitarpy.
°°) 1925 m.: panašiai.

tenka vienas aiškiai išskirti. Z. Kuzmickis „Lietuvos“ ir kituose laikraščiuose yra jau gražiai pasirodęs gyvais originaliniais straipsniais apie Mickevičių, Baranauską, Kudirką ir kitus. Jaunas temperamentas dar neįvaldomas (o gal nė nereikėtų?)*), dar žymūs trūkumai Kuzmickio nagrinėjimuose puola į akis, bet jau aišku, jog mūsų moksle ateityje jis užims savo vietą, su juo teks skaitytis**). Berlyno studentas Rutenbergas dar 1922 m. pasirodė su savo knygele (rusų ir lietuvių kalbom) apie Simaną Daukantą, kurioje be žymių trūkumų pareiškė dar aiškios meilės dalykui ir davė bent kiek naujos medžiagos, bet jo raštas greičiausiai bus atsiradęs tik dėl to, kad autorius — papiliškis***); Rutenbergas mūsų literatūra toliau, rodos, nebeužsiima.

Šiaip ar taip, iš jaunųjų laukiame naujų svarbių tyrinėjimų, kurie pakels mūsų literatūros istoriją ligi Europos mokslo.

Literatūra ir jos istorija aukštesniojoje mūsų mokykloje****).

Kaip reikėtų*) sutvarkyti literatūros mokymą aukštesniojoje mūsų mokykloje — štai klausimas, į kurį turiu atsakyti, pabrėždamas tik pačius bendruosius bruožus, nes smulkmeniškiau jį nagrinėti žada draugai Lindė-Dobilas, Z. Kuzmickis, J. Talmantas savo pranešimuose: apie lektūros ir literatūros nagrinėjimą mokyklose*****), apie laboratorinį literatūros mokymo metodą°) ir apie lietuvių (kalbos ir) literatūros pro-

*) 1925 m.: nereiktų, reiktų.

**) Vis dėlto pasiskyrimas publicistikai ir praktinei pedagogijai neleido jam virsti žymesniu kritiku ar literatūros istoriku.

***) 1925 m.: papilietis.

****) Iš 1928 m. „Švietimo Darbo“ nr. 9 (108) p. 1055—1061. Pasirašė M. Biržiška.

*****) J. Dobilo Lektūra ir literatūros nagrinėjimas mokykloj — ten pat p. 1117—1173.

°) Z. Kuzmickio Laboratorinis literatūros dėstymo metodas — ten pat p. 1062—1074.

gramą*). Nors viena kita čia iškelta mintim gal įeisiu į jų temų sritį, bet šiaip vengsiu tai daryti. Noromis nenoromis tad mano pranešimas bus toli gražu nepilnas**). Jis palies tik tuos dalykus, kurie man įtin rūpi, kuriuos skauda, dėstant literatūrą gimnazijose.

* * *

Man atrodo, jog ligšiolinis literatūros mokymas pas mus nėra dar ganėtinai atsiskyręs nuo kalbos mokymo. Tuo aš kaip literatūrininkas nenoriu paneigti ne tik kalbos, bet ir jos mokymo reikšmės mūsų mokyklose. Nenoriu pasakyti, pavyzdžiui, jog kalbos mokyti gana būsią keturiose vidurinės mokyklos ar gimnazijos klasėse, o V—VIII kl. eiti vien literatūra. Sutinku su tais, kurie tikina, jog mūsų abiturijentai, aplamai paėmus, lietuvių kalbos žinių turi mažiau negu rusų laikais rusų mokyklų abiturijentai rusų kalbą kad mokėjo. Rodos, turėtų būti kitaip: toji kalba, dėl kurios tiek kovota ir lig šiol tebekovojama (kad ir Vilniaus, Klaipėdos krašte), mūsų jaunuomenės turėtų būti labai gražiai mokama. Neieškodamas visų šio liūdno reiškinio priežasčių, vieną betgi čia pat nurodau — neatskyrimą kalbos dalyko nuo pačios literatūros.

Kalbos mokymas turi tikslą išmokyti aiškiai reikšti mintis, taisyklingai kalbėti ir rašyti; literatūros mokymas — išmokyti suprasti ir atjausti žodinių kūrinių meną. Čia ir ten lyg bendra pažinimo nagrinėjimo medžiaga — kalba, bet skiriantis pažinimo tikslams, turi skirtis ir pažinimo keliai — metodai. Pats mokomojo objekto bendrumas ne toks jau visagalis, kaip atrodo: kalbos mokymo pagrindas — gyva kalba, tiesa, paremta dar dainų, pasakų, literatūros kūrinių ir šiaip raštų kalba, tad net ir išeina iš literatūros ribų. Juk mokome kalbos įvairiems asmens ir visuomenės***) gyvenimo reikmenims, būsimojo inteligento verslams! Literatūros objektas — tik literatūriniai kūriniai.

---

*) J. Talmanto pranešimas, „Šv. Darbe“ neišspausdintas.

**) 1928 m.: toli nepilnas.

***) 1928 m.: asmens visuomenės.

Nieks nereikalauja, kad aukštesnioji mokykla leistų kalbininkus, bet vis dėlto ji privalo leisti tokią inteligentų jaunuomenę, kuriai, paskiau pasiskirsčiusiai įvairiausiais verslais, — kas eis gydytoju, kas kunigu, kas valdininku, kas karininku, kas matematikos mokytoju ar diplomatu, — kalba būtų brangi ir kuri sąmoningai dalyvautų ją ugdant ir derinant su gyvenimo pažanga. Atsiminkime dar, jog daugelis mūsų moksleivių yra užaugę šeimose, kuriose prieš kelerius metus nekalbėjo lietuviškai arba kad ir buvo kalbama, tai nususia atšokusių nuo gyvos kaimo šnektos miestelėnų kalba. Tokių moksleivių vien iš literatūros nepramokysime kalbos ir jos tarmių, tuo tarpu, kai vėliau jiems teks susidurti čia su viena, čia su kita gyva tarme, o ir *patiems sveika būtų arčiau prie kurios tarmės prisiglausti; tarmės — ne vien „vytinoji" medžiaga bendrinei visuomenės kalbai, kurios, įsigalint rašomajai kalbai, nyksta, bent deformuojasi, nudyla, bet ir gyva, sveika, tad brangintina kūrybinė pajėga.*

Nagrinėdami literatūros kūrinius, kad ir kalbos atžvilgiu, mes kreipiame dėmesio labiau į paties nagrinėjamo kūrėjo kalbos savitumus negu į bendrus kūriny pasireiškusios tarmės pažymius; literatūros mokslas tiria bendrąsias literatūrines formas ir individinį kūrėjų, kaip kūrėjų, asmenybės reiškimąsi kūriniuose, ne kalbos moko. Tad manyčiau: sveikiausia būtų ir literatūros ir kalbos mokslui juodu nuo vienas antro atskirti, tikriau — kalbos mokslą išimti iš literatūros jungo ir skirti vienam ir kitam atskiras valandas, gal net ne tam pačiam mokytojui mokyti kalbos ir dėstyti literatūrą. Žinoma, jųdviejų darbas turi būti sklandus, sutartinis; literatūros dėstytojas turi pats gerai kalbą mokėti ir būt išėjęs filologo mokslą, pagaliau, gali vienas mokyti ir kalbos ir literatūros, bet šiaip ar taip — vienas ar abudu turi suprasti skirtingus kalbos ir literatūros mokymo tikslus ir pritaikinti vienam ir kitam savitus metodus. Žymi dalis rašto darbų, pavyzdžiui, čia atitektų kalbos mokytojui ar bent kalbos mokslui; literatūros rašomojo darbo sritis, tiesa, gal tuo susiaurėtų, bet įgytų reikiamo tikslumo, kurio dabar jai kartais lyg stinga. Daugelį mūsų senovės ir net nesenovės raštų taip pat tektų kalbininko darbui pavesti.

* * *

Ne vien su kalbos mokslu literatūros dėstymas yra kaimynas, kuriam tenka verstis bendra medžiaga ir nustatyti tarp savęs — kaimyniškai —darbo ribas, bet ir su kitais mokyklos mokslais, ypačiai su istorija. Įsižiūrėkim į savo literatūros istorijos vadovėlius. Yra mano Mūsų raštų istorija. Ji pavadinta — raštų, ne literatūros: literatūros istorijos aš nesu dar parašęs ir nežinau, ar bepajėgsiu parašyti. Žinau, jog šiomis mano knygelėmis tenka literatūros mokytojams, man pačiam, mokykloje ir kaip literatūros istorijos vadovėliu verstis, bent jo pagalbos šauktis einant iš Zajančkauskio ar Gabrio. Ir vis dėlto visi trys mes išeiname iš literatūros istorijos ribų, artindamiesi į rašomosios kultūros istoriją. Imame plačiau negu literatūrą, bet nustojame reikalingo literatūros reiškiniams nagrinėti tikslumo, neiškeliame literatūrinių literatūros pradų ir vertybių. „Aušros“ ir „Varpo“ laikotarpis mums stoja kaip publicistika, kurioje literatūros kūrėjai negauna ryškiau pasireikšti. XVI—XVIII amž. raštai kaip raštai kalbos mokslui teduoda medžiagos, skandina gyvą, įvairią bažnytinę poeziją.

Čia nėra autokritika. Mes reikalingi esame raštų istorijos, kuri padėtų mums suprasti mūsų atgimimo ir šiaip mūsų kultūros istoriją; be raštų istorijos nelengva būtų tirti ir kurti literatūros istoriją. Parašęs Mūsų raštų istorijos I-ją dalį, pasistengsiu rašyti dar II-ją, gal ir kitas.

Tik vis dėlto literatūros mokslo tobulinimas mokykloje reikalauja iš mūs išskirti iš raštų istorijos literatūros istoriją.

Čia tenka mums prašyti istoriko pagalbos. Basanavičius — ne literatūra, tik istorija, tautinė istorija. Kudirkos vertimai — literatūra, jo originalinė publicistika toli ne visur literatūra, tik medžiaga kultūros istorijai. Laikraščiai, kad ir pati „Aušra“ ar „Vilniaus Žinios“, tokia pat kultūros istorija kaip kontrafakcijos, knygnešiai, mėgėjų vaidinimai ar Vilniaus mokslo draugija. Kitaip sakant, raštų istorija daugiau gal Lietuvos istorikui priklauso negu literatūros dėstytojui; bent istorikui ji turi daug sverti. Taip ir yra: istorikai, bent apie mūsų XVI-jį ar XIX-jį amžių, apie kultūros gyvenimo reiškinius kalbėdami, daug kur naudojasi ta pačia raštų medžiaga, kur ir mes, literatūros dėstytojai. Laiko ekonomija ir darbo tikslingumas reikalauja čia aiškiau atskirti istoriko

darbą nuo literato. Istorinius rašomosios kultūros dalykus turi pasiimti istorikas, kuris, kaip ir kalbininkas, sutartinai su literatu varo bendrą mokymo - auklėjimo darbą, kartais gal tas pats literatas.

Literatūros mokymas turi atsiriboti kiek galima nuo neliteratūrinių dalykų. Gali ir privalo jis į tą pačią Basanavičiaus, Kudirkos ar kieno kito publicistiką įsigilinti, bet tiktai literatūrinio meno atžvilgiu.

* * *

Literatūros dėstymas turi eiti kontakte su istorija. Ne tik tąja prasme, jog istorikas čia turi padėti literatui, bet ir tąja, jog pati literatūra dėstoma nevengiant istorijos. Žinau, jog kiti šiaušiasi prieš literatūros mokslo paveržimą į istorijos jungą, prieš istorizmo slėgimą literatūrai, bet labai abejoju, ar bepajėgtume sukonstruoti literatūros mokymą ne istorijos pagrindais. Antra vertus, reakcija prieš istorizmą kyla ten, kur yra stiprių, daugiaamžių literatūrinių tradicijų, kurios slegia bruzdantį, savito pasireiškimo siekiantį ir tradicijomis apipinamą jaunimą, bet pas mus? Mums dar, rodos, ne tik netenka istorijos tradicijų baidytis, bet bene reikėtų kur galima jas — silpnąsias — stiprinti, bent į jas atsižvelgti — literatūrinės kultūros naujokams.

Tad reikia ruošti literatūros istorijos vadovėlį? Ir taip — ir ne. Be abejo, geras vadovėlis, ypačiai prisilaikąs*) heuristinio (ieškojimo) metodo, būtų mokyklai didelė dovana... Tik ar galima greit jo sulaukti? Lietuvių literatūros istorijos mokslas žengia tik pirmuosius savo žingsnius: trūksta monografijų daugeliui rašytojų, o kurios yra — bendros, dažnai kultūros, ne literatūros istorijai skiriamos; daugelis rašytojų visiškai neįvertinti arba net žinomi tik savo vardu ar vienu kitu rašinėliu; daugybė klausimų nė nepaliesta. Vargu ar galima būtų kokį pastovų vadovėlį paruošti, nes nuolatos gauname naujos medžiagos, kuri verčia mus kartais visai kitaip nušviesti tą ar kitą literatūros dalyką. Parašyti tinkamą, nesenstantį, be to, dar įvairioms moksleivių individualybėms,

*) 1928 m. spaudos riktas: prisitaikęs.

savybėms, tipams pritaikintą literatūros vadovėlį? Mažas dalykas: mūsų kaimynai rusai ir lenkai dar neturi visai tinkamų vadovėlių!

Iš viso, ar net taip jau mums reikia tokio vadovėlio? Gal tokio vadovėlio labiau mokytojai reikalingi, kaip mokinių darbo vadovai, rodytojai, rėmėjai, — ne mokiniai, kurių savarankiškumui sužadinti ir sustiprinti reikia savaimingos darbo medžiagos, ne vadovėlio žodžių. Kad mokiniai galėtų savarankiškiau literatūros mokslą eiti ir net bandyti savaimingą literatūros darbą, reikia daugiau paruošti pritaikintų mokyklai tekstų — chrestomatijų ir monografijų apie atskirus literatūros dalykus ar kūrėjus. Juo daugiau bus monografijų, nors kartais ir ne vienodai dalyką nušviečiančių (pavyz., Tumas ir Biržiška apie Baranauską), juo daugiau bus medžiagos savaimingam moksleivių darbui, juo giliau bus jų pažinta ir mūsų literatūra.

* * *

Kaip nusistatyti tautosakos atžvilgiu? Nuo literatūros ji skiriasi ne tiek savo kilme, nes mokslas jau nustojo priešais kits kitam statyti kūrybinį dainų kolektyvumą ir rašto poezijos individualumą; individualinio prado ir net „neliaudiškumo“ dainų kūryboje yra kur kas daugiau negu paprastai manoma. Daugiau ji skiriasi tos pat medžiagos — žodžio — sumeninimo atžvilgiu: tautosaka nežino ar retai težino žodžio (= kūrėjo) kančias plunksnoje gimstant (rašant), lengvina sau kūrimą štampais (šablonu), bet versdamasi jais ji vis dėlto turi reikalo su gyvu, ne stingstančiu kaip rašte, bet pulsuojančiu objektu (vis besimainančiu, svyruojančiu dainos tekstu).

Pats tautosakos tyrimo metodas yra skirtingas nuo literatūros metodo. Suomiai, skandinavai, vokiečiai, čekai ir kiti tautosakai tyrinėt dažnai pritaiko geografinį-istorinį metodą, kuris literatūros tyrimui yra svetimas. Pasakų, dainų, mįslių turiniu domisi istorikai, etnologai, psichologai.

Tačiau kad ir nėra ji „literatūra“ siaura šio lotyniškojo žodžio prasme, kad ir turi ji savo meninių savybių, kurių neturi rašytinė poezija, tautosaka vis dėlto yra sakytinė poezija, yra poezija. Tautosakos tyrimo metodai aukštesniajai mo-

kyklai gal sunkoki, bet be jų čia negalima verstis. Amžinieji sakytinės ir rašytinės poezijos tarpusavio*) ryšiai — simpatijos arba net ir antipatijos (Duonelaitis ir dainos), giminingas, kad ir įvairuojąs, kūrybinis meninės galios reiškimasis, galiausiai, bendras svajų, garsų, vaizdų įvaizdžių pasaulis — verčia mus jungti mokykloje tautosaką su literatūra. Nekalbu čia apie tautosakos rinkimą, kuris, be naudos mokslui, turi ir visokeriopos auklėjamosios reikšmės.

* * *

Visuotinąją literatūrą dėstant, galima pasirinkti 2 keliu: 1) choronologinį - sinchronistinį arba 2) žanrinį. Pavyzdžiais mums čia gali eiti 1) Glivenkà ir 2) Dubas.

Bijau, kad pirmasis (Glivenkos chronologinis) kelias**) gali virsti faktų prigrūdimu, per mažai tekstuotu, apčiuopomis tepanagrinėtu: slidus kelias, mokąs jaunuomenę verstis skambiomis frazėmis, į gilius klausimus davinėti pigius atsakymus. Jei bent pasitenkintume čia, atsisakę nuo istorijos vadovėlio, istorinėmis „didžiųjų kūrėjų" monografijomis... Manyčiau betgi, jog ir šitokios monografijos, per daug bendros mokyklos darbui, nebūtų tokios naudingos, kaip atskirų kūrinių nagrinėjimai-monografijos, kurios tinka žanrinio tyrimo metodui.

Dubo pasirinktasai kelias, detaliuose gal ginčytinas, atrodo sveikesnis: turi taip pat istorinio prado, bet verčiasi apčiuopiamesne, mokyklai naudingesne medžiaga. Savaimingam moksleivių darbui jis duoda daugiau progos pasireikšti. Nagrinėjimas istoriniu meno atžvilgiu literatūrinių žanrų, srovių, tipų, kūrėjų asmenybių gerai paruošia jaunuomenę rimtai įvertinti naujosios literatūros reiškinius, skaityti literatūrinio meno žurnalus[1]). Tik,

*) 1928 m.: savitarpio.

**) 1928 m.: pirmasis kelias.

[1]) Manau, jog galime mokyklai tokius bendrų reikalavimų laipsnius statyti: pradžios mokykla turi paruošti baigusį savaitraščiui suprasti, jo žiniomis verstis; vidurinė mokykla (progimnazija) — dienraščiui°) įmanomai skaityti, gimnazija — mokslo, visuomenės ir meno žurnalams sekti. Universitetas duoda ne bendrą, tik specialinį mokslą.

°) 1928 m.: mokykla — dienraščiui.

žinoma, reikia visuotinajai literatūrai klasikų vertimų su komentarais, panašių kaip lenkų Biblioteka Narodowa. Be vertimų gražiausiai perredaguotas Dubas bus niekai, net piktesnis už niekus, nes taip pat, kaip Glivenkà, bus tik papūguotųjų frazių šaltinis.

Sutraukiu šiuos savo pastebėjimus, tiesa, nesistemingai ir gal per daug suglaustai pareikštus:

1. mokykloje reikia atskirti kalbos mokymas nuo literatūros dalyko;

2. raštų istorijos tiek teeiti, kiek jos reikia literatūrai suprasti;

3. raštų istorija turi daugiau užleisti vietos literatūros istorijai;

4. visuotinoji literatūra dėstytina žanrais, srovėmis, tipais;

5. savaimingam moksleivių darbui reikia lietuvių literatūros chrestomatijų ir monografijų, o taip pat visuotinosios*) literatūros klasikų vertimų su komentarais.

Dėl mokyklos kalbų klausimo**).

Kazys Romanauskas str. Dėliai vienos kurios nors svarbiausios svetimos kalbos mokymo mūsų gimnazijose (1920 m. „Švietimo Darbo“ Nr. 10) yra pajudinęs svarbų mūsų visuomenės ir jos mokyklų klausimą. Net keista, jog šiuo klausimu taip maža ligi šiolei yra pas mus pasakyta; jei bent išaiškintina, jog sunkios politikos gyvavimo ir darbo sąlygos po-

*) 1928 m.: monografijų, visuotinosios.

**) Iš V. Krėvės Mickevičiaus redag. 1920 m. gruodžio mėn. „Švietimo Darbo“ nr. 12 p. 48—53. Pasirašė M. Biržiška. Dėl šio straipsnio 1921 m. vasario 3—9 d. „Lietuvos Ūkininko“ nr. 5 apžvalgos autorius skyriuje „Naujas „ginklas“ kovai su priešininkais“ pajuokia M. Biržišką už pasiūlymą įvesti mokyklose lenkų kalbą („lietuviai turi mokytis lenkiškai, jei nori lenkus nugalėti. To mes dar nežinojome, o būtume gal nors šauliams pasiūlę tą ginklą kovai su lenkais. Tur būt ir pats M. Biržiška pereitais metais tik dėl to parašė „Lietuvoje“ prieš šaulius straipsnį, kad jie nevartoja jo siūlomą ginklą. Tą straipsnį labai maloniai buvo išsivertę ir atsispausdinę lenkai savo laikraščiuose...“). 1921 vasario 12 d. Kauno „Litwos“ nr. 34/88 Vg. (Vagabunda = Vacl. Biržiška) str. „Kwestja języka“ parėmė M. Biržiškos keliamą reikalą lietuviams mokytis kelias kal-

litikai yra atitraukusios mūsų geriausias jėgas ir dėmėsį. Norėdamas nors kiek prisidėti prie kalbų klausimo išaiškinimo, apgraibomis*) ir aš pateiksiu**) vieną kitą mintį, 5-rių metų mokyklą vedant nustatytą.

Pripažindamas nemažai tiesos K. Romanausko išvadžiojimams, negaliu betgi sutikti su jo galutinąja išvada, jog mums bereikią vokiečių kalbos labiausiai mokytis.

Mano nusistatymu, mums reikėtų***) pirmų pirmiausia mokytis savo kaimynų kalbų, su kuriais ir su kuriomis gaunama susidurti. K. R. atmeta rusų kalbą, nes, girdi, ji netinkanti mūsų politiniams reikalavimams (galime virsti bolševikais), netinkanti mūsų ekonominiam gyvenimui, netinkanti mūsų kultūros reikalams ir šiaip „mūsų tautos svarbiausiems reikalavimams". Sunku su tuo sutikti, dargi nesant „ex oriente lux'o" šalininkui! Ar tik dėl paskutinių Rusijos įvykių nebūsime per daug pabūgę ir apakę! Jog „prekybos ryšiai tarp Lietuvos ir Rusijos" ne tik ne „bus silpni", kaip kad sako K. R., bet kaip tik priešingai rodo mums kad ir mūsų žydų susidomėjimas tuo, kad****) turėtume tiesioginį susisiekimą su Rusais. Nežinau, gal K. R. bus išėjęs ne rusų mokyklą ir išvengęs visų tų „bolševikiškų" šmėklų kaip, antai, nihilizmo, pesimizmo ir t. t., kuriuos jis prikiša rusų mokyklų įtakai, pats betgi džiaugiuosi bent kiek tų „neigiamųjų ypatybių" iš tos mokyklos išsivežęs. Galima su bolševizmu kovoti ar bent nesutikti, nenuneigiami betgi ir jo nuopelnai. Nesiūlysiu K. R. ir kitiems virsti bolševikais, bet nors kiek bolševizmą pažinti ne vien iš buržuazinių

---

bas. 1921 m. kovo 10—15 d. M. Biržiška savo redaguojamame Vilniaus dienraštyje „Straż Litwy" pakartojo iš Kauno spaudos išverstus straipsnius skyriuje „Z dyskusji wileńskich": 1) Kaz. Romanauskas, W kwestji wykładów jednego ze znaczniejszych języków obcych w gimnazjach naszych (nr. 40 ir 41), 2) M. Biržyszka, W kwestji języków w szkołach (nr. 42 ir 43), 3) „Lietuvos Ūkininkas", Nowa „broń" w walce z przeciwnikami (nr. 44) ir pakartojo iš „Litwos" 4) Vg. Kwestja języka. Už tas „diskusijas" buvęs karo metu kai kurių Šveicarijos lietuvių (kun. Viskanto ir kitų) bendradarbis, vėliau peršokęs lenkų endekų stovyklon Lietuvos istorikas ir heraldikas Juozas Puzyna Varšuvos dienraštyje „Rzeczpospolita" smarkiai išplūdo M. Biržišką ir šiaip lietuvių veikėjus.

*) 1920 m.: apgraiboms.

**) 1920 m.: paduosiu.

***) 1920 m. visur: reiktų.

****) 1920 m.: susidomėjimas, kad turėtume tiesioginio susisiekimo.

dienraščių ir miesčioniškų plepalų būtų ne pro šalį. Kalbu tat, du kartu susidūręs su bolševizmo praktika ir atvirai — ne per demarkacijos liniją*) — prieš jį pakovojęs. Man keista išgirdus iš K. R., jog „literatūra rusų kalba ne per plačiausia, daugiausia verstinė ir daug nuo vakarų Europos atsilikusi“! Dailioji rusų literatūra kaip tik viena pasauly galingiausių, o antra vertus — tąja kalba turim išverstus kone**) visus žymiausius kitų literatūrų veikalus. Mokslinė rusų literatūra, tiesa, daugiau verstinė, negu originalinė, bet ir čia dėl išvadų būkime atsargūs: originalinis rusų mokslas ne toks yra menkas, kaip tas paprastai tvirtinama; be to, rusų kalba yra išversti svarbiausi kitomis kalbomis***) mokslo veikalai.

Tiesa, vokiečiams (okupantams) pareikalavus, daugelis mūsų ir lenkų mokyklų ėmė vyti rusų kalbą, abejoju betgi, ar nuo to mokslas bus laimėjęs! Vokiečių kalbos vis viena mūsų mokiniai nėra tiek įgiję, kiek rusų kalbos, o pamiršę rusų kalbą****), vis mažiau naudojasi rusų knygomis ir, deja, taip pat knygomis kitomis kalbomis*****). Juo toliau, juo blogiau! Galima pasiekti to, jog mūsų jaunuomenė laikraščius teskaitys ir politikos brošiūrėles, trumpai[0]) sakant, kaip tik virs „bolševiviška“ — K. R. prasme.

Savo vedamoje I-je Vilniaus vyrų (mišroje lietuvių) gimnazijoje nuo pat pradžios esu apsigynęs rusų kalbą prieš vokiečius ir prieš saviškius ir negaliu atsidžiaugti tai padaręs. Pusę metų tos kalbos pasimokę (įvedėme naują, Rusų Akademijos nustatytą ir bolševikų supopuliarintą[00]) rašybą, kas labai[000]) palengvina mokslą), mokiniai ima skaityti rusų knygeles ir jomis papildo savo lietuviškąjį skaitymą. Pats K. R. sako, jog per 20 metų nesukursime[0000]) mokslinės literatūros, bet ir verstinės, neabejoju[00000]), ne per daug teturėsime, tai tuo atžvil-

*) 1920 m.: linę.
**) 1920 m. visur: kone.
***) 1920 m.: kitų kalbų.
****) 1920 m.: kalbos.
*****) 1920 m.: šiaipjau knygomis.
[0]) 1920 m.: žodžiu.
[00]) 1920 m.: supopulerintą.
[000]) 1920 m.: be galo.
[0000]) 1920 m. spaudos riktas: nesubursim.
[00000]) 1920 m.: be abejojimo.

giu rusų kalba net ir Lietuvos istorijai pažinti nemaža mums dar patarnaus. Antra, rusų literatūros pažinimas ir nagrinėjimas labai daug, daugiau, negu mūsų ar vokiečių literatūra, duoda asmens, visuomenės, poezijos ir t. t. klausimams kelti. Pats būdamas lietuvių literatūros istorininkas, drąsiai betgi tvirtinu, jog išvarius rusų kalbą ir net pamėginus ją pakeisti vokiečių kalba, aukštutinių klasių literatūros mokslas būtų (kiek žinau, daug kur ir yra!) vien siaurai filologinis. Nereikia užmiršti, jog kone visi mūsų mokytojai yra išėję rusų mokyklą ir net lietuvių kalbos mokytojai menką teturi supratimą apie lietuvių literatūros i s t o r i j ą!

K. R. praleido vieną priekaištą, kuris man teko kitur išgirsti: su rusų kalba mes, girdi, rusinsią*) jaunuomenę. Vargu. Taip buvo mums einant rusų mokyklą, tačiau mūsų mokyklai tuo atžvilgiu**) rusų kalba nėra pavojinga. Paskyrę jai kad ir nuo I klasės po 2 valandi savaitei, vartodami naujybinę rašybą, ne Petro***) pragariškąjį ѣ, skirtingų и ir і ir kit.****) rašymo*****) prasimanymą, ir literatūros istorijos moksle[0]), nusikratę Prokopavičių ir kitokio mums nereikalingo balasto[00]), galime būti tikri, jog rusų kalba neapsunkins mūsų mokyklos, o naudos mūsų jaunuomenei bus daug. Kalbu apie šios gadynės mūsų reikalus ir numatau, jog ateityje mūsų literatūrai stiprėjant, o Rusų anarchijai nesiliaujant, rusų kalbos reikalas mums gal mažės ir galima bus pereiti prie dar trumpesnės programos — 3 ar 4 žemutinėms klasėms, rusų literatūrą įspraudus į visuotinosios literatūros programą (beje, dabar ir visuotinosios literatūros kūrinių[000]) nepažinsime be rusų kalbos).

Dėl vokiečių kalbos reikalingumo nesiginčysiu, nors nesutikčiau su, mano nuomone, per dideliu jos ir vokiečių mokyklos gyrimu. Aš jos nemėgstu, bet pripažįstu, jog reikia jos mokytis. Kaip rusų kalba riša mus su Europos Rytais, su kuriais susisiekiame ir nuo kurių teorijoje tegalime nugara atsi-

*) 1920 m.: rusinsime.
**) 1920 m.: žvilgiu.
***) Rusų caro Petro I Didžiojo.
****) 1920 m.: ѣ, и, і ir t. t.
*****) 1920 m.: rašybos.
[0]) 1920 m. spaudos riktas: mokslą.
[00]) 1920 m.: kitokių mums nereikalingų balastų.
[000]) 1920 m.: veikalų.

gręžti, taip vokiečių kalba yra mūsų artimų vakarininkų kaimynų kalba ir šiaip į Vakarų kultūrą vartai. Nepatartina išsyk pradėti 2 kalbų mokytis, tad vokiečių kalbą reikėtų pradėti II klasėje. Rečiau, negu rusų kalba, ji pas mus girdėti, ir sunkesnė mokytis, ji privalo turėti daugiau sau valandų, negu rusų, sakyčiau, 3—4 kiekvienoje klasėje.

Dabar mūsų tretieji kaimynai — l e n k a i. Su lenkų kalba K. R. taip lengvai apsidirbo, jog, skaitant jo išvadžiojimus*) „Švietimo Darbe“ tenka kiek parausti. Jos „netinkamumas“ mūsų mokyklai, „kenksmingumas“ mūsų politiniams reikalams ir „negalėjimas“ duoti mums (jokių!) kultūrinių teigybių**) taip jam yra aiškūs, jog, sako, apie tai „nereikėtų nė kalbėti“. Jis klysta manydamas, jog „mūsų gimnazijose, rodos, jos visiškai nėra“: mano vedamoje Vilniaus lietuvių gimnazijoje***) ji dar vokiečių okupacijos metu buvo, kaip neprivalomas dalykas, lenkų okupacijos metu virto privalomu, o ir lietuviškuoju tarpu, kai (nuo 1920 m. VII 14 ligi X 9) ji galėjo būti mūsų pašalinta, gimnazija pati nutarė jos nešalinti. K. R-ui, o gal ir kitam kam, pasirodys tai krašto išdavimas? Tačiau****) pagalvokime.

Galima neapkęsti lenkų, galima su jais muštis ar bent privengti, tik viena, tur būt, reikėtų pripažinti, jog šiaip ar taip, bet nuo XIV-jo amžiaus Lietuvos istorija yra su Lenkais susirišusi. Tas kaimynas yra mums padaręs daug didesnės įtakos, negu anuodu. Su tuo reikės skaitytis. Toji istorijos įtaka tiek yra žymi, jog be lenkų kalbos negalima tiksliai pažinti nei L i e t u v o s i s t o r i j o s, nei l i e t u v i ų l i t e r a t ū r o s, netgi pačios l i e t u v i ų k a l b o s. Vyresnioji mūsų šviesuomenės karta, kuriai sunkiausiai teko kovoti prieš lenkų pretenzijas mūsų kultūrai načalninkauti (vadovauti — būtų netikslu pasakyti), mokėjo lenkų kalbą, tąja kalba skaitė veikalus*****) iš mūsų istorijos ir literatūros, na, ir geriau už daugelį mūsų kartos vyrų******) nusimanė apie Lietuvos praeitį

*) 1920 m. „Švietimo Darbo“ korektoriaus ištaisyta: išvedžiojimai.
**) 1920 m.: davinių.
***) 1920 m.: mano vedamoje gimnazijoje.
****) 1920 m.: Betgi.
*****) 1920 m.: raštus pažino.
******) 1920 m.: mūsų kartos.

ir kultūros ypatybes. Tai tvirtindamas, nė kiek neužmirštu, jog daugelis lenkų kalba veikalų apie Lietuvą yra pasenę arba tendencingi. Jaunesnioji karta, kuri kultūros kovos su lenkais laukan atėjo jau „ant gatavo“ ir savo pastangas turi pakreipti tautinio gyvenimo politiniam apdraudimui, mažiau, nė kaip*) senesnioji karta, pažįsta savo kultūros istoriją ir tos kultūros savybes**). Be kitų priežasčių, čia dažnai atsiliepia lenkų kalbos nemokėjimas. Mickevičius ir Kražiauskis yra mums daug davę: Baranauskį, Maironį ir kitus; Norbutas, Jaroševičius ir kt., netgi***) Daukantas, davė mums Lietuvos istoriją, tuo tarpu retas kuris mūsų jaunosios šviesuomenės bus tuos „lenkų istorininkus“ skaitęs, o rasis****) ir Mickevičiaus neskaičiusių! Maža to: yra pedagogų, kurie bijo Mickevičiaus dėl jo lenkų kalbos, kaip „kenksmingo“, įsileisti mokyklon!

K. R. tvirtina, jog lenkų kalba negalinti mums duoti jokių kultūrinių gerybių...*****) Kuo remdamasis jis tatai tvirtina? Perėjęs visus lenkų mokslus — ir nesuradęs nieko tinkama? Ar nebus jis ir šį kartą per lengvai su lenkais apsidirbęs, kaip jis yra padaręs su rusais! Man tatai primena lygios vertės Vilniaus „lenko“ Obsto pasakymus dėl lietuvių kalbos ir kultūros, bet argi galima su politikos brošiūrų žiniomis spręsti gilios reikšmės kultūros klausimus[0])! Tiesa, belaisvių lenkų mokslas ir kultūra buvo varžomi ir negalėjo išplisti[00]), mes betgi matome, jog tas mokslas nėra sustingęs, jis kyla[000]), įgyja aiškesnių savybių[0000]), ir visai ne pro šalį būtų mums su juo pasižinus. Griežtai smerkdami visa, kas lenkiška, bene primename mes lenkus, kurie nieko dora ir žmoniška mumyse neranda? Neabejoju[00000]), jog šiaip ar taip virs mūsų santykiai su Lenkais, Kinų siena nuo jų neatsiskirsime (ir nenori-

*) 1920 m.: mažiau, kaip.
**) 1920 m.: šiaip savybes.
***) 1920 m. spaudos riktas: negi.
****) 1920 m.: randasi.
*****) 1920 m.: davinių.
[0]) 1920 m.: klausimai.
[00]) 1920 m.: išsiplėtoti.
[000]) 1920 m.: plėtojasi.
[0000]) 1920 m.: įgyja savybių.
[00000]) 1920 m.: Nėra abejojimo.

me atsiskirti!), šiokie ar tokie santykiai bus, ir prie to reikės mums prisitaikinti.

Neužmirškime dar štai ko: lenkai ne tik mūsų kaimynai, bet ir mūsų piliečiai. Tiesa, jie daro mums daug nesmagumo, verčia mus dairytis ir skersuoti į juos, tačiau*) jie yra mūsų gyvenimo faktas. Jei norime sėkmingai su Lietuvos lenkais ar su Lenkų valstybe, kad ir defenzyviai, kovoti, turime būti tam a p s i g i n k l a v ę, būtent — jųjų kalba. Rengdamiesi karan su rusais, japonai ir vokiečiai mokėsi rusų kalbos; jei mes žiūrėsime į lenkus kaip į „vidurinius“ ar „pašalinius“ „priešus“ (valandėlei suėjau su visų tautų endekais, kurie visur temato**) „vnutrennych vragov“!), kaip tik turėsime kovai su jais išmokti jųjų kalbos. Tačiau***) ir nulipus nuo kovos arenos, vien besitenkinant tautininkų darbu, t. kt. nutautusių****) mūsų tautiečių grąžinimu tautai, argi galima išsiversti*****) be lenkų kalbos! Argi vilniečiai būtų per 1919—1920 m. įstengę tiek[0]) atlikti, kiek jie dabar yra atlikę, jei būtų lenkų kalbos gerai nemokėję? O jie gali mane paremti, jog niekas taip mums nėra Vilniuje kenkę, kaip siunčiamieji ten iš Kauno raštai[00]) — menka, netaisyklinga lenkų kalba rašyti.

Yra betgi, mano nuomone, dar tvirtesnis ir svarbesnis lenkų kalbai pagrindas, tai Lietuvos valstybės reikalas. Susimildami, siųskite lenkų kalbos nemokančius valdininkus ne tik į Vilnių, bet ir į Vilniaus miestelius bei kaimus, o paregėsite, kaip jie nustatys vietos žmones prieš valstybę! Žinau, jog tuo daug su kuo skirsiuos[000]), bet, būdamas atviras Vilniaus kovotojas už lietuvybės teises, griežtai pleptelsiu: Lietuvos vyriausybė neprivalo į Vilnių leisti nė vieno valdininko l e n k i š k a i nemokančio, pradedant prezidentu[0000]) ir baigiant sargu. Tiktai tuo būdu ji suriš Vilnių su visa Lietuva, suvalstybins ir — sulietuvins. Čia, žinoma, galima atkirsti: o gi lenkai kaip el-

---

[0]) 1920 m.: taip įstengę per 1919—1920 m.
[00]) 1920 m.: kaip Kauno raštai.
[000]) 1920 m.: spaudos riktas: skirsimės.
[0000]) 1920 m.: pradėjus nuo prezidento.
*) 1920 m.: betgi.
**) 1920 m.: bemato.
***) 1920 m.: Betgi.
****) 1920 m.: ištautusių.
*****) 1920 m.: apsieiti.

gėsi ir tebesielgia su lietuviais, ar jie pripažįsta ir skaitosi su mūsų*) kalba, ar jie jos mokosi? Atsakyt į tai, rods, visai nesunku: jei jie negerai ir neprotingai elgiasi, nes tuo prieš save sukelia lietuvius, tad nejaugi mes turime sekti netikusiu pavyzdžiu? Kitas priekaištas: o iš kur pasiimsime**) tiek lenkiškai mokančių lietuvių, kuriems nereikėtų su Vilniaus lenkais rusiškai kalbėti ir tuo juos erzinti? Vienintelė priemonė, atsakysiu, — mokykla: įveskite jon lenkų kalbą. Lenkų kalba būsime apsiginklavę valstybiniam darbui. Net***) į gudus patekę, su lenkų ir rusų kalba veikiai gudiškai pramoksime.

Taigi siūlau, be r u s ų ir v o k i e č i ų kalbos, įvesti mokyklon dar l e n k ų kalbą, pradedant nuo III-sios klasės ir skiriant jai po 2 val. savaitei. Esu tikras, kad visų tų trijų kalbų galima būtų gimnazijoj tiek išmokti, kad****) laisvai sektųs jomis gyvenimo reikalams išsiversti*****).

Kai dėl kitų kalbų, sakyčiau, jog jas padarius neprivalomas******), naudinga būtų įvesdinti ne anksčiau, kaip VI klasėj, ir mokyti po pamokų, laisvomis grupėmis. P r a n c ū z ų, a n g l ų ar l a t v i ų kalba — vis tai mums reikalingos kalbos, ypačiai Lietuvai užaugant valstybe ir įeinant į tarptautinius santykius su kitomis valstybėmis. Jaunuoliai sąmoningiau ir su mielesniu noru jų rinksis ir mokysis, negu vaikai. Juo labiau jos[0]) bus jiems lengvesnės, jog trijų pagrindinių svetimųjų kalbų mokslas įgudins juos kalbų mokytis.

Belieka dar — l o t y n ų kalba. Negalima dabar nė manyt apie tai, kad[00]) lotynų kalbai skirtume po 5—6 valandas savaitei, kaip seniau kad jos mokėmės, o be[000]) tiek valandų skaičiaus ištisas jos varymas per gimnaziją — ar šiaip ar taip jos programą nustatysime, skirdami vieną rašytoją klasei ar kiek juos įvairindami — virsta anachronizmu. Nėra net reikalo kelti ginčo[0000])

---

*) 1920 m.: jųjų.
**) 1920 m.: pasiėmus.
***) 1920 m.: Netgi.
****) 1920 m.: jog.
*****) 1920 m.: apsiversti.
******) 1920 m.: jos,... neprivalomos.
[0]) 1920 m.: Juo jos.
[00]) 1920 m.: idant.
[000]) 1920 m.: Be.
[0000]) 1920 m.: ginčas.

tarp klasikų ir antiklasikų*), kai pats gyvenimas tą ginčą yra vienšališkai nulėmęs. Tuo atžvilgiu reikėtų pritarti drąsiam pernykščiam**) Švietimo Ministerijos įsakymui dėl lotynų kalbos neprivalomumo, kas, kiek teko girdėti, daug kur sukėlė nepasitenkinimo. Negalima betgi nutylėti tos istorinės***) reikšmės, kokią lotynų kalba turi pasaulio kultūros kalbai. Bent gimnaziją išėjęs šviesuolis privalo tai****) jausti ir laisvai jąja verstis kultūros gyvenimo terminijai*****). Tuo atžvilgiu pravartu padidinti bent 1 val. istorijos pamokų skaičių******) tose klasėse, kuriose einama s e n o v ė s i r v i d u r i n i ų a m ž i ų i s t o r i j a. Taip pakėlęs[0]) pamokų skaičių, mokytojas ne kartą gautų progos politinei ir kultūrinei istorijai panaudoti lotynų, iš dalies ir graikų kalbą (žodžių etimologija, terminai, priežodžiai, ištisi pasakymai)[00]). Tatai daug daugiau suklasikintų[000]) mūsų jaunuomenę, negu mensa, mensae ir amo, amare kartojimas. Čia pridursiu, jog ir šiaip reikėtų istorininkams daugiau kreipti dėmesio[0000]) į kalbinę istorijos pusę, kad[00000]) gimnaziją baigę jaunuoliai bent laikraščius sektų sąmoningai. Tam reikalui, pradedant nuo viduramžių, tektų istorininkams nuolatos griebtis kartais vokiečių, kartais prancūzų, kartais anglų kalbos, bent žodžių, kas keltų jaunuomenės susidomėjimą naujomis kalbomis ir ragintų (ne pamokslais apie kalbų mokslo naudą) jųjų mokytis.

Apie tat, kaip reikėtų patsai svetimųjų kalbų mokslas sutvarkyti, teks gal kitą kartą pasvarstyti[000000]).

---

*) 1920 m.: klasininkų ir antiklasininkų.
**) 1919 m.
***) 1920 m.: istorijos.
****) 1920 m.: privalo turėti tatai.
*****) 1920 m.: terminijoje.
******) 1920 m.: skaičius.
[0]) 1920 m.: padauginęs.
[00]) 1920 m.: mokytojas gautų laiko ir politinės bei kultūrinės istorijos... kalbą... pasakymai) pasiremti.
[000]) 1920 m.: suklasininkų.
[0000]) 1920 m. visur: domėsio.
[00000]) 1920 m.: idant.
[000000]) Nerašyta.

Visuomenės istorijos mokslas ir studentija*).

Minėdamas prieš**) 10 metų lietuvių inteligentų susirinkimus, kuriuose, girdit, buvo kalbama tiktai apie Lassalius ir Marksus, Vaišgantas tokią prikergė pastabą: „Dieve mano, dėlko gi ne apie Narbutus, Daukantus, Valančiauskius, apie Lietuvos istoriją, literatūrą, poeziją ir t. t.? Dėlko visokios „politiškos ekonomijos“ ir „kapitalai“ užima „lietuvystės“ vietą“?[1]).

Mūsų laikų, ekonomijos politikai ir net visuomenės ekonomijai taip aiškiai net toms grupėms parūpus, su kuriomis tik minėtais***) kunigų rašytojas nei nemano persiskirti, tuo metu, kai****) net mūsų kunigėliai daugiau rašo apie socijalizmą, Darvino teoriją, Džiordano Bruno ar Galilėjų, negu apie kažkokią „istoriją, literatūrą, poeziją ir t. t.“, nei patsai Vaišgantas, tur būt, per daug nesipriešins įrodinėjant*****), jog jo anuometinis pasakymas tebuvęs sentimentališkas jaunystės išsišokimas. O dėlto randame jame ir tiesos šešėlį. Juk ne tiktai iš „kairiosios“, bet ir iš „vidurio“ ir iš „dešiniosios“ paėmus mūsų šviesuomenę, svietiškąją ir dvasiškąją, tenka[0]) pripažinti ne tai, jog[00]) ji nepažįstanti Lietuvos politikos ir kultūros istorijos trupinių ir anekdotų, nei kiek neskaičiusi Narbutų, Daukantų ar Valančiauskių, „Anykščių šilelio“ ar „Pavasario balsų“, ne, bet kas svarbiau, kad jai trūksta Lietuvos socialinės[000]) ir kultūrinės evoliucijos pažinojimo.

Naujausios gadynės visuomenės santykių gimdinys — lietuvių šviesuomenė, be abejo, daugiau žino apie Gedimino, Al-

---

*) Iš 1910 m. „Visuomenės“ nr. 7—8 p. 263—268. Pasirašė Analfabetas.

**) 1910 m.: pirm.

1) Mūsų dirvonai (1900 m. „Žinyčia“ nr. 1, p. 130).

***) 1910 m.: ką-tik paminėtasai.

****) 1910 m.: kad.

*****) 1910 m.: prirodinėjant.

0) 1910 m.: prisieina.

00) 1910 m.: ne tat, būk.

000) 1910 m.: socijaliniai.

girdo ar Vytauto laikus, neg apie vėlesnį Lietuvos visuomenės plėtojimąsį, kiek apie jį Ilovajskij'as, pastaruoju gi laiku Šliūpas ar Römer'is nėra mums papasakoję. Kad tai pirmeiviai taip mažai būtų rūpinęsi praeities ištyrimu, na, tat nesunku būtų išaiškinti jų „prigimtu, lengvu būdu...", bet ką gi pasakysime*) apie konservatyvinius gaivalus, kurie kad ir nuolatos puola nesutinkančius ar bent nesirokuojančius su „tautiškąja" visuomenės tradicija (= istorija?) pirmeiviškus sumanymus, istoriškumo atžvilgiu**) visai nuo jų nesiskiria. O tačiau***) nieko čionai nėra nepaprasto: mužikų[2]) visuomenė, kuri duoda mūsų inteligentiją, praeityje s a v o ne ką teranda, jei bent gilesniojoje...

Niekinama „lenkiškoji" ar „poniškoji" praeitis, kartu gi jaučiamasi ar bent žadama tapti tikrais šalies šeimininkais, taigi ir jos e v o l i u c i j o s istorijos išdavų****) paveldėtojais*****). Kurgi nuosakumas?******) Tasai trūkumas tegalimas išaiškinti mūsų idėjiniu visuomeniniu[0]) ir kultūriniu nesubrendimu[00]), kultūriniu barbaringumu.

Pastaruoju laiku šiuo atžvilgiu[000]) pastebiama šiokia tokia pirmyneiga ir ypač kairiausiame šviesuomenės sparne. Darbo sluoksnių judėjimo idėjininkai stengiasi panaudoti[0000]) įsiviešpatavusios reakcijos laiką, kuriuo gavo sustoti[00000]) platesnysis darbas miniose, pažinimui visuomeninių ir[000000]) kultūrinių

---

*) 1910 m.: bepasakius.

**) 1910 m.: ant nesutinkančių ar bent nesirokuojančių... pirmeiškųjų sumanymų, istoriškumo įžvilgyje.

***) 1910 m. visur: tečiau.

[2]) Kai kam nepatinka dažnas mūsų kartojimas žodžių „mužikai", „stiprioji mužikija", „mužikiškumas"... Tačiau vargiai berasime tikresnį išreiškimą tai visuomenės sąvokai, kurioje mes juos vartojame. Pagaliau, kaip matote, esame bešališki: nei patys nesijaučiam iš mužikų kultūros išsigimę esą. Red. *1938 m. prierašas:* Redakcija čia = M. Biržiškai.

****) 1910 m.: pasekmių.

*****) 1910 m.: paveldėjais.

******) 1910 m.: nuoseklumas.

[0]) 1910 m.: visuomeniniai.

[00]) 1910 m.: neišsiplėtojimu.

[000]) 1910 m.: šiame atžvilgyje.

[0000]) 1910 m.: išnaudoti.

[00000]) 1910 m.: turėjo apsistoti.

[000000]) 1910 m.: visuomeniniai.

Lietuvos istorijos sąlygų, kurios yra pagimdžiusios dabartinius visuomenės ir kultūros santykius, programos sutaikinimui su konkretiškai-istoriškomis veikimo sąlygomis.

Ar reikia džiaugtis ar verkti, nespręsiu, bet turime sutikti, kad dirva mūs laukia plati... Kitur, kur visuomenės ir istorijos mokslas taip yra pakilęs*), jog „visuomeniečiams“**) belieka jis nuo galvų ant kojų apversti, jų darbas yra daug lengvesnis ir... našesnis. Pas mus, kaip žinome, ir „nevisuomeniečių“ ne kas toje srityje tenuveikta; bene greičiau patys duosime darbo buržuaziškiesiems „tautiškiesiems“ mokslininkams „atitaisinėti“ mūsų tyrinėjimus, ne kaip iš jų ko nors sulauksime!.. Mums teks***) ir išblaškytoji medžiaga rinkti, ir raustis neapdirbtoje „literatūroje“, ir įspėti būsimąją „atitaisytojų“ kritiką. O dar mūsų pačių neįpratimas Lietuvos (mokslo apie Lietuvą) darbą dirbti****), kai kurie prietarai[3]), laiko gaišinimas duonai užsidirbti, medžiagos ir literatūros trūkumas vietoje*****) ir t. t.

Imsiu pirmąją negatyvinę darbo sąlygą. Noromis nenoromis prisimena universiteto metai. Mūs, lietuvių, buvo keletas teisininkų. Vadinasi, susipažinę su visuomenės, iš dalies ir su istorijos mokslais, jų tyrinėjimo būdais. Nevienas stengėsi juos giliau pažinti, iš jų pasirinkdavo temas referatams studentų susirinkimuose. Ir kokias temas? — o gi: visuomeninė ir politikinė Naujosios Zelandijos tvarka, Anglijos trade-unijonų istorija, agrarinis klausimas Vakarų Europoje, Rusijos žemietijų istorija, smulkioji žemietija ir kita. Be abejo, vis tat svarbūs klausimai, nemažai pagiliną pažiūras į visuomenės ir politikos reikalus, bet... viena, tai buvo, nes turėjo būti, kompiliacijos, kurios ir šiaip jau mokslo nė kiek pirmyn nepastūmėjo[0]), kita, nei vieno tųjų referatininkų, rodos, nepakurstė.

---

*) 1910 m.: išsiplėtojęs.

**) 1910 m. šis žodis buvo vartojamas pažymėti ne tik „Visuomenės“ žurnalo ir jo krypties šalininkams, bet ir (dėl cenzūros kliūčių) iš viso socialdemokratams.

***) 1910 m.: prisieis.

****) 1910 m.: darbui.

[3]) Pav. niekinimas „senosios“ mokslo literatūros, valdžios statistikos ir t. t.

*****) 1910 m. ant vietos. Čia turima galvoje: Lietuvoje.

[0]) 1910 m.: nepastūmė.

kad tuose darbeliuose savo jau išmėgintus tyrinėjimo būdus pritaikintų Lietuvos visuomenės istorijai*). Lietuvos mokslui tat buvo b e r e i k a l i n g i darbai.

Užvedžiau kalbą apie studentus. Manau, kad mūsų dabartinio kultūros gyvenimo sąlygose ypač jie turi iškelti minėtuosius mokslus ir suinteresuoti**) šviesuomenę šios rūšies darbais. Jie arti universiteto mokslo, reikale gaus ir mokslo pagalbą (profesoriai, draugai), gali naudotis knygynais, archyvais ir t. t., paties gyvenimo — mokslo atmosferos***) stumiami mokslo darban. Nelaukime iš jų nepaprastų mokslo darbų! Jei jie bent kai kuriems klausimams susistemins medžiagą ir sutvarkys literatūrą, jei nors pajudins vieną ar kitą visuomenės mokslo klausimą, tai bematant ir patys Lietuvos mokslan įsitrauks ir, rasint, kitus užkrės tąja „liga“.

Gal kitas pasisakys****) nežinąs, k o k i o klausimo imtis. Man rodos, didesnis vargas būtų galvojant, k u r i u o užsiimti. Štai, pavyzdžiui, eilė klausimų visuomeniniam, ekonominiam ir kultūriniam tardymui, pro kuriuos permatoma daugybė kitų, lygiai svarbių ir įdomių:

Visuomenės santykiai XV—XVI-ajame amžiuje ir jų evoliucija. Didieji kunigaikščiai, didžiūnai, bajorai, miestelėnai, žemdirbiai. Šioji Lietuvos istorijos sritis*****) ypač rusų istorininkams yra parūpusi ir iš mūs tuo tarpu betenka°) reikalauti tiktai rimto rusiškųjų veikalų pažinimo°°). Paminėsiu kai kuriuos: M. Dovnar-Zapolskij, Gosudarstvennoje choziaistvo Velikago Kniažestva Litovskago pri Jagiellonach I. 1901 m. M. Liubavskij, Oblastnoje dielenije ir miestnoje upravlenije Litovsko-Russkago gosudarstva. 1893 m. M. Liubavskij, Litovsko-russkij sejm. 1900 m. I. Lappo, Velikoje kniažestvo litovskoje ... 1569—1586. I. 1901 m. Recenzijos ir ginčo straipsniai tarp Liubavskio, Beršadskio, Dovnar-Zapolskio, Lappo, Maksimeiko, Levickio. M. Dovnar-Zapolskij, Zapadno-russkaja sielskaja obščina v

*) 1910 m.: prie... istorijos.
**) 1910 m.: užinteresuoti.
***) 1910 m.: pačiu gyvenimu — mokslo atmosfera.
****) 1910 m.: pasakys.
*****) 1910 m.: pusė.
°) 1910 m.: beprisieina.
°°) 1910 m.: rimtas pažinojimas.

XVI viekie („Žurn. min. nar. prosv.“ 1897 m.). F. Leontovič, Krestjanskij dvor v Litovsko-russkom gosudarstvie („Žurn. min. nar. prosv. 1896—1897 m.). F. Leontovič, Panskij dvor v litovsko-russkom gosudarstvie („Varš. univ. izv.“ 1895 m.). Iš dalies Smolkos, Prochaskos, Papée ir kitų lenkų istorininkų darbai.

Statuto istorija ir jo visuomeninis svarbumas. Be paties teisyno originalinių ar iš naujo spausdintųjų laidų ir bibliografinių darbų, dar pagalbiniai veikalai: F. Leontovič, Russkaja pravda i Litovskij statut („Kievs. izv.“ 1865 m.), S. Beršadskij, Litovskij statut i polskija konstitucii. 1893 m. S. Ptašickij, K istorii Litovskago prava posle tretjago Statuta. 1893 m. (ir lenkiškai). M. Vladimirskij-Budanov, Uloženije i Litovskij statut („Sborn. gosud. znan.“ VI). G. Demčenko, Nakazanije po Litovskomu statutu. 1894 m. N. Maksimeiko, Istočniki ugolovnych zakonov Litovskago statuta. 1894 m. A. Nolde, Popytka kodifikacii litovsko-polskago prava. 1906 m.

Visuomenė ir teismas. Tribunolas: M. Jasinskij, Glavnyj litovskij tribunal. 1906 m. Žemininkų ir miesto teismai (sąd grodzki i ziemski): I. Lappo, Ziemskij sud v vielikom kniažestvie Litovskom v koncie XVI vieka („Žurn. min. nar. prosv.“ 1897 m.). I. Lappo, Podkomorskij sud v Velikom Kniažestvie Litovskom v koncie XVI i načale XVII vieka („Žurn. min. nar. prosv.“ 1899 m.). Teismo istorija Rusams įsiviešpatavus. Valsčiaus teismai (sulyg. J. Witort, Zarysy prawa zwyczajowego ludu litewskiego. 1898 m.). Kriminalinė ir civilinė statistika.

„Ponų roda“ XV—XVI-ajame amžiuje (Liubavskio, Malinovskio darbai). Lietuvos seimas XVI amž. (Liubavskio, Maksimeikos veikalai, istorininkų ginčo straipsniai). Seimeliai XVI—XVIII amž. Bajorų valdymasis pirmojoje pusėje XIX-jo amžiaus. Valsčius.

Žemdirbystės ir žemvaldystės evoliucija. XVI-asai amžius (sulyg. veikalus apie visuomenės santykius). Ūkio būklė*) XVII-jame ir XVIII-ajame amžiuje (ligšioliai veik nepajudintoji tema, apdirbant reikalauna pirmųjų šaltinių, ypač Vilniuj leidžiamų aktų). Krizis XVIII-ojo amžiaus antrojoje pusėje. Žemės užsiskolinimas XIX-jo amžiaus pradžioje ir eksdivizijos.

*) 1910 m.: stovis.

Baudžiavų klausimas ir bajorija universiteto laiku (sulyg. H. Mościcki, Sprawa włościańska na Litwie w pierwszej ćwierci XIX stulecia, 1908 m.); publicistika reikalauna tam tikro apdirbimo. Baudžiavų klausimas lenkmečių gadynėje. Uždraudimas žemę pardavinėti ir jo pasėkos*). Kredito klausimas; bankų veikimas. Valstiečių žemės judėjimas. Sodžiaus proletarija. Ūkio pramonėjimas. Prekyba ir jos keliai; ekonominių su Prūsais santykių istorija (apie dabartinius slg. D. Šidlauskio straipsnį apie Karaliaučiaus svarbumą 1908 m. „Vilniaus Žiniose").

Miestų istorija. Miestas ir sodžius. Amatai ir pramonė. Čia ypačiai tenka**) naudotis valdžios statistikos šaltiniais. Svarbu ištirti statistikos istorija pas mus ir patikrinti***) jos vertė. Kultūros statistika, pav., iš korespondencijų skaičiaus****), parsisiųsdinamųjų laikraščių ir t. t.

Bažnyčios administracijos ir kultūros istorija.

Švietimo istorija. Jėzuitai. Žemaičių dvasiškija. Vilniaus universitetas. Parapijinės mokyklos XIX-ajame amžiuje. Valsčiaus ir ministerijos mokyklos. Mokslo apygardos*****) politika (sulyg. „Cirkuliary po vilenskomu učebnomu okrugu", „Žurnal ministerstva narodnago prosvieščenija"). 1905-jei metai švietimo istorijoje.

Socialinis pagrindas[0]) vadinamojo lietuvių judėjimo. Partijų pagrindai ir evoliucija. Rusų administravimas ir įtaka visuomenės psichikai[00]). 1905-ųjų metų ir Didžiojo seimo reikalavimų visuomeniniai pamatai ir kritika.

Ir t. t. Taigi: ir temų kiek norite, ir medžiagos susiras, bus kiek ir literatūros. Darbo užteks visiems.

---

*) 1910 m.: pasekmės.
**) 1910 m.: Čionai ypač prisieina.
***) 1910 m.: perkratyti.
****) 1910 m.: skaitliaus.
*****) 1910 m.: Apskričio.
[0]) 1910 m. visur: pagrindis.
[00]) 1910 m.: įtekmė į visuomenės psychiją.

Lietuvių žinynas*).

Štai jau 4-tas visuotinas Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkimas, pradedąs ketvirtus jos gyvavimo metus. Keletas paskaitų, daug plojimo, oficiališki valdybos pranešimai, ne kartą mandagumo dėliai jų kritika, vienas kitas sumanymėlis, žadėjimas kitais metais daugiau nuveikti. Valandėlę gyvename šiokioje tokioje mokslo atmosferoje. Pasibaigė susirinkimo posėdžiai, praeina dar 2—3 savaitės, ir mūsų šviesuomenė užmiršo apie mokslo reikalus... ligi kito tokio pat susirinkimo.

Kitų siūlomi**) sumanymai, ir aš pranešiu savą. Jų tiek kilo, tiek niekais nuėjo, jog lyg ir baugu būtų su nauju išsišokti... Bet dar esu jaunas, gyvenimo smūgiai dar neišblaškė mano svajonių, su tuo sumanymu slepiuosi jau bene apie dešimtį metų, — bent sykį reikia jį svietui parodyti!

Mūsų šviesuomenė negyvena mokslo kultūra. Mokslu užsiimą žmonės kas sau darbuojasi, užsidarę, išsiblaškę. Mokslo draugija yra labiau formališkas, negu stiprus vidujinis***) jųjų susirišimas. Daugumas (narių) ne tiek pats jai ką nors duoda, kiek naudojasi jos vardu ir rinkiniais savo specialybei****). Dar silpniau draugija susirišusi su platesniąja šviesuomene. Sykį per metus pasirodanti „Lietuvių Tauta", viena kita paskaita Vilniuje, valdybos atskaitos ir pranešimai — iš tokios tatai, grynai akademiškosios pusės stoja prieš mus mokslo draugija. Ją giria, gerbia, net kartais per daug iškelia, daug ko iš jos laukia, ko jinai dar ilgai nestengs*****) mums suteikti, bet kartu ji virsta, vieno kito akyse, vien apdulkėjusių knygų ir senovės daiktų rinkiniu. Lyg ir kyla aukštyn, akademėja, bet kartu labai reikia daboti, kad „minia" šalintis nuo jos nepradėtų. Lietuvos ir lietuvių dabarties ir praeities mokslo tyrinėjimas, šiandieninėms sąlygoms tebėsant, galės plėtotis tik-

*) Iš 1910 m. „Visuomenės" nr 5 p. 169—171. Pasirašė Analfabetas.
**) 1910 m.: siūloma.
***) 1910 m.: vidurinis.
****) 1910 m.: išnaudoja jos vardą ir rinkinius savo specijališkumui.
*****) 1910 m.: neįstengs.
******) 1910 m.: didžiai.

tai tuokart, jei mūsų draugija bus nuolatinai ir angštai susirišus su naujakultūre, arba, kaip kiti sako, tautiškai susipratusia visuomenės dalim. O toks ryšys tesiranda*) b e n d r a m e d a r b e.

Kad toks bendras darbas d a r galimas, kad minėtasai ryšys, tiesa, draugijos vardu, bet ne darbais tebepalaikomas, dar nenutrūko, parodo šioks toks pinigų įplaukimas Mokslo ir Dailės Draugijos namams statyti**). Bet, viena, šį sumanymą laikraščiai labai reklamuoja, kita — tat grynai piniginis darbas ir pati draugija šiuo atveju***) yra kasininkė, bet ne mokslo, kultūros vadė. Mano gi siūlomasai mokslo ir kultūros darbas, kuriame, draugijai vedant, mūsų šviesuomenė galės dalyvauti ir karštai juo rūpintis, tai l i e t u v i ų ž i n y n o (e n c i k l o p e d i j o s ž o d y n o) s u r u o š i m a s.

Jo parūpinimas reikalauja, kad į t e m p t u m e visas savo žinias, kokias turime iš Lietuvos istorijos, literatūros, ekonomijos, etnografijos, filologijos, geografijos, botanikos ir t. t. Maža to! Dabartinė mūsų mokslo būklė****) neleidžia mums pasitikėti savo jau įgytomis i š*****) k i t ų žiniomis, reikalauja, kad mes čia°) pat jas patikrintume°°). Tai ne šovinistiškas išdidėjimas, tai ne iš anksto nutartas paniekinimas viso, kas svetima, tiktai liūdnu prityrimu įgautas ir bene visų jau su mokslu šiurtur susidūrusiųjų išduodamas mūsų žinijai testimonium paupertatis. Tiesa, šis tas jau dabar daroma: draugijos knygynan pakliūva viena kita ligšioliai nežinoma knygelė ar rankraštis, dainų ar žodžių sąsiuvinėlis, pamažel auga archyvas°°°), muziejaus rinkiniai, vieno kito užrašomos dainos, kasinėjami piliakalniai, dulkinamasi archyvuose ir archyvėliuose ir t. t., bet vis tai daroma dažniausiai ne sistemiškai, lyg ir privatiškai. Tyrinėjimų suosekmės, išskyrus madai ar „politikai“ parūpusias mokslo šakas, daugiausiai pasilieka neskaitlingų „akademininkų“ „sferose“. Kas kita rengiant žinyną. Tasai siste-

*) 1910 m.: tebesiranda.
**) 1910 m.: pastatyti.
***) 1910 m.: šiame atvejuje.
****) 1910 m.: Dabartinis... stovis.
*****) 1910 m.: nuo.
°) 1910 m.: čionai.
°°) 1910 m.: pertikrintume.
°°°) 1910 m. visur: arkyvas.

miškasai darbas ir mokslininkus tarp savęs suartins ir, reikalaudamas iš šviesuomenės ne tik piniginės, bet ir nemažos intelektualinės pašalpos, suinteresuos*) jos platesnius sluoksnius, stipriau už ką kitą suriš juos su draugijos varomu darbu, pakels juose mokslo kultūrą, išplės jos veikimo ribas, palengvins mokslo tyrinėjimus, greitins**) jo paties plėtojimąsi. Tai, žinoma, ne vieniems dviem metams darbas; gal būt, visai šviesuomenės kartai teks***) jį kelti ant savo nugaros. Gal tat ir geriau... Jauskime mokslo sunkumą!

Nebijokime, kad tuo sumanymu nepakenktume****) „Tautos namams". Lai ir toliau aukos bus jiems renkamos. Tuo tarpu žinynui, kurio išleidimas irgi reikalaus nemažų lėšų, dar nerinkime: kai pabaigsime namams rinkti, jam pradėsime. Bet jau dabar renkimės prie darbo! Susekime, kaip kitur enciklopedijos yra parašomos*****). Apsvarstykime skyrius. Peržiūrėkime jų „skyles". Pristatykime prie darbo senus ir jaunus mokslininkus, šviesuomenę. Neužmirškime jaunuomenės jėgų. Pasirūpinkime „Lietuvią Tautą" kuo greičiau bent bertaininiu laikraščiu paversti, kurs sukoncentruotų tą visą darbą. Rinkime knygas ir rankraščius tam tikru, prie žinyno išleidimo pritaikintu planu. Visur, visame kame turėsime tam tikrai susitvarkyti.

Jei ne šįmet, tai kitais metais, už 2—3 m. vis tiek teks***) mums tas darbas pradėti. Tad galvokime!

Dėliai Antrosios lietuvių dailės parodos[0]).

(Vieno „kultūros ardytojų" pastebėjimai).

Vasario 28 (kovo 12) d. Vilniuj atidaryta[00]) Antroji lietuvių dailės paroda. Kuomet 1906 m. pabaigoj Pirmoji lietuvių dailės paroda buvo atidaryta[00]) su dideliu triukšmu ir iškilme,

*) 1910 m.: užinteresuos.
**) 1910 m.: skubįs.
***) 1910 m.: prisieis.
****) 1910 m.: neužkenktume.
*****) 1910 m.: sustatoma.
[0]) Iš 1908 m. „Žarijos" nr 12 (kovo 19 / balandžio 1 d.) p. 185—186. Pasirašė S. D.
[00]) 1908 m.: atverta.

puikiomis tautos tėvų prakalbomis, su dvasiškąja vyresnybe, antroji paroda tykiai sau, lyg niekieno nerengiama, pati savaime atsirado.

Yra skirtumas tarp abiejų parodų jau pačiame įrengime: pirmąja rūpinos „tautos garbės“ sargybiniai, antrąja gi — šiaip sau „amatininkai“ — paveikslus piešė ir tepė, iš medžio ir molio stovylas pjovė, lipdė*) ir parodon siuntė. Vieni kalbėjo, kiti dirbo.

Yra skirtumas ir dailės dalykų parinkime. „Tėvai“ priiminėjo ir visokį šlamštą, by tik išstatytų paveikslų būtų daugiau, by tik „tautos garbė“ nenukentėtų svetimtaučių akyse. Dailininkai gi atmetė menkos vertės darbelius, ir, reikia pripažinti, iš išstatytųjų ne ką tesumanytume išmesti: yra silpnesnių kūrinių**), bet netikusių kaszin ar rasime. Juk anojoj parodoj net Žmuidzinavičius buvo išstatęs menką, dar vaikiškos vaizduotės***) darbelį „Susigriežimą“ (raudonojo žmogaus baidyklę), o apie mažesniuosius nėr ko ir kalbėti!

Tačiau atsirado žmonių, kurie pyksta ant dailininkų už tai, jog tie daug ką atmetė. Mat, „tautiškosios“ buržuazijos akyse ši paroda paveikslų neskaitlingumu nekelianti „tautos garbės“. Buržuazijai, mat, ne tiek patinka grožis****), kiek „panašumas į prigimtį, į gyvenimą“, paveikslo „paprastumas“, taip atitinkąs*****) buržuazinį gyvenimą — paprastą, be kilnių[0]) *žmonijos* pastangų, tik „tautiškai“ nudažytą.

Čiurlionies[00]) paveikslai, kuriuose reiškiasi gilus betautinis persiėmimas pasaulio būtybės skausmu, begalinis *naujo žmogaus* liūdnumas, kuriuose įmatomi[000]) laisvos ateities dailės spinduliai, tie paveikslai daugumos „liko nesuprasti“. Tiesa[0000]), daugkas juos pagyrė net laikraščiuose, bet šitokis gyrimas[00000]) brr... kuo kvepia! Giria, giria, o žiūrėk — tai kokia ranka

*) 1908 m.: lipino.
**) 1908 m.: veikalų.
***) 1908 m.: vaidentuvės.
****) 1908 m.: grožė.
*****) 1908 m.: atsakąs (su naudin.).
[0]) 1908 m.: prakilnių.
[00]) 1908 m. Čiurlianio.
[000]) 1908 m.: permatomi.
[0000]) 1908 m.: Teisybė.
[00000]) 1908 m.: pagyrų puodas.

Čiurlionies*) *sausai* numalevota, tai šis, tai tas ne taip, *nepanašiai* į tikrai esančią nudažytą, o galų galais išlenda „nesuprantamai nutepta“ ir — kritikas tikrai jau gėrisi „suprantamais“ Kalpoko „Aukso berželiais“... Žmonės, žmonės, ne *suprasti,* bet *atjausti* tai reikia, *persiimti.* Bet kur pasaulio, o kur „tautybės“ klausimai!

Girdėjau kalbant, jog parodoje nėsama „lietuviškosios dvasios“. Yra tenai Žmuidzinavičiaus „Miškas ūžia, verkia, gaudžia“, „Dienos naktis“, Rimšos „Artojas“, „Senutė“, Stabrovskio „Liūdna šalis“, Staneikos nupiešti lietuvių portretai, kitų nutepti įvairūs Lietuvos kampai, vieni dailesni, kiti nebe taip dailūs, bet vis to maža „tikram tautiečiui“. Vieninteliai „tautos garbę“ kelia tai vogtinė kun. Adamavičiaus „Jadvyga“ ir „Jogaila“, nelaimė tik — menkiausieji visų parodos paveikslų. Statant Lietuvių Tautos Dailės Muziejų nebus iš ko ir pasirinkti, jei bent — kun. Adamavičių?

Kiti tautos globėjai irgi nepatenkinti**): kam nėra, girdi, parodoje šventųjų paveikslų! Šiaip mažkas perka išstatytuosius paveikslus, o taip jau būtų ir Dievui garbė ir dailininkui pelnas. Nesumanūs tie dailininkai: būtų „tautos istorijos šventuosius“ tepę, „tėvų“ stovylas lipdę — neviena „tėvo“ šimtinė jų kišeniuj būtų atsidūrusi; bagamazininkais virtę būtų dar daugiau pelnę.

Ir stovi mūsų dailė ant kryžkelio. Badas — „gyvenimas“ vienon pusėn spiria, gilus gi jausmas, pasaulio slėpiniai, ateities aidai, kiton nusveria. Katruo gi keliu eisite, dailininkai?

O mes, darbininkai***), ką jums patarsime? Mes tamsūs, „nepriaugę lig dailės *supratimo“,* „kultūros ardytojai“, „dailės priešai“ — ką mes jums pasakysime? Ar drausime jums tepti ir lipdyti? Ar liepsime vien mus ir mūsų vargus rodyti ir kelti****)?

Ne, *dabartinės* „kultūros“ priešai tik vieną tegali duoti atsakymą: laisvė, dailės laisvė! Ką norite, tepkite, tik nemeluokite ir — neparsiduokite! Tuo keliu eidami*****) — ateis gi laikas — su mumis susitiksite.

---

*) 1908 m.: Čiurlianio.

**) 1908 m.: neužganėdinti.

***) Vilniaus „Žarija“ buvo „savaitinis darbininkų, bežemių ir mažažemių laikraštis“, tad čia jų vardu tariama.

****) 1908 m.: tepti, aprašyti.

*****) 1908 m.: einant.

Trečioji dailės paroda*).

Pirmoji lietuvių dailės paroda (1906—1907 m.) mūsų visuomenei buvo tai lyg kokia tautiška šventė: seni ir jauni, šviesuoliai ir prasčiokai bėgo jon pasigėrėti, pasidžiaugti nauju kultūrinio**) lietuvių gyvenimo pasireiškimu***). Viskas tiko; vos drįso atskirti vertesnius kūrinius****) nuo menkesnių. Kas gi apie lietuvius besakyti, jei ir kitataučiai buvo nustebę: nenorėjo savo akims tikėti, matydami „litvomanų" kultūrą naujon šakon išsiplečiant. Džiaugsmui nebuvo galo. Dailininkai virto kone mylimiausiais visuomenės vaikais.

Atėjo ir antroji paroda (1908), labiau parinkta, kur už aną vertingesnė*****)! Gėrėjimosi buvo ne mažiau negu pirmąja. Iš Vilniaus nuvežta Kaunan; norėta kone visai Lietuvai ją parodyti. Tačiau******) jau nebesitenkinta vien gėrėjimusi: pradėta statyti dailininkams įvairių reikalavimų, daryti priekaištų. Kilo ginčai tarp žiūrėtojų, spaudoje[1]). Bet tai nebuvo rimtos kritikos balsai, tiktai vienų ar kitų visuomenės srovių reikalavimai. Kiekviena srovė norėjo prie savęs dailininkus priglausti; purtosi, kai šie jos nežiūri. Viešpataujančių srovių skersai jau pradedama į mūsų dailę žiūrėti.

Pagaliau[0]), trečioji paroda, 1909 m. birželio 1 d. užsidariusi, kuri betgi vos vos tebuvo lankoma. Ne kas apie ją tekalbama. Dar mažiau ir rašoma.

---

*) Iš 1909 m. „Lietuvos Žinių" nr 2 ir 3 (birželio 10/23 ir 13/26 d.). Pasirašė S. D., dėl kurio parašo nr. 3 autoriaus pastebima: „Progai pasitaikius, paakinu, jog „Rankpelnyje", o rasit ir kitur rašąs S. D. ir aš (porą straipsnelių „Žarijoje" teparašęs) tai du atskiru žmogu".

**) 1909 m.: kultūriško.

***) 1909 m.: apsireiškimu.

****) 1909 m. visur: veikalus.

*****) 1909 m.: vertesnė.

******) 1909 m.: Tečiau.

[1]) Apie ginčus žiūr. S. D. Dėliai Antrosios Lietuvių Dailės Parodos („Žarija" 1908 m. nr. 12). *1938 m. prierašas:* „Žarijos" straipsnis tenka laikyti taip pat aiškiai srovininu.

[0]) 1909 m.: Pagalios.

Kas gi pasidarė? Rasit, šį kartą*) mūsų dailininkai, kaip sakoma, bus „balon įklimpę“? Taigi kad ne, tik prisižiūrėkime.

Čiurlionis**). Sonatos. Aukšti stulpai, aukštai pakelti***) takai, rituliai, ežerai. Žvaigždės. Žmonių šešėliai. Keistos spalvos, nesuprantami paveikslai: tyčiojimasis iš sveiko proto! Girdėti kalbant: eikite žiūrėti Leščinskio ir Jaroševičiaus, bent nenuvargsite! O čia — šalin galvojimas!****). Lyg kokia galinga jėga*****) traukia prie tų pilkų rėmelių... Lyg visa salė kaži kur******) toli pasitraukus[0]); vos girdimi balsai. Pranyksta[00]) spalvos ir patys paveikslai. Belieka... muzika. Lyg nedrąsūs akordai praskrieja pirmieji balsai..., bet jau širdies styga yra paliesta[000]). Liūdna. Vienas. Aplinkui — tuščia. Vis dreba paliestoji styga. Vis dreba. Jau dviese. Pasaka. Meilės balsai. Bet jau girdėti ir kovos ragai. Priešas — galingas, garbę ir duonos neša jam visi. Mūsų gi jėga*****) — Pasaka... Pasaka — meilė. Pasaka — skausmas. Pasaka — svilksnis. Nuverstas stabas. Jūra — marė nustebusi — nusigandusi aukštyn pašoko. Vilnių daužomas Pasakos laivelis vos vos tematomas. Bet Pasaka galinga: didžiojo nepermaldaujamojo Rex'o mylimiausias vaikas... Aukštosios giesmės balsai ramina drebančią stygą.

Petrapilio[0000]) dailės kritikai, sako, nedovanoję Čiurlioniui nei vieno bruožo[00000]), muzikai muziku jo nepripažinę. Nesu skaitęs tųjų kritikų (rasit, jos padrąsino mūsų „kritikus“ apie Čiurlionį... tylėti?), bet jeigu jose, kaip ir plačioje publikoje, svarbiu priekaištu eina[000000]) „nesuprantu“, leiskite man — nei kritikui nei muzikui — girdėti jo „sonatose“, „fantazijose“, „pasakose“, „rex'e“, pagaliau, tą, ko jie girdėti... nenorėjo, nors,

*) 1909 m. spaudos riktas: šį tą.
**) 1909 m. visur: Čiurlianis.
***) 1909 m.: iškeltieji.
****) 1909 m.: manymas.
*****) 1909 m.: spėka.
******) 1909 m.: kur-tai.
[0]) 1909 m.: nusitraukus.
[00]) 1909 m.: Išnyksta.
[000]) 1909 m.: užgauta.
[0000]) 1909 m.: Peterburgo.
[00000]) 1909 m.: briežio.
[000000]) 1909 m.: užmetimu yra.

rasit, ir neišgirdau to, ką girdėjo pats Čiurlionis ar kiti klausytojai kas sau.

Stabrauskas. Net „Vilenskij Viestnik“ už techniką šį „lenką“ pagyrė — fantastiškai ar stilingai*) apsirėdžiusiųjų ponų ir ponių portretai, rodos, ne vien tik dekoracijos tikslams tarnauja, lyg turi ką bendra su senesniu ir... daug silpnesniu kūriniu „Kunigaikštytė Laimė“. „Baltoji naktis Finlendijoj“... Ką***) svajojusi****) mergaitė šią gražią naktį? Bene tik*****) auksaplaukė „Laimė“ vilioja ją iš tolo, o rasit dar nematomoji „Mirties šmėkla“ jau apima ją savo bejėginančiu******) ramumu?) Nežinau kaip kitiems, bet man „Mirties šmėkloje“ viskas tiktų, kad tik ne pati taip *aiški* šmėkla.

Žmuidzinavičius, matyt, užsiėmęs rimtomis studijomis[0]), neišstatė nė vieno didesnio darbo, vien bandymus išreikšti gautuosius kelionėse po Europą ir Ameriką įspūdžius („Paskutiniai spinduliai“, „Šveicarijoje“ ir kiti). Ne visai neturalus[00]) atrodo[000]) jo miegantysis vaikas („Užmigo“). Nei Staneika nei Varnas parodai nieko nedavė. Kalpokas, kurio pernykščių berželių vienodumas nerimasčiu pripildė nevieną jo talento mylėtoją, šiemet savo pjoviku, tur būt, išblaškė visas abejones: daug, daug dar mes iš jo sulauksime. Jaroševičius, Leščinskas... Leščinskas pasirodo turįs savo mylėtojus, prie kurių tačiau savęs aš nepriskaitysiu; jau jeigu gausiu iš[0000]) „Šviesos“ pipirų (žiūr. jos pernykštį straipsnį), tai kartu su parodos komitetu, kuris nei nuo vieno Leščinskio paveikslo nenutraukė[00000]) fotografijos ir nenudžiugino „šviesininkų“ Piaseckiu. Šiaip geresnis už kitus jo kūrinius bene bus „Senas dvaras Žemaičiuose“.

Skulptūroje lig šiol pirmuoju vis eina P. Rimša. Teisybė, „Gana to jungo“ nesmagų daro įspūdį pernykščio „Artojo“

*) 1909 m.: stilistiškai.
**) 1909 m.: surišti.
***) 1909 m.: Apie ką.
****) 1909 m.: užsisvajojusi.
*****) 1909 m.: Bet tik ne.
******) 1909 m.: bespėkiu.
0) 1909 m.: rimtais studijais.
00) 1909 m.: naturališku.
000) 1909 m.: išrodo.
0000) 1909 m.: nuo.
00000) 1909 m.: nenuėmė.

priminimu ir tepatraukia („Vilenskij Viestnik“, žinoma, šelsta!) savo vardu, užtat metalinės inkrustacijos („Sidabrinė naktis“, „Mėnesiena“, „Jaunas“, „Pilnatis“, „Golgota“) parodo, kiek jis priekin*) yra pažengęs**) palyginus***) su pernykščiu „Saulėtekiu“. Įdėmus yra pasemtasis iš Lietuvos giliosios senovės Zikaro darbas „Išgelbėk mus“. Kataloge pažymėtojo Ulianskio „Višinsko paminklo projekto“ neradau, o jo ir Šileikos etiudai reikalauja žinovo kritikos.

Tautiškame skyriuje, be J. Rimšos ir Virbickio raižinių****), ypač dailių Rimšos ornamentinių, be margų žiurstų, juostų ir t. t., atkreipė į save akį margučiai. Šiaip šis skyrius, rasit, nevienam malonesnis už naująją dailę, kaip ir galima buvo laukti, rodos, nekyla*****).

Trumpai perbėgau visą parodą. Gal ir nesu skaitytojų įtikinęs, bet pats tvirtai laikausi nuomonės, jog trečioji dailės paroda, palyginus su dviem pirmom, rodo neabejotiną jos plėtojimąsi. Taigi sunku ir suprasti kone visuotinas apie ją tylėjimas. O rasit numačiusios******), jog dailė ir dailininkai, bent savo jaunystės dienose, sunkiai įkinkami politikon, viešpataujančios pas mus srovės laikinai ranka ant jos numojo? Kaip tai būtų gera, kad greta „Kelio į dangų“ ir „Golgotos“ nebūtų „Gana to jungo“?

---

*) 1909 m.: pryšakin.
**) 1909 m.: nužengęs.
***) 1909 m. visur: sulyginus.
****) 1909 m.: piovamųjų darbelių.
*****) 1909 m.: nesiplėtoja.
******) 1909 m.: permačiusios.

Šis tas apie IV-ąją lietuvių dailės parodą*).

„Dabar mes, mužikai, — ponai!"

I.

1910 m. kovo-balandžio mėn. Vilniuje ir Rygoje buvo surengta**) IV-oji Lietuvių dailės paroda. Įėjęs nebežinojai, prie ko greičiau puolus: kitose parodose tavo jau pažintieji dailininkai pas save viliojo, jų paveikslai iš tolo traukė, o čia tiek žadąs liaudinės dailės arba, anot p. Basanavičiaus, tautadailės skyrius! Nė „inteligentų", nė „žmonių" skyriai mūs neužvylė.

Genialinis diletantas Čiurlionis***) užudangėn kaskart mušančiomis vizijomis paklupdė prieš savo fantaziją nevieną žiūrovą. Publika į jo paveikslus paprastai pečiais traukia, nors daugkas, kurs pirmiau pro Č. šaltai praeidavo, dabar jau pagaunamas jųjų varsų mintimi. Šaltoji publika turi išsidirbusi apie Č. bendrą, vienodą nuomonę: — nesuprantame, ko jis nori! Kas kita jautruoliai****): tarp jųjų vargiai berasime bent du, kurie vienaip jį būtų supratę. Tat ir suprantama: dar rašydamas apie II-ąją parodą[1]), turėjau pabriežti, jog Č. paveikslai „ne suprasti, bet *atjausti* reikia, persiimti". Abejoju, ar bus kas atjautęs *visą* Čiurlionį — tam reikėtų kito Čiurlionio, — bet kiekvienas, kuriam jis *sako,* pagauna vieną kurią jo kūrybos*****) stygą, kuri šito žiūrovo būdo ar kultūros ypatybes ypačiai atitinka******). Ką, sakysime, man tarė III-sios parodos Č. paveikslai, pernai rašiau „Lietuvos Žinio-

*) Iš 1910 m. „Visuomenės" nr. 3 (kovo mėn.), p. 81—88. Pasirašė S. D.

**) 1910 m.: įtaisyta.

***) 1910 m.: Čiurlianis.

****) 1910 m.: „jautrieji".

[1]) Dėliai Antrosios Lietuvių Dailės parodos („Žarija" 1908 m. Nr. 12).

*****) 1910 m.: tvėrijos.

******) 1910 m.: ypatybėms ypač atsako.

se“[2]); atpasakoti*) įspūdį, kurį man**) padarė IV-ojoj parodoj jo išstatyti paveikslai, būtų beveik tas pats, ką pakartoti jau tenai pasakyta, — tat jau būtų lyg ir per drąsu... Kad kiekvienas savaip Č. atjaučia, pavyzdžiui nurodysiu***) vieną ne visai nuo „politikos“ atšalusį mūsų veikėją, kuris šiemetiniuose Č. paveiksluose (8 „Fantazijos“) išskaitė visą revoliucijos istoriją. Rado tenai ir kasdienio „ramaus“ gyvenimo nejaukumą, ir pirmuosius visuomenės nuotaikos kilimo reiškinius****), ir tvirtėjančią*****) žmonių dvasią, ir******) neįveiktinas svajones, priešų laimėjimo perkūną ir, pagaliau, įsivyravusią reakciją, grąžinusią*******) „ramumą“. Rasi, vienam kitam keistas atrodo[0]) toks politikos ieškojimas „turinčios“ būt nepolitine[00]) dailės kūriniuose[000]), bet kad Č. paveikslai tokiam ieškojimui duoda progos[0000]), turi sutikti kiekvienas įžiūrus mūsų parodų lankytojas.

Ar šiaip ar taip, tačiau ano „politikuojančio“ kritiko nuomonė apie Č. kol kas nedaug teranda pritariančiųjų. Užtat „politika“ tuojau puola akisna Varšuvos K. Stabrauskio „fantastiškame gamtos reginių cikliuje“: „Audra slenka“, „Perkūnas“, „Gaisras“, „Liūdna šalis“, „Šešėlis“, „Milžinkapiai“, „Heinalas“, „Rapsodas“, „Gyvenimo vartai“. Sutikus su nuomone apie „politinį“ Č. paveikslų turinį, tektų[00000]) pripažinti, jog „politika“ turinti nemaža įtakos[000000]) tiedviem mūsų žymiausiem dailininkam, nes dargi jųjų vyriausios tėmos yra tarp savęs labai giminingos[°]). Toks tebūtų skirtumas, jog St. paveikslai ne

---

[2]) Trečioji dailės paroda („Lietuvos Žinios“ 1909 m. nr 2 ir 3). Tarp kitų klaidų tenai įsibrovė viena, kuri mano mintį visai iškreipė; atspausdinta „Čiurlianis. Sonetas“, turėjo gi būt „Čurlianis. Sonatos“. *1938 m. prierašas:* mūsų rinkiny p. 358 ištaisyta.

*) 1910 m.: persakyti.
**) 1910 m.: į mane.
***) 1910 m.: pavyzdžiui privesiu.
****) 1910 m.: ūpo kilimo apsireiškimus.
*****) 1910 m.: tvirtėjant.
******) 1010 m.: dar atsirandant.
*******) 1910 m.: sugrįžusį.
[0]) 1910 m.: išrodo.
[00]) 1910 m.: bepolitikine.
[000]) 1910 m.: veikaluose.
[0000]) 1910 m.: pamatą.
[00000]) 1910 m.: prisieitų.
[000000]) 1910 m.: nemažą įtekmę į.
[°]) 1910 m.: būtų labai sau artimos.

vizijose perkentėti, bet logiškai pergalvoti, kultūriškai-profesiniškai*) drobėje išreikšti... Juos dailino toji pati įpratusi ranka, kuri nustatė ir „P. Lauros Pytlinskos portretą“, „Begonijas“, „Žiemą“, „Konstantinopolio gatvę“ ir tiek kitų. *Aiški* kultūra, nesunkus suprasti turinys, tvirta dailininko ranka ir — paveikslų skaitlingumas publikos akyse įstūmė St. pirmon vieton, o Čiurlionį kad ir pagarbion, bet šalton, tiesiog sakysiu, nustūmė**); tai, mat, dar „neišskaityti hieroglifai“ esą[3]), nors „šie metai mums yra aiškesni“...[4]).

Nusileidžiame... Žmuidzinavičius tai populiariškas Lietuvių dailės draugijos veikėjas, daug kam malonus***) savo temomis iš Lietuvos prigimties („Vileika“, „Paparčiai“, „Dzūkų bajorų kampelis“) ir — „tautiškomis“ („Ant milžinkapių“, kur senio pasakojama vaikui praeities nusidavimai), šiaip betgi nelabai originalus****). Kalpokas tik teprasimuša, ne kartą suklysta, mažai duoda, bet ir daug žada*****). Kaip ir Žmuidzinavičius, jis yra *tiktai* vaizdininkas (jo peizažai — „Upelis“, „Pilka diena“, „Saulė“, „Pamiškė“), ir į jo veidinius paveikslus tegalime žiūrėti kaip į studijas. Rimša savo „Finale“ (nustipęs arklys), lyg ir žinomojo „Artojo“ ir „Gana to jungo“ užbaiga, rodos, yra jau baigęs ir savo plėtojimosi ratą. Ar tasai ratas kur******) praplyš ir suvaržytąją jame kūrybą išleis laisvėn ar dar labiau susitrauks, per anksti tarti[0]), bet vis dažnesnis R. atsikartojimas, lyg apsilpimas ar nuovargis būtų jį apėmęs, noroms nenoroms įkvepia liūdnų abejonių[00]). Jovaras, Žemaitė ir... Rimša? Sunkus tat, užburtas ratas... Zikaro „Manytojas“, „Ponaitis“ — gan originaliai sumanyti, sąžiningai padaryti lipdiniai. Iš jo lyg kita ko, gilesnio ar dar originalesnio, laukiama...

Dar keletas: Edelmonas, Jucaitis. Ir kiti.

---

*) 1910 m.: loginiai — kultūringai — profesijonaliniai.
**) 1910 m.: išstūmė — stačiai — užustūmė.
[3]) „Lietuvos Žinios“ 1910 m. nr. 27.
[4]) „Viltis“ 1910 m. nr. 31.
***) 1910 m.: simpatiškas.
****) 1910 m.: mažai originališkas.
*****) 1910 m.: beprasimušąs — suklystąs — duodąs — žadąs.
******) 1910 m.: kur-nors.
[0]) 1910 m.: tarus. [00]) 1910 m.: liūdnas abejones

O tenai jau daugybė juostų, priejuosčių, rištuvų, divonų-divonėlių, rankšluosčių, greta vyrų medinių dirbinių*) margu̇liuoja, mainosi varsomis, kurių parinkimas ir raštų įvairumas ne tik rodo giliai išsidirbusį mūsų žmonių skonį, bet ir patenkina priekabiausio žiūrovo akį. A. Jaroševičiaus kryžiai ir T. Daugirdo projektai liaudies dailės motyvams sunaudoti vadinamoje pritaikomojoje lyg jungia**) „žmonių“ ir „inteligentų“ skyrių.

II.

Tokia tatai yra IV-oji paroda. Kaip ir kitos, sukelia ji daug minčių ir jausmų, nemaža abejonių dėl***) vieno ar kito dailininko ir paveikslo. Be abejo, turėjo rastis ir raštų****) apie parodą, apie dailę. Na, ir rašė!

Aiškus, ir tai nežiūrint įvairių kliūčių*****), kultūrinimasis ne tik stebina kitataučius, bet ir saviesiems galvas apsvaigina. Iš parodos tuojau padarė tautos (tik ne dailės!) šventę. Valandėlei gavome matyti tautiškosios „vienybės“ ir „santaikos“ vaizdelį... Tiesa, iš surūdijusių „levorvelių“ šovė vieną kitą kartą kunigų „Garnys“ į dailininkus, pirmeivių „Lietuvos Žinios“ į kunigus, Dailės draugija į kunigėdrus, bet tat greičiausia buvo tiktai pyškinimas „vivat'ui“, „brolių“ erzeliavimasis, ne pradžia bent kokių ginčų.

Ir visoje toje šventėje aiškiai buvo jaučiama pasididžiavimo dvasia. Vieni, anot „Lietuvos Žinių“, inteligentai, stačiai gyrėsi: „Šit! ir mes turime *savo* dailę, *savo* dailininkus... hm... bra... juk ir mes dabar jau netoli tokie pat... kaip ten prancūzai... lenkai... bra...“[5]). Kiti laikraščiai arba stengiasi anuos „taip lengvai mestus žodžius“ išaiškinti kaip „rimtą atobalsį visų tų nežmoniškų kovų, kurias esame pakėlę“ („Lietuvos Žinios“ — viena užmiršta: iš tų, kas kėlė tas

*) 1910 m.: išdirbinių.
**) 1910 m.: suriša.
***) 1910 m.: sulig.
****) 1910 m.: atsirasti ir raštai.
*****) 1910 m.: tai... į įvairias kliūtis.
[0]) 1910 m.: veikus.
[5]) „L. Ž.“ 1910 m. nr. 19.

kovas savomis nugaromis, vargu kas bebus taip didžiavęsis*), o čia tųjų darbas, kurių per anas kovas nei matyti nematėme...), arba tą pat sako, ką ir anie inteligentai, tik ne taip stačiai ir kiek aukštesniu „štyliumi“: „mes“, „mūsų“ ir t. t. Tatai ypačiai pasireiškė**) p. Basanavičiaus straipsnyje „Apie tautadailę IV-je Lietuvių Dailės Parodoje“[6]), kurs iš anksto***) neprileidžia, kad lietuvių liaudis galėtų sau kada nors ornamentų skolintis iš lenkų, rusų ar vokiečių, o tuo tarpu pačioje šviesumoje kaba ne tik „skolinti“, bet, rasi, stačiai pirkti iš kokio burlioko maskoliškas rankšluostis ir mezginys, kokių nemažai sumezgiama bent kurioj Rusų mokykloj per „rukodėlija“ lekcijas!

„Dabar mes, mužikai, — ponai!“ — pasididžiuodamas kadaise prasitarė vienas „aušrininkas“. Tasai pasakymas teisingiau ir giliau apibūdina vadinamojo lietuvių judėjimo turinį, negu, rasi, visi lig šiol pasirodę****) apie „Aušrą“ raštai, nei M. Römero knygos „Litwa“ neišskiriant. Judėjimo branduoliu ligi šioliai liekasi stiprioji mužikija (sulyg. Šešėlio „Kas gi pas mus įvyko?“ — „Visuomenė“ Nr. 2), o jos idėjija taip galinga, jog savo įtaka*****) paveržia ar bent užkrečia ir kitus sluoksnius. Taip, didžiavimasis savimi, vainikavimasis tikrų ar abejotinų, savų ar svetimų nuopelnų liaurais, toji smulkiosios buržuazijos jėgos reiškimosi poetiškoji ypatybė pas mus pasidarė kone visuotina, šiuo atžvilgiu[0]) virto lyg „tautine“ tradicija. Ji pastebiama dargi tokiuose sluoksniuose ir pas tuos žmones, pas kuriuos nesitikėtume ją rasią.

Taigi mes nebent kokio kelmo! Mes nebe „mužikai“! Mes lygūs, o, rasi, net kilnesni[00]) už kitus! Turime ir dailę, savąją dailę, ir ji turi būt mūsų, tiktai mūsų. O todėl autoriaus nei pasiklausę, lietuviname Stabrauskio „Heinalą“, „Rapsodą“ ir kitus, lygiai „lietuviškus“ paveikslus[7]). Dedami jo

*) 1910 m.: didžiuojęsis.
**) 1910 m.: apsireiškė.
[6]) „Viltis“ 1910 m. nr. 40—44.
***) 1910 m.: iškalno.
****) 1910 m.: pasirodžiusieji.
*****) 1910 m.: įtekmei.
[0]) 1910 m.: žvilgsniu.
[00]) 1910 m.: prakilnesni.
[7]) Tuo, žinoma, nemanau ginčyti St. lietuviškumo.

darbus „Tautos poemon — varsomis“, nei eilios nebežiūrime, kokioje jie paties autoriaus sustatyti, ir savavaliai ją pertaisome, nors tuo, rasi, autoriaus mintį ir labai nuskaudžiame[8]). Toje „poemoje varsomis“ vietos nebėra „permažai lietuviškam“ Čiurlioniui, tam Čiurlioniui, apie kurį žinomas rusų dailininkas ir kritikas Benua neperseniai rašė, jog jei jis, B., būtų turtingas, tai būtų nupirkęs gražiausius rūmus — ir šiam lietuviui-paniurėliui (ugriumyj litvin) pavedęs juos papuošti freskais, neabejodamas, jog paregėtume dailės stebuklą. Užtat Žmuidzinavičium, kaip „lietuviškiausiu“ mūsų dailininku, džiaugiamės, gėrimės... O štai ir p. G. P.*) vis „savotiškumo“ ieško pas mūsų dailininkus: pirmuoju eina, žinoma, Žmuidzinavičius, „daug mažiau kaip pas Žmuidzinavičių savotiškumas yra iškeltas Kalpoko paveiksluose“, Mackevičiaus vaizdeliai „lietuviui, kaipo lietuviui, nieko neduoda“, pas Stabrauskį „savotiškumo jo grynai priegimtį piešiančiuose paveiksluose veltui ieškotumėm“, bet kituose... ir t. t.[9]). Tikra litvomanija!

III.

Na, pasakysite, iš S. D-o ar iš s. d-ų nieko kito ir nelaukėme! išgirsti: iš betaučių, betakčių ir pikčiurnų! Už kitus neatsakau, nors vargu ar kuo nuo jų skiriuos, bet pats prisipažinsiu: kad ir nuolatos kovoju su miesčioniškuoju nacionalizmu, nesu kosmopolitas, nesijaučiu svetimas tai visuomenei, kurioje esu gimęs, augęs, nuo kurios, rasi, ne kartą ir nukentėjęs... Išėjau iš parodos šviesiais, ramiais įspūdžiais: lietuvių *dailės* ateitis *dailininkų* rankose, šiųjų jau dabar turime jaunadvasių, besikankinančių, beieškančių, *kas sau einančių,* o čia dar neišsemiamas liaudies dailės šaltinis! Valandėlę buvau užsimiršęs, jog ir dailė ne kur kitur, tik visuomenėje tegyvena**). Tuomet dar nieko nebuvau skaitęs, kas apie parodą buvo rašyta. Paskui perskaičiau ir... sugrįžau „visuomenėn“. Dabar jau žinau: ir dailė reikia „tautiškai“ apkirpti ir prištempliuoti!

---

[8]) „Viltis“ nr. 44.

*) Gabrielė Petkevičaitė.

[9]) „Lietuvos Žinios“ 1910 m. nr. 24—27.

**) 1910 m.: gyvuoja.

Čia man prikiša*), sakysime, kad ir G. P.: — Tamstėle, kas gi nori tų žirklių ir štempelių, lai būna plėtojimosi laisvė, bet tautiškumo ribose! — Tad gi persiskirki, gerbiamoji, valandėlei su tais, prieš kuriuos paprastai kovoji ir su kuriais „tautiškaijai šventei" buvai taip arti suėjus, ir iš tolo pažiūrėk jųjų pusėn, ten, kur mūsų „tautiškai-katalikiškieji krašto šeimininkai" (apie juos jau „Visuomenė" nekartą rašė) triukšmingai ir... gudriai kelia „tikrąją" Lietuvos kultūrą". Man, netikusiam dailės kritikui, palyginimui**) prisimena ir netikęs, II-sios ar III-sios parodos atmestasis lipdinys: žalia bezdžionė, ant pečių nešanti, rodos, smertį. Toji tad „bezdžionė" (atleiskite negražų palyginimą) ir bus anos smulkiosios buržuazijos kultūra pas mus ir kitur. Ji tad savinasi kilniausias žmonijos pastangas ir idealus, monopolizuoja tautystę, paveržia dailę, visam kam pridurdama***) savo pirkliškai blizgantį antspaudą****).

Liaudies dailės skyrius, kuris parodoje užėmė taip žymią vietą ir apie kurį skaitėme be galo įdomų (sistematizacijos atžvilgiu*****) p. Basanavičiaus straipsnį, daug kam parodė, kokį dailės turtą turime aplinkui. Šaukiama dabar, raginama, kad dailininkai pasiskirtų liaudies motyvams******), iš jųjų išdirbtų naują, savotišką stylių. Reikėtų tiktai tam pritarti, bet... „bezdžionės" kultūra pasikesins ir prie jo primušti savo žymėspaudį, ir turėsime lygiai tokį pat pseudotautinį (ar pseudoliaudinį) stylių, kaip kad lenkai ar rusai jau turi išsidirbę. Atsiminkime vadinamąjį „Zakopanės" stylių, kuris, nesakant apie jo ir nelenkiškus šaltinius, pastaraisiais metais taip žemai puolė, suvulgarėjo, arba rusų Istorijos Muziejų Maskvoje, gelžkelių stotis (ir Lietuvoje!) „tautiškuoju" styliumi ir t. t.!

Miesto kultūra sodžiun įsiveržia. Sodžius miestėja ir... tautėja. Nauji šeimininkai stengiasi paveržti°) visa, kas ten gera, originalu°°). Užuodė tikrąją dailę ir bematant prisisavins,

*) 1910 m.: užmeta.
**) 1910 m.: sulyginimui.
***) 1910 m.: prikergdama.
****) 1910 m.: pirkliškai-blizgančią, bet bereikšmę žymę.
*****) 1910 m.: dalyje.
******) 1910 m.: užsiimtų... motyvais.
°) 1910 m.: savo naudai apversti.
°°) 1910 m.: originališka.

žinoma, savaip ją išaiškinę ir iškreipę. Iš sodžiaus ją išvarys, o sugrąžins jau apkirptą ir sustempliuotą. Tiesa, jie nešasi ir sau mirtį*), bet koliai išmuš jųjų valanda, tą dailę jie savo naudai vis**) kirps ir lygins.

Taigi kiekvienas, kuriam brangi dailė, turi kovoti prieš jos bent kokį paveržimą ar suvaržymą. Nesipurtinkime prieš tikybines joje sroves, nevarykime iš jos politikos, neniekinkime ir tautiškajame jausme išmaudytųjų darbų, bet vis tam — kiekvienai srovei ir individualumui***) leiskime *laisvai* plėtotis, nekirpkime vienon madon. Dailėje visų pirma turi būti****) dailė!

Beje, prisiminęs tikybinę dailę ir šiokį tokį nesusipratimą, kuris kilo tarp „Lietuvos Žinių" ir Dailės draugijos dėliai kunigų nedalyvavimo dailėje, drįstu patarti Liet. Dailės Draugijos valdybai, kad būsimoje parodoje įrengtų ir lietuvių bažnytinės dailės skyrių. Bent pamatytume, kiek ji yra „sulietuvėjusi", aprūpinama ponų Dziekońskių ir... mūsų klebonėlių!*****).

Mikalojus Kastantinas Čiurlionis.

(1876—1911⁰).

Jau pirmuose kūriniuose⁰⁰) tas dar niekam nežinomas, apdriskęs proletaras lyg numatė⁰⁰⁰) savo būsimąjį triumfą. Nesuskaitomos jo „Laidotuvių" minios", tai lipančios į aukštus aukščiausius kalnus, tai vėl besileidžiančios tylion, ramion pakalnėn, gilioje želavoje žengiančios paskui jo prastuolį grabą, kurioms galo nesimato. Mažas būrelis, kuris prieš kelis mėnesius⁰⁰⁰⁰) jį lydėjo, vis labiau didinasi. Iš miesto miestan kilno-

*) 1910 m.: smertį.
**) 1910 m.: jiję jų naudai vis.
***) 1910 m.: individuališkumui.
****) 1910 m.: pirm kito ko.
*****) 1910 m.: ačiū... rūpesniui!

⁰) Iš 1911 m. „Visuomenės" nr. 4, p. 168—171 (ten dar — Čiurlianis). Pasirašė S. D.

⁰⁰) 1911 m.: tvariniuose.

⁰⁰⁰) 1911 m.: permatė.

⁰⁰⁰⁰) 1911 m.: pirm keleto mėnesių.

jamos jo paveikslų parodos, kurios pirmą kartą parodė jį visame gilių giliausiame didume*), neišreiškiama liudėsim pakerta ir tuos, kurie seniau vos**) apie jį girdėjo ar net ir žiūrėdami į jo paveikslus... pečiais traukė. Tie, kurie visu pajautimu, skaudžiausiu džiaugsmu atotraukomis gėrėjosi jo meno***) kūriniais****), tie, kurie visą ką priima ir išreiškia „kad ir nežmoniškai, by tik kitoniškai", ir drįso atjausti jo „betautes nesuprantamybes", pasijunta nebe vieni esą... Ir tyli tie, kurie seniau**) šaltai priėmė jo „hieroglifus"; tyli ir... išstato gudresnius pišorius, kurie jau patiesia tiltus tarp šio meno***) galiūno ir... kunigiškai-mužikiškosios „tautos dvasios". Rusai, lenkai, vokiečiai aukštai jį kelia, garbina, tat nejaugi „mes" visomis keturiomis neįsikabinsime į žemutines dalis jo vos vos tematomos aukštumos kultūros, nemėginsime jos „pritaikinti" prie savo krominiškos „kultūros"?! Ir suprasime jį, ir atjausime, ir — išsiaiškinsime. Ir „įkelsime" į tą panteoną, kur karaliauja... Jakštai su Margaliais!

Pamiršime juos*****).

Tai buvo meno***) revoliucijonierius. Status. Drąsus. Nepermaldaujamas. Nuo pat pirmutinio teptuko°) patraukimo. Visur ir visame kame savitas. Niekur nenusilenkęs svetimam pavyzdžiui°°). Nepabijojęs galutinių mintijimo išvadų. Nesudrebėjęs prieš slaptingą vaizduotės galią°°°).

Ėjo, plėtojosi nežinomais mums keliais. Ne tik svajojo, bet ir kančiose mąstė.

Pasaulio būtybės slėpiniai, kurie slegia žmogaus mintį ir jausmus, nuo pat pradžios stojo prieš jį visu savo bedugniu gilumu°°°°).

„Baimė" — štai jo bene pirmutinis, dar aklas atsakymas. Baimė prieš aklą mirtį, kuri nuo žmonos vyrą, nuo motinos vaiką, lyg žaisdama, atima. Slaptinga. „Tyla..." Šiurpu-

*) 1911 m.: visoje gilių-giliausioje didumoje.
**) 1911 m.: pirma tik-tik.
***) 1911 m.: dailės.
****) 1911 m.: tvariniais.
*****) 1911 m.: Užmirškime apie juos.
°) 1911 m.: teptuvo.
°°) 1911 m.: prieš svetimą pavyzdį.
°°°) 1911 m.: vaidentuvės galę.
°°°°) 1911 m.: bedugne giluma.

liu perimanti „Girios muzika...“ Ir „Audra“, kuriai viskas lygu; aklieji gaivalai nei grožės, nei šventumo nemato. Varsos tamsios, tamsios. Paprastos, paprasčiausios. Kad tik mintį, tą prikaltą prie smegenų mintį — vargšę kaip nors atplėštum*) nuo tų rėmelių, kurie spauste spaudžia ją iš visų šalių!.. Spaudžia kartų kartas.

Nelengva tat! Dargi tasai nuogas „Audros“ žmogelis ar pusvelnis, tas Nietzsche's protžmogis, gal būt įpėdinis ano velnio skaudžiai rimtomis akimis ir sunkiai varžomais jausmais, ne tuojau persiskiria... su Biblija. Apokalipsės, velnias... Senraščio „Tvanas“ mainosi visomis vaivorykštės varsomis. Tradicinė mintijimo forma ir nedrąsiai naujybinis sandoros užmezgimas tarp žmogaus ir užužmogio. Baimė lyg mažėja. Likimo slaptingumas įgauna nuolaidesnę, malonesnę išvaizdą. Varsos darosi šviesesnės, minkštesnės.

O mintis vis lieja savo sunkią šviesą („Mintis“). Kame pradžia? Aklame nepermaldaujamojo „Rex'o“ būtinume[1]) ar — berexiame, kilniai džiugiame prigimties kūrimesi**) („Pasaulio sutvėrimas“)? Ar vien tiktai akmeninis stabas — yra stabu?

Mintis vis aukščiau kyla. Vaizduotė***) vis labiau įkaista. Teka įudviejų „Saulė“. Svilksnis — nuverstas stabas!.. Pasaulis — užupasauliai nebesimaudo viduramžio vilnyse, kaip pirma. „Vasara“ — kaitra. „Praeitis“ pražiūro viena akim. „Prietelybė“ šildo. „Raigradas“ stoja, kaip gyvas, savo paslaptyje. Piramidos prabyla („Piramidų sonata“). Jūra ir jos nepasiekiamos gilumos slaptingas gyvenimas („Jūros sonata“). „Pasakos“ pievos žaliuoja. Vaizduotės***) sparnai neša vis aukščiau, aukščiau („Mano kelias“ ir kt.).

Kitų ant mestojo „Rexo“ kojos jau nebespaudžia. Yra jau savo „Rex“, prie kurio ranka ne su „Baime“, tik su „Ilgėjimu“ išsitiesia. Gyvenimas tai ramus kaip trys pūkeliai ant marės kranto („Tyla“), tai rodo juodąją „Nuliūdimo“ vėliavą, tai vėl lengvas, malonus kaip „Pasaka“. Bet niekados jis nevirsta tuščiu žaislu: „Rex'o“, „Žvaigždynas“, „Miesto“ slėpiniai nenu-

*) 1911 m.: atplėšus.

[1]) Pirmuose paveiksluose — Pomirtinės parodos katalogo Nr. Nr. 108—109.

**) 1911 m.: kiltai-džiaugsmingame prigimties tvėrimesi.

***) 1911 m.: Vaidentuvė.

leidžia minties prie zabovų. Varsos minkštos minkštutėlės, šviesiai malonios, kilniai*) stebuklingos. Forma žavi mus**) linijų turtingumu, kas kart nauju, nelaukiamu jų perlaužimu, keitimu.

Paskutinieji darbai rodė jį mėginant žengti vėl naują kilimo***) laipsnį. Jo „Mieste“ ir kai kuriuose kituose šios rūšies paveiksluose spalvos vėl temo, ėjo paniūrėn, bet vis giliau jis sėmė iš naujo šaltinio — liaudies kūrybos****). Jo projektai viršeliams („Oi giria, giria“ ir t. t.), inicialai, raštelis apie lietuvių muziką parodo jo gilų susidomėjimą*****) žmonių kūryba****). Jei būtų jis ilgiau sveikas pagyvenęs, be abejo, būtume išvydę dar niekad neregėtą liaudies kūrybos****) įsisėmimą į meno******) genijaus vaizduotę°). Gal tuomet iš tikro turėtume tautiškąjį stilių, o ne kaip dabar kad atsiranda sausa kunigiškai-daugirdiškoji „tautiškoji“ maliavonė.

Neilgas buvo jo darbavimasis. Vos 4—5 metai. Lyg meteoras, pasirodė ir pranyko. Nelaukime, kad atsirastų jam sekėjų°°), o gal tuo tarpu ir negeiskime to... Tai buvo „Garsas“ būsimojo meno*****), kurio, gal būt, tik mūsų anūkai tesulauks. Mes gi dar toli, toli esame prie to nepriaugę, nepribrendę, paskendę šių dienų tautiškoje ekonomijoje. Tokie menininkai°°°) tegalės išplėsti°°°°) savo jėgas, pilnai pasireikšti°°°°°) tiktai naujoje visuomenėje, kuri mokės įvertinti gilų genijaus savitumą mintijoje ir kūryboje****). O mums betenka°°°°°°) tik didžiausioje pagarboje užlaikyti visa, ką jis mums davė, ir tikrame jo grožyje°) įteikti būsimoms kartoms, jųjų laisvojo meno°°) muziejams.

---

*) 1911 m.: kiltai.
**) 1911 m.: žavėja.
***) 1911 m.: plėtojimosi.
****) 1911 m.: tvėrija.
*****) 1911 m.: užsiinteresavimą.
******) 1911 m.: dailės.
°) 1911 m.: vaidentuvę.
°°) 1911 m.: pasekėjų.
°°°) 1911 m.: dailininkai.
°°°°) 1911 m.: išplėtoti.
°°°°°) 1911 m.: apsireikšti.
°°°°°°) 1911 m.: Mums gi beprisieina tik.
°) 1911 m.: tikroje jos grožėje.
°°) 1911 m.: laisvos dailės.

V.

Lietuvos Kultūros Akademijos steigimo reikalu.

Lietuvos Universiteto Rektoriui pareiškimas*).

Stebėdamas įvairių kraštų mokslo darbuotę ir lygindamas su ja Lietuvos mokslinį veikimą, manau, jog, nežiūrint didelio Lietuvos universiteto ir žemės ūkio akademijos darbo intensyvumo, o taip pat kitų kultūrinių organizacijų ir atskirų darbuotojų veiklumo, Lietuvai ne tik sunku išsilaikyti bendras pasaulinio mokslinimo tempas, bet ir, palyginus su neseniai ar vienu laiku su mumis naujybinėje kultūroje pradėjusiomis veikti tau-

*) M. Biržiškos pasiūlymas, rektoriaus patiektas universiteto senatui, kuris išrinko tam tikrą komisiją (prorekt. B. Česnį, prof. Vacl. Biržišką, prof. V. Krėvę-Mickevičių ir prof. Z. Žemaitį), atsirėmusią šiuo pasiūlymu ir išdirbusią atitinkamą sumanymą, kuris buvo išsiuntinėtas univ-to tarybos nariams. Tuo viskas baigėsi, tik spaudoje autoriui teko skaityti du reikšmingu palankiu jo sumanymui atsiliepimu: 1) prof. B. Sruogos Vytauto Didžiojo Metų uždavinys (1930 m. „Vairo" Nr. 3 p. 489—496) ir 2) prof. K. Pakšto Lietuvos Kultūros Akademija (1930 m. „Židinio" Nr. 7 p. 63—65). Tų pat metų, rugpiūčio 23 d. „Lietuvos Aido" Nr. 191 (972) koks slapukas, Vapsva pasirašęs, str. Lietuvos kultūros akademija atsirėmęs komisijos parengtu projektu (ne M. Biržiškos sumanymu) puolė profesorius ir ypačiai M. Biržišką, jog „dėl ankstyvų jubiliejų" pavargę ir staiga pasenę nenori universiteto darbo dirbti, o tik pasipuošti akademikų vardais ir gauti už tai geras algas: „dėkite geriau šio sumanymo projektą į archyvą ir bus tuo tarpu viskas tvarkoj. Lietuva dar galės palaukti Akademijos bent 25 metus ir didelio nuostolio niekam nebus be pačių manomųjų akademikų, kurie jau svajoja apie padidintas algas ir titulus". Rašydamas savo sumanymą, M. Biržiška darė žygių ir jau buvo išgavęs Varšuvos sutikimą persikelti į Vilnių lietuviškojo darbo varyti, kas betgi, atsiradus tam kliūčių Nepriklausomoje Lietuvoje, neįvyko. — M. Biržiškos pareiškimas rektoriui prasidėjo žodžiais: „Prašau Tamstą, kaip Universiteto Senato pirmininką, neatsisakyti patiekti Senatui šį mano pareiškimą Lietuvos Kultūros Akademijos steigimo reikalu".

tomis, kaip latviai, estai, dargi (Minsko) gudai ir (Kijevo) ukrainiečiai*), gresia mums pavojus atsilikti kultūros žangoje. Vyriausia priežastis, žinoma, politinė — atkirtimas Lietuvos nuo savo kultūrinio centro Vilniaus, atkirtimas nuo trečdalio savo teritorijos su visomis iš to išplaukiančiomis politinėmis, visuomeninėmis ir kultūrinėmis pasėkomis, o taip pat varžanti visuomeninę ir privatinę iniciatyvą dabartinė politinė tvarka. Toliau — mūsų tautinio ir visuomeninio plėtojimosi istorijos ypatumai, tradicijos ir pasėkos, kuriomis skiriamės nuo mūsų kaimynų: vokiečių ilgamečių mokslo korporacijų tradicijos, rusų turtuolių ir lenkų aristokratų resursavimas mokslo įstaigų ir organizacijų, latvių buržuazijos kultūrinis patriotizmas davė tvirtą pagrindą tarpti šių tautų mokslo kultūrai; mūsų sąlygos buvo kitokios — ir todėl mes nei sveiko kultūrinio organizavimosi nei mokslinės iniciatyvos tradicijų neturime. Nepriklausomoje Lietuvoje kurdami universitetą, žemės ūkio akademiją, operą, teatrą, Čiurlionies galeriją, Karo muziejų ir t. t., tiesa, parodėme savo kultūrinį pajėgumą, atskirų asmenų sumanumą ir talentus, bet daugiausia tai yra mokslo arba meno kultūros reiškiniai be aiškios savitarpės**) jungties, kuri keltų bendrą visuomenės kultūros atmosferą. Neskaitlingos mokslo ar mokslinės kultūros draugijos nerodo griežtesnės iniciatyvos arba tiek terodo, kiek sugeba išsirūpinti valdžios subsidijos, o su platesnėmis švietimo draugijomis mokslo sferos ne daug teturi ryšio, jei bent atskirais mokslininkais***) dėl šios ar tos bendros jiems politinės ir visuomeninės krypties. Demonstruojanti savo politinę apolitiką biurokratija slegia mūsų kultūrinimąsi ne tiek per daug jį reglamentuodama ir reguliuodama, kiek dėl to, jog****) yra nesunkiai prieinama kultūros veikėjams ir organizacijoms, kurie ir kurios kas sau ją naudoja, nebodami bendro reikalo. Mokslo pajėgų nesuderinimas bendram mokslinimui, jų veikimas kas sau, bendro suplanavimo stoka žalingai veikia mūsų kultūros plitimą; tuo tarpu tikslingas, laisvas ir viešas mokslo ir kultūros pajėgų organizavimas net esa-

*) Bene labiau linkstame dabar sakyti: ukrainai.

**) Dabar sakytume: tarpusavio.

***) Gal geriau: per atskirus mokslininkus.

****) Suprask: (biurokratija). 1930—1938 m. daug kas mūsų gyvenime yra pasikeitę, tad dabar ne visi šie teigimai būtų autoriaus visu tuo griežtumu iškelti.

momis politinėmis sąlygomis gali čia pažangos naudai daug nusverti. Šitokio darbo tik *Lietuvos Kultūros Akademija*[1]) tegali pasiimti.

Neturiu čia galvoje įstaigos panašios į didžiųjų valstybių mokslo akademijas, kaip štai Berlyno, Petrapilio arba Krokuvos, ne tik dėl to, jog mūsų kraštas negali pakelti tokių išlaidų, kokių šitokios įstaigos yra reikalingos, bet ypačiai dėl jų tolumo nuo visuomenės, tipingo akademiškumo, labai sveiko atskiroms mokslo šakoms bręsti, tarpti, bet didesnės įtakos bendram visuomenės kultūros lygmeniui kelti neturinčio; tarp visuomenės ir akademijos santykiai yra šalti. Neturiu taip pat galvoje tokių įstaigų, kaip Ukrainos mokslo akademija arba Gudų kultūros institutas, nuo 1929 m. sausio mėn. virtęs Gudų mokslo akademija, ne tik dėl griežto jų sąryšio su tarybine tvarka, kurios mes neturime, bet ir dėl pergriežto atėmimo akademijos naudai iš universiteto mokslo tiriamųjų katedrų, palikus universitetui vien pedagogines funkcijas; kaszin, ar būtų tatai mums sveikaton išėję, nors šiaipjau daug ko iš gudų ir ukrainiečių akademijų veikimo galime ir turime pasimokyti. Manau, kad negana mums ir Kultūros Fondo, kurio sumanymas bene 1926 m. buvo pateiktas*) Švietimo Ministerijai, pasemtas iš latvių ir dar, rodos, estų pavyzdžio; Kultūros Fondo veikimo sritis kad ir plati, bet pati sau palikta, lengvai gali virsti biurokratinės politikos arba tiesiog partinių kovų dirva. Nežinau, ar bereikia priminti, jog Nepriklausomoje Lietuvoje, be to, dar universitetui įsikūrus esame jau peraugę tą kultūrinio brendimo laipsnį, kuris taip gražiai kadaise reiškėsi čekų Matica, mūsų Lietuvių Mokslo Draugija ir pan. Mūsų sąlygoms, rodos, labiausiai tiktų tokia mokslo darbo ir kultūros rėmimo organizacija, kuri, turėdama ganėtino akademinio (mokslinio) autoriteto, artintų ir įtrauktų mokslo pajėgas į mokslinį kultūrinį bendradarbiavimą su platesniąja šviesuomene, bet nežeistų, paliktų neliestą akademinį universiteto pobūdį, — kuri, remdama mokslinį ir kultūrinį atskirų mokslo ar meno darbuotojų ir šiaip šviesuo-

---

[1]) Kultūros, ne — mokslo akademija, tuo norint°) pabrėžti jos skirtingumą nuo tradicinių mokslo akademijų, be to, dėl įjungimo jai kultūros fondo funkcijų. Dr. J. Basanavičius svajojo apie Lietuvos Mokslo Akademiją.

°) Aiškiau būtų: noriu.

*) Geriau būtų: pateiktas.

lių darbą bei veikimą, išsaugotų kultūrinę šio rėmimo linkmę, kiek galima apdraustų jį nuo biurokratizmo ir partinės politikos, — ne tik remdama, bet ir pati varydama*) tiriamąjį mokslo darbą ir skirdama jį labiausiai Lietuvai, jos gamtai ir žmonėms pažinti, ne tik dėl savo akademinio vardo santykiautų su kitų kraštų akademijomis ir kitomis aukštojo mokslo įstaigomis, bet ir dėl savo tiriamojo (Lietuvos) objekto pati būtų joms įdomi ir svarbi bendradarbė, — kuri, pagaliau, virstų centrine Lietuvos mokslo ir kultūros organizavimo įstaiga, remtų universiteto ir žemės ūkio akademijos mokslo darbą, jungtų mokslo entuziazmu visas Lietuvos mokslo ir kultūros organizacijas, keltų visuomenės kultūrą, garsintų Lietuvos vardą kultūringųjų šalių tarpe**).

---

*) Bene aiškiau būtų: varydama pirmyn, dirbdama.

**) Čia nuleidžiame į prierašą teksto dalį, per daug susijusią su 1930 m. nuotaika ir tuometiniais asmeniniais autoriaus sumanymais: „Dabar prasidėjo jubiliejiniai Vytauto Didžiojo metai. Įvairių sumanymų, labiau ir mažiau vykusiųjų metai. Metas būtų ir Lietuvos universitetui, senate ir taryboje apsvarsčius mano pasiūlymą, iškelti dar šį pavasarį Lietuvos Kultūros Akademijos sumanymą, kuris, valdžios patikrintas ir įstatymų keliu nustatytas, rudenį galėtų būti vykinamas. Bent rudenį (rugpiūčio, rugsėjo mėn.) akademija galėtų būti oficialiai įsteigta, į iškilmes sukvietus ir kitų kraštų akademijų bei universitetų atstovus, be to, steigimo proga padarius kelis suvažiavimus mokslo ir kultūros reikalais, kaip štai:

1) Lietuvos kraštotyros ir tautotyros darbuotojų suvažiavimą, 2) lietuvių ir latvių mokslinio bendravimo konferenciją, pritraukus ir kitų kraštų lituanistus ar šiaip tyrusius ir Lietuvos dalykus, o iš lenkų teisileidus su didele pagarba tuos mokslininkus, kurie aiškiai pripažįsta Vilnių Nepriklausomosios Lietuvos sostine, 3) Vytauto Didžiojo Lietuvos valstybės įpėdinių lietuvių, gudų ir ukrainiečių kultūrinio susiartinimo suvažiavimą, svečiais pakvietus į jį taip pat latvių ir čekų šviesuomenės atstovus.

Žemiau patiekiu kelis Lietuvos Kultūros Akademijos steigimo ir veikimo dėsnius, kaip jie man šią valandą atrodo, tam, kad senatas, jei pripažins mano pasiūlymą reikalingą ir realizuotiną, turėtų prieš savo akis svarstymui ne vien tuščią antraštę. Man atrodo, jog turėdamas savo tarpe tokius labiau už mane prityrusius visuomeninio ir kultūrinio darbo organizatorius, kaip rektorių V. Čepinskį, prorektorių B. Česnį, dekaną V. Krėvę-Mickevičių, dekaną Z. Žemaitį, dekano pavaduotoją V. Biržišką ir kitus narius, senatas lengvai galėtų pavesti tam tikrai kompetentingai komisijai ne tik nuodugniau susipažinti su mano sumanymu, bet ir daug

Lietuvos Kultūros Akademijos organizacijos dėsniai.

I. Lietuvos Kultūros Akademija yra aukščiausioji Lietuvos Respublikos mokslo organizavimo ir kultūros rėmimo įstaiga.

II. Lietuvos Kultūros Akademija kuriama 1930 Vytauto Didžiojo metais laikinojoj Lietuvos respublikos sostinėje. Atgavus Vilnių, ji perkeliama į šią istorinę Lietuvos sostinę.

III. Lietuvos Kultūros Akademijos uždaviniai:

1) jungti, organizuoti ir kelti Lietuvos mokslo ir kultūros pajėgas,
2) organizuotai tirti Lietuvos gamtą ir žmones, praeitį ir dabarties būklę,
3) sekti kitų kraštų mokslo laimėjimus ir derinti juos Lietuvai,
4) remti ir kelti Lietuvos šviesuomenės ir platesniosios visuomenės mokslo ir meno kultūrą.

IV. Lietuvos Kultūros Akademija turi 3 skyrius:

1) humanistinių mokslų,
2) naturalistinių mokslų,
3) kultūros fondą.

Pastaba. Kolei Vilniaus ir Seinų-Suvalkų kraštas tebėra dar svetimos valdžios okupuoti, prie Lietuvos Kultūros akademijos veikia dar atskiras Okupuotosios Lietuvos kultūros tyrimo ir šelpimo skyrius, savaip tvarkomas ir finansuojamas.

---

tikslesnį paruošti. Aš ne tik nebranginu ypatingai savo siūlomų dėsnių, bet ir iš viso nenorėčiau dalyvauti tolesnėje sumanymo realizavimo eigoje, nei laiko tam neturėdamas nei mokėdamas komisijose įstatams svarstyti dirbti. Ką galėjau, atlikau šiuo raštu ir tai gerokai įsitempęs. Vis dėlto bijodamas, kad kas per anksti neužbėgtų universitetui už akių ir nesutrukdytų ar neiškreiptų sumanymo realizavimo krypties, norėčiau, kad apie pasiūlymą būtų nors trumpai pranešta spaudoje (žinoma, jei senatas iš viso jam pritaria); jei senatui prireiktų, gali jis kur reikiant ir kaip norėdamas šiuo mano raštu naudotis (žemiau jį pasirašau). Jei mano pasiūlymas senato būtų pripažintas netinkamas, prašyčiau man jį grąžinti, nes nei nuorašo nei juodraščio neturiu".

V. Lietuvos Kultūros Akademijos skyriai aprūpina šias sritis:

1) *Humanistinių mokslų skyrius:* kalbotyrą, tautotyrą*), Lietuvos archeologiją, Lietuvos ir kaimynų istoriją, Lietuvos ir kaimynų meno istoriją, Lietuvos ir kaimynų literatūrą, Lietuvos bibliografiją ir bibliotekologiją, Lietuvos ir jos kaimynų pedagogijos ir mokyklų istoriją, eksperimentinę psichologiją ir pedagogiją, Lietuvos ir jos kaimynų teisės istoriją, Lietuvos ir jos kaimynų visuomenės ūkio istoriją, Lietuvos statistiką, Lietuvos koperaciją.

2) *Naturalistinių mokslų skyrius:* geografiją ir kraštotyrą, mineralogiją ir geologiją, zoologiją, botaniką, antropologiją, agronomiją, fiziką, chemiją, technologiją, architektūrą, higieną ir bakteriologiją, socialinę mediciną, eugeniką. Šias ir artimąsias gamtotyros sritis aprūpinant, pirmon galvon eina Lietuvos tyrimo darbai.

3) *Kultūros fondas:* remia Lietuvos gyventojų kultūrinius reikalus, valdžios, savivaldybių ar šiaip visuomenės neganėtinai aprūpinamus (meną, mokslą ir šiaip kultūrą, mokslo darbuotojus ir įstaigas, mokslo ir meno populiarizaciją):

a) kurdina arba paremia valsčių, miestelių, kaimų ir mokyklų bibliotekas,
b) kuria visuomeninį ir privatinį teatrą,
c) remia dainų chorus ir dainų šventes,
d) remia mokyklas mokslo priemonėmis,
e) remia savitarpį ir su kaimynais kultūrinį moksleivių bendravimą,
f) remia savivaldybes ir organizacijas kuriant liaudies namus, scenas, suaugusiųjų kursus, fizinį auklėjimą,
g) remia Lietuvos dabarties ir praeities tyrimą,
h) tiekia garbės premijų už pasižymėjusius mokslo, literatūros, meno kūrinius,
i) remia mokslininkų delegacijas ir kultūrinį turizmą mokslo ir meno atstovų, rašytojų ir žurnalistų, mokytojų, studentų ir šiaip moksleivių, ūkininkų ir darbininkų grupių ir atskirų žmonių.

VI. Lietuvos Kultūros Akademija paima savo žinion iš Švietimo Ministerijos ir kitų žinybų arba kuria naujas kultūri-

*) Volkskunde, ludoznawstwo, narodoviedienije.

nes įstaigas, kurios atitinka akademijos uždavinius. Jos turi būti prieinamos kaip Lietuvos Universitetui ir Žemės Ūkio Akademijai, taip ir pačiai visuomenei. Vienos jųjų yra Akademijos, o kitos prie Akademijos, laisviau su ja̧ja santykiaujančios įstaigos.

Bendrosios Lietuvos Kultūros Akademijos įstaigos:

1) tėvūnija (prezidiumas, raštinė ir t. t.),
2) biblioteka,
3) mokslo ir literatūros klasikų leidimo komisija,
4) Lietuvos enciklopedijos leidimo komitetas,
5) spaustuvė.

Humanistinių mokslų skyriaus įstaigos:

1) Būgos kalbotyros institutas,
2) Žodyno leidimo komisija,
3) Tautotyros institutas,
4) Lietuvos kultūros muziejus,
5) Kultūros turtų globos komitetas,
6) Archeografinė komisija,
7) Istorikų draugija,
8) Mokslo*) ir literatūros draugija,
9) Bibliografinis institutas,
10) Centralinė biblioteka su provincijos skyriais,
11) Meno tyrimo institutas,
12) Lietuvos teatro istorijos komisija,
13) Čiurlionies galerija,
14) Pedagoginis muziejus,
15) Eksperimentinės pedagogijos laboratorija,
16) Lietuvos mokyklų istorijos komisija,
17) Lietuvos bažnyčių istorijos komisija,
18) Lietuvos tautinio atgimimo istorijos komisija,
19) Mažosios Lietuvos istorijos komisija,
20) Dainų ir muzikos komisija,
21) Lietuvos žydų kultūros istorijos muziejus,
22) Lietuvos teisių istorijos komisija,

*) Autoriaus bene apsirikta viet. Meno.

23) Lietuvos koperacijos tyrimo komisija,
24) Lietuvos statistinio tyrimo komisija,
25) Lietuvos teisininkų draugija,
26) Lietuvos ekonomistų draugija ir t. t.

Naturalistinių mokslų skyriaus įstaigos:

1) Kraštotyros draugija,
2) Kraštotyros muziejus (gamtoje),
3) Gamtos tyrimo stotis,
4) Zoologinis muziejus,
5) Botanikos sodnas,
6) Antropologinis kabinetas,
7) Bakteriologinis institutas,
8) Socialinės medicinos ir higienos muziejus,
9) Geologinio Lietuvos tyrimo komisija,
10) Gamtotyros draugija,
11) Prekių muziejus,
12) Technologinis muziejus,
13) Agronominis muziejus ir t. t.

Pastaba. Atskiros Akademijos įstaigos gali tvarkytis savais statutais. Jei jos aptarnauja visuomenę, jų statutai turi būti ne tik Akademijos, bet ir Švietimo Ministerijos patvirtinti.

Kultūros Fondas turi šias įstaigas:

1) lietuvių tautos kultūrinių reikalų sekcija,
2) Lietuvos žydų kultūrinių reikalų sekcija,
3) Lietuvos vokiečių kultūrinių reikalų sekcija,
4) Lietuvos lenkų kultūrinių reikalų sekcija,
5) žinovų komisijos,
6) biudžeto*) vykinimo ir kontrolės komisija (gal bendra Akademijos komisija).

Okupuotosios Lietuvos kultūros tyrimo ir šelpimo skyrius turi šias įstaigas:

1) O. L. kultūros tyrimo komisija,
2) O. L. kultūros šelpimo komitetas.

*) Žinoma, Akademijos biudžeto.

VII. Akademijos organai: 1) taryba, 2) prezidiumas, 3) skyrių sekretariatai. Tarybą sudaro visi humanistinio ir naturalistinio skyriaus akademikai, prezidiumą Akademijos prezidentas, viceprezidentas ir sekretorius, skyriaus sekretariatą — pirmininkas ir sekretorius.

VIII. Akademijos nariai: tikrieji nariai (akademikai), garbės nariai (garbės akademikai), nariai korespondentai ir bendradarbiai.

Tikrieji nariai renkami Akademijos Tarybos slaptu balsavimu, atitinkamo skyriaus pristatyti su raštu motivacija, iš tarpo pasižymėjusių moksle, literatūroje, mene Lietuvos piliečių, kurie pajėgia veikliai dalyvauti Akademijos darbe; išrinkus motivacija viešai paskelbiama. Renkama trejiems metams; tam pat terminui slaptu balsavimu Taryba ir skyriai renka savo prezidiumus.

Tikrieji nariai gauna nustatytąją akademikų algą, už kurią privalo atlikti visus Akademijos jiems pavedamus darbus, tik už mokslo darbą gaudami atskirą honorarą, o už mokslo instituto vedimą kaip už antraeilę pareigą.

Taryba tvirtina Akademijos veikimo planą, sąmatą, apyskaitas ir šiaip nustato veikimo gaires. Skyrius daro savo pilnumos posėdžius, kuriuose nustato savo darbą ir numato sąmatą. Tarybos prezidiumas vykdo Tarybos nutarimus ir veda visą ūkį, padedamas skyrių sekretariatų.

Tikrųjų Akademijos narių negali būti daugiau kai 15 humanistinio skyriaus ir 15 naturalistinio skyriaus. Taryba gali rinkti, tuo pat būdu kaip tikruosius narius, dar garbės akademikus iš Lietuvos ar kitų kraštų pasižymėjusių moksle, literatūroje, mene piliečių tarpo, kurie turi teisės dalyvauti Tarybos susirinkimuose patariamuoju balsu, o komisijose ir šiaip Akademijos darbuose taip pat atlyginami, kaip ir kiti Akademijos bendradarbiai.

Taryba gali rinkti paprastu balsavimu, bet su motivacija, savo korespondentus iš tarpo pasižymėjusių moksle, literatūroje, mene arba suteikusių tam rimtos medžiagos asmenų. Korespondentai turi teisės dalyvauti Tarybos susirinkimuose patariamuoju balsu, daryti pranešimus atitinkamuose skyriuose, būti kviečiami į komisijas ir t. t.

Akademijos b e n d r a d a r b i a i yra visi Akademijos įstaigų etatiniai mokslo tarnautojai.

Pastaba. Pirmieji tikrieji Akademijos nariai, po 9 kiekvienam skyriui, Švietimo Ministerio pristatyti skiriami Respublikos Prezidento. Burto keliu po metų ⅓ kiekvieno skyriaus narių išstoja, po antrųjų dar ⅓ ir po trečiųjų dar ⅓; jų vieton Taryba renka tuos pačius arba naujus aukščiau numatyta tvarka. Tik pirmiesiems trejiems Akademijos metams tesuėjus Taryba gauna teises rinkti daugiau tikrųjų narių, o taip pat garbės narius, bet narius korespondentus gali rinktis nuo pat pirmųjų metų.

IX. *Kultūros Fondas* yra tvarkomas Fondo Globos Tarybos, į kurią Akademijos Taryba skiria 4 savo narius, po 2 iš kiekvieno skyriaus, ir duoda pirmininką — Akademijos prezidentą, viceprezidento pavaduojamą reikalui ištikus. Be jų, į Fondo Globos Tarybą įeina dar 4 pilnateisiai nariai: 1 — Švietimo Ministerijos atstovas, 1 — Lietuvos universiteto atstovas, 1 — Žemės ūkio akademijos atstovas ir 1 — Fondo mažumų sekcijų atstovas. Fondo Globos Taryba paskirsto įstaigoms ir asmenims lėšas, kurias įteikia ir seka tikslingą jų naudojimą, ruošia motyvuotąjį lėšų paskirstymo planą ir duoda apyskaitas Fondo Globos Tarybai. Fondo Vykdomasis Komitetas: Akademijos prezidentas ir viceprezidentas, o taip pat Fondo Globos Tarybos išrinktasis sekretorius.

Lėšų paskirstymo planą sustatyti ir sekti Fondo aprūpintų organizacijų ir atskirų asmenų lėšų naudojimo tikslingumą Komitetui padeda Fondo sekcijos ir žinovų komisijos. Į sekcijas Komitetas kviečia vieneriems metams atitinkamos tautybės 5 žymesniuosius kultūros veikėjus, kiek įstengdamas susižinojęs dėl jų su tos tautybės kultūros organizacijomis. Sekcijos nariai atlyginami už savo posėdžius ir susisiekia su Fondo Komitetu per savo išrinktąjį sekretorių, kuris gauna nuolatinę algą. Sekcija praneša Komitetui apie kultūrinius savo tautybės reikalus; mažumų sekcijos deleguoja 1 atstovą į Fondo Tarybą.

Fondo Globos Taryba iš atitinkamo Fondo sąmatos straipsnio ir § skiria atskiros tautybės konkrečiam reikalui atitinkamai tos tautybės % paskutiniame paskelbtajame Lietuvos gyventojų

sąraše, iš sumos, kuri lieka, atskyrus lėšas bendriems, negalimiems tautybėmis paskirstyti reikalams.

X. *Okupuotosios Lietuvos kultūros tyrimo ir šelpimo* skyrius organizuojamas Sąjungos Vilniui Vaduoti, pritraukiant atstovų dar iš Vilniečių Sąjungos ir Šaulių Sąjungos.

XI. *Akademijos lėšos:*

1) valdžios sąmatos keliu per Švietimo Ministeriją skiriamos arba perkeliamos iš kitų žinybų sumos Akademijos etatams, įstaigoms, leidiniams;
2) visuomenės ir privatinės aukos;
3) Kultūros Fondas verčiasi tik iš alkoholio, taboko ir prabangos muito % bei atskirų aukų — neįeina į Akademijos bendro paskirstymo lėšas;
4) Okupuotos Lietuvos kultūros tyrimo ir šelpimo skyrius verčiasi iš visuomenės aukų, iš kurių teatsiskaito Akademijos prezidiumui; apyskaita viešai neskelbiama.

XII. Akademija savo srityje turi valdžios teisių, kiek jomis neįžeidžia kitų valdžios įstaigų teisių, ir naudojasi visomis juridinio asmens teisėmis*).

1930. I. 4.

Priedas: V. D. Un-to komisijos Lietuvos Kultūros Akademijos steigimo projektas, paremtas M. Biržiškos sumanymu).**

I. Lietuvos Kultūros Akademijos bendrieji dėsniai.

1. Lietuvos Kultūros Akademija yra aukščiausia autonominė Lietuvos mokslo įstaiga Švietimo Ministerijos žinioje.

2. Lietuvos Kultūros Akademijos uždavinys:

a) tirti Lietuvos dabartį ir praeitį;

---

*) Pareiškimas baigiasi žodžiais: „Baigdamas, dar kartą primenu, jog tuos dėsnius statau tik medžiaga senatui pasvarstyti". Be to, šis sumanymas autoriaus buvo dar papildytas papildomuoju (komisijai) pranešimu, kuriame jis iškėlė dar du Akademijai atlikti teiktinu reikalu: 1) išeivių kultūrinių reikalų pažinimo ir parėmimo, 2) tikslingo vertimų organizavimo.

**) Tas projektas buvo išsiuntinėtas Lietuvos universiteto tarybos nariams.

b) remti, derinti ir kelti Lietuvos valstybinių ir visuomeninių organizacijų, mokslo draugijų ir atskirų asmenų mokslo ir kultūros darbą;
c) derinti Lietuvos mokslo ir kultūros darbą su kitų kraštų atatinkamu darbu;
d) informuoti kitų kraštų mokslo ir kultūros įstaigas apie Lietuvos kultūros augimo eigą;

3. Lietuvos Kultūros Akademija turi tris skyrius:
a) humanitarinių mokslų;
b) gamtos ir technikos mokslų;
c) kultūros fondą;

4. Akademijos Tarybai nutarus ir Ministerių Kabinetui sutikus gali būti kuriami ir nauji skyriai.

5. Lietuvos Kultūros Akademijos turtas ir mokslo priemonės atleidžiami nuo muito ir kitų valstybės, jų skaičiuje ir nuo savivaldybių, rinkliavų ir mokesčių.

II. Lietuvos Kultūros Akademijos skyriai ir įstaigos.

6. Lietuvos Kultūros Akademija turi šias visiems skyriams bendrąsias įstaigas:
a) biblioteką,
b) spaustuvę,
c) raštinę,
d) knygų leidimo komisiją,
e) tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komisiją ir kitas, jos uždaviniams atsiekti reikalingas įstaigas.

7. Humanitarinių mokslų skyrius turi šias įstaigas:
a) K. Būgos kalbotyros institutą ir žodyno leidimo komisiją;
b) tautotyros institutą;
c) archeologijos komisiją ir Lietuvos kultūros turtų saugojimo komitetą;
d) istorijos archyvą;
e) etnografijos muziejų;
f) bibliografijos institutą;
g) archeologijos komisiją;

h) Lietuvos literatūros ir kultūros muziejų;
i) teatro muziejų;
k) Čiurlionies galeriją;
l) muzikos ir dainų komisiją;
m) pedagoginį muziejų su eksperimentalinės pedagogijos laboratorija;
n) Lietuvos ekonominių jėgų tyrimo institutą;
o) Lietuvos teisės tyrimo institutą;
p) lietuvių emigracijai į kitus kraštus tirti ir kultūriniai remti komisiją ir kitas įstaigas.

8. Gamtos ir technikos mokslų skyrius turi šias įstaigas:
a) gamtos tyrimo stotį;
b) zoologijos muziejų;
c) botanikos sodą;
d) antropologinį muziejų;
e) bakteriologijos institutą;
f) kraštotyros muziejų;
g) prekių muziejų;
h) geologijos ir mineralogijos muziejus;
i) meteorologijos stotį;
k) astronomijos observatoriją;
l) geodezinę komisiją;
m) technologijos muziejų;
n) agronomijos muziejų;
o) valstybinę laboratoriją ir kitas įstaigas.

9. Kultūros Fondas remia savo pajėgomis ir lėšomis valstybės, visuomenės organizacijų ir atskirų asmenų mokslo ir kultūros darbą, skirdamas premijas už mokslo ir meno darbus ir stipendijas mokslo ir meno darbams tiek Lietuvoje, tiek užsieniuose atlikti, duodamas pašalpas mokslo tyrimams pravesti ir užbaigti; skelbdamas mokslo ir meno konkursus, remdamas mokslo ir viešąsias bibliotekas, teatrus, chorus ir dainų šventes, liaudies namus, suaugusių švietimą, fizinį auklėjimą ir kit.

10. Atskiriems skyriams nutarus ir Akademijos Tarybai patvirtinus gali būti kuriamos ir kitos įstaigos.

11. Įstaigos, jau veikiančios įvairiose žinybose Akademijai besikuriant, ir atatinkančios Akademijos uždavinius, per-

duodamos Akademijai išlygomis, kurios patikrina joms galimumą tarnauti ir tiems uždaviniams, kuriems jos buvo seniau įkurtos. Ginčai tarp Akademijos ir užinteresuotų žinybų, kilstantieji dėl tų įstaigų veikimo, sprendžiami specialių komisijų, Švietimo Ministeriui pirmininkaujant.

III. Lietuvos Kultūros Akademijos mokslo personalas.

12. Lietuvos Kultūros Akademijos mokslo personalą sudaro:

a) tikrieji ir garbės L. K. A. nariai (akademikai);
b) nariai korespondentai;
c) nariai bendradarbiai;
d) padedamasis L. K. A. mokslo įstaigų personalas.

13. Tikraisiais L. K. A. nariais (akademikais) gali būti pasižymėję moksle, literatūroj ar mene Lietuvos piliečiai, pajėgią aktyviai dalyvauti L. K. A. darbe.

14. Tikrieji L. K. A. nariai renkami L. K. A. Tarybos slaptu balsavimu, išrinkus raštu skelbiant rinkimo motivaciją. Kas treji metai, L. K. A. Tarybos nustatytoj eilėj, trečdalis Akademijos tikrųjų narių išbaliuotuojama, bet tie patys asmenys gali būti vėl naujiems trimečiams perrenkami. Išrinktųjų narių sąrašai tvirtinami Valstybės Prezidento.

15. Tikrųjų narių skaičius negali būti didesnis kaip trisdešimts asmenų, po penkioliką asmenų kiekvienam dviejų — humanitarinių ir gamtos - technikos — skyriuose.

Pastaba 1. L. K. A. besiorganizuojant pirmuosius 18 L. K. A. tikruosius narius, po 9 kiekvienam skyriui, skiria Valstybės Prezidentas Lietuvos Universitetui per Švietimo Ministerį juos pristačius.

Pastaba 2. Likusieji L. K. A. tikrieji nariai gali būti L. K. A. Tarybos prirenkami suėjus tiktai trejiems metams nuo L. K. A. įsikūrimo dienos.

16. L. K. A. garbės nariai (garbės akademikai) L. K. A. Tarybos renkami iki gyvos galvos slaptu balsavimu, paskelbus raštu rinkimo motivaciją, iš Lietuvos ar kitur pasižymėjusių moksle, literatūroje, mene ar kultūros darbe asmenų.

17. L. K. A. nariais korespondentais, atskirų skyrių Taryboms pristačius, gali būti L. A. K. Tarybos renkami asmenys pa-

sidarbavę Lietuvos mokslui, literatūrai, menui ar kultūrai ir lietuviškai išspausdinę atatinkamus savo darbus.

18. L. K. A. nariais bendradarbiais gali būti renkami atskirų skyrių Tarybų ir L. A. K. prezidiumo tvirtinami asmenys, teikę raštu ar kitu darbu pagalbos L. K. A. vedamiems mokslo, literatūros ar meno darbams.

19. Padedamąjį L. K. A. mokslo personalą sudaro L. K. A. įstaigų bendradarbiai atatinkantieji reikalavimus, statomus aukštųjų mokyklų aukštajam ir jaunesniajam mokslo personalui. Juos renka Tarybos tų skyrių, kuriems priklauso atatinkama įstaiga, ir tvirtina L. A. K. prezidiumas. Padedamąjį mokslo personalą bendrųjų įstaigų renka ir tvirtina L. K. A. prezidiumas.

20. Kultūros Fondo nariais yra: L. K. A. prezidentas ir viceprezidentas, po *2* nariu iš kiekvieno skyriaus, renkamų atatinkamo skyriaus Tarybos, vienas Švietimo Ministerijos atstovas (departamento direktorius) ir po vieną atstovą kiekvienos Lietuvos aukštosios mokyklos. Kultūros Fondo Taryba sudaroma trejiems metams.

21. L. K. A. tikrieji nariai ir padedamasis mokslo personalas, gaudami etatų nustatytą atlyginimą, privalo be atskiro atlyginimo atlikti visus jiems L. K. A. pavestus darbus. Papildomą etatų numatytą atlyginimą gauna tik už dalyvavimą Akademijos Prezidiume, atskirų įstaigų vedimą ir spausdinamus darbus.

22. L. K. A. tikrieji nariai negali už L. K. A. ribų nešti jokios kitos apmokamos valstybinės, visuomeninės ar privatinės tarnybos ar verstis atlyginama laisva praktika, išėmus vien pedagoginį darbą aukštose ar aukštesniose mokyklose, už kurį tuo atveju jie gauna pilną, tų mokyklų etatų numatytą, atlyginimą, atatinkantį jų atliekamo darbo dalį.

23. Padedamasis L. K. A. mokslo personalas be pedagoginio darbo (§ *22*) gali verstis ir laisva profesine praktika, bet negali turėti kitos apmokamos valstybinės, visuomeninės ar privatinės tarnybos.

24. L. K. A. tikrieji nariai naudojasi atostogomis, atatinkančiomis akademiniams mokslo metams. Laikas, išbūtas L. K. A. Prezidiumo patvirtintuose, kad ir ilgalaikiuose mokslo komandiravimuose, atostogomis neskaitomas.

25. L. K. A. Prezidiumo ir padedamojo mokslo personalo atostogos tvarkomos L. K. A. reguliamino.

26. L. K. A. tarnautojams pensijos ir pašalpos mokamos Valstybės tarnautojų pensijų ir pašalpų įstatymo pagrindais, su tomis išimtimis, kurios taikomos Lietuvos Universiteto personalui.

IV. Lietuvos Kultūros Akademijos organai.

27. L. K. A. organai yra šie: a) L. K. A. prezidentas, b) L. K. A. prezidiumas, c) L. K. A. viceprezidentas ir generalinis sekretorius, d) L. K. A. Taryba, e) humanitarinių mokslų ir gamtos-technikos skyrių Tarybos, f) Kultūros Fondo Taryba, g) atskiros mokslo įstaigos.

A. L. K. A. Prezidentas.

28. L. K. A. Prezidentas L. K. A. Tarybos renkamas trejiems metams iš tarpo tikrųjų L. K. A. narių.

29. L. K. A. Prezidentas atstovauja L. K. A., pirmininkauja Prezidiumui, L. K. A. Tarybai ir Kultūros Fondo Tarybai, vykdo Prezidiumo, skyrių Tarybų, Kultūros Fondo ir kitų L. K. A. organų ir įstaigų nutarimus, kurių vykdymas nėra pavestas kitiems L. K. A. organams.

30. L. K. A. Prezidentas rūpinasi, kad L. K. A. uždaviniai būtų viso L. K. A. personalo sekmingai atliekami ir kad L. K. A. darbas būtų plėčiamas ir gilinamas. Tam reikalui pasiekti L. K. A. Prezidentas gali dalyvauti sprendžiamu balsu visų L. K. A. kolektivių organų ir įstaigų susirinkimuose ir posėdžiuose.

B. L. K. A. Prezidiumas.

31. L. K. A. Prezidiumas yra vykdomasis L. K. A. organas, kurį sudaro a) L. K. A. prezidentas, b) viceprezidentas, c) generalinis sekretorius ir d) du L. K. A. skyrių dekanai.

32. L. K. A. viceprezidentas pavaduoja, reikalui ištikus, prezidentą ir valdo visą L. K. A. turtą ir lėšas, L. K. A. prezidento ir prezidiumo prižiūrimas.

33. L. K. A. generalinis sekretorius sekretoriauja L. K. A. Prezidiumui, reikalui ištikus pavaduoja L. K. A. viceprezidentą; jam betarpiškai priklauso visas bendrųjų L. K. A. įstaigų technikinis personalas ir raštinė.

34. L. K. A. Prezidiumas tvirtina tuos kitų L. K. A. organų nutarimus, kurie jam yra šio statuto pavesti, ir sprendžia visus tuos L. K. A. liečiančius klausimus, kurie nėra kitiems L. K. A. organams pavesti spręsti.

35. L. K. A. Prezidiumas valdo ir prižiūri visas L. K. A. lėšas ir turtą, ieško būdų tam turtui didinti ir gerinti, skirsto tarp įvairių L. K. A. įstaigų aukas ir nustato specialių L. K. A. lėšų suvartojimo būdą.

36. L. K. A. skyriams pristačius, prezidiumas tvirtina a) L. K. A. pajamų ir išlaidų sąmatos projektą, b) L. K. A. mokslo personalo mokslo ir meno reikalams komandiravimus, c) L. K. A. narių bendradarbių išrinkimą.

37. Galūtinai renka visų L. K. A. įstaigų technikinį personalą ir bendrųjų L. K. A. mokslo įstaigų personalą.

C. L. K. A. Taryba.

38. L. K. A. Tarybą sudaro visi tikrieji akademikai; garbės akademikai gali dalyvauti patariamuoju balsu.

39. L. K. A. Taryba yra vyriausias L. K. A. organas spręsti visiems tiems reikalams, kurie jai yra šio statuto pavesti ar sprendimas nėra kitiems L. K. A. organams pavestas.

40. L. K. A. Taryba renka iš savo narių tarpo trejiems metams L. K. A. Prezidentą, Viceprezidentą ir Generalinį Sekretorių, L. K. A. tikruosius ir garbės narius, tvarka, numatyta § 14, 15, 16 ir 17; tvirtina pristatytus jai iš skyrių Tarybų kandidatus narių korespondentų vardui įgyti; tvirtina, atatinkamam skyriui pristačius, naujų įstaigų kūrimą (§ 10).

41. L. K. A. Tarybos posėdžiai šaukiami bent keturius kartus per metus; posėdžius šaukia L. K. A. Prezidentas savo nuožiūra arba pareikalavus dviejų skyrių Taryboms.

42. L. K. A. Taryba gali reviduoti kiekvieną skyriaus, išėmus Kultūros Fondo, nutarimą, liečiantį atskirų įstaigų organizaciją.

D. L. K. A. Skyrių Tarybos.

43. Humanitarinių mokslų ir Gamtos-Technikos skyrių Tarybas sudaro visi tų skyrių tikrieji nariai.

44. Skyriaus Taryba yra aukščiausias skyriaus organas, kuris tvarko ir prižiūri atskirų skyriaus įstaigų mokslo darbą ir rūpinasi L. K. A. mokslo darbo lygties pakėlimu ir pagilinimu.

45. Skyrių Tarybos iš savo narių tarpo renka trejiems metams dekaną ir sekretorių, Kultūros Fondo ir kitų bendrųjų L. K. A. organų ar komisijų narius ir skyriaus mokslo įstaigų padedamąjį personalą.

46. Skyriaus Taryba sustato skyriaus pajamų ir išlaidų sąmatą.

47. Skyriaus Taryba siūlo L. K. A. Prezidiumui kandidatus mokslo komandiravimams; svarsto ir pristato L. K. A. Tarybai patvirtinti naujų įstaigų organizavimo reikalą (§ 10); pristato L. K. A. Tarybai patvirtinti kandidatus į narius korespondentus ir L. K. A. Prezidiumui patvirtinti narius-bendradarbius.

48. Skyriaus dekanas pavaduojamas, reikalui ištikus skyriaus sekretoriaus, atstovauja savo skyriui, tiesioginiai prižiūri viso pagalbinio skyriaus mokslo ir technikinio personalo darbą, vykdo skyriaus ir L. K. A. Tarybos ir Prezidiumo nutarimus, kurių vykdymas nėra kitiems organams pavestas.

F. Kultūros Fondo Taryba.

49. Kultūros Fondo Tarybą sudaro visi Kultūros Fondo nariai. Jam pirmininkauja L. K. A. Prezidentas ir sekretoriauja Kultūros Fondo Tarybos trejiems metams renkamas vienas Kultūros Fondo Tarybos narių.

50. K. F. Taryba skirsto K. F. lėšas, nustato išlygas joms gauti, prižiūri jų tikslingo suvartojimo, sudaro Fondo veikimo apyskaitas ir ieško būdų Kultūros Fondo tikslams plėsti.

51. K. F. nutarimus vykdo L. K. A. prezidentas ar viceprezidentas sulig kompetencija.

G. L. K. A. įstaigos.

52. L. K. A. įstaigos tvarkomos ir vedamos einant sudarytais atatinkamo skyriaus ar Prezidiumo, sulig prigulmybe, reguliaminais, tvirtinamais L. K. A. Prezidiumo. Kiekvienos L. K. A. įstaigos pryšakyje stovi vienas iš L. K. A. tikrųjų narių.

Pastaba: L. K. A. organizavimo stadijoj ar ir vėliau nesant L. K. A. narių kompletui, atskirų L. K. A. įstaigų pryšakyje gali stovėti ir padedamojo L. K. A. mokslo personalo asmenys.

V. Lietuvos Kultūros Akademijos mokslo darbas.

53. § *2* nurodytiems tikslams atsiekti visas L. K. A. mokslo personalas paveda visą savo laiką ir pajėgas.

54. Mokslo darbų rezultatus L. K. A. skelbia savo leidiniuose, redaguojamuose kiekvieno skyriaus Tarybos ir leidžiamuose L. K. A. Prezidiumo.

VI. Lietuvos Kultūros Akademijos turtas ir lėšos.

55. L. K. A. laikoma valstybės lėšomis, kurios kas metai skiriamos Švietimo Ministerijos sąmatoje.

Pastaba: Perleidžiant L. K. A. žinion tam tikras įstaigas kartu perkeliamos L. K. A. sąmaton ir lėšos joms išlaikyti skirtos.

56. L. K. A. gali įgyti ir perleisti kilnojamą ir nekilnojamą turtą, ieškoti ir atsakyti teisme.

57. L. K. A. turi specialių lėšų iš pajamų, gaunamų už naudojimąsi L. K. A. įstaigomis, už parduodamus L. K. A. spaudinius, iš aukų ir kitų šaltinių. Tų lėšų suvartojimo tvarką kas metai nustato L. K. A. Prezidiumas.

58. Kultūros Fondo lėšos sudaro atskirą L. K. A, fondą, vien tik Kultūros Fondo reikalams suvartojamą ir sudaromą iš 1% valstybės degtinės monopolio pajamų, tam tikro nuošimčio iš muito prabangos dalykams skiriamo, valstybinių asignavimų, aukų, pajamų iš K. F. lėšomis išleistų leidinių ir specialių Kultūros Fondo loterijų.

Lietuvos Kultūros Akademijos etatai.

Prezidentas	1.		
Viceprezidentas	1.		
Generalinis Sekretorius	1.		

Kanceliarija.

Kanceliarijos Direktorius	1	XIV	kat.
Iždininkas	1	XI	„
Buhalterijos skyriaus vedėjas.	1	XI	„
Kvalifikuotas mašinistas	1	VIII	„
Mašinistai 1 eilės	3	VII	„
Registratorius-archivaras	1	VIII	„
Kurjeris	1	II	„
Ūkio Vedėjas	1	VIII	„
Šveicorius	1	II	„
Tarnai	3	II	„

L. K. A. Biblioteka.

L. K. A. Bibl. techn. Direktorius	1	XIV	„
Kvalifikuotas Katalogizatorius	1	IX	„
Skaityklos Vedėjas	1	IX	„
Bibliotekininkai	3	VIII	„
Kvalifikuota mašininkė	1	VIII	„
Knygų padavėjas	1	V	„
Kurjeris	1	II	„

Humanitarinių Mokslų Skyrius

Dekanas	1		
Sekretorius	1		
Tarnas	1	II	„
Tikrieji akademikai	15		

Gamtos-Technikos Skyrius.

Dekanas	1		
Sekretorius	1		
Tarnas	1	II	„
Tikrieji akademikai	15		

Kultūros Fondas.

Sekretorius	1	
Tarnas	1	II kat.

Pastaba: Atskirų L. K. A. mokslo įstaigų etatai nustatomi Ministerių Kabineto nutarimais, tas įstaigas kūriant ar reorganizuojant.

L. K. A. mokslo personalo atlyginimo normos.

1. Tikrieji L. K. A. nariai (akademikai) gauna atlyginimo po 2000 litų kas mėnuo pagrindinės algos ir prieš Kalėdų ir Velykų Šventes švenčių priedą, lygų kiekvieną kartą pusei jų pagrindinės mėnesinės algos; kitų valstybės tarnautojams nustatytų priedų jie negauna.

2. Padedamasis mokslo personalas gauna atlyginimą normomis nustatytomis aukštųjų mokyklų vyresniam, jaunesniam ir padedamajam mokslo personalui.

3. Tikrieji L.K.A. nariai už pridedamąsias pareigas gauna:

	kas mėnuo
a) už L. K. A. Prezidento pareigas	800 lt.
b) už viceprezidento pareigas	600 lt.
c) už gener. sekret. ir dekanų pareigas	400 lt.
d) už Kultūros Fondo sekret. pareigas	300 lt.
e) už skyriaus sekretoriaus ir įstaigos vedėjo pareigas	200 lt.

Pastaba. Kada įstaigos vedėjo pareigos pavedamos ne tikram L. K. A. nariui, tai numatytas čia įstaigos vedėjo atlyginimas mokamas tam asmeniui, kuris pas pareigas eina.

4. Tikriesiems L. K. A. nariams siunčiamiems tarnybos reikalais dienpinigiai ir kelionės išlaidos mokamos XVII valst. tarnautojų kategorijos normomis ir tvarka.

Lietuvių literatūros istorijos programa

Lietuvos (Vytauto Didžiojo) Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto egzaminams.

I. 1926 m. (literatūros istorija ligi 1864 m. ir dainos)).*

Pagrindiniai vadovėliai: M. Biržiškos Mūsų raštų istorija, II leidimas, 1925 m., I dalis (ligi 1864 m.) ir to pat Dainų istorijos vadovėlis, III leidimas, 1925 m. Patariama pasiskaityti ir žemiau nurodomi pagalbiniai raštai.

1) Lietuvių raštai gudų ir lotynų kalbomis. § 1. Gudų kalba lietuvių raštuose. Lietuvos metrika. § 2. Lietuvos statutas. § 3. Lietuvos metraščiai. § 4. Lotynų kalba XVI-jo a. lietuvių raštuose. § 5. XVII a.: Sarbiauskis. Kojelavičius. § 6. Jėzavitų mokyklos teatras.

M. Biržiškos Mūsų raštų istorija, pusl. 5—13. Papildoma: M. Biržiškos Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje, 1924 m. studentų litografuota**); M. Biržiška, Jėzavitų mokyklos teatras Lietuvoje, 1924 m. studentų litogr.***); J. Jokubauskio Tautiniai santykiai Lietuvoje ligi Liublino unijos, 1921 m.

2) XVI-jo am. lietuviškieji raštai: § 7. Abejojamieji raštai lietuvių kalba. § 8. Reformacijos reikšmė lietuvių raštams. Rapailionis. Kulviškis. § 9. Mažvydas ir kiti. § 10. Bretkūnas. § 11. Prūsų vyriausybės raštai lietuvių kalba. § 12. Reformacija ir katalikų reakcija Didž. Lietuvoje. § 13. Daukša. Strikauskis.

Mūsų raštų istorija, pusl. 14—25.

3) XVII-jo ir XVIII-jo a. lietuviškieji raštai, išskyrus Duonelaitį: § 14. Širvydas ir kiti. § 15. Reformatų raštai: „Londono Biblija". § 16. Kleinas, Hartknochas ir kiti. § 17. Sven-

---

*) Mašinėle rašytoje programoje pažymėta: „Ši programa pakeičia 1923 m. programą". 1923 m. programos autoriui (M. Biržiškai) šiam leidiniui nepavyko jos rasti ir čia pakartoti. Visos programos čia išlyginamos.

**) Išspausdinta M. Biržiškos Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos. I. 1931 m., p. 55—69.

***) Ten pat p. 101—149.

tojo Rašto ir Liuterio katekizmo vertimai. § 18. XVIII-jo a. Prūsų lietuvių giesmynai. § 19. XVIII-jo a. pasaulinio turinio knygelės Maž. Lietuvoje. § 20. XVIII-jo a. katalikų raštai.

Mūsų raštų istorija, pusl. 25—36.

4) Duonelaičio gyvenimas ir raštai. „Metų" turinys ir forma, gamta ir žmonės, reikšmė lietuvių visuotinosios literatūros istorijoje.

M. Biržiškos Duonelaičio gyvenimas ir raštai, 1918 m.*).

5) Vilniaus universiteto gadynės lietuviškieji raštai: § 23. Vilniaus universitetas. Istorijos raštai. § 24. Žemaičių raštai apie lietuvių kalbą ir praeitį. § 25. Rėza. § 30. Vyskupo Giedraičio ir kunigų raštai lietuvių kalba. § 36. Strazdas.

Mūsų raštų istorija, pusl. 41—47, 61—63, 73—76. Papild. Pr. Augustaičio Lietuvybės elementai lenkų romantizme, 1921 m.; M. Biržiškos Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu, 1921 m.**).

6) Adomo Mickevičiaus gyvenimas ir raštai: § 26. Lietuvoje. § 27. Rusuose. § 23. Vakarų Europoje. § 29. Bernotavičius ir kiti.

Mūsų raštų istorija, pusl. 47—61. Papild. M. Biržiškos Prakalba M. Gustaičio išverstoms „Vėlinėms" (II d., 1926 m.)***); J. Kallenbacho Adam Mickiewicz, 2 t.

7) Žemaičių bajorų poezija (§ 31). § 32. Poška. § 33. Klementas ir kiti. § 34. Valiūnas. § 35. Stanevičia.

Mūsų raštų istorija, pusl. 63—73. Papld. Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu.

8) Uždarius iniversitetą (1831 m., § 38). § 39. Norbutas. § 40. Krašiauskas. § 41. Jucevičia.

Mūsų raštų istorija, pusl. 76—87. Papild. A. Janulaičio L. A. Jucevičius, 1910 m.

9) Daukantas (§ 42).

Mūsų raštų istorija, pusl. 87—92. Papild. A. Janulaičio Simanas Daukantas, 1912 m.

10) Valančiaus gyvenimas ir raštai (§§ 43, 44).

Mūsų raštų istorija, pusl. 92—97. Papild. Kun. A. Aleknos Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, 1924 m.

---

*) II leid. 1921 m., III leid. 1927 m.

**) Pakartota M. Biržiškos rinkiny Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I. 1931 m. p. 150—234.

***) Pakartota ten pat, p. 368—372.

11) Ivinskio kalendoriai (§ 45). § 46. Pabrėža. § 47. Juzumai ir kiti.

Mūsų raštų istorija, pusl. 97—104. Papild. J. Tumo Broliai Juzumai-Juzumavičiai ir Kazimieras Skrodzkis, 1924 m.

12) Tatarė (§ 48). Eiliuotojai ir dainuotojai (§ 49).

Mūsų raštų istorija, pusl. 104—108. Papild. Kun. M. Gustaičio Kunigas Antanas Tatarė, 1915 m.

13) Lietuva ir lietuvių kalba Vokios, ypač Prūsų moksle ir poezijoje (§ 50). § 51. Gizevius. § 52. Kuršaitis. § 53. Kelkis ir kiti. § 62. Prūsų švietėjai. Šleikeris.

Mūsų raštų istorija, pusl. 108—117, 138—139.

14) Baudžiavų naikinimo dešimtmetis (§ 55). § 56. Blaivybė. Dovydaitis. Akelaitis. Laikraščių klausimas. § 57. Kašarauskas ir kiti.

Mūsų raštų istorija, pusl. 117—126.

15) Kondratavičiaus gyvenimas ir raštai (§§ 58, 59, 60).

Mūsų raštų istorija, pusl. 126—133.

16) Barono gyvenimas ir raštai (§ 61).

M. Biržiškos Barono gyvenimas ir raštai, 1924 m. Papild. J. Tumo Antanas Baranauskas, 1924 m.

17) Dainų rinkimo istorija. § 1. Karžygių laikai. § 2. Didžiūnų gadynė. § 3. Dainų niekinimas. § 4. Rūgio dainelės. § 5. Rėza. § 6. Parėziai. § 7. Mokslininkų darbai.

M. Biržiškos Dainų istorijos vadovėlis, pusl. 5—18. Papild. M. Biržiškos Lietuvių dainų literatūros istorija, 1919 m.; Rėzos rinkiniui pažinti — J. J. Krašiauskio Lietuvių dainos 1921 m.

18) Istorijos dainos. § 8. Kryžiuočių laikai. § 9. Žuvėdų laikai. § 10. Pričkaus žalnieriukai. § 11. Lietuvos puolimas. § 12. Prancūzmečiai. § 13. Pirmieji lenkmečiai. § 14. Antrieji lenkmečiai. § 15. Naujesnieji laikai. § 16. Mažoji istorija.

Dainų istorijos vadovėlis, pusl. 18—41. Papild. M. Biržiškos Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos, 1920 m.

19) Garsinės ir darbinės dainos. § 17. Sekimas gamtos garsais. § 18. Giesmės. § 19. Girninės. § 20. Darbo giesmių rūšys. § 21. Darbo dainų rūšys.

Dainų istorijos vadovėlis, pusl. 42—53. Papild. M. Biržiškos Dainos kelias, 1921 m., pusl. 3—62.

20) Vestuvinės dainos. § 22. Dvilypės dainos. § 23. Vestuvių dainos. § 24. Piršlybos. § 25. Vedybos. § 26. Grįžtuvės.

Dainų istorijos vadovėlis, pusl. 53—69. Papild. Dainos keliais, pusl. 62—114.

21) Tikėjimų ir papročių dainos. § 27. Gamta ir pirminiai žmonės. § 28. Dangaus kūnai dainose. § 29. Vėlių garbinimo liekanos. § 30. Apeigų dainos.

Dainų istorijos vadovėlis, pusl. 69—86. Papild. R. Meuleno Gamtos prilyginimai lietuvių dainose ir raudose, 1910 m.

22) Dainų poezijos priemonės. § 31. Tropai. § 32. Figūros.

Dainų istorijos vadovėlis, pusl. 87—109. Papild. B. Sruogos Lietuvių dainų poetinės priemonės (Tauta ir Žodis, III ir IV kn. 1925 ir 1926 m. ir skyrium). 1926. IV. 29.

II. 1934 m. A) Lietuvių literatūra ligi 1864 m.).*

Vedamieji raštai:

M. Biržiškos Mūsų raštų istorija, II leid. 1925 m.; M. Biržiškos Duonelaičio gyvenimas ir raštai, III leid. 1927 m.; M. Biržiškos Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu (Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I kn., 1931 m., p. 150—231); M. Biržiškos Barono gyvenimas ir raštai 1924 m.

Tekstai:

M. Biržiškos Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 m.; M. Biržiškos Iš Adomo Mickevičiaus raštų, II leid. 1927 m.; M. Biržiškos Iš Barono poezijos 1924 m. Kiti tekstai nurodyti prie atskirų bilietų. Paskaičiusiam kurį nelietuvišką tekstą, jo lietuviškas vertimas neprivalomas.

Pagalbinis veikalas:

Vacl. Biržiškos Lietuviškoji bibliografija, I d. 1924 m., II d. 1926 m., III d. 1930 m. (I ir II dalies papildymai).

Prie atskirų bilietų skliausteliuose nurodoma dar papildomoji lektūra, privaloma pasiėmusiems literatūrą savo specialybe. Patariama skaityti sekant kursu, kad prieš egzaminą tektų tik sutvarkyti paskaityta.

1 bil. Gudų kalba lietuvių raštuose. Lietuvos Statutas. Lietuvos metraščiai. Lotynų kalba lietuvių raštuose (Hussovianus). Sarbiauskis. Kojelavičius. Jėzavitų mokyklos teatras. Panegirikai.

---

*) Mašinėle rašytoje programoje pažymėta: II redakcija. Turėtų būti: III redakcija (I — 1923 m., II — 1926 m.).

Mūsų raštų istorija 1—6 §§; M. Biržiškos Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje (Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos, I 1931 m., p. 55—69); tekstai — Rinktiniai mūsų senovės raštai p. 196—209. (M. Biržiškos Jėzavitų mokyklos teatras Lietuvoje — Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos p. 101—149, ir ten pat Sarbieviana p. 323—332). (Vl. Sakavičiaus Nicolaus Hussovianus, kaipo pirmasis lietuvių humanistas — Lietuvių Tauta 1923 m.). (M. Gustaičio M. Sarbievijus — Židinys I t. 1925 m. p. 137—208).

2 bil. Abejojami raštai lietuvių kalba. Rapailionis. Kulviškis. Mažvydas ir kiti. Bretkūnas. Prūsų vyriausybės raštai lietuvių kalba.

Mūsų raštų istorija 7—11 §§; tekstai — Rinktiniai mūsų senovės raštai p. 5—25, 106—121. (J. Gerulio Mažvydas, seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams, 1922 m., p. IX—XXXV, tekstai, ir to pat Senieji lietuvių skaitymai 1927 m., p. 1—117, 169—185). (W. Wotschke Abraham Culvensis — Altpreussische Monatschrift 1905 m. p. 153—252).

3 bil. Reformacija ir katalikų reakcija Didž. Lietuvoje. Daukša. Strikauskis. Širvydas ir kiti. „Londono Biblija“ ir kiti reformatų raštai.

Mūsų raštų istorija 12—15 §§; tekstai — Rinktiniai mūsų senovės raštai p. 25—75, 153—156, 184—195, 222—229. (M. Biržiškos Dėl Daukšos Postilės — Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I p. 353—361). F. Specht Širvids Leben und Schriften, įžanga į Širvids Punktay sakimu, 1929 m.). (Tekstai — Senieji lietuvių skaitymai p. 118—168, 186—198, 207—211, 217—236, 244—274, 279—298).

4 bil. XVII-jo a. Mažosios Lietuvos protestantų raštai. Kleinas, Hartknochas ir kiti. Šventojo Rašto ir Liuterio katekizmo vertimai. XVII—XVIII a. Maž. Lietuvos giesmės. XVIII a. pasaulinio turinio knygelės ir eilėraščiai Maž. Lietuvoje. XVIII-jo a. katalikų giesmės ir raštai.

Mūsų raštų istorija 16—20 §§; tekstai — Rinktiniai mūsų senovės raštai p. 75—105, 121—152, 156—183, 210—221, 229—248. (R. Schwede Zur Geschichte der litauischen Gesangbuecher — Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft III t. 1893 m., p. 396—406). (M. Biržiškos Adomas Simelpenikas — Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I p. 235—260). (Tekstai — Senieji lietuvių skaitymai p. 199—206, 212—216, 299—311).

5 bil. Mažosios Lietuvos visuomenė XVIII a. Prūsų lietuvių XVI—XVIII a. literatūra. Duonelaičio gyvenimas. Duonelaičio kūriniai. Duonelaičio eilių skaitymas.

Mūsų raštų istorija 21 §; Duonelaičio gyvenimas ir raštai p. 5—37.

6 bil. Duonelaičio „Metų“ poezija: „Metų“ kalba ir jos puošmenos, „Metų“ prigimtis, „Metų“ žmonės, „Metų“ visuomenės ir literatūros reikšmė.

Duonelaičio gyvenimas ir raštai p. 130—168, D. skaitymai — p. 38—129, 169—210.

7 bil. Lietuvos istorikai Vilniaus universiteto metu. Žemaičių raštai apie lietuvių kalbą ir praeitį. Rėza. Vysk. Giedraičio ir kunigų raštai lietuvių kalba. Žemaičių bajorų poezija.

Mūsų raštų istorija 23—25, 30—31 §§. Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu (Iš mūsų kultūros ir t. t.) p. 151—169, 185—206. (M. Biržiškos Baužas Ksaveras — Lietuviškoji Enciklopedija III t. 1935 m., p. 113—117). (Fr. Augustaitis Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim, 1911 m., arba to pat Lietuvybės elementai lenkų romantizme, 1921 m.). (Pr. Augustaičio Prelatas Behušas ir jojo veikalas O początkach narodu i języka litewskiego — Draugija XVI t. 1912 m., p. 112—118).

8 bil. Poška ir jo raštai.

Mūsų raštų istorija 32 §; Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu p. 175—185, 206—211; tekstai — V. Kamantausko Dionizo Poškos raštai, 1926 m. (Tekstai — Ir. Jono Lietuviški dainiai pradžios XIX šimtmečio 1899 m., p. 32—37). (M. Biržiškos Iš D. Poškos raštų — Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I p. 261—322). (Pr. Augustaičio Dionizo Poškos raštai lenkų kalba — Draugija XVI t. 1912 m., p. 11—16). (M. Brensztejn Dionizy Paszkiewicz, pisarz polsko-litewski na Żmudzi w pierwszej połowie XIX wieku, 1934 m.).

9 bil. Klementas (ir kiti), jo raštai.

Mūsų raštų istorija 33 §; Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu p. 175—185. (M. Biržiškos Antanas Klementas, lietuvių rašytojas pradžioj XIX-jo a. 1910 m.).

10 bil. Valiūnas ir jo poezija.

Mūsų raštų istorija 34 §; Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu p. 211—216; Ir. Jono Lietuviški dainiai pradžios XIX šimtmečio p. 42—48. (M. Biržiškos Birutos daina — Lietuviškoji Enciklopedija III t., 1935 m., p. 1172—1177).

11 bil. Stanevičia ir jo kūryba.

Mūsų raštų istorija 35 §; Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu p. 216—223; tekstai — Lietuviški dainiai pradžios XX šimtmečio p. 52—53. (M. Biržiškos Arklys ir meška — Lietuviškoji Enciklopedija I t. 1933 m., p. 1096—1098).

12 bil. Strazdas ir jo poezija.

Mūsų raštų istorija 36 §; Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu p. 223—231; J. Basanavičiaus Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų, 1911 m. (V. Čižiūno Karpinskio ir Kniaznino įtaka Strazdo kūrybai — Židinys XII t. 1930 m., p. 20—32).

13 bil. Adomas Mickevičius Lietuvoje.

Mūsų raštų istorija 26 §; Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu p. 169—175; tekstai — Iš Ad. Mickevičiaus raštų p. 5—54. (Józ. Kallenbach Adam Mickiewicz II leid. 1923 m. I t., p. 1—323 arba III leid. 1927 m.). (M. Biržiškos Vėlinių II dalis — Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I, p. 368—372). (Tekstai — Ad. Mickiewicz Poezye, Pisma arba Dzieła, iš ten Lietuvoje sukurtieji kūriniai; bet kuris leidimas). (St. Šalkauskio Rimvydas Mickevičius — Židinys I t. 1924 m., p. 34—50).

14 bil. Ad. Mickevičius Rusuose.

Mūsų raštų istorija 27 §; tekstai — Iš Ad. Mickevičiaus raštų p. 121—172. (J. Kallenbach Adam Mickiewicz, I, p. 323—413). (Ad. Mickiewicz Poezye, Pisma arba Dzieła, bet kurio leidimo Rusijos gilumoje sukurtieji kūriniai). M. Gustaičio straipsniai Vilniaus „Vaivorykštėj“ (1913 m. nr. 2 — Orientalinė srovė Europos literatūroje, 1913 m. nr. 3 — Ad. Mickevičiaus orientalizmas, 1914 m. nr. 1 — Orientalinis Krimo Sonetų stilius, 1913 m. nr. 1 — Puškinas ir Krimo Sonetai).

15 bil. Ad. Mickevičius Vakarų Europoje.

Mūsų raštų istorija 28 §; tekstai — Iš Ad. Mickevičiaus raštų p. 55—120, taip pat Ad. Mickevičiaus Ponas Tadas, K. Šakenio (1924 m.) arba A. Valaičio (1924 m. 2 tomu) vertimas. (J. Kallenbach Adam Mickiewicz I p. 414—451, ir II 475 pusl.). (Tekstai — Ad. Mickiewicz Poezye, Pisma arba Dzieła, bet kurio, tik rusų cenzūros neapgadinto, leidimo Vakarų Europoj sukurtieji kūriniai). (M. Gustaičio Adomo Mickevičiaus Ponas Tadas 1927 m.; Vyt. Vanagaičio „Ponui Tadui“ 100 metų — Šviesos Keliai XI t. 1934 m., p. 403—411). (M. Brensztejn i J. Otrębski Dajny litewskie zapisane przez Adama Mickiewicza, 1927 m.). (M. Urbšienės Adomas Mickevičius ir Collège de France — Židinys XI t. 1930 m., p. 309—319).

16 bil. Bernotavičius (ir kiti). Norbutas. Krašiauskis (ir kiti). Jucevičia.

Mūsų raštų istorija 29, 38—41 §§; tekstai — Pel. Bernotavičiaus Pajauta (lenk. Pojata, 1827 m. ir kit. leid.); J. I. Krašiauskio Lietuvių dainos 1921 m. (J. I. Kraszewski Dajny pieśni litewskie 1919 m., iš jo Litwa 1850 m., I t.); to pat Vitoliorauda, Fausto Kiršos vert. (J. I. Kraszewski Witolorauda 1840 m., Mindows 1843 m. Witoldowe boje 1845 arba 1919 m.); to pat Kunigas (vert.) 1908 m. ir kiti (lenk. taip pat Kunigas). (M. Biržiškos str. Lietuviškoj Enciklopedijoj — I t. 1933 m. Anafielias ir III t. 1935 m. Bernotavičius). (Aug. Janulaičio Kun. Liudvikas Adomas Jucevičius 1910 m.; J. M. Balčiūno Liudviko Adomo Jucevičiaus asmuo ir reikšmė — Tauta ir Žodis VI t. 1930 m., p. 315—349, ir skyrium).

17 bil. Daukantas.

Mūsų raštų istorija 42 §; tekstai — S. Daukanto Būdas senovės lietuvių, to pat Lietuvos istorija 2 t. (Darbai senųjų lietuvių 1929 m.). (Aug. Janulaičio Simanas Daukantas, jo gyvenimas, darbai ir vargai, 1913 m.).

18 bil. Valančius ir jo raštai.

Mūsų raštų istorija 43—44 §§; tekstai — M. Valančiaus Žemaitiu Wiskupiste 1848 m. ir J. Balčikonio suredaguoti Valančiaus raštai 1931 m. (Kun. A. Aleknos Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, 1924 m.). (Tekstai — M. Valančiaus Pastabos pačiam sau, 1929 m., ir Maskoliams katalikus persekiojant, 1929 m.). (J. Štuopio Valančiaus „Antano tretininko pasakojimai" — Židinys XI t. 1932 m., p. 332—342 ir 422—436).

19 bil. Ivinskio kalendoriai. Pabrėža. Juzumai (ir kiti). Tatarė.

Mūsų raštų istorija 45—48 §§. (J. Tumo Laurynas Ivinskis, 1924 m., Broliai Juzumai-Juzumavičiai ir Kazimieras Skrodskis, 1924 m.). (K. Šaulio Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėžas — Draugija XIV t. 1911 m., p. 23—31). (M. Gustaičio Kunigas Antanas Tatarė, 1913 m.).

20 bil. Lietuva ir lietuvių kalba Vokios, ypačiai Prūsų moksle ir poezijoje. Gizevius. Kuršaitis. Kelkis (ir kiti).

Mūsų raštų istorija 50—53 §§. (Eduard Gisevius, 1881 m.). (V. Gaigalaičio Evangeliški susirinkimai Lietuvoje, 1905 m., arba to pat Die ewangelische Gemeinschaftsbewegung unter den preussischen Litauern, 1904 m.). (Vacl. Biržiškos Iš mūsų laikraščių praeities, 1932 m., p. 14—21).

21 bil. 1855—1864 dešimtmečio raštija. Dovydaitis. Akelaitis. Eiliuotojai ir dainuotojai. Laikraščio klausimas.

Mūsų raštų istorija 49, 55—56 §§. (J. Tumo Kun. Juozapas Silvestras Dovydaitis — Šiaulėniškis Senelis, 1924 m.). (A. Janulaičio Mikalojus Akelaitis — Švietimo Darbas 1920 m. nr. 11 ir 12). (M. Biržiškos Dėliai L. Ivinskio „Aitvaro"—Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I, p. 333—352). (L. Giros Valerijonas Ažukalnis Zagorskis — Vairas IX t. 1933 m., p. 29—41, 182—194). (Tekstai — Kaj. Aleknos-Olechnovičiaus Pasakos, pritikimai, veselijos, 1861 m. arba vėlesni leidiniai). (Vacl. Biržiškos Iš mūsų laikraščių praeities, 1932 m., p. 5—14).

22 bil. Kašarauskis (ir kiti). (Prūsų švietėjai). Šleicheris.

Mūsų raštų istorija 57, 62 §§. (M. Biržiškos Jokūbas Daukša — Tauta ir Žodis IV t. 1926 m., p. 283—300).

23 bil. Kondratavičiaus gyvenimas ir raštai. Kondratavičiaus Lietuva. Kondratavičius Lietuvos bajorų visuomenėje.

Mūsų raštų istorija 58—60 §§; tekstai — L. Kundraičio Margyris, S. Norkaus išv. I giesmė (Auszra 1883 m., p. 65—70, 92—97, 124—129, 158—163, 197—200). (Tekstai — Władysław Syrokomla Wybór

poezyj, oprac. Fr. Bielak — Biblioteka Narodowa nr. 54, Kraków 1922 m., Wł. Syrokomla Margier 1854 m., arba Poezye Ludwika Kondratowicza 1872 m., t. 1, 2, 3, 4, 6, 7). (M. Zdziechowski Władysław Syrokomla, pierwiastek litewsko-białoruski w poezji polskiej, 1924 m.).

24 bil. Baronas (ir kiti): Lietuvos bajorų visuomenė pirmoje XIX a. pusėje, ponai ir mužikai, nuo Daukšos iki Barono, Barono gyvenimas, Barono poezija. Barono raštų kalba.

Mūsų raštų istorija 61 §; Barono gyvenimas ir raštai, 1924 m., p. 3—42, (J. Tumo Antanas Baranauskas, 1924 m.). (M. Biržiškos Baranauskas Antanas — Lietuviškoji Enciklopedija II t. 1934 m.).

25 bil. Anykščių šilelio vaizdai ir garsai. Giesmės.

Barono gyvenimas ir raštai p. 43—53; tekstai — Iš Barono poezijos, 1924 m., p. 5—15, 46—51, 52—68, 71—100. (Tekstai — Ant. Baranausko Dvasiškos giesmės, 1909 m.). (M. Biržiškos Anykščių Šilelis — — Lietuviškoji Enciklopedija I t. 1933 m.).

26 bil. Barono Kelionės, Pasikalbėjimo ir Dievo rykštės turinys. Dainų dainelė ir Neramumas.

Barono gyvenimas ir raštai p. 54—62; tekstai — Iš Barono poezijos p. 14—46, 68—70, 101—103.

Pastaba: raštai nurodomi tik tie, kurie yra Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje arba Humanitarinių mokslų fakulteto lituanistikos seminare. Drauge su lietuvių literatūros istorija laikoma ir tautosakos egz.; atsakymas įvertinamas bendru pažymėjimu. 1934 (VIII. 31). IX. 15.

II. 1934 m. B) Lietuvių Tautosaka.

1 bil. Balanos gadynė ir mūsų gyvasis folkloras (kai kurios jo sritys).

M. Katkaus Balanos gadynė — Mūsų Tautosaka IV t. 1931 m., p. 13—186 (J. Balio Kalėdų papročiai ir burtai — Mūsų Tautosaka I t. 1930 m., p. 124—153). (J. Petrulio Rugiapiūtės papročiai — Mūsų Tautosaka VIII t. 1934 m., p. 117—136). (V. Krėvės Mickevičiaus Aitvaras dzūkų legendose — Mūsų Tautosaka III t. 1931 m., p. 3—80). V. Krėvės Mickevičiaus Mūsų papročiai tautosakoje — Mūsų Tautosaka I t. 1930 m., p. 17—89, II t. 1930 m., p. 94—116). (J. Elisono Vilkas tautosakoje — Mūsų Tautosaka II t. 1930 m., p. 127—144, to pat Mūsų krašto ropliai folkloro šviesoje — Mūsų Tautosaka III t. 1931 m., p. 81—180, Mūsų krašto fauna lietuvių tautosakoje — Mūsų Tautosaka V t. 1932 m., p. 3—231).

2 bil. Tradicinė (Rėzos, Kražiauskio ir kitų) pažiūra į mūsų dainas. Dainų tikrovė.

J. I. Kražiauskio Lietuvių dainos (versta iš lenkų kalbos), 1921 m.: nedaug tepažinsi Lietuvos praeities jos dainų nepadainavęs, ir dainos skambėjo po Lietuvą plačią, senovės karžygiai mūsų dainose, daina užkariauja šviesuomenę, žiemužės šėkas, vasaružės sniegas, našlaičių raudos, Rusnė — Varusnė, ten didį mūšį mušė, nepaprastos vestuvės, ko liūdi, mergyte, prapuolusi avatė, o ir atlėkė trys gulbužėlės, tai rūta, rūta, ne kraujas, tik rūtos bei lelijos; M. Biržiškos Lietuvių dainos, 1916 m., p. V—XVI ir dainų tekstai arba, tik be dainų, to pat Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I kn. 1931 m., p. 29—47); tekstai — K. Binkio Dainos, žmonių poezijos antologija, 1922 m. (B. Loebell Ueber litauische Volkspoesie, 1884 m.). (A. R. Niemi Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai — Mūsų Tautosaka VI t. 1932 m. p. 151—171: dainų tyrinėjimo istorija, liaudies daina ir gyvenimas senovėj ir prieš pat Didįjį karą. (M. Biržiškos Mūsų dainos ir jų rinkimas — Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I p. 25—28). (B. Sruogos Dainavos krašto liaudies dainos, prof. V. Krėvės-Mickevičiaus surinktos — Tauta ir Žodis III t. 1925 m., p. 513—562). (J. Dovydaičio Dainos, 1931 m., p. 317—368: dainų metrikacija).

3 bil. Dainų rinkimo istorija: karžygių laikai, didžiūnų gadynė, dainų niekinimas, Rūgio dainelės, Rėza, parėziai, mokslininkų darbai.

M. Biržiškos Dainų istorijos vadovėlis, 1925 m., p. 5—18. (A. R. Niemi Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai — Lietuvos liaudies dainų rinkimo istorija: seniausieji liaudies dainų užrašymai; Rėza; Nuo Rėzos iki Nesselmanui; Stanevičius, Jucevičius, Narbutas, Bžozovskis, Daukantas, Valančiauskas, Ivinskis; Fortunatovas ir Miller, Geitler, Kolberg, Leskien ir Brugmann, Bezzenberger, Bartsch, Volteris; Antanas ir Jonas Juškevičiai, Basanavičius, Silvestraitis, Kriaučiūnas; Litauische Litterarische Gesellschaft, Burba, Slančauskas, Žiogas, Šimtakojis, Bruožis, Grigonis; Lietuvių Mokslo Draugija). (M. Biržiškos Lietuvių dainų literatūros istorija I d. 1919 m.). (Mūsų Tautosaka, Humanitarinių mokslų fakulteto Tautosakos Komisijos leidinys — Tautosakos Komisijos gautosios medžiagos paskutiniojo tomo skaičiai).

4 bil. Praeities atsiminimai dainose: kryžiuočių laikai, žuvėdų laikai, Pričkaus žalnieriukai, Lietuvos puolimas, prancūzmečiai, pirmieji lenkmečiai (krakosmečiai), antrieji lenkmečiai, naujesnieji laikai, mažoji istorija.

Dainų istorijos vadovėlis p. 18—41. (M. Biržiškos Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos, 1920 m.). (B. Sruogos M. Biržiška ir mūsų dainos — Baras 1925 nr. 4 p. 62—65).

5 bil. Garsinės ir darbinės dainos: sekimas gamtos garsais, giesmės, girninės, darbo giesmių ir darbo dainų rūšys.

Dainų istorijos vadovėlis p. 42—53. (M. Biržiškos Dainų keliais I d. 1921 m., p. 3—62: gamtos garsai žmonių kalboje, paukščių garsų garsai ir žmonės, sutartinės — giesmės, darbo dainos). (A. R. Niemi Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai p. 172—221: giesmė, daina, dėl giesmių kilmės, dėl primityviosios dainos).

6 bil. Giesmė ir dziesma, daina ir zingė. (Lietuvių ir latvių dainų santykiai).

A. R. Niemi Lietuvių ir latvių tyrinėjimai p. 221—252 (spec. dar 255—284: Lietuvių ir latvių dainų santykiai: apie dainavimą, mytologinės dainos, karo dainos, jaunųjų grobimo dainos, nukritęs vainikas, apie nukritusį žiedą, nuo arklio kritęs bernelis, prapuolęs žirgas, piršlybos — nakvynė, brolis lanko ištekėjusią seserį, našlaičių dainos, nuostabus žadėjimas, brangi šeima, girtuoklis, vestuvės paukščių, vilko, apie ožį, lopšinė daina, daugkartinis mainas, tarnyba, atsisveikinimas; Niemi yra čia kritiškai atsirėmęs J. Lautenbacho Očerki iz istorii litovsko-latyšskago narodnago tvorčestva I d. 1896 m.). (L. Berzinš Ueber das lettische Volkslied — rink. Die Letten 1930 m., p. 285—309; P. Schmidt Das lettische Volkslied — ten pat p. 310—332, arba L. Berzinš Tautas dzejas nozime latviešu tautas dzive — rink. Latvieši I t. 1930 m., p. 235—254, ir P. Šmits Dažadi laikmeti tautas dziesmas — rink. Latvieši II t. 1932 m., p. 7—14).

7 bil. Lietuvių ir latvių aidai suomių liaudies poezijoje.

A. R. Niemi Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai p. 285—310.

(8 bil. Lietuvių ir slavų [lenkų ir kitų] dainos).

(O. Kolberg Pieśni ludu litewskiego, 1879 m.; reikia patikrinti su to pat Lud'o rinkinių atitinkamomis dainomis jo nurodymai panašių į lietuviškas lenkiškų dainų).

9 bil. Vestuvinės dainos: dvilypės dainos, vestuvių drama, piršlybos, vedybos, grįžtuvės.

Ant. Juškevičės Svotbinė rėda veliuoniečių lietuvių, 1880 m.; Dainų istorijos vadovėlis p. 53—69 (Dainos keliais I d. p. 62—114: dramos daina). (B. Sruogos M. Biržiška ir mūsų dainos — Baras 1925 nr. 4 p. 66—67). (Juoz. Mickevičiaus Žemaičių vestuvės — Mūsų Tautosaka VII t. 1933 m., p. 47—125). (V. Krėvės Mickevičiaus Dzūkų vestuvės — Mūsų Tautosaka II t. 1930 m., p. 17—166).

10 bil. Tikėjimų ir papročių dainos: gamta ir pirminiai žmonės, dangaus kūnai dainose, vėlių garbinimo liekanos, apeigų dainos.

Dainų istorijos vadovėlis p. 69—86. (R. van der Meulen Gamtos prilyginimai lietuvių dainose ir raudose, 1919 m., p. 1—19 ir 73—105: kai kurios dainų ir raudų savybės, animizmo pažiūros, kuriomis remiasi daugelis prilyginimų; versta iš vok. Die Naturvergleiche in den Liedern

und Totenklagen der Litauer, 1907 m.). (J. Basanavičiaus Iš gyvenimo vėlių bei velnių, 1903 m., II leid. 1928 m., p. VII—LXXXIII: apie vėles bei nekrokultą senovės lietuvių). (W. Mannhardt Die lettischen Sonnenmythen — Zeitschrift fuer Ethnologie 1875 m., p. 73—104, 209—244, 281—330; kad ir pasenęs veikalas, bet svarbus dėl lietuviškų ir latviškų dainų sugretinimo). (Al. Brueckner Starožytna Litwa, 1904 m.). (P. Schmidt Die Mythologie der Letten — rink. Die Letten 1930 m., p. 192—214, arba to pat latv. Latviešu mitologija — rink. Latvieši I t. 1930 m., p. 161—177).

11 bil. Dainų poezijos priemonės: tropai, figūros.

Dainų istorijos vadovėlis p. 87—101. (R. van der Meulen Gamtos prilyginimai p. 19—73: prilyginimai augalams, gyvuliams ir kitokie). (Samogitos Prasmė ir gražumas Lietuvos dainų — Žinyčia 1900 nr. 1 p. 33—84; ištrauka yra M. Biržiškos Lietuvių dainose 1916 m., p. 42—50).

(12 bil. Lietuvių dainų poetinės priemonės: struktūra ir rimai, ritmas, refrėnas, paralelizmas, palyginimas ir epitetas, metaforinės konstrukcijos, specifinės formulos simbolika).

(B. Sruogos Lietuvių dainų poetinės priemonės — Tauta ir Žodis III ir IV t. 1925 ir 1926 m. ir skyrium 1926 m.).

13 bil. Dainų gaidos.

Z. Slavinsko Liaudies melodijos ir jų rinkimas — Mūsų Tautosaka VII t. 1933 m., p. 126—136. (Chr. Bartsch Ueber das litauische Volkslied oder die Daina — Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft I kn. 1883 m., p. 211—218). A. Sabaliausko Apie žiemių rytiečių lietuvių tautinę muziką ir muzikos instrumentus — Lietuvių Tauta II t. 1911 m., p. 96—108, ir skyrium 1911 m. (ištrauka su M. Biržiškos pastabomis yra taip pat įdėta į M. Biržiškos Lietuvių dainas, 1916 m., p. 50—55: tautinės lietuvių muzikos instrumentai). (M. K. Čiurlionies Apie muziką — straipsnis S. Čiurlionienės knygelėj Lietuvoje, 1910 m., p. 57, 83). (T. Brazio Apie tautines lietuvių dainos gaidas, 1920 m., išv. to pat iš Die Singweisen der litauischen Dainos, 1918 m.). (T. Brazio Kai kurie lietuvių ir latvių liaudies dainų melodijų giminystės bruožai — Tauta ir Žodis V t. 1928 m., p. 215—224).

14 bil. Pasaka ir jos tyrimas.

E. Grigonytės Zablockienės Pasakų tyrimų metodai — Mūsų Tautosaka VIII t. 1934 m., p. 5—11. J. Balio Folklorininko darbas — Vairas VI t. 1932 m., p. 18—28. (A. Aarne Leitfaden der vergleichenden Maerchenforschung — FF Communications nr. 13 1913 m.).

15 bil. Pasakų rinkimas ir rinkiniai, lietuviškieji rinkiniai.

Pasakų tyrimo metodai p. 11—32. (A. Aarne Uebersicht der Maerchenliteratur — FF Communications nr. 14 1914 m.). (Pasakų vardinimas ir paskirstymas lietuviškuose rinkiniuose: J. Basanavičiaus Lietu-

viszkos pasakos — medega lietuviškai mytologijai 2 t. 1898—1902 m., Lietuviškos pasakos yvairios 4 t., nauj. leid. 1928 m., Iš gyvenimo vėlių bei velnių, nauj. leid. 1928 m.; A. Baranausko Litauische Mundarten I t. 1920 m.; H. Scheu ir Al. Kurschat Pasakos apie paukščius 1913 m. S. Daukanto Pasakos Massiu, suraszitas 1835 — Lietuvių Tauta kn. IV sąs. 3, 1932 m., priedas). (J. Žiurlio Dr. Edm. Veckenstedtas — mūsų tautosakos falsifikatorius? — Mūsų Tautosaka III t. 1931 m., p. 181—186).

16 bil. Pasakų sistematizacijos ir klasifikacijos metodai.

Pasakų tyrimų metodai p. 32—43. (A. Aarne Verzeichnis der Maerchentypen — FF Communications nr. 3 1910 m., arba ang. St. Thompsono perredaguota The Types of the Folk-Tale — FF Communications nr. 74 1928 m., taip pat rus. N. Andrejev Ukazatel skazočnych siužetov po sisteme Aarne, 1929 m.).

17 bil. Siužetinis ir formalinis pasakų tyrinėjimo metodas.

Pasakų tyrimo metodai p. 43—66. (K. Krohn Die folkloristische Arbeitsmethode, 1926 m.).

18 bil. Pasakų kilmės teorijos.

Pasakų tyrimo metodai p. 66—82. (K. Krohn Uebersicht ueber einige Resultate der Maerchenforschung — FFCommunications nr. 96 1931 m.). (B. Sruogos Bilinų aiškinimų teorijų apžvalga — Humanitarinių mokslų fakulteto raštai II t. 1927 m., p. 17—67). (J. Ambraževičiaus Tautosakos autoriaus problema — Židinys XIX t. 1934 m., p. 150—157).

(19 bil. Lietuviškos pasakos palyginus su slavų ir kitų tautų pasakomis).

(W. Wollner Anmerkungen prie K. Brugmano surinktų pasakų A. Leskieno ir K. Brugmano rink. Litauische Volkslieder und Maerchen, 1882 m., p. 511—576). (M. Boehm ir A. Specht Lettische und litauische Maerchen, 1924 m., p. 157—160, 328—331).

20 bil. Priežodis ir patarlė, jų tarptautiškumas ir tautiškumas, paskirstymas.

P. Būtėno Priežodžio ir patarlės gyvenimas — Švietimo Darbas XII t. 1931 m. nr. 1 p. 39—59. (M. Valančiaus Patarlės žemaičių 1867 m., to pat Prižodej apie miestelius — Kalendorius arba Metskajtlius Ukiszkasis 1876 m. p. 37—46).

21 bil. Mįslės.

Aug. Schleicher Litauisches Lesebuch und Glossar, 1857 m., p. 53—69: mįslės. (A. Aarne Vergleichende Raetselforschungen, 1918 m.).

(22 bil. Kerėjimo maldelės).

(V. J. Mansikka Litauische Zaubersprueche — FFCommunications nr. 87 1929 m.).

Bendri nurodymai. Skliausteliuose nurodoma literatūra, kuri yra privaloma tik pasiėmusiems lietuvių tautosaką (drauge su lietuvių literatūra) savo specialybe; taip pat jiems tėra privalomi skliausteliuose tenurodomi bilietai (8, 12, 22, 1-jo antroji dalis). Tautosakos žaliava (tekstai) tenurodoma tam, kad būtų galima pasiremti pavyzdžiais. Šiaip patariama nurodomoji literatūra skaityti sekant kursu, kad prieš egzaminą tektų tik sutvarkyti paskaityta. Raštai nurodoma tiktai tie, kurie yra Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje arba Humanitarinių mokslų fakulteto lituanistikos seminare.

Pagalbiniai raštai: E. Grigonytės Zablockienės Pasakų tyrimo metodai p. 83—86: literatūros nurodymas; Vacl. Biržiškos Lietuviškųjų dainų literatūros bibliografija — Mūsų Tautosaka III t. 1931 m., p. 187—229. (P. Butėno Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa, 1925 m.).

Pastaba. Tautosakos egzaminas laikomas drauge su lietuvių literatūros istorijos egz., atsakymas įvertinamas bendru pažymėjimu*).

1934. IX. 15.

III. 1934 m. universitetinės lietuvių literatūros istorijos programos papildymai 1938 m.

a) Lietuvių literatūrai ligi 1864 m.

Tekstams:

(Vacl. Biržiškos Nežinomi senieji lietuviški tekstai — Tauta ir Žodis VII t. 1931 m. ir skyrium).

Pagalbiniams raštams:

Vacl. Biržiškos Lietuviškoji bibliografija IV d. I t. (I ir II d. papildymai) 1935 m. (Kursui moderninti sekama taip pat einamais žurnalais: Archivum Philologicum, Darbais ir Dienomis, Mūsų Senove, Athenaeum, Kultūra, Vairu, Židiniu, Naująja Romuva ir kt., ypačiai Lietuviškąja Enciklopedija, kurios daugelis straipsnių pasirodo ir atskirais atspaudais).

2 bil. (Vacl. Biržiškos Bretkūnas Jonas — Liet. Enc. IV t. 1936 m.).

3 bil. (Vacl. Biržiškos Daukša Mikalojus — Liet. Enc. IV t. 1937 m.). (Pr. Skardžiaus Daukša pirmasis

*) Nuo 1937 m. rudens ėmus veikti etnikos grupei, naujuoju reguliaminu kursą einantiems studentams tautosakos egzaminas atskiriamas nuo lietuvių literatūros istorijos ir įvertinamas atskiru pažymėjimu. Pati tautosakos programa nustatoma naujų jos dėstytojų.

bendrinės kalbos kūrėjas Didžiojoj Lietuvoj — Arch. Philol. IV kn. 1933 m.). (Vacl. Biržiškos Chylinskis Samuelis Boguslavas — Liet. Enc. V t. 1937 m.).

4 bil. (M. Biržiškos Dach Simanas — Liet. Enc. V t. 1937 m.). (P. Joniko Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas XVIII a. pradžioje — Arch. Philol. VI kn. 1937 m.). (V. Maciūno Šulco Ezopas — Arch. Philol. V kn. 1935 m.).

5 bil. M. Biržiškos Duonelaitis Kristijonas — Liet. Enc. VII t. 1938 m.

7 bil. (V. Maciūno Lietuvybė XIX amžiaus pradžioje, XIX a. pradžios lietuviško sąjūdžio sąlygos, susirūpinimas lietuvių kalba XIX a. pradžioj — Vairas 1936 m.). (V. Maciūno Bohušo veikalas apie lietuvių kalbą — Arch. Philol. VI kn. 1937 m.). (M. Biržiškos Čackis Tadas, Čartoriškiai Adomas Kazimieras ir Adomas Jurgis — Liet. Enc. V t. 1937 m.).

7a bil. Rėza. Mūsų raštų istorija 25 §. M. Biržiškos apie Rėzą — L. Rėzos Dainos I 1935 m., p. III—VIII ir XII—XIV (B. Stočkaus Rėza — Athenaeum V t. 1935 m.). (J. Ereto Rėzos gimtinė — Athenaeum VIII t. 1937 m.).

8 bil. (V. Maciūno Šis tas apie Pošką — Vairas 1935 m.). (K. Alminauskio D. Poškos „Mužiko“ kopija — Arch. Plilol. III kn. 1932 m.). (M. Biržiškos Chłop polski — Liet. Enc. V t. 1937 m.).

11 bil. (L. Kuodžio „Žemaičių šlovė“ ir „Jaunystės giesmė“ — Vairas 1932 m.).

12 bil. Ant. Strazdo pasaulinės ir dvasinės giesmės, J. Petrulio ir K. Korsako red. 1938 m. (J. Petrulio XIX a. pradžios žemaičių sąjūdis ir A. Strazdas — Židinys 1933 m.).

13 bil. (Z. Kuzmickio A. Mickevičius ir mes — Vairas 1934 m.). (M. Biržiškos Čečeta Jonas — Liet. Enc. V t. 1937 m.). (M. Biržiškos Chodzkos Jonas ir Aleksandras — Liet. Enc. V t. 1937 m.).

14 bil. (M. Biržiškos Budriai — Liet. Enc. IV t. 1936 m.).

15 bil. (M. Biržiškos Žemaitis Pr. Šemeta — Ad. Mickevičiaus bičiulis — XXVII knygos mėgėjų metraštis I 1933 m.).

16 bil. (M. Biržiškos Chodzka Ignotas — Liet. Enc. V t. 1937 m.).

17 bil. M. Biržiškos Daukantas Simanas — Liet. Enc. VI t. 1937 m. S. Daukanto Būdas senovės lietuvių, J. Talmanto red. 1935 m. (V. Laurinaičio S. Daukanto jaunystės kūryba [Darbay senųjų lietuvių] — Darbai ir Dienos V kn. 1936 m. ir skyrium). (M. Biržiškos Būdas senovės lietuvių — Liet. Enc. IV t. 1936 m.). (Vacl. Biržiškos Darbay senuju lituwiu — Liet. Enc. V t. 1937 m.). (Z. Ivinskis Simanas Daukantas ir Lietuvos istorija — Naujoji Romuva 1936 m.). (J. Ambrazevičiaus Simanas Daukantas lietuvių tautinės sąmonės evoliucijoje — Židinys 1936 m.).

18 bil. M. Valančiaus raštai, suredag. 1) J. Balčikonio 1931 m., 2) A. Merkelio (Paaugusių žmonių knygelė) 1930 m., 3) L. Kuodžio (Vaikų knygelė) 1928 m. (J. Stakausko Valančiaus laikų lietuviškas darbas — Tiesos Kelias 1938 m.). (V. Maciūno M. Valančiaus „Gyvenimų šventųjų Dievo" stilius — Vairas 1935 m.). (J. Štuopis „Valančiaus „Živatai šventųjų" — Židinys 1935 m.).

21 bil. (V. Maciūno Mūsų senesniosios didaktinės beletristikos šablonas — Židinys 1938 m.).

23 bil. Kondratavičiaus Margyris viet. S. Norkaus vertimo — A. Valaičio vertime, su M. Biržiškos įvadu, 1936 m. (Z. Ivinskio Pilėnai ir Margis prieš 600 metų — Kardas 1936 m.).

25 bil. (L. Kuodžio „Pono Tado" ir „Anykščių Šilelio" miškas — Mokslo Dienos 1937 m.). (J. Ambrazevičiaus Vysk. A. Baranausko religinės giesmės — Tiesos Kelias 1935 m.).

26 bil. (M. Biržiškos Boże coś Polskę ir Bože caria chrani — Liet. Enc. IV t. 1935 m.).

b) Lietuvių tautosakai

2 bil. (J. Balio Paskutinių laikų lietuvių liaudies dainos — Vairas 1934 m.).

3 bil. M. Biržiškos Dainologija, Dainos kodifikacija ir Dainos metrika — Liet. Enc. V t. 1937 m. (J. Baldaus-

ko Daina — Liet. Enc. V t. 1937 m.). (L. Rėzos Dainos I d. 1935 m. — M. Biržiškos įvadas ir L. Rėzos Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas). (J. Balio Dr. Basanavičiaus tautosakos darbai — Akademikas 1937 m.). (Tautosakos Darbai, Tautosakos Archyvo leidinys — to archyvo gautosios medžiagos paskutiniojo tomo skaičiai).

9 bil. (J. Baldausko Pirktinės vestuvės — Mūsų Tautosaka X t. 1936 m.).

13 bil. (Z. Slavinsko Lietuvių kanklės — Tautosakos Darbai III t. 1937 m.).

14 bil. viet. J. Balio Folklorininko darbas to pat Pasakojamoji tautosaka ir jos tyrinėjimai — Tautosakos Darbai II t. 1936 m.

15 bil. (J. Ambrazevičiaus Metmenys pasakos poezijai — Athenaeum V t. 1934 m.).

16 bil. (viet. A. Aarnes katalogo J. Balio Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas — Tautosakos Darbai II t. 1936 m.).

Pagalbiniai raštai: (Z. Ivinskio Senovės lietuvių religijos bibliografija — Soter 1935—1937 m.). (M. Šneideraitienės Lietuviškos tautosakos bibliografija — Tautosakos Darbai nuo 1935 m.).

Literatūros kursai, 1922—1938 m. M. Biržiškos skaityti Lietuvos (Vytauto Didžiojo) univ. Humanitarinių Mokslų fak.

1922 m. pavasario semestre: 1) senoji lietuvių literatūra (ligi 1800 m.), 2) lietuvių tautosaka (dainos).

1922 m. rudens semestre: 1) lietuvių literatūros istorija 1801—1864 m., 2) bendrasis lietuvių tautosakos ir senosios lietuvių literatūros proseminaras.

1923 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūra 1864—1904 m., 2) lietuvių literatūros istorijos (ir tautosakos) proseminaras.

1923 m. rudens semestre: 1) senoji lietuvių literatūra (ligi 1800 m. — II skaitymas), 2) lietuvių tautosaka (dainos — II skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1924 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorija 1801—1864 m. (II skaitymas), 2) Adomo Mickevičiaus kūryba, 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1924 m. rudens semestre: 1) bendroji literatūra (bendrasis literatūrų kursas), 2) pasakų istorijos ir teorijos mokslas, 3) lietuvių literatūros istorijos (ir lietuvių tautosakos) seminaras.

1925 m. pavasario semestre: 1) bendrasis literatūrų kursas (II skaitymas), 2) lietuvių literatūros istorijos (ir lietuvių tautosakos) seminaras.

1925 m. rudens semestre: 1) lietuvių literatūros istorija I d. (ligi 1800 m. — III skaitymas), 2) lietuvių tautosaka (dainos — III skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1926 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorija 1801—1864 m. (III skaitymas), 2) Lietuvos jėzuitų literatūra, 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1926 m. rudens semestre: 1) Kondratavičiaus kūryba, 2) rusų kritikos istorija, 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1927 m. pavasario semestre: 1) lietuvių pasakos, 2) rusų žurnalų istorija, 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1927 m. rudens semestre: 1) lietuvių literatūros istorija I d. (ligi 1800 m. — IV skaitymas), 2) lietuvių literatūros metodika, 3) gudų literatūros istorija, 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1928 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorija 1861—1864 m. (IV skaitymas), 2) Kražiauskio kūryba, 3) Nekrasovo kūryba ir 60-ųjų metų rusų visuomenė, 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1928 m. rudens semestre: 1) pasakų istorijos ir teorijos mokslas (lietuvių pasakos — II skaitymas), 2) lietuvių tautotyra, 3) realizmas literatūros istorijoje, 4) Adomo Mickevičiaus gyvenimas ir kūryba (II skaitymas), 5) Konopnickienės kūryba, 6) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1929 m. pavasario semestre: 1) smulkioji lietuvių tautosaka (mįslės, priežodžiai ir patarlės), 2) Lietuvos metraščiai, 3) Vilniaus universiteto istorija, 4) Simanas Daukantas, 5) Jonas Basanavičius, 6) Ožeškienės kūryba, 7) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 8) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1929 m. rudens semestre: 1) lietuvių literatūros istorija I d. (ligi 1800 m. — V skaitymas), 2) Lietuvių tautosaka I d. (dainos — IV skaitymas), 3) gudų literatūros istorija (II skaitymas), 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 5) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1930 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorija 1801—1864 m. (V skaitymas), 2) lietuvių tautosaka II d. (pasakos — III skaitymas), 3) čekų literatūros istorija, 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 5) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1930 m. rudens semestre: 1) literatūros istorijos metodika (II skaitymas), 2) Adomas Mickevičius ir jo kūryba (III skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 4) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1931 m. pavasario semestre*): 1) lietuvių literatūros istorijos enciklopedija, 2) literatūros įtaka lietuvių dainoms, 3) Kražiauskis ir jo kūryba

---

*) 1931 sausio-balandžio mėn. lektoriui esant Jungtinėse Šiaurės Amerikos Valstybėse, skaityta tik gegužės ir birželio mėn.

(II skaitymas), 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 5) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1931 m. rudens semestre: 1) lietuvių literatūros istorija I d. (ligi 1800 m. — VI skaitymas), 2) lietuvių tautosaka I d. (dainos — V skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 4) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1932 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorija 1801—1864 m. (VI skaitymas), 2) lietuvių tautosaka II d. (pasakos — IV skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 4) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1932 m. rudens semestre: 1) Lietuva lenkų literatūroje, 2) lietuvių literatūros istorijos metodika I d. (literatūros istorijos metodologija), 3) gudų literatūros istorija I d. (III skaitymas), 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 5) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1933 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorijos metodika II d. (III skaitymas), 2) gudų literatūros istorija II d., 3) literatūra ir gyvenimas, 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 5) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1933 m. rudens semestre: 1) lietuvių literatūros istorija I d. (ligi 1800 m. — VII skaitymas), 2) lietuvių tautosakos istorija (dainologija — VI skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 4) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1934 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorijos II d. (1801—1864 m. — VII skaitymas), 2) lietuvių tautosakos istorija II d. (pasakos — V skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 4) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1934 m. rudens semestre: 1) Adomas Mickevičius (IV skaitymas), 2) gudų literatūros istorija I d. (IV skaitymas), 3) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 4) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1935 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorijos metodika I d. (literatūros istorijos metodologija — II skaitymas), 2) gudų literatūros istorija II d. (II skaitymas), 3) Kondratavičiaus kūryba (II skaitymas), 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 5) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1935 m. rudens semestre lektorius dirbo Vilniuje, tad Kaune paskaitų neskaitė.

1936 m. pavasario semestre*): 1) lietuvių literatūros istorija I d. (ligi 1800 m. — VIII skaitymas), 2) lietuvių literatūros istorijos metodika I d. (literatūros istorijos metodologija — III skaitymas), 3) lietuvių literatūra lenkų kalba, 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras, 5) lietuvių tautotyros (tautosakos) seminaras.

1936 m. rudens semestre: 1) lietuvių tautosakos istorija II d. (pasakos — VI skaitymas), 2) lietuvių literatūros istorija II d. (1801—1864 m.

*) Paskaitos neišspausdintos fakulteto tvarkaraštyje.

— VIII skaitymas), 3) senosios lietuvių literatūros istorijos (ligi 1800 m.) proseminaras, 4) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1937 m. pavasario semestre: 1) lietuvių literatūros istorija I d. (ligi 1800 m. — IX skaitymas), 2) lietuvių literatūros istorijos metodika (buv. II dalis — IV skaitymas), 3) Čechovo kūryba, 4) 1801—1864 m. lietuvių literatūros istorijos proseminaras, 5) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1937 m. rudens semestre: 1) dainologija (VII skaitymas), 2) Korolenkos kūryba, 3) lenkų publicistikos istorija, 4) senosios lietuvių literatūros istorijos (ligi 1800 m.) proseminaras, 5) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1938 m. pavasario semestre: 1) lietuvių tautosaka (kursas užsieniečiams lietuviams), 2) Simanas Daukantas (II skaitymas), 3) Jonas Čečeta, 4) lietuvių literatūros istorijos I proseminaras (ligi 1800 m.), 5) lietuvių literatūros istorijos II proseminaras (1801—1864 m.), 6) lietuvių literatūros istorijos seminaras.

1938 m. rudens semestre: 1) senosios lietuvių literatūros istorija (ligi 1800 m. —X skaitymas), 2) lietuvių tautosaka (pasakos — VI skaitymas), 3) senosios lietuvių literatūros istorijos II proseminaras (1801—1864 m.), 4) senosios lietuvių literatūros istorijos seminaras.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ЛИТВЫ И БЕЛОРУССИИ*).

Содержание: I.

1. Район. 2. Площадь района. 3. Плотность населения. 4. Городское население. 5. Профессиональный состав.

II. Промышленность района.

1. Число предприятий. 2. Промышленные центры. 3. Отрасли промышленности: a) индустриальная промышленность:

a) обработка металлов;

б) обработка минеральных веществ: a) кирпичные заводы, b) изразцовые и гончарные заводы, c) стекольные заводы;

в) химическое производство: a) спичечные фабрики, b) проч. заводы,

г) обработка животных продуктов: a) кожевенное производство; b) производство обуви, c) щетинное, мыловаренное производство;

д) Механическая обработка дерева: a) лесопильные заводы, b) ф-ки древесной массы и картона, c) ф-ки гнутой мебели, d) граммофонов, пробочные, e) писчебумажные ф-ки, f) ф-ки бумажных и картонажных изделий, g) типографии и типо-литографии;

---

*) Vilniaus Žemės Banko tarnautojo Myk. Biržiškos 1913-1914 m. parengtas pranešimas to banko valdybos pirmininkui Pov. Končiai, kuris žadėjo jį perskaityti „Šiaurės vakarų krašto gubernijų" žemvaldžių, pramonininkų, pirklių, ekonomistų ir kitų suvažiavime, sušauktame 1914 m. pradžioje Rusijos eksporto rūmų, besirengiant Rusų vyriausybei peržiūrėti prekybinę sutartį su Vokietija. Končia atlygino autoriui už darbą, bet suvažiavime jo neskaitė, palaikęs jį perdaug savarankišku, kad galėtų jį savo vardu pranešti (K. buvo suvažiavimo organizacinio komiteto pirmininkas). Rankraštis liko komiteto raštų tarpe, kurie buvo komiteto sekretoriaus Alf. Moravskio žinioje. 1918 m. Visuotinos Ūkio Vyriausios Tarybos leidinių redakcinis skyrius (Высший Совет Народного Хозяйства, отдел редакционно-издательский) Maskvoje išspausdino M. B-kos pranešimą antrašte: „А. Моравский. Экономическое положение Литвы и Белоруссии". 1923 m. šį spausdinį aptikęs Kauno gudų surengtoje leidinių parodoje, M. B-ka jį nusirašė ir gavo apie jį kalbėtis su A. Moravskiu. Po to VII. 6 „Lietuvos" nr. 148 (1265) pasirodė straipsnelis: „*Bibliografams žinotina.* Pirm dviejų mėnesių doc. A. Moravskis pasižadėjo man paskelbti spaudoje, kas tikrai yra parašęs knygelę: „А. Моравский. Экономическое положение Литвы и Белоруссии. Москва, 1918" (30 pusl. 8⁰). Jam tai nepadarius, pranešu, jog tą veikalėlį esu dar 1914 m. parašęs. Myk. Biržiška". A. Moravskiui su autorium dar pasikalbėjus, VIII. 15 „Lietuvos" nr. 156 (1273) pasirodė dar vienas straipsnelis „*Del str.* „*Bibliografams žinotina*". Pranešdamas, jog Maskvoje išleistoji A. Moravskio vardu knygelė apie Lietuvos ir Gudų

e) обработка волокнистых веществ: a) обработка шерсти, b) обработка льна, c) обработка хлопка и шелка, d) чулочно-трикотажное производство;
ж) сельско-хозяйственные и технические производства a) винокуренное, b) пивоваренное, c) табачные ф-ки, d) мукомольное дело, e) маслоделие;
з) Кустарные промыслы.

III. Сельское хозяйство.

1. Леса (площадь).
2. Луга: a) площадь, b) сбор сена.
3. Сельско-хозяйственные культуры: a) рожь, b) пшеница, c) овес, d) ячмень, e) гречиха, f) просо, полба, кукуруза, g) горох, бобы, чечевица, h) картофель — спец. культ., i) лен, конопля — спец. культ., l) табачные плантации — спец. культ.
4. Животноводство: a) лошади, b) крупный рогатый скот, c) мелкий рогатый скот d) свиньи.
5. Пчеловодство.

IV.

1. Пути сообщения (водные, грунтовые и железнодорожные).
2. Торговые предприятия и торговое население.
3. Товарообмен: a) хлебная торговля (грузооборот), b) лен, c) лошади, мясо и убитый скот, масло, d) лесные материалы, e) земледельческие орудия.

---

krašto ekonominę padėtį prieš karą mano yra 1914 m. parašyta, aš nėkiek neabejojau, jog A. Moravskio vardas buvo jai prikergtas be jo žinios ir noro, ir tesijutau užgautas tuo, jog jis ligi šioliai nepasirūpino tatai pareikšti spaudoje. Tačiau, mano rašteliui jau pasirodžius spaudoje, gavau susipažinti su A. M. „Knygų“ redakcijai pirm kelių mėnesių įteiktu pareiškimu, kuriame jis aiškiai ir nedvejojamai prisipažįsta, kaip jis tai ir kalbėdamas su manim nekartą yra pripažinęs, mane esant ano rašto autorių. Jo A. M. pavardės prikergimas, sekant tuo pareiškimu, atsiradęs šitokiuo būdu. 1919 m. pradžioje tebebūdamas Rusijoje, jis tarėsis su Maskvos Liaudies Ukio Aukštąja Taryba dėl rinktinio darbo, Lietuvos ir Gudų krašto ekonomijai skiriamo ir 1913-15 m. A. M. ir kitų darbuotojų paruošto, išleidimo. Išvažiuodamas iš Maskvos Vilniun, jis kelis to rinkinio darbelius, jųjų tarpe aną mano ir du savo straipsniu, palikęs Maskvoje darbo pavyzdžiu. Atskirtas paskiau nuo Maskvos, jis negalėjęs sumanytojo leidinio įvykinti. Tik vėliau patyręs, jog ansai mano straipsnis be jo žinios buvo išleistas Maskvoje ir ne jo vardu.

Taigi A. Moravskis netik nėra mėginęs prisisavinti svetimą darbą, del ko aš ir anąkart rašydamas neabejojau, bet ir pats stengėsi bibliografiniame „Knygų“ žurnale laiku, niekeno neverčiamas, mano autorystę pareikšti ir išaiškinti. Deja, „Knygoms“ ilgesnį laiką nebepasirodant, jo pareiškimas lig šioliai nebuvo paskelbtas. Mykolas Biržiška“. Aukščiau minimas A. Moravskio pareiškimas „Knygų“ redakcijos nebuvo išspausdintas.

I.

Район так называемого Северо-Западного Края состоит из шести губерний: Ковенской, Виленской, Гродненской, Минской, Могилевской и Витебской, в составе 54 уездов. Первые три губернии (Гродненская лишь частично), вместе с большей частью Сувалкской губ., составляют Литву, а остальные три, вместе с большей частью Гродненской, Белоруссию. В нашем изложении придется ограничиться данными лишь по шести губерниям, причем первые три (Ковенскую, Виленскую и Гродненскую) обобщая под названием литовских, а последние три (Минскую, Могилевскую и Витебскую) — белорусских*)

Площадь района[1]) шести указанных губерний составляет $267^1/_2$ т. квадр. верст, или более 27 мил. 800 т. десятин (27.811 т.), т. е. $^1/_{16}$ часть пространства 50 губерний Европейской России, или $^1/_{70}$ площ. Российской**) Империи. Обозреваемый район, таким образом, в отношении пространства почти в $2^1/_2$ раза больше Царства Польского, больше Италии и почти равен соединенному Британскому Королевству (без Индии и колоний). Самая значительная в районе Минская губерния с площадью в $78^1/_2$ т. кв. верст, что составляет 30% его общей площади; площадь остальных губерний колеблется в пределах 34—42 т. (Могилев. 42,2 т., Витеб. 39,7 т., Виленск. 37,3 т., Ковен. 35,7 т., Гродн. 33,9).

Население района более 13 мил. (по расчету на 1913 г. — 12.332,9 т. чел.), т. е. несколько большее, чем в Царстве Польском (12.803,6 т.), или, наприм., в Бельгии и Голландии вместе (1909 г. — 13.304,9 т.)! По губерниям число жителей таково: Минская 2.963,7 т., Могилевская 2.333,3 т., Гродненская 2.025,0 т., Виленская 1.980,9 т., Витебская 1.903,9 и Ковенская 1.826,1 т.

Плотность населения к 1913 г. достигла 50 чел. на одну кв. версту (в 1909 г. около 46), по губерниям: Гродн. 59,7 (в 1909 г 57),

---

*) Spausdinant 1918 m., straipsnio pradžia A. Moravskio šiaip sure daguota: „Район так называющегося ранее Северо-Западного Края состоял из шести губерний: Ковенской, Виленской, Гродненской, Минской, Могилевской и Витебской, в составе 54 уездов. Ныне первые три губернии, с присоединением части соседней Сувалкской губ., образовали из себя новое государство Литву, а остальные три губернии входят в состав Белоруссии. Так как приводимые далее данные взяты, главным образом, из изданий, вышедших до войны, а значит и до образования названных новых государств, то в дальнейшем изложении придется ограничиться определением мест по губерниям, обобщая первые три губернии под названием литовских, а последние три — белорусских". Mano dabar mėginama grąžinti pirmykštis tekstas, kiek įstengiu jį prisiminti.

[1]) Статистический ежегодник на 1913 г., изд. Советом Съездов представителей промышленности и торговли. СПБ 1913 г.; Сборник Статистическо-экономических сведений по сельскому хозяйству России и иностранных государств, год пятый, изд. Отдела сельской экономики и сельскохозяйственной статистики. СПБ 1912 г.

**) 1918 m.: всей бывшей.

Могилев. 55,4 (в 1909 г. 51), Вилен. 53,8 (в 1909 г. 52), Ковен. 51,7 (в 1909 г. 50), Витеб. 49,3 (в 1909 г. 47), Минск. 36,9 (в 1909 г. 34); незначительная средняя плотность населения последней объясняется наличностью обширных болотистых и лесных пространств, некоторые же ее уезды (Минский, Новгородский, Слуцкий) населены не реже остальных губерний. Средняя плотность по району (50) выше плотности прибалтийских губерний (Эстлянд. 27.7, Курлянд. 31,9, Лифлянд. 37,2), но ниже юго-западных (Волын. 64,1, Киев. 105,8, Подольск. 106,3) и особенно Царства Польского (114,7, — нисшая в Сувалк. губ. 63,6, которая все таки превосходит высшую в нашем крае 59,7).

Городское население, не считая местечкового торгово-ремесленного (в более тысячи местечек), к 1913 г. составляло более $1^1/_2$ миллиона (1.532 т.), или 11,6% всего населения. Высший % городского населения в Гродненской губ. (17,5% — более 350 т.), затем в Витебск. (14,6%— около 280 т.), Виленской (12,5% — ок. 250 т.), Ковен. (9,8% — до 180 т.), Минской (9,7% — до 290 т.), Могилевск. (8,1% — до 190 т.). Для сравнения приводим % городского населения в соседних губерниях: Курл. 24.5, Лифляндск. 29,5, Эстл. 18,4, Цар. Пол. 23,4 (от 7,5 в Келец. до 40,3 в Петрок. и 42,5 Варшав.; Сувалк. 12,9), Волынск. 7,3, Подольск. 7,9, Киев. 15,4. Из 59 городов (по 7—11 городов на губернию) 2 имели в 1909 г. около 300 т. жителей (Вильно до 200 т.. Минск. бол. 100 т.), 8 — до 550 т. (Белосток 90 т., Витебск 85 т., Двинск и Ковно по 80 т.*), Бельск и Брест-Литовск около 55 т. каждый, Гродно и Могилев по 50 т.), 7 — более 20 т. (Гомель 45 т., Бобруйск 40 т., Пинск 35 г., Слуцк, Соколка, Полоцк и Борисов по 25 т.), остальные менее 20 т. каждый[2]).

Главное занятие населения района составляет сельское хозяйство и его побочные отрасли; в них занято около $^3/_4$ населения. % земледельческого населения выше в восточной части района — по данным переписи 1897 г. в Могилевской губ. он достигает 79,5% ($^4/_5$ населения), Минской 74.8%, Витебской 74,4%, Виленской 73,4% ($^3/_4$ населения), ниже в западной — в Гродненской 69,0% и Ковенской 68,6% ($^2/_3$ населения). % промышленного населения выше на Западе — по тем же данным в Гродненской губ. 11,3%, Ковенской 9,8% — и уменьшается к востоку — Минская 8,9%, Вилен. 8,8%, Витебск. 8,2%, падая в Могилевской губ. до 7,12%). % занятого торговлей населения 5%, выше среднего по Европейской России (менее 4%) и почти одинаков по всему району, варьируя в пределах 4,9% — 5,1% (Ковен. и Витебск. 5,1 — т. е. губернии, ближайшие к Прибалтийским портам; Могилев. 5,0 Мин. и Гродн. по 4,9) и лишь в Виленской спускаясь до 4,2%. Приведенные данные[3]) по профессиональному составу

*) Aišku, jog Kaune drauge su tvirtovės garnizonu, bet taip pat Daugpilyje, Brastoje, o ir kituose miestuose (Vilniuje, Bobruiske?), tur būt, skaitoma čia ir kariuomenė.

[2]) Данные о населении относящиеся к 1909 г. взяты из Статистико-экономических очерков областей, губерний и городов России, под ред. проф. Л. Н. Яснопольского, Киев 1913 г.; относящиеся же к 1913 г. — из Статистического ежегодника на 1913 г., издан. Советом съездов промышленности и торговли в СПБ 1913 г.

[3]) Стат. экон. очерки областей и т. д.

населения относятся к 1897 году. Хотя % сельского населения за промежуток времени 1897—1914 г., согласно общему закону экономической эволюции, должен был понизиться, а % промышленного повыситься, но констатированное данными 1897 г. несколько большее развитие западной части района в промышленном отношении по сравнению с восточной в общем соответствует и отношениям нашего времени.

II.

Промышленность района, по данным 1908—1909 г.[4]), насчитывала более 12 т. фабрик, заводов и промышленных заведений с 75 тыс. рабочих и производством на сумму до 110 мил. рублей. Из числа упомянутых предприятий фабричному надзору в том же году было подчинено 1.200 фабрик и заводов, т. е. $^1/_{10}$ часть всех предприятий и более 50 тысяч рабочих ($^2/_3$ всех рабочих). Первое место по сумме производства занимает Минская губ. (439 предпр.) с производством на $31^1/_2$ мил. руб. (более половины предприятий — винокуренные и дрожжево-винокуренные заводы с производством на $22^1/_2$ мил.) и 10 тыс. рабочих (около половины — на винокуренных и лесопильн. заводах); за нею Гродненская (3.619 предпр.) с производством на $26^1/_2$ мил. (11 милл. по табачному производству) и 20 тыс. рабочих (9 т. в шерсто-обрабатывающем производстве); Виленская (1.920 предпр.) с 17 милл. руб. ($10^1/_2$ милл. по обработке питательных веществ) и 13 тыс. рабоч.; Ковенская (2.084 предпр.) с $13^1/_2$ милл. руб. и $9^1/_2$ т. раб.; Могилевская (3.302 предпр.) с $13^1/_3$ милл. руб. и $12^1/_2$ т. раб.; Витебская (1.224 предпр.) — $7^1/_3$ милл. руб. и более 9 тыс. раб. По количеству предприятий, как видим, губернии следуют несколько в ином порядке: Гродненская, Могилевская, Ковенская, Виленская, Витебская и Минская. По уездам (вместе с городами) выделяется Минская губ.; так, в каждом ее уезде производительность превышает, по данным 1907—1909 г.[5]), 2 милл. руб. (2,0—4,9 милл.) в то время, как в остальных губерниях таких уездов насчитывается 2—3 на губ.; это объясняется особенным развитием в первой из них обосновавшейся по уездам винокуренной и лесопильной промышленности, так как города ее не представляют из себя значительных центров промышленности. По сумме производства выше всего стоит Гродненский у. (с гор.) — 14,3 милл., затем Виленский — 8,7 милл., Белостокский — 7,5 мил.; в Мин. губ. первое место занимает Минский уезд (4,9 милл.), в Ковенской — Ковенский (4,1 милл.), в Могилевской — Гомельский (3,7 милл.), в Витебской — Двинский у. По количеству рабочих выделяется Белостокский у. (10 тыс.), затем Виленский (8,6 т.), Ковенский (7,1 т.). Выделяя более крупные промышленные центры[6]), первые места принадлежат Вильну с около 450 предприятиями, 7 тыс. рабочих и производством до 6 милл. руб., Белостоку с около 350 предпр., 6 тыс. рабочих и около 6 милл. производством, Гродну — с бол. 50 предпр., $1^1/_2$ т. раб. и производством на 6 милл. (табачн. фабр. Шерешевского с 1.000 ра-

[4]) Там же.

[5]) Там же.

[6]) Статистико-экономические очерки, 1913 г.; Фабрики и заводы всей России, Киев 1913 г.; L. Wasilewski, Litwa i Białoruś, 1912 г. — Наши данные преимущественно 1907—1909 г., коррегированные по списку фабрик.

бочих и 5 милл. оборот.) Ковну (с Шанцами) с более 70 предприятий, более 6 т. раб. и 4 мизл оборотом, затем Минску с 55 предпр., $1^1/_2$ т. рабоч. и 3 милл. оборотом, Двинску с 80 предпр., 2 тыс. раб. и 2 милл. оборотом. 1—$1^1/_2$ милл. оборота имеют Борисов с 20 предпр. и $1^1/_2$ тыс. раб., Витебск с 70 предприятиями и 1 тыс. раб., Шавли с более 50 предпр. и $2^1/_2$ тыс. раб, Могилев с более 220 предпр. и около 1 тыс. раб. Сморгонь насчитывает около 100 предприятий и $1^1/_2$ тыс. раб., Пинск — около 20 предприятий и 1 тыс. раб., Нововилейск — около 10 предпр. и 1 тыс. раб., Поневеж — более 30 предпр. и 1 тыс. раб., Гомель около 80 предпр. и 1 тыс. рабочих.

По данным, собранным в 1908 г. Отделом промышленности и касающимся преимущественно (но не исключительно) предприятий, подчиненных надзору фабричной инспекции, фабрично-заводская промышленность края выражается в следующих цифрах[7]): производительность 2 тыс. предприятий (1.967) с 56 тыс. раб. (56.449) достигла 99 милл. руб. (99.017 тыс.), т. е. на остальные предприятия (более 10 тыс.) приходится до 20 тыс. рабочих и до 10 милл. производства. По отдельным отраслям промышленности производство распределяется следующим образом: 1.030 фабрик и заводов по обработке питательных и вкусовых веществ с $13^1/_2$ тыс. рабочих и производством более 47 милл., 238 фабрик по обработке волокнистых веществ с $15^1/_2$ тыс. раб. и произв. на 14 милл., 193 фабрики и заводы по обработке животных продуктов с $4^1/_2$ тыс. раб. и произв. на $9^1/_2$ милл, 99 заведений бумажного и полиграфического производства с около 5 тыс. раб. и около $7^1/_2$ милл. произв., 195 фабрик и заводов по обработке дерева с $5^1/_2$ тыс. раб. и более 7 милл. руб., 64 фабрики по обработке металов с $5^1/_2$ тыс. раб. и 7 милл. руб., 114 заведений по обработке минеральных веществ с $6^1/_2$ тыс. раб. и около 4 милл. руб., 28 заведений химического производства с $3^1/_2$ тыс. раб. и около 3 милл. руб.; 4 заведения, не вошедшие в предыдущие группы, с около 100 раб. и 329 тыс. руб. Данные эти несколько устарели, особенно в отношении показанного количества рабочих и суммы производства, что видно, напримерр, из сравнения некоторых фабричной инспекции за 1911 г.[8]), охватывающих меньшее количество предприятий (627 вместо 1.967 в 1908 г.), с нашими данными 1908 г.: по данным 1908 г., на 1.030 фабриках по обработке питательных веществ числилось 3.546 раб, а в 1911 г. на 67 — 4.866 раб.; в 1908 г. в 114 заведениях по обработке минеральных веществ — 6.390 раб., в 1911 г. в 93 — 8.117 раб. и т. д. Так как, однако, данные обследования 1908 г. более полны, чем позднейшие (фабричной инспекции), то мы будем исходить из первых, пополняя кое-где позднейшими указаниями. При более детальном рассмотрении отдельных отраслей краевой промышленности нам придется также пользоваться списками фабрик и заводов[9]).

Если выделить, с которыми оговорками, предприятия по обработке пищевых и вкусовых веществ в особую группу сельско-хозяйственных технических производств, они составят приблизительно 52% фабрик и заводов края (1.030 из 1.967), их рабочие — 24% ($13^1/_2$ тыс. на $56^1/_2$ т.) и произ-

---

[7]) Статистический Ежегодник Совета Съездов на 1913 г.

[8]) Там же.

[9]) Фабрики и заводы всей России Киев 1913 г.

водство — почти 48% (47.215 тыс. на 99.017 тыс.); остальные предприятия относятся к индустриальной промышленности. Начнем с обзора последней.

Металлообрабатывающая промышленность достигла наиболее крупных размеров в Ковенской губ.: хотя в ней работает менее 1/6 краевых фабрик и по обработке металла (1908 г. — 10 на 64, в остальных: 7 в Могилевск., 8 в Мин., 10 в Витебск., 13 в Вилен. и 16 в Гроднен.), но они насчитывают половину занятых в этой отрасли рабочих (2.725 из 5.412) и производство их составляет около 60% металлического производства края. Сосредоточена она главным образом в гор. Ковне (с подгородным селением Шанцы), с фабриками Бр. Тильманс и К-о, бр. Шмидт, насчитывающими каждая не менее тысячи рабочих, и другими. Из остальных фабрик в крае по размерам своим, кроме казенных железнодорожных мастерских (кстати, при обследовании 1908 г. по губерниям не выделенных), выделяются — игольная в мест. Ликсна, Двинск. уезда, с 500 рабочими, машиностроительная Вечерека в Белостоке с 400 раб., фабр. кос Посселя в Нововилейске с 300 раб.

Обработка минеральных веществ, по сравнению с прочими губерниями, несколько более развита в Виленской губ. (1908 г. — 20 заводов с 1.892 раб. и произв. на 1.113 тыс. руб.), наименее в Ковенской губ. (15 зав. с 171 раб. и 73 тыс. руб.), в остальных 10—24 завода с 816—1.341 раб. и произв. на 394—975 тыс. руб. в каждой. Кирпичные заводы (100 по Списку фабр. и зав. 1913 г.), преимущественно с 5—50 раб. каждый, имеются во всех губ., особенно в Гродненской (до 30) и Вилен. (около 25); некоторые заводы в Минской и Могилевской губ. насчитывают более 100 раб. Известковые заводы сосредоточены главным образом в Виленск. (8 в Вильне и окрестностях) и Ковен. губ. (14, особенно в Груздевской и Жагорской вол. Шавельского уезда). Годовые обороты их обычно не превышают 10 тыс. руб. По числу изразцовых и гончарных заводов более выделяется Могилевская губ. (15), при 2—5 заводах на каждую из остальных губерний. Более крупных размеров достигло стекольное и хрустально-стекольное производство, совершенно отсутствующее в Ковенской губ. Особенно развито оно в Минской губ. (10 зав., в остальных по 3—4 завода), насчитывая (по списку 1913 г.) более 3½ тыс. раб. и более 3 милл. годового оборота. Более крупные заводы при ст. Неман, Лидского уезда (550 раб.), при ст. Ливенгоф, Двинского уезда (520 раб.), в мест. Телеханы, Пинского уезда (2 завода с 350 и 300 раб., причем годовой оборот одного из них более 1 милл.).

В химическом производстве первое место принадлежит спичечным фабрикам (по списку 12, из них в Минск. губ. 6), с более чем 3 тыс. рабочих и оборотом в 3½ милл. (в 1908 г. все химическое производство определялось менее чем в 3 милл.). К более крупным предприятиям принадлежат: „Виктория" в Борисове (650 раб.), „Молния" в Мозыре (600 раб.), „Прогресс" в Пинске (600 раб.), „Двина" в Двинске (500 раб.), „Везувий" в Гомеле (400 раб.). Фабрики колесной мази, анилиновых красок, химические заводы не играют в краевом производстве значительной роли, кроме завода сухой перегонки дерева „Шеринг" в им. Борисгеневе и Выдрице, Оршан. у., с 300 раб. и годовым оборотом в 600 тыс. руб.

Одна из наиболее развитых в нашем крае отраслей по обработке животных продуктов — кожевенное производство, насчитывающее (по списку) более 130 заводов, в том числе более 50 в Гродненской губ. (Крынки, Заблудово, Скидель) с 1.200 раб. и около 50 в Вилен. губ. с более 2.000 раб. (Вильно 15 зав., до 1 тыс. раб.; Сморгонь 25 зав. с 300 раб.). Несколько довольно крупных (100—200 раб.) заводов находится в Двинске, но самый крупный работает в Шавлях (Френкель, с 600 раб. и около $1^1/_2$ милл. оборотом). Развитое здесь производство кожаной обуви (Виленская губ.) носит преимущественно ремесленный характер; по размерам лишь несколько выделяется фабрика Стоклишского в Вильне (с 100 раб.). Из других отраслей сравнительно более развито щетинное производство в Витебской губ. (Двинск, Невель, Креславль), мыловаренное в Минске (главным образом в самом Минске).

Механическая обработка дерева особенно развита в наиболее лесистой Минской губ.: из 200 с лишним (по списку) лесопильных заводов более 70 приходится на Минскую, до 40 на Могилевск. губ. В Вильне имеется несколько фабрик гнутой мебели (Гилельса, Шиффеля), граммофонов (Исерлина). Пробочные фабрики — в мест. Ливенгоф, Двинск. у. — 220 раб., в имен. Мурованка, Слуцкого у. — 135 раб. Насчитывается около 30 фабрик древесной массы и картона, разбросанных по уездам главным образом Виленской, Ковенской и Витебской губ. До 10 писчебумажных фабрик, из них 5 в Виленской губ.; Добрушская (кн. Паскевича) в Гомельск. у. насчитывает более 1.000 раб. и более 2 милл. годового оборота. Смоляницкая „Скина" в Лепельском уезде — 400 раб. и 1 милл. оборота.; около 30 гильзовых фабрик и заведений, из коих 8 с 350 раб. сосредоточены в Брест-Литовске. Около 30 фабрик бумажных и картонажных изделий, из них 10 в Вильне с 500 раб. и годов. обор. около $1^1/_2$ милл. руб. Кроме того, насчитывается до 130 типографий и типо-литографий, в том числе около 30 в Вильне, ок. 20 в Ковне и Минске.

По обработке волокнистых веществ первое место принадлежит Гродненской губ., особенно Белостоку с уездом. По данным 1908 г., 191 шерстопрядильная, шерстоткацкая и суконная фабрики с 7.150 раб. и оборотом в 8.704 тыс., находятся в Гродненской губ., из которых более 100 (по списку 1913 г.) — в Белостоке, с не менее чем 4 тыс. раб. и оборотом (по приблизительному подсчету) более $3^1/_2$ милл.; до 60 ткацких фабрик в Белостокском, остальные в других уездах губернии; суконная фабрика Моэса в мест. Хороще, Белостокск. у., насчитывает 1 тыс. раб. и имеет двухмиллионный оборот. На остальные губернии приходится, по данным 1908 г., лишь 10, а по списку 1913 г. — до 30, преимущественно мелких, предприятий по обработке шерсти, причем некоторую роль в производстве они играют на северном пограничии Ковенской губ. (с Курляндией), где сосредоточено до 12 шерсточесальных и шерстопрядильных заведений, да в имении Поречье, Пинского у., имеется суконная фабрика Скирмунта с 300 раб. и оборотом более 200 тыс. рублей. Другие отрасли обработки волокнистых веществ в крае слабее развиты: около 15 предприятий по обработке льна, из которых большинство приходится на Могилевскую губ. (льнопрядильня Этриха в селе Высочаны, Оршан. у., с 500 раб. имеет более $^1/_2$ милл. годового оборота), но самая крупная — „Двина" находится

в селе Марковщина, Витебского уезда, с 1.200 раб. и двухмиллионным оборотом. Более 10 предприятий по обработке хлопка и шелка, причем только одно из них достигло более крупных размеров — Днепровская бумаготкацкая мануфактура в мест. Дубровна, Горецкого у. (Могилевск. губ.) с 600 раб. и $^1/_2$ миллионным оборотом. Чулочно-трикотажное производство сосредоточено преимущественно в Вильне (второе место после Лодзи), причем работа производится не только на фабриках, но и на дому (на вязальных машинах); фабричных работниц более 500 и, повидимому, еще больше работающих на дому; производится чулок приблизительно на 2 милл. рублей[10]); надомных чулочниц по губернии насчитывалось в 1900 г. не менее 1 тыс. В Нововилейске фабрика механических вышивок Мозера с 800 раб. и 800-тысячным оборотом.

Заканчивая обзор промышленного производства, остановимся на обработке пищевых веществ, относящейся преимущественно к сельско-хозяйственным техническим производствам. В отношении винокурения наш край играет выдающуюся роль в империи*). По числу винокуренных заводов (в 1911 г.[11]) — 646, а именно: 229 в Мин., 150 в Могилев., 103 в Гродн., 102 в Вилен., 44 в Витебск. и 18 в Ковен.) он занимает первое место среди винокуренных районов. Наиболее развиты юго-восточные губернии района — Минская (10-ое место в империи) и Могилевская, затем граничащие с ними их северо-западные соседки — Гродненская и Виленская, наконец остаются далеко позади их Витебская и Ковенская. Пашни при заводах занимали почти 390 тыс. десятин, в том числе около 50 тыс. под картофелем (1910 г.[12]). По данным 1911 г[13]), наш район перекуривал 2.342 тыс. пуд. хлебных припасов (в том числе 254 т. ржи, 179 т. кукурузы), 36.143 тыс. пуд. картофеля и 22,7 тыс. пуд. патоки (Вилен. и Гродн.), или, переводя на хлебные припасы, около 3 милл. 800 тыс. пуд. (в 1908 г. более 12 милл.); $^0/_0$-ное соотношение перекуренных припасов в 1907—1908 г. выражалось в 22 для хлебных, 77 для картофеля и 1 для патоки[14]), что к 1910—1911 г. изменилось на 17 для хлебных припасов, 83 для картофеля, незначительную дробь для патоки, — даже в Ковен. губ., в которой в 1907—1908 г. $^0/_0$ хлебных припасов был высший по району (49), затем понизился до 38 в пользу картофеля. Всего по району в 1910—1911 г. выкурено $15^1/_2$ милл. (15.525.470) ведер вина в 40^0 (Царство Польское при 499 заводах — 15,8 милл. ведер, 3 юго-западные губ. при 306 зав. — 16,5 милл.), что составляет $12{,}6^0/_0$ всего выкуренного в империи вина.

---

[10]) А. Власов. Белоруссия и Литва (Статистико-экономические очерки, под ред. проф. Н. Яснопольского, 1913 г.).

*) 1918 т.: сыграл... в бывшей империи.

[11]) Ежегодник Министерства Финансов, 1912 г.

[12]) Сборник статистико-экономических сведений по сельскому хозяйству России и иностранных государств, изд. Отдела сельской экономии и сельско-хозяйственной статистики, СПБ 1912 г.

[13]) Ежегодник Министерства Финансов, 1912 г.

[14]) Л. С. Ивановский. Развитие и современное состояние винокурения в России (Ежегодник 1908 г. Главного Управления Земледелия и Землеустройства).

Наиболее выкурила Минская губ. (5.696 тыс.), затем Могилев. (3.227 тыс.), Гродненск. (2.950 тыс.), Вилен. (2.559 т.), Витеб. (663 т.) и Ковен. (417 т.). Кроме винокуренных заводов, имеются еще 33 крахмальных, картофельно-крахмальных и паточных заводов, из которых одна треть приходится на на Могил. губ., другая на Гродн., третья на остальные, кроме Ковенской (паточные в Минской и Витебской губ.) — всего до 500 раб. и около миллиона руб. оборота[15]). 98 пивоваренных заводов (в 1911 г. Гродн. 31, Ковен. 19, Мин. 15, Вилен. и Витебск. по 14, Могил. 5), более $1^1/_2$ тыс. рабочих, годового оборота до $7^1/_2$ милл. руб. (по списку 1913 г.) и с выварку более 9 милл. ведер. (Вилен. $3^1/_2$ милл., Ковен. до 2 милл., Гродн. 1,4 милл., Витеб. 1 милл., Могил. более 700 тыс. и Мин. около 500 т.), что составляет*) более 10% вываренного в империи пива. Некоторые заводы имели довольно крупные обороты: наприм., Шопен в Вильне до 1 милл. руб., Липский там же до 500 тыс., Вольф в Ковне 400 тыс., Энгельман там же более 350 тыс., Зубовы в Шавлях 300 тыс. В 1910 г. насчитывается**) 30 табачных фабрик (9 в Гродн., 8 в Вилен., 5 в Ковен., 5 в Мин., 2 в Витеб. и 1 в Могил.), в том числе 7 общих (3 в Гродн., по 1 в Вилен., Ковен., Мин. и Могил.), остальные махорочные[16]). Шерешевский в Гродне с 1 тыс. раб. достигает***) оборота в 5 милл. руб., остальные с 2 тыс. раб. имели оборота более 3 милл.[17]). Около 10 шоколадных и конфектных фабрик (по списку 1913 г.), из них „Виктория" в Вильне насчитывает****) 700 рабочих, Каган в Шавлях — около 200 раб.

Перечисленные отрасли промышленности более (винокуренная, пивоваренная, крахмальная) или менее (табачная) связаны с сельским хозяйством. Еще теснее связано с ним мукомольное дело. По данным Совета Съездов мукомолов, относящимся к 1908 г., в крае насчитывалось 97 крупных мельмельниц (8 мельниц IV разряда и 89 — V) с размолом в 13 милл. пудов[18]) По списку фабрик и заводов насчитывается**) 180 более крупных мельниц, из них 55 в Ковенской губ., 42 в Минской, 29 в Гродн., 24 в Витебск., 17 в Вилен. и 13 в Могилевской. Вообще же, по приблизительному подсчету, более 10 тыс. паровых, водных и ветряных мельниц вырабатывают[0]) на сумму не менее 15 милл. рублей в год.

Маслодельных и маслобойных заводов насчитывается**) около 40, из них более половины в Виленской губ.

---

[15]) Ежегодник Министерства финансов, 1912 г.

*) 1918 т.: составляло.

**) 1918 т.: насчитывалось.

[16]) Сборник статистико-экономических сведений по сельскому хозяйству России и иностраннных государств, изд. Отдела сельско-хозяйственной статистики, СПБ 1912 г.

***) 1918 т.: достигало.

[17]) Фабрики и заводы всей России, 1913 г.

****) 1918 т.: насчитывала.

[18]) Б. И. Лященко. Русская мукомольная промышленность и торговля мукой в Ежегоднике 1911 г. Главного Управления Землеустройства и Земледелия.

[0]) 1918 т.: вырабатывали.

Таким образом, главные отрасли краевой промышленности географически распределяются: первое место занимает винокурение, играющее менее значительную роль в Ковенской и Витебской губ., т. е. в северной части района, и особенно развитое в Минской и Могилевской губ., т. е. на юго-востоке; там же особенно развито лесопильное дело, отчасти спичечное и стекольное; на юго-западе, в Гродненской губ., сильно развита обработка шерсти; на западе развито также чулочное (Вилен. губ.), бумагомассное (там же), табачное (Гродненская, Виленская губ.), пивоваренное (Вилен., Ковен., Гродн., Витебск.) и особенно кожевенное дело (Гродненская, Виленская, Ковенская); на сев. западе (Ковенская) усиливается металлическое производство; более или менее равномерно распределяется по краю мукомолье.

В заключение обзора сельско-хозяйственных технических производств упомянем еще о кустарных промыслах, которые играют известную роль в экономической жизни края. Женщины-крестьянки с большим искусством ткут полушерстяные материалы, полотна, сукна; художественная отделка и местные особенности этих изделий обратили на них внимание за последнее время как любителей народного творчества, так и некоторых предпринимателей, пытающихся*) культивировать народно-художественные мотивы в промышленном ткачестве. Кустарная деятельность мужчин направлена преимущественно на обработку дерева (сохи, дуги, повозки, сани, колеса, бочки, бороны, гонты, башмаки, посуда, мебель, коловоротки-самопрялки, кресты, статуи святых — т. н. богоделы; пастухи плетут корзины, вяжут метлы), глины (посуда, вазоны, кирпичи), кожи (сапоги, лапти), соломы, камня, кузнечное, плотничье и портняжное дело. Кустарные промыслы удовлетворяют главным образом местные потребности, сбыт их неорганизован и достигает более широких размеров лишь тогда, когда эти промыслы отчасти или совершенно порывают зависимость от сельско-хозяйственной деятельности и превращаются в самостоятельную или полусамостоятельную мелкую промышленность. Некоторые местечки становятся тогда центром того или иного промысла для более или менее обширного района, охватывающего несколько волостей, иногда со сбытом в соседние и более отдаленные города. Имеются лишь отрывочные данные относительно некоторых таких центров, напр. местечко Раков, Минской губ. (молотилки, веялки), Копыль, той же губ. (ткачество), Ивинец, той же губ. (изразцы для печей), Добровка, Могилевской губ (религиозная еврейская одежда — талесы[19]), Сморгонь, Виленской губ. (баранки), Вишнево и другие местечки той же губ. (чулочное производство)[20]), Кейданы, Ковен. губ. (корзины), Яново, той же губ. (глиняная посуда) и т. д. Кустарные промыслы края в общем почти не обследованы.

---

*) 1918 т.: пытавшихся.

[19]) А. Власов. Белоруссиия и Литва — в Статистико-экономических очерках областей, губерний и городов России, 1913 г.

[20]) И. К. Вульферт. Кустарная промышленность Виленской губ., 1901 г.

III.

Переходим к характеристике сельского хозяйства.

Некогда весь нашъ край былъ покрытъ лесами, но и ныне еще (по данным 1910 г.) около $7^1/_2$ милл. десятин (7.410 тыс.[21]) л е с а казенного и частных владельцев находятся под надзором лесоохранительного управления; на Минскую губ. падает 41,3% лесной площади района, на Могилев. — 14,2%, на Витебск. — 14,1%, т. е. на три восточные губернии 69,6% (более $^2/_3$), на западные же (Вилен. 12,5%, Гродн. 10,2% и Ковен. 7,7%) — 30,4%. Лесная площадь составляет более 28% площади края. Лесистость губерний следует в таком порядке: Мин. 37,4%, Витебск. 25,3%, Могил. и Вилен. по 23,9%, Гродн. 21,3% и Ковен. 15,3%. Площадь, занятая культурами и лугами, составляет, по данным Центрального статистического комитета 1911 г.[22]), около 9 милл. десятин (8.897.927 десятин), или 32,3% всей площади. Культурно-луговая площадь распределяется по губерниям не равномерно: в Минской губ. 26,4, Витеб. 31,5, Могил. 32,4, Гродн. 33,5, Виленской 34,5 и Ковен. 39,3.

Л у г а (по тем же данным 1911 г.) занимают до 3 миллионов десятин (2.969 тыс. десятин), т. е. 10,7% всей площади района, или около половины занятой под посевами площади; точнее — из 100 десятин культурно-луговой земли на посевную площадь приходится $67^1/_2$, на луга $32^1/_2$. По губерниям луга составляют: в Виленской 9,3% общей ее площади, Могилевской 9,7%, Минской 10,6%, Витебской и Гродненской по 10,9% и Ковенской 13,1%. Из 100 десятин культурной и луговой земли на луга приходится в Виленской губ. 26,8, Могилев. 29,8, Гродн. 32,2, Ковенской 33,3, Витебской 34,4 и, наконец, Минской 39,9. Другими словами, хотя Ковенская губ. относительно более богата лугами, но в ее хозяйстве они играют меньшую роль, чем в Минской губ., что объясняется невысоким % в первой из них заливных лугов. В то время, как в Минской губ. заливные луга составляют 28,4% луговой площади, в Могилевской 27,1%, в остальных гораздо меньше: в Виленской 19,7%, Гродненской 15,4%, Витебской 12,5% и Ковенской 11,9%, среднее по району — 20%. Сбор сена со всей площади лугов до 300 миллионов пудов в год (1911 г. — 290 милл., в том числе 69 миллионов с заливных лугов — 24%), причем около половины дают Минская (28,8%) и Могилевская (18,8%), остальные же 52,4% распределяются следующим образом: Ковенская 13,9%, Витебская 13,6%, Гродненская 13,5% и Виленская 11,4%.

Площадь под сельско-хозяйственными культурами составляет около 6 миллионов десятин (5.927 тыс. в 1911 г.), т. е. более $^1/_5$ площади района (21,6%). По губерниям культурная площадь составляет: в Ковенск. 26,2%, Вилен. 25,2%, Гродн. 22,9%, Могил. 22,7%, Витебск. 20,6% и Минской 15,8% площади губернии. Ис 100 десятин культурной и луговой земли на первую приходится: в Вилен. 73,2, Могил. 70,2, Гродн. 67,8, Ковен. 66,7, Витеб. 65,6

---

[21]) Статистический ежегодник на 1913 г., изд. Совета Съездов представителей промышленности и торговли, 1913 г.

[22]) Ежегодник Главного Управления Землеустройства и Земледелия по департаменту земледелия, 1912 г.

и Минской 60,1. Площадь под культурами занята преимущественно продовольственными и кормовыми хлебами (85% культурной площади). Под специальные культуры (картофель, конопля, лен, табак) отводится 15%; последние наименее развиты в Ковенской губ. (12,8%), Витебской (13,9%), Гродненской (14,2), Виленской (15,2), более в восточной части — Минской (16,9%) и Могилевской губ. (18,6%).

По количеству засеянных десятин первое место занимает рожь — более 2½ миллионов десятин (2.704.350 дес.[23]), или 45,6% всей культурной площади, причем % этот по губерниям колеблется весьма незначительно, кроме Ковенской губ., где падает до 40% (в Минской 45,6%, в Витеб. 46,2%, Виленск. 47,3%, Гродн. и Могилевск. по 47,5%). Сбор ржи составляет в общем около 140 милл. пудов (136.757,6 тыс.), из них почти ¼ приходится на Минскую губ. (23%), затем на Могилевск. (17½%), Гродн. (16½%), Вилен. и Ковен. (по 15½%) и Витебскую (12%). Пшеница не играет в нашем крае такой роли, как в расположенных к югу и западу от него новороссийском, юго-западном, малороссийском районе, Царстве Польском или на Кавказе; всего земли отводится у нас под нее до 140 тысяч десятин (137.638 дес. в 1911 г.), или 2,3% культурной площади. По губерниям (5% площади под рожью при 82,4% в 50 губ. Европейской России[24]): 5,1% в Ковенск., 2,8% в Гродн., 2,2% в Минск., 1,3% в Вилен., 1,1% в Могил., 0,8% в Витебск. Сбор пшеницы около 8½ милл. пудов (1911 г. — 8.327 тыс.), из коих 42,8% дает Ковенская губ., 20,3% — Минская, 17,7% — Гродненская, 8,3% — Могилевская, 7,0% — Виленская и 3,9% — Витебская. Второе место после ржи занимает у нас овес, засеваемый на более 1.200 т. десятин (1911 г. — 1. 231 тыс.), т. е. на 20,7% площади сельско-хозяйственных культур; это соотношение, как и ржи, в общем довольно устойчиво по всему району, но несколько выше на западе и севере (Ковенская и Гродненская по 22,3%, Виленская 20,4%, Витебская 20,3%, Минская 19,7%, Могилевская 19,0%). Сбор овса — более 60 милл. пудов (1911 г. — 60.817 тыс.), причем Минская дает 21,9%, Ковенская 19,1%, Могилевская 17,3%, Витебская 14,3%, Виленская 13,9%, Гродненская 13,5%. Ячменем засевается около 600 тыс. десятин (1911 г. — 582 тыс. — 9,8% культурной площади), причем особенное значение он имеет на сев. западе (в Ковен. 15,2%, Витебск. 14,0%, затем следует Вилен. 9,6%, Минская 7,9%, Могилев. 6,8%, Гродн. 6,0%). Сбор его выражается в 30 милл. пудов, из них Ковен. 26,4%, Минск. 19,7%, Витебск. 17,3%, Вилен. 14,0%, Могилев. 12,8%, Гродн. 9,8%. Гречихе отводится 200 тыс. десятин (1911 г. — 205 тыс., или 3,5%), причем более всего в Могилевск. (7,3%) и Минск. губ. (5,2%), за которыми следует Вилен. (3,3%), Гродн. (2,5%) и, наконец, Ковенская (0,2%) и Витебская (0,1%). В общем замечается постепенное сокращение площади под гречихой; так, с 1907 г. по 1911 г. она сократилась с 259 тыс. до 205 тыс. дес.[25]), т. е. более чем на 20%. Сбор гречихи — 5½ милл. пудов (1911 г. — 5.569 т.), преимущ. в Могилевск. (40,0%) и Минской губ. (34,5%), затем Виленск.

---

[23]) А. М. Рыкачев. Привоз хлебов в Германию из разных стран, СПБ 1912 г., стр. 14.

[24]) Там же.

[25]) Статистический ежегодник Совета Съездов на 1913 г.

(12,0%), Гродн. (11,5%), отчасти Ковенской (1,0%) и Витебской (1,0%). Просо, полба, кукуруза почти не играют никакой роли. В Ковен. губ. их совершенно не сеют. Кукуруза высевается лишь в Минской (84 дес.) и Витебской губ. (6 дес.); полба — преимущественно в Виленской (около $1^1/_2$ тыс. десятин — 57%) и Гродн. (около 1 тыс. — 43%); просо — в несколько больших размерах в Минской губ. ($12^1/_2$ тыс. — около 60%), Могилевск. (около 7 тыс. — 31,1%) и Гродн. (около 5 т. — $8^1/_2$%), и дает сбора до 1 милл. пудов (1911 г. — 985 тыс. пудов).

Что касается зерновых бобовых, то культура под ними занимает более 3% (3,1) всей культурной площади. Главное значение между ними имеет горох, которому отводится более 130 тыс. дес. (132 тыс.), или 2,3% культурн. площади: в Ковен. 4,0%, Виленск. 3,5%, Витебск. 2,6%, т. е. в северо-западной части; в Гродн. 1,8%, Минск. 1,3% и Могил. 0,5%. Сбор более 6 милл. пудов (6,084 тыс.), из них Ковенск. 30,7% и Вилен. 23,3% = 54,0%, Витебск. 14,6%, Минск. 13,9%, Гродн. 13,0% и Могил. 4,5%. Под бобами около 16 тыс. десятин (15.913 дес.) — меньше, чем под просом, но по губерниям распределено довольно равномерно: 0,1 — 0,5% культурной площади губернии. Сбор более 800 тыс. пудов (820 т. в 1911 г.), из них более половины приходится на Витебск. (27,6%) и Вилен. (26,0%), остальное на Мин. (16,5%), Ковен. (13,6%), Могил. (11,3%) и Гродн. (5,0%). Под чечевицею менее $3^1/_2$ тыс. дес. (3.408 дес. в 1911 г.), причем в Витебск. и Ковен. губ. вместе 130 дес., в Вилен. 1.293 дес. (38% всей площади под чечевицей), Гродн. 1.187 дес. (35%), Минск. 558 дес. (16%) и Могил. 240 дес. (11%). Сбор 150 тыс. пуд. (в 1911 г. 148,5 тыс.), причем Гродн. дает 37,8%, Вилен. 29,1%, Мин. 21,0%, всего три губернии около 90%, остальные же три 12%: Могил. 8,1%, Ковен. 2,1% и Витебск. 1,9%.

Из отводимой под специальные культуры площади (15% общекультурной площади) под картофелем около 700 тыс. дес. (697 тыс. 1911 г.), т. е. почти 12% (11,8%) всей культурной площади. Площадь культуры картофеля, в зависимости от развития винокурения и все больше усиливающейся в нем роли картофеля, безпрерывно расширяется, напр. с 1907 г. по 1911 г. на 11,9% (с 623 до 697 тыс. дес.[26]). Отдельные губернии картофелю отводят следующую часть своей культурной площади: Минская 14,9%, Гродн. 14,0%, Могил. 12,1%, Вилен. 11,8%, Витебск. и Ковен. по 8,3%, что вполне соответствует роли винокурения в производстве каждой из этих губерний. Сбор до 300 милл. пуд. (297.980 тыс. в 1911 г.), из коих 31,9% Мин., 20,0% Могил., 15,5% Гродн., 13,7% Вилен., 10,0% Ковен., 9,4% Витебск. губ. Культура льна, играющего еще значительную роль в сельском хозяйстве, постепенно падает. Еще в 1910 г. в Витебской губ. из 100 десятин посевной площади 6 отводилось под лен[27]), а в 1911 г. 5,4%, в Ковенской в 1910 г. 4,6 дес., в 1911 г. 4,3%. В 1911 г. около 170 тыс. десятин (167 тыс.) по району состояло под льном, что по отношению к общей площади посевов составляло 2,8%. Льноводство более развито в двух северных губерниях: Витеб. ($46^1/_2$ тыс. дес., или 5,4% посевной площади) и

---

[26]) Там же.

[27]) Современное состояние льноводства в 25-ти губерниях Европ России, изд. Главного Управления Землеустройства и Земледелия, 1912 г.

Ковенск. (41½ тыс. дес. — 4,3%), за ними следует Могилев. (30½ тыс. — 3,1%) и Вилен. (18½ тыс. — 3,1%), наконец Минская (21 тыс. — 1,6%) и Гродн. (9 тыс. — 0,1%). Сбор льняного волокна до 1 милл.*) пудов (в 1911 г. 998 тыс. — Витебск. 25,6%, Ковен. 22,6%, Мин. 18,0%, Могил. 16,3%, Вилен. 11,3% и Гродн. 6,2%) — и семени более 4½ милл. пуд. (в 1911 г. 4.601 тыс. — Ковен. 24,4%, Могил. 20,6%, Витебск. 18,6%, Мин. 18,0%, Вилен. 10,9% и Гродн. 7,5%). Вообще же по общей площади, занятой льном, губернии нашего края занимают выдающееся место в империи**): Витебская 8-ое, Ковенская 9-ое, Могилевская 13-ое, Минская 18-ое, Виленская 21-ое. Конопле отводится гораздо меньшая площадь, чем льну — около 30 тыс. дес. (в 1911 г. 27 тыс.), т. е. 0,05% посевной площади; более выдающуюся роль она играет в Могил. губ., где под нею 1,4% культурной площади, в остальных губерниях от 0,1% до 0,4%. Сбор конопляного волокна более 750 тыс. пудов (в 1911 г. 755 тыс. — Могил. 49,0%, Мин. 27,8%, Вилен. 9,0%, Ковен. 5,2%, Витеб. 5,0% и Гродн. 4,0%). Табачные плантации имеются лишь в Виленской губ. (в 1911 г. 7.654 в 762 селениях) на пространстве всего 19 десятин со сбором 1.639 пудов низших сортов[28]). Площадь под табаком, разводимым преимущественно крестьянами, быстро сокращается — с 48 дес. в 1906 г. до 19 дес. в 1911 г. Несколько лет тому назад и в Гродненской губ. еще разводили табак (в 1907—1909 г. на 2—8 дес.), но сбор его постепенно уменьшается (в 1907 г. 278 пудов, 1909 г. — 148 пудов, 1909 г. — 80 пудов, 1910 г. — 25 пудов, 1911 г. — 6 пудов) и приближается к нулю[29]).

Суммирую сказанное о посевной площади и сборах хлебов и специальных культур. Край наш — это область ржи, овса, ячменя и картофеля; значение пшеницы сравнительно с ними незначительно; гороху отводится почти столько же места; маслично-прядильные растения играют у нас еще известную роль. Значение ржи меньше в Ковенской губ. (40,0%), также картофеля (при слабо развитом винокурении), гречихи; зато там более крупное значение, чем в других губерниях, имеет ячмень (15,2%,), пшеница (5,1%), горох (4,0%), лен (4,3%). Много сходства с нею имеет Витебская губ., особенно в отношении усиленного культивирования ячменя, гороха (но не пшеницы), льна и слабого — картофеля, гречихи. Гродненская и особенно Минская губ. выделяются по культуре картофеля; льноводство, особенно в Гродненской губ., исчезает. Могилевская губ. культивирует в сильной степени гречиху, коноплю. Виленская не имеет резко проявляющихся особенностеи в сельско-хозяйственной культуре, разве только в разведении полбы, чечевицы и табака, не играющих у нас большой роли. По сбору хлебов, сена, лесному хозяйству первою идет обширная Минская губ., с которою по некоторым культурам конкурируют и даже превосходят чаще всего Могилевская и Ковенская губ., остальные реже или по менее важным культурам.

Животноводство представляется в следующем состоянии. Источником служат данные Центрального Статистического Комитета, как позд-

---

*) 1918 m. apsirikta: 4 милл.

**) 1918 m.: занимали... в бывшей империи.

28) Ежегодник Министерства Финансов, 1912 г.

29) Статистический ежегодник Совета Съездов на 1913 г.

нейшие по сравнению с данными Ветеринарного Управления; последние в общем расходятся с первыми в количестве показываемых лошадей (в 1909 г. менее на $6^1/_2\%$) и крупного рогатого скота (менее на 7% в 1909 г.), но больше показывают мелкого рогатого скота (в 1909 г. на 9%) и свиней (на 11% в 1909 г.[30]). Ветеринарные данные по отношению к мелкому рогатому скоту не только полнее комитетских, но и классифицированы по особым группам овец (грубошерстных, тонкорунных), суммированных в комитетских данных, а потому могут служить дополнением к последним.

По данным 1911 г. (Центральный статистический комитет[31]), лошадей в районе было до двух миллионов голов (1.958 тыс.), крупного рогатого скота более 4 милл. (4.178 тыс.[32]), мелкого (овец, баранов и коз) около 3 милл. (2.858 тыс.) и свиней около 2 милл. (1.920 тыс.). Припоминая сказанное вначале, мы видим, что наш край, составляя приблизительно $^1/_{16}$ пространства 50 губерний Европейской России (или $^1/_{70}$ всей империи*), обладал почти $^1/_{10}$ лошадей 50 губ. (более $^1/_{20}$ лошадей империи*), $^1/_8$ крупного рогатого скота 50 губерн. ($^1/_{12}$ крупного рогатого скота империи*), $^1/_{14}$ мелкого рогатого скота 50 губ. ($^1/_{25}$ мелкого рогатого скота империи*) и $^1/_5$ свиней 50 губ. ($^1/_7$ свиней империи*). Превосходя своего западного соседа — Царство Польское — в отношении пространства в $2^1/_2$ раза, наш район по количеству лошадей превосходит его в $1^1/_2$ раза, по количеству крупного рогатого скота почти в 2 раза, по количеству мелкого рогатого скота — в 3 раза и свиней — более чем в 3 раза.

По количеству л о ш а д е й губернии района следуют в таком порядке: Могилевская (434 тыс. — 22,1%), Минская (425 тыс. — 21,7%), Ковенская (335 тыс. — 17,1%), Виленская (287 тыс. — 14,7%), Витебская (254 тыс. — 13,0%) и Гродненская (223 тыс. — 11,4%). Количество лошадей, при колебании в ту и другую сторону, в крае в общем дает некоторое увеличение (с 1.924 тыс. в 1907 г. до 1.958 тыс. в 1911 г. — около 1,7%), особенно в Вилен. (1907 г. 263 тыс., 1909 г. 276 тыс., 1911 г. 287 тыс.) и отчасти Гродненской губ. (1907 г. 211 тыс., 1909 г. 218 тыс. и 1911 г. 223 тыс.), но постепенное сокращение в Могилевской губ. (1907 г. 448 тыс., 1909 г. 442 тыс., 1911 г. 434 тыс.). Однако увеличение это, за исключением Виленской и Гродненской губ., несколько отстает от роста населения: на 100 жителей сельского населения в Могил. губ. приходилось в 1907 г. 24 лошади, в 1911 т. 21; в Ковенской губ. в 1907 г. — 22, в 1911 г. — 21; в Виленской губ. в 1907 г. — 17, в 1911 г. — 17; в Минск. в 1907 г. — 18, в 1911 г. — 16; в Витебск. в 1907 г. — 17, в 1911 г. — 16; в Гродн. в 1907 г. — 14,

---

[30]) Данные 1909 г. Центрального Статистического Комитета в Статистико-экономических очерках, а Ветеринариого управления — в Сбор. сгатистико-экономических сведений по сельскому хозяйству (1912 г.), изд. Отдела сельской экономики и сельско-хозяйственной статистики.

[31]) Статистический ежегодник Сов. Съездов на 1913 г. Там же и данные 1907 г.

[32]) По данным проф. Яснопольского (Статистико-экономические очерки) за 1911 г., крупного рогатого скота — 4.127 тыс., мелкого скота — — 2.747 тыс. и свиней — 2.060 тыс.

*) 1918 т.: бывшей имнерии.

в 1911 г. — 14. Конских заводов в 1909 г. насчитывалось около 100 (94, без Гроднен. губ., про которую у нас нет сведений: Ковен. 27, Мин. 23, Могил. 17, Витеб. 15, Вилен. 12).

По количеству голов крупного рогатого скота первое место занимает Минская губ. (1.078 тыс. — 25,8%), за нею Ковенская (720 тыс. — 17,2%), Могилевская (628 мыс. — 15,0%), Вилен. (626 тыс. — 15%), Витеб. (576 тыс. — 13,8%) и Гродн. (550 тыс. — 13,2%). При колебаниях в Минской, Ковен. и Витебск. губ., замечается постепенный рост (абсолютный) в Вилен. (1907 г. 594 тыс., 1909 г. 600 тыс., 1911 г. 626 тыс.) и Гродн. губ. (1907 г. 529 тыс., 1909 г. 536 тыс., 1911 г. 550 тыс.) и сокращение в Могилевск. (1907 г. 662 тыс., 1909 г. 650 тыс., 1911 г. 628 тыс.), но в общей сложности количество крупного рогатого скота в районе почти не изменяется. По отношению к росту населения мы здесь наблюдаем то же явление что и с лошадьми — отставание*) роста крупного скота по всем губерниям, кроме Вилен. и Гродн.: на 100 сельск. жителей в Ковен. в. 1907 г. 48 голов крупного скота, 1911 г. 44; Мин. 1907 г. 47, 1911 г. 42; Витебск. 1907 г. 39, 1911 г. 36; Вилен. 1907 г. 37, 1911 г. 37; Могил. 1907 г. 36, 1911 г. 30; Гродн. 1907 г. 34, 1911 г. 34.

По количеству голов мелкого рогатого скота первою идет опять Минская губ. (616 тыс. — 21,6%), затем Гродн. (515 тыс. — 18,0%), Ковен. (498 тыс. — 17,9%), Вилен. (414 тыс. — 14,5%), Витебск. (406 тыс. — 14,2%) и Могил. (404 тыс. — 14,2%). Количественно увеличивается мелкий скот в Вилен. (в 1907 г. 385 тыс., 1909 г. 394 тыс., 1911 г. 414 тыс.) и особенно в Витебской губ. (1907 г. 339 тыс., 1909 г. 364 тыс., 1911 г. 406 тыс.), в Могилевской опять-таки уменьшается (1907 г. 424 тыс., 1909 г. 413 тыс., 1911 г. 404 тыс.), что однако не задерживает общего (по району) роста (с 2.775 тыс. в 1907 г. до 2.853 тыс. в 1911 г.). Кроме Виленской и Витебской губ., рост мелкого скота отстает от роста населения: Гродн. в 1907 г. 33 головы на 100 сельск. жителей, в 1911 г. 32; Ковен. в 1907 г. 33, в 1911 г. 31; Мин. в 1907 г. 27, в 1911 г. 24; Вилен. в 1907 г. 24, в 1911 г. 24; Витебск. в 1907 г. 23, в 1911 г. 26: Могил. в 1907 г. 23, в 1911 г. 20. Данные Ветеринарного управления, относящиеся к 1909 г., выделяют из мелкого скота овец и коз в три самостоятельные группы: из 3 милл. голов мелкого скота (3.014 тыс., по данным Центрального статистичееког комитета — 2.746 тыс.) 77 тыс. приходилось на коз, остальные же 2.937 тыс. на овец, в том числе 2.806 тыс. грубошерстных (95,5%) и 131 тыс. тонкорунных (4,5%). Соотношение между тонкорунными и грубошерстными овцами не одинаково по губерниям: тонкорунные в Могил. губ. составляют 0,06% всех овец губ. (317 тонкор.), Ковен. 0,5% (2.544), Вилен. 2,0% (7.362), Витебск. 2,7% (11.059), Мин. 4,5% (29.387) и Гродн. 11,2% (80.767 голов — 61,1% всех тонкорунных по району). 40% коз приходится на Могил. губ. (30.525 гол.), 24,7% на Ковен. (19.393), 15,6% на Мин. (12.597), 11,7% на Витеб. (9.249), 5,2% на Вилен. (3.955) и 2,8% на Гродн. (1.614).

По количеству свиней губернии следуют в таком порядке: Могилевская (378 тыс. — 19,7%), Минская (347 тыс. — 18,1%), Ковен. (344 тыс. — 18,0%), Вилен. (330 тыс. — 17,2%), Витебск. (275 тыс. — 14,3%) и Гродн.

*) 1918 m.: spaudos riktas: отсутствие.

(246 тыс. — 12,7%). Количество свиней в общем не уменьшается (Вилен. 1907 г. 305 тыс., 1909 г. 314 тыс., 1911 г. 330 тыс.; Гродн. 1907 г. 235 тыс., 1909 г. 235 тыс., 1911 г. 246 тыс.; в Витеб. и Ковен. колеблется), кроме Могил. губ. (1907 г. 415 тыс., 1909 г. 397 тыс., 1911 г. 378 тыс.) и Мин. (1907 г. 521 тыс., 1909 г. 531 тыс., 1911 г. 347 тыс.), которая еще в 1909 г. занимала первое место (25,8% свиней района). Кроме Виленской и Гродненской губ., количество свиней на 100 сельских жителей падает: Ков. 1907 г. 23, 1911 г. 21; Мин. 1907 г. 22, 1911 г. 13; Могилев. 1907 г. 22, 1911 г. 18; Виленск. 1907 г. 19, 1911 г. 19; Витеб. 1907 г. 14, 1911 г. 17; Гродн. 1907 г. 15, 1911 г. 15.

Таким образом, животноводство, количественно усиливаясь (по крайней мере, абсолютно) в Витебской губ., идет*) на убыль в Могил., в прочих подвергается*) колебаниям, но в общем отстает*) от роста населения. По сравнению с соседними районами, по данным 1909 г. Ветеринарного управления, сгруппированным по районам[33]), население нашего района богато свиньями (21 гол. на 100 сельских жителей — несколько больше по сравнению с данными комитетскими — при 20,4 в прибалтийских губерниях и 1,3—15,5 в остальных районах); овцами (23 — выше комитетского) богаче, чем соседние, юго-западные губ. (18,5) и Царство Польское (9,7), но беднее малороссийских (25,2) и прибалтийских губ. (33,0); крупным рогатым скотом (30,0 — ниже комитетского) богаче Царства Польского (19,7), юго-западных (20,5) и малороссийских губерний (24,5), но уступает прибалтийским губ. (38,9); лошадьми (14 — ниже комитетского) богаче Царства Польского (9,9), но беднее прочих своих соседей (14,4—14,8). Отдельные губ. района, как мы видели, более или менее отклоняются от средней по району.

Что касается птицеводства, то статистическими данными о численности разводимой по губерниям птицы мы не располагаем.

Отметим еще здесь играющее некоторую роль в нашем хозяйстве пчеловодство. По данным 1910 г.[34]), в районе числилось около 30 тыс. пасек (29.315) и более 300 тыс. ульев (309.643), в том числе 83% колод (257.581) и 17% рамочных, с 80 тыс. пудов (82.492) меда, проданного на сумму более 600 тыс. руб., 16 тыс. пудов (16.165) воска, проданного за 300 тыс. руб. 40% ульев приходится на Минскую губ. (122.491), из них лишь 4.480 рамочных (3,7% ульев губерн., при 13,1% в Могил., 26% в Витебск., 31,8% в Виленск., 39 3% в Гродненской и 40,0% в Ковенской), 22% меда (18 тыс. пудов) и 42% воска (6½ тыс. пудов); на Могил. 27% ульев (84 тыс.), 40% меда и 17% воска; на Витебск. 9% ульев, около 12% меду, 4% воска; на Вилен. 7% ульев, около 10% меда и 12% воска; на Ковен. 8% ульев, 9% меда и 8% воска; на Гродн. 9% ульев, 7% меда и 7% воска.

---

*) 1918 т.: шло..., подвергалось..., отставало...

[33]) Так как оффициальные данные разделяют наш район на Белорусские (со Смоленской) и Литовские губернии, то при объединении их и выделении Смоленской губ., нам пришлось установить лишь приблизительные (±) цифры.

[34]) Сборник статистико-экономических сведений по сельскому хозяйству, 1912 г.

IV.

Переходя к обзору торговых отношений района, мы прежде всего тановимся на путях сообщения[35]), как одной из главных предпосылок их развития. Водного пути наш край считает более 12 тыс. верст (12.227, в том числе 6.399 сплавных и 5.828 судоходных[36]): Минская губ. 3,9 тыс., Витебская 2,2 тыс., Виленская 2,1 тыс., Могилевская 1,7 тыс., Гродненская 1,3 тыс и Ковенская 0,8 тыс. верст. На 1 тыс. кв. верст приходится 45,8 верстового пути (при средней по 50 губ. Европейской России 19,4 версты, Царства Польского — 38,5): Витебская 57,7, Виленская 57,6, Минская 49,1, Могилевская 42,4, Гродненская 39,3 и Ковенская 24,4. В 1910 г. 82 тыс. верст грунтовых, 3.700 шоссейных ($1^1/_2$ тыс. в Гродн., около 800 верст в Могилев., в остальных губерниях по 330—390 верст) и 256 верст замощенных дорог, а всего 86 тыс. верст (Вилен. 24,8 тыс., Гродн. 23,5 тыс., Могил. 19,7 тыс., Ковен. 6,7 тыс., Мин. 6,0 тыс., Витеб. 5,0 тыс.). На 1 тыс. кв. верст по району приходится 322,1 версты грунтово-шоссейного пути: в Гродн. 691,2 в., Вилен. 670,3, Могил. 458,1, Ковен. 191,4, Витеб. 128,2 и Мин. 76,0. Рельского пути в 1909 г. насчитывалось около 6 тыс. верст (5.909), из них в Гродненской 1.309, Мин. 1.140, Витеб. 1.133, Вилен. 1.082, Могил. 705 и Ковен. 540. На 1 тыс. кв. верст приходилось по району 22 версты рельсового пути (при 11,7 50 губ. Европейской России, но 26,1 в Царстве Польском): Гродн. 37,3 (уступает лишь Варшав. 44,9, Петроков. 44,7, Моск. 44,0 и Седлецк. 37,5), Вилен. 29,1, Витебск. 29,0, Могил. 16,7, Ковен. 15,2 и Мин. 14,0. На 100 тыс. жителей обоего пола — 50 вер. пути (38,4 в 50 губ. Европейской России, 24,3 в Царстве Польском): Гродн. 66,4, Витеб. 61,8, Вилен. 57,5, Мин. 46,7, Могил. 32,8 и Ковен. 31,1. Данные эти ясно указывают, насколько обездолена естественными и искусственными путями Ковенская губерния. Болотистые пространства Минской губ. не дают развиться сухому пути, но этот недостаток отчасти компенсируется изобилием речного пути. Искусственными путями особенно богата Гродненская, отчасти Виленская губ. Вообще наш район обслуживается 8 железными дорогами и 1 подъездным путем. Полесские обслуживают 5 губерний района, Либаво-Роменская и Северо-Западная по 4 губ., Александровская и Риго-Орловвкая по 3 губ., Свенцянский подъездный путь 2 губ., Николаевская, Московско-Виндаво-Рыбинская и Привислинские по 1 губ. Из них Либаво-Роменская связывает непосредственно наш район (кроме Гроднен. и Витебск. губ.) с Либавою — одним из главных вывозных пунктов, Риго-Орловская — Ковенскую, Витебскую и Могилевскую губ. с Ригою, Московско-Виндаво-Рыбинская — Витебскую с Виндавою, Привислинские — Гродненскую губ. с таможнями Царства Польского: Вержболовом (Сувалкской губ.), Граевом (Ломжинской), Млавою (Плоцк.), Сосновицами (Петроковск.) по русско-прусской

---

[35]) Данные из Сборника статистико-экономических сведений по сельому хозяйству, 1912 г.

[36]) О состоянии пароходства можно судить по числу выбранных свидетельств на паровые суда — в 1910 г. 75 (Мин. 35, Могил. 15, Ковен. 14, Вит. 8, Гродн. 3. Вилен.—), — по данным Ежегодника Министерства Финансов, 1912.

границе[37]); посредственно, конечно, все губернии связаны железными дорогами и их ветвями со сказанными пунктами. Связь нашего района с австрийской и румынской границами и южными портами, как менее нас интересующую, оставляем в стороне.

По пути к рассмотрению торговаго движения остановимся еще на торговых предприятиях и торговом населении, поскольку они количественно выразимы. Первых, т. е. торговых предприятий, в 1910 г. насчитывалось (по годовым свидетельствам[38]) около 75 тыс. (при 26 тыс. в 3 прибалтийских, 76 тыс. в 3 юго-западных губ., 98½ тыс. в Царстве Польском). Уступая, как и во многих других отношениях, более развитому Царству Польскому и юго-западному району, край наш в общем обеспечен торговыми предприятиями и торговым населением. По губерниям последнее распределялось: 13,9 тыс. в Гродн., 13,3 тыс. в Мин., 12,9 тыс. в Вилен., 11,7 тыс. в Могил., 11,6 тыс. в Ковен., 11,2 тыс. в Витеб. Купцов 1 и 2 гильдии 3.629 (Витеб. 907, Могил. 668, Вилен. 576, Гродн. 555, Мин. 540, Ковен. 383). Приказчиков 16,7 тыс.[39]) (Витеб. 4,4 тыс., Могил. 2,7 тыс., Вилен. 2,7 тыс., Мин. 2,5 тыс., Ковен. 2,3 тыс. и Гродн. 2,1 тыс.), в том числе 440 комивояжеров (107 в Гродн. губ., 88 в Вилен., 83 в Витеб., 76 в Мин., 61 в Могил. и 25 в Ковен.). Здесь же следует отметить и потребительские общества, которые в распределительной функции торговли играют все более значительную роль. На 1 января 1912 г. их насчитывалось 322 (при 228 в 3 прибалтийск. губ., 922 в Цар. Польск., 1.245 в 3 юго-западн. губ.), из которых 109 в Ковен. (33%), 54 в Мин. (17%), 49 в Витебск. (15%), 47 в Вилен. (15%), 39 в Гродн. (12%) и 28 в Могил. губ. (8%)[40].

Переходим теперь к рассмотрению главных предметов торгового оборота нашего края.

По подсчету 1910 г. для 254 железнодорожных станций в пределах нашего края[41]), вывоз хлебных грузов (зерна, муки, отрубей) выразился в более чем 13½ милл. пудов (13.704 тыс.), из которых около ⅓ приходится на Ковен. губ. (4.410 тыс., или 32,2%), почти ¼ на Мин. (3.282 тыс. — 24%), 15,7% на Гродн. (2.146 тыс.), 10,3% на Могил. (1.411 тыс.), 9,1% на Витеб. (1.255 тыс.) и 8,7% на Вилен. (1.200 тыс.). Ввоз хлеба превысил вывоз почти в 2½ раза, достигнув почти 34 милл. пудов (33.900 тыс.), которые по губерниям распределялись: около ¼ падало на Витеб. губ. (8.218 тыс., или 24,2%), более ⅕ на Мин. (7.150 тыс. — 21,1%), 17,6% на Вилен. (5.980 тыс.), 15,3% на Гродн. (5.182 тыс.), 12,1% на Могил. (4.080 тыс.), 9,7% на Ковен. (3.290 тыс.). Таким образом перевес ввоза в район над вывозом из него составлял более 20 милл. пуд. По губерниям этот перевес,

---

[37]) Перевозки по русским железным дорогам. Часть II, вып. I, 1914 г. (Материалы к пересмотру торгового договора России с Германией и другими иностранными государствами). Изд. Министерства Финансов, Департамента железнодорожного дела.

[38]) Ежегодник Министерства Финансов, 1912 г.

[39]) По годовым и полугодовым свидетельствам.

[40]) Статистический ежегодник Совета Съездов на 1913 г.

[41]) А. Власов. Белоруссия и Литва (Статистико-экономические очерки областей), 1913 г.

или нудостача собственного хлеба, выражается*) в 6.963 тыс. пудов в Витебск. губ. (более $3^1/_2$ пуд. на 1 жителя), 4.780 тыс. пудов в Виленской (по $2^1/_2$ пуда на 1 жителя), 3.868 тыс. пудов в Мин. ($1^1/_2$ пуда на 1 жителя), 3.036 тыс. пудов в Гродн. ($1^1/_2$ пуда на 1 жителя) и 2.669 тыс. пудов в Могил. ($1^1/_5$ пуда на 1 жителя); в одной лишь Ковен. губ. вывоз больше ввоза на 1.120 тыс. пудов ($^2/_3$ пуда на 1 жителя). $^3/_4$ недостачи падает на пшеничную (главным образом), ржаную и друг. муку, крупу и т. д. (15 милл. пуд.) и лишь $^1/_4$ на хлебные грузы в зерне и другие хлебные продукты (5 милл. пудов). Более всего пшеничной и другой муки вывозит Ковенская губ. (на общее количество вывезенных из района 2.668 тыс. пудов Ковен. приходится 760 тыс. пуд. — 28,5%), но ей не хватило 859 тыс. пуд.; затем Минская (709 тыс.), с недостачей 2.742 тыс.; Витебская (518 тыс.), с недостачей 1.720 тыс.; Виленская (335 тыс.), с недост. 1.980 тыс.; Гродненская (216 тыс.), с недост. 2.582 тыс.; Могилевская (130 тыс.), с недост. 2.259 тыс. Ввоз хлебных грузов в зерне (ржи, овса, ячменя, пшеницы) — более $12^1/_2$ милл. пудов (12.679 тыс.), вывоз 5 милл. (5.050 тыс.), т. е. недостаток в $7^1/_2$ милл. (7 629 тыс.). Больше всего зерновых хлебов вывозит Ковенская губ. (2.209 тыс. пуд. — 43,7% вывозимых из района), с перевесом над ввозом в 980 тыс. пуд., в остальных губ. — превышение ввоза над вывозом (в Мин. вывоз 1.586 тыс. — ввоз 1.929 тыс. = — 343 тыс.; Могил. выв. 233 тыс. — ввоз 1.345 тыс. = — 1.112 тыс., Гродн. выв. 374 тыс. — ввоз 2.109 тыс. = — 1.735 тыс.; Витебск. выв. 309 тыс. — ввоз 2.598 тыс. = — 2.289 тыс.; Вилен. выв. 339 тыс. — ввоз 3.469 тыс. = — 3.130 тыс. Все остальные хлебные продукты (отруби, льняное, отчасти конопляное семя и друг.) дают превышение вывоза над ввозом не только в Ковенск. губ., но и вообще в районе в $2^1/_2$ милл. пуд. (вывоз 5.986 тыс., ввоз 3.411 тыс. = — 2.575 тыс.), за исключением Минской губ. (выв. 987 тыс. — ввоз 1.770 тыс. = — 783 тыс.): Витеб. 46 тыс. (выв. 428 тыс., ввоз 382 тыс.), Вилен. 330 тыс. (выв. 526 тыс., ввоз 196 тыс.), Могил. 702 тыс. (выв. 1.048 тыс., ввоз 346 тыс.). Ковен. 999 тыс. (выв. 1.441 тыс., ввоз 442 тыс.) и Гродн. 1.281 тыс. (вывоз 1.556 тыс., ввоз 275 тыс.).

Итак, вывоз хлебных грузов из пределов района (1910 г.) достиг $13^1/_2$ милл. пудов (5 милл. зерновых хлебов, $2^1/_2$ милл. пшеничн. и иной муки, крупы и др., 6 милл. отрубей, семени и т. п.), ввоз же в губернии нашего края превысил $33^1/_2$ милл. пудов ($12^1/_2$ милл. зерновых, $17^1/_2$ милл. муки и крупы, $3^1/_2$ милл. отрубей, семени и др.). Так как данные нашего источника[42]) обобщены по этим трем группам (зерна, мука и прочие продукты), — кстати, третья группа в числе почти не отмеченных, здесь нами более детализирована по губерниям, — то мы лишены возможности точнее выделить из них отдельные хлеба и определить роль каждого из них в краевом грузообороте. Мы лишены также возможности — за недостатком у нас соответствующего статистического материала — количественно выразить их роль в товарообмене с Германией. Только в самое последнее время

---

*) 1918 m.: выражался.

42) А. Власов. Белоруссия и Литва (Статистико-экономические очерки областей), 1913 г.

Министерством Финансов составлено распределение перевозок главнейших товаров по губерниям и областям, портам и пограничным пунктам, но как раз данные, касающиеся распределения зерновых хлебов, во время составления настоящей сводки (в начале 1914 г.) еще не были изданы. Кроме железно-дорожного сообщения с портами и границею, вывозная торговля нашего края пользуется еще водными (Зап. Двиной и Аа с Ригой, Неманом с его притоками и Зап. Бугом, впадающим в Вислу по русско-прусской границе, не говоря о текущих на юг реках Гродн., Мин. и Могил. губ.) с отдаленной от железных дорог границей по Ковенской губ., с таможнями Юрбург, Таурроген, Горжды и друг. Только первые водные пути, особенно Неман, — играют большую роль в торговых сношениях с заграницей, преимущественно в экспорте льна, ковенская же сухопутная граница имеет лишь узко-местное значение и обороты ее сравнительно незначительны. Ценность всех товаров, вывезенных в 1912 г. из ковенской таможни в Пруссию, включая и лежащий в Курляндской губ. Поланген, определяется почти в 10 милл. руб. (9.816 тыс.), из коих на Юрбург приходится более 6 милл. (6.256 тыс.), а ценность ввоза в $1^1/_2$ милл. (1.460 тыс.), в том числе на Юрбург падает более 800 тыс. (823 тыс.), при вывозе Вержболова в 65 милл. и ввозе в 150 милл., вывозе Либавы в 65 милл. и ввозе в 38 милл., вывозе Виндавы в 95 милл. и ввозе в 24 милл., вывозе Риги в 24 милл. и ввозе в 100 милл. руб.[43]). По сводке отчетов таможен и таможенных запасов в Ковен. губ. за тот же год, доставленных таможенным инспектором в Комиссию по созыву районного съезда Российской Экспортной Палаты, из 10 миллионов рублей вывоза из этих таможен более 6 миллионов (6.101 тыс.) падает на лесные грузы (5.152 тыс. на Юрбург — транзит сплавляемого по Неману леса Ковен., Вилен., Гродн. и Мин. и лежащей вне нашего района Сувал. губ.), на зерновые хлеба менее 600 тыс. (667 тыс. пудов на сумму 588 тыс. руб.). По Зап. Двине, Зап. Бугу и другим рекам тоже преимущественно вывозится лесной товар, причем большая часть сплавленного (по Зап. Двине) в Ригу леса там же остается; хлеба в сплаве почти не участвуют. Что же касается хлебных грузов по железным дорогам, то таковые лишь в неурожайные годы в средне-восточной России идут на восток в большом количестве, соседние с юга юго-западные и черноземные губернии сами снабжают наш край излишком своего хлеба, особенно пшеницей и пшеничной мукой, и литовско-белорусскому хлебу и другим сельским продуктам приходится искать рынка на западе (в Царстве Польском — хлеб из Гродн. и др. губ.) и севере, северо-востоке, а главным образом — за границей, т. е. преимущественно в Германии, причем последняя (Кенигсберг) в значительной степени играет лишь роль передатчицы в Зап. Европу. Вывозится главным образом (через Либаву, Ригу, Виндаву, Вержболово) овес, рожь, ячмень, гораздо менее — пшеница, горох, отруби, конопляное и особенно льняное семя, выжимки льняные и конопляные. Лен, по имеющимся данным, несмотря на постепенное сокращение площади его посева, все еще продолжает*) занимать в вывозе края значительное место. Так, в 1910 г. из общей суммы

---

[43]) Обзор внешней торговли России по европейской и азиатской границам за 1912 г. Часть 7. 1913 г. Изд. Департамента таможенных сборов.

*) 1918 m.: продолжал.

отправлений льна по империи (18 м лл. 275 тыс. пудов) на долю нашего края приходилось 17,9% (3.282 тыс. пудов), привезено же было лишь 269 тыс. пудов (в Витебск. губ., что, вероятно, следует поставить в связь с наличностью здесь большой льнопрядильной фабрики „Двина"). За границу (точнее, в порты и пограничные пункты) вывезено было (по жел. дор.) 2.567 тыс. пудов, что составляет 78,2% всех отправлений краевого льна (при 73,9% по империи), или 19,0% общеимперского льняного экспорта. Участие в краевом экспорте по губерниям выражалось в 49,5% Витебск. (1.271 тыс. пудов), 20,9% Могил. (536 тыс.), 20,2% Ковен. (519 тыс.), т. е. 9/10 краевого экспорта падает на эти три губернии, а на остальные 5,5% Вилен. (142 тыс.), 3,8% Мин. (97 тыс.) и лишь 2 тыс. пудов Гродн. (при общем ее льноотправлении в 4 тыс.). Вывоз идет через прибалтийские порты (1.067 тыс. пудов, или 41,5%), преимущественно из Витебск. и Ковен. губ. — 951 тыс., главным образом, через Ригу, отчасти Виндаву), по русско-прусской границе (916 тыс., или 35,8%, преимущественно Витебск., Могил. и Ковен. — 805 тыс., через Вержболово) и русскк-австрийской (583 тыс., или 22,7%, через Границу, преим. из Могилев. и Витебск. губ. — 395 тыс.). Вывозимый из нашего района лен составляет 11,1% вывозимого через прибалтийские порты общеимперского льна, 35,1% — по прусской и 22,3% — по австрийской границе. Доля участия краевого льна в общеимперском льняном экспорте значительна по всем трем границам; лишь по черноморско-азовскому участку отправлено всего 1 тыс. пудов.

Приводим теперь некоторые данные относительно перевозки и экспорта животных. По данным 1910 г.[44]), из пределов района отправлено лошадей 11.775 штук или 3,7% имперского экспорта лошадей, привезено же 11.622, т. е. отправка превысила привоз лишь на 153 лошади (на 1,3%). Отправка больше привоза была лишь в трех западных губерниях — в Вилен. на 1.981 лош. (2.969 — 988), Гродн. на 1.248 (2.410—1.162) и Ковен. на 993 (2.080—1.087), в восточных больше был привоз — в Мин. на 170 (1.623 отпр. — 1.793 получ.), Могил. на 617 (1.112 отпр. — 1.729 пол.) и Витебск. на 3.282 (1.581 отпр. — 4.863 пол.). За границу вывезено 5.134 лош. — 43,6% отправлений по району, или 8,4% имперского экспорта лошадей заграницу, прибыло же лишь 320 лош. (3,5% имперского лошадиного импорта — 130 в Витеб., в остальные губ. по 20 - 50 штук, преимущественно из Петербурга и Риги). В действительности вывезено на 361 лош. больше (перевод по Ковенской границе[45]); сколько придено лошадей тем же путем, у нас нет сведений. Участие отдельных губерний в вывозе района заграницу (считая и переведенных лошадей из Ковен. губ.): 36,8% Вилен. (2.022), 36,5% Ковен. (1.646 по жел. дор. + 361 перевод = 2.007), 9,0% Витебск. (494), 8,5% Мин. (469), 6,8% Гродн. (376) и 2,3% Могил. (127). Лошади вывозятся через прибалтийские порты (3.025 — 55,0% краево-лошадиного, или 12,0% имперско лошадиного — через прибалтийские порты — экспорта, главным образом из Ковен. губ. 1.625 — через Либаву, Ригу), по прусской границе (2.366 вместе с перевед. — 43,0% краевого лошадиного, или 13,4%

---

[44]) Обзор внешней торговли за 1912 г., 1913 г. Изд. Департ. тамож. сборов.

[45]) Сводка таможенных отчетов по Ковенской губ.

имперского лошадиного по прусскому участку экспорта, преимущественно из Виленской губ., также Гродн., Мин., перевод из Ков.); на остальные участки границы приходится лишь 86 лошадей.

Грузооборот мяса и убойного скота, играющий большую роль в торговых сношениях с Германией, в 1910 г. выражался в следующих цифрах[46]). Мяса, кроме свинины, край наш отправил по жел. дор. 548 тыс. пуд. и получил 50 тыс. пуд., т. е. отправил на 498 тыс. пуд. больше полученного; три губернии — Витебск. (169 тыс.), Мин. (140 тыс.) и Ков. (92 тыс.) только отправляют, остальные отправляют и получают (Могил. отправ. 56 тыс., получает 2 тыс., Вилен. отправ. 47 тыс., получ. 9 тыс., Гродн. отпр. 44 тыс., получ. 39 тыс.), причем Витебская губ. по отправлению несвиного мяса занимает 9-ое место в ряду других губерний империи (Тобол. 690 тыс., Томская 663 тыс., Оренбургск. 610 тыс., Акмолинская 610 тыс., Псковская 289 тыс. и т. д.). Перевозка крупного рогатого скота по нашему району выразилась в 41,6 тыс. штук отправленных и 32 тыс. шт. прибывших, или 9,6 тыс. шт. в пользу отправления. Больше всего отправляет Минская губ. (22,3 тыс. отпр. — 7,5 тыс. приб. = + 14,8 тыс. отправл.), затем Гродн. (12,2 тыс. отпр., — 2,9 тыс. получ. = + 9,3 тыс. отправ.), Могил. (2,7 тыс. отправл. — 2,8 тыс. получ. = — 0,1 тыс. получ.), Витебск. (2,5 тыс. отпр. — 2,9 тыс. получ. = — 0,4 тыс. получ.), Вилен. (1,9 тыс. отпр. — 16,0 тыс. получ. = — 14,1 тыс. получ.), а Ковенская только получает (0,7 тыс.) и ничего не отправляет. Виленская губ. принадлежит к самым крупным рынкам в этом отношении (после Петербургской 274,3 тыс., Московской 261,2 тыс., Варшавской 125,4 тыс., Петроковской 48,2 тыс., Черноморской 27,2 тыс., Херсонской 15,4 тыс. и Бакинской 14,8 тыс. получ.). Главнейшими пунктами отправления крупного рогатого скота в нашем крае является Брест в Гродн. губ. (7,6 тыс. отправл., 0,8 тыс. получ.) и Мозырь Минск. губ. (5,1 тыс. отпр.). Свинины и свиного сала отправлено 120 тыс. пуд., получено 37 тыс., т. е. отправлено больше, чем получено, на 83 тыс. пуд. Витеб. отправила больше на 73 тыс. (77 тыс. — 4 тыс.), Мин. на 20 тыс. (31 тыс. — 11 тыс.) и Могил. на 7 тыс. (10 тыс. — 3 тыс.), а губернии, составляющие западную часть района, получили больше, чем отправили, — Ковенская на 2 тыс. (2 тыс. отправл. — 4 тыс. получ.), Вилен. на 3 тыс. (только отправлено) и Гродн. на 12 тыс. (только отправлено). По перевесу отправлений свинины и свиного сала над получениями Витебская губ. занимала 9-е место в империи, т. е. то же, что и по отправлению остального мяса; главным пунктом отправления является Невель. Свиней по району отправлено 77 тыс. штук и получено 24 тыс., перевес отправки в 53 тыс. шт.: Гродн. в 23,6 тыс. (31,5 тыс. отпр. — 7,9 тыс. получ.), Мин. в 13,3 тыс. (24,0 тыс. отпр. — 10,7 тыс. получ), Ковен. в 7,9 тыс. (9,9 тыс. отпр. — 2,0 тыс. получ.), Витеб. 1,1 тыс. (только отправл.); в остальных перевес получения — Могил. 0,4 тыс. (только получение), Вилен. 2,5 тыс. (10,5 тыс. отпр. — 13,0 тыс. получ.). Гродненская губ. занимает 6-ое место по отправлению свиней (после Полтавской 88,8 тыс., Люблин. 86,4 тыс., Седлец. 67,4 тыс., Волын. 64,0 тыс. и Бессарабской 35,3 тыс. Главнейшие пункты их отправления: Замирье, Мин-

---

[46]) Мясо и убойный скот (Материалы по пересмотру торговых договоров, изд. Российской Экспортной Палаты, 1913 г.).

ской губ. (10,4 тыс.), Волковыск, Гродн. (7,8 тыс.), Игналино, Вилен. (7,6тыс.); получения — Вильно (9,5 тыс.), Минск (8 тыс.). Перевозка баранов и овец в пределах нашего края незначительна — всего по 200 штук отправления в Минской и Витебской губ. Масла[47]) отправлено 224 тыс. пуд. и получено 94 тыс., или отправлено больше получ. на 130 тыс. пуд. (Витебск, отправила 56 тыс., получила 16 тыс. = + 40 тыс.; Ковен. отправ. 49 тыс. получ. 1 тыс. = + 48 тыс.; Гродн. отправ. 38 тыс., получ. 16 тыс. = + 22 тыс.; Мин. отпр. 36 тыс., получ. 9 тыс. = + 27 тыс.; Могил. отправ. 23 тыс., получ. 2 тыс. = + 21 тыс.; Вилен. отпр. 22 тыс., получ. 50 тыс. = — 28 тыс., причем вся получка падает на г. Вильно).

Данных относительно распределения импорта и экспорта масла, свинины и иного мяса, птицы (гусей), яиц по губерниям мы еще не имеем. Вывоз крупного рогатого скота заграницу минимальный: из 6.327 штук отправленных до портов и таможенных пунктов 4.771 пошло на убой в Петербург (Мин. 1.568, Вилен. 930), 1.305 в Ригу (Витебск. 1.165). Из прибывших в 1910 г. от портов и пограничных пунктов 1.660 штук большинство приходится не на балтийский и русско-прусский участки, а на черноморский (1.039 из Ростова на Дону[48]).

Из 7.267 отправленных районом в 1910 г. к портам и пограничию свиней 4.536 приходится на Либаву (Мин. 2.570, Гродн. 779, Вилен. 725, Ковен. 462), 835 на Ригу (Витеб.) и лишь 1.808 на русско-прусскую границу (в Сосновицы — единственный пропускной пункт, Гродн. 1.472 и Мин. 336), прибыло же от портов (Петербурга, Либавы) и от Вержболова всего навсего 77 штук[49]). Остальные губернии лишь изредка посылают свиней в Пруссию (Могил. 1904 г. 840 шт., Витеб. 1903 г. 190, Вилен. 1906 г. 45[50]). Общеимперский экспорт свежего мяса в Германию в 1910 г. составлял $1^1/_2$ тыс. пуд. (по рус. прус. участку), по балтийскому в другие страны — 11 тыс.; соленого, копченого и вяленого мяса — в Германию 15 тыс. (по прус. участку 3,4 тыс. и 11,6 тыс. из отправл. по балтийск. 35 тыс.); свежей свинины в Германию 66 тыс. (по рус. пруск. участку); по балтийск. в другие государства 23 тыс.; соленого и копченого свиного мяса в Германию 0,8 тыс. (рус. прус. 0,3 тыс. и 0,5 тыс. из 409 тыс., отправленных по балтийск., в том числе 408 тыс. в Великобританию); битой домашней птицы в Германию 263 тыс. (прус. 99 тыс. и 164 тыс. по балтийск. из 583 тыс., в том числе в Великобританию 326 тыс.); коровьяго сыра в Германию 18 тыс. (прус. 4,1 тыс. и 13,9 тыс. из 23 тыс. по балтийскому участку); коровьяго масла в натуральном виде 313 тыс. в Германию (по рус. прус. участку); консервированного коровьего масла 5,7 тыс. (по рус. пруск.) в Германию, по балтийск. в другие страны 3,1 тыс.; творога и сметаны в Германию (по рус. пруск) 90 тыс.; масла в Германию 1.020 тыс., в том числе по русско-прусской гра-

---

[47]) Молочные продукты (Материалы по пересмотру торговых договоров, изд. Российской Экспортной Палаты).

[48]) Перевозка по русским железным дорогам, ч. II, вып. I.

[49]) Перевозка по русским железным дорогам, ч. II, вып. I.

[50]) И. Я. Кишкель. Русский экспорт свиней в Германию. Материалы по пересмотру договора с Германией, изд. Российской Экспортной Палаты, 1913 г.

нице 51 тыс., остальное по балтийскому участку в Великобританию 1.648 тыс., Данию 593 тыс.; яиц в Германию 866 милл. штук (866.081 тыс.) — по пруск. границе 489½ милл. — Великобрит. 1 миллиард (1.086.336 тыс.), Голландию 174 милл. (174.026 тыс.); вообще по балтийскому участку более 1½ миллиарда штук (1.726.810 тыс.); живых гусей в Германию 6.452 тыс. штук (6.205 тыс. по прусскому и 247 тыс. по австрийскому участку); домашней живой птицы в Германию 2.439 тыс. штук (2.189 тыс. по прусскому и 250 тыс. по австрийскому участку[51]). Какое место в этом экспорте занимает наш край, пока — за недостатком данных — трудно судить.

Выдающуюся роль в экспорте района играют лесные материалы. В виду того, что этому вопросу будут посвящены отдельные очерки*), мы ограничимся здесь лишь некоторыми сведениями. Нам уже известен вывоз леса через таможни Ковен. губ. в 1912 г. на сумму 6 милл. руб., из которых около 1 милл. дала одна Ковен. губ. сухим путем, остальные же 5 милл., сплавленные по Неману, делятся между нею и другими принеманскими губерниями; лесных оборотов других водных путей по отношению к нашему району здесь мы не будем касаться. Значение неманского лесного экспорта видно из сравнения сплавленных по Неману лесных материалов с вывозом (сплавом) их по другим пунктам: в 1910 г. через юрбургскую (неманскую) таможню вывезено 57 милл. пуд. леса, в то время как через Ригу 93 милл., Либаву 10 милл., Виндаву 19 милл., по Неману (по Висле, наряду с губерниями Царства Польского, в сплаве участвует и Гродн. губ.) 20 милл.[52]). По данным 1909—1911 г.[53]), ежегодный грузооборот лесных материалов, кроме дров и лесных товаров, в среднем выражается для нашего края почти в 96 милл. пуд. (95.927 тыс.) отправления, т. е. в 17,0% общеимперского лесного отправления по европейской границе, и около 3 милл. (2.741 тыс.) получки; другими словами, отправление в 35 раз превышает получку (61,4% получки приходится на Гродн. губ. — 1.684 тыс., Мин. и Могил. совсем не получают, Вилен. 17,2% — 470 тыс., Ковен. 13,1% — 358 тыс., Витебск. 8,3% — 229 тыс.). Более интересующее нас отправление по губерниям района распределяется**): Мин. 42,7% (40.997 тыс. пуд.), Могил. 18,3% (17.308 тыс.), Вилен. 13,0% (12.454 тыс.), или ¾ (74%) падает на три юго-восточных губ.; Гродн. 11,3% (10.813 тыс.), Ковен. 9,2% (8.873 тыс.), Витебск. 5,5% (5.282 тыс.). Половина (почти 50,0%) отправляемого районом лесного материала направляется к портам и пограничным пунктам, т. е. преимущественно за границу (направляемое к пограничию — исключительно за границу) — 47.849 тыс. пуд., или ³/₁₀ общеимперского лесного вывоза

---

[51]) Вывоз российских товаров заграницу. Свод данных русской статистики внешней торговли. Изд. Минист. Финансов Департамента Таможенных сборов, 1913 г.

*) Be šios bendros apžvalgos suvažiavimui buvo parūpinta dar kitų pranešimų.

[52]) Русский лесной экспорт и его положение на международном рынке (Материалы по пересмотру торговых договоров. Изд. Совета Съездов представителей промышленности и торговли), 1913 г.

[53]) Перевозки по русским железным дорогам, ч. II, вып. I.

**) 1918 m.: распределялось.

(30,7%). Распределение этого преимущественно заграничного экспорта по губерниям следующее: Мин. 40,7%, Ков. 15,9%, Могил. 13,7%, Вилен. 11,0%, Гродн. 10,6%, Витеб. 8,1%. Наиболее (относительно) значительную роль экспорт играет в Ковен. губ. — 85,6% лесного железнодорожного отправления (напоминаем — кроме дров и лесных товаров) и в Витеб. — 73,1%, т. е. в прилегающих к прибалтийским губерниям частях, затем Мин. 47.5%, Гродн. 47,0%, Вилен. 42,4% и Могил. (наиболее отдаленной от границы) 37,5%. В то время, как общеимперский (Европ. России) лесной экспорт по пограничным участкам распределяется: по балтийскому 49,0%, прусскому 22,9%, австрийскому 5,2%, черноморско-азовскому 22,8%, экспорт нашего края выражается в 21½ милл. — 43,9% по балтийскому (29% имперско-балтийского экспорта леса), 20½ милл. — 42,2% по прусскому (59% импер. прус.), 3½ милл. — 7,8% по австрийскому (47½ импер. австр.) и 2½ милл. — 6,1% по черноморско-азовскому (8% имперского черноморского лесного экспорта), т. е. наш край более равномерно, чем империя, распределяет*) свой лесной экспорт по балтийскому и прусскому участку, на которые приходится у него 86,1% (при 71,9% импер.) лесного экспорта, причем в общеимперском экспорте он играет относительно бо́льшую роль особенно по русскому и австрийскому участкам. В балтийском железнодорожном лесном экспорте нашего края на Ков. губ. приходигся 33,2%, Мин. 24,8%, Витебск. 16,8%, Могил. 16,4%, Вилен. 8,2% и Гродн. 1,0%; в русско-прусском на Мин. 48,6%, Гродн. 21,4%, Вилен. 14,9%, Могил. 11,6%, Ковен. 2,1% и Витебск. 1,6%; в русско-австрийском ⅗, в черноморско-азовском ⅔ приходится на Мин. губ., остальное на Могил., в русско-австрийском также на Вилен. и Гродн. Данные относительно балтийского и прусского участков, при присоединении к железнодорожному также нежелезнодорожного (по Ковен. губ.) сухопутного и водного экспорта, очевидно, должны несколько измениться: в первом случае — в пользу Витебской, отчасти Ковен. и Вилен. губ., а во втором — в пользу Гродн. и Ковен. Либава, Рига, отчасти Виндава стягивают к себе лес по балтийскому участку, Вержболово, Шипиорно, Александрово, Сосновицы и друг. — по прусскому, Граница — по австрийскому, Одесса, Николаев — по черноморскому. Вывезенные через прусскую границу, в значительной степени и через балтийские порты, лесные материалы идут главным образои в Мемель, Кенигсберг, Тильзит, Данциг и на друг. восточные, отчасти и западно-прусские лесопильные заводы, фабрики целлюлозы и др. По сообщению Виленского таможенного инспектора, на вывозимом из нашего края лесе в Восточной Пруссии работают около 100 лесопильных заводов[54]).

Таким образом, мы рассмотрели с большей или меньшей полностью (в зависимости от досгупного нашему пользованию материала) главные предметы краевого экспорта — хлебные грузы, лен, животные, лесные материалы. Продукты животноводства — мясо, свинину, домашнюю птицу, яйца — нам пока что — за недостатком опубликованных данных, отсутствием или неполучением соответствующей литературы — не удалось выделить из общего

*) 1918 т.: распределял.

[54]) Выписка из отчета расп. таможен. инспект. за 1912 г., сообщенная в Комиссию по созыву районного съезда.

грузооборота (в том числе и хлеба) района или общеимперского вывоза.

Что же касается импорта, особенно тех его предметов, которые имеют большое значение в сельском хозяйстве, то здесь мы имеем менее полные данные по отношению к пашему краю. Приведем лишь данные о ввозе к нам земледельческих машин и орудий только что опубликованные. Вообще привозится**) в наш район из других губерний и из-за границы лишь на 51,2% больше, чем вывозится**) из него (отправление 410 тыс. пуд. — из Витебск. 115 тыс., Гродн. 86 тыс., Вилен. 76 тыс., Мин. 62 тыс., Ковен. 59 тыс. и Могил. 12 тыс.; прибытие 620 тыс.: Ковен. 127 тыс., Мин. 125 тыс., Витебск. 117 тыс., Гродн. 102 тыс., Вилен. 86 тыс. и Могил. 62 тыс.. — т. е. в каждой губ. получка больше отправления). К пограничным пунктам (балтийским, русско-прусским, русско-румынским и черноморско-азовским) отправлено 31 тыс. пудов (2,9% европейско-имперского отправления земледельческих машин и орудий к границе), получено же оттуда 207 тыс. (2,1% полученного по европейской границе), т. е. почти в 7 раз больше; о качественном превосходстве полученного над отправленным мы и не говорим. Отправлено: 9 тыс. в балтийские порты (5 Витебск., 3 Ковен. и 1 Мин.), 13 тыс. по русско-прусскому участку (9 Гродн., 2 Мин., по 1 Вилен. и Ковен.), 8 тыс. по черноморско-азовскому (7 Ковен., 1 Вилен.) и 1 тыс. по русско-румынскому (Могил.). Получено: по балтийскому участку 157 тыс. (почти 76% — Витеб. 55 тыс., Ковен. 33 тыс., Вилен. и Мин. по 18 тыс., Могил. 17 тыс., Гродн. 10 тыс.), по русско-прусскому 36 тыс. (Мин. 11 тыс., Вилен., Витеб. и Могил. по 6 тыс., Ковен. 5 тыс , Гродн. 2 тыс.) и русско-австрийскому 20 тыс. (Мин. 6 тыс., Гродн. и Ковен. по 5 тыс., Вилен. 4 тыс.[55]).

Из этих неполных, отрывочных и не всегда однородных данных, которые нам удалось собрать, мы более или менее уясняем себе экономический облик нашего края с его развитием сельского хозяйства и зарождающейся промышленностью, успевшею по некоторым отраслям прочно у нас обосноваться. Мы видим, какую значительную роль в экономической жизни края играют торговые сношения с Германией, Великобританией, Голландией, Данией, Францией, Бельгией (лен), Австрией и другими странами. Преимущественное значение, как рынка сбыта продуктов края и поставщицы изделий, отчасти хлебов и сырья, принадлежит Германии; даже южные части нашего края — Минская, Могилевская губ., которые отчасти тяготеют к южной черноморской и юго-западной границе (австрийско-румынской), все-таки главные свои торгово-экономические интересы сосредоточивают по прусско-балтийской границе. Ясно отсюда, насколько важное значение для нашего края, для всех его производительно-потребительских групп имеет сознательное отношение к торговым договорам, особенно с Германией.

**) 1918 т.: привозилось..., вывозилось.

[55]) Перевозки по русским железным дорогам, ч. II, вып. I.

M. Biržiškos „Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos" I knygos pavardžių rodyklė

Adelung'as — 203
Adomas Kuronietis — 337. Žiūr. Dambrauskas, A.
Aisopas (Ezop) — 91, 238, 256, 275, 391
Aišbė — 79, 93. Žiūr. Kriščiukaitis, Antanas.
Akas — žiūr. Haack.
Akelaitis (Akielewicz, Akiełajtis), Mikalojus — 75, 89, 213, 333, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 385
Albertinus Italus — 119
Albrektas Brandenburgietis — 71, 200
Alegambe, Pilypas — 363, 365
Alekna, A. — 97, 335, 345
Alekna (Aleknawiczia, Olechnowicz), K. — 89, 197, 384
Aleknavičius, Rapolas — 230
Aleksandras I — 170, 178, 182, 192, 393, 395,412, 414
Alfieri — 148
Algirdas — 10
Andžiulaitis-Kalnėnas, Juozas — 292
Angrabaitis, Juozas — žiūr. slap. Zanavikutis, A. Jonas.
Argentus, Jonas — 330
Arminas, Petras — 78, 93
Arndtas, Jonas — 243
Arnoldt, D. H. — 246
Artungas — 247, 248
Askenazy, Sz. — 411, 412, 416
Astikas (Oscik), Jurgis — 367
Augustaitis (P. A., Pr. A.), Pr. — 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 68, 154, 303
Augustas II — 22
Augustinas šv. — 88, 190, 401
Auszlawis — 340
Ažukalnis — 98. Žiūr. Zagurskis, Valerijonas.

B. — 21. Žiūr. Baužas.
Baczko — 203
Baginskis (Bagiński), K. — 86, 152, 176, 177, 392
Baironas — 78
Balevičius (Balewiczia), Enrikas — 216, 384
Balinskis (Baliński), Mykolas — 68, 88, 104, 112, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 133, 143, 165, 167, 168, 197, 218, 220, 221, 222, 329, 339, 340, 390, 399, 400, 404, 406
Baltramaitis, Silvestras — 9, 83, 187, 189, 190, 192, 209, 243, 365, 366, 381, 383, 400, 401, 402, 407, 409
Balvočius (J. Gerutis), Jonas — 82
Baranauskas (Baronas, Baranauckas, Baranauskis), Antanas — 71, 76, 78, 89, 92, 359, 384
Baranauskis, Ign. — 386
Baronas žiūr. Baranauskas, Antanas
Bartoszewicz, Kazimierz — 342, 345
Bartoševičius (Bartoszewicz, J. B.), Jul. — 109, 193, 194, 196, 353
Bartoševskis, Valentinas — 120
Bartsch (Barčas) — 204, 254, 257
Basanavičius, Jonas — 7, 77, 78, 81, 90, 92, 224, 225, 230, 369
Batoras, Steponas — 118
Baužas (Bohusz, Baguszas, Bagužas), Pranciškus Ksaveras — 14, 20, 21, 68, 73, 87, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 163, 167, 205, 206, 208, 263, 264, 286, 382, 388, 405, 406
Bekan, Marcin — 364
Belinas (Bellien), Jonas — 237
Bellarminas, R. — 229, 356, 402
Benislauskis, Kastantinas — 144
Bentkovskis — 263
Berentas, Jonas — 240, 242, 243
Bernatavičius, Peliksas — 14, 68, 87, 166
Beržanskis, Myk. — 133

Bezzenberger (Becenbergeris), Adalbertas — 9, 11, 14, 17, 83, 204, 380
Białobrzeski, Marc. — 267
Bialavičius (Białowicz), Valentinas — 121
Bielinskis (Bieliński), J. — 111, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 135, 144, 155, 165, 212, 214, 363, 364
Bikovskis, Ignotas — 148
Bildutis (Bilducius), Stepas — 367
Bilevičiai — 214
Biliūnas, Jonas — 80, 95
Birutė (Biruta) — 74, 169, 408
Biržiška (Biržiszka, Birżyszko, Beržiszka, M. B-ka), Mykolas—7, 83, 85, 101, 135, 138, 147, 154, 158, 168, 171, 181, 209, 210, 211, 270, 283, 341, 346, 366, 377, 386
Biržiška (Smutkelis), Vaclovas — 81, 82, 83, 187, 189, 193, 197, 198, 209, 219, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 246, 359, 361, 362, 364, 365, 366, 367
Bystroń, J. — 356, 380
Bitė — 79, 94. Žiūr. Petkevičaitė, Gabrielė.
B-ka, M. — 7, 12, 68, 90, 97, 150, 285, 289, 291, 303, 332, 362. Žiūr. Biržiška, Mykolas
Blau (Caesius), Pilypas — 237, 238
Boguslavskis, Vaitiekas — 146, 148
Bogušas, Tamas — 144
Bolėnas (Bohlen, Bohlen'as), P. von — 88, 203, 254
Bohomolcas, Pranas — 145
Bojeras, Laurynas — 117
Bonča-Tomaševskis, Mykolas — 148
Bopp — 88
Borzymowski — 380
Brandenburg, T. — 219, 403
Brandes'as — 8
Brandt (Brand'as) — 86, 204
Branickiai — 146
Brenšteinas (Brensztejn, Brenštein'as), M. — 9, 101, 115, 137, 147, 213, 214, 335, 370
Bretkūnas, Jonas — 71, 85, 86, 95, 201, 202, 204, 236, 354, 360, 388
Briukneris (Brückner), Al. — 101, 111, 112, 121, 122, 128, 129, 131, 132, 133, 136, 137, 139, 142, 256, 330, 378
Brodzinskis (Brodziński), Kaz. — 14, 15, 87, 206, 214
Brown, Jus. — 365
Brunza — 88
Bruožis, A. — žiūr. slap. Klaipėdiškis, A. B. ir Probočių Anūkas.
Bugienis, Tadeušas — 284
Burba, Aleksandras — 77, 381
Bušinskis (Buszyński), Ignotas — 212, 302, 331
Butvilas, Danielius — 121, 128, 135
Bžozovskis (Brzozowskis, Brzozowski), Karolis Martynas — 8, 134—135, 230

Caesius, Pilypas — 237, 238. Žiūr. Blau, Pilypas
Cecilija, karalienė — 120
Chaleckiai — 111
Chaleckis, Adomas — 366, 367
Chylińskis (Chyliński), S. B. — 201, 380
Chlevinskis, Mykolas — 196
Chlevinskis, Vlad. — 377
Chmieliovskis (Chmielowski), P. — 8, 104, 145, 146, 148, 166, 171, 174, 378, 410, 415, 417
Chodakovskis — 175
Chodkevičiai (Katkai) — 326
Chodkiewicz (Katkevičia, Katkevičius, Katkus), Jonas Karolius — 118, 135, 136, 327, 328, 331
Chodzka — 88
Chodzka, Ignotas — 144
Chodzka (Jan ze Świsłoczy), Jonas — 195, 199
Chodźko, Aleksandras — 394
Chomętowski, W. — 104, 145, 146
Chondzinskis, Jonas — 120
Ciechanowicze, kanaun. — 373
Ciplijauskas, Liud. — 386
Colupedius Pomeranus — 119
Comuleus, Aleksandras — 390
Culvensis žiūr. Kulvietis, Abraomas

Čackis (Czackis), Tadas — 14, 22, 73, 87, 154, 155, 159, 160, 163, 164, 174, 208, 209—210, 410
Čaplikas, Juozas — žiūr. slap. Šimtakojis
Čarnockis (Czarnocki, Dolęga-Chodakovski, Zorijanas), Adomas — 155, 410
Čartoryskis, Adomas — 199, 393, 401
Čerskis (Czerski), Stanislovas — 388, 405, 406
Čiulda, Juozas — 212, 216
Čiurlionis, Mikalojus — 81

Dach (Dakas, Dachius), Simanas — 237

Dagilis (Dogiel), Stanislovas — 78, 93, 162
Dambrauskas, (A. Jakštas, Adomas Kuronietis), Aleksandras — 78, 377
Danilavičius (Daniłowicz), Ignius — 22, 87, 88, 163, 164, 212, 216, 406
Dantė — 7
Daukantas (Dowkont), Simanas — 7, 22, 69, 75, 88, 92, 97, 165, 167, 168, 191, 197, 209, 212, 214, 215, 217, 222, 223, 224, 226, 230, 288, 333, 342, 344, 345, 355, 356, 358, 359, 382, 383, 384, 385, 387, 394, 396, 397. 398, 405
Daukša, Jonas — 358
Daukša, Ladislovas — 129
Daukša (Davksza, Daugsza, Daugšas, Dovkša, Dovkš), Mikalojus — 65, 72, 85, 95, 187, 188, 201, 219, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 379, 380, 389, 390
Daukšys, Edvardas Jokūbas — 341
Davainius (Davaina, Dovoina) - **Silvestraitis** (Vėversis, Vyturys, Žaltys), M. — 108, 218, 224
Debolius, Adomas — 130
Debouhr — 147
Dėdė Atanazas — 79. Žiūr. Pakalniškis, Kazimieras.
Dembovskis — 217
Denbno (Debno), M. — 335, 337
Dicelis — 240
Didžiulienė, L. — 230
Dikšteinas, S. — 378
Diza Scotus — 119
Dmochowski (Dmuchovskis), Fran. — 208, 269, 280
Dobilas — 82. Žiūr. Lindė, J.
Dogelis — 64
Dolenga (Dolęga-Chodakovskis), Zorijanas — 22, 155. Žiūr. Čarnockis, Adomas
Domejko, Ignas — 394
Dovydaitis (Dawidowicz), Juozapas Silvestras — 75, 89, 335, 384
Dovydas, Lukošius — 203
Drazdauskas, Antanas—žiur. Strazdas, Antanas.
Dropiowski — 21, 22
Ducis — 148
Duonelaitis (Donelaitis), Kristijonas — 7, 72, 86, 87, 91, 97, 164, 175, 201, 204, 205. 206, 235, 236, 238 240, 241, 244, 253, 254, 255, 259, 260, 262, 380, 391, 404
E., J. — 102. Žiūr. Eretas, Juozas
Ekaterina II — 414
Enrikas Valois — 353
Eretas (Ehret'as; J. E.), Juozas — 101, 102
Ertelis (Hertel), Pričkus Lorentas — 254, 255

Feldmanas, V. — 8, 19, 378
„F. L. R. S." — 237
Fortunatov, F. — 360
Friče — 8
Fromas (Gužutis), Aleksandras — 78, 79, 404

Gabrys, J. — 83. Žiūr. Paršaitis, J.
Gadonas, Vladimiras — 196, 207, 211
Gadzalis, kun. — 251
Gay. H. — 302
Gaidamavičius, Zigmas — 82
Gaigalaitis (Gaigalat), V. — 83, 243
Gailevičia (Gojlewicz), Bonaventūra — 191, 194, 207, 211, 382, 387, 401
Gałęzowski, Severinas — 394
Garšvila, Kristupas — 128
Gasztowtt, W. — 345
Gdl. — 220. Žiūr. Godlevskis.
Gediminas — 10, 13, 61
Geelhaar, R. — 248
Geitleris, L. — 358
Gelertas (Gellert), Christian Fürchtegott — 247, 253, 254, 255
Gerulaitis, A. — 156, 167, 198, 209, 409 žiūr. Jablonskis, Jonas
Gerulis, J. — 200, 237, 360
Gerutis, J. — 82. Žiūr. Balvočius, Jonas.
Gėtė (Goethe) — 7, 86, 204
Giedraitis, Juozapas Arnulpas — 18, 73, 87, 155, 157, 158, 160, 161, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 205, 206, 207, 211, 263, 381, 382, 387, 396, 397, 398, 400, 406, 418
Giedraitis, Merkelis — 65, 72, 329, 353, 355, 360, 363
Giedraitis, Motiejus — 353
Giedraitis, Simanas — 190, 194, 399
Giedraitis, Steponas — 189
Gieysztor, Jakób — žiūr. slap. Litwin.
Gieniusz — 194
Gilibert — 64
Gimžauskas (Gimžauckas), Silvestras — 78, 92

Gintyla — 207
Gira, Liūdas — 82, 229
Girštautas (Girsztowt), dr. — 343. Žiūr. Juzumas, J.
Gizevius, E. — 88, 257
Glazeris (Glazzeris) — 240, 242
Glogau — 88
Gloger, Z. — 104, 108, 109.
Godlevskis (Gdl.) — 220
Gołębiowski, L. — 109
Golicinas — 155
Gomalevskis, Petras — 344
Goremykin — 412
Górnicki, Ł. — 274, 275
Gorzycki, K. — 412
Gotšedas — 255
Grabovskis (Grabowski) — 337
Gralevskis — 131
Griškevičia (Hryszkiewicz), Maurikis — 165, 212, 394
Grochowski, Stan. — 278
Grunau — 203
Gurauskis, Juozas — 82
Gustaitis, Motiejus — 82, 368, 372
Gužutis — 78, 93, 96, 98, 149, 404. Žiūr. Fromas, Aleksandras

Haack (Akas) — 203, 240
Haldorus Norvegus — 119
Handelsmanas, M. — 378
Hartknochas (Hartknoch), Kristupas — 86, 156, 162, 163, 203, 218, 237
Hasenšteinas (Hassenstein), Walter — 248
Hassensteinaitė, Justina — 247—248
Herbačiauskas (Jaunutis Vienuolis), Juozas Albinas — 82
Herderis (Herder) — 86, 204, 240, 255
Hettner'is — 8
Hlebowicz, A. — 164
Hoffheinz — 243
Holovinas (Holowin, Holonsin), Ignatius — 112, 129
Homolickis — 164
Horainas, M. — 136, 189
Hriškevičius, Vaitiekus (Adalbertas) — 128
Hübneris — 246

Jablonskis, Jonas (A. Gerulaitis) — 78, 262
Jakobis (Jacoby), R. — 9, 88, 202, 241, 254
Jakštas, Adomas — 18, 78, 82, 94, 244. — Žiūr. Dambrauskas, Aleksandras.
Jakubowski, J. — 60, 62, 65
Jankus, Martynas — 255
Janulaitis (Lizdeika), Augustinas — 77, 156, 178, 212, 213, 342, 344, 345, 373
Jan ze Świsłoczy — 195. Žiūr. Chodzka, Jonas.
Jaroševičius (Jaroszewicz), Juozas — 68, 88, 105, 106, 117, 164
Jasaitis — 89
Jasikiewiczia (Jasiukiewicz), Rafal — 384
Jasiukaitis, Kastantinas — 80, 95
Jastšembskis (Jastrzembski), A. — 337
Jaunius, Kazimieras — 78, 361
Jaunutis Vienuolis — 82. Žiūr. Herbačiauskas, Juozas Albinas.
J. B. — 196. Žiūr. Bartoszewicz, Jul.
Jeżowski, Juozas — 394
J. J. W. — 219
J. K. — 347. Žiūr. Koncevičia, J.
Jocheris (Jocher), A. — 356, 365
Jogaila — 10, 340, 379
Jokantas, K. — žiūr. slap. Miškonis, K.
Joknavičia (Jachnowicz, Jachnovicz, Jakna, Jacknovicz), Jonas — 73, 115, 136, 188, 201, 330, 362, 363, 364, 365, 366, 367
Jolčys (Jolczyc), Mikalojus — 367
Jonas Kazimieras — 121, 145
Jonikavičia (Janikowicz, Jonikawiczia), Antanas — 344, 384
Jovaras — 80, 95. Žiūr. Krikščiūnas, Jonas.
Ir. Jonas — 9, 18, 91, 171, 210, 221, 292, 293, 372. Žiūr. Žilinskas, Jonas.
Iršų Jonas — 292. Žiūr. Žilinskas, Jonas.
Jucaitis, Pr. — 70
Jucevičius (Jucevičia, Jucewicz, Ludwik z Pokiewia), Liūdvikas Adomas — 68, 88, 107, 108, 109, 155, 156, 165, 167, 186, 207, 208, 212, 213, 214, 215, 218, 220, 221, 222, 224, 226, 229, 230, 403, 404, 405, 407, 408
Judickiai — 144
Jundzilła, Juozapas — 405
Jung — 385
Juodvalkis, T. — 108
Jurievičius (Jurjevičius), St. — 362, 405
Jurgis Fridrichas — 96
Jurgis Vilius — 236

Jurkūnas, Ignas — žiūr. slap. Šeiniu s, Ignas.
Jušinskis (Juszyński), M. H. — 118, 147, 365.
Juška (Juszkiewicz), Antanas — 78, 89, 90, 96, 97, 214, 226, 230, 257, 261, 288, 385
Juška (Juszka, Juszkiewicz), Jonas —78, 89, 261, 385
Juzumai — 344
Juzumas, J. — žiūr. Girštautas, dr.
Juzumas (Juzumawiczia, Juzumowicz), Tadas — 343, 344, 384
Juzumas (Juzumawiczia), Vincentas — 343, 384
Ivanavičia, Ferdinandas — 219
Ivinskis, Laurynas — 75, 88, 89, 92, 97, 214, 215, 261, 262, 263, 264, 269, 271, 272, 274, 275, 276, 278, 280, 283, 284, 285, 287, 288, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 325, 332, 333, 342, 343, 344, 347, 384

Kaczkowski, K. — 417
Kalenbachas (Kallenbach), J. — 171, 303, 369, 415
Kalvaitis — 254, 257
Kantas (Kant) — 86, 240
Kantrimas, Kaz. — 89, 217, 302
Kantrimas, Pel. — 302
Karamzinas — 155
Karlavičius (Karłowicz), J. — 154, 205, 213
Karpinskis (Karpiński), Fran. — 231, 270, 279
Karpis — 170
Kasakauskis (Kasakauckas, Kasakowski), Kalistas — 159, 384
Kasciuška (Kosciuška), T. — 170, 415
Kašarauskis (Kossarzewski) — 89, 347
Katelė (Katėla), J. — 224, 226, 231, 403
Kaunackiai — 359
Kaziliūnas, Pov. — 386
Kazimieras, karalaitis — 367
K. D. — 209
Keimelis, kun. — 239
Kėkštas — 95. Žiūr. Mačys, Jonas.
Kelkis — 88
Kempferis (Kempfer), Ernstas — 247, 248
Kempferis, Jonas Enrikas — 259
Keppenas (Keppen), Petras — 21, 156, 159, 167, 187, 198, 204, 205, 302
Kęstutis (Keistutis) — 10, 13, 74, 169, 407
Keturakis — 149. Žiūr. Vilkutaitis, Juozas.
Kydius Danus — 119
Kirkoras — 344, 345
Kiškos — 327
Kitkevičius (Kitkus, Kikutis), Antanas — 88, 216, 326.
Klaipėdiškis, A B. — 83. Žiūr. Bruožis, A.
Kleinas (Klein), M. Danielius — 72, 96, 202, 203, 204, 236, 237, 238, 240, 242
Klementas, Antanas — 21, 88, 97, 147, 153, 154, 155, 158, 160, 161, 179, 180, 181, 183, 184, 191, 205, 206, 207, 211, 260, 270, 409
Kliukas (Kluk), kun. — 199, 402
Knogleris (Cnogler), Kvirinas — 117
Kobeckis, Jonas — 207, 211, 409
Kochanovskis (Kochanowski), Jonas — 231, 324, 331
Kochas (Cocceius), Jonas — 238
Kochovskis — 122
Kognovickis, Kazimieras — 144
Kojelavičiai — 115, 117
Kojelavičius (Kojelaitis), A. V. — 63, 66, 72, 86, 96, 131, 135, 162, 354, 356, 362, 363
Kojelavičius, Kazimieras — 135, 136
Kolbergas — 25
Kollątajas (Kołłątaj), Hugo — 174, 410
Kolmakov, N. — 415
Komulėjus, Aleksandras — 329
Konarskis, Stanislovas — 145
Koncevičia (J. K.), Jonas — 89, 230, 346, 347
Kondratavičius, Liūdas — 68, 89, 96, 206, 327
Konstantin Pavlovič — 182, 393, 416
Kornelis — 145
Korotinskis (Korotyński), Vincas — 340, 399
Kosmovskis — 121
Kosovskis (Kossowski), Ladislovas — 15, 134
Kotzebue, A. — 156, 164, 203
Krasickis (Krasicki), Ign. — 208, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 271, 279, 280
Krasinskis — 7, 14
Kraševskis (Krašiauskis, Kraszewski), Juozapas Ignas — 68, 88, 106, 110,

111, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 144, 145, 147, 164, 213, 330, 333, 344, 345, 365
Krauzė (Krause), G. — 239, 253, 254, 366
Krebijonas — 145
Kreicfeldas, prof. — 240
Krėvė, Vincas — 82. Žiūr. Mickevičius, Vincas.
Kriaučiūnas, Petras — 90, 209, 299, 347, 359
Krikščiūnas (Jovaras), Jonas — 80
Krylov — 384
Krinskis, A. — 378
Kriščiukaitis (Aišbė), Antanas — 79
Krüger, W. — 250
Krzeczetowski, Damas — 132
Kšivickis, Liudv. — 378
Kudirka, Vincas — 7, 77, 78, 94, 347, 382
Kukolnikas — 164
Kukta, J. — 326
Kulvietis (Culvensis, Kulviškis, Kulva), Abraomas — 71, 85, 200
Kun. Apysenis — 18. Žiūr. Prapuolenis, Kazimieras.
Kun. Tam. — 220
Kurschat, A. — 239
Kuršaitis, Pričkus — 9, 78, 88, 202, 257
Kušelis, J. — 144
Kušlikas, Albertas — 367
Kvantas (Kwand), Jonas Jokubas — 240, 241, 242, 244, 246

Labunauskis, Vaclovas — 357, 358
Landsbergis (Žemkalnis), Gabrielius — 82.
Lansedius Livones — 119
Laplace — 148
Lasicius (Łasicki) — 64, 218
Laurentius Gothus — 119
Lazdynų Pelėda — 79, 82, 95. Žiūr. Pšibiliauskienė, Sofija.
Ledesma, Jokūbas — 330, 356, 357
Leikus, L. — 230
Lekawiczia (Lachowicz), Jonas — 384
Lelevelis — 22, 87, 157, 158, 163, 167, 208, 212, 216, 263, 406
Lepneris (Lepner) — 86, 203
Lermontovas — 7
Lesingas (Lessing) — 86, 204, 240
Lhomond, K. — 198, 219
L. J. — 164
Liauksminas, Žygimantas — 135
Lichodzejevskis, Tadeušas — 216
Lietuvos Mylėtojas — 9, 83. Žiūr. Šliūpas, Jonas.
Lindė, J. — žiūr. slap. Dobilas.
Lindė, M. Samuėlius Bogumilas — 262, 263, 264, 279, 280, 281, 282, 308, 315, 323.
Lipiński, Augustinas — 117, 404
Lipiński, T. — 168
Lipštas — 89
Litwin — 414. Žiūr. Gieysztor, Jakób.
Liuras (Lühr), G. — 111, 112, 114, 122, 123, 124, 128, 129, 133
Liutkevičius (Liutkevičia), Anupras — 196, 211, 377
Lizdeika — 77. Žiūr. Janulaitis, Augustinas
Lizius, Enrikas — 240, 241
Loboiko, Jonas — 156, 164, 165
Lopacinskiai — 196
Lopacinskis, Ignotas Stasys — 147
Lopacinskis, Jonas Damininkas — 186, 189, 197, 365, 374
Lopuchin, A. P. — 192
Łoziński, Teodor — 394
Lubienskis, vysk. — 327
Ludwik z Pokiewia — 403, 404. Žiūr. Jucevičia, L. A.
Lukaševičius (Łukaszewicz), J. — 117, 119, 133, 136, 201, 329
Lunačarskis — 8

Mączyński — 271
Mačys (Kėkštas), Jonas — 78
Mačiulis (Maironis), Jonas — 78
Maironis — 9, 78, 82, 83, 93, 194, 218. Žiūr. Mačiulis, Jonas
Majus (Maj), Jonas — 174, 410
Malejevskis, Benediktas — 128
Maletius — 203
Malinowski, Mikalojus — 394
Marcinskas — 88
Marevičius, Ignotas — 148
Margalis — 94, 98. Žiūr. Šnapštys, J.
Matulionis, P. — 209
Mažvydas (Mažvidis, Mossvidius, Mosvidius, Mažvydis), Martynas — 71, 85, 86, 95, 200, 201, 202, 204, 236, 247, 354, 360, 380, 388
Mėrlinas (Mörlin), Mykolas — 239, 256
Michalas Lituanus — 62, 72, 85
Michalauskis — 146
Mickevičius, Adomas — 7, 14, 20, 22, 66, 68, 69, 74, 78, 82, 87, 96, 151, 164, 165, 166, 167, 171, 173, 212, 337, 347, 368, 369, 370, 371, 372
Mickevičius, Vincas — žiūr. Krėvė, Vincas.

Mickevičius, Vladas — 370
Mieleszka, Symforjon — 384
Miežinis — 220, 230
Miežinskis — 369
Miglovara, J. — 229. Žiūr. Milevskis, Juozas.
Mikuckis — 89
Mikuckis, Juoz. — 82
Milevskis, Juozas — žiūr. slap. Miglovara, J.
Milkė, Danielius — 259
Milkė, Danielius Pričkus — 243, 251
Milkė, Kristijonas — 254
Milkė (Mielcke), Kristijonas Gotlibas — 72, 155, 156, 202, 203, 204, 205, 218, 240, 243, 251, 254, 255, 263, 264, 286, 287, 289
Milkė, Petras Gotlibas — 243, 250, 259
Milkė, Teodoras — 259
Milkė, Teodoras Gabrielius — 243, 251
Milkės — 260
Milton — 385
Milukas, Ant. — 218, 229
Mindaugas — 10, 61
Mišk., K. — 291. Žiūr. Miškonis, K.
Miškonis, (K. Mišk.), K. — 159, 168, 209, 261, 266, 290, 295, 296, 305, 306, 307. Žiūr. Jokantas, K.
Młodzianowskis — 136
Mogėnas (Mogienas), Dam. — 194, 207, 382, 387, 401
Moygis, Kazys — 144
Moljeras — 146
Montvydas (Mantwidas, Montwid), Leonas — 216, 344, 384
Morauskis, Domas — 148
Morkūnas, Jokūbas — 380
Mościcki, H. — 22, 171, 175, 410, 411
Mostovskienė — 14
Mozeris — 254

N. — 21. Žiūr. Neliubavičius, Motiejus
Napoleonas I — 181, 192, 193, 207, 214
Narmuntas, Mikalojus — 131
Narmuntas, Vaclovas — 131
Naruševičius (Naruszewicz), Adomas — 21, 22, 136, 163, 208, 263, 266, 279, 280, 331
Nałkovskis, V. — 378
Neliubavičius (N.), Motiejus — 21
Nemcevičius (Niemcewicz), Julijonas Ursyn — 87, 165, 168, 208, 268, 388
Nemčevskis — 164, 217
Nepos, Korneljusz — 383
Neseckis — 356
Nesselmann, G. — 88, 204, 257, 380
Neubahr, L. — 237
Nevedomskis — 8
Nezabitauskiai — 111
Nezabitauskis (Nezabitauckas, Niezabitauckas), Kajetonas — 18, 87, 159, 165, 167, 197, 198, 204, 205, 207, 209, 210, 213, 216, 217, 218, 222, 263, 264, 302, 382, 388, 402, 409
Nezabitauskis (Nezabitauckas, Niezabitauckas, Zabitis, Niezabitowski), Kiprijonas Juozas — 88, 89, 156, 198, 199, 207, 211, 382, 388, 402
Nielubowicz Tukalski, M. — Žiūr. Neliubavičius, Motiejus
Nikolaj I — 416
Niurhenus Svecus — 119
Norbutas (Narbutt), Teodoras — 21, 22, 68, 88, 120, 154, 157, 161, 162, 164, 167, 168, 191, 209, 218, 219, 220
Novickis, Samuelius — 144
Novosilcev (Novosilcov), N. — 178, 414

Obrąpalskis — 131
Odinčius — 212
Odyniec, Antanas — 394
Oginskiai — 111, 144, 146
Oginskis — 89, 124
Oginskis, Irenijus — 344, 345, 385
Oginskis, Kazimieras — 124
Oginskis, M. — 21, 395
Oginskis, Vladimiras — 124, 125
Olševskis, M. — 9, 189
Omeras — 208
Onacevičius (Onacewicz), Žegota Ignius — 22, 87, 163, 164, 212, 216, 406
Opaliński — 275
Oracijus — 208
Osinskis (Osiński), Liudvikas — 87, 120, 206, 401
Ostermejeris (Ostermeyer), G. — 9, 202, 240, 241, 242, 243, 244, 251
Otrębski, J. — 370
Ovidius — 87, 154, 161
Oziminskis, Baltazaras — 120

Pabrėža (Pabrėžas), Jurgis Ambraziejus — 191, 212, 215, 344, 382, 388, 394, 402, 404, 405
Pacewicz, Dyonizy — 373
Pačebutas (Pačiabutas) — 64, 143
Pakalniškis (Dėdė Atanazas), Kazimieras — 79

Palemonas — 124
Paprockis — 86
Paršaitis, J. — žiūr. slap. Gabrys, J.
Pasargė (Passarge), L. — 259
Paškevičia, Juozapas — 208
Pečkauskaitė (Šatrijos Ragana), Marija — 79
Perkūnas, Jokūbas — 239
Petkevičaitė (Bitė), Gabrielė—79
Petkevičia — 96
Petkevičius, vysk. — 380
Petras iš Dusburgo — 203
Petras I — 110
Pierson'as, W. — 203
Pietaris, Vincas — 79, 93
Pigoń, St. — 303
Pilgrimas, Adomas Enrikas — 242, 250, 259
Pilsudskiai — 218
Pipin'as — 8
Płakiewiczia, Tadeusz — 384
Plioteris, Jurgis — 87, 168, 212, 358, 359
P-n, N. A. — 334
Pocius, Steponas — 327
Pocius, vysk. — 363
Poniatovskis (Poniatauskis), Stanislovas Augustas — 143, 146, 163, 300
Porzeckis, Jonas — 136
Posneris, S. — 378
Poška (Paškevičia, Poszka, Paszkiewicz), Dionyzas — 14, 17, 18, 21, 22, 69, 74, 75, 87, 88, 91, 97, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 167, 168, 181, 182, 183, 191, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 214, 215, 220, 222, 224, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 270, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 296, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 325, 331, 332, 382, 388, 397, 407, 408, 409, 411, 414
Potockis, L. — 214
Pott — 88
Požezinskis (Požezinskij), Viktoras— 386, 391, 393, 396
P. P. — 414
Praetorius — 86, 203
Praniauckas (Proniewski), Otton — 384
Praniauckytė — 89
Prapuolenis, Kazimieras — žiūr. slap. Kun. Apysenis.
Prekeris, J. — 302
Prekeris, Stan. — 218
Pričkus Augustas II — 122
Pričkus, elektorius — 238
Pričkus - Vilius — 237, 246
Prijalgauckas (Przyjałgowski), Kazimieras — 344, 384
Probočių Anūkas — 241, 242, 243. Žiūr. Bruožis, A.
Prochaska, A. — 60
Proniewski, F. — 193, 194
Proniewski, Otton — 359
Protasevičius, Valerijonas — 101, 329
Przyałgowski, Win. — 118
Pšeciševskis (Przeciszewskis), Rapalas — 373, 374
Pšeciševskis (Przeciszewskis), Stanislaus — 373, 374
Pšibiliauskienė (Lazdynų Pelėda), Sofija — 79
Puccitelli, Virgilio — 145
Puida, Kazys — 83, 90, 97, 210
Puškinas — 7, 78
Puzinai — 144
Puzyrevskij — 416, 417, 418

Raczkauskas (Raczkowski), Hieronim — 383, 384
Račkauskas (Karolis Vairas), Karolis — 82
Radvila, Alb. — 365
Radvilienė, Uršulė — 146, 147
Radvilos (Radvilai) — 73, 146, 162, 327
Rapagelonis (Rapagelionis, Rapolaitis), Stanislovas — 71, 85, 200, 388
Rasinas — 145
Reinholdas (Reinhold), H. — 9, 201, 202
Rėza, Liūdas Gediminas (Jedemin) — 9, 74, 87, 90, 91, 96, 156, 164, 175, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 219, 236, 243, 253, 254, 259, 262, 366
Riezanov, V. J. — 101, 102, 115
Rikovius — 240
Ryleev — 408
Rimavičia, Bruno Karolius — 344
Rimkevičienė — 218
Rysiński, Salam. — 265, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 276
Rogalis — 242
Rogalskiai — 217
Rogalskis, Adomas — 205, 216
Rogalskis, E. — 87
Rogalskis, Jonas — 302
Rogalskis (Rogalski), Leonas — 21,

159, 187, 198, 205, 207, 212, 213, 216, 217, 302, 406, 411
Roizius (Roysius) — 61, 102
Römeris, Mykolas — 9, 83, 224
Rostovskis (Rostauskas, Rostowski), J. — 64, 86, 104, 105, 106, 118, 119, 120, 121, 135, 364, 365, 366
Rostovskis (Rostowski), St. — 330, 363
Rotundus, Augustinas Mielecius — 61, 62, 66, 85
Rozvadovskis, I. — 366
Rūda, Gerardas — 168
Rudamina, Andrius — 327
Rudamina, Jonas — 327, 367
Rūgiai (Ruhigai) 72, 240
Rūgys (Ruhig), Pilypas — 17—18, 156, 203, 204, 205, 218, 238, 239, 241, 242, 255, 256, 259, 286, 287, 289
Rūgys (Ruhig), Povilas — 86, 96, 201, 203
Rukevičius (Rutkevičius, Rutkiewicz, Rutkowicz, Rukiewicz), Jonas — 118
Rulikowski, Meč. — 148
Rumiancevas (Rumiancev), Mikalojus — 156, 159, 199, 402, 409
Rūpeika (Rupeika), Juozapas — 87, 183, 196, 199, 207, 211, 263, 264, 344, 387, 401, 403, 414
Ruiz de Moros, Petras — 61

Šakalauskas (Ks. Vanagėlis), Ksaveras — 78
Salicaeus Hungarus — 119
Sankauckas, M. — 230
Sapiega — 115
Sapiegos (Sopiegos) — 146, 162, 327
Sapūnas — 202—203, 236—237
Sarbievius (Sarbievskis, Sarbiauskis, Sarbiewski), Motiejus Kazimieras — 64, 115, 117, 120, 135, 136, 209, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 363
Savickis, Antanas — 88, 190, 191, 207, 382, 387, 401, 409
Savickis, Juozas — 207, 211
Schleicher — 88, 347, 380
Schlözer — 63
Schrader, W. — 202
Schröder, W. — 251
Schütz, K. — 203
Schwede, R. — 202
Sembžickis (Sembrzycki), J. — 201, 357
Semevskij, V. — 414
Sestšencevičius, Bohušas — 193
Sittig, Ernst — 356
Skarbekai — 111
Skarga, P. — 275, 276
Skotas, Valteris — 166
Skrodskis (Skrodzki), Kazimieras — 380, 384
Slovackiai — 14
Slavackis — 7
Slavočinskis (Sławoczyński), S. M. — 189
Smigelskis, B. — 193, 194
Smiglеckis, Martinas — 110
Smolenskis (Smoleński), Vl. — 185, 378
Smolka, Stan. — 60, 212
Smutkelis — 82. Žiūr. Biržiška, Vaclovas.
Sobieskis, Jonas — 122, 214
Sobieščanskis (Sobieszczański), F. — 198, 218, 302
Sopiega, Mykolas — 147
Sotvell, Nat. — 362, 363
Stanevičia, Emerikas — 14, 21, 87, 205, 207, 212, 213, 216, 217, 394, 409, 411
Stanevičia (Staniewiczia), Simanas — 18, 21, 69, 74, 87, 88, 91, 157, 159, 162, 165, 167, 168, 191, 198, 205, 207, 210, 212, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 262, 282, 283, 357, 358, 359, 366, 382, 388, 394, 402, 403, 404, 411
Stanevičiai — 206, 206—207, 214, 217, 220
Stankevičius (Stankiewicz), Maur. — 9, 120, 201, 220, 329, 356, 362, 365
Stankowicz — 262
Steponaitis, Edmundas — 82
Stičinskis — 14
Storasta (Vydūnas), Vilius — 82
Strazdas (Drazdauskis, Drazdauskas, Drazdauckas, Drozdowski, Strazdelis), Antanas — 18, 70, 74, 88, 91, 96, 108, 188, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 380, 381, 382, 388, 391, 402, 403, 414
Strykauskis (Strikauskis, Stryjkowski) — 63, 65, 66, 72, 85, 86, 96, 131, 139, 162, 218, 328, 353
Sutkevičia, Jokūbas — 344
Suzin, Adam — 394
Svetoslavas — 130
Szymanowski, W. — 107
Szurewičia, Vincentas — 384
Szwolkun, kun. — 359

Šatrijos Ragana — 79, 82, 95. Žiūr. Pečkauskaitė, Marija.

Šaulys, J. — 212
Šaulys, Jurgis — 378
Šeinius, Ignas — 83. Žiūr. Jurkūnas, Ignas.
Šekspyras — 7, 130, 148
Šiaulėniškis — 82, 95. Žiūr. Šikšnys, Marc.
Šikšnys (Šiaulėniškis), Marc. — 82
Šilder, N. — 393, 395
Šileris — 78, 148, 166
Šilingas, St. — 7
Šimelpenikaitė (Szimmelpenning'aitė), Katryne Rale — 247, 248
Šimelpenikas (Schimmelpfennig), Adomas — 235, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 247, 248, 249, 250, 255, 256, 258, 259, 260
Šimkevičia, Gabrielius — 91, 115, 130, 132, 137, 141, 217, 409
Šimtakojis — 257. Žiūr. Čaplikas, Juozas
Širvydas (Szyrwidas), Kastantinas — 66, 72, 85, 87, 95, 115, 155, 156, 157, 158, 159, 187, 188, 201, 205, 218, 262, 330, 331, 332, 344, 362, 363, 366, 380, 384, 389, 390
Škliaras, E. — 70
Šleceris — 362
Šlapelienė — 9
Šliogeris, Kaz. — 147
Šliūpas (Šliupas, Szlupas, Lietuvos Mylėtojas), Jonas — 77, 83, 210, 218, 226,229, 382, 402, 403, 405, 408, 409
Šnapštys, J. — žiūr. slap. Margalis.
Šoberis, Stanislovas — 386
Šperberis (Sperber), Jonas Pričkus— 259
Špungianskis — 134
Šrubauskis, Pranc. — 188, 188—189, 189, 367
Štenderis — 155
Štrimėris — 242
Šulcas, Jonas — 203, 238, 256
Šulcai — Pretoriai — 240
Šulcas-Praetorius, Matas — 236, 237
Šusteris — 240, 241
Švobas (Schwaben) — 240, 243

Tamošius (Tomas) iš Kempės (Tomas à Kempis) — 88, 188, 190, 401
Tasso, Torquato — 87, 161
Tatarė, Antanas — 75—76, 88, 91, 97, 333, 384
Tecneris (Tetzner), F. — 14, 17, 254, 259
Tėnas (Taine) — 8
Thunman'nas — 203
Tichomirov, J. — 60
Tycius, Karl — 394
Tiškevičia (Tiškevičė), Antanas — 189, 374
Tiškevičia (Tyszkiewicz), Jurgis — 136, 186, 189
Tiškevičiai — 162, 196
Tiškus, Jonušis Skuminas — 327
Tomaševskis, Dyzma Bończa — 14, 165
Töppen, M. — 203
Tormasov, A. P. — 178, 414
Trębecki, Stan. — 272
Trentovskis (Trentowski) — 337
Trojanowski, I. C. — 281
Trotz — 264
Trzebickis, Mikalojus — 135
Tumas (Vaižgantas, Vaišgantas), Juozas — 70, 76, 77, 194, 211, 335, 343, 344, 347, 384
Twardowski, Józef — 195

Ugianskis — 89, 385
Urtelis (Hurtelius) — 236
Uvainius (Uvainis) — 89, 167, 207
Uvainius, Jonas — 302
Uvainius, Leonas — 302

Vaičaitis, Pranas — 78, 115
Vaina (Wojna), Abraomas — 115, 136
Vairas, Karolis — 82. Žiūr. Račkauskas, Karolis
Vaišnoras — 354
Wajtiekauckas (Wojciechowski), kun. — 384
Vaitkus, M. — 82
Vaižgantas (Vaišgantas) — 94, 193, 194, 212, 335, 404. Žiūr. Tumas, Juozas.
Valaitis, A. — 174
Valančius (Wołonczewskis, Wołonczewski), Motiejus — 7, 22, 69, 75, 77, 88, 89, 92, 97, 102, 135, 136, 137, 142, 155, 156, 165, 185, 186, 189, 190, 193, 194, 197, 199, 201, 211, 213, 216, 223, 224, 228, 329, 230, 331, 333, 334, 340, 342, 343, 344, 345, 347, 354, 356, 358, 372, 374, 377, 380, 381, 383, 384, 385, 387, 389, 394, 396, 397, 401, 406, 410, 418
Valavičiai — 144
Valavičius, Jeronimas — 327
Valavičius, Mykolas — 367

Valiūnas (Walenowicz), Silvestras — 18, 74, 75, 88, 91, 158, 160, 161, 168, 200, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 262, 283, 284, 290, 382, 387, 388, 394, 397, 407, 408, 409
Valujev, Petr Aleksandrovič — 334
Vanagėlis, Ks. — 93. Žiūr. Sakalauskas, Ksaveras
Varkolevičia — 207
Vasgirdas, Kazimieras — 134
Vasilevskis, L. — 378
Vasilevskis (Wasilewski), Zigmantas — 371, 372, 394, 410—411
Vater'as — 203
Vengerskis — 208
Werejka, Feliks — 384
Vereščekaitė, Marilė — 368
Vėversis — 210. Žiūr. Davainius-Silvestraitis, M.
Vydūnas — 82, 149. Žiūr. Storasta, Vilius
Vielkis (Wielkis), Jurgis Kristupas — 247, 248
Vienožinskis (Vienažindys, Vienužis), Antanas — 78, 92, 230
Vienuolis, A. — 82. Žiūr. Žukauskas, Antanas.
Vienužis — 70—71. Žiūr. Vienožinskis, Antanas.
Vileišis, Petras — 80
Vilentas (Villentas, Willentas), Baltramiejus — 71, 85, 96, 201, 202, 236, 254, 360, 380, 388
Vilkinavičius — 135
Vilkutaitis (Keturakis), Juozas — 79
Vilmikas (Valmikas), Vincentas Martinionis — 88, 190, 191, 194, 207, 387, 401
Vindakevičius (Windakiewicz), St. — 101, 115
Virbickis — 208
Virgilius (Virgilis, Vergilius) — 87, 154, 161, 208, 382, 406, 408
Vyspianskis, S. — 378
Wiszniewski, M. — 22, 118, 132, 155
Višinskis (Žemaitis), Povilas — 77, 378
Vištelis (Vištalius), Andrius — 78, 92
Vytautas — 10, 13, 353, 354, 379
Vytenis — 115
Vyturys — 218. Žiūr. Davainius-Silvestraitis, M.
Vizgirdas (Visgirdas), Kazimieras — 88, 191, 199, 207, 216, 344, 382, 387, 401
Vladimiras I — 130
Vladislovas (Ladislovas) **IV** — 110, 120, 145, 325, 326, 327
Vladimirov — 379
Wójcicki, K. W. — 106, 121, 145
Voigt'as — 203
Volanus, Andrius — 61
Voldemaras, Augustinas — 7, 65
Wolfgang, Jonas — 405
Volteris — 145, 147, 148
Volteris (Volter), E. — 9, 10, 11, 90, 92, 160, 191, 194, 207, 209, 210, 290, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 366, 377, 379, 380, 381, 400, 401, 404, 408
Voronieckis, vysk. — 353
Wotschke, L. — 200
Vrotnovskienė, Teklė — 165
Vrublevskienė — 14
Wujek (Wuyk), Jokūbas — 274, 360, 363

Zablockis (Zabłocki), Pranas — 145, 275
Zagurskis, Valerijonas — žiūr. slap. Ažukalnis.
Zajączek, gen. — 416
Zaluskis, Juozas — 14, 122, 131, 135, 141, 142
Zanas (Zan), Tomas — 212, 394
Zanavikutis, A. Jonas — 9. Žiūr. Angrabaitis, Juozas.
Zantyr, Stlw. — 196
Zatorskis, Pranciškus — 212
Zauerveinas, Jurgis — 78, 93
Zauniūtė, M. — 9
Zavadzki, Stanisław — 267, 271
Zavadskis (Zavadzkis) — 9, 334
Zbikauskis, Jurgis — 144
Zdanavičius, A. — 106
Zdziarskis, (Zdz.), St, — 19, 20, 369
Zengštokas (Sengstock) — 202, 236
Zigmantas Augustas (Zigmantas III) — 61, 62, 326, 327, 329
Zigmantas Gėlė — 82
Zimelavičius (Zymelowicz) — 335, 336
Zubovas (Zubov), Platon Aleksandrovič — 178, 193, 414
Zubovas, Vladimir Nikolajevič — 378

Žaltys — 208, 217. Žiūr. Davainius-Silvestraitis, M.
Żelwawiczia (Żelwowicz), Juozapas— 384

Želvys — 89
Žemaitė — 79, 81, 82, 95, 149. Žiūr. Žimantienė, Julija
Žemaitis — 378. Žiūr. Višinskis, Pov.
Žemkalnis—82, 95, 149. Žiūr. Landsbergis, Gabrielius
Žygimantas Senis — 353
Žygimantas (Zigmantas) **IV** — 106, 119, 366
Žilinskas (Žilius - Žilinskas, Iršų Jonas, Ir. Jonas), Jonas — 77, 292, 372, 381
Żyliński, Wacław — 373
Žimantienė, Julija — 79
Žukauskas (A. Vienuolis), Antanas—82

Izidorius Kisinas

Prof. Mykolo Biržiškos bibliografija

II dalis

(1928 — 1938 m. ir I d. papildymai)

Kiekvienų metų medžiaga, savo formos atžvilgiu, skirstoma skyriais:

I. Skyrium išspausdinti raštai

II. Straipsniai:

a. Vedamieji straipsniai

b. Kiti straipsniai

III. Recenzijos

IV. Paskaitos, prakalbos

V. Vertimai

VI. Knygoms rašytos prakalbos

VII. Trump. žinios. Korespondencijos

VIII. Atsišaukimai, pareiškimai

IX. Taisyti svetimi raštai

X. Laiškai, atsakymai

XI. Pastabos, prierašai

XII. Pasikalbėjimai.

Sąrašas periodinių leidinių sutrumpinimų, pasitaikančių bibliografijos II dalyje ir I dalies papildymuose

A. — Aušrinė
AmLtvs. — Amerikos Lietuvis
BlrKrn — Bielaruskaja Krynica
Drbn (A) — Darbininkas (Amerikos)
Drv. — Dirva
XXVII KnMM — XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis
Grss — Garsas
Klt. — Kultūra
Kn. — Knygos
Kr. — Kraj
Kv. — Kova
LA. — Lietuvos Aidas
LE. — Lietuviškoji Enciklopedija
Liet. — Lietuva
Lit. — Litwa
Lsv. — Laisvė (Kauno)
LtStd. — Lietuvos Studentas
LŽ. — Lietuvos Žinios
MiG — Mokykla ir Gyvenimas
MVln. — Mūsų Vilnius
Njns. — Naujienos (Amerikos)
NrdFml. — Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och Realencyklopedi, Stockholm.
Skmd. — Sekmadienis
SL. — Straż Litwy
Sndr. — Sandora
ŠvD. — Švietimo Darbas
Trm. — Trimitas
Tvn. — Tėvynė
Vnb. — Vienybė
VnbLt. — Vienybė Lietuvninkų
Vts. — Vytis (Amerikos)

1928 m.

I

2126) Mes be Vilniaus nenurimsim! (Lietuvos visuomenė ir Vilnius). (—). Kaunas, J. Kuznickio ir L. Beileso spaustuvė, Vilniui Vaduoti Sąjungos leidinys, 1928. 52+2 p. 15,4× 11,7 cm.

2127) Vaduokime Vilnių! /*Vilniaus Kelmas*/. Kaunas, 1928. [X. 5]. 7+1 p. Vilniui Vaduoti Sąjungos leidinys Nr. 31. 15,4×11,7 cm.

Tas pat: K. 1928. 8 p. Lietuvos Šaulių Sąjungos leidinys 16×11,3 cm.

II

a

2128) „Mūsų Vilniaus" Nr. 1 str. „Vilnius ir Lvovas"... /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1928. XII., Nr. 2, pusl. 33—38.

2129) Š. m. spalių 10 d. įvykęs Vilniui Vaduoti Sąjungos visuotinas skyrių atstovų suvažiavimas nutarė leisti mėnesinį sąjungos organą... (—). = MVln., 1928. XII., Nr. 1, pusl. 1—2.

b

2130) Iš kelionės į Lenkus per okupuotąją Lietuvą. = LA., 1928: II. 24., Nr. 20 (234); II. 25., Nr. 21 (235); II. 28., Nr. 23 (237); II. 29., Nr. 24 (238); III. 1., Nr. 25 (239); III. 2., Nr. 26 (240); III. 5., Nr. 28 (242); III. 7., Nr. 30 (244); III. 9., Nr. 32 (246).

2131) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1928. XI., Nr. 1, pusl. 16—24. (Okupuotoje Lietuvoje).

1928: VIII. 25 — XI. 1.

2132) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1928. XII., Nr. 2., pusl. 45—50. (Okupuotoje Lietuvoje).

1928: VIII. 25 — XII. 1.

2133) Literatūra ir jos istorija aukštesniojoje mokykloje. = ŠvD., 1928. IX., Nr. 9 (108), pusl. 1055—1061.

Pastaba: Bibliografijos I dalies Nr. 2126.

III

2134) Prof. Z. Žemaitis. Vilnius Lietuvai ir Lietuva Vilniui. Vilniui Vaduoti Sąjungos leidinys. Kaunas, 1928 m. 140 pusl. Kaina 4 litai. /*Br. Mykalauskas*/. = MVln., 1928. XII., Nr. 2., pusl. 59—60.

IV

2135) [Viln. Vad. S-gos Centro Valdybos apyskaita]. = MVln., 1928. XI., Nr. 1, pusl. 12—15. (III Visuotinasis Vilniui Vaduoti Sąjungos Skyrių atstovų suvažiavimas).

VII

2136) Lietuvių tauta dėl Lvovo įvykių. (—). = MVln., 1928. XII., Nr. 2., pusl. 38—42.

VIII

2137) Aštuoneriems metams sueįus (1920—1928). Kaunas, 1928 m. spalių 9 d. 1+1 balt. p. (2 sk.). Kuznickio ir Beileso sp., Kaune. Vilniui Vaduoti Sąjungos leidinys Nr. 30. 32,2×24,4 cm.

Pasirašė: Sąjunga Vilniui Vaduoti. Parašė *M. Biržiška.*

2138) Užuojauta [Viln. Vad. S-gos Centro Vykd. Komit.] ukrainiečiams. = MVln., 1928. XI., Nr. 1, pusl. 9.

Parašė *M. Biržiška.*

2139) V. V. S. III visuotino skyrių atstovų suvažiavimo rezoliucija. = MVln., 1928. XI., Nr. 1., pusl. 15—16.

Parašė *M. Biržiška.*

IX

2140) *K. Berulis.* Kaip lenkai klastoja statistiką. = MVln., 1928. XI., Nr. 1., pusl. 27—28.

M. Biržiškos redaguota.

XI

2141) Redakcijos prierašas *A. P.* str. Vilnius ir Internacionalo darbininkai. = MVln., 1928. XII., Nr. 2., pusl. 52—53.

1929 m.

II

b

2142) Del Simano Daukanto paminklo Papilėj. = LŽ., 1929. XII. 19., Nr. 290 (3191).

2143) Iš Vilniaus krašto gudų kovos 1928 m. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1929. II., Nr. 2 (4), pusl. 100—106.

2144) Iš Vilniaus krašto gudų kultūrinio judėjimo. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1929. IV., Nr. 4 (6), pusl. 167—170.

2145) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. I., Nr. 1 (3), pusl. 73—80. (Okupuotoje Lietuvoje).
1928: X. 1 — XII. 31.

2146) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. II., Nr. 2 (4), pusl. 114—118. (Okupuotoje Lietuvoje).
1928. XII. 8 — 1929. I. 27.

2147) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. III., Nr. 3 (5), pusl. 140—147. (Okupuotoje Lietuvoje).
1928. X. 18 — 1929. II. 27.

2148) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. IV., Nr. 4 (6), pusl. 175—181. (Okupuotoje Lietuvoje).
1929: I. 3 — III. 27.

2149) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. V., Nr. 5 (7), pusl. 209—216. (Okupuotoje Lietuvoje).
1929: III. 25 — V. 26.

2150) Iš Vilniaus — Seinų lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. VI., Nr. 6 (8), pusl. 242—246. (Okupuotoje Lietuvoje).
1929: I. 6 — VI. 26.

2151) Iš Vilniaus — Seinų lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. VII—VIII., Nr. 7—8 (9—10), pusl. 288—298. (Okupuotoje Lietuvoje).
1929: IV. 21 — VIII. 18.

2152) Iš Vilniaus — Seinų lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. IX., Nr. 9 (11), pusl. 354—358. (Okupuotoje Lietuvoje).
1929: VI. 11 — IX. 22.

2153) Iš Vilniaus — Seinų lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. X., Nr. 10 (12), pusl. 403—407. (Okupuotoje Lietuvoje).
1929: V. 3 — X. 25.

2154) Iš Vilniaus — Seinų lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1929. XI—XII., Nr. 11—12 (13—14), pusl. 445—450. (Okupuotoje Lietuvoje).
1929: VIII. 15 — XI. 27.

III

2155) Lietuvių Tauta. Lietuvių Mokslo Draugijos raštai. Knyga IV. Sąsiuvinys 2. Vilniuje. 1928 m. Pusl. 161—328. Kaina 10 litų. /*Br. Mykalauskas*/. = MVln., 1929. II., Nr. 2 (4), pusl. 121—123. (Apie knygas).

IV

2156) [Paskaita, skaityta Palangoje 1929 m.]. = MVln., 1929. IX., Nr. 9 (11), pusl. 339—341 *(Dzūkas.* Įspūdžiai iš Poznanės lenkų parodos).

VII

2157) Dar protestai dėl Lvovo įvykių. (—). = MVln., 1929. I., Nr. 1 (3), pusl. 71—72.

IX

2158) Simano Daukanto Darbay senuju Lituwiu yr Žemayczių 1822. Spaudai paruošė Vaclovas ir Mykolas *Biržiškai.* Kaunas, 1929. Lietuvos Universiteto Bibliotekos leidinys. „Spindulio" spaustuvė, Kaune. 14 nen. + 214 + 2 balt. p. Lt. 10,00. 20,5×16 cm.

XI

2159) *Redakcijos pastaba* prie A. Rondomanskio str. „Lietuvos lenkai". = MVln., 1929. IV., Nr. 4 (6), pusl. 166—167.

1930 m.

I

2160) Vilniaus Golgota. Okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919—1928 metų dienoraštis. B.

Šėmio iš laikraščių surinktas. Kaunas, 1930 m. XV+658 p., iliustr. 24×15,5 cm.

„Vilniaus Golgota". = MVln., 1930. II. 15., Nr. 4 (18), pusl. 95 (Įvairios žinios); Nauji V. V. S-gos leidiniai. = Ibid., 1930. III. 1., Nr. 5 (19)., pusl. 115 (Įvairios žinios); Pagaliau turime „Vilniaus Golgota". = Ibid., 1930. IV. 15., Nr. 8 (22), pusl. 180 (Įvairios žinios).

2161) Vilnius prieš lenkams jį pagrobiant. /*Br. Mikalauskas*/. Kaunas, 1930 Vytauto Didžiojo m. [I. 15]. 15+1 p. „Vilniaus sp. Kaune. Kaina 30 ct. Vilniui Vaduoti Sąjungos leidinys. Nr. 40. 15,5×11,5.

Pastaba: Šis raštas 1917 m. buvo išspausdintas „Lietuvos Aide", antrašte „Vilnius". Žiūr. Bibliografijos I dal., pusl. 27., Nr. 519.

II

b

2162) Dėl gegužės 23 d. įvykių. /*Ant. Pilsudskis*/. = MVln., 1930. VI. 1., Nr. 11 (25)., pusl. 222—224.

2163) Estologija. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1930. III. 1., Nr. 5 (19), pusl. 101—102.

2164) Iš Vilniaus — Seinų krašto lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1930. I. 1., Nr. 1 (15), pusl. 17—19. (Okupuotoje Lietuvoje).

1929: I — XII. 31.

2165) Iš Vilniaus — Seinų krašto lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1930. I. 15., Nr. 2 (16), pusl. 43—45. (Okupuotoje Lietuvoje).

1929: XI. 12 — XII. 31.

2166) Iš Vilniaus — Seinų krašto lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1930. II. 1., Nr. 3 (17), pusl. 64—65. (Okupuotoje Lietuvoje).

1929: XI. 15 — XII. 31.

2167) Iš Vilniaus — Seinų krašto lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/.= MVln., 1930. II. 15., Nr. 4 (18), pusl. 88 (Okupuotoje Lietuvoje).

1929: VII. 1 — XII. 31.

2168) Iš Vilniaus — Seinų krašto lietuvių gyvenimo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1930. III. 1., Nr. 5 (19), pusl. 107 (Okupuotoje Lietuvoje).

1929: XI. 10 — XII. 29.

2169) Iš 1920 m. rudens atsiminimų. = „Spalių 9-toji", Kaunas 1930., pusl.

BŽ. 1930., Nr. 5 (17.)., pusl. 150.

2170) Kai buvome jauni... = LtStd., 1930. X. 15., Nr. 3.

2171) Lietuviškoji Vilniaus lietuvių giesmelė. /*Vilniaus K.*/. = MVln., 1930. X. 1—15., Nr. 19—20 (33—34), pusl. 403.

2172) Meištavičiaus dvarininkų apetitai. /*Ant. Pilsudskis*/. = MVln., 1930. II. 15., Nr. 4 (18)., pusl. 80.

2173) Mūsų studentija ir Vilniaus darbas. /*Vilniaus Kelmas*/. = LtStd., 1930. X. 1., Nr. 2.

2174) 1929 m. „Mūsų Vilnius" skaitmenimis. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1930: IX. 1., Nr. 17 (31), pusl. 139—140.

2175) 1930 m. „Mūsų Vilniaus" skaitmens. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1930: IX. 1., Nr. 17 (31), pusl. 344—346; IX. 15., Nr. 18 (32), pusl. 365—367; X. 1—15., Nr. 19—20 (33—34), pusl. 391—393.

IV

2176) [Vilniui Vaduoti Sąjungos Centro Komiteto Pirmininko pranešimas V-ajame V. V. S. Skyrių atstovų suvažiavime 1930. X. 12 ir 13 d. d.]. = MVln., 1930. XI. 15., Nr. 22 (36), pusl. 454—457. (V. V. S. suvažiavimo protokolas).

Taspat: Truputis žinių apie Lietuvos Vilniui Vaduoti Sąjungą. = Vnb., 1931: II. 21., Nr. 23; III. 12., Nr. 31; IV. 16., Nr. 46.

VI

2177) Henrikas Senkevičius ir jo Trilogija. = H. Senkevičius Ugnimi ir kalaviju, I tomas. Kaunas - Marijampolė. „Dirvos" b-vės leidinys., pusl. 5—16.

Parašyta 1930. XII. 10.

VII

2178) „Vilniaus Golgota". (—). = MVln., 1930. II. 15., Nr. 4 (18), pusl. 95 (Įvairios žinios).

XII

2179) [Pasikalbėjimas, duotas „Sekmadienio" bedradarbiui]. = Skmd., 1930. X. 26., Nr. 43 (138). (Į Vilnių kelias vienas! Specialus prof. M. Biržiškos pareiškimas „Sekmadieniui"). Taspat: MVln., 1930. XI. 1., Nr. 21 (35)., pusl. 426—427.

Plg.: Del M. Biržiškos pareiškimo. = LŽ., 1930. X. 29., Nr. 247 (3446); MVln., 1930. XI. 15., Nr. 22 (36)., pusl. 450—451.

1931 m.

I

2180) Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos. I knygos. Kaunas, 1931. 418+86 p. Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys. „Spindulio" B-vės spaustuvė. 24,2×16 cm.

Turinys: Prakalba. Apie literatūros istoriją ir mūsų „istorijas". Apie Pr. Augustaičio raštą iš literatūros istorijos. Mūsų dainos ir jų rinkimas. Lietuvių dainos. 1794 metai ir Kasčiuška mūsų dainose. Svetimos kalbos lietuvių rašto istorijoje. Lietuvių literatūros istorijos santrauka. Lietuvių literatūros istorijos paskaitų santrauka. Lietuvių literatūros istorijos programa gimnazijoms. Jėzavitų mokyklos teatras Lietuvoje. Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu. Adomas Šimelpenikas. Iš D. Poškos raštų. Sarbieviana. Dėliai L. Ivinskio „Aitvaro". Dėl Daukšos postilės. Jono Joknavičios tekstelis. Adomo Mickevičiaus „Vėlinių" II dalis. Prie M. Valančiaus „Žemaitių Wiskupistės". Ze Żmudzi. Litovskaja pismennost... 1801—1831 gg. — I. Kisinas: Prof. Mykolo Biržiškos bibliografija (1903—1928).

II

a

2181) Dėl Holuvkos nužudymo. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1931. IX. 20., Nr. 26 (64), pusl. 601—603.

2182) „Mūsų Vilniaus" skaitytojams Jungtinėse Valstijose. = MVln., 1931. XI. 30., Nr. 33 (71), pusl. 769—771.

2183) Vilniui Vaduoti Sąjungos skyriams ir „Mūsų Vilniaus" skaitytojams. (—). = MVln., 1931. X. 10., Nr. 31 (69), pusl. 721—723.

2184) VVS ir pilsudskininkai. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1931. VI. 10., Nr. 16 (54), pusl. 361—363.

b

2185) A. Lietuvio - Moravi[?!]skio atsiminimai. /*Šešėlis*/. = Priekalas, 1931. Spalis - Lapkritis., Nr. 5., pusl. 209—211.

Plg.: *V. Kapsukas* Del A. Lietuvio-Moravskio atsiminimų. = Ibid., pusl. 206—208.

Pastaba: Atsiminimai M. Biržiškos buvo užrašyti 1914. VI. 28. ir nusiųsti V. Kapsukui, kuris juos tik 1931 m. išspausdino.

2186) Dar dėl takto. /*M. B-ka*/. = MVln., 1931. XII. 30., Nr. 36 (74), pusl. 848—849.

2187) Dėl naujų Vilniaus skerdyklų. (—). = MVln., 1931. XI. 20., Nr. 32 (70), pusl. 747—748.

2188) Du stebėtoju. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1931. X. 30., Nr. 30 (68), pusl. 706—707.

2189) Dėl Varšuvos agitacijos per Vilniaus radio. /*P. Bėmas*/. = MVln., 1931. XI. 30., Nr. 33 (71), pusl. 771—772.

2190) Del vevesų takto. /*M. B-ka*/. = MVln., 1931. XII. 20., Nr. 35 (73), pusl. 820—821.

Plg.: *Juoz. Blč.* Del priverstinos prenumeratos. = LŽ., 1931. XII. 11., Nr. 282 (3777).

2191) Dėl vieno straipsnio. = MVln., 1931. X. 20., Nr. 29 (67), pusl. 688—689.

2192) Geležinio VVS fondo reikalu. = MVln., 1931. IX. 30., Nr. 27 (65), pusl. 630—631.

2193) VI-jo VVS suvažiavimo nurodymai ir pasiūlymai. = MVln., 1931. X. 20., Nr. 29 (67), pusl. 675—677.

2194) 1931 m. „Mūsų Vilniaus" skaitmens. /*Vilniaus Kelmas*/.=MVln., 1931: X. 30., Nr. 30 (68), pusl. 708—710; XI. 20., Nr. 32 (70), pusl. 757—758.

2195) Vilniaus reikalu Amerikos Lietuvoje. = MVln., 1931: V. 20., Nr. 14 (52), pusl. 313—315; V. 30., Nr. 15 (53), pusl. 345—348; VI. 10., Nr. 16 (54), pusl. 369—373; VI. 20., Nr. 17 (55), pusl. 389—392; VI. 30., Nr. 18 (56), pusl. 414—418; VII. 10., Nr. 19 (57), pusl. 437—439; VII. 20., Nr. 20 (58), pusl. 459—462; VII. 30., Nr. 21 (59), pusl. 483—487; VIII. 10., Nr. 22 (60), pusl. 507—509; VIII. 20., Nr. 23 (61), pusl. 532—535; VIII. 30., Nr. 24 (62), pusl. 556—559; IX. 10., Nr. 25 (63), pusl. 581—583; IX. 20., Nr. 26 (64), pusl. 606—609; IX. 30., Nr. 27 (65), pusl. 633—636; X. 10., Nr. 28 (66), pusl. 657—661; X. 20., Nr. 29 (67), pusl. 677—680; X. 30., Nr. 30 (68), pusl. 701—705; XI. 10., Nr. 31 (69), pusl. 723—728; XI. 20., Nr. 32 (70), pusl. 749—754; XI. 30., Nr. 33 (71), pusl. 773—777; XII. 10., Nr. 34 (72), pusl. 796—799; XII. 20., Nr. 35 (73), pusl. 821—825; XII. 30., Nr. 36 (74), pusl. 845—847.

2196) Vilniui Vaduoti Sąjungos VI-ajam suvažiavimui praūžus. = MVln., 1931. X. 30., Nr. 28 (66), pusl. 650—652.

III

2197) Lietuvių Lenkų byla dėl tranzito Nemuno upynu ir Kaišiadorių - Lentvaravo geležinkelio ruožu, Nuo Tautų Sąjungos Tarybos 1927 m. gruodžio 10 d. rezoliucijos iki Hagos Tarptautinio Tribunolo patariamosios nuomonės pareiškimo. Užs. Reikalų Ministerijos leidinys. Kaunas, 1931 m. I dalis. 221 pusl. Kaina 5 litai. II dalis. 124 pusl. 5 litai. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1931. XII. 30., Nr. 36 (74), pusl. 861—862.

2198) M. A. Aldanov. Pilsudskis. Vertė ir komentarais papildė V. B-nas. „Literatūros" leidinys. Kaunas, 1931 m. 74 pusl. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1931. XI. 20., Nr. 32 (70), pusl. 766—767 (Apie knygas).

IV

2199) [Kalba, pasakyta per radio Philadelphijoj 1931. II. 17]. = Vnb., 1931. II. 24., Nr. 24.

Tas pat: MVln., 1931. IV. 30., Nr. 12 (50), pusl. 269—270.

2200) [Kalba, pasakyta per radio New Yorke 1931. IV. 24]. = MVln., 1931. VI. 10., Nr. 16 (54), pusl. 369.

2201) [Kalba, pasakyta per VVS Ukmergės apskr.. kongresą Ukmergėje, 1931. VI. 14.]. = MVln., 1931. VI. 20., Nr. 17 (55), pusl. 400 (*J. Savutis*. VVS Ukmergės apskrities kongreso — „Vilniaus Dienos" pradžia).

2202) [Kalba, pasakyta V. V. S. suvažiavime]. = MVln., 1931. I. 20., Nr. 2 (40), pusl. 5. (Penkto V. V. S. atstovų suvažiavimo diskusijos (suvažiavimo II dieną).

2203) [Santrauka kalbos, pasakytos New Yorke 1931. I. 25 per vakarienę Hotel Astor]. = Vnb., 1931. I. 27., Nr. 12; Drbn (A)., 1931. I. 30., Nr. 8; MVln., 1931. II. 20., Nr. 5 (43), pusl. 97—98 (Prof. M. Biržiškos pirmoji kalba Amerikoje).

Plg.: Profesorius Mykolas Biržiška ir jo misija Amerikoje. = Ibid., pusl. 119 (Įvairios žinios); Hasłai program. = Przegląd Wileński, 1931. III. 8., Nr. 4—5., pusl. 1—2; *Vygandas* Svečias iš Mėnulio ar Marso. = MVln., 1931. III. 20., Nr. 8 (46), pusl. 169—170.

2204) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. II. 11 Boyonne, N. J.]. = Drbn (A)., 1931. II. 20., Nr. 14.

2205) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. II. 15 Philadelphia, Pa.]. = Sndr., 1931. III. 6., Nr. 10.

2206) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. II. 22. Baltimore, MD.,]. = Sndr., 1931. III. 6., Nr. 10; Vnb., 1931. III. 24., Nr. 36; Drv., 1931. III. 6., Nr. 10.

2207) [Santrauka kalbos, pasakytos Elizabeth, N. J. 1931. II. 24]. = Drbn (A)., 1931. III. 10., Nr. 19.

2208) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. II. 27. New Haven, Conn.]. = Drbn(A)., 1931. III. 13., Nr. 20.

2209) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. III. 1. Waterbury, Conn.]. = Drbn(A)., 1931. III. 6., Nr. 18.

2210) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. III. 4. Lawrence, Mass.]. = Drbn(A)., 1931. III. 13., Nr. 20.

2211) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. III. 8. Brooklyne, Knapp Mansion salėje]. = Vnb., 1931. III. 10., Nr. 30 („Vienybės" vakarienė); AmLtvs., 1931. III. 14., Nr 11.

2212) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. III. 10 Eagle Hall Wilkes Barre, Pa.]. = Grss., 1931. III. 19., Nr. 12. (Vietinės žinios).

2213) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. III. 12. Binghamton, N. Y.]. = Vnb., 1931. III. 26., Nr. 37; Sndr., 1931. III. 27., Nr. 13; Tvn., 1931. III. 27., Nr. 13.

2214) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. III. 22. Amsterdam, N. Y.]. = Vnb., 1931. III. 26., Nr. 37.

2215) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. III. 25. Chicagoje]. = AmLtvs., 1931. IV. 4., Nr. 14; Vts., 1931. III. 31., Nr. 6 (308).

2216) [Santrauka kalbos, pasakytos Cleveland, Ohio 1931. IV. 15]. = Drv., 1931. IV. 24., Nr. 17.

2217) [Santrauka kalbos, pasakytos 1931. IV. 23. New Yorke Hotel Astor per išleistuves]. = Vnb., 1931. IV. 25., Nr. 50; Grss., 1931. IV. 30., Nr. 18.

2218) [Santrauka paskaitos, laikytos Brooklyne 1931. II. 1. Apr. P. Šv. salėje]. = Vnb., 1931. II. 3., Nr. 15;

Tvn., 1931. II. 6., Nr. 6; Drbn(A), 1931. II. 6., Nr. 10.

2219) [Santrauka kalbų, pasakytų Bostone 1931. III. 5—7.]. = Drbn(A), 1931. III. 10., Nr. 19.

V

2220) Vilniaus lenko balsas dėl Holuvkos nužudymo. = MVln., 1931. IX. 30., Nr. 27 (65), pusl. 629.

Vertimas ir pastabos — *M. Biržiškos.*

VII

2221) Aleks. Babianskis. */Eksvilnietis/.* = MVln., 1931. XII. 20., Nr. 35 (73), pusl. 840.

2222) Amerikiečių aukos VVS-gai. (—). = MVln., 1931. VI. 30., Nr. 18 (56), pusl. 432.

Parašė *M. Biržiška,* o patikrino K. Lapinas, VVSCK-to iždininkas.

Žiūr.: Klaidos atitaisymas. = Ibid. 1931. Nr. 19 (57), p. 456.

2223) Atsargiau su antraštėmis! */Eksvilnietis/.* = MVln., 1931. XI. 30., Nr. 33 (71), pusl. 791 (Įvairios žinios).

Plg.: Žydų mušimas Žasliuose. = LŽ., 1931. XI. 28., Nr. 272 (3767).

2224) Cezaris Petrauskas. */M. B-ka/.* = MVln., 1931. VI. 30., Nr. 18 (56), pusl. 431 (Įvairios žinios).

2225) Dar vienas VVS suvažiavimo atbalsis. */Eksvilnietis/.* = MVln., 1931. XI. 10., Nr. 31 (69), pusl. 743 (Įvairios žinios).

Plg.: *Scil.* Niekonsekwencje. = Iskry, 1931. Październik, Nr. 7., pusl. 18—19.

2226) Dėl „provincijos" balso. = MVln., 1931. XI. 20., Nr. 32 (70), pusl. 767.

Plg.: *V. Vaišilgas.* Provincija dėl Vilniui Vaduoti Sąjungos. = LŽ., 1931. XI. 11., Nr. 257 (3752).

2227) Iš Amerikos lietuvių gyvenimo. = MVln., 1931: XII. 20., Nr. 35 (73), pusl. 825—827; XII. 30., Nr. 36 (74), pusl. 847—848.

Surinko *M. Biržiška.*

2228) Iš prof. M. Biržiškos kelionės. (—). = MVln., 1931. III. 31., Nr. 9 (47), pusl. 195—196.

2229) Iš ukrainiečių spaudos. (—). = MVln., 1931. XII. 10., Nr. 34 (72), pusl. 811.

2230) Iš V. V. S. pirmininko darbo Jungtinėse Valstybėse (—). = MVln., 1931. II. 20., Nr. 5 (43), pusl. 119—120 (Įvairios žinios).

2231) Kanadoj tarp lenkų ir ukrainiečių. (—). = MVln., 1931. XI. 10., Nr. 31 (69), pusl. 743.

2232) Klaidų atitaisymai. (—). = MVln., 1931. XII. 30., Nr. 36 (74), pusl. 863.

Plg.: *A. D. Posvoleckas* str. „Vilnius, kaip jis atrodo...". = Ibid., 1931. XII. 10., Nr. 34 (72).

2233) „M. V." Nr. 29, str. „Dėl vieno straipsnio" įvertinau pil. Inciuko str. „Kur idealizmas" (Liet. Žinių Nr. 234)... = MVln., 1931. X. 30., Nr. 30 (68), pusl. 720 (Įvairios žinios).

2234) „Mūsų Vilniaus" prenumeratoriai Amerikoje. (—). = MVln., 1931: III. 31., Nr. 9 (47), pusl. 212; IV. 10., Nr. 10 (48), virš. III puslapis; IV. 20., Nr. 11 (49)., virš. III p.; IV. 30., Nr. 12 (50), pusl. 287; V. 30., Nr. 15 (53), virš. III pusl.; VI. 10., Nr. 16 (54), virš. III pusl.

2235) Nevykęs Chicagos „Naujienų" apžvalgininko išsišokimas. = M. Vln,. 1931. XI. 10., Nr. 31 (69), pusl. 743 (Įvairios žinios).

Plg.: Naujienos, 1931. X. 24.

2236) Nusisuko sau sprandą. */Eksvilnietis/.* = MVln., 1931. X. 10., Nr. 28 (66), pusl. 668. (Vilniaus — Seinų krašto kronika).

2237) Paskutinės žinios iš Amerikos. (—). = MVln., 1931. IV. 20., Nr. 11 (49), pusl. 263.

2238) Paskutinės žinios iš prof. M. Biržiškos kelionės po Ameriką. (—). = MVln., 1931. IV. 30., Nr. 12 (50), pusl. 268.

2239) Paskutinis pranešimas iš prof. M. Biržiškos kelionės. (—). = MVln., 1931. V. 10., Nr. 13 (51), pusl. 292.

2240) Paskutinės žinios iš prof. M. Biržiškos kelionės po Ameriką. (—). = MVln., 1931. III. 31., Nr. 9 (47), pusl. 211.

2241) Pranešimai iš Amerikos. (—). = MVln., 1931. II. 28., Nr. 6 (44), pusl. 121.

2242) Prof. M. Biržiška Amerikoje. (—). = MVln., 1931. IV. 10., Nr. 10 (48), pusl. 218—219.

2243) Prof. M. Biržiška Amerikoje. Iš prof. M. Biržiškos kelionės. (—). = MVln., 1931. IV. 20., Nr. 11 (49), pusl. 245.

2244) Prof. M. Biržiška Amerikon išvyko... (—). = MVln., 1931. I. 20., Nr. 2 (40), pusl. 24 (Įvairios žinios).

2245) Prof. M. Biržiška plaukdamas Atlanto vandenynu... (—). = MVln., 1931. I. 30., Nr. 3 (41), pusl. 71. (Įvairios žinios).

2246) Steponas Kirtiklis. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1931. XII. 10., Nr. 34 (72), pusl. 810. (Okupuotoje Lietuvoje).

2247) Vaclovas Pšesmicki. (—). = MVln., 1931. X. 30., Nr. 30 (68), pusl. 720. (Įvairios žinios).

2248) Varšuvos agentai nepatenkinti VVS pirmininku; jie nori beraščio. (—). = MVln., 1931. XI. 10., Nr. 31 (69), pusl. 740.

2249) Varšuvos — Vilniaus radio agentai išsigina. (—). = MVln., 1931. XII. 20., Nr. 35 (73), pusl. 840.

2250) Vilniaus darbas Jungtinėse Valstijose. (—). = MVln., 1931: VI. 30., Nr. 18 (56), pusl. 431—432; VII. 10., Nr. 19 (57), pusl. 439; VIII. 20., Nr. 23 (61), pusl. 552; VIII. 30., Nr. 24 (62), pusl. 560; IX. 10., Nr. 25 (63), pusl. 583—584; IX. 20., Nr. 26 (64), pusl. 609; IX. 30., Nr. 27 (65), pusl. 637; X 10., Nr. 28 (66), pusl. 661; X. 20., Nr. 29 (67), pusl. 680—681; X. 30., Nr. 30 (68), pusl. 706; XI. 10., Nr. 31 (69), pusl. 728—729; XI. 20., Nr. 32 (70), pusl. 754—755; XI. 30., Nr. 33 (71), pusl. 777—778; XII. 10., Nr. 34 (72), pusl. 800—801.

2251) VVSCK-to pirm. Amerikoj. (—). = MVln., 1931. III. 20., Nr. 8 (46), pusl. 192 (Įvairios žinios).

2252) V. V. S. C. K. pirmininkas prof. M. Biržiška Amerikoje. (—). = MVln., 1931. II. 10., Nr. 4 (42), pusl. 73.

2253) VVSCK-to Pirmininko veikimas Amerikoje. (—). = MVln., 1931. III. 10., Nr. 7 (45), pusl. 145—146.

2254) V. V. S. pirmininkas prof. M. Biržiška... (—). = MVln., 1931. I. 30., Nr. 3 (41), pusl. 71. (Įvairios žinios).

VIII

2255) Amerikon išvažiuojant. = MVln., 1931. I. 10., Nr. 1 (39), pusl. 1.

2256) Amerikos ukrainiečiams. = MVln., 1931. VII. 30., Nr. 21 (59), pusl. 503 (Įvairios žinios).

Parašė *M. Biržiška.*

2257) [Atsišaukimas į Amerikos lietuvius]. = Sndr., 1931. II. 20., Nr. 8; AmLtvs., 1931. II. 21., Nr. 8; Drv., 1931. II. 20., Nr. 8; Vts., 1931. II. 28., Nr. 4 (306); Drbn (A)., 1931. II. 17., Nr. 13; MVln., 1931. II. 28., Nr. 6 (44), pusl. 121.

2258) Broliams amerikiečiams. = MVln., 1931. VI. 20., Nr. 17 (55), pusl. 385.

Parašė *M. Biržiška.*

IX

2259) Amerikos lenko nuomonė apie Vilnių. = MVln., 1931. XI. 20., Nr. 32 (70), pusl. 755.

Išlygino *M. Biržiška.*

X

2260) [Atsisveikinimo laiškas, prieš išvažiuojant iš Amerikos]. = Vnb., 1931. IV. 28., Nr. 51 (Prof. Biržiškos Atsisveikinimas).

Tas pat: AmLtvs., 1931. V. 2., Nr. 18; Tvn., 1931. V. 8., Nr. 19; MVln., 1931. V. 30., Nr. 15 (53), pusl. 341.

XI

2261) Ką sako Varšuvos radio - agentai Vilniuje apie Hagos Tarptautinio Tribunolo sprendimą. = MVln., 1931. XI. 10., Nr. 31 (69), pusl. 740.

M. Biržiškos antraštės ir pastabos.

2262) *Pastabėlė* prie str. „Lietuvos socialdemokrato įspūdžiai iš Vilniaus". = MVln., 1931. X. 30., Nr. 30 (68), pusl. 715.

2263) *Pastabos* prie *A. Sinkevičiaus* str. Varšuvos agentai kalba pro Vilniaus radio. = MVln., 1931. XI. 30., Nr. 33 (71), pusl. 786.

2264) *Pastabos* prie *Vl. Railos* str. Varšuvos agentai per Vilniaus radio nusikalbėjo. = MVln., 1931. XII. 10., Nr. 34 (72), pusl. 811.

XII

2265) [Pasikalbėjimas, duotas New Yorko žydų laikraščiui „Morgen Žurnal"]. = MVln., 1931. II. 28., Nr. 6 (44), pusl. 144 (Įvairios žinios).

2266) [Pasikalbėjimas, duotas 1931. I. 22. „Vienybės" redakcijoj]. = Vnb., 1931. I. 24., Nr. 11.

1932 m.

I

2267) Amerikos lietuviai. Kaunas, 1932 [IV. 28]., 80 sk., iliustr. Akc. „Varpo" B-vės sp., Kaune. Atspausta iš „Liet. Enciklopedijos" IV sąsiuvinio 100 egz. 24,7×17,4 cm.

2268) Anafielias. [Kaunas. 1932. VI.]. 2 nž. pusl. (4 sk.), iliustr. Akc. „Varpo" B-vės sp., Kaune. [Atsp. iš „Liet. Enciklopedijos" I tomo V sąs.]. 24,7×17,4 cm.

2269) Anykščių Šilelis. Kaunas 1932. 6+1 nž.+1 b. pusl., iliustr. Akc. „Varpo" B-vės sp., Kaune. Atsp. iš Lietuviškosios Enciklopedijos I tomo VI sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

II

a

2270) Anoj pusėj administracijos linijos. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 217—219.

2271) Daugiau rimtumo rimtuose klausimuose. /*P. Bėmas*/. = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 169—171.

Plg.: *B. Šėmis.* Mūsų prieteliai. = MVln. 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 121—123; *Vygandas /Dr. J. Purickis/* Ir Vilnius ir Klaipėda. = Ibid. 1932. III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 145—146; Deutsche Allgemeine Zeitung informacija, pakartota „Gazetoj Warszawskoj" 1932. II. 14 (apie lenkų siūlymus prūsokams padėti Lietuvą spausti); *Panie tego* Dar dėl Klaipėdos. = MVln., 1932. Nr. 7 (81), pusl. 163; Dr. *Martynas Yčas.* Rimties valanda. = Liet. Aidas 1932. III. 3., Nr. 51 (1426); Dz. Kowieński 1932. III. 5., Nr. 60 (atpas. Yč o str.); Ar rimtai? = LŽ., 1932. III. 7., Nr. 53 (3845); Nie czas na zmianę orjentacji. = Dzień Kowieński, 1932. III. 8., Nr. 54 (Przegląd prasy); Dr. *J. Purickis* Mūsų politikos keitimo klausimu. = LA., 1932. III. 7., Nr. 53a (1438a); Dzień Kowieński, 1932. III. 11., Nr. 57 (Przegląd prasy); Mūsų politikos keliai. = Mūsų Rytojus, 1932. III. 11., Nr. 10 (249); Taki Litwin się znajdzie. = Dzień Kowieński, 1932. III. 11., Nr. 57 (Pzegląd prasy); „Per Vilniaus lavoną". = LŽ., 1932. III. 12., Nr. 58 (3850) (Iš redakcijos krepšio); Dar apie mūsų politikos kelius. = Mūsų Rytojus, 1932. III. 18., Nr. 11 (250).

2272) Dėl valkatų ir novačinskių balsų. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1932. V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 337—338.

Plg.: *Klūbo šešėlis* Valkatų klūbas. = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 282; *Vilniškis* Klaipėdos vakaras — Vloščengų klūbe. = LŽ., 1932. V. 21., Nr. 114 (3906); *B. Šėmis* Anoj pusėj administracijos linijos. = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 217—219; Novačynskis siūlo taikintis su Lietuva ir Čekoslovakija. = LA., 1932. V. 24., Nr. 115 (1490).

2273) Dėl vienų sukaktuvių /*D. Pusgudis*/. = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 193—194.

2274) Eikime sveiku, kad ir priešo nurodomu keliu! /*B. Šėmis*/. = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 25—26.

Plg.: Dzień Wileński, 1932. I. 9. (*Surwiłło* str. apie Lietuvių ekspansiją prieš Vilnių).

2275) Lietuvių, gudų ir ukrainiečių politinis bendradarbiavimas. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 97—98.

2276) Mūsų prieteliai /*B. Šėmis*/. = MVln., 1932. III. 1, Nr. 6 (80), pusl. 121—123.

2277) Politinės komedijos sukaktuvės. /*B. Bėmas*/. = *MVln.*, 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 49—51.

2278) Prieina liepto galą /*P. Bėmas*/. = MVln., 1932. IV. 20, Nr. 11 (85), pusl. 241—243.

2279) VII-ajam VVS suvažiavimui pasibaigus. = MVln., 1932. X. 9. Nr. 28 (102)., pusl. 569—570.

2280) Suvažiuojant. = MVln., 1932. X. 1., Nr. 27 (101)., pusl. 545—546.

2281) Vytauto - Kęstučio frontas. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 289—290.

b

2282) Al. Lednickis ir kai kurie greitakojai žurnalistai. /*Šešėlis*/. = MVln., 1932. VI. 10-20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 365.

2283) Amerikos lietuviai. /*M. B-kal*/. = LE., 1932., T. I. Sąs. IV. sk. 405—484.

2284) Anafielias. /*M. B-kal*/. = LE., 1932., T. I. Sąs. V. sk. 518—522.

2285) Anykščių šilelis. /*M. B-kal*/. = LE., 1932., T. I. Sąs. VI. sk. 695—708.

2286—2289) Antonov - Ovsejenko (—), sk. 778; Aquilo (—), sk. 886; Araba (—), sk. 887; Arabija, kaimas

(—), sk. 889. = LE., 1932., T. I. Sąs. VII.

2290—2546) Arabi paša (—), sk. 897—898; Arabistan (—), sk. 898; Arabų pinigai Lietuvoje (—), sk. 904—905; Aracaty (—), sk. 905; Aracena (—), sk. 905; Arafat (—), sk. 906; Aragva (—), sk. 908; Aragvis pireli (—), sk. 908; Arakčejev (—), sk. 908—909; Aralalta (—), sk. 909; Aralo jūra (—), sk. 909—910; Aralov (—), sk. 910; Aram (—), sk. 910; Aranda (—), sk. 912; Arany (—), sk. 912—913; Aras, kilimai (—), sk. 914—915; Aras, paukštis (—), sk. 915; Aráuca (—), sk. 917; Arauco-Cautin (—), sk. 917; Araujo Porto Alégre (—), sk. 917—918; Araukanija (—), sk. 918; Arausio (—), sk. 919; Aravalli (—), sk. 919; Aravičius (—), sk. 919; Arbanásai (—), sk. 919; Arbanitai (—), sk. 919; Arbat (—), sk. 919; Arbata (—), sk. 919 — 921; Arbedo (—), sk. 922; Arbéla (—), sk. 922—923; Arber (—), sk. 923; Arbes (—), sk. 923; Arbitralus (—), sk. 923; Arbitras (—), sk. 923; Arbogastas (—), sk. 926; Arbois (—), sk. 926; Arboleda (—), sk. 926; Arbor Day (—), sk. 926; Arbroath (—), sk. 926; Arbués (—), sk. 926—927; Arbuthnot (—), sk. 927; Arbūzą gauti (—), sk. 927; Arbuzov (—), sk. 927—928; Arc (—), sk. 928; Arcachon (—), sk. 928; Arcadelt (—), sk. 928; Arcadia (—), sk. 928; Arcadius (—), sk. 928—929; Arcadius Flavius (—), sk. 929; Arcanum (—), sk. 929; Arce, Juozas (—), sk. 929; Arcedon Caledonio (—), sk. 929; Arce, Pranas (—), sk. 929; Arch, Juozas (—), sk. 929; Arch (—), sk. 929—930; Archaizmas (—), sk. 931; Archangelskij (—), sk. 931; Archarovai (—), sk. 933; Archebius (—), sk. 933; Archéjon (—), sk. 933; Archelajas (—), sk. 933—934; Archena (—), sk. 935; Archenhold (—), sk. 935; Archenholz (—), sk. 935; Archeópolis (—), sk. 940; Archer, Viliamas (—), sk. 941; Archer, upė (—), sk. 941; Archers (—), sk. 941; Archéstratos (—), sk. 941; Archetipas (—), sk. 941; Archetti (—), sk. 941; Archiac (—), sk. 941; Archiatras (—), sk. 941—942; Archicembalo (—), sk. 942; Archidamos (—), sk. 942; Archidona (—), sk. 942; Archigenes (—), sk. 942; Archijas, 2 (—), sk. 942; Archilochos (—), sk. 942—943; Archimandritas (—), sk. 943; Archimimus (—), sk. 945; Archinto (—), sk. 945; Archipenko (—), sk. 946; Archipoetas (—), sk. 946; Archipov (—), sk. 946; Archippos (—), sk. 946—947; Archippus (—), sk. 947; Archipresbiteris (—), sk. 947; Archiriejus (—), sk. 947; Architektas (—), sk. 947—948; Architravas (—), sk. 960; Archiv für slavische Philologie (—), sk. 960—961; Archivoltas (—), sk. 968; Archologia (—), sk. 968; Archontikai (—), sk. 968; Archuri (—), sk. 968; Arcibaševai [1, o po 1 ir 2 literatūra] (—), sk. 968—969; Arcieren (—), sk. 969; Arcileuto (—), sk. 969—970; Arcimavičienė - Rudzinskaitė (—), sk. 970; Arcimavičius (—), sk. 970; Arcimboldi (—), sk. 970—971; Arcis sur Aube (—), sk. 971; Arciševskiai (—), sk. 971—972; Arco (—), sk. 972; Arco, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 972; Arco, mst. (—), sk. 972; Arcole (—), sk. 973; Arçon (—), sk. 972; Arcos (—), sk. 973; Arcos, Renė (—), sk. 973; Arcosolium (—), sk. 974; Arcruni (—), sk. 974; Arcucil - Cachan (—), sk. 975; Arculphus (—), sk. 975; Arčak (—), sk. 975; Arda (—), sk. 975; Ardahan (—), sk. 975; Ardakan (—), sk. 975; Ardanuč (—), sk. 975; Ardarikas (—), sk. 975—976; Ardašár (—), sk. 976; Ardašev (—), sk. 976; Ardatov (—), sk. 976; Ardaziani (—), sk. 976; Ardea (—), sk. 976; Ardealu (—), sk. 976; Ardeb (—), sk. 976—977; Ardebil (—), sk. 977; Ardey (—), sk. 978; Ardell (—), sk. 978; Arden (—), sk. 978; Ardentes (—), sk. 979 — 980; Ardėnų perkasas (—), sk. 980; Arder (—), sk. 980; Ardglass (—), sk. 980; Ardigó (—), sk. 981; Ardila (—), sk. 981; Ardilan (—), sk. 982; Ardys (—), sk. 982; Arditi (—), sk. 982; Ardito (—), sk. 982; Ardnamurchan (—), sk. 982; Ardnamurchan Point (—), sk. 982; Ardoye (—), sk. 982; Ardoyno (—), sk. 982; Ardón (—), sk. 983; Ardonskoje (—), sk. 983; Ardres (—), sk. 983; Ardrossan (—), sk. 983; Ardsley (—), sk. 983; Arduin (—), sk. 983; Ardžyr (—), sk. 983—984; Ardžiš (—), sk. 984; Ardžiš Dag (—), sk. 984; Are (—), sk. 984; Area (—), sk. 984; Area, aikštė (—), sk. 984; Arealas (—), sk. 984; Areb (—), sk. 984; Arecibo (—), sk. 985; Arecife (—),

sk. 985; Arefino (—), sk. 985; Aregio (—), sk. 985; Arelato sinodai (—), sk. 986; Areliškiai, 1, 2 (—), sk. 986; Arellano (—), sk. 986; Aremórikai (—), sk. 986; Aren, sala (—), sk. 986; Aren, Peet (—), sk. 986; Aréna (—), sk. 986; Arena, 1, 2 (—), sk. 986; Arenas (—), sk. 987; Arenas gordas (—), sk. 987; Arenberg (Aremberg) (—), sk. 987; Arenda (—), sk. 988; Arendonck (—), sk. 988; Arends, Leopoldas (—), sk. 988; Arendsee (—), sk. 988; Arendt (—), sk. 988—989; Arendts (—), sk. 989; Arène (—), sk. 989; Arenenberg (—), sk. 989; Arenys de Mar (—), sk. 990; Areopagita (—), sk. 991—992; Areopiknometras (—), sk. 992; Aresas (—), sk. 993; Arese (—), sk. 993; Aresi (—), sk. 993—994; Areskin (—), sk. 994; Areskutan (—), sk. 994; Arešo (—), sk. 994; Areštantas (—), sk. 994; Areštantų kuopos (—), sk. 994—995; Aretajos (—), sk. 996; Aretalogus (—), sk. 996; Aretas (karal.) (—), sk. 996; Aretas, vysk. (—), sk. 996; Aréte (—), sk. 996; Aretin (—), sk. 996—997; Aretiniai indai (—), sk. 997; Aretiniai skiemenys (—), sk. 997; Aretino Spinello (—), sk. 998; Aretinus (—), sk. 998—999; Aretúza (—), sk. 999; Areus (—), sk. 999; Arevalo (—), sk. 999; Arevalo, R. S. (—), sk. 999; Arfad (—), sk. 1000; Arfak (—), sk. 1000; Arfe (—), sk. 1000; Arffberg (—), sk. 1000—1001; Arfian (—), sk. 1001; Arfu (—), sk. 1001; Arfvedson (—), sk. 1001; Arga (—), sk. 1001; Argajaš (—), sk. 1001; Argajiečiai (—), sk. 1001; Argamač (—), sk. 1002; Argamasilla de Alba (—), sk. 1002; Argao (—), sk. 1002; Argel (—), sk. 1003; Argelès (—), sk. 1003; Argellati (—), sk. 1003; Argen (—), sk. 1004; Argenau (—), sk. 1004; Argens, J. B. (—), sk. 1004; Argens, upė (—), sk. 1004; Argensolia (—), sk. 1004—1005; Argenson, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9 (—), sk. 1005, 1006; Argentai (—) sk. 1006; Argentan (—), sk. 1006; Argentario (—), sk. 1006; Argentarius (—), sk. 1006; Argentat (—), sk. 1006—1007; Argenteau (—), sk. 1007; Argentéra Punta (—), sk. 1007; Argenterio (—), sk. 1007; Argenteus (codex) (—), sk. 1007—1008; Argentière (—), sk. 1008; Argentina: Valstybės santvarka (—), sk. 1013 [eil. 7—43]; Argentino (—), sk. 1018; Argentino Lago (—), sk. 1018; Argentinos Žinios (—), sk. 1022; Argenton Sur Creuse (—), sk. 1022; Argenton Château (—), sk. 1022; Argentorátum (—), sk. 1022; Argentrė (—), sk. 1022; Argentus (—), sk. 1023; Arges (—), sk. 1023; Argeus (—), sk. 1023; Arghána Madén (—), sk. 1023; Arghandab (—), sk. 1023; Arghoul (—), sk. 1023; Argiejai (—), sk. 1023; Argyle (—), sk. 1023—1024; Argyll (—), sk. 1024. = LE., 1932., T. I. Sąs. VIII.

2547) Aug. Zaleskiui pasitraukus. /*V. Kelmas*/. = MVln., 1932. XI. 10, Nr. 31 (105)., pusl. 662. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

Plg.: *„MV."* Red. prierašas. = Ibid.

2548) Begėdžiai! /*L. Statistikas*/. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93)., pusl. 417. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Dr. Raimundo Bulavskio pasikalbėjimą. = Sprawy Narodowościowe, 1932 (saus.-baland.), Nr. 1.

2549) Beksos pamokslai. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. VII. 20 — 30., Nr. 20—21 (94—95)., pusl. 445. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: *Eksvilnietis.* Jiems viskas rūpi. = Ibid., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93)., pusl. 418.

2550) Blaivus lenko balsas dėl lenkiškų vilionių. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 305. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Atitaisymas. = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 333.

2551) Dar du lenkų vadai. /*Panie tego*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91)., pusl. 386 (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2552) Dėl Adomo Mickevičiaus /*Šešėlis*/. = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100)., pusl. 542. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2553) Dėl nevykusių priekaištų /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1932. I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 8—9.

Plg.: *J. B.* Dėl takto. = LŽ., 1931. XII. 30., Nr. 296 (3791).

2554) Dėl Tado Vrublevskio bibliotekos /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 306. (Okupuotoje Lietuvoje).

2555) Dėl p. Testiso išvedžiojimų. = MVln., 1932. X. 30., Nr. 30 (104)., pusl. 638.

Plg.: *Testis.* Made in Germany. = Kurjer Wileński, 1932. X. 21.

2556) Dėl Varšuvos išpūstos sensacijos apie „reviziją". = MVln., 1932.

XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110)., pusl. 734—735.

Plg.: *E. Radzikauskas [L. Gira]* I naująjį šimtmetį su naujom mintim. = Naujas Žodis, 1932. XII. 15; *Vygandas* [dr. *J. Purickis*] Ar reikalinga mūsų pozicijos dėl Vilniaus revizija? = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108)., pusl. 713—714.

2557) Jonas Kliotas */Šešėlis/.* = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105)., pusl. 660—661. (Okupuotoje Lietuvoje).

2558) Iš mūsų dvarininkų vado atsiminimų. */Panie tego/.* = MVln., 1932: X. 1., Nr. 27 (101), pusl. 551—552; X. 30., Nr. 30 (104), pusl. 623; XI. 20., Nr. 32 (106)., pusl. 670—672; XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110)., pusl. 740—742.

2559) Iš 1931. XII. 9 gyventojų sąrašo Lenkų valstybėje. */L. Statistikas/.* = MVln., 1932. VIII. 30. — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 492—494.

2560) Iš VVSCK Pirmininko pranešimo VII VVS skyrių atstovų suvažiavime (1932. X. 2). = MVln., 1932: X. 9., Nr. 28 (102)., pusl. 575—576; X 20., Nr. 29 (103)., pusl. 596—597.

2561) Keletas VVS skaitmenų */Vilniaus Kelmas/.* = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 103—104.

2562) „Lenkas" inspektorius Baliūnas nesusikalba su lietuviais mokiniais. */Ant. V./.* = MVln., 1932. X. 30., Nr. 30 (104)., pusl. 635. („Mūsų Vilnius" jauniems ir seniems).

2563) Lenkų dvarininkų apetitai. */Atvykęs iš Vilniaus/.* = MVln., 1932. VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—95)., pusl. 445 (Okupuotoje Lietuvoje).

2564) Lietuviai eina! */B. Šėmis/.* = MVln., 1932. XI. 30., Nr. 33 (107)., pusl. 704—705. (Okupuotoje Lietuvoje).

2565) Neščyros lenkų politikų ašaros. */P. Bėmas/.* = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 267—268.

2566) Padėka. = MVln., 1932. X. 1., Nr. 27 (101)., pusl. 546.

2567) Pagrindinė klaida */Vilniaus Kelmas/.* = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 188—189.

Plg.: Mūsų Rytojus, 1932. Nr. 10, 11 (apie Vilnių).

Žiūr.: Klaidos atitaisymas. = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 216.

2568) Pradedama kalbėti jau apie Vilniaus pavedimą Lietuvai. */V. Kelmas/.* = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 305. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Rozważania teoretyczne. = Słowo, 1932. IV. 27.

2569) „Samogit[i]os" žmonės nesnaudžia. */Eksvilnietis/.* = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105)., pusl. 658. („Mūsų Vilnius" studentams).

Plg.: *Eksvilnietis.* Lenkų „Samogitia". = Ibid., 1932. I. 10., Nr. 1 (75)., pusl. 23—24.

2570) Taraškevičiaus byla. (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108)., pusl. 729. (Okupuotoje Lietuvoje).

2571) 1931 m. „Mūsų Vilniaus" skaitmens. */Vilniaus Kelmas/.* = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77)., pusl. 62—63.

2572) Varšuvos agentai drumsčia. */P. Bėmas/.* = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 398—399.

2573) Varšuvos provokatoriai Lietuvai. */Pėoviakų Pažįstamas/.* = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 382—383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2574) Varšuvos seimo atstovas ir populiariausio Lenkijoje dienraščio leidėjas. */J. Akylas/.* = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 386. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2575) Vilniaus agentai ir dar kaikas. */Eksvilnietis/.* = MVln., 1932. V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 360 (Po Vilniaus antena).

2576) Vilniaus radio — provokatoriai žada nebeprovokuoti. */Eksvilnietis/.* = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91)., pusl. 391. (Po Vilniaus antena).

2577) Vilniaus reikalu Amerikos Lietuvoje. = MVln., 1932: I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 4—5; I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 28—31; I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 53—55; II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 77—79; II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 100—102; III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 124—127; III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 147—150; III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 172—175; III. 31, Nr. 9 (83), pusl. 195—199; IV. 10, Nr. 10 (84), pusl. 220—223; IV. 20, Nr. 11 (85), pusl. 244—246; IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 268—271; V. 10, Nr. 13 (87), pusl. 291—295; V. 20., Nr. 14 (87), pusl. 315—318; V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 340—343; VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 366—368; VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93)., pusl. 400—404; VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—

95), pusl. 427—429; VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97)., pusl. 462—465; VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 494—496.

2578) Vilniaus vilkeliai avikailiais pasirėdę. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1932. XI. 30., Nr. 33 (107)., pusl. 707—708. (Po Vilniaus antena).

2579) Vilniečiams ėmus tvarkytis. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 74—76.

2580) VVS iždininkui pasikeitus. = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 273—274.

III

2581) A. Lietuvis. Lietuvos darbininkų judėjimo istorija sąryšy su Lietuvos valstybės atgimimo judėjimu. Pirmas dešimtmetis: 1892—1902 m. m. I. Įvadas. Kaunas, 1931 m. 100 pusl. /*M. Baltasis*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 390. (Apie knygas).

2582) Dėl vienos recenzijos. /*M. B-ka*/. = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 46—47. (Apie knygas).

Plg.: Vyt. *Steponaitis* „Vilniaus lietuvių spauda" 1919—1928, VVS leid., Nr. 48.; *„Ilksaitis"*. = Viln. Rytojus, 1931. Nr. 98 (276); *M. Urbšienės* recenzija „Židinyje" 1931 met.

2583) „Jaunoji Karta" /*T. Senkaitis*/. = MVln., 1932. V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 359. (Mūsų savaičiai — dvisavaičiai ir Vilniaus dalykas).

2584) Lietuvių Tauta (Lietuvių Mokslo Draugijos raštai). Knyga IV, sąsiuvinys 3, pavestas 25 metų L. M. D. sukaktuvėms paminėti. Vilnius. 1932 m., pusl. 337—466 ir 116 pusl. /*M. B-ka*/. = MVln., 1932. V. 30., Nr. 15 (89), p. 358. (Apie knygas).

2585) „Pavasaris" /*Rudens žmogelis*/. = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 93 (Mūsų savaitraščiai ir Vilniaus dalykas. 2).

2586) „Skautų Aidas" /*Skautų Draugas*/. = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 190—191 (Mūsų savaitraščiai ir Vilniaus dalykas. 3.).

2587) „Trimitas". /*Šaulys be šautuvo*/. = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 45 (Mūsų savaitraščiai ir Vilniaus dalykas. 1.).

2588) Vilnius ir Vilniaus kraštas. Krašto pažinimo pradai. Vilniui Vaduoti Sąjungos Kauno Ruožo Geležinkelių Skyriaus leidinys Nr. 1. Kaunas, 1932 m. 365 pusl. 78 atvaizdai. Kaina 6 litai. /*M. B-ka*/. = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 286. (Apie knygas).

Plg.: Iš „Vilnius ir Vilniaus kraštas" knygos autoriaus p. K. Umbro laiško redakcijai. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91)., pusl. 391.

IV

2589) [Prakalba, pasakyta 1932. VIII. 28. Viekšniuose]. = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99)., pusl. 490—492. (Vilniaus pasas, jo prasmė, jo keistybės).

V

2590) Iš lietuvių ir ukrainiečių santykių. = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 138.

M. Biržiškos išversta.

2591) Lietuviškųjų mokyklų būklė Vilniaus krašte. (—). = MVln. 1932. II. 20, Nr. 5 (79), p. 111—112. (Okupuotoje Lietuvoje).

Versta iš Przegląd Wileński, 1932. I. 20., Nr. 1—2, pusl. 3—5. (*Statystyk* Szkolnictwo litewskie na Wileńszczyźnie).

M. Biržiškos vertimas ir pastabos.

VII

2592) Agentėliai vėl uoliai dirba. (—). = MVln., 1932. X. 1., Nr. 27 (101)., pusl. 568. (Po Vilniaus antena).

2593) Aklas informatorius. (—). = MVln., 1932. XI. 30., Nr. 33 (107), pusl. 706. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2594) Al. Lednickio „išpūdžių" atbalsiai. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99)., pusl. 513. (Okupuotoje Lietuvoje).

2595) Aleksandras Lednickis. (—). = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 284. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2596) Amerikos lietuvių spauda dėl spalių 9 d. (—). = MVln., 1932. X. 30., Nr. 30 (104)., pusl. 630—631.

Surinko *M. Biržiška*.

2597) Amerikos lietuvių jaunimas atsimena Lietuvą. (—). = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 180.

M. Biržiškos surinkta.

2598) Apie lietuvius galima ir niekus rašyti. (—). = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 756. (Okupuotoje Lietuvoje).

2599) Apie tautinį Vilniaus krašto lietuvių atgimimą. (—). = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 185. (Okupuotoje Lietuvoje).

2600) Argentinoje steigiasi VVS skyrius. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 144. (Po Vilniaus antena).

2601) Ar trūksta lietuvių kunigų Vilniaus kraštui? (—). = MVln., 1932. VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 482. (Okupuotoje Lietuvoje).

2602) Atsiminė lietuvius! (—). = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 329. (Okupuotoje Lietuvoje).

2603) Atsiminimai iš žydų skerdynių Vilniuje. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2604) Augustavas skursta. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje)

2605) Aušros berniukų gimnazijos mokinių labai mylimas kapelionas kun. St. Jakubauskas. (—). = MVln., 1932. X. 1., Nr. 27 (101), pusl. 559.

2606) Baimė turi dideles akis. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2607) Baltojo Aro globoje. (—). = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 234. (Okupuotoje Lietuvoje).

2608). Bajorų ponavonė. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 612. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2609) Bijo mūsų policininkų. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 542. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2610) „Brastiečių bylos" atbalsiai Varšuvos seime. /*Panie tego*/. = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 92. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2611) Braškanti galybė. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 308. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2612) Broliukų aprūpinimas. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 542. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2613) Būsią atmainų Varšuvos vyriausybėje. (—). = MVln., 1932. VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 484. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2614) Buvęs buvusio „Vilniaus seimo" pirmininkas — vagis. (—). = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88)., pusl. 330. (Okupuotoje Lietuvoje).

2615) Dabartinė Vilniaus kultūra. (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383—384. (Okupuotoje Lietuvoje).

2616) Dar apie lenkų žandarą Kirtiklį /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78). pusl. 90—91. (Okupuotoje Lietuvoje).

P l g.: *Eksvilnietis* Steponas Kirtiklis. = MVln., 1931. XII. 10., Nr. 34 (72)., pusl. 810.

2617) Dar dėl vadų! (—). = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 92. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

P l g.: Lenkų vadai. = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 72.

2618) Dar vienas melas! (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 420. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2619) Dar vienas nešvarumas. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2620) Dar vienas vagis. (—). = MVln., 1932. XI. 30., Nr. 33 (107), pusl. 705. (Okupuotoje Lietuvoje).

2621) Dar vienas Varšuvos ministeris laukia savo eilės. (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 730. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2622) Dar vienas žydas nuteistas! (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

2623) Dėl Kauno žydų apsilankymo. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 308. (Okupuotoje Lietuvoje).

2624) Dėl Lekerto. /*Šilkinis*/. = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 113. (Okupuotoje Lietuvoje).

2625) Dėl mokesčių (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 114. (Okupuotoje Lietuvoje).

2626) Dėl prochvostinių informacijų. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 662. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2627) Dėl vilkų gudai neberimsta. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 661. (Iš gudų — ukrainiečių kovų ir gyvenimo).

2628) „Dešimt Vilniaus įsakymų" pasiekė vilniečius. (—). = MVln.,

1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 67 (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Dešimt Vilniaus įsakymų. = MVln., 1932. I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 11; Vilniaus Rytojus, 1932. I. 23.

2629) Didysis Pilsudskis. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 309. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2630) Didžioji Lenkija ir mažutė Lietuva. /*L. Statistikas*/. = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 730. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2631) Dr. Vlad. Sėmenovič. (—). = MVln., 1932. VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—95)., pusl. 448. (Iš gudų — ukrainiečių kovų ir gyvenimo).

3632) Du saiku. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106)., pusl. 683. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2633) Dvarininkų „Słowo" įklimpo. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 113 (Okupuotoje Lietuvoje).

2634) Dvibalsis. /*L. Statistikas*/. = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 660). (Okupuotoje Lietuvoje).

2635) Endekų baubas. (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2636) Gardino biudžetas. (—). = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 234. (Okupuotoje Lietuvoje).

2637) Gerai ūkininkauja! /*Šilkinis*/. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 421. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2638) Gudai ir ukrainiečiai vergijoje. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 308.

2639) Gudų Draugija Nepriklausomoje Lietuvoje. /*D. Pusgudis*/. = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 336. (Po Vilniaus antena).

2640) Gudų koncertas. /*D. Pusg.*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91)., pusl. 385. (Gudų-ukrainiečių gyvenimas).

2641) Gudų Ūkio ir Kultūros Institutas Vilniuje. (—). = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 331. (Gudai ir ukrainiečiai vergijoje).

2642) Gudų veikėjo B. Taraškevičiaus byla. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Iš gudų-ukrainiečių kovų ir gyvenimo).

2643) Holuvkos nužudymo metinės. (—). = MVln., 1932. VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 484. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2644) Jei Pšegliondas nesupranta, ko bereikalauti iš kitų! (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 729. (Okupuotoje Lietuvoje).

2645) J. E. Kaišiadorių vyskupas J. Kukta įsigijo Vilniaus pasą. (—). = MVln., 1932. III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 165. (Vilniaus Geležinio Fondo reikalai).

2646) Jiems viskas rūpi. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2647) Įkalba sveikiems ligą. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 518. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2648) Ima sukti sau lizdą. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 544.

2649) Joniškis (Šiaulių aps.) VVS vakaro nemalonūs atbalsiai. (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 388. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

2650) Ypatinga lenkė. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 663. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2651) Ir čia lietuviai esą kalti! (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 421. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2652) Ir popiežių traukia lenkų politikon! (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 114. (Okupuotoje Lietuvoje).

2653) Ir Suvalkuose tuščia. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 518. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2654) Ir šv. Jono bažnyčiai Vilniuje gresia pavojus. /*Panie tego*/. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2655) Ir Vytautą sau paveržė! /*Pašalinis*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2656) Istorija pasikartoja. /*Istorijos stebėtojas*/. = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 518. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2657) Iš gudų gyvenimo. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 137—138.

Turinyje: Gudų krikščionių demokratų suvažiavimas. Gudų atstovas. Iš Tarybinės Gudijos. Laikraščių konfiskavimas.

2658) Iš gudų gyvenimo. (—). = MVln., 1932. III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 162.

Turinyje: Gudų krikščionių demokratų suvažiavimas. Gudų pasveikinimas.

2659) Iš Katelbacho įspūdžių. (—). = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 757. (Okupuotoje Lietuvoje).

2660) Iš lenkiškos Vilniaus krašto mokyklų vyresnybės atleista keletas per daug nusipolitikavusių veikėjų. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2661) Iš lietuvių gyvenimo Anglijoje ir Škotijoje. (—). = MVln., 1932. III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 151—152.

Turinyje: Darbininkų sąjungos suvažiavimas. Londono lietuvių parapijos sueiga. Vaikų vakaras. Koncertas. Moterų draugijos susirinkimas. Manchesterio lietuvių vargai. Mirė. Sektinas pavyzdys.

Surinko *M. Biržiška.*

2662) Iš lietuvių gyvenimo Škotijoje ir Anglijoje. (—). = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 81—82.

2663) Iš pilsudskininkų darbų. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 421. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2664) Iš Šiaurės Amerikos lietuvių gyvenimo. (—). = MVln., 1932: I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 6—7; I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 33; I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 57—58; II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 80—81; II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 102—103; III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 127—128; III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 151; III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 175—177; IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 224; IV. 20., Nr. 11 (85), pusl. 246—247; IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 271—272; V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 318—319; V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 344—345; VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 368—369; VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 404—406; VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—95), pusl. 430—432; VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 465—467; VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 497—499; IX. 20, Nr. 26 (100), pusl. 527—528; X. 1., Nr. 27 (101), pusl. 547—549; X. 9., Nr. 28 (102), pusl. 582—583; X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 604—605.

Surinko *M. Biržiška.*

2665) Iš ukrainiečių gyvenimo. /*Mykula Barzdyla*/. = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 115—116.

Turinyje: Ukrainiečiai išeiviai jungiasi. Popierinis Lvivo lenkinimas. Tautų Sąjunga ir ukrainiečiai.

2666) Iš ukrainiečių gyvenimo. (—). = MVln., 1932. III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 163.

Turinyje: Lenkai apie Vakarų Ukrainą. Kaip lenkai ukrainiečius šviečia.

2667) Iš ukrainiečių gyvenimo. (—). = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 86—87.

Turinyje: „Lietuvių-Ukrainiečių Draugijos Žinios". Ukrainos reikalai tarptautinėj arenoj.

2668) Iš Vilniaus krašto gudų gyvenimo. (—). = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 211.

Turinyje: Gudai studentai kovoja su lenkininkais. Spauda. Kaip lenkai kratosi gudais kunigais.

2669) Iš Vilniaus studentų ukrainiečių gyvenimo. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 67. (Okupuotoje Lietuvoje).

2670) Iš VVS Centro Komiteto. (—). = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 285 (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

2671) Kaip Amerikos lietuvių vaikai pažymėjo vasario 16 d. (—). = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 207. (Vaikučiai Amerikoje).

2672) Kaip geria Vilniaus krašte. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 682. (Okupuotoje Lietuvoje).

2673) Kaip lenkai mažina lietuvių skaičių. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 68—69.

Plg.: *Vaišnius.* Gyventojų surašymui praėjus. = Vilniaus Žodis, 1932. I. 18., Nr. 2 (52), pusl. 2—3.

2674) Kaip lenkai gudus rašė. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 69.

Plg.: *Al. S.* Po spisie... = Przegląd Wileński, 1932. I. 20., Nr. 1—2., pusl. 5—7.

2675) Kaip lenkai rūpinasi švietimo dalykais. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 115. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2676) Kaip lenkų politikai apibūdina saviškius. (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 730. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2677) Kaip lenkų verčiamos lietuviškos žinios. (—). = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 209. (Okupuotoje Lietuvoje).

2678) Kaip tvirkina Vilniaus radio lietuvių jaunimą. (—). = MVln., 1932. IV. 30, Nr. 12 (86), pusl. 287. (Po Vilniaus antena).

2679) Kaip varšuviškai nuteista Vilniaus žydas. (—). = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 282—283. (Okupuotoje Lietuvoje).

2680) Kalčiausi išeis nekalčiausiais! (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 112. (Okupuotoje Lietuvoje).

2681) Kanados lietuviai. (—). = MVln., 1932. XI. 30., Nr. 33 (107), pusl. 703.

2682) Kanados Vilnius. /*L. Statistikas*/. = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 518. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2683) Ką rašo lenkai dėl Giraitės įvykio? (—). = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 38. (Okupuotoje Lietuvoje).

2684) Ką rašo lenkų endekai apie Vilniaus būklę. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 420. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2685) Kas buvo vyskupas Bandurski? (—). = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 185. (Okupuotoje Lietuvoje).

2686) Kas yra tie vlučengai. (—). = MVln., 1932. VI 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2687) Kas mus šmeižia? (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 662. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2688) Kas palaiko lietuvių priešus. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 421. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2689) Kas šmeižia Lietuvą? (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 421. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2690) Ką tai reiškia? (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 312. (Po Vilniaus antena).

2691) Katras meluoja? (—). = MVln., 1932. VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 482. (Okupuotoje Lietuvoje).

2692) Katrie nuo katrų bėga? (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 517. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2693) Kazimiera Ilakovičiūtė. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 607.

2694) Kažkas pairo. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 514. (Okupuotoje Lietuvoje).

2695) Keliai Lenkijoje. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 518. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2696) Kiek yra lenkų Jungtinėse Valstijose. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106)., pusl. 683. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2697) Kiek Varšuvos vyriausybė pripažino galima paskelbti nelenkų. (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 730. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2698) „Kiekvienas doras lietuvis skaito sau už garbę (laiko sau garbe?) dalyvauti Vilniaus radio - valandėlėj ...“ /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 360. (Po Vilniaus antena).

2699) Kiek Vilniuje yra gyventojų? (—). = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 38. (Okupuotoje Lietuvoje).

2700) Kirtiklio padėjėjas. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 67. (Okupuotoje Lietuvoje).

2701) Kontrabanda per demarkacijos liniją. (—). = MVln., 1932. II. 20, Nr. 5 (79), pusl. 114. (Okupuotoje Lietuvoje).

2702) Kontrabanda Vilniaus krautuvėse. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 114. (Okupuotoje Lietuvoje).

2703) Krizio pasėkos Lenkijoje. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 663. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2704) Krokuviečiai dar didesni melagiai už varšuviečius. /*L. Statistikas*/. = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2705) Krokuvos geografija. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106),

pusl. 683. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2706) Laikraščio konfiskavimas. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 113. (Okupuotoje Lietuvoje).

2707) Lapkričio mėn. Vilniaus įvykių atbalsiai. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 541. (Okupuotoje Lietuvoje).

2708) Lapkričio mėn. Vilniaus žydų skerdynių savotiška likvidacija. (—). = MVln., 1932. VI. — 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2709) Latvių ir lenkų kongreso atbalsiai. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 612. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2710) Lenkai apie gyventojų surašymą Vilniaus krašte. (—). = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 91. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Zabawne scenki. = Kurjer Wileński, 1932. I. 27.

2711) Lenkai apie savo kariuomenę. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 115. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2712) Lenkai apie Vilniaus krašto būklę. (—). = MVln., 1932. II. 10, Nr. 4 (78), pusl. 91 (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Słowo, 1932. II. 2 (Apie Viln. krašto būklę).

2713) Lenkai jau suka galvas dėl min. Zauniaus. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 612. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2714) Lenkai nepatenkinti savo užsienine propaganda. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 683. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2715) Lenkai pamiršta apie Vilnių! /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 329. (Okupuotoje Lietuvoje).

2716) Lenkai puola gudų mokyklas. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 283. (Gudai ir ukrainiečiai vergijoje).

2717) Lenkija ir Čekoslovakija. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 115. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2718) Lenkijoje vis mažiau šviečiamasi. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 421. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2719) Lenkijos rojus. (—). = MVln., 1932. I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 24. (Įvairios žinios).

2720) „Lenkiškame" Vilniuje. (—). = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 756. (Okupuotoje Lietuvoje).

2721) Lenkiškas Šopėnas. (—). = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 237. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2722) Lenkmergė Irena. /*K. Vilnietis*/. = MVln., 1932. VI. 10—20, Nr. 16—17 (90—91), pusl. 391. (Po Vilniaus antena).

2723) Lenkų dvarininkai apie Vilniaus krašto žemės ūkį. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

2724) Lenkų endekai. (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 730. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2725) Lenkų endekai dėl pilsudskininkų meškerės lietuviams. = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 283. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Sprawa litewska. = Dziennik Wileński, 1932. IV. 22.

2726) Lenkų endekai ramina savuosius. (—). = MVln., 1932. X. 30., Nr. 30 (104), pusl. 638. (Okupuotoje Lietuvoje).

2727) Lenkų inžinieriui apsilankius Nepriklausomoje Lietuvoje. (—). = MVln., 1932. III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 161.

2728) Lenkų kariuomenės vadų rūpesčiai. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 514. (Okupuotoje Lietuvoje).

2729) Lenkų operos uždarymas Katovicuose. (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91)., pusl. 387. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2730) Lenkų politikai susirūpinę. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 421 (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2731) Lenkų politikams nepatinka mūsų santykiai su žydais. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 420. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2732) Lenkų „Samogitia". /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 23—24. (Įvairios žinios).

2733) Lenkų skautams nei šis nei tas (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 518. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2734) Lenkų spauda ir Klaipėdos dalykai. /*L. Rinkėjas*/. = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 115. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2735) Lenkų spaudoj pasižvalgius. /*Panie tego*/. = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 138—139.

T u r i n y j e: Emeritūrų mažinimas. Finansai spaudžia. Kaip remiami laikraščiai. Ko laukianti Varšuvos vyriausybė? Kunigai apie sodžių. Lenkų finansai netvarkoje. Lenkų ponai išsiparduoda. Nė Varšuva, nė Krokuva nesirūpina savo didžiausiu kultūros turtu. Paslaptingas žygis. Pilsudskininkai apie dabartinę sodžiaus būklę. Savieji saviesiems. Spaudžiama, nes būsią palengvinimų. Su baime laukiama rytdienos. Žydų padėtis. Varšuvos užsienių reikalų ministerijos kūrinys.

2736) Lenkų spaudoje pasižvalgius. /*Panie tego*/. = MVln., 1932. III. 10., Nr. 7 (81), pusl. 163—164.

T u r i n y j e: Dar dėl Klaipėdos. Vygandas pripažino! Negražūs darbeliai. Kalėjimų perpildymas. Teismo tardytojas. Kokie tardytojai, tokie ir teismai. „Polnische Wirtschaft"?

2737) Lenkų spaudoje pasižvalgius. (—). = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 187.

T u r i n y j e: Lenko pastaba del Nepriklausomosios Lietuvos lenkų. Laukiama Varšuvoje ministerių pakeitimo. „Nemuno vargai". Streikas Lenkijoje. Nusigando.

2738) Lenkų spaudos melai. /*K. R.*/. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 420. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2739) Lenkų susidomėjimas Klaipėdos gubernatorium. (—). = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 236. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2740) Lenkų teroras. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 420. (Gudų - ukrainiečių gyvenimas).

2741) Lenkų vadai. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 71. (Įvairios žinios).

2742) Lenkų valdomas Vilnius nemoka savo skolų. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 661. (Okupuotoje Lietuvoje).

2743) Lichtaravičius. (—). = MVln., 1932. XI. 30., Nr. 33 (107), pusl. 705. (Okupuotoje Lietuvoje).

2744) „Lietuvių-Ukrainiečių Draugijos Žinios". (—). = MVln., 1932. VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—95), pusl. 448. (IŠ gudų - ukrainiečių kovų ir gyvenimo).

2745) Lietuvių-žydų d-jos susirinkimas. (—). = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 761. (Po Vilniaus antena).

2746) Lietuvos priešas. (—). = MVln., 1932. IV. 20., Nr. 11 (85), pusl. 258. (Okupuotoje Lietuvoje).

2747) Lietuvos totoriai. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 682. (Okupuotoje Lietuvoje).

2748) Lietuvos universiteto studentai ir Vilniaus dalykai. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 312.

P l g. „Lietuvos studentas", 1932. V. 1., nr. 7 (33). (Apie stud. organ. mokėjimą Vilniaus studentų reikalams).

2749) Liguistas jautrumas. = MVln., 1932. III. 1, Nr. 6 (80), pusl. 144. (Po Vilniaus antena).

Pasirašė: *M. Biržiška (L. Rinkėjas)*.

2750) Liūdnas „Niemeno" likimas. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2751) „Malonios ir naudingos žinios". /*R. Klausytojas*/. = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 520. (Po Vilniaus antena).

2752) Mandagumas ir nemandagumas. /*Stebėtojas*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2753) Maskvai dovanėlė. (—). = MVln., 1932. X. 1., Nr. 27 (101), pusl. 565. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2754) Maža bet reikšminga. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 112. (Okupuotoje Lietuvoje).

P l g.: *J. Gabrys:* LXXV laiškas iš Genevos. = Rytas, 1932. II. 12.

2755) Mečislovas Nedzialkovski. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 309. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2756) Melagis. /*K. R.*/. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 417. (Okupuotoje Lietuvoje).

P l g.: „Czas", 1932. VI. 29 (Apie Lednickio pranešimą ir pasikalb.).

2757) Minaičių lenkintojas. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93)., pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2758) Mokesčiai natūra. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 137. (Okupuotoje Lietuvoje).

2759) Montreal. Mirė geras lietuvis. (—). = MVln., 1932. VI. 30 —

VII. 10., Nr. 18—19 (92—93)., pusl. 406. (Iš Kanados lietuvių gyvenimo).

2760) Mozūras ir — Deutschland über alles. /*Šešėlis*/. = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 518. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2761) M. Survillo... /*Šešėlis*/. = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 756. (Okupuotoje Lietuvoje).

2762) Mūsų dar nepasiektas skaitymo rašymo mokslas. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 516—517. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2763) Mūsų nemokamieji agentai. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103)., pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2764) Na ir sekasi gi Vilniaus radio provokatoriams! /*Meitulis*/. = MVln., 1932. X. 30., Nr. 30 (104), pusl. 640. (Po Vilniaus antena).

2765) Naujas paskyrimas. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 541. (Okupuotoje Lietuvoje).

2766) Nauji Varšuvos susitraukimai dėl krizės. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87)., pusl. 309. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2767) Nebe lietuviai kalti! (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100)., pusl. 543. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2768) Negarbingas garbės teismo sąstatas. /*Senkartis*/. = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2769) Negryna lenkų sąžinė dėl Silezijos? (—). = MVln., 1932. II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 92. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2770) Nemalonus svečias. (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 370.

2771) Nepaprasta lenkų žinia (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383.

2772) Nestengia užsimokėti už mokslą. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2773) Nevykusi antraštė. /*M. B-ka*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91)., pusl. 370.

2774) Nors čia susipratova! /*Šilkinis*/. = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 67. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Kto tłukł szyby żydowskie? = Express Wileński, 1933. I. 12.

2775) Nusimelavo! (—). = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 38. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Nowe napady Litwinów na szkoły na Wileńszczyznie. = Illustr. Kuryer Codzienny, 1932. I. 4.

2776) Nusižudė apsivogęs Lenkų Raudonojo Kryžiaus Vilniaus skyriaus pirmininkas Uniechovski. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2777) Okupacinis rektorius. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2778) Oleiničakovski įsitaisė. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2779) Pabaudos — valstybės pelnas. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 115 (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2780) Pagedo santykiai tarp Amerikos žydų ir Lenkijos. (—). = MVln., 1932. V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 354. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2781) Pakrikę Vilniaus miesto finansai. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2782) Pamėginę meluoti susigėdo. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2783) Pamiršo mus pašmeižti. (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 515. (Okupuotoje Lietuvoje).

2784) Papildome Vilniaus radio pranešimą. = MVln., 1932. IV. 20., Nr. 11 (85), pusl. 264. (Po Vilniaus antena).

2785) Pasirodė žydai patys save plakę! (—). = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 38. (Okupuotoje Lietuvoje).

2786) Patys iš savęs pasijuokę. (—), = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 113. (Okupuotoje Lietuvoje).

2787) Patys muša, patys šaukia. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

2788) Patogu. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105)., pusl. 662. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2789) Pavojinga vaikams pavesti atsakingas darbas. /*L. Statistikas*/. = MVln., 1932. X. 30., Nr. 30 (104), pusl. 640. (Po Vilniaus antena).

2790) Pažįstam mes tą paukštį! (—). = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 331. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

Plg.: Nasz Przegląd, 1932. V. 5 (Apie Anatole Mühlstein).

2791) Perversmininkės. /*J. Akylas*/. = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2792) Pilsudskininkai. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 683. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2793) Pilsudskininkai apsimelavo. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2794) Pilsudskininkų atsiminimai. (—), = MVln., 1932. IX. 30., Nr. 33 (107), pusl. 706. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2795) Pilsudskininkų suvažiavimas Druskininkuose ir gudų dalykai. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 420. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2796) Pirmas Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrius Argentinoje. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 663.

2797) Pora batų. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

2798) Prieš lenkų kalbą. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 113. (Okupuotoje Lietuvoje).

2799) Priešo balsas apie lietuvių darbą. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136—137. (Okupuotoje Lietuvoje).

2800) Prisipažinimai. (—). = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 756. (Okupuotoje Lietuvoje).

2801) Privalomas garbinimas Pilsudskio. (—). MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 71. (Įvairios žinios).

2802) Radio - provokatoriai. (—). = MVln., 1932. IV. 20., Nr. 11 (85), pusl. 264. (Po Vilniaus antena).

2803) „Ratavokit!" (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79)., pusl. 113. (Okupuotoje Lietuvoje).

2804) Reikšmingas vertimas. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—10 (92—93), pusl. 420. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2805) Reikšmingi prisipažinimai. (—). = MVln., 1932. II. 10, Nr. 4 (78), pusl. 91. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: Kurj. Wileński, 1932. II. 2 (Iš Okulič Nepr. Lietuvos aplankymo įspūdžių).

2806) Reikšmingos sukaktuvės. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 418. (Okupuotoje Lietuvoje).

2807) Savų vardų pritrūko. /*D. Pusg.*/. = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2808) Silvestras Vojevudzki. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 309 (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2809) Skirtumėlis. /*Panie tego*/. = MVln., 1932. VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 481—482. (Okupuotoje Lietuvoje).

2810) Skundžiasi nabagai. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 682. (Okupuotoje Lietuvoje).

2811) Skųsitės visam pasauliui! /*K. R.*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 392. (Po Vilniaus antena).

2812) Snukiavimasis. /*D. Pusgudis*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 387. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2813) Spalių 9 d. ir Vilniaus darbas Amerikos Lietuvoje. (—). = MVln., 1932: X. 30., Nr. 30 (104), pusl. 630; XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 653—655; XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 676—678.

Surinko *M. Biržiška.*

2814) Spalių 9 d. „nesąmonės". /*Šešėlis*/. = MVln., 1932. X. 30., Nr. 30 (104), pusl. 640. (Po Vilniaus antena).

Plg.: *V. Ausis* Varšuvos agentai Vilniuje po spalių 9 dienos ir po VVS skyrių atstovų suvažiavimo pradėjo nertis iš kailio . . . = Ibid., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 616. (Po Vilniaus antena).

2815) Sugretinus. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 661. (Okupuotoje Lietuvoje).

2816) Suktas vertimas. (—). = MVln., 1932. I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 23. (Įvairios žinios).

2817) Sumuštas Gardino lenkų storosta. (—). = MVln., 1932. IX. 20.,

Nr. 26 (100)., pusl. 541. (Okupuotoje Lietuvoje).

2818) Sūnaus beieškant. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 541. (Okupuotoje Lietuvoje).

2819) Sunkiai tariamas žodis. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2820) Survilka. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1932. VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—95), pusl. 445. (Okupuotoje Lietuvoje).

2821) „Sutvarkė" Vilniaus gudų lenkininkų redakcija. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 420. (Gudų - ukrainiečių gyvenimas).

2822) Svarbus leidinys. (—). = MVln., 1932. VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—95), pusl. 447. (Iš gudų - ukrainiečių kovų ir gyvenimo).

2823) Svečiai. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 544.

2824) Šauna karininkus. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 611. (Iš gudų - ukrainiečių kovų ir gyvenimo).

2825) Šeduvos žuliko nuotykiai lenkų valdžioje. /*Henryk P.*/. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2826) Šis tas apie tai, kaip lenkai tvarko savo ūkį. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 115. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

Plg.: Illustr. Kurjer Codzienny, 1932. II. 8 (Apie spirito pardavimą ir jo savikainą).

2827) Šv. Tėvas subarė Lenkijos vyskupus. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 543. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2828) Taip, pas mus niekas neatsimainė! /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 67 (Okupuotoje Lietuvoje).

2829) Tautos vadovai. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 308—309. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2830) Tarpusavis nesusipratimas. /*Šilkinis*/. = MVln., 1932. III. 20., Nr. 8 (82), pusl. 192. (Po Vilniaus antena).

2831) Teisinga pastaba. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 308. (Okupuotoje Lietuvoje).

2832) Teisinga pastaba. (—). = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 329. (Okupuotoje Lietuvoje).

2833) Teismo tardytojas. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

2834) Trečioji Amerikos lietuvių karta... (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 538.

2835) Trečioji Staniškio karta. (—). = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 756. (Okupuotoje Lietuvoje).

2836) Truputį pasukus. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 612. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2837) 1931 m. gruodžio 9 d. gyventojų surašymas Lenkų valstybėje. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 68.

2838) Tuščias šūvis. (—). = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 757. (Okupuotoje Lietuvoje).

2839) Ukrainiečiai pritykojo lenkus. (—). = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 283. (Gudai ir ukrainiečiai vergijoje).

2840) Ukrainiečių kalba Berlyno universitete. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93)., pusl. 420. (Gudų - ukrainiečių gyvenimas).

2841) Ukrainiečių pajėgos Vakarų Ukrainoje. (—). = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93)., pusl. 420. (Gudų - ukrainiečių gyvenimas).

2842) Valkatų klūbas. /*Klūbo šešėlis*/. = MVln., 1932. IV. 30., Nr. 12 (86), pusl. 282. (Okupuotoje Lietuvoje).

2843) Varšuva rūpinasi kariuomene ir policija, ne knygynais. /*Šešėlis*/. = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 517. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2844) Varšuva suka botagą prieš Vilniaus lietuvius. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 66—67. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: „Dziennik Wileński'o" kliedėjimas. = Vilniaus Žodis, 1932. I. 18., Nr. 2 (52), pusl. 7—8; Kazimierz *Welecki* Fałszywy alarm i jego skutki. = Przegląd Wileński, 1932. I. 20., Nr. 1—2, pusl. 10—11; *Surwiłło* Ekspansja litewska na Wilno. = Dziennik Wileński, 1932. I. 9., Nr. 6.

2845) Varšuviški kliedėjimai. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105),

pusl. 662. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

Plg.: Gazeta Warszawska, 1932. X. 12 (Apie J. A. Herbačiauską).

2846) Varšuvos agentai apie mūsų darbą. /*D. Pusgudis*/. = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 516. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2847) Varšuvos agentai nerimsta. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 682. (Iš gudų-ukrainiečių kovų ir gyvenimo).

2848) Varšuvos mokslas Vilniaus lenkų mokyklose. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 612. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2849) Varšuvos politikų išminties šaltiniai. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 683. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2850) Varšuvos universiteto biblioteka. (—). = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 683. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2851) Vasario 16 d. paminėjimas Amerikos lietuvių kolonijose. (—). = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 199—200.

Surinko *M. Biržiška.*

2852) Vėl žydai kalti. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

2853) Vienas iš Varšuvos samdininkų. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 543. (Lenkų spaudoj pasižvalgius).

2854) Vieno lizdo paukščiai. /*Eksvilnietis*/ = MVln., 1932. VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 481. (Okupuotoje Lietuvoje).

2855) Vilniaus darbas Jungtinėse Valstijose. (—). = MVln., 1932: I. 10., Nr. 1 (75), pusl. 5—6; I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 32; I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 56—57; II. 10., Nr. 4 (78), pusl. 79; V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 295—296; V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 343—344; XI. 30., Nr. 33 (107), pusl. 690—692; XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 738—740.

Surinko *M. Biržiška.*

2856) Vilniaus katedra Varšuvos globoje. (—). = MVln., 1932. IV. 20., Nr. 11 (85), pusl. 258. (Okupuotoje Lietuvoje).

2857) Vilniaus krašto naujokai. (—). = MVln., 1932. IV. 20, Nr. 11 (85), pusl. 258. (Okupuotoje Lietuvoje).

2858) Vilniaus lenkai apie Neprikląusomosios Lietuvos lenkus. (—). = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: *Okulicz* Smutna karta historji. = Kurjer Wileński, 1932. II. 21.

2859) Vilniaus lenkų moksleivijos rūpesčiai. (—). = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2860) Vilniaus lenkų spaudos spalių 9 d. paminėjimas. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1932. X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 610. (Okupuotoje Lietuvoje).

2861) Vilniaus miesto burmistras pasitraukė. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 308. (Okupuotoje Lietuvoje).

2862) Vilniaus miesto valdyba storojasi... (—). = MVln., 1932. VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 514. (Okupuotoje Lietuvoje).

2863) Vilniaus osadnikai. (—). = MVln., 1932. XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 661. (Okupuotoje Lietuvoje).

2864) Vilniaus radio - agentai besirūpina tik savo duonelės reikalu. (—). = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 335. (Po Vilniaus antena).

2865) Vilniaus „Seimo komedijų" prisiminimas. /*Šilkinis*/. = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 136. (Okupuotoje Lietuvoje).

2866) Vilniaus teismai. (—). = MVln., 1932. I. 30., Nr. 3 (77), pusl. 67. (Okupuotoje Lietuvoje).

2867) Vilniaus Žemės Bankas. (—). = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 234. (Okupuotoje Lietuvoje).

2868) Vilniaus Žydų Mokslo Institutas. (—). = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 234. (Okupuotoje Lietuvoje).

2869) Vilniečiai aptarnauja Varšuvą. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 543.

2870) Vilniečių susivienijimo atbalsiai. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 112. (Okupuotoje Lietuvoje).

D. A. Svarbus įvykis. = Vilniaus Žodis, 1932. I. 31., Nr. 3 (53), pusl. 1—2.

2871) Vilnietis pagarsėjo — ir žuvo. (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 541. (Okupuotoje Lietuvoje).

2872) „Vilnijos“ korporacija. (—). = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 336. (Po Vilniaus antena).

2873) Vilniuje vis labiau elgetaujama. (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 729. (Okupuotoje Lietuvoje).

2874) Vilniuj laukiama Plečkaičio. (—). = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 308. (Okupuotoje Lietuvoje).

2875) Viskas jųjų! (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 383. (Okupuotoje Lietuvoje).

2876) Vysk. Bučiui šiemet suėjo 60 metų amžiaus... (—). = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 540.

2877) Vokiečiai taiko lenkams lenkiškas priemones. (—). = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 387. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

2878) VVS neduoda ramumo Vilniaus endekams. /*M. B-ka*/. = MVln., 1932. XI. 20., Nr. 32 (106), pusl. 682. (Okupuotoje Lietuvoje).

2879) Žydų mokslo institutas. (—). = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 729. (Okupuotoje Lietuvoje).

2880) Žydus muša, žydus baudžia. (—). = MVln., 1932. I. 20., Nr. 2 (76), pusl. 38. (Okupuotoje Lietuvoje).

2881) Žinoma, kaltų nesą! (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 112. (Okupuotoje Lietuvoje).

VIII

2882) Gerbiamieji skaitytojai Amerikoje. (—). = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 196.

2883) Mažieji ir jaunieji! (—). = MVln., 1932. III. 2., Nr. 6 (80), pusl. 129.

2884) Mieli vaikai ir jaunuoliai! (—). = MVln., 1932. III. 31., Nr. 9 (83), pusl. 204.

IX

2885) *Dr. C. Kasputis.* Amerikos lietuviui dviejuose uostuose pabuvojus. = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 719.
M. Biržiškos redaguota.

2886) *D.Š-is.* Lietuviškasis Vilniaus atgimimas. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 414—416; VII. 20—30., Nr. 20—21 (94—95), pusl. 434—436; VIII. 10—20., Nr. 22—23 (96—97), pusl. 469—471; VIII. 30 — IX. 10., Nr. 24—25 (98—99), pusl. 501—502; IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 529; X. 1., Nr. 27 (101), pusl. 552; X. 20., Nr. 29 (103), pusl. 598—599; XI. 10., Nr. 31 (105), pusl. 646—648; XI. 30., Nr. 33 (107), pusl. 694—695; XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 717—718; XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 742—743.
Redagavo ir prierašais aprūpino *M. Biržiška.*

2887) Inž. *Z. Bačelis.* Tik be Lenkijos, kol Vilnius negrąžintas. = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 737—738.
M. Biržiškos redaguota.

2888) Iš „Vilnius ir Vilniaus kraštas“ knygos autoriaus p. K. Umbro laiško redakcijai. = MVln., 1932. VI. 10—20., Nr. 16—17 (90—91), pusl. 391.
M. Biržiškos sutrumpinta.

2889) *K. Lapinas.* Dėl praeities ir ateities. = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 397.
M. Biržiškos ištaisyta.

2890) *K. Lapinas.* Seno vilniečio pastabos dėl lenkų siūlymo mums „Prablaivėti“ = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 539—540.
M. Biržiškos redaguota.

2891) *UVE.* Per „Mūsų Vilnių“ į sostinę Vilnių! = MVln., 1932. IX. 20., Nr. 26 (100), pusl. 521—522.
M. Biržiškos perdirbta.

2892) *Vygandas /dr. J. Purickis/.* Ar reikalinga mūsų pozicijos dėl Vilniaus revizija? = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 735—737.
M. Biržiškos redaguota.

2893) *V. M. Čekanauskas.* Amerikos lietuvio balsas Vilniaus vadavimo reikalu. = MVln., 1932. XII. 10., Nr. 34 (108), pusl. 718—719.
M. Biržiškos redaguota.

X

2894) Piśmo ǔ Redakcyju. = BlrKrn., 1932. XII. 11, Nr. 43.
Plg.: Prof. M. Biržiškos laiškas. = MVln., 1932. XII. 20—30., Nr. 35—36 (109—110), pusl. 756.

XI

2895) *Įžanga* str. „Lietuviškos mokyklos golgota Vilniaus krašte“. = MVln., 1932. IV. 10., Nr. 10 (84), pusl. 231.

2896) *„Mūsų Vilniaus" Redakcijos* prierašas prie *D-šio* str. „Lietuviškasis Vilniaus atgijimas". = MVln., 1932. VI. 30 — VII. 10., Nr. 18—19 (92—93), pusl. 414.

2897) *„M. V." Red.* prierašai *M. Š.* str. Dėsniai, kurių nereikėtų pamiršti. = MVln., 1932. V. 30., Nr. 15 (89), pusl. 339.

2898) „M. V." Red. *prierašai* prie *A. Roda* str. Vilniaus ir Klaipėdos kraštai. = MVln., 1932. V. 10., Nr. 13 (87), pusl. 310.

2899) „M. V." Red. *pastaba* prie str. Lenkiškoji propaganda Prancūzijoj. = MVln., 1932. V. 20., Nr. 14 (88), pusl. 332.

2900) *Pastaba* prie str. „Naujas lenkų pasikėsinimas prieš lietuvių kalbą. (—). = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 113.

2901) *Pastaba* prie *Tikros lietuvaitės* str.: „Varšuvos agentai paaiškino 10 Vilniaus įsakymų!" = MVln., 1932. II. 20., Nr. 5 (79), pusl. 120. (Po Vilniaus antena).

2902) Prierašas prie str. „Vilniaus lietuviai atremia lenkų agentų puolimus. = MVln., 1932. III. 1., Nr. 6 (80), pusl. 135.

1933 m.

I

2903) Arklys ir meška, Kaunas, 1933. I. 7. 2 nž. pusl. (4 sk.). Akc. „Varpo" B-vės sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" 1 tomo 9 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

2904) Atminimai. Kaunas, 1933. IV. 5. 2 pusl. (4 sk.). Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" I tomo 12 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

2905) Auka. Kaunas, 1933. VI. 24. 4 pusl. (8 sk.). Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Liet. Enciklopedijos" II t. 2 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

Parašė *Pr. Dovydaitis* ir *M. Biržiška.*

2906) Aušra. Kaunas, 1933. 10+1 nž.+1 b. pusl. (22 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp. Kaune. Atsp. iš „Lietuv. Enciklop." II tomo 3 sąsiuv. 1933. VII. 14. 24,7×17,4 cm.

Parašė *Vaclovas* (pusl. 1—8) ir *Mykolas* (pusl. 8—11) *Biržiškos.*

II

a

2907) Apie VVS taktiką. = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 217—218.

Plg.: Viln. Rytojus, 1933. III. 1. sodžiaus (Varėno valsč.) gyv. Emil. Aliu- (124), pusl. 204—205.

2908) VIII-sis VVS skyrių atstovų suvažiavimas. (—). = MVln., 1933. X. 20., Nr. 29 (139), pusl. 393—395.

2909) Dėl okupantų provokacijų. */Vilniaus Kelmas/.* = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 97—98.

Plg.: Viln. Rytojus, 1933. III. 1. Apie Viln. apyg. teismo nagr. Kamorūnų sodžiaus (Varėnos valsč.) gyv. Emil. Aliukaitės ir kt. bylą.

2910) Didvyriai ir mažvyriai. = MVln., 1933. II. 28, Nr. 6 (116), pusl. 81—82.

2911) Dvejos sukaktuvės. = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 113—114.

2912) Mūsų skaitytojams. = MVln., 1933. I. 10., Nr. 1 (111), pusl. 1—2.

2913) Vasario 16 d. ir Vilnius. = MVln., 1933. II. 20., Nr. 5 (115), pusl. 65—66.

2914) VVS reikalai. = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 425—426.

b

2915) Apygardos atstovų suvaž. pasibaigus. = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 204—205.

Plg.: Klaidų atitaisymas. = Ibid., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 240.

2916—3123) Argyll (—), sk. 1025; Argininkai (—), sk. 1025; Arginuzai (—), sk. 1025; Argiraspiai (—), sk. 1025—1026; Argyro Kástro (—), sk. 1026; Argyrokratija (—), sk. 1026; Argyromanija (—), sk. 1026; Argyropulo (—), sk. 1026; Argyropulos (—), sk. 1027 [eil. 2—16]; Argistis (—), sk. 1027; Arglaičiai (—), sk. 1027; Argo, sala (—), sk. 1027; Argoli (—), sk. 1027; Argolis (—), sk. 1027; Argolitai (—), sk. 1028; Argonautai (—), sk. 1029 [eil. 2—8]; Argos (—), sk. 1029—1030; Argostoli (—), sk. 1030; Argot (—), sk. 1030—1031; Argoulet (—), sk. 1031; Arguelles (—), sk. 1031; Arguijo (—), sk. 1031; Argumentas (—), sk. 1032 [iki A. matematikoj]; Argun (—), sk. 1032; Argun, upė 1, 2 (—),

sk. 1032; Argunov (—), sk. 1032; Argunovai (—), sk. 1032—1033; Arguri (—), sk. 1033; Argus, 1, 2, 3 (—), sk. 1033, Argut (—), sk. 1033; Argutinskij - Dolgorukov (—), sk. 1033—1034; Ari-Ajaš (—), sk. 1034; Ari Burun (—), sk. 1034; Aria (—), sk. 1034; Aria Cattiva (—), sk. 1034; Arya Samaj (—), sk. 1034; Ariábhata (—), sk. 1034; Ariádne (—), sk. 1035 [eil. 6—11]; Ariájos (—), sk. 1035; Arian (—), sk. 1035; */M. Biržiška* ir *P. Jakubėnas/:* Arianizmas, sk. 1035—1037; Ariáno (—), sk. 1037; Arias (—), sk. 1037; Arýballos (—), sk. 1037; Aribo (—), sk. 1037; Arica (—), sk. 1037—1038; Ariccia (—), sk. 1038; Arici (—), sk. 1038; Aricini (—), sk. 1038; Ariège (—), sk. 1038—1039; Ariél (—), sk. 1039; Arielka (—), sk. 1039; Arielkynė (—), sk. 1039; Aries (—), sk. 1039; Aries, upė (—), sk. 1040; Arietta (—), sk. 1040; Arifí (—), sk. 1040; Arigoni (—), sk. 1040; Aryk (—), sk. 1040; Arimaspai (—), sk. 1041; Ariminum (—), sk. 1041; Arinai (—), sk. 1041; Aringa (—), sk. 1041; Aringhi (—), sk. 1042; Arínos (—), sk. 1042; Ariobarzanes (—), sk. 1042; Arion (—), sk. 1046; Arionai Lenkijoje ir Lietuvoje (—), sk. 1046—1048; Arionų kapai (—), sk. 1048 — 1049; Ariorat (—), sk. 1049; Arioso (—), sk. 1049; Ariosti (—), sk. 1049; Ariosto (—), sk. 1049—1051; Aripert (—), sk. 1051; Aripo (—), sk. 1051; Arys (—), sk. 1051; Ariscola (—), sk. 1052; Arispe (—), sk. 1052; Aristajas (—), sk. 1052; Aristarchas samotrakietis (—), sk. 1053 [eil. 37—46]; Aristarchas 3, 4 (—), sk. 1053; Aristėjas (—), sk. 1054; Aristides 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1054—1055; Aristílos (—), sk. 1055; Aristion (—), sk. 1055; Aristo (—), sk. 1055; Aristo, kankinys (—), sk. 1055; Aristobulos, Judėjos (—), sk. 1055—1056; Aristobulos1, 2 (—), sk. 1056; Aristodémos (—), sk. 1056 [eil. 31 Priešus įveikęs — 50]; Aristofánes (—), sk. 1056—1057; Aristogeiton (—), sk. 1057; Aristokles (—), sk. 1057; Aristokratas (—), sk. 1057; Aristóksenos (—), sk. 1058; Aristómenes (—), sk. 1059; Ariston (—), sk. 1059—1060; Ariston men hydor (—), sk. 1060; Aristonas (—), sk. 1060; Aristonides (—), sk. 1060; Aristonikos (—), sk. 1060; Aristov (—), sk. 1066—1067; Ariš (—), sk. 1067; Arišk**ė** (—), sk. 1067; Arita (—), sk. 1067—1068; Aritmografas (—), sk. 1072; Aritmografas (—), sk. 1072; Aritmomantija (—), sk. 1072; */M. Biržiška* ir *P. Jakubėnas/:* Arius, sk. 1073—1074; Ariz (—), sk. 1075; Arizona (—), sk. 1075—1076; Ark. (—), sk. 1076; Arka, 2 (—), sk. 1077; Arka, dėžė (—), sk. 1077; Arkabuzas (—), sk. 1077; Arkada (—), sk. 1077—1078; Arkadiečiai (—), sk. 1078; Arkadjev (—), sk. 1078; Arkadija (—), sk. 1078—1079; Arkadija 1, 2 (—), sk. 1079; Arkadijos sąjunga (—), sk. 1079; Arkádios (—), sk. 1079; Arkanas (—), sk. 1079—1080; Arkanistas (—), sk. 1080; Arkansas Post (—), sk. 1081; Arkas, mit. (—), sk. 1081; Arkas, valg. (—), sk. 1081; Arkat (—), sk. 1081; Arkatūra (—), sk. 1081; Arkbutanas (—), sk. 1081—1082; Arkebuza (—), sk. 1082 [eil. 22—32]; Arkebuzeris (—), sk. 1082; Arkibrolija (—), sk. 1082—1083; Arkidiakonatai Lietuvoje (—), sk. 1083—1084; Arkivyskupas, Lietuvoje (—), sk. 1084—1085; Arklágydis (—), sk. 1085; Arklas (—), sk. 1085—1086 [nuo eil. 12 J. Elisono surinkt. žiniomis — iki galo]; Arklásukis (—), sk. 1087; Arklėnai (—), sk. 1087; Arkliavagystė (—), sk. 1088 [nuo eil. 4—A. visur sunk. baudžiama — iki galo]; Arkliena (—), sk. 1089; Arkligonė (—), sk. 1089; Arklininkas (—), sk. 1089—1090; Arklys (—), sk. 1094 [Senovės lietuviai] — 1096; Arklys ir meška */M. B-kal*, sk. 1096 — 1098; Arklių lenktynės (—), sk. 1099 [eil. 30—35...kaimo A. L.]; Arklių parodos (—), sk. 1099 [nuo eil. 56 — Žemaič. pirma A. P. — iki galo]; Arklių „plaukas" (—), sk. 1099—1100; Arklow (—), sk. 1104; Arkona (—), sk. 1104—1105; Arkšva (—), sk. 1106; Arktinis (—), sk. 1108; Arkudios (—), sk. 1117; Arkužas (—), sk. 1118; Arkwright (—), sk. 1118; Arlay (—), sk. 1118; Arlam (—), sk. 1118; Arlanc (—), sk. 1118; Arlauskaitė (—), sk. 1119; Arlberg (—), sk. 1119; Arlė (—), sk. 1120; Arlekineta (—), sk. 1120; Arlerai (—), sk. 1121; Arles sur Tech (—), sk. 1121; Arlesheim (—), sk. 1121; Arlincourt (—), sk. 1121—1122; Arlington, 3 (—), sk. 1122; Arlon (—), sk. 1122 [nuo eil. 23 — 1214—1684 — iki galo]; Arloŭski (—), sk. 1122; Armagh (—), sk. 1124; Armagnac (—),

sk. 1124 [nuo eil. 51 — XVI a. priklausė — iki galo]; Armališkių (—), sk. 1124—1125; Arman de Caillavet (—), sk. 1125; Armanava (—), sk. 1125; Armançon (—), sk. 1125; Armand (—), sk. 1125; Armand Delille, sk. 1125; Armandas (—), sk. 1125; Armandi (—), sk. 1125; Armaniakai (—), sk. 1125; Armaniakas (—), sk. 1126; Armaniškių k. (—), sk. 1126; Armansberg (—), sk. 1126; Armanų k. (—), sk. 1126; Armarium (—), sk. 1126; Armarius (—), sk. 1126; Armata, 1—5 (—), sk. 1126; Armata manu (—), sk. 1126; Armatoliai (—), sk. 1126—1127; Armatorius, 1, 2 (—), sk. 1127; Armavír, 1, 3 (—), sk. 1127, 1128; Armaz (—), sk. 1128; Armellini, 1, 2 (—), sk. 1128—1129; Armėnai (—), sk. 1129 [baigiant „Eglėkalniu būta ir A.", eil. 46]: Armengaud (—), sk. 1129—1130; Armenini (—), sk. 1134; Armeniškių k. (—), sk. 1134; Armėnų dinastija Bizantijoje (—), sk. 1136; Armėnų literatūra (—), sk. 1140—1144; Armer Heinrich (—), sk. 1148; Armessin, 1, 2 (—), sk. 1148; Armfelt, Aleksandras (3) (—), sk. 1148; Armiakas (—), sk. 1148; Armiansk (—), sk. 1148—1149; Armida, 1 (—), sk. 1149; Armidale (—), sk. 1149; Armiferis (—), sk. 1149 = LE., 1933. I. 7., T. I. Sąs. IX.

3124—3211) Arminas, Petras (—), sk. 1153 [eil. 33—38]; Arminia, 1, 2 (—), sk. 1153—1154; Armitage, 1, 2 (—), sk. 1154—1155; Armonaičių k. (—), sk. 1155; Armoniškis, 1, 2 (—), sk. 1155; Armoniškių k., 1, 2 (—), sk. 1155; Armonių k., 1, 2 (—), sk. 1155; Armoninkų k. (—), sk. 1155; Armonų k. (—), sk. 1155—1156; Armorica (—), sk. 1156; Armstrong, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1156; Arnaud, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1157; Arnauld, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1157—1158; Arnault, 1, 2 (—), sk. 1158; Arnautai (—), sk. 1159; Arnd (—), sk. 1159; Arndt, 1, 3, 4, 5 (—), sk. 1160—1161; Arndts (—), sk. 1161; Arne (—), sk. 1161; Arneburg (—), sk. 1161; Arnedo (—), sk. 1161; Arnėnai (—), sk. 1161; Arneth, 1, 2, 3 (—), sk. 1161—1162; Arnheim (—), sk. 1162; Arnhemland (—), sk. 1162; Arni Magnusson (—), sk. 1162; Arnim, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1163—1164; Arnold, mst. (—), sk. 1165; Arnold, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14 (—), sk. 1165—1166, 1167; Arnoldininkai (—), sk. 1186; Arnoldo byla (—), sk. 1168; Arnoldson, Zigrida (—), sk. 1169; Arnoldstein (—), sk. 1169; Arnoldt, 1, 2 (—), sk. 1169—1170; Arnolfo 1,2 (—), sk. 1170; Arnolt (—), sk. 1170; Arnošt (—), sk. 1170; Arnotas (—), sk. 1170; Arnott (—), sk. 1170; Arnoud (—), sk. 1170; Arnould, 2 (—), sk. 1170—1171; Arnoux, 1 (—), sk. 1171; Arnpeck (—), sk. 1171; Arnsburg (—), sk. 1171; Arnsdorf, 1, 2, 3 (—), sk. 1171; Arnsdorf (—), sk. 1171; Arnstein (—), sk. 1171; Arntzenius, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1171—1172; Arnulf(-as) (—), sk. 1172; Arnulfingai, 1, 2 (—), sk. 1172; Ärö (—), sk. 1172; Aroa (—), sk. 1172; Aroe (—), sk. 1172; Arogantas (—), sk. 1172; Arokszállás (—), sk. 1172—1173; Arolas (—), sk. 1173; Arolsen (—), sk. 1173; Aromunai (—), sk. 1175; Aronėzai (—), sk. 1175; Aronovič (—), sk. 1175; Aronson, Mose (—), sk. 1176; Aronson, 1, 2 (—), sk. 1176—1177; Aronssohn (—), sk. 1177; Aronu (—), sk. 1177; Arosai (—), sk. 1177; Arosev (—), sk. 1177; Arpdaubiai (—), sk. 1178; Ars sur Moselle (—), sk. 1183; Aršenevskiai (—), sk. 1188; Aršinskiai (—), sk. 1188; Art (—), sk. 1189; Art Institute of Chicago (—), sk. 1189; Art poétique (—), sk. 1189; Artagnan (—), sk. 1190; Artari (—), sk. 1191; Artaria (—), sk. 1191; Artaud de Montor (—), sk. 1191; Artemision (—), sk. 1193; Artemius (—), sk. 1193; Artemius, Kandida ir Paulina (—), sk. 1193; Artemovskij, Semen (—), sk. 1194; Artotiritai (—), sk. 1217; Aruakai (—), sk. 1218; Asilas (mūsų vaizduotėje, sąmonėje ir kalboje) (—), sk. 1240—1241 [iki galo]; Asilinė (—), sk. 1242; Asilų brolija (—), sk. 1242; Asiriologija (—), sk. 1256—1257; Askoldo kapas (—), sk. 1263. = LE., 1933. II. 11., T. I. Sąs. X.

3212—3302) Asperges (—), sk. 1281; Aspis Bogumilas (—), sk. 1283; Aspre (—), sk. 1283; Assemani, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1285—1286; Assemblée (—), sk. 1286; Assessor (—), sk. 1287—1288; Assiniboia (—), sk. 1288; Assiniboine (—), sk. 1288; Assmayer (—), sk. 1288; Astapovo (—), sk. 1294; Asteizmas (—), sk. 1295; Astyages (—), sk. 1299; Astor (—), sk. 1304; Astorga, Emanuelis (—), sk.

1304; Astrachanės gubernija (—), sk. 1305 [eil. 58—62, nuo žodžio Buskančak]; Astron (—), sk. 1323; Astrum (—), sk. 1348; Ašalci Oki (—), sk. 1353; Aše (—), sk. 1354; Ašeho (—), sk. 1354; Ašerá (—), sk. 1355; Ašinov (—), sk. 1356; Aškenazi (—), sk. 1357; Ašmainis (—), sk. 1357; Ašmas (—), sk. 1357; Aštuon(n)ytis (audimas) (—), sk. 1374; Ašugiai (—), sk. 1376; Atabapo (—), sk. 1378; Atabaska, 2 (—), sk. 1379; Atabaskai (—), sk. 1379—1380; Atabegas (—), sk. 1380; Atabyriastai (—), sk. 1380; Atábyris (—), sk. 1380; Atacazo (—), sk. 1380; Ataciniai (—), sk. 1381; Atadži Nevizade (—), sk. 1381; Atahija Abul (—), sk. 1381; Atahualpa (—), sk. 1381; Atakama (—), sk. 1381; Atakama, 1, 4 (—), sk. 1381—1382, 1382; Ataki (—), sk. 1382; Ataksinis (—), sk. 1382; Atala (—), sk. 1382—1383; Atalantė, 1 (—), sk. 1383 ir 2 (—), sk. 1383 [eil. 42, Mitą pasakoja... iki galo]; Atalanti, 2 (—), sk. 1383; Atalija (—), sk. 1384; Atalykas (—), sk. 1384; Ataljo (—), sk. 1384; Atamanai (—), sk. 1384; Atamanas (—), sk. 1384—1385; Atamanija (—), sk. 1385; Atamanskaja (—), sk. 1385; Atamanuvka (—), sk. 1385; Atamas (—), sk. 1385; Atanačkovič, 1, 2 (—), sk. 1385; Atanagidas (—), sk. 1385—1386; Atanarikas (—), sk. 1386; Atanatai (—), sk. 1386; Atanatizmas (—), sk. 1386; Atanatologija (—), sk. 1386; Atanazas, 2, 3, 4 (—), sk. 1386; Atanazija (—), sk. 1386; Atanazija, šv. (—), sk. 1386; Atanazinis (—), sk. 1386—1387; Atargateion (—), sk. 1387; Atargatis (—), sk. 1387; Atárvaveda (—), sk. 1387; Ataulfas (—), sk. 1387; Ataumazija (—), sk. 1388; Atava (—), sk. 1388; Atažalyna (—), sk. 1390; Atbanai (—), sk. 1390; Atbasar, 1, 2, 3 (—), sk. 1390—1391; Atcha (—), sk. 1391; Atchison (—), sk. 1391; Atek (—), sk. 1397—1398; Atel (—), sk. 1398; Atelana (—), sk. 1399 [eil. 5 (A. likučius paskelbė...) — 15]; Atelier (—), sk. 1399; Ateliers nationaux (—), sk. 1399—1400; Atelkucu (—), sk. 1400; Atella (—), sk. 1400; Atemar (—), sk. 1401; A tempera (—), sk. 1401; A tempo (—), sk. 1401; Atėna (—), sk. 1401—1402 [nuo sk. 1401, eil. 59 iki šio straipsnio galo]; Atena Lucana (—), sk. 1402; Atencija (—), sk. 1407; Ateni (—), sk. 1407; Ateny (—), sk. 1407; Atentatas (—), sk. 1408 [nebaigta]. = LE., 1933. III. 9., T. I. Sąs. XI.

3303—3400) Atentatas [pabaiga] (—), sk. 1409; Atėnų mokykla, 1, 2, 3 (—), sk. 1409; Aterminis (—), sk. 1417; Atessa (—), sk. 1417; Atestatas (—), sk. 1418; At every word a reputation dies (—), sk. 1418; Atgaleivis (—), sk. 1421; Atgrąžtai (—), sk. 1422; Athanas (—), sk. 1423; At(h)en-(a)eum, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9 (—), sk. 1423—1424; At(h)enagóras (—), sk. 1424—1425; At(h)enajon (—), sk. 1425; At(h)enais (—), sk. 1425; At-(h)enion, 1, 2, 3 (—), sk. 1425—1426; At(h)enódoros, 1, 2, 3 (—), sk. 1426; Atherton, Gertruda (—), sk. 1426; Athy (—), sk. 1426; Athome (—), sk. 1426; Atia gens (—), sk. 1427; Aticistas (—), sk. 1428; Atjehai (—), sk. 1429; Atika, 1, 2 (—), sk. 1429—1430; Atikinė druska (—), sk. 1430; Atikinė filosofija (—), sk. 1430; Atikinė kalba (—), sk. 1430; Atikinis (—), sk. 1430; Atikonių kaimas, 1, 2 (—), sk. 1430; Atilia lex (—), sk. 1431; Atil(l)a (—), sk. 1431; Atimia (—), sk. 1431; Atjómarkis (—), sk. 1431; Atipinis (—), sk. 1431; Atiškių kaimas (—), sk. 1431; Atkalėdės (—), sk. 1432; Atkalėdis (—), sk. 1432; Atkyns (—), sk. 1432; Atkinson, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1432; Atkociškis (—), sk. 1433; Atkočiškių kaimas (—), sk. 1433; Atlagai (—), sk. 1433; Atlajbos (—), sk. 1433; Atlaibos (—), sk. 1433 [iki eil. 47 (...Grienberger)]; Atlakvida (—), sk. 1434; Atlamal (—), sk. 1434; Atlamba (—), sk. 1434—1435; Atlantic City (—), sk. 1435—1436; Atlantic Highway (—), sk. 1436; Atlantic Pacific (—), sk. 1436; Atlanticus (—), sk. 1436; Atlantidos (—), sk. 1436; Atlantique (—), sk. 1445; Atlas, Eleazaras (—), sk. 1449; Atlas, titanas (—), sk. 1449; Atlasai, anatomijos, chirurgijoj (—), sk. 1451—1452; Atlasas (—), sk. 1452 [nuo eil. 40 (žod. aksomas...) iki str. galo] — 1453; Atlasov (—), sk. 1455; Atlaužų kaimas (—), sk. 1455; Atletas (—), sk. 1457; Atletika (—), sk. 1458 [eil. 46 (nuo: Apie 1812 Anglijoj) iki 57 (baigiant: Los Angeles)] ir sk. 1459 [eil. 13 (nuo: Pasaulinio garso įgijo...) iki 23 (bai-

giant: fizičeskich upražnenij, 1924)]; Atli (—), sk. 1459; A'tma (—), sk. 1460; Atmaina (—), sk. 1460; Atmainų kaimas (—), sk. 1460; Atmata, kaimas (—), sk. 1460; Atmidiatria (—), sk. 1466; Atminimai /*M. B-ka*/, sk. 1466—1468; Atmonas, 1, *2* (—), sk. 1469; Atmosfera, Atm., slėg. vien. (—), sk. 1469; Atmūgis (—), sk. 1471; Atnali (—), sk. 1471; Atoc (—), sk. 1471; Atomo (—), sk. 1480; Atorai (—), sk. 1481; Atossa (—), sk. 1481—1482; Atout (—), sk. 1482; A tout prix (—), sk. 1482; Atpentai (—), sk. 1482; Atpuskas (—), 1485—1488: Atracia ars (—), sk. 1488; Atramentum (—), sk. 1504; Atrani (—), sk. 1505; Atrauli (—), sk. 1507; A tre (—), sk. 1507; Atrebatai (—), sk. 1507; Atrecht (—), sk. 1507; Atrėjas (—), sk. 1507; Atrėjo turtas (—), sk. 1507; Atrek (—), sk. 1507—1508; Atributas (—), sk. 1508 [nuo eil. 21 (žodž.: šviesiaakė Junona...)]; Atrydai (—), sk. 1508; Atrium (—), sk. 1509 [eil. *2* (nuo: Nuo II a. pr. Kr....)]; Atropatene (—), sk. 1509; Atropates (—), sk. 1509; Atropos, deivė (—), sk. 1510; Atsarginiai javų magazinai (—), sk. 1512—1513; Atsėja (—), sk. 1514; Atsekminės (—), sk. 1514; Atsiminimai /*M. B-ka*/, sk. 1516—1522; Atsiskyrėlis (—), sk. 1525—1526. = LE., 1933. IV. 5., T. I. Sąs. XII.

3401) [Atsiminimai apie arkivyskupą Jurgį Matulevičių]. = Arkivyskupas Jurgis Matulevičius, Marijampolė, 1933 m., pusl. 147—150.

3402—3465) Atstanka(s) (—), sk. 6; Atsvotbis (—), sk. 17; Atšinsk, 1, *2* (—), sk. *22*; Atšlaimas (—), sk. *22*; Atšventis (—), sk. *22*; Atta, Titus (—), sk. *22*; Attacca (—), sk. *23*; Attaignant (—), sk. *23*; Attalos (—), sk. *23*; Attalus (—), sk. *23*; Attar (—), sk. *23*—*24*; Attavante degli Attavante (—), sk. *24*; Attendentas (—), sk. *24*; Attenhofer (—), sk. *24*; Atterberg (—), sk. *24*; Atterbom (—), sk. *24*—*25*; Atterbury (—), sk. *25*; Attiagens (—), sk. *25*; Atticus (—), sk. *25*—*26*; Attilius (—), sk. *26*; Atting (—), sk. *26*; Attiret (—), sk. *26*; Attis (—), sk. *26*; Attius (—), sk. *27*; Attwood (—), sk. *29*; Atuonių k. (—), sk. *29*; Atvelykis (—), sk. *30*; Atverija (—), sk. 30; Atvidaičiai (—), sk. 30; Atviras laiškas (—), sk. 30; Atzutane (—), sk. 31; Atžagareivis (—), sk. 31; Atžala, *2* (—), sk. 31; Atžalos (—), sk. *32*; Atžinda /*M. B-ka*/, sk. *33*; Aubelio spauda (—), sk. 34; Aubéron (—), sk. 35; Aubry de Monttidier (—), sk. 37; Aubry - Lecomte (—), sk. *37*—38; Aubriot (—), sk. *38*; Aubusson, Petras (—), sk. 38; A. U. C. (—), sk. 38; Aucassin ir Nicolette (—), sk. 38; Auceps (—), sk. *39*; Aucher (—), sk. *39*; Auctio, *2* (—), sk. 40; Auction bridge (—), sk. 40—41; Auctor (—), sk. 41; Audace (—), sk. 41; Audaeus (—), sk. 41; Audefroi le Bâtard (—), sk. 42; Audiencia (—), sk. 43; Audifonas (—), sk. 44; Audiometras (—), sk. 55; Audouard (—), sk. 56—57; Audran (—), sk. 58 [eil. *22* (Be to, dar buvo...) — 32]; Auerbacho rūsys (—), sk. 63; Auerswald, 1, *2* (—), sk. 64—65; Auffenberg, 1, *2* (—), sk. 65; Auger, 1,3,4 (—), sk. 100—101; Augusta, Balstogės apskr. (—), sk. 108; Augusta, Jonas (—), sk. 109; Augustas I, Saksonijos elektorius (—), sk. 128; Augustas Jaunesnysis (—), sk. 128. = LE., 1933. V. 12., T. II. Sąs. I (XIII).

3466—3495) Augusti, 1, *2* (—), sk. 137—138; Augustinas I (—), sk. 145; Augustinis (—), sk. 146; Augustinis blokas (—), sk. 146—147; Augusto amžius (—), sk. 148; Auka /*Pr. D. ir M. B-ka*/, sk. 149 [eil. *23* (Šiaip A. lot....) — *39* (baigiant: Juškos aukas šitokis supimas)], sk. 152 [eil. 60 (XIV a. Petras...)] — 153 [eil. 1—11 (baigiant: gijwas sudegintas)], sk. 153 [eil. 17 (nuo: Dar XIX a. baigiantis...)] — 155 [ligi str. galo]; Auksaplaukis (—), sk. 161; Auksasparnis (—), sk. 164; Auksavilnė (—), sk. 165; Auksavilnis avinas (—), sk. 165—166; Auksinė knyga, 1, *2* (—), sk. 167; Auksinė plunksna (—), sk. 167—168; Auksinės jungtuvės (—), sk. 168; Auksinio pentino ordinas, 1, *2* (—), sk. 168; Aukso amžius, 1, 2 (—), sk. 169—170; Aukso audinys (—), sk. 170; Aukso boba (—), sk. 170; Aukso jaunimas (—), sk. 170; Aukso kardas (—), sk. 171; Aukso Ragas, 1, *2* (—), sk. 190; Aukso rožė (—), sk. 190; Aukso širdis (—), sk. 190; Aukso veršis (—), sk. 191; Aukštieji Eisuliai (—), sk. *226*—*227*; Aukštieji mokslo kursai /*M. B-ka*/, sk. *230*—*232*; Aukšt-

kalniai, 2 (—), sk. 235; Aukštkiemis (—), sk. 235; Aukštogiriai (—), sk. 235; Aukštosiai (—), sk. 243; Aukštučiai (—), sk. 244. = LE., 1933. VI. 24., T. II. Sąs. II (XIV).

3496—3518) Aurea mediocritas (—), sk. 261; Auska (—), sk. 273; Australiečių giminės ir kalbos (—), sk. 279—280; Australiečių literatūra (—), sk. 283; Australijos atradimas (—), sk. 294 [eil. 5—21 (baigiant: ...o jau tikrai 1605...)]; Austrė (—), sk. 297 [eil. 24 (nuo: ...arba pajūrio...) iki str. pabaigos]; Austria est imperare orbi universo (—), sk. 297; Austrų literatūra (—), sk. 319—324; Aušros gadynė /*M. B-kal*/, sk. 336 [nuo: eil. 25 — Nors „Aušra teėjo...] — 343; Auštant (—), sk. 359 [nuo: eil. 34 (...ten pat 1904 II leidimas...) iki str. pabaigos]; Autas (—), sk. 360; Autenrieth (—), sk. 360 [nuo: eil. 49 (...Jo sūnui Hermanui...) ligi str. pabaigos]; Auto da fé (—), sk. 361 [nuo: eil. 37 (...aukštu šlyku...) — 60 (baigiant: ...viešai A. atgailauti)], sk. 362 [nuo: eil. 9 (Tikras inkvizicijos...)] — 363 [ligi str. ir bibliogr. galo]; Autogamija (—), sk. 365; Autogyro (—), sk. 366; Autografų klastavimas (—), sk. 367—368; Autografija, 1, 2, 3 (—), sk. 368; Autografijos ženklai (—), sk. 368; Autografiniai prietaisai (—), sk. 368—369; Autoinfekcija (—), sk. 369; Autokaras (—), sk. 369; Automedonas (—), sk. 380; Automobilių ženklai. = LE., 1933. VII. 14., T. II. Sąs. III (XV).

3519—3659) Autonomija (—), sk. 385 [nuo: eil. 1 (SSSR plačiai naudojasi A...) iki eil. 25 (baigiant: ...tadžikų ir t. t....); eil. 45 (nuo: G. Jellinek...) — 55 (baigiant: ...sisteme, 1927]; Autonomistai, 1, 2, 3, 4 /*M. B-kal*/, sk. 386—390; Autós éfa (—), sk. 395; Autrimpas (—), sk. 397—399; Av (—), sk. 401; Ava (—), sk. 401; Avadana (—), sk. 402; Availles - Limouzine (—), sk. 402; Avak (—), sk. 402; Avakumovič (—), sk. 402; Avali (—), sk. 402; Avalokiteçvara (—), sk. 403; Avalon (Avallon) (—), sk. 403; Avalon (vasarvietė) (—), sk. 403; Avalos (—), sk. 403; Avama (—), sk. 403—404; Avan (—), sk. 404; Avanložė (—), 404; Avanportas (—), 404; Avansalė (—), sk. 404; Avant (—), sk. 405; Avant-congrés (—), sk. 405; Avant la lettre (—), sk. 405; Avant-mur (—), sk. 405; Avant-projet (—), sk. 405; Avant-propos (—), sk. 405; Avantageur (—), sk. 405; Avantažas (—), sk. 405; Avanti (—), sk. 405; Avantiura (—), sk. 405; Avantiuristas (—), sk. 406; Avantiurizmas (—), sk. 406; Avanzo (—), sk. 406; Avarai (—), sk. 406—408; Avare (—), sk. 408; Avariai (—), sk. 408—409; Avarių apygarda (—), sk. 410; Avasaksa (—), sk. 410—411; Avatâr(a) (—), sk. 411; Avdejev (—), sk. 411; Avdejevka (—), sk. 411; Ave (—), sk. 411—412; Awe (—), sk. 412; Avé -Lallemant (—), sk. 412; Ave Maria (—). sk. 412; Aved (—), sk. 414; Aveyde /*M. B-kal*/, sk. 414—416; Aveiro, Juozas (—), sk. 416; Avel (—), sk. 416; Avelan (—), sk. 416—417; Aveles ganyti (—), sk. 417; Aveline 1, 2, 3, 4 (—), sk. 417—418; Avelloni (—), sk. 418; Avella Vecchia (—), sk. 418; Avellaneda, 1, 2, 3 (—), sk. 418—419; Avellino, Pranas (—), sk. 419; Avenarius, 1, 2, 3 (—), sk. 420; Avenel, 1, 2 (—), sk. 421; Avenir, 1, 2, 3 (—), sk. 421; Aventiniečiai (—), sk. 422; Aventinus, Jonas (—), sk. 422; Avenzoar (—), sk. 422; Avercamp (—), sk. 422; Averčenko (—), sk. 422—423; Avery (—), sk. 423; Averroes (—), sk. 424; Averroizmas (—), sk. 424—425; Aversa, 1, 2 (—), sk. 425; Aversas (—), sk. 425; Aversija, 1, 2 (—), sk. 425; Avesbury (—), sk. 425; Avesne (—), sk. 425; Avesnes, Liudvikas (—), sk. 426; Avesta (—), sk. 426 [nuo eil. 23 iranėnų (senovės baktrų...) ligi eil. 26 (baigiant: ...šventoji literatūra)], sk. 427 [eil. 40 (pradedant: Pirmas naujoje Europoje...)] — 428 [eil. 4 (baigiant: Parsen, 1910, ²1925)]; Avestruz (—), sk. 428; Avezac de Castera Macaya (—), sk. 428; Avezzana (—), sk. 428—430; Aviachim (—), sk. 431; Aviacijos mokykla (—), sk. 439; Avianus (—), sk. 439; Aviarium (—), sk. 439; Avicebron (—), sk. 439—440; Avicenna (—), sk. 440—441; Aviceptologija (—), sk. 441; Avidius (—), sk. 441; Avienus (—), sk. 442; Avietėlė (—), sk. 442—443; Avignon (—), sk. 445]nuo eil. 34, pradedant: kunigų seminarija...[— 446 [ligi eil. 8, baigiant: ...Altheno (m. 1765) paminklai.]; Avignonet (—), sk. 447; Avikirpis (—), sk. 447; Avila, 1, 2, 3, 4, 5

(—), sk. 448—449; Avila y Zuniga (—), sk. 449; Aviler (—), sk. 449; Avinas (žaidimas) (—), sk. 454; Avynas (—), sk. 454; Avinas, 1, 2 (—), sk. 454; Avinėlio ordinas (—), sk. 455; Avinėlis, 1, 2, 3 (—), sk. 455; Avingalviai (—), sk. 455; Avininkas (—), sk. 455; Avins-en-Condroz (—), sk. 456; Avis kultūros ir literatūros istorijoj /*M. B-ka*/, sk. 458—460; Avisio (—), sk. 460; Aviso (—), sk. 460; Avison (—), sk. 460; Avitas, 1, 2, 3 (—), sk. 461; Avytės (—), sk. 461; Avių vartai (—), sk. 462; Avizo ordinas (—), sk. 462; Avksentjev (—), sk. 471; Avoca (—), sk. 471; Avocado (—), sk. 471; Avocourt (—), sk. 473; Avogador (—), sk. 473; Avoir (—), sk. 474; Avoirdupois (—), sk. 474—475; Avomori (—), sk. 475; Avraamij (—), sk. 476—477; Avratyno kalnai (—), sk. 478; Avrigny, 1, 2 (—), sk. 478—479; Avril, 1, 2 (—), sk. 479; Avsejenko (—), sk. 479; Avukah (—), sk. 480; Avulis (—), sk. 480; Avulsija (—), sk. 480; Axamenta (—), sk. 481; Az (slavų abėcėlėj) (—), sk. 482; Azadovskij (—), sk. 482; Azagai (—), sk. 482; Azai (—), sk. 483; Azarevič (—), sk. 485; Azarian (—), sk. 485; Azartinis lošimas (—), sk. 489 [nuo eil. 24 (pradedant: Prancūzijoj A. L. ypač paplito...) ligi eil. 50 (baigiant: ...maskoliui pralošęs)]; Azben (—), sk. 490; Azbuka (—), sk. 490; Azerbaidžán, 1 (—), sk. 492—493, sk. 494—495 (literatūra); Azerbaidžaniai (—), sk. 495; Azerbaidžanių kalba (—), sk. 495; Azgard(r) (—), sk. 495; Azygos (—), sk. 496; Azijos krikščionys (—), sk. 509. = LE., 1933. IX. 23., T. II. Sąs. IV (XVI).

3660—3862) Azijai tirti draugijos (—), sk. 517; Azijariščiai (—), sk. 517—518; Azijatas (—), sk. 518; Azijos broliai (—), sk. 518; Azir (—), sk. 519; Aziut (—), sk. 519; Azulejos (—), sk. 530; Azuni (—), sk. 531; Azúras (—), sk. 531; Ąžuolas (literatūra), sk. 536 [eil. 41—43]; Ąžuolas tikybos istorijoje (—), sk. 537 [nuo eil. 50 (pradedant: (1925 m. Lietuvos apgyventų vietų...) ligi eil. 54 (baigiant... vadinamas Sterklaukiu), nuo eil. 57 (pradedant: (Liet. apgyv. vietose...) ligi eil. 60 (baigiant: ...nuo Rotušės bus čia atšokusi)], sk. 538 [nuo eil. 19 (pradedant: Pradžioj XIX a....) ligi eil. 33 (baigiant: ...ir kiti kirvio griebęsi)]; B. 2, 3, 4 (—), sk. 545; B. A., b. a. (—), sk. 547; Ba (—), sk. 547; Baa (matas) (—), sk. 547; Baachan taiša (—), sk. 547; Baade (—), sk. 547; Baader, 1, 2, 4 (—), sk. 547, 547—548; Baagöe (—), sk. 548; Baaiana (—), sk. 548; Baalat (—), sk. 549; Baal šem (—), sk. 550—551; Baalšem Tob (—), sk. 551; Baal Zebub (—), sk. 551—552; Baanitai (—), sk. 552; Baar, 2 (—), sk. 552; Baar, Enrikas Simanas (—), sk. 552; Baarn (—), sk. 552; Baas (—), sk. 552; Baas Castelmore (—), sk. 552; Baath (—), sk. 552—553; Bab (vartai) (—), sk. 553; Bab (persas) (—), sk. 553; Bab, Julius (—), sk. 553; Baba /*M. B-ka*/, sk. 553—555; Baba (kalnai) (—), sk. 555; Baba Ali (—), sk. 556; Baba chodža (—), sk. 556; Baba chodžar (—), sk. 556; Baba Dag (—), sk. 556; Baba Dagh (—), sk. 556; Babacus (—), sk. 556; Babai (—), sk. 557; Babaku Dag (—), sk. 557; Baba Ludova (—), sk. 557; Babany (—), sk. 557; Babar Akali (—), sk. 557; Babaud-Laribière (—), sk. 558; Baba Zanań (—), sk. 558; Babbage, Karolis (—), sk. 558—559; Babbini (—), sk. 559; Babbitt (—), sk. 559; Babeau (—), sk. 559; Babeckis(as) (—), sk. 559—560; Babel, P. E. (—), sk. 560; Babelon (—), sk. 561; Baberidai (—), sk. 563; Babes (—), sk. 563; Babeuf (—), sk. 564 [nuo eil. 33 (pradedant: Revoliucijos metu...) ligi eil. 45 (baigiant: ...Morelly mintimis)], sk. 565 (literatūra); Baby (—), sk. 565; Babi (—), sk. 565—566; Babiak (—), sk. 566; Babianskis, Aleksandras /*M. B-ka*/, sk. 566—568; Babice (—), sk. 568; Babić 1, 2, 3, 4 (—), sk. 569—570; Babič, Jokūbas (—), sk. 570; Babič, Šaichzada (—), sk. 570; Babička (—), sk. 570; Babié de Bercenay (—), sk. 570; Bab-i-humajun (—), sk. 570; Babikov (—), sk. 570; Babylas (—), sk. 570—571; Babilonicus Petropolitanus (Odessenus) Codex (—), sk. 571—572; Babiloniškoji popiežių vergija (—), sk. 583; Babilos (—), sk. 583; Babimost, 1, 2 (—), sk. 583; Babin (—), sk. 583; Babin, Pranas (—), sk. 584; Babinagreda (—), sk. 584; Babinavičiai [nuo eil. 25, pradedant: Apie 1905...] (—), sk. 584; Babinda (—), sk. 584; Babington, 1, 2, 3 (—), sk. 585; Babińska rzeczpospolita (—), sk. 585—586; Babiogórcy (—), sk. 586; Ba-

bits (—), sk. 587; Babiuk (—), sk. 587; Babizmas (—), sk. 587—588; Babkin (—), sk. 588; Bablah (—), sk. 588; Babler (—), sk. 588—589; Babo, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 589; Babois (—), sk. 589; Babolna (—), sk. 589; Baboma (—), sk. 589; Baborak (—), sk. 589; Babou (—), sk. 589—590; Babrias (—), sk. 590; Babst (—), sk. 592; Babtų valsčius (—), sk. 594; Babuchin (—), sk. 594; Babuchino statyvas (—), sk. 594; Babugan Jaila (—), sk. 594; Babukić (—), sk. 594—595; Babukur (—), sk. 595; Babulinović (—), sk. 595; Babuškin (—), sk. 596; Babuvizmas (—), sk. 596; Bac (—), sk. 596; Bacachery (—), sk. 596; Baccalao (—), sk. 596; Baccalaria (—), sk. 596; Baccallar y Sanna (—), sk. 597; Baccaredda (—), sk. 597; Baccarini (—), sk. 597; Baccelli, 1, 2 (—), sk. 597; Bacchiochi, 1, 2 (—), sk. 597—598; Bacci (—), sk. 598; Baccio, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 599; Bacénis silva (—), sk. 599; Bac-Giang (—), sk. 602; Bach, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 602 [baigiant eil. 29], sk. 603 [nuo eil. 28 (pradedant: Didžiausias vokiečių muzikas...) ligi galo ir literatūra], sk. 604 [eil. 8—9: literatūra]; Bach, 1 Aleksas, 2 Aleksandras (—), sk. 604—605; Bachabča (—), sk. 605; Bachaček (—), sk. 605; Bachantės (—), sk. 605; Bachar (—), sk. 605; Bacharden (—), sk. 605—606; Bachariai (—), sk. 606; Bachaumont, 1, 2 (—), sk. 606; Bachča (—), sk. 606; Bachčisarajo taika (—), sk. 606—607; Bachelet, 1, 2 (—), sk. 607; Bachem, 1, 2, 3 (—), sk. 607—608; Bacher, 1, 2, 3 (—), sk. 608; Bacheracht (—), sk. 608; Bachet (—), sk. 608; Bachiene (—), sk. 608; Bachini (—), sk. 609; Bachmann, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 609—610; Bachmatas (—), sk. 610; Bachmetevai (—), sk. 610—611; Bachorza (—), sk. 612; Bachrach, 1, 2 (—), sk. 612; Bachrym [literatūra], sk. 612 [eil. 34—37]; Bachrušino muziejus (—), sk. 612; Bachta (—), sk. 612—613; Bachtemir (—), sk. 613; Bachty, 1, 2 (—), sk. 613; Bachtin (—), sk. 613; Bächtold (—), sk. 613; Bachuana (—), sk. 614; Backur (—), sk. 614; Bac. jur. (—), sk. 615; Back (bekas) (—), sk. 615; Bachur (—), sk. 614; Bac. jur. (—), sk. 615; Backer, 1, 2, 3 (—), sk. 615; Backhuyzen, 1, 2 (—), sk. 616; Backhuyzen van den Brink (—), sk. 616; Backhuyzen van de Sande (—), sk. 616; Backlund (—), sk. 616 [eil. 52 (pradedant: Zur Theorie...), baigiant eil. 58]; Backs River (—), sk. 617; Backstair (—), sk. 617; Bäckström (—), sk. 617; Backus (—), sk. 617; Backwoods (—), sk. 617; Bacmeister, 1, 2 (—), sk. 617—618; Bacninh (—), sk. 618; Bacon, Pranas (—), sk. 618 [nuo eil. 45, pradedant: Anglijos kanclerio...] — 619 [baigiant eil. 46], sk. 621 [literatūra, pradedant: P. Zālītes...]; Bacon, 1 Delija, 2 Jonas, 3 Jonas, 4 Leonardas (—), sk. 622—623; Bacono raktas Shakespeare dramoms (—), sk. 623; Bacourt (—), sk. 623; Bacsányi (—), sk. 623—624; Baculard d'Arnaud (—), sk. 625; Baculus (—), sk. 625; Baculus stat in angulo, ergo pluit (—), sk. 625; Bač (—), sk. 625; Bača (—), sk. 625; Bačat, 1, 2, 3 (—), sk. 625—626; Bačič (—), sk. 626; Bačka (—), sk. 627 [ligi eil. 51, baigiant: ...sen. botahha...; nuo eil. 60, pradedant: Savų B. turi...] — 628 [ligi galo str., su literatūra (eil. 1—6)]; Bačko (—), sk. 629; Bačkora, 1, 2 (—), sk. 630; Bačkovo (—), sk. 630; Bačkovsky (—), sk. 630; Bačmagas (—), sk. 630; Bad (—), sk. 630; Bada (—), sk. 630; Badachšán [literatūra], sk. 631 [eil. 8—10]; Badajev (—), sk. 631; Badajoz, Jonas (—), sk. 631—632; Badalić (—), sk. 632; Badalocchio (—), sk. 632; Badam, 1, 2 (—), sk. 632; Badama (—), sk. 632; Badbi (—), sk. 636; Badby (—), sk. 636; Badchan (—), sk. 636; Badchyz (—), sk. 636—637; Bademas (—), sk. 639; Baden, 1 Gustavas Liudvikas, 2 Jokūbas, 3 Torkelis (—), sk. 637; Badeni, 1 (—), sk. 640. = LE., 1933. X. 28., T. II. Sąs. V (XVII).

3863—3975) Badeni, 2, 3 (—), sk. 641; Badeno vynas (—), sk. 642; Baden-Powell, 1, 2 (—), sk. 642—643; Bader, Geršonas (—), sk. 643; Badersee (—), sk. 644; Bades (—), sk. 644; Badesco (—), sk. 644; Badia, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 644; Badia y Lablich (—), sk. 644; Badiali (—), sk. 645; Badilet (—), sk. 645; Badimetrija (—), sk. 645; Badin (—), sk. 645; Badinguet (—), sk. 645—646; Badius, 1, 2 (—), sk. 646; Badmajev, 1, 2 (—), sk. 646—647; Badminton (—), sk. 647; Badolato (—), sk. 647; Badong (—), sk. 648; Badon-

viller (—), sk. 648; Bados (—), sk. 648; Badovinac (—), sk. 648; Badowski (—), sk. 648; Badrinat (—), sk. 648 [nuo eil. 37, pradedant: Netoliese jo garsioji...; baigiant eil. 45]; Baduhenna (—), sk. 648; Baduviai (—), sk. 648—649; Badvaro, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 649; Badzini (—), sk. 649; Badži Rao, 1, 2 (—), sk. 649; Baebia gens (—), sk. 649; Baeckstroem (—), sk. 649; Baecula (—), sk. 649; Baeč (—), sk. 649; Baeyer, 1 Adolfas [literatūra), sk. 650 [eil. 25—28]; Baeyer, 2 Jonas Jokūbas (—), sk. 650; Baekelmanns (—), sk. 650; Baelegem (—), sk. 650; Baelen-Nethe (—), sk. 650; Baelešty (—), sk. 650; Baembetov (—), sk. 651; Baen, 1, 2 (—), sk. 651; Baensch (—), sk. 651; Baer (—), sk. 651 [nuo eil. 48, pradedant: svarbiausias jo veikalas: baigiant eil. 62]; Baerenberg (—), sk. 652; Baerle (—), sk. 652; Baermann, 1, 2, (—), sk. 652; Baertsoen (—), sk. 654; Baeza (—), sk. 654 [nuo eil. 53, pradedant: ...maurų laikais...; baigiant eil. 57]; Bafači (—), sk. 655; Bafel (—), sk. 655; Baffi (—), sk. 655; Baffo (—), sk. 656; Baffometi (—), sk. 656; Bafta (—), sk. 657; Bafulabe (—), sk. 657; Bagai, Arkaš (—), sk. 658; Bagelkand (—), sk. 671; Bagge, Selmar (—), sk. 672; Baglioni, 1, 2 (—), sk. 674—675; Baglivi (—), sk. 675; Bahamų medis (—), sk. 680; Bahia Honda (—), sk. 684; Bahr, 1, 2 [ligi eil. 12, baigiant: ...iš Dar Fertit aukštumų...], 6, 7, 8, 9, 10 (—), sk. 686, 687; Bähr (—), sk. 689; Baja California (—), sk. 691; Bajagantai (—), sk. 691; Baya Honda (—), sk. 691; Bajalin (—), sk. 691 [ligi eil. 45, baigiant: ...ir totorių kalbų]; Bajan-čžou (—), sk. 692; Bajandai (—), sk. 692; Bajandur (—), sk. 692; Bajan-gol (—), sk. 692; Bajazzo (—), sk. 693; Baibačinai (—), sk. 693; Baybay (—), sk. 693; Baibaktai (—), sk. 693; Baiberekas (—), sk. 694; Bai chao (—), sk. 695; Bai-che (—), sk. 695; Baidarata (—), sk. 695; Baigušai (—), sk. 709; Baïhaut (—), sk. 709; Baikov, 2 Fiodoras (—), sk. 711; Bail, 1, 2, 3 (—), sk. 711; Baildon (—), sk. 711; Baillon, 3 Petras (—), sk. 714—715; Bajokas (—), sk. 717; Bajorai (Lietuvoje) (—), sk. 733 [eil. 17, pradedant: 1840 kun. Liudo Jucevičiaus...; baigiant eil. 53: ...šviesa jiems tešviečia".], 734 [nuo eil. 6, pradedant: Baudžiauninkai ir šiaip kaimiečiai...] — 735 [baigiant eil. 23 (literatūra)]; Baisch (—), sk. 741; Bay State (—), sk. 744; Baisun (—), sk. 744; Baisun-tau (—), sk. 744; Baišań (—), sk. 744; Baišinai (—), sk. 744; Baitursunov (—), sk. 745 [nuo eil. 15, pradedant: 1917 vienas steigėjų...; baigiant eil. 18: ...vyriausybę Orenburge.]; Bajulai (—), sk. 745; Baka, Juozas (—), sk. 746 [nuo eil. 51, pradedant: J. I. Krašiauskis...; baigiant eil. 54]; Bakacs, 1, 2 (—), sk. 746—747; Bakai, Mykolas (—), sk. 747; Bakal(upė), sk. 748; Bakalovič, 1, 2 (—), sk. 749; Bakanas, 2, 3 (—), sk. 749; Bakanauskas, 1 Juozas (—), sk. 749; Bakchiadai (—), sk. 750; Bakchides (—), sk. 751; Bakfong (—), sk. 755; Báky (—), sk. 755 [eil. 59 (pradedant: jo poeziją...) — 61] ir literatūra [sk. 756, eil. 1—5]; Baksas (—), sk. 758; Bakša(mong.) (—), sk. 759; Bakšiš (—), sk. 759; Bakteriologija (literatūra), sk. 764 [eil. 12—19]; Bakulometrija (—), sk. 767; Bakuvi (—), sk. 768. = LE., 1933. XII. 2., T. II. Sąs, VI (XVIII).

3976—3994) Balaban (turk.) (—), sk. 769; Balabanov (—), sk. 770; Balaboste (—), sk. 771; Baladė (—), sk. 772 [nuo eil. 57, pradedant: (Liudmila...] — 773 [baigiant eil. 15]; Balakirev (literatūra), sk. 776 [eil. 42—44]; Balalaika (literatūra), sk. 777 [eil. 25—26]; Balambas (—), sk. 778; Balbi, 5 Eugenius (—), sk. 800; Balbuso giminės statulos (—), sk. 805; Baldai (literatūra), sk. 813 [eil. 13—19]; Baldi, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 818; Baldissera (—), sk. 818—819; Baldrighi (—), sk. 819—820; Balduccio (—), sk. 820; Baldujskaja pad' (—), sk. 821; Balinskis, 1 Karolis (—), sk. 840; Balius (—), sk. 855; Ball (angl.), sk. 866—867; Balsam (—), sk. 885. = LE., 1933. XII. 14., T. II. Sąs. VII (XIX).

3995—4000) Baltai (gentis) (—), sk. 900; Baltai (—), sk. 900 [nuo eil. 22, pradedant: Dar daugiau nuo XVIII a....; baigiant eil. 35]; Baltasis, baltoji (—), sk. 905; Baltieji ir juodieji (—), sk. 913; Baltieji vaikinai (—), sk. 916; Baltijos jūra (literatūra), sk. 944 [nuo eil. 27, pradedant: G. V.

Forsten...; baigiant eil. 31: Walka o Bałtyk.] = LE., 1933. XII. 30., T. II. Sąs. VIII (XX).

4001) Dėl nerimtų puolimų. = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 261.

Plg.: *M. Biržiška.* Apie VVS taktiką. = Ibid., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 217—218.

4002) Dėl Šulijos lapo. = MVln., 1932. I. 10., Nr. 1 (111)., pusl. 15. (Okupuotoje Lietuvoje).

4003) Gandai ir tikrovė /*P. Bėmas*/. = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 98—99.

4004) Iš Kražių sukaktuvių aidų. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 460—461.

4005) Iš Vilniaus radio pranešimų. /*P. Bėmas*/. = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 467.

4006) Kai kuriems apžvalgininkams ir reportieriams. = MVln., 1933. II. 20., Nr. 5 (115), pusl. 76.

Plg.: *Redakcija* Kritiški balsai Vilniaus klausimų. = Naujienos, 1933. I. 25., Nr. 20; Włoczęga, 1933., Nr. 4.

4007) Kas yra tas Rygos Pilotėlis. /*O.*/. = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 440.

4008) Kokie typai į mus spraudžias! /*B. Šėmis*/. = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 37—38.

4009) Krokuvos kunigo kelionė po Lietuvą. /*R.*/. = MVln., 1933. X. 30., Nr. 30 (140), pusl. 423.

4010) Lietuva ir jos kaimynai. = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 146—148.

4011) Lietuvos lenkų jaunimas apie savo visuomenę ir jos vadus. (—). = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 184.

4012) Mes ir Amerikos lietuviai. = MVln., 1933: I. 10., Nr. 1 (111), pusl. 8—9; II. 20., Nr. 5 (115), pusl. 68—69.

4013) Nesusipratimai ar kas blogiau? /*P. Bėmas*/. = MVln., 1933. III. 30., Nr. 9 (119), pusl. 140—141.

Plg.: *B. Šėmis.* Valkatų plepalai. = Ibid., 1933. II. 28., Nr. 6 (116), pusl. 92.

4014) Nutylėjimo figūra. /*P. Bėmas*/. = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 40.

Plg.: *Jawnuta* Problem Kłaipedzki. = Dzień Kowieński, 1933. I. 19., Nr. 15.

4015) Pabūgę lenkų politikai kraustosi iš proto! /*Ant. Pilsudskis*/. = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 269—270.

Plg.: Macki Kowna — na terenie Polski! = Illustr. Kuryer Codzienny, 1933. VII. 9.

4016) Patogiau būtų jau tylėti. /*O.*/. = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 472.

4017) Piktas amatas ausis gadina. /*P. Bėmas*/. = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 124. (Okupuotoje Lietuvoje).

4018) Purvinos provokatorių priemonės. /*O.*/. = MVln., 1933. X. 9., Nr. 28 (138), pusl. 386.

4019) Spalio 9 d. Vilniuje. (—). = MVln., 1933. X. 20., Nr. 29 (139), pusl. 399.

4020) Stan. Narutavičiui mirus. = MVln., 1933. I. 20., Nr. 2 (112), pusl. 21.

4021) Sutartį gerbk! /*P. Bėmas*/. = MVln., 1933. II. 28., Nr. 6 (116), pusl. 90.

4022) Valkatų plepalai. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1933. II. 28., Nr. 6 (116), pusl. 92. (Okupuotoje Lietuvoje).

4023) Vilniaus bazilikos gobelinai. /*M. B-ka*/. = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 34.

4024) Vilniaus krašto susisiekimas su jūrėmis — marėmis. /*L. Statistikas*/. = MVln., 1933. I. 10., Nr. 1 (111), pusl. 7.

4025) Vilniaus radio ir gudai. (—). = MVln., 1933. II. 20., Nr. 5 (115), pusl. 72. (Gudai ir ukrainiečiai).

4025a) Žemaitis Pr. Šemeta — Ad. Mickevičius bičiulis (dėl Mickevičiaus laiško Šemetai) = XXVII KnMM., 1933 m., Nr. 1, pusl. 87—110.

III

4026) Juozas Bakanauskas. Kaip okupantai Vilniuje nužudė nekaltą lietuvį. VVS leidinys Nr. 52. /*Br. Mykalauskas*/. = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 48 pusl. (Apie knygas).

4027) Obrazy z życia chłopów XVIII-go wieku (blisko 200 lat temu) opowiedział Chrystján Donalitius. Varšuva. 1933 m. 112 pusl. /*M. Baltasis*/. = MVln., 1933. XII. 10., Nr. 34 (144), pusl. 488.

4028) *V. Ž.* Mūsų kovos dėl kalbos Vilniaus krašto bažnyčiose. Kaunas. 1932 m. 1 litas 25 centai. /*Br. Mykalauskas*/. = MVln., 1933. I. 10., Nr. 1 (111), virš. III pusl. (Apie knygas).

IV

4029) [Kalba, pasakyta 1933. III. 26. universiteto salėj]. = MVln., 1933. III. 30., Nr. 9 (119), pusl. 138—139. (V. D. U-to VVS skyrius iškilmingai minėjo savo veikimo penkmetį).

4030) [Kalba, pasakyta 1933. V. 14. į Respublikos Prezidentą per Vilniaus Dieną]. = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 202. (Dėl šventojo mums Vilniaus mes nepabūgsim ir savo gyvybę paaukoti).

4031) [Kalba, pasakyta universitete 1933. I. 21.]. = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 42—43. (Stud. *Va. Vr-as*. Vilniaus bylos diskusijų tęsinys universitete).

4032) [Paskaita, skaityta 1933. XII. 3. universitete]. = MVln., 1933. XII. 10., Nr. 34 (144), pusl. 482—483. (Akademinės Vilniaus dalyko studijos).

4033) [Santrauka kalbos apie spalių 9 d., pasakytos 1933. X. 9 karo muziejaus sodelyje]. = MVln., 1933. X. 20., Nr. 29 (139), pusl. 398. (Į Vilnių einame Kęstučio pramintu garbės taku!)

4034) [Santrauka kalbos, pasakytos 1933. X. 9. Šaulių Sąjungos salėje]. = MVln., 1933. X. 20., Nr. 29 (139), pusl. 398. (Į Vilnių einame Kęstučio pramintu garbės keliu!).

4035) [Santrauka paskaitos „1920 m. rugpiūčio 26 d. ir Vilniaus Geležinis Fondas", skaitytos per Vilniaus geležinio fondo dienos minėjimą 1933. VIII. 27.]. = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 338—340. (Vilnių atvaduosime rauda ir daina...).

4036) [VVSCK pranešimas VIII VVS skyrių atstovų suvažiavimui]. = MVln., 1933: X. 20., Nr. 29 (139), pusl. 395—396; X. 30., Nr. 30 (140), pusl. 412—413.

VI

4037) Įžanga. (—). = LE., 1934. IV. 30., T. II., pusl. V—VIII.

VII

4038) Alytus (—). = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 237. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

4039) Amerikos Lietuvių R. Katalikų Federacija ir Vilniaus vadavimo reikalai. (—). = MVln., 1933. X. 20., Nr. 29 (139), pusl. 399.

4040) Amerikos liet. spauda dėl spalio 9 d. (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 430—431.

4041) Anglų laikraščio netiksiumas. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 456. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4042) Apkulti Vilniaus studentai. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 125. (Okupuotoje Lietuvoje).

4043) Arklys įveikia automobilį (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 456. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4044) VIII-sis VVS skyrių atstovų suvažiavimas. (—). = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 237. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

4045) Bene permažai parodyta? (—). = MVln., 1933. V. 10., Nr. 13 (123), pusl. 197. (Okupuotoje Lietuvoje).

4046) Buvusių žydų karių sąjungos Kauno skyriaus steigiamasis susirinkimas. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 455. (Nepriklausomos Lietuvos gyvenimas).

4047) Chamizmas. /*O./*. = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 453. (Okupuotoje Lietuvoje).

4048) Dar vienas vagis. /*K. R./*. = MVln., 1933. I. 10., Nr. 1 (111), pusl. 15—16. (Okupuotoje Lietuvoje).

4049) Dar vienas žulikas. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 258. (Okupuotoje Lietuvoje).

4050) Dar žulikai. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 353. (Okupuotoje Lietuvoje).

4051) Dėl lenkiškų švenčių. (—). = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 282. (Okupuotoje Lietuvoje).

4052) Dėl. M. Yčo ir prof. Jakubėno vykimo į Vilnių. (—). = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 282. (Okupuotoje Lietuvoje).

4053) Dėl naujo geležinkelio Vilniaus krašte. /*L. Statistikas*/. = MVln., 1933. I. 20., Nr. 2 (112), pusl. 30. (Okupuotoje Lietuvoje).

4054) Dėl T. Kosčiuškos tautybės. (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 440. (Iš lenkų spaudos).

4055) Derybos tarp lenkų ir lat-

viu. (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 440. (Iš lenkų spaudos).

4056) Du vyskupu (—). = MVln., 1933. V. 10., Nr. 13 (123), pusl. 197. (Gudai ir ukrainiečiai).

4057) Gdynia negelbsti. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 259.

4058) Gen. Veitko. (—). = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 468. (Okupuotoje Lietuvoje).

4059) Girti politikai. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 126. (Okupuotoje Lietuvoje).

4060) Gudai po lenkais. (—). = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 472. (Iš lenkų spaudos).

4061) Gudresni už varšuviokus. (—). = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 375. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4062) Iš Vilniaus radio. /*O.*/ = MVln., 1933. XII. 10., Nr. 34 (144), pusl. 488.

4063) Iš vilnietiško darbo Jungt. Valstybėse. (—). = MVln., 1933. XII. 10., Nr. 34 (144), pusl. 483.

Surinko *M. Biržiška.*

4064) Iš VVSCK nutarimų. (—). = MVln., 1933. I. 20., Nr. 2 (112), pusl. 32. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

4065) Jų bekonai vokiečių rankose. (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 440. (Iš lenkų spaudos).

4066) Juodi vardai. (—). = MVln., 1933. I. 10., Nr. 1 (111), Virš. III pusl.

4067) Kad ir su hitlerininkais, by tik prieš lietuvius! (—). = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 375. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4068) Kaip ir caro laikais. (—). = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 468. (Okupuotoje Lietuvoje).

4069) Kaip Varšuva brangina geriausius Lenkijos sūnus! (—). = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 234. (Okupuotoje Lietuvoje).

4070) Kaip Varšuva rūpinasi Vilniaus krašto reikalais. (—). = MVln., 1933. II. 28., Nr. 6 (116), pusl. 93. (Okupuotoje Lietuvoje).

4071) Kaip vokiečiai. (—). = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 468. (Okupuotoje Lietuvoje).

4072) Kaltininkai skundžiasi ir lineliais vilioja. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 352. (Okupuotoje Lietuvoje).

4073) Ką pastebėjo Varšuvos agentas Kaune? (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 357.

4074) Kauno Zosės. (—). = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 216.

4075) Kazokai ima judėti. (—). = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 215. (Gudai ir Ukrainiečiai).

4076) Kazokai siekia savo nepriklausomybės. (—). = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 181.

4077) Keistas sutapimas. /*Šešėlis*/. = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 43. (Okupuotoje Lietuvoje).

4078) Keliai. (—). = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 165. (Okupuotoje Lietuvoje).

4079) Lenkai rusina ukrainiečius. (—). = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 376. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4080) Lenkės įspūdžiai Vilniuje. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 255.

4081) Lenkijos keliai. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 259.

4082) Lenkijos pažanga. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 360.

4083) „Lenkiškame" Vilniaus krašte, (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 436. (Okupuotoje Lietuvoje).

4084) Lenkišku pavyzdžiu? (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 352. (Okupuotoje Lietuvoje).

4085) Lenko įspūdžiai Vilniuje. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 258. (Okupuotoje Lietuvoje).

4086) Lenkų atsakymas. (—). = MVln., 1933. X. 20., Nr. 29 (139), pusl. 402.

4087) Lenkų endekų simpatijos Hitleriui. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 259.

4088) Lenkų kultūra. /*Šešėlis*/. = MVln., IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 376. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4089) Lenkų mokslo menkėjimas. (—). = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 472. (Iš lenkų spaudos).

4090) Lenkų spaudos suktybės. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 125. (Okupuotoje Lietuvoje).

4091) L[i]etuvos vardu. /O./. = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 375. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4092) Lvovo „rojuje". (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 456. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4093) Mirė prelatas Sadauskas. (—). = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 109. (Okupuotoje Lietuvoje).

4094) Mirė Vl. Vakaras. (—). = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 214. (Okupuotoje Lietuvoje).

4095) „Mūsų Vilniaus" bendradarbis M. Šalčius. (—). = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 181.

4096) Naujas geležinkelis neturi ko veikti. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 456. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4097) Naujas pavojus Vilniaus katedrai. (—). = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 109. (Okupuotoje Lietuvoje).

4098) Naujas sumanymas. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 360.

4099) Naujas žygis prieš nelenkus. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 353. (Okupuotoje Lietuvoje).

4100) Neramūs valkatos. (—). = MVln., 1933. V. 10., Nr. 13 (123), pusl. 197. (Okupuotoje Lietuvoje).

4101) Nesuvedama galų su galais. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 360.

4102) Net mažmožius meluoja! (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr., 25—26 (135—136), pusl. 352. (Okupuotoje Lietuvoje).

4103) Net Varšuvos agentei nejauku! (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 352. (Okupuotoje Lietuvoje).

4104) Ne vienas, tai kitas. (—). = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 180. (Okupuotoje Lietuvoje).

4105) Okupuotosios Lietuvos ir Gudijos dvarininkų suvažiavime. (—). = MVln., 1933. XII. 20—30., Nr. 35—36 (145—146), pusl. 513. (Okupuotoje Lietuvoje).

4106) Padėk, Dieve! (—). = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 45.

4107) Pagerbė VVSCK pirmininką. (—). = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 235. (Gudai ir Ukrainiečiai).

4108) Paradas demonstracija. (—). = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 180. (Okupuotoje Lietuvoje).

4109) Pigus informatorius. (—). = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 109. (Okupuotoje Lietuvoje).

4110) Pilsudskio parado atbalsiai. (—). = MVln., 1933. V. 10., Nr. 13 (123), pusl., 197. (Okupuotoje Lietuvoje).

4111) Pilsudskis vėl Vilniuje atsidūrė. (—). = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 109. (Okupuotoje Lietuvoje).

4112) Plečkaitininkai. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 125. (Okupuotoje Lietuvoje).

4113) Ponų valdžioje. (—). = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 282. (Okupuotoje Lietuvoje).

4114) Prieš Pilsudskio terorą. (—). = MVln., 1933. I. 30., Nr. 3 (113), pusl. 45.

4115) Raseiniai. (—). = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 237. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

4116) Reikia naudotis. /R./. = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 436. (Okupuotoje Lietuvoje).

4117) Savivaldybės rinkimų rezultatai. (—). = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 468. (Okupuotoje Lietuvoje).

4118) Spalių 9 d. Amerikos lietuvių kolonijose. (—). = MVln., 1933: XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 449—450; XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 463—463.
Surinko *M. Biržiška.*

4119) Spaudos banditas. (—). = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 214. (Okupuotoje Lietuvoje).

4120) „Stebuklai". (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 258. (Okupuotoje Lietuvoje).

4121) Suka, pina... (—). = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 282. (Okupuotoje Lietuvoje).

4122) Šalinami lenkų universitetų

rektoriai. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 259.

4123) „Šiaurės Paryžiuje". (—). = MVln., 1933. XII. 10., Nr. 34 (144), pusl. 488. (Iš lenkų spaudos).

4124) Šiek tiek bene klystelta? /*M. B-ka*/. = MVln., 1933. I. 20., Nr. 2 (112), pusl. 22.

4125) Šykštus lenkų pamaldumas. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 353. (Okupuotoje Lietuvoje).

4126) Štai kodėl jis skundėsi! = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 165. (Okupuotoje Lietuvoje).

4127) Šveicarijoje gyvenąs Gabrys siūlo padalyti Rytų Prūsus tarp Lenkijos ir Lietuvos... (—). = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 98.

4128) Tarptautinis mokslas politinėje Varšuvos tarnyboje. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 360.

4129) Taupumas. (—). = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 376. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4130) Tautiškai - bažnytinė Lvivo ukrainiečių manifestacija (—). = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 215. (Gudai ir Ukrainiečiai).

4131) Tikslingas melas. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 125. (Okupuotoje Lietuvoje).

4132) Tikslus atpasakojimas. (—). = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 165. (Gudai ir Ukrainiečiai).

4133) Trūksta ne tik pinigų, bet ir dar kai ko. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136)., pusl. 352. (Okupuotoje Lietuvoje).

4134) Ukrainiečiai boikotuoja lenkiškas mokyklas. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 456. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4135) Ukrainiečiai ir lietuviai išvadavo Vieną! (—). = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 375. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4136) Ukrainiečiams nei sprindžio jų žemės! (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 456. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4137) Universitetas be vadovybės. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 360.

4138) Už nuopelnus Lenkijai. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 453. (Okupuotoje Lietuvoje).

4139) Užs. Reik. Ministeris dėl lenkų skleidžiamų gandų. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 116.

4140) Valstybės pinigais. (—). = MVln., 1933. XI. 30., Nr. 33 (143), pusl. 472. (Iš lenkų spaudos).

4141) Vargas, skurdas. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 456. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4142) Varšuviokai nori, kad susipeštume su žydais. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 259.

4143) Varšuvos agentai susirūpino. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 452. (Okupuotoje Lietuvoje).

4144) Varšuvos agentams nepatiko. (—). = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 181. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: *M. Biržiška*. Lietuva ir jos kaimynai. = Ibid., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 146—148.

4145) Varšuvos agentas kaip Tautų Sąjungos darbuotojas. (—). = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 375—376. (Lenkų spaudoje pasižvalgius).

4146) Varšuvos lenkų „išsišokimai". (—). = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 282. (Okupuotoje Lietuvoje).

4147) Varšuvos politikos malacai. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 126. (Okupuotoje Lietuvoje).

4148) Varšuvos prasimanymas. (—). = MVln., 1933. V. 10., Nr. 13 (123), pusl. 197. (Okupuotoje Lietuvoje).

4149) Varšuvos valdžioje. (—). = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 165. (Okupuotoje Lietuvoje).

4150) Vėl mordobitija. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 125. (Okupuotoje Lietuvoje).

4151) Vėžio greitumu. (—). = MVln., 1933. IX. 30., Nr. 27 (137), pusl. 372. (Okupuotoje Lietuvoje).

4152) Vyko Vilniun, grįžo iš Gardino. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 125. (Okupuotoje Lietuvoje).

4153) Vilkų valdžioje. (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 436. (Okupuotoje Lietuvoje).

4154) Vilniaus arkivyskupo balsas. (—). = MVln., 1933. III. 10. Nr. 7 (117), pusl. 109. (Okupuotoje Lietuvoje).

4155) Vilniaus bazilikos gelbėjimas. (—). = MVln., 1933. III. 30., Nr. 9 (119), pusl. 140. (Okupuotoje Lietuvoje).

4156) Vilniaus darbas Jungtinėse Valstijose. (—). = MVln., 1933: I. 20., Nr. 2 (112), pusl. 22; II. 10., Nr. 4 (114), pusl. 60—61; III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 119—121; III. 30., Nr. 9 (119), pusl. 142—143; V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 235—236; VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 253—254 (Išskyrus apie VVS skyrių veikimą Amerikoje 1932 m., Lenkų cenzūra, New-Hawen); IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 357.

4157) Vilniaus Dienos atbalsiai Latvijoje. (—). = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124)., pusl. 204.

4158) Vilniaus gudai ir Lietuva /A. Z/. = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 235. (Gudai ir Ukrainiečiai).

4159) Vilniaus keliai. (—). = MVln., 1933. II. 28., Nr. 6 (116), pusl. 93. (Okupuotoje Lietuvoje).

4160) Vilniaus miesto gyventojai — gryniausi dzūkai. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 353. (Okupuotoje Lietuvoje).

4161) Vilniaus pirkliai. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 352. (Okupuotoje Lietuvoje.

4162) Vilniaus ponai. (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 436. (Okupuotoje Lietuvoje).

4163) Vilniaus „rojuje". (—). = MVln., 1933. XI. 10., Nr. 31 (141), pusl. 436. (Okupuotoje Lietuvoje).

4164) Vilniaus sekvestratoriai. (—). = MVln., 1933. IX. 10—20., Nr. 25—26 (135—136), pusl. 352. (Okupuotoje Lietuvoje).

4165) Vilniaus studentai subruzdo. (—). = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 108. („Mūsų Vilnius" studentams).

4166) Vilniaus šviesa. (—). = MVln., 1933. III. 30., Nr. 9 (119), pusl. 140. (Okupuotoje Lietuvoje).

4167) Vilniaus universitetas laukia žandarų priežiūros. (—). = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 125. (Okupuotoje Lietuvoje).

4168) Vilnietiškas nesusipratimas. (—). = MVln., 1933. III. 10., Nr. 7 (117), pusl. 109. (Okupuotoje Lietuvoje).

4169) VVSCK-to pirm. prof. M. Biržiška gruodžio 17 d.... nuvyko Vilniun. (—). = MVln., 1933. XII. 20—30., Nr. 35—36 (145—146), pusl. 514. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

4170) VVS veikimas J. A. Valstijose. (—). = MVln., 1933. XII. 20—30., Nr. 35—36 (145—146), pusl. 503—504.

Surinko *M. Biržiška.*

4171) Zytela išdegė. (—). = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 258. (Okupuotoje Lietuvoje).

4172) Žydų sekcijos įsteigimas. (—). = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 237. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

VIII

4173) Klaidų atitaisymas. (—). = MVln., 1933. V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 240.

4174) Redakcijos pastabėlė kai kuriems „MV" bendradarbiams. (—). = MVln., 1933. V. 30. — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 240.

4175) Stud. teismo sprendimas. = LtStd., 1933. III. 15., Nr. 5 (48).

Surašyta *M. Biržiškos.*

4176) Vilnietiškos linijos sargyboje. = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 145.

Pasirašė: VVS Centro Komitetas.
Parašė *M. Biržiška.*

IX

4177) *A. J. M.* Vilniaus vadavimo idėja Amerik. brėsta. = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 156.

M. Biržiška sutvarkė.

4178) *A. J. Mašiotas.* Kaip Vilniaus vadavimo idėja plečiasi Amerikoje. = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 155—156.

M. Biržiška sutvarkė.

4179) *Andagis.* Vilnius ir Latvija.

= MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 172.

M. Biržiškos redaguota.

4180) Ats. 11. = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 182. (Klausimai bei atsakymai).

M. Biržiškos perredaguota.

4181) *F. Kemėžis.* Vilniuje atsilankius. = MVln., 1933. IV. 30., Nr. 12 (122), pusl. 169—170.

M. Biržiškos redaguota.

4182) Hartfordo Liet. VVS veikėjai. = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 155.

M. Biržiška sutvarkė.

4183) Iš D. Š-io 1904—1914 m. užrašų. = MVln., 1933: II. 20., Nr. 5 (115), pusl. 72—73; IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 151—152; V. 30 — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 222—223; VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 251—252; VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 276—277; VIII. 20—30., Nr. 23—24 (133—134), pusl. 325—326; XI. 22., Nr. 33 (143), pusl. 465; XII. 10., Nr. 34 (144), pusl. 478—479.

M. Biržiškos redaguota, parūpinta prierašais ir parengta spaudai.

4184) *R.* 1920 — X. 9 d. — 1933 m. = MVln., 1933. X. 9., Nr. 28 (138), pusl. 377—379.

M. Biržiškos ištaisyta.

4185) *Vygandas* [Dr. *J. Purickis*]. Gaivinkime tautinę sąmonę. = MVln., 1933. I. 20., Nr. 2 (112), pusl. 18—19.

M. Biržiškos redaguota.

4186) *Vl. G-tis.* Kelios dienos Vilniaus krašte. = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 250—251.

M. Biržiškos redaguota.

4187) *V. Uždavinys.* VVS taktikos klausimais. = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 241—243.

M. Biržiškos perredaguota.

X

4188) Ats. 14. (—). = MVln., 1933. V. 20., Nr. 14 (124), pusl. 216. (Klausimai — atsakymai).

4189) Dėdės pirmininko prierašas. = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 159. („Mūsų Vilnius" jauniems ir mažiems).

Plg.: VVSC pirmininkui M. Biržiškai. = Ibid.

4190) Mažeikiečiui. (—). = MVln., 1933. V. 10., Nr. 13 (123), pusl. 200. (VVS skyrių ir provincijos gyvenimas).

4191) Senam VVS nariui. = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 286. (Klausimai ir atsakymai).

4192) VVSCK laiškas K. Lindhagenui. = MVln., 1933. III. 20., Nr. 8 (118), pusl. 115.

Pasirašė: Vilniui Vaduoti Sąjungos Centro Komiteto pirmininkas prof. M. Biržiška. Centro Komiteto sekretorius A. Mažonis.

Parašė *M. Biržiška.*

4193) VVS nary. (—). = MVln., 1933. IV. 10—20., Nr. 10—11 (120—121), pusl. 168. (Redakcijos kalba su skaitytojais ir bendradarbiais).

XI

4194) *„MV" red. prierašas* str. Iš Lietuvos Filatelistų Sąjungos. = MVln., 1933. V. 30. — VI. 10., Nr. 15—16 (125—126), pusl. 240.

4195) *„M. V."* red. prierašas str. VVS konferencija Amerikoje. = MVln., 1933. VII. 10—20., Nr. 19—20 (129—130), pusl. 271.

4196) Radio žurnalo „Pavergtas Vilnius" Redaktoriaus pastaba. (—). = MVln., 1933. XI. 22., Nr. 32 (142), pusl. 453.

4197) *Red.* prierašas str. Vėjai iš Vilniaus. = MVln., 1933. VI. 20—30., Nr. 17—18 (127—128), pusl. 256.

1934 m.

I

4198) Baužas. Kaunas 1934. VI. 22. 3 + 1 nž. pusl. (8 sk.), iliustr. Akc. „Varpo" B-vės sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" III tomo 1 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

4199) Bellio ir Lancasterio mokymo būdas. Kaunas 1934. VIII. 14. 2+2 nž. pusl. (6 sk.) Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuv. Enciklop." III t. 4 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

4200) Biblijų draugijos. Kaunas 1934. XI. 16. 2 pusl. (4 sk.). Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Liet. Enciklop." III tomo 7 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

4201) F. A. Bernotavičius. Kaunas 1934. 7+1 nž. pusl. (16 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpo" sp., Kaune. Atsp. iš „Liet. Encikloped." III

tomo 6 sąsiuv. 1934. IX. 3. 24,7×17,4 cm.

4202) Lietuvių literatūros istorijos ligi 1864 m. programa (II-ji redakcija). (Prof. M. Biržiškos kursas). Kaunas, 1934. IX. 15. 11 pusl. 33×21 cm. [Išspausdinta hektografu].

4203) Lietuvių tautosakos kurso egzaminų programa. (Prof. M. Biržiškos kursas). Kaune, 1934. IX. 15. 10 pusl. 33×21 cm. [Išspausdinta hektografu].

4204) Vyskupas Antanas Baranauskas. Atspausta iš „Lietuviškosios Encikiopedijos" II tomo 10 sąsiuvinio. Kaunas. 1934. VI. 7. Virš., 15+1 nž. pusl. (30 sk.), iliustr., Akc. B-vės „Varpo" sp., Kaune. 24,7×17,4 cm.

Parašė: *M. Biržiška* — Baranauskas, p. 1—11; *A. Salys* — Baranauskas kalbininkas, p. 11—13; *Vikt. Biržiška* — Baranauskas matematikas, pusl. 13—15.

II

a

4205) Antanas Smetona. = MVln., 1934. IX. 1., Nr. 17 (163), pusl. 273.

4206) Dr. Purickiui mirus. = MVln., 1934. XI. 1., Nr. 21 (167), pusl. 338.

4207) Einame tuo pat keliu. /*M. B-ka*/. = MVln., 1934. VI. 1., Nr. 11 (157), pusl. 173—174.

4208) Eucharistiniam kongresui pasibaigus. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1934. VII. 1—15., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 209—211.

4209) Įsidėmėtini vilnietiško darbo nuostatai. (—). = MVln., 1934. II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 29—30.

4210) Mūsų kelias. = MVln., 1934. III. 1., Nr. 5 (151), pusl. 65—66.

4211) Spalių 9 dieną. = MVln., 1934. X. 15., Nr. 20 (166), pusl. 321—322.

Kauno radiofone skaityta 1934. X. 9.

4212) Tuo pat keliu. = MVln., 1934. III. 15., Nr. 6 (152), pusl. 81—82.

4213) Varšuvai brabilus. = MVln., 1934. IV. 1., Nr. 7 (153), pusl. 97—98.

b

4214—4374) Balvonas (—), sk. 1040 [nuo eil. 34, pradedant: Šiaip sl. balvan...; baigiant eil. 37]; Balzac, Honoré (—), sk. 1041 [nuo eil. 40, pradedant: (romanų grupės...; baigiant eil. 45: Etudes philosophiques)]; Bamanghati (—), sk. 1046; Bamangvati (—), sk. 1046—1047; Bambak (—), sk. 1047; Bambárai (—), sk. 1048 [nuo eil. 31, pradedant: 1864 sukilo...; baigiant eil. 37]; Bamberg (literatūra), sk. 1049 [eil. 37—39]; Bambergensis constitutio criminalis (—), sk. 1050; Bamberger, 1, 2, 3 (—), sk. 1050; Bambino (—), sk. 1051 [nuo eil. 19, pradedant: Stebuklingas...; baigiant eil. 24]; Bambizas (—), sk. 1051; Bamboccio, 1, 2 (—), sk. 1051—1052; Bamborough (—), sk. 1052; Bambrai (—), sk. 1052; Bambuk (—), sk. 1052; Bambukas (literatūra), sk. 1053 [eil. 40—41]; Bambukinė meška (—), sk. 1053; Bambukinės knygos (—), sk. 1053; Bamian (—), sk. 1054 [nuo eil. 17, pradedant: Timuras ir dar...; baigiant eil. 28]; Bammeln (—), sk. 1054—1055; Bamus (—), sk. 1056; Bań (—), sk. 1056; Ban, lot. banus (—), sk. 1056 [baigiant eil. 28: pan ponas) titulas; nuo eil. 35, pradedant: XII a. taikomas...; baigiant eil. 49: liko ligi 1918]; Ban (pr. iš lot. bannum...), 1, 2 (—), sk. 1056—1057; Ban, Motiejus (—), sk. 1057—1058; Ban (pinigas) (—), sk. 1058; Banaka (—), sk. 1062; Banalus, 1, 2 (—), sk. 1062; Banam (—), sk. 1062; Banana (—), sk. 1062 [nuo eil. 41, pradedant: Be belgų...; baigiant eil. 46]; Bananas (literatūra), sk. 1064 [eil. 6—7]; Bananinai (—), sk. 1064; Bana Nova (—), sk. 1064; Bananų miltai (—), sk. 1064; Bananų šiaudai (—), sk. 1065; Banat, 2 (—), sk. 1065 [nuo eil. 28, pradedant: Romos laikais...; baigiant eil. 36: ...apleido kraštą], sk. 1065 [nuo eil. 57, pradedant: Po karo 1920...] — 1066 [baigiant eil. 6]; Banato kviečiai (—), sk. 1066; Banato pulkai (—), sk. 1066; Banberek (—), sk. 1066; Bancal (—), sk. 1066—1067; Bancel, Pranas (—), sk. 1067; Bancės (—), sk. 1067; Bancevičius (—), sk. 1067—1068; Banchieri (—), sk. 1068; Banck (—), sk. 1068; Banckert (—), sk. 1068; Banco, Nanni d'Antonio (—), sk. 1068—1069; Bancroft, 1, 2, 3 (—), sk. 1069—1070; Bancrofto sutartys (—), sk. 1070; Bań-Cze-Jui (—), sk. 1070; Band (—), sk. 1070; Banda (orkestro pavad.) (—), sk. 1070; Banda (it. ir isp....) (—), sk. 1070 [eil. 62, pradedant: (palyg. dar...)] — 1071 [baigiant eil. 2: ... dar lot. bandum).];

Banda (gauja) (—), sk. 1071; Banda (Caballeros de la B.) (—), sk. 1071; Banda (salos) (—), sk. 1071—1072; Banda Oriental (—), sk. 1072; Bandána (—), sk. 1072; Bandarra (—), sk. 1072; Bandaska (—), sk. 1073; Bandažas, 2, 3 (—), sk. 1073; Bandeira (—), sk. 1073; Bandeirantes (—), sk. 1074; Bandel (—), sk. 1074; Bandelieras (—), sk. 1074; Bandello (—), sk. 1074; Bande noire (—), sk. 1074 [nuo eil. 42, pradedant: Šviesuomenė laikė juos...; baigiant eil. 51]; Banderija (—), sk. 1078 [nuo eil. 3, pradedant: Raitosios...; baigiant eil. 7]; Banderilléro (—), sk. 1078; Bandettini (—), sk. 1078; Bandiat (—), sk. 1078; Bandiera, 1, 2 (—), sk. 1078—1079; Bandinelli, 2 Baltramiejus (—), sk. 1081—1082; Bandini (—), sk. 1082; Bando (—), sk. 1082; Bandol (—), sk. 1082; Bandola (—), sk. 1082—1083; Bandon 1, 2 (—), sk. 1086; Bandonion (—), sk. 1086; Bandrowski, 1, 2, 3 (—), sk. 1087; Bandtkie, 1, 2, 3 (—), sk. 1087—1088; Bandūra (literatūra), sk. 1089; Banduri (—), sk. 1089; Banduristas (—), sk. 1089—1090; Banér (—), sk. 1091; Banerdži, 1, 2, 3 (—), sk. 1091; Banetin (—), sk. 1091—1092; Banffy (—), sk. 1093; Bang (kanapių rūšis) (—), sk. 1093; Bang, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1093—1094; Banga, Jelle (—), sk. 1095; Bangala, 1 [nuo eil. 52, pradedant: Dėl savo žiaurumo...], 2 (—), sk. 1101—1102; Banganapal (—), sk. 1102; Bange, Valérand Ragon (—), sk. 1103; Bang-Kaup (—), sk. 1109; Bangpūtys /*M. B-kal*/, sk. 1110—1111; Bangs (—), sk. 1111; Bani (pinigas) (—), sk. 1112; Banialuka, 2 (—), sk. 1113; Banias (—), sk. 1113; Banim, 1, 2 (—), sk. 1113—1114; Banjo (v. Afrikos vietovė) (—), sk. 1114; Banjo (sk. bandžo) (—), sk. 1114; Banister (—), sk. 1114; Banjumas, 1, 2 (—), sk. 1116; Baniuta (—), sk. 1116—1117; Banka (Bangka) (—), sk. 1117 [nuo eil. 39, pradedant: 1608—1812 ją laikė...; baigiant eil. 43]; Banknotai (literatūra), sk. 1129 [eil. 32—38]; Banko (—), sk. 1130; Banks, 1, 2 (—), sk. 1134, ir 4, 5 (—), sk. 1135; Banks (sąsiaur.), 1, 2 (—), sk. 1135; Bankura, 1, 2 (—), sk. 1136; Banmana (—), sk. 1136; Bannagar (—), sk. 1136; Bannire, 1, 2, 3 (—), sk. 1137; Banovina (—), sk. 1137; Bansda, 1, 2 (—), sk. 1138, Bansvara, 1, 2 (—), sk. 1140; Banšėrius, 1 Mykolas (—), sk. 1140; Bantam (vištos) (—), sk. 1140; Banti, 1, 2 (—), sk. 1140—1141; Banting, 2 Viliamas (—), sk. 1141; Bantyš, 1, 2, 3 (—), sk. 1141—1142; Bantry (—), sk. 1142; Banzarun (—), sk. 1145; Baodin-fu (—), sk. 1145; Baour-Lormian (—), sk. 1145—1146; Bapaume, Amable (—), sk. 1146; Baptai (—), sk. 1146; Baptistai (—), sk. 1147 [nuo eil. 25 — pradedant: Vis dėlto 1905...; baigiant eil. 37: ...9.000 Kongui ir t. t.; nuo eil. 40 — pradedant: Pastaruoju laiku...] — 1147 [baigiant eil. 22]; Baptiste, 1, 2 (—), sk. 1148; Baptistinai (—), sk. 1149; Baptistinės (—), sk. 1149; Bar (vok., angl.) (—), sk. 1149; Bar, par (—), sk. 1149; Bar (aram.) (—), sk. 1149; Bar, 3 Karolis Liudvikas (—), sk. 1149—1150; Bará, 1, 2 (—), sk. 1150; Baraba (—), sk. 1150 [nuo eil. 43, pradedant: Rusų vyriausybė...; baigiant eil. 54]; Barabas (—), sk. 1150—1151; Barabaš, 1, 2 (—), sk. 1151; Barabbino (—), sk. 1151; Barabino (—), sk. 1151; Barabinai (—), sk. 1151; Barabistai (—), sk. 1152; Barabosas (—), sk. 1152; Baracci (—), sk. 1152; Barack (—), sk. 1152; Barącz, 1, 2, (—), sk. 1152. = LE., 1934. II. 1., T. II. Sąs. IX (XXI).

4375—4570) Barącz, 2[Pabaiga] (—), sk. 1153; Baracu (—), sk. 1153; Baradaeus (—), sk. 1153; Báradla (—), sk. 1153; Baraga (—), sk. 1153—1154; Baragas (—), sk. 1154; Baraguay d'Hilliers, 1, 2 (—), sk. 1154—1155; Barahona de Soto (—), sk. 1155; Baraillon (—), sk. 1155; Barák, Juozas (—), sk. 1155—1156; Barakanas (—), sk. 1156; Barakas (Barak, Barag) (—), sk. 1156; Barakov (—), sk. 1157; Baraković (—), sk. 1157; Bar Ali (—), sk. 1157; Baralt (—), sk. 1157; Baranauskas, Antanas /*M. B-kal*/ (—), sk. 1158—1179; Baranauskas, 1 Antanas Mustafa (—), sk. 1187, ir 7 Viktoras (—), sk. 1189—1190; Baranauskienė (—), sk. 1190; Baranava (—), sk. 1190; Baranavičiai (—), sk. 1190—1191; Baranavičius (—), sk. 1191; Barancevič (—), sk. 1191 [nuo eil. 53, pradedant: Dar 9-rių m. vaikas...] — 1192 [baigiant eil. 26]; Baranča (—), sk. 1192; Barančinsk (—), sk. 1192; Barania (—), sk. 1193; Baraniec (—), sk. 1193; Baraniecki, 1, 2, 3 (—), sk. 1193—1194; Barannieckij (—), sk. 1194; Baranie pole (—), sk.

1194; Barannikov (—), sk. 1194—1195; Baranov, 1, 2, 4 (—), sk. 1195, 1195—1196; Baranóv, 1, 2 (—), sk. 1196; Baranovai (—), sk. 1196; Baranovič, Lozorius (—), sk. 1196 [nuo eil. 36, pradedant: Mokslus išėjęs...; baigiant eil. 45:... ir lenkų kalbomis]; Baranov Kameń (—), sk. 1196; Baranovo, 1, 2, 3 (—), sk. 1197; Baranowski, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1197—1199; Baranovskij, 1, 2 (—), sk. 1199—1200; Baranta (—), sk. 1200; Barante (—), sk. 1200; Baranzane (—), sk. 1200; Baras, 1 (—), sk. 1200; Baras (angl. bar užtvara) (—), sk. 1202; Baraš (—), sk. 1202; Baratajev (—), sk. 1203; Baratašvili (—), sk. 1203 [nuo eil. 46, pradedant: Jo kūriniai...]; Baratier (—), sk. 1204; Baratieri (—), sk. 1204—1205; Baratinė prekyba (—), sk. 1205; Baratron (—), sk. 1205; Baratta (—), sk. 1205; Barau (—), sk. 1206; Barava (—), sk. 1208 [nuo eil. 11, pradedant: ...somalių, suachelių...]; Barba (—), sk. 1209; Barbacena (sk. -sė-) (—), sk. 1209; Barbacena, Felisberto (—), sk. 1209; Barbados (—), sk. 1210 [nuo eil. 29, pradedant: B. 1513 portugalai...] — 1211 [baigiant eil. 8]; Bar Bahlul (—), sk. 1211; Barbakanas (—), sk. 1211; Barbalo (—), sk. 1211; Barbanègre (—), sk. 1211; Barba non facit philosophum (—), sk. 1211; Barbari (—), sk. 1213; Barbaro, 2, 3 (—), sk. 1215; Barbaroux (—), sk. 1217 [nuo eil. 17, pradedant: ...drauge su Pr. Buzot...; baigiant eil. 21: ...nukirsdintas), ir eil. 24—25]; Barbaste (—), sk. 1217—1218; Barbašev (—), sk. 1218; Barbatimao (—), sk. 1218; Barbauld (—), sk. 1218; Barbault (—), sk. 1218; Barbazan (mst.) (—), sk. 1218; Barbazan, 1, 2 (—), sk. 1218—1219; Barbe (sk. barb) (—), sk. 1219; Barbeau Dubarran (—), sk. 1219; Barbecue (—), sk. 1219; Barbédienne (—), sk. 1219; Barbey d'Aurevilly (—), sk. 1219—1220; Barbeyrac (—), sk. 1220; Barbelitai (—), sk. 1220; Barbella (—), sk. 1220; Barbelot (—), sk. 1220; Barbé Marbois (—), sk. 1220—1221; Barbera (—), sk. 1221; Barberex Saint Sulpice (—), sk. 1221; Barberini, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1221—1222; Barberinių rūmai (—), sk. 1222—1223; Barberino, 1, 2 (—), sk. 1223; Barbès (—), sk. 1223—1224; Barbetas (šunes) (—), sk. 1224; Barbette (—), sk. 1224; Barbi (—), sk. 1224—1225; Barbiano di Belgiojoso d'Este (—), sk. 1225; Barbié du Bocage (—), sk. 1225 [nuo eil. 45, pradedant: Jo sūnūs...; baigiant eil. 48]; Barbier, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1225—1226; Barbier d'Aucour (—), sk. 1227; Barbier de Meynard (—), sk. 1227; Barbier de Montault (—), sk. 1227; Barbier de Séville (—), sk. 1227; Barbiere (—), sk. 1227—1228; Barbieri, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1228—1229; Barbierius (—), sk. 1229; Barbireau (—), sk. 1229; Barbizono mokykla [literatūra], sk. 1230 [eil. 29—31]; Barbmo (—), sk. 1230; Barbora (—), sk. 1231; Barbora, šventoji (—), sk. 1231 [nuo eil. 37, pradedant: Prancūzų karo laivuose...; baigiant eil. 41]; Barboritai (—), sk. 1241; Barbosa, 1, 2, 3 (—), sk. 1241; Barbosa du Bocage (—), sk. 1241—1242; Barbosa Machado (—), sk. 1242; Barbotan (—), sk. 1242; Barbou (—), sk. 1242; Barboux (—), sk. 1242; Barbuda (—), sk. 1243 [nuo eil. 2, pradedant: gyventojai verčiasi...; baigiant eil. 8]; Barbusse (—), sk. 1243 [nuo eil. 17, pradedant: ...jis plačiai įgarsėjo...; baigiant eil. 41]; Barcane (—), sk. 1244; Barcellono Pozzo di Gotto (—), sk. 1244; Barcellos (mst.) (—), sk. 1244; Barcellos, Petras (—), sk. 1244; Barcewicz (—), sk. 1251—1252; Barchanas (arab. barrakan) (—), sk. 1252; Barchatnaja kniga, 1, 2 (—), sk. 1252; Barclay, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1253—1254; Barcos (—), sk. 1254—1255; Barcroft (—), sk. 1255; Barčys (—), sk. 1255; Bard (—), sk. 1255 [nuo eil. 44, pradedant: čia pat tvirtovė...; baigiant eil. 46]; Barda, k. (—), sk. 1255; Bardai (oazė) (—), sk. 1257; Bardeleben, 1, 2, 3 (—), sk. 1257—1258; Bardella (—), sk. 1258; Bardengau (—) sk. 1258; Bardenhewer (—), sk. 1258 [baigiant eil. 19: ...katalikų teologas]; Bardera (—), sk. 1258 [nuo eil. 33, pradedant: Įkurta 1819...; baigiant eil. 36]; Bardezanes (—), sk. 1258; Bardilis (—), sk. 1259; Bardin, 1, 2 (—), sk. 1259; Bardina (—), sk. 1259; Bardiov (—), sk. 1259 [nuo eil. 57, pradedant: XII a. įst....] — 1260 [baigiant eil. 2]; Barditus (—), sk. 1260; Bardolino (—), sk. 1260; Bardon (—), sk. 1260; Bardonas (—), sk. 1260; Bardoux 1, 2 (—), sk. 1261; Bardowski (—), sk. 1261—1262; Bardstown (—), sk. 1262; Bardwan, 2 (—), sk. 1262; Bardziński

(—), sk. 1262; Barea (—), sk. 1263; Barea, Soramus (—), sk. 1263; Barebone (—), sk. 1263; Barèges (—), sk. 1263 [nuo eil. 43, pradedant: Netoli yra Barzun...; baigiant eil. 49]; Bareika (—), sk. 1263—1264; Bareika (jezuitas) (—), sk. 1264; Bareille (—), sk. 1265; Bärensprung (—), sk. 1266; Barents (—), sk. 1266—1267; Barère (—), sk. 1267; Baresteziometras (—), sk. 1267; Baret (—), sk. 1267; Baretas (—), sk. 1267; Baretous (—), sk. 1267—1268; Baretti, 2, 3 (—), sk. 1268; Barezzo-Barezzi (—), sk. 1268—1269; Barežinas (—), sk. 1269; Barfod (—), sk. 1269; Barga, 2 (—), sk. 1269; Bargaš (—), sk. 1270; Barge (—), sk. 1270; Bargiel (—), sk. 1271; Bargunsch (—), sk. 1271; Bargutai (—), sk. 1271; Barguzin, 2 (—), sk. 1272; Barham (—), sk. 1272; Barhebräus (—), sk. 1272; Barhidrometras (—), sk. 1272; Bariai (—), sk. 1273 [nuo eil. 53, pradedant: Fetišistai, neprisileidžia...]; Bariatinskij, 1, 2, 3 (—) sk. 1274; Baribal (—), sk. 1274; Baryca (—), sk. 1274; Baričević (—), sk. 1275; Baryčka (—), sk. 1275; Baryčkų namai (—), sk. 1275—1276; Bari Doal (—), sk. 1276; Barye (—), sk. 1276 [nuo eil. 19, pradedant: Tigras draskąs krokodilą...; baigiant eil. 28]; Barier (—), sk. 1276; Barjeras (—), sk. 1276 [nuo eil. 48, pradedant: B. plačiau vadinama...; baigiant eil. 52]; Barjerinės sutartys (—), sk. 1276—1277; Barygaca (—), sk. 1278; Baryka (—), sk. 1278; Barikada (—), sk. 1278 [nuo eil. 41, pradedant: Pirmosios revoliucinės B....] — 1279 [baigiant eil. 7]; Barykova (—), sk. 1279; Barinė (—), sk. 1279—1280; Baring, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1280; Baring, Gould (—), sk. 1280 [nebaigta]. = LE., 1934. III. 17., T. II. Sąs. X (XXII).

4571—4745) Baring, Gould (—), sk. 1281 [Pabaiga]; Barjols (—), sk. 1281; Baryš (intakas) (—), sk. 1284; Baryš (pelnas) (—), sk. 1284; Baritas, Jokūbas (—), sk. 1284; Baritonas, 3 (—), sk. 1285; Barýtonon (—), sk. 1285; Barka (—), sk. 1285 [nuo eil. 54, pradedant: Dar senovėje B....] — 1286 [baigiant eil. 18]; Barka, 1 (—), sk. 1286; Barkal (—), sk. 1286 [nuo eil. 50, pradedant: ...taip pat piramidos...; baigiant eil. 54]; Barker, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1289—1290; Barkhausen (—), sk. 1290; Barkidai (—), sk. 1290; Barkov, 2 (—), sk. 1292; Barkuk (—), sk. 1292; Barkulabavos kronika (—), sk. 1292; Barläus (—), sk. 1295; Barletius (—), sk. 1295—1296; Barletta, Gabrielius (—), sk. 1296; Barlicki (—), sk. 1296; Barlov, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1296—1297; Barma (—), sk. 1297; Barmaid (—), sk. 1297; Barman (—), sk. 1298; Barmicva (—), sk. 1298; Barnabitės (—), sk. 1299; Barnabo apokrifai (—), sk. 1300; Barnay (—), sk. 1300; Barnard, 2 (—), sk. 1300; Barnardo, Tomas Jonas (—), sk. 1301; Barnato (—), sk. 1301; Barnburners (—), sk. 1303; Barnes, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1303—1304; Barnett, 1, 2, 3 (—), sk. 1304; Barneveld (—), sk. 1304 [nuo eil. 40, pradedant:Arti sena pilis...; baigiant eil. 42]; Barni (—), sk. 1304—1305; Barnim, 1, 2, 3 (—), sk. 1305; Barnum (—), sk. 1305—1306; Baro, 1, 2 (—), sk. 1306; Barö (—), sk. 1306; Barobalistika (—), sk. 1306; Baroccio (dviratis vežimas) (—), sk. 1306; Baroche (—), sk. 1307; Baroffius (—), sk. 1308; Barogil (—), sk. 1308; Baroja y Nessi (—), sk. 1310 [nuo eil. 1, pradedant: Parašęs per 30 romanų...; baigiant eil. 11]; Barokinė literatūra (—), sk. 1321 [eil. 37—60]; Baro konfederacija, sk. 1324 [nuo eil. 24, pradedant: ...čia žuvo...; baigiant eil. 29; nuo eil. 60, pradedant: Baudžiauninkai...], 1325 [baigiant eil. 7: ...buvo žiauriai numalšinti], 1330 [nuo eil. 16, pradedant: Paskutiniuosius jo žygius...; baigiant eil. 39], 1331 [nuo eil. 51, pradedant: Energingas B. K. sekretorius...; baigiant eil. 61], 1332 [nuo eil. 11, pradedant: Aug. Janulaitis...; baigiant eil. 19]; Baroksitonas (—), sk. 1332; Barolo (—), sk. 1332; Barolongai (—), sk. 1332; Baromakrometras (—), sk. 1332; Baron, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1335; Baronai (kailiniai) (—), sk. 1335; Baronas (slavybė) (—), sk. 1335; Baronas (titulas) (—), sk. 1335—1336; Baron Brambeus (—), sk. 1337; Baronesse (—), sk. 1337; Baronetas (—), sk. 1337—1338; Baronij (—), sk. 1339; Baronija (—), sk. 1339; Baronka (—), sk. 1340; Barono premijos (—), sk. 1340; Barons (—), sk. 1340—1341; Baronsk (—), sk. 1341; Barösund (—), sk. 1341; Baroti (—), sk. 1342; Barotse (—), sk. 1342; Barr. (—), sk. 1342; Barra, 3 (—), sk. 1342; Barra

(pinigas) (—), sk. 1342; Barraban (—d) (—), sk. 1343; Barraco (—), sk. 1343; Barral, 1, 2 (—), sk. 1343; Barras, Povilas (—), sk. 1344—1345; Barré (—), sk. 1345; Barreau (—), sk. 1345; Barreau, Aleksandra Rožė (—), sk. 1345—1346; Barrellier (—), sk. 1346; Barren Lands (—), sk. 1346; Barrère (—), sk. 1346—1347; Barrés (—), sk. 1347 [nuo eil. 33, pradedant: ...o taip pat daugely romanų...; baigiant eil. 56]; Barry, 1, 2 (—), sk. 1348; Barrière, Teodoras (—), sk. 1349; Barrier Islands (—), sk. 1349; Barrili (—), sk. 1350; Barrington (—), sk. 1350—1351; Barrios, 1, 2 (—), sk. 1351; Barrois [literatūra], sk. 1352; Barros, Jonas (—), sk. 1353; Barros Arana (—), sk. 1353; Barrot (—), sk. 1353 [nuo eil. 41, pradedant: Parašė Mémoires...; baigiant eil. 46]; Barrow (piliakalnis), sk. 1353; Barrow, 1, 2 (—), sk. 1353—1354; Bars (komitetas) (—), sk. 1354; Barsa Kelmes (—), sk. 1354—1355; Bar Sauma (—), sk. 1355; Barscius (—), sk. 1355 [nuo eil. 36, pradedant: Išl. Andreae Volani...; baigiant eil. 49]; Barsegape (—), sk. 1355; Barsine, 1, 2 (—), sk. 1355—1356; Barskyi, 1, 2 (—), sk. 1357; Bar-Sudaili (—), sk. 1359; Barsuki (—), sk. 1359; Barsukov (—), sk. 1360; Barsumas (—), sk. 1360; Bar sur Aube (—), sk. 1360 [nuo eil. 32, pradedant: B. aps....; baigiant eil. 34]; Bar sur Seine (—), sk. 1360; Barščeŭski, Jonas /*M. B-kal*/, sk. 1361—1362; Barščina (—), sk. 1362; Bart. (—), sk. 1366; Bart, Jonas (—), sk. 1366—1367; Bart, Jokūbas (—), sk. 1367; Barta, Juozas (—), sk. 1369—1370; Barta, 1, 2 (—), sk. 1370; Bartai (—), sk. 1370; Bartas (—), sk. 1370; Bartelis (—), sk. 1371; Bartels, 1, 2 (—), sk. 1371; Bartels, Arturas (—), sk. 1371 [nuo eil. 56, pradedant: Dar 1858 pasireiškęs...] — 1372 [baigiant eil. 3]; Bartėnai (—), sk. 1372; Bartenev (—), sk. 1373; Bartenstein, Jonas Kristupas (—), sk. 1373; Barth (uostas), sk. 1373; Barth, 2, 3, 6 (—), sk. 1373—1374, 1374; Barthe (—), sk. 1374; Barthel, 1, 2 (—), sk. 1374—1375; Barthélemy (—), sk. 1375; Barthélemy, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1375—1376; Barthélemy-Saint-Hilaire (—), sk. 1376—1377; Barthez (—), sk. 1377; Barth-Harmating (—), sk. 1377; Barthold (—), sk. 1377; Bartholdy, Jokūbas Saliamonas (—), sk. 1378; Bartholinus, 1, 2, 3 (—), sk. 1378; Bartholomae (—), sk. 1378—1379; Bartholomaeo (—), sk. 1379; Barthou (—), sk. 1379—1380; Bartilius (—), sk. 1380 [nuo eil. 37, pradedant: Parašė Officia...; baigiant eil. 50]; Bartisch (—), sk. 1381; Bartkiewicz (—), sk. 1382; Bartkus (Maž. Liet.) (—), sk. 1382; Bartl. (—), sk. 1383; Bartlett (—), sk. 1383; Bartling (—), sk. 1383; Bartochowski (—), sk. 1383—1384; Bartok, 2 (—), sk. 1384; Bartolani (—), sk. 1384; Bartold, 1, 2 (—), sk. 1384; Bartoli, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1384—1385; Bartolini (—), sk. 1385; Bartolocci (—), sk. 1386; Bartolomaei, 1, 2 (—), sk. 1386—1387; Bartolommei (—), sk. 1387; Bartolommeo (—), sk. 1387—1388; Bartoloni (—), sk. 1388—1389; Bartolus (—), sk. 1389 [nuo eil. 52, pradedant: ...o jo vardu...] — 1390 [baigiant eil. 13]; Barton, 1, 2, 3, 5 (—), sk. 1390; Bartoňek (—), sk. 1391; Bartoš, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1391—1392; Bartošek (—), sk. 1392; Bartoševičius, Julijonas [literatūra], sk. 1395; Bartoševičius, 1, 2, 3, 5, 6, 7 (—), sk. 1395—1396; Bartoševskis (—), sk. 1396; Bartram (—), sk. 1396; Bartsch, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1396—1397; Bartsch, Kristinas (—), sk. 1397—1398; Bartus (—), sk. 1399; Baruch, Izaokas (—), sk. 1403—1404; Baruffaldi (—), sk. 1404; Barva (spalva) (—), sk. 1405; Barvani (—), sk. 1405; Barvińskyi, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1406; Barvitius (—), sk. 1406; Barzaghi-Cattanev (—), sk. 1407; Barzda (—), sk. 1407 [nuo eil. 13, pradedant: B. (lot. barba...)] — 1408 [nebaigta]. = LE., 1934. IV. 5., T. II. Sąs. XI (XXIII).

4746—4765) Barzda [pabaiga] (—), sk. 1409—1410 [baigiant eil. 16: ...bemaž ligi pasaulinio karo], 1411 [nuo eil. 30, pradedant: Lietuvoje senovės prūsai...] — 1412 [baigiant eil. 43]; Barzdukai (—), sk. 1414 [nuo eil. 29, pradedant: ...kaip Strikauskis...] — 1415 [baigiant eil. 38]; Barzdžiai, 4 (—), sk. 1416; Barzelletta (—), sk. 1416; Barzena (—), sk. 1416; Barzykowski (—), sk. 1416; Barzilai (—), sk. 1416; Barzizza (—), sk. 1416; Barzoni (—), sk. 1416—1417; Barzun (—), sk. 1417; Barzu nameh (—), sk. 1417; Baskutė (—), sk. 1460—1461; Baškirų literatūra (—), sk. 1482 [nuo eil. 44,

pradedant: Be jo leidž. dar...; baigiant eil. 60]; Bašlikas (—), sk. 1483; Bašta (—), sk. 1483; Baštankos respublika (—), sk. 1483; Batai (—), sk. 1484—1489; Batalinė tapyba (—), sk. 1493 [nuo eil. 37, pradedant: ...sprendė...] — 1494 [baigiant eil. 6]; Batilliat (—), sk. 1505; Bat'ko (—), sk. 1509; Batocki-Tortyłowicz, 1, 2 (—), sk. 1510. = LE., 1934. IV. 30., T. II. Sąs. XII (XXIV).

4766—4774) Batorinė (—), sk. 26; Batoriniai kardai (—), sk. 26; Batrachomyomachia (—), sk. 27 [nuo eil. 3, pradedant: XVI a. vokiečio...; baigiant eil. 16]; Batum (—), sk. 33 [nuo eil. 1, pradedant: senovėje B. buvo graikų vietovė...; baigiant eil. 18]; Baublys (Boblewicz) (—), sk. 36; Baum (—), sk. 85; Baužas, 1 Ignas /M. B-kal, sk. 110—113; Baužas, 2 Ksaveras /M. B-kal, sk. 113—117; Baužas, 3 Tomas (—), sk. 118. = LE., 1934. VI. 22., T. III. Sąs. I (XXV).

4775—4909) Bavarija (aludė) (—), sk. 131; Baxae (—), sk. 135; Bazala (—), sk. 137 [nuo eil. 22, pradedant: Išsp. Povijest filozofije...; baigiant eil. 23]; Bazaltas [literatūra, baigiant eil. 7: ...v Rossii, 1923], sk. 138; Bazankourt (—), sk. 138 [nuo eil. 24, pradedant: (L'éxpédition de Crimée...; baigiant eil. 28]; Bazard [literatūra], sk. 140 [eil. 2—5]; Bazardžik (—), sk. 140 [nuo eil. 12, pradedant: Rusų ir turkų susirėmimai...; baigiant eil. 13]; Bazelio kongresas (—), sk. 149—150; Bazelio taika [literatūra], sk. 151 [eil. 41—43]; Bazelis [literatūra], sk. 152 [nuo eil. 60, pradedant: Thommen...; baigiant eil. 61]; Bazilionai (—), sk. 155 [nuo eil. 36, pradedant: Tuo visų pirma...; baigiant eil. 44: ...Pastoviuose ir kt.], 156 [nuo eil. 33, pradedant: XVII —XVIII a. Supraslėje...; baigiant eil. 39]; bb, 1, 2 (—), sk. 193—194; B. B. W. R. (—), sk. 194; B. C. (—), sk. 194; B. C. G. [literatūra], sk. 195 [eil. 16—21]; B. C. L. (—), sk. 195; Bdelatomija (—), sk. 195; Bdelometras (—), sk. 195; Beach (anglai), 1, 2 (—), sk. 196; Beach la mar (—), sk. 196; Beaconsfield [literatūra nuo eil. 56, pradedant: Maurois...; baigiant eil. 59]; Beagle (skalikas) (—), sk. 199; Beagle (—), sk. 199 [nuo eil. 11, pradedant: Praminta dėl B. laivo...; baigiant eil. 13]; Béanus (—), sk. 199 —200; Beardsley (—), sk. 200 [nuo eil. 35, pradedant: B. iliustravo...; baigiant eil. 47]; Bear River (—), sk. 201; Beati possidentes (—), sk. 201; Beatrice, 1, 2 (—), sk. 202 [baigiant eil. 20: ... Levite di Dante, 1917]; Beatrix, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 202; Beatson (—), sk. 203; Beatty (—), sk. 203 [nuo eil. 23, pradedant: 1916 V 31 prie Skagerako; baigiant eil. 27]; Beattie (—), sk. 203 [baigiant eil. 29: ...filosofas, poetas...; nuo eil. 34, pradedant: Raštai...] — 204 [baigiant eil. 7]; Beatus (ispanų vienuolis) (—), sk. 204; Beatus ille, qui procul negotiis (—), sk. 204; Beau (—), sk. 204; Beau, 1, 2 (—), sk. 204; Beaucaire de Peguillon (—), sk. 205; Beauce (—), sk. 205 [nuo eil. 24, pradedant: Lot. Belsia...; baigiant eil. 29]; Beauchamp, 1 [nuo eil. 34, pradedant: Savo dėdės Babilono vysk...], 2 (—), sk. 205; beaucourt (istorikas) (—), sk. 205—206; Beauduin (—), sk. 206; Beaufort (pilys), 1, 2, 3 (—), sk. 206; Beaufort (prancūzų giminė), 1, 2 (—), sk. 206; Beaufort (anglas) (—), sk. 206; Beauharnais, 1, 2, 3 (—), sk. 207 —209; Beaujeu (—), sk. 209; Beaujolais, 1, 2 (—), sk. 209; Beaujon, 2 Mikalojus (—), sk. 209; Beaujour (—), sk. 209; Beaulieu, 1, 2 (—), sk. 209—210; Beaulieu, 1, 2 (—), sk. 210; Beaumanoir, 1, 2 (—), sk. 210; Beaumarchais (—), sk. 211 [nuo eil. 8, pradedant: ...dėl ko teko jam...; baigiant eil. 21]; Beau Monde (—), sk. 211; Beaumont, 4 Karolis Pranas Eduardas (—), sk. 213; Beaumont d'Autichamp (—), sk. 213; Beaumont de la Bonninière (—), sk. 213; Beaumont-Vassy (—), sk. 213; Beaune (—), sk. 213 [nuo eil. 49, pradedant: 1849 pastatytas...; baigiant eil. 50; nuo eil. 52, pradedant: ...žinomos yra...; baigiant eil. 56: Montrachet, Meursault]; Beaune, 1, 2 (—), sk. 213—214; Beauneveu (—), sk. 214; Beaunier (—), sk. 214; Beaunoir (—), sk. 214; Beauplan le Vasseur (—), sk. 214 —215; Beaupréau (—), sk. 215; Beauregard (—), sk. 215; Beausobre (—), sk. 215; Beautemps-Beaupré (—), sk. 215; Beauvallet (—), sk. 216; Beauvoir (—), sk. 216; Beaux-Arts (—), sk. 216; Beavers (—), sk. 216; Beazley (—), sk. 217; Bébé (—), sk. 217; Bebechai (—), sk. 217; Bebel, 1 August [sk. 218: nuo eil. 26, pradedant:

V. K. Račkausko lietuv. vert...], 2 Enrikas (—), sk. 218; Bebirinas (—), sk. 218; Beblavý, 2 Povilas (—), sk. 220; Bebutov (—), sk. 227; Becanus, 1, 2 (—), sk. 228; Beccadelli (—), sk. 228; Beccafumi (—), sk. 229; Beccari (—), sk. 229; Beccaria, 2 Jonas Baptistas (—), sk. 230; Beccls (—), sk. 230; Becerra (—), sk. 230; Béchamel (—), sk. 230; Becher, 1, 4, 5 (—), sk. 230, 231; Bechon, Karolis (—), sk. 232; Bechstein, 1, 2, 3 (—), sk. 232; Bechtel (—), 232—233; Becić (—), sk. 234; Beck, 1, 2, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 234, 234—235; Becke (—), sk. 235; Beckedorff (—), sk. 235; Beckenried (—), sk. 235—236; Becker, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 (—), sk, 236—238, 238—240; Becker-Gundahl (—), sk. 240; Becket (—), sk. 240—241; Beckford (—), sk. 241 [nuo eil. 43, pradedant: 1834—1835 Lettres from Italy...; baigiant eil. 50]; Beckmann, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 241—242; Beckoj (—), sk. 242—243; Beckovský (—), sk. 243; Beckx (—), sk. 243; Béclard (—), sk. 243—244; Becgue (—), sk. 244 [nuo eil. 12, pradedant: Trumpų, 15-kai minutų...; baigiant eil. 23]; Becquer (—), sk. 244; Becquerel, 5 Alfredas (—), sk. 245; Bécu (—), sk. 245—247; Bečak (—), sk. 247; Bečkerek, 1, 2 (—), sk. 248; Bečov (—), sk. 248; Bečuanai (—), sk. 248—249; Bečva (—), sk. 249; Bečvařovsky (—), sk. 249—250; Beda (Baeda) Venerabilis (—), sk. 250; Bedarride (—), sk. 252; Beddoes, 1, 2 [baigiant eil. 47: ...supirkinėjo ir naikino; nuo eil. 54, pradedant: 1825—1829 mokėsi; baigiant eil. 55: 1829—1831 Würzburge; nuo eil. 59, pradedant: 1851 išl....] (—), sk. 252—253; Bede [literatūra], sk. 253 [eil. 13—15]; Bedeau, Marijonas Alfonsas (—), sk. 253; Bedekovič, 1, 2 (—), sk. 253; Bedell (—), sk. 253; Bedellus (—), sk. 253—254; Bedersi (—), sk. 254; Bedeus (—), sk. 254; Bedevi (—), sk. 254; Bedford, 3 (—), sk. 254; Bedford (anglas) (—), sk. 254—255; Bédier (—), sk. 255 [nuo eil. 20, pradedant: (nuo 1903 po Gastono Paris); baigiant eil. 38]; Bedlam (—), sk. 255—256; Bedmar (—), sk. 256; Bednarski (—), sk. 256; Bedos de Celle (—), sk. 256; Bedral Džemali (—), sk. 256. = LE., 1934. VII. 7., T. III. Sąs. II (XXVI).

4910—5062) Bedr Honein (—), sk. 257; Bedriacum (—), sk. 257; Beduinai (—), sk. 259 [nuo eil. 7; baigiant eil. 12]; Będzin (—), sk. 259 [nuo eil. 24, pradedant: XIII a. pilies griuvėsiai...; baigiant eil. 28]; Bedža (—), sk. 259 [nuo eil. 44, pradedant: X a. Kr. g. buvo sudarę...; baigiant eil. 47]; Beechey, 1 Vilimas (—), sk. 260; Beecher, 1, 2 [nuo eil. 52, pradedant: (A essay on slavery...)], 3, 4 (—), sk. 260—261; Beecher-Stowe [perdirbta iš Pr. Augustaičio str.], sk. 261—262; Beechworth (—), sk. 262; Beef (—), sk. 262; Beefeater (—), sk. 262; Bea[e]fsteak (—), sk. 262—263; Bea[e]fsteak club (—), sk. 263; Bea[e]ftea (—), sk. 263; Beemster (—), sk. 263 [nuo eil. 17, pradedant: ...sūrių ir vilnų prekyba; baigiant eil. 19]; Beer, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 263—264; Beerbohm (—), sk. 264; Beer-Hofmann (—), sk. 264; Beernaert (—), sk. 264—265; Beers (—), sk. 265; Beerstraaten (—), sk. 265; Beest (—), sk. 266; Beeston (—), sk. 266; Beethoven, sk. 268 [nuo eil. 41, pradedant: Pirmasis pilnas B. kūrinių leidimas...; baigiant eil. 54: ...(nuo 1925)]; Beets (—), sk. 268—269; Befana (—), sk. 269; Beffroy de Reigny (—), sk. 269; Befreiungskriege (—), sk. 269; Beg (—), sk. 269; Begam (—), sk. 280; Begarelli (—), sk. 280—281; Begas (—), sk. 281 [nuo eil. 41, pradedant: Borussie ties Birža; baigiant eil. 48]; Begey (—), sk. 281—282; Begeijn, 1, 2 (—), sk. 282; Begga (—), sk. 282; Bégin (—), sk. 288; Beginai (—), sk. 288; Beglerbeg (—), sk. 289; Begović (—), sk. 290 [nuo eil. 47, pradedant: Jo poezijos kūriniai...; baigiant eil. 51: ...slovėnų kalbomis...]; Begu (—), sk. 291; Beha Ed Daulah (—), sk. 292; Behaghel (—), sk. 292; Behaim, 1 [literatūra], sk. 292 [eil. 39] — 293 [eil. 1, baigiant: 1778 (?1881); nuo eil. 2, pradedant: Günter...; baigiant eil. 3]; Behaim, 2 Mykolas (—), sk. 293; Behaim (vardas: Böhme) (—), sk. 293; Behak (—), sk. 293; Beham, 1, 2 (—), sk. 293—294; Behar, 1 [nuo eil. 19, pradedant: XIII a. Delhi valstybės...] (—), sk. 294; Beheim-Schwarzbach (—), sk. 295; Béhier (—), sk. 295; Behm, 2 Jonas /M. B-kal/, sk. 296—297; Behn (—), sk. 297; Běhounek (—), sk. 297—298; Behr (—), sk. 298;

Behrens (—), sk. 298; Behr Falkensohn (—), sk. 298—299; Behring, 1 Emilis Adolfas [nuo eil. 23, pradedant: 1892 išl...; baigiant eil. 28]; Béjart (—), sk. 300; Beich (—), sk. 302; Beichski (—), sk. 302; Beideman (—), sk. 303; Beidemann (—), sk. 303; Beyer, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 303—304; Beyeren (—), sk. 304; Beierland (—), sk. 304; Beyerle (—), sk. 304; Beyerlein (—), sk. 304; Beigelis (—), sk. 304; Beigenšo (—), sk. 304; Bejła (—), sk. 304; Beilan (—), sk. 304—305; Beilin (—), sk. 306—307; Beilis (—), sk. 307; Beilstein (—), sk. 307; Beine (—), sk. 308; Beireis (—), sk. 309; Beyrich (—), sk. 309; Beyschlag (—), sk. 313; Beisson (—), sk. 313; Beisug (—), sk. 313; Bei šań (—), sk. 313—314; Beit (—), sk. 314—315; Beitar (—), sk. 315; Beitzke (—), sk. 315; Bekáa (—), sk. 315; Bekampis (komed. veik.) (—), sk. 315; Bekanauskas (—), sk. 315; Bekas (—), sk. 316; Beke (—), sk. 316; Bekėrė (—), sk. 316; Békésgyula (—), sk. 316; Beketov, 2, 3 (—), sk. 321; Bekjarai (—), sk. 321; Bekk (—), sk. 321; Bekker, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 321—323; Beklemiš (—), sk. 323; Beklemišev (—), sk. 323; Beklešov (—), sk. 323; Bekovič-Čerkasskij (—), sk. 326; Bekri (—), sk. 326; Bektaš (vienuolis) (—), sk. 326; Bektaš (giminė) (—), sk. 326—327; Bektašiai (—), sk. 327; Bel, 1, 2 (—), sk. 327—328; Bel, Antanas (—), sk. 328; Bel (—), sk. 328; Bela, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 328—329; Běla (upė) (—), sk. 329; Běla, 1, 2, 3 (—), sk. 329—330; Bela Crkva (—), sk. 330; Belad [nuo eil. 31, pradedant: B. ul Džeryd...; baigiant eil. 32] (—), sk. 330; Bel-Agač (—), sk. 330; Belaisvis, 1, 2, 3 (—), sk. 330—333; Belacazar (—), sk. 333; Belalcazar, Sebastijonas (—), sk. 333; Belanské kúpele (—), sk. 333; Belansky (—), sk. 333; Belasco (—), sk. 333; Belaveckai (—), sk. 333—334; Belbek (—), sk. 334; Belbes [nuo eil. 19, pradedant: Vidur. amž. buvo turtingas...; baigiant eil. 23: ...kiek išjudino] (—), sk. 334; Belbuck (—), sk. 334; Bel canto (—), sk. 334; Bełchatów (—), sk. 334; Belchite (—), sk. 335; Bełcikowski (—), sk. 335; Belcke (—), sk. 335—336; Belcredi (—), sk. 336; Belčeva (—), sk. 336; Belebei (—), sk. 336; Belej (—), sk. 337; Belemnitai, sk. 338 [nuo eil. 36, pradedant: žinoma per 350 B. rūšių...; baigiant eil. 42]; Bel esprit (—), sk. 339; Beletristika /*M. B-ka*/, sk. 339; Belfast, 1 [sk. 340, nuo eil. 11, pradedant: Su priemiesčiu...], 2 (—), sk. 340; Belfort, 2 [nuo eil. 50, pradedant: (1914 VIII 13 kautynės...)] (—), sk. 340—341 [baigiant eil. 10]; Belgica (—), sk. 343 [nuo eil. 6, pradedant: 1904 pirkta...]; Belgijos Kongo istorija [per klaidą padėti *A. B.* inicialai], sk. 368; Belgijos — Olandijos karas 1831—1833 (—), sk. 368—369; Belgiojoso (—), sk. 369; Belgrano, Emanuelis (—), sk. 370—371; Belgų literatūra, sk. 371 [nuo eil. 45, pradedant: Tiktai nepriklausomybės įgijimas...; baigiant eil. 60: ...Dubois (1827—1870) ir kt.], 372 [nuo eil. 7, pradedant: Apysakomis pasireiškia...; baigiant eil. 23: ...Silence, 1891; nuo eil. 28, pradedant: Iwan Gilkin...] — 373 [baigiant eil. 13: ...ne prancūzų kalba; nuo eil. 34, pradedant: Tik nepriklausomoj Belgijoj...] — 374 [baigiant eil. 7]; Belgų menas (—), sk. 374—376; Belial (—), sk. 376; Belič (—), sk. 377; Belidor (—), sk. 377; Belimarkovič (—), sk. 377; Belina - Pražmowski (—), sk. 377—378; Beling (—), sk. 378; Belisarius (—), sk. 378—379; Beliudžiai [nuo eil. 23, pradedant: Jų kalba skirstoma...; baigiant eil. 28; nuo eil. 29: Popular poetry..., baigiant eil. 33] sk. 380; Belize, 1, 2 (—), sk. 383; Bell, 1, 2 [nebaigta] (—), sk. 384. = LE., 1934. VII. 21., T. III. Sąs. III (XXVII).

5063—5254) Bell, 2 [pabaiga], 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 (—), sk. 385—387; Bella (graži) (—), sk. 387; Bella (mst.) (—), sk. 387; Bella (slovakai), 1, 2 [baigiant eil. 55: liaudies dainų], 3, 4 (—), sk. 388, 389; Bellacoola (—), sk. 389; Bella gerant alii, tu, felix Austria, nube (—), sk. 389; Bellay, 2, 3 (—), sk. 390; Bellaigue (—), sk. 390; Bellamy, 1, 2 (—), sk. 390—391; Bellangé (—), sk. 391; Bellano (—), sk. 392; Bellarmin (-o) (—), sk. 392—393; Bellart (—), sk. 393; Belleau (—), sk. 394; Bellefonds (—), sk. 394; Belle-Fontaine (—), sk. 394; Bellegambe (—), sk. 394; Bellegarde (giminė) (—), sk. 395; Belle Ile, B. en Mer [nuo eil. 52, pradedant: 1573 ją buvo paėmę...; baigiant eil. 53: ...puolė olandai; nuo eil. 56, pra-

dedant: 1759 anglų laivynas...; baigiant eil. 59] (—), sk. 395; Belle-Isle, Karolis (—), sk. 396; Bellême (—), sk. 396; Bellermann, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 396; Bellers (—), sk. 397; Bellew [nuo eil. 9, pradedant: Indijos ir Afganistano...] (—), sk. 398; Belleval (—), sk. 398; Bellevue, 1, 2 (—), sk. 398; Belli, 1, 2 (—), sk. 398—399; Belliard, 1, 2 (—), sk. 399; Belliarminov (—), sk. 399; Bellincioni (—), sk. 400; Belling, 1, 2 (—), sk. 400; Bellini (tapytojai), 1, 2, 3 (—), sk. 400—402; Bellini, 1, 2 (—), sk. 402—403; Bellio ir Lancasterio mokymo būdas /*M. B-kal*, sk. 403—408; Bellman (—), sk. 408—409; Bello (—), sk. 409; Belloc, Jonas Liudas (—), sk. 409; Belloc, Hilaras (—), sk. 409 [nuo eil. 56, pradedant: Prancūzo ir anglės sūnus...] — 410; Belloguet (—), sk. 410; Belloy (—), sk. 410; Bellona (deivė) [literatūra], sk. 410 [eil. 59—60]; Bellonion (—), sk. 411; Bellori (—), sk. 411; Belloste (—), sk. 411; Bellot, Juozas Rėné (—), sk. 411—412; Bellovakai (—), sk. 412; Bellovesus (—), sk. 412—413; Bellows (—), sk. 413; Bell Rock (—), sk. 413; Bellshill, sk. 415 [nuo eil. 34, pradedant: ... įst. 1899—1900...]; Bellum omnium contra omnes (—), sk. 415; Belmes (—), sk. 416; Belmont (—), sk. 416—417; Belmonte Bermudez (—), sk. 418; Belmontet (—), sk. 418; Beloch (—), sk. 418; Bělochorvatai (—), sk. 418; Belomantija (—), sk. 419; Belon (—), sk. 419; Bělostenec (—), sk. 420; Belot (—), sk. 420; Below, 2, 3, 4 (—), sk. 421; Bělovar (—), sk. 421; Běloves (—), sk. 421; Beltirai (—), sk. 423; Beltrame (—), sk. 423; Ba[e]ltramelli (—), sk. 423; Beltrami, 1, 2 (—), sk. 423—424; Belvederis (—), sk. 426; Belvedero Apolonas (—), sk. 426; Belvoir-Castle (—), sk. 426; Belz (—), sk. 426 [baigiant eil. 51: ...malūnai, tartokas]; Belžyce (—), sk. 430; Bem, 1, 2 (—), sk. 430—433; Bem (tapytoja) (—), sk. 433; Bĕmar, 1, 2, 3 (—), sk. 433; Bembo (—), sk. 434; Bembas (—), sk. 434—435; Bemmel, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 (—), sk. 435—436; Bemmelen (—), sk. 436; Ben (sūnus) (—), sk. 436; Ben (kalnas) (—), sk. 436; Ben (Benjaminas) (—), sk. 436; Benaco (—), sk. 437; Ben-Aissa (—), sk. 437; Benares, 2, sk. 438 [nuo eil. 23, pradedant: ...ypačiai Ramlilios...; baigiant eil. 24: ...šventėmis; nuo eil. 27, pradedant: 1898 A. Besant...], 439 [baigiant eil. 21]; Benas (—), sk. 439; Benasque (—), sk. 439; Benavente (—), sk. 439; Ben Avigdor (—), sk. 439—440; Benbecula (—), sk. 440; Benbow, 1, 2 (—), sk. 440; Benckendorff 1, 2 (—), sk. 440—442; Bencovich (—), sk. 442; Bencúr (—), sk. 442; Benczur (—), sk. 442; Benda, 1, 3 (—), sk. 443; Benda, Julius (—), sk. 443; Ben David, 1, 2 (—), sk. 443—444; Bendemann (—), sk. 444; Bender (uostas) (—), sk. 444; Bender, 1, 2, 3 (—), sk. 444—446; Benderai (—), sk. 446—447; Bender Pehlevi (—), sk. 447; Bendida [nuo eil. 52, pradedant: Ji buvo vaizduojama...] (—), sk. 447; Bendix (—), sk. 448; Bendl, 1, 2 (—), sk. 448; Bendrabutis [nuo eil. 38, pradedant: Marijampolėje buvo...] (—), sk. 451; Bendz (—), sk. 458; Bene (—), sk. 458; Benecke [nuo eil. 47, pradedant: Die Teichwirtschaft...] (—), sk. 458; Benedek [nuo eil. 7, pradedant: ...parodę valdžią...; baigiant eil. 14] (—), sk. 459; Beneden, 1, 2 (—), sk. 459; Benedetti, 1, 2 (—), sk. 459—460; Benedict (—), sk. 460; Benedictsen, Aage (—), sk. 461—462; Benedictsson (—), sk. 462; Benedikt, Laurynas (—), sk. 462; Benedikt, 1, 2 (—), sk. 462—463; Benedikta (—), sk. 463; Benediktas, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV [nuo eil. 22, pradedant: 1750 iškilmingai šventė...; baigiant eil. 30], XV [nuo eil. 35, pradedant: 1907 Bolonijos arkivysk.; baigiant eil. 39: Gaspari ir kt.], [literatūra, sk. 465, nuo eil. 1—2, baigiant: 1923] (—), sk. 463—464, 465; Benediktas, 1, 2 (—), sk. 465; Benediktas (Labre, Juozas) (—), sk. 465; Benediktas (Johannes Benedicti) (—), sk. 465; Benediktas Anianietis (—), sk. 465—466; Benediktas Nursietis (—), sk. 466; Benedikti (—), sk. 466; Benediktinai (—), sk. 466—468; Benediktinas, 1, 2, 3 (—), sk. 468; Benediktinės [nuo eil. 53, pradedant: ...bet laikančios savo patrone...; baigiant eil. 57: ...Monte-Cassino], sk. 468; Benediktov [literatūra], sk. 469 [eil. 48—53]; Benedix (—), sk. 469—470; Benefisas (—), sk. 471—472; Beneke (—), sk. 472; Benelli (—), sk. 472—473; Bene meritus (—), sk. 473; Bene natus et possesionatus (—), sk. 473;

Bene placido (—), sk. 473; Beneš, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 473—475; Benešić (—), sk. 475; Benešova, 1, 2 (—), sk. 475; Benešovský (—), sk. 475; Benét, 1, 2 (—), sk. 475; Bene vale (—), sk. 475; Beneventano /M. B-ka/, sk. 475—476; Bene vixit, qui bene latuit (—), sk. 478; Benevoli (—), sk. 478; Benevolus (—), sk. 478; Benezet (—), sk. 479; Benfey [nuo eil. 46, pradedant: 3 t. B. savo...] (—), sk. 479; Benfeld (—), sk. 479; Benga (—), sk. 479—480; Bengel (—), sk. 490; Bengtsson (—), sk. 490; Ben Hur (—), sk. 491; Benja (—), sk. 491—492; Beniakainys (—), sk. 492; Benjakobas, 1, 2 (—), sk. 492—493; Beni amer (—), sk. 493; Benjamin (—), sk. 493; Benjaminas Tudelietis [nuo eil. 44, pradedant: Savo kelionę aprašė...; baigiant eil. 49] (—), sk. 493; Benicia (—), sk. 494; Benický, 1, 2 (—), sk. 494; Ben Jehuda (—), sk. 494—495; Benignus (—), sk. 495; Benin [literatūra], sk. 497 [eil. 9—11]; Beniovskis, 1 Mauricas Augustas (—), sk. 497—499; Benis (—), sk. 499; Benislavskienė (—), sk. 499; Benislavskis, 1, 2 (—), sk. 499—500; Beniuaras (—), sk. 501; Benkartas (—), sk. 501; Benkert, 1, 2, 3 (—), sk. 501; Benliure y Gil (—), sk. 502; Benn (—), sk. 502; Benndorf (—), sk. 502; Benner (—), sk. 502; Bennet, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 502—503; Bennett (—), sk. 503; Bennett, 1, 2 [nuo eil. 11, pradedant: Pradėjęs sensacijos apysakomis...; baigiant eil. 18: Clayhanger (3 d.); literatūra: eil. 35, pradedant: (naujas leidimas 1924)...; baigiant eil. 39], 3 (—), sk. 503—505; Bennet(t)o sala (—), sk. 505; Benni, 1, 2 (—), sk. 505; Bennigsen, 1, 2, 3 (—), sk. 505—507; Bennington (—), sk. 507; Benois, 1, 2, 3 [tik literatūra: eil. 6—7], 4 [nuo eil. 19, pradedant: (1883 Cerkvė...)] (—), sk. 507—508, 509; Benoit, 1, 2 [perdirbtas V. D u b o str.] (—), sk. 509—510; Benoit de Sainte More (—), sk. 510; Benonas (—), sk. 511; Benoni (—), sk. 511; Benoni, Juozas (—), sk. 511; Benonitai (—), sk. 511—512; Benouville, 1, 2 (—), sk. 512; Benserade [nebaigta] (—), sk. 512. = LE., 1934. VIII. 14., T. III. Sąs. IV (XXVIII).

5255—5286) Benserade [pabaiga] (—), sk. 513; Benson (—), sk. 513; Bent (—), sk. 513; Bentham, 1 (—), sk. 513—515; Bentinck, 1, 2 (—), sk. 516; Bentis, A. (—), sk. 516; Bentivoglio (—), sk. 516—517; Bentkowski (—), sk. 517; Bentley, 1, 2 (—), sk. 517—518; Benton (—), sk. 518; Bentzel Sternau (—), sk. 518; Bentzon (—), sk. 518—519; Benwell (—), sk. 519; Benvenuti (—), sk. 519; Benvenuto di Compagno (—), sk. 519; Benzenberg (—), sk. 520; Benzmann (—), sk. 523; Beöthy (—), sk. 534; Bėras Ben Šneur Zalman (—), sk. 539; Bėras Mežirytietis (—), sk. 539—540; Ber Ašer (—), sk. 540; Beraud [nuo eil. 51, pradedant: Be to, apysakos...] (—), sk. 540; Berdičevas, sk. 549 [nuo eil. 1, pradedant: pasak kitų...; baigiant eil. 2: ...Tiškevičiui]; Beresnevičius, 1 Aleksandras, sk. 559 [nuo eil. 4, pradedant: Dėl B. vaidmens...; baigiant eil. 19: ...1934, 1172—1175)]; Bergerac [literatūra: nuo eil. 17, pradedant: Lachèvre...; baigiant eil. 18], sk. 584; Bergmann, 1 [nuo eil. 14, pradedant: Jo Kriegsbriefe...; baigiant eil. 16], 2 (—), sk. 589; Bergstroem, 2 Hjalmaras (—), sk. 592; Berkmanas, Jonas Karolis [nuo eil. 33, pradedant: Be 1814 disertacijos...] (—), sk. 600; Berkmanas, Aleksandras (—), sk. 600; Berkutas (—), sk. 601—602; Bernard, 3 Jonas Jokūbas (—), sk. 629; Bernardin de Saint-Pierre (literatūra: nuo eil. 57, pradedant: M. Souriau...; baigiant eil. 60], sk. 633; Bernfeld, 2 Zigfridas (—), sk. 638. = LE., 1934. IX. 7., T. III. Sąs. V (XXIX).

5287—5296) Bernotavičius /M. B-ka/, sk. 645—655; Bernstein, 3 Juozas, 4 Mikalojus (—), sk. 667; Bernsteinas, Hiršas (—), sk. 667; Berwiński, 1 Ričardas Vincentas [nuo eil. 37, pradedant: Mokėsi Breslavo...; baigiant eil. 46: ...radikalas; nuo eil. 49; pradedant: 1913 išl. Wybór pism...; baigiant eil. 56] (—), sk. 691; Beseda (—), sk. 719; Besieda liubitelei russkago slova (—), sk. 720; Besiedka (—), sk. 720; Besiki [literatūra], sk. 720 [eil. 59—60]; Besleniai (—), sk. 722; Bešilbajai (—), sk. 734. = LE., 1934. X. 3., T. III. Sąs. VI (XXX).

5297—5415) BGB (—), sk. 774; Bhagivathi (—), sk. 776; Bhairava (—), sk. 776; Bhamo, 2 [nuo eil. 49, pradedant: Dar 1550 portugalai...; baigiant eil. 55] (—), sk. 777; Bhandarkar, 1, 2 (—), sk. 778; Bharata, 1,

2, 3 (—), sk. 778; Bhartrihari [nuo eil. 31, pradedant: B. rinkinius...] (—), sk. 779; Bhasa (—), sk. 779; Bhat [nuo eil. 15, pradedant: Skirstosi į magadą...] (—), sk. 780; Bhatta (—), sk. 780; Bhavabhuti [nuo eil. 52, pradedant: Liko 3 jo dramos...] (—), sk. 780—781 [baigiant eil. 2]; Bhavani (—), sk. 781; Bhikh (—), sk. 781; Bhiliai, sk. 782 [nuo eil. 1, pradedant: Sumišę su radžputais...]; Bhilsa, 2 [nuo eil. 11, pradedant: Šventyklos Sonari...] (—), sk. 782; Bhima (—), sk. 782; Bhuj [nuo eil. 9, pradedant: ...puošnūs kiniečių...], sk. 783; Bhuija [nuo eil. 19, pradedant: Vyriausioji deivė...], sk. 783; Bhumij (—), sk. 783; Bhutanai [baigiant eil. 60: apie 110.000 gyv.], sk. 783; Bhutija (—), sk. 784; Bhuvanešvara (—), sk. 784—785; Bi (sutrump.) (—), sk. 785; B. I. (—), sk. 785; Bia (—), sk. 785; Biabanak (—), sk. 785; Biadulia (—), sk. 785—786; Biafo [nuo eil. 28, pradedant: Jo viršūnę...] (—), sk. 786; Biafra (—), sk. 786; Biała (lenk.) (—), sk. 786; Biała, 1, 2, 3 (—), sk. 786—787; Biała Przemsza (—), sk. 787; Bialavičius (—), sk. 787; Białembork (—), sk. 788; Bialy (—), sk. 788; Biały Dunajec (—), sk. 788; Biały Kamień (—), sk. 788; Bialikas, sk. 788 [nuo eil. 55, pradedant: Iš pradžių jis kūrė...], 789 [baigiant eil. 7: ...kritikos straipsnius ir kt., nuo eil. 58, pradedant: Vokiečių kalba išv....], 790 [baigiant eil. 2: ...1914 ir kt.; literatūra: eil. 6—9]; Bialynickij Birulia (—), sk. 790; Bialyničiai (—), sk. 790; Białka (—), sk. 790; Białkowski, 1, 2 (—), sk. 790—791; Białkowski, Leonas (—), sk. 791; Białobrzeski [baigiant eil. 11: ...ir [3]1854], sk. 791; Białogon (—), sk. 791; Białołęka (—), sk. 791; Bialopetravičius, 1, 2 (—), sk. 791—792; Bialozorai, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 792—794; Bialuskis (—), sk. 794; Biancani (—), sk. 794; Bianchi, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8 (—), sk. 794—795, 795—796; Bianchi Giovini (—), sk. 796; Bianchini, 1, 2 (—), sk. 796; Bianco, 2 Baltrus, 3 (—), sk. 797; Biandrija (—), sk. 797; Bianki (—), sk. 798; Biankini, 1, 2 (—), sk. 798; Bianković (—), sk. 798; Biarchija (—), sk. 798; Biard, 1, 2 (—), sk. 798—799; Biarmia (—), sk. 799—800; Biart (—), sk. 801; Bias iš Prienės (—), sk. 801; Biasse (—), sk. 801; Biba (—), sk. 801; Bibaculus (—), sk. 801; Bibago (—), sk. 801—802; Bibanai (—), sk. 802; Bibars, 1, 2 (—), sk. 802; Bibbiena, Bernardas (—), sk. 803; Bibesco, 1, 2, 3 (—), sk. 803—804; Biberstein (—), sk. 804; Bibi Chanym (—), sk. 804; Bibi Eibat (—), sk. 804—805; Bibiena, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 805; Bibik (—), sk. 805—806; Bibikovai, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 806—807; Bibi Salima (—), sk. 808; Bibl (—), sk. 808; Bible Christians (—), sk. 808; Biblijų draugijos [Rusijoj ir Lietuvoj] /*M. B-kal*/, sk. 826 [nuo eil. 43, pradedant: 1810 Britanijos B. D....] — 829; Biblio- (—), sk. 830—831; Bibliolitai (—), sk. 848; Bibliotai (—), sk. 850; Biblioteka (leidinys), 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 869—870; Byblis (—), sk. 871—872; Biblos [nuo eil. 7, pradedant: ...traukęs Libano...] (—), sk. 872; Bibra (—), sk. 872; Bibracte [literatūra], sk. 872 [eil. 39—41]; Bibron (—), sk. 872; Bibulus, 1, 2 (—), sk. 872; Bibulus, 1, 2 (—), sk. 872—873; Byc (—), sk. 873; Bicenko (—), sk. 873; Bicester (—), sk. 874; Bicêtre (—), sk. 874; Bychovas, 1, 2 (—), sk. 875; Bychovec (giminė) (—), sk. 878; Bychoves, Juozas Vladas (—), sk. 878—879; Biciklas (—), sk. 879; Bicikletas (—), sk. 879; Bickell (—), sk. 880; Byczyna (—), sk. 880; Bičiūnas Vytautas Pranas (—), sk. 884—886; Bičiurin (—), sk. 886; Byčkov (—), sk. 887; Byčok (šokis) (—), sk. 889; Bida, Aleksandras (—), sk. 889; Bidanai (—), sk. 889; Bidault (—), sk. 890; Bidder (—), sk. 890; Biddle (—), sk. 890—891; Bydgoszcz (—), sk. 892 [nuo eil. 3, pradedant B. aps. turi...]; Bidlo (—), sk. 892; Bidloo, 1, 2 (—), sk. 892—893; Bido (—), sk. 893; Bidouze (—), sk. 893; Biduum (—), sk. 894; Bidžan (—), sk. 894; Bie (—), sk. 895; Biebl (—), sk. 895; Biebrich (—), sk. 895; Biecz [nuo eil. 49, pradedant: XIV a. gotiko bažnyčia...], sk. 895; Biedermann, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 896. = LE., 1934. XI. 16., T. III. Sąs. VII (XXXI).

5416—5565) Biedermeier (—), sk. 897 [nuo eil. 7, pradedant: B. vardas...]; Biedert (—), sk. 897; Biednodemjansk (—), sk. 897; Bjedrich, 1, 2 (—), sk. 897—898; Biêfve (—), sk. 898; Biegański (—), sk. 898; Biegeleisen (—), sk. 898; Bieglopopovcai

(—), sk. 898—900; Biegūnai (—), sk. 900; Biehler (—), sk. 900—901; Biela, 1, 2, 3 (—), sk. 901; Bielany (—), sk. 902—903 [baigiant eil. 14: ...mirė apie 1905]; Bielaruski Dziaržaŭny Universytet (—), sk. 905—906; Bielawski (—), sk. 906; Bielbroker (—), sk. 906 [nuo eil. 62, pradedant: Susiskirstę prekybos šakomis...] — 907; Bielcy (—), sk. 907; Bielecki, 1, 2 (—), sk. 907; Bieleckij, 2, 3 (—), sk. 907—908; Bieleckis (—), sk. 908; Bielek (—), sk. 909; Bieleliubskij (—), sk. 909; Bieleńkij (—), sk. 909; Bielenstein (—), sk. 909—910; Bielgorod (—), sk. 911; Bieliajev, 1, 2, 3 [tik literatūra: eil. 56—59], 5, 6, 7, 8, 9 (—), sk. 912, 913, 914—915; Bieliakas, Juozas /*M. B-kal*, sk. 915—916; Bielicos (—), sk. 917; Bielikevičius (—), sk. 919; Bieliński, 1, 2, 3 (—), sk. 924—925; Bielinskij (—), sk. 926 [nuo eil. 10, pradedant: Žymiausi jo straipsniai...] — 927; Bieliūnai (—), sk. 927; Bielkevičius, 1 [tik literatūra: eil. 25—27], 3 Jonas (—), sk. 929, 929—930; Bielogolovyj (—), sk. 930; Bielokan (—), sk. 930; Bielokonskij [nuo eil. 21, pradedant: ...1900—1905...] (—), sk. 931; Bielorieck (—), sk. 931; Bielorizcai (—), sk. 931—932; Bielov (—), sk. 933; Bielozero perkasas (—), sk. 934; Bielozersk [nuo eil. 29, pradedant: 1352 maru išmirė...] (—), sk. 934; Bielschowsky (—), sk. 934; Bielski, 1, 2, 3 (—), sk. 937—938; Bielskij (—), sk. 941—942; Bielskis, 1 Jonas (—), sk. 942—943; Bielskis, Kazimieras (—), sk. 945; Bielsko [nuo eil. 26, pradedant: B. aps....], sk. 945; Bielucha [nuo eil. 23, pradedant: Nuo B masyvų...] (—), sk. 947; Bien (—), sk. 947—948; Bienaimé (—), sk. 948; Bienemann (—), sk. 948; Biener (—), sk. 948; Bienerth (—), sk. 948—949; Bieńkowski (—), sk. 949; Biennalis (—), sk. 949; Biennium (—), sk. 949; Bierbaum, Ottonas Julius (—), sk. 950; Bierce (—), sk. 951; Bierley (—), sk. 951; Bierling (—), sk. 951; Biermann (—), sk. 952; Biernacki, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 952; Biernatzki (—), sk. 952—953; Biernat z Lublina (—), sk. 953; Bierstadt (—), sk. 953—954; Bierzyński, 1, 2, 3 (—), sk. 954; Biesas (—), sk. 954; Biesbosch (—), sk. 954—955; Biese (—), sk. 955; Biester (—), sk. 955; Bieščadai (—), sk. 955; Biešenkavičiai (—), sk. 955; Bièvre Maréchal (—), sk. 955; Biežeck [nuo eil. 23, pradedant: tarp gyventojų yra...] (—), sk. 956; Biežica (—), sk. 956; Biežuń (—), sk. 957; Biga (—), sk. 959; Bigado (—), sk. 959; Bigamis (—), sk. 959; Big Black River, 2 (—), sk. 960; Bigelow, 1, 2, 3 (—), sk. 960—961; Bigerriones (—), sk. 961; Bighorn River (—), sk. 961; Bignan (—), sk. 962; Bignon (—), sk. 962—963; Bigorre, sk. 964 [nuo eil. 1, pradedant: Priklauso Prancūzijai...]; Bigosas (—), sk. 964; Bigourdan, sk. 965 [nuo eil. 17, pradedant: Be to, išl. 1901...; baigiant eil. 21]; Big River (—), sk. 965; Big Spring (—), sk. 965; Bihár, sk. 966 [nuo eil. 7, pradedant: Tvarkoma...]; Bihar (—), sk. 966; Bihari, Aleksandras (—), sk. 966; Bihari (kalba) [baigiant eil. 29: ...vakaruose] (—), sk. 966; Bij (—), sk. 967; Bijns (—), sk. 969; Bijou (—), sk. 970; Bijutiškis (—), sk. 972; Bikefalus (—), sk. 973; Bikelas (—), sk. 973; Bikin (—), sk. 974; Bykov, 1, 2 (—), sk. 975—976; Bykova (—), sk. 976; Bykovski, 1, 2 (—), sk. 976; Byla, Jurgis (—), sk. 979—980; Bila Cerkva (—), sk. 982 [nuo eil. 1, pradedant: XVI—XVIII a. čia buvo...]; Bila Krynica (—), sk. 982; Bilanderis (—), sk. 982; Bilbasov (—), sk. 985; Bil Bielocerkovskij (—), sk. 985; Bil-Bilis (—), sk. 985; Bilboquet, 1, 2 (—), sk. 985—986; Bilc (—), sk. 986; Bilcoq (—), sk. 986; Bilč (—), sk. 986; Bilderdijk, 1, 2 (—), sk. 986—987; Bilders (—), sk. 987; Bildingas (—), sk. 987; Bildukai (—), sk. 987; Bildziukevičius (—), sk. 987; Bile (—), sk. 987; Bileća (—), sk. 987; Bilećkyj (—), sk. 987—988; Bilećkyj Nosenko (—), sk. 988; Bilejovský (—), sk. 988; Bilek, 1, 2 (—), sk. 988—989; Bilevičiai, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 989—990; Bilfinger (—), sk. 991; Bilgorai, 1, 2 (—), sk. 991; Bilguer (—), sk. 991; Bilhana (—), sk. 991; Bilharz (—), sk. 991; Bilhas (—), sk. 993; Biliai [eil. 3—21] (—), sk. 994; Biliai [eil. 22—24] (—), sk. 994; Biliar(sk) (—), sk. 994; Bilibin [literatūra], sk. 996 [eil. 12—15]; Biliche (—), sk. 996; Bylicki (—), sk. 996; Bilimbaj (—), sk. 998; Bilimovič (—), sk. 998; Biliński [baigiant eil. 59: ...parlamento narys] (—), sk. 1012—1013; Bilis (—), sk. 1014; Billaud-Varenne [nuo eil. 15, pradedant: Jo

raštai...] (—), sk. 1022; Billaut, Augustinas (—), sk. 1022; Billaut, Adomas (—), sk. 1022; Bille, 1, 2 (—), sk. 1022—1023; Billy, Andrius (—), sk. 1023; Billiart (—), sk. 1023; Billings (—), sk. 1023—1024; Billom (—), sk. 1024; Billot, 1 Jonas Baptistas (—), sk. 1024. = LE., 1934. XI. 23., T. III. Sąs. VIII (XXXII).

5566—5664) Billroth [nuo eil. 26, pradedant: 1863 išl...; baigiant eil. 38: ... Chirurgie ir kt.] (—), sk. 1025; Billwiller (—), sk. 1025; Byloje (—), sk. 1027; Bilovec (—), sk. 1028; Bilovodsk (—), sk., 1028; Bilse, 1, 2 (—), sk. 1028—1029; Bilston (—), sk. 1029; Bilviečiai (—), sk. 1029; Bilz, 1, 2 (—), sk. 1030; Bimana (—), sk. 1030; Bimba, 2 Petras (—), sk. 1032; Bimbajev (—), sk. 1032; Bimbaši (—), sk. 1032; Bimestras (—), sk. 1033; Bimini (—), sk. 1035; Bimlipatam (—), sk. 1035; Bin (—), sk. 1035; Bina (muzikos instrumentas) (—), sk. 1035; Bina (žardiena) (—), sk. 1035; Binajakja (—), sk. 1035; Binasco [nuo eil. 18, pradedant: Pilies griuvėsiai...] (—), sk. 1037; Binchois (—), sk. 1037; Binck (—), sk. 1037; Binder, 1 Vilimas Kristinas (—), sk. 1037—1038; Binding, 1, 2 (—), sk. 1038; Bindiuha, 1, 2, 3 (—), sk. 1038—1039; Bindokas (kirvis) (—), sk. 1039; Bindolikai (—), sk. 1039; Bin-džou-fu (—), sk. 1039; Binet, 1 Adolfas (—), sk. 1039—1040; Binet, 2 Alfredas (—), sk. 1040 [nuo eil. 13, pradedant: ...jo bendradarbių ir sekėjų...; baigiant eil. 17: ...psychologique; nuo eil. 27, pradedant: L'âme et le corps... ligi galo]; Byng, 1, 2 (—), sk. 1042; Bingen (—), sk. 1043 [nuo eil. 42, pradedant: I rytus nuo B...] — 1044; Binghampton [nuo eil. 39, pradedant: Yra čia lietuvių...] (—), sk. 1044; Binh-dinh, 2 (—), sk. 1045; Binyon (—), sk. 1045; Binna (—), sk. 1047 [nuo eil. 60, pradedant: 1480 m aukštumoje...] — 1048; Binswanger (—), sk. 1052; Binz (—), sk. 1053; Bio (—), sk. 1053; Bio-Bio (—), sk. 1054 [nuo eil. 2, pradedant: Antuco...]; Biogenija (—), sk. 1058—1059; Biografija (—), sk. 1059—1062 [baigiant eil. 14: iki B. Lietuvoje]; Biologinis Timiriazevo muziejus (—), sk. 1089; Bionas, 2 [nuo eil. 49, pradedant: Išlikusios diatribų...], sk. 1092; Biondo (—), sk. 1092; Björn I (karalius) (—), sk. 1093—1094; Björnson (—), sk. 1094—1095; Björnstjerna, 1, 2 (—), sk. 1096; Bioskopas (—), sk. 1096; Biot, 1 [nuo eil. 24, pradedant: Svarbiausi B...; baigiant eil. 38: ...astronomijos istorijos; nuo eil. 43, pradedant: Lefort...; baigiant eil. 44], 2 (—), sk. 1097; Bipedis (—), sk. 1099; Bipennis (—), sk. 1099; Bipontinas (—), sk. 1101; Bipontium (—), sk. 1101; Bir (šaltinis) (—), sk. 1101; Byr (—), sk. 1101; Birago (—), sk. 1102; Birague (—), sk. 1102; Biralas (—), sk. 1102; Birara (—), sk. 1102—1103; Birarai (—), sk. 1103; Birbantas (—), sk. 1103; Birbhum [nuo eil. 32, pradedant: Anglijai priklauso...], sk. 1104; Birch, Kristinas Andrius (—), sk. 1104; Birch, 1, 2 (—), sk. 1104—1105; Birch-Hirschfeld, 1, 2 (—), sk. 1105; Birch-Pfeiffer, Karolina (—), sk. 1105; Bird, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1105—1106; Byrd, 1 Ričardas Evelinas (—), sk. 1106; Byrgius, Justas (—), sk. 1108; Birinius (—), sk. 1110; Biriuč (—), sk. 1111; Biriulia (—), sk. 1111; Biriusa (—), sk. 1111; Biriusai (—), sk. 1111; Biriusinės olos (—), sk. 1112; Birkbeck, 2 Vilimas Jonas (—), sk. 1113; Birkeland (—), sk. 1113; Birken (—), sk. 1113—1114; Birkenmajer, 1, 2 (—), sk. 1114; Birket (—), sk. 1115; Birkmeyer (—), sk. 1116; Birkowski (—), sk. 1116—1117; Birling (—), sk. 1117; Birma, sk. 1120 [nuo eil. 3, pradedant: Didž. karo metu B...; baigiant eil. 17]; Birnam (—), sk. 1123; Birnbaum, Karolis (—), sk. 1123—1124; Biró (—), sk. 1124; Birobidžan (—), sk. 1124; Byrom (—), sk. 1125; Byron, 1 Jonas, 2 Enrikas Jokūbas (—), sk. 1125; Biron, 4 Elie de Gontaut (—), sk. 1128; Bironas [literatūra], sk. 1130 [eil. 32—39]; Byronizmas [liteartūra], sk. 1131 [nuo eil. 23, pradedant: N. Kotliarevskij...]; Byrono sąsiauris (—), sk. 1131; Birrell (—), sk. 1132; Byrsa (—), sk. 1132; Birsk [nuo eil. 50, pradedant: Totorių ir marių...], sk. 1132. = LE., 1934. XII. 21., T. III. Sąs. IX (XXXIII).

5665) Blogas būsi kalbėdamas, dar blogesnis tylėdamas! (—). = MVln., 1934. II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 45—46. (Nepriklausomos Lietuvos gyvenimas).

5666) Coš kiepsko z pamięcią, panie Witoldzie! = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 161.

5667) Dėl nevykusių straipsnių. /*Kristupas*/. = MVln., 1934. II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 33.

5668) IX-sis VVS atstovų suvažiavimas. (—). = MVln., 1934. XI. 1., Nr. 21 (167), pusl. 342—343.

5669) Don Kichotas ar kas blogiau? /*Sumužikėjęs bajoras*/. = MVln., 1934. II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 36.

5670) Dvi nuomonės tuo pat reikalu. /*O.*/. = MVln., 1934. IV. 15., Nr. 8 (154), pusl. 131.

Plg.: *M. Biržiška.* Varšuvai prabilus. = Ibid. 1934. IV. 1., Nr. 7 (153), pusl. 97—98; „Dzień Kowieński" 1934. IV. ... str. „Na marginesie dnia".

5671) Marijonas Sviechauskis /*R. N.*/. = MVln., 1934. XI. 1., Nr. 21 (167), pusl. 358.

5672) Mes neiname kerštо keliais. = MVln., 1934. XII. 1., Nr. 23 (169), pusl. 379—380.

Skaityta Kauno radiofone 1934. XI. 25.

5673) Mūsų priešo karjera. (—). = MVln., 1934. IV. 15., Nr. 8 (154), pusl. 131—132.

5674) Prasidedant VVS rudens darbui ir IX-ajam VVS suvažiavimui besiartinant. = MVln., 1934. IX. 15., Nr. 18 (164), pusl. 292—293.

5675) Strauso taktika. /*O.*/. = MVln., 1934. VI. 1., Nr. 11 (157), pusl. 184—185. (Okupuotoje Lietuvoje).

5676) Suktas politikas. /*O.*/. = MVln., 1934. VII. 1—15., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 219.

5677) Vilniaus Geležinis Fondas — tikriausias kelias Vilniui atvaduoti. /*M. B.* ir *F. K.*/. = MVln., 1934. IX. 15., Nr. 18 (164), pusl. 291.

M. B. ir F. K. yra *M. Biržiška* ir *F. Kemėšis.*

5678) Vilniaus stabmeldija. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 161.

5679) Vilniuje apsilankius. /*M. B-ka*/. = MVln., 1934: II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 32—33; II. 15., Nr. 4 (150), pusl. 51—52.

5680) VVSCK pranešimas IX VVS skyrių atstovų suvažiavimui. (—). = MVln., 1934: XI. 1., Nr. 21 (167), pusl. 344—346; XI. 15., Nr. 22 (168), pusl. 366—368.

III

5681) Iš aisčių istorijos. (—). = MVln., 1934. XII. 15., Nr. 24 (170), viršelio IV puslapis.

Fr. Veinbergo No aistų vestuves. 208 p. + 5 žem. Jul. Bračo pat. ir pap.

5682) M. V a l e i k a Dvidešimt penki metai Vilniaus krašte. Kaunas, 1934 m. 142 pusl. /*M. B-ka*/. = MVln., 1934. VIII. 15., Nr. 16 (162), pusl. 272. (Apie knygas).

IV

5683) [Santrauka kalbos, pasakytos 1934. IX. 9 sveikinant Lietuvos respublikos prezidentą p. A. Smetoną]. = MVln., 1934. IX. 15., Nr. 18 (164), pusl. 292. (Vilniui Vaduoti Sąjunga pasveikino Respublikos Prezidentą).

VII

5684) Amerikos lietuviai vieningi Vilniaus vadavimo atžvilgiu. (—). = MVln., 1934. IX. 15., Nr. 19 (165), pusl. 320.

5685) Civilis karininkas /*J. Duninas Vonsovičius*/. = MVln., 1934. VII. 1—15., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 217.

5686) Čekai apie lenkus. (—). = MVln., 1934. IV. 15., Nr. 8 (154), viršelio III pusl. (Svarbesnieji įvykiai užsieniuose).

5687) Dar vienas ir dar vienas. /*N. R.*/. = MVln., 1934. VII. 1—15., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 231.

5688) Dėl vieno paveikslo. (—). = MVln., 1934. II. 15., Nr. 4 (150), pusl. 60.

5689) Gudai Varšuvos valdžioje. (Iš 1933 m. kronikos). (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 166.

5690) Heil Pilsudski! (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 165. (Žinios iš Lenkijos).

5691) J. A. Herbačiauskas ir J. Petrėnas. /*B. Šėmis*/. = MVln., 1934. VIII. 1., Nr. 15 (161), pusl. 255.

Plg. *J. Petrėnas.* Apie susitikimą su Herbač. = Diena 1934. VII. 15.

5692) Išmestas ar neišmestas? (—). = MVln., 1934. II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 42. (Okupuotoje Lietuvoje).

5693) Iš VVSCK. (—). = MVln., 1934. IV. 15., Nr. 8 (154), pusl. 135. (VVS skyrių gyvenimas).

5694) Iš VVSCK. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 168.

5695) Kaip apsimelavo Vilniaus galileušai. (—). = MVln., 1934: V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 156—157; VI. 1., Nr. 11 (157), pusl. 179—180.

Faktus iš Vilniaus lietuvių spaudos surinko ir sutvarkė *M. Biržiška.*

5696) Kaip lenkai savo tautines šventes švenčia. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 165. (Žinios iš Lenkijos).

5697) Kaip meluoja lenkų politikos agentai. (—). = MVln., 1934. VII. 1—15., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 239. (Iš lenkų spaudos).

5698) Kaip Valuinės ukrainiečiai kovoja dėl savo tautinių teisių. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 166—167.

5699) Katelbach ir jo padėjėjas. /*J. Duninas Vonsovičius*/. = MVln., 1934. VI. 15., Nr. 12 (158), pusl. 196.

5700) Kauno visuomenės susirinkimas dėl išsišokimų Vilniaus dalyku. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 170.

5701) „Laisvas" vilniečių valstybinės paskolos pasirašymas. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 164. (Okupuotoje Lietuvoje).

5702) Lenkiškas ukrainiečių mokslo institutas. (—). = MVln., 1934. I. 1—15., Nr. 1—2 (147—148), pusl. 24. (Gudai ir Ukrainiečiai).

5703) Lenkų spauda dėl valstybinio lenkų himno. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 164. (Okupuotoje Lietuvoje).

5704) Lenkų spauda ir lietuviškos Vilniaus radio „valandėlės". (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 164. (Okupuotoje Lietuvoje).

5705) Lenkų vyriausybė ir ukrainiečiai. (—). = MVln., 1934. IV. 1., Nr. 7 (153), pusl. 109.

5706) Lietuvos Bičiulių Draugija. (—). = MVln., 1934. VIII. 1., Nr. 15 (161), pusl. 255.

5707) Liūdna Vilniaus miesto būklė. (—). = MVln., 1934. III. 15., Nr. 6 (152), pusl. 93. (Okupuotoje Lietuvoje).

5708) Meilė Lietuvai. /*B. R.*/. = MVln., 1934. VIII. 1., Nr. 15 (161), pusl. 255.

5709) Milšteinas. /*B.*/. = MVln., 1934. VIII. 1., Nr. 15 (161), pusl. 255.

5710) Mokytojas šnipas. (—). = MVln., 1934. XI. 15., Nr. 22 (168), pusl. 375. (Okupuotoje Lietuvoje).

5711) Mūsų žurnalistai Lenkijoje. /*M. B-ka*/. = MVln., 1934. VII. 1—15., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 240.

5712) Na, ir valstybė! (—). = MVln., 1934. VI. 1., Nr. 11 (157), pusl. 188.

5713) Nauja apgaulė. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 163. (Okupuotoje Lietuvoje).

5714) Nesąmonė. (—). = MVln., 1934. IX. 1., Nr. 17 (163), pusl. 288.

5715) Parengtoji nepriklausomosios Lietuvos pašalpa badaujantiems vilniečiams... (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 163. (Okupuotoje Lietuvoje).

5716) Pilsudskis vėl buvo Vilniuje. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 163. (Okupuotoje Lietuvoje).

5717) Prof. M. Römerio straipsnis. (—). = MVln., 1934. V. 1., Nr. 9 (155), pusl. 148. (Okupuotoje Lietuvoje).

Plg.: „Przegląd Wileński" 1934 m. M. Römerio str. del Klaipėdos.

5718) Seinų liciejus. (—). = MVln., 1934. IX 1., Nr. 17 (163), pusl. 276.

5719) Siūlome naują Varšuvos ministerių kabinetą. /*„Kuntaplio" konkurentas*/. = MVln., 1934. VIII. 1., Nr. 15 (161), pusl. 255.

5720) Spalių 9 d. paminėjimas Amerikos Lietuvoje (J. A. V.). = MVln., 1934. XII. 1., Nr. 23 (169), pusl. 384—385.

M. Biržiška surinko.

5721) Spalių 9-ji užsieniuose. = MVln., 1934. XI. 15., Nr. 22 (168), pusl. 369—371.

M. Biržiška surinko ir redagavo.

5722) Totoriškas politikas. /*A.*/. = MVln., 1934. VII. 1—5., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 229.

5723) Vilniaus bazilikai tebėra pavojus. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 163. (Okupuotoje Lietuvoje).

5724) Vilniaus darbas Amerikos Lietuvoj. = MVln., 1934: V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 160; VI. 1., Nr. 11 (157), pusl. 183—184; VI. 15., Nr. 12 (158), pusl. 200—201; VII. 1—15., Nr. 13—14 (159—160), pusl. 223—224.

Surinko *M. Biržiška*.

5725) Vis Lietuva kalba! (—). = MVln., 1934. II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 42. (Okupuotoje Lietuvoje).

5726) Vsio obstoit blagopolučno! /*O.*/. = MVln., 1934. VI. 15., Nr. 12 (158), pusl. 196.

VIII

5727) Amerikos lietuvių visuomenei. = MVln., 1934. IV. 15., Nr. 8 (154), pusl. 121.

Pasirašė Vilniui Vaduoti Sąjungos Centro Komiteto pirmininkas *Mykolas Biržiška.*

5728) VVSC Moterų Sekcijai. (—). = MVln., 1934. IV. 15., Nr. 8 (154), pusl. 133.

5729) VVSC skyrių atstovų visuotinieji suvažiavimai nekartą reiškė pageidavimo, kad dali „Mūsų Vilniaus" skirtume kitų kalbų žmonėms... (—). = MVln., 1934. II. 1., Nr. 3 (149), pusl. 47.

IX

5730) Amerikiečio įspūdžiai iš pavergtos Lietuvos. Ką Juozas *Januškevičius* matė, patyrė ir nufilmavo pavergtoj Rytinėj Lietuvoj. = MVln., 1934. XI. 1., Nr. 21 (167), pusl. 355—356.

M. Biržiškos redaguota.

5731) *O. Morkvaitė.* Ką duos susitarimas su lenkais? = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 158—159.

5732) *Ona Morkvaitė.* Vilniaus krašto lietuvių mokyklų vargai. = MVln., 1934. III. 1., Nr. 5 (151), pusl. 71—72.

M. Biržiškos perdirbta.

X

5733) Dėl „Lietuvos Žinių" ir kitų laikraščių paleistų gandų apie kažkokias mano derybas... = MVln., 1934. I. 1—15., Nr. 1—2 (147—148), pusl. 3 (Prof. M. Biržiška dėl savo kelionės Vilniun).

5734) Laiškas „Vilniaus Rytojaus" redakcijai. = MVln., 1934. I. 1—15., Nr. 1—2 (147—148), pusl. 16.

Pasirašė *M. Biržiška,* 1934. I. 10. (Vilniuje).

XI

5735) Latvių skyrelio užbaiga. (—). = MVln., 1934. II. 15., Nr. 4 (150), pusl. 64.

5736) *„Mūsų Vilniaus" Red.* Prierašas prie str. „Abejotinas typas". (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 163. (Okupuotoje Lietuvoje).

5737) *„M. V." Red.* prierašai prie *V. [Dr. J. Purickio]* str. Negalima tylėti! = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 153—154.

5738) *„M. V." Red.* prierašas prie korespondencijos iš Tverečiaus. (—). = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 165. (Okupuotoje Lietuvoje).

5739) *„M. V." Red.* prierašas prie *O. Morkvaitės* str. „Likviduojamos lietuvių mokyklos. = MVln., 1934. IX. 15., Nr. 18 (164), pusl. 297.

5740) *Prierašas* prie *O. Morkvaitės* str. Ką duos susitarimas su lenkais?. = MVln., 1934. V. 15., Nr. 10 (156), pusl. 159.

5741) *Prierašas* str. Kaip apsimelavo Vilniaus galileušai. = MVln., 1934. 15., Nr. 10 (156), pusl. 156.

5742) *Redakcijos prierašas* prie *Užsienio Vevesa* str. Beko kelionė ir Maskvos tarpininkavimas Vilniaus ginče. = MVln., 1934. III. 1., Nr. 5 (151), pusl. 80.

1935 m.

I

5743) Birutos daina. Kaunas 1935. I. 26. 3 + 1 nž. pusl. (8 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Liet. Enciklopedijos" III tomo 10 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

5744) Bobrovski. Kaunas 1935. III. 22. 3 + 1 b. pusl. (6 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuv. Enciklop. III tomo 12 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

5745) Bože caria chrani ir Bože, coś Polskę. Kaunas 1935. VII. 10. 2 + 2 nž. p. (6 sk.), iliustr. Akc. „Varpo" B-vės sp., Kaune. Atsp. iš „Liet. Enciklop." IV tom. 4 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

5746) Na posterunku wileńskim. V. z. „Głosu Litwy", „Dzwonu Litwy", „Straży Litwy", i „Nowin Wileńskich" 28. XI. 20. — 30. VI. 21. Wilno, Wydawnictwo „Głosu Liwy", Drukarnia „Švyturys", 1922 [iš tikrųjų, 1935. VI. 30]. 91+1 p. 22,5×16 cm.

II

a

5747) Žiemai baigiantis. /*Kaz. Purinis*/. = MVln., 1935. III. 15., Nr. 6 (176), pusl. 81—82.

b

5748—5797) Birt, Teodoras (—), sk. 1158 [baigiant eil. 5: ... zur Literatur; nuo eil. 8, pradedant: 1913 Kritik...; baigiant eil. 9: ... Hermeneutik; nuo eil. 11, pradedant: 1921 Von

Homer...; baigiant eil. 12: ...[3]1929; nuo eil. 14, pradedant: 1895 König Agis...]; Biruni (—), sk. 1158; Birutė (draugija) (—), sk. 1167; Birutės draugystė (—), sk. 1167 [nuo eil. 35, pradedant: 1908 III 9 savo biblioteką...] — 1168 [baigiant eil. 8]; Birutos daina /M. B-kal/, sk. 1172—1177; Birževyja Viedomosti (—), sk. 1195—1196; Biržys (—), sk. 1197; Biržiška, 1, 2, 3 (—), sk. 1197—1210; Biržiškienė, Bronislava (—), sk. 1218—1220; Biržos... (—), sk. 1220; bis [baigiant eil. 32: ...taikomas daininiukams] (—), sk. 1242; Bisacquino (—), sk. 1243; Biscaynebai (—), sk. 1243; Bischheim (—), sk. 1243; Bischof (—), sk. 1243; Bischoff (—), 1, 2, sk. 1243—1244, 3 [nuo eil. 9, pradedant: Iš daugelio jo raštų...], sk. 1244; Bis dat qui cito dat (—), sk. 1245; Bisegmentacija (—), sk. 1245; Biser (—), sk. 1246; Bisert (—), sk. 1246; Bishop, 1, 2, 3 (—), sk. 1246—1247; Bisi [nuo eil. 27, pradedant: Italų gydytojas...; baigiant eil. 33: ...Vilniuje, 1781—1787...; nuo eil. 36, pradedant: Savo žygį aprašė...] (—), sk. 1247; Bisignano (—), sk. 1247; Biskaja, 2 (—), sk. 1248; Biskupski (—), sk. 1249; Bispel (—), sk. 1259; Bisping (—), sk. 1259; Bisque (—), sk. 1259; Bis repetita placet (—), sk. 1259; Bissen (—), sk. 1260; Bissenai (—), sk. 1260; Bissing, 1, 2 (—), sk. 1260; Bissolati (—), sk. 1260—1261; Bisson (—), sk. 1261; Bistonidės (—), sk. 1262; Bystra (—), sk. 1262; Bystraja, 1, 2 (—), sk. 1262; Bystrica (upė), 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1263—1264; Bystrica (vietovardis), 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 (—), sk. 1264; Bistrickas, 1, 2, 3 (—), sk. 1264—1265; Bistryčia (miestelis) (—), sk. 1265; Byström (—), sk. 1265; Bystroń, 1, 2 (—), sk. 1265—1266; Bystrzonowski (—), sk. 1266; Bisturis (—), sk. 1266; Byšev (—), sk. 1267; Bitaubė (—), sk. 1271; Byteń (—), sk. 1273—1274; Biterolf (—), sk. 1274; Bitetto (—), sk. 1277. = LE., 1935. I. 26., T. III. Sąs. X (XXXIV).

5798—5828) Bitiug (intakas) (—), sk. 1297; Bitkov, 1, 2 (—), sk. 1297; Bytom Nowy (—), sk. 1302; Bytów (—), sk. 1302; Biton ir Kleobis (—), sk. 1302; Bitter (—), sk. 1303; Bitterrot (—), sk. 1304; Bittner (—), sk. 1304; Biuchleris [nuo eil. 41, pradedant: 1897 išsp. Das negative...] (—), sk. 1305; Biuletenis (—), sk. 1317—1318; Biurokratas (—), sk. 1318; Biurokratija [literatūra], sk. 1319 [eil. 10—18]; Biurokratizmas (—), sk. 1319; Biva (muz. instrumentas) (—), sk. 1319; Bixio, 1, 2 (—), sk. 1320; Bizantinai (—), sk. 1353; Bizantinistika (—), sk. 1353; Bizantinizmas 1, 2, 3 (—), sk. 1353; Bizingi (—), sk. 1356—1357; Biznierius (—), sk. 1357; Bizūnas (—), sk. 1361; Bizozero, Julius (—), sk. 1361; Bižuterija (—), sk. 1361—1362; Blaga (—), sk. 1366—1367; Blamažas (—), sk. 1380; Blank, Ruvimas (—), sk. 1385; Blavatskaja [nuo eil. 21, pradedant: Rusų karininko...] (—), sk. 1395; Blazeris (—), sk. 1396; Bleibtreu, sk. 1400 [nuo eil. 2, pradedant: ...dramos...]; Blezdingėlė (šokis) (—), sk. 1407—1408; Blezdingėlė (tautosakoje) (—), sk. 1408 [nebaigta]. = LE., 1935. II. 15., T. III. Sąs. XI (XXXV).

5829—6021) Blezdingėlė (tautosakoje) (—), sk. 1409 [pabaiga]; Bloch, 1 (—), sk. 1419 [nuo eil. 10, pradedant: Pacifizmo klausimais...]; Blochas, 1, 2 (—), sk. 1419; Bloznas, 1, 2, 3 (—), sk. 1431; Blumengartenas (—), sk. 1435; B. M. [baigiant eil. 55: ...Medicinae (lot.)] (—), sk. 1439; b. m., 1, 2, 3 (—), sk. 1439—1440; Bnin (—), sk. 1440; Boa (vyniuoklis) (—), sk. 1442; Boabdil (—), sk. 1442; Boal (—), sk. 1443; Boarding House (—), sk. 1443; Boarding School (—), sk. 1443; Bob (—), sk. 1445; Bobalić, 1, 2 (—), sk. 1445; Bobba (—), sk. 1447; Bobby (—), sk. 1447; Bobbio [nuo eil. 47, pradedant: ...o jo rankraščiai...] (—), sk. 1447; Bobčev (—), sk. 1447—1448; Bobiatinskis, 1 Ignotas (—), sk. 1450; Bobylev (—), sk. 1450; Bobillier (—), sk. 1451; Bobynin (—), sk. 1451; Bobolina (—), sk. 1453; Boborykin [nuo eil. 46, pradedant: ...Viečnyj gorod...], sk. 1454; Bobovski, 1, 2, 3 (—), sk. 1454—1455; Bobreckyi (—), sk. 1455; Bobrėnai (—), sk. 1455—1456; Bobrikov (—), sk. 1456; Bobrinskij, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1456; Bobriščev Puškin, 1, 2, 3 (—), sk. 1456—1457; Bobrov, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1458—1459; Bobrovič, 1, 2 (—), sk. 1459; Bobrovnik, 1, 2 (—), sk. 1459—1460; Bobrovnikova (—), sk. 1460; Babrovoje (—), sk. 1460; Bobrovski, 1, 2 (—), sk. 1460—

1461; Bobrovskis, 1, 2 (—), sk. 1461; Bobrovskis, 1 Mykolas /M. B-kal, sk. 1461—1466; Bobrovskis, 2 Povilas (—), sk. 1466; Bobrzyński (—), sk. 1466—1467; Bobula (—), sk. 1467; Bobutė (—), sk. 1468; Bocage (krūmai) (—), sk. 1468; Bocage, 1, 2, 3 (—), sk. 1468—1469; Bocanegra (—), sk. 1469; Bocaris, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1469—1470; Bocca (—), sk. 1470; Boccaccino, 1, 2 (—), sk. 1470; Boccaccio, sk. 1471 [nuo eil. 30, pradedant: Dekameronas...] — 1472 [baigiant eil. 3]; Bocca chiusa (—), sk. 1472; Boccalini [literatūra], sk. 1473 [eil. 8—9]; Boccardo [nuo eil. 19, pradedant: Socialismo sistematico...], sk. 1473; Bocca Tigris (—), sk. 1473; Baccherini [literatūra], sk. 1474 [eil. 10—12]; Bocchi (—), sk. 1474; Bocchus, 1, 2 (—), sk. 1474; Boccone (—), sk. 1474; Bochart (—), sk. 1475; Boche (—), sk. 1475; Bochenas (—), sk. 1475; Bocheńczyk (—), sk. 1475; Bochmann (—), sk. 1475; Bochnia (—), sk. 1475 [nuo eil. 56, pradedant: Mst. sunyko švedų karų...] — 1476; Bochov (—), sk. 1476; Bochsa (—), sk. 1476; Bochvicas (—), sk. 1476—1477; Bocian (—), sk. 1477; Bocianovskyi (—), sk. 1477; Bociarskis (—), sk. 1477; Bock, 2 Fridrikas Samuelis, 4 Karolis, 5 Karolis Ernestas, 6 Martynas Fridrikas (—), sk. 1477—1478, 1478—1479; Bockenheim (—), sk. 1479; Böckh, 1 Augustas (—), sk. 1479; Bockiai (—), sk. 1480; Böcking (—), sk. 1480; Böcklin (—), sk. 1480 [nuo eil. 33, pradedant: Pirklio sūnus...; baigiant eil. 44: ...netoli Florencijos], 1481 [nuo eil. 7, pradedant: Reikšmingiausi B. paveikslai...]; Bockold (—), sk. 1481; Bocksberger (—), sk. 1482; Bocksbeutel (—), sk. 1482; Bocksburg (—), sk. 1482; Bocquillon (—), sk. 1482; Bocsa Montana (—), sk. 1482; Bočarov (—), sk. 1482—1483; Boček, 1, 2 (—), sk. 1483; Bočorma (—), sk. 1483; Bod (valstybėlė) (—), sk. 1483; Bod, Petras (—), sk. 1484; Bodaibo [nuo eil. 13, pradedant: B. mst....] (—), sk. 1484; Bodaszewski (—), sk. 1484; Bodbi (—), sk. 1484; Bodden (—), sk. 1484; Bode, 2, 3 (—), sk. 1484—1485; Bodenschatz (—), sk. 1487; Bodenstedt, sk. 1488 [nuo eil. 1, pradedant: (1852; kai kurie jo...; baigiant eil. 5: ..1901 ir kt.); nuo eil. 9, pradedant: 1853. Ypatingai pagarsėjo...; baigiant eil. 11: ...apie 300 leidimų]; Bodianskyi (—), sk. 1490—1491; Bodicky, 1, 2 (—), sk. 1491; Bodin, 1, 2 (—), sk. 1491—1492; Bodio (—), sk. 1492; Bodman (—), sk. 1493; Bodmer, 1, 2 (—), sk. 1493; Bodom (—), sk. 1496; Bödtcher (—), sk. 1497; Bödtker (—), sk. 1497; Bodune (—), sk. 1497; Bodzentyn (—), sk. 1498—1499; Boe (—), sk. 1499; Boeck (—), sk. 1499; Boeckhorst (—), sk. 1499; Boedas (—), sk. 1499; Boelcke (—), sk. 1500; Boeleleng (—), sk. 1500; Boëllmann (—), sk. 1500; Boeloengan (—), sk. 1500; Boen (—), sk. 1500; Boendale (—), sk. 1500; Boër (—), sk. 1500; Boerebistas (—), sk. 1500—1501; Boerescu (—), sk. 1501; Boerhaave (—), sk. 1502 [nuo eil. 5, pradedant: Žymiausias XVIII a. gydytojas...]; Boesignhe (—), sk. 1502; Boescet (—), sk. 1502; Boetos (—), sk. 1503; Boetti (—), sk. 1503; Boeuf (—) sk. 1503; Boff rand (—), sk. 1503; Bofors (—), sk. 1503; Bog (—), sk. 1503—1504; Bogajevskij [literatūra], sk. 1504 [eil. 37—38]; Bogar (—), sk. 1504; Bogara (—), sk. 1504; Bogardus (—), sk. 1504; Bogarodzica (—), sk. 1505; Bogašinović, 1, 2 (—), sk. 1505; Bogatko (—), sk. 1505; Bogatzky (—), sk. 1505—1506; Bogdan (vardas) (—), sk. 1507; Bogdan, Jonas (slavistas) (—), sk. 1507; Bogdan, Jonas (kun.) (—), sk. 1507; Bogdanavičiai, 1, 2, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1507—1508, 1508—1509; Bogdan-Duica (—), sk. 1509; Bogdanov, 1, 2 [sk. 1510, nuo eil. 36, pradedant: ...jos 1886—1887...], 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1509—1511; Bogdo chan (—), sk. 1513; Bogdo ola (—), sk. 1513; Boehn (—), sk. 1513; Bogislavas, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 (—), sk. 1513—1514; Bogocechur (—), sk. 1515; Bogoiskateliai (—), sk. 1515; Bogoliepov, 1, 2, 3 (—), sk. 1515—1516; Bogoliubai (—), sk. 1516; Bogoliubov, 1, 2, 3 (—), sk. 1516—1517; Bogoliubovo (—), sk. 1517; Bogomilai, 1 (—), sk. 1519 [nuo eil. 12, pradedant: Jų vardas...; baigiant eil. 14: ...jos organizatorių; nuo eil. 55, pradedant: Nevalgė mėsos...; baigiant eil. 57: ...ir turtingųjų] — 1520 [nuo eil. 2, pradedant: B. Petranovič...; baigiant eil. 6]; Bogomilai, 2 (—), sk. 1520; Bogomilas (—), sk. 1520; Bogo-

molov (—), sk. 1520; Bogoraz (—), sk. 1520 [baigiant eil. 34: ...į Kolymską; nuo eil. 43, pradedant: ...1905—1917 apie...; baigiant eil. 45: ...literatūrinėse bylose], sk. 1521 [literatūra: eil. 8—10]; Bogoridi, 1, 2 (—), sk. 1521; Bogoris (—), sk. 1521; Bogorodick [nuo eil. 31, pradedant: XVII a. įkurdinta...] (—), sk. 1521; Bogorov (—), sk. 1522; Bogosai [nuo eil. 31, pradedant: Skirstosi laisvais...; baigiant eil. 33: ...(tigris); nuo eil. 36, pradedant: Europiečių pirmąkart...; baigiant eil. 37: ...pirkių)] (—), sk. 1522; Bogoslov (—), sk. 1522; Bogoslovskij, 1, 2, (—), sk. 1522—1523; Bogoso gūbrys (—), sk. 1523; Bogota, 2 (—), sk. 1523; Bogostroiteliai (—), sk. 1524; Bogović (—), sk. 1524—1525; Bogra, sk. 1525 [eil. 11, pradedant: Administracinis...]; Bogrov, 1, 2 [nuo eil. 29, pradedant: Nuo 1906 dirbo...] (—), sk. 1525; Bogs, 1, 2 (—), sk. 1525; Bogucicki (—), sk. 1525; Bogucki (—), sk. 1526; Boguckis (—), sk. 1526; Bogučarskij (—), sk. 1526; Bogudes (—), sk. 1526; Bogufalas, 1, 2 (—), sk. 1526—1527; Bogumilas (—), sk. 1527; Bogucki, 1, 2 (—), sk. 1527—1528; Boguslavas (—), sk. 1528; Boguslavas (dvaras) [nuo eil. 25, pradedant: Čia gimė...], sk. 1528; Boguslawski, 1, 2, 3 (—), sk. 1528; Bogusławski, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1528—1531; Boguslavskij (—), sk. 531; Boguslavskis (—), sk. 531; Bogušas (—), sk. 1531—1532; Bogutai (—), sk. 1532; Bogwood (—), sk. 1532; Bohač (—), sk. 1532; Bohačevskyi (—), sk. 1532; Bohairų tarmė (—), sk. 1533; Bohari (—), sk. 1534; Bohatkevičius (—), sk. 1534; Bohatta (—), sk. 1534. = LE., 1935. III. 22., T. III. Sąs. XII (XXXVI).

6022—6174) Bohdanas, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1; Bohdanas, Teodoras (—), sk. 1—2; Bohdanecký (—), sk. 2; Bohea (kalnynas) (—), sk. 2; Bohemann (—), sk. 4; Bohemizmas (—), sk. 5; Bohemundas, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 5—6; Bohinjec (—), sk. 6; Böhlau (—), sk. 6; Böhle (—), sk. 6; Bohlen, Petras (—), sk. 6—7; Böhm (iš Böhmer) (—), sk. 8; Böhm, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 8; Böhm-Bawerk [literatūra], sk. 9 [eil. 21]; Böhme, 1, 2, 3 (—), sk. 9—10; Böhmer, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 10; Böhmert (—), sk. 10; Böhmo fleita (—), sk. 11; Bohn, Jurgis (—), sk. 11; Bohn, Enrikas (—), sk. 11; Bohnenberger, 1, 2 (—), sk. 11; Bohnstedt (—), sk. 11—12; Bohoduchiv [baigiant eil. 14: ...18.000 gyv. 1930; nuo eil. 15, pradedant: 1918 XII čia...; baigiant eil. 16: ...bolševikais] (—), sk. 12; Bohomolec, 1, 2, 3 (—), sk. 12—13; Bohorič (—), sk. 13; Bohorodčany (—), sk. 13—14; Bohosudov (—), sk. 14; Bohtori (—), sk. 15—16; Bohtz (—), sk. 16; Bohučar (—), sk. 16; Bohumin (—), sk. 16; Bohunas (—), sk. 16; Bohuslav [nuo eil. 15, pradedant: 16.768 gyv...; baigiant eil. 28: ...Kanevo aps....; literatūra: eil. 31—33] (—), sk. 17; Bohušas (—), sk. 17; Boy (angl.) (—), sk. 17; Bojadžev (—), sk. 18; Bojan (draugijos) (—), sk. 19; Bojanus, Liudvikas /*J. Eliisonas* ir] *M. B-kal*, sk. 20 [baigiant eil. 10: ...vokiečių gamtininkas; nuo eil. 25, pradedant: Savo patyrimus...; baigiant eil. 27: ...Thierarzneischulen; nuo eil. 37, pradedant: Dėl karinės...; baigiant eil. 41: ...Thierarzneykunds; nuo eil. 48, pradedant: 1812 Napoleonui inžengus...] — 21 [baigiant eil. 9: ...les rélever ir kt.; nuo eil. 23, pradedant: 1823 Vilniuje...; baigiant eil. 29: ...dėl lėšų stokos; literatūra: nuo eil. 52, pradedant: J. Bieliński...; baigiant eil. 55]; Boyce (—), sk. 26—27; Boydell (—), sk. 27; Boye, 1, 2 (—), sk. 27; Boyé (—), sk. 27; Boy-Ed (—), sk. 27—28; Boieldieu, 2 (—), sk. 28; Boyen (tvirtovė) (—), sk. 28—29; Boyen, Leopoldas (—), sk. 29; Boyer, 1, 2, 3 (—), sk. 30; Boyer d'Agen (—), 30; Bojeris (—), sk. 30—31; Boyermans (—), sk. 31; Boyesen (—), sk. 31; Bojić (—), sk. 32; Boikivščyzna (—), sk. 33; Bojko (—), sk. 33; Boyle, 1 [tik literatūra], sk. 35 [eil. 11], 2 Rogeris (—), sk. 35; Boylesve (—), sk. 36 [baigiant eil. 56: ...prancūzų rašytojas; nuo eil. 58, pradedant: Parašė...] — 37; Boilly, 1, 2 (—), sk. 37; Boilvin (—), sk. 37; Boim, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 37—38; Boina (—), sk. 38; Boindin (—), sk. 38; Boyne (—), sk. 38; Boine (—), sk. 38—39; Bojničić-Kninski (—), sk. 39; Bojorix, 1, 2 (—), sk. 39; Bojotija [literatūra], sk. 41 [nuo eil. 20, pradedant: C. Bursian...]; Bois (—), sk. 41; Bois, Julius (—), sk. 41; Boisard (—), sk. 41; Boisdeffre (—), sk. 42; Bois-Duval (—), sk. 42; Boisguille-

bert (—), sk. 43; Boisi (—), sk. 43; Bois le Prêtre (—), sk. 43; Boisrobert (—), sk. 43; Boisseau (—), sk. 43; Boissel (—), sk. 43—44; Boisserée, 1, 2 (—), sk. 44; Boissy d'Anglas (—), sk. 44—45; Boissier, 1, 2 (—), sk. 45; Boissière, Jonas Baptistas (—), sk. 45; Boissieu (—), sk. 45—46; Boissonade, 1, 2, (—), sk. 46; Boiste (—), sk. 46; Boitas (—), sk. 46—47; Boiteau (—), sk. 47; Boito, 2 Kamilas (—), sk. 47; Bok (—), sk. 48; Bökel (—), sk. 48; Bokelmann (—), sk. 48; Boker (—), sk. 48; Boklevskij, 1, 2, (—), sk. 49; Bokserių sukilimas [literatūra], sk. 52 [eil. 5—10]; Bokštai (miestelis) (—), sk. 52—53; Bokštas (—), sk. 53—55; Bol, 1, 2 (—), sk. 56; Bola (—), sk. 56—57; Bolanos (—), sk. 57; Bolchovitinov (—), sk. 58; Boldini (—), sk. 59; Boldino (—), sk. 59; Boldyrev, 1, 2 (—), sk. 59; Bold'or (—), sk. 59; Boldrini (—), sk. 59; Boleacų (—), sk. 59—60; Bolero, 1, 2, 3 (—), sk. 61; Boleslav, 1, 2 (—), sk. 61—62; Bolesławita (—), sk. 79; Bolestrašycki (—), sk. 79; Bolgary [literatūra], sk. 80 [eil. 3]; Bolgeni (—), sk. 80; Boli (—), sk. 80; Bolimóv (—), sk. 82; Bolin (—), sk. 82; Bolintineanu (—), sk. 83; Bolivaras (skrybėlė) (—), sk. 85; Bolivijos ispanų literatūra (—), sk. 92; Boll, 1, 2 (—), sk. 93; Bolland, 1, 2 (—), sk. 93; Bolley (—), sk. 94; Bollinger (—), sk. 94; Bolmen (—), sk. 94; Bologna (skulptorius) (—), sk. 94—95; Bolognetti (—), sk. 95; Bolonijos šunelis (—), sk. 99; Boloninas (—), sk. 100; Bolotnikov (—), sk. 100; Bolotnoje (—), sk. 100; Bolotov, 1, 2 (—), sk. 100—101; Bölsche (—), sk. 101 [nuo eil. 32, pradedant: Pradėjo apysakomis...] — 102; Bolswert, 1, 2 (—), sk. 102; Bolšaja, 1, 2 (—), sk. 102—103; Bolšaja Ob (—), sk. 103; Bolšaja Sovietskaja Enciklopedija (—), sk. 103; Bolšerieck (—), sk. 107; Bolšeriečje (—), sk. 107; Bolševikas (—), sk. 107; Bolšezemelskaja tundra (—), sk. 110; Bolšoj Derbet (—), sk. 110; Bölte (—), sk. 111; Bolte, Jonas (—), sk. 111; Boltianskij (—), sk. 111; Boltin (—), sk. 111—112; Bolva (—), sk. 113; Bom (—), sk. 116; Bombėjaus kanapės (—), sk. 122; Bombo (—), sk. 125; Bombonaxa (—), sk. 125; Bommel (—), sk. 126; Bompard (—), sk. 126; Bomtempo (—), sk. 126; Bon, 1, 2, 3 (—), sk. 126; Bon. (—), sk. 126. = LE., 1935. IV. 30., T. IV. Sąs. I (XXXVII).

6175—6359) Bona, Jonas (—), sk. 137—138; Bona Dea [literatūra], sk. 138 [eil. 21—22]; Bonal, 1 [baigiant eil. 13: ...visuomenės veikimo; nuo eil. 17, pradedant: 1796 Théorie...; baigiant eil. 19: ...veikaluose; literatūra: eil. 23—26], 2 (—), sk. 139; Bonangas (—), sk. 140; Bonanza [nuo eil. 18, pradedant: B. žodis...] (—), sk. 140; Bonapartai [literatūra], sk. 141 [eil. 53—61]; Bonapartai mokslininkai, 1, 2, 3 (—), sk. 142; Bonapartistai (—), sk. 142 [nuo eil. 52, pradedant: ...ir net vadino...] — 143; Bonar Law, 1, 2 (—), sk. (—), sk. 143; Bonatelli (—), sk. 143; Bonbonierė (—), sk. 145; Bonchamps (—), sk. 145—146; Boncompagni di Mombello (—), sk. 146; Boncour (—), sk. 146; Bonč-Brujevič (—), sk. 146; Bond, 3 Oliveris (—), sk. 147; Bondareńko (—), sk. 147—148; Bondarev (—), sk. 148; Bondfield (—), sk. 149; Bondi (—), sk. 149; Bonerai (—), sk. 151; Bonet-Maury (—), sk. 151; Bonfante (—), sk. 152; Bonfini (—), sk. 152; Bonga (laivelis) (—), sk. 152; Bonghi (—), sk. 152—153; Bon gré, mal gré (—), sk. 154; Bonheur, sk. 155 [nuo eil. 1, pradedant: Jos sesuo...]; Bonhomme (žmogus) (—), sk. 155; Boni, Jokūbas (—), sk. 155—156; Bonia (—), sk. 156; Boniak (—), sk. 156; Boniecki, 1 Adomas [nuo eil. 48, pradedant: 1883 Poczet rodów...], 2 Mykolas (—), sk. 156; Bonifacas (vardas)) (—), sk. 156; Bonifacas (šv. vardas), 4 (—), sk. 158; Bonifacas (popież.), I, II, III, IV, V, VI, VII, IX (—), sk. 158, 160; Bonifacio, 2 (—), sk. 161 [nuo eil. 11, pradedant: Inst. IX a....]; Bonifazio (—), sk. 161; Bonifazio di Pitati (—), sk. 161; Bonifratrai (—), sk. 162—163; Boni homines, 1, 2 (—), sk. 163—164; Bonilla y San Martin (—), sk. 164; Bonis avibus (—), sk. 165; Bonitavimas (—), sk. 167 [baigiant eil. 15: ...choziaistvo, 1917]; Bonitz (—), sk. 169 [nuo eil. 24, pradedant: Drauge su Exneriu...]; Bonivard [literatūra], sk. 170 [eil. 8—9]; Bonizo (—), sk. 170; Bonka (—), sk. 170; Bonkretė (—), sk. 170; Bon-la-Roland (—), sk. 170; Bonmot (—), sk. 170; Bonn, Mauricas (—), sk. 171; Bonnard, 1, 2 (—),

sk. 171—172; Bonnart (—), sk. 172; Bonnasieux (—), sk. 172; Bonnat, 1 (—), sk. 172; Bonnechose, 1 Pranas, 2 Enrikas (—), sk. 173—174; Bonneff, 1, 2 (—), sk. 174; Bönnelycke (—), sk. 174; Bonnemère (—), sk. 174; Bonner (—), sk. 174 [nuo eil. 58, pradedant: Karalienės Marijos...] — 175; Bonnet, 2, 3, 4, 5 [tik literatūra: eil. 33—35] (—), sk. 175—176; Bonnetain (—), sk. 177; Bonneval, Klaudijus Aleksandras (—), sk. 177; Bonnevie (—), sk. 177; Bonneville (ežeras) (—), sk. 177—178; Bonnier, Gastonas (—), sk. 178; Bonnières (—), sk. 178; Bonoldi (—), sk. 179—180; Bonomi (—), sk. 180; Bononcini, 3 Morkus Antanas (—), sk. 181; Bononia (—), sk. 181; Bonpl. (—), sk. 182; Bonpland [literatūra], sk. 183 [eil. 28]; Bonsdorff, 1, 2 (—), sk. 183—184; Bonsels [literatūra], sk. 185 [eil. 20—22, baigiant: ...Zeit, 1922]; Bon sens (—), sk. 185; Bonsoir (—), sk. 185; Bonstetten (—), sk. 185; Bontekoe (—), sk. 185; Bon ton (—), sk. 186; Bonum (—), sk. 186; Bonus, Arturas (—), sk. 186; Bonus Eventus [literatūra], sk. 187 [eil. 6—7]; Bonwetsch (—), sk. 187; Bonvin, 1, 2 (—), sk. 187—188; Bonvivant (—), sk. 188; Bon voyage (—), sk. 188; Booker Washington (—), sk. 188; Book-maker (—), sk. 188—189; Boonville (—), sk. 189; Boos (—), sk. 190; Booth, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 191—192; Bopp, 1 Pranas, sk. 194 [nuo eil. 30, pradedant: Minėtini dar jo veikalai...; baigiant eil. 44]; Bor, Petras (—), sk. 195; Bora, Kotryna (—), sk. 196; Boračok (—), sk. 196; Borah (—), sk. 197; Borakovskyi (—), sk. 197; Borasta (—), sk. 202; Boratinskiai (—), sk. 203; Boratyńskis (—), sk. 203; Boravskienė (—), sk. 203; Boravskis (—), sk. 203—204; Borbetomagus (—), sk. 204; Borborijo [baigiant eil. 13: ...barbeliotai], sk. 204; Barbstädt (—), sk. 204; Borchai, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 204—205; Borchaja (—), sk. 205; Borchard (—), sk. 205; Borchardt, 1 [nuo eil. 27, pradedant: Rašo Georgo Hermanno...], 2, 4 (—), sk. 205, 206; Borcherdt (—), sk. 206; Borchers (—), sk. 206; Borčala, 2, 3 (—), sk. 207—208; Bordas (—), sk. 209; Ba[o]rdas-Demoulin (—), sk. 209; Bordeaux (vynas) [nuo eil. 5, pradedant: B. vynas gaminamas...] (—), sk. 212; Bordeaux, 1 (spalva) (—), sk. 212; Bordelaise (—), sk. 214; Bordelumitai (—), sk. 214; Borden (—), sk. 214; Bordereau (—), sk. 215 [nuo eil. 4, pradedant: 1894 kap. Alfr....]; Bordes (—), sk. 215; Bordet [nuo eil. 22, pradedant: 1919 pažymėtas...] (—), sk. 215; Bordogni (—), sk. 216; Bordone, 2 Paris (—), sk. 216—217; Borduliak (—), sk. 217; Bordžigin (—), sk. 217; Bordžitai (—), sk. 217; Boré (—), sk. 217; Boreadai (—), sk. 217; Boreas, sk. 220 [nuo eil. 10, pradedant: Naujųjų Europos tautų...]; Borecký (—), sk. 220; Boreckiai (—), sk. 220—221; Boreckyi (—), sk. 221; Boreikiai (—), sk. 222; Borel, 1 Adomas, 3 Enrikas (—), sk. 223, 224; Borel d'Hauterive (—), sk. 224; Borelli, 2 Jonas Aleksas (—), sk. 224; Borelowski (—), sk. 224—225; Boremel (—), sk. 225; Boreti (—), sk. 225; Borges de Medeiros (—), sk. 226; Borgese (—), sk. 226; Borggreve (—), sk. 226; Borghese (giminė) (—), sk. 226—227; Borghese (vila) (—), sk. 227; Borgheses kovotojas (—), sk. 227; Borghesi (—), sk. 227; Borgia, sk. 229 [nuo eil. 2, pradedant: Cesare B. veikimas...; baigiant eil. 7: Lucrezia B.; nuo eil. 19, pradedant: F. Gregorovius...; baigiant eil. 21: ...1875 (?1925)]; Borgis (—), sk. 230; Borgman (—), sk. 231; Borgnet (—), sk. 231; Borgo, 1, 2 (—), sk. 231; Borgognone (—), sk. 231—232; Borgona (—), sk. 232; Borgóprund (—), sk. 232; Borheck (—), sk. 232; Borja (—), sk. 232; Bořický (—), sk. 232—233; Bory de Saint-Vincent (—), sk. 233—234; Börjeson (—), sk. 234; Börjesson (—), sk. 234; Borilas (—), sk. 234; Borinski (—), sk. 235; Borisai (Bulgarijoj), 1, 2, 3 (—), sk. 235; Borisiak, 1, 2 (—), sk. 245; Borislav [nuo eil. 18, pradedant: ...drauge su Tustanovicais] (—), sk. 245; Borisogliebsk [nuo eil. 5, pradedant: B. rajono...] (—), sk. 246; Borisov (miest.) [nuo eil. 21, pradedant: Spėjama buvęs inkurtas... (—), sk. 246; Borisov, 1, 2 (—), sk. 246—247; Borisov-Musatov (—), sk. 247—248; Borisovo apygarda (—), sk. 248; Borisovo-Sudskoje (—), sk. 248; Borisovska [nuo eil. 22, pradedant: 19.600 gyv.] (—), sk. 248; Bořivoj, 1, 2 (—), sk. 249; Bork. (—), sk. 249; Borkai (—),

sk. 249—250; Borkhausen (—), sk. 250; Borkovic (—), sk. 250; Borkovski Dunin, 1, 2, 3 (—), sk. 250; Borkovskienė (—), sk. 250—251; Borku (—), sk. 251; Bormann (—), sk. 256; Borms (—), sk. 256. = LE., 1935. V. 18., T. IV. Sąs. II (XXXVIII).

6360—6471) Born, 4 Steponas (—), sk. 257; Borna, Ferdinandas (—), sk. 257; Borne, Maksas [nuo eil. 56, pradedant: Svarbiausi raštai...], sk. 257; Börne [nuo eil. 41, pradedant: 12 t. 1911 L. Geigerio...] (—), sk. 258; Borneil (—), sk. 258; Bornemann (—), sk. 258—259; Borneo [literatūra], sk. 261 [eil. 21—23]; Bornhak (—), sk. 262; Bornstein (—), sk. 265; Borochov [literatūra], sk. 267 [eil. 3—4]; Borodianka [nuo eil. 21, pradedant: 1863 V 8 Tizenhauzeno...] (—), sk. 267; Borodin, 1 Aleksandras [nuo eil. 29, pradedant: ...gruzino kunigaikščio...; baigiant eil. 30: ...Antonovos sūnus...; nuo eil. 32, pradedant: 1859—1862 dirbo...; baigiant eil. 37: ...chemijos prof.; literatūra: eil. 55—57], 2 Jonas [nuo sk. 268, eil. 15, pradedant: Kurs anatomii...], 3 Mykolas (—), sk. 267, 268; Borodino, sk. 269 [nuo eil. 33, pradedant: Rusai praminė...] — 270 [baigiant eil. 2]; Borodovskij (—), sk. 270; Borodzičius, 1, 2 (—), sk. 270—271; Boroević (—), sk. 271; Borogon (—), sk. 271; Boroista (—), sk. 272; Boromlia, 1, 2 (—), sk. 272; Bororó [literatūra], sk. 273 [eil. 12—14]; Borotbísty (—), sk. 273; Borough (—), sk. 273; Borový, Klemensas (—), sk. 273; Borowy, Vaclovas (—), sk. 273—274; Borovičiai [nuo eil. 9, pradedant: B. rajono...] (—), sk. 274; Borovička (—), sk. 274; Borovykovškyi, 1, 2, 3 [tik literatūra nuo eil. 46, pradedant: V. Gorlenko...] (—), sk. 274—275; Borovój (—), sk. 275—276; Borovoje [literatūra], sk. 276 [eil. 29]; Borowsky, Liudvikas Ernestas (—), sk. 276—277; Borovskiai (—), sk. 277; Borovskij (—), sk. 277; Borovskis, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 277—280; Borovszky (—), sk. 280; Borozdin (—), sk. 281; Borreby (—), sk. 281; Borri (—), sk. 281; Borries (—), sk. 281; Borrome salos, sk. 282 [eil. 5, pradedant: Jų vardas...]; Borrow (—), sk. 285; Borrowdale (—), sk. 285; Borsec (—), sk. 285; Borsig (—), sk. 285; Borsippa, sk. 285 [nuo eil. 61, pradedant: Čia buvo garsūs...]; Borsod [nuo eil. 15, pradedant: 1925 prie B....], sk. 286; Borstell (—), sk. 286; Borščahivka (—), sk. 286—287; Borščiv (—), sk. 287; Bortele, Borteli (—), sk. 287; Bortkevičius, 1, 2 (—), sk. 289—290; Bortnianškyi (—), sk. 291; Bor u Českе Lipy (—), sk. 291; Borusławski (—), sk. 292; Borussia (—), sk. 292; Boruta (lenk.) (—), sk. 292—293; Borzovka (—), sk. 295; Bos, Lambertas (—), sk. 295; Bosanquet (—), sk. 296; Bosas (prižiūrėtojas) (—), sk. 296; Bosboom, 1, 2 (—), sk. 296; Bosc (—), sk. 296; Boscan Almagaver (—), sk. 296—297; Boscawen (—), sk. 297; Bosch, 1 Jeronimas [tik literatūra, sk. 298, nuo eil. 2, pradedant: Die altniederländische...; baigiant eil. 4: ...disciples, 1914], 2 Jonas, 3 Karolis (—), sk. 298; Boscha (—), sk. 298; Bosco, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 298; Boscovich, 1, 2 (—), sk. 298—299; Bose, 2 Subhas Chandra (—), sk. 300; Bosforas [literatūra], sk. 303 [eil. 21—24]; Bosgrave (—), sk. 303—304; Bosio, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 304—305; Boskoop, 2 (—), sk. 306; Boskovicai (—), sk. 306—307; Bosna [nuo eil. 18, pradedant: Dešinieji B. intakai...], sk. 307; Bosna Serai (—), sk. 307; Bosniakai, 1, 2, 3 (—), sk. 307; Bosnija, sk. 309 [nuo eil. 47, pradedant: 1929 Jugoslavijai...; baigiant eil. 51:...su Banjaluka; nuo eil. 53, pradedant: B. Nikašinović...]; Boson (—), sk. 309—310; Bosquet (—), sk. 310; Bossange (—), sk. 310; Bosscha (—), sk. 310—311; Bosschaerts (—), sk. 311; Bosse, 1 Abraomas (—), sk. 311; Bossi, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 311—312; Bossowski (—), sk. 312; Boss puzzle (—), sk. 312; Bossuet, Pranas Antanas (—), sk. 314; Bossut (—), sk. 314; Bostandyko rajonas (—), sk. 314; Bostono lietuviai (—), sk. 316; Bostonas (lošimas) (—), sk. 316—317; Bostonas (šokis) (—), sk. 317; Bostonė (—), sk. 317; Boström, 1, 2 (—), sk. 317; Bostros (—), sk. 317; Bosworth (—), sk. 318; Boszhart (—), sk. 318; Boškovič, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 318; Bota [nuo eil. 52, pradedant:... (arba 30 cantara)] (—), sk. 318; Botagas (—), sk. 319; Botallo (—), sk. 319; Botama (—), sk. 320; Botanybay medis (—), sk. 320; Botanybay sakai (—), sk. 320; Botarga (—), sk. 377; Botas (—), sk. 377; Botelho, 1, 2, 3 (—), sk. 377; Botev

[nuo eil. 41, pradedant: Populiariausi kūriniai...] (—), sk. 378; Botez (—), sk. 378; Botfortai (—), sk. 378; Both, 1, 2 (—), sk. 379; Bothnia (—), sk. 380; Botić (—), sk. 384 [nebaigta]. = LE., 1935. VI. 8., T. IV. Sąs, III (XXXIX).

6472—6631) Botić (—), sk. 385 [pabaiga]; Botyrius (karžygys) (—), sk. 385; Botyrius, Andrius /*M. B-ka*/, sk. 385—386; Botkin, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 387—388; Botrel (—), sk. 390; Botta, 2 Povilas Emilis (—), sk. 391—392; Böttcher, Kristinas (—), sk. 392; Bottego [literatūra], sk. 392 [eil. 46, pradedant: Corradini...]; Bottesini (—), sk. 392; Böttger, 1, 2, 3 (—), sk. 392—393; Botticelli [literatūra], sk. 394 [eil. 7—10]; Bötticher, 1, 2 (—), sk. 394; Botticini, 1, 2 (—), sk. 394; Böttiger, 1 Karolis Augustas [nuo eil. 39, pradedant: 1837—1838 išl. jo Kleine...], 2, 3 (—), sk. 394—395; Bottine (—), sk. 395; Bottini (—), sk. 395; Botto, 1 Jonas [nuo eil. 32, pradedant: Baigęs 1854 Pešto...], 2 Jonas (—), sk. 395; Botvinko./*M. B-ka*/, sk. 396—398; Bouchard, 1, 2 (—), sk. 398; Bouchardat, 1, 2 (—), sk. 398; Bouchardy (—), sk. 398—399; Bouchardon, 1 Edmundas [nuo eil. 11, pradedant: Savo tėvo...; baigiant eil. 13: ...paskui Paryžiuj; literatūra: eil. 24—25], sk. 399; Bouchaud, 1, 2 (—), sk. 399; Bouché, 3 Petras Fridrikas, sk. 400 [nuo eil. 8, pradedant: ...1833 Naturgeschichte...; baigiant eil. 10: ...Garteninsekten ir kt.]; Bouche leclerq (—), sk. 400; Boucher, 1, 2 (—), sk. 400—401; Boucher, Aleksandras (—), sk. 401; Boucher de Crèvecoeur de Perthes (—), sk. 401—402; Bouchet (—), sk. 402—403; Bouchot (—), sk. 403; Bouchut (—), sk. 403; Boucicault (—), sk. 404; Boucicaut (—), sk. 404; Bouda-divadlo (—), sk. 404; Boudon (—), sk. 405; Boué (—), sk. 405; Boufalas (—), sk. 405—406; Bouffes-Parisiens (—), sk. 406; Boufflers, 1, 2 (—), sk. 406; Bougainville (sala), sk. 407 [nuo eil. 4, pradedant: B. praminta...]; Bougainvillea [nuo eil. 37, pradedant: Pavadinta prancūzų...], sk. 407; Bougaud (—), sk. 407; Bougeant (—), sk. 407—408; Bougie [literatūra], sk. 408 [eil. 21—22]; Bougival [nuo eil. 29, pradedant: ...apie 10 km; baigiant eil. 30: ...nuo Paryžiaus], sk. 408; Bouglé (—), sk. 408; Bouguer (kalnas) [nuo eil. 59, pradedant: Pramintas...; baigiant eil. 60], sk. 408; Bougereau (—), sk. 409; Bouhélier (—), sk. 409; Bouilhet (—), sk. 409; Bouillabaisse (—), sk. 409—410; Bouillé, 1, 2 (—), sk. 410; Bouillet (—), sk. 410; Bouilly [nuo eil. 43, pradedant: 1809 Madame...], sk. 410; Bouilliaud (—), sk. 410; Bouillier (—), sk. 410—411; Bouin (—), sk. 411; Bouin (—), sk. 411; Bouinais (—), sk. 411; Bouix (—), sk. 411; Boulay de la Meurthe (—), sk. 411—412; Boulanger, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 412—413; Boule (—), sk. 413; Boule, Petras Marcelinas (—), sk. 413; Boulenger, 1, 2 (—), sk. 414; Boulle [nuo eil. 26, pradedant: ...(1642—1732)...], sk. 414; Boulogne, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 414; Boulogne sur Mer [nuo eil. 31, pradedant: ...1845 ties B. pastatyta...], sk. 415; Boulton (—), sk. 415—416; Boumann, 1, 2 (—), sk. 416; Bounty [nuo eil. 37, pradedant: ...13 km^2], sk. 416; Bouquet, 1, 2 (—), sk. 416; Bouquet, 1 Martynas, 2 Jonas Klaudijus (—), sk. 416; Bouquillon (—), sk. 416—417; Bourbaki (—), sk. 417; Bourbon [literatūra], sk. 418 [eil. 29—31]; Bourbon (sala) (—), sk. 418; Bourbon-Lancy (—), sk. 418; Bourbonų rūmai (—), sk. 419; Bourbon-Vendée (—), sk. 419; Bourdaloue (—), sk. 419; Bourdeau, 1, 2, (—), sk. 419; Bourdet (—), sk. 420; Bourdillon (—), sk. 420; Bourdin (—), sk. 420—421; Bourdon, 1 Sebastijonas [nuo eil. 31, pradedant: Frondos metu...], 3, 4 (—), sk. 421, 422; Bourg (—), sk. 423; Bourg, Leonoras Marijonas (—), sk. 423; Bourgault-Ducoudray (—), sk. 423—424; Bourg de Bozas (—), sk. 424; Bourgelat (—), sk. 424; Bourg en Bresse (—), sk. 424 [nuo eil. 53, pradedant: Čia gimė...]; Bourgeois, 1, 2 (—), sk. 424—425; Bourgeois, 1, 2, 3 [nuo eil. 45, pradedant: 1899 ir 1907...; baigiant eil. 46: ...konferencijose; nuo eil. 51, pradedant: 1914 Ribot kabineto...; baigiant eil. 52: ...užsienių reikalų min.], 4 (—), sk. 425—426; Bourgeois - gentilhomme (—), sk. 426; Bourges (miest.) [nuo eil. 34, pradedant: ... (iš viso invyko...)], sk. 426; Bourges, 1, 2 (—), sk. 426—427; Bourget (—), sk. 427 [nuo eil. 33, pradedant: Iš pradžių pasireiškė...] — 428; Bourgoin, Marija

(—), sk. 428; Bourgoing, 1, 2, 3 (—), sk. 428—429; Bourguignon, 1, 2 (—), sk. 429; Bourguignons (—), sk. 429; Bourignon (—), sk. 429; Bourmont (—), sk. 430; Bourne, 1 Hugonas (—), sk. 430; Bournonville (—), sk. 431; Bourquelot (—), sk. 431; Bourrée (—), sk. 431; Bourret (—), sk. 431; Bourrette (—), sk. 431; Bourrienne (—), sk. 431; Boursault (—), sk. 431—432; Boursier (—), sk. 432; Bourtange (—), sk. 432; Bousingots (—), sk. 432; Bousmard (—), sk. 432; Bousquet (—), sk. 432; Boussenard (—), sk. 432—433; Bousset [baigiant eil. 9: ...evangelikų teologas; nuo eil. 11, pradedant: 1889 Göttingeno...; baigiant eil. 22: ...W. B., 1920] (—), sk. 433; Boussingault [literatūra], sk. 433 [eil. 55—56]; Bouška (—), sk. 434; Bouteille (—), sk. 434; Bouterwek (—), sk. 434; Boutet de Monvel (—), sk. 434; Boutmy (—), sk. 434—435; Boutroux [baigiant eil. 9: ...krypties filosofas; nuo eil. 10, pradedant: ...išėjęs Paryžiaus...; baigiant eil. 38: ...in Frankreich 1928] (—), sk. 435; Bouts (—), sk. 435; Bouts-rimés [literatūra], sk. 436 [eil. 14—15]; Boutwell (—), sk. 436; Bouvet, 1, 2, 3, (—), sk. 437—438; Bouvet, Jokymas (—), sk. 438; Bouvier, 1, 2, 3 (—), sk. 438; Bouvines (—), sk. 438 [nuo eil. 56, pradedant: Dėl šio laimėjimo...] — 439 [baigiant eil. 3]; Bova (menininkai) (—), sk. 439; Bova Korolevič (—), sk. 439 [nuo eil. 47, pradedant: Tai dar apie XIII a...] — 440 [baigiant eil. 4: ...pasakos vardais; nuo eil. 7, pradedant: Militrisa Kirbitovna...]; Bovarizmas (—), sk. 440; Bovelna (—), sk. 440; Bower (—), sk. 440; Bowerbank (—), sk. 440; Bowes, Jerome (—), sk. 442; Boves (—), sk. 442; Bovet (—), sk. 442; Bovio (—), sk. 442; Bowle (—), sk. 443; Bowles (—), sk. 443; Bowling (—), sk. 443—444; Bowmann [nuo eil. 14, pradedant: 1832—1837 gydytojo...; baigiant eil. 27: ...5 t., ir kt.] (—), sk. 444; Bowring (—), sk. 444—445; Bovšover (—), sk. 445; Boz (—), sk. 445; Bozděch, 1, 2 (—), sk. 445—446; Bozveli (—), sk. 446; Bozzelli (—), sk. 446—447; Božavolė, 1, 2 (—), sk. 447; Bože caria chrani /*M. B-ka*/, sk. 447—448; Bože coś Polskę /*M. B-ka*/, sk. 449—452; Božek (—), sk. 452; Božič (—), sk. 452—453; Božnica (—), sk. 453; Brafmanas (—), sk. 471 [nuo eil. 45, pradedant: ...nuo 1866 gyveno Vilniuje...] — 472; Brainin (—), sk. 484. = LE., 1935. VII. 10., T. IV. Sąs. IV (XL).

6632—6635) Bransoletė (—), sk. 533; Brasletas (—), sk. 538; Braudes (—), sk. 549; Brazilų literatūra (—), sk. 594—596. = LE., 1935. VIII. 12., T. IV. Sąs. V (XLI).

6636—6639) Bridgeport (—), sk. 671 [nuo eil. 46, pradedant: B. lietuviai...] — 672; Briedkriaunis (—), sk. 687—688; Brika(s) (—), sk. 702; Brodziński, 1, 2 /*M. B-ka*/, sk. 746—749. = LE., 1935. VIII. 31., T. IV. Sąs. VI (XLII).

6640—6644) B[rooklyn'o] lietuviai (—), sk. 795 [baigiant eil. 43: ...J. Balkūnas ir kt.] — 796 [pradedant eil. 1: Ir iš viso...; baigiant eil. 23: Šviesa ir kt.; literatūra: eil. 41—43]; Brošė (—), sk. 799; Brückner, 2 Aleksandras /*M. B-ka*/, sk. 815—817; Bruckus, 1 Beras [baigiant sk. 818, eil. 3: ...mokslo institute; nuo eil. 5, pradedant: Jis parūpino...], 2 Julius [baigiant eil. 20: ...Maskvos univ...; nuo eil. 21, pradedant: ...buvo pirmosios...; baigiant eil. 27: ...bendradarbis; nuo eil. 28, pradedant: Po Didž. karo...; baigiant eil. 29: ...revizionistas; nuo eil. 31, pradedant: ...nuo 1924...], 3 Morkus (—), sk. 817—818; Brzozovski, 2 Karolis, 2 [3] Stanislovas; 3 [4] Vincas /*M. B-ka*/, sk. 855—857. = LE., 1935. IX. 27., T. IV. Sąs. VII (XLIII).

6645—6649) Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių /*M. B-ka*/, sk. 906—911; Budko (—), sk. 934; Budrevičius, 1, 2 (—), sk. 937—938; Budriai /*M. B-ka*/, sk. 938—943; Budrio korespondencijos /*M. B-ka*/, sk. 944—946. = LE., 1935. XI. 5., T. IV. Sąs. VIII (XLIV).

6650—6652) Bulhakas, 1 Jonas (—), sk. 1056; Bulharin, Tadas /*M. B-ka*/, sk. 1058—1061; Burding(i)eris (—), sk. 1130. = LE., 1935. XI. 22., T. IV. Sąs. IX (XLV).

6653—6654) Burkus (—), sk. 1157—1158); Cachenez (—), sk. 1260. = LE., 1935. XII. 21., T. IV. Sąs. X (XLVI).

6655) Dėl Vilniui vaduoti sąjungos paskaitų skyrių susirinkimuose. (—). = MVln., 1935. II. 1., Nr. 3 (173), pusl. 70—71.

6656) Lenkai virsta ukrainiečiais. /*J. Duninas Vonsovičius*/. = MVln., 1935. IV. 1., Nr. 7 (177), pusl. 110.

6657) Menas politikos tarnyboje. /*Stebėtojas*/. = MVln., 1935. II. 5. Nr. 3 (173), pusl. 45.

6658) Prisiminus kai kuriuos dalykus. /*Vilniaus Kelmas*/. = MVln., 1935. I. 1—15., Nr. 1—2 (171—172), pusl. 6—7.

6659) Vilniečiai ir klaipėdiečių byla. /*Eksvilnietis*/. = MVln., 1935. IV. 1., Nr. 7 (177), pusl. 100—101.

IV

6660) [Santrauka paskaitos, 1934. XII. 4. skaitytos VVS un-to sk. narių susirinkime]. = MVln., 1935. I. 1—15., Nr. 1—2 (171—172), pusl. 15. (VVS akademinių skyrių ypatingi uždaviniai).

VII

6661) Amerikos lietuvių organizacijos ir spalių 9 d. = MVln., 1934. XI. 1., Nr. 21 (167), pusl. 354—355.
Surinko *M. Biržiška*.

6662) Iš VVSCK. (—). = MVln., 1935. II. 1., Nr. 3 (173), pusl. 47. (VVS skyrių gyvenimas).

VIII

6663) Pareiškimas. = MVln., 1935. IV. 15., Nr. 8 (178), pusl. 114.
Kaunas, 1935. IV. 9.

1936 m.

I

6664) Chicagos lietuviai. Kaunas 1936. VII. 2. 3 + 1 b. pusl. (6 sk.), iliustr. Akc. „Varpo" b-vės sp., Kaune. Atsp. iš „Liet. Enciklopedijos" V tomo 3 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

6665) Chodkevičiai. Kaunas 1936. Virš., 14 + 2 b. pusl. (28 sk.), iliustr. Akc. „Varpo" B-vės sp., Kaune. Atsp. iš „Liet. Enciklopedijos" V tomo 3 sąsiuv. 1936. VII. 2. 24,7×17,4 cm.

6666) Chodzka. Kaunas 1936. Virš., 14 + 2 b. pusl. (28sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" V tomo 3—4 sąsiuvinio 1936. VII. 2 — VII. 21. 24,7×17,4 cm.

6667) Chominskiai. Kaunas 1936. Virš., 6 + 2 nž. pusl. (14 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" V tomo 4 sąsiuvinio 1936. VII. 22. 24,7×17,4 cm.

6668) Čackiai. Kaunas. 1936. X. 31. 3 + 1 nž. pusl. (8 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" V tomo 8 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

6669) Čapskiai. Kaunas, 1936. X. 31. 2 + 2 nž., pusl. (6 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" V tomo 8 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

6670) Čartoriskiai. Kaunas 1936. Virš., 10 + 2 nž. pusl. (22 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" V tomo 8 sąsiuvinio 1936. X. 31. 24,7× 17,4 cm.

6671) Čečeta. Kaunas 1936. X. 31. 3 + 1 nž. pusl. (8 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš Lietuviškosios Enciklopedijos V tomo 8 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

6672) Dabartis. Kaunas 1936. 6 + 2 nž. pusl. (14 sk.), iliustr., „Varpo" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" V tomo 10 sąsiuvinio 1936. XII. 24. 24,7×17,4 cm.

6673) L. A. Capelli. Kaunas 1936. I. 18. 2 pusl. (4 sk.). Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" I tomo 11 sąsiuv. 24,7×17,4 cm.

6674) Na posterunku wileńskim. VI. Z „Dzwonu Litwy", „Nowin Wileńskich", jednodniówek wileńskich i „Głosu Litwy", 1. VII. 21 — 20. I. 22. Wilno, Wydawnictwo „Głosu Litwy", Drukarnia „Švyturys". 1922 [iš tikrųjų, 1936. VI. 30]. 130+2 p. 22,5× 16 cm.

6675) Simanas Dach. Kaunas 1936. XII. 4. 2 pusl. (4 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" V tomo 10 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

II

b

6676) Apie Lenkijos ministerį pirmininką Marijoną Zyndram - Koscialkovskį. = Trm., 1936. V. 16, Nr. 20 (805), pusl. 467—468.

6677—6687) Calamus (nendrė) (—), sk. 1299; Calculus (—), sk. 1303; Ca-

lefactor (—), sk. 1305; Camarade (—), sk. 1326—1327; Canaille (—), sk. 1367; Cantilena (—), sk. 1391; Cantio (—), sk. 1391; Capeller (—), sk. 1397; Capellmeister (—), sk. 1398; Capellus (—), sk. 1398; Capelli, Liudvikas Aloizas /*M. B-ka*/, sk. 1403—1405. = LE., 1936. I. 18., T. IV. Sąs. XI (XLVII).

6688—6696) Capsula (—), sk. 1411; Caput [baigiant eil. 31: ...girdėtas žodis] (—), sk. 1413; Caraffa (žodis) (—), sk. 1419; Carmen (daina) (—), sk. 1448; Carmin (—), sk. 1448; Carnet (—), sk. 1452; Carpe diem (—), sk. 1460; Carré (žodis), 1, 2 (—), sk. 1463; Catalani, 1, 2 (—), sk. 1505—1506. = LE., 1936. II. 21., T. IV. Sąs. XII (XLVIII).

6697—6706) Cederbaum, 1, 2 (—), sk. 12; Cehlynskyj (—), sk. 19; Ceikiniai (—), sk. 19—20; Centralinė Juodžemio Sritis [nuo eil. 37, pradedant: ...sudaryta 1928...; baigiant eil. 42: ... ir Orlo gub.); literatūra: eil. 52—54] (—), sk. 56; Centrolievas (—), sk. 74; Ceprinskaitė (—), sk. 91—92; Chabaneau (—), sk. 128; Chabannes (—), sk. 128; Chabanon (—), sk. 128; Chabarov (—), sk. 128. = LE., 1936. V. 20., T. V. Sąs. I (XLIX).

6707—6907) Chabarovsk [nuo eil. 12, pradedant: Ch. įkurtas...] (—), sk. 129; Chabas, 2, 3 (—), sk. 129; Chaber [nuo eil. 4, pradedant: draugas...] (—), sk. 130; Chabert de Cogolin (—), sk. 130; Chabot, 1, 2 (—), sk. 130; Chabrias (—), sk. 130—131; Chabrier [nuo eil. 21, pradedant: 1888 Sulamite...] (—), sk. 131; Chabrillan (—), sk. 131; Chabrol, 1, 2 (—), sk. 131; Chabrusa (—), sk, 131; Chachanov (—), sk. 132; Chacir (—), sk. 132; Chackevičius (—), sk. 132—133; Chadak (—), sk. 133; Chadži (—), sk. 134; Chądzinskis (—), sk. 134; Chadži Chalfa (—), sk. 134; Chaffanjon (—), sk. 135; Chagas (—), sk. 135; Chagos salynas, sk. 136 [nuo eil. 1, pradedant: Pirmieji kolonistai...]; Chaignet (—), sk. 136; Chaignon (—), sk. 136; Chajes, 1, 2, 3 (—), sk. 136—137; Chajjam [nuo eil. 25, pradedant:... (išl. 1851...] (—), sk. 137; Chailley (—), sk. 137; Chaillot (—), sk. 137—138; Chaillu (—), sk. 138; Chaimas (chaikelis) Indurietis (—), sk. 138; Chaimas Vološinietis (—), sk. 138; Chaîne [nuo eil. 34, pradedant: ...(didžioji grandinė)...] (—), sk. 138; Chakasai (—), sk. 139; Chakasija (—), sk. 140; Chalatas, sk. 141 [nuo eil. 12, pradedant: ... (vok. Schlafrock)...]; Chalatjanc (—), sk. 141; Chaldai [nuo eil. 19, pradedant: ...kariavusi su Asirija...; baigiant eil. 22: ...chalibų vardu; literatūra: eil. 27—28] (—), sk. 142; Chaleckis, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 143—144; Chalgrin [literatūra], sk. 144 [eil. 49—50]; Chalibai (—), sk. 144; Chalkaspidai (—), sk. 145; Challenge (—), sk. 147; Chalmers, 2 [literatūra: eil. 20—21], 3, 4 (—), sk. 148; Chaloupka (—), sk. 149; Chalturin, Steponas (—), sk. 149; Chałubiński (—), sk. 149—150; Chalupa, 1, 2 (—), sk. 150; Chalupa, 1, 2, 3 (—), sk. 150; Chałupka, 1 Petras (—), sk. 150; Chalupný (—), sk. 150—151; Chalvetas (—), sk. 151; Chalveti (—), sk. 151; Chamartin de la Rosa (—), sk. 152; Chamas [nuo eil. 22, pradedant: Slavai, ypač lenkai...] (—), sk. 152; Chambellan [nuo eil. 54, pradedant: ...ja sekant...], sk. 152; Chamberland (—), sk. 153; Chamberlain, 2 Houston Stewart [nuo eil. 52, pradedant: Nacionalsocialistai...; baigiant eil. 56: H. St. Ch. 1927], sk. 154; Chamberlen (—), sk. 154—155; Chambers, 3 Vilimas, 5 Edmundas Kerchever (—), sk. 156; Chambord (pilis) [nuo eil. 53, pradedant: Liudvikas XV...] (—), sk. 156; Chambord, Enrikas [literatūra], sk. 157 [eil. 13—15]; Chambre, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 (—), sk. 157; Chambrun (—), sk. 157; Chameleonas (nukelta prasme) (—), sk. 158; Chamfort (—), sk. 159; Chamier [nuo eil. 47, pradedant: ...taip pat istorijos...] (—), sk. 159; Chamillard (—), sk. 159; Chamilly (—), sk. 160; Chamisso (—), sk. 160—161; Chamorro (čiabuviai) (—), sk. 162; Chamorro Frutos (—), sk. 162; Champ (—), sk. 162; Champagny, 1 [nuo eil. 42, pradedant: 1804—1807 vidaus...], 2 (—), sk. 162; Champaigne, 1, 2 (—), sk. 163; Champeil (—), sk. 164; Champein (—), sk. 164; Champfleury [nuo eil. 37, pradedant: Pradėjęs apsakymėliais...; baigiant eil. 51: ...1883 ir kt.; nuo eil. 54, pradedant: Būdamas Sevres...; baigiant eil. 58: ...céramique 1881] (—), sk. 164; Champier (—), sk. 165; Championnet (—), sk. 165; Champol-

lion, 1 (—), sk. 166; Champsaur (—), sk. 166; Chamrád (—), sk. 167; Chamson (—), sk. 167; Chancellor, Ričardas (—), sk. 168; Chandler, 1, 2 (—), sk. 169; Chandos, Jonas (—), sk. 169; Chandos (titulas) (—), sk. 169; Chandrá (—), sk. 169; Chanenko, sk. 169 [baigiant eil. 35: ...už jo ištekėjo], 170 [literatūra: eil. 19—23]; Changarnier (—), sk. 170; Changez vos dames (—), sk. 170; Chanikin, 1, 2 (—), sk. 171; Chanykov, 2 Jokūbas (—), sk. 171; Channing, 1 Vilimas Ellery [nuo eil. 41, pradedant: 1803—1842 Bostono...; baigiant eil. 48: ...išgarsino ypačiai...] (—), sk. 171; Chansonnette (—), sk. 172; Chant, 1 [nuo eil. 16, pradedant: ...pvz., Ch. civique...; baigiant eil. 18: ...posmų daina] (—), sk. 173; Chantavoine [nuo eil. 45, pradedant: Beethoven...] (—), sk. 173; Chante-Clair (—), sk. 173; Chantecler (—), sk. 173; Chantre (—), sk. 174 [nuo eil. 59, pradedant: Recherches...] — 175; Chantrey [literatūra], sk. 175 [eil. 14—15]; Chanzy [nuo eil. 42, pradedant: ...artilerijos karininkas...] (—), sk. 175; Chapeau (—), sk. 176; Chapelain (—), sk. 176 [nuo eil. 59, pradedant: Boileau ir jo draugai...] — 177; Chapelle (—), sk. 177; Chaperon, 1 Pilypas, 2 Eugenijus (—), sk. 177; Chaplain (—), sk. 177; Chaplin, Karolis (—), sk. 177—178; Chapman, 2 Jokūbas (—), sk. 179; Chappe, 1, 2 (—), sk. 179; Chapra (—), sk. 179; Chaptal [nuo eil. 53, pradedant: 1800—1804 vidaus...] (—), sk. 179; Chara Choto [nuo eil. 38, pradedant: 1908 smulkiau ištyrė...] (—), sk. 180; Charaks (—), sk. 181; Charcot, 1 Jonas (—), sk. 183 [nuo eil. 43, pradedant: 1848 klinikos...; baigiant eil. 46: ...ligoninės ved.; nuo eil. 58, pradedant: 1874 išl....] — 184 [baigiant eil. 6]; Charcot Žemė [nuo eil. 45, pradedant: 1910 atrasta...] (—), sk. 184; Chardin, 1, 2 (—), sk. 184—185; Charente [nuo eil. 34, pradedant: 4 apskr....], sk. 185; Chares, 1 (—), sk. 186; Charette de la Contrie (—), sk. 186; Charikas (—), sk. 188; Chariri [literatūra], sk. 188 [eil. 23]; Charisius (—), sk. 188; Charité (—), sk. 189; Charkevičius, 1, 2, 3 (—), sk. 189—191; Charlampovič, sk. 192 [nuo eil. 13, pradedant: Malorossijskoje vlijanije...]; Charlemagne, 1, 2 (—), sk. 192; Charles, Jokūbas (—), sk. 193; Charleston, 3 (miest.) (—), sk. 194; Charleston (šokis) (—), sk. 194; Charlet (—), sk. 194; Charlety (—), sk. 194; Charlevoix (—), sk. 195; Charlier, 2 Gustavas (—), sk. 195; Charlot (—), sk. 195; Charlotte (miest.) (—), sk. 196; Charlottenburg (—), sk. 196; Charman (—), sk. 196; Charme (—), sk. 196; Charmoy (—), sk. 196—197; Charnay (—), sk. 197; Charpantier, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9 (—), sk. 197, 198; Charras (—), sk. 199; Charrière, 1, 2 (—), sk. 199; Charrin (—), sk. 199; Charszewski (—), sk. 200; Charton, 1, 2 (—), sk. 201; Chartran (—), sk. 201; Chase, 1, 2 (—), sk. 203; Chasidai [nuo eil. 21, pradedant: tą tvarką...], sk. 204; Chasidizmas [literatūra], sk. 205 [nuo eil. 57; pradedant: S. Dubnov...] — 206 [baigiant eil. 3]; Chasles, 2 Viktoras Filaretas [nuo eil. 36, pradedant: Buv. kun. revoliucininko...; baigiant eil. 38: Vokietijoje; nuo eil. 44, pradedant: Voyages d'un...; baigiant eil. 46: ...contemporains 1869], 3 Emilis (—), sk. 206; Chassaignac (—), sk. 206—207; Chasselas (—), sk. 207; Chassériau (—), sk. 207; Chassin (—), sk. 208; Chastanet (—), sk. 208; Chastellain (—), sk. 208; Chaškes (—), sk. 208; Chatain (—), sk. 208; Chateaubriand, sk. 211 [nuo eil. 2, pradedant: ...kur 1875 jam...; baigiant eil. 6: ...générale; literatūra: eil. 9—14]; Chateaubriant [nuo eil. 18, pradedant: ...gavusi prancūzų; baigiant eil. 21: ...du Seigneur] (—), sk. 211; Châteaubriant [nuo eil. 28, pradedant: XI a. čia Castron...] (—), sk. 211; Châteauroux [nuo eil. 44, pradedant: Ch. aps....] (—), sk. 211; Châteauroux, Marija Ona (—), sk. 211; Chatel, 1, 2 [baigiant eil. 36: ...catholique française] (—), sk. 212; Châtelet, Gabrielė Emilija (—), sk. 213; Chatelier (—), sk. 213; Châtellerault (miest.) [nuo eil. 35, pradedant: Ch. aps....] (—), sk. 213; Chatib (—), sk. 214; Chatin (—), sk. 214; Chat-Noir (—), sk. 214; Chatov (—), sk. 214—215; Chatrosse (—), sk. 215; Chattahoochee (—), sk. 215; Chattanooga [nuo eil. 31, pradedant: 1863 XI 22—25...], sk. 215; Chatzidákis (—), sk. 215—216; Chatzopúlos (—), sk. 216; Chaudeau (—), sk. 217; Chaudet (—), sk. 217; Chaudoir (—), sk. 217; Chaudon (—), sk.

217—218; Chaulieu (—), sk. 218; Chaulnes (—), sk. 218; Chaumeix (—), sk. 218; Chaumet (—), sk. 218; Chaumette (—), sk. 218—219; Chaumont-en-Bassigny [nuo eil. 24, pradedant: 1814 III 1 Austrija...] (—), sk. 220; Chaussard (—), sk. 219; Chausseé, Nivelle (—), sk. 219; Chausson (—), sk. 219—220; Chauveau-Lagarde (—), sk. 220—221; Chauvin (—), sk. 221; Chavagnac (—), sk. 221; Chavanne [nuo eil. 13, pradedant: Die Sahara...] (—), sk. Chavannes, 1 Aleksandras (—), sk. 222; Chavée (—), sk. 222; Chavette (—), sk. 223; Chavkin (—), sk. 223; Chavkina (—), sk. 223; Chazanavičius (—), sk. 223—224; Chazer (—), sk. 224; Chef d'oeuvre (—), sk. 226; Cherchez la femme (—), sk. 254. = LE., 1936. VI. 10., T. V. Sąs. II (L).

6908—6948) Cheval (—), sk. 261; Ch[icago's] lietuviai /*M. B-ka*/, sk. 270—273 [baigiant eil. 25: ... ir 2 kompanijos], 273 [nuo eil. 31, pradedant: Per 25 metus...] — 276; Chimera (žurnalas) (—), 287; Chlebowski, 1, 2 (—), sk. 306—307; Chlevinskiai, 1, 2 3 (—), sk. 307—309; Chliebnikov (—), sk. 309; Chłop polski /*M. B-ka*/, sk. 312—313; Chmielevskis, 1 Aleksandras (—), sk. 329—330; Chmielowski, 1, 2 4 [3] (—), sk. 335—336; Chao-Chen (—), sk. 336; Choc (šokis) (—), sk. 336; Choc, Vaclovas (—), sk. 336; Chocano [baigiant eil. 23: ...reiškėjas; nuo eil. 25, pradedant: ...išl. poezijos rinkinius] (—), sk. 336; Chochlovskis (—), sk. 336; Chochól (—), sk. 336; Chocholoušek (—), sk. 336—337; Chocho-Popoloca (—), sk. 337; Chochriakova (—), sk. 337; Chociszewski (—), sk. 337; Choco, 1, 2 (—), sk. 337; Chočokin (—), sk. 337—338; Chodai (—), sk. 338; Chodani (—), sk. 338—339; Chodasevičius, 2 Vladas (—), sk. 339; Chodeckij (—), sk. 340; Chodykiewicz (—), sk. 340—341; Chodin (—), sk. 341; Chodynicki, 1, 2 (—), sk. 341—342; Chodynka (—), sk. 342; Chodkevičiai [nuo eil. 32], 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 /*M. B-ka*/, sk. 342—365; Chodkevičius, Ignas (—), sk. 365; Chodnev (—), sk. 365; Chodorovskyj (—), sk. 365—366; Chodotov (—), sk. 366; Chodov (—) , sk. 366; Chodowiecki, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 366—367; Chodskij (—), sk. 367; Chodzkevičius (—), sk. 367; Chodzież (—), sk. 368; Chodziński (—), sk. 368; Chodzka [nuo eil. 11], 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 [nebaigta] /*M. B-ka*/, sk. 368—384. = LE., 1936. VII. 2., T. V. Sąs. III (LI).

6949—7042) Chodzka, 11 [pabaiga], 12, 13, 14 /*M. B-ka*/, sk. 385—391; Chodža-Bakyrhan (—), sk. 391; Chodžajev (—), sk. 391; Chodžent (—), sk. 391—392; Chodžos - Džambazo (—), sk. 392; Choerilos, 1, 2, 3 (—), sk. 392; Chofroes, 1, 2 (—), sk. 392; Choi (—), sk. 392; Chojecki, 1, 2 (—), sk. 392—393; Chojna (—), sk. 393; Choinackij (—), sk. 393; Chojnice (—), sk. 393; Chojnovski, 2 Petras (—), sk. 393—394; Choiński-Jeske, Teodoras (—), sk. 394; Choiseul, 1, 2, 3 (—), sk. 394—395; Choisy, 1, 2 (—), sk. 396; Choisy-le-Roi (—), sk. 396; Choisnin (—), sk. 396; Choke-bore (—), sk. 396—397; Chokier (—), sk. 397; Chol (—), sk. 397; Choleva, 1, 2 (—), sk. 401—402; Cholevius (—), sk. 402; Choli (—), sk. 402; Choliac (—), sk. 402; Cholijambas (—), sk. 402; Cholmeč (—), sk. 403; Cholmskaja (—), sk. 403; Cholmskiai, 1, 2 (—), sk. 403—404; Cholmščina (—), sk. 404—405; Cholnoky [nuo eil. 34, pradedant: Vengrų kalba...] (—), sk. 405; Cholodkovskij (—), sk. 405—406; Cholodnyj (—), sk. 406; Chołoniewski, 1, 2 (—), sk. 406; Cholopeniči (—), sk. 406; Choluj (—), sk. 407; Chomel (—), sk. 408; Chomętowski (—), sk. 408; Chomiakov, 1, 2 (—), sk. 408—409; Chominskiai [nuo eil. 47], 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 (—), sk. 409—418; Chomútov [nuo eil. 14, pradedant: 1252 dovanotas...], sk. 419; Chondemir (—), sk. 419; Choni (—), sk. 420; Chonskis, 1, 2, 3 (—), sk. 421—422; Chonsu [baigiant eil. 11: ...buvo Karnake] (—), sk. 422; Chontales (—), sk. 422; Chop (—), sk. 422; Chopart (—), sk. 422; Choper [baigiant eil. 14: ...bet nenaudojama] (—), sk. 423; Chopi (—), sk. 423; Chopin, 1, 2 (—), sk. 423; Chopin, Fridrikas, sk. 423 [nuo eil. 40, pradedant: ...(tikriau, kilęs...; baigiant eil. 46: ...dėmesį], 424 [nuo eil. 8, pradedant: Stuttgarde gavęs žinią...; baigiant eil. 10: ...A-mol ir D-mol; nuo eil. 35, pradedant: Paryžiuje pastatyta...; baigiant eil. 38:

...Varšuvoje 1926; nuo eil. 39; pradedant: Romantikas...], 425 [baigiant eil. 3: tik fortepijonu; literatūra: eil. 21—31]; chorezm (—), sk. 430—431; Choridzontai (—), sk. 431; Chorier (—), sk. 431; Chorin (—), sk. 431; Choris (—), sk. 433; Choriv (—), sk. 433—434; Chorlupai (—), sk. 434; Chorma (—), sk. 434; Choro (—), sk. 434; Chorog (—), sk. 434; Chorol, 1 (—), sk. 434; Choromański, 1, 2, 3 (—), sk. 434—435; Choron (—), sk. 435; Chorošča (—), sk. 435—436; Choroševskis (—), sk. 436; Chortica (—), sk. 437; Chorton (—), sk. 437; Chorvat, 1, 2 (—), sk. 437; Chorvatų literatūra (—), sk. 441—445; Chorzów (—), sk. 445; Chosen (—), sk. 446; Choshu (—), sk. 446; Chota Nágpur (—), sk. 446; Chotaš (—), sk. 446; Chotěbuz (—), sk. 446; Chotek, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 446—447; Chotin (—), sk. 447—448; Chotkowski (—), sk. 448; Chouans (—), sk. 448; Chovanskiai [nuo sk. 448, eil. 41], 1, 2, 3 (—), sk. 448—450; Chozrau (—), sk. 450; Chozrev (—), sk. 450; Chram (—), sk. 450; Cy (—), sk. 505; C. i. (—), sk. 505; Ciaconus (—), sk. 505; Cialdini (—), sk. 505—506; Ciamciam (—), sk. 506; Ciampi, 1, 2, 3 (—), sk. 506; Ciampoli (—), sk. 507; Cyaneae insulae (—), sk. 508—509; Cyaneė (—), sk. 509; Ciapinski — Amelianovič (—), sk. 512 [nebaigta]. = LE., 1936. VII. 22., T. V. Sąs. IV (LII).

7043—7161) Ciapinski — Amelianovič (—), sk. 513 [pabaiga]; Ciapinskis (—), sk. 513; Cibao (—), sk. 514; Cibavos (—), sk. 514; Cibber, 1 Colley [nuo eil. 30, pradedant: Jo geriausios...], 2, 3 (—), sk. 514; Cibdareal (—), sk. 514; Cibė (—), sk. 514; Cybichowski (—), sk. 515; Cibikalnis (—), sk. 515; Cibikas (—), sk. 516; Cibo (—), sk. 516; Cibola (—), sk. 516; Cibrario (—), sk. 516—517; Cibukas, 1, 2 (—), sk. 517; Cibulė (—), sk. 517; Cibulskiai, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 517—518; Cicėnai [nuo eil. 16], 1, 2, 4, 5 (—), sk. 519, 520; Cicero (miest.) (—), sk. 520 [nuo eil. 54, pradedant: 1915 C. lietuvių...] — 521; Cicero (raidės) (—), sk. 521; Cichisdziri [nuo eil. 17, pradedant: Vidurinė metų...], sk. 522; Cichocki (—), sk. 522; Cichowski, 1, 2 (—), sk. 522—523; Cicianovai [baigiant eil. 22: ...C. proanūkis; nuo eil. 41, pradedant: Už savo žygius...; baigiant eil. 52: ...Lenkijos puolimo; nuo eil. 57, pradedant: 1806 padaręs žygį...] (—), sk. 523; Cicihar (—), sk. 524; Cicilikas (—), sk. 524; Cicisbeo (—), sk. 524—525; Cyciura (—), sk. 525; Cyclecar (—), sk. 526; Cicognara (—), sk. 526; Cidade (—), sk. 527; Cidaris (—), sk. 528; Cide (—), sk. 528; Cidevants (—), sk. 528; Ciechanów [nuo eil. 38, pradedant: ...1353 bžn....] (—), sk. 528; Ciechanoviec (—), sk. 528; Ciechanovieckis (—), sk. 529; Ciechanovskis, 1, 2 (—), sk. 529; Ciechocinek (—), sk. 529; Ciecierskis (—), sk. 529—530; Ciecišev skis, 1, 2, 3 (—), sk. 530—531; Cieco de Farrara (—), sk. 531; Ciecorius (—), sk. 531; Ciekliński (—), sk. 531; Ciemnogród (—), sk. 532; Cienfuegos, 1, 2 (—), sk. 533; Cienkowski [literatūra], sk. 533—534; Ciepliakas [baigiant eil. 19: ...administratorius; nuo eil. 21, pradedant: 1920 suimtas...; baigiant eil. 23: ...pasmerktas mirti; nuo eil. 27, pradedant: ...paskiau lenkų...] (—), sk. 534; Ciesielczuk (—), sk. 535; Cieszyn (—), sk. 535—536; Cieszkowski (—), sk. 536; Ciferblatas (—), sk. 536; Cigala (—), sk. 537; Cigale (draugija) (—), sk. 537; Cigale, Matas (—), sk. 537; Cyganerja warszawska (—), sk. 537; Cyganov (—), sk. 537; Cigler (—), sk. 539; Cygnäus, 1, 2 (—), sk. 539—540; Cignorius (—), sk. 540; Cygnus (—), sk. 541; Ciguayos (—), sk. 541; Cihuacohuatl (—), sk. 541—542; Cijūnėlis (—), sk. 542; Cikladai (—), sk. 543—544; Ciklas, 3 Geografijoje (—), sk. 545; Cikler (—), sk. 547; Ciklikai (—), sk. 547—548; Ciklistas (—), sk. 549; Ciklopai (—), sk. 555—556; Cilang (—), sk. 558; Cilicia (—), sk. 561; Cilinderis, 2 (—), sk. 561; Cilli (—), sk. 562 [nuo eil. 50, pradedant: ...tik IX a. tebuvo...] — 563; Cylma (—), sk. 563; Cim (—), sk. 563; Cima (Alpių virš.) (—), sk. 563; Cimakavas (—), sk. 564; Cimarosto (—), sk. 565; Cimarron (—), sk. 565; Cimarrones, 1, 2 (—), sk. 565; Cymbarka (—), sk. 566; Cimbolai, 1, 3 (—), sk. 566, 567; Cimbolas (—), sk. 568; Cimburka, 1, 2 (—), sk. 568; Cimento (—), sk. 568; Cimerninkas (—), sk. 568—569; Cimkavičiai (—), sk. 569; Cimmerman, 1, 2, 3 (—), sk. 569—570; Cimone, 2 (—), sk. 572; Cimperman (—), sk. 572; Cinakaktis

(—), sk. 573; Cinciała (—), sk. 574; Cincinnati [nuo eil. 33, pradedant: ... savo pirmykštę...; baigiant eil. 35: ...ir San Franciscui; nuo eil. 41, pradedant: Ist. 1789...] (—), sk. 574; Cincinaty society (—), sk. 574; Cincinnatian (—), sk. 574; Cincinnatus (—), sk. 574—575; Cincius, 1, 2 (—), sk. 575; Cindikai (—), sk. 575; Cinerarium, 1, 2 (—), sk. 576; Cinger, 2 Mikalojus (—), sk. 576—577; Cingulingu, 1, 2 (—), sk. 577; Cini (—), sk. 577—578; Cinikai (—), sk. 578; Cynk (—), sk. 579; Cinna, 1, 2 (—), sk. 583; Cino da Pistoia (—), sk. 583—584; Cinq Codes (—), sk. 584; Cinq-Mars (—), sk. 584; Cinque Ports (—), sk. 585; Cynthia (—), sk. 585; Cintra [nuo eil. 33, pradedant: 1808 VIII 22 prancūzų...] (—), sk. 585; Cioccia (—), sk. 586; Ciołek, 1, 2, 3 (—), sk. 586—587; Ciolkovskij (—), sk. 587—588; Cionas (—), sk. 588—589; Cipriani, 1, 2 (—), sk. 592; Cisiojanus [literatūra, baigiant eil. 32: ...polska 1918 p. 172—177], sk. 611; Citara (—), sk. 619; Citra (—), sk. 621; Citron (—), sk. 625. = LE., 1936. VII. 30., T. V. Sąs. V (LIII).

7162—7166) Civinskis, 1, 2 (—), sk. 641—643; Clairin (—), sk. 647; Clapisson (—), sk. 651; Clarac (—), sk. 651—652; Cleveland (—), sk. 672 [nuo eil. 15, pradedant: C. pirmieji lietuviai...] — 674. = LE., 1936. VIII. 8., T. V. Sąs. VI (LIV).

7167—7169) Couder (—), sk. 823—824; Croiset, 1, 2 (—), sk. 862; Cukerman (—), sk. 881. = LE., 1936. IX. 16, T. V. Sąs. VII (LV).

7170—7316) Cunzer (—), sk. 903; Czachórski (—), sk. 924 [nuo eil. 2, pradedant: ...kuriame jis gyveno...]; Czachowski, 1, 2 (—), sk. 924—925; Czajkowski, 1, 2, 3 (—), sk. 925—927; Czako (—), sk. 927; Czapek (—), sk. 927; Czapiński, 1, 2 (—), sk. 927—928; Czaplicka [nuo eil. 19, pradedant: 1919 lankėsi...; baigiant eil. 21: ...bendradarbė], sk. 928; Czaplicki, 1, 2 (—), sk. 928; Czaradzki (—), sk. 928; Czarliński (—), sk. 928; Czarny (—), sk. 929; Czarniecki, 1, 2 (—), sk. 929—930; Czarny Staw (—), sk. 930; Czarnków (—), sk. 930; Czarnkowa, 1, 2 (—), sk. 930; Czarnkowski (—), sk. 930—931; Czarnolas (—), sk. 931; Czarnowski, 1, 2, 3 (—), sk. 931; Czartak (—), sk. 931—932; Czas (—), sk. 932; Czaty (—), sk. 932; Czerwony sztandar (—), sk. 935; Čaadajev (—), sk. 937—938; Čaban (—), sk. 938; Čabaraška (—), sk. 939; Čabrinović (—), sk. 939; Čackiai [nuo sk. 939, eil. 17], 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 (—), sk. 939—945; Čackij (—), sk. 945; Čačak [nuo eil. 56, pradedant: 1806, 1809...] (—), sk. 945; Čačikov (—), sk. 945—946; Čačković (—), sk. 946; Čad [baigiant eil. 12: ...vok. Tschad)], 1 [nuo eil. 22, pradedant: ...su 100 salų...; baigiant eil. 25: ...Dacos giminių; nuo eil. 29, pradedant: Beveik visas...; baigiant eil. 33], 2 [tik literatūra [eil. 56], sk. 946; Čada, 1, 2 (—), sk. 946—947; Čadca [nuo eil. 9, pradedant: Č. sritis...] (—), sk. 947; Čadobec (—), sk. 947; Čadra [nuo eil. 26, pradedant: Persais...] (—), sk. 947 [baigiant eil. 35]; Čagan, 1, 2, 3 (—), sk. 947; Čagarai [nuo eil. 46, pradedant: 1867 drauge...) (—), sk. 947; Čagatajai (—), sk. 947 [nuo eil. 54, pradedant: Č. kalba...] — 948; Čagda (—), sk. 948; Čagin, 1 Mikalojus, sk. 948 [nuo eil. 34, pradedant: 1848—1851 tarnavo...; baigiant eil. 47: ...A. Rezanovo; nuo eil. 55, pradedant: Aršus muravjovininkas...] — 949 [baigiant eil. 2], 2 Teodoras [tik literatūra], sk. 949 [eil. 14—15]; Čahar (—), sk. 949; Čaharai (giminė) (—), sk. 949—950; Čaharai (pievos) (—), sk. 950; Čaja, 1, 2 (—), sk. 950; Čajevskis (—), sk. 950; Čaika (—), sk. 950; Čaikašai (—), sk. 950—951; Čaikivškyj (—), sk. 951; Čaikovcai (—), sk. 951; Čaikovskiai (—), sk. 951; Čaikovskij, 3 Mikalojus (—), sk. 953; Čaikovskis (—), sk. 953; Čaima (—), sk. 953; Čaka (galv. dangalas) (—), sk. 954; Čakavčai (—), sk. 954; Čaki (—), sk. 954; Čakmaktyn-kul (—), sk. 954; Čakonai (—), sk. 954; Čakra (ginklas) (—), sk. 955; Čakra, Emilis (—), sk. 955; Čala (—), sk. 956; Čalbyš (—), sk. 956; Čalyj (—), sk. 956—957; Čalkar, 1, 2, 3 (—), sk. 957; Čalma (—), sk. 957; Čamalaliai (—), sk. 957; Čamara (—), sk. 957; Čamba, 1, 2, 3 (—), sk. 958; Čambel (—), sk. 958; Čambezi (—), sk. 958; Čamčian (—), sk. 958; Čamdžija (—), sk. 958; Čamurgan (—), sk. 958; Čanakja (—), sk. 958—959; Čanak Kale (—), sk. 959; Čandalia (—), sk. 959; Čandik (—), sk. 959; Čando (—), sk. 959;

Čang, 1, 2 (—), sk. 959; Čang Či-tung (—), sk. 959—960; Čang-čou, 1, 2 (—), sk. 960; Čang-čun (—), sk. 960; Čang-kjen (—), sk. 960; Čango (—), sk. 960; Čani-bek (—), sk. 961; Čankaišek (—), sk. 961 [baigiant eil. 39: ...kuomintang, ž.)]; Čansolinas [nuo eil. 2, pradedant: Neturtingas...; baigiant eil. 7: ...prieš rusus] (—), sk. 962; Čantorie (—), sk. 962; Čao-hien (—), sk. 962; Čao-tong-fu (—), sk. 962; Čapajev, Vosylius [nuo eil. 36, pradedant: 1917 bolševikas...; baigiant eil. 38: ...vadas; nuo eil. 40, pradedant: Apsuptas kazokų...; baigiant eil. 44: ...jam paminklas] (—), sk. 962; Čapajev [nuo eil. 53, pradedant: įkurtas XVII a....] (—), sk. 962; Čapčači (—), sk. 963; Čapek, 1 Jonas, 2 Juozas [nuo eil. 29, pradedant: Literatūroje pasireiškė...; baigiant eil. 40: ...Karoliu Č. (ž)], 3 Karolis [sk. 963, nuo eil. 44, pradedant: ... ir draugе...; baigiant eil. 50: ...ir apysakas; sk. 964; nuo eil. 2, pradedant: ...daugelio kraštų...; baigiant eil. 6: ...stvořitel 1927], 4 Karolis Matas [nuo eil. 11, pradedant: Kilęs iš chodų...; baigiant eil. 23: ...mstitel 1908] (—), sk. 963, 964; Čapinskis (—), sk. 964; Čaplicai, 1, 2, 3, 4 [sk. 965, baigiant eil. 42: ...išvyko į Rusiją; literatūra: eil. 59—61], 5 (—), sk. 964—965, 965—966; Čaplickis (—), sk. 966; Čaplikas, 1 Juozas (—), sk. 966—967; Čaplinskis, 1 Stanislovas (—), sk. 967; Čaplovič (—), sk. 967; Čapskiai [nuo eil. 55], 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 (—), sk. 967—973; Čardžuj, 1 (—), sk. 973; Čardžujo tiltas (—), sk. 973—974; Čarek (—), sk. 974; Čarykov (—), sk. 974; Čaryš (—), sk. 974; Čarka (—), sk. 974; Čarkovskis, 1, 2 (—), sk. 974—975; Čarlinskis (—), sk. 975; Čarneckaitė - Birutavičienė (—), sk. 975—976; Čarnećkyj (—), sk. 976; Čarneckis, 1, 2 (—), sk. 976; Čarnevskis (—), sk. 977; Čarnyš (—), sk. 977—978; Čarnockiai, 1 [literatūra], sk. 980 [eil. 53—55], 2 [baigiant eil. 27: ...Tygodnik Polski 1898—1899)] (—), sk. 981; Čarnockis, Steponas (—), sk. 981; Čarnohora (—), sk. 981; Čarnolusskij (—), sk. 981—982; Čarot (—), sk. 982—983; Čarskaja [baigiant eil. 26: ...Vlasovskaja ir kt.] (—), sk. 983; Čaršangu (—), sk. 983; Čart (—), sk. 983; Čartoryisk (—), sk. 985; Čartoriskiai [nuo sk. 985, eil. 57], 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 [baigiant sk. 996, eil. 26], 13, 14, 15, 16, 17, 18 /*M. B-ka*/, sk. 985—996, 997—1006; Čartoriskių muziejus, 1, 2 (—), sk. 1006—1007; Čarušin (—), sk. 1007; Časlavskij (—), sk. 1007—1008; Časopis (—), sk. 1008; Časov Jar (—), sk. 1008; Častuška [nuo eil. 24, pradedant: Kai kas Č. pradžią...; baigiant eil. 34: ...dainuškomis; nuo eil. 35, pradedant: B. Rozenfeld...; baigiant eil. 42] (—), sk. 1008; Čašnikai (—), sk. 1008 [baigiant eil. 56: ...vietovės], 1009 [nuo eil. 15, pradedant: 1812 X 31...]; Čataldža [nuo eil. 22, pradedant: Č. vilajete...] (—), sk. 1009; Čaterdži (—), sk. 1009; Čatkaltau (—), sk. 1010; Čaun, 1, 2 (—), sk. 1010; Čausai (—), sk. 1010; Čauš, 1, 2 (—), sk. 1010; Čavain (—), sk. 1010—1001; Čavčavadze, 1 Gersevanas [baigiant eil. 15: ...politikas], 3 Elijas [nuo eil. 56, pradedant: ...Kutaiso gub....] (—), sk. 1011, 1011—1012; Čcheidze [nuo eil. 28, pradedant: Kilęs iš valstiečių...; baigiant eil. 35: ...publicistas Tiflise] (—), sk. 1012; Čchenkeli (—), sk. 1012; Čechanavičius, Antanas (—), sk. 1015—1016; Čechov, Antanas /*M. B-ka*/, sk. 1017—1019 [baigiant eil. 61: ...Leningrade], 1020 [literatūra: eil. 24—35]; A. Č[echovo] broliai (—), sk. 1020 [eil. 36—58]; Čečeta, 1 Jonas [nebaigta], sk. 1024. = LE., 1936. X. 31., T. V. Sąs. VIII (LVI).

7317—7320) Čečeta, 1 Jonas [pabaiga] /*M. B-ka*/, sk. 1025—1030; Čečeta, 2 Otonas (—), sk. 1030—1031; Čekų literatūra (—), sk. 1049—1056; Česká Skalice (—), sk. 1127; Český Dub (—), sk. 1127. = LE., 1936. XI. 21., T. V. Sąs. IX (LVII).

7321—7350) D. d [baigiant eil. 6: ...500 (D); nuo eil. 8, pradedant: ...teisininkams...; baigiant eil. 20: ...decigramas; nuo eil. 25, pradedant: korektūroje...; baigiant eil. 28: ...sausio mėn. 1 d.] (—), sk. 1243; d. a. (—), sk. 1243; Daae (—), sk. 1244; Daalder (—), sk. 1244; Dab (—), sk. 1244; Daba (medv. rūšis) (—), sk. 1244; Dabagatui (—), sk. 1244; Daban (—), sk. 1244; Dabar (laikraštis) (—), sk. 1244—1245; Dabar (dabor) (—), sk. 1245; Dabar, 1, 2, 3 (—), sk. 1245; Dabartis, 1 /*M. B-ka*/, sk. 1245

—1254; Dabassatu (—), sk. 1254; Dabelow (—), sk. 1254; D'Abernon (—), sk. 1254; Dąbie (—), sk. 1254—1255; Dabikinė, 1, 3 [nuo eil. 32, pradedant: ...dabar...], 4 (—), sk. 1256; Dabikinės pušynas (—), sk. 1256 [nuo eil. 58, pradedant: 1863 VI 10/22] — 1257; Dabistan (—), sk. 1257; Dabiša, 1, 2, (—), sk. 1257—1258; Dąbkowski (—), sk. 1258; Dabormida (—), sk. 1260; Dabraulėnai (—), sk. 1260; Dabrila, 1 Matas [nuo eil. 35: Kilęs iš sulenkintos...], 2 Jurgis (—), sk. 1261—1262; Dąbrowa (ąžuolynas) (—), sk. 1263; Dąbrowa, 1, 2, 3 (—), sk. 1263; Dąbrowa Górnicza [nuo eil. 44, pradedant: 1796 pradėjo...] (—), sk. 1263; Dąbrówka, 1, 2 (—), sk. 1263; Dąbrówka (karalienė) (—), sk. 1263—1264; Dąbrowolska (—), sk. 1264; Dąbrowska, Marija (—), sk. 1264; Dąbrowski, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 (—), sk. 1264—1269; Dąbrowskie Zagłębie (—), sk. 1269; Dąbski, 1, 2 (—), sk. 1269—1270; Dabusuntuz (—), sk. 1270—1271; Dabušis (—), sk. 1271; Dabužis (—), sk. 1272 [baigiant eil. 43: ...Viltyje; nuo eil. 45, pradedant: Atskirai išsp....; baigiant eil. 47: 1906; nuo eil. 54, pradedant: 1911 Kauno kalėjimo...] — 1273 [baigiant eil. 12: ...Mažeikių kleb....]; Dacanai (—), sk. 1273; Da capo (—), sk. 1273; Daçaratha (—), sk. 1273; Dach, Simanas /*M. B-ka*/, sk. 1273—1277; Dacha (—), sk. 1277; Dachadajev (—), sk. 1277; Dachel [literatūra], sk. 1277 [eil. 59]; Dacheux (—), sk. 1277; Daciano (—), sk. 1278; Dacier, 1, 2 (—), sk. 1278; Dacino (—), sk. 1278—1279; Dacke (—), sk. 1279; Da Costa, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1279; Dacqué, sk. 1280 [nuo eil. 22, pradedant: Vom Sinn...]. = LE., 1936. XII. 4., T. V. Sąs. X (LVIII).

7351) Laiškas iš Vilniaus. /*Nemalonus klausytojas*/. = LA., 1936: I. 18., Nr. 27 (2642); I. 20., Nr. 29 (2644).

7352) Pasiaiškinimas saviesiems. = MVln., 1936. II. 15., Nr. 3—4 (197—198), pusl. 34.

1936. II. 11.

7353) Vilniaus kryžiai. = MVln., 1936. XI. 15., Nr. 22 (216), pusl. 363—364.

V

7354) Ukrainietė revoliucininkė.= MVln., 1936 gruodžio mėn., Nr. 24 (218), pusl. 420.

M. Biržiškos išversta.

VI

7355) Apie Margirio žygio poemą. = L. Kondratavičius: Márgis. Išvertė ir eiliuotą įžangą parašė Antanas Valaitis. Kaunas, 1936 m., pusl. 5—19.

1937 m.

I

7356) Dainologija. Kaunas, 1937. 3+1 p. (8 sk.). Akc. b-vės „Varpas" sp., Kaune. Atspausta iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" V tomo 11 sąsiuvinio 1937. I. 9. 24,7×17,4 cm.

7357) Daukantas Simanas. Kaunas 1937. Virš., 11+1 nž. pusl. (24 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" VI tomo 2 sąsiuvinio 1937. IV. 10. 24,7×17,4 cm.

7358) Didysis Vilniaus Seimas. Kaunas 1937. Virš., 7+1 nž. pusl. (16 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" VI tomo 6 sąsiuvinio 1937. VII. 30. 24,7×17,4 cm.

7359) Didžiuliai. Kaunas 1937. Virš., 11+1 nž. pusl. (24 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" VI tomo 6 sąsiuvinio 1937. VII. 20. 24,7×17,4 cm.

7360) E. J. Daukša. Kaunas 1937. IV. 10. 1+1 b. pusl. (2 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atsp. iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" VI tomo 2 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

7361) J. A. Domaševičius. Kaunas 1937. X. 23. 3 + 1 b. pusl. (8 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atspausta iš „Lietuviškosios Enciklopedijos" VI t. 10 sąsiuv. 24,7× 17,4 cm.

II

b

7362—7481) Dača, 1, 2 (—), sk. 1281; Dačice (—), sk. 1281; Dačický z Heslova (—), sk. 1281; Dačin-Šukur (—), sk. 1281—1282; Dadabhai Nao-

rozji (—), sk. 1282; Dadaizmas [literatūra], sk. 1284 [nuo eil. 2, pradedant: A. Breton...]; Dadaohui (—), sk. 1284; Dadau (—), sk. 1284; Daddi (—), sk. 1284; Dadiani (—), sk. 1284 [nuo eil. 36, pradedant: XIII a. pradžioje...] — 1285; Dadiaš (—), sk. 1285; Dádu (—), sk. 1285; Daduchos (—), sk. 1285; Daems (—), sk. 1285; Daendels (—), sk. 1285—1286; Daendliker (—), sk. 1286; Daenell (—), sk. 1286; Daeva (—), sk. 1286; Dafnė (undinė) (—), sk. 1286; Dafneforijos (—), sk. 1286; Dafni (—), sk. 1286; Dafnis (—), sk. 1287; Dafnomantija (—), sk. 1287; Dag, 1, 2 (—), sk. 1288; Daga (—), sk. 1288; Dagabija (—), sk. 1288; Dagana (—), sk. 1288; Dagasa (—), sk. 1288; Dagda, 1, 2 (—), sk. 1289; Dagenham (—), sk. 1289; Dagestanas (—), sk. 1290 [nuo eil. 28, pradedant: Chasavjurto...] — 1291 [baigiant eil. 14: ...83 kalbomis], 1291 [nuo eil. 16, pradedant: ...(Derbent) 25.000 gyv....] — 1292; Dagestano kalnėnų kalbos (—), sk. 1292—1293 [baigiant eil. 4: ...tatų (ž. Dagestanas); literatūra: eil. 28—35]; Dagienė - Meisnerytė (—), sk. 1293—1294; Dagilis (Dogiel), Stanislovas (—), sk. 1298 [nuo eil. 3, pradedant: Be to, išsp....; baigiant eil. 14: ...szkołach; literatūra: nuo eil. 16, pradedant: F. M. S....]; Dagys, 2, 3 (—), sk. 1299—1301; Dagys, Antanas (—), sk. 1301; Da-gyvas (—), sk. 1301; Dagmara, 1, 2 (—), sk. 1302; Dagnan (—), sk. 1302; Dagnan - Bouveret (—), sk. 1302; Dagnaux (—), sk. 1302—1303; Dago (—), sk. 1303; Dagoba (—), sk. 1303; Dagobertas, 1, 2, 3 (—), sk. 1303; Dagoumer (—), sk. 1303—1304; Dagron (—), sk. 1304; Daguerre (—), sk. 1304—1305; Daguet (—), sk. 1305; Dahabíje (—), sk. 1305; Dahalak (—), sk. 1305; Dahl, 1, 2 [nuo eil. 54, pradedant: 1836—1837 išl.: baigiant eil. 59], 3, 4, 5, 6, 7, 8 (—), sk. 1305, 1305—1306; Dahlberg (—), sk. 1306; Dahlen, Engelbertas (—), sk. 1307; Dahlen, Kazimieras (—), sk. 1307—1308; Dahlgren, 2, 3, 4 (—), sk. 1308—1309; Dahlke (—), sk. 1309; Dahlmann, 1, 2 [sk. 1310, nuo eil. 13, pradedant: Išsp. Die Sprachkunkunde...] (—), sk. 1309—1310; Dahme, 1, 2 (—), sk. 1310; Dahms (—), sk. 1310; Dahn (—), sk. 1310—1311; Dahomėja (—), sk. 1312 [nuo eil. 29, pradedant: XVII a. pradžioje...] — 1313; Day [literatūra], sk. 1313 [eil. 54]; Dajakai (—), sk. 1313—1315; Dajananda Sarasvati (—), sk. 1315; Dajan-han (—), sk. 1315; Dayârâm (—), sk. 1315; Daibun (—), sk. 1315; Daibutsu (—), sk. 1315—1316; Dajches, 1, 2, 3 (—), sk. 1316; Dai-Čuan-Sian (—), sk. 1316; Daigo Tenno (—), sk. 1318; Dayka (—), sk. 1319; Daikoku (—), sk. 1319; Dailė (—), sk. 1323; Dail Eireann (—), sk. 1323; Daily, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 1323—1324; Dailydai, 1 [nuo eil. 35, pradedant: (1904 buvo 119—I...], 2, 3, 4, 5 (—), sk. 1324; Dailidava, 1, 2, 3 (—), sk. 1324—1325; Dailidė (—), sk. 1325 [nuo eil. 27, pradedant: Maž. Lietuvoje...] — 1326; Dailidė, 1, 2, 4, 6 (—), sk. 1326—1327, 1327—1328; Dailidė (knyga) (—), sk. 1329; Dailidėnai, 1, 2, 3 (—), sk. 1329; Dailidiškiai, 2 [nuo eil. 23, pradedant: (1904, pasak...], 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1329; Dailydukas (—), sk. 1329; Dailydžiai, 2, 3, 4 (—), sk. 1329—1330; Dailidžionys (—), sk. 1330; Daililia (—), sk. 1330; Daillé (—), sk. 1330; Daimiel (—), sk. 1331; Daimio (—), sk. 1331; Daimonion [baigiant eil. 13: ...svarbų nutarės; nuo eil. 15, pradedant: Apie D. rašė...] (—), sk. 1332; Dainaičiai (—), sk. 1336; Dainava, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 (—), sk. 1338—1339; Dainava (žurnalas) (—), sk. 1340; Dainava Didžioji [parašyta kartu su Vacl. Biržiška] (—), sk. 1340; Dainava Mažoji [parašyta kartu su Vacl. Biržiška] (—), sk. 1340; Dainava Naujoji [parašyta kartu su Vacl. Biržiška] (—), sk. 1340; Dainava Senoji [parašyta kartu su Vacl. Biržiška] (—), sk. 1340; Dainavėlė, 1, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1340; Dainavos krašto liaudies dainos (—), sk. 1341; Dainavos šalies senų žmonių padavimai (—), sk. 1341; Dainiena (—), sk. 1342; Dainikiai (—), sk. 1342; Dainininkų draugijos (—), sk. 1342—1343; Dainiškiai, 3, 4 (—), sk. 1343; Dainko (—), sk. 1343; Dainologija /M. B-ka/, sk. 1343—1350; Dainoriai, 2 (—), sk. 1350; Dainos draugija (—), sk. 1350—1353; Dainos metrika (—), sk. 1353—1354; Dainov (—), sk. 1354; Dainų balsai (—), sk.

1354; Dainų kodifikacija (—), sk. 1354—1355; Dainuška [baigiant eil. 20: ...tabalainė); nuo eil. 31, pradedant: rus. častuška...; baigiant eil. 37: ...pritariančios dainelės; nuo eil. 48, pradedant: A. R. Niemio...; literatūra: eil. 52—58] (—), sk. 1355; Dainų šventės (—), sk. 1355—1358; Daira (—), sk. 1359; Dairi (—), sk. 1359; Daiva (—), sk. 1360; Dambrauskienė (—), sk. 1404—1405; Dambrauskis, 1, 2, 7 (—), sk. 1405, 1406. = LE., 1937. I. 9., T. V. Sąs. XI (LIX).

7482—7485) Dancigas, 1 Abromas, 2 Izaokas (—), sk. 1423; Danų literatūra [parašyta kartu su J. Baldausku] (—), sk. 1474—1479; Danska (—), sk. 1490; Darbai ir dienos, 1, 2 (—), sk. 1508. = LE., 1937. II. 3., T. V. Sąs. XII (LX).

7486—7488) Daubarai (šeima) (—), sk. 72; Daubiškiai, 1 [nuo eil. 18, pradedant: D. dvaras priklausė...], sk. 74; Daugėliškio valsčius (—), sk. 88 [nuo eil. 17, pradedant: D. par. turėjo...] — 89; Daugirdas, 5, 6, 7 (—), sk. 104—105. = LE., 1937. III. 10., T. VI. Sąs. I (LXI).

7489—7491) Daukantas, Simanas /*M. B-kal*, sk. 137—156; Daukša, 4 Edvardas Jokūbas (—), sk. 166—167; Dažbog (—), sk. 220. = LE., 1937. IV. 10., T. VI. Sąs. II (LXII).

7492—7494) Deibelytė (—), sk. 306—307; Deiches, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 308; Dekalb (—), sk. 326. = LE., 1937. V. 4., T. VI. Sąs. III (LXIII).

7495) Dembo, 1, 2 (—), sk. 398—399. = LE., 1937. VI. 7., T. VI. Sąs. IV (LXIV).

7496—7673) Detroit (—), sk. 525 [nuo eil. 19, pradedant: Pirmutinis lietuvis...] — 526 [baigiant eil. 13]; d. h. (—), sk. 562; Dhak (—), sk. 562; Dhammapada (—), sk. 562—563; Dhammapala (—), sk. 563; Dhananda (—), sk. 563; Dhananjaya (—), sk. 563; Dhanvanthari, 1, 2 (—), sk. 563; Dharani (—), sk. 563; Dharkarai (—), sk. 563; Dharmasutra (—), sk. 565; Dhaw (—), sk. 565; Dheune (—), sk. 565; Dhobiai (—), sk. 567; Dhola (—), sk. 567; Dholaka (—), sk. 567; Dhorme (—), sk. 567; Dhra (—), sk. 567; Dhuis (—), sk. 567; Di, 1, 2, 3 (—), sk. 567; Dia (graik. per) (—), sk. 567; Diablintai (—), sk. 569; Diabolo (—), sk. 570; Diábolos (—), sk. 570; Diabolus non est tam ater, ac pingitur (—), sk. 570—571; Djačenko (—), sk. 571; Diačenko (—), sk. 571; Djačók (—), sk. 571; Diadčenko (—), sk. 574; Diadelphia (—), sk. 574; Diadema (—), sk. 574—575; Diadyný (—), sk. 575; Diadiukov (—), sk. 575; Diadumenos (—), sk. 575; Diaeresis (—), sk. 575—576; Diafonija, 1, 2 (—), sk. 576; Diaglifas (—), sk. 579; Diago, Pranas (—), sk. 579; Diagoras, 1, 2 (—), sk. 579—580; Djak, 1, 2 (—), sk. 581—582; Diakonenko (—), sk. 582; Diakonov, 1, 2 (—), sk. 582; Diakos (—), sk. 582; Djakov (—), sk. 582—583; Djakovica [nuo eil. 23, pradedant: Ligi 1913 priklausė...] (—), sk. 583; Dyakowski (—), sk. 583; Diakrija (—), sk. 583; Dializis (—), sk. 586; Dialoginė forma (—), sk. 588; Dialogizmas (—), sk. 589; Diamand (—), sk. 590; Diamantas (—), sk. 590; Diamante (—), sk. 590; Diamantini (—), sk. 590; Dyamentowski (—), sk. 591; Diamond Harbour (—), sk. 592; Diana (Luna) (—), sk. 592; Diane de France (—), sk. 592—593; Diane de Poitiers (—), sk. 593; Diarbekr (—), sk. 594 [nuo eil. 59, pradedant: senovės Amida...] — 595; Diarchas (—), sk. 595; Diarchia (—), sk. 595; Diario romano (—), sk. 595; Diarium, 1, 2 (—), sk. 595; Diarium europaeum (—), sk. 595; Dyas (gr.) (—), sk. 596; Dias, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11 (—), sk. 596—597, 597—598; Diaskevastai (—), sk. 598; Diastola (—), sk. 599; Diatriba (—), sk. 600; Diaulos (—), sk. 601; Dyaus (—), sk. 601; Diaz, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 (—), sk. 601—604; Dybà (—), sk. 604; Dibaptistai (—), sk. 605; Dibdin, 1, 2, 3 (—), sk. 605; Dibelius, 1, 2, 3 (—), sk. 605; Dybkovskij (—), sk. 606; Dyboski (—), sk. 606; Dybowski, 1, 2 [baigiant sk. 608, eil. 16: ...ir vokiečiu kalbomis], 3 (—), sk. 606—608, 608; Dibrachis (—), sk. 609; Dicaearchia (—), sk. 609; Dycalp John (—), sk. 609; Dyce, 1, 2 (—), sk. 609—610; Dicearchas (—), sk. 610; Dicey, 1, 2 (—), sk. 610; Dicenta (—), sk. 610; Dichalkonas (—), sk. 611; Dicheirion (—), sk. 611; Dichoreus (—), sk. 612; Dicius (—), sk. 614; Dyck, 2, 3, 4 (—), sk. 616; Dick (angl.) (—), sk. 617; Dicke Berta (—), sk. 617; Dic-

kens, Karolis [kartu su Pr. Augustaičiu] (—), sk. 617—619; Dickenson (—), sk. 619—620; Dickinson, 1 Jonas, 3 Ona Elzbieta (—), sk. 620; Dicksee (—), sk. 621; Dickson, 1, 2 (—), sk. 621; Dicksonhafen (—), sk. 621; Dickstein, 1 Samuelis, 2 Simanas [nuo sk. 622, eil. 19, pradedant: 1878 apsigyveno...; baigiant eil. 25: ...Przegląd Tygodniowy; literatūra: eil. 37—39] (—), sk. 621—622; Dicta Catonis (—), sk. 623; Dicta probantia (—), sk. 623; Dictionarium (—), sk. 624; Dicto anno (—), sk. 625; Dictum (—), sk. 625; Dictum acerbum (—), sk. 625; Dictum factum (—), sk. 625; Dičius (—), sk. 625; Dičkauskis, 1 (—), sk. 626; Dičpetris (—), sk. 626—627; Didaché [baigiant eil. 25: ...patrum I 1902 ir kt.] (—), sk. 627; Diday (—), sk. 627; Didaktiskopas (—), sk. 629; Didaskalija, 1 (—), sk. 630; Dide (—), sk. 630; Diderot [kartu su V. Dubu] (—), sk. 631—632; Didyčkyj (—), sk. 633; Didieji Algaviškiai (—), sk. 633; Didieji Aukštaičiai (—), sk. 633; Didieji Baltrušėliai (—), sk. 633; Didieji Balupėnai (—), sk. 633; Didieji Bretšnyderiai (—), sk. 633; Didieji Dagutėliai (—), sk. 633; Didieji Dūmai (—), sk. 634; Didieji Elksnupėnai (—), sk. 634; Didieji ežerai (—), sk. 634; Didieji Giratiškiai (—), sk. 634; Didieji Grūdžiai (—), sk. 634; Didieji Išdagai (—), sk. 634; Didieji Išdagiai (—), sk. 634; Didieji Juodupėnai (—), sk. 634; Didieji Kakšiai (—), sk. 634; Didieji Kalkininkai (—), sk. 634—635; Didieji Kamantai (—), sk. 635; Didieji Karceviškiai (—), sk. 635; Didieji Krauleidžiai (—), sk. 635; Didieji Kriposiai (—), sk. 635; Didieji Kryžonai (—), sk. 635; Didieji Kubilėliai (—), sk. 635; Didieji Kumeliai (—), sk. 635; Didieji Lankininkai (—), sk. 635; Didieji Lapynai (—), sk. 635; Didieji Oškiniai (—), sk. 635; Didieji Ožnugariai (—), sk. 635; Didieji Pavariai (—), sk. 635; Didieji Perbangai (—), sk. 635; Didieji Puskepaliai (—), sk. 635—636; Didieji Rudlaukiai (—), sk. 636; Didieji Rūdžiai, 1, 2 (—), sk. 636; Didieji Skaisgiriai (—), sk. 636; Didieji Skaistgiriai, 1, 2 (—), sk. 636; Didieji Skatgiriai (—), sk. 636; Didieji Smegenys (—), sk. 636; Didieji Stumbragiriai (—), sk. 636; Didieji Šalčininkai (—), sk. 636; Didieji Šileliškiai (—), sk. 636; Didieji Šoreliai (—), sk. 636; Didieji Trumpaičiai (—), sk. 637; Didieji Tuliai (—), sk. 637; Didieji Vabalai, 1, 2 (—), sk. 637; Didieji Vanagai (—), sk. 637; Didieji Vanaglaukiai (—), sk. 637; Didieji Varninkai (—), sk. 637; Didieji Versmeninkai (—), sk. 637; Didieji Vingiliai (—), sk. 637; Didieji Viksvai (—), sk. 637; Didieji Vinkšnupėnai (—), sk. 637; Didier, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 637—638; Didier-Pouget (—), sk. 638—639; Didyma (—), sk. 639; Dídymoi (—), sk. 639; Dídymos (—), sk. 639; Dídymos, 1, 2 (—), sk. 639; Didymótikon (—), sk. 639—640; Didymus, Gabrielius (—), sk. 640; Dydyński, 1, 2 (—), sk. 640. = LE., 1937. VI. 28., T. VI. Sąs, V (LXV).

7674—7727) Didinskis, 1, 2 (—), sk. 641; Didion (—), sk. 641; Didysis akmuo, 1, 2 [baigiant eil. 40: ...du piliakalniai] (—), sk. 643; Didysis bajoras (—), sk. 644; Didysis Endrigkiemis (—), sk. 645—646; Didysis inkvizitorius (—), sk. 647; Didysis Kiršnakiemis (—), sk. 650; Didysis kunigaikštis, 1, 2 (—), sk. 651; Didysis kurfiurstas (—), sk. 651; Didysis Libanas (—), sk. 651; Didysis Mogulas, 1, 2 (—), sk. 652—653; Didysis mūras (—), sk. 653—654; Didysis pensionaras (—), sk. 656; Didysis pulkas (—), sk. 656; Didysis Raistas (—), sk. 657; Didysis Šmerberkis (—), sk. 672; Didysis vaikis (—), sk. 676—677; Didysis valsčius (—), sk. 677; Didysis Vilniaus seimas /*M. B-ka*/ [su Vacl. Biržiškos intarpomis], sk. 690—696 [baigiant eil. 22: ...opų išsprendimo], 697 [nuo eil. 27, pradedant: Kad ir soc. dem...] — 701 [baigiant eil. 9: ...nutarimai buvo šie...], 702 [nuo eil. 7, pradedant: Po to, kai suvažiavimo...] — 704 [baigiant eil. 10: ...Lietuvos dalyje; nuo eil. 25, pradedant: Bevykdydami...; baigiant eil. 70: ... Lietuva 1925 N 280], 705 [nuo eil. 2, pradedant: F. Bortkevičienė]; Didysis viziras (—), sk. 705; Didius (—), sk. 705; Didlaukiai (—), sk. 705—706; Didlenkija (—), sk. 706; Didlenkis, 1, 2 (—), sk. 706; Didmeistris (—), sk. 706; Dido, Didona (—), sk. 709—710; Didot, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 (—), sk. 710—712; Didot sistema (—), sk. 712; Didvokietis (—), sk. 714; Didvokiškoji partija (—), sk. 714—

715; Didžiai (—), sk. 715; Didžiarusiai (—), sk. 716; Didžiarusija (—), sk. 716; Didžioji armija (—), sk. 717—718; Didžioji Britanija (Maž. Liet.) (—), sk. 718; Didžioji Bucharija (—), sk. 718; Didžioji Buominė, 1, 2 (—), sk. 718; Didžioji Dvasia (—), sk. 718; Didžioji Graikija (—), sk. 718; Didžioji Insė (—), sk. 718; Didžioji ložė (—), sk. 719; Didžioji merga (—), sk. 720; Didžioji orda (—), sk. 720—721; Didžioji Plynia (—), sk. 721; Didžioji Poznanės kunigaikštija (—), sk. 721; Didžioji Skipstynė (—), sk. 749; Didžioji taryba (—), sk. 751; Didžioji tauta (—), sk. 751; Didžioji Vilniaus sinagoga (—), sk. 751—752; Didžiokas (—), sk. 752—753; Didžiosios Britanijos imperija [literatūra], sk. 760 [nuo eil. 32, pradedant: O. Koellenreutter...; baigiant eil. 36]: Didžiosios kautynės (—), sk. 760; Didžiosios valstybės (—), sk. 761—762; Didžiuliai [nuo sk. 762, eil. 54], 1, 2, 3, 4 [nebaigta] /*M. B-ka*/, sk. 762—768. = LE., 1937. VII. 20., T. VI. Sąs. VI (LXVI).

7728—7854) Didžiuliai, 4 [pabaiga], 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 /*M. B-ka*/, sk. 769—780; Didžiuliai (kaimas), 2 (—), sk. 780; Didžpelkiai (—), sk. 782; Die, Beata (—), sk. 784; Die [nuo eil. 15, pradedant: Vienas seniausiųjų...; baigiant eil. 17: ...Vocontiorum; nuo eil. 19, pradedant: D. kalnai...] (—), sk. 784; Diebitsch (—), sk. 784—785; Diébolt (—), sk. 785; Dieckhoff, 1, 2 (—), sk. 786; Diederich (—), sk. 786—787; Diedinovo (—), sk. 787; Die Fahne hoch (—), sk. 787; Diefenbach, Laurynas (—), sk. 787; Dieffenbach, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 787—788; Diego (—), sk. 790; Diehards (—), sk. 790—791; Diehl, 1, 2, 3 (—), sk. 791; Diel, 1 Augustas (—), sk. 792; Dielininkaitis, 2 Juozas [literatūra], sk. 794 [eil. 24—26]; Dielininkas (—), sk. 795; Diels, 1 Hermanas, 3 Povilas (—), sk. 795, 796; Diemedžiai, 2 (—), sk. 796; Diemen (—), sk. 796; Diemer, 2 Liudvikas (—), sk. 796—797; Diem perdidi (—), sk. 797; Dienger (—), sk. 797—798; Dienoraštis (—), sk. 798 [baigiant eil. 41: ...rus. dnevnik); nuo eil. 51, pradedant: D. gali būti...] — 799; Dientzenhofer, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 802; Diepenbeeck (—), sk. 802; Dieppe, sk. 803 [nuo eil. 41, pradedant: D. aps. 8 kantonai...] — 804; Dyer, 1, 2, 3 (—), sk. 804; Dierauer (—), sk. 804; Dierb (—), sk. 804; Dierbach (—), sk. 804; Diercks (—), sk. 804—805; Dierezé (—), sk. 805; Dieri (—), sk. 805; Diers (—), sk. 805; Diersheim (—), sk. 805; Dierx (—), sk. 806; Dies diem docet (—), sk. 806; Diesel (—), sk. 806; Diespiter (—), sk. 807; Diesterweg, 1, 2 (—), sk. 807—808; Dieterich, 1 Albertas (—), sk. 809; Dieterici 1 [nuo eil. 39, pradedant: ypačiai daug...], 2 (—), sk. 809; Diether (—), sk. 810; Dietl (—), sk. 811; Dietrich, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 (—), sk. 811—812, 812—813; Dietrichai, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 814; Dietrichson (—), sk. 814—815; Dietrichstein, 1, 2 (—), sk. 815; Dietsch, 1, 2 (—), sk. 815; Dietsch (Dietzsch) (—), sk. 815; Dietrich (—), sk. 815; Dietz, 1, 2, 3 (—), sk. 815—816; Dietz, Justas (—), sk. 816; Dietzel, 2 (—), sk. 817 [nuo eil. 14, pradedant: Von Wertlehre...; baigiant eil. 16: ...Verteilungslehre 1921]; Dietzenschmidt (—), sk. 817; Dietzgen, 1 Juozas [baigiant eil. 28: ...filosofas"; nuo eil. 30, pradedant: Odų dirbtuvėlės...] (—), sk. 817; Dietzmar von Aist (—), sk. 818; Dieu (—), sk. 818; Dieudonné, 1, 2, 3 (—), sk. 818; Dieu et mon droit (—), sk. 818; Dieulafoy, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 818—819; Dieu le veut (—), sk. 819; Dievaitis (—), sk. 820; Dievaitytė (—), sk. 820—821; Dievas [literatūra], sk. 822 [nuo eil. 51, pradedant: Wilh. Schmidt...]; Dievenow (—), sk. 822—823; Dieveris (—), sk. 823; Dievin (—), sk. 823; Diez, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 829—831; Diezelius (—), sk. 831; Diezmann (—), sk. 831; Diferencinė psichologija [literatūra], sk. 860 [nuo eil. 11, pradedant: E. Thorndike...; baigiant eil. 13: ...differences 1928]; Diferencinis termometras (—), sk. 861; Diferentas, 1 (—), sk. 861; Diff — (—), sk. 861; Difficile est satiram non scribere (—), sk. 861; Difilas (—), sk. 862; Diftongas (—), sk. 866; Difo[u]zorius (—), sk. 870; Digama (—), sk. 870; Dygasiński (—), sk. 871—872; Digby, 1, 2 (—), sk. 872; Digenis Akritas (—), sk. 872; Digeriai, 1, 2 (—), sk. 873; Diggaja (—), sk. 873; Di Giacomo

(—), sk. 873; Diglifas (—), sk. 878; Digne (—), sk. 879 [nuo eil. 1, pradedant: ...žinomi dar...]; Digoin [nuo eil. 61, pradedant: D. kantonas], sk. 883; Digorai (—), sk. 884; Digorija (—), sk. 884; Digresija, 1 (—), sk. 884; Dyherrn (—), sk. 885; Dii (—), sk. 886; Dijambas (—), sk. 886; Dijon [nuo eil. 27, pradedant: Senovėje romėnų...] (—), sk. 888; Dijskra (—), sk. 888; Dyk, Viktoras (—), sk. 889; Dika (—), sk. 889; Dykas, Tomas (—), sk. 889; Dikas (—), sk. 889—890; Dikastas (—), sk. 890; Dikasteris, 1, 2 (—), sk. 890; Dikastus (—), sk. 890; Dikatopteris (—), sk. 890; Dikcija (—), sk. 890; Dike [baigiant eil. 48: Kadangi žemėje...] (—), sk. 890; Dyke (—), sk. 890; Dikearchia (—), sk. 891; Dikearchija (—), sk. 891; Dikefalis (—), sk. 891; Dikiautai (—), sk. 891; Dikiris (—), sk. 892; Diklos-mta (—), sk. 892; Dikoa [nuo eil. 54, pradedant: Seniau Bornu...] (—), sk. 892; Dikolonas (—), sk. 892—893; Dikrotija (—), sk. 893; Dikšai (—), sk. 893; Diktat (—), sk. 894; Diktatorius, 1, 2 (—), sk. 894; Diktatūra (—), sk. 894; Diktė (—), sk. 894; Diktys (—), sk. 894—895; Diktofonas (—), sk. 895; Diktorius (—), sk. 895. = LE., 1937. VII. 31., T. VI. Sąs. VII (LXVII).

7855—7856) Dinezonas, Jokūbas (—), sk. 955; Dirginčius, Juozas [nuo eil. 34, pradedant: 1912—1915 Liepojos...] (—), sk. 1013. = LE., 1937. IX. 10., T. VI. Sąs. VIII (LXVIII).

7857—7862) Diskinas (—), sk. 1041; Ditka (—), sk. 1081; Diučeriai (—), sk. 1082; Dluskis, 3 Boleslovas /*M. B-ka* ir *P. Purėnas*/, sk. 1104 [nuo eil. 39, pradedant: ...išėjo 1857—1862; baigiant eil. 45: ...Lipštas ir kt.], 1105 [nuo eil. 9, pradedant: ...pasak rusų...; baigiant eil. 14: ...išbėgiojo; nuo eil. 18, pradedant: rusai gyrėsi...; baigiant eil. 21: ...dalis išbėgiojo; nuo eil. 29, pradedant: ...rusai nustojo...; baigiant eil. 32: ...11 sužeistųjų; nuo eil. 35, pradedant: ...rusai nustojo...; baigiant eil. 37: ...3 belaisvių; nuo eil. 43, pradedant: ...3 karin. ir 23 kareiviai...; baigiant eil. 47: ...Papilės miestelio], 1106 [nuo eil. 8, pradedant: Jo duktė...; baigiant eil. 10: brolio; nuo eil. 14, pradedant: Archivnye...; baigiant eil. 15]; Dmowski, Romanas /*M. B-ka*/, sk. 1110—1114; Dobrovolskis, 1 Stanislovas /*M. B-ka*/, sk. 1151—1152 [nebaigta]. = LE., 1937. X. 5., T. VI. Sąs. IX (LXIX).

7863—7866) Dobrovolskis, 1 Stanislovas /*M. B-ka*/, sk. 1153 [pabaiga]; Dolickis (—), sk. 1193; Domašević̆ius, 3 Jonas Andrius /*M. B-ka*/, sk. 1206—1212; Dombrovica (—), sk. 1214; Donora (—), sk. 1261. = LE., 1937. X. 23., T. VI. Sąs. X (LXX).

7867—7940) Dostojevskiai /*M. B-ka*/, sk. 1296—1297; Dostojevskij, Teodoras (—) [kartu su J. Baldausku], sk. 1297—1300; Dowbor-Muśnicki (—), sk. 1318—1319; Dr. (—), sk. 1350; Dra, 1, 2 (—), sk. 1350; Draa, 1, 2 (—), sk. 1350; Drabankubilis (—), sk. 1351; Drabantas, 1, 2 (—), sk. 1351; Drabik, 1 Mikalojus (—), sk. 1351—1352 [baigiant eil. 7: ...Schriften 1892]; Drabkinas, 1, 2 (—), sk. 1352; Drabovo (—), sk. 1352; Drach, 1 Jonas, 2 Dovydas [sk. 1363, baigiant eil. 9: ...Povilo vardu; nuo eil. 11, pradedant: 1827—1865 Romos...], 3 Povilas Augustas (—), sk. 1362—1363; Drachenfels (—), sk. 1363; Drachma, 1 [nuo eil. 10, pradedant: Įvairiuose graikų kraštuose...; baigiant eil. 26: ...heksadrachmon], 2, 3 (—), sk. 1364; Drachmann (—), sk. 1364—1365; Drachovský (—), sk. 1365; Draconarius (—), sk. 1366; Dracontius (—), sk. 1366 [baigiant eil. 35: ...minores 5 1914]; Dracul (—), sk. 1366—1367; Draeseke (—), sk. 1367; Draga (serbų karalienė) (—), sk. 1367; Dragaš (—), sk. 1368; Dragašius (—), sk. 1368; Dragée, 1, 2 (—), sk. 1368—1369; Dragendorff, 1, 2 (—), sk. 1369; Dräger (—), sk. 1369; Draginiai (—), sk. 1369 [nuo eil. 59, pradedant: Su D. k. rusų...] — 1370; Drago (—), sk. 1370; Dragomanas (—), sk. 1370—1371; Dragomirescu (—), sk. 1371; Dragomiriškis (—), sk. 1371; Dragonada [baigiant eil. 31: Brandenburgą; literatūra: eil. 34—36] (—), sk. 1371; Dragonetti (—), sk. 1371; Dragošić (—), sk. 1371; Dragovič (—), sk. 1371—1372; Dragovitas (—), sk. 1372; Dragsholm (—), sk. 1372; Dragumis, 1, 2 (—), sk. 1372; Dragusano (—), sk. 1375; Dragut (—), sk. 1375—1376; Drahynič (—), sk. 1376; Drahomaniv /*M.*

B-kal, sk. 1376—1378 [baigiant eil. 28: ...1910—1911 ir kt.; nuo eil. 32, pradedant: M. Pavlyk...; baigiant eil. 40]; Drahomira (—), sk. 1378; Drahomyrov, Mykolas (—), sk. 1379 [nuo eil. 49, pradedant: Biurokratų...; baigiant eil. 60: ...dainas ir kt.], 1380 [nuo eil. 7, pradedant: Jo sūnus...]; Drai-Chmara (—), sk. 1380; Drais (—), sk. 1380; Draivinti (—), sk. 1381; Drake, 2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 1381—1383; Drakotipija (—), sk. 1388; Dram, 1, 2 (—), sk. 1388; Drama (miestas) [nuo eil. 24, pradedant: 1912—1913 Balkanų...] (—), sk. 1388; Drama per musica (—), sk. 1390—1391; Dramard (—), sk. 1391; Dramatinė kronika (—), sk. 1391; Dramatinė muzika, 1, 2 (—), sk. 1391; Dramblio Kaulo Krantas (—), sk. 1398—1401; Dramografas (—), sk. 1401; Dramos repertuaras (—), sk. 1401; Drance, 2 (—), sk. 1402; Drancy [nuo eil. 14, pradedant: 1870 XI 29...] (—), sk. 1402; Dranem (—), sk. 1402; Draner (—), sk. 1402; Drangiana (—), sk. 1403; Drang nach Osten (—), sk. 1403; Dranmor (—), sk. 1403; Dransfeld (—), sk. 1403; Drápa (—), sk. 1404; Drapavimas, 1, 2 (—), sk. 1404; Drap d'or (—), sk. 1404; Drapeau (—), sk. 1404; Drapeyron (—), sk. 1404—1405; Draper, 1, 2, 3 [sk. 1406, baigiant eil. 22: ...chemijos prof.; nuo eil. 36, pradedant: Išsp. Text book...] (—), sk. 1405—1406; Draperija (—), sk. 1406—1407; Drašković [nuo eil. 37], 1, 2, 3, 4 [nebaigta] (—), sk. 1408. = LE., 1937. XI. 27., T. VI. Sąs. XI (LXXI).

7941—8048) Drašković, 4 [pabaiga], 5, 6 (—), sk. 1409; Draud (—), sk. 1409; Draudeliai (—), sk. 1409—1410; Drauganskinė (—), sk. 1412; Draugijų salos (—), sk. 1425; Drault (—), sk. 1426; Draumkvoedet (—), sk. 1426; Drava, 1, 2 (—), sk. 1430; Drawback (—), sk. 1431; Dravėnija [nuo eil. 12, pradedant: Nuo XIV a.] (—), sk. 1431; Dravert (—), sk. 1432; Drawing-room, 1, 2 (—), sk. 1433; Dräxler (—), sk. 1434—1435; Draženović (—), sk. 1435; Dražova (—), sk. 1435; Drbal (—), sk. 1435—1436; Drebbel, 1, 2 (—), sk. 1436; Dreber (—), sk. 1437; Drebkulys (—), sk. 1437; Drechsler, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 1440; Drėgnaviečiai (—), sk. 1441; Dregovičiai (—), sk. 1442—1443; Drehem (—), sk. 1443; Dreher (—), sk. 1443; Drey [baigiant eil. 21: ...dogmatikas; nuo eil. 24, pradedant: 1797—1799 Augsburge...; baigiant eil. 32: ...Apostel 1832 ir kt.] (—), sk. 1443; Dreyer, 2 Maksas (—), sk. 1443—1444; Dreyfus, 1, 2 (—), sk. 1444; Dreyschock, 1, 2, 3 (—), sk. 1446; Dreyse [literatūra], sk. 1447 [eil. 5—6]; Dreisich (—), sk. 1447; Dreizin (—), sk. 1448; Drelitas [nuo eil. 37, pradedant: (Nuissière Saone...] (—), sk. 1448; Drenteln (—), sk. 1453; Drepanius (—), sk. 1454; Drepanum (—), sk. 1454—1455; Dresner (—), sk. 1455; Dress, 1, 2 (—), sk. 1455; Dresūra [literatūra], sk. 1457 [eil. 17—23]; Dreszer-Orlicz [nuo eil. 32, pradedant: 1919 IV 19 maj. D.; baigiant eil. 35: ...Zaruskiu] (—), sk. 1457; Drewaczyński (—), sk. 1457—1458; Drevėnai (—), sk. 1458—1459; Drevet, 1, 2, 3 (—), sk. 1459—1460; Drevič (—), sk. 1460; Drevynskyj (—), sk. 1460; Drevlechranilišče (—), sk. 1461; Drevlėnai (—), sk. 1461; Drevnosti (—), sk. 1461; Drews, 1 Arturas, 3 Jonas, 4 Jonas (—), sk. 1461—1462, 1462, 1462—1463; Drezina, 1, 2 (—), sk. 1465; Dry (—), sk. 1466; Driados (—), sk. 1466; Driant (—), sk. 1466; Dribuška (—), sk. 1467; Drieberg (—), sk. 1468; Driegulden (—), sk. 1468; Drielander (—), sk. 1468; Driesch, Jonas (—), sk. 1468—1469 [baigiant eil. 1469: ...ir kosmopolitu; nuo eil. 3, pradedant: Pradėjęs tokiais...; baigiant eil. 21: ...Metaphysik 1924; nuo eil. 22, pradedant: Die sittliche...; baigiant eil. 24: ...Welt 1928; nuo eil. 25, pradedant: Philosophische...; baigiant eil. 28: ...Organismus 1935 ir kt.]; Drieu la Rochelle (—), sk. 1469; Driftas (—), sk. 1474; Drygalski, 1 Albertas (—), sk. 1475; Drigubica (—), sk. 1476; Dril (—), sk. 1477; Drilingas (—), sk. 1477—1478; Drilius (grąžtas) (—), sk. 1478; Drinčić (—), sk. 1479; Drinos kautynės (—), sk. 1482; Drinov (—), sk. 1482; Driopai (—), sk. 1483; Drioton (—), sk. 1484; Drypool (—), sk. 1484; Drisa (miestas) (—), sk. 1484—1485; Drittes Reich (—), sk. 1486; Dr. jur. utr. (—), sk. 1486; Drljevič (—), sk. 1489; Dr. med. (—), sk. 1489; Dr. med. dent. (—), sk. 1489; Dr. med. vet. (—), sk. 1489; Drobė, sk. 1490

[nuo eil. 5, pradedant: D. žinoma dar...; baigiant eil. 20]; Drobniakai (—), sk. 1492; Drobšarkė (—), sk. 1492; Dročilauskis (—), sk. 1493; Dročius (—), sk. 1493; Drogerija (—), sk. 1493; Drogoszewski (—), sk. 1494; Drohičinas (—), sk. 1494 [baigiant eil. 44: ...jie priskiria; nuo eil. 49, pradedant: D. ne kartą...; baigiant eil. 52: ...atėmė D. Lietuvai], 1495 [nuo eil. 6, pradedant: ...kuris 1444 suteikė...], 2 (—), sk. 1496; Drohobyč (—), sk. 1498; Drohovyž (—), sk. 1499; Droiche ad Atha [nuo eil. 22, pradedant: 1649 D. Cromwellio...] (—), sk. 1499; Droin (—), sk. 1499; Dromaderas (—), sk. 1500; Drömling (—), sk. 1501; Dromon (—), sk. 1501—1502; Dromore (—), sk. 1502; Dromos (—), sk. 1502; Drömt, 1, 2 (—), sk. 1502; Droogenbroeck (—), sk. 1503; Dropt (—), sk. 1503; Drost (maršalka) (—), sk. 1505; Drozdovskaitė [nuo eil. 5, pradedant: Jos duktė...] (—), sk. 1511; Dr. phil. (—), sk. 1511; Dr. theol. (—), sk. 1511; Drtil (—), sk. 1511; Drtina (—), sk. 1511—1512; Druckas (—), sk. 1512—1513; Druckiai (—), sk. 1513—1514; Druckis Horskis [nuo eil. 59, pradedant: Sibire buvo...] (—), sk. 1514; Druckis - Liubeckis (—), sk. 1514—1515. — Daurai (—), sk. 1531; Daurija (—), sk. 1532. = LE., 1937. XII. 21., T. VI. Sąs. XII (LXXII) ir papildymai.

8049) Iš 1919—1920 m. Vilniaus darbo atsiminimų. = Trm., 1937: III. 5., Nr. 9 (846), pusl. 203—205; III. 11., Nr. 10 (847), pusl. 229—231; III. 18., Nr. 11 (848), pusl. 252—253; III. 25., Nr. 12 (849), pusl. 275—278; IV. 8., Nr. 14 (851), pusl. 322—324; IV. 15., Nr. 15 (832), pusl. 348—349; IV. 22., Nr. 16 (853), pusl. 368—371; IV. 29., Nr. 17 (854), pusl. 397—399; V. 5., Nr. 18 (855), pusl. 418; V. 13., Nr. 19 (856), pusl. 445—446; V. 28., Nr. 21 (858), pusl. 492—493; VI. 3., Nr. 22 (859), pusl. 517—518; VI. 10., Nr. 23 (860), pusl. 538—540; VI. 17., Nr. 24 (861), pusl. 564—565; VI. 24., Nr. 25 (862), pusl. 590—591; VII. 2., Nr. 26 (863), pusl. 616; VII. 8., Nr. 27 (864), pusl. 632—634; VII. 15., Nr. 28 (865), pusl. 654—655; VII. 22., Nr. 29 (866), pusl. 680—681; VII. 29., Nr. 30 (867), pusl. 703—706; VIII. 5., Nr. 31 (868), pusl. 725—726; VIII. 12., Nr. 32 (869), pusl. 757—758; VIII. 19., Nr. 33 (870), pusl. 775—776; VIII. 26., Nr. 34 (871), pusl. 803—804; IX. 2., Nr. 35 (872), pusl. 826—827; IX. 11., Nr. 36 (873), pusl. 850—851; IX. 16., Nr. 37 (874), pusl. 875—876; IX. 23., Nr. 38 (875), pusl. 901; IX. 30., Nr. 39 (876), pusl. 925—926; X. 7., Nr. 40 (877), pusl. 947—948; X. 14., Nr. 41 (878), pusl. 972—973; X. 21., Nr. 42 (879), pusl. 995—996; X. 28, Nr. 43 (880), pusl. 1022—1024; XI. 5., Nr. 44 (881), pusl. 1041—1042; XI. 11., Nr. 45 (882), pusl. 1065—1066; XI. 18., Nr. 46 (883), pusl. 1093; XI. 26., Nr. 47 (884), pusl. 1117—1118; XII. 2., Nr. 48 (885), pusl. 1142—1143; XII. 9., Nr. 49 (886), pusl. 1162—1164; XII. 16., Nr. 50 (887), pusl. 1186—1188; XII. 23., Nr. 51 (888), pusl. 1209—1210; XII. 30., Nr. 52 (889), pusl. 1233—1234.

8050) Simano Daukanto biblioteka. = XXVII KnMM., Nr. 2., 1937 m., pusl. 59—70.

X

8051) Laiškas „Literatūrai". = Njns., 1937: II. 27., Nr. 49; Nr. 50; III. 2., Nr. 51; III. 3., Nr. 52; III. 4., Nr. 53; III. 5., Nr. 54.

Plg.: Prof. M. Biržiškos laiškas. = Ibid., 1937. III. 2., Nr. 51; Tiesa apie atsimetėlius. = Ibid.

1938 m.

I

8052) Anuo metu Viekšniuose ir Šiauliuose (iš 1882—1901 m. atsiminimų, pasakojimų ir raštų). Kaunas, autoriaus lėšomis. „Raidės" sp. 1938. X + 378 + 2 n. pusl., iliustr. 24,5 × 16 cm. Išsp. 2100 egz.

Rec.: *A. G[ricius]* = Lietuvos Aidas, 1938: V. 27, Nr. 235 (4044); V. 28., Nr. 237 (4046); V. 31., Nr. 241 (4050); XX Amžius, 1938. V. 28., Nr. 119 (574); *B. S.* Praeities pragiedruliai. = Akademikas, 1938. VI. 1., Nr. 10 (106), pusl. 244 (Spausdintas žodis); *J. V. N.* = Mūsų Vilnius, 1938. VI. 1., Nr. 11, virš. III pusl. (Knygos); *Omikron* „Won czas" i dziś. = Dzień Polski, 1938. VI. 4., Nr. 125 (968); *J.* = Pasaulio Lietuvis, 1938. VI. 15., Nr. 12—13 (15—16), virš. III pusl. (Naujos knygos); Dr. *J. Matusas.* = Trimitas, 1938. VI. 15., Nr. 24 (913), virš. II pusl. (Raštai); *J. Būtėnas* Įdomūs prof. M. Biržiškos atsiminimai. = Lietuvos Žinios, 1938. VI. 18.,

Nr. 135 (5701); *A. Merkelis.* = Vairas, T. XXIII., 1938. VII. 1., Nr. 12., pusl. 765—766 (Recenzijos); *L. K.* = Mokslo Dienos, 1938 m., Nr. 7—8 (19—20), pusl. 427—428; *Omikron* Książka o wspomnieniach. = Życie Kulturalne, 1938. VII. 2., Nr. 2, pusl. 1, 4; *Jaunius* = Apžvalga, 1938. VII. 10., Nr. 26 (145); *A. Merkelis* M. Biržiškos atsiminimai. = Tautos Mokykla, 1938. VII. 20, Nr. 13—14 (133—4), pusl. 352 (Knyga ir spauda); *M.* = Laisvė (Amerikos), 1938. VII. 30., Nr. 177 (Nauji leidiniai); *j. r.* Prof. M. Biržiškos atsiminimai. = Kultūra, 1938 m., Nr. 8 (176), pusl. 494—495 (Apžvalga. Knygos). *A. Grajewski* Onego czasu. = Chata Rodzinna, 1938. VI. 18., Nr. 26., pusl. 3; *[A.] B[imba]* Daug pirašė, bet nieko nepasakė. = Šviesa, 1938 m., Nr. 3; *K. Poškus.* = Naujoji Romuva, 1938. X. 9., Nr. 40 (402), pusl. 22 (Knygos).

8053) K. Duonelaitis. Kaunas, 1938. III. 11. 6 + 1 nž. + 1 b. pusl. (14 sk.), iliustr. Akc. B-vės „Varpas" sp., Kaune. Atspausta iš „Lietuvišk. Enciklopedijos" VII tomo 2 sąsiuvinio. 24,7×17,4 cm.

8054) Stosunki Ludwika Krzywickiego z działaczami ruchu społecznego litewskiego na początku wieku XX (Odbitka z książki zbiorowej poświęconej życiu i twórczości Ludwika Krzywickiego). Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego. 1938. 6 p.

II

b

8055—8074) Druidų aukurai (—), sk. 13; Druidų ordinas (—), sk. 13; Drūkšiai (miest.) (—), sk. 15—17; Drukteinis (—), sk. 19—20; Drumann (—), sk. 20—21; Drumev [nuo eil. 12, pradedant: Iš pradžių dalyvavo...] (—), sk. 21; Drumlia (—), sk. 21; Drūsinė (—), sk. 26; Druska politikoje (—), sk. 34; Druskius (—), sk. 42; Druzai (—), sk. 47—49; Družbacka (—), sk. 49—50; Družbaki Vižnie (—), sk. 50; Družbartas (—), sk. 50; Družina, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 50; Družinin, 1, 2 (—), sk. 50—51; Drzevinskis (—), sk. 51—52; Drzewiecki, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 52; Držić, 1, 2, 3 (—), sk. 52—53; Dubois (miest.) [nuo eil. 37, pradedant: 1930 lietuvių...] (—), sk. 101. = LE., 1938. II. 5., T. VII. Sąs. I (LXXIII).

8075—8077) Dunauskis (—), sk. 173; Duonelaitis, Kristijonas /*M. B-ka*/, sk. 200—213; Duryea (—), sk. 234. = LE., 1938. III. 11., T. VII. Sąs. II (LXXIV).

8078—8081) Dzievonskis (—), sk. 336—337; Dzwon Litwy (—), sk. 343—345; Džambul Džabaev (—), sk. 347; Dževdet, Abdulahas (—), sk. 353. = LE., 1938. III. 31., T. VII. Sąs. III (LXXV).

8082—8174) Echo (aidas) /*M. B-ka*/, sk. 391—392; Echo Litwy /*M. B-ka*/, sk. 392—393; Ecion-Gever (—), sk. 395; Ed. (lot.) (—), sk. 403; Ed. (angl.) (—), sk. 403; Edam (—), sk. 403; Edd [nuo eil. 60, pradedant: Italams...] (—), sk. 403; Edda [nuo eil. 1], 1, 2 (—), sk. 404; Eddy (—), sk. 405; Eddystone (—), sk. 406; Edebali (—), sk. 406; Edelmanas, 1, 2, 3 (—), sk. 407; Edelmann, 1, 2 (—), sk. 407—408; Edelmonas (—), sk. 408; Edelsheim (—), sk. 408; Edelstadt (—), sk. 408; Eden, 2 (kurortas) (—), sk. 408; Eden, 2, 4, 5, 6 (—), sk. 408, 409; Éden Théâtre (—), sk. 409; Eder, 1 Juozas, 3 Jurgis (—), sk. 410; Edgehill (—), sk. 412; Edgren, 1 Ona [nuo eil. 10, pradedant: ...drauge su matematike...] (—), sk. 414; Edib (—), sk. 414—415; Edinburgh Review (—), sk. 421; Edipas (—), sk. 421—423; Edisto (—), sk. 424; Editio princeps (—), sk. 425; Edkins (—), sk. 426; Edo (vardas) (—), sk. 427; Edujai (—), sk. 430; E-Dur (—), sk. 435; Edvardas [literatūra], sk. 441 [eil. 7—9]; Edvardo VII Kraštas (—), sk. 442; Edwards, 1 [literatūra: eil. 26], 2, 3, 4, 5, 6, 7 (—), sk. 442—443; Edwardsville, 1, 2 (—), sk. 443; Edzingol [nuo eil. 60, pradedant: Dešiniuoju...] (—), sk. 443; E. E. (—), sk. 444; Eeckhout [nuo eil. 19, pradedant: Briuselio Arenbergų...] (—), sk. 444; Eeden (—), sk. 444—445; Eekhoud (—), sk. 445; Eendragt, 2 (—), sk. 445; Efate, 1, 2 (—), sk. 446—447; Efederizmas (—), sk. 447; Efektas [baigiant eil. 26: ...išdava, įspūdis] (—), sk. 447; Efendi (—), sk. 449; Efetinda (—), sk. 450; Efezas (—), sk. 450; Effigies (—), sk. 453; Efikai, 1, 2 (—), sk. 454; Efimenko, 1, 2 (—), sk. 454; Efimok (—), sk. 454; Efimov, 1, 2, 3, 4, 5 (—), sk. 454—455; Eforos (—), sk. 456; Efraim ben Jakob Ha-Kohen (—), sk. 456—457; Efreitor (—), sk. 457; Efrem, 1, 2 (—), sk. 457; Efremov, 1,

2, 3, 4, 5, 6 (—), sk. 458—460; Efremov (miest.) (—), sk. 460; Efronas, 1, 2 (—), sk. 460; Efros, 1, 2 (—), sk. 460; Eftaliotis (—), sk. 460—461; e. g. (—), sk. 461; Ega (mitol.) (—), sk. 461; Egalitė (šūkis) (—), sk. 461; Egalitė, Pilypas (—), sk. 461; Egaliterai (—), sk. 461; Egan, 2 Pierce (—), sk. 462; Egberti Codex (—), 462—463; Egbo (—), sk. 463; Egee [literatūra], sk. 463 [eil. 56]; Egendy Bulak (—), sk. 464; Egeri (—), sk. 465; Egeršeld (—), sk. 465; Egestas artes docet (—), sk. 466; Egger, 2 Pranas [nuo eil. 33, pradedant: Išsp. Propaedeutica...] (—), sk. 467; Eggleston [nuo eil. 48, pradedant: Montezuma...] (—), sk. 468; Egg-schell porcelain (—), sk. 468; Egiaziarianc (—), sk. 469; Egida (—), sk. 469; Egil (—), sk. 470; Egin [nuo eil. 50, pradedant: Armėnų įk....] sk. 470; Egina, 1, 2, 3 (—), sk. 470—471; Eginos menas (—), sk. 472; Egionas (—), sk. 472; E[giptiečių] literatūra (—), sk. 503—505; E[giptiečių] muzika (—), sk. 509—510; Egiptas (gr. Aigyptos) (—), sk. 510; Egiptinės dienos [baigiant eil. 45: ... kraujo ir kt.] (—), sk. 510; Egiptinės slogos (—), sk. 510—511; Egiptiškos tamsybės (—), sk. 511; Egipto ekspedicija (—), sk. 511—512; Egipto institutas (—), sk. 512; Egiptologas (—), sk. 512. = LE., 1938. VI. 15., T. VII. Sąs. IV (LXXVI).

8175—8227) Egipto sapnininkas (—), sk. 513—515; Egipto Sudanas (—), sk. 515; Egiras (—), sk. 515; Egistas (—), sk. 515—516; Egiše (—), sk. 516; Egiza (—), sk. 516; Egle, 1, 2 (—), sk. 517; Egletai (—), sk. 519; Eglė žalčių karalienė /*M. B-kal*/, sk. 521 [nuo eil. 26, pradedant: E. Ž. K. pasirodo 1837 Vilniaus...] — 522; Eglia (—), sk. 522; Egmont [nuo eil. 57, pradedant: ...praminęs ji...] (—), sk. 527; Egmontas [nuo eil. 24, pradedant: 1788 jis virto...] (—), sk. 528; Egnatia (—), sk. 528; Egnatia via (—), sk. 528; Egofuturizmas (—), sk. 529; Egorjevsk (—), sk. 529—530; Egorlyk (—), sk. 530; Egorlykskaja stanica (—), sk. 530; Egorov, 1, 2, 3, 4 (—), sk. 530—531; Egoršino (—), 531; Egos Potamos (—), sk. 531; Egoteizmas (—), sk. 531; Egoistas (—), sk. 531; Egoizmas (—), sk. 531; Egzacerbacija (—), sk. 532; Egzaltacija (—), sk. 532; Egzantema (—), sk. 534; Egzantemologija (—), sk. 534; Egzarchas, 1, 2, 3 (—), sk. 534; Egzegetas, 1, 2 (—), sk. 534; Egzekucija [baigiant eil. 10: ...išreikalavimas ir kt.], sk. 537; Egzekucinė valdžia (—), sk. 541; Egzekutyva (—), sk. 541; Egzekutorius, 1, 2 (—), sk. 541; Egzekvatūra (—), sk. 541; Egzemcija, 1, 2 (—), sk. 541—542; Egzempliorius, 1, 2, (—), sk. 542; Egzenteravimas (—), sk. 542; Egzercicijos, 1, 2 (—), sk. 542; Egzerga (—), sk. 542; Egzogenas (—), sk. 545; Egzokanibalizmas (—), sk. 546; Egzomis (—), sk. 546; Egzoterizmas (—), sk. 548; Egzotika [baigiant eil. 16: ... reiškinių visuma] (—), sk. 548; Egzotinis (—), sk. 548; Ehrenkranz (—), sk. 552—553; Ehrenkreutz (—), sk. 553; Ehrlich, 2 Adolfas (—), sk. 555; Eidukevičius, Pranas /*M. B-kal*/, sk. 567—570; Eigeris (—), sk. 573; Einhornas, 3 Zėbas (—), sk. 595; Eizenštadtas, 1, 2 (—), sk. 610—611. = LE., 1938. VI. 25., T. VII. Sąs. V (LXXVII).

8228) Eliasbergas, 1, 2 (—), sk. 755. = LE., 1938. VII. 30., T. VII. Sąs. VI (LXXVIII).

8229) Elzas Barnetas (—), sk. 796. = LE., 1938. IX. 13., T. VII. Sąs. VII (LXXIX).

8230—8231) Epopėja [literatūra], sk. 975 [eil. 56—59]; Epšteinas, 1, 2, 3, 5, 7, 8, 10 (—), sk. 977, 978. = LE., 1938. X. 13., T. VII. Sąs. VIII (LXXX).

8232) Iš 1919—1920 m. Vilniaus darbo atsiminimų. = Trm., 1938: I. 20., Nr. 3 (892), pusl. 64—66; I. 27., Nr. 4 (893), pusl. 80—81; II. 3., Nr. 5 (894), pusl. 107—108.

8233) Stosunki Ludwika Krzywickiego z działaczami ruchu społecznego litewskiego na początku wieku XX. = Ludwik Krzywicki, praca zbiorowa, Warszawa 1938., pusl. 15—18. Atsk. atsp. žiūr. Nr. 8054.

VIII

8234) Girtaudami ir kortaudami, Vilniaus neatgausime. = Paroda naminės degtinės žalai pavaizduoti, Kaunas, 1938, pusl. 35.

IX

8235) Lietuviškai lenkiškas ir lenkiškai lietuviškas Vilniaus gatvių sąrašas. = Vadovas po Vilnių, Kaunas, 1938, pusl. 31—63.

Gatvių sąrašas parengtas vadovaujant prof. *M. Biržiškai.*

P l g.: Karys, 1938. VII. 28., Nr. 30 (998), pusl. 854 (Naujieji leidiniai); Alg. *Gustaitis.* = Mūsų Vilnius, 1938. VIII. 1., Nr. 15., virš. IV pusl. (Knygos); Przewodnik po Wilnie. = Dzień Polski, 1938. VIII. 9., Nr. 178 (1021) (Przegląd prasy. Z „Mūsų Vilnius"); Ibid., 1938. VIII. 13., Nr. 182 (1025) (Przegląd prasy); Niczego się nie nauczyli i o niczem nie umieją zapomnieć. Stek prowokacyjnych bzdur i dziwolągów — oto kowieński „Przewodnik po Wilnie". = Ilustrowany Kuryer Codzienny, 1938. VIII. 18., Nr. 227; Algirdas *Gustaitis.* = Trimitas, 1938. VIII. 25., Nr. 34 (923), pusl. 832 (Raštai).

X

8236) Dr. Ig. Skrupskeliui. = LA., 1938. V. 5., Nr. 199 (4008). (Žodžio aikštė).

Prof. M. Biržiškos bibliografijos I dalies (1903—1927 m.) papildymai

1903 m.

1) O kulturę litewsko - żmudzką (—). = Kr., 1903. X. 10 (23), Nr. 41., pusl. 13—14.

Redakcijos drauge sudėta *M. Biržiškos* ir Wł. Chlewiński'o polemika.

1904 m.

VII

5a) Gimnazija i pedagogi. Šavli, Kovenskoj gub. /*Smirnyj*/. = Osvoboždenie, 1904. IV. 18 (V. 1.), Nr. 22 (46), pusl. 396—397.

Šauliai. Vyrų gimnazijos „pedagogai". = Draugas, 1904 m. rugpiūčio mėn., Nr. 2., pusl. 91—93 (korespondencijos).

Bibliogr. I dalyje (Nr. 2a) neteisingai pažymėta 1903 m.

1906 m.

I

12a) Słowo robotników miejskich do braci wieśniaków. London [Tilžė], 1906. 14 p. 15×10,8 cm.

V

39a) Pierwszy maja (podł. rosyjskiego). Wyd. W. K. L. S. D. P. [1906. IV.]. 26,2×10,4 cm.

Vertė iš rusų originalo „Prazdnik svetlyj i svobodnyj" *M. Biržiška.* Išspausd. 2 leidimai: 1 — 250 egz., 2 — 220 egz.

VIII

121a) Napszod, Towarzysze! 1 p. + 1 balt. p. Wilno 29 marca [1906]. 22,6×17,9 cm.

Pasirašė: Wileński Komitet Robotniczy Litewskiej Socjaldemokratycznej Partji. Išspausdinta 2.000 egz.; II leid. — Kowieński . . ., 300 egz. Antrame leidime atitaisyta ir korektūros klaida „Naprzód".

Parašė *M. Biržiška.*

121b) Nie łudzmy się! 1 p. + 1 b. p. Wilno 30 kwietnia [iš tikrųjų, 1906. V. 16.]. 36×14 cm.

Pasirašė: Wileński Komitet Robotniczy Litewskiej Socjaldemokratycznej Partji.

Parašė *M. Biržiška.*

121c) Święto, Towarzysze! 1 p. + 1 b. p. 30, 6×14,5 cm.

Pasirašė: Wileński Komitet Robotniczy Litewskiej Socjaldemokratycznej Partji. Išspausdinta Vilniuje 1906 m. 2.000 egz.

Parašė *M. Biržiška.*

1907 m.

V

149a) Ant barikadu. (Pagal lenkišką). (—). = VnbLt., 1907. IV. 24., Nr. 17, pusl. 207.

M. Biržiškos vertimas.

1910 m.

VIII

441a) „Visuomenės“ redakcijos pranešimas. = Kv., 1910. II. 18., Nr. 7, pusl. 89.

Parašė *M. Biržiška.*

1912 m.

II

b

468a) Lietuvių literatūros istorijos lavinimosi kuopelei programėlė. /*M. B-kal.* = A., 1912. V. 3 (16), Nr. 17, pusl. 110—112. (Lavinimosi reikalui).

III

469) Apie Pr. Augustaičio raštą iš literatūros istorijos. /*M. B-kal.* = LŽ., 1912: V. 12 (25), Nr. 56; V. 22 (VI. 4), Nr. 59; V. 26 (VI. 8), Nr. 61; V. 31 (VI. 13), Nr. 63.

VIII

472a) Del Lietuviškosios Enciklopedijos. = LŽ., 1912. VII. 7 (20), Nr. 79.

Pasirašė: Augustinas Janulaitis, Mykolas *Biržiška,* Domas Šidlauskas. Vilniuje 1/14 liepos, 1912.

1914 m.

IV

503a) Lietuvos visuomenė Kr. Duonelaičio laikais. = LŽ., 1914. VI. 2 (VII. 5), Nr. 136. (Mykolo Biržiškos referatas).

1917 m.

II

b

514a) Pranašavimas apie Lietuvą. (—). = LA., 1917. IX. 20., Nr. 5.

1918 m.

X

560a) List do Redakcji. = Dziennik Wileński, 1918. XI. 17., Nr. 267.

Plg. Przyp. Red. = Ibid.; *J. O.* Taryba. = Ibid., 1918 m., Nr. 265.

1920 m.

II

b

903a) Del Šiaulių organizuotės. /*Vilniaus Kelmas*/. = Liet., 1920. X. 23, Nr. 231 (513).

903b) Del tolerancijos /*Vilniaus Kelmas*/. = Liet., 1920. XI. 10., Nr. 245 (527).

920a) Jausmai ir protas. = Liet., 1920. X. 17., Nr. 226 (508).

Plg.: Tvarka ir teisė. = Ibid. (Ved. str.).

945a) Neužmirškime saviškių. = Lsv., 1920. X. 28., Nr. 224.

VIII

1212a) Tamstoms pasiūlius išreikšti savo mintis del vasario 16 d. sukaktuvių... = Liet., 1920. II. 15., Nr. 37 (319). (Lietuvos darbuotojų mintys del vasario 16 d.).

Pasirašė: Mykolas Biržiška, Vilniaus lietuvių gimnazijos direktorius.

1921 m.

VII

1390a) Henryk Bukowski i opera litewska. = SL., 1921. III. 26., Nr. 54.

1619a) Sprawę p. M. Birżyszki (—). = Lit., 1921. I. 19., Nr. 14 (68). (Z Wilna).

1922 m.

II

b

1791a) Mūsų leidiniai /*M. B-kal.* = Liet., 1922. X: 4., Nr. 224 (1046); 10., Nr. 229 (1051).

Šis str. buvo išspausdintas lenkų kalba Vilniuje „Przegląd Wileński“, 1922. VIII. 31., Nr. 33—34, o Kauno „Lietuvos“ išverstas į liet. kalbą.

1923 m.

II

b

2093a) Pataisos. = MiG., 1923., sausis, Nr. 1 (23), pusl. 46—47.

Plg. *V. R[uz]-gas.* Lietuvos mokykla XVIII ir XIV [XIX?] šimtm. = Ibid., 1922. IV. 30., Nr. 4 (19), pusl. 26—28. (Gyvenimo atbalsiai. Kaunas).

1924 m.

II

b

2096a) Lietuvos istorijos bruoželis. /*M. B-kal.* = Klt., 1924. balandžio mėn., Nr. 4, pusl. 151—155 p.

III

2098a) Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino Dr. Jurgis Gerullis, Leipcigo universiteto ekstra ord. profesorius. Kaunas, 1922, Švietimo Ministerijos leidinys, XXXV + 592 p. (—). = Kn., 1924, Nr. 4—6., skilt. 336. (Recenzijos. Istorija. Literatūros istorija).

1925 m.

II

b

2104a) Litauiska spåket och litteraturen. = NrdFml., 1925., T. XXXVII. Sąs. 3—4., sk. 248—249.

IV

2107a) [Paskaita, laikyta 1925. X. 25 Kaune, „Aušros" gimnazijoj]. = Kibirkštis, 1925 Lapkritys — Gruodis, Nr. 11, pusl. 25—26. (*Be parašo.* M. Biržiškos pranešimas apie SSRS Mokslo Akademijos šventę).

Kažkokio paskaitos klausytojo užrašyta ir nusiųsta redakcijai.

1926 m.

VIII

2117a) Universiteto Senato pareiškimas. = LŽ., 1926. XII. 15., Nr. 288 (2309); Liet., 1926. XII. 15., Nr. 283 (2372).

Pasirašė: Rektorius *M. Biržiška.*

1927 m.

I

2120a) Spalių 9 diena (1920—1927). Kaunas, 1927. [XI. 4]. 8 p. „Vilniaus" sp. Kaune. Vilniui Vaduoti Sąjungos leidinys Nr. 19. 24×16 cm.

Radio paskaita 1927. X. 9.

Perspausdinta: K. 1928 [?]. 8 p. Lietuvos Šaulių Sąjungos leidinys. K. Narkevičiaus ir V. Atkočiūno sp. Kaune. 17,5×12,4 cm.

VIII

2125a) Spalių 9 dieną. Kaune. 1927 m. 1+1 balt. p. Kuznickio ir Beileso sp., Kaune. Vilniui Vaduoti Sąjungos leidinys Nr. 14. 32×16,5 cm.

Pasirašė: Vilniui Vaduoti Sąjungos Vykdomasis Komitetas.

Parašė *M. Biržiška.*

Prof. M. Biržiškos slapyvardžiai ir kryptonimai (II dalis ir I dalies papildymai)

A. — 5722 (1934).

Ant. Pilsudskis. — 2162 (1930), 2172 (1930), 4015 (1933).

Ant. V. — 2562 (1932).

Atvykęs iš Vilniaus. — 2563 (1932).

A. Z. — 4158 (1933).

B. — 5709 (1934).

B. Bėmas — 2277 (1932).

B. R. — 5708 (1934).

Br. Mykalauskas — 2134 (1928), 2155 (1929), 2161 (1930), 4026 (1933), 4028 (1933).

B. Šėmis — 2143 (1929), 2160 (1930), 2184 (1931), 2188 (1931), 2197 (1931), 2198 (1931), 2270 (1932), 2272 (1932), 2274 (1932), 2276 (1932), 2564 (1932), 2820 (1932), 2860 (1932), 4004 (1933), 4008 (1933), 4022 (1933), 5678 (1934), 5691 (1934).

D. Pusg. — 2640 (1932), 2807 (1932).

D. Pusgudis — 2273 (1932), 2639 (1932), 2846 (1932).

Eksvilnietis — 2221 (1931), 2223 (1931), 2225 (1931), 2236 (1931), 2246 (1931), 2549 (1932), 2554 (1932), 2569 (1932), 2575 (1932), 2576 (1932), 2616 (1932), 2646 (1932), 2648 (1932), 2698 (1932), 2715 (1932), 2716 (1932), 2732 (1932), 2750 (1932), 2806 (1932), 2819 (1932), 2828 (1932), 2854 (1932), 6659 (1935).

Henryk P. — 2825 (1932).

J. Akylas — 2574 (1932), 2791 (1932).

J. Duninas Vonsovičius — 5685 (1934), 5699 (1934), 6656 (1935).

Istorijos stebėtojas — 2656 (1932).

Kaz. Purinis — 5747 (1935).

Klūbo šešėlis — 2842 (1932).

K. R. — 2738 (1932), 2756 (1932), 2811 (1932), 4048 (1933).

„Kuntaplio" konkurentas — 5719 (1934).

K. Vilnietis — 2722 (1932).

L. Rinkėjas — 2734 (1932).

L. Statistikas — 2548 (1932), 2559 (1932), 2630 (1932), 2634 (1932), 2682 (1932), 2704 (1932), 2789 (1932), 4024 (1933), 4053 (1933).

M. B. — 5677 (1934).

M. Baltasis — 2581 (1932), 4027 (1933).

M. B-ka — 2186 (1931), 2190 (1931), 2224 (1931), 2283 (1932), 2285 (1932), 2582 (1932), 2584 (1932), 2588 (1932), 2773 (1932), 2878 (1932), 3060 (1933), 3369 (1933), 3399 (1933), 3436 (1933), 3471 (1933), 3490 (1933), 3526 (1933), 3520 (1933), 3565 (1933), 3602 (1933), 3695 (1933), 3723 (1933), 4023 (1933), 4124 (1933), 4207 (1934), 4298 (1934), 4391 (1934), 4676 (1934), 4772 (1934), 4773 (1934), 4959 (1934), 5043 (1934), 5095 (1934), 5213 (1934), 5287 (1934), 5370 (1934), 5439 (1934), 5679 (1934), 5682 (1934), 5711 (1934), 5752 (1935), 5865 (1935), 6059 (1935), 6473 (1935), 6488 (1935), 6625 (1935), 6626 (1935), 6639 (1935), 6642 (1935), 6644 (1935), 6645 (1935), 6648 (1935), 6649 (1935), 6651 (1935), 6687 (1936), 6909 (1936), 6914 (1936), 6937 (1936), 6948 (1936), 7295 (1936), 7314 (1936), 7317 (1936), 7332 (1936), 7340 (1936), 7468 (1937), 7489 (1937), 7727 (1937), 7728 (1937), 7860 (1937), 7861 (1937), 7862 (1937), 7864 (1937), 7867 (1937), 7908 (1937), 8076 (1938), 8082 (1938), 8083 (1938), 8183 (1938), 8224 (1938). — 468a (1912); 469 (1912), 1791a (1922), 2096a (1924).

Meitulis — 2764 (1932).

Mykula Barzdyla — 2665 (1932).

Nemalonus klausytojas — 7351 (1936).

N. R. — 5687 (1934).

O. — 4007 (1933), 4016 (1933), 4018 (1933), 4047 (1933), 4062 (1933), 4091

(1933), 5675 (1934), 5676 (1934), 5726 (1934).

Panie tego — 2551 (1932), 2558 (1932), 2610 (1932), 2654 (1932), 2735 (1932), 2736 (1932), 2809 (1932).

Pašalinis — 2655 (1932).

P. Bėmas — 2189 (1931), 2271 (1932), 2278 (1932), 2565 (1932), 2572 (1932), 4005 (1933), 4013 (1933), 4014 (1933), 4017 (1933), 4021 (1933).

Pėoviakų Pažįstamas — 2573 (1932).

R. — 4009 (1933), 4116 (1933).

R. Klausytojas — 2751 (1932).

Rudens žmogelis — 2585 (1932).

Senkartis — 2768 (1932).

Skautų Draugas — 2586 (1932).

Smirnyj — 5a (1904).

Stebėtojas — 2752 (1932), 6657 (1935).

Sumužikėjęs bajoras — 5669 (1934).

Šaulys be šautuvo — 2587 (1932).

Šešėlis — 2185 (1931), 2282 (1932), 2552 (1932), 2557 (1932), 2760 (1932), 2761 (1932), 2814 (1932), 2843 (1932), 4077 (1933), 4088 (1933).

Šilkinis — 2624 (1932), 2637 (1932), 2774 (1932), 2830 (1932), 2865 (1932).

T. Senkaitis — 2583 (1932).

Vilniaus K. — 2171 (1930).

Vilniaus Kelmas — 2127 (1928), 2128 (1928), 2131 (1928), 2145 (1929), 2146 (1929), 2147 (1929), 2148 (1929), 2149 (1929), 2150 (1929), 2151 (1929), 2152 (1929), 2153 (1929), 2154 (1929), 2164 (1930), 2165 (1930), 2166 (1930), 2167 (1930), 2168 (1930), 2173 (1930), 2174 (1930), 2175 (1930), 2181 (1931), 2194 (1931), 2281 (1932), 2553 (1932), 2561 (1932), 2567 (1932), 2571 (1932), 2578 (1932), 2579 (1932), 2909 (1933), 6658 (1935). — 903a (1920), 903b (1920).

V. Kelmas — 2547 (1932), 2568 (1932).

M. Biržiškos „Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos“ II knygos pavardžių rodyklė

A., mokinė — 203, 211
A., mokinys — 208
Aarne, A. — 404, 405, 409
Adamavičius, kun. — 356
Adelung, Fr. — 146
Adomavičius, Petras — 192
Akelaitis, Mik. — 97, 138, 139, 140, 326, 395, 400
Albertrandy, J. — 143
Albrechs, Karl — 166
Alekna, A. — 322, 394, 400
Alekna-Olechnovičius, Kaj. — 400
Aleksa, Jonas — 192, 194
Aleksandras I — 26, 31, 42
Aleksandravičius, Kaz. — 237
Aleksiejev — 152
Alijošius — 312. Žiūr. Binkis, K.
Allunans, Ad. — 215, 221, 224, 236
Alminauskis, K. — 35, 407
Alwar, Em. — 151
A. M. — 150
Ambrazevičius, J. — 405, 408, 409
Analfabetas — 346, 352. Žiūr. Biržiška, M.
Andrée, C. — 98
Andrejev, N. — 405
Andrijauskis, Bonaventūras — 118, 190
Andrius Vosylius, Viln. vysk. — 173
Angrabaitis, Juozas — žiūr. slap. Zanavikutis, A. Jonas.
Antoine, P. G. — 153
Antoniewicz, Karol Bołoz — 153
Arago, Pr. — 102
Arminas, P. — 307
Arnoldtas (Arnold) — 14, 144, 321
Arsenjev, K. — 151
Asnyk, Ad. — 215, 216, 219, 225, 236
Augevičius, Jonas — 192
Augustaitis — 321
Augustaitis, Pr. — 324, 394, 398
Aulus Persius Flaccus — 148

B., kun. — 206
B., mokinė — 203, 205
B., mokinys — 208
Babianskis (Babiański), Jeronimas — 41, 45, 66
Babravičius — 83
Bagdonas, Leopoldas — 123, 192
Bagiński, Kant. — 42
Bagūn — 318
Bayard, J. Pr. Alfr. — 220, 225, 237, 239
Balčikonis, J. 400, 408
Balčiūnas, J. M. — 399
Balčiūnas (Balčevskis), Stepas — 192
Baldauskas, J. — 408—409
Balinskis (Baliński), Mykolas — 85, 144, 302
Balys, J. — 401, 404, 408, 409
Baltasis, M. — 190, 286, 296. Žiūr. Biržiška, M.
Baltramaitis, S. — 166—167, 168, 327
Baltrušaitis, J. — 196, 199
Baluckis (Bałucki), M. — 215, 220, 225, 236, 239
Baranauskas (Baranauskis, Baronas), Antanas — 100, 130, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 236, 325, 326, 330, 335, 342, 395, 401, 405
Barthélemy, J. J. — 149
Bartsch, Chr. — 402, 404
Basanavičius, J. — 5, 141, 142, 143, 307, 326, 333, 334, 361, 365, 367, 374, 398, 402, 404, 410
Batoras, Steponas — 177
Baužas (Bohušas), Ks. — 49, 52, 53, 55, 57, 66, 324
Becu, Aug. — 152
Bekampis, J. — 250. Žiūr. Šaulys, Jurgis.
Belly, G. — 236
Bellis, Andrius — 183
Benedix, J. R. — 220, 224, 237
Beniowski — 103
Benningsenas, Viln. generalgub. — 49
Benua — 366

Beresnevičia, A. — 171
Bernotavičius, Pel. — 394, 399
Beršadskis (Beršadskij), S. — 349, 350
Bervinskis, Ričardas — 122, 124
Berzinš, L. — 403
Bezzenberger, Adalb. — 10, 12, 402
Bialockis, Eguardas — 182
Bialozoras, Jonas — 183
Bielak, Fr. — 401
Bieliński, Józ. — 100, 111, 175, 176, 177, 178, 182
Bieliustin — 151
Biesiekirski, J. — 151
Bilevičiai — 84
Bilevičius — 124
Binkis (Alijošius), K. — 312, 402
Birkel — 146
Byron — 124, 125
Biržiška (M. B-ka, M. Baltasis, Nuobodėlis, S. D., J. Snopa, Jonas Snopas, Analfabetas), Mykolas—1, 2, 6, 12, 17, 35, 49, 55, 100, 103, 112, 114, 141, 158, 160, 165, 184, 192, 194, 195, 260, 265, 269, 280, 296, 299, 301, 310, 320, 326, 328, 330, 335, 337, 347, 372, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 407, 408, 409, 413, 414
Biržiška (Vagabunda), Vaclovas — 101, 148, 162, 166, 325, 327, 337, 372, 375, 396, 400, 406, 407, 408
Bystroń, J. St. — 94
Bitė — 215, 216, 219, 226, 228, 233, 234, 239, 251. Žiūr. Petkevičaitė, Gabrielė.
B-ka, M. — 17, 154, 165, 171, 173, 182, 183, 200, 252, 320, 413. Žiūr. Biržiška, Mykolas.
Bkm. — 250. Žiūr. Šaulys, Jurgis
Blaumanis (Blaumans), R. — 215, 219, 221, 224, 225, 236, 238, 239
Bliziński, J. — 215, 218, 224, 235, 238, 243
Block, Alb. — 152
Bobrowski, M. — 151
Bobrovskis, Romualdas — 182
Bociarskis, Domininkas — 118
Bocons, J. — 151
Boehm, M. — 405
Bohlen, P. — 105
Bohomolcas — 22, 39
Bohusz-Siestrzencewicz, Stan. — 144
Boileau-Despreaux, N. — 151
Boldyrev — 152
Bonapartė, Liudvikas — 102, 103
Bonaventura — 154
Boniecki, Ad. — 19, 83
Bonn, Pr. — 218, 226, 237, 239
Bonnet — 153
Bopp — 105
Borisevičius, Sim. — 85, 101
Bortkevičius — 95
Bracco (Bracc), R. — 220, 225, 237
Brandas — 12
Branickis — 109
Brazaitis, Jonas — 192
Brazaitis, Juozas — 237
Brazaitytė (Tšebinskienė), Elena — 287
Brazauskas, Gustavas — 158, 159
Brazauskis (Brzozowski, Bžozovskis), M. — 119, 402
Brazys, T. — 404
Brenšteinas (Brensztejn, M. Bren.), M. — 17, 18, 19, 20, 21, 25, 35, 52, 103, 105, 329, 398, 399
Bretkūnas (Bretkunas), J. — 10, 11, 147, 393, 397
Brictius — 152
Briukneris (Brückner, Brueckner), Aleksandras — 15, 317, 404
Bronikovskis, Ksaveras — 97
Brönsen — 146
Brugmann, K. — 402, 405
Bruno, Džiordano — 346
Brunza (Brundza, Brondzo), Antanas — 169, 170, 171, 172
Bruožis, A. — 321, 402
Brzostowski, Paw. Xaw. — 154
Būblys, A. — 220, 226, 235
Bücher, K. — 2, 3, 4
Budrevičius, Ignas — 93, 99
Budrevičius, Jonas — 99
Budrevičius (Budrius), Vincas — 91, 99, 100
Budrikas (Budryk) — 45, 67, 68
Būga, K. 112
Bugailiškis (Gk.), Pel. — 191, 269
Buividas, Ant. — 187
Bukauskaitė - Liudkevičenė, Antanina — 186, 187
Bukauskaitė, Izabelė — 187
Bukauskaitė, Liudvika — 187
Bukauskaitė-Gieršinskienė, Marija — 187
Bukauskaitė, Michalina — 187
Bukauskas, Adomas — 185, 186
Bukauskas, Andriejus — 186
Bukauskas (Bukauskis), Enrikas — 123, 186, 187, 190
Bukauskas, Juozas — 187
Bukauskas, Mykolas — 186, 187
Bulharin, F. (T.) — 151
Bulkauskis, Adomas — 190
Buraczas, Jacobus — 84

Burba, Al. — 97, 238, 402
Busse, F. — 152
Butautas, Juozas — 192
Būtėnas, J. — 223, 224, 225, 243, 250, 251
Būtėnas, P. — 405, 406
Butkevičė, Pranciškus — 170, 171, 172
Butkevičius, Aleksandras — 190
Butrimas, Julijonas — 190
Butvidas (Buividas, Butvid), Vincentas — 170, 171, 172

C., mokinė — 202
Cantu, C. — 149
Caspari, C. J. — 145
Chavée, H. J. — 147
Chlapovskis, gen. — 87, 94
Chmelnickis — 318
Chmieliovskis (Chmielowski), P. — 65, 91, 306
Chodzka, Al. — 91
Chodźka, Ig. — 119
Chodzka, Leon. — 93, 96, 97, 98
Chodzka, Myk. — 93, 100
Choroszcza, P. — 119
Chšanovskis — 89
Cicero, Tullius — 149
Ciolkevičius, dvarin. — 183
Ciplijauskas, Liudvikas — 192, 194
Ciprinus — 91. Žiūr. Pšeclavskis, Juozas
Civinskis, Stan. — 306
Civinskis, Zenonas — 118
Cnapius, G. — 151
Cobbett, W. — 150
Collet, P. — 153

Č., mokinė — 204
Čackis (Czacki), Tadas — 48, 51, 53, 145
Čaplikas, Juozas — žiūr. slap. Šimtakojis
Čarneckis — 318
Čartoriskis, Adomas — 89
Čechov, Ant. — 215, 218, 219, 220, 222, 225, 226, 236, 239, 412
Čečeta, Jonas — 412
Čepinskis, V. — 375
Čerskis, S. — 321
Česnys, B. — 372, 375
Činarov — 215, 219, 226, 236
Čiurlionis (Čiurlianis), M. K. — 322, 355, 356, 358, 359, 361, 362, 363, 366, 368, 404
Čiuta, J. — 223
Čižiūnas, V. — 398

D., mokinė — 203, 205
D., mokinys — 208
Dagilis, S. — 325
Dambrauskas (A. Jakštas), A. — 322
D'Ambroise — 151
Dambrowski, J. — 153
Daniłowicz, Ig. — 147
Daraškevičia, Leonas — 187
Darvinas — 323, 346
Daškevičius (Daškus), Kipras — 91
Daubaras, J. — 162 Žiūr. Grajauskas, J.
Daubaris, Dom. — 86, 101, 102
Daugirdas, Adomas — 115
Daugirdas, T. — 364
Daukantas (Jokubas Laukys), Simanas — 13, 113, 119, 132, 141, 142, 143, 148, 154, 326, 328, 330, 342, 346, 394, 399, 400, 402, 405, 408, 410, 412
Daukša, Antanas — 113
Daukša, Edvardas Jokūbas — žiūr. Daukša, Jokūbas.
Daukša, Emilis — 115. Žiūr. Daukša, Vladas.
Daukša (Daukšis), Jokūbas — 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 188, 190
Daukša, Kazimieras Kristupas — 113, 114
Daukša, Mikalojus — 112, 393, 397, 401
Daukša, Vladas — 114, 115, 123
Daukšaitė, Eugenija — 114, 115
Davainius-Silvestraitis (Silvestraitis, Silvestravičius, Žaltys), Mečys — 51, 66, 137, 142, 325, 402
Dębskis — 101
De L. — 143
De Lacroix, L. A. N. — 150
Dembinskis, gen. — 87, 88, 89
Dembskis, Vincentas — 170, 171. Žiūr. Dembskis, Vitalis
Dembskis, Vitalis — 171, 172
Demčenko, G. — 350
Depping, G. B. — 150
Dibovskis — 124
Didžiulienė (Žmona), L. — 235, 252
Dieszkau — 152
Dmuchovskis — 51
Dobilas — 330. Žiūr. Lindė, J.
Dobrzański, St. — 215, 219, 220, 224, 235, 238.
Doliński, G. — 219, 226, 236, 239
Domeika, Vincas Ign. — 85, 91, 99

Donatas — 173
Donin — 153
Dovydaitis (Davidovičė), Justinas — 170, 395, 400, 402
Dovydas (David), Lukošius — 9, 145
Dovnar-Zapolskij, M. — 349
Drogoševskis, A. — 306
Drucki-Liubecki, Jeronimas — 309
Dubas, V. — 336, 337
Dumas, Al. — 315, 319
Duonelaitis (Donaleitis), Chr. — 6, 7, 9, 13, 15, 16, 119, 148, 328, 336, 393, 394, 397
Dusburgas (Dusburgensis), Petras—9
Dvernickis — 96
Dvi Moteri — 234, 235, 238, 239, 243. Petkevičaitės, G. ir Žymantienės, J. slap.
Działyński, Ad. Tyt. — 145
Dziekoński, Bartł. — 152
Dziekońskiai — 368

E., mokinė — 204
Ebeling, Ch. D. — 149
Edelmonas — 363
Eichhoff, Fr. G. — 147
Eitutavičė, Kazimieras — 170, 171
Elichmann, J. — 148
Elisonas, J. — 401
Ellinger — 152
Emmerich, E. — 153
Engelhardt, G. R. — 146
Engelman — 422
Eretas, J. — 407
Etrich — 420
Ewers, J. Ph. G. — 146

Fabiani, Karol — 153
Feldmanas, Vilius — 317
Fénélon, Fr. — 150
Fijałek, J. — 174
Fleury, Cl. — 154
Fonberg, Ign. — 152
Forster, J. R. — 149
Fortunatovas — 402
Freiberg, John. — 143
Frenkel — 420
Friebe, W. C. — 146
Fromas (Gužutis), Al. — 234

G., mokinė — 202, 204
G., mokinys — 206, 210
Gabrys, J. — 179, 328, 333. Žiūr. Paršaitis, Juozas.
Gadebusch, F. C. — 145
Gadonas (Gadon), Lubomir — 88, 94, 95, 96, 101, 124
Gadonas, Vladimiras — 97
Gadonienė, Ona — 84
Gaigalaitis, V. — 321, 400
Gailevičius, Bonaventūra — 51, 84
Gake — 151
Galaunė, P. — 97, 100
Galenzovskis (Gałęzowski), Severinas — 110, 111
Galigantas — 83
Galilėjus — 346
Garčinskis — 92, 100
Gauger, I. H. — 101
Gebhardi, L. A. — 144
Gedgaudas, Pr. — 124
Gediminas — 40
Gedrimas — 85
Geitler — 402
Gelgaudas, gen. — 86, 87, 94, 100
Gelgaudienė, Kunigunda — 84
Genlis, St. F. — 151
Gérardas, gen. — 88
Gerulis, J. — 397
Gervais, L. — 145
Giedraitis, A. — 209
Giedraitis, Juozapas Arnulpas — 41, 48, 50, 52, 53, 57, 58, 71, 147, 394, 398
Giedraitis, Merk. — 324, 328
Giegžnas — 243
Gieysztor, Jakób — 115, 116, 140
Gieršinskis, gyd. — 187
Gilels — 420
Gillies, J. — 149
Gimžauskas, Silvestras — 325
Gira, L. — 171, 172, 400
Giunteraitė, Gabrielė — 104
Gizevius — 395, 400
Gk. — 269. Žiūr. Bugailiškis, Pel.
Glivenka — 336, 337
Gniewczyński — 154
Godebskis — 22
Gogol, N. — 215, 216, 217, 222, 224, 225, 228, 236, 239, 243, 315
Golański, F. N. — 153
Goldsmith, O. — 149
Gomulickis, Vikt. — 301
Goreckis, Ant. — 85, 88, 93, 96, 100
Gorskiai — 30, 51, 52
Gorskienė, Barbora — 84
Goščinskis — 100
Goštautas — 84
Gotowski — 225
G. P. — 366, 367. Žiūr. Petkevičaitė, Gabrielė
Grabowski, M. — 145
Grabovskis, valst. sekret. — 85
Gräff — 150
Grajauskas, J. — žiūr. slap. Daubaras, J.

Griežlė — 223, 226, 234. Žiūr. Rucevičius, Ant.
Grigaitis, Juozas — 192
Grigaliunavičė. Jonas — 170. Žiūr. Grigaliunavičė, Pranciškus.
Grigaliunavičė, Pranciškus — 171, 172
Grigiškis, Juozas — 237, 238
Grigonis — 402
Grigonytė Zablockienė, E. — 404, 406
Grinius, Jonas — 238
Grinius, K. — 238, 252
Grochovskis, mokyt. — 175
Grossas, Jul. — 93
Grossas, Juozas — 93
Grozmani, P. — 151
Gruber, J. D. — 144
Grunau — 9
Gružauskis (Gruževskis), Jul. — 86, 93, 97
Gudziunas, Stanislaus — 84
Gurskis (Gurski), Valentinas — 22—23, 65
Gustaitis, M. — 324, 328, 394, 395, 397, 399, 400
Gutowski, Wł. — 215, 221, 236
Gutzkow, Kar. — 238
Gužutis — 213, 215, 216, 221, 223, 224, 225, 234, 235, 237, 238, 239. Žiūr. Fromas, Aleksandras.
Gžimala (Grzymała), Pranciškus — 103, 107, 108

Haack, F. W. — 11
Hagen — 152
Halikarnassus, Herodotos — 154
Hartknochas — 11, 321, 393, 397
Hartwich, Abr. — 143
Heeren, A. H. L. — 149
Hegewich, D. H. — 149, 150
Heidenstein, R. — 143
Heimann — 151
Heinrichs — 150
Helmold — 144
Herder — 12
Herezius, J. H. — 153
Herubavičius, Kast. — 85, 86, 97
Hiärn, T. — 145
Hofheincas — 321
Homeras — 51, 154
Horacius — 51, 148
Horst — 153
Hussovianus — 396

J., mokinė — 202, 204, 205, 211
J., mokinys — 206, 209, 210
Jablonskiai — 213, 243
Jablonskienė (J. St.), St. — 17
Jablonskis, J. — 243, 269, 279, 328
Jablonskis, Konstantinas — 193
Jacevičius (Jocius, Jacewicz), Anupras — 86, 87, 94, 95, 101
Jacoby — 10
Jadvyga, karalienė — 174
Jäger — 152
Jaks-Tiras, Jonas — 287, 290, 291
Jakševičius, Apolinaras — 190
Jakštas, A. — 320, 322, 323, 324, 325, 369. Žiūr. Dambrauskas, Al.
Jakubėnas, Pov. — 113, 114, 115, 123, 141
Jakubovskis (Jakubauskis, Jakubauskas), Jonas — 125, 198, 329, 393
Jamblichos — 154
James, A. F. — 153
Jamin, D. N. — 150
Jankus, M. — 187
Janskis — 92
Janulaitis, Aug. — 17, 96, 100, 179, 326, 328, 394, 399, 400
Januškevičius (Liubičas), Eust. — 92, 93, 106, 107, 111
Janvier — 144
Jaroševičius, A. — 358, 364
Jaroševičius (Jaroszewicz), J. — 119, 143, 144, 173, 342
Jasinskij, M. — 350
Jasinskis, Jok. — 198
Jasiukaitis (Laidokas, K. Pamušis), K. — 215, 216, 218, 221, 225, 226, 228, 234, 235, 239, 290
Jasnopolskij, L. N. — 416, 421, 428
Jaunius, K. — 326
Jautakas (Jautakis), sukil. — 86, 97
Jelovickis, Al. — 101
Ilovajskij — 347
Jokantas, K. — žiūr. slap. Miškonis, K.
Joknavičius — 178
Jokūbaitis, Simanas — 192
Jonavičius, Ignas — 192
Jonikas, P. — 407
Jonynas, Ig. — 196
Jovaras — 363. Žiūr. Krikščiūnas, Jonas.
J. P. dr. — 111
Ir. Jonas — 35, 398. Žiūr. Žilinskas, Jonas.
J. S. — 226, 235, 239, Žiūr. Stepulionytė, Juzė.
Iserlin — 420
Jucaitis — 363
Jucevičius (Jucevičia, Jucewicz, Ludwik z Pokiewia), L. A. — 119, 131, 132, 146, 176, 326, 394, 399, 402
Juchnevičius, Ferdinandas — 183
Jundzilł, St. — 152

Jurevičius, kun. — 45
Jurgelis (J. L.) — *222*, *224*, *235*, *239*
Justinianus — 148
Juškevičius (Juška, Juškevičė, Juškeviči), Antanas — 4, 5, 185, *402*, 403
Juškevičius, Jonas — 186, *402*
Juškos-Juškevičiai — *325*
Juvenalis — 148
Juzumai (Juzumavičiai) — *325*, 395, 400
Juzumas, Vincentas — 178, 179, *321*
Ivanovskij, L. S. — 421
Ivinskis (Iwinskis), Laurynas — 113, 138, 139, 148, 157, *325*, 395, 400, *402*
Ivinskis, Z. — 408, 409

K. — *243*, *244*
K., mokinė — *203*, *210*
K., mokinys — *206*, *209*
Kačanauskas (Kačanauskis), A. — *222*, *224*, *235*, *239*
Kačkovskis — 319
Kadlubek, W. — 145
Kagan — *422*
Kairys (Kajro), Klemensas — 157, 158, 159, 161, *162*, 165
Kairytės — 161
Kaisevičius, Jer. — 95
Kallenbachas (Kallenbach), Juoz.— 394, 399
Kalpokas — 356, *363*, *366*
Kamantauskas, V. — 398
Kamienskis, pulk. — 109
Kamiński, J. N. — *215*, *219*, *220*, *224*, *235*, *239*
Kantrimas — 113
Kapsas, Vincas — *325*. Žiūr. Kudirka, V.
Karamzin, N. — 144
Karlavičius, Jonas — 118
Karpińskis, Pr. — *22*, 39, 51, 61, *62*
Karpius, Ignatas — 183
Karvatienė (Karwat'ienė, Karvatova) — *215*, *220*, *225*, *238*
K-as — *243*
Kasiulaitis, J. — *215*, *221*, *226*, *235*
Kasperavičius, J. — *237*
Kästner — 151
Kašarauskas (Kašarauskis), A. — 112, 113, 138, 395, 400
Katelė, kun. — *244*
Katkai — 83
Katkus, M. — 401
Kaunackienė, Anastazija — 141
Kaunackis, Ferdinandas — 141, *142*, 143
Kaunackis, Leonas — 141
Kaziliauskis, Mateušas — 170, 171
Kaziliūnas, Povilas — *192*
Kegel, Pil. — 148
Keil — 146
Kelkis — 395, 400
Keppenas (Keppen), P. — 17, *52*, *146*
Kestner — 150
Keturakis — *215*, *216*, *224*, *228*, *234*, *239*, *243*. Žiur. Vilkutaitis, Juozas.
Kymantas, Liudvikas — 190
Kirkor, A. H. — 146
Kirša, Faustas — 399
Kister — 151
Kiškel, I. Ja. — *437*
Kitkiewicz, Ant. — 148, *163*
Kl., P. — *286*. Žiūr. Klimas, P.
Kleinas, D. — 10, *393*, 397
Klement, Michał — 19
Klementaitė, Karalina Barbora — *21*
Klementaitė, Pilypina — *21*
Klementas, Antanas Jackus — 17, 18, 19, 20, 21, *22*, *23*, *24*, 25, *26*, *27*, *28*, *29*, 31, *32*, *33*, 34, 35, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, *52*, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, *62*, 63, 64, 65, 66, 71, *73*, 74, 75, *82*, 103, *132*, *329*, 394, *398*
Klementas, Augustinas — 19
Klementas, Jonas — 19
Klementas, Karolius Laurynas — *21*
Klementas, Pilypas — *21*
Klementas, Simanas — 19
Klimas (P. Kl.), P. — 184
Kliukovskaitė, Sofija — 198
Kliukovskis — 198
Kniaźninas — 61
Kobeckis, Jonas — 51, *52*, 103.
Kobeckis, Liudvikas — 102
Kobeckis, Marinus — *52*
Kojelavičius (Kojalovičius, Kojałowicz, Koialowicz), Alb. V. — 83, 145, 178, *321*, *393*, *396*
Kolberg, Oskar — 46, *402*, 403
Kolupaila, Luc. — 93
Konarskis, Simanas — 89, *129*
Koncevičius (Koncevičė), Jonas — 123, 185, 186, 187, 188, 189, 190
Končia, Med. — 89
Končia, Pov. — 413
Kondratavičius (Kundraitis, Kondratowicz, Władysław Syrokomla), Liudas — 121, 124, *127*, 134, 138, 139, 140, 158, 301, 303, 305, 306, 307, 308, 309, 395, 400, 408, 410, 411
Kondratavičiutė, Elžbieta — 138
Koniuševskienė — 19
Konopnickienė — 319, 410
Konstantin Pavlovič — 85

Kontrimas, Fel. — 142
Kopčinskis, Petras — 95
Kordeckis — 318
Kordzikauskis, August. — 93
Korilskis (Korickis, Korycki), Liudmilevas — 102, 103, 104, 105, 106
Korolenko — 412
Korotinskis, Vincas — 140, 303
Korowicki, A. — 146
Korsakas, K. — 407
Korzeniowski, J. — 215, 218, 221, 224, 235, 236, 237
Korzonas (Korzon), Tadas — 118, 123, 189, 190
Kościałkowski, Stan. — 115, 138
Kossakowski, Jan Nepomucen — 72
Košanskij, N. F. — 150, 151
Kotryna II — 26, 27
Kotzebue, A. F. — 143, 144
Koziebrodzkis (Koziebrodzki), Wł. — 215, 216, 224, 228, 235
Kozłowskis (Kozłowski), Szym. Marc. — 142, 153
Kozmian, Stan. — 92
Kramskij, M. — 153
Krasickis — 22, 39, 40, 51, 61, 119, 156
Krašiauskis (Krašauskis, Krašiauskas, Kraszewski), J. Ig. — 118, 127, 144, 146, 157, 158, 302, 303, 304, 307, 308, 309, 342, 394, 395, 399, 402, 410
Krebs — 151
Krėvė Mickevičius (Krėvė), Vincas — 309, 337, 372, 375, 401, 403. Žiūr. Mickevičius, Vincas.
Kriaučiūnas, Petras — 307, 328, 402
Krikščiūnas, Jonas — žiūr. slap. Jovaras.
Kryževičienė, Pranciška — 19, 21
Kryževičius, Jurgis — 21
Kryževičius, Vladislovas — 193
Krohn, K. — 405
Krupovič, M. — 146
Kruse, C. H. F. — 146
Kubalia, Liudas — 312
Kudirka (Vincas Kapsas), Vincas — 220, 325, 326, 328, 330, 333, 334
Kukolnik, P. — 146
Kulvietis (Kulviškis), Abromas — 175, 393, 397
Kundrotai — 301
Kuodys, L. — 407, 408
Kurčauskis (Kurczewski), J. — 173, 174, 175, 176, 177, 321
Kurmultas — 83
Kurowski, I. N. — 152
Kurschat, Al. — 405
Kuršaitis, Pr. — 395, 400
Kušeliauskas — 325
Kuzma, Pr. — 290
Kuzmickis, Z. — 333, 407
Kvandtas — 14
Kviatkauskis — 109

L., mokinė — 202, 203, 211
L., mokinys — 206, 208
Laidokas — 223, 225, 234, 250. Žiūr. Jasiukaitis, K.
Laing — 150
Lamennais — 101
Lancasteris, J. — 183
Landsbergaitė, Zosė — 193
Landsbergis, Gabrielis — žiūr. slap. Žemkalnis.
Lapinskas, stud. — 238
Lappo, I. — 349, 350
Laselve — 153
Lasickis (Lasicius), Jonas — 83, 84, 91, 111
Lassalis — 346
Laterneris (Laterner) — 219, 226, 236
Laukys, Jokubas — 148. Žiūr. Daukantas, Simanas.
Laumianskis, Vladas — 192, 194
Laurinaitis, V. — 408
Lautenbachas, J. — 403
L. C. D. B. — 146
Leclerc de Buffon, G. L. — 150
Lelevelis (Lelewel), J. — 55, 85, 88, 143, 144
Lenčickis — 178
Lenglet du Fresnoy, N. — 149
Lenkevičius, Antanas — 18
Leo, J. — 144
Leontovič, F. — 350
Leparskiai — 84
Lepneris (Lepner), Th. — 11
Lequien — 150
Leskien, A. — 402, 405
Lessing — 12
Leščinskis (Leščinskas) — 358, 359
Letownikowa, Anna — 84
Levickis (Levickij) — 239, 349
L. G. — 171. Žiūr. Gira, L.
Lhomond, C. Fr. — 151
L'Huilhier — 152
Liaščenko, B. I. — 422
Liaudinas, K. — 198
Liauksminas — 178
Limanovskis, Boleslovas — 118
Lindė (Dobilas), J. — 330
Linde, S. M. — 145
Lindenblatt, Johann — 143
Lingis, A. — 237
Lipskij — 422

Lipštavičia (Lipštas), Antanas — 123, 187
Liseckis — 97
Lisenko-Konič — 220, 225, 236, 239
Litwin, Michael — 84
Liubavskis (Liubavskij), M. — 349, 350
Liubičas (Lubicz) — 110, 111. Žiūr. Januškevičius, Eust.
Liubomirskiai — 319
Liudkevičius, F. — 186, 187
Liudkevičius, Severinas — 186
Liudkevičius, Zdzislovas — 186
Liuteris — 188
Liutkevičiai — 84
Loboika, Jonas — 182
Loebell, B. — 402
Lopacinskis, vysk. — 176
Losev, žand. gen. — 171
Ludwik z Pokiewia — 119, 131, 146. Žiūr. Jucevičius, L. A.
Łukaszewicz, J. — 143, 174, 175, 176, 177
Lukoszayciowa, Anna — 84
Lukoszayciowa, Apolonia — 84

M. — 243
M., kun. — 204
M., mokinė — 202, 203, 204
M., mokinys — 206, 209
Macejauskis, kardin. — 176
Maciūnas, V. — 407, 408
Mackevičius — 366
Mačiulis (Maironis), J. — 323, 325
Maironis — 323, 324, 325, 342. Žiūr. Mačiulis, J.
Maknickas, Vyt. — 214, 223, 250
Maksimeikas (Maksimeiko), N. — 349, 350
Maksimovas — 26, 27
Malevskis, Pr. — 91, 108
Malinauskas, Mik. — 91
Maliszewski, E. — 97
Mallet, P. H. — 149
Malte-Brun (Malthe Bruun), Konr. — 98
Mannhardt, W. — 404
Mansikka, V. J. — 405
Margalis — 215, 219, 224, 234, 239, 369. Žiūr. Šnapštys, J.
Markas (Mark), E. — 220, 225, 236
Marksas — 323, 346
Marryat, Fr. — 151
Martinelli — 151
Masalska, Elisabeth — 84
Masiułaytis, Simon — 84
Masiulis, V. — 196
Mašiotas, Pr. — 328
Matuševičius, Vinc. — 93, 97
Mažvydas (Mažvydis) — 10, 11, 393, 397
Męciński, J. — 153
Meckelburg, Adolf — 143
Medekša, Ad. — 124
Medekša, Untanas — 187—188
Medekša, Narcyzas — 188
Mehemet Ali — 88, 89
Meissas — 149
Meletius — 9
Merkel, G. — 146
Merkelis, A. — 408
Meterlink — 239
Meulen, R. van der — 396, 403, 404
Mežiniai — 325
Michelot — 149
Mickevičaitė - Goreckienė, Marija — 103, 104
Mickevičienė, Cel. — 110
Mickevičius, Adomas — 83, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 123, 124, 132, 134, 135, 158, 188, 302, 304, 315, 319, 324, 329, 330, 342, 394, 399, 409, 411
Mickevičius, Juoz. — 403
Mickevičius Vincas — žiūr. Krėvė-Mickevičius, V.
Mickevičius (Mickiewicz), Vladislovas — 83, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 101, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 111
Mičiulis, Pijus — 193
Mieleschko, S. — 147
Mierkys, Jonas — 192
Mikalojus I — 85
Mikolaitis (Putinas), V. — 323
Mikuckiai — 84
Mikuckis, dvarin. — 45
Mikuckis, Antanas — 190
Mikuckis, Pranas — 67
Myle, K. W. — 148
Miliauskis — 325
Milkė, Chr. G. — 11, 13
Milkiewicz, Joannes — 84
Miller — 402
Millot, C. F. — 149
Milvydas, Stanislovas — 118, 190
Mirbeau, P. — 215, 223, 224, 237
Miškonis, K. — 49. Žiūr. Jokantas, K.
Moes — 420
Moigis, Tadas — 190
Mollo — 150
Mongirdas, Vladas — 192, 194
Moniuška, Stan. — 302
Montalembertas — 92

Montvydų Barbora — 19
Montvila, Eligijušas — 171
Moravskis, Alf. — 413, 414, 415
Morkiowa, Catharina — 84
Mościcki, H. — 85, 86, 87, 91, 94, 99, 351
Mošinskis (Ponas Petras), Petras — 111
Muchanov, P. — 146
Muchlinskis, Ant. — 182
Musset-Paltay, D. V. D. — 149

N., mokinė — 202
Nabieliakas — 108
Nagornoskis (Nagornoski), V. — 215, 221, 225, 235, 239
Napiersky, K. E. — 143, 146, 147
Napoleonas — 23, 28, 31, 33, 42, 85
Narbutas (Norbutas, Narbutt), Teodoras — 105, 111, 142, 143, 144, 145, 175, 302, 303, 342, 346, 394, 399, 402
Narbuttas, Just. — 119
Narkevičius, Jonas — 46
Narkevičius (Norkus), S. — 307
Naruševičius — 22, 39, 51, 52, 61, 178
Nekrasovas — 410
Nemčiauskis, Zakar. — 98
Nemeška — 83
Nepos, Kornelius — 148
Nėrlichas — 113
Nesselmanas (Nesselmann), G. H. F. — 6, 147, 402
Neveravičius (Niewiarowicz), Aloyzas Ligenza — 104
Nezabitauskas (Niezabitauskis, Zabitis), Kiprijonas Juozas — 96, 99, 100, 101, 102, 111, 329
Nezabitauskis, Kaj. — 35, 55, 85
Niemcevičius — 51
Niemi, A. R. — 4, 5, 402, 403
Niesiecki, K. — 83
Nietzsche — 370
Nisard, D. — 148
N. N. — 126
Nolde, A. — 350
Noreika (L. N.), L. — 213, 238
Norvaiša (Norvaišas), Vincentas — 170, 171, 178
Nowicka, Barbara — 84
Nowicka, Constantia — 84
Nuobodėlis — 212, 240. Žiūr. Biržiška, Mykolas

Obst — 342
Okolskis — 83
Oldekop — 151
Oleka, Kaz. — 192, 194
Oleškevičius, Juozas — 91
Osolinskis, mokyt. — 184
Ossoveckis — 198
Ostermejeris (Ostermeyer), G. — 10, 321
Otrębski, J. — 103, 399
Ovidijus (Ovidius Naso) — 57, 148
Ovsianas (Ovsiany) — 26
Ožeškienė (Orzeszkienė, Orzeszkowa), E. — 215, 219, 220, 225, 236, 239, 410

P., mokinė — 203, 205
P., mokinys — 207
Pabrėža — 395, 400
Pacevičius, Tamošius — 52
Pačiobutas — 178
Paileris — 218, 226, 237, 238
Pakalniškis, K. — 237
Pakštas, K. — 372
Palionis-Pėža, kun. — 157. Žiūr. Pėža, Dominikas
Pamušis, K. — 220, 226, 234. Žiūr. Jasiukaitis, K.
Papée — 350
Parčevskis — 97
Paršaitis, J. — žiūr. slap. Gabrys, J.
Pasargė (Passarge), L. — 6
Pasekas — 315
Paskevič — 420
Paster — 71
Paškevičienė, Stan. — 66
Patockiai — 319
Paulavičius, Edvardas — 118, 190
Pauliski, F. — 152
Pawlowska, Anna — 84
Pečkauskaitė (Šatrijos Ragana), M. — 234—235
Pelikanas, prof. — 110
Peninskij — 151
Pereświet-Sołtan, Stan. — 87
Perlo, Tadas — 116
Petkevičaitė (Bitė; G. P.), Gabrielė — 186, 233, 234, 240, 243, 366
Petkevičius, Myk. — 97
Petkevičius, Valer. — 93
Petliukas — 215, 216, 225, 226, 228, 234, 235, 239. Žiūr. Pundzevičius, P.
Petraškevičius, Anupras — 91, 100
Petrauskas, M. — 219, 220, 224, 239
Petrulis, J. — 401, 407
Peža (Palionis), Dominikas — 161
Phaedrus — 148
Piaseckis — 359
Pierson, W. — 11
Pietaris, Kazys — 192, 193, 194

Pietaris, Vincas — 193, 239, 307
Pikel'is — 44
Pilsudskis, Ant. — 20
Pinard — 101
Pini, Tad. — 306
Pipir'as — 44
Pisanskis — 321
Pistorius — 3
Pius IX — 153
Plioteraitė, Emil. — 97
Plioteriai — 107
Plioteris, Ant. — 19
Plioteris, Cez. — 93, 95
Płukiowa, Anna — 84
Plutarchas — 3
Pohl, And. — 154
Ponas Petras — 111. Žiūr. Mošinskis, Petras
Ponget — 153
Popov — 239
Pošakauskis (Poszakowski), J. — 150, 178
Poška, Dijonizas — 16, 17, 35, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 57, 58, 59, 71, 103, 324, 329, 394, 398
Potapovas, Viln. gen.-gub. — 171
Pott, Aug. Fr. — 147
Pouqueville, F. Ch. H. L. — 149
Povickaitė-Bortkevičienė, Fel. — 186
Povilas I — 22, 26
Požėla, Vladas — 260, 265
Praetorius, Matthäus — 11
Pralgauskai — 84
Pralgauskis (Przyałgowski), W. — 174, 175, 321
Praniauckaitė, Karolina — 156, 157, 158
Pričkai — 7, 9, 13
Prochaska — 350
Prokopavičius — 340
Protasevičius, vysk. — 177
Prozoris (Prozoras), Maur. — 95, 97
Przyłęcki, Fr. — 153
Pšeciševskis, Ant. — 93
Pšeclavskis (Ciprinus), Juozas — 91
Pšeclavskis, Leon. — 97
Pšesvickis (Prześwicki), Jonas — 116, 118
Pšibilskis (Przybylski), Z. — 139, 215, 217, 219, 220, 222, 224, 225, 226, 235, 236, 239
Ptašickij, S. — 350
Puida, K. — 221, 224, 235
Pundzevičius (Petliukas), P. — 234
Purickis — 322
Puškin, Al. — 215, 216, 223, 224, 236
Putinas — 323, 324. Žiūr. Mikolaitis, V.
Puzyna, Juozas — 338
Puzina, Povilas — 186, 190
Puzyrewski, A. — 86, 87, 94

Quesnel — 106

R., mokinys — 207, 208, 209
Racevičius (Racewicz), Jurgis — 45, 67
Raczyński, Ed. — 144
Račkauskis, Jeronimas — 170
Radvilos (Radvilai) — 83, 318
Rakowiecki, I. B. — 145
Ralys, Jeronimas — 193
Ramutėnas — 114
Rapailionis — 393, 397
Raspail, Fr. Vuic. — 152
Rašanavičiūtė, Mar. — 97
Raubukis (Rovbickis), B. — 181
Reyberger, Ant. — 154
Reylender — 166
Reimontas — 319
Remarkas — 317
Renduel — 92
Rėza (Rhese, Rhesa), L. G. (J.) — 5, 6, 10, 12, 13, 16, 53, 98, 119, 147, 321, 394, 395, 398, 402, 407, 408
Rykačev, A. M. — 425
Rikovius — 10
Rimša, J. — 360
Rimša, Petras — 187, 356, 359, 363
Ritterhusius, C. — 148
Rogalskis, Adomas — 90, 91, 111
Rogalskis, Leonas — 85
Roizius, kun. — 175
Rolandas, sukil. — 87
Romanauskas, Kazys — 337, 338, 339, 340, 341, 342
Romeris, Edv. — 85, 89
Römeris, Myk. — 187, 347, 365
Rondeleux — 91
Ronvier — 153
Rössig — 152
Rostovskis (Rostauskis) — 178, 321
Rubaževičius, Apolinaras — 187
Rucevičius (Griežlė), Ant. — 234, 240, 241, 243, 250, 251
Rūgys (Ruhig)), Paul F. — 11, 14
Rūgys (Ruhig), Ph. — 11, 12, 395 402
Ruhigai — 11
Rühs, Chr. Fr. — 150
Rupeika, J. — 35, 183
Russow, B. — 144
Rusvickis, Petras — 116
Rutenbergas, G. — 330
Rutkovskis (Rutkovskij), T. — 216, 224, 236
Rzewuski, H. — 146

S., mokinė — 201, 202, 203, 204, 210, 211
S., mokinys — 206, 209
S...a, E... — 125
Sabaliauskas, A. — 5, 404
Sakavičius, Vl. — 325, 397
Samogita — 404
Sapiega (Sapieha), Levas — 91, 177
Sarbiauskis — 178, 393, 396
Savickas, Juozas — 187
Scheu, H. — 405
Schlözer, A. L. — 144
Schmidlin — 152
Schnitzler, J. H. — 98
Schrader, W. — 10
Schütz, C. — 144
Schwede, R. — 10, 397
Scupulus, Wawrz. Dom. — 153
S. D. — 354, 357, 361, 366, 368. Žiūr. Biržiška, M.
Semenenka, Petr. — 93
Senkevičius (Senkus), Enrikas — 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320
Sennycius — 153
Sideravičius — 325
Sidney, Alg. — 150
Siestrzeńcewicz, Stan. Bohusz — 149
Synuszas, Petrus — 84
Sipavičius, Boleslovas — 192
Sirevičius, Juozas — 86
Syrokomla, Władysław — 303, 400, 401. Žiūr. Kondratavičius, L.
Skardžius, Pr. — 406
Skarga, P. — 154, 178
Skirmunt — 420
Skotas, Valteris — 315
Skrockis, Kazimieras — 325
Slančauskas — 402
Slavinskas, Z. — 404, 409
Slovackis (Słowacki), Julius — 93, 100, 103, 107, 124, 215, 216, 221, 224, 235—236
Slovačinskis (Słowaczyński), And. — 98, 100, 146
Smaigelis, M. — 215, 220, 225, 235
Smalstys, Jurgis — 215, 216, 226, 228, 234, 239
Smaragdov, S. — 151
Smetona, A. — 213, 225, 227, 243, 326
Smigelskis (Smigielskis), Benediktas — 52, 321
Smočiński (Smoczyński), V. — 223, 226, 235, 237, 243
Smolka — 350
Snapas, Jonas — 296. Žiūr. Biržiška, M.
Snarskis — 140
Snopa, J. — 259. Žiūr. Biržiška, M.
Sobanskienė-Čirkavičienė — 108, 109
Sorgevičius, Vladislovas — 190
Sovinskis, Alb. — 98
Spasavičius (Spasowicz), Vlad. — 305, 306, 308
Specht, A. — 405
Specht, F. — 397
Spudulis, Jonas — 238
Sruoga, B. — 213, 214, 223, 224, 249, 255, 372, 396, 402, 403, 404, 405
S. S. D. — 150
Stabrauskis (Stabrauskas, Stabrovskis), K. — 356, 359, 362, 363, 365, 366
Stagaras, V. J. — 313. Žiūr. Šliakys, Vincas.
Stakauskas, J. — 408
Staneika — 356, 359
Stanevičia, Emer. — 93, 131
Stanevičia (Stanevičius), Ezekielis — 86, 87, 88, 96, 97, 100
Stanevičia (Stanevičius), Sim. — 35, 53, 55, 57, 85, 119, 131, 137, 394, 398, 402
Stanevičiai — 86
Stankevičius, Jonas — 192
Stasiulaitis, Josephus — 84
Stepulionytė, Juzė — 235
Stočkus, B. — 407
Stoklišskij — 420
Storasta (Vydūnas), V. — 235
Stosiūnas (Br. Sumeliškietis), Br. — 235
Strąbski — 152
Straszewicz, G. — 84, 85, 86, 87, 88, 89
Straševičiai — 84
Straševičius, Juoz. — 93, 97
Strazdas, A. — 57, 394, 398, 407
Strikauskis (Stryjkowski), M. — 3, 142, 146, 393, 397
Stroynowski, Hier. — 150
Struopas (Strovn), Pranciškus — 170
Suchodolskis (Suchodolski, Suchodolskij) — 100, 215, 220, 226, 237, 238
Sumeliškietis, Br. — 215, 219, 220, 225, 226, 235. Žiūr. Stosiūnas, Br.
Sunerienė — 317
Sužiedėlis, J. — 313
Svitalskis — 109
Szyrma — 152

Š., mokinė — 205
Š., mokinys — 209
Šahinas (Szahin), Pranciškus — 23, 51, 58, 71, 72

Šakenis, K. — 399
Šalkauskis, St. — 399
Šatrijos Ragana — 215, 218, 226, 228, 234, 235, 239, 311. Žiūr. Pečkauskaitė, M.
Šaulys, (J. Bekampis, Bkm.), Jurgis — 250
Šaulys, K. — 400
Šekspyras — 315
Šemeta, Antanas Ignacas Petras — 84, 89, 96
Šemeta, Bruno — 84
Šemeta, Enrikas Povilas Pranciškus —84
Šemeta, Ign. — 84
Šemeta, Juozapas Jonas Antanas — 84, 89, 90
Šemeta, Liudvikas Ignacas Justinas Antanas — 84, 90
Šemeta, Merkelis Stanislovaitis — 83
Šemeta, Miečislovas — 84, 90
Šemeta (Szemioth, Szemisth, Szemet), Pranciškus Stanislovas Justinas— 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
Šemeta, Stanislovas Tamošius Juozapas Justinas — 84, 89
Šemeta(s), Tadas — 83, 84, 90, 110
Šemeta, Tadeušas — 84
Šemetienė — Koščicaitė, Anielė — 84
Šemetos (Šemetai) — 83, 84
Šereševskij — 417, 422
Šernius, M. — 307
Šiaulėniškis — 215, 219, 221, 224, 225, 234, 235, 239. Žiūr. Šikšnys, M.
Šidlauskis, D. — 351
Šiffel — 420
Šikšnys (Šiaulėniškis), M. — 234, 309
Šileris — 126
Šimanauskaitė, Celina — 92
Šimanovskis, gen. — 86, 87
Šimkevičius (Szymkiewicz), L. — 45, 66
Šimtakojis — 402. Žiūr. Čaplikas, J.
Širvydas (Szyrwid), K. — 48, 49, 53, 56, 147, 178, 393, 397
Šlamas, B. — 237
Šlapelis, Jurgis — 17, 192, 194, 196, 326
Šleicheris (Schleicher, Šleikeris), August. — 6, 147, 185, 188, 395, 400, 405
Šliakys, Vincas — žiūr. slap. Stagaras, V. J.
Šliogeris, Vaclovas — 192
Šliūpas (Šliupas), Jonas — 187, 237, 238, 326, 347
Šmits (Schmidt, Šmidt), P. — 403, 419
Šnapštys (Margalis), J. — 216, 234, 235
Šneideraitė, M. — 409
Šnirpūnas — 243
Šolkovičius, S. — 168
Šopen — 422
Šosaras (Chaussard) — 125
Špakauskis (Špavoskij), K. — 185, 186, 187, 188
Štuopis, J. — 400, 408
Šukevičius — 23
Šulcas (Szulcas), Dom. — 14, 118
Šumskis (Szumski), Stan. — 85, 86, 89, 94, 106
Švenkus — 215, 218, 224
Švilpa (Szwilpa, Szwilpo, Szwilpowicz), Dzidorius—44, 45, 67, 68, 69

T., mokinė — 202, 204
T., mokinys — 207
Tacitus, Cornelius — 149
Talmantas, J. — 330, 331, 408
Tamašauskaitė, Ant. — 97
Tamoševičė (Tomaševskij), Jonas — 170, 172
Tarvydas, A. — 141, 142
Tassas (Tasso), Torkvatas — 57, 318
Tatarė — 395, 400
Tecneris (Tetzner), F. — 6
Thompson, St. — 405
Tilmans — 419
Tyszkiewicz, Ant. — 147
Tyszkiewicz, Eust. — 145, 150
Tišinskis (Tyszyński), Aleks. — 305
Tyšinskis, Kar. — 183
Tiškevičiai — 115
Tiškevičius, Tad. — 97
Tolstojus (Tolstoj, Tolstoi), L. — 215, 220, 222, 224, 226, 236, 237
Tomkevičius, Cėzaris — 190
Tomkevičius, Jok. — 101, 102
Tovianskis, Andr. — 108
Trinkauskis, kun. — 89
Tšebinskienė — 287. Žiūr. Brazaitytė, Elena.
Tšebinskis, prof. — 287
Tukuysziowa, Agatha — 84
Tumas (Vaižgantas, Vaišgantas), J.— 17, 18, 74, 179, 234, 324, 326, 327, 328, 335, 395, 400, 401
Turbin, J. S. — 215, 217, 226, 236, 239
Turski, A. — 237

Ugianskis — 113
Ulianskis — 360
Unger, J. — 152
Urbšienė, M. — 97, 399

Urbšys, Povilas — 192
Ustrialov, Nik. — 150
Uzičbło, L. — 138

V., mokinė — 202
V., mokinys — 207, 208, 210
Waga, T. — 144
Vagabunda — 337. Žiūr. B i r ž i š k a, Vacl.
Vaičiuška, Pranas — 192
Vaičiūnas, A. — 309
Vaižgantas (Vaišgantas) — 113, 215, 216, 217, 219, 221, 224, 225, 226, 228, 234, 235, 239, 324, 325, 328, 346 žiūr. T u m a s, J.
Valadka, Liudvikas — 192
Valaitis, Ant. — 301, 306, 399, 408
Valančius (Valančiauskis, Valančiauskas, Wołonczewski), M. — 13, 113, 119, 138, 139, 147, 157, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 275, 321, 322, 324, 346, 394, 400, 402, 405
Wałanius, Gabriel — 84
Valavičius, Myk. — 93, 97
Valentin, R. F. — 149
Valiūnas — 48, 49, 57, 100, 329, 394, 398
Valtis, Jonas — 192, 194
Vanagaitis, Vyt. — 399
Vankavičius, Valentas — 91
Vapsva — 372
Varnas — 359
Wasilewski, L. — 417
Vater, J. S. — 147
Vėgėlė, Adolfas — 308—309
Veisenhofas — 318
Wenger — 150
Vengierskis — 51
Ventis — 84
Vydūnas — 16, 215, 220, 221, 222, 224, 226, 235, 239, 242. Žiūr. S t o r a s t a, V.
Vielhorskienė, Marija Magdalena—19
Wigand Marburgensis — 143
Vigilis — 51
Viksva, Pranc. — 158
Vilčinskis, Liudvikas — 101
Vileišis, Petras — 237, 238, 250, 280 311, 325
Vilkonskienė, Praulina Laučaitė—302
Vilkutaitis (Keturakis), Juozas — 234, 238
Virbickis — 51, 360
Virgilius (Vergilijus) — 57, 149
Viskanta, kun. — 338
Vyspianskis — 319
Wiszniewski, M. — 145
Višinskis, Povilas — 250
Vyšniaveckas (Višnioveckis), Jaremas — 318
Vyšniaveckas (Višnioveckis), Mykolas — 318
Vištelis — 325
Vytartas — 325
Vytautas — 40
Vitkevičienė, Elvira — 84
Witort, J. — 350
Wittenheim — 152
Vitvickis, Step. — 96
Vivulskis, Ant. — 187
Wizbor — Bohdanowicz, Wincenty— 20, 52
Vladimirskij — Budanov, M. — 350
Vlasov, A. — 421, 423, 432, 433
Wodziński (Vodzinskis), Karol Edward — 101
Voelkel, Maxim J. A. — 16
Voigt, J. — 143, 144
Wolański, Tad. — 145
Volf — 422
Volger, W. F. — 149
Volickis, Antanas—116, 117, 127, 128, 130, 137, 139
Volickis (Wolicki), Zenonas — 113, 116, 126, 128
Wollner, W. — 405
Volobeding — 151
Volteris, Ed. — 22, 213, 238, 243, 249, 402
Woronicz, J. P. — 153
Wotschke, W. — 397
Vrotnovskis (Wrotnowski), Feliksas — 86, 87, 94, 95, 97, 98, 101, 105, 109
Vrubliauskis, Tadas — 140
Vujek — 178
Vulfert, I. K. — 423

X. — 139
X., Uršulė — 21

Z., mokinys — 206
Zabermann, kun. — 166, 167, 168, 169
Zahajkiewiczius (Zahajkiewicz), S. — 222, 225, 236
Zajančkauskas, V. — 329, 333
Zaleskis, Bron. — 123, 124
Zaleskis (Zaleski), Juozapas Bagd.— 92, 99, 100, 105, 110, 111, 190
Zaluskis, sukil. — 86, 94
Zanavikutis, A. Jonas — 166, 167, 168 Žiūr. A n g r a b a i t i s, Juozas.
Zapolska — 215
Zavadskis — 165
Zborovskis, Samuelis — 91

Zdanavičius (Zdanowicz), Aleksandras — 121
Zdanavičius, Pranas — 192
Zdanowicz, Mathias — 84
Zdziechowski, M. — 401
Zembrickis — 321
Zengštokas — 10
Zenkavičius, Juoz. — 97
Zielinskij, F. — 3
Ziemba, T. — 104, 106, 107, 108
Zigra. J. H. — 148, 152
Zikaras — 360, 363
Zschokke — 152
Zubovai — 422
Zumpt, C. G. — 151

Ž., mokinė — 202, 210
Žaltys — 137. Žiūr. Davainius — Silvestraitis, Mečys.
Žebenkaitė-Jakubauskienė, A. — 198
Želigovskis, poetas — 123
Žemaitė — 215, 216, 217, 221, 224, 225, 226, 228, 233, 234, 235, 239, 251, 363. Žiūr. Žymantienė, Julija.
Žemaitis, Z. — 372, 375
Žemkalnis — 193, 215, 219, 220, 222, 225, 234, 235, 239, 240, 241, 253, 256, 257. Žiūr. Landsbergis, Gabrielis.
Žeromskis — 319
Žychliński, T. — 84
Žičkis (Życki), Laurentius — 84, 325
Žilevičius (Żylewicz) — 45, 69
Žilinskas, Jonas — žiūr. slap. Ir. Jonas.
Žilinskas, T. — 328
Žymantienė, (Žemaitė), Julija — 234
Žiogas, J. — 402
Žiurlys, J. — 405
Žmona — 215, 221, 224, 235. Žiūr. Didžiulienė, L.
Žmuidzinavičius, Ant. — 187, 355, 356, 359, 363, 366
Žukauskiai — 159